

113

113

IO. POME=

RANI BV

GENHAGII IN LIBRVM

PSALMORVM INTER.

pretatio, Vuittemberg.

publice lecta.



NUREMBERGAE, ANNO M.

XXXIII. MENSE

AVGVSTO.



MARTINVS LVTHER PIO LECTORI
GRATIA ET PAX.

B

ENEDICTVS dñs & pater domini nostri Iesu Christi, qui nos hoc seculo rursum benedixit omni benedictione spirituali cœlestium rerum, & abundantia frumenti & uini electorū suorum nos satiat, missaq; uerbo suo liquefacit christallū, pruinā et nebulam, ante quorum frigus hactenus nemo potuit subsistere. Ex eorū numero est & hic Ioannes Pomeranus Episcopus ecclesiae Vittenbergen. uolūtate dei et patris nostri, per cuius ministerium tibi, charissime Lector, donatur hoc Psalmorum spiritu Christi, qui est clavis David, resignatum. Quid ut multis uerbis ornē, non est operae preciū, quod abunde satis tibi (scio) cōmendatio erit, nō meo testimonio, sed suispias argumēto, quo te coget (si legeris) testificari, spiritū esse qui loquitur mysteria hac, a tot seculis abscondita. Nā aut cōferrī posit tā priscorū q̄ recentiorū cōmentarijs, & si odiosum est flatuere, audeo tamē dicere. A nemine (cuius exīet libri) esse psalterium David explicatū, c̄sq; huc Pomeranū primū in orbe, qui psalterij interpres dici mereatur. Adeo ceteri ferē oēs tantū opinionē quisq; suā, c̄q; incertā in huc pulcherrimū librū cōgesit, hic nero iudicū fūs certū te docebit mirabilia. Porro & ego aliquando in hoc libro cōpi operā impēdere, sed Papistarum tyrannis suspendere me coēgit organum meū in salicibus Babylonie istius. Verum Christus mēa sortem uindicauit gloriose. Nam loco mei unius, cuius fillas noluit ferre Satan, cogitur plurū & maiorū sustinere tonitrua & cataractas. Ita me oportet minui, illos uero crescere. Quare non est, optime Lector, ut meū expelles psalterion amplius, sed mecum gaude, gratulare, & gratias age Christio salvatori nostro, qui pro uno Lutherō paupere & tenui, iam ipsiusmet David, Isaiae, Pauli, Ioannis, atq; adeo suispius tibi spem, imō rem & copiam fecit clare & palam uidendi, audiendi & palpandi, non unius tanū in calamo aut lingua, sed exercitu multo, ut Psal. 67. ait. Gratia tecum. Amen.

PHILIPPVS MELAN.
LECTORIBVS S.

TAME TSSI cōpertū habeā, qua fide huius
operis auctor, in enarrādis psalmis uersatus
sit, tamē cū Paulus nobis piorū hominū tun-
scripta tū sentētias religiose cōmendet, ubi
prophetias uetat concēnere, non erat, cur li-
bri huius praeconiū faceremus ipsi. Optarim
aut̄ ad eius lectionē Paulina uoce q̄plurimos inuitari, q̄ psalmis
nō mediocrē lucē hic Cōmentarius adserat. Porro quis nescit in
Dauidis carminibus uim pietatis graphicc depictā esse, cuius si
quē tenet studiū, is opinor neminē sibi magis familiarē cōgerre-
nem, quām hūc uatē esse uoleat, qui diuina uoce oībus animorum
motibus medetur, adflictos erigit, somnolentis ueterū excutit.
O mirā Dauidice cūbarē uim, quæ uerbū dei nobis adeo multi-
pliciter decātat. Pictatē alij ponūt i baptismatibus carnis, ut ua-
cāt, alij i cōmuniū morū cōtēptu, deniq; uarie nobis frē deos sō-
niamus, à quib⁹ errorib⁹ uindicari mētes humane nisi germani
uerbi dei cognitiōe nō possunt. Quare studiosos rerū Christianarū
adhortor, ut quādo uix usquā pietas clariss descripta est,
quām in psalmis, hos diligēter cognoscāt. Adiuabit id studium
sedulo interpres, qui in locis obscuris erranti, perinde ac Mer-
curiales statue uias indicant, iter candide simpliciterq; mon-
strabit. Valete.

• 2 • Illust.

ILLVSTRISSIMO PRINCIPI ET DOMINO

Domino Fridericho Romani Imperij Archimarschaleo, Electori,
Saxonie duci, Marchioni Misne, Landgrauio Turingie,
domino suo clementissimo, Ioannes Bugenhagius Po-
meranus felicitatem per Christum optat.

Occasio
autoris.



V V M in hanc tuam scholam, Illustriſſime Princeps, perueniſſem, non aliud in animo erat, quam audiare alios, quos certe doctiſſimos hic fouet locus, et dignos qui nō modo à me, sed etiā ab ijs, quibus parere non poſſum, audiatur. Atq; huius instituti mei testes ſunt, quoquod hic me tūc nouerūt, ut nō dicā, quanta cum uoluptate etiam nunc audiam, plusquā doceam. Verum non oblitus mei, qui paſcit Iſraēl, qui deducit uelut ouem Ioseph, me ignorante, quae ſuit, ut ſemper in alijs rebus, occaſionem, per quam detruderer ad pſalterium publice interpretandum. Bis ante in Pomerania mea in iſla arena ſudaueram, nescio quād feliciter, certe paucis ſpectatoribus. Et iam quidam ex Pomeranis meis erant hic, cum quibus ecepi in habitaculo meo conſerre quotidie ex Pſalmis, ut uel ſie ad pietatem prouocarem adolescentes, alioquin ſi non uerbo dei erudiantur ad malitia proclives, propter eas quād nō ignorē deū nullam deficere etatē, tamē mibi uel ex dei operibus docto ſemper uberioris frugis ſpes fuit de pueris & adolescentibus, qui nondum ſunt bumanis opinionibus absorpti, in quibus (ut maxime nihil boni ſit in homine ex Adam) nondum tamē prodidit uires, ambitio, auaritia, ſapientia & iuſtitia opinio, quae peſtes hodie nō ſolū nō ſuſcepit ſacratiſſimū dei uerbum, ſed etiā irrident, blaſphemant, persequuntur, donec ſpiritus domini ſufflare coepit in ſcenum, ut arefiat, & cadat flos eius. Hic illuſtriſſ. Princeps coepit & alij rogare, quo ad mean interpretationem admittentur, permisit nō grauatum, quid enim pluribus iniuderet uerbū dei, quod iā corā paucis traſadam? Verū nō ad Pſalmū decimā ſextā peruenit, quādo ita me ex tua ſchola numerus obruit auditorū, ut baditatio mea eos non caperet, & ut ego legere iam non poſſem. Rogabat igitur paſsim à multis, ut publice legerem. Videbantur & hoc uelle, penes quos rerum ſuſtina, quid ad lectiones attinet, ſpectabat. Accessit diſ omnibus Philippus Melanchthon noster, cuius autoritas quamq; apud mihi ualeat, non opus fuerit mihi recrere,

AD FRIDERICHVM DVCEM SAXONIAE.

fore, is coram multis, plane non in eruditis, iubet ut publice legam. Legi
igitur deo uolente non in uacuo auditorio, rursum à primo psalmo incipiens,
atq; ut ad finē usq; persisterem, me pertinacia auditorum, quorū
multos par fuissest à me audiri, animabat, quā & præterea non contem-
nendis muneribus, ne quid dcesset, liberaliter me donauerunt. Quin &
Philippus noster subinde me sua præsentia, honoris gratia, & simul ut
sciret quid efficeret, dignabatur, ut uel sic & me et meos auditores (qua
sua est in banc scholam benevolentia) in officio contineret. Habet itaq;
illusterrime Princeps, rationem, qua me deus uocavit, ut hic publice do-
cerem, in quo negocio adhuc utcunq; persisto.

Deinde sœpe admonebar à multis, ut meo labore publicæ cōsulerem
utilitati, edendo meas Annotations in publicum. Praecepit hoc ipsum
D. Martinus, qui si perrexisset in reliquo scribere psalmos, quemadmo-
dum cœperat, nemo cuperet meam interpretationem ne uidere quidem.
Scribo igitur, uerum in medijs conatibus sentio onus quod suscepseram,
non tamen in animo erat unquam desistere. Ad lucernam sœpe scribebam,
quando in die propter publicas quas legebā lectiōes nō licebat. Ad plu-
res cogebat dies quandoq; à scribendo cessare, & per partes Basileam
auferrebatur quod scripseram, ut etiam in posterioribus psalmis uidere
non licaret, quād in prioribus tractassim, nisi ea que paucā mihi annota-
ueram. Que omnia quid' impedimenti præstiterim, expertis non igno-
rat. Multum me hic solabatur, q; singuli psalmi singulos requirunt tra-
ctatus, nec sibi cohærent, unde semper uidebar meo functus officio, quo-
ties psalmum finieran.

Quām uero nūbil aliud quæsterim, quām simplicissime interpretari,
quod ego ex psalmis & scripturis sacris per Christum intelligo, testa-
bitur uel totus liber, in quo si quis eruditè scripta requirat, fallitur. Eru-
ditio enim illa, quam uocant, à me unquam est expectata. Veritatem dei
per Christū scripti, alius addat, si uelit eruditioem. Non grauatim ergo
audiam dicentes, dum mēa legunt: Hæc potuissent breuius dici, illa alio
ordine, alicubi interpretatio nobis non placet &c. Permittā cūm illis,
ut cōmodius omnia dicant, & melius interpretentur, modo ex scripti-
bus sacris, & seruato cōtextus ordine, id quod ego feci. Nam eos qui ex
suo sensu interpretantur, aut ex commentarijs aliorum, & quidvis penè
in singulis quandoq; uersibus dicunt, siue cohæreat cum præcedentibus
siue nō cohæreat, nūbil moror. Habeat eos quisq; quo loco uelit. Nos uel

EPISTOLA POMERANI

Occasione ad meliora dando consuluimus illis, qui genuinam requirunt
psalmorū interpretationē, secundū interpretationē prophetarū, Christi
& Apostolorū, quemadmodū suis locis indicabimus.

Possimus excusare, quod frē interpretationē quā ante conceptā animo
habebamus, effuderimus in hisce commentarijs, ut in buccā ueniebat, dī
nō aliter licet, id quod ubiq; ferē liber mens testatur, uel me tacere, sed
quid attinet? Quod uolui præstati, nempe, ut dixi, nūl aliud, quam senten-
tiam mā indicare in Psalmis, & obiter quādōq; ostendere, quid quædā
in scripturis sibi uelint, atq; bāc nō meo, sed scripturarum sensu. Hoc
ipsum enim quis nō uidet, modo mea legit, uel ex summis illis, siue argu-
mentis psalmorū, ubi dū summā Psalmi promitto, incido saepe in totius
ferē psalmi interpretationē. Quod animaduerti quidē (quid enim istud nō
uaderē?) sed placuit sic ista temeritatē semel cœptā, ad finē usq; p[ro]equi, nū
bil referre putās, modo Lector inueniret, quid sentire de psalmo, siue ante
psalmū, siue post psalmū. Quod si accusabor, habeo quo me uel sophistica
distinctione defendam (cur enīm in re mea, non in re sacra iocer) Nā sum
ma illa aut est brevior, & est summa siue argumentum psalmi, aut est
prolixior, & est summa siue argumentū commentarij uel interpretationis
in psalmum. Quæ distinctione si non satis esse uisa fuerit, quā rci huic fa-
uent Lectores meam coram alijs deprecentur culpā, ut liceat mihi hic in-
terim esse seculo in r. quā contemno.

Ad tuam igitur maiestatē illustrissimū Saxonie caput mitto lucubra-
tionem hanc mā, iā ante, & propter huius scholæ legē, & propter imperiale
editiū doctissimo viro Philippo Melanchtoni rectori, pro magna
parte oblata, ut sub tuo nomine quod sacrū scribimās, exeat in publicū,
& quod multi auditores iamduū probauerūt, tuo auspicio multo plu-
riū lectorū iudicio cōmittatur. Ego scripsi spiritualia, cæteri probent,
num hic spiritus à deo sit, probent autem ex uerbo dei. Animale enīm iu-
dicium nūl moramur, cū conflet animalē hominē nō p[ro]cipere ea quæ dei
sunt, stultitia cūn sunt ei, & intelligere non potest. Ego hic pro concione
aflo, cæterū, ut Paulus ait, iudiciū est apud sedentes, id est, apud ecclesiā
dei, quæ uerbū ex me hic audit, uel si malis legit. Iustitiam & gloriam dei
per Christum prædicavi, in salutem omnium, etiam illorū qui nos oderūt,
et scripturis aptis dixi, uerbis q[uod] nū fallor, nō obscuris. Quibus ista dispi-
cent, singant sibi aliam iustitiam & gloriam, faciat sibi alii Christum, aliam
salutis iāz, aliud cælum, aut facta ab alijs suscipiant, quādiu licuerit. Erit
quando

Judicium
apud se-
dentes.

AD FRIDERICHVM DVCEM SAXONIAE.

quando homo proijicit idola argenti & auris sui, opus manuum suarum quod sibi fecit ad adorandum, tunc inuenientur istarum adeo iam pulcherrum virginum sed fatuarum lampades sine oleo, & extinctis lampadibus factor ille in lucis regnum ingredi non poterit.

Neg; uero Davidem regem uereor ad te regem mittere in aulam tantam, qui non dignatus est mecum humiles habitare casas. Non enim suo rex, prece comitatu res absunt, sed ditare solet hospitem deo credentem a quo suscepitur, si etatus patus fuerit. Neg; uerebitur aulam ipse iam assuetus, licet aulae periculum expertus dixerit: Aduena apud te sum et peregrinus, sicut omnes patres mei. Sed neg; tu uereberis propter eius sanctitatem, quandoquidem & ipse peccator est, & peccatum suum ubique agnoscit, non solum illud crassum propter quod etiam mundus eum damnare potuit, sed etiam illud a conceptione & ab utero matris. Quoniam, inquit, in iniquitatibus conceptus sum &c. Quanta uero infirmitate & quanta cruce saepe prematur, dum uult uiuere pie, quis non uidet ex psalmis? Summa desperatio nesciit se laborat, ut non solum creaturam omnem, uerum etiam ipsum devum sentiat sibi aduersari, & se præcipitem agi in mortem & in infidelitatem, dicentibus interim aduersariis: Vbi est deus tuus? Non est salutis ipsi in deo suo. Liberet eum nunc si uult. Sperauit in dominum, eripiat ipsum, quae est horrenda tentatio qua deus erudit suos, ut discant (quemadmodum Paulus ad Cor. 1.) non confidere in se & suis iustitiis, ut iustis malis subinde defunctori (ut enim saepe incident, ita & saepe defunguntur) agnoscant & intelligant quam suavis sit dominus, qui etiam in desperatione seruare potuit ne desperaretur, ita liberare ut nolis tentationem tam horrendam tibi non accidisse, ut cogaris fateri crucem esse gloriam illud quod mundo stultitia, ignominia & miseria iudicatur.

Atq; hic exempla nobis depicta sunt (non enim sentimus Davidem se suum; tantu canere uoluisse) ut ex psalmis, ubi in talia incidimus, agnoscamus qua sit euadendum: Nam clamor & oratio fiduci quod est desiderium pauperum, id est, adfectorum hic unicus asylum est, quemadmodum & ille rex Iudea losaphat dixit. 2. Para. 20. Cum ignoremus quid agere debeamus, hoc in psalmis solu nobis residuum est, ut diriganis oculos nostros ad te domine. Quod si etiam absorptius tentatione clamiare non potes, tamen deus non deferet te in iustis inferis & morte, faciet enim cum tentatione proueniū, ut possit & sustinere & sperare quandoque meliora, ut annuncies mane misericordiam tuas et ueritatem eius per noctem. Idecirco psalmi non discuntur quid ue-

EPISTOLA POME RANI

Tint, nisi postquam credis verbo dei, exerciteris cruce. Hinc tam borras
dæ querelæ in psalmis dum crux premit, & angusti & spiritus laborat
& tam suaves gratiarum actiones & dei laudes, dum beneficia dei sentiuntur
& agnoscuntur. Sepe ista simul in uno psalmo describuntur, ut agno-
scamus quam paterna si dei consolatio & glorificatio erga nos post tā
tristiem iudicij eius terrorē. Simul enim fieri nō possunt quæ simul scri-
pta sunt ad nostri eruditioñem.

Verbum fi-
dei in no-
bis oppu-
gnatur.
Traditio-
nes huma-
ne.
Maxima uero necessitas (ut omittam nunc damnationem rerum, corporis,
fame &c.) incumbit pījs menabūs, ut seruēti per deum uerbum fidēi
quod diligūt super aurū & topazion, super mel & fauum, quo saluo ins-
tegra sunt nobis omnia, utcūq; omnibus premi malis uideamur, filiū dei
sumus & hæredes, atq; adeo deus ipse nos fieri est, quantus quantus est,
quid ergo deesse poterit? Quia uero in hoc uerbo summa nostræ salutis
est atq; adeo ipsa salus hoc uerbum est: Satane regnum & quicquid mā-
di est non cessat impugnare ut auferat à nobis, sollicitat autem ad spiritu
ale stuprum meretricem illam rationis nostræ sapientiæ siue carnis prae-
dentiam, ut se sequatur, & quod sibi rectum uidetur, non sequatur uerba
dei, ut quemadmodum Euas uideamus arborem probibitam q; sit bona ad
uescendum, & pulchra oculis, delectabilis q; affectu, & sentiamus secū-
dum id quod nobis uidetur, contra id quod dei uerbo uidetur. Hic impij il-
li traditores, id est, traditionū humanarum autores & defensores an-
tesignari sunt, qui conscientias seductas obstringunt ad suas adiumentio-
nes quasi ad salutem necessarias, ut discant homines confidere in alio
quam in solo deo, qui ex sola gratia & mera misericordia saluat quot-
quot saluantur. Atq; ita efficiunt ut uera idolatria committatur. Neq;
recipimus q; dicunt per talia homines seruari in timore dei. Nam talem
timorem deus ipse condemnat & iudicat impium, dicens Esaiæ. 29. Vn-
de repetit Christus Matt. 15. Eo q; appropinquat populus iste ore suo, et la-
bijs suis glorificat me, cor autem eius longe est à me, & timuerunt me
mandato hominum & doctrinis, ideo ecce ego addam ut admirationē
faciam populo huic miraculo grandi & stupendo. Peribit enim sapien-
tia à sapientibus eius, & intellectus prudentium eius abscondetur, id est
excēbatunt rectore, & populus errores eorum secutus simul peri-
bit, id quod nostris accidisse uidemus. De quibus traditionibus humanis
post hanc dei sententiam, possem & ego dicere istis sapientibus & insu-
stias suas dependentibus, per sufficientem hanc uite noſam, sufficientiam.

Omnis

AD FRIDERICHVM DVCEM SAXONIAE.

Omnis humana traditio quæ vult ligare conscientias, nam de ea solum loquimur & loquuntur scripturæ, aut est secundum uerbum dei, aut contra uerbum dei, aut neq; secundum uerbum dei, neq; contra uerbum dei, si fieri possit. Si primum, superuacua est, nam uerbum dei sibi sufficit, & suscipio quidem, sed propter uerbum dei, non propter humanam traditionem. Si secundum, diabolus eam suscipiat, non ego. Si tertium, habebbo eam ut est, id est, indifferentem, ut quæ nec saluare seruata, nec damnare non seruata possit. Tertium autem hoc membrum addidi propter aduersarios qui hic medium querunt, cum non sit. Nam ego loquor de traditione humana quæ tentat meam ligare conscientiam & articulum fidei facere ex uerbo quod non est dei, quæ seruata promittit salutem, non seruata comminatur damnationem, quam comminationem & promissio nem, cum non sit ex uerbo dei, necesse est fictam esse ex humano corde, et ideo mendacium & impietatem, quemadmodum Paulus has traditiones uocat spiritus erroris, doctrinas dæmoniorū, in hypocrisi, id est specie sanctitatis loquentium mendacium, cauterio notatam habentium conscientiam, id est, timentium deum, ut Esaias dicit, mandato hominū & doctrinis, non mandato dei, cui soli debetur conscientia nostra, quam liberam reddit per gratiam Christi spiritus in nobis, is enim captiuam duxit captiuitatem. Hic impius latrator mordeat ut uelit omnia dixi. Si uerbum dei habet traditio humana, uerbum dei suscipio, non propter ipsam traditionem, sed propter dei uerbum. Si non habet uerbum dei, ex quo solo salus æterna & damnatio cognoscitur, iam necesse est, mentitur siue promittat remissionem peccatorum uel uitam, siue comminetur damnationem. Cui ergo mendacia placent, placeant, Deus me ab illis conseruet, per Iesum Christum dominum nostrum, Amen. Ex his infero, q; nulla constitutio mere humana potest meam ligare conscientiam: Deinde q; qui suis traditionibus nituntur hominum ligare & regere conscientias, sunt ueri Antichristi, Sedere enim uolunt in templo dei, in conscientiis & aliabus nostris, ubi solū oportet sedere & regnare deū per Christum. Tamen istæ additiones ad uerbū dei, quas condemnat lex & omnis Nemo tūscriptura, dementant speciem pietatis totū mundū, ut nemo hic posset esse se tō sine uerburis quin seducatur, & ad istū deū alienū siue recentē deficiat, nisi mutatus sit intus uerbo dei. At ubi mendacia ista, quæ se sub hypocriſi prodūs, a 5 , prodūs

EPISTOLA POMERANI

produnt sese esse viros sanguinum, clamantes, blasphemantes in uestibus
dei propter suas traditiones, et desiderant una hora simul perditos om-
nes dei ueritatis cultores et professores. Hic brachium seculare inuocan-
t, qui brachium dei perdidunt, qui potentiam et gloriam dei non
agnoscunt. Hic cades territus infamia, damnis, morte, quae tibi inten-
tur, nisi deus te conseruet inuocantem brachium eius. Igitur duabus tenta-
tionibus omnes impugnamur, quae saepe tantae sunt, ut in illas, quas su-
pra diximus, nos adigant, id quod ferre ubique; psalmi describunt, dum abo-
minantur hominum doctrinas, et precantur a deo doceri, et in uestibo
dei custodiri. Hinc sunt illae uoces: Narrauerunt mihi iniqui fabulatio-
nes, uel foderunt mihi iniqui foueas, sed non ut lex tua. Errauerunt ab ulti-
mo, locuti sunt falsa, furor illis secundum similitudinem serpentis et c.
Non est in ore eorum ueritas, cor eorum uanum est. Sepulchrum patens est
gutti eorum, linguis suis per hypocrismum agebanti, iudica illos deus. Ver-
ba oris eius iniquitas et dolus, noluit intelligere, ut bene ageret. Insur-
rexit in me testes iniqui, et mentita est iniquitas sibi. Auerunt lin-
guas suas sicut serpentes, uenenum aspidum sub labiis eorum. Qui cogitaue-
runt supplantare gressus meos et c. Exacutum ut gladii linguas suas,
intendebant arcum, rem anaram, ut sagittent in occultis immaculatis.
Dentes eorum arma et sagittae, et lingua eorum gladius acutus. Tota die
uerba mea excrababantur, aduersum me omnes cogitationes eorum in ma-
lum. Iudica domine nocentes me, expugna impugnantes me. Apprehende
arma et scutum, et exurge in adiutorium mihi. Effunde franea, et arma-
re aduersus eos qui persequuntur me, dic animae meae, salus tuus ego sum
et c. Surgentes testes iniqui, quae ignorabam interrogabant me et c. Vi-
tas tuas domine demonstra mihi, et semitas tuas edoce me. Deduc me do-
mine in semita mandatorum tuorum, doce me iustificationes tuas. Notam fac
mihi domine uiam in qua ambulem et c. Quærunt iugiter aduersarij ani-
man meam, nisi iugiter dux sis et doctor, actum est de me.

David p-
pheta.

Sed quid ego clementissime princeps, David solus regem facio, et ten-
tationibus probatum, oblitus, esse et dei prophetam? V erba dei habet, que
dum excipis, quae quid usquam in sacris scripturis est, excipis. Nihil in lege,
nihil in prophetis, nihil in Christi et apostolorum prædicatione est, quod non ap-
petat uestibus atque rotundis decantet hic regius propheta, egregius psalter in
Israël. Iudicium et dei misericordia sua iustitia, ei humanarum uirium iniusti-
tum atque adeo uanitate, non alibi copiosius legeris, ita ut hic uel solus liber ad
reflexionem

AD FRIDERICHVM DVCEM SAXONIAE.

recte instituendum, in iustitia debet, omnem sat fuisse, nisi diuina bonitas nostrae fragilitati et ignorantiae pluribus scripturis consultu uoluisse, ut interim non dicam, quod per psalmos longe iudicium fuerit suscipere quicquid sacrum est. Quis enim ignorat carminibus plus affici nostras mentes quam similiti oratione, ut maxime eadem dicantur? Hic canuntur via dei opera a conditione mundi et gubernatione sive prouidentia usque ad generis humani redemptionem per Christum, ut uideas deum ut omnipotentem, ita et omnia facientem, et uanam esse salutem quae sit ab homine et deo non esse beneplacitum in fortitudine equi, aut in tibiis uiri, id est, viribus carnis. Hinc et Christum ipsum (qui ex carne Davidis natus est, ut confirmaret regnum eius in aeternum in iudicio et iustitia, quemadmodum canit Esaias) in Davide suscipit, Spiritus enim Christi in Davide subinde canit sua de se mysteria, incarnationem, prædicationem, crucem, gloriam, benedictionem omnium gentium, quae sunt nostra mysteria salutis, simul et exempla nostrae, per crucem quam deus nobis imponit, glorificationis. Sic enim David dicit. 2. Regum. 32. Dixit uir cui constitutum est de Christo dei Iacob, egregius psalterus Israël. Spiritus domini locutus est per me, et sermo per eum linguam meam. Et Christus dicit Lucæ ultimo, Necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysi et prophetis et psalmis de me. Atque hoc declarat scriptura noui testamenti, quae subinde citans ex psalmis, indicat Christum sive Christi spiritum in psalmis loqui, qui in scripturis non solum filius David, sed et David rex appellatur, ut uides Psal. 88. Oste. 3. Ezech. 34. Quidam uero Christi uerba etiam nostra sunt, suis locis indicabimus. Ipse enim ait, Si me persecuti sunt, et uos persecuerunt, si sermonem meum seruauerunt, et uestrum seruabantur et cetera.

Neque nero, clarissime princeps, dum Davidem tibi commendo eum impudenter processerim, ut existimem te iam primum suscepiturum, cum quasi ante hac non habueris, neque enim Christianum puto qui psalmis non sese consoletur, aut certe qui non in psalmis suam ipsius uideat historiam descriptam, modo legere possit, et sacra quid uelint uidere uerba. Sed hoc ago, ut me cum eo, quem semper non solum admiseris sed etiam ultra quaesieris, admittas, non equaliter quidem psallentem (non enim sum neque propheta neque filius prophetae) sed tamen non inutiliter de deum Davidis seruulum, recondita huius prophetæ mysteria subinde, dum ipse psallit indicantem, ut suauior sit tibi prophetæ modulatio, dum

Comentarij.

EPISTOLA POMERANI

Sum ego ut possum concentus huius rationem & nonnunquam aliarum scripturarū indicauero. Et licet quædam frustra indicauero, nempe iusta ante cognita et intellecta, tamen alicubi gratiam inueniet apud te mea interpretatione, et occasionem dabit meliora cogitandi. Atq; hæc est utilitas, quam solam spero ad lectores reddituram, dum mea legunt, nec aliud mibi sumo, quod si non afferor, consultum uolui utcunq; per Christum psalmorum lectoribus ijs, qui dci eruditio[n]em & consolationem, non sua uera, aut superficio[n]es dei cultus, id est idolatriam, querunt ex psalmis.

Translatio Porro sententiam psalmorum (si quis & hoc requirat) ex Heb. diximus secundum Felicis Hebrei translationem, qua hodie nulla est melior. Necessarū enim erat, ut ad Heb. respiciemus, ne interpretaremur quod propheta Hebreus non dixisset, id quod saepe uidemus quibusdam accidisse, licet et multa sint, quæ ego non sum affectus. Quis enim hoc gloriarib[us]? Cæterum ueterem uulgaremq; apud latinos translationem posuimus, et cū Hebreo conciliauimus, in gratiam illorū, qui uetera magis amant, id est, illa quibus assueti sunt, sed eam ipsam translationem ad Graecam, unde desumpta est, exegimus, ne sequeremur librariorū uel istorum choralium corruptiones et mendas, quas emendationes uideri uolunt, aut etiam nonnunquam inter pretis latini oscitantiam. Id quod libenter uidebunt, qui sententiam psalmi requirunt. Cæterum qui adeo rudes sunt, ut indigentur mibi q; translulerim, expectant, ubi ipsi legunt, sustinent, uel. Cum conuerteret dominus captivitatē Sion, ubi ipsi. In conuertendo dominus captivitatem Sion et c. abeant ad suas horas canonicas permurmandas, ad hortulum animæ, ad speculum exemplorum, & quæ doctissimi inter eos uidentur ad scotisticos sermones, & Davidis sua carmina finant integra, & mea contemnante, ut uelint.

Quod igitur, Illustriſime Princeps, à me in tuis scholis lectum est, et doctorum iudicio comprobatum, tuæ maiestati offero, ut non ignoreas qd egerim, utq; tuo noī oīm hic liber iudicij offeratur, et faciat fructū, quem deus uoluerit. Ego quod per Christum potui præstari, ut eruditio, iustitia, confitio, crux, consolatio, et gloria regni Davidici, quod in Christo Iesu domino nostro æternum est, ab illis qui nondum satis assueti sunt sacris in Davide propheta egregio, & legerentur & cantarentur, quæ nemo intelligit, utcunq; legat, & interpretationem audiat, nisi fides eius tentationibus exerceatur. Tua benignitatis & gratiae fuerit benigne suscipere, quo ego melius nunc offerte non possum. Quod superflugratia
& pacem

AD FRIDERICHVM DUCEM SAXONIAE.

¶ pacem à deo patre & domino nostro Iesu Christi tibi tuoq; regno,
cum omnibus qui inuocant nomē dñi nostri Iesu Christi precamur, ut illa
ministris mentibus per dei uerbum & sacrum Christi Euangelium,
confiteamur coram mundo & Satana, quod credimus, & abunde-
mus ad omne opus bonū, per Iesum Christum dominum nostrū, Amen.

Ex iis V Vittemberga. Anno Christi, Millefimo quin-
gentesimo quarto. Feria quarta ante Circū
sionis dominice dicm.

PSALTERIVM est instrumentum musicū, quod decachor-
dum in Psalmo dicitur, id est, decem chordarum, nablum uocari
Græci ex Hebræo Nebal. Felix, Iudæus natione, putat esse id quod vul-
go uiolam uocari. Cymbalis, nablis, citharis, & alijs quæ fecerat Da-
vid ad suos Psalmos in eis canendos tunc usos legis. 1. Par. 15. 2. Para-
lipomenon. 7. & 29. & 1. Esdræ. 3. Neq; uero ista David instituerat,
quod quidam putant, sine iustificatione aut revelatione sive uerbo dei, quando-
quidem sic dicit. 1. Para. 28. Omnia uenerunt scripta manu domini ad me,
ut intelligerem uniuersa opera exemplaris. & 2. Paralip. 29. sic dicitur.
Constituta leuitas in domo domini, cum cymbalis & Psalterijs &
citharis, secundum dispositionem David regis & Gad uidentis & Na-
than prophetæ. Siquidem domini preceptum fuit per manum prophe-
tarum eius. Quid ergo ista instrumenta musica nobis significant, nisi qd
psalmi subinde inde dū, canendum scilicet & confitendum domino in
latere spiritus, id est, fide beneficia dei agnoscente, ut quandoq; sīrī locis
dicentes? quemadmodum & Paulus monet, Ephe. 5. Loquentes, inquit,
nobis metipsis per psalmos & hymnos & cantiones spirituales, canentes
& psallentes in corde uestro domino, gratias agentes semper de omnibus,
in nomine domini nostri Iesu Christi, deo & patri.

Psalmus est canicūm, sicut & hymnus. Quod alij prophetæ inscri-
bunt uerbum domini missionem, prophetiam, hic propheta David psalmū.
hymnum, canicūm, & nignia, cruditionem uocat. Sic enim illi, Factum est
uerbum domini ad Hieremiam. Visio Ejaie filij Amos &c. Hic uero,
Psalmus David uel ad David, id est, prophetia, uel carmen propheticum
Davidi reuelatum. Est enim in istis inscriptionibus David apud He-
breos latius, non genitiuus. Præterea si quos alios in titulis legeris il-
lis ipsis psalmos reuelatos intelligimus, & ab eis conscripimus. Inuenies
enim

Nim quandoq; Asaph, Idiibum, filijs Chore, Salomoni, Moyst.

Porro quid coram deo ualeat Davidis psalterium et cithara indicat uel historia fugati spiritus immundi. 1. Reg. 16. Legitur & ad Psalterium prophetasse Heliscus. 4. Reg. 3. Cur non daemnonium fugabant aliae citharae siue psalteria, tunc in Israël? Nō erat eadē fides. Fides psallit domino, fide propellitur Satan, alioqui nūbil est externa psalmodia. Quandoquidē ad impios hypocritas, qui cantu &c extero opera omnia metuntur, dicitur Amos. 6. Qui separati esis ad diem malū &c. Qui canitis ad uocē psalterij. Sicut David, putauerunt se habere uasa cantici, bibentes uīnū in phialis & optimo unguento delibuti, & nūbil patiebantur super contritione Ioseph.

In Psalmis neq; modos neq; tempora uerborum exacte seruare possunt interpretes. Intelligentia tamen certa est, modo tropū noueris scripturæ. Hinc sēpe inuenitur in præterito dici, quod erat futurum, ut foderunt manus meas &c. Et in futuro indicatiū, quod imperatiū uel deprecatiū est, ut, Diliges dominum deum tuum &c. Domine labia mea aperies &c. Spūs tuus bonus deducet me in terrā rectā etc. Vt rūq; facile est obseruatu, sed illum propheticum est, hoc autem Hebraicum. Personæ quoq; grammaticæ subita sēpe fit mutatio, ut, Domini est salus,

& super populū tuum benedictio tua. Itcm & numeri, ut

Eripe me domine ab homine malo, d' uiro iniquo cri-

pe me. Qui cogitauerunt &c. Et si quid aliud

est suis locis indicabimus.

Cominc.

INDEX ME=

MORABILIVM LOCORVM Q VI IN
commentarijs Ioan. Pom. in librum Psal. continentur.

- A** Aron.330.
Abel.106
Ab angelis.23
Ab auditio malæ.293
Abiçere sermōes dei.
Abyssus.117 (137)
Abimelech.87
Abrahā uestiuit.194
Abrogatio legis.110
Abscondita dei.43
Absolutio dei cultus.35
Absconditū tēpestatis.
Ad flumina.77 (216)
Adberere oportet deo.
Adiuven̄es.274 (68)
Adipē cōcludere. 42
Accipere animam in
uano.365
Adorare scabellū 254
Adulatores Antichri
Adulatores.30(fli.26
Aduena ego.108
Admonitus lectoris 89
Aduersarij.186
Affectus impiorū.28.
Affectus iētati.32 (93
Afflictio pij.42
A fructu frumenti. 10
Agricola deus.167
Alienari à uulua.154
Alieni.54.145.
Allegoria.94.145.
- Altare.69
Allusio.29.178.
Ambulare in uia.257
Amici.105
amici secūdū mūdū.28
Amici eꝝ inimici ap
petunt.105
Angelius.264
Angelis mādauit.242
angelorū custodia.242
Animalia dei.173
Animam leuare.66
Antichristus.22
Antichristi regnū. 25
Annunciauerūt.251
Annus fr̄tilis.167
Appellatioes iustorū
Aqua.47.169. (89
Aquæ.3.180
aqua cōtradictiois.216
Aquæ silentes.128
Aquila.261
Arc⁹ prauis.99.100
211.
Argenū quærūt Chri
sti pſecutores.178
Argentum.31
Articulus fidei.40
Asaph fecit pſamos
Ascēdit.129 (205
Aſcenſio Chrifli.128.
Ascēdit in aliū.175
- Ascendit fumis.44.
Aſcenſioes legis. 222
Aſpergere yſopo.140
Aſſertores meritorum
Aſpis ſurda.154
Attrahere.27
Audi filia.126
Aueristi faciem 78
Aurum.31.
B Eatus.109.166
Baal peor.274
Beatus uir.1.
Beatitudo.1.
Beatus qui habet do
minum.87
Beatus qui pſiat.269
Beatitudo fides in de
um.302
Beelzebub.274
Beneficia dei.190.261.
Beneficiorum dei re
cordatio.267
Beneficium liberatio
nis.ibidem.
Benedictio. 10.65.109.
170.189
B̄ndicere Chriflo.190
Benediximus uo
bis.303 (uerbi
Bibere uinum diuani
Blafphemia in ſpūm
ſandū.182

I N D E X

- Bona opera. 79. 271
 Bona carnalium. 13.
 Breuitas iustæ belli. 116. 137.
 C.
C Adet à latere. 241.
 Cadunt omnia in morte. 234.
 Cain. 106.
 Calcancū Christi. 132
 Calix i scripturis. 200
 Calix salutis. 39. 63. 298.
 Calumnia. 17. 189
 Canticū nouū. 85
 Capit anguli. 300
 Captivit ecclesiæ. 196
 Captiuitas babylonica. 195. 333
 Captiuam duxit. 175
 Carbones uastatorij. 196.
 Caro. 151
 Carnalis religio. 38.
 Carnes. 209
 Cathedra pestilentie. 248.
 Castum coniugii. 126
 Catuli leonum. 152
 Cauenda opera. 41
 Charitas 320. 334
 Charitas sanctorum. 320.
 Cecitas. 270
 Cecitas humanae 118
 titus. 311
 Cedri libani. 76.
 Celi. 20. 231
 Celi dñi dñi. 296
 Chribub. 46
 Cerua. 57
 Cernu. 76. 118
 Celestii creatio. 263
 Christus tentatius. 16.
 Christus unus cum pī. 15. 8
 Christi experientia. 43
 Christū loqua in psalmis. 37
 Christus Euangeliō regnat. 123.
 Christi aduersarius. 176.
 Christus prodigii cū suis. 185
 Christus rex deus et domo. 123
 Christus rex cōfēderatos. 283. 286
 Christus in membris. 119. 231
 Christus senex 185. 236.
 Christus dñs David. 284.
 Cicatrix. 104
 Cilicium. 92
 Cintos. 237.
 Circundabo. 69
 Circundato Sion. 129
 Citatio Matthei. 205.
 Citropodes. 174
 Clamor. 13.
 Clamare frustra imicis Christi. 49.
 Cogitationes Anticbr. 51. 26.
 Cognitio in oibis genibus. 170
 Columna nubis cōgnitis. 207
 Colunæ terre. 200
 Comodat infas. 103
 Commota est. 49
 Cōmotio defari. 76
 Commemoratio defarū. 244
 Communiuitat. 251
 Concupiscentia. 138
 Confessio autoris. 2
 Cōfēssio. 19. 131. 171.
 Confessio uera coram deo. 83
 Confessio cōpulcrito. 250
 Confessio iusti iudicij dei. 260
 Confessio sanctorū. 245
 Confidere. 331
 Confiteantur domino reges. 334
 Congregans aquos. 26
 Consilium in opere beneplaciti

INDEX.

Peticum. 34.
 Cōsilii i aduersis. 39.
 Cōsilii malignitium.
 248.
 Cōsolatio i tētatiōe. 41
 Cōsolatio petōris. 140.
 Cōsolatio 30.
 Cōsolatio dei. 268.
 Cōstātia fidci. 186.
 Conderere. 153.
 Contradicō. 146.
 Cōturbati fūt. 64. 165
 Conuerſio. 19.
 Couerte nos. 224.
 Cōuallis taberna. 159.
 Cor mundum. 141.
 Cor maris. 127.
 Corda. 18.
 Cornu. 45.
 Corpus. 150.
 Creatio. 50.
 Credentes regnū. 65.
 Credo uidere. 72.
 Credunt. 128.
 Crux. 16. 113. 120. 258.
 Penecrū ad glo. 290.
 Cubile. 94.
 Cultus dei. 266.
 Custodi. 37.
 Cū sancto sanctus. 48
 Cum diuitiis. 27.
 Cū iudicatur exit. 282
 Cū apparuerit. 43.
 Cum sonitu. 23.
 Cura dei. 266.
 Custodis noctis. 277.

D
 Auid figura 3
David tētata 9
 epistola. 37
 David ppheta. ibidē.
 David Christ⁹ est 212
 Declinauerunt. 33.
 Declinasti. 121.
 Deducere ad īferos
 169.
 Dedit dona boīb⁹ 176
 Dediſti dorſum. 49.
 Dedicatio. 77.
 Defecerunt scrūtātes
 164.
 Delicta iuuētutis. 66.
 Delicta. 80.
 Dei initū et finis. 42.
 Dentes aduersariorū
 152
 Descēdit ad īferos. 40
 Derehīt⁹ a deo sā. 57
 Derehītus. 229.
 Despet⁹ Christ⁹. 236
 Deserta habitatio. 183.
 Desideriū ē oratio. 223
 Nō desperare. 57.
 Descriptio īpiorū. 70
 Destručio p dēū. 20.
 Destruere. 29.
 Det. actio. 36
 Detrabere deo. 209.
 256.
 Deum esse. 33.
 Deus p̄ oculis. 40.
 Deus m̄ oculis. 73.

Deus alienus. 122
 Deus obliuiscitur. 141
 Deum lequi in ſando
 ſuo. 158.
 Deus in Christo iu-
 dex & doctor. 219
 Deus quafis suis pro-
 missiōibus cogitur
 231
 Deus docet. 247
 Deus ultionum. 245.
 Deus in loco. 172
 Deo ſoli gloria. 350.
 Diſ. 39. 135. 226.
 Diſ gentium. 250.
 Dextera dei. 40. 130.
 Dies dici eructat. 52.
 Die misericordia. 118.
 Dilata os tuām. 216.
 217.
 Dilataſti me. 11.
 Diligere dominū. 31.
 Dilucium. 77. 82.
 Dimiſi eos. 217.
 Discedite. 16.
 Discimus ex deo. 279
 Diligere primum iu-
 ſitiam. 124.
 Diuersa gloriatio. 30.
 Divina permanent.
 36
 Diligit misericordiam
 & iudicium. 85.
 Diuites. 43. 89.
 Doctor euāgelic⁹. 141
 Doctor Christus. 222
 b Doctor

INDEX.

Doctrina dæmonio-
rum. 265.
Dolus. 36. 51.
Dolus in ore. 23.
Dolose agit. 94.
Dolosus. 118.
Dominus m̄tis. 37.
Dñs inter iustos. 34.
Dominus in Sion. 24.
Dominus assump̄t
me. 72.
Dñs excelsus. 244.
Dñs regnauit. 244.
Dominus Sinae. 175.
Domini est terra. 64.
Dñi sumus oīm. 64.
Dñe dilexi. 69.
Domus tua. 245.
Domesticos. 115.
Duo audiū. 160.
Duodecim milia. 158
Iuio 10. 207. 241 249
Dormiu. 9.
Duplex regnū dei. 64.
Duplii corde. 30.
Duplici iure debetur
fructus, qui in no-
men laborat.

E
Ecclēsia. 130.
Ecclesia ma-
gna. 60.
Edeni pauperes. 61.
Ædificare. 29.
Effundere corda. 162
Egbertus. 89.

Effudi diām meā. 116.
Eli Eli. 57.
Electio dei. 87.
Eloqua domini. 31.
Emanuel. 127.
Emēdationes adolescē-
tum. 303
Epilogus de gratia
87.
Episcopatū eius. 282.
Erudit deus. 39.
Eruditōes qnq;. 81. 82.
Eſcā dedit timētibus
se. 291
Acibiopia. 179.
Etern⁹ sacerdos. 287
Euangelium prædica-
uii Christus. 123.
Euāgelij. 186. 239.
Euāgelica gratia. 213
Euāgelium cordi re-
uelatum. 201.
Euangelium gloria
domini. 334.
Exaudire. 9.
Exaltare. 165.
Exaltatur deus
Excusatio ablata. 200
Excēcatio nullis mi-
raculis inuatur. 210
Excōmunicatio. 283
Excōmunicati. 257
Excēcatio. 183.
Excēcati. 176
Exercitatio fidei. 24.
Exempla sanctorum.

117.
Exitus matutinī. 166.
Exibit sp̄itus. 262.
Ex ore infantuum. 120.
Experiētia. 72. 101
Explicatio necessaria
et. 36.
Externa opera. 111.
Externa dei iudicia
221
Exultare. 152.
Exultate. 8. 85.
F
Fabula et men-
daciū. 300
Facere iudicium
exiūstia. 271.
Facta decisioni parabe
la carni. 206
Facies. 23. 104.
Facies dñi. 71. 78
Facies mea. 73
Fames 156
Fames tētat. 269
Falsarij. 242
Fera arūdimis. 178
Festū tabernaculorum
217.
Festinādū non est. 144
272.
Festum tabarum. 215
Fides uera. 98
fides genitum. 4. 259
fides adhuc imperf̄-
cta. 33
fides secura. 34. 335
fidic

INDEX.

- Fidei oppugnatio .49
 Fides prudenter dei
.53.263
 Fides & opera .98
 Fides.33.339
 Fidem creationis.249
255.
 Fides et confessio .256
 Eides donum dei .286
 Fides experit .297
 Fidelia opera domini
292.
 Fiducia .31
 Fiducia in deum .327
240.
 Fiducia humana .299
 Fiducia promissionū
329.
 Fiducia iusti .148.155
346.
 Fiducia in tentatione
160.214
 Filia ueteris liberatio
nis .322
 Filiae Iudeæ .331
 Filij Epbraim .207
 Filij alieni .50
 Filij aratum .75
 Filij hominum .19
 Filius Adæ .21
 Finis uitæ .107
 Flatu proflernere .27
 Fornicatio .274
 Flumen .27
 Flos Hypocritarū .98
 Fons uitæ .96
- Fortes in utriusque .145
 Forte auxilium domi
ni .55
 Fortis .116
 Fortitudo nostra .157
 Fructus fidei .256
 Fructus spiritus .190
 Fructus historice .206
 Fructus malus .33
 Fratres Christi .59
 Frater nō redimit .132
 Fugere quando licet
.145
 Fulgura .331
 Fumus .100
 Funeris .39
- G** Alaad .159
 Gallina .42
 Generatio iu-
sta .33
 Genui ab eterno .285
 Genui ab utero .285
 Genui ex virgine .285
 Genui ex adoptione
285.
 Gentes .8.24
 Gentes bie nominate
220.
 Gentes credunt .168
 Gentes conuersæ .50
 Centibus innouata ue-
tera .168
 Gladius .99
 Gladij anticipites .350
 Gloria nostra .11
 Gloria dei .51.140.194
- Gloria fidei .118
 Gloria soli deo .246
296.
 Gloria domini non no-
stra canitur .253
 Gloriaris Iudeo .38
118.
 Gloriantur in ecclesia
196
 Glorificatio Christi
65.245
 Glorificatio dei in Chri-
sto .153
 Gratia .98.112
 Gratia fidei uerbi dei
224.
 Gratiæmētis deū .325
 Gratias agere .142
H Abitare confi-
dentia .12
 Habitat deus
in nobis .201
 Haec est dies .301
 Hæreditas dei .12.39
212
 Hæreditas dñs .38
 Hæreditas terre .67
 Hæretici .26
 Hierusalem ædifica-
tur .320
 Hypocrisis .39
 Hypocrisis in uerbo
& opere .94
 Hypocritæ .135.137
155.
 Hypocrisis in cultu
bæ dei .209

INDEX.

- dei .209
Hypocritarum iudici
 um .155
Hismaëi persequitur
 Isaac .319
Historia liberationis
 295.
Historiae uarie .223
Hodie genui te .7
Heoc austum .110.
Homicidæ non mani-
 festi .246
Horror diuini iudicij
 258.
Hostes ueri .72
Hostes ueritatis .66
 I
Acob ubi creden-
 tes .156
Idola .296
Idola cordis .38
Idumæi .258.
Ignis est ira .135.154
 .169.
Illuminatio .70
Imago impiorū .194
Immaculatus .100
Immaculata uia dei .48
Impius describitur .95
Impiorū studiū .201
Impius uirga dei .43
Impius .2.100
Impiorum lapsus .143
Impij non dimidiant
 dies .149
Impietas būana .203
- Impietatis imitatores**
 133.
Impietas pietatis per
 secutrix .143
Impietatem uniuersam
 deseribit .1
Impietas .4.14.
Impia doctrina .27
Inania .5
In extasi .81
Infaelicitas .34
Infantes .20
Inferi .40
Infernus .226
In infernum uiuentes
 .147
Ingrati execrantur
 207.
Inimicus meus .145
Nō inimicus maxi-
 mus inimicus .147
Inimici .92.105
In circuitu .31
Iniquus .118
Iniquitas impij .94
 146.147
Iniquitas parentū .282
In iudicio .67
In iustitia tua .41
In iubilo .85
Innocentia .69
In occulto .27.31.164
Insaniae falsæ .109
Insidie .93.115.164
In morte .16
In sanctis cens .351
- Inter mortuos liber**
 229.
Instrumenta musica
 84.351
In dilectus à deo .297
 902.
Inuocatio filii dei .214
Inuocatio sanctorum
 287.
Inueterati .50
Inueterati .16
Inuocatio in tentatio-
 ne .9
Inuocare .24
Inuoca me .135
Iordanis .117
Irriti conatus impij
 154.
Iracundi .50
Ira & furor dei .16
Irriso .36
Irajcimini .10
Irrisores .5
Iudas rex .159
Iudei nostri .50
Iudica p me deus .63
Iudices contemnentes
 Verbum .218
Iudicium dei in coni-
 ptores .216
Iudicium iustum uile
 deus .218
Iudicium dei p ijs ius
 bonum .238
Iudicium dei est piorū
 lætitia .252
Iudicia

INDEX.

Iudicia dei occulta 95
Iudicium mudi de Cibis
 No. 181
Iudicia hominum falluntur. 18
Iudicium cordis. 33
Iudicium sentire. 104
Iudicium domini. 53. 131.
 143.
Iudicium extremum
 135. 251
Iudicium hypocrite
 155
Iudicium in hosties
 Euangelij 49
Iurare 36
Iurare an licet 36
Ius gladij a deo 219
Iustitia 43. 95
Iustitia fidei 225
Iustitia non ex operibus
 170
Iustitia 65. 154
Iusta causa 41
Iustitia incomprehensa
 sa. 96
Iustificationes 303.
Iustitiarij 135. 254
Iustus 30
Iustus non timebit
 252.
Iustus peccator 32.
Iustus dat 100
Iustus non perit etiam cadens. 101
Iuvenus Christi 186,

L.
Abia mea. 163
Labys dolosis
 41.
Laborat i aeternu. 133.
Lazantes 20.
Lapis est Christus 300
Lapides et puluis 259
Laquens uenantium
 240.
Laquei absconditi. 164
Laus dei. 50. 249
Laus dei in expertis
 345.
Laus dei in seipso.
 351.
Latitudo 47.
Latera aquilonis. 130.
Laudare dominum.
 85. 278.
Laudant deum predicantes.
Laudabut dominu 61.
Lauare manus 68.
Laudes Hypocrite.
 163.
Legati pacis. 179
Legere horas. 142
Legē ponere. 67
Læticie. 171. 255
Lætentur 251
Læticia ex deo. 40
Læticia de salute dei.
 141.
Lex spiritus. 109. 202.
Lex spiritualis. 57.

Lex dominii 3. 111. 123.
Lex reuelata cordi.
 204.
Leviathan. 198
Liberationes quinq
 276. 278
Liber uite. 183
Liberatus. 57.
Libertas conscientiae
 64.
Liberatio plena. 157
Liliū iter spinas. 284.
Lilia testimoniij. 122.
 213.
Lingue. 57. 100.
Literæ Hebraicæ. 301
Loquelæ non sunt. 52.
Loqui ueritatem in corde. 36.
Lumen uite. 151.
Lumen dei. 96
Lumen uultus dei nō
 est ratio. 12
Lumen exortū. 292.
Lutum. 109
Lux. 318

M.

M *Abumetus*
Maledictio.
 27. 103.
Maledictiones propheticæ. 281.
Malicia. 94.
Malitia desperata.
 143. 186.
Malignus. 14.
 b 3 *Malos*

INDEX.

- M**alos oportet esse 291.
 Malum pro bonis .91
 Manda deus iuritū tuę .178
 Mandata p promissiōnibus .291
 Mane .13.14.77.157
 243.
 Manna uerbum dei .209.
 Mansuetudo uera .327.
 Mane reuelatiōis .334
 Manis .153.170
 Manus peccatoris .96
 Manus domini .103
 Manu dei pendens omnia .266
 Mare rubrum .207
 Mare .127
 Marinorum creatio .265.
 Mater nostra Hierusalem .226
 Matutinū futurū .257
 Maximi hostes dei .15
 Maximum fidei opus .97.
 Mediator .273
 Meditari .3
 Medium cordis .93
 Mel et petra quid .278.
 Melechisedee .288
 Memoriale dei .259
 Melius medicum .300
 Medaces uentre .162
 Mensa uerbum domini .183
 Mensa in conspectu domini .63.
 Merita piorum .47
 Mibi vindictam .157
 Mille anni .238
 Mirabilia legis dei .305.309
 Mirrha .125
 Miracula .46.189
 Miracula Aegypti .44.210.
 Miracula Sina .44
 Misericordia .65.67.
 70.162.139.299.
 Misericordia domini aeterna .332.
 Misericordia dñi plena est terra .86.
 Misericordia dei in omnī creatura est .95.
 Misericordia iustis .101.
 Misericordes .113.
 Misericorda et ueritas obdarunt .223
 Misericordia populi .213
 Mons Sion .129.211.
 Mōtes exultant .232.
 Moab .156
 Monoceros .59
 Mons .9
 Mons Christus .175.
 Mōtes dei .96.
 Mortis horror .49.
 Mortuus a corde .80
 Moses .123.
 Munera ad nuptias .126.
 Multi futuri .80.
 Mundi iustitiam loquuntur .153.
 Mutatio personae .38.
 Mutatio numeri .19.
 Mutatio temporū .45.
 Mutatio sortis .19.
Narrare nō me dñi .59
 Natura praedicati Euagely .170.
 Natura .98.
 Natus Tarsis .129.
 Negare deum .374.
 Negocium perambulatorum .241.
 Necesis .62.
 Nibil deest .101.
 Nemo nocet ante tempus .47
 Nocte nati. Christi .53
 Nocte ueritas .118.
 Nomen dñi .20.54
 Nō cōmouebitur .294
 Non panitebit .287
 Non pacem, sed gladium .245
 Non statim percutit deus .274.
 Non bona

I N D E X.

- Non bonum in car-
ne.104
 Nomina impiorū non
nouit Christus.38.
 Nostra nihil.243
 Noua gaudia & fe-
sta.216
 Notū fecit dñs.253
 Nouus mundus.51
 Novus populus.166
 Noua post uetera.184
 Noua Hierus. dñe.165
 Nouaculus acutus.143
 Nox.14.52.243
 Nubes.331
- O.
- Blatio.110
Observuare cal-
caneum.151
 Observantes uanita-
tum.80
 Obsinatio consiliorū
impij.26
 Oculi in terrā respice
re.42
 Oculisemp ad dñm.68
 Oculi dñi respicunt fi-
dem.87
 Octonarius.302
 Occulta.54
 Occulta fidelium.326
 Occultum dei iudici-
um.209
 Oderū Euangeliū.47
 Oderunt iustum.89
 Olcum.330
- Omnis gloria nostra
perit hic.34
 Omnia prospera.3
 Omnia dñi.79
 Omnia fidei sunt.103
 Oīa iplerā sunt.130
 Omnes gentes ueni-
ent.226
 Opa Charīatis.35
 Opa adulterina.35
 Opera dñi.51.168
 Opera iustorum.92
 Opa hypercritarū.92
 Opera dei non nostra
243
 Omnia dei in fide.85.
 Opera dei laudanda.
331
 Opus phineis.204
 Operari iniqtatis.14
 Operari in misere.142
 Orare semp.13.142
 Oratio uera.59
 Oratio charitatis.68
 Oratio fiduciae ma-
gnæ.225
 Oratio solum reliqua
est.181.198
 Oratio fidens deo.185
 Ora ut possis prædica-
re.ibidem
 Oratio peccatū.282
 Oratur pro populo.
259.
 Orare pro regibus
331.
- Oratio necessaria.173
 Osores iufitiae dñi.
246.
- P
- P**acientia sanctorū.180
 Panis angelorum.208
 Pastor ouis.62
 Patres doceant fi-
lios.119
 Patres impietatis.134
 Pauperum non obli-
tus.24
 Pauperes Cbristii.24
28.
 Pauperes Antichri-
sti.28
 Paucitas credentū.30
 Pauor impiorum.50
 Pauper.113
 Pax Euāgelica.224
 Pax Christianorum.
128.
 Peccatum in spiritū
sanctum.182.280
 Peccatores laudat de-
um.294
 Peccantes non dese-
rit.234
 Peccata sanctorū.255
 Peccatum Mosi.274
 Peccator.2.
 Peccatum pijs in bo-
num.64.
 b 4 Peccator

I N D E X.

- P**ecator fiat contra nos. 106.
Penitentia. 139.
 potētia impiorū. 209.
 Perditur memoria impiorum. 90.
 Pericula quinq.
 Persecutio. 18. 31. (58)
 Persequutores Christi
 Persequutores populi dei. 219.
 Perseuerātia. 144. 122.
 Pefis hodie. 30.
 Pes animæ. 70.
 Pes superbiæ. 96.
 Petra. 207.
 Pinus describitur. 95.
 Pinus intentione. 26.
 Plantare. 3.
 Placere hoibns. 144.
 Pluvia voluntaria. 173.
 Potentia fidei. 55.
 Populus nouus et ue-
 tus. 324.
 Potentia uerbi dei. 74.
 Porta loca publica. 24.
 Porta mortis. ibidem.
 Portæ filiae Sion. 24.
 Potentes super Chri-
 stum. 47.
 Potentia Cr̄ manus dei. 198. (232.)
 Potest deus præstare
 predicatione gratie. 224.
 Predicatione per spiri-
 tum effusæ. 179.
Prädicatio Euangeli
 ea. 85. 232.
 Präsidēs terra. 8.
 Präteritū pro futuro
 in pphetis. 20. (33)
 Präteritū p præsenti
 Prædicat̄es ad tumul-
 tum. 52.
 præparatio cordis. 28.
 Præuētio dei. 55.
 ppbanatū templū. 196.
 Primogenitus rex Cr̄
 æternus. 234.
 Primū præceptū. 139.
 Principes. 305. (128.)
 Príncipes populorum.
 Promissio dei. 113. 159.
 232. 268. 258.
 Promissionum ueritas
 242. 267. (158.)
 Promissio dei seruat.
 Profundum cor. 165.
 Projici à deo. 141.
 ppiter uos patitur chri-
 stus. 180.
 prudētia dei erga nos.
 208. 214. 335.
 Prudentia dei exem-
 plū insigne. 269.
 Psallere sapienter. 129.
 Psalmum esse uerba
 Christi. 132.
 Psal. singulis est dñe
 deus salutis. 229.
 Psal. est de christo. 172.
 Psalmus est admonitio
 piorum. 5.
 Psal. sunt scripti post
 liberationem. 15.
 psal. de antichristo. 25.
 Psalmi nō scripti int̄
 tatione. 32.
 Psalmi gratiarum acci-
 ones. 45. 78.
 Psalmus contra iusfi-
 tiarios. ibidem.
 Puritas. 48.
 Pseudapostoli unnei
 diaboli. 222.

Q.
 Vasis ex ali-
 pe. 163.
 Querela pi-
 orū. 212.
 Questionarij. 4.
 Que dei sunt inuisibi-
 lia. 229.
 Quis ascendat? 74.
 Qubus uitius debet
 tur. 34.
 Quicquid sapimus nūc
 nibil est tunc. 104.
 Quorū sit psalm⁹. 171.

R.
 Atio. 82.
Radix cordis.
 Radix bonit̄
 et malorum. 154.
 Rapi. ut. 27. (238.)
 Rapimur in mortem.
 Recū corde. 18. 30. 34.
 191.
 Recūm

I N D E X.

- R**eculum uerbum domini. 35.
 Reculum iudicij. 320.
 Recordatus. 253.
 Redēptio nostra. 323.
 Redemptio per Euangelium. 323.
 Reductio Iudeorum. 184.
 Regnū iustitiae. 299.
 Regnū David. 329.
 Regnū i Christo. 160.
 Regnum Christi spirituale. 284.
 Regnū Christi. 6. 26.
 123. 244.
 Regnū dei in terra. 37.
 Regnum uerbi dci. 51.
 regnū misericordie. 50.
 Reges. 5.
 Regnū mundi. 26.
 Regina à dextris. 124.
 Refloruit caro. 74.
 Relicta gentes. 156.
 Relige uetus latus. 54.
 Reducit ex iferis. 193.
 Remedium tentationis. 2845.
 Renes. 18.
 Requirētes deū. 62.
 Requirit deus. 322.
 Respiratio p̄i coris. 163.
 Residentes dextere dei. 42.
 resurreccio Christi. 324.
 Reuelatum Euangeliū. 177.
 Reuelata lex. 259.
 Reuelare uiam. 77.
 Rex iustitiae. 288.
 Rex pacis. 288.
 Rex meus et deus meus. 19.
 Rex æternus. 77.
 Ros Harmon. 77.
Sabbatū opib⁹
 plenū. 324.
 Sabbatum. 249.
 Sabbatum Christia-
 num. 174.
 Sabbathi ablati.
 197.
 Sacrificium. 54. 110.
 22. 60. 10.
 Sacrificiū laudis. 142.
 Sagittæ parvulorum
 Sagitta uolās. 241 (165).
 Sagittæ in scriptu-
 ris. 104.
 Sancti. 11. 40.
 Sancti in Christo sunt
 Sæctus. 30. 187. (44).
 Sanctum tuum. 40.
 Sancti derelicti d' deo.
 204.
 Sancti exempla sunt. 214.
 Sancti petunt contra
 aduersarios. 18.
 Sancti peccatores. 67.
 Sancti congregandi. 135.
 Sanctificare. 50. 179.
 261.
 Sanguines. 143.
 Sapientia spiritus. 331.
 Sapientia prædicta.
 102.
 Saturabuntur. 61.
 Sapiens. 30.
 Scandalū Euangely.
 138.
 Seculum nostrum nū-
 bil est. 237.
 Seccessus iusti. 162.
 Secretū domini. 67.
 Secundum nomen tu-
 um. 130.
 Secundum altitudinē
 tuam. 31.
 Semel loqui. 160.
 Semen Abramæ. 191.
 Semel liberatus. 9.
 Semen Iacob. 60.
 Semen Christi filij dei
 sunt. 62.
 Segregare. 11.
 Sensus iudicij. 15.
 Senectus Christi.
 186.
 Seniores. 24.
 Scruire. 8.
 Sermo malignus. 164.
 Sermones. 294.
 ex Sion salus. 284.
 Sicut somniales. 323.
 Sicut torrens in au-
 stro. ibidem
Sicut

I N D E X.

- Sicut aqua. 58.
 Sicut luna. 233.
 Sicut aranea. 38.
 Sicut audiūimus. 130.
 Signatum. 10.
 Signa sua erigunt. 195.
 Signa nostra absunt
197.
 Silere. 12. 97. 108.
 Similitudo dei. 43.
 Similitudines à rebus
indignis. 211.
 Sinistra. 40.
 Sinus Abrabæ. ibidē.
 Sion. 6. 227.
 Situit. 163.
 Sola bonitas. 120.
 Sol & luna. 319.
 Solus deus adiutor.
247.
 Sors mutata. 55.
 Spes omnium. 165.
 Species triumphi. 177.
 Specra. 117. 56.
 Spiritualis homo. 229.
 Spirituale adulterium
196.
 Spiritus principalis.
141.
 Spiritus rectus. ibidem
 Spiritus uebenes. 130.
 Spiritualia iam om-
nia. 6.
 Spiritu oris Christi
&c. 27.
 Sponde fructus. 3.
- Stultum dei. 194.
 Stulticia ad sapienti-
am. 149.
 Stulti iudicant dei sa-
pientiam. 150.
 Suaue iugum. 53.
 Stulticia nostra. 66.
 Superbia inflaurata.
27.
 Summa impietas. 34.
 Super astidem. 243.
 Superbus oculus. 257.
 Sufficiamini. 174.
 Suscipere. 9. 129. 189.
 Susciperent. 66.
 T.
T Avernaculū.
35. 81. 12.
 Tabernaculū
Cham. 210.
 Tabernaculum admi-
rabile. 116.
 Tacui. 82.
 Tacere. 97. 106.
 Tacendum aduersari
is & quādo. ibidē.
 Tanq̄ sponsus. 52.
 Thauri basan. 58.
 Tautologia. 13.
 Templum. 69. 77.
 Tempus miserendi.
31. 259.
 Tentatio fidei. 263. 235.
 Tentatio bona pijs.
30.
 Tentatio grauiſſima.
9. 116. 146.
 Tentatio erudit. 49. 179.
 Tentatio docet omnia
uanitatem esse. 107.
 Tentationes bonæ fune-
108.
 Tentationibus fortissi-
camur. 42.
 Tentatio horrenda pio-
rum. 193.
 Tentatio ubi excundū
est. 270.
 Tentatio linguae dolo-
ſic. 318.
 Tentatione ne deficia-
mus. 226.
 Tentatio ex proſperi-
tate impiorū. 192.
 Tentati doctores. 24.
 Tentare deum. 320.
 Tenebræ sanctæ. 205.
 Tenebrarum illumina-
tio. 48.
 Terra mota. 173.
 Terra super aquas.
64.
 Terra uiuentium. 72.
 Terra fæctorū. ibidē.
 Terreſtrium creatio.
265.
 Testis fidelis. 235.
 Testimonia. 302.
 Timor domini. 53. 94.
171. 224.
 Timor uarus. 193.
 Timor nocturnus. 246.
 Timentes

I N D E X.

- T**imentes deum. 60.
 293.
Timens deum arbor
 bona. 293.
Tinea. 108
Tituli. 8
Tollere. 65
Tota die. 104
Trascendere murum
 48.
Traditiones huma-
 nae. 220
Traditiones dama-
 tæ. 304
Trepidare timore. 34
Trepidatio sanctorum
 146
Tribulatio omniū est.
 127.
Trinitas dei. 171
Triumphus Christi.
 175.
Tuba nouissima. 135
Turbidum mare. 127
Turpiloquii. 107.
 V.
Vana huma-
 na. 86
Vanitas. 161.
Vanitas mendacium.
Vas perditum. 50 (11)
Vbi est deus tuus. 115
Venti. 331
Ventilare cornu. 119
Vesperi. 157
Vesperi redeunt tem-
 tantes. 155
Vestimenta sponsi. 125
Verbum fidei. 15
Verbum efficax. 68.
 173. 348
Verbum dei deus est
 75.
Verbum domini ma-
 net in æternū. 86.
Verbum domini. 207
Verbum perfectionis
 302
Verba Christi in psal-
 mis. 43. 78
Verbo domini cœli
 firmati. 86
Verbo dei cadunt re-
 gna. 127
Verba fidei sunt. 151
 185.
Verbum afferū. 240
Veritas dei. 145. 211.
 225
Veritatem requirit. 87
Veritas. 67. 118
Veritatis aduersarios.
 91.
Veritas in omni crea-
 tura uidetur. 95
Via. 2. 67
Via pacis. 34
Via bona. 94
Via dei placeat nobis
 14.
Vias duras. 49
Vide humilitate. 68
 Vidi impium. 103
Videre i inimico. 145
Vicisitudo. 78. 244
Vicisitudo iētationis
 & consolatiōis. 78
Victi. 172
Vindicandum non est
 157.
Vinum. 288
Vir insipiens. 243
Viri sanguinum. 14.
 99. 102
Virga tua. 63
Virgæ ferrea. 7
Virgines. 125.
Viribus nostris lex nō
 impletur.
Virtutem operū. 292
Virtute dei fortis. 57
Visitatio. 156
Vita misera. 238
Vitulus aureus. 279
Viuit dñs. 50.
Vivunt in æternū. 62
Vmbra. 110
Vmbra mortis. 63
Vnicornis. 59. 76
Vnguincta. 125
Vnun est necessari-
 um. 7
Vncio. 63. 124.
Vocabula militaria.
 49.
Vox domini dura resi-
 stentibus. 75
Vocati ad prædican-
 dum

I N D E X.

- Dum.6
Voluntas dei in sanctis.38.
Voluntas.3
Voluntas propria in Hypocrisi.38
Volavit.44
Voratores hominum.34.
Vota.60.151.161.
169. 202.
Vota quæ redduntur deo. 202.
Vre.69
Vsus psalmi.22
usura prohibita.36.147
Vsus historie.120
Vsq; quo irruatis. 161.
Vi intereat Adam 247.
Z.
Z Elus domus 191
Zelus contra prosperitatem.191

F I N I S.

COMME

TARII IOAN. POMERANI IN
LIBRVM PSALMORVM.

PSALMV S PRIMV S.

SV M M A. Primo uersu uniuersam describit impietatem per negationem, hoc est, dum eam palam ostiendens negat esse in beato viro. Secundo uersu, tertio & quarto uniuersam pietatem per assertiōnem, hoc est, dum eam nobis declaras, assertit esse in beato viro. Per sequentia separata horrēde impios ab hiuis beati vii consortio. Duo itaq. uides. beatitudinem & infelicitatem, quia altera sine altera plene describi nō potest. Illa pietas est, hæc impietas: illa fides, hæc infidelitas: illa fiducia deo sibi, hæc deo neglectio fudit sibi &c.



EATVS

VIR QVI NON AMBV,
lauit in cōsilio impiorū, & in uia
peccatorū nō stetit, et in cathedra
pecculentiae nō sedit. Sed i lege dñi
uolūtas eius, et in lege eius meditabitur die ac no
ste. Et erit tanquā lignū quod plantatū est secus
decursus aquarum, quod fructum suum dabit in
tempore suo. Et folium eius nō defluet, et omnia
quæcunque faciet prosperabuntur.

Oēs beatitudinem quærut, sed quæ sit, ignorare necesse est oēs quo^t Beatus.
quot spū dei nō eruditur, ut uel in hac una de beatitudine quæstio appa
reat ratione ad ea quæ dei sunt esse cæcā. Siquidē uulnus Philosophorū,
qui se aliorū magistros iactabat, q̄ fidei hallucinatū sit q̄s ignorat? Bea
titudinem huīus uitæ cōmodis metebatur, et q̄ cordatiōres uidebātur, uir
tutē nostris uiribus paratā beatitudinē fecerūt: cū tamē omnino diuersum
ostēdat nobis oīs beatitudinis autor spūs ille dei: nē pe beatitu. inē esse refi
gnare oībus quæ sunt huīus ī pīj mūdi, et habere uolūtateſ siue desideriū in
A lege

COMMENTARIUS PCMERANI

lege domini, meditariq; in ea die ac nocte, id est, oibus neglectis, siue dali-
cibus, siue amaris, in solo dei uerbo haerere. Id quod amarissimum fuit
carni, sed spiritu dulcissimum. Christus uocat abnegationem nostri, Paulus
mortificationem. Sic et Christus describit beatitudinem, Matth. 5. Beati
pauperes spiritu. Beati mites. Beati qui persecutione patientur propter
iustitiam. Beati estis cum maledicerint etc. Et Hiero. 17. Maledicimus ho-
mo qui confidit in hoie etc. Benedictus uir qui confidit in domino etc.

Quod nos ex Graeco recte legimus: Beatus uir, in Hebreo est, Beatiu-
dines uiri, scilicet sunt: quod latine legere posse, Beatitudines uiro sunt,
qui non ambulauit etc. Quod uero psalmi, Ambulauit, quod vulgo legimus.
Abiit, non solum et Graecum et Hebreum postulabat, sed etiam grama-
tica necessitas. Quis enim unquam dixit latine. Abiit in consilio impiorum?

Beatus uir. Beatus uir, qui hic describitur, primus est, Christus dominus propter nos
homo factus. Deinde quilibet homo qui est in Christo. Neque uero cum hoie
dicimus, putes excludi credentes, qui ante Christum in carnatum defuncti sunt:
nam et bi quoque erant in Christo, qui omnes expectabant illud mulieris se-
men, quod contriturum erat caput serpentis, Gen. 3. et semen Abramae, in
quo benedicentes erant cunctae cognationes terrae, Gen. 22. Christus tibi
scopus propositus est, ut dicitur Luc. 2. Vide ne huic signo contradicas.
Hic uoluntate in lege domini dic ac nocte, id est, assidue habuit, quod et te
oportet, si uelis esse uir beatus. Hanc uoluntatem et iugem in uerbo dei me-
ditationem et delectationem (quia in solo spirituali hoie est) Christi scilicet spiri-
tus tibi donat, quae donec hic uiues semper augescit, ut nunquam in hac uita
desinas sitiare et esurire iustitiam, aliqui ois beatitudinis erit expers: se-
cundum illud: Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam. et illud: Esurietes im-
plueris benis, et diuines dimisit inanes. In Christo perfictio est, in te imper-
fictio, atque hoc ipsum quod habes dei est, et per Christum habes. Discit per
Christum esurire iustitiam, et tunc uidebis, quantum adhuc ab ista absit beatitudo
dine. Animalis interim homo non percipit ea quae sunt dei, non enim po-
test. Aultitia nang sunt illi, et intelligere non potest. 1. Corin. 2. Nam quis
se non credit unum esse cum Christo, is psalmos nequaquam intelliget.

Radix cordis. Sicut primus damnat consilium impiorum, id est, studia cordis eorum, et
deinde externa opera, quae sunt via peccatorum, tertio uero perfidientes do-
ctrinas. Ita primus commendat uoluntatem beati uiri in lege domini, et deinceps
de fructu, id est, opera, quae efficit amata lex siue uerbum domini sunt
autem caritas in proximis, tertio uero folia, id est, uerba et doctrina. Si-
quidem

quidē ex radice uoluntatis siue cordis omnia prouenient, siue bona, siue mala illa ex fide, haec ex infidelitate, sicut Christus docet de arbore bona Iustus.
 & arbore mala. Impius proprius est ignorans dei, & non requirens
deum. Nam alius est manifeste impius, qui & contēnit deum, & talis
uideri ab hominibus non erubescit. Alius uero impius quidem est, sed by
pocrisi hanc ipsam impietatem, non solum dominibus, sed etiā sibi ipsi oc-
culat, ut sanctitas & iustitia uideatur, id quod mera hypocrisia est etiam
pietas: illū etiā mēdus iudicat, hūc uero uerbi domini siue scriptura sacra,
quaे spiritu dei nobis p̄dita est, dico hypocrite, quibus placens sua so-
filia & studia, & qui sequuntur quod ipsi bonum uidetur, contra legem,
Deut. 12. uerbum dei audire non possunt, siue Euangelium domini nostri
Iesu Christi, quod dānat omnia hominū studia, ut maneat gloria soli deo,
id quod ipsi ferre non possunt, sua saturi iustitia, & operibus suis cōfisi.
Propter quod Christus dixit: Meretrices & publicani præcedunt hos in
regnum cœlorum. Occulta est ista pestis, & consilium dicitur. Hoc con-
silium molitur semper nouas adiuventiones, & sanctitates, ut putatur,
statuta, ad augens traditiones humanas ad illaqueandas conscientias, uer-
bo dei siue (ut hic vocat) lege dei neglecta. Beatus vir qui non ambulauit
in hoc consilio istorum impiorū. Peccator autē est exterior homo impij, Peccator.
non solum secundum facta externa, de quibus tantum iudicat mundus,
sed etiam secundum cor, ubi radix est. Ego propterea exteriorē uoco ho-
minem impij, peccatorem, q̄ in peccatis illis crassis non potest latere ho-
mo, quin uideatur uel à se, nimirum argente conscientia: sicut David non
potuit negare, adulterium esse malum, homicidium esse malum, licet in-
teriorē & ipse continebat deum, id quod infidelitatis esse nemo negat.
Quapropter infidelitatem scriptura proprie peccatum appellat. Manē-
tim qui non credunt in perditione in qua nati sunt. Et quem nunc exte-
riorem impij dominum uoco, scriptura fructus peccati appellat, & fru-
ctus carnis. Incidunt ergo & sancti in via peccatorū nōnūq; ut agno-
scant qui sunt, ut discent non in se confidere, sed cautores fieri per legem
domini, dum sic neglecto uerbo dei se uident corruiſſe. Non igitur à beatitudine cecidit, qui licet in via peccatorum fuerit, tamen non sletit, id est,
non permanēt, sed agnito peccato fide regressus est. Septies enim cadit in
fuis, & resurgit. Consolatio itaq; est nostri, q; prædicatur beatus, non qui
non peccauit, quis enim est hic? sed qui in via peccatorum non sletit.

Via in scripturis, est quicquid agimus, quicquid conuersamus et uiuimus, &

COMMENTARIVS POMERANI

mus, & omnia quibus studemus, siue bona siue mala, sicut in fine huius psalmi: Quoniam nouit dominus uia iustorū, & uia impiorū peribit.

Cathedra Porro cathedra pestilētiae est, ubi cōperis cōsiliū impiorū, id est, quicquid illis bonū uidetur & sanctū, docere & defendere, et nolueris uiam peccatorum damnari, id est, audire legē siue uerbū dei, quod emnia nostra damnat. Sicut David audiuit à Nathan propheta, sicut genes audierunt ab Apostolis. Hęc extrema impietas est. Et in Hebræo hic uocatur cathedra siue confessus irrisorum, id est, blasphemantium legem siue uerbū domini. Id quod faciūt, dū uolūt ut humanas adinueriānes pro dei uerbo suscipiantur. Et ex Græco relē quoque legeris: In cathedra pestilē. Pestes enim sunt et interfictores hominū, q[uod] nobis humana p[ro] diuinis obtrudunt. Paulus. 1. Timot. 4. uocat spūs erroris et doctrinas dæmoniorū in hypocrisi loquentiū mendaciū e[st]e. Aliás scriptura pseudopropetas et pseuda postolos, & fermentū phariseorū nominat. In hac cathedra hodie non solum sedent, sed etiā iuramentis se adstringunt, ne aliud nisi suā pestilētiant emitant. Nō mirū ergo, si ex ea etati ad legē domini redire non possint. Quid queſo miseri iurati? quasi stercus, ut maxime nō iurari, aliud possit quam fœtere et inficere. Beatus quę dominus ab ista cathedra tā noxia seruauerit immaculatū, aut saltē non sedere fecerit cōfiniatum.

**Confessio
autoris.** Ego primū huius psalmi uersiculum mea infelicitate quidē, sed per Christū satis feliciter didici. Extractus n[on] a; adoleſcēs ē mūdana conuersatione et operibus, quae etiam mundus damnat, mundo adhuc deterior factus sum, dū emendationē uitæ prioris cupiens misere incido in iura p[ro]ficia et doctrinas humanas, et præterea quicquid sanctū prædicabatur, quicquid indulgentijs, ut uocat plenū, amplexabar, ita ut longe ac late rumor sanctitatis istius maledictæ hominū aures pecceleret. Hic ut erudiret me dominus, s[ecundu]m per fructus ostendit mihi peccatum meum, sed frustra pro tempore: nam confessionibus, satisfactionibus et operibus hærebam plus quam uerbo dei. Hanc uiam peccatorū & consilii, quod sequebar, impiorū, si quis in me condemnasset, nō a quo tulissim animo. Peſtremo, ne quid deferset impictati meæ, cōpī sedere in cathedra pestilētiae, cōſiſtens me a sapientia. Ille ut maxime docere uolui quae Christi sunt (de quo mihi bene sum conscient, ut scias nostrā bonam intentionem esse nibil) tam uniuscūlū cōſt̄māui quae hominū sunt. Quae maxima est phariseorū impietas, humana scilicet diuinis aequaporare, ut nō dicā, q[uod] illa etiā hic preſeruit, dum tua querui. Sed neq[ue] hic, neq[ue] in prioribus erroribus deſeruit me

me manus benigni patris, quæ me stultū puerulū duxit, & ego ignorabam, ut tandem me sibi magis faceret obnoxium. Hac enim ab initio doctrinæ meæ mihi mente dedit, ut docendo hoc quæscirim, ut quos docebam redde rem sacris literis instructos contra crassa uitia, fœnora et usuras et externam idolatriam, qua nostri non abstinent &c. ut uerbo dei instructi a peccato abstinerent, & puras animas seruarèt creatori. Verum hoc quid aliud erat, quam pharisæi sum quendam docere? dum interim fiduci rationem, per quam illa omnia præstanda sunt, ignorabam, donec ex alto misera tuis hominum errores deus, apostolica tempora & prædicatione sui Euangeli secundum spiritum Christi nobis reuocari. Unde ego olim scandalum deo, nunc scandalum factus sum hominibus, sed solum illis, quibus maiori scandalo est Euangeliu Christi, q̄ ego. Pro hac ergo cōmutata mea sorte gratias ago, et gloriā prædico deo patri & domino nostro Iesu Christo in æternū, obiec̄as ut suū donet mihi spiritū, quo uictricitate habeam in lege eius, & in ea mediter die ac nocte, ut confortatus spiritu nō feram scandalū Antichristianæ doctrinæ, sed uero p̄ charitatē infirmorum fratrum p̄cū et mores, qui et ipse multa nimiaq; circūdatus sum infirmitate.

Legem domini uocat uerbū dei, quod nobis diuino spiritu prodiū est, & quicq; spiritu agnoscimus placere deo. Hac opponit cōsilio impiorū, Lex domini. & uiae peccatorū, & cathedræ irrisorum, ut uel ex hoc discas, hos omnines moliri, quacūq; id tandem pietatis specie faciant, contra legem domini siue dei uerbum. Verum ne hic secundum pharisæi iustitiam interpreteris legem domini de simulato externo opere, et nō de mentis siue cordis affectu, sic dicit: In lege domini uoluntas eius, siue desideriū eius, sine quo voluntas. externū opus est merahypocrisis. Vides ergo, q̄ fidem requirit dominus per hæc uerba, nec minus per illud quod sequitur: Et in lege eis meditabitur die ac nocte, id est, iugiter & sine cessatione: quod nō significat, sicut ridicule quidam interpretantur, statutis temporibus assidere ad librum, sed uelle semper & desiderare ea quæ dei sunt, & odisse diuersa, nō solū in alijs, sed multo amplius in scipio: nam et in sanctis peccati est reliquum, quod tamen propter fidem non imputatur, quia oderunt hoc ipsum, et spiritu contra pugnant, quod est habere quidē in carne peccatum, non tamen secundum carnē ambulare. Hæc uides Rom. 7. & 8. Atq; buc optime quodrat uocabulū meditari, quod non solum cogitare significat, sed potius coMeditari. gitando loqui, uel exercere aliquid. Exemplum accipiamus illud poëtae: Sylvestrem tenui musam meditaris auena. Qui fistula modulatur carmē,

COMMENTARIUS POMERANI

pectore, ore, flatu, oculis, auribus, brachijs et manibus in hoc incubit, non
audit alia, non respicit obiecta oculis, delectatur in carmine, placet, canitque;
sibi, ut maxime solus sit, ut maxime ab alijs contemnatur, et dum digitorum
articulis discurrentibus uoces ieperat toto animo, totusque est in fistula. Sic
uir beatus meditatur in lege domini, nimirum sic cum ducente spiritu si
dei, ut non opus habeas huic multas praescribere leges, quis moneri indi
geat, ne ab hoc uerbo sua lege domini deficiat, sicut Christus saepe ergo
Apostoli nos monent quid agamus, quid caucamus ergo.

Et erit tanquam lignum, id est, arbor, lignum enim pro arbore dixit more
Hebreo. Hic uides quod diximus: Credenti non opus esse legibus, ut fa
ciat bona opera: Nam erit, inquit, tanquam lignum ergo, id est, sua sponte pro
duceat fructum honorum operum, non secundum prescriptum hominum aut secun
dum arbitrium humanae (sic ut feret omnia hodie fiunt, qua falso vocan
tar opera bona) sed in tempore suo, id est, quando deus dederit occasionem,
ut fratri seruat, sive in temporalibus, sive in spiritualibus, indifferens erit
ad omnia opera, ad omnia tempora, loca, personas, modo sciatis se in hoc deo
placere. Tunc semper tempus suum esse iudicat, quando oblata fuerit oe
casio. Præterea ut doceat, ut per Christo patiatur, sua expectat uocationem.
Hie fructu suum, quem natura spiritus in eo producit, dabit, id est, ad glo
riam dei expedit in salute aliorum, non sua querentes. Hic uero non uerendum, ne
præ ariditate spiritus ferre fructum non possit, ne flueat, si uenandi elicitur
et fructuatur, de quibus loqui. 7. Qui in me credit, flumina de uentre eius flu
ent aquæ uiuæ. Et causa. 4. Qui bibet ex aqua quam ergo dicitur. lege quoque si
uis Apoc. 22. Neque uero negligendū, quod arbor platanata dicitur, non que se
plantauit, contra illos qui stulte suis operibus tribuit iustitiā et salutē.

Et folium eius non defluet. Si fructus sunt opera fidei in beato hoc uiro,
non dubium, quin folium sit uerbū et doctrina, quae non defluet, quia cā
ribil aliud doceat quam dei uerbū, et aborreat ab omni alia doctrina,
in terrā cadere et perire non potest. Uerbum enim domini manet in æternum. Et licet uerbū buiū uiri à multis damnetur, in uerbi tamē manet,
quia dei est. Semper ergo haec arbor uiurebit, quae nūquā sine lege domini est.

Et omnia queruntur; faciet, id est, producet illa arbor, prosperabuntur.
Rom. 8. Diligentibus deum omnia cooperantur in bonū. Etiam si quandoque
prospera. arbor bona pomū aliquod uerminosum produixerit, ut supra dicimus de
ui a peccatorum: omnia pijs cedunt in salutem.

Nō sic impii, nō sic, sed tanquam puluis quē proiis
cit

Sponte
fructus.

Aqua.

Plantatiū.

Folium.

Omnia
prospera.

IN PSALMVM PRIMVM

4

tit uetus a facie terrae. Ideo non resurgent ipsi i iudicio, neque peccatores i consilio iustorum. Quoniam non uit dominus uia iustorum, & uia impiorum peribit.

In Heb. non repetitur, Non sic, neque in Heb. est quod additur: A facie terrae, sed a gracie additum est explicandae sententiae gratia. Quod uero in consilio, legimus, ex Heb. est in congregacione: Ecce ego scripsisse. Consilio, per c. nisi in gracie, ex quibus nostra est translatio, est in Bovali, sicut et in primo uersu. Sententia tanquam propter hoc non erit diuersa: Bovali enim consiliu est, & locutus ubi consiliu gratia homines congregantur.

Iam a contrario describit uirum impium longe a uiro beato diuersum. Impius sua consilia & iniquitatibus studia sequitur, uiam suam approbat, et praua docet, non in lege domini uoluntatem habet, sed traditiones humanas, contemptu dei uerbo, magnificat. Idcirco haec arbor mala non poterit nisi fructus malos producere, & eius folium, id est, doctrina uerbo dei diuidicata cadet, sicut Paulus dicit. 2. Timoth. 3. Non proficiens amplius, in sapientia enim illorum manifesta erit omnibus. Non durabit quicquid ipsorum est, quia falsitas est & mendacium, sed proiicietur et agitabitur uelut puluis sue palea leuissima, ut est in Hebreo, quae uento agitata consistere nequit: dum interim arbor beati uiri, fixis in terra radicibus ad fluentia aquarum, fructu pertinet in tempore suo. Impios et impiorum studia dila uitumq; hypocrisie sanctitatem simulente paleas comparari, uel Ioannis testimonio disce, dum dicit Matth. 3. Paleas ciburadas igni inextinguibili. Atque hoc est quod protinus additur: Ideo non resurgent impi in iudicio, id est, per iudicium, ut agnoscamus hic Hebraismum: non enim de resurrectione nos assimus. hoc dicitur: Nam aliud est surgere sive resurgere in iudicio, aliud resurgere sive surgere in iudicium: illam orationem hic habes, hanc uero in psalmo, qui incipit: Notus in Iudea &c. ubi dicitur: Cum resurgeret in iudicium deus, tam in Hebreo quam in Graeco. Et id uerbum quod hic legimus, resurgent uel surgent ex graco & hebreo de impiis dictum, illic legimus & que ex graco & hebreo de deo dictum, ut certus sis non semper de resurrectione mortuorum dici. Sententia ergo est: Impi non resurgent iudicio uel per iudicium, id est, ab impietate ad uerum iudicium, sive ueram iustitiam non resipescunt, semper recte iudicio carebunt, quia sua consilia sequuntur non domini legem: Non resurgent, inquam, per iudicium neque suum quo carebunt, neque aliorum, id est, iustorum quod ferre non possunt. Cadunt enim

A + uel me

COMMENTARIUS POMERANI

uel maxime, quādo cōperit à iustis p̄ uerbū dei iudicari, tūc enim detegi-
tur oīs eorū impietas, sicut hodie uidemus. Iam in iudicio nō possunt eri-
gere caput, qui cedris libani sibi uidebantur altiores, dū uerbo dei sue le-
ge domini nō iudicabantur. Detecta est larua, nō amplius fallent, occidū
ter spiritu oris Christi. Quapropter maxime mibi placet quod Philippus
noster hic interpretatur, Ideo nō consistent impij in iudicio, id est, nō fla-
re poterūt sua impietate, cū cōperint uerbo dei iudicari. Id quod maxime
hic conuenit, nā supra paleæ leuißimæ cōparantur: ex illa via impiorū
peribit. Idem est quod additur: Neq; peccatores resurgēt in consilio iusti-
rū, id est, per consilium iustorum, quia eorū salutarē admonitionem per uer-
bū dei, sicut ex iudiciū, id est, increpationem, conuenerunt. Idem significat
quod ex Heb. legitur: In cōgregatione iustorum, quia credentes in uerbo dei
ex ad uerbū dei congregantur, quā congregationē peccatores nō audiūt.
Ut scias hæc intelligi de obstinatis impijs et peccatoribus, ne quis pu-
tet hic nos negare penitentiā illam Christianam, quā expressam uides in
hoc psalmo quando dicit: In via peccatorū non fletit. Summa, Impij iudi-
cari, id est, sui dannari nolunt: Peccatores, ut maxime norint, se errare
et sua esse damnata, tamen recta monentem contemnūt.

Superstitionis quæstionarijs, et qui ubiq; uerentur, ne alicubi sibi scri-
ptura cōtradicat, quasi nō meminerit aliquando deus quid alicubi dixerit
etiam hic seruo, Aūunt. Videtur hic psalmus negare resurrectionē impio-
rū et peccatorū contra scripturā. Respondeo, si eo trahis quæ bic dicū-
tur, non negat psalmus eos resurrecturos, sed non resurrecturos dicit in
iudicio sue iustitia, inō in iniquitate sua, neq; resurrecturos in congrega-
tione iustorum, sed potius in congregatiōne dæmonum eg.

Quoniam nouit dominus et c. Vetus interpres uiam et iter dixit,
cum tamen idem sit uocabulū in græcis et hebræis, qua intempestiuā
copia dat occasionem quibusdam distinguendi.

Hæc est causa prædictorū: Quoniam, inquit, dominus nouit uiam iustorum, id est, credentium, quorū omnia approbat, quia ex fide sunt, ipsi legē eius
sequuntur, ipsorum uia domini est, nouit præterea eorū et casum et resur-
rectionē, sicut dicitur Psal. 138. Via uero impiorū peribit, ut cūq; iam ma-
gno cestimetur, quia etiam dum optime uidentur facere, nō secundū uerbū
dei faciunt, et quæcūd non est ex fide, peccatum est. His ergo, qua dei uer-
bū cōtempserūt sua cōsilia secuti, dicitur: Amē dico uobis, Nescio uos.

Habes itaq; in hoc psalmo scopū totius sacrae scripturæ...
Psalmus

IN PSALMVM SECUNDVM

PSALMVS SECUNDVS.

Titulus nullus.

SUMMA. Post passionē et persecutionē Christi, secutam glorificati Fides gen
onem et regnum Christi non solum in Iudeos, sed et in gentes usque ad extre
mum orbis. Hic est enim nobilis homo, qui abiit in regionē longinquam etc.

Luc. 19. De fide gentium lege, Ro. 9. et 10. Act. 13. Audientes gētes etc. Esa.
49. Parvus es ut sis mibi seruus ad suscitandas tribus Iacob, et ad cōuer
tandas feces Israēl: Dedi te in lucē gentium ut sis salus mea usque ad extre
mum terrae. Interim in hoc Psalmo irridentur aduersarii Christi, et monē
tur intelligere ueritatem, ni malit tandem irato Christo iudice perire.

Quare fremuerūt gentes, et populi meditati
sunt inania? Astiterunt reges terrae, et prin
cipes conuenerunt simul, aduersus domi
num et aduersus Christum eius? Dirumpamus
uincula eorum, et proiciamus a nobis iugum eo
rum. Qui habitat in celis irridebit eos, et domin
nus subsannabit eos.

Fremuerūt. Heb. Tumultuatae sunt. Cōuenierūt. Heb. Cōfiliū inierūt
Cū ex Hebræo iterpretor, Felicis interpretationē cito, quē potissimum se
quor, nisi foris ubi ipse nō potuit, actus loci difficultate, asequi sententiā.

Hic psalmus exponitur Act. 4. nō recipio aliam interpretationē, q̄ illic in
terpretatus est sp̄us sanctus i discipulis. Sp̄us, inquit, idē q̄ psalmi autor
est. Ita quoq; sentio de oībus alijs psalmis, ex q̄bus testimonia Christus et
apostoli pauixerūt. Sic dicitur in Act. Dñe tu qui fecisti celum et terram, ma
re, et oīa quae i eis sunt, qui sp̄u sancto p̄ os patris nostri David pueri tui
dixisti: Quare fremuerūt etc. Vbi simul et usum huius psalmi uides: Nā
qui discipuli i Christo p̄secutionē uiderāt ad se quoq; nō dubitat p̄tinere. Psalmus

Admiratur in prophetā sp̄us dementiē tumultuantū cōtra Christū, et est admoni
irridentur hic irrita aduersariorū ueritatis studia, sublimato Christo i re
gio. Sic et hodie uidemus, q̄ deus irridet Euāgeliū Christi aduersarios, ma
ne cōsentientiū irrūptiū cū excaserit in breui ira eius. Nō possunt optimates mundi aut et regū
p̄bariaicus populus et pseudop̄stoli nō odiſſe, nō p̄sequi ueritatem, qđ nisi et iudicū
faceret nō possemus credere Euāgeliū esse uerū, quod talia pr̄dicat. Sunt ne sc̄iunt
ergo adiutores fidei cōsentientiū uelit, nolint. Verū sp̄us ille dei benignus in in Christi
propheta monet simul et terret, primū suos, id est, fideles, ne cōsentiant̄ con doctrinā.

A s filio

COMMENTARIUS POMERANI

filio impiorū, dicens: Dirūpamus vincula eorū, id est, frēderā impietatis quibus cōgregātur, inō cōurant aduersus Christi doctrinā, et projicia mūs à nobis iugum eorum, id est, grava cōscientiarū onera et damnationē, quā inducere nūtūrū sup nos, ablato Christo. Quare dirūpamus etc. Quia inquit, quā habitat in cælis irridib⁹ et c. Deinde monet et reges, et quicūq; pr̄funt populo, et iudices uideri uolūt aliorū, ne perseguātur dominū et Christos sine uictis eius, dicens: Et nūc reges intelligite et c. Vncti autē sunt sine dubio sp̄u dei, qui palam audent profiteri ueritatem pro ea mori parati. Da mibi aliquē carnalem qui hoc audeat.

Gentes. Gentes milites Romani, et postea gentes pr̄ totum orbē. Populi Iudei, sic enim tūc appellabātur, qui debebāt esse populus dei, ut et bōdie quā uolunt esse Christi sine Christi uerbo. Gētium et populi appellatio frequens est in scripturis, ut in psalmo: Laudate dominū oēs gentes, laudate eum oēs populi. Et quod citat Paulus Rō. 15. Laudate gētes cū plebe eius, quod desumptū est ex cantico Moysi in Deut. Et pr̄dictum erat ab Ozea futurum, ut qui nondum populus dei, diceretur dei populus et c. Reges terræ. Herodes, Pilatus, et deinde imperatores et alijs reges per orbem. Principes, sunt principes sacerdotū, Annas, Caiphas, et pontifices et episcopi. Hi oēs quamvis diuersis studijs sint, et quisq; sua querat, atq; idecirco nunquā cōueniat inter eos, inter quos enī sunt maiora odia, similitates, dissidia, bella, lites et cōtentiones quam inter istos? Tamē in his que sunt cōtra deū et contra sanctū Christi Euāgelium cōsentient, fremunt et meditantur inania, id quod apertus dicitur Psal. 20. Cogitauerunt, inquit, cōsilia quæ nō potuerūt stabilire. Non potest opprimi ueritas, opprimūtur uero et percūt oppressores, sicut dicit Qui habitat in cælis irridebit eos et c. Irrideat nūc ut uelint, et sex et tis blasphemiarū nominibus et excommunicationibus fremant et mediantur, id est, omni studio laberēt aduersus Euāgeliū Christi, erit quando rursus irridebuntur ab illo, cuius uultū et increpatiōne ferre non poterūt: Tunc enim loquetur ad eos in ira sua et c. Et Prover. 1. dicit sapientia dei, Quia uocau et renuisti, extendi manū et c. Irridet eos et nunc dum irriuos facit omnes conatus eorū. Senserūt impij Iudei manū dei per Romanos, sed gravior plaga, si quis uideret posset, eos ante occupauerat, nempe mentis cæcitas, secundum prophetiam Esa. 6.
Inania.
Irridores
Tūc loquetur ad eos in ira sua, et in furore suo cōturbabit eos. Ego autem cōstitutus sum rex ab eo
super

IN PSALMVM SECUNDVM.

8

Up Siō montē sanctū eius, prædicās præceptum dñi. Dñs dixit ad me, filius meus es tu, ego hodie genui te. Postula a me & dabo tibi gētes hæredita té tuā, & possessionem tuā terminos terræ. Rges eos i uirga ferrea, tanq uasa figuli cōfringes eos.

Hic nōnūl dīter habent Hebræa, ex qbus quod legimus, Ego aut̄ cōstatutus etc. sic legitur, Ego aut̄ cōstitui regem mēū sup Sion montem sanctitatis mōre. Narrabo statutū, dñs dixit ad me etc. In quo mirabilē ducatū personarum uades unitatē, dñi et Christi eius. Nam quis dubitat domi nū loqui, Ego aut̄ cōstitui regem meum &c aut̄ quis riasum non uidet Christum dñi loqui. Narrabo statutū, Dñs dixit ad me &c Id est, prædicabo quod ille mibi statuit & præcepit, qui me cōstituit suū Christū, suū unicū, suū Messiā, suū regē. Quod uero legimus, Reges eos, Fel. ex Heb. legit, Cōteres eos. Id quod maxime conuenire indicat quod sequitur, Cōfringes eos. Idcirco intellige, Reges eos i. durns eris aduersarijs rex: nam uirga ferrea additur ad quā uas figuli consistere nō potest. In ira, in furore, in uirga ferrea, Hebraj mi suau frequentes in sacris literis.

Tunc i. quādō irridebit eos, quādō uiderint irrita sua studia, cōfirmato Christi regno, quando cœperit eos iudicare. Ego aut̄, Emphasim habet, hoc est, Ego ipse quē cōsūp̄istis et persecuti estis, cōtra quē dixistis, Luc. 19. Nolumis būc regnare iuper nos, Cōstitutus sum rex ab eo. i. domino p̄tre. Non arrogau mībi regnū, non uten p̄dicare regnū dei nō iussus aut̄ missus à deo, non quē suū gloriā mēā, non aliud docui quām quod cōmisi. Vocati ad rat mībi is qui misit me. Hoc est quod dicit, Prædicans præceptū eius, si. p̄dican̄t ipse ait Io. 12. Qui credit in me nō credit in me, sed in cū qui misit me dum. p̄biliag: 7.
S. 1. Cor. 4. Sic, inquit, nos cōfitemet bō etc. Hæc sunt cōtra illos, q̄ non vocati docere p̄fūmūt, ait q̄ docent alia q̄ quē à deo illis cōmis̄a sunt, contra illud Matt. ultimo. Docentes sc̄uare eos quācūq̄ p̄cepiūt. & Mar. ult. Prædicate Euangeliū. P̄scud. apostoli sunt et Anticristi qui aliud p̄dican̄t, nam sua querūt, nō quē dei sunt.

Super Sion montē sanctum eius. i. super Hierusalē tuitatem sanctam, Sion. ubi erat sacerdotium & regnū à deo constitutum, ubi erat templum & omnia dei sacra, quæ olim erāt in terris, ubi erat doctrina legis & ppbētarū, ubi expellatur Christus seffuris super solium David patris sui, ut corroboraret et cōfirmaret illud in iudicio et iustitia, non armis carnibus, nec ad tempus, sed i sempiternū, sicut p̄dixerat Esa. ca. 9. Quod repetit̄

COMMENTARIVS POMERANI

AIudaea repetit angelus, dicēs ad Mariā, dabit illi dñs deus sedem David patris Christi re eius etc. Vide Hiero. 23. et Ezech. 34. Vnde ex Sion expectabatur lex alia gnum usq; quā ex Sina prodierat, et uerbū domī uenturū ex Hierusalē, Esa. 2. et ad fines Micheæ. 4. Quod est Euangelī gloriæ magni dei, quod in Iudaea à Cbri terræ. sto cœptū prædicari exiuit p apostolos in oēm terrā, et in fines orbis ter ræ: ut sicut carnaliter sibi subdiderat David pater eius gentes. 2. Reg. 8. et 10. Ita &rgrt; bic filius eius nō solū Iudæorum esset rex, sed et gentiū quo^t quo suo uerbo sibi subacturus esset, Nam p uerbum regnare Christū su-
pra ipse testatus est, dicēs, Prædicans præceptū ciuis. Vides itaq; regnū Christi i Iudaea cæptum, dilatatu usq; ad extrema terræ, secundū uisionē Danielis. 2. de lapide abscisso de mōte sine manibus, qui contritis regnis mūdi factus est mons magnus et i pleuit totā terram. Quāuis ergo Christus in Hierusalem prædicarit, quamvis illuc Apostoli acceperint spūm sanctū, quāuis illuc oīa copta sint, et regnū Christi ille in cordibus credē tū cœperit, ut ueritas figuræ respondeat de solio Davidis, utq; pmissio Iu dæs facta cōpleretur, tamē tu caue ne i has angustias rē deducas, ut cū Sion audis, externū illum locū tantum cū Iudæis excæcatis cogites, qui hic audis à deo Christo omnia regna donari, Postula, inquit, à me, et da bo etc. Nam quāuis ex carne Davidis natus sit Christus, tamē non carna lis rex futurus prædictus est, sicut supra diximus, sed spūialis & aeterni oīa.

Spūialis nūs ciuius regnū non sit de hoc mūdo, sed regnum spūi in cordibus credē tū, qui sunt iam, Sion, Hierusalem, tēplum, sacerdotiū, regnū, sacrificia, lex iuuia, semē Abrabæ et Israēlis, Iudæi in spūi, gens sancta, populus dei. Suscitavit enī iam deus de lapibus filios Abrabæ, bæreditatē et pos-
sessionem sibi. Sic in spiritu hæc uocabula accipi s̄epe uidebis in psalmis et in ppbetis. Vide Esa. 43. et. 49. Præter ea quæ Paulus s̄epe scribit. Id quod &rgrt; bic notat, dū Sion uocat montem sanctū dñi, sicut in Psalmo, Dñe quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in mōte sancto tuo? Et Esa. 11. Non occident et nō nocebūt ultra in universo mōte sancto meo. in eo regno in quo ego ipse habito, p regē meum Christū ex radice et stir pe Iesse ortū, sicut illuc dicitur. Est igitur Sion iam ecclesia dei uiuenis, regnū cælorū, regnum dei, tabernacula in qib; sancti habitat fiducialiter, ut s̄epe uidebis, uel in Psalmis. Nā Christū esse regē et nos in Christo reges, summa securitas est cōtra mundū, peccatiū, moriē et regnum inferorū, modo hoc ipsum credamus: Possessio eius sionis et bæreditas, ē cu ius manu nemo rapere potest. Aduersarij eius & nos sīri uasa figuli sunt qui

*David d. s. 15
nor oīa*

IN PSALMVM SECUNDVM.

7

qui cōstituerū non poterunt, ubi cōperit uerbo Christi dijudicari. Nam q̄
 credentibus est uita et consolatio, icredulis et aduersarijs est uirga ferrea. Virga fer
 Ro. 10. Euangelij est dei uirtus in salutē omni credēti. Iudeo et Gentili. rea.
 Reuelatur aut̄ ira de cælo etc. Euangelia oīa nostra damnat, id quod non
 sustinet impij hypocritæ cū suo brachio seculari, ideoq; uerbo Euāgelico
 percutiūtur et occidiūtur i.e. exēcūti percūt, et amittunt regnū suū. ani-
 mas quas hypocritica doctrina, suæ glorie et lucro cōsulentes, seduebat
Sic prædixit Esaias de Christo cap. 11. Et peccat terra uirga oris sui, et
 spiritu labiorū suoru interficiet impiū. Sicut occisi sunt pharisæi, ut p uer
 bum Christi amitteret regnū suū, sic hodie occiditur regnū Antichristi, id
 quod prædit Paulus Thessalonicensibus. quē, inquit, dñs Iesus interfici
 et spū oris sui. sed huius regni reliquiae i quibusdā erunt usq; ad cōsumma
 tionē mādi, Ideo addit Paulus, Et abolebit eū illustratione adueniens sui.
 Hæc uirga ferrea, est gladius ex utraq; parte acutus pcedēs ex ore Chri
 sti Apoc. 1. et 19. gladij spū Ephe. 6. Uirga sue sceptriū iustitiae Psal. 44.
 Verbū scil. Euangelicū p quod ipse regnat, de quo dixit, Ego cōstitutus sum
 rex ut prædicē præceptū uel statutū eius. Felices q; in salutē occidiūtur.
 Alij occidiūtur ad æternū interitum. Dominus dixit ad me, filius meus Hodie ge
 es tu, ego hodie genui te. Sic sollemus post Augustinū interpretari, ut itcl nū te.
 ligatur hoc de Christi diuinitate et æterna à patre generatiōe, dicentes,
 Hodie semp̄ esse apud dñm, non præteritū neq; futuru. Sed nō video qui cō
 ueniat quod sic præmittitur, Dñs dixit ad me, periculū hic facit, ne uer
 bo genitū patris filiū sic interpretādo dicamus, Dicde q; hodie aduerbiū
 sic exponimus est præter cōsuetudinē scripturæ, et arguiū magis uidetur
 quā theologicū, licet sentiēta uera sit. In Psalmo legimus, Hodie si uocē eius
 audieritis, quod hodie epistola ad Hebreos interpretatur de tēpore Chri
 stiano. Item alibi, Hæc est dies quā fecit dñs, exultemus et lœtemur in ea.
 quā diem Paulus, 2. Cor. 6. ex Esaiā interpretatur diē salutis et tēpus ac
 ceptū in quo exaudiamur à deo p Christū. Ad illud hodie, quod est tēpus
 revelat̄ salutis post Christi glorificationē, hic totus psal. respsicit, sicut
 uides. Et Paulus hæc interpretatur de Christi resurrectionē, Act. 13. dicēs,
 Deponentes eū de ligno, posuerunt eū in monumentū, deus aut̄ suscitauit
 eū à mortuis etc. sicut in Psalmo scriptū est, Filius mens es tu, ego hodie
 genui te. Tūc conformatū est Christi regnū, et uidit pater filiū in suo reside
 resilio, quando id ad immortalitatē deo p uerbo dei regeneratus est, accepta
 potestate in cælo et i terra, sicut ipse ait, Matt. ultimo. Ad hanc sententiā
 quid

COMMENTARIUS POMERANI

Quid alius est quod dicitur: Dominus dixit ad me, quodm^q Christus est herbo & potentia patris resuscitatus, & immortalis iam uerēq^z dei filius (accepto spirituali corpore quod ceciderat animale) factus? Vt duc non intelligas de Christo diuinitate, sed de Christi secundum hōiem glorificatione, & de eius in regnum constitutione, de qua hic dieitur. Sicut enim nos in baptismo regeneramus, ut sumus filii dei, tamē ea regeneratio primum perficietur quando baptismus perficietur in resurrectione novissima, sicut Paulus dicit Rom. 8. Expectatio creature revelationē filiorum dei expectat. Itē, Geminis adoptionē filiorum dei, expectantes redemptionē corporis nostri. Et. 1. Ioh. 3. Scimus q^z sumus filii dei, sed nondū appariunt C^ro. In hac enim vita propter fidem pro filiis acceptamur a deo. Ioh. 1. dedit eis potestatē filios dei fieri etc. Sed dum adhuc sumus in carne repugnante contra spiritū plene filii dei esse non possumus, sed in utero gestamur donec nativitate perfecta perficiamur. Ita que q^z et Christus quāuis peccatū non fecerit, tamen per omnia similes nobis pro nobis factus est, & baptizatus ipse quoq^z in morte, sicut dicit Luec. 12. Baptismo duobus baptizari, & quomodo coactio domine perficiatur? Ad hanc interpretationem pertinet, q^z Christus dicitur primogenitus in multis fratribus Rom. 8. Et clariss. Col. 1. & Apoc. 1. primogenitus ex mortuis etc. Sed quid dicimus ad epistolam ad Hebreos, quae cap. 1. uidetur hoc citare de Christi diuinitate? Respondeo, illa epistola duobus primis capitibus hoc agit, ut ostendat Christum angelis superiorē, non solum secundū diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem, cui omnia subiecta sunt sub pedes. Intuere epistolam, & ita inuenies. Et de humanitate uidetur sentire eum rursum hoc citat cap. 5. dicens Christus non semetipsum clarificavit.

Et nūc reges intelligite: erudimini omnes qui iudicatis terrā. Seruite domino in timore, & exultate ei in tremore. Apprehendite disciplinā, ne quādo irascatur dominus, & pereatis e via iusta. Cum exarserit in breui ira eius. Beati omnes qui confidunt in eum.

Apprehendite disciplinā. Fel. ex Hieronymus, Osculamini filium. i. fide & amore cōpletamini eū quādo prædicat præceptum patris. Id quod
dūc uel maxime conuenit; nā de filio supr^z dictū est, filius meus es tu.

Quod

IN PSALMVM SECUNDVM.

8

Quod legimus. Et pereatis è uia iusta. Fe. sic. Et amittatis uiam. In breui. Fel. Modicū. quis enim ad iram domini subsistet uel minimam?

Vide bonitatem sp̄us dei in scriptura, sicut supra nos mouuit, ne cōsen
tiamus cōsilio impiorū, dicens, Dirūpamus vincula etc. ita nūc quos antea
dānauerat, ut Christi persecutores, monet ut intelligat. i. sint recti iudicij,
id qđ propriè est intelligentia in scripturis, & erudiantur suæ sustineat
castigatione per uerbum dei etc. Quod dicitur, Qui iudicatis terram, Per
inde est ac si die. it, Qui iudices suæ præsides estis in terra. Felices prin-
cipes & præsides, quibus deus dederit hanc suscipere admonitionem.

Seruite dño, nō hypocriti externi cultus dei, qui hodie uel solus appella
tur sanctitas, sed in timore i. ut trepidetis ad uerbū eius. Sic estote reges Exultate.
& præsides, ut agnoscatis uos esse seruos dei. Tunc seruitis domino,
non quādo expenditis pecunia uestrā in pompa ceremoniarū et. i luxū
clericorum & monachorū, sed quādo diligenter ex equumini ea quæ sunt
uestri officij in timore dei, cogitantes et ipsi uos habere iudicem in cœlis.
Rursum ne coacta sit seruitus, exultate ei uel de eo, ut benigno patre, qui
nullum reiçit quātacung; dignitate secundū seculum fulgeat, modo is mi-
nisterium à deo approbatū agnoscat, non dignitatē, uerum ne bæc exulta-
tio pariat neglectū, addit iterū. In tremore. Multū enim uidetur sp̄us (ut
ita dicam) timere principib⁹ et reliquis qui præsunt. Atq; hic uides ti-
morem cū exultatione mixū, quæ est uere fides, timere ad uerbum dei et
increpationem, & rursus gaudere ad promissioes dei et securum esse de
salute propter dei uerbum. Quæ fides hic exigitur di iudicibus. Non enim
possunt recte suum exequi officium ut maxime prudentissimi sibi uidean-
tur, nisi oīa faciente in fide dei per Iesum Christum dominum nostrum;
Quandoquidem quæcūd non est ex fide peccatum est.

Aprehendite disciplinam. i. si/ cipite increpationē uerbi dei, ut possitis
intelligere & erudiri. Vel ex Heb. Oſculamini filium. i. fide ſuſcipite, nō
persequimini, non fremite, non conuenite ſunū aduersus eum, ne ira cen-
te domino amittatis uiam. i. exēcāti deinceps non uideatis quo pergen-
dum sit & pereatis in peccato uastro: Quod fiet, cū exarserit ira eius in
breui. i. ſubito & in die qua non ſperiatur. ut dicitur Matt. 24. et Prover.
i. Cum uenerit repentina calamitas &c. Vel ex Heb. Modicū, quia mi-
nimam iram eius non feretis, qui eftis uafa figuli &c.

Beati omnes qui confidunt in eum. E piphonema dignius ut mediteris,
quād ut à me tractetur.

Pſalmus

COMMENTARIUS POMERANI

PSALMVS TERTIVS.

Titulus. Psalmus Dauid cū fugeret a facie Absolō filij sui. Legē historiam. 2. Reg. 15.

Cū nostra interpretatio sit ex græcis, non tamen erit mibi curæ pānere titulos psalmorū aut interpretari ex græcis, q[uod] uideā ferē nulli esse usui, ubi cū Hebræis nō conueniūt. Titulos uero ex Hebraico ferē secundum translationē Felicis psalmis adiungam, & interpretabor quā brevissime. Aduerte cū in titulis iuuenis, Psalmus Dauid, Dauid secundū articulū Hebraicum estē datū casus, ut intelligas Psalmū, Dauid reuelauū, q.d. Psalmus ad Dauid cū fugeret etc. Nā sicut in alijs ppbetis legis. Factum est uerbum dñi ad Hieremiam etc. Et in Euangelio, factū est uerbum dominii sup Ioan. &c. Sic hic, Psalmus ad Dauid, Hie enim Psalmus etatīcum dicitur, quod alibi uerbum, uisio, ppbeta. Aduerte Dauidi i persecutōibus suis quas legis in libro regū, reuelata esse multa de persecutō seminis sui. i. Christi, et itē de glorificatiōe eiusdē. Hinc Psalmi facti sunt, ut nō opis sit solum in illas respicere historias, nisi forte ut in figurā. Sicut Dauid multa passus est à suo populo Iudeis, et a proprio filio, ne esset rex, sic et Cbristus etc. Psalmi enim ferē semp glorificationē describunt, sed per crucē & ignominiam: Christum uero in multis Psalmis per prophetā loqui, luce clarius in Psalmis uidebitur. Dum uero Christus loquitur, loquuntur omnes quocquot ab initio pīj in dñi crediderunt, unum enī corpus sunt omnes, quorum caput Christus. Loquantur, inquam, maxime ubi de persecutione & glorificatione agitur.

Christus cum pījs unum.

S V M M A. Supra i prop̄beta sp̄us admirabatur, Hic ipse Christus ad patrē loquēs peruersitatē admiratur aduersariorū, et gloriatur, gratias agens de sui exaltatiōe et illorū de pressiōe. Sic et Cbristiuanus bāc dicit ad deum, cum gratias agit, q[uod] aduersariis ueritatis, tentatiōibus, peccatis, horrore mortis et infernī circūdatus, quādo etiā de se desperabat et sibi uidebatur mortuus, nō perierit, sed forti animo per fidē purgata cōscientia resurrexerit, domino suscipiente. Sic de filio prodigo legis. Hic filius meus mortuus fuerat et reuixit etc. Vt interim nō dicā, q[uod] fidelis tantum fiducia habet ex Christi resurrectōe, ut et se nō dubitei cū corpore i gloria resuscitandū, quā dicit Psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua.

Dominine quid multiplicati sunt qui tribulāt me? multi insurgūt aduersum me. Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in deo.

cōs.

IN PSALMVM TERTIVM.

9

eius. Tu autem domine susceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meum.

Quid multiplicati. Felix. Quia multiplicati. Susceptor mens es. Felix. Scutum pro me.

Hæc est tentatio à dextris et sinistris, de qua forte dictimus psal. 90. Tentatio sed gr. uisima est, quodoboc nostræ anime, id est, nobis ingeritur. Nō est grauißima salus ipsi in deo eius, dñs deus nō solū putatur deferruisse, sed etiā aduerſari. Id quod audit Christus in cruce: Cōfudit in deo, liberet eū nūc, si uult. Sed hic cōtra surgit fides, cīcēs: Tu autē domine, ut etiā impetrat totus exercitus inferorū, susceptor meus es, id est, protektor. Licet uerbū suscipere, re plus significet quād ptegere, quo toties scrip: ura utitur, ut Suscipiens mansuetos dominus etc. Et gloria mea, id est, de quo gloriari possim protectore & exaltatore sive glorificatore: nā non opus fuerit mibi deprime re caput, id est, erubescere & mērere te exaltatore.

Voce mea ad dñm clamaui, & exaudiuit me de móte sancto suo. Ego dormiui & soporatus fū: exursum rexi qā dñs suscepit me. Nō timebo milia populi circū irruētia ī me. Exurge domine, saluū me fac deus. Quoniā tu pcussisti oēs aduersantes mihi sine causa, dentes peccatorum contriuiisti.

Felix fē semper uerbū, Exaudire, solet transferre, respondere, ut hoc loco, Exaudiuit me, Respondit mibi. Sed idem ualere quis nō uidet? Non respondet qui auerso uultu designatur exaudire, quē admodum ī aep̄ orat psalmus: Ne auertas faciem tuam ā me, ne declines in ira ā seruo tuo. Itē: Non auertit faciem suam ā me, & cū clamarem ad eū exaudiuit me etc.

De móte sancto suo. Fe. de monte sanctitatis suæ. In monte Sion olim adorabatur ubi erat tēplū, quia dominus p̄mis̄rat sej̄ habitaturū ī medio populi sua, & se exauditurū inuocat̄tes sup̄ arcē propiciatoriij, quod nūc est Christus dñs, R. o. 3. Et Heb. 4. lege Exo. 45. et. 29. Et. 3. Reg. 6. et 9. Hinc factū ut se exauditos dicerent de monte sancto dei, cū tamē signifcarent & scirent se exauditos ē cælis, sive ex ecclesia sanctorū, id est, credentū, in quibus uere habitat deus, & ubi uere est ipsius regnū, de quo móte alibi interrogat: Quis requiesceret ī móte sancto tuo? Id quod Solomon intellexit in oratione. 3. Reg. 8. Si quis inquit, oraverit in hoc loco, tu exaudies in cælo. Es certe mótes pro cælis accipi in psalmis quādoq; notū est.

B Quid

COMMENTARIUS PCMERANI

Quod enim alibi dicit: *Leuani oculos meos in mortes, alibi sic dicit: Ad te levavi oculos meos, q. habitas in celis.* Similiter mos erat illius populi nō solū i templō orare, sed etiā ad templū suē uersus templū, hoc est, uersis ad templo et ad Hierosolymā uultib⁹, si alibi essent. Sieut Daniel cravat, Dan. 6. Et Psal. 5. dicitur: *Aderabo ad templū sanctū tuum.* De quo lege. 3. Reg. 8. Quod si peccauerint tibi, nō est enim homo qui nō peccet etc. ex audies i cœlo i firmamēto solis tui etc. *Templū ergo et Hierusalē sancta est nūc, ubi in spiritu colitur de⁹, i ecclesi scilicet sanctorū, id est, credentiū, q. norū se potre habere i celis, id qd nūq ignoratiū est ab illis q. crediderūt.* Aderabat & Christus sēpe ad templū, id est, eleuatis oculis in celos ad patrem.

Suscipiet. Fe. suscipiet, scilicet ut post hac nō amplius moriatur aut cedat. Ego dormiui et soporatus sum, id est, in somnū inductus suauiter quieti. Felix. Ego iacui et dormiui: exurrexi queniam dominis suscipietabit me. Milia. Fe. prælia. Saluum me fac deus, in Heb. additur mēus. Quod legimus, sine causa uel frustra, relatiū ad aduersantes, hoc est, qui nō babuunt iustitiam persequendi causam, sed solo ueritatis odio persecuti sunt, ex Heb. Felix legit. In maxilla, ut referatur ad uerbū, percussisti, id quod multum conuenit cum eo quod additur: Dentes impiorum confregisti.

Gloriabatur de liberatore deo, hic quo modo liberatus sit, declarat, ut gratius iueneriat liberatori. Voce, inquit, mea ad dominū clamaui, id qd est unicū remedium i omni tem̄tatione, etiā si tem̄temur de fide ut desperemus, sicut dixit Iosaphat. 2. Reg. 20. In nobis quidē nō est tāta fortitudo, ut possim⁹ buie multitudinē resistere, quae irruit sup nos, sed ēū ignoramus qd age re debeamus, hoc solū habemus residui, ut oculos nostros dirigamus ad te.

Dormiui. Ego dormiui &c. Verba esse Christi recte dixeris. Ridiculū fuerit si de somno naturali intelligas. Dormitio significat hic corporis morte, sicut Paulus loquitur: Nelite contrastari de dormientibus. Et in Gen. dormiuit Abram cum patribus suis. Et de Stephano in Act. Obdormiuit in domina. Deniq; uerbum Hebreū quod legimus, Exurrexi, significat feci exurgere, quod Christo soli conuenit, quia uirtute diuinitatis scipsum excitauit. Nō tamē per hoc Iudeos urgere possumus, sed nec indigemus, cum clarioribus uti possumus aduersus eos de Christo testimonij. Ut uero nobis quoq; hæc uerba conueniant, supra diximus.

Non timebo &c. Ex his duobus uerbis uides, q semel liberatus eratis. Semel libe benignum patrem in tentatione expertus, fortius deinde fecerat. *Percussisti i maxilla et dices rōtrististi id est, fortiter cōministi blasphemiam*

IN PSALMVM Q VARTVM.

30

m̄i corū qui obtrahit ueritati, qui clamabat cōtra me ut seductū et se-
ductore, qui me cōdenabant, dicitētes: Nō est salus ipsi in deo eius et c. Dentes
conterere.

Dñi est salus, & super populū tuū benedictio tua.

Generali sententia et epiphonema: e insigni cōcludit, ut psalmus p̄-
cedens. Hic uides in uno uersu mutationem esse personæ grammaticæ, id
quod frequentissimum est in prophetis.

Duo dicit, Alterum q̄ à solo deo sperāda est salus et liberatio, sicut Duo.
Psal. 145. dicitur: Nolite cōfidere in principib⁹, in filijs hominū et c.
Beatus curis deus Iacob adiutor eius, spes eius etc. Is liberat etiā ubi oīa
desperata uidetur. Alterū q̄ ista salus pertinet tantū ad populū dei, id est,
credentes, hoc est, qui nullis meritis et nullo operi suorum respectu, neq;
malorum neq; honorum, se sola misericordia dei scūnt liberandos, et con-
fudunt etiā in media morte. Reliqui in tentatione desperantes pereunt.

Benedictio dei est dei beneficē. Nam cum dicere sit deo idem quod fa-
ecre, sicut scriptum est: Ipse dixit, et facta sunt, sequitur benedicere esse
benefacere. Sic legis dñi bñdixisse Ioseph ī oībus etc. Et alibi: Bñdicēs be-
nedic tibi, et multiplicabo te. Hic trānslatū puto ctiā ad boies ī sacris lite-
ris, ut benedictio p̄ bona imprecatiōe, p̄ bñficio et elemosyna accipiatur.

PSALMVS Q VARTVS.

Titulus περὶ νίκης in organis Psalmus David.

Vare ex Heb. titulu interpretantur. Alij, ad uictoriā, alij uictori uel περὶ νίκη-
uincenti, alij ad iniuitatoriū, alij in finē. Quæ sic posunt cōcinnari, ut νίκη
dicas, psalmū cōsse iniuationē uel exhortationē, ut cōfidamus deo, certi de
uictoria. Atq; idē esse quod legūt, in finē, propterea enim deo fidimus, ut
al finē uictorie perueniamus. Ut uero una dictione ista diuersitatē expri-
meremus et indicaremus sententiā, maluimus uti græca dictione περὶ νίκης
ad uictor, quam nobis noster Philippus p̄scripsit, ut seires significari
indesinente spiritus abortionē ad aggrediendum aduersarias potesta-
tes, et fortiter persistendū in bello, quia certa promittitur uictoria, et tri-
umphus, id quod initū psalmi indicat. Cum inuocarē, inquit, exaudiuit
me deus iustitia mea etc. Cuius uocabuli rationē ita reddimus κέλεως
est abdortor, περὶ νίκης frequenter abdortor, περὶ νίκης frequēs ac
uchemēs abdortatio. Sunq; usi hoc uocabulo in designādo clāsico, quando
acies cōmitabantur. Clāsicum non incepit hic redi posset, maxime cum
et Hebræis uictoriāle quiddam significet

B 2 Ester-

COMMENTARIUS POMERANI

Et ergo Psalmus læta exaltatae uocis exhortatio ad fidendum deo, in quo uincimus, atq; hic est finis noster. Illi in organis, id est, cytharis, sive instrumentis musicis, nos in cordis læticia canimus uictoriam deo.

S V M M A. Prophetæ et quæsi fidelis gloriatur ad deū uel deo, quasi in cōspectu carnalium hominū, qui uiam crucis irrident, quia gloriojam esse coram mūdo ignorat, de qua sic Paulus: Mibi autem ab his gloriarī &c. Quibus increpādo dicit: Filij hominū uel quod graui corde etc. Erratis uestrā uanitātē cū studio usq; secuti, deus sanctos suos, quos insanos et stultos putatis, mirificat, id est, mirabiliter exaltat, et semp exaudiit inuocatēs. Scio quidē nō posse fieri quin in rascimini nobis, cū ob uitæ dissimilitudinē, tū ob ueritatē, qua uos obiurgamus, sed humānū hoc interim est, nolite in ira p̄gere, nolite porrō peccare aduersus ueritatē, et ea cōperta, nolite obsequi uerstris cōcupiscentijs aduersus iustitiā. Id qd sic interpretatur Paulus Ephe. 4. Potius offerte dño sacrificiū iustitiae, id est, deū iustitiae. in omnibus iustū prædicare et credite, illi soli iustitiae et iustificationē adscribite, uobis nihil nisi peccatum, oīa uestra dānate, ut illi soli maneat gloria, diuīqui mendacium et fœcū est, si dixeritis uos sperare in dño. Nemo potest sperare in domino, et fidere soli deo, nisi sacrificauerit deo sacrificiū iustitiae, id est, ipsam iustitiā, ut diximus. Sed aiūt, unde sciamus? te uilem hominē uidemus, qui nostra dānas, quod signū ostendis nobis, qd tu ueritatē sequeris, nos uanitatē et mendacium? Respondeo: Domine præsentia lumenis siue illuminatiōis tue cōformata est sup nos p̄ spiritū tuū, p̄ Christū tuū in cordibus nostris, ubi nos semp intueris, semp arrides tui cognitione p̄ intellectū uerbi tui. Spiritualis enim bō dijudicat oīa. Hoc testimo nūm sp̄s habeo, hæc est mea certitudo, de qua tibi gratias ago: carnali bus hominibus hæc frustra dixero, stultitia est ipsi tua iustitia et illuminatio, donec et ipsi uideat, sed p̄ lunē uultus tui. Quia uero hæc agnosco, dedisti læticia ī corde meo, qd enim læticie nō habeat ista fides? Gaudet alij rebus externis ditati, ego in hac pace cordis et gaudio spiritus tui moriar et requiescam, nihil aliud in hac uita requirā, cætera secundū Euā gelium adiūciunt mibi. Quoniam tu domine (ut nihil hic mibi arrogem) sp̄cialiter uel solus hanc mibi sp̄em dedisti perpetuam.

CVm inuocarem exaudiuit me deus iustitiae meæ: in tribulatione dilatasti me. Miserere mei, & exaudi orationem meam.

Felix.

IN PSALMVM QVARTVM.

11

Felix. Cum clamo, responde mihi Eccl. Dens iustitiae meae, id est, a quo est omnis iustitia mea, quasi dicas, dens iustificator meus.

Fides uera semper se scit exaudiendam, et exaudita ingrata esse non Semper potest, sed fortior facta temptationibus, fortius confidit Iesu postbac supera orare. Ita circa etiam iam ante exaudita orat, ne deseratur in temptationibus, quae adhuc reflane, dicens: Miserere Eccl. Pugna carnis aduersus spiritum nunquam cessat in hac uita. Idcirco nūquam cessandum à desiderio liberationis, sicut Paulus dicit: In gemitim expectantes adoptionem filiorum dei, redēptionē corporis nostri. Hoc igit̄ desiderium iugis est corā deo oratio.

Dilataisti me, id est, gaudio consolationis tua spūs me affectisti. Sicut enim Dilatasti in meroe cor constringitur, ut tet̄ bic mūd̄ (sicut uulgo dicim⁹) nō sit tibi sat me. tis amplius, ita rursum gaudio dilatatur. Vñ Prover. 16. Cor gaudēs exhibeat faciē, in meroe animi dejectus spūs. Et. 17. Animus gaudēs aetate floridā facit, spūs tristis exiccat ossa. Anim⁹ gaudere nō p̄t, nisi pacifica tu p̄ fidē uerbi dei conscientia. Mala conscientia perdit et uastat omnia.

Filiī hominū usq; quo graui corde? quare diligitis uanitatem & quæratis mēdaciū? Et scitote q̄ mirificas uit dñs sanctū Iuū, dñs exaudiet me cū clamauerō ad eū. Iratimini & nolite peccare: quæ dicitis in cordibus uiris & in cubilibus uestris cōpūgimini. Sacrificate sacrificiū iustitiae & sperate in dominū.

Filiū hominū. Felix, filij uiri. Quod Iudei interpretātur filij Israēlis, Filiū hominū uel filij Abrahæ. Cur nō et filij Adæ? Ego nō magni referre puto, quādoquidem et carnalis generatio, Ioan. 1. significatur, ubi dicitur: Neq; ex uoluntate uiri. Siue ergo ex carne Adā, siue ex uiro Abrabamo sint, nibil refert ad eā generationē, quæ ex deo est, Ioā. 1. Alioq; hic apte esset exprobratio. Nō pudet uos esse filios Abrahæ, et nō imitari fidēs sicut iam: Nō pudet uos dici Christianos, et Christi uerbū ignorare, nibilq; cū Christo babere conuine? Hoc interim certius est in scripturis, filios hominum filii dei opponi: in illis natura dominatur, in his gratia Eccl. Totū uersum ex Heb. Felix sic legit, Filij uiri, usq; quo gloria mea opprobrio? diligitis uanitatem, inquiretis mendaciū? scilicet usq; quo. Gloria mea dñs est, ut supra Psal. 3. Gloria mea est ignorāria quā fero, gloria crucis est fiducia cōscientiae, gloria mea est, q; in tribulatione me dilatā deus, et semp exaudit, quousq; continetis, et despiciāt habebitis hanc gloriam, quam oculis

COMMENTARIUS POMERANI.

lis carnis uidere nō potestis? Gloriamur et in tribulationibus, R. e. s.
Vanitas. Aduerit in Psal. 38. scriptū: Verū tamen universa uanitas oīs hemo uide mendacium. uēs, et Psal. 115. Oīs bō mēdax. Hæc sancti agnoscunt, ex se se scilicet nō dicitur esse nisi uanitatem, nō peccatum et mendacium, quapropter humiles incedunt in cōspectu dei, et semper preceantur: Misericordia mea, et exaudi orationē meā. Dimitt nobis debita nostra et c. Nō enim, inquit Paulus, inuenio in me, hoc est, in carnem meam, bonū. Carnales uero et qui ignerat quae dei sunt, gloriā huīus mūdi secuti, tanū abest ut hæc agnoscāt, ut etiā diligat et querat, nō solū in crassa illa mūdi uanitatem et gloria, quā facile possent uidere, sed multo amplius in iustitiis carnis et hypocritice sanctitate et cultu illo dei carnali, quasi regnū dei sit regnū huīus mūdi, aut consistat in huīus mundi elementis, et nō potius sit spirituale, in quo cultus uetus dei est, fides, spes, charitas, pax et gaudium in spiritu sancto. Atq; hæc uanitatem, et hæc sua mēdacia, quibus mēdaciē doctrinis demoniorū seducti, adscribūt iustitiam et sanctitatem et remissionē peccatorum, adeo diligunt et inquirunt, ut argui nec patiātur, immo damnatos, insanos et hæreticos iudicāt et exturbāt, quotquot talia spiritu doctri damnarint: usq; adeo sunt graui et excēdatō corde, et gloriā spūs uere gloriosam contemnunt. Sed hic monentur: Et scitote et c. Reliqua supra diximus.

Santi segregati. Et scitote etc. Felix, Et scitote, q; segregauit dominus sanctū sibi. Sanctum, id est, credente, sicut omnis scriptura sanctos uocat, quoruī Christus caput est, hūc, in qua, sanctū, quē uos despiciatis, et nō solū mūdo, sed etiā deo abiectū putatis, dens segregauit sibi. Sicut Christus dicit, Ioh. 15. Si de mūdo fuissetis, mūdus quod suū erat diligenter. Quia uero de mūdo nō esis etc. In hoc uero significato in scripturis segregare et sanctificare idē sunt, quod enim segregatur domino, nō amplius prophetā manet, sed sanctū fit.

Sanctifica re. Sic enim legis, Sabbatū esse sanctificatū, id est, segregatū dño. Sic et sanctificata domino oīa primogenita. Sic illud quoq; intelligitur Hic remane.

¶. Priusquam exires ē uulua sanctificauit te, et prophetā in gēlibus dedi te, id est, antequā nasceris ego te segregauerā in futuru mibi prophetā, ut non opus sit illuc multa scribere de alia sanctificatiōe. Ita et Paulus dicit se segregatū in Euangeliū dei, R. o. 1. et segregatū ab utero matris, Gal. 1.

Irascinimi. Felix, Contremiscite, sed propter citationē Pauli malo irascimini. Que dicitis et c. Cōpūgimini que dicitis in cordibus uestris et in cubilibus uestris, nō est latina oratio, nō accipias p cōpungite, id est, mortificare quā irā in corde concepistis, et cuius uobis cōscij estis in cubilibus

cubilibus, id est, latebris cordis uestri. Felix sic: Cogitate in corde uestro super cubili uestiro, et silete, id est, redite ad eorū praeuaricatores, et in quiete metis uestre, ubi cesseruimus a tumultu psequendæ ueritatis, cognoscite quæ dicimus, et silete, Id est, cessate ab ira. Vel si mavis ut cōueniat cū nostro: Cogitate &c. id est, irasci, et cogitare malū i secreto cordis sic permitto quod quidē nō aliter fieri potest) ut sileatis, id est, cesseritis, et nō sequa silere, mīni desideria cordis uestri. Est autē silere pulchrit̄ uerbū i scripturis, sicut et tacere, qđ germanice dicimus, Still hālē. sicut forte alibi dicemus.

Multi dicūt, qs ostēdet nobis bona? Signatū ē sup nos lumē uultus tui dñe, dedisti lētitia i corde meo. A fructu frumēti, uini et olei sui multipliciti sūt. In pace pariter dormiā & reposesca. Quoniā tu domine singulariter in spe constituisti me.

Signatū est &c. Felix, Exalta sup nos lumē uultus tui domine.

Olei, nō est in Hebræo, uerū nō officit sententiae, quia de abundantia honorū corporis quæ posidēt carnales, intelligitur uersus, nō de sacramēto panis et uini, ut quidē hoc loco audēt. Nā sententia est: Donasti nos Bona caplumine uultus tua, id est, cognitione tui per spūmū tuū, unde nō gaudere nō possumus, dū interim alijs bonis corporis ditati gaudēt, sicut Paulus dixit gentibus, Act. 14. Qui in præteritis generationibus &c. Felix uerū sum integrū sic legit: Dediſti lētitia i corde meo, cū frumentū corū & inſtruſtū corū multiplicata sunt. Hodie qđ seruit̄ deo uentri, bona spiritus cōtēnunt, licet spūaliſimi uideri uelint. In pace etc. Fe. In pace ſimul iacebo et dormiā, quoniā tu dñe ſolus in ſpe locabis me, uel ut alijs: Quoniā tu domine ſecurū in ſpe locabis me, uel, Quoniā tu domine ſecurū habita re facies me. Quid dicitur: Iacbo & dormiā, eadē uerba ſunt et Græcis & Hebræis quæ ſupra Psal. 2. Ego dormiū & requieū uel ſoporatus ſum, quæ nō intelligitur ſimul, niſi de morte sanctorū qui ſpe ſecuri morū tur, et expectant illū diū extreμū & aduentū Christi. Hanc ſecuritatē ſpi Taberna ritu fidei in hac uita cōsequuntur, ut dicant cum Paulo, Spe ſalui facti ſu cula dei, inus: Et rurſum, Spes, inquit, nō cōfundit. Id quod est habitare in paradiſo dei, i regno cœlērū, in ecclēſia dei uiuētis, et ſicut in Moſe dominiſ diicit Leuit. 26. dormire ſine terrorē, qđ ipſe ſit i medio populi ſui pteſtor et eufos, et Eſa. 32. Sedere i pulchritudine pacis et i tabernaculis fiduciae, & in requie opulenta. De his tabernaculis dei, in quibus tuti ſunt sancti

COMMENTARIUS POMERANI

etiam in hoc modo, sub umbra alarum dei, sive per dicitur in psalmis, ut psal. 20.
83. 90. etc. Neque vero hoc negligendum, quod dicit: Tu domine singulariter uel
solus, ut scias nullis operibus iustitiae nostrae hanc gratiam deberi et cetera.

Multi dicunt: Quis ostendet nobis bonum? Haec quaestio indicat carnem non
Lumen uile sapere ea quae deo sunt, et rationem, id est, sapientiam humana sive, ut Paulus
tuis deo non vocat, animalē hominē esse et ceterum in re salutis. Sapientia enim huic mundi
est ratio. Iustitia est apud deum. 1. Cor. 3. Intellectum non habes nisi spiritus intelligenter tibi
a deo datus fuerit, ut instruaris ad ambulandum in via recta, sicut forte dicimus in psal. 31. Cave ergo ut peccatum quicunque lumen uultus domini, interpretetur
rationem, cum prudenter carnis mors sit: R. 8. et nihil adeo uerbo deo ob-
sistat, ut illa meretrix in Proverbiis. Solomonis speciosa, sapientia scilicet hu-
mana, quae nisi mortificata fuerit spiritus, semper disceptabit aduersus uerbum
et iustitiam. Sua enim semper cupit flatuere iustitiam, et quae uere dei sunt,
non potest non iusta iudicare, quae est ferre omnium damnatio, q. sibi scandaliu-
datur. Nam publicanorum et meretricium, ut uides in Euangelio, melius est condi-
cio. Ne dixeris ergo: Ratio semper deprecatur ad optima, nisi tu, adhuc sine
spiritu deo, dixeris esse optimam, querere uoluptates, gloriam ab hominibus, specio
sanctorum hypocritismus, sua quiete et tranquillitate, odisse crucem, increpationes p-
uerbi deo. Hac uitia praeferre futurae etc. Itaque cum dicitur: Signatum est etc.
sententia est, quae supra diximus, de qua Paulus Ephe. 4. Ne contristemus spiritum
sanctorum dei, per quem ob signati estis in die redēptionis. Et. 2. Cor. 1. Porro quod con-
firmat nos una uobis cum Christi, et quod unxit nos deus est, qui etiam ob signa
uit nos, deditque arras spiritus in cordibus nostris. Hic toties in psalmis: Dominus
illuminatione mea. Illustra facie tua super servum tuum. Illuminet uultu suu-
per nos. In lumine uultus tui ambulabunt. Firmabo super te oculos meos etc.
Quod autem ex Hebreo. Felix legit: Exalta super nos lumen uultus tui domine, uel
Extolle uexillum luminis uultus tui domine, quid aliud est quam quod oramus
illam spiritum dei illuminationem uenire nobis, et augescere in nobis et ceterum.

PSALMVS QUINTVS.

Hæreditates. *προσκλευσις ad hereditates psalmus David.* Hæreditates
dei sunt duo populi, Iudeorum et gentium, sicut uides psal. 2. Hæreditates autem et Iudeorum et gentium credentium sunt promissiones dei, de quibus ha-
reditatibus titulum intelligo. Has igitur insidiae inferorum, et doctrinae mendaces
penitus ne eis credamus, sed hic psalmus uictoria promittit ad eas accipientes

S V M M A. Propheta et quisque fidelis anxie precatur dicens: Pre-
cor domine et precabor, ut excusias me, propter illos, quos ego a te do-
cuius scio

IN PSALMVM QVINTVM. 11

Eius scie q[uod] oderis, ne pereā cum eis, quoniam non deus uolens iniquitatē tu es. Et c. qui nituntur omnibus modis pios seducere à via ueritatis, quoniam non est in ore eorum ueritas. Et c. perent illi, gaudcent uero in te confidentes, quos diligis, et aeterna circuas protectione.

VErba mea auribus pcipe dñe, intellige clas morē meū. Intēde uoci orationis meæ, rex meus & deus meus. Qm̄ ad te orabo dñe, manc exaudies uocē meā. Mane astabo tibi & uis debis me, quoniā nō deus uolēs iniquitatē tu es. Nō habitabit iuxta te malignus, neq[ue] permanebunt iniusti ante oculos tuos. Odisti oēs q[uod] operantur iniquitatē, perdes oēs q[uod] loquuntur mēdaciū. Virū sā guinū & dolosum abominatur dñs. Ego autē in multitudine misericordiæ tuae. Introibo in domū tuā, adorabo ad templū sanctū tuū in timore tui.

Clamorē, ex Heb. quoq[ue] potest trans ferri, meditationē. Hic clamor nō Clamor est boatus ille tēplorū, sed desideria adflitorū cordū clamant ad deum ad deum. eaq[ue] ex audiuntur. Sicut alibi dicitur, desideriū pauperū exaudiuit dominus. Et c. Pauperū dicit, id est, afflitorū, qui necessitatē suā et tentationes sentiunt, q[uod] ueritatē dolent cōculant. Et c. Nō orant coram deo, qui nō sic de Orare fiderant. Qui autē sic desiderant, nō cessant desiderare, donec exaudiatur. semper. Hoc est quod Christus dicit: Oportet semper orare, et nō desistere, et Paulus dicit, age se sine intermissione orare pro alijs. Et c. Sicut qui in carcere est, desiderat sine intermissione liberari, etiam qn̄ edit, imo & quando dormit. In quo uides quām nō intellexerint qui dixerūt: Oportet orare semper, id est, horis cōpetentibus & statutis, nūbil enim nisi suas horas canonicas somniant, et similia, uirtutem uerae et Christianæ orationis ignorantes. Et uidebis me. Felix, Et respiciam. Quare recte legitur secundū Hebræū, sicut uulgo legimus, Mane astabo tibi et uidebo. Sententia tamen nō erit diuersa, Cū cñim me intuetur diuinus ille fauor uultus dei, tunc ego quoq[ue] uideo, sicut psalmo dicitur: Illuminet uultū super nos, et misereatur nostri, ut cognoscamus. Et c. Item: Faciē tuā illuminā super seruū tuū, et doce me iustificationes tuas. Videre, est agnoscere nosrū impietatē, et dei patris bonitatem, id quod nemo potest, nisi per deū illuminantem manū. Et c.

B 8 Iniqui

COMMENTARIUS POMERANI

Iniquitate. Felix, Impietate. Neque permanebut iniusti. Felix, Neque astabunt
Inscriptio. Ad templum sanctum tuum. Felix, Ad templum sanctitatis tue.

Tautolo-
gia.

Verba mea ergo. Tautologiae prophaneae literae dannant in sacris
aut ut freques ita quoque necessaria est. Nam si deprecatio describitur, pius
cum desiderio orantis affectus notatur, quem solum deus attendit. Praeterea
aut mala et combinationes sunt in scripturis, et non satis potest terre
ri impius, dum ferre fit ut contra se talia dicta intelligere nolit, nouit enim
spiritus dei pertinaciam eius, aut bona et promissiones, et non satis pos
sunt consolatione erigi piorum afflictarum conscientiarum. Nouit enim deus infi
mitatem fidei nostrae. Adeo quae maxima repetitae sententiae seipso mutuo interpretantur, et quod alibi
obscurus, alibi clarus dicitur, ut non alia indigeanus interpretatione.

Quoniam ad te orabo domine. Idcirco exaudi, quod in nullo alio confido non
aliiude spero auxiliu, nisi a te solo, sicut infra: Ego autem in multitudine etc.

Rex deus
meus.

Rex meus et deus meus. Alibi: Domine deus meus, dominus deus noster
ergo. Fidei uerba sunt quae increduli ignorant, etiam si dixerit deum esse re
gum. Fatemur enim his uerbis deum esse nobis deum, et esse nobis regem, siue
dominum, et sicut non nobis summus dii, ita non esse nos nobis reges. Sicut
enim ipse fecit nos et non ipsi nos, ita quoque ipse regit nos, et dominat nobis,
non ipsi nos regimus aut dominamur nobis. Quae uerba non possunt dice
re, quis suis studijs, operibus et libero arbitrio tribuant rationem salutis.

Mane.

Mane, tempus matutinum est aptum orationi et doctrinae, quando covenie
bant ad orationem, et ad audiendum uerbum dei ad tabernaculum, siue ad
templum dei. De orando ad templum supra diximus, Psalm. 3. Si sic acceperis
mane, non video qui covenientib[us]. Cur enim non exaudiaret etiam deus uesperi
aut media nocte? maxime cum impiorum sit in crapula abiucere deum, et dum
iram dei sentiunt, mane deo adulari, ut est in Psalm. 77. Cum occideret eos,
quererentur cum reuertebantur et diluculo ueniebant ad eum etc. Et pre
terea non solus hic dicit se mane exaudiendum, sed etiam intellectum, quod deus
non sit talis qui uelit iniurias etc. Nisi hoc, Quoniam non deus uolens
iniquitatem tu es, accipias esse rationem, quare mane cupiat astare et non
in tenebris. Vtrumque enim non male convenit. Ideoque ex scripturis hoc mane uia
deamus. Mane est tempus gratiae illucescentis in cordibus credentium. Ro
manos 13. Nox perficit, dies autem appetinquit. Cor. 4. Deus est qui iubilat in tene
bris luce illucescere, et luxit in cordibus nostris ad illuminationem cogni
tionis gloriae dei in facie Christi Iesu. 2. Pet. 1. Donec dicas illucescat, et lucifer
excribatur

Exortatus in cordibus uestris. In canticis, Donec astaret dies et inclinatur umbræ. Non mireris ergo si mane se exaudiendū dicit, in quo certe se esse sentit quisquis confidit deo in omni tentatione. Nam uane orat quibus adhuc in cordibus lux ueritatis & Christi nō lucet, sed sunt in nocte erroris, nesciētes quō uadāt, et offendentes pedē, ut est in Eudgelio, irruētes in lapidē offensionis & petram scandali sōne matutina luce, ut legio Esa.

3. Dubitant enim de exaudiendo quotquot nō credūt, ergo nihil accipiunt. Adde qd et pijs sua nox est & sic mane, ut Psal. 51. Ad annūciandū mane Nox. misericordiam tuā, et ueritatē tuā p diem. In mane i. consolatione a Mane. deo accepta, debemus annūciare dei misericordiam. Oīaenim beneficia, nō ex nostris meritis, qui nihil nisi peccata habemus, sed ex sua misericordia impetrat deus. Per noctē uero. i. in tribulatione et tentatione quando nobis quasi in inferno esse uideamus & a deo derelicti, debemus annūciare ueritatiē dei. i. dei pmissiones, ut certi de uerbo eius nō desperemus meliora. Quoniam nō deus etc. Propterea mane astabo tibi, qd a tenebrarū ne gocia odiisti qualia me ab oī parte impugnat, ut d luce. i. fide discedā ut est primū iniquitas suē impietas, de qua Psal. 1. Beatus uir qui nō ambulauit Impietas. in consilio impiorū. Deinde, Malignus, qui sua cōsilia suaq; studia secu. Malignus tuis ipiētatem. i. dei ignorantia pro dei ueritate defendit. Inde & iniusti, & proprie ex Heb. insipiētes. i. fatui et præfati nō audiētes uerbo dei Insipiētes. qui stulta supstitione sinūt se seduci, cū si audiret uerbo dei, deprehēdere tamē possent p Christū ueritatē. Hi non stabunt uel permanebūt ante oculis dei, et si sua stultitia & ruditate prius potuissent excusari. Ruditate ad tēpns libenter fert deus, obstinatiā ferre nō potest. Prouer. 5. Iniquitates suē capient ipsium, et funib⁹ peccati sui suspendetur. Ipse morietur, qd nō habuit disciplinā et in multitudine stultitiae suē pibit. habes itaq; hic impietate. i. dei ignorantia, malignitatē. i. consilii impiorum, et insipientes qui consilium impiorū sequuntur. Iam & fructus adduntur eorū, operātor iniquitatē, loquuntur mendacium, oīa odijs et dolis. i. simul ata amicitia & hypocrisi miscent, audent enim etiam eo progredi, ut sanguinem ueritatem dei profitentium non timeant appetere, non tamen sine iustitiae et sanctitatis specie, omnia dolis & insidijs agentes. Vbi tibi advertere dū, ut hæc uocabula recte intelligas secundū scripturā. Operarij inquitatis nō solū sunt crassi illi peccatores, sed etiā quorum species eorum mundo est optima, cū interim ipsi sint nulla fiducia in deū prædicti, sed sua consilia sequantur non uerbū dei, id quod clare uides, Matthæi. 7. Non

Math. 7.
ps. 67

COMMENTARIUS POMERANI

Non ois qui dicit mihi domine dñe etc. Nunq; noui uos, discedite à me oes operarij iniuitatis. Mēdaciū uero scriptura non crassa illa solū, quæ iudicio humano patent, uocat, sed multo magis et p̄prie quo seducūtur hoies à dei ueritate. Nam cū deus sit ipsa ueritas, quicqd cōtra eius doctrinā dictū fuerit uel se eius doctrinæ cōquare uoluerit, ut sunt traditōes humanae, mendaciū sit necesse est. De hoc quoq; mēdacio Sapiē, 1 dicitur, Os qđ mentitur, occidit animā. Hoc mendaciū ut sic intelligas, ipse Psalmus postea aperit, dicens, Quoniā nō est in ore eorū ueritas etc. Vir aut sanguinū non solū est qui manu occidit, sed etiā qui irascitur, qui odit. Matt. 5. Et in epistola Ioan. Qui odit fratre, homicida est etc. Iccirco dolosum addidit, ut nō iudicares oia secundū faciē. Ego aut etc. Emphatica antithesis est: Non ero particeps illorū, non hoc tamen potero mis̄ uiribus, sed obscrabo te, ut me ab eis seruas. nō secundū iustitiā mēd, quia peccator sum, sed secundū multititudinem misericordiæ tuæ etc. Introibo in domū tuā, i. ueniam ad te. Alludit uero ad ueterē orandi modū in tēplo siue tabernaculo, siue ad tabernaculū, ut supra diximus. Et addit, In timore tui i. non in presumptione mea, ego coram te fatebor indignitatē et peccatū mū etc.

Dñe deduc me i iustitia tua propter inimicos meos, dirige i cōspectu tuo uiā meā. Quoniā nō est i ore eorū ueritas, cor eorū uanū est. Sepulchrū patēs est guttur eorū, liguis suis dolose agebāt, iudica eos deus. Decidat a cogitatiōibus suis, secundū multititudinē ipietatū ipsorum expelle eos, quoniā irritauerūt te dñe. Et lætetur oēs qui sperat in te, in æternum exultabūt, & habitabis in eis. Et gloria būtetur i te qui diligūt nomē tuū, quoniā tu benedices iusto dñe, ut scuto beneplaciti coronaſti nos.

via dei pla Dirige etc. Fc. Rectā fac corā me uiā tuā. Quæ sanctissima est sp̄us etat nobis, sentētia i. Dñe deus cōſilium ipiorum sua sequitur studia, nihil pb. ut, niſi quod ip̄is placet a ſe inueniūt et corā mūdo sanctū, et has ipietates humani cordis nobis suis mendacijs cbtrudūt, hūc da mibi affectum, ut nihil mibi probetur, nihil rectū et sanctū a me iudicetur, niſi quod tuum esse in tuo uerbo cognouero, ut mibi placeat q̄cqd tu ferris tua statueris, quātūcunq; carni diſpliccat, quantūcunq; mundo nō placeat. Augustinus dicit, Illi placet deo cui placet deus. Qyod uero nos legimus, Dirige in cōſpectu

spēctu tuo uia meam, significat, rectā fac in oculis tuis uiam meā, ut cūq; displiceat operarijs iniquitatis etc. Cor eorū uanū est. Fel. Intimū eorū prauitatis. Linguis &c. Fe. Lingua sua blandiūtur. Iudica. Fe. Desirue. Cogitationibus. Fe. studijs. Et habitabis in eis. Fe. proteges eos. Ut scuto. Fe. Sicut scuto beneuola uoluntate coronabis eum, scilicet iustum. Et certe in ablatiuo reddendum erat, beneplacito uel bona uoluntate. Demine uel propter aduersarios meos quorum scis esse iniustam causam, adiuua me, deduc me in iustitia tua, non in iustitia hominum, ne consentiam mendacijs doctrinarū demoniorū, sicut Paulus uocat traditiones humanas, ne sequar praua cōsilia cordis eorū, ex quibus exhalat̄ ipsam, sed tam uerba blanda doctrinā, speciosam hominibus, fætentē corā te, ut sepulchrū patens ex cadaveribus færet mortuorū. Destruere illos stū oris tui, sicut Paulus scribit Tessalonicensibus, et Esa. ca. 11. id est, deinceps eorū uanā supbiam et arrogatā sanctitatē et hypocrisiū prædicatiōe tui uerbi. Decidant à cogitationibus suis consilijs suis à. non consequatur in nobis quod querunt, scil. ut abducat nos à iustitia tua, à uia tua. In multa ipsorum ipietate, qua nū tur cōtra tuā ueritatem, expelle eos à nobis, ne nostri suis mendacijs dominetur. Id qd debes nō solū ppter misericordiā tuā in nos, sed etiā propter iustitiā tuā cōtra ipso, quoniam irritauerūt te dñe. Atq; hic uides quā sint maximū dei & deū colētūm hostes, qui scilicet suis mendacijs et adiuvūtio Maximis humanis à ueritate dei et diuino uerbo nos abducere nātūrur. Rur. hostes dei. sum uides consolationē maximā, qnō tam nostros, quām dei aduersarios pronunciat spūs dei in propheta, quoniā, inquit, irritauerunt te domine.

Illi pereāt uerbo dei iudicati, Qui uero sperāt in te, credūt & fidūt te solo, laetētur, tuo uerbo certificati tuoq; spū confortati in eternū, et dum alijs gloriantur de suis uiribus & meritis, hi gloriētur in te, qui hoc desiderant, ut semp̄ san̄ctificetur nōmē tuū. Quoniam certum est ex tuis promissiōnibus, qd̄ oī gratia & gloria tua ditabis iustū. credēt̄. Segunt uerbum Verbum gratiarūationis, quod fides dicit certa de protectiōe dei cōtra oīs insidias fidei, erroris et seductionis tenebrarū, alioqui quis posset esse tutus et persistare in uerbo dei? Ut scuto, inq; bona uolūtate tua circūdasti uel circūdabis nos, Tuā bona uolūtate non nostro studio securi sumus et p̄sistimus in toto fidei nostrae impugnationibus.

Digniores sunt istae senectice, quādūt à me amplius tractentur, experientia tentatiōnū multa docebit, alioqui litera manebit litera.

COMMENTARIUS POMERANI

Titulus. προσελεύοντος in organis super egdochordo Psalmus David.
Psalmi sūt OG DOCHOR DVM est cithara octo chordarū. Quod si tā
scripti posse lēticia cantati sunt Psalmi, ut iudicem. Para. 15. et. 16. cōstat hūc Psalmū
liberatio - et similes, gratiarū actionē esse hōis ē tantis horroribus liberati, id quod
nem etc. et ipse Psalmus indicat in fine. Quare iudico tales Psalmos nō factos in
tribulatiōe, sed post, ut ex ipsiū disceremus, qd nobis sperandū esset simili-
ter tribulatis. Sic et Psalmi qui describūt nō bis Christi passionē, describūt
simil et resurrectionē, ut Psalmi mancant Psalmi, siue cantica laudis et
gratiarū actionis. Vnū tantiū Psalmū scio, qui absq; omni consolatione unde-
tur scriptus, cuius initū est. Domine deus salutis meae, in die etc.

Sensus iu- S V M M A. Furorē dei deprecatur, misericordiā uero precatur, q
dicij dei.

infirmiter sit, quām qui manū dei posset sustinere in tanto quē sentit iudi-
cij horrore, qui etiā ipsum corpus suū ossa tremefacit et labefacit, quodq;
in hoc horrore nemo posset laudare deū, dum nihil ob oculos uidet, nisi de-
sperationē, cum tamen adhuc coram deo desperatum nō sit, nimurū in
bis tremendis horroribus seruāte et tenente manu benignā patris, qui hoc
flagello conscientiā crudelissimū dum ignorant: Impij uero si quando in
italia incidrunt omnino pereūt, ut Cain, Saul, Iudas etc. quāa iudicium
dei uident, misericordiam implorare non possunt. Præterea impossibili mo-

Lauabo do se precaturum pro exauditione dicit, Lauabo, inquit, per singulas etc.

quid enim non promitteret sic territa conscientia, si deus promissis cape-
retur, si deus nostris bonis indigeret, ut ipsa posset liberari ab hac angu-
stia? Causa ergo ne hunc locum pro stultis uotis approbandis citare uol-
eris, non mentitur qui hæc dicit, sic sentit se facturum dum adhuc in tene-
bris uolutatur temptationā. etc. sicut Christus dieit, dum adhuc est potestas
tenebrarū, ut sœuiat hic occulit diabolus, uerū appropiātē consolatiōis
die, dū redit illud felix mane, de quo diximus Psalmū superiori, non scruat
quod sic promiserat, quia scit, neq; se posse neg. hoc deum uelle. Si queris
exemplū, habes parabolam de filio prodigo, qui in angustia sic promisit,
Dicam p̄ ati meo, fac me sicut unū ex mercenarijs tuis. uerū pater accu-
rit uenienti, osculatur, suscepit etc. qd hic uellet esse mercenarius? Rursum
caue ne hinc discas in tali horrore, si forte acciderit, aut in alia tentatiōe
in opera tua respiciendū esse. Nam his uerbis, Laborau in gemitu etc.
nihil aliud significatur, quām inflatiā gemubundæ orationis, donec dens
quasi cogatur exaudire etc. liberare ex angustia, secundū parabolā Eu.
18. Hac uero tribulationem tam horrendam audient impi crucis irrisores
auersantes.

auterantes ueritatem et ab ea alios si possunt auertentes, qui dicunt, Non est salus ipsi in deo eius, imo ipsi forte etiam sunt ex quibus nobis tentatio tam grauis quoddam oritur, ut habes Psal. 72. Et de Christo, Mar. 3. Inueteratur, circumspectiens eos cum ira contristatus est super cæcitate cordis uicerum. Hic autem ait, Inueterauit inter omnes inimicos meos. Quos siue Discidite. dæmones, siue hoies meliori spe per deum redditia cum fiducia a se repellit et laetus de liberatione gratias agit. Affectu huins Psalmi vide quoque in Cantico Ezechie regis. Iuda. Esa. 38 Lege et Psalmum. 29.

Domine ne furore tuo arguas me, neque ira tua corripias me. Miserere mei domine quoniam infirmus sum, sana me domine quoniam conturbata sunt ossa mea. Et anima mea turbata est ualde, & tu domine usquequo? Conuerte domine, eripe animam meam, saluum me fac propter misericordiam tuam. Quoniam non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi? Laboravi in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum, in lachrymis meis stratum meum rigabo. Turbatus est a furore oculus meus, inueterauit inter omnes inimicos meos.

Ira et furor dei, iudicium dei significant horrendum, quod nemo evadit. Ira et furore qui hic precatur misericordiam. Et cum deus cum tranquillitate iudicet ror dei. neque furor et ira sunt in eo, tamen scriptura non potest nobis ostendere qualis deus appareat ijs, qui sentunt iudicium eius, nisi loquatur more nostro de deo ut de hoie, sicut et supra. Cum exarserit in breui ira eius.

Vsquequo? scilicet turbata fuerit anima mea, quousque habeat durabut, ut videam tandem tuam consolationem? hoc languoris anime desiderium fortis oratio est in confessu demini.

Conuertere domine, qui tu es auersus a me, ita ut nihil videam nisi furorem et iram tuam, reuertere ad me et erige animam meam ab hac inferorum angustia. Salua me, id est, libera me et ergo propter misericordiam tuam, non propter merita mea, ut uel hinc uideas, quod non respexit misericordia opera sua, quando dixit. Lauabo per singulas et non enim propter laetiam. ebrymas suas se precatur exaudiendum, sed propter misericordiam dei. In merito

Quoniam non est in morte etc. In tali horrore mortis et inferoru, ubi si In inferno

COMMENTARIVS POMERANI

nihil uidetur nisi defteratio, nihil uides in deo nisi horrendū iudicē, quem necessario cogaris fugere, ut Adam, ut Cain etc. quis potest laudare deū? Imō hic impie uelles nō esse eum quē tantū metus. Et nisi ipse te retrabat, qui ducit ad inferos et reducit, mortificat et uiuiscitat, actū est de te, perij-
fi, in morte manebis et in inferis aeternis. Vnde alibi, Non mortui lauda-
bunt te domine, neq; omnes qui descendunt in infernum, sed nos etc.

Lauabo per singulas noctes lectū meū. Fe. Natabilē reddā per singulas no-
ctes lectum meū, id est, efficiam ut natet lectus minus in lacrymis meis,
quod omnino est impossibile. Turbatus est à furore oculus minus. furo-
rē dicit, horrōrē, quē ipse patitur, nam de furore dei non dici. Hebreū in-
dicat, quod Fe. sic reddit, Caligavit præ amaritudine uel præ dolore ocu-
lus minus, id est, extera mea facies etiam decolorata est etc. specie ami-
fit, Sicut etc supra de corpore dixit, Conturbata sunt ossa mea.

Christus tentatus. Hunc psalmū nolū cīsse uerba Christi, prop̄terea q; ipse dicit Matib.
7. Discedite à me oēs qui operamini iniquitatē, quæ uerba in hoc psalmo
sunt, quanq; illic nō citat testimonii ex scriptura. Hic proculdubio bos ter-
roris animæ expertus est ad desperationē usq; ut per oīa tentatis, abs-
q; peccato, similiis nobis fieret, sicut dicitur Heb. 4. Quod si dubitas, uide
quid egerit siue passus sit in horto post cænā illam nouissimā, quid in cru-
ce clamauerit etc. Verū etiam cōuenit quod diximus, cuicūq; fideli hor-
rorē mortis etc. inferni atq; adeo ipsam mortē etc. infernū patienti, quæ
est. tentatio grauissima, ita ut omnino sit homo in desperationē propter ma-
num etc. iudicium dei, quod sentit supra sc. quando non solū quicqd in mun-
do est aduersum uidetur, sed et deus ipse. In media uero angustia et hoc in
ferno impossible est, ut consolationem nō immittat pīns pater, qui procul
dubio hanc tempestatē excitatuit, quos enī diligit, corripit. Consolationem
ergo in sequētibus uides. Discēda sunt bæc, ut si forte accidat talis hor-
ror, quæ mortē etc. infernū appellamus, sciamus quā sit cōfugendū. Oī-
bus autē fidelibus non accidunt talia, parcit enim quibusdā infirmis pīns
pater, quosdā qui sunt magna fide, peccat, ut pībat fīat, alios ut conueriat
tur. Qui autē sine cruce uiuit, nō bene uiuit. Crucē uoco nō quā tua præju-
ptione tibi uia imponere, sed quā illatam patienter fers. Porro horrōrē, de
quo iam dicimus, nemo nouit nisi expertus, Iccirco à uerbis temperabo.
spūi suū magisterii relieturus, qui orat p sanctis gemutib⁹ incenarrabilis-
bus, Nōne īenarrabile et impossibile est? qđ ait, Lauabo p singulas etc.
quæ est bygbole quādē secundū literā, non tamē secundū spūm, nam uotū
deus pro

Nos tentati. Nos tentati quod diximus, cuicūq; fideli hor-
rorē mortis etc. inferni atq; adeo ipsam mortē etc. infernū patienti, quæ
est. tentatio grauissima, ita ut omnino sit homo in desperationē propter ma-
num etc. iudicium dei, quod sentit supra sc. quando non solū quicqd in mun-
do est aduersum uidetur, sed et deus ipse. In media uero angustia et hoc in
ferno impossible est, ut consolationem nō immittat pīns pater, qui procul
dubio hanc tempestatē excitatuit, quos enī diligit, corripit. Consolationem
ergo in sequētibus uides. Discēda sunt bæc, ut si forte accidat talis hor-
ror, quæ mortē etc. infernū appellamus, sciamus quā sit cōfugendū. Oī-
bus autē fidelibus non accidunt talia, parcit enim quibusdā infirmis pīns
pater, quosdā qui sunt magna fide, peccat, ut pībat fīat, alios ut conueriat
tur. Qui autē sine cruce uiuit, nō bene uiuit. Crucē uoco nō quā tua præju-
ptione tibi uia imponere, sed quā illatam patienter fers. Porro horrōrē, de
quo iam dicimus, nemo nouit nisi expertus, Iccirco à uerbis temperabo.
spūi suū magisterii relieturus, qui orat p sanctis gemutib⁹ incenarrabilis-
bus, Nōne īenarrabile et impossibile est? qđ ait, Lauabo p singulas etc.

Crux. Nos tentati quod diximus, cuicūq; fideli hor-
rorē mortis etc. inferni atq; adeo ipsam mortē etc. infernū patienti, quæ
est. tentatio grauissima, ita ut omnino sit homo in desperationē propter ma-
num etc. iudicium dei, quod sentit supra sc. quando non solū quicqd in mun-
do est aduersum uidetur, sed et deus ipse. In media uero angustia et hoc in
ferno impossible est, ut consolationem nō immittat pīns pater, qui procul
dubio hanc tempestatē excitatuit, quos enī diligit, corripit. Consolationem
ergo in sequētibus uides. Discēda sunt bæc, ut si forte accidat talis hor-
ror, quæ mortē etc. infernū appellamus, sciamus quā sit cōfugendū. Oī-
bus autē fidelibus non accidunt talia, parcit enim quibusdā infirmis pīns
pater, quosdā qui sunt magna fide, peccat, ut pībat fīat, alios ut conueriat
tur. Qui autē sine cruce uiuit, nō bene uiuit. Crucē uoco nō quā tua præju-
ptione tibi uia imponere, sed quā illatam patienter fers. Porro horrōrē, de
quo iam dicimus, nemo nouit nisi expertus, Iccirco à uerbis temperabo.
spūi suū magisterii relieturus, qui orat p sanctis gemutib⁹ incenarrabilis-
bus, Nōne īenarrabile et impossibile est? qđ ait, Lauabo p singulas etc.

dens pro facto habet, sicut Matt. 18 legis de seruo, qui dixit: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi, qui tamen reddere non potuit, & misertus est eius dominus &c.

Discendite a me oēs qui operamini iniquitatem,
quoniam exaudiuit dominus uocē fletus mei. Audiuit dominus deprecationē mēā, dñs orationē mēā suscepit. Erubescat & pturbentur oēs inimici mei, conuertantur & erubescant ualde uelociter.

Suscepit. Fe. suscipiet, ut sit oratio confidentis, quod exauditurus sit deus, qui nunc exaudiuit. Tentationibus fortiorē fieri fidē, frē omnes psalmi declarant. Imō psalmi solis temptationibus discuntur.

Erubescant, scilicet uidentes iā me sperare in deū, qui ad desperationem me adigere nitebantur, et qui in alia sperare mībi persuadere uelbāt, nō pē, spūales nequitiae principis tenebrarū, et mēdacia operariū iniquitatē, de quibus supra dictū Psal. 5. Nota quod ex Heb. uerba quoq; possunt legi in futuro indicatiua: Erubescēt, pturbabūtur siue ualde turbabūtur, cōuerteretur et erubescēt, quae uerba sunt fiduciae in deū, q; talia nō dubitat futura, ut maxime nūc oīa uideātur diuersa. Itē nota uerbu: Cōuerteratur, nō significare cōuersionē ad deū, id qđ oratio hic nō postulat, sed cōuerteretur. i. in fugā uertatur cū cōfusione, qui iam ad me cōuersi pugnatores sunt &c. Porro p tanto logia, quae uidetur, gloriatur ferenti spū in domino liberatore.

Cōuertatur

PSALMVS SEPTIMVS.

Titulus. Exercitatio (uel ignorantia) Dauid, quā cecinit dño sup uerbis Cus filii Iemini (uel Stirpis Ben Iamini.)

Lege historiam lectu dignissimam. z. Rcg. 16. de exprobratione impia Se mei contra Dauidem innocenē. Exercitatio illa erat Dauidis, id est, grauis tentatio, uel, ut alij legunt: Ignorantia, quia crimē obiectū non agnocebatur, de quo gratias hic agit, et quisq; fidelis de falso intentata calumnia. Cus autem hic uocatur, id est, Aethiops, propter teterrimos mores, quem historia Se mei uocat, nisi forte binomios fuerit, filius autē Iemini, uel ex stirpe Ben Iamin scribitur, quia erat ex cognatiōe Saulis regis à deo reprobatis, ut cognoscas ex ipsa historia.

S V M M A. Si generaliter intelligis illud: Si est iniquitas in manibus meis &c. Iudica mē domine secundū iustitiā mēā &c. nemo cum tanta fiducia unquam errare potui corā deo nisi Christus. Si uero de criminē fal-

C so intentato

COMMENTARIUS POMERANI

Si intentato, id est, calumnia accipis, ut certe tales locos accipere debes, em
Calunia. ueniet psalmus cuiuscumque fideli calumniam passo. Id quod et psalmus de-
clarat, cum dieit: Si feci illud, de quo scilicet falso accusor, et iam male au-
dio, licet alijs persecutionem meruerim. Coram deo peccatores sumus, sed
tamen propter hoc non debo iustificare illos, qui sine causa mihi aduersari
sunt, immo potius uitam amittere, quam eorum factum approbare. Exempla
hoc loco accipianus ipsum Davidem in persecutione Absalonis filij sui,
quam se quidem meruisse peccatis suis coram deo agnoscebat, interim filio
unique persecutente, tamen maledictionem. Semper agnoscere non potuit, de qua
ei cum fiducia licuit dicere: Domine deus meus, si feci illud, si haec iniurias
est in manibus meis, si non Sauli persequenti (cuicunq; intercessor, et re-
gni inuasor falso dico) reddidi bonum pro male, nunc decidam in oppro-
rium, et nunquam in regnum restituar et cetera. In fine terret aduersarios, ut resi-
piscantur: Nisi, inquit, conuersi fueritis et cetera. Atque per haec habes psalmi argumentum.

Domine deus meus in te sperauit, saluum me
fac ex omnibus persequentibus me, et libera
me. Ne quando rapiat ut leo animam meam, dum
non est qui redimat, neque qui saluum faciat. Domine
deus meus si feci istud, si est iniurias in manibus
meis. Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam
certe ab inimicis meis inanis. Et persequatur utique
inimicus animam meam, et comprehendat et cœcul
et in terra uitam meam, et gloriam meam in pulue
rem deducat.

Dum non est qui redimat, neque qui saluum faciat. Fe. Lacerans, et non
sunt liberans. Si reddidiretribuentibus mihi mala. Felix: Si reddidi habentem
pacem mecum malum. Sed haec translatione Felicis non concurrit, que enim
esse haec gratia, non reddere malum habentem cum pacem? et præterea ora
tio est incepta, in qua si non aliud obesset, diceretur rectius, feci quod reddidi.

Decidam certe ab inimicis meis inanis. Fe. Et si oppressi tribulantes me
sine causa, Persequatur et cetera. Vbi illud, sine causa, construendum est cum,
tribulantes me, significat enim quod priuatam iniuriam non vindicarit.

In te solo speravi, qui nisi ad sis perire, nemo liberabit. Sequitur impreca-
tio, Si feci istud, si uerum est quod obiicit aduersarius, Persequatur et cetera. id est
Calunia. fiat id quod fit. Persequatur, et persequendo comprehendat, ut non effugiam
et ubi

E ubi comprehendenter, conculet, & omnem gloriam meam, & quicquid sum in puluorem deducat, id est, ad nihilum redigat, ut pereant. Hie uides fiduciam innocentiae in calumnia intentata. Hic tamen cum tremore agamus. Nos quidem dignos esse qui talia patiamur, aduersariis tanum nūquam cedere oportet quasi iuste faciant. Atq; ita in caussam respicere oportet, non in nostram personam. Aduerte ita fieri in persecutione spirituali, sicut in persecutio-
ne externa, si hostis uictor euaserit, persequitur, comprehendit, con-
culturat, occidit. Id quod eleganter descriptum est. Psal. 142. Quia persecutus
est inimicus animam meam.

Exurge domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum. Et exurge domine deus i præces-
pto quo mandasti, & congregatio populorum cir-
cundabit te. Et propter hanc in altu reuertere. Do-
minus iudicabit populos. Iudica me domine secun-
dum iustitiam meam, & secundum innocentiam meam
super me. Consummetur utique nequitia peccatorum,
& diriges iustum, scrutans corda & renes deus iuste.
Auxilium meum a deo, qui saluos facit rectos corde.

In finibus inimicorum meorum, id est, inter inimicos meos, ubi ipsi con-
gregati sunt aduersum me. Felix. Inter iracundias tribulantum me. Et exur-
ge &c. Felix: Et exurge ad me, iudicium præcepisti. Consummetur, id est, finis
tum, & a te destruatur, ut cesset & pereat. Felix: Consummet nunc ma-
lum impiorum, id est, malicia ipsos absument, & quod dicitur: Suo se gladio u-
gulabunt. Indicat quoq; Felix & sic posse legi: Consummetur obsecro ma-
lum impiorum, id quod conuenit cum nostro. Scrutans corda & renes
deus iuste. In exemplari græco quod ego habui, sic est, & eos fixos,
ut sit deus nominatus, & iuste aduerbum, unius uero literæ mutatio-
ne fieret iustus fixos. Felix. Quoniam probans corda & renes deus iu-
stus. Vbi quis non uidet translatores ponere participium pro uerbo, scruta-
ns pro scrutatur, & probans pro probat.

Auxilium meum a deo. Felix: Scutum meum super deum. Quod aequa lege-
re potes: Scutum meum in deo.

Exurge domine in ira tua etc. Cur quiescis domine? cur dissimulas, iu-
sticiam tuam bic inuoco contra calumniatores & aduersarios. Veni in auxi-
lium secundum præceptum tuum. Præcepisti redū iudicium, id est, ut restet

COMMENTARIUS POMERANI

iudicemus, & vindictam sumamus de oppressoribus miserorū, tuam pre-
sāti qua sita quod præcepisti. Et tunc congregatio populorum circumabit te, id est,
ratiōe pe- ad te reuertetur, quae iam scandalizata in me calumniam sustinente à tua
tāt cōtra uoluntate discedit. Ex quo notum est, sanctos non tā dolere infamia, quām
aduersa- scandulum inducet. Dum ueritatis professores, & quoruū uitā preba-
rios.

tam oportet esse hominibus, calumniam patiuntur, multi scandalizantur,
uerū credentes quod de sanctis dicitur, & ideo recedunt à ueritate, à sanctis
prædicata, atq; adeo à deo. Dum ergo hoc scandalū dolet sanctis, necessa-
rio orant contra calumniatores & aduersarios, quibus interim quasi iu-
stis adhæretur ab ignorantibus. Id quod & hic precutur, dum dicit: Et pro-
pter hanc congregatiōe populorū in altū regredere, qui iā uideris dissimu-
lare, qui iā nō putaris ab aduersarijs meis sedere in solio tuo, uideris absesse,
ita sine pudore mentiuntur, & sine tui timore me persequuntur, dū non cre-
deris esse iudex, regredere, reuertere ī alī, in solū tuū, ad iudiciū, quā es iu-
dex uiduarum, & pater pupillorū, notā fac insipientiā eorū omnibus ho-
minibus, et innocētia mea palī fiat. Hoc fac si nō ppiter me, tamē propter
hāc, id est, cōgregationē in me scandalizatā, ut non pereat multitudo populi
propter iactata in me mendacia, et persecutionē sine causa mibi intentatā.

Secūdum iustitiam meam. Dominus iudicabit populos. Verbū fidei est, quo nō desperat de protectio-
ne, quia dominus erit iudex omniū. Iccirco addit: Iudica me secundū iustitiā
meā, nō secundum iustitiam, quasi nihil habēs iniustitiae in cōspectu tuo, nō
enim iustificabitur in cōspectu tuo oīs uiuēs, sed secundū iustitiā meā in hac
et iusta, et secundū innocentia meā, quae est super me in hac causa. Nā hic
certus sum aduersarios meos malā habere causam. Quod aut̄ additur: Di-
riges iusū, rursum est uerbū fidei bene sperantis de deo. Iusū autē dicit, qui
nihil peccauit ī aduersarios. V el iusū, id est, credentē et cōfidentē deo, sicut
scriptura ubiq; iusū accipit. Paulo post uocat, Rectos corde, id est, bene scien-
tientes de deo, nō curiā, nō nūc buc rūc illuc incertis opiniōibus uacillātes.

Recti corde. Corda. Scrutans corda, id est, quae cogitamus. Et renes, id est illa quibus delecta-
musr, & quae placēt nobis. Corda cogitationes sunt. Renes carnalia deside-
ria, quibus caro & uetus ille Adā querēt sua id est, lucra, gloriā, uolupta-
tes, tranquillitatē &c. Hinc odia, inuidiā, homicidia &c. ubi illa nō succe-
dunt ad uot.i. Iccirco alibi oratur: Vra renes meos & cor meū. Hæc scruta-
tur dens, et ideo tuto illi cōmittitur iudiciū cōtra iudicia hominū, qui ferē iu-
bominū dicāt ex aduerso casu contra rectos corde. Exemplū: Absalon bonus iudica-
falluntur. batur, alioqui tam multi eū secuti nō fiascent, David uero peruersus: Amici

Iob

Iob iusti sibi uidebantur, Iob peruersum iudicabat. Sed homo iudicat secundum faciem deus autem intuetur corda. Similiter Christus in paſſione seductor est habitus, & pharſæ iuſtiſimi. Id quod fit etiam oībus Christum sincere prædicantibus. Sed deus ſuo tempore declarat longe aliter ſe iudicare, quam homines &c.

Deus iudex iustus & fortis & longanimis, & nō irascer p singulos dies. Niſi conuerſi fueritis gladiū ſuū uibrabit, arcū ſuū intēdit & parauit eū. Et i eo parauit uasa mortis, sagittas suas ardētibus effecit.

Deus iudex. Felix tantum ſic, Deus iudex iustus, & deus irascitur per singulos dies, id est, quia iuſlius eſt, ira eius nō cefſat iugiter ardere in aduersarios, sed q; interi non uidetur irasci, uidetur diſimulare, facit ut aduersarij conuerſi resipificant, quos non resipſcentes ſuo gladio ſuoq; arcu, id eſt, iudicio ſuo inenitabili quod iam in eos parauit, feriet. Quod autē nos legimus: Niſi conuerſi. Et non irascetur per singulos dies, potes intelligere ut sit uerbum ſe conſtantis. Quā iam iratus uidetur derelinquens me in afflictiōe, non ſemper irascetur, quandoq; mifericordiae memor erit, & mutabili ſortem. Si uero hoc ipsum legeris per interrogationem, melius cohærebis in contextu & erit idem cum Hebræo, ſic: Deus eſt iudex iustus & fortis, & tamen expeſtans ad paenitentiā, & non irascetur per singulos dies, id eſt putatis quaeſi uane iuſlius iudex dicatur, non quotidie iram eius in uos accendi, dum interim contemnitis diſimulanteſi niſi conuerſi &c. Vibrabit. Felix, Acuet Parauit. Fe. direxit, ſcilicet in uos. Sagittas suas ardentibus effecit, id eſt parauit eas illis qui iam ira ſua ardent contra me in ſeipſis, uel quos iā ira dei incendit. Nam Felix ſic legit: Sagittas suas in persecutores fabricatus eſt.

Vasa more Hebræo significat omnia instrumenta. Ezech. 9. Vnusquisq; uas ierofationis habet in manu ſua. Vasa ergo mortis ſunt bi ſpicula in aro ad occidendum parata. Nec hoc negligendum, q; Felix ſic trans fert. Niſi conuerſus fuerit, ſcilicet dominus, id eſt, niſi ab ira concepta in aduersarios ceſſauerit, ut per mifericordiam redat illis meliorem mentē, actū eſt de eis. Sed hæc ſententia cum noſtra translatione conuenerit. Tunc enim conuerſimur, quando ipſe conuerſus fuerit &c.

Ecce peperit iniuſtitiam, concepit dolorē, & perperit iniquitatē. Lacū aperuit & effodit eum, & incidet in foueā quā fecit. Reuertetur dolor eius in casu eius.

COMMENTARIVS POMERANI

put eius, & in uerticē eius iniquitas eius descēdet.

Mutatio sortis per falsitatem. Felix, Ecce enixus est iniquitatē, postquā cōcepit afflictionem, & peperit deum. Hie uides mali ceruī malū ouum, & consilium malum consiliatori pessimum. Suo crinē se gladio iugulant. Nemo potest nocere alteri, nisi prius grauius in conscientia noceat sibi. Imo fit, deo iudice, ut soli pereant, qui alijs interitū molūntur. Absalon a crine pendit, Iudas proditor à collo, similiter & Achitophel, Iudei Christi p̄secutores de terra ablati sunt. Sic fieri & omnibus dei voluntatem & ueritatem persequentibus, nisi fuerint conuersi, ut hic dicitur. Reueretur dolor. Fe. reueretur labor, id est, suum diuinum eius, & quicquid molitur. Sic cohæret cū præcedētibus, dixi: Nisi conuersi &c. sc̄d hic nulla est conuersio. Ecce peperit &c. ergo iudicio dei peribit. Vide ut tu lector Prophetarū assuescas huic bebraico tropo, quo subito à plurali trāstir ad singularē numerū, & cōtra, sicut hic, cū supra dixisset de inimicis, & nequitia peccatorū, dicit: Ecce peperit, scilicet aduersariis. Confitebor domino secundum iustitiam eius, & psallam nomini domini altissimi.

Quia omnia prædicti fide credit, laudat dei iustitiā, qua confunduntur noxios, defendit innocentēs.

Confessio. Confiteri domino, in scripturis significat laudare dominum, & gratias agere domino. Hinc & confessio pro laude ponitur, sicut alibi: Confessio et pulchritudo in confessu eius &c. Iubemus in scripturis semper laudare deum, ut illic: Benedic domini in omni tempore &c. Sed ex hac appellatione, q̄ confessio vocatur, disce laudē dei nō esse boatum illum in tēplis, ne excludas etiam rusticos laudantes deum in agris. Est itaq; confiteri domino, idem quod psallere nomini domini, & quod in oratione dominica est, sanctificare nomen dei patris nostri, id quod est corde credere, aliqui quid confiteretur? totā fiduciam tuam in deū reiūcere, & confiteri uerbis, profiteri uita & conuersatione, quae dei sunt, etiam in confessu regum & mundi aduersantis &c. sicut est in psalmo: Et loquar de testimonij tuis in confessu regū, & non confundar. Hæc nō est Papistica laus & pecunaria, quæ te tentatio, nō pompa illa ecclesiastica docbit, sicut in hoc psalmo uides.

PSALMVS OCTAVVS.

Titulus. (προκλείσθε) sup torcularia psalmus Dauid.

Dicūt bunc psalmū cantatum collectis frugibus & uindemijs factis in festo tabernaculorum, Leuit. 23. & hoc esse quod dicitur in titulo: Super torcularia. Nos uero caniamus bunc psalmum omnibus iam per Christum paratis

paratis, quæ ad alimoniam uitæ pertinent, postquam Christus resurrexit & Omnia mortui, cū quo habitamus in tabernaculo, donec ex ipsi resurgamus. Id parata, quod sic describitur: Prover. 9. Sapientia edificavit sibi domum &c. Venite comedite panem meū, & bibite uinū, quod mihi cui uobis. Et in Euangelio: Omnia iam parata sunt, uenite ad nuptias &c. Alij Gibith volunt instrumentum musicum fuisse apud Hebreos, sic dictū, ut sit, Super Gibith, id est, qui psalmus cantatus sit in illo instrumento musicō.

S V M M A. Dei gloria per totum mundum & usq; super celos, per Christū ex ore infantū magnificata & manifestata hic describitur. Est uero manifestata p̄tētē gloria in confusione infidelium, & Christi aduersariorum, ut destruas, inquit, inimicū & ultorem, & in gloriam credentiu, qui dicunt: Quoniam uidebo celos tuos &c. Verum admiratio subit, unde tam incomprehensibilis gloria filio hominis (quæ est uilissima sine ullis titulis appellatione) acciderit, ut omnia ei præter deum subiecta sint. Filius boni ministris.

Domine dominus noster, q̄ admirabile est nomen tuum in uniuersa terra. Quoniam eleuata est magnidecentia tua super celos. Ex ore infantū & lactentī perfecisti laudē propter inimicos tuos, ut destruas inimicū & ultorem. Quoniam uidebo celos opera digitorū tuorum, lunam & stellas quæ tu fundasti.

Quoniam eleuata ex c. uel secundum Felicem: Qui eleuasti laudem tuā super celos. Perfecisti laudem. Fe. fundasti uirtutem uel fortitudinem. Prædictio enim Euangelio per parulos, factum est robur spiritus sancti in cordibus credentiorum. Videbo celos: In Heb. additur, Tuos.

Admiranur in hoc psalmo, q̄ pos. Christi resurrectionem glorificatum sit nomen dei in omni terra superq; celos, sed quomodo, hoc factum sit, subditur. Ex ore, inquit, infantium &c. Solent autem psalmum interpræti de Christi ascensione, & recte modo Christi ascensionem intelligant eius glorificationē, et in celis, et in terris, quādo ei dictū est: Sed à dextris meis.

Ordo istorū uersuum pendet ex illa admiratione: Quād admirabile est nomen tuū in uniuersaterra. Vnde admirabile? quia, inquit, Eleuata est &c. Præteri quia ex ore infantium &c. quia uidi celos tuos, uel uidebo celos tuos. In tū p̄ futurop̄ prophetabilis refert per præteritū legas, siue per futurū. Tā certa enī præro in predictur futura, quād certa sunt quæ facta iā sunt, et profecto apud prophetas potis.

C. & In spiritu

COMMENTARIUS POMERANI

In spiritu facti uidentur, quae abhuc mundo futura sunt. Id quod et bie
aperte uides, dum dicitur: Eleuata est, Perfecisti, et statim, uidebo, cum tanus
in omnibus ad eadem Christi tempora respexerit.

Nomen
domini.

Nomen domini est gloria dei, et fama eius, id est, cognitio, qua cognoscatur deus, quod nomen iam innotuit, et glorificatum sive sanctificatum est in omni terra, praedicato Christi Euangelio, cui qui non credunt, opinionem quan-
dam tanum deo habet, et idolum in corde sibi fingunt: nam deo uero fidere non possunt, fidunt autem, qui nouerunt nomem dei, sicut alibi: Speraret in te, qui nouerunt nomem tuum. His enim solis hoc nomine admirabile est, quia suum nomine sciunt contenerre, id est, omnem gloriam, iustitiam, opera et c. Iohannes esse dei agno-
scere. Similia his habes psalm. 148. Exaltatum est nomen eius solus, confitatio
eius super celum et terram, et exaltauit cornu populi sui et c. Et psal-
mo. 112. A sois ortu usque ad occasum laudabile nomine domini. Excelsus sup-

Ex ore omnes gentes dominus, et super celos gloria eius.

infantiū. Ex ore infantium, sive parvulorum perfecisti laude, uel fundasti fortitu-
dinem, id est, stabilisti corda per uerbū eorum, qui prædicauerunt nomine tuum.
Hoc Christus interpretatur Matth. 21. unde et quod hic additur, ut de-
struas et c. tunc factum legitur, sicut et poëta dixit: Rumpantur ilia Co-
dro. Inimici euangelij Christi, et ultores læse sue dignitatis et lucri, non
libenter audiū magnificari a parvulis nomine dei, sed irruatetur magis, ut pe-
reante, quia suum nomen perire nolunt. Significabat ergo illuc Christus per il-
las parvulorum primitias, humiles, et sibi mundoq; abiectos, laudem dei
intellecturos, et uirtutem sive efficaciam nominis eius, et in omnem ter-
ram prædicatores, alios uero excæcados, sicut ipse dixit Matibei. 11. Abra-
ham et deū

Destru-
sionis sconditib; a sapientibus, et reuelasti ea parvulis. Destruendos autem
dicit, uel ut impij esse cessent, et impietas eorum cadat in nihilum; quae est fel-
ix destruacio, uel ut magis excæcati,claro solis lumine penitus pereant.

Infantes. Porro parvuli et infantes sunt mundo, qui non ueniunt in suauoribus huma-
næ sapientiae uerbis. 1. Corin. 2. sed stulticia crucis prædicant, quae tamen
est dei sapientia, gloria, et potentia. 1. Corin. 1. Lactantes uero sunt ijdem,
qui nihil cibi præter dei uerbū norunt, de quo in Cantico: Mel et lac sub
lingua tua. Sugunt enim duo ubera, id est, testamēta dei, de quibus rursum
in Cantico: Meliora sunt ubera tua uino. Idcirco docti non ad mundum
sed ad regnum celorum profirunt de thesauro suo noua et uetera.

Cæli Quoniam uidebo uel uidi cælos tuos et c. Quos ante infantes dixerat, iam
noui. cælos vocat, infantes mundo, cælos et glorioſos deo, de quibus dicitur: Cœ-
li exar-

veniarrant gloriam dei &c. In omnem terram &c. Alioqui quid magni
quæso hic diceretur, si de cælis istis uisibilibus, & luna, & stellis intelli-
geres? Ridiculum esset promittere, uelut magnum, quod semper adest, sem-
per enim tibi datur istos uidere cælos. Quotquot igitur eruditus uerbo dei, ut
erant Apostoli, & quotquot uerbo credentes usq; in finem mundi, magnifi-
cant & sanctificant nomen domini, sunt cœli, de quibus hic prophetatur,
& in Euangelio regnum cœlorum uocantur, id quod sic dicitur Esaiæ. 57.
Posu uerba mea in ore tuo, & in umbra manus meæ protexi te, ut plan-
tes cælos, & fundes terram, & dicas ad Sion: Populus mucus es tu. Et. 65.
Quia ecce ego creo cælos nouos, & terram nouam, & non erunt in memo-
ria priora, id est, relinquentur, & obliuioni tradetur hic mundus ab ijs qui
cælos nouos & terram nouam acceperint. In his cælis præsidet deus, idcir
eo quicquid agunt, prædicant, uiuunt, dei est. Hic fulgurat miraculis, et san-
cta conuersatione, tonat minis, pluit autem & rorat dulcissimis promissio-
nibus, quin & sol ille iustitiae in eis, & per eos illuminat omnem hominē
uenientem in hunc mundū, sine quo omnes sunt in tenebris, & nocte per-
petua. Porro quos cælos dixit, eodem & lunam & stellas dicit, sicut &
psal. 18. Et opera manuum eius annunciat firmamentum. Lucent enim in
nocte, id est, in medio nationis prauæ & peruersæ, sicut lumina in
mundo, uerbum uite continent, Philip. 2. Et Danie. 12. de resurrectione
dicitur: Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, &
qui ad iustitiam erudiant multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Sunt
autem bi cœli opera digitorum dei. Digitus dei, est uirtus spiritus sancti, quo
digito, ut est in Euangelio, Christus ejiciat dæmonia. Digitos uero dixit,
propter uaria dona. 1. Corinþ. 12. his fundati sunt, & firmati in fide &
gratia, sicut alibi dicitur: Verbo domini cœli firmati sunt, et spiritu oris eius
omnis uirtus corum.

Quid est homo q; memor es eius? aut filius hois
q; uisitas eū? Minuisti eū paulisper ab angelis, glo-
ria & honore coronasti eū, & cōstituisti eum super
opera manuū tuarum. Omnia subiecisti sub pedes
eius, oues & boues uniuersas, insuper & pecora cā-
pi. Volucres cœli & pisces maris, perambulantia se-
mitas maris. Domine dominus noster, q; admirabis
le est nomen tuum in uniuersa terra?

COMMENTARIUS POMERANI

Ab angelis. Ab angelis. Fe. A deo. Idē tamē Felix indicat Chaldaicā expositionē habere. Ab angelis. Et cū utrūq; posuit legi ex Hebræo, tñ semelitia et locus tā
 tū postulat, ut legas ab angelis, nō, A deo. Nā de filio dominis loquitur, qui
 semper manet minor dico. Nisi intelligas, Minuisti, id est, derelictū fricisti à
 deo, ab angelis, & ab universis creaturis, paulisper, id est donec erat, pote
 state tenebrarū regnante, in manibus crucifixū. Quæ sententia verissima
 est, et ipso etiā clamore Christi i cruce confirmata, quo tempore, cossante Christo
 à miraculis diuinis, nemo nō seddalis abatur. Constituisti cū super opa
 manū tuarū. Fe. Constitutus cū dominatore in operibus manū tuarum.
Filius **Quis** sit iste homo et filius hōis sue filius Adā, ut est in Hebreo, nō ignoramus, nō solū, q; epistola ad Hebreos hæc dignissime interpretetur, ca.
Adæ 2. Sed etiā q; præterea sepe aliás in novo testamēto de Christo hinc citetur,
Christus Oia subiecisti sub pedes eius. Ephe. 1. Supra omnē p̄cipiatū &c. 1. Cor. 15.
 Omnia subiecit pater sub pedes eius præter se. Ioan. 13. Oia dedit ei pater in
 manus. Matth. ult. Data est mibi oīs potestas in cælo et in terra. Sed tu in-
 terim uide, ne sequaris quorūdā distinctionē, qua dicūt, nos esse filios hominū
 Christi, aut filiū hominis, cū et filius hōis i scripturis etiā de quolibet homi-
 ne dicatur. ut psal. 143. Dñe quid est homo, q; innotuisti ei? aut filius hōis,
 q; reputas cū? Et psal. 145. ex Hebreo: Nolite cōfidere in p̄cipiib; i filio
 hōis, in quo nō est salus. In quo uides gratiā hōib; exhibita, q; Christus per
 via similis nobis fieri uoluit, licet absq; peccato. Hinc illa admiratio, q; hic
Paulisper homo et filius hōis mūdo despediūimus, et ad breue tempus uel suæ mortalitatis, uel nouissimæ illius passionis infra angelos deiecius, q; semetipsum
 exinanivit, factus patri obediens & c. mox in resurrectione sua sit corona-
 tus, id est, rex constitutus, ut Psal. 2. dictū est, et glorificatus, accepto imperio
 & regno super omnes creaturas in cælo & in terra. Ita et nobis quā
 sumus in Christo, quod in præsentि est momentaneū, & Iudee tribulatiōnis
 nostræ supra modum, & excellētissime operatur æternū gloriæ pond-
 dus. 2. Corintib. 4. Sicut enim Christi a oportuit pati, & ita intrare in glori-
 am suam: Ita & nos oportet per crucem transire ad gloriam, per mortem
 ad uitam: Sed nostra crux, nostraq; mors nihil sunt, si non sumus in Christo,
 cuius cruce morteig; gloria nobis parta est & uita æterna. Adde q;
 & in CHRISTO reges facti sumus omnium creaturarum, quæ om-
 nes coguntur nobis seruire ad salutem, etiam aduersarij Euangelij, diabo-
 lis, & præterea etiam peccatum & mors, Roma. 3. Lege Euangeliū
 & iudicis omnia Christo subiecta, etiā serpentes, morbos, moriē, dæmones
 sed q;

Sed q̄ hodie in regnū Christi uidemus multa insurgere, et nondū oīa Christo & nobis in Christo esse subiecta, quæ tamen uerē subiecta sunt, inde ue-
ni, quia Christi regnū nūc est in sp̄. i. fide & spe, sed expecta donec pater-
ponat inimicos Christi scabellum peccati eis, nūc uidebis. 1. Cor. 15.

Oves & boves &c. Postquam omnia subiecta dixerat Christo, ne quis illa Hunc mū
erassiora, at dues, boves, pecora, uolucres, pisces, & alia marina, ad Chri dū etiā es-
sum non pertinere putaret, quia regnum, inquit, meum non est de hoc mū. se Christi
do, addidit. Oves & boves &c. Legimus quidem Gen. 1. Hæc homini subie et Christus
ea, sed quod dominum in Adam perdidimus, in Christo receperimus, ut si nouum.
opus fuerit omnis creatura uel iniuita nostra seruata fidei per Christū. Quia
ergo dei sunt omnia, & deus oīa subiecit sub pedes Christi, sequitur, exter-
na sacrificia, & que extra nos sunt, iam non esse deo immolanda, quad enī
immolabimus ei cuius omnia sunt? id quod aperie legis Psalmo. 49. Immola-
bantur hæc oīa, sed secundum uerbum dei, donec palam fieret mundo de-
um talia nunquā que suisse, sed aliud in hominibus, id est, fidem. Sequitur
item, quod omnia sunt munda mundis & non esse delectū ciborum. Si enim
Christi sunt oīa, sunt & nostra in Christo. Ede ergo quodlibet, sed in Chri-
sto. Hoc uult Paulus. dum. 1. Cor. 10. citat ex Psalmo: Domini est terra &
plenitudo eius. Sequitur & tertio, quod tota impiorū uita & quicq̄d agunt,
quicquid edunt, bibunt &c. peccatum est. Abutuntur enim omni creatura
etiam ubi optime agere uidentur, non suo enim utuntur, ergo & contra
deum. Solorum credentium est hic mundus, qui in Christo omnia receperūt,
quomodo enim pater non cum illo nobis omnia donauit? Desinat ergo no-
bis, contra libertatem d deo in Christo datam, prescribere delectum cibo-
rum & iustitiam in elementis buuis mundi. Omnia sunt nostra, nihil illo-
rum qui non credunt, qui de terra perdentur, ut dicitur Prover. 1. Hæc aper-
te dicit Paulus. 1. Tim. 4. Cabos, inquit: creavit deus ad percipiendū cum gra-
tiarū actione fidelibus, & ijs qua cognoverunt ueritatem hanc, quod omnis
creatura dei bona est, & nihil rei sciendum quod cū gratiarū actione susci-
pitur. Sanctificatur enim, scilicet ad usum mundū, per uerbum dei, id est, fa-
dem, & orationem. i. gratiarū zionem. Quid ergo libertas mea iudicatur ab
aliena conscientia? Si ergo cū gratiarū actione participo quid blasphemor quasi
hereticus pro eo quod Christiane gratias ago? Siue ergo manducatis, siue
bibitis, uel aliud quid facitis omnia in gloriam dei facite. Verum sine offensi-
one estote Iudeis & gentibus & ecclesiæ dei &c. 1. Cor. 10.

In fine Psalmus in admiratione desinat, qui ab ea incœpit.

Psalmus

COMMENTARIUS POMERANI

PSALMVS NONVS.

Titulus. προσκλητος sup morte(uel occultis) insipientis
(uel filij.) **Psalmus David.**

Filius est iustus & credens deo, qui per fidem est filius dei, & idem in sibi dicitur mundo, quia iugiter est in morte & occultis, est enim cuius via abs condita in Christo, donec occulta reuelentur in iudicio dei, tunc apparebit mortem huius mundi esse gloriam, de qua hic canit deo. Interim filii huius seculi prudentiores sunt filii lucis in generatione sua, & filii Belial exaltantur gloriose, & mysterium operatur iniquitatis in filiis Antichristi. Felix Titulum sic habet. Vineenti super morte insipientis Psalmus David. Id quod aptissime intelligas licet de morte insipientis Antichristi, id est interitu regni eius, de quo secundum omnes interpretes in hoc psalmo aperte scribitur, nisi quod Hebraei eam partem faciunt esse psalmum scorum, sicut dicemus.

S V M M A. Propheta siue populus fideliſ cantat laudem deo et sanctificat nomen eius pro omni misericordia mirabiliter in omnibus tentationibus & aduersariis exhibita, proq; aduersariorum mirabili & auersione & **Vtius psal** destructione. Hic Psalmus tibi s̄e canendus si noris illud Pauli: Omnes qui pie uolunt uiuere in Christo persecutionem patientur. Oportet enim (ut maxime alij aduersarij desint) ut cum cordis tui impietate manū pro fide Christi conseras, donec omnibus exutus quæ aliquid esse putabas, soli Christi Quo reppi Non confidas &c. Intendit autem Psalmus in omnes dei liberations ab exerci- tiat Psal. ordio mundi populo credenti exhibitas. Narrabo, inquit, omnia mirabilia tua, quousq; uadeat Christi regno parato Antichristū sedere in templo dei. Quod & Paulus uidit. 2. Teſal. 2. Et Christus prædixit, pseudocristos multos nomine unius ueri Christi sese uenadicaturos mundo & seducturos Antichri- multos, sed haſtenus quia excœcari debemus, fruſtra monuit Christus, di- stius. cens: Ex fructibus eorū cognoscetis eos. Mysterium hoc iniquitatis cepit tempore apostolorum per pseudapostolos, qui sua lucra suamq; gloriam sectantes à fide domini nostri Iesu Christi in opera humana multos auerte bant, quos canes appellat Paulus, & malos operarios Philippens. 3. Lupos rapaces. Actorum. 20. quos Christus dicit uenire in uestimentis ouium, id est, sanctissima specie tegere omnia. Nam uero detecta persona aperte regnat hæc iniquitas, & hic manifeste describitur, ut uel ex fructibus cognoscas arborem. Ut quid, inquit: domine receperisti longe &c. Vere longe, sed uidea mus Psalmum.

Confite

Consitebor tibi domine i totu corde meo, nar
rabo omnia mirabilia tua. Lætabor & exulta
bo in te, psallam nomini tuo altissime. Dum
conuertetur inimicus meus retrorsum, infirmabū
tur & peribunt a facie tua. Quoniam fecisti iudicis
um meum & caussam meam, sedisti super solium
qui iudicas iustitiam. Increpasti gentes & periit im
pius, nomen eius delesti in seculum & in seculum
seculi. Frameæ inimici defecerunt in finem, & ciui
tates destruxisti. Periit memoria eius cum sonitu,
& dominus in æternum manet. Parauit in iudicio
solium suum, & ipse iudicabit orbem in iustitia, ius
dicabit populos in æquitate. Et fuit dominus refu
gium pauperi, adiutor in oportunitatibus in tribus
lationibus. Et sperent in te qui nouerunt nomen
tuum, quoniam non dereliquisti quærentes te do
mine.

Confiteri quid sit, supra diximus Psal. 7. Narrare omnia mirabilia dei Narrare
est gratias agere de omnibus beneficijs & liberationibus, in quibus exper omnia mi
tum est genus humanum misericordiam & benignitatem patris dei, ut ex rabilia.
præteritis uel ex nostris temptationibus superatis discamus fortius confide
re, id qd in hoc Psalmo agitur, et præterea nihil. Lætabor non in adiuto
rio humano, aut rebus huius mundi, aut in viribus & iustitia mea, sed in
te, & psallam nomini tuo, id est, omnia tibi referam accepta. Dum ini
micus meus fugabitur à te, id est, cum amplius nolueris disimulare, &
me in temptatione derelinquere, tu enim nosti liberationis tempus, ego inte
rim bene spero te facturum, quemadmodum semper facis. Tunc aduersarij
mi nihil amplius ualebunt, & peribunt à facie tua, id est, propter præsen
tiam adiutorij tui. Sic enim facies pro præsentia accipitur in scripturis, ut Facies.
& alibi: Fugiat qui oderunt eum à facie eius. Item: Sicut fluit cera à facie
ignis, sic pereant peccatores à facie dei. In nostra translatione est mutati
numeri, de qua dixi Psal. 7. Felix uero sie habet: Dum conuertentur ini
mici mei retrorsum.

Suo tpe
liberat.

Quoniam

COMMENTARIVS POMERANI

Quoniam fecisti et cetera id est, pro me iudicasti contra aduersarios et gentes persequentes, qui putabaris ab impiis non iudicaturus, quasi dereliquisses tuos, qui tanen iudicas iustitiam, id est, iuste. Incepisti gentes, id est, incredulos. Hoc est, deterruisti eos tuo iudicio, quod ferre non possunt, et peripi impius, qui me persequebatur, et a tua fide abducere molebatur. Vbi enim nunc sunt, qui populum dei persecuti sunt? ubi sunt qui me paulo ante tentabant, quando ego uidabar desperatus? ne nomen quidem eorum et memoria supercessit, fame et eorum perierunt in finem, id est, in aeternum. Ciuitates destruimus sunt, id est, munitiones, auxilia, arma, res mundi, et uestimenta aduersari et doctrina, et simulata iustitia, et omnia in quibus confidebat contra me. Omnia, inquam, ablata sunt, redditum mibi spiritus consolatione iam non meminim temptationis. Et dominus, inquit, in aeternum permanet, quem interimi ipsi: quasi non esset non timebant, de quo ipse quoque merebar ne me desertaretur. In oppositum, sed quando ei placuit, declarauat minime talem esse qualis semper est, tununtib. nempe qui mundum iudicet in iudicio et aequitate, et refugium sit pauperi. Spernem, sed in tribulatione et tempore opportuno quod ipse nouit. Spernem igitur o pater, id est, confidam in omni necessitate in te, non in alio auxilio, qui nouerunt nomen tuum, id est, credunt tibi tueque gloriae. Spernem, inquam, nullo respectu vel peccatorum vel iustitiarum, sed solum hac fide, quoniam non dereliquisti unquam querentem te. Impius uero non requirunt te, ut est psal. 33. Quis uero non uidet bene omnia uerba esse fide et fiducia in deum plena?

Nomen eius, id est, impius. Fe. Nomen eorum sed idem est. Periit memoria cum sonitu eius. Fe, eorum. Cum sonitu, id est, sicut sonitus perit, qui tam diu sonitus est, quamdiu auditur, mox non est, ita impius se uiunt, quamdiu permittitur, mox non sunt. uel cum sonitu, id est, cum strepitu eorum, sed in idem reddit. Fe. Periit memoria eorum cum ipsis, id est, ne memoria quidem eorum superest, postquam ipsi perirent. Permanet. Fe. sedebit. Et fiat dominus et cetera. Fe. Et erit dñs munimedium in opere, protectio in tempore, in tribulatione. Vbi legimus, Parauit in iudicio et exemplaria graeca non consentiunt. Alia enim babent ytrei-geaozo, id est, parasti, alia uero, id est, parauit, uerum quis non uidet illud male legi? Felix habet, direxit in iudicio sedem iudicis me.

Psallite domino qui habitat in Sion; annunciate inter getes studia eius. Quoniam requiriens sanguines eorum recordatus est, non est oblitus clamoris pauperum. Miserere mei domine; uide humilitatem meam ex ini-

micis meis. Qui exaltas me de portis mortis: ut an nūciē oēs laudatiōes tuas in portis filiaē Sīo: Exultabimus ī salutari tuo: ifixæ sunt gentes in interitu quē fecerunt. In laqueo hoc quē abscōderūt, cōprehensus est pes eorū. Cognoscitur dñs iudicia faciens: in operibus manuū suarū cōprehensus est peccator. Conuertantur peccatores in infernū: omnes gentes quāe obliuiscuntur dei. Quoniā non in finē obliuio erit pauperis: patientia pauperū nō peribit in finem. Exurge dñe non cōfortetur homo: iudicetur gentes in conspectu tuo. Constitue dñe legislatorem super eos, sciant gentes quod hoies sunt.

Qui habitat in Sion, id est in ecclesia sanctorum, sicut et alibi dicitur, Dominus in generatione iusta est, id est inter iustos, et Nu. 14. Dominus nobiscū est, nolite timere secundū promissionem, Leuit. 26. Ambulabo inter uos, eroq; uester deus, et uos eritis mibi populus. Sic et in Evangelio, Matth. 18. promisit Christus, Vbi duo uel tres congregati erit. Inter gentes, id est, ubiq; Fe, In populis opera eius, sicut supra dixi, Narrabo oīa mirabilia tua. Quoniam requirens sanguines, scilicet ex manibus Pauperū persecutorum, sicut Exech. 3. Sanguinē eius de manu tua requirā. Eorū, id nō oblitus, est, pauperū recordatus est. Videbatur dominus pauperū oblitus, dum disimulabat in temptatione, dum non requirebat, ut videbatur, sanguinē ex manibus p̄sequentiū. Vbi uero caput requirere et ulcisci, detecta nequitia et pauperū, factū est nondū esse obliū clamoris, et ut in fine psalmi dicitur, desiderij Pauperes. pauperū, de quo desiderio diximus, Psal. 5. Pauperes in scripturis nō secundū pecuniam iudicantur, sed sunt quos Christus uocat pauperes spiritu, q; prorsus in nulla re huius uitæ, et huius mūdi confidit, a mundo despecti et derelicti, h̄c r̄t uero in solo deo, sicut alibi David dicit: Aduena ego sum apud te et peregrinus, sicut omnes patres mei et. Tenuatio banc pauperiatem pijs declarabit. Misericordia et. In hoc uersu uides p̄i animū nō sic gratias agere, quasi iam omni tentatione defunctus sit, sed certū esse superando, qui iam deum superarit. Haec est continua fidei in hac uita exercitatio, gratias agere de uictoria, et misericordiam implorare, ut uincas. Vide humiliatię et. Fe. Respicce afflictionē meam ex p̄sequentiibus me odio,

Dominus
in Sion.

Exercitatio
fidei.]

COMMENTARIUS POMERANI

Tetati do odio, scilicet quā patior. Qui exaltas me, quia humiliatus sum & die
tus per inimicos meos usq; ad portas mortis, & actum esset de me, si tu
me exaltares, id est, à portis mortis reduceres ad uitam, ad hoc, ut & ego
prædicem beneficia tua, & sanctificem nomen sanctū tuum in congregatio
ne sanctorū, sive, ut dicit: In portis filie Sion. Parum abfuit, ut desperarem
ueneram usq; ad portas mortis, consilio impiorum adactus, sed tales reu
cas, & facis aliorū doctores, tantū abest, ut deseras. Nulli enim melius do
cent, nulli melius beneficia dei prædicant, quām qui tentationibus probati
fidei efficaciam experti sunt, sicut Psal. 50. iudicis. Docebo, inquit, imipos u
ias tuas &c. 2. Cor. 1. Vt possumus & ipsi consolari &c. Aduerte, q
portæ in scripturis dicuntur loci publica, conuentus popularis, ubi uel in
dicia, uel aliae conciones agebantur, q; ad hoc ferè ciuitatum portæ depu
tabantur. Hinc & porta pro ciuitate nonnūquā ponitur. Vide hæc Deut.
16. 17. 21. 22. 25. Vnde & in Prover. Nobilis in portis uir eius, quādo se
derit cum senatoribus terræ. Et in Psal. Non confundetur cum loquetur
inimicis suis in porta. Duplices itaq; hic portas legis, mortis scilicet & si

Portæ filie Sion. Portæ mortis sunt, iudicia mortis intentatae pījs, consilia impiorū
mortis conuenticula Satanæ, doctrinæ falsitatis, et quicquid ducit ad mortē, Matt.

16. Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Portæ uero filie Sion

Portæ filii. sunt congregations piorum qui congregantur in uerbo dci, ubi sunt concio
liae Sion. ne, & doctrinæ ueritatis dci, sacramenta iustitiae Euāgelice, & quicquid
ducit ad uitam, portæ filie Sion dicuntur, quae sunt angustæ secundum

Filiæ Sio Euāgeliū, latæ uero quæ ad mortem ducunt. Quod autem dicit. Filiae Si
on, uel appositiō est, id est, illius filiae dei, quæ dicitur Sion, uel hebræismus, id
est, illius filiae sive populi dei, qui habitat in Sion, id est, Hierusalem. Vide
supra Psal. 2. In portis igitur filiae Sion, id est in auribus et mulitudine cre
dentium, sicut alibi: Confuebor tibi domine in toto corde meo in consilio u
storum & congregatione.

Exultabimus. Felix, Exultabo in salute tua, id est, saluatione & libe
ratione tua. Infixa &c. Felix, Immerse sunt gentes in fouea, quam fece
runt, id est, malum quod alijs parauerunt, uenit super ipsos. Psal. 7. Lacū

Gentes. aperuit &c. Gentes uocat quotquot nō credunt deo, uerbi dei persecutores

Iudicans Cognoscitur dominus iudicia faciens, quem aliqui impii cognoscere no
deus co
lunt. In operibus manuum suarum comprehensus est impius, qui antea se
gnoscitur esse nolebat impium, hoc est, negabat: Deprehensus à deo ubi uenerit iudici
um dei super ipsum, dum interim machinatur malum ipso opere, à quo
abfuit

abstinere impietas cordis non potest, non poterit negare, sicut senserunt Aegyptij manum dei quando dixerunt: Fugiamus Irael, de minimis perniciem pro eis, sed tunc frustra quod deprehendebantur &c. Cognoscitur et tunc dominus a pijs, nempe q; non spernit clamores pauperum.

Conuertantur peccatores. Felix: Conuertantur peccatores in infernum, id est, mittantur in tribulationem maximam, ut resipiscant, uel uiuere absorbeantur a terra, sicut illi Num. 16, sicut Psal. 54. Veniat mors super illos, et descendant in infernum uiuentes. Indigni sunt hac uita, qui uite autorem non agnoscunt.

Patientia pauperum. Felix: Spes mansuetorum. Ad tempus patientur, in aeternum uero non deseruntur. Exurge, id est, ueni in auxiliu. Non praeualeat homo, ubi deus est adiutor. Iudicentur, id est, reprimantur et arguantur coram te, qui coram hominibus et coram mundo uolunt uideri quasi iuste opprimant pauperes, id est, nullum aliunde quam a te habentes auxilium. Constitue dominus legislatorem, id est, da eis aliquem qui reprimat eos, sicut semper facit deus, dum superbiam hominum opprimit suscitato aliquo impio longe ipsis potentiore: sic regna mundi ab alijs uastata sunt, quos deus ad hoc suscita uocat, ut legis in Daniele: sic suscitauit deus Babylonij Mardos et Persas, et ipsis Alexandrum &c. Felix: Pone domine iugum ipsis, potentes se faciunt, sed tacti a deo fortiori potentia, uident se nihil aliud esse quam homenes &c.

Psalmus apud Hebreos a praecedenti separatus, tamen sine titulo. Ipse tamen sepe prodit, quam recte cum praecedenti coniungatur. Nam hic Psalmus multum oratur pro pauperibus nouissima uexatione Antichristiani regni de Ante- oppresio, sicut antea orabatur pro iudeis, et gratiae agebatur ob perse- cutiones praecedentes, et alias tentationes &c. Psalmu uero esse de An- tichristo interpres non negant, in modo de eo exponunt. Vbi ergo bos fru- tus, qui hic describuntur, inuenieris, non dubia esse Antichristi sive Anti- thei regnum, secundum uerbum Christi: Ex fructibus eorum cognoscetis eos: ne uestimentis ouium, id est specie et sexcentis nominibus sanctitatis uos decipient. Romanam impietatem iam tandem nouimus per Christi gratiam, non solum in moribus, qui sunt toti orbi notissimi, sed etiam in doctrina. Diu expectatum est, ut illa arbor proferret fructus bonos, sed fructus, que optima uidebantur, iam tandem ceteris omnibus peiora fuisse agno- scimus, nempe meram hypocrisim et mundi deceptionem. Reliqua omnia fuerunt regnis mundi et pompis principum multo mundaniora. De do-

COMMENTARIUS POMERANI

Etina si non esset mundus testimonijs plenus, satis esset nosse, q[uod] n[on] per bullas Romanas & clamores Monachorum damnati sunt articuli Christianissimi, atq[ue] adeo totum Euangelium glorie magni dei. Testes sunt m[ul]ti omnes quotquot in pectore senserunt iam b[ea]tum dei uerbum, testimonium habentes spiritu dei. Cum alijs quid contendimus frustra? qui Jordet, Jordescat adhuc. Tempus breve est. Iā tādē respxit nos miseratione diuina, ut nō amplius afflictæ pauperū cōsciētiae pereat, sed credentes ī filiū dei habeat uitā ēternā. Sed cū bis mōstris doctori Martino certamen est uel iniuncto diabolo felicissimum. Tu uero interim vide, quid

Antichristi regnum. Psalmus habeat. Sed aīs: Mabumetus cū sua secta regnum habet Antichristianū. Nihil moror, inquam, ubiq[ue]q[ue] enim bos fructus inuenieris, illie arbore ēsse ne dubitato. Rata est sententia saluatoris: Qui nō est mecum, cōtra me est. Cōfer Christū et apostolos cum secta Papistarū. Prīmū secūdū doctrinā, deinde secūdū mores, et h[oc]c oīa nō secūdū specie, et mira videbis, nō opis erit tibi meo iudicio. De Mabumeto iudicēt, si qui p[ro] eius sectam opprēbi, iā quoq[ue] incipiūt agnoscere Euangelium. In summa. Ante christi, pseudochristi, pseudoprophetae, pseudapostoli sunt, quicunq[ue] ex sola in Christū fide nos negat a deo iustificari. Lege scripta beati Pauli, ut interim alia taceā, et ita inuenies, quāuis hic nō tā opis est lectio, quām testimonio spiritus dei testificatis in nobis, q[uod] per fidē sumus filij dei. Hoc testimonio cōcepto, somnia sunt oīa propter quāe contra nos cōtentunt.

Quare domine recessisti a longe? despicias in opportunitatibus in tribulationibus? Dum superbit impius, incenditur pauper: comprehenduntur in consiliis quāe cogitant. Quoniā laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et iniquus benedicitur. Irritauit dominū peccator, secundum multitudinē iræ suæ nō requiret. Nō est deus ī conspectu eius, inquinatur uiae eius in omnī tempore. Auferūtur iudicia tua a facie eius, oīm inimicorū suorū dominabitur. Dixit enim in corde suo, nō mouebor a generatiōe in generationē, sine malo. Cuius os maledictiōe plenū est et amaritudine & dolo, sub lingua eius labor & dolor. Sedet

Sedet in insidiis cum diuitibus in occultis, ut interficiat innocentem. Oculi eius in pauperem respiciunt, insidiatur in abscondito ut leo in madra sua. Insidiatur ut rapiat pauperem, ut rapiat dum trahit eum. In laqueo suo humiliabit eum, inclinabit, et cadet, quoniam datur pauperum. Dixit enim in corde suo, oblitus est deus, auertit faciem suam ut non uideat in finem.

Affuse scripturis. Cum impius audis, caue ne unum hominem cogites, sed potius impietas regnum, id quod uersus indicat, comprehenduntur in consilis excogitatis. Itē, Laudatur peccator &c. Itē, Sedet in insidiis cum diuitibus &c. ut non erres cum illis, qui cum haec contra unum hominem dicta putant, ad se non pertinere securi arbitrantur. Similiter cum pauperem audis, non unum hominem cogitato, sed ecclesia pauperum, id est, mundo despectorum, qui nullo fidetur nisi solo deo, ut supra diximus, contra quos metitur impietas regnum omne malum propter ueritatem dei, quam profitetur, id quod uides dum dicit: Cadet dum dominatur pauperum, ut non de uno paupere intelligas.

Duo sunt regna. Regnum mundi & regnum Christi, illud contra hoc metitur. Regnum hoc uero contra illud dicit ueritatem. Illud ne ueritati credatur, hoc ut desi mundi. nat impietas agit. Illic ergo odium, hic amor est, quandoquidem Iisrael Iacobum Regnum persequitur, non contra, sicut indicauit Paulus, Gal. 4.

Christi.

Quare domine receperisti a loge? Vert a loge, dum enim abesse putaris, impius gloriantur se habere legem præscriptionem. Receperisti per tuum uerbū, Receperisti, quia tua ueritas inter boves iam non auditur, sed traditiones humanae et somnia iustitiarum humanarum, quae tua scriptura non solu ignorat, sed etiam condemnat. Despicis &c. Vel hinc dixerit, quo affectu sit pius animus in temptatione. Se enim derelictus putat et despiciens a deo, cum tam uere et ex fide sua temptatione. pra dixerit: Et si uult dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulationibus. Versum huc sic legit Felix: Ut quid dominus permanebis a loge? occultaberis in tenebris in tribulatione? Incenditur. Fe. persecutione patitur. Senectus est: Dum extollitur impius, et uidet se dominari nece resistente, immo ceteris etiam applaudetur et approbatibus oia, quasi sanctitas sit ista dominatio, et maledictum sit quicquid huic dominationi contradicet et resistit, sicut sequitur, quoniam laudatur peccator in desiderijs atque suae etc. Tunc, in qua, et editur pauper. Ferre tetigit translator noster coibusuonem hereticorum, quo nomine hodie appellatur soli quod romanam pietatem detestatur, licet oia suscipiat quae Christi sunt.

Incenditur.

Hæretici.

COMMENTARIUS POMERANI

Adulato- Comprehenduntur impij in consilijs quæ cogitant, id est, iuslo dei in res Antidicio seducti, amplius seducuntur, ut à suis consilijs resipiscere nequeat, christiani. sed comprehenduntur, id est, tenentur in eis, quando inueniunt similes labra lactucas, ut non modo non reprehendantur, sed etiam laudentur. Et titulis sanctitatis uebantur in omnibus quæ excogitauerunt. Id quod ad traditiones humanas pertinere, quibus uolunt ligare hominum conscientias, quis non uidet? Stultus fueris, si bæc de apertis flagitijs raptorum homicidarum, adulterorū et c. intellexeris, licet bi fructus abesse quoq; non possint, sed occultantur quādiu licet: nam omnia hic laudari et benedici audis, non opera sed desideria animæ, et iniquitatem, et in sequentibus ferè omnia de insidijs dicuntur. Aduerte quod hic bis translatum est peccator. Felix transfert impius. Et quod legimus, comprehenduntur et c. Felix legū, comprehenduntur in sceleribus quæ cogitauerū, quod Ex cogita imprecantis est. D. Martinus sic, Apprehendunt beneplacita quæ excogitauerū, quo significatur eos nullo discrimine, siue uerbo dei cōueniat, si ue non cōueniat, se qui et statuere, quicqd eis iussum fuerit. Hinc fit, ut Adulato, aliq refigat, qd alij fixerūt, sicut fit in his humanis adiunctionibus.

res et Iniquus bñdicitur, Irritauit dominū. Fe. Iniquus benedicit blasphemati seducti. ti dominū. Iniquus q; cōsentit ipio, iustificat causam blasphematis dñm, id est illus quā cōtra deū erigitur suis doctrinis, et uerbis mendacibus, ut nos sequamur nō quæ deus præcipit, sed quæ impietas excogitauit secundum desideria animæ suæ. Peccator secundū multitudinē. Felix; Impius secundū altitudinē, id est, profunditatē træ, id est, superbiæ suæ, que fertur contra pauperes spiritu. No requiret, id est, nō curabit deo, sequitur tantū sua cōsilia sine dri uerbo. Id quod sequitur: Nō est deus in con-
Cogitatio- spectu eius. Verum hoc Felix sic: Non est deus omnes cogitationes eius, id res Antidicti, quicquid cogitat nō est deus, sed est gloria, fides religio, pecunia, furor in professores ueritatis et c. Audiant bæc et c. desinant, quā hodie nihil querut in biblijs, postq; solū dei uerbu querimus et c. defendimus, q; ut inueniant, quo nobis contradicant, et nō tā nobis, q; euangelio Christi nuper reuelato. Quod si faccerent reprehendere ueritatis gratia, quis nō laudaret? Inquinantur et c. ut nō spores ex eo meliora. Durū uerbum, sed spiritus loquitur. Fe. Profferabuntur uiae eius in omni tempore, id est, proffere succedit ad desiderium animæ eius, quicquid tentauerit, quā impij.

Obstina- tio cōsilio- id est, proffere succedit ad desiderium animæ eius, quicquid tentauerit, quā impij. omni tempore quo durauerit regnum eius. Auferuntur et c. id est, uicia tua, et quicqd tibi placet o deus, nō iudebit, putabit se iustissime su- perbire

perire &c. Fe. Excelsa iudicia tua à conspectu eius, id est, ardua erunt ei, et apprehendere nō poterit tua iudicia et tua beneplacita. Martinus: Ex- Cæcitas celsa, cū præcedentibus sic coniungit: Parturū uice illius in omni tempore excelsa, id est, semper aspirat ad altitudinem, ut super omnes extollatur, Superbia in & non sit ei in mundo potentia similis. Omnium inimicorum suorum flaturata. dominabitur, id est, quotquot eius tyrannici resistunt, ab eo opprimentur flante adhuc regno eius. Fe. Omnes inimicos suos flatu profert, uel ue Flatu pro luit flatum uenti iudicabit, id est non uia aut armis superabit resistentes, sed sternere. flatu solo, id est, uerbis, sicut sequitur: Cuius os maledictio &c. Sunt ergo hæc uerba, & hic flatus, maledictiones, execrationes, excommunicationes horrendæ, quibus profert sibi aduersantes, ita ad hunc flatu inanem trepidant miseri. Sed uide rursum gratiam dei, quam prædictit Paulus: Dominus Iesus flatu & spiritu oris sui, id est, Euangeliō a se prædicto interfici hoc regnum in cordibus multorum, & quod reliquum in obstinatis manebit, abolebit illustratione aduentus sui. Iandudum ubi senserunt hunc spiritu, uidentes se suo spiritu & flatu stare nō posse, cœ perunt inuocare brachium seculare, cur non brachium domini? Brachium

Spū oris
Christi.

Dixit enim in corde suo, id est, sic credit, sic sentit, nō aliud sibi persua seculare. deri sinit. Non mouebor. Felix: Non elabar, id est, Regnum meum stabit Nō mouet in aeternum. Vide quæ solet, quid hoc sit. Nonne qui sic sentit, putat horum in suum regnum esse dei & diuinum? & tamen hic spiritus summam in aeternum dicat hoc esse impietatem. Sine malo. seorsum legendum est, Sine malo. scilicet ero, id est, nūl mali mali continget, regnum meum stabit, nēlo. mo feliciter resistet, diuinū est quod ago. Cuius os maledictione &c.

Hic impia doctrina notatur, quæ est & in deū & in homines blasphemæ Impia do- ma, ut cunq; falso hominum iudicio sancta appareat, estq; conscientiarū critica, afflictio, uerbis enim mentes solæ affliguntur. Nam ad afflictionem corporis alia requiruntur, ut manus, arma, ignis &c. de qua doctrina su pra psalmo. 5. Quoniam non est in ore eorum ueritas &c. Contra, ubi Euangelium prædicatur, benedictio domini est. Roma. 1. Euangelium Maledic- dei uirtus est in salutem omni credenti. Maledictione, Maledictio est, atio. quicquid docetur & defenditur contra dei uerbum. Et præterea qui bo die gloriantur se esse pastores, potius appellantur ex suo officio, quod agunt, maledictiores & excommunicatores. Quid quæso, ut maxime indignentur mihi, aliud sunt? Comminationes & maledictiones excommunicationum omnes habent, quo se declarant maledictionis esse filios,

COMMENTARIUS POMERANI

Adulato- Comprehenduntur impij in consilijs quæ cogitant, id est, iusflō dei in
res Anti- dicio seducti, amplius seducuntur, ut à suis consilijs resipiscere nequāt,
christiani. sed comprehenduntur, id est, tenentur in eis, quando inueniūt similes la-
bra lactucas, ut non modo non reprobendantur, sed etiam laudentur, &
titulis sanctitatis uebantur in omnibus quæ excogitauerunt. Id quod ad
traditiones humanas perincere, quibus uolunt ligare hominum conci-
entias, quis non uidet? Stultus fueris, si bæc de aperitis flagitijs raptorū,
homicidarum, adulterorū &c. intellexeris, licet bi fructus abesse quoq;
non possint, sed occultantur quādiu licet: nam omnia hic laudari et bene-
dici a diis, non opera, sed desideria animæ, & iniquitatem, & in sequen-
tibus ferè omnia de insidijs dicuntur. Aduerte quod hic bis translatum
est peccator. Felix transfert impius. Et quod legimus, comprehenduntur
&c. Felix legit, comprehenduntur in sceleribus quæ cogitauerūt, quod

Excogita imprecantis est. D. Martinus sic. Apprehendunt beneplacita quæ exco-
gitauerūt, quo significatur eos nullo discriminē, siue uerbo dei cōueniat, si
ue non cōueniat, sequi & statuere, quicqd eis iussum fuerit. Hinc fit, ut
Adulato- alij refigat, qd alij fixerūt, sicut fit in his humanis adiunctionibus.

res & Iniquus blâscmatur, Irritauit dominū. Fe. Iniquus benedicit blâscmam
Seducti. ti dominū. Iniquus q; cōsentit ipio, iustificat caussam blâscmatis dīm.,
id est, illus quā cōtra deū erigitur suis doctrinis, & uerbis mēdicibus,
ut nos sequamur nō quæ deus præcipit, sed quæ impietas excogitauit se-
cundum desideria animæ suæ. Peccator secundū multitudinē. Felix:
Impius secundū altitudinē, id est, profunditatē træ, id est, supbiae suæ, quæ
fertur contra pauperes spiritu. Nō requaret, id est, nō curabit deo, seque-
tur tantū sua cōsilia sine dei uerbo. Id quod sequitur: Nō est deus in con-
spectu eius. Verum hoc Felix sic: Non est deus omnes cogitationes eius, id
est, quicquid cogitat nō est deus, sed est gloria, facta religio, pecunia, furor

Cogitatio- in professores ueritatis &c. Audiant bæc & desinant, quibodie nibil
nes Anti- cōsilio- quærūt in biblijs, postq; solū dei uerbi quærimus & defndimus, q; ut
christii. inueniant, quo nobis contradicant, & nō tā nobis, q; euangelio Christi
nuper reuelato. Quod si facerent deprehendendæ ueritatis gratia, quis
nō laudaret? Inquinantur &c. ut nō speres ex eo meliora. Durū uer-
bum, sed spiritus loquitur. Fe. Proffterabuntur uiae eius in omni tēpore,

Obstina- id est, profftere succedit ad desiderium animæ eius, quicquid tentauerit,
tio cōsilio- rū impij. omni tempore quo durauerit regnum eius. Auferuntur &c. id est, iu-
dicia tua, & quicqd tibi placet o deus, nō uidebit, putabū se iustissime su-
perbire

perire &c. Fe. Excelsa iudicia tua à conspectu eius, id est, ardua tristitia ei, et apprehendere nō poterit tua iudicia et tua beneplacita. Martinus: Ex Cæcitas celsa, cū præcedentibus sic coniungit: Parturū uice illius in omni tempore excelsa, id est, semper aspirat ad altitudinem, ut super omnes extollatur. Supbia in & non sit ei in mundo potentia similis. Omnia inimicorum suorum flaurata dominabitur, id est, quotquot eius tyrannidi resistunt, ab eo opprimentur flante adhuc regno eius. Fe. Omnes inimicos suos flatu profernet, uel ue Flatu pro lut flatum uenti iudicabit, id est non uia aut armis superabit resistentes, sed sternere. flatu solo, id est, uerbis, sicut sequitur: Cuius os maledictio &c. Sū ergo hæc uerba, & hic flatus, maledictiones, execrationes, excommunicationes horrendæ, quibus prosternit sibi aduersantes, ita ad hunc flatu inanem trepidant miseri. Sed uide rursum gratiam dei, quam prædictit Paulus: Dominus Iesus flatu & spiritu oris sui, id est, Euangeliō à se prædicato interficit hoc regnum in cordibus multorum, & quod reliquum in obstinatis manebit, abolebit illustratione aduentus sui. Landudum ubi senserunt hunc spiritu, uidentes se suo spiritu & flatu stare nō posse, cœ perunt inuocare brachium seculare, cur non brachium domini? Brachium

Dixit enim in corde suo, id est, sic credit, sic sentit, nō aliud sibi persua seculare. deri sicut. Non mouebor. Felix: Non elabar, id est, Regnum meum stabit Nō moue in æternum. Vide quæsto lector, quid hoc sit. Nonne qui sic sentit, putat bor in suum regnum esse dei & diuinum? & tamen hic spiritus sumnam iudicat hoc esse impietatem. Sine malo, seorsum legendum est, Sine ma Scilicet ero, id est, nihil mihi mali continget, regnum meum stabit, ne lo.

mo feliciter resistet, diuinū est quod ago. Cuius os maledictione &c. Hic impia doctrina notatur, quæ est & in deo & in homines blasphemie Impia do- ma, utcunq; falso hominum iudicio sancta appareat, estq; conscientiarū doctrina, afflictio, uerbis enim mentes solæ affliguntur. Nam ad afflictionem corporis alia requiruntur, ut manus, arma, ignis &c. de qua doctrina su pra psalmo. 5. Quoniam non est in ore eorum ueritas &c. Contra, ubi Euangelium prædicatur, benedictio domini est. Roma. 1. Euangelium dei uirtus est in salutem omni credenti. Maledictione, Maldictio est, quicquid docetur & defenditur contra dei uerbum. Et præterea qui ho die gloriatur se esse pastores, potius appellantur ex suo officio, quod agunt, maledictores & excommunicatores. Quid quæsto, ut maxime indignentur mihi, aliud sunt? Comminationes & maledictiones excommunicationum omnes habent, quo se declarant maledictionis esse filios,

COMMENTARIUS POMERANI

nemo benedictionem habet, nisi illam qua illudunt et deo & hominibus, dum manibus quasi benedicentes ludunt. Quasi uero manibus uel bene uel male dicere possis. Benedictio pastoralis, qua pascitur grec domini, est prædicatio uerbi Euangeli, per quam creditam benedicuntur oes & semen Abraham, Christum. Vide igitur insignem peruersitatem, ad maledictionem aperiunt ora, scribunt, sigillant, omnia agunt, ad benedictionem omnino muti sunt sancti Christi uicarij, cum tamen sit Christus omnis benedictio eius autor. Fe. Indicat ex Heb. quod posse legi, iuramento pro maledictione. Quid attinet de nostris dicere, quod iuramentis omnia repleuerint pro suo confirmando regno, et stabilienda doctrina: testes sunt iuramenti clericorum, universitatum &c. in quibus constat gloria dei non queri, aut fratri necessitatem. Amaritudine. Fe. fraude, scilicet, dum sanctitatis specie, et indulgentiarum nomine, quae docent ueditant. Dolo. Fe. Prauitate. Alij auaritia uel usura, hoc est, quod in omnibus quae docent, sua querunt, bona tamquam specie et hypocrisi. Sub lingua eius labor et dolor. Fe. Sub lingua eius afflictio & iniurias, id est, afflictiones conscientiarum sunt quicquid docet. Eleganter uero dictum est, Sub lingua. Nam supra linguam omnia sancta simulatur: sicut fit, ubi purum Christi Euangeliu non praedicatur, sed fructus illae humanae permiscuntur. Contra de Christo in Canticis dicitur: Mel & lac.

Cum diu sub lingua eius, cum tamen supra linguam uideatur mordere.
Sub lingua eius. Seder in insidijs &c. Num sine hodie reges, qui possint inter pauperes suos computari uiderit deus. Antichristum hic uides sedere cum diuitiis et in occulis oppressoribus, quorum potentia et diuitiae fudit, sed in occultis & in insidijs, ne deprehendatur eius actus & malignitas. Nam mysticum iniuriam cœpit effigax esse, a tempore Apostolorum, quod nouissimis temporibus reuelatum prædixit Paulus Thessalon. Fe. Sedebit uel habitabit in insidijs pagorum, alij atriorum, id est, possessionum diuitium. Omnia haec, inquit, agit, ut interficiat innocentem, id est, dei ueritatem, cultorem, nihil male meritum, nisi quod tyrannidi eius contradixerit. Ut rapiat pauperem Rapiat. donec attrahat eum in laqueum suum, uel secundum corpus, si non ei consenserit. Attrahat uel secundum animam, si ei crediderit. Fe. legit In occultis occident innocentem. Non intellige a conspectu hominum remotum, sed in occultis, id est, quasi hereticum & peccatum, ut interim nemo uideat eos esse homicidas, & innoxij sanguinis effusores, sed potius tales qui obsequium presentent deo, sicut prædixerat Christus. In laqueo suo. Ex Heb. connectitur fini præcedentis uersus, dum trahit eum in laqueum suum. Humiliabit eum, id est, decipiet

Vt interficiat.

Rapiat.

Attrahat

desicit pauperem, inclinabit, scilicet pauperem. Et cadet, scilicet pauper, quando impius manum creixerit super pauperes non consentientes regno diuinarum, plusquam mundano. Nam quos illud regnum pauperes vocat, fucus sunt paupertatis, et diores principibus mundi, magis quam tranquilliores, et a mundo glorificati. Quod uero haec exponunt de causa Antichristi, non conuenit cum Hebræo, ex quo sic legit. Fe. Subsidebit humiliabitur, et cadet in fortitudine eius exercitus contritorum. Quæ pulchra metaphora est a leone subsidente et inclinante se in spelunca, donec opprimat infirma et inculta animantia. Dixit enim Eccl. Hic est ipsissimus impiorum affectus, et haec est causa, quare omnia preda sequantur. Deus non uidebit ista, ut iudicet in finem, in aeternum: quod essent illi pauperes et despecti homunciones curæ deo, qui nostræ potestati et tandem resistere audenter.

Pauperes
Christi.
Pauperes
Antiebris.

Affectus
impiorum.

Exurge domine deus meus, exaltetur manus tua ne obliuiscaris pauperum tuorum in fine. Propter quid irritauit impius deum? dixit enim in corde suo, non requiret. Aspicis, quoniam tu labore et furore consideras, ut tradas eum in manus tuas. Tibi derelictus est pauper, pupillo tu fuisti adiutor. Coteret brachium peccatoris et maligni, queretur peccatum illius, et non inuenietur. Dominus regnabit in aeternum, et in seculum seculi, peribitis getes et terra eius. Desiderium pauperrum exaudisti domine, preparatio cordis eorum atteddit auris tua. Ut iudices pupillo et humili, ut non perget ultra gloriari homo super terram.

Felix. Non requires, id est, quod tu deus non requires. Labor et furore. Fe. Afflictione et dolore, scilicet quod ipius intetiat tuis. Coteret brachium, id est, potestia in qua considerit et cetero. Fe. Coteret brachium impiorum, et malum regres, ipsi statim eius non inuenies. I. ubi coepis malum sue malignum requirere, quod inter dicit in corde quod non requires, id est, ubi coepis iniquitate eius denudare et iudicare per uerbum tuum, sicut dixit Daniel. Sine manu coteretur, tunc iniquitas eius amplius non erit, non decipiet, non poterit aliquid et cetero.

Prepara
tionem
cordis.

Preparatione et cetero. Fe. Diriges cor eorum, auctoribus auris tua. Dires scilicet ad te gradum. De hac oratione supra quadraginta diximus. Hic ex Hebreo.

COMMENTARIUS POMERANI

uides preparationem esse, qua præparat nos dominus ad invocandum scilicet Rom. 8. Nam quid oremus sicut epus nescimus, sed spiritus adiuuat imbecillitatem nostram, et postulat pro sanctis genitibus inenarrabilibus

Gloriari, Fe. conterere, scilicet pauperes. Hie certe efficaciter posuit spiritus contra regnum Antichristi pro pauperibus, quorum conscientiae afflictæ sunt, et ferè perierunt. Exurge, inquit, noli amplius disimulare, ne obliuiscaris pauperum, sicut dixit impius: Oblitus est deus, auerterit et cetera. Et sicut hic dicit: Non requiret. En certe afficias, id est, uidet, ut maxime ipse dicat te non uidere, sic enim agit quasi non uidetas, quasi non sis index pauperum, qui tibi soli adiutori derelicti sunt. Quæratur à te peccatum illius, quod interim estimat te non uidere, dum omnia sua sanctissima esse iudicat, et non nocebit ultra. Dominus regnabit, vos impij et gentes, hoc est, increduli uerbo dei non regnabitis. Proverb. 2. Impij de terra perdentur: quia desideria pauperum exaudita sunt, ut non regnare possint amplius in conscientiis hominum. Sicut olim ex auditus est clamor filiorum Israël, qui opprimebantur dura Pharaonis servitute.

PSALMVS DECIMVS.

Titulus. (προκελευσόν) Davidi.

S V M M A, Quidā quasi amici, et quasi cōsultori nobis, nostrisque Amici se-rebus, cum uident nos à ueritate flare, dicunt: Desine à talibus, quia illi cundum (ut nosti) qui nolunt audire, qui nolunt dici ueritatem, malinantur mulum contra amantes pietatis, id est, ut hic dicitur, contra rectos corde.

Non et quicquid tu ædificasti docendo, illi destruxerunt dñando, quare persitas in sententia contra tantos, contra tam multos? Respondeo. In suis autem quid fecit? Verum nihil refert utcunq; acciderit, Dominus iudex in celo, inter me et illos iuste iudicabit. Haec est summa psalmi, atque haec ex iusti fiducia. Exemplum huius egregium habes in Christo, Luc. 13. In ipsa die accesserunt quadam phariseorum, dicentes Iesu: Exi et uade hinc, quia Herodes uult te occidere et cetera.

Remedium tentationis
Quin et usum alium huius psalmi nūquam non necessarium tibi ostendo. Cū subit tibi tentatio illa crassorum pectorum, ne cede tentatori, quasi dulcia cōsulenti, ne cede carni prouocati, sed sit ex toto corde fiducia tua in domino et dic: In domino confido, quare dicitis uos cogitationes meæ, quod pietas sit miseria, et impietas delitiae, ut Psalm. habet. 72. Sed bæc in uerim crassiora inter quæ etiæ cōputa solitudinem huius uite et temporis, quod forte non uiues, aut si uiues, tamē sollicitudo sit apud deum, non apud te, tu tantum con fido

fide in domino, sicut docetur Matth. 6. Sed fultus non intelliget haec. Cum autem subdole tibi incidunt cogitationes, ut blasphemies uiam domini, ut desplices, ut cogites an praedestinatus sis nec ne, tales cogitationes procul dubio non a deo, sed a diabolo sunt. Hic tota fiducia quasi in faciem dia-boli expuens (ut docent quadam sanctorum) die, In domino confido &c. Deus non præcepit mihi ut sollicitus sum de praedestinatione mei, quia ne corporis quidem & uenitris mihi sollicitudinem permisit, sed tantum ut credam ei, & fiduciam omnem in eum habeam, sicut Petrus docet, Om-nem sollicitudinem projicientes in eum, quo a ipso est cura de uobis. Hanc doctrinam habes Eccl. 3. Altura te ne quaeris, & fortira te ne scruti-nus fueris, sed quæ præcepit tibi dens illa cogita semper.

In domino cōfido. Quomodo dicitis aiae
meæ, transmigra ad montes sicut passer. Quo-
niam ecce peccatores intenderunt arcum, pa-
rauerunt sagittas in pharetram, ut sagittent in ob-
scura luna rectos corde. Quoniam quæ perfeci-
sti, ipsi destruxerunt.

Transmigra ad montes, id est, fuge in solitudinem, hoc est, desere uiam
rectam quam tibi sequi uideris, desert sicut passer timidus animal, quod fu-
git etiam nemine persequente. Felix, Transmigra ex monte uestro, id est,
desere arduum ueritatis negotium, quod tu cum tuis agis & sequeris.

Quonia ecce &c. Fe. Quonia ecce impij intendunt arcum, præpara-
uerunt sagittam suam super neruum, ut sagittent in obscuro rectos corde, quo-
niam fundamenta destruentur, id est, omnia uastabuntur, quibus nascitur
mons uester, non permanebunt uestra, licet uera, propter potentiam ad
uersarioru. In scriptura edificare est docere, destruere est contra do-
cere. Gala. 2. Si enim quæ destruxi, iterum haec reædifico &c. Ephe. 4.
Sermo ad edificationem. Sic Christus ex Psal. Lapidem quæ reprobaue-
runt edificantes, id est, plebis doctores, qui iudicabant hunc lapidem ad
edificium inutilē, sicut et hodie Episcopi nostri cum theologis, quibus,
uerbo dei contempto, sufficiunt humana traditio[n]es, nimis multū eis utiles
sicut et tunc &c. Dominus, in cuius manu sumus nos & nostra,
est fiducia mea. Quare uane nitimini mihi persuadere ut deserā uerita-
tis uia, et additis putidas rationes, dicentes, propterea desere, quia ecce im-pij machinatur cōtra te malū in obscura luna, uel in obscuro, id est,
In domi-nis uia, et additis putidas rationes, dicentes, propterea desere, quia ecce im-pij machinatur cōtra te malū in obscura luna, uel in obscuro, id est,

Edificare.
Destruere

COMMENTARIVS. POMERANI

Ita callide, ut nolint uideri quasi agant cōtra ueritatem, & contrarectas corde, sed quasi contra falsitatem, & contra hæreticos, hoc est sub hypo crisi, & sub titulo defendendæ ueritatis, sicut supra dictum, qd Antichri stus sedet in insidijs, in occultis &c. Quoniam omnia quæ tu uelut firmissima perfecisti docendo, ipsi destruxerunt, id est, damnauerūt, et damnanda indicant, & multi sentiūt cum eis, ut non speres tua mansura. Hæc est impia, quasi amicorum persuasio, quam etiam impiae inostre cogitationes suggestere possunt. Respōdet uero qd confidit in domino.

Iustus autem quid fecit?

Dominus in tēplo sancto suo, dominus, i cœlo se des eius. Oculi eius i pauperē respiciūt, palpebrae eius interrogāt filios hominum. Dñs interrogat iustū & impiū, qui aut̄ diligit iniuitatē, odit aiam suā. Pluet sup p̄ctores laq̄os, ignis & sulphur, & spiritus procellæ, pars calicis eorum. Quoniam iustus dominus & iustitias dilexit, æquitates uidit uultus eius

In tēplo sancto suo. Fe. In tēplo sanctitatis sue. In pauperē, nō est i Heb. Quod legimus, interrogat & interrogat. Fe. pbāt et probat, legit. Quis autem diligit &c. Id est, cui quoſo nocet quām proprieſ saluti, quā nō ſolū iniquus eſt, ſed etiam diligit & defendit iniuitatē. Fe. Impiū & diligenter iniuitatem odio habuit anima eius i. dei. Deus nō potest non aduersari ſuis aduersarijs, hoc eſt, qui studio agunt, ut ueritatem dei extinguit. Neq; offendat te, qd deus dicitur animā habere. i. uiuere, quæ etiā legis oculos & palpebras habere. Scriptura aliter nō potest nobis de in coprehēſibili deo loqui, niſi uelut de hoīc. Sic & Esa. 3. Calēdas uestrar odiuit anima mea. Pluet &c. Fe. Pluet ſuper impios laqueos, ignē & sulphur, & spiritus cōbuſionū, pars calicis eorum. Vbi alluditur ad ea quæ Gen. 19. dicūtur de ſubuerſione Sodomorū, & Exod. 9. de ſubuerſione agrorū in Aegyptio: quæ certæ iudicio carnis fuerūt borrenda, ſed magis borrenda ſunt iudicia dei in ſpū, quæ pluit dominus ſuper impios. Sunt aut̄ laquei cæcitatis & desperationis: ignis concupiſcentiæ, et irae atq; furoris, ad ſcelera carnis augenda, et ad ueritatē fruſtra extinguienda sulphur. i. factōr famæ, fulgit. & ſpū turbinis i. tempeſtas, et borror coſciētiæ in æternū. Pars. i. participatiō calicis eoru. qd. Talia bibet.

Sic pars

Aia dei.

Allusio.

Sic pars Esai. 13. Hæc est pars eorum quæ uastauerunt nos et sors diripientium nos. Habet et pijs et impij suū calicē, sed de hoc forte dicemus, Psal. 15.

Hæc illi, ego autem qui confido in dñō, dico, Iustus quid faciat? Dominus in templo sancto suo, sicut et Abacuc 2. dicitur, in sanctis suis habitat, et in cælis præsidet, et oia et quis iudex uidet, et iudicat, non erunt sine ma-
lo qui malum pijs intendant. Non erunt pijs sine gratia, nam sine deo aut eius
noluntate nihil in ipsos poterint aduersarij, et si præualuerint ad tē-
pus, certe fiet benigna patris erga pios uoluntate. Siue autem hoc siue illud uo-
luerit deus, ego in dñō confido. Iustus autem se uocat non iustitia sua, quod est by-
pocritarū, sed iustitia dei, quasi dicas, piu et iustitia amanuē, fidencē deo,
et trementem ad uerba eius. Hæc est iustitia quæ est est ex fide. Vnde iu-
stus ex fide uiuet. Taliū plena est Epistola ad Rom. Scriptura nūc iustus, Sapiens.
nūc sanctū, nūc sapientē, nūc rectā corde, uocat. Pulchre uero dicit, iu-
stus quid fecit? Contra nostri temporis plusquam hypocritas, qui ferè sem corde.
per quādo audiūt ex sola nos fide iustificari, ut impietati suæ fucū faciat. Quid
disputant de bonis opibus, quasi nos mala opera doceamus, et quæ sint fecit?
bona opera non intelligunt. Interim ipsi omni iniustitia exundat, dum prius ser-
uante eū fide, nihil facit, quod boies digne damnare possint.

Tentatio
bona pijs.

Iustus.

Sanctus.

Sapiens.

Rectus

PSALMVS XI.

Titulus. (προδικὴ εἰλεύσις) super ogdochordo Psalmus
Dauid. SVMMA. Semper fuit natio boiem peruersa, uerū nūc mul-
to amplius insanit, quādo (ut Christus prædictus) abundat iniquitas, re-
frigescit charitas multorum et sunt illa tēpora periculosa, quæ ab apostolo
prædicta sunt, ita ut nullas sit iniquitas, quæ pios etiam non tētet. Ex cor-
de ergo orandum, Salua dñe. quoniam non solū impietas regnat in menda-
cio contra deum, sed ne fides quidē siue fidelitas feruatur inter ipsos boies.
Hinc et conantur suæ gloriæ mendacijs suis asserere boiem superbissimi,
nullū agnoscētes dñm. Sed in hac impiorū tēpestestate, dominus promittit
suis sejē ad futurum uerbo suo quod argento probato purgatus est, idq; op-
positurum se contra linguam magniloquam.

Consolatio.

SAlua me dñe, quoniam defecit sanctus, quoniam
diminutæ sunt ueritates a filiis hominum. Vana
locuti sunt, unusquisque ad proximum suū, labia do-
losa in corde & in corde locuta sunt mala, Disper-
dat dominus omnia labia dolosa, linguam mas-
gniloquam. Eos qui dicunt, linguam nostram

COMMENTARIUS POMERANI

magnificabimus, labia nostra a nobis sunt: quis noster dominus est?

Paucitas credentium. Salua me domine. Ex Heb. tantum, Salua domine, id est, tu sis salus et protectio nostra, in hac tam periculosa tempestate, ubi deficit sanctus id est, credentium numerus est ualde paucus, regnante impia doctrina, et longe misso uerbo dei ab hominibus. Id quod additur, diminutae sunt ueritates a filiis hominum. Fe. Defecerunt fideles a filiis hominis, id est credentes iam non sunt inter homines, qui sunt filii hominis, id est, Adae, sicut supra diximus Psalmo. 8. Sequitur causa, quod pueri sunt credentes. Vana, inquit: locuti sunt et cetera. Inutilia docentur, ubique audiuntur, ueritas tacetur, non audet prodire in publicum. In hac peste bode laboratur, nimis uirum defenserent nos deo, et non excitante uerbum suum. Labia dolosa et ceteras deceptiones per adulacionem loquuntur contra suam etiam ipsorum conscientiam, quos homines libenter audiunt, qui non uolunt dampnari sua et fauent dolosis labijs et lingue magniloqua, id est, se magnificant et praedicant illa tandem, unde ipsi praedicatorum magni doctri, iusti, sancti uideantur, ut qui pastores et episcopos se gloriantur, potestes sint, et magnificantur, doctrinis hominum exaltati, et uerbo dei carentes. Unde sic sentiunt: Cur non sic doceremus, statueremus, praeciperemus, cum habemus labia nostra nobiscum et a nobis, ut loquamur quidvis nullo perhibente? talis potestas data est nobis: quis noster dominus est? nemo est superior nobis. Vide itaque quod quam potestate sancti habent in uerbo dei, quoru[m] arma non sunt carnalia, sed potentia per deum et cetera. 2. Cor. 10. et gloriatio potestatem impij presumunt se habere in vanis doctrinis, mendacijs et lingua magniloqua: et hi se suis linguis magnificant, illi autem non sua querunt, sed omnia deo ferunt accepta. Quod ergo dicit: in corde et corde, significat quod alibi scriptura dicit, Duplici corde, et duplices animo. et aliud loquuntur, aliud sentiunt, aut ea affirmant, quae non credunt, et de quibus dubitant. Mala, quod ex grecis legitur, in Heb. non est. Fe. hanc sic legit: Labium adulacionis in corde et corde loquentur. Perimat dominus omnia labia adulacionis, lingue loquentem magna. Qui dixerunt, linguis nostris magnificabimus, labia nostra nobiscum, quis dominus nobis?

Pestis bona die. Adulato. Lingua magniloqua quae. Diuersa gloriatio. Duplici corde. Propter miseriā inopū & gemitū pauperū, nūc exurgam dicit dominus. Ponā in salutari: fiducialiter agā ī eo. Eloquia domini eloquia casta, argētū igne et aminatū

aminatum probatum terra, purgatū septuplū.

Hæc est promissio sp̄s, q̄ non derelicturus sit inopū uastationē et genitū pauperū ubi opprimuntur uanis doctrinis et lingua magniloqua hominū mente corruptiorū, q̄ seducti sunt et seducūt, sicut et in fine uides non nisi psalmi. Tibi derelictus est pauper &c. Desideriū pauperū exaudiuit Tempus dominus &c. Omnis consolationis pater iep̄us nouit miserendi, posq; miserendi diu traditi sumus impijs doctrinis, neglecto dei uerbo et Christi sacro Psal. 103. euangelio. Nunc scilicet quādō sentiunt suā miseriā afflictæ conscientiæ, et gemūt pro liberatione, dū nesciūt uia qua euadant, exurgam i. ueniat in auxiliū et liberabo. Ponam in salutari uel in salute, uel pon̄ salutem i. Pōnā i sa firmā stabilem̄q; erigam salutem, stabilitatē faciā in salute sue liberationē, lutari, quasi fixum fundamētum et immobile faciā salutem, cui non praeualebunt aduersarij, fiducialiter agā in eo, id est, per illud salutare, per illam meam salutiē, quam ego erigā, siue locabo, fiducialiter agā, pro pauperibus uexatis cōtra uaniloquos et magniloquos Fiducialiter, inquit, agā, id est, faciā pauperes fiducialiter agere, ut nihil trepident resistere illorū in pietati et superbie. Fe. quod legimus, fiducialiter agā in eo, sic transferri: Loquetur, p ipso loquetur scilicet dñs, uel salus quā erigit dñs, p ipso scilicet paupere. Ut sit mutatio numeri, uel p ipso scilicet salutari aut pro ipsa salute. Hoc est, dominus respondebit p illa salute, quā erigit, et canem defendet, ut nemo aduersiorū praeualeat. alij adhuc aliter ex Heb. Sententiam Caldaicā translatio sic reddit. Ponam rcdemptionem populo meo, et impijs testificabor malū pro ipsis. Aduerte diligentissime quis Persecutio uera. quis es qui psalmos legis ne ubi legis oppressionem pauperum, cogites solum illos, qui aperte res perdūt aliorum, et corpora affligunt crudelēs, sed potius intuere quid sp̄s uelit in ipsis psalmis. Hic audis misericordiam inopū et genitū pauperū, et tamē hic nihil aliud legis, quā q̄ defecerūt ueritates, quod uanæ linguae et magniloquæ sine pudore regnauit in tancū, ut nullū remedium sit, nisi exurgat dñs &c. Rursum aduertit, q̄ regno mendaciorū oppcnit dñs regnū ueritatis, et magniloquæ uerbis suū uerbi. Eloquia, inquit, domini &c. Hoc auxilium bodie felicitas satis uidimus. Eloquia dñi eloquia casta, id est, pura sunt, nulla falsa opinione p̄misit. Quæ gloria nulli doctrinæ humanæ debetur: In humanis doctrinis sunt opiniones, errores, mendacia, in eloquijs dei certa cognitio, rectitudu uiae et ueritas, sunt enim argentum purificatū à terra in igne septuplum, id est, multipliciter et perfecte, secundū idioma H̄braeorum,

COMMENTARIUS POMERANI

Argentū. bræorū, qui septenariū numerū pro pfecto habent. Argentum significat Aurum. eloquētiam, sicut aurū charitatem, sicut forte dicemus Psal. 67. Quid legimus, probatū terræ, græcis mus est, p purgatū à terra, ut omnino purū sit argentiū. Ex Heb. intelligit, in uasis testaceis, in quibus igne examinatur argentū. Et nos, inquit Paulus: portamus unum thesaurū in uasis testaceis in quibus igne tentatiōis probatur dei uerbū, num purū et pura fide sit in nobis, quod in se purū est, et fallere nō potest. Hūc autem uersum cū præcedenti sic coniuge. Dñs dicit: Exurgam et cetera. Ergo impossibile est, ut non fiat, quia eloquia dñi, eloquia casta, et cetera. Demonsus mentiri non potest. Et ita hæc intelligitur de dei pmissionib⁹. Aut certe sic: Ponā salutē, fiducialiter agā per eam, quā salutē siue liberationē? Eloqua domini et cetera. ut hæc salus sit eloquia dñi, sicut hodie experimur et credimus nos liberari. Et ita hæc intelliguntur de oībus dei uerbis.

Tu dñe seruabis nos & custodies a generatiōe hac & in æternū. In circuitu impii ambulant secūs dū altitudinē tuā multiplicasti filios hoīm.

Fe. Tu domine custodies eos, custodies cū à generatione bac in æternū.
A genera Eos i. pauperes gemētes, Eū i. pauperē. Cui uariatioi numerorū necesse est tione bac. ut assuefas, sicut et alijs tropis Hebraicis. A generatione bac, ne scil. contaminemur ab hac impia generatione p uanas magniloquasq; doctrinas, quæ p hypocrisim loquuntur mendacia, et specie sanctitatis multi seducuntur, qui non postulant à te salutē siue liberationē, sicut David semper postulat: Docce me iustificationes tuas. Viam iustificationū tuarū instrue me et cetera. Hoc ipsum Petrus monuit, Actoū. 2. Saluamini, inquit, à generatione bac prava. Potes quoque intelligere, A generatione bac in æternum, ut sit periphrasis Hebraica, quæ diuīs sic redditur: A generatione in generationem i. perpetuo et in æternum. Iterum in hoc uerbo uideto ma Fiducia. gnā fiducia iusti, qui iam accepto uerbo et pmissione dei. Nūc exurgā et cetero credit se seruāndū in æternū. In circuitu ipij ambulat. i. multiplicantur increduli, et ubiq; uidentur uerbi tui peruersores, circundant nos tu. undiq; sicut alibi: Audiuī uituperationem multorum cōmorantū in circuitu tu. Secundū altitudinē tuā. i. sicut tu altus es, exaltasti eos et multiplicasti altitudinē casti. i. fecisti eos quasi deos in terra, secundū iudicium boīm, qui tamen nibil tuā. aliud sunt quā filii hominum, non filii dei, qui despiciuntur in terris et Vilissimi. pauperes uocantur. Felix, Cum exaltabuntur opprobria filii Adam, nel vilissimi

uel iulissimi filiorū Adam.i.Tunc in circuitu impiorū ambulant, tūc multiplicantur, tunc undiq; uidemus miseriam nostrā & vaniloquētiā, & magniloquentiam, cum exaltati fuerint & regnauerint iulissimi, quos etiam mundus & sapientia humana despicere posset: Animalia uentris, uoragini pecuniarum, scortatores, nebulones, principum adulatores, in rebus sacris bis pueri: sicut bōdie eos quoq; mundus ridet, nō minū utiles, huic etiam terrae graues ut ferantur. Sed iudicia dei sunt bēc, Nobis rogandum id quod in hoc psalmo rogatur: Salve domine &c.

PSALMVS XII.

Titulus. (προκλέετο) Psalmus Dauid.

SV M M A Ex angustia maxima, et quasi ex inferno et potestate dia-
boli ad desperationē adīgetis (sicut diximus Psal. 6.) cupit uebementi af-
fatu liberari, ne inuoluatur cēitate impiorū, et in aeternū pereat.

VSquequo dñe obliuisceris mei in finē? us-
quequo auertis faciē tuā a me? Vsquequo
ponā cōsilia in aīa mea, dolores ī corde meo die
ac nocte? Vsquequo exaltabitur inimicus meus
sup me? Respice & exaudi me dñe deus meus: Il-
lumina oculos meos, nequādo obdormiā ī mor-
tē, nequādo dicat inimicus meus, præualui aduers-
sus eum. Qui tribulāt me, exultabūt si motus fue-
ro. Ego autē in misericordia tua speraui. Exulta-
bit cor meū ī salutari tuo, cātabo dño qui benefa-
cit mihi, & psallam nomini domini altissimi.

Dolores. Fe. Anxietatem die ac nocte. Fe. per diem. Sicut alibi, Tota-
die cōtristatus ingrediabar, id est, iugiter. Obdormiā in mortē. Fe. obdor-
miam moriē. i. moriar aeterna morte. Motus. Fe. lapsus. Psallam nomini
domini altissimi, non est in Heb. sed ex alio psalmo buc adiectum. An-
xie laborantis affectus & illitis qui sibi uidetur à deo derelictus in tēta tentati.
Affectus
tionē exprimitur, huic oīs mora longa est. Obluisceris quasi non sim tibi
curā. Avertis faciē, quasi nolens audire inuocantem & uidere tribula-
tionem mei. Vsquequo ponam & c. id est, quousq; mecum ipse consultabo
anxius? Vsquequo exaltabitur &c. quousq; durabit bēc tentatio tenebra-
rū in qua diabolus prop̄ regnat, ut ex cēcatū ad desferationē adīgete
Respicce

COMMENTARIUS POMERANI

Respicere et exaudi qui iam auertis faciem tuam a me. Illumina ergo ut cognoscam ueritatem, et lumen uultus tuu uideam. Haec est enim liberatio in hac tentatione, uidere consolationem dei, in uerbo et promissione eius. Ne obdormiam in mortem, ne moriar in infidilitate quae me tentat.

Præualui, id est, iam habeo quod quaesui, uerbū aduersariæ potestatis, quod præcamur ne unquam possem gloriari de nobis. Ego autem ergo. Vides tales Psalmos non esse scriptos in temptatione, sed esse gratiarum actiones de superata temptatione, scriptos uero propter nos, ut in temptatione uideamus quia sūt euadendū. Ego, inquit, in misericordia tua sperau, non in iustitia aut uiribus meis. In temptationibus facile cadit omnis disputatione de operibus et fiducia meritorum nostrorum: Qui tunc ergo præcipue in morte in misericordia dei didicit habere saluus est, quia uero operibus fidens incipit dicere: Si uiuerem multa bona facerem, actum est de eo. Idem est quod sequitur: Exultabit cor meum in saluatione tua. Causabo, id est, gratias agam ergo.

PSALMVS XIII.

Titulus. (προσκλητικό) David.

SUMMA. Omnes homines hic describuntur, quia extra fidem in deum sunt, siue extra gratiam, ut interpretatur Paulus, Roman. 3. Det torscrut talia Iudæi in gentes idololatras, sed Paulus ipsius in lege erat scripta probat. Ita ergo nos talia de nobis dicta per cæcitatatem non putamus, sed reiijcimus nescio in quos. Hoc enim habet omnis impietas, ut minime omnium de se et contra se dictum putet, quod maxime est. Dicit enim: Non sum sicut cæteri hominum. Summa ergo est, quod omnes deo et in deum non credentes sunt tales quales hic describuntur. A qua impietate liberet nos salutem ex Sion adducens dominus noster Iesus Christus.

DIxit insipiens in corde suo, non est deus, Corrupti sunt et abominabiles facti sunt in studiis, non est qui faciat bonitatem. Dominus de cœlo respexit super filios hominum, ut uideat non sit intelligens aut requirens deum. Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonitatem, non est ne unus quidem.

Felix, Corruperunt et abominabile fecerunt studium, sicut et Gen. 6. legis

IN PSALMVM DECIMVM TERTIVM. 33

legis terram corruptam &c. Insipiens, iniustus, hoc est, qui fide à deo non est iustificatus, qui non sapit ea quae dei sunt, ut maxime secundum prudentiam carnis, quae est inimica deo, sit sapientissimus. Hic dixit uel dicit, secundum Hebraicum, quo præteritum saepe usurputur pro Præteri-præsenti, ut Magnificat anima mea dominū, et exultauit pro exultat. tu p̄ p̄nti. Dicit, inquit, in corde suo, id est, si sentit, si quis posset scrutari cor eius ut deus, ut spiritus qui hic loquitur, ut maxime ille insipiens sue impius aliud dicat ore, et sanctissima deo loquatur, ut maxime gestibus et externis ceremonijs ostendat, se religiosum dei cultorem, ut Cain, disputatione stultijs immo esse, qui negant esse deum tam cognitum ex mirabili celi terraq; dispositione, ut negari nequeat, quae omnia speciem habent sapientiae. Ceterum, qui intus insipiens est, Dicit in corde suo, Nō est deus. Invisibilia quadem dei, ut sunt sempiterna eius potentia et diuinitas, per ea quae facta sunt intellecta, conspicuntur, sicut dicitur Roma. 1. Sed sine fide quo modo intelligentur? Fide enim credimus aptata esse secula &c. Heb. 11. Nā ad cogitationes uanas desciuerūt, qui multa deo deiq; creatura discuterunt, et obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti intus sunt in corde, ubi deū non glorificant, aut gratias agunt. Id quod est negare deum in corde, et deum non agnoscere, et sicut hic dicitur, nō intelligere aut requirere deum. Et sicut crassi illi idololatre fecerunt ex creaturis deos, ita et hi, dum alius opibus fudit, alius gloria sua, alius amicis, et hi crassiores. Alij autem qui nihil minus quam insipientes uidentur, suis operibus bonis et meritis fidunt. Cum enim in solo deo confidendum sit, id necessario deus tuus est, in quo tu confidis. Quod si in alio confidis, quam in deo uero, iam deum negasti. Deum credere est intelligere et requirere: Intelligere in uerbo, ut trepides ad confirmationes eius, et gaudeas ad promissiones eius. Requirere in spiritu, ut timeas amissam patrem, et in omni necessitate corporis ac spiritus inuoces certa fiducia liberatorem. Impius ut contemnit combinationes dei, ita et se promissionibus committere non potest, immo si quodcumq; in horrorem iudicij dei inciderit, nihil aliud potest, quam amota omni spe in æternum desperare. Et tu si huins cor uidere posses, quod interim ne ipse quidē uideret, dī deū facetur ore, et non male se deo sentire putat, iudicares ne, esse dei ignorantē? Quid fidaret deo, qui ne uenire quidē illi uel ad modicū tempus committere potest? Porro ne hic pharisæo superciliosus, Fides ad quicquid adhuc infidelitatis sancta et credentes habent ad hanc im-
E pietatem perfida.

Non est
deus.

Dij.

Deū esse.

COMMENTARIUS POMERANI

pietatem pertinet, qui in hoc psalmo se coniūplentur, quanū adhuc à pte
na in deū fiducia absint. Sed hoc interest inter pios & impios, q. bi suē
non agnoscunt infidelitatem, illi nūbil aliud queruntur & dolent, quām
se nō satis fidere deo, & propterea quia sic cōtra suam pugnat infidelis-
tatem, intelligentes & requirentes deū, ut augeat fidē, quod reliquū est
impiciatis nō imputatur hoc ipsum nāq. ita dānant ut dēns, & icirco
ne hic quidem à deo diuersi sunt, & audiunt cōsolationis uerbū: Non ue-
ni uocare iuslos, sed peccatores, id est, quā se peccatores agnoscūt. Tales
uocat in hoc psalmo deus plebem suam, inopem, generationem iustam,

**Genera-
tio iusta.**

ut scias psalmū qui nullū excipit, de omnibus hominib⁹ intelligi, qui per
gratiam non eripiuntur. Nam filios hominū uocat, qui per fidem non sunt
facti filii dei. Erepti autē sunt quos uocat generationē iusta, hoc est, qui
iustificati sunt per iustitiam dei, que est in fide. Igitur qui non credit deū
esse ueracem, iustū, misericordē, dicit in corde suo: Nō eſt deus. Atq. hæc
arbor mala & radix uenenata, quos quæso bonos fructus pariet? Cor-
rupti, inquit, sunt, & abominabiles facti sunt, sicut carnes putridæ, in
studij suis, in radice mala, & affectibus cordis, nūbil moror speciem
foris bonam, studia cordis intueror, quomodo producerent bonum opus
cum quacquid non est ex fide, ut dicitur Rom. 14. etiā si in specie sit san-
ctissimum, tamē peccatum est. Nō enim potest arbor mala fructus bonos fa-
cere. Oēs declinauerūt, scilicet à via dei ad sua studia & consilia et pro-
uidentias. Vt faciūt oēs mudi sapiētes & prudētes secundū carnē. Hy-
popritæ quoq; præ cæteris obstinationib⁹ animis sequuntur non dei uer-
bum, sed ut scriptura dicit, quod ipsi bonū uidetur. Ita et in Esa. cap. 53.
dicitur: Omnes nos quasi oues errauimus, unusquisq; declinauit in uiā
suā, simul inutiles facti sunt, abominabiles facti sunt, factuerūt ut carnes
corruptæ, fidei in deū, & charitatis in proximū nescij. Inutiles ergo et
deo et hominib⁹. Sic itaq; iudicat dominus ē celis propisciens. Iudicia no-
stra et fallūt et fallūtur, dum corda & studia cordū homines uidere non
possunt. Prauū enim est cor hominis & inscrutabile, dixit Hieremias.

**Declina-
uerunt.**

In uulgatis libris hi tres uersus addūtūr hoc loco ex R.o. 3. qui nō sunt
in hoc psalmo, neq; in græco, neq; in hebræo, sed in alijs scripture locis.
Nā Paulus ex diuersis locis citauit, quod de hac ipietate cordis humani
scribitur. Sunt autem hi uersus. Psal. 5. Sepulchrum patens est guttū eoru-
rū, linguis suis dolose agebant. Psal. 139. Venenū affidū sub labijs eoru-
rū. Psal. 9. Quorū os maledictioe & amaritudine plenū est. Esa. 59. Velocias
pedes

Inutiles.

**Iudicium
cordis.**

**Tres uer-
sus additi-**

pedes eorū ad effundendū sanguinē. Contritio & infelicitas in uījs eorū, et viā pacis nō cognouerūt. Psal. 35. Nō est timor dei ante oculos eorū.

Contritio &c. Infelix conscientia notatur, quā sentient quandoq; qui Ins felicitas iam non sentiunt. Tales quoq; uel in primis sunt, qui ignorant ex fide esse iustitiā, diuertentes ad uexationes miserias operum & religionis superfluitoꝝ, quam ignorat deus &c. Viam pacis nō cognouerunt, quae est fides in deum, qua iustificati pacem habemus, Ro. 5. Hæc pax est secura conscientia in omnibus quæ agimus, certi q; placeant deo. Non est timor &c. satis exprimit, qui sunt, qui dicunt in corde, Non est deus.

Nonne scient omnes qui operantur iniuitatem, qui uorāt plebem meam in cibo panis? Dominū non inuocauerunt, illic trepidauerūt timore, ubi nō erat timor. Quoniā dominus in generatione iustorum est, consilium inopis cōfudistis, sed do minus spes eius est.

Vbi nō erat timor, nō est in heb. sed adiectū est explicātæ rei gratia.

Nonne scient &c. scilicet quādo tandem iudicātur. Fe. Nonne cognouerunt? Iccirco, Nonne scient, quod nos legimus sic intelligendū, & ipse te xtus monet: Habēt ne excusationē, quia nesciūt? certe nō. Nā ut maxime impietate cordis uidere non possent tā pfunde absconditā, tamen ex fruſtibus malis deprehēdere possent, qui fructus certe accusant ipsos in cōscientia ipsorum, aut certe quandoq; accusabunt. Operātur enīm iniuitatem uelint nolint istae arbores male (de operarijs iniuitatis diximus psal. 5.) Vorant plebē dei, quādo comedūt panē, adeo infelices, ut ne uictus quidē sit sine peccato, ut etiā hoc qd edūt et bibūt et qd uiuūt sit peccatū, dū ex rapina, ex usura et fraude proximorū querūt sibi uictū, sicut uidem⁹ i oīb⁹ filijs bni⁹ seculi, q prudētiōres sunt filijs lucis i generatione sua. Durū hoc certe p nostris clericis et monachis, q nō solū par ta aliorū et labores deuorāt, sed etiā cōsciētias hominū occidūt et animas, dum aliorum uoratores, singunt se esse illorum saluatores, id quod est esse pseudodoctriſos. Solis ijs debetur uictus ex aliorum laboribus, qui sibi par rare nō possunt, & nō habēt qui eos alat. Inter quos sunt etiam qui labo rau in uerbo, quibus dupli ci iure debetur. Primiū, quā non habent unde uiuāt, nec parare possunt. Deinde q laborat, & multo mīn⁹ accipūt, beatur. Quibus uictus de-

COMMENTARIUS POMERANI

Inuocare. minū nō inuocauerunt. In tentatiōe & peccatis suis & quibuscūq; aduersis nō fidūt se p; dē liberādos, ergo non inuocāt, ut maxime uideāt multis uerbis more ethnīcorū uerba quæ dā nō intellecta quasi ad deum effundere. Desiderium est inuocatio, sicut supra: desiderium pauperum exaudiuit dominus &c. Quomodo inuocabunt, in quē nō crediderūt? R. 10. Quæ quæso est inuocatio illorū, qui dicit in corde suo: Non est deus? Et propterea illic trepidauerunt timore, ubi non erat timendum, si crederent deo. Amisionem bonorum, honoris, uitæ timent, quæ omnia abunde uereq; posset suppeditare, & suppeditat deus suis, ita ut ne capillus quidem pereat sine uoluntate patris. Deum uero, qui solus timendus est, non timent, sed ad sua consilia & humana auxilia, si fieri pertest, configunt, ideo pereunt. Sola fides nouit se suaq; esse in manu dei, ergo secura est in tentatione, peccatis, & morte. Igitur qui experiuntur talia in se, scilicet q; operantur iniquitatem, & incident in crassa etiæ quædā uitia, q; uiuunt ex iniustis bonis, q; in tentatione & peccatis deo disfidunt, qui putabant se aliquid esse in suis bonis operibus, q; trepidant ad omnem uenū, dum non timentes, nonne ex his cor infidele esse discere possunt? ut nullam habeant excusationem ignoratæ impietatis.

Quoniam dominus in gen: ratione iustiorū est. Felix, iusti. Senectia est: Dns in - Hæc omnis impietas regnat in illis, quia dominus non est inter eos, quæ ter iustos. ipsa mētis sententia negat, qui potius est inter iustos, quorū generationē nouit, quia ab ipso hæc est generatio: Iecirco ipsi seruantur à malo, & liberantur si quod acciderit. Deinde addit per Apostropen: Vos insipiens Consilium tes & impij, qui non timetis deū, timetis uero alia: consilii inopis, dein opis habuisti hominis, iusti, credentis et fidentis deo, quod consilii est uerbi dei, detur hæc uerbi euangelicū uobis prædicatū, hoc, inquā, consilii cōfudistis, id est, reticuum. spreuistis, blasphemasti, hereticū declarasti, & traduxisti mēdo, dum impietatem cordis uestrī arguebat, & uiam salutis ostēdebat. Sed dñs est spes eius, id est, pro nihilo ducit uestram d. unnationem, qui certus est se domini agere negotium, quia respondebit pro eo. Felix: Quoniam dominus spes eius est, id est, nulla alia cauſa damnantis eius consilii, quam q; in solo deo cōfudit, & non uult confidere in rebus nihili, in quibus uos consilistis, i rebus mēdi et iustitijs humanis. Atq; hoc bic additū est i fine, ut scias banc esse summā impietatem & diabolicā superbiam, etiam uerbum dei Summa dānare ad te missum, licet per despactum hominem, ut tuam impietatem impietas. confirmes, exemplo ludæorū, qui potius maluctrum innocentie Christi occidere

IN PSALMVM DECIMVM TERTIVM. 95

decidere, quād audire sua dānari. Et qd hodie vulgo iactat impij de decto
re Martino, q̄ hoc: Totus ne mundus audiet unum despetū monachū?

Quis dabit ex Sion salutare Israel? cum conuerte
rit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Ia
cob, & lætabitur Israel.

Similiter concludit Esa. ca. 59. Hie spiritus postulat p̄ sanctis. Utinā,
qua sic regnat impietas, & populus dei tenetur captiuus ne pgat, secun
dum uerbū dei, secundū Euangeliū Christi, ueniat ex Sion, ex habitaculo Ex Sion
santo suo, uel ex populo dei salutare uel salus Israēlis, id est, credentū, salus
ut liberati ex captiuitate conscientiarum gaudemus in deo liberatore, deo.
Tunc quando Psalmus scribebatur, ex Sion exspectabatur salus, ut dicitur, Roma. 11. id est, Christus ex populo dei nasciturus, qui semper ex
pectatur uenturus per uerbum suum ex Sion, id est, ex populo suo, ut ali
quem suscitet ex credentibus, qui uerbo euangelico nunciet salutem, &
liberationem faciat per deum. Quis quæso hodie non gaudet liberatus
uerbo euangelico ab hac nouissima Christi captiuitate? Postquam misit
dominus nobis salutem ex Sion, ut audiamus consilium inopis, id est,
predicatoris se se omnibus mundi periculis expensis, ut liberi euada
mus cum gaudio & gratiarum actione. Erit quando perfida erit solutio
captiuitatis in resurrectione nouissima, tunc & perfecte exultabimus et
lætabimur. Aduerte modum esse optantis in scripturis. Quis dabit, Quis da
Quis det &c. pro, utinam ueniat. Utinam fiat &c. Sic Numeri. 11. bit.
Quis tribuat, ut omnis populus prophetet, & det eis dominus spiritū
suum. Rursum aduerte: Si hoc à domino optandum, ut mittatur salus,
non esse in manu nostra erigere salutem & prædicationem libertatis
Christi. Ergo & Christus dicit, Matt. 9. Rogate dominum missis &c.
Nam cum ipse dominus converterit captiuitatem, tunc gaudebunt con
scientiae etiā ipsæ conuersæ, sicut & alibi: In convertendo dñs capti.

PSALMVS XLI.

Titulus. Psalmus David.

S V M M A. In spiritu quæstio pponitur, quis ex dignatione dei dignus
sit habitare in tabernaculo dei, id est, in ecclēsia dei recenseri ab ipso deo Taberna
inter electos, ubi adhuc pugnatur, & in militari bus tentorijs agitur, & culum.
quis dignus sit tandem triumphato mundo requiescere in monte sanctita
tis dei. Respondet: Qui conuersatur & uiuit sine macula. Ecce habes
fidē quæ purificat corda, sicut dicit Petrus in Act. apostol. quæ absorbet

COMMENTARIUS POMERANI

Omnia delicia nostra in Christo. Vnde est illud: Beati immaculati in vita. Alioqui da mihi aliū quā sit īmaculatus. Audi Paulū qui cū ad Rom. ca. 7. descripsisset nostrā naturam peccato corruptam, et credentes adhuc habere reliquum in carne peccatum, addidit ca. 8. Nihil nunc dānationis ijs qui sunt in Christo Iesu, qui nō secundū carnē ambulare et c. Hic autem certe ingredientem sine macula, non sua virtute, sed Christi gratia. Sequitur: Et operatur iustitiam. Primū ipsa fides est iustitia dei et opus dei. Iustus enim ex fide inuenit. Et Ioan. 6. Hoc est opus dei, ut credatis in eum quē ille misit. Deinde hæc fides foris prodit, et proximo impēdit opera charitatis. Nō enim potest arbor in se bona nō producere in tempore opportuno et fructum et folia. At quae sunt illa opera charitatis? Audi dominū, Matth. 7. Omnia quae cūq; uultis ut faciat uobis hoīes, hæc et facite illis. Hæc est enim lex et prophetæ. Hæc egregie contemnunt, qui

Opa charitatis.

Opa adulterina.

multa dicūt de operibus bonis, interim suppositis illis adulterinis operibus, quæ spiritus fidei nō postulat, imo quæ cōtra fidē sunt, dū in illis iustitiā accipi uolūt, de qbg ne iota quidē i sacram est literis, quæ neq; Christus agnitus est in extremo illo iudicio, ut non dicā q; eorum quædam opera non solum non subueniunt, sed et devorant pauperē in absconde, id est sub specie pietatis. Væ nostris operibus, si opera etiam sunt tam pinguis inertia et ipia sanctitas, sed sic meretur nostra cœcitas. Legem tu nouū testamentum, ubi dicitur de operibus bonis, et non inuenies alia quam quæ proprie deum, id est, ex fide proximo impenduntur, quæ cūq; tandem illa sint, et quādocunq; fiat uel uerbo uel opere. Imo et Christus sic interpretatur addēs Matth. 7. Hæc enim est lex et prophetæ, id est, tota scriptura. Vbi ergo manent alia opera? Nō quod damnē, si qd aliud fiat ex fide, quod nō pugnet cōtra rationē Euangelicæ iustitiae. Sed cur interim relinquimus Euangelica præcepta? modo præcepta sunt quæ libere spiritus exequitur, mordicus incerta tenētes, atq; adeo impia, si nō fiat ex fide. Ratum est enim illud Pauli: Quicquid nō est ex fide, peccatum est. Itaq; in hoc uno uersu: Qui ingreditur, siue ambulat sine macula, et operatur iustitiam, cōprehēsa est iustificatio interior, id est, fides, et opus exteriorius siue fructus fidei, id est, caritas. Vel ut alijs uerbis dicam, dilectio dei et dilectio proximi, in quibus pēdet lex et prophetæ, Matt. 22. Hæc dei cultus est (ut semel noris) absoluta pietas et uerus dei cultus. Nihil opus est his addere, immo nihil addi pot. Verū uitijs nostris nostra natura i nobis blādiuit, et sub generalibus uerbis quedam intelligere uel non possumus uel

Absolutus dei et dilectio proximi, in quibus pēdet lex et prophetæ, Matt. 22. Hæc dei cultus est (ut semel noris) absoluta pietas et uerus dei cultus. Nihil opus est his addere, immo nihil addi pot. Verū uitijs nostris nostra natura i nobis blādiuit, et sub generalibus uerbis quedam intelligere uel non possumus uel

mas uel negligimus aut etiam nolumus; idcirco explicandæ rei gratia Explicatio
cetera adduntur. Qui loquitur ueritatem in corde &c. Interim uero meo necessario
mineris semper, quid debeas, dum bis duobus preceptis nemo satis fecit ne ria est.
secundum corticem quidem, ut uocant, ut taceamus de spiritu secundum
quem interpretatur Christus precepta, Matth. 5.6. &c. 7. Hic promissio Promissio
fidei tibi fide arripienda sunt, quibus solis saluamur, & nullis praenibus sal-
ceptis uel operibus. Haec est ratio totius Euangelij, per Iesum Christum uamur.
dominum nostrum.

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?
aut quis requiescat in monte sancto tuo?
Qui ambulat sine macula, & operatur iusti-
tiam. Qui loquitur ueritatem in corde suo, qui non
egit dolum in lingua sua. Nec fecit proximo suo
malum, & opprobrium non accepit aduersus pro-
ximos suos. Ad nihilum deductus est in conspe-
ctu eius malignus, timentes autem dominum glo-
rificat. Qui iurat proximo suo & non fallit, qui
pecuniam suam non dedit ad usuram, & munera
super innocentes non accepit. Qui facit haec, non
mouebitur in æternum.

Tabernaculum & montem si pro eodē acceperis, ut sit repetita sen-
tentia nihil resert, quandoquidem unum idemque regnum dei est, et qui hic
non ingreditur in regnum cælorum, uane sibi illic promittit. Vide que di-
ximus de monte & tabernaculo dei, Psal. 3. & Psal. 4. Veritatem qui
dum loquitur, sed non in corde, ut hypocrite & falsarij doctores, qui ha-
bent uenenū aspidū, & laborem & dolorem sub lingua sua, licet supra
linguam uideantur omnia sancta, sicut diximus Psal. 9. & 13. Itē et Cai-
phas oquebatur ueritatem, sed non in corde. Qui non egit dolum in
lingua sua, id est, nemini fictis verbis decepit, cuius deceptionis plenus
est mundus. Felix, Non detraxit lingua sua. uitium hodie plusquam vulgare.

Nocevit. Felix, Non tulit uel non leuauit, uel non accepit, id est, qui
non soluon ignominiam & irrisione non intulit fratri, sed etiam non pax.
Iesus est inferri. Ad nihilum, &c. quod est, contempserit iniqum, non adulare
tus est, qui quis potenti et duxi, non timuit, non apud eum sua que fuit,

Loquac-
ritatem in
corde.

Dolus.

Detrac-
tatio-

Irriso-

Ad nihilum

E ueritati

COMMENTARIUS POMERANI

omnia delicta nostra in Christo. Vnde est illud: Beati immaculati in via.
Alioqui da mihi aliū qui sit i^mmaculatus. Audi Paulū qui cū ad Rom. ca.
7. descripsisset nostrā naturam peccato corruptam, et credentes adhuc
babere reliquum in carne peccatum, addidit ca. 8. Nihil nunc damnationis
ijs qui sunt in Christo Iesu, qui nō secundū carnē ambulare et c. Hic au-
dis certe ingredientem sine macula, non sua virtute, sed Christi gratia. Se-
quitur: Et operatur iustitiam. Primū ipsa fides est iustitia dei et opus dei.
Iustus enim ex fide uiuet. Et Ioan. 6. Hoc est opus dei, ut credatis in eum
quē illū misit. Deinde hæc fides foris prodit, et proximo impēdit ope-
ra charitatis. Nō enim potest arbor in se bona nō producere in tempore
opportuno et fructum et folia. At quæ sunt illa opera charitatis? Audi
dominū, Matth. 7. Omnia quæ cūq; uultis ut faciat uobis boies, hæc et
facite illis. Hæc est enim lex et prophetæ. Hæc egregie contemnunt, qui
multa dicūt de operibus bonis, interim suppositis illis adulterinis ope-
ribus, quæ spiritus fidei nō postulat, imo quæ cōtra fidē sunt, dū in illis
iustitiā accipi uolūt, de qb^g ne iota quidē i^m sacris est literis, quæ neq; Chri-
stus agnitus est in extremo illo iudicio, ut non dicā q^{uod} eorum quædam
opera non solum non subueniunt, sed et devorant pauperē in absconde-
to, id est sub specie pietatis. Væ nostris operibus, si opera etiam sunt tam
pinguis inertia et ipia sanctitas, sed sic meretur nostra cœcitas. Lege to-
tu nouū testamentum, ubi dicitur de operibus bonis, et non inuenies alia
quam quæ proprie deum, id est, ex fide proximo impenduntur, quæ cūq;
tandē illa sunt, et quādconq; siāt uel uerbo uel opere. Imo et Christus
sic interpretatur addēs Matth. 7. Hæc enim est lex et prophetæ, id est,
scriptura. Vbi ergo manent alia opera? Nō quod damnē, si qd aliud
siāt ex fide, quod nō pugnet cōtra rationē Euangelicæ iustitiae. Sed cur in-
terim relinquimus Euangelica præcepta? modo præcepta sūt quæ libe-
re spiritus exequitur, mordicus incerta tenētes, atq; adeo impia, si nō siāt
ex fide. Ratum est tñm illud Pauli: Quicquid nō est ex fide, peccatum est.
Itaq; in hoc uno versu: Qui ingreditur, siue ambulat sine macula, et ope-
ratur iustitiā, cōprehēsa est iustificatio interior, id est, fides, et opus ex-
terior siue fructus fidei, id est, caritas. Vel ut alijs uerbis dicam, dilectio
dei et dilectio proximi, in quibus pēdet lex et prophetæ, Matt. 22. Hæc
dei cultus est (ut semel noris) absoluta pietas et uerus dei cultus. Nihil opus est
bis addere, imo nihil addi pot. Verū uitij nostris nostra natura i nobis
bluditur, et sub generibus uerbis quedam intelligere uel non possu-
mus uel

Opa cha-
ritatis.

Opa adul-
terina.

Absolutus

dei et dilectio proximi, in quibus pēdet lex et prophetæ, Matt. 22. Hæc
dei cultus est (ut semel noris) absoluta pietas et uerus dei cultus. Nihil opus est
bis addere, imo nihil addi pot. Verū uitij nostris nostra natura i nobis
bluditur, et sub generibus uerbis quedam intelligere uel non possu-
mus uel

miss uel negligimus aut etiam nolumus; idcirco explicandæ rei gratia Explicatæ
etæ tera adduntur. Qui loquitur ueritatem in corde &c. Interim uero meo tio necessitate
mineris semper, quid debas, dū bis duobus præceptis nemo satis facit ne via est.
secundum corticem quædam, ut uocant, ut taceamus de spiritu secundum
quem interpretatur Christus præcepta, Matth. 5.6. & 7. Hi promissione
dei tibi fide arripiendæ sunt, quibus solis sciuamur, & nullis præ nibus sal-
ceptis uel operibus. Haec est ratio totius Euangeliij, per Iesum Christum uamur.
dominum nostrum.

Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?
aut quis requiescet in monte sancto tuo?
Qui ambulat sine macula, & operatur iusti-
tiam. Qui loquitur ueritatem i corde suo, qui nō
egit dolum in lingua sua. Nec fecit proximo suo
malum, & opprobrium non accepit aduersus pro-
ximos suos. Ad nihilum deductus est in conspes-
tu eius malignus, timentes autem dominū glo-
rificat. Qui iurat proximo suo & non fallit, qui
pecuniam suam non dedit ad usuram, & munera
super innocentes non accepit. Qui facit hæc, nō
mouebitur in æternum.

Tabernaculum & montem si pro eodē acceperis, ut sit repetita sen-
tentia nihil refert, quandoquidem unum idemq; regnum dei est, et quā hic
non ingreditur in regnū cælorum, uane sibi illuc promittit. Vide que diximus
de monte & tabernaculo dei, Psal. 3. & Psal. 4. Veritatem qui
dām loquuntur, sed non in corde, ut hypocrite & falsarij doctores, qui ha-
bent uenēnū aspidū, & laborem & dolorem sub lingua sua, licet supra
linguam uideantur omnia sancta, sicut diximus Psal. 9. & 43. Itē et Cai-
phas loquebatur ueritatem, sed non in corde. Qui non egit dolum in
lingua sua, id est, nemini filio uerbis decepit, cuius deceptionis plenus
est mundus. Felix, Non detraxit lingua sua, uitū hodie plusquam vulgare.

Nō accepit. Felix, Non tulit uel non leuauit, uel non accepit, id est, qui
nō solum ignominiam & irrisioñ non intulit fratri, sed etiam nō pax
Iesus est inferri. Ad nihilum, &c. quod est, contēpsit iniqū, nō adul-
terus est ei, quāvis potenti et diuinit, nō timuit, non apud eum sua qua fuit.

Loquā uer-
ritatem in
corde.

Dolens.

Detractio-

Irrisio.

Ad nihilum

COMMENTARIUS POMERANI

ueritati adhæsit, licet resistente maligno quantūcumq; honorato apud homines in mundo. Timentes uero dominū, etiam mundo despiciunt̄ imos, etiam habitos ut hereticos, glorificat, magnificat, etis adhaeret, etiam si odium & persecutionem omnium uideat sibi ob hoc intentari.

Iurare.

Qui iurat &c. Vides omnia opera que hic scribuntur nihil aliud vel le quām ut non noceas, sed cōmodus sis fratri. Altera hic legunt ex Hebreo. Felix sic, iuravit ut affligeret & non mutat. Vbi nisi illud: Ut affligeret, intelligas afflictionem, laborem, humiliationem pro proximo, nō conuocuit cum nostro, neq; cum sententia quā contextus requirit. Doctori Martino quod nos legimus placet. De iuramento sic sentire solet idem doctor ex scripturis: Christianus nō debet iurare, Matib. 5. sed eius uerbum sit, est est, non non. Hoc est, pro seipso, & sua sponte non ei fas est ut iurari. Ob necessitatem uero proximi, utilitatem & salutem, itemq; ob dei gloriam iurandum est. Tunc enim iuramento prohibito seruimus alijs, sicut gladio & homicidio prohibito seruunt iudices alijs, non sibi sude cōmodo. Atq; ita Christus & Paulus saepe iurant, ut doctrinam suam, et uerbi testimonij alijs utiliter confirmant: quemadmodum & fit, et fieri potest in pactis & foederibus. Iuravit quoq; olim patribus deus, sed p seipsum, cum homines per maiorem se iurent, ut est in epist. ad Hebreos. Vnde in Psalmo dicitur. Laudabuntur omnes qui iurant in eo.

Usura prohibita.

Qui pecuniam suam non dedit ad usuram, id est, nullo iniusto lucro suo absulit aliquid proximo. Si dare non uis, quia forte reddere potest frater post aliquantū temporis, qui iam eget tua ope, tamen cōmodandum est ab ipso faenoris. Lege ergo de usura prohibita, Leuc. 25. & Deu. 23. ubi permittitur ut extraneo non fratri. Iudeus det ad usuram. Extraneus intelligitur gentilis, frater Iudeus. Nam omnis homo est frater noster & proximus, sicut interpretatur Christus in parabola de Samaritano. Igitur in totum iam usura a Christianis sublata est. Id quod durū est pro uentre nostrorū, ut uocamus, clericorum. Quod si dixerint, ut quād audimus, Usuram esse illicitam, nisi sit sigillis Episcoporū confirmata ad cultum dei, quis non horrebit ad hanc blasphemiam Antichristi.

Munera super innocentes accipiunt non solum iniūc iudices, sed etiam qui mentiuntur, falsum testimonium dicunt, iniustas founent & protractū lites cōpendij sui gratia, & quicquid hic aliud intelligi potest, in uestitu supradicto comprehenditur: Nec fecit proximo suo malum &c.

Qui facit haec non cōmovebitur. Felix, Nō elabetur, id est, in eternā mancipi-

manebit in tabernaculo dei et monte sancto eius. Sic et Christus, Hoc fac et uiues. Id quod sine spiritu non poteris &c.

PSALMVS XV.

Titulus. Insignia Dauid. Insignia hic uides et tria-

pbū resurrectionis Christi qui dicitur Dauid, Ezech. 34.

S V M M A. Christus loquitur, Conservua me deus ne morte quæ me ap-
petit inteream, sed potius per eam glorificere (lege Ioan. 17.) Sancti dei
mibi placent, de carne aut gloriantes Abram et sacrificijs legis et ce-
remonijs externis, ne pili quidem estimabo. Non ego illis, quoniam domi-
nus est hereditas mea, qui dedit mihi gentes hereditatem (ut Psal. 2.) hu-
ic benedicat et gratias agat, qui me sanctum non solum spiritu, sed et carne fe-
cit, licet non sine tentatione, et utrumque seruabit a corruptione illæsum.
Hæc summa est. Hie uides abiectionem carnalis synagogæ et electionem
credentium quorūcumque, secundum prophetam Iohannem. Et erit, inquit, Omnis
quacumque innoceauerit nomen domini, salutis erit. Præterea anima Christi in
inferno non derelicta: Impossibile enim erat Christum teneri a morte, ut ait
Petrus in Act. Denique ne carnem quidem eius post mortem corruptam.

CVstodi me domine, quoniam in te speraui, dis-
xi domino, dominus meus es tu, quoniam bo-
norum meorum non opus habes.

Hunc psalmū de Dauide non posse intelligi, sed uerba esse Christi, pro-
bat Petrus Act. 2. et Paulus Act. 13. ostendentes Christi resurrectionem
paulopost mortem secutam, ex uersu, Quoniam non derelinques &c. ut
non dubites alibi si audias Christum in prophetā loquentem.

Christus tentatus est ut nos, et in temptatione inuocauit deum ut nos,
ut per oīa similiis nobis fieret, sicut uides, Heb. 2. Nostra ergo uerba au-
dis resonant. Itaque primū būc uersum (ut de alijs taceat) non satis tibi emendare possum. Vustodi, inquit, uel, conserva me domine in corpore et ani-
ma. Hoc orare summe nobis est necessarium. Verum quæso quod meritum
prætendit deo, ut dignus sit audiri? nullū profecto, quoniam, inquit, speraui
in te. Spes enim fides et fiducia (quæ idem sunt) impetrat a deo, et præ-
terea nihil. Sequitur: Dixi domino, dominus meus es tu. Quæ est hæc glo-
riatio? certe maxima et quæ sola Christiana est. Hoc enim est in Exodo
primū præceptum: Ego sum dominus deus tuus. Disce ergo, non modo do
minum esse et deum esse, quod et impij in plagiis sunt Pharaon, disce ut deus meus.

Christū lo-
q. in psal-
mis sepe.

Custodi.

Quoniam
sperauit.

COMMENTARIUS POMERANI

mones nō ignorant, sed etiā esse dominū tuū & dēū tuū, id quod est vere credere esse dominū, credere esse dēū: cū contra insipiens in corde suo dicat, nō est deus. Ut audeas tū dicere: Dominus meus es tu. Id quod sēpe in Psalmis occurret, Modo interim quod diximus, scias, hoc dicere non oris esse, sed cordis. Verum diligentissime attende quare dixerit domino,

Tu es dominus meus: quoniā, inquit, bonorū meorū nō opus habes. Hic Quidam cadūt oīa nostra. Lege Esa. 1. Audite uerbū domini principes Sodomorū me nō eges &c. Cōunge itaq; oīa, Custodi me dñe. quare? quoniā speravi ī te. Dixi domino, dñs meus es tu. quare? quoniā bonorū meorū nō opus habes. quod Felix sic dicit: Bonitas mea nō cōfert tibi, Quod si bonorū meorū opus haberes & à me exigeres, non essem dominus meus, Id est, in quo solo mībi sperandū est, ego enī p̄fūlare nō possem quod certe debeo. et iuste exigeretur, nisi essem noster dñs, ignoscens famulis speratibus ī te. Perit enim à deo et desperarē, dicerēq; in corde: Nō est deus. Beata ergo gens (ut est in alio psalmo) cuius est dñs deus, populus quē elegit in b̄ereditatē sibi. Hic uides quām diabolice erratū sit ī satisfactionib⁹ et canonibus p̄nitētialib⁹, quibus postea medicatū est fatus illis indulgentijs, sed in cōmodū illutorū qui sedēt in cathedra pestilentie &c. Porro Hieronymus hoc loco transfert, Bene mībi nō est sine te. Digna quādē sententia, sed nō satis probatur ab Hebreis translatio.

Sanctis qui sunt in terra eius, mirificauit dominus oēs uolūtates suas in eis. Multiplicatæ sunt infirmitates eorū, postea accelerauerūt. Non congregabo conuentus eorū ex sanguinibus, nec memor ero nominum eorum per labia mea.

Sancti qui sunt in terra eius, id est, domini. Nam domini est terra & plenitudo eius: Et alibi, Peribitis gentes de terra illius. Terra domini est & sanctorū, qui in eternū & celū et terram b̄ereditabūt: n̄ in Christo data sunt nobis oīa, ipsi nostra adhuc iniuste occupat donec de terra

Regnum perdantur. Et quis piorū ignorat regnum dei, licet non terrenum, amen esse in terris in cordibus credentium? Sicut Christus dixit: Hi in mundo sunt, sed de mundo nō sunt. Felix, Sanctis qui in terra sunt & admirabilib⁹, omnis uoluntas mea in eis. Admirabiles dicit sanctos, quia mirificauit dominus sanctū suum. Esa. 8. Ecce ego & pueri mei quos dedit dominus mībi in signū & portentū Israëli. Multiplicatæ sunt infirmatæ tates eis

Qat̄es eorū. Sie coniungitur in translatiōbus quasi de sanctis dicatur, cum tamē sit de reprobis dictū, de quibus et subditur. Non cōgregabo et c. Nam quod legimus. Postea acceleraverunt i. multiplicatis peccatis fugerunt a dō, secundū illud, peccator cū in profundū uenerit, contēnit. Fe. legi, Post alterū acceleraverūt, id est, relatio deo uero, idolū cordis sui sibi exerēt. Iecreto idē Fe. transfert dolores uel idola, quod nos legimus in Idola cor- firmates. Quid aliud inueniunt, qui suis se iustificare operibus querunt, dis. quād dolores et vexationes conscientiarum et idola cordis? Deum enim uerum cuius solus iustitia est, relinquunt, facientes sibi tot saluatores quot operibus inficiam querunt. Verum Hieronymus multo clarius sic legit: Post tergū sequentū. In quo uides clare uersum ad impios pertinere. Multiplicabitur dolores uel idola eorū, post tergum sequentū i. illo cum qui me persequuntur. Non congregabo et c. id est, non erit mea ecclēsia ille cātēs et illa ecclēsia malignantū qui sunt ex sanguīnibus, Carnalis non ex dō nati, Ioan. 3. Hoc est quā gloriāntur se filios esse Abrabāe secū- regio. dum carnem, qui gloriāntur de noui Iudaico: sicut qui hodie gloriāntur de noīe Chriſtiano, qui gloriāntur de extēnis sacrificijs et ceremonijs, que oīa sunt carnis. Nam in spiritu sola fide et spē adoratur dōs. Fe. sic, Nō libabo libamina eorū de sanguine, id est sacrificia eorū carnalia nō respi- ciām. Nam enim uenit hora, ut in spiritu adoretur dōs, Ioan. 4.

Santis qui sunt et c. Non opus est semper monere de mutatione p̄sio Mutatio ne grāmatice tam frequenti. Christus hic orat ad patrem et nos in Chri personæ. sio, at dix imm̄s, et iam in secunda persona loquitur, Custodi et c. iā in ter- tia, Dicx domino. Santis qui sunt, Dominus pars et c. Omnino hæc cō-ueniūt cū. 37. cap. Ioannis, ubi rogat pro se glorificādo, p̄ sanctis, id est, credentib⁹ discipulis, non pro mundo, id est, Christi persecutorib⁹ et blasphematorib⁹ Euangeli⁹. Sententia ergo est, Gratias ago dō, qui mi- rabiliter et mirabiliter gratia per suum sp̄irum compleuit omnes uolunta- Voluntas tes suas uel meas (eadē enī est Christi et patris de sanctis uoluntas) san- dei in san- bis et in ipsis sanctis. hoc est in cordibus et intus in sp̄u sanctificatorū. tis. Euangeli⁹ suū iam Christus reuersione ad patrē prædicauerat et cre- ditū erat, credendumq; sciebat a posteris qui futuri erant in terra eius, id est, in regno cælorū et ecclēsia sanctorū: hæc erat oīs Christi patris q; uoluntas, sicut in Ioanne dicit: Hæc est uolūtas patris, ut credatis in eū Voluntas quē ille misit. Sic credendo omnis uoluntas dei in sanctis mirabiliter et p̄pria īb⁹ sum gloria cælesti impletur, dū interiēn impij et hypocritæ suis uolūta pocrisis. tibus,

COMMENTARIUS POMERANI

tibus, ad inveniētionēbus & studijs à se repertis et operibus plurimis, quodrum deus nō opus habet, neq; proximo utilia sunt, sese deo seruire priuat & iustificari querunt. Deus in sanctis suā operatur voluntatem, quā ipsiū uolūtati resignat, dicētes: Fiat uolūtas tua sicut in celo et in terra. Hypocritæ aut̄ faciūt quod ip̄s̄ bonum et rectū uidetur, non quod dei uerbo. De impijs ergo iudæis Christi persecutorib⁹, et qui oderūt euē gelū Christi sequitur, Multiplicatæ &c. Sicut fideles semper pergunt ex fide in fidē & crescut in domino, sic osores euangelij semper augentur impictate & cœcit. ite: quorum externam laruam adeo non respicit deus, ut etiam nomina eorū non agnitorū aut nominaturū se dicat, quae admodū de impijs Christianæ rei persecutorib⁹ dictū est, Pal. 68. Deleantur de libro ituentū, & cū iustis nō scribantur, quibus et dicet: Nescio uos, discedite a me operari iniquitat⁹. Aut ita aēcipe: Nec memor &c. id est, nō orabo ultra pro eis in eis spū meo, hoc est derelicti nūquā resipiscēnt ut suspirient ad deum, Ioan. 17. Non roge. Abiectionem Iudeorum uidimus satis horrendam proprier insidelitatem illorū. Vide ne & tu excidas, Rom. 11. Dum non inuocas dñm conservatōrem & custodem, qui nisi custodierit frustra laboramus et uigilamus.

Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei. Tu es qui restituīs hæreditatē meam mihi. Funes ceciderūt mihi in optimis meis, tamen hæreditas mea optima est mihi. Benedicā dñm qui erudit me, insuper & usq; ad noctē erudierūt me renes mei. Prouidebam dñm in cōspectu n̄eo semper, quoniam a dextris meis est, ut non mouear. Propterea lētatū est cor meū, & exultauit ligua mea, insuper & caro mea requiescat in spe. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neq; dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Notificasti mihi uias uitæ, implebis me lēticia cū uultu tuo, iucūditas in dextera tua in finem.

Hæreditas dñs. Pars hæreditatis, est portio tota quæ ad me pertinet, quādō dividitur hæreditas, ne hic cogites dñm non esse totā hæreditatē cum partē audis. Alij gaudent alijs rebus, pars mea hæreditaria est dñs. Olim leuitarū & sacerd

Ex sacerdotum legalium pars et hereditas non erat cum ceteris terrâ possidentibus, ut legis. Nu. 18. et Deu. 18. quoniam dominus deus pars illorum erat. Nunc uero qui non est ex tribu Leui, ut dicitur Heb. 7. Christus hic dicit dominum esse hereditatem, et partem suam et calicem suum, omnesque hoc Christiani in Christo dicunt. Ut nihil agant nostri clerci, qui hoc ad se solos trahunt. Vnde dicimus ex alio loco: Portio mea domine. et Thre.

2. Pars mea dominus *c.* Calix in scripturis est id quod nobis obuenit et offertur nobis a deo. Ita impiorum calix est laqueus ignis, sulphur, flos procellarum, Psal. 10. Hoc est sex in calice demini, de qua bibemus oculis scripturis. peccatores terrae, ut est Psal. 74. et Hier. 25. et Esai. 51. quia calicem Babylonis biberunt, Hier. 51. Apoc. 14. et 18. Calix autem Christi, ut hic dicitur, est ipse dominus deus. Hic calix est, ut non nostra, sed dei sequamur voluntate, calici Babylonis omnino contrarius. Hic calix nimium amarus quidque ei pro nobis factus est, ut restituueretur ei hereditas omnium gentium, peccato Adae amissa. Vnde dixit: Pater si fieri potest, transfer a me calicem istum. Hunc et baptismum uocat Marci. 10. dictum: Calicem quidem quem ego bibo, bibetis et baptismo quo ego baptizor, baptizabimini *c.* et Lu. 12. Baptismo habeo baptizari, et quomodo coartor, donec perficiatur. Eti am nobis esset amarus nimis et intollerabile hunc bibere calicem, nisi Christus preuebisset et sanctificasset, qui scimus hunc calicem non aliud nisi dominum deum esse, quod scire supererreditur oculum consolationis. Poterat quidem dominus suos amaritudine et absynthio, ut est Thre. 3. sed hoc nobis quaside solatius uidetur. Nam, ut est in alio psalmo: Ira in indignatione eius, et uita in uoluntate eius. Hinc de calice consolationis et inebriationis fructus sancti loquitur alibi. Et calix meus inebrians quam praelarius est. 2. Cor. 1. Benedictus deus *c.* Tu es *c.* i. redde te ipsum mihi, qui es hereditas Hæredimea, qui iam me paulisper dereliques in potestate tenebrarum, Psal. 8. Aut tamen Christus redde mihi hereditatem meam et filius sum, quam peccato Adae amisi, ut sim rex Iudeorum et gentium, et detur mihi omnis potestas in celo et in terra, Psal. 2. Fe. sic, Tu sustentabis sortem meam. illæsam immotamque et stantem seruabis hereditatem meam. Funes *c.* Metaphora est a re corporea ad Funes, sum quæ dicit Christus sibi præclararam contigisse hereditatem. Funibus olim metiebantur agros, ut quisque suam acciperet partem, sicut Psal. 77. Sorte diuinitus eis terram in funiculo distributionis.

Itaque, ut uides, his oibus uersibus insigniter gloriatur in deo patre, hereditate optima, auditore, auxiliatore et glorificatore q.d. Nunc classificatus

COMMENTARIUS POMERANI

rificatus est filius hominis, et deus clarificatus est in eo. Si deus clarificatus est in eo, et deus clarificabit eum in semetipso, et continuo clarificabit eum etc.

Erudit me, id est, dat mihi spiritum, ut eligam eum quod ipse placet, Ioannis. 8. Sicut docuit me pater, haec loquor, et qui me misit, meum est, et non reliquit me solus, quia, quae placent sunt ei, facio semper.

Præterea ut per omnia similiis nobis fieret, eruditus etiam eum pater tentationibus et passionibus, in quibus nos maxime disceimus benignitatem dei erga nos, Heb. 2. Debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex et ceterum. Et cap. 5. Quamvis esset filius, tamen dicit ex ipsis que passus est obedientiam et ceterum. Atque hic doctet nos Christus,

Consilium in aduersitatibus. Felix sie, Benedic domino qui consuluit mihi, quod ex Hebreo significat, Consilium dedit mihi. Sed cum nostro in idem redit: Magna enim dona dei est in aduersis consilium non ignorare, Consilium autem tunc unicum est inuocare dominum: Conserua me domine, quoniam sperauim in te.

Christi ea. Insuper et usque ad noctem erudierunt me renes mei, id est, non solum in rostro iustitia, spiritu, ut dixi, eruditus sum a deo, sed etiam in carne mea, usque ad noctem, sed sancta, id est, iugiter et sine cessatione, quid enim aliud est, usque ad noctem, quam in die? Id quod in psalmis significare iugiter, admonuit Psalmus. 12. Hos scilicet est, quod ante diximus, Christum in carne sua propter nos mortali et infirma ac trepidante temptationibus eruditum: Illa tamen caro nostra, et absque omni peccato nulla temptatione, neque dulci, neque amara potuit, ut nostra peccatrix, prouocari ad aliquid eligendum contra deum. Grandissima quidem tentatio erat, Pater transferat me calicem istum, sed quid illis elegerit non ignoramus. Fe, sic habet, Etiam per noctes castigauerunt me renes mei. Dictum est Psalmus. 7. Renes significare affectus et delectationes sive concupiscentias carnis. Nostra caro trahit nos ad iniquitatem, cum semper tum vel maxime noctibus: Ego, ait Apostolus non inuenio in carne mea bonum. felix ergo Christi caro, quae erudiuit eum, id est bonum voluntatis, et tum quoque quando alij in carne magis tentantur. Haec est illa caro Adae ante peccatum, sed in Christo infirma et mortalis propter nostra peccata, quae illa caro portabat. Potes et allegorice noctem accipere vel noctes. Caro mea noctu, id est, in tribulatione ostendit mihi infirmitatem meam. Sicut et ipse dixit, Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma. Caro certe horret crucem. Sic et nos castigamur et docemur, quam nihil sumus in tribulatione et temptatione. Exemplum estio Petrus, Quin et de Christo

Christo supra diximus ex Heb. 5. quod didicit ex ijs que passus est obediensiam. Vel etiam proprie noctu, quando magis horret animus, & sollicitus uigore tentatio. Exemplum sit precatio Christi in horto. Aduerteret & sanctorum carnem, dum uigiter spiritu mortificatur, paulatim, ut ita dicam, spiritescere, sed non perficietur in hac uita, Romanorum septimo.

Prouidebam dominum &c. Non respexi quid mibi conduceret, non Deus precepit ad multitudinem temptationum & persecutorum, sed dominum oculis.

semper habui ante oculos, is est mibi omne bonum, is omnia amara, uertuit mibi in salutem, per quem certus sum, quod nulla tentatio, nulla adversitas me separabit ab eo, quoniam, inquit, a dextris est mibi, ne cadas.

A dextris, id est, auxiliator meus est. Psalmo. 108. Qui astitit a dextris pauperis, ut saluam faceret a persequentibus animam meam. Item dia-

A dextris

bolus stet a dextris eius, id est, astet ei ne sit illuc locus deo. Propter hoc latetatu &c. Qui semper deum habet ante oculos & certa fide scit se de-

Læticia
ex deo.

um habere protectorem, quomodo non gauderet corde, quæ est fides & gaudium in fr̄u sancto? & quomodo etiam non exultaret lingua. i. gra-

Articulus
fidei.

Descendit
ad iheros.

tias ageret, quæ est fidei confessio & sanctificatio nominis illius quæ semper uidet? Hoc gaudium omnis tribulatio mundi auferre non potest, modo sit deus ante oculos, certo semper creditus adiutor. Quoniam et ipsa caro re-

quesket, habitabit in spe, id est, dormiet certa de futura resurrectione: sed nostra uidet corruptionem, Christi non uidit corruptionem. Quare caro

mea requiescat in spe? Quoniam, inquit, non derelinques animam meam, id est, uitam meam, in inferno. i. in morte. Christus non solū pro nobis mor-

tus est, sed etiam uoluit pro nobis aliquantisper, id est, usq; interiu dictu descendere ad tenebras tartareas, ubi est imago mortis, & sicut Iob di-

ctu, sempiternus horror absq; ullo ordine. Hec est, uoluit tam diu teneri in morte, ad quam nos eramus in Adam damnati. Sic & Iacob de morte sua loquitur Gen. 37. Descendam ad filium meum lugens in infernum.

Atq; hic habes illum articulum fidei, Descendit ad iheros. Si queris qd Inferi.

illuc fecerit, Respondeo, Nibil moror quæ sine scriptura dicunt de limbo patrum, cu alibi etiam legas, Eruisti animam meā ex inferno inferiori.

Non illos patres solū, sed oēs credentes a constitutione mundi usq; ad con-

sumationem, tunc liberavit non ex limbo, sed inferno inferiori & nouis simo, ad quem omnes eramus damnati, in qua tunc omnes, sicut & in mor- te eramus per sententiam diuinam. Illuc ignis aeternus omnis manebat, ut morti per Adæ peccatum traditi, in extremo illo iudicio traducemur etiam

pene

COMMENTARIUS POMERANI

pœnæ igniq; æterno, & nulla fuisset redemptionis spes, sicut nulla spes est diabolo & angelis eius, cui ille ignis paratus est ab exordio mundi, et quotquot ex eius regno per Christum non liberantur. Ad hoc ergo illuc Christus descendit in morte & inferos, ne tu illic descenderes, ut sicut à morte redemit, ita & ab inferis redimeret, ut totam tuam mortem sua morte absolveret, ut & tibi liceret requiescere in spe gloriose resurrectionis, sicut & omnes patres defuncti requiescebant, qui expectauerant benedictionem in semine Abraham, qui est Christus.

Sinus Abraham. In qua fide qui defuncti sunt in sinum Abraham recepti scribuntur, Nam in fide Abraham & benedictionis per Christum futuræ quiescebant & quiescunt nobiscum resurrecti. Reliquæ oës in desperatione moriebantur, et bodie moriuntur, detenti in horrenda morte, quoad ignis ille æternus per sententiam nouissimam ueniat super eos. Porro ea quæ diximus de Christo Petrus Act. 2. sic dicit, Quem deus suscitauit solutis doloribus mortis, quatenus impossibile erat teneri illum ab ea scilicet morte. Scquitur. Nec dabis sanctum tuum uidere corrupti-

Sanctum tuum. nem. i. quem sanctificasti, quem unxisti tibi, non sines tam diu manere in morte, ut corpus corripiatur. Et autem bebraismus, Videre corruptionem, id est, corrupi, sicut uidere mortem. i. mori. Magna uero gratia credentium est, quod eodem nomine cum Christo appellantur sancti. segregati deo, sicut supra, Sanctis qui sunt in terra eius, sed Christus est sanctus sanctorum, primogenitus in multis fratribus. Hic uides praestari, quod deus in lege egreditur, dicens, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum dominus deus vestrorum. Non tales mihi fecisti vias uitæ. i. reduxisti me in uitam, quod instabat, factum dicit, more propheticus, sicut in Iohanne: Nunc clarificatus est filius hominis.

Sancti. Fe. Notam mihi facies seminam uitæ, id est, ostendes qua euadam ex morte. Post resurrectionem. Adimplebis me laetitia cum uultu tuo. i. cum rursum aspiceris me, qui ad refectionem. modicum quasi deserturus. Post resurrectionem uultum dei & nos uidebimus laetitia sempiterna. Fe. Societas laetiarum cum uultu tuo, id est, ubi uultus tuus est, & aspectus, ibi est abundans laetiarum. In dextera dei erimus post resurrectionem, sicut & Christus in dextera patriæ est, ibi delectationes in æternum. Dextera dei est æterna uita, sicut sinistra eius, propter crucem, id est, tentationes & tribulationes, est uita præsens. Sic in Cantico, Leua est sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me. Aliás sinistra eius est damnatio æterna, Matth. 25.

PSALMVS XVI.

Titulus. Oratio David.

summa.

S.V.M M A. Christus orat cum fidelibus, ne pater cœlestis permittat se succumbere tâ potētibus aduersarijs, tâq; ferociter persequētibus, qui omnibus mudi rebus & voluptatibus abūdant. Ego aut, inquit, in iustitia apparebo cōspectui tuo, abundabo cū apparuerit gloria tua.

Exaudi dñe iustitiā meam, intēde deprecatio ni meæ. Audi orationem meā, non in labiis dolosis. De uultu tuo iudicium meū prodes at, oculi tui uideant æquitates. Probasti cor meū, uisitasti nocte, igne me examinasti, & nō est iniusta in me iniustitia. Ut non loquatur os meū opera hominū, propter uerba labiorū tuorū ego custodiui uias duras. Perfice gressus meos in semitis meis, ut nō moueātur uestigia mea. Ego clamaui qm̄ exaudisti me deus, iclina aurē tuā mihi, et exaudi uerba mea. Mirifica misericordias tuas q saluos facis sperātes i te. A resistētibus dexteræ tuæ custodi me dñe ut pupillā oculi. Sub tegmie alarū tuarū protege me a facie ipiorū, q me adfixerūt.

Aduerte semper (quod s̄æpe moneo) q licet horrēda i hoc psalmo tibi Fidei op̄ideatur p̄secutio si corpus specces, nulla tamē cōparatiōe maior est, quæ pugnatio. inimicis fidē oppugnat. Aduerte quoq; quid in tanis periculis spiritus im̄misceat consolationis: Saluos, inquit, facis sperātes in te. Ut interim tacet ipsam quoq; orationē cōsolatiōis plenā inter horrores, secundū illud Cōsolatio psal. 92. Secundū multitudinē dolorū meorū i corde meo, cōsolations tuæ i tētatiōe. letificauerūt animā meā. Prætera aduertere fideles nūq; corā deo juā al legare iustitiā (aliouī hypocritæ & sc̄enti) nisi in persecutione. Hic enim certi sunt, se propter iustitiā pati, & aduersarios iniustiam habere causam. Iusta causa Non ergo tuæ sibi arrogant iustitiam, sed sententiā amplectuntur Chri- sa. sti, eos beatos pronunciantis. Vide supra psal. 7.

Exaudi domine iustitiā meā, id est, iustiam cōusam meā. In Heb. nō est Med. Nō ut labiis dolosis, id est, tu scis q ex corde loquor. Hypocritæ labiis dolosis orant. De quib⁹ dicitur: Nō omnis, qui dicit mihi, domine, domine & c. de uultu etc. tu iudicato causam meā, qui probas renes et cor da, et uideto iniustitiā aduersariorū. Tui oculi no fallūtur, boim iudicium

Labiis do
losis.

COMMENTARIUS POMERANI

¶ oculi tantū secundū externa iudicat, & aduersarios meos insufficant
in seductionē multorū. Probas̄ eorū mēū, & visitasti nocte, id est, tenta-
tione infidelitatis & persecutione, qua tentasti utrum uellem perse-
vere, igne temptationis me examinasti, sicut argentum in igne examinatur,
¶ non inuenisti in me iniustitiā, id est, per infidelitatē nō cessi temptationi.

Iniustitia.

Nā si fides est iniustitia, cōsequitur infidelitatē esse iniustiam. Vt nō loqua-
tur &c. id est, usq; adeo nō est inuenta in me iniustitia, ut ne uerbo quidē
uoluerim approbare opera hominū, quod tamē ipsi imprimis urget, ut
hoc est, ut noluerim etiam iustificare causan eorū. Propter uerba labio-
rum tuorū, id est, quia uerbū & mandatū tuū nolo p̄euaricari. Ego ex-
stodiū. Ad sententiam potius referret, Ego obseruauī, id est, diligenter at-

Vias du- ras.

tendi vias duras, id est, damnationis, ne scilicet eas sequerer, seductus bo-
na specie, aut territus intentata persecutione. Nam ut hic interpreteris.

Ne lingua quidem.

Vias duras, vias dei carni duras, H̄cbr̄æum ut audeas nō permittit. Fe-
lix h̄ec sic legit: Probasti eorū mēū, visitasti nocte, examinasti me, non in-
uenies, cogitavi, non pertransibit os meum. In operibus hominis, in uerbo
labijs tui ego custodiū vias dissipatoris. Nō inuenies, id est, quia fidem nū
probas temptationibus, certus sum de tua misericordia, q; per labo, q; non
inuenies scilicet scorian infidelitatis in argento meo. Cogitavi, id est, sic
apud me statui. Non pertransibit os mēū, id est, usq; adeo non cedam ad-
uersarijs ueritatis, ut etiam non p̄euaricetur os mū, uel lingua mea, ne
uerbo quidem cedā illis, quasi pro eorum iniusta causa loquens aliquid,

Cauenda opera bo- minum.

quod tanen urgēti. Id quod & alibi sic dicitur: Dixi custodiū vias meas,
ut non delinquā in lingua mea. Posui ori meo custodiā, cum consisteret
peccator aduersum me &c. Sic & de lob dicitur: In omnib; his nō
peccauit lob labijs suis, neq; stultū quid cōtra deū locutus est. In operi-
bus hominis, id est, quando homo operatur, ego obseruauī vias dissipato-
ris, id est, semp metu ne seducerer, ne illic inuincire vias iniustiae sub spe-
cie bona, quas quā sequitur, non errare non potest. Et hoc feci in uerbo la-
bijs tui, id est, secundum uerbū quod tu dixisti. Vis enim ut sequamur uer-
bum tuum, & admones cauere traditiones humanas. Multa uero op-
era hominum in speciem quidem habent rationem sapientie & sanctitatis,
& ceterum non sunt secundum uerbum tuū, & dijudicata se p̄sent
contra uerbū tuū, & tamē impij homines urgēti, ut sequamur opera be-
minum. Semper enim opera fortis splendentia, siue si sancta hypocrisis,
siue mudi gloria & sapientia, nobis imponūt, & aueritūt à ueritate tua,

nisi

ni si uerbum tuum cordi nostro sit inscriptum, quo docti diligenter ca-
utauis has vias dissipatoris, uel corruptoris, uel latronis. Hieronymus
uersum sic legit: In opere hominum, propter uerbum labiorum tuorum
ego obseruauis vias latronis. Hæc sententia non obseruata, quia spiritus fi-
dei defiat nobis, causa fuit errorum nostrorum et sectarum, quæ bo-
die rursum miserante deo agnoscimus per uerbum eius.

Perfice ergo. Dignus uerius qui semper ore tur, Dominus deus in su-
as vias nos dicit orantes, uerū nisi tunc quoque gressus nostros in semitis no-
stris, in quas nos ipse duxit, perficiat, recidunt omnia. Omnia que salu-
tis nostræ sunt, dei sunt, initium et finis, nūbil nobis arrogandum, percunt Dei initium
qui hoc non credunt. Itaque perficere non poteris in tantis periculis et est et finis
tentationibus, a dextris et a sinistris, nisi ipse perficiat gressus tuos in in reno-
vem tuis, in quibus ipse id te ambulare fecit, ut id non tam tuæ, quam fræ salu-
tis sunt. Fe. Sustine gressus meos in semitis tuis, ne labatur uestigia mea. tio.

Ego clamaui, quoniam exaudiisti et. Ergo ne frustra clamauit, qui erat
exaudiens? Respondeo, ad diuersa referendum esse. Ego clamaui, ut ex-
audiens in hac temptatione, quoniam exaudiisti scilicet in alijs: qui hactenus
non se sellisti, iam non solles. Tentationes superatæ confortant fidem no-
stram, ut amplius fidamus liberatori. Felix sic: Ego uocauis te quoniam re-
spondebis mihi deus. Id quod æque est uerbum fidei, quia certo scio me
exaudiendum, ideo uocauis te. Inclina, ut diligenter attendas, etiam si
minus fortiter clamauero. Mirifica, id est, mirabiliter exhibe, ubi om-
nia desperata uidentur, ut videamus esse maxum tuam, que liberat, non
fatuorem hominum, aut fortunam. Quis aluos facis sperantes in te, uer-
bum fidei, psal. 9. Sperent in te et.

A resistentibus dexteræ tuæ, id est, ab illis qui resistunt saluti tuæ, au-
taliu tuo, quo nobis subuenis, ueritati tuae, et uerbo Euangelico, ut suæ
dexteram, id est, potentia, diuinitas, et sanctam sanitatem hominibus confir-
ment, ab illis, inquam, custodi me, non solum ut non ueniam in manus eo-
rum, sed multo amplius, ut nunquam consentiam consilio eorum, et ita custo-
di me purum et intactum ab illis, sicut homo solet custodire pupillam oculi sui,
id est, diligencissime quandoquidem hic est præsensissimum periculum, si uel
paudulu eis adulati fuerimus, aut in modico cesserimus. Fe. autem ex Heb.
coniungit sic: Saluas cōfidentes ab insurgentibus in dextera tua, id est,
qui liberas per dexteram tuam ab aduersariis eos quæ confidunt in te.

Resistentes
dexteræ
dei.

Sub um-
bris alijs

Sub tegmine. Fe. In umbra. Quis nō uidet esse translatum à galinio, et bra alarū.

COMMENTARIUS POMERANI

elijis autem? Alibi: Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius
sperabis. Et Christus: Sicut gallina congregat pullos suos sub alas etc.
Gallina. Gallina oblitus sui protegit pullos, fouet, infirmatur pro eis, id quod ex
voce prodit, pugnat pro eis, & uitam suam cōtmittit. Tales affectus, quis
in deo uidere non potuimus, misit nobis filium in quo wideremus. Quis bie
non speraret? sed fides deest nobis. A facie, id est, a præsentia, uel, ne
me iudeant. Qui me afflixerunt, non manibus solum, sed & multo am
plius impijs uerbis & conuersatione, sicut & 2. Pet. 2. dicitur: Loth
qui opprimebatur a nefarijs, per libidinosam conuersationem eripuit. Is
enim oculis & auribus iustus cum habuaret inter illos, quotidie ani
mam iustam iniquis illorum factis excruciat.

Afflito
pī.

Inimici mei animam meam obsiderūt, adipem su
um concluserunt, os eorum locutum est superbia. Proiicientes me nūc circundederunt me: oculos
suos posuerunt declinare in terram. Suscepserunt
me sicut leo paratus in prædam, & sicut catulus
leonis habitans in absconditis.

**Adipē cō
cluserunt.** Animam esse uitam quis ignorat? Fe. Inimici mei in animam uel pro
pter animam circūdederunt me, id est, ut me occidant, & tradant morti
corporis & anime. Adipem suū concluserūt, id est, iā pinguē, ut opī
nantur, præda, scilicet me quē tā topere quæsierūt, ut uastatorē regni co
rū, cōprehenderunt illi leones, & catuli leonum insidiātes, id est, oīa insi
dijs agentes, quā si nibil iniustitia meditentur, sed ubi potestas tembrarē
eis à deo data fuerit, tunc unguis habent & ora leonum. Vide eadem
psal. 9. Tunc os eorum locutum est, uel loquitur superbia, dicens: Cōpre
hendimus, uicimus, & ut alibi dicitur, deuoramus eū. Hę insidiae, et
consiliū impiorū eleganter descripta sunt Sap. 2. Fe. sic: Adipe suo clausē
runt os suum, locuti sunt cum superbia, quo significat prædam teneri in
ter dentes &c. Projicientes me, id est, ut proiectamentū me afflumen
tes, & pessimum hominem, qui indignus sit ipsa uita & terra. Circūdē
rūt uel obcederūt me. Fe. In gressibus nostris, uel iuxta uestigia nostra nūc
circundederūt nos, id est, quoqūq; ambulabamus, oīs vias euadēdi præmu
nicrūt, ne suscipiteretur nostra excusatibes, ne audiaretur nostra iusta causa,
Oculi in sed ut oīs cū eis dānarēt nos, curabat etc. Oculos suos posuerūt, ut nō
terram. suspicerēt in celū, sicut et de senibus legitur in historia Susanna. Qibusc
verbis

verbis elegansime describitur affectus impiorum, cu contra ueritatem agunt,
 & contra conscientiam machinantur malum in proximum, oblii criminis rectorum iu-
 diciorum dei, in suas cupiditates tantum respiciunt miseri et excusat, non in id
 quod rectum est, quod dei est: sic sentiunt, ut cum ista deo uel placeant uel di-
 fficiant, oportet nunc sic fieri, alioqui non est consultum rebus nostris,
 si in ueritatem responsum, actu est de rebus nostris. Hoc scilicet est ocu-
 los ponere, ut tantum respiquant in terram. Vae illis.

Exurge domine, praeueni eos et supplata eos, eripe
 animam meam ab impiu framea tua, ab inimicis ma-
 nus tuarum. Domine a paucis, a terra diuide eos in uita eo-
 rum, & absconditis tuis ipleatus est ueter eorum. Saturati sunt filii, & dimiserunt reliquias paruulis suis.
 Ego autem in iustitia apparebo conspectui tuo,
 satiabor quando uidebitur mihi gloria tua.

Exurge domine, ueni in auxiliu, qui uideris iam dissimulare. Præueni
 eos, anteque perficiant quod machinantur. Fe. Præueni faciem eius, id est, ipsius.

Ab impiu framea tua, Appositio est. Hoc est, qui impius est gladius Impius
 tuus, dum per eum punis quos uis, sicut de Assyrio legis, Esa. 10. Quo nocte uirga dei,
 etiam diabolus est framea dei, sicut in Iob legis. Ab inimicis manus tuarum,

id est, ab iis qui resistunt dexteræ tuarum, ut supra. Domine a paucis a
 terra diuide eos in uita eorum. Ipsi multi sunt & fortes sunt, nos autem
 pauci, despecti, imbecilles. Tu diuide eos, ad est, separa eos a paucis a ter-
 ra, ut non amplius regnent super nos in terra, & hoc in uita eorum, ut ui-
 deant & confundantur, uel sicut alibi dicitur: ut ueniat mors super ipsis,

& descendant in infernum uiuentes. Verum alia sententia est in Heb. ut di-
 cam. Et absconditis tuis, id est, bonis terrenis impletus est uener eorum.

Sed nūquid bona terrena sunt abscondita? Stultus ego si hoc dixerim, quid
 enim magis appetet, speciosum est &c. Sed abscondita dei sunt illa ipsa

bona terrena, dum per talia exercetur iudicium humanum, ut putetur illic deus
 esse propicius, ubi talia dederit, ubi omnia uidetur abudare, cum saepe diuersum

sit. Sicut dicitur dicitur: Recepisti bona in uita tua, & Lazarus mala. De
 illis ergo absconditis dei sagnantur animalia uentris in interitu, quae ob

ipsa bona audierunt resistere ueritati illius qui bona dedit. Unde addit: Abu-
 dant filiis & amicis, & tamquam adest, ut aliquid desit eis, ut etiam abun-

de diuitiarum suis filiis & amicis & hereditibus morientes relinquant.

Abscondita
dei in ipius.

COMMENTARIUS POMERANI

Felix si hæc legit: Eripe anima mea ab impi framea tua, (id est, quæ
est framea tua.) A iuriis manu tua domine (id est, qui sunt manus tua,
sicut Iob dixit: Manus domini tetigit me, cù tamen diabolus cum tetigis-
set) à iuriis ex tempore (id est, qui ad hoc tantum tempus pertinent, non
ad eternam uitam) quorum pars in vita (id est, qui hic partem suam acci-
piunt, post hanc uitam pauperes futuri) & abditū tuū, ut impleas uen-
trem eorū (id est, occultū cōfiliū tuū est, in quo fallitur iudicium mūdi etc.)
saturētur filijs, et dimittat reliquias parvulius suis, id est, abundēt plus
quam satis sit eccl. Ego autē, Empbatica antithesis est. Illi sic abundēt,
nō inuidet eis hæc tā aperīta gloria & occultā damnationē. Ego autē ista
respuens, in iustitia quæ est per fidem coram te apparebo, non in diuitijs
injustis coram mundo apparebo. Abundent alij alijs rebus, ego iustitia
dues ero illas nō respiciens, autē, quia sua est, nō respicere nō po-
test. Et si pauper iudicer & despiciens, non tamen querāram cum illis ni-
ris hic saturari, qui iam in eternis bonis spē ipsa saturatē mūbi promis-
to, certius q̄ satiabor cum apparuerit gloria tua. Tunc & nos, inquit
Ioannes, similes ei erimus, & uidebimus eum sicuti est. Fe. Satiabor dū
surrexerit similitudo tua. Similitudo dei est homo, Gene. 1. sed in peccato
Similitu- Adam perdita est, quæ surgit hic quidem redditā per iustitiam fidci, &
do dei. crescit dum pergimus ex fide in fidem, sed perficietur cum Christo in
resurrectione nouissima.

PSALMVS XVII.

Titulus. (προσκτλευσις) seruo dñi Dauid, q̄ locutus est
uerba cāticī huius, in die qua liberauit eū dñs de
manu oīm inimicorū suorū, & de manu Saul, &
dixit: Diligam te eccl.

Christum hic loquā finis psalmi ostendit. Eripies, inquit, me de contra-
dictionibus populi, cōstitues me in caput gentiū. Populus quæ non cognos-
ci eccl. Et Paulus Rō. 15. misericordia gentibus exhibita probat ex uer-
e se psal - su huīus psalmi: Propterea cōfitebor tibi in gētib⁹ domine, & nominis
tuo cantabo. Ut nūl hic agam, qui propter titulū Hebraicū disloquentur
de Dauide, ignorantes q̄ Dauid in suis tribulatiōibus & liberatiō-
bus uiderit in spū hæc de Christo tribulādo ei liberando, q̄ erat ex lūbis
eius cgressus, & sessurus super sedē eius, ut dicit Petrus Acto. 2. Id
quod & ipse Dauid post hoc cāticū. 2. Reg. 23. in nouissimis suis uerbis
dicit: Spū, inquit, dñs locutus est per me, & sermo eius per linguā mā.
Summa.

Iustitia
diuites.

Cū appa-
ruerū etc.

Similitu-
do dei.

Verba
Christi
e se psal-
mum.

SUMMA. Christus gratias agit deo patri, quia horredis pro se factis miraculis, in tribulatione maxima ex auditus sit, et cum gaudio aeterno liberatus de inimicis fortissimus, ipsaque morte et inferis, eo quod pater dilexit eum immaculatum quidem, sed humiliatum, propter nos. Et eduxit, inquit, me in latitudinem, saluum me fecit, quoniam uoluit me esse. Deinde recessit carnem infidelium Iudeorum, et elegit credentes sibi gentes: Dilatasti, inquit, gressus meos. IN hoc psalmo a uersu, Cōmota est ergo usque ad uersum, Misit de summo ergo, quedam obscuriora apparēt, quae hic absoluū secundū sententiā aliorū, ut mibi deinde liberius in psalmo licet pro mea sententia loqui. Nā cōmodū hic erit, ut etiā noua cū veteribus cōparemus. Augustini autem, qui eum sequitur, obscuras allegorias, et imperfittas nūbil moror, fingere enī ex tuo sensu nō est interpretari scripturas. Igitur qui de Davide exponunt psalmū, et nō inueniūt hanc miracula pro Davide persona facta, sic dicūt: Verba quidem esse Davidis, sed in persona populi Iudaici, gratias agentis, de liberatioē populi, oī ex Aegyptia seruitute et tribulatione graui, per horreda miracula facta, preterea de iis miraculis et terroribus Iudeorum, iuxta montem Sina, quādo dabatur lex Mosaica. Per miracula cōtra Argyptios facta significatur eterna exceccatio, et dānatio illorū, qui nō solū nō recipiūt uerbū dei, sed etiā omnibus modis ei resistūt, ut certe legis de Aegyptiis, quorū caput Pharaoh, i. p̄cip̄s būniū mūdi. Per miracula uero, quibus territi sunt Hebrei ad montē Sina, significatur terror legis et iudicij dei, quod est horror mortis in Sina. Miracula in Aegypto Miracula in Sina.

Et ut terror illius esset in uobis, et nō peccaretis. Lege historiā Exod. 13. usq; ad caput. 13. et Exo. 19, et 20. et Deut. 4. Verū si hanc placet, cū bic certo sciamus Christū loquacem, cur nō potius, neglecto Davide, accipimus Christū loquacem, et grās agētē ī persona suorū. i. om̄ creditū ab initio mūdi quorū caput ipse est, et priogenitus ī multis fratribus? qui clamat ad deum, dū nos clamamus, persecutionē patitur, dū nos patimur, ex auditur et liberatur, dū nos exaudimur et liberamur. Hic clamat ē cælis, Salvile, Sauve, quid me psequeris? Et in ultimo iudicio dicturus est: Quod unius ex minūmis meis fecisti, mibi fecisti. Ipse est et caput credētis populi, non David. Atq; ita Christū in illo ueteri populo exauditū potes intelligere, ē quorū carne et sanguine ipse erat nasciturus. Videamus itaq; singula Primū in Aegypto cōmota est et cōtremuit terra, id est, hoīes in terra Aegypti perturbati sunt. Fundamēta montū cōturbata sunt et commotæ sunt

COMMENTARIVS POMERANI

ta sunt, id est, ipsi principes Aegyptiorū perturbati sunt borrendis illis
miraculis. Ita tropo scripturæ, terra & mōtes frequētissime accipiuntur
ut obscurā nō putas allegoriā. Sic dicitur Sapitn. 9. Intravit sapientia in
animam serui dei, id est, Mosi, & sicut contra reges horrendos in porten-
tis & signis. Et de perturbatione regū aliorū dicitur in Cantico Mosi,
Tunc cōturbati sunt principes Edom, robustos Moab obiunuit tremor
&c. Ascendit fumus in ira eius. Potest intelligi de deo uebemēter irato,
sicut illud, Saulus adhuc spirans minarū & cædis in discipulos domi-
ni. Et de deo Ezech. 21. Effundam super te indignationem meam, & in
igne furoris mei sufflabo in te &c. Atq; ita certe hic paulopost dicitur:
Ab increpatione tua dominè, ab inspiratione spiritus iræ tue. Et uidetur
loqui de deo, ut de homine, flatu excitante flamas, & carbones sue igne
quem flatim sit iaculatorius in hostes. Scriptura enim sic de deo loquitur
sæpe qu. si humanū quid agat, ut & Psal. 7. Nisi cōuersi fueritis &c.
Parato uero igne per iram eius, uolauit in ære per mirabilem scilicet ef-
fatum in tetra illa caligine & tenebris palpabilibus, & pluit grandi-
nem cum igne, misitq; tonitrua & discurrentia fulgura super terram,
Exod. 9. Multa bie poëticis, imò propheticis exornantur tropis, & ge-
storum ordo non seruatur, nec oportet, modo gesta narrarentur in gratia-
rūactione. Sequitur: Et apparuerunt inundationes aquarum, quādō fle-
tit aqua maris rubri quasi murus à dextris & à sinistris. Et reuelata
sunt fundamenta orbis terrarum, id est, profunditates terræ, & abyssi
in maris parte siccata, Exo. 14. Et hoc factū est ab increpatione tua do-
mine, ut Plal. 105. Et increpuit mare rubrum, & exiceatū est, &c. ab
inspiratione spiritus iræ tue. Sic enim dicitur in historiā: Abstulit mare
dominus flante uento uehementi & uerenti tota nocte, & uerit in sic-
cum, sicut aut̄ is flatus spiritus iræ dei, qui flatuit per ista submergere
aduersarios. Sic Moses in Cantico, Flavit spiritus tuus et operuit eos ma-
re &c. Deinde in mōte quoq; Sina, quādō dānda erat lex, legis appa-
ruiſc caliginē nubis, ignem maximū, tonitrua, fulgura, fumum quasi ex
fornace ignis & sonitu buccinæ. Multū bie terra mota est, & mōtes su-
perbice territi, id est, qui erecto collo incidentes, & adhuc nō timentes de-
um nō requirunt. Id quod pulchre legis Deut. 5. quin & terram motam
& celos distillasse à facie dei Sinai legis Psal. 67. Ecce habes historiam,
adde si uis allegorias. Nā sine historia, et praeter scripturæ cōsuetudinē
allegorijs ludere nihil aliud quam fingere est. Christus itaq; si bæc tibi
hoc lo-

Ascendit
fumus.

Volauit
&c.

Et appa-
uerūt etc.

In Sina.

Allego-
riæ.

hoc loco placere, hic propter se facta dicit, quæ certe pro populo ipsius facta erant. Quin et ipse quæ populo suo cōtingerunt, in se ipso expertus Christi est, tentatus per omnia similiter nobis, sed absq; peccato, Heb. 4. Hic non periēta. solū afflictionē corporis pro nobis sustinuit in Aegypto nostra, sed et terrorē mortis & inferorū, horrōre conscientiae: fidei usor enim pronobis cū non essemus soluendo, factus est omnī peccatorū, etiā coram deo reus quod qui non capiunt, Euangelium ignorant, deus enim, ut dicit Esa. ca. 51. Posuit in eo iniuriantes omnī nostrū. Et secundū Paulū, factus est p nobis maledictū et peccatū, et, ut semel dicā: Verbum caro factū est. Hæc si intelligeremus, mirum si non accenderemur ad deum redamandum, cui tantum debemus &c.

Diligā te dñe fortitudo mea, dñs firmamentū meū & refugiū meū & liberator meus. Deus meus adiutor meus, & sperabo ī eū, protector meus, & cornu salutis meæ & susceptor meus. Laudans inuocauī dominum, & ab inimicis meis saluus ero.

His appellationibus nō potest uere dēū inuocare, nisi qui ex solo deo pendet, & certus est nūl sibi præualitū contra hunc protecōrem.

Firmamentū. Fe. rupes. Refugiū. Fe. propugnaculū. Deus meus adiutor meus, & sperabo ī eum. Fe. Lapis meus confidam ī ipso, Nam bū non est in Heb. Dens mens. Inuocauī, Fe. Inuocabo.

Cornu, quo animaū pugnat et superbiunt, in sacris literis, potētiam gloria, regnū significat. Vnde ī Psal. impīis dicitur: Nolite exaltare cornū, nolite extollere ī altū cornu uestrū. Et de Christo, Lucæ. 1. Et erexit cornu salutis nobis &c. Et ī Psal. Et exaltavit cornu populi sui. Laudās inuocabo. &c. hoc præsentissimū est remedium ī tētatione, ut laudās. i. Remedium grās agēs de gratia data et de superioribus liberationibus, inuoces dñm tētationis. ut libereris ī præsenti tētatione. Id quod sāpe uides in Psalmis agi.

Cornu.

Obsederūt me dolores mortis, & torrētes iniquitatis cōturbauerūt me. Dolores inferni circundērūt me, præoccupauerūt me laquei mortis.

Et torrentes &c. Fe. Congregationes Belial perterrituerunt me.

His duobus uersibus summam angustiæ, & passionis sue exp̄essit Psalmi Christus, ut ex magnitudine periculi ostendat grādē bñficiū liberatoris. grādū actō.

COMMENTARIUS POMERANI

q.d. In hac inciderā, sed inuictus pater stupēdis etiā pro me cedūtis misericordiis me liberavit, sicut sequētia habet. In gratiarū igitur actionē hæc narrantur, sicut sere ubiq; in psalmis, id qd; et ante quādoq; monuimus. Vide igitur quid debeamus Christo, ut certe deo patri, qui p nobis tradidit unigenitū, quē mors suis doloribus obsedit, ut fugere nō licuerit, quē iniudications iniquitatū, et congregations Belial, id est, iniquorū et Satanarū nō solum persecutæ sunt, sed etiā cōturbauerūt, et in horrō mortis induxerunt, et inferorū. Nam quos dolores mortis dixerat, eosdē et dolores inferni dicit, praeuenerūt, inquit, me laquei mortis, id est, uenerūt super me absq; ulla euadēdi spē. Atq; hic certe uades Christum à deo derelictum: Erat enim, sicut ipse dixit, poteflas tenebrarum.

Mortis
horror.

Et in tribulatiōne mea iuocauī dominū, & ad deū meū clamaui. Audiuit ex tēplo sancto suo uocem meā, & clamor meus in cōspectu eius introibit in aures eius. Et cōmota est, & tremuit terra, & fundamēta mótiū turbata sunt, & cōmota sunt, quoniā am iratus est eis deus. Ascēdit fumus in ira eius, & ignis a facie eius ardescet, carbones succēsi sunt ab eo. Et inclinauit cōelos & descēdit, & caligo sub pedibus eius. Et ascēdit sup cherubim & uolauit, uolauit sup pēnas uentorū. Et posuit tenebras lassitudinē suū, in circuitu eius tabernaculū eius tenebrosa aqua in nubibus aeris. A fulgore in cōspectu eius nubes trāsierūt, grādo & carbones ignis. Et itonuit de cōelo dñs, & altissimus dedit uocē suā: Misit sagittas & dissipauit eos, & fulgura multiplicauit & cōturbauit eos. Et apparuerunt fontes aquarū, & reuelata sunt fundamēta orbis. Ab ire patiōe tua domine, ab inspiratione spūs iræ tuæ.

Mutatio
temporū.

Temporum. Mutatio ista temporū ubi legis, Introbit, Ardescet, nō te turbet. Christus semper audiendus est, et ira dei semper seruiet in aduersarios. Ut interim nō dicam tropum esse propheticum, qui dum de futuris loquuntur, iam per futura loquuntur, id per præterita, certus est enim spiritus, qui in proph

In prophetis loquitur de Ihs quæ prædictæ adeo ac si iam facta essent.

Ignis à facie eius ardescet. Fe. Ignis ex ore eius deuorabit, id est, ignis qui ex ore eius procedit deuorabit aduersarios. Posuit tenebras latibulum suum, i. in tenebris latiat. Tabernaculum eius quod fuit in circuitu eius, id est, latibulum quod circundedit eum, fuit tenebrosa aqua in nubibus aëris, densis & madidus tempestuosusque aëris, quo significat easdem tenebras in quibus latiat, ut sit tantum repetita sententia. Fe. sic, Posuit tenebras latibulum suum in circuitu tugurij eius, obscuritatem aquarum, densitates nubium. Post versum, Et intonuit de cælo dominus, & altissimus dedit uocem suam, In Hebreus sum additur, Grandes & carbones ignis, sicut et in uulgatis codicib⁹, quibus uulgo utimur, adiectū est hoc ipsū ex Hebreo. Fontes. Fe. Inundationes. Hieronymus, Effusioes, sed quid significetur, satis constat ex eo quod additur, Et reuelata sunt fundamenta orbis terrarum, significat enim terram perfractam usq; ad infimas aquas: nam aquas esse sub terris, & terram fundatam super aquas, scripura clare dicit, id quod dicemus Psalmo. 23.

Cherub autem significat Hebreos, cherubim aures. Super arcam in terra Cherub. tabernaculo Mosis erant Cherubim, id est, animalium imagines alatae, forte ut nunc singulantur imagines angelorum, ubi dabat dominus responsa, & exaudiens invocantes super propiciatorium, quod erat super arcam, Exodi. 25. Vnde Psal. 79. Qui sedes super cherubim &c. Hic tamen sim pliciter puto intelligendum, Ascendit sue, ut est in Heb. equitauit super cherub, id est, aum nel super cherubim, id est, aures. Nam sequitur, Et uox sonit, uolauit super pennas uentorum. Vides quod uento sue uentis affigit alas, ut non dubites, de qua aue dicat. Ut figurate nihil aliud significetur, quam quod deus sub cælo, in aere, praesente effectu & miraculo, quasi suspensus bæc omnia fecerit. Id quod apertius Psal. 103. sic dicitur, Qui ponit nubes ascensum tuum, qui ambulas super pennas uentorum.

Cum luce clarius sit Christus hic loqui, sicut ante indicavimus, qd longius petita querimus, cù dicat ipse bæc miracula facta non in Aegypto aut in Sina, sed quando ipse ad patrem clamauit desiderio cordis in tribulatione sui maxima, quando uidebatur derelictus a deo & omnibus creaturis in doloribus mortis & inferorum, in conturbatione iniuriantis & laqueis mortis. Num adhuc ignoramus ad mortem filij dei omnem dei creaturam turbauit, & horrendo tetragram spectaculo declaratam iram dei patris propter tantis necesse filij sis? Quis dubitat, si unquam per miraculum fuit horrenda

Miracula
Christi pa
tiente.

COMMENTARIUS POMERANI

renda aëris tempestas et cœli terræq; commotio, hic omnia fuisse horribilissima: quandoquidem legio in Mattheo, terram motam, petras scissas, monumenta aperta, inferos patuisse, ut redderent mortuos qui cū Christo surrexerunt et usi sunt in Hierusalem, tenebras quoq; per tres horas et ipsum solem obscuratum, in tribus Evangelistis. Insuper Petrus Aetor. 2. ex Ioële addit lunam sanguineam, signa in cœlo sursum et signa in terra deorsum, sanguinem et ignem et uaporem fumi, antequam ueniat dies domini magnus et manifestus. Indicavit hæc quoq; Iacobus Faber Stapulensis, quæ præter reliquam eruditionem ego uirum bonum non iudicare non possum. Diem domini magnū et manifestum intelligo diem resurrectionis Christi, et tempus testamenti noui confirmati et publicatum magnū in se, id est, gloriosum, manifestum aut postea aqua missus est spissatus. Horribilis hic erat Iudeis quibus Ioël id scripsérat, quia propter infidelitatem abiiciendi erat, Nobis autē est dies letitiae, de qua scriptū est: Hæc est dies quā fecit dominus, exultemus et lætemur in ea, et Nox processit, dies aut appropinquauit. Hæc apud me uult Petri citatio et contextus in Ioële, ut non intelligam de die illa iudicij extrema, sic enim statim sequitur, Et erit, scilicet postquam illa miracula facta sunt, omnis quicq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. Porro ad hæc tam tristia spectacula, signa profecto irati dei in morte filij sui, turbatos animos legis, in primis gentilium, id est, Centurionis et qui cū eo erant, scribuntur enim timuisse ualde et deū glorificasse: deinde et de alijs legis quotquot aderant ad spectaculum istud, quod percussientes pectora sua reverteri sunt. Quid si et hic horrorem legis in gentibus et Iudeis interpretetur, ubi lex noua et testamentum nouum, id est, euangelium confirmabatur in morte et sanguine Christi? Si diligenter itaq; intueraris uides sp̄m Christi cū in hoc Psal de miraculis in passione Christi factis loqueretur, ad illa quæ supra ex historia ueteri citatuimus responxiſse et allusiſse. Sic enī solent prophetæ in alijs factis alia uidere. Et certe ista ex illis quæ ueteri populo facta sunt aestimare debenus, satis scilicet nimiumq; horrenda fuisse, id quod et hic uerba ipsa declarant.

Audiuit ex templo, id est ē loco habitationis suæ, ē cœlis. Quoniam iratus est eis, scilicet aduersariis. Eis, non est in heb. Sed, Quoniam iratus est ipse. Ascendit fumus et c. De uehementer irato deo intelligitur, et de igni aduersariis parato, sicut supra ostendimus. Et inclinavit et c. Id est, tanta maiestas descendit ne talia nō uidere crederetur ab impijs. Et caligo sub pedi

Misit sagit
tas.

Sub pedibus eius. i. quicqd sub eo fuit tetra caligine inborruit. Et posuit
tenebras &c. id est, adfuit quidē deus, sed in illa caligine latuit, immo in
illa caligine uidebatur adesse. A fulgere &c. Fulgura significat per illas
tenebras et nubē opacā subinde pmciuisse & quasi igneos carbones iacu-
lata fuisse, mixta grandine. Nam ignē et uaporē fumi legis in loële. Et in
tonuit &c. Tonitrua significantur & fulmina illa cœlestia ad quæ tre
mā terra & conturbatur. Et apparuerunt &c. Petras scissas legis &
monumenta aperta, Hic autē scisso petreos montes et terram scissam usq;
ad aquas, ut supra diximus, ita ut infera loca pauerint. Nō opus est ali
unde hæc confirmare, Propbeta immo Christus in propheta hæc dicit fa-
cta. Et hæc oīa facta sunt ab increpatiōe tua dñe, quia p hæc increpati
aduersarios. Ab inspiratione sp̄iū iræ tuæ, id est, quia flatu tuo sic iram
contra eos incendiisti, ut supra, Ascendit fumus &c.

Misit de alto & accepit me, & assumpsit me ex
aquis multis. Eripiet me de inimicis meis potenti-
bus & ab iis qui oderūt me, quoniā cōfortati sūt
super me. Præuenerūt me in die afflictiōis meæ,
& est dñs firmamentū meum. Et eduxit me in la-
titudinem: liberabit me, quoniā uoluit me. Et red-
det mihi dominus secundū iustitiam meam, & se-
cundū puritatē manuū mearum retribuet mihi.
Quoniam custodiui uias domini, nec impie gessi
a deo meo: Quoniam omnia iudicia eius in con-
spectu meo, & iustificatiōes eius nō auerti a me.
Et ero imaculatus cum ipso, & cauebo ab ini quis-
itate mea. Et retribuet mihi dominus secundū ius-
titiam meam, & secundum puritatem manuū me-
arum in conspectu eius.

Misit de cœlis scilicet adiutoriū, & accepit me contra sententiā eorū Vult cū
qui clamauerūt aduersum me, Sperauit in dño libere: cum nūc si uult cū.
id quod post addit, liberabit me quoniā uoluit me uel. ut Felix habet, Eri-
put me, quoniā dilexit me, id est, fui ei curæ ut filius. Ex aquis multis.
Alludit ad historiā maris rubri, sicut saepe inuenis in ppbetis. Atq; eodē Aquæ.
respicit quando dicit: Et eduxit me in latitudinē. Propter illā historiā et an-
gustiam

COMMENTARIUS POMERANI

gustiam mortis in mari rubro factū est, ut aquæ in scripturis & im-
mationes aquarum significant persecutions & angustias mortis, quam
& metaphora etiam ab alijs aquis satis nota sit, cū enim in aquas ce-
cideris aut turbatus fueris necesse est ut pereas, nisi libereris. Vnde
est ille psalmus, Saluū me fac deus quoniam intrauerūt aquæ usq; ad anima-
mā. Infixus sum etc. ubi clare uides aquarū interpretationē, sicut ei dicit.
Nam sc̄ exponēdo hic addit, Eripuit me de inimicis &c. Atq; hæ sunt
aque suffocatiōis, sunt & aliae refectionis unde suūm lues ne pereas,
ut Psal. 22. Super aquam refectiōis etc. De qbus diximus Psal. 1. Hic etiā
in scripturis quoq; aquæ significat populos siue bonos siue malos, hoc est
credētes et p̄secutores, Esa. 8. Pro eo qd abieciūt populi iste aquas Siloe etc.

Potentes su
& Christū.
Oderunt
euangelium.
Ante tem-
pus nemo
nobis no-
cat &c.

Potentes dicit aduersarios & confortatos sup se, quia iam Christus
traditus erat illis, iam permittebantur ut facerent quod manus dei decre-
uerat, sicut dicunt discipuli, Actoř 4. Id quod Christus captus dixit: Iam
est potestas tenebrarum et bora uestra. Et ad Pilatum: Non haberes po-
testatem &c. Oderunt, nullam aliam causam habent p̄secutores tuā
euangelij quid quod uidentes omnia sua damnari nō possunt non odisse euangelijs
præconē, Lu. 19. Ciues autē oderūt eū &c. Præuenerūt i. uenerūt
sup me repente, ut aqua maris, ne esset mihi euadendi uia. In die afflictionis
meæ i. quando constitutū erat à deo ut affligerer. Nā ante illud tempus
aduersarij nō posseunt aliqd in nos, etiā si totus mūdus s̄emiat simil cū
toto regno tenebrarū, quid ergo interim timemus? Cū uero illud tempus
uenerit iam placet deo ut patiamur in nostrā multorumq; salutē, atq; ipse
us gloriam, quid hic recusamus? Hic benigna manus optimi patris ut
induxit in aquas, ita rursum extrahit, & siue per uitam siue per mortem
filios sibi dilectos glorificat. Quemadmodū & hic additur, Et est dñs for-
mantum meum, ut non uerear ne mihi sit haerendū in luto aquarum

Lætitudo.
Meritum
piorum.

multarum. Et educit me in latitudinem, id est, in latum campū & libe-
rum ex angustijs & manibus aduersarij, sicut latitudine campi gau-
dent ceru ex angustijs locis, ubi impetrabantur liberati, & fugiunt ad al-
tiora loca ubi circuſpicere possunt & cauere insidias. Id quod infra di-
cit sic: Qui posuit pedes meos tanquam ceruorum & sup excelsa statuens
me. Et reddet &c. Omnia hæc uidentur asserere meritum humanū.
Respondeo, Non asserim. Deus dat nobis iustitiam nostrā, puritatem
manuum nostrarū, ut non faciamus iniūtiātē, sed iusticiā, & pro
eisdem nobis reddit præmium, sicut Augustinus dixit: Deus in nobis co-
ronat.

ronat sita dona. Quid enim habes, ait Paulus, quod nō accepisti? Indigne legunt scripturas qui de parte iudicant, non usq; toto contextu, id quod ne cuales quidem leges patiuntur. Oportet ergo uidere & quod in sequentibus dicitur, Deus qui p̄cūx me uirtute & posuit immaculatam uion meam &c. Vbi confitetur se habere à deo ea pro quib; hic sibi promisit p̄mū. Hoc uero exemplum puritatis in Christo hic nobis proponitur, ut uideamus quantum adhuc nobis desit, & quād longe Christi nobis absimilis à iustitia, nisi fides in Christum nobis pro iustitia imputaretur, sita. ut si oīs Christi puritas etiam nostra per fidem, qua cum eo unū sumus.

Iudicia eius, id est, quicquid ipse iudicat bonum, uel quicquid illi placet, non sequor iudicia mea, aut iudicia hominū, sed dei. In conspectu eius, scilicet quæ est, uel quā habeo coram eo, qui in conspectu hominum damnor, ut immundus.

Cū sancto sanctus eris, & cū uiro innocēte inno-
cens eris. Et cū electo electus eris, & cum peruer-
so peruersus eris. Quoniā tu populum humilem
saluabis, & oculos supborū humiliabis. Quoniā
tu illuminabis lucernā mēā dñe, deus meus illus-
minabis tenebras meas. Quoniā ī te eripiar a tēta-
tione, & in deo mec̄ transcendā murū. Deus me-
us, immaculata uia eius, eloquia domini igne exa-
minata. Protector est omnium sperantiū in se.

Vel, per-
uerteris.

Cum uiro innocentia &c. Fe. Cum uiro immaculato immaculatus
eris. Humdem. Fe. Pauperem, ut intelligas humilem, id est deictū & of-
ficiū. Quoniā ī te eripiar à tentatione. Fe. Quoniam ī te concre-
tū perrumpam militum cuneum, id est, per te omnibus aduersariis me-
is ero superior. Deus mens, absolute p̄mititur, ut hoc ipsum referas Relatio-
nē relatio eius, qui Hebraismus nō aliud est quām bēc oratio: Imma Hebrais-
tulata est uia dei mei. q. d. Talis est deus meus cuius uia sit immaculata, mus.
q; iniustiā nō serat: Ergo nō potest nō me iuuare fidenē ī ipso, et nō po-
tēt non aduersari persecutoribus inquis: Etsi suos permittat ad tem-
p̄tū opprimi & uideatur causam iuuare iniquorum, tamen iustus &
immaculatus manet, & ego iuſsum & immaculatum credam etiā ī
mediis aduersitatibus. Talis m̄bi crit qualē credidero. Habeo uerbū et
omissiones eius, quae mundissima sunt, fallere nō possū, sunt enim igne ut
argentiū

COMMENTARIUS POMERANI

argentum examinata, Psalmo. 11. Et quia domini eloquia casta esse.

Cū sancto Verba per totū Psalmum fieri ad dēū quis non uideat? Ecce non est
sanctus. hic illa sententia moralis quā bīc citare solēt, bona quidē sed quā ex alijs
locis petas. Præterea et se exponit, dicens: Quoniam tu populum humili-
lem et c. Videamus et præcedentia cum sequentibus, Sic dicit: Ipse de-
st immaculatus et ego ero immaculatus cū eo. Alioqui quid luci ad te
nebras? secundū illud Levit. 11. et 19. Sancti efflote, quoniam ego sanctus
sum dominus deus uestræ lege. 1. Petri. 1. Ut aestimas dēū ita habes cū.
Deus sic possidet corda piorū ut quicq; facit non possint non sanctum,
non innocens, nō electū iudicare, id quod ipsis a deo reputatur ad iustifi-
cam: Et sic ipse cum sancto sancte, cū innocentem innocentem, cum electo ele-
cte agit. Atq; hoc nos sumus deo quod ipse est nobis. 2. Corin. 3. Nos oēs
reiecta facie gloriam domini speculantes in eadem imaginē transforma-
mur à gloria in gloriā t. in qua à domini spiritu. Et Christus dicit: Quod
natum est ex spiritu sp̄iis est. Contra sic derelinquit peruersorū et infi-
delium corda, ut quicq; uel facit uel omittit deus nō possint nō peruersum
et iniustum iudicare, quos ipse tradū in reprobum sensum et c. Et sic
apud eos peruersus est et peruerbit, id quod ait in Psalmo: Et dimisi eos
secundū desideria cordis eorū, ibunt i ad inuentoriis suis. Hæc sententia
expressa quoq; est. 1. Reg. 2. Quicq; honorificauerit me illum honorifica-
bo, qui autem contemnit me, erūt ignobiles. Et Titū. 1. Omnia munda mun-
dis, inquinatis aut et c. Et Apoc. ult. Quis fordet, fordet ait adhuc, et qui
sanctus est sanctificetur adhuc. Et Ioan. 15. Omnis palmitē in me nō frē-
tem fructum tollet, et omnem qui fert fructum, purgabit, ut fructum
plus afferat. Sic et Christus in euangelio diuersus diuersis est, alijs la-
men, alijs execratio. 1. Corinth. 1. Nos prædicamus Christum crucifixū,
Iudeis scandalum, gentibus stultitiam, credentibus dei uirtutem et c.

Tenebra Quoniam tu illuminabis et c. i. omne lumen quod est in me à te est, serum illu- ne te nusquam est lumen. q.d. Lucernā iam habeo, quia uidere mihi licet q- minatio. tu deus mens es, liberator, firmamentū, refugium, uerum hanc ipsam lucer- nam facies clariorem (id quod est uerbum sp̄i) ut adhuc amplius hac ui- dere licet, uideo iam qua euadendū sit, amplius uero uidēbo lumen cum eduxeris me ex his tenebris moris et angustiis inferiorum, et ab ont- re gravi peccatorū totius mundi, quod mihi imposuisti, liberaueris. Quo-

Transcen- niam in te, per te liberabor ab omni malo, et in deo meo, i. per deum meum
deum meum. (Hebrei 13, 13) transcedam muri uel carceris uel ciuitatis aduer-
sarium

fariorum, ut effugiam, & liber eudam. Nota est hæc translatio q.d. ite adiutore nulla angustia me tenere poterit.

Quis deus præter deū nostrū? deus qui præcinxit me uirtute, & posuit immaculatā uiam meam. Qui pfectit pedes meos uelut cerui, & super alta statuit me. Qui doces manus meas in bellū, et posuisti arcū æreū brachia mea. Et dedisti mihi protectionē salutis, et dextera tua suscepit me. Et disciplina tua correxit me in finē, & disciplina tua ipa me docebit. Dilatasti gressus meos subtus me & non sunt infirmata uestigia mea. Persequar ini micos meos & cōprehendam eos, & non conuer tar donec deficiant. Elidā eos, & nō poterunt stas re, cadēt sub pedes meos. Et præcinxisti me uirtute in bellū, compediuisti subtus me omnes insur gentes contra me. Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, & odio habētes me disperdidisti. Clama uerunt & non erat qui saluaret, ad dominū, et nō exaudiuit eos. Et comminuam eos ut puluerem ante faciem uenti, ut lutum platearū delebo eos.

Hoc scilicet est gloriari in deo, & uersa p dcū sorte omnibus inimicis esse superiorē. Vides itaq; hic horrendū iudiciorū abiectiōnē glorifica Euāgelij to Christo, quod iudicium manet oēs Euāgeliū Christi aduersarios. Non hostes. cessat enim eos Christus psequi, & excæcare, et tradere in reprobū sensum, donec sine omni spe uenire pereat, utcūq; interim floreat, et nihil mis timeant, q; hoc iudicū. Horrendū est incidere in manus dei uiuetis.

Præcinxit me uirtute, id est, fortē et armatū me fecit, et seruauit me ab oī peccato. Perficit, id est, pfectos fecit et eccleres sicut pedes ceruorū, quia ad excelsa festināt, ut supra dī. Quod doces etc. id est, fortē me reddis ad expugnādos inimicos. Et posuisti arcū æreū brachia mea, id est, robur inactū mibi dedisti, ut est infrāibilis arcus æneus, & idem fortiter iaculatnr in hostes spicula. Felix: Et contritus est arcus æneus bra edis meis, id est, fortitudine mea fracta ē potētia illorū. q; ut arcus æneus

G uidebatur

COMMENTARIUS POMERANI

uidebantur iniulti de quibus supra: Eripuit me de inimicis meis potentiis &c. Et dedisti mihi protectionem salutis. Fe. Dediti mihi scutum salutis tuae, id est, tue liberationis & protectionis. Et dextera tua suscepit me. Fe. Et dextera tua confortasti me. Et disciplina tua correxit me in finem, id est, castigatio tua paterna erudit me, & erudiet in eternum. Ad haec enim proficit nobis tentatio, ut magis confidere discamus in deo, & compati alijs tentatis. Sicut et de Christo dicitur Heb. 2. Debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret &c. Felix: Et mansuetudine tua multiplicasti me, id est, ex paterna gratia iam addidisti mihi multam fortitudinem, uel auxisti me copijs auxiliaribus. In Heb. pro toto uersu nostro non est aliud quam, Et mansuetudine tua multiplicasti me.

Dilatasti gressus &c. Perstat in metaphora de cerui pedibus, & supra dixerat: Et eduxit me in latitudinem &c. Stare. Fe. surgere. Coperdiasti, quo significat eos non surrecturos ad paenitentiam. Fe. Prosternes subtus me insurgentes in me. Et inimicos meos dedisti mihi dorsum, id est, uertiisti eos in fugam, ut nihil uiderem ex eis nisi dorsum, nemio ex eis, uersa facie ad me, rogauit delicti ueniam. Sic oportet Christum regnare, donec ponat omnes inimicos eius sub pedes eius.

Dedisti dorsum.

Clamant
frustra
inimici
Christi.

Clamauerunt &c. Haec est nouissima persecutorum Christi & Evangelij plaga, q; clamantes ad deum non exaudiuntur, nolunt enim agnoscere culpam persecuti Evangelij, sed obsequium se praestitisse putant deo. An non putas Iudeos sub nouissima captiuitate, quando obcesserant, stante adhuc templo, s;e prius inuocasse deum Abraham, deum Iacob, & deum Isaac? aut non iam inuocare? Sed in Daniele praedictum erat, non fore Christi populu, qui eum esset negaturus: si non Christi, ergo etiam non dei, quid igitur frustra inuocant qui deum non habent? Communiuam &c. notae sunt metaphorae, quod dabo legimus. Felix legit auseram, hoc est, ut rem uisissimam eos auferram de terra.

Scriptura libenter utitur uerbis militaribus, ubi pugna spiritualis de-
Vocabula scribitur, sic uides Eph. 6. Hinc uides hic prae cinctum armorum, agilem cur militaria. sum, expeditas manus, fortia brachia, cutum, campum latum, persecutio-
nem, comprehensionem, conculationem, interemptionem &c.

Eripies me a contradictione populi, constitues me in caput gentium. Populus que non cognoui seruiuit mihi, in auditione auris obediuit mihi. Filii alieni

alieni mētiti sunt mihi, filii alieni inueterati sunt,
& claudicauerunt a semitis suis.

Felix. Eripies me de contentionibus populi. Populum uocat more scri-
pturæ Iudeos, qui populus dei esse debebat, ut diximus Psal. 2. Cōstitu-
es &c. Id est, facies me regē gentiū. Claudicauerūt à semitis suis, id est,
prae incedētes deseruerunt vias, quas eis deus monstrauerat. Felix: Ti-
mbunt ex penetralibus suis, id est, nusquam securi erunt, ne in absconditis
quidem, quandoquidem & è terra sua ejcentur, & inter gentes pau-
buni affluti, & in conscientijs pauebunt misere, secundū cōminationem Piuorum.
legis, Deut. 28. Dabit tibi dominus deus tuus cor pauidum &c.

Hic manifeste, de qua hactenus dixit, uides abiectionem Iudeorū &
electionē gentiū. Contradictionē uide in historia Euangelica, de qua &
sequitur: Filij alieni, id est, qui filij esse debebant, habētes promissiones dei, Filij alieni
& testamēti, filij, inquam, debebant esse per fidem, sed mētiti sunt mi-
bi, id est negauerunt ueritatē, ergo sunt alieni, id est, furij. Lege Esa. 1. Fi-
lios enirū &c. quibus dicit Christus: Vos ex patre diabolo estis. Inue-
terati sunt, id est, in uetus state carnis manserunt, & noluerū spiritu in-
nouari. Significat aut̄ p̄prie, in malis obstinati sunt. Populus quē nō
cognoui, id est, iā populus quē antea populum nō habebam, dum nō agno
scib⁹ me, seruuit mībi. Hæc seruitus est, credere per Christum nos sal-
uandos, quæ fides facit deo acceptos, & coram mūdo etiā inculpatos, id
quod declarando sequitur: Ad auditionē auris obediuit mībi, id est, etiam
non usq; me, non usq; miraculis suscepserunt Euangelium meū, quemad
modum dictum est Thomæ: Beati qui non uiderunt, & crediderunt.

Iudæi bodie quoq; sunt omnes iustitiarij operū, qui deum non habent iudæi
iustificatorem, sed iugiter contradicunt huic sacro Euāgelio, q; ex sola in nostri.
Christum fide iustificamus, quandoquidem & nūc Christus positus est
in signū, cui cōtradicitur ab illis, qui se populū dei gloriantur. Gētes uero
sunt publicani, peccatores & meretrices ad Christū cōuersi, qui nulla ha-
bentes merita, gaudent sibi gratis omnia à deo per Christum donari.

Vivit dominus, & benedictus deus, & exaltetur
deus salutis meæ. Deus qui das uindictas mihi,
et subiicis populos sub me, liberator meus de ini-
micis meis iracūdis. Ab iisurgētibus ī me exaltas
bis me, a uiro iniquo eripies me. Propterea cōfir-

Pauor im-
piorum.

Inueterati

Gentes
conuersæ

COMMENTARIUS POMERANI

tebor tibi in gētibus domine, & nomini tuo psal
lam. Magnificās salutē regis, et faciēs misericor
diā Christo suo dauid et femini eius usq; i seculū.

Iracundi. Subiçis. Felix: Interimit uel interimis. Iracundis non est in Hebræos, sed affectum certe exprimit aduersariorum, qui in januunt præ furore ne
nibl agant, dum non aliud possunt.

Viuit dñs. Viuit dominus. Iurātis erat apud Hebræos, quasi dicas: Per dñū uiue
tem. Et si iurabatur in gloriā dei, cū gētiles iurare p̄ deos, quā certe non
uiuebant. Hiere. 16. &c. 23. Propterea ecce dies uenient &c. Hic tamen
ipse contextus indicat nō iurātis esse, sed gratias agētis. Viuit dominus,
sicut nos dicimus: Deus adhuc uiuit, cum uidemus deiici impios, & cau
sam iustorum apparere iustum, id quod curāte deo fieri non dubitamus.

Propterea, id est, quia ero caput gentiū, abiectis aduersarijs, cōfitbor
Laus dei tibi, id est, laudabo te. Hoc est, faciā ut prædicato ubiq. Euāgeliō q. in me
iter gētes, crediderint, sanctificēt nōmē sanctū tuū. Sanctificare nōmē dei quid sit,
uide in expositio[n]e orationis dominice per D. Martinum. Sanctificatur
Sanctifica autem, dum omnis laus, omnis iustitia, & quicquid est salutis ad cū re
re nomen dit, dum omnia eius esse, & oīa nos ab eo accipere agnoscimus p̄ Iesum
dei.

Christū dominū nostrū, ut omnes, inquit, honorifcent filium, sicut ho
norificant & patrē. Hoc habet Euāngelium Christi in gentibus præ
dicatum. Dum uero sic sanctificas eum, & ipse uicissim sanctificat te in
ueritate, id est, sermone suo, Ioan. 17. & sic ipse cū sancto sanctus erit etc.

Magnificās, id est, qui glorificat. Mutatio est personæ, pro qui magni
ficas &c. Salutem, id est, liberationē sive resurrectionē regis illius, qui cō
stitutus est caput gentium. Et faciēs misericordiā &c. Christū vocat
Dauidē, quia ex lumbis Dauidis super soliū Dauidis sessurus erat, Esa.
9. Et Dauid quoq; clare uocatur, Ezech. 34. & Osee. 2. Christum uero, id
est, unicum, sive regem, sive Hebraice M̄ßiam uidebis Psal. 44. Vides
Regnum aut̄ hic, regnū Christi ēsse regnū misericordiæ, quā ipse accepit à patre, et
misericordiæ nulli continget, nisi femini Christi, id est regeneratis per semen Euange
die. licum, quod est uerbum dei. Et hæc misericordia eterna est, Amen.

PSALMVS XVIII.

Titulus (προσκ ο λευσις) Psalmus Dauid.

S V M M A. Celi isti uisibiles, stellæ, dies, nox, sol, diuina sunt spæcia.
Creatio. cula, in quibus gloriā creatoris, & admirabili opa intueniunt. R.O. 1. In
uisibilia

visibilia dei (æterna ruis potètia ac diuinitas) cōspicuntur à creatura mū
di, dā cōsiderantur in ijs quæ fiunt, id est operibus. Sed cur nō addit hie
terrā, mare, & oīa quæ in eis sunt, ut solet? cur tantum de cœlis fit hie
mentio? Ludit ergo & hic diuinus sp̄iritus suis figuris, quā etiam quando
creavit oīa, & ab æterno uidit nouū mundū quādoq; futurū, & regnum Nominis
celorum in terris, de quo Esa. 65. & 66. lege, & gaudebis. Vnde dicit mundus.
æterna Sapientia Preuer. s. Cum eo eram cuncta componens, et delecta-
bar p singulos dies, ludēs corā eo omni tempore, ludēs in orbe terrarū, et
dñe meæ esse cū filijs hoīm. Nūc ergo filij audite me &c. Sic sapien-
tia dei habitat cū hominibus, si audiāt uocē eius. Vnde hic regnū hoc cœ-
lorū uerbo regi declaratur, dū de enarrāda gloria dei, de annūciādis opere
bus dei, de cruciātione uerbi, de annuncianda scientia, de audiendis uoci-
bus in omnibus linguis & in oīibus terris dicitur, ut interim non di-
con quæ adduntur de lege domini immaculata &c. Et Paulus aperuit Regnum
uibis sententia huīus psalmi, R. 10. ubi citat de Christi prædictoribus
versum: In oīem terrā exiuit etc. Igitur hic nouū mundū in sp̄itu uides post
Pentecosten, quā uocāt, quādo p sp̄iritū sanctū è cœlis missum declarata Summa
gloria resurrectiōis Iesu Christi dñi nostri, gloria et mirabilia dei, uerbum psalmi.
sp̄iritus et sciētia scripturarū omnib⁹ gētibus et linguis prædicata sunt,
ubiq; effulgēt, illumināt, et accendāt per sp̄iritū sole iustitiae Christo,
quando impletū est quod superiori psalmo promisit: Propterea cōfitebor
tibi in nationibus domine &c. Tūc lex domini hactenus importabilis, fā
lla est iugū Christi suave & onus leue, desiderabilis sup oēs & diuitias
& delicias, nēpe donato sp̄iritu Christi à patre in cordibus credentū.
Qui quia adhuc in eis aliquid supereft carnis, atq; adeo ī carne peccatū,
necessē habet post suscepā etiā gratiā semp clamare: Dicit̄a q.s itelligit?

Coeli enarrant gloriā dei, & opera manuum
eius annunciat firmamētum. Dies diei eru-
ctat uerbū, & nox nocti annūciat scientiam.
Non sunt loquelæ, neq; sermones, quorū nō audi-
untur uoces eorū. In omnē terrā exiuit sonus eo-
rū, & in fines orbis terræ uerba eorū. In sole pos-
suit tabernaculū suū, & ipse ut sp̄ous egrediens
ex thalamo suo. Exultauit ut gigas ad currēdā ui-
am, a summo cœlo egressio eius. Et occursus usq;

COMMENTARIUS POMERANI

ad sumū cœli, & nō est q abscondetur a calore eius.
De cœlis istis & firmamento, id est, luna & stellis lucentibus in
medio nationis prauæ, & sole iustitiae, diximus Psal. 8.

Gloria
dei.

Gloria dei est gratuita omnium peccatorum remissio, unde glorifica
tur solus deus, & nihil tribuitur nostris viribus, studio, aut iustitiae, atq
hæc est gratia Euanglica per Christum. Vnde Paulus: Omnes peccave-
runt, & egredi gloria dei. Lege. 2. Corin. 3. & 4. Hæc gloria non potest
enarrari nisi à cœlis, id est, spiritu dei plenis, in quibus deus ipse inhabi-
tat. Terra uero non nisi terram sapit, & gloriam prædicat humana, in
in humanis iustitijs sua querens. Gloria autem dei, ut prædicata et enar-
rata fuerit, deificat omnem gloriam humana, sapientiam, arbitrium, stu-
dium, sanitatem, meritum, & quicquid est de quo caro per errorem sub spe-
cie cultus dei gloriari solet. Alioqua gloria dei non habebit locum, id est,
non erit homini remissio peccatorum. Sequitur eadem sententia repetita
alijs verbis: Et opera, inquit, manuum eius annunciat firmamentum.

Opera dei

Opera manuum dei sunt, quicquid ipse in salutem nostram operatus est
per Christum, per quem & omnia condidit, nobisq subiecit, ut Psal. 8.
dictum, quacquid quoq; semper in nobis operatur per spiritu suum. Hæc
annunciant stelle in tenebris huius ignorantis mundi constituta. Sabba-
tum enim prædicant deo sanctificandum, ut nostris operibus per gratiam
cessantibus, ipse operetur in nobis omne bonum. Heb. 4. Esa. 58. ut solius
dei maneat gloria, nostra nulla sit. Vnde & Esa. 12. Notas facite in po-
pulis adiunctiones dei, nō adiunctiones et traditiones, somniaq; et delyra-
menta humana. Hæc prædicatio operū manū dei adeo est hodie incogni-
ta, ut stultæ iudicet & hereticæ, qui sibi Christianissimi uidetur. Nō sic
impij, quoniā qui spū dei nō agunt, bi nō sunt filii dei. Spiritu dei nō agi-
minū, dū uestrū sequimini. Vestrarū bonas intentiones nihil moror, oportet
sequi intentiones dei, non humanas. Secundū uerbi dei cōparate omnia,
& nō errabitis. Hoc autem poteritis, si ipse dederit & illuminauerit, usq;
adeo nihil manet nobis i quo gloriemur. Tenebræ hodiæ, id est, excæcante
mentes humana opera et studia prædicat, nō dei, ut seducti in scipis glo-

In nocte nativitatis Christi angeli ē cœlis cātauerū gloriā deo in excelsis,
sicut in cœlo & in terra? His omnibus prælsum est, quādo in
ter nos nativitatis Christi angelus in terris. Et prouocati pastores Iudei,
dixerūt: Eamus & videamus hoc uerbum, quod dominus fecit & ostēdit
nobis,

nobis, q̄n. Et stella prouocauit magos ḡtiles ad adorandum qui natus erat regem Iudeorum. Vides et tum quoq; uocationis et ḡtiū, et Iudeorum primicias, sed adhuc nox ubiq; erat, nōdū reuelato Euangilio.

Dies diei et c. R. 13. Nox proceſſu, dies aut appropiabantur. Nox lex est, dies aut Euangeliū. Nox ignorantia gentilis, dies illuminatio Christi ana. Nox prædictio pphetarū, dies exhibitio Christi. Qui aliquā erant tenebrae, nūc, ut ait Paulus, lux sunt in domino. Nūc ergo et dies prædicat, et nox nō tacet. Habet enim et nox suam gloriam, sed nihil ad diē. Illa enī quandoq; stellis et luna decora uidetur, in die aut semper lux est semper in die uidere licet, etiā si sol se nubibus obduxerit atris. Sed dies diei et nox nocti prædicat. Nox aut potius stellae noctis, sunt apostoli et doctores apostolici q̄i legē prædicant, quando et Iudeos et ḡtes sub p̄ctō i. incredulitate et ignorantia dei conclusos docent, quando superstitionē Iudeorū, idolatria gentiū, impietate utrorūq; arguunt: Nōne hic nox. i. lex et dānatio prædicata annūciat nocti sue indicat nocti. i. illis q; adhuc sunt sub lege et ignorantiae tenebris, scientiā? Per legē enim scitur quid debeas, no in per ea præstare potes, indicat enī solū scientiā. Et peccatum, inquit Paulus, nō cognoui nisi per legē. Itē, nox annūciat nocti scientiā, quando ex scripturis disputant de Christo uētuoro cū Iudeis et gentibus et interpretantur scripturas. In litera enī uerfantur ut inducat mentes in cognitionē sui, quo se agnoscant esse noctē. i. tenebras. Itē, quando infirmis adhuc multa permittūt, et se illis attēperant ad tēp̄us donec crescant i. uirū perfectū. Ita Paulus. i. Cor. 9. Nā cū liber esset ab oībus omnī me scriui feci, et factus sum Iudeos Iudeus, Gētibus Gentibus, oībus via et c. Itē, nox iudicabatur. i. stulti propter prædicacionē crucis, à nocte. i. stultis Iudeis et gentibus incredulis. i. Cor. 1. et tamē nō tacebant ista noctis luminaria, sed quanū in ip̄is erat, annūciabant scientiam. i. quid nosse oporteret ad salutē. Annūciabāt, inquā, uel indicabāt, quia cor di infundere irrisoribus nō potuerūt, id qđ solius est opus sp̄us. Sic et nūc incredulis annūciari et indicari p̄t sciētia, sed ut suscipiatur solius ē efficiat sp̄us. Ita q; et tu nūc es nox nocti, ut indices sciētiam uerbi dei, nō agas tumultuoſa prædicatiōe ad subuersionē audiētiū, sed cōſule iſfirmis donec cōualeſcat: ita egit Chrūs, ut uides in historia Euāgelica, egerūt et apostoli. Ne quare tumultū, sat negocij, si pugnare libet, præbebūt p̄būt. Sed ne illud nō glexisse uideamur, qđ est quod dicit: Dies diei eruſat verbū? Miror hic sapiētiā spiritus. Dies diei nō annūciat uel indicat, sed

Dies diei.
Nox nocti

Ad tumultū
tū prædi-
cantēs.

COMMENTARIUS POMERANI

eructat, nō scientiam, sed uerbū. Dies i. luce Euangelica p̄fusi: & illumi-
nati, eructant. i. ex abundantia cordis sp̄u sancto ebrii, ex ore uere aposto-
lico p̄ferūt nō doctrinam humānā, sed ipsum uerbū quod proprie in scri-
pturis uerbū dicitur, in quo uiuit homo. i. uerbū sp̄u quod uiuificat, dū in
terim litera & sciētia occidit, de quo R. o. 10. ex Deuter. Prope est uerbū
in ore tuo & i corde tuo, quod est uerbū fidei, inquit, qđ pr̄ædicamus.
Hoc uerbū eructat dici. i. illuminatis p fidē siue credētibus. Sic Paulus
Ipsis aut uocatis, inquit, ḡetibus et Iudeis Christū dei sapientiā, iustitiā,
sanctificationē. Et rursum: Sapiam aut loquimur inter p̄fētōs, quā nemo
ex sapiētibus mudi cognouit. Hęc oīa quae diximus, sunt ministeriū lite-
ræ et sp̄us. Habes quid pr̄ædicatū sit, & quid hodie pr̄ædicatū. Sequitur
Nō sunt loquelæ &c. In omnē terrā &c. Id est, oībus linguis pr̄ædica-
tū est et i toto orbe terrarū. Prophetia adhuc īpletur usq; in finē mundi.
Felix, In omnem terram exiuit cursus eorum.

Non sunt
loquelæ.

In sole.

Tanquam
sp̄onjus.

A summo
celo.

In sole posuit &c. Id est, i summa claritate habitat nūc p Christū no-
bis cognitus deus, qui antea nō sic erat ubiq; cognitus, qñ adhuc erat nox
Vel, In sole iustitiæ Christo deus posuit habitaculū suū. Nam i Christo,
ut ait Paulus, habitat oīs plenitudo diuinitatis corporaliter. Et ipse deus
i hoc sole iustitiæ Christo tanquā sp̄osus pulcher aspectu nō iam terribilis
index, amabilis sp̄osæ, et oī gratia iam unū cū fidelibus factus, pcedēs de-
thalamo suo. i. egrediēs p uerbū suū ex celerū habitaculo, ex cordibus et
ore illorum q iam celi fāti erant et regnum celerū, exultauit ut fortis
athleta certus de uictoria regni tenebrarū, ad currēdam uiam, scz p totū
orbē, p Euangelū apostolorū. Hic Christus in sp̄u per uerbū suū et gra-
tiam uuit ad ḡetes, ut adduceret alias oves quae nō fuerūt ex ouili Iudaico.
Iuit uero cū ḡaudio, siue exultauit hic sp̄osus ut curreret uiam. Nam iam re-
cōciliato mūdo l̄etiū nuncū ubiq; pr̄ædicabatur, et deus nō iā iratus, sed
p̄pitius et pater nūciabatur toti mūdo. Cursum uocat, sicut supra, In om-
nē terram exiuit cursus eorū. Nam uelociter currit sermo eius, et Christū
pr̄ædicatio breui mundū quasit, quin et adhuc dies est, & quo d nōdū ce-
li spaciū pm̄esus est ille sol, breui permetetur, ut sit deinde finis huius mū-
di, sicut pr̄ædixit Christus, Pr̄ædicabitur hoc Euangelū regni in toto or-
be terrarū, et tūc ueniet cōsummatio. Vnde additur: A summo celo eges-
sio eius, et occursus usq; ad summū celi. Nō ignoro hoc loco uulgo intel-
ligi Christū p̄cessisse ex thalamo. i. utero uirginis, et exultasse, ut curre-
ret uia salutis nostræ, ut p nobis pateretur, sicut dixit; Desiderio deside-
ravi hoc

reni hoc pascha manducare uobis cū antequā patiar, et cundē ē cælis ue
nisse ad nos & ad cælos per glorificationē esse regressum. Sed totus psal
mus est de prædicatiōe & institutione regni cælorū per orbē, quæ i ffū
nō minus gloria est, quā illa fuerit, atq; adeo ppter hanc illa facta sunt, et
illa nibil nobis p̄fuisser nisi hæc secuta fuisset. Idcirco etid ex græco huc
uersum clarius retulissim sic. Ab extremo cæli egressio eius, et occursus
nisi ad extremū cæli, nisi ueritus fuisset illos qua ueterē saliuā malunt.
Quis negat sententiam esse bonā quā dicūt, sed hic cā haberi unde p̄babūt?
Nos uero dicimus hic alludi ad uisiblē istum solem, qui egreditur ab oriē
te, et uadit in occidentē usq; donec dies est, & totū orbē illustrat & ca
lore suo fouet, & idem significari quod supra dixit: In omnē terram exi
xit &c. Similis oratio est i Matthæo, ca. 24. Cōgregabūt electos eius
ab extremis cælorū usq; ad extrema eorū à quatuor uētis cæli, id est, ex
obiis mudi partibus, etiā nouissimis. Et Felix sic uersum reddit: Ab ex
tremo cælorū egressus eius, et circulatio eius super extrema eorum.

Quod legimus, In sole posuit tabernaculum suū. Fe. multo clarius ex
Heb. sic, Soli posuit tabernaculū in ipsis. Cælū & firmamentū, diē &
noctē supra audisti, Hic solē uides in cælis & firmamento. Deus itaq;
fecit habitationem soli. i. Christo, in ipsis. i. cælis & firmamento prædi
ctis. Nam sol ille iustitiae oīa prædicta in eis agebat, qui et præsentia diē
& absentia sua noctē facit. Hic ut sp̄s sūtus, fortis, decorus, paulo
ante tristis usq; ad mortē, infirmus, despectus, et quasi leprosus & per
cussus à deo, secundū Esaiā, cū gaudiō apostolis. i. filiis sp̄s cōiunctus
cucurrit p̄ orbē, nuptias illas sp̄s sancti ubiq; celebraturus, donec perfici
at cursum suū usq; ad diē nouissimū. Et nō est aliquis qui se abscondat à
calore eius. Hic calor est feruor sp̄s sancti à Christo donati in cordibus
credentiū. Ioan. 1. Illuminat omnē hominē uenientē in huc mudi. Nō po
terū conqueri gentes solis Iudæis gratiā esse datam: sed sine acceptiōne
personarum omnis quicq; inuocauerit nomē dominū, saluus erit.

Lex dñi īmaculata cōuertēt aīas, testimoniū dñi
fidele sapientiā præstāt paruulis. Iustificationes
dñi rectæ lātificātēt corda, præceptū dñi lucidū
illumināt oculos. Timor domini castus pmanēt
in seculū seculi, iudicia dñi uera iustificata simul.
Desiderabilia sup aurū & lapidē præciosum mul-

COMMENTARIUS POMERANI

tū, & dulciora sup mel & fauū. Etenī seruus tuus custodit ea, i custodiēdis illis retributio multa.

Iustificationes. Fe. Mandata. Lucidū. Fe. Mundum. Caflus. Fe. mundus, quod idem est. Vera. Fe. ueritas.

Lex spiri-
tualis.

Quādo sic, ut dictū est, prædicatione uerbi sui sol ille iustitiae illuxit toti erbi, primū apparuit, legē dñi esse bonam et sanctam, esse spiritualē, ubi spūs uitæ donatus erat fidelibus. Vnde hic audis legis prædicationem antea nō auditam. Lcx, inquit, dñi īmaculata. i. īmaculatos faciēs, que est lex spūs uitæ in Christo. Cōuertens animas, nō auertens & fugere faciens à cōspectu dei, ut ante. Testimonii uel testamenii domini sue pmiſſiones eius, fidele. i. fidē pmissorū seruans, et solam fidē regrēs. Atq; hoc est Euangelii. Sapientiā præflans paruulis, nō solum indicat sciētiā, ut nox illa nocti, sed præstat etiam spūn sapientiæ, nō cōceptoribus, nō quā a sibi sapientes & iusti sunt, sed paruulis, de quibus Matib. 11. Abs condisci bæc à sapientibus & prudētibus, et reuelasti ea paruulis. Iustificationes siue mandata. i. prædicationes Euangelicæ et Apostolicæ, quas iam man dauit ad nos p filium deus, rectæ. i. iustificat̄es. Lætificantes corda, nō ter rētes ut olim, pacē enim cōscientiarū faciunt & gaudiū in spū san. zo. Præceptū dñi lucidū illuminans oculos. i. mētes h̄cim, dete. ūa iam facie Moysi. Timor domini castus & sanctus. i. nō permixtus peccato, ut olim qn nō tam dñm uereb. autur q̄ pœnam et iudiciū. Timor, inquam, timens deū non ppter aliud, sed ppter ipsum deū, quē esse timorē ex amore nemo dubitat. Hic pmanet i seculū seculi. quia facit nos æternos deo, nō transit ut illetimor carnalis, qui sub lege olim premebat, & ut timor hypocri ticus & simulatus, q̄ i periculis et peccatis metuit, extra pericula & peccata, ut æstimat, dei est securus, quē negat Ioannes esse in pfecta cha ritate. Iudicia dñi. i. q̄cquid ipsius iudicio placet, hoc est uniuersa eius lex et oia p quæ iudicat. i. mortificat carnē nostrā et ueterē Adā, uera sunt et ueritas et iustificata siue iusta simul. i. oia, utcūq; iudicio rōnis et sapientiæ būanæ uideatur diuersum. Desiderabilia &c. Vides hic oia noua quæ de ns p spūm suū efficit i nobis, et posteaquā efficerit sua, ut supra dictū, in nobis dona coronat, ut nūbil agat q̄ de meritis būanis ex his et similibus locis disputat̄. Seruus, inqt, tuus, nō legis seruus, custodit ea, quia ei dulcia sunt p spūm facta sup oēs diuitias et huic tēporis uoluptates: et dū cu stodit illa, ē ei retributio multa. Nō enī oculus uidit, nec auris audiuit, nec i cor boīs ascēdit, qd̄ p̄parauit de⁹ diligētib⁹ se, sicut citat Paul. ex Esa.

Et Christus

Timor
domini.

Iudicia do
mini.

Suauic iu
gum.

Et Christus ait, Centuplum accipiet et uitam æternam possidebit.

Delicta quis intelliget? Ab occultis meis mūda me dñe, & ab alienis parce seruo tuo. Si mei non fuerint dominati tūc īmaculatus ero, & mūdabor a pētō magno. Et erūt ut cōplaceant eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in cōspectu tuo semper. Domine adiutor meus & redemptor meus.

Fe. Errores uel ignorantias quis intelliget? Ab occultis &c. quæ ego nō intelligo. & ab alienis etc. Fe. Et iā à superbis contine Jeruum tuū ne dominantur in me, tunc īmaculatus ero et mundabor à transgressione maxima. Sint in uoluntate eloquia oris mei. Semper non est in Heb.

Regnum celorum & oīa noua audisti, sed uide reliquias uetus tatis in sanctis & reliquias Cananorū in terra sancta, ut & hic opus surrogare, Delicta quis intelliget? Ab occultis &c. Beati ergo qui nunquam desinūt esurire & sitiare iustitiā. Ab occultis, inquit, peccatis, quæ p hypocrisim, carne impediente, nō cognosco. Prauū enim est cor hoīs & inscrutabile. Non possumus tuto fidere nobis utcunq; candide in oībus agere et nobis et alijs uide amar. Vnde & alibi, Delicta iuuentutis meæ & ignorantias meas ne memineris dñe. Ab ijs, inquam, occultis mūda me, et ab alienis parce seruo tuo. i. non permittit, ut ego seruis tuis ueniam in manus alienorū. illorū qui nō sunt de sorte tua, ut nō consentia cōsilio spiorū. Alienis in masculino genere legendū est, ideo recte sequitur, Si mei non fuerint dominati, id quod et Hebræo cōuenit, sicut & alibi legis. Alieni insurrexerunt aduersum me &c. Hoc dico propter illos qui ex hoc loco fecerūt peccata aliena. Nō nego rē de qua loquuntur, sed hinc nolo eos accipere testimonium. Atq; hic uide diligenter, quod cū legem descripsisset spūalem. i. illuminationem mentis per fidē, occulta adhuc ueretur, & prædictoribus Euangelicæ gloriæ, quos multis nominibus decandauerat, solum opponit alienos i. Euangelicæ ueritatis aduersarios et mentiū seductores, qui inquit, si mei non fuerint dominati (nihil enī obfuerit si impugnent) tunc īmaculatus ero. i. persifl in tua fide & legē spūs per totum mundū prædicatis, & emundabor a pētō magno vel transgressione maxia. i. ab infidelitate quæ sola dānat. Tūc nō solū opa mea (quæ sola respicūt alieni) tibi placebūt, sed & iugiter ore cōsuebor te in salutē et corde credā ad iustitiam te in bonis adiuuāte et a malis liberāte, Amē.

Et erunt

Reliquiae
uetustatis

Occulta.

Alieni.

COMMENTARIUS POMERANI

Et erunt scilicet talia, ut complaceant, scilicet in conspectu tuo, uerba oris mei, et erit talis meditatio cordis mei ut complaceat in conspectu tuo semper. Hoc est te donante loquar et meditabor in lege tua, quae tibi diligere non potest, die ac nocte. Psal. 1.

PSALMVS XIX.

Titulus. (προσελεύεις) Psalmus Dauid.

S V M M A. Imprecantur fidelis suo Messiae oia prospera, in quo se sperant per deum saluandos. Qui cqd bene precamur Christo nobis qui sumus in Christo, qui sumus corpus eius, precamur. Possimus et hoc psalmo ut siue placet doctori Martino qn oramus pro pio principe, ut confirmetur prospereq; agat, ut sub eo quieta tranquillamq; uitā, sicut Paulus scribit, per deū et secundū deū, agamus, de quo certi sumus quod deus eū iuuabit, ut liceat nobis dicere, Nunc cognoui.i. per fidē credo q; dominus auxilio est suo Christo.i. regi quē ipse constituit.

Exaudiatur te dñs in die tribulatiōis, protegat te nōmē dei Iacob. Emittat tibi auxilium ex sancto, & ex Sio suscipiat te. Memor sit ois sacrificii tui, & holocaustū tuū pīgue fiat. Det tibi dñs secdm cor tuū, & oē consiliū tuū impleat. Lætabimur ī salutari tuo, & in noie dñi dei nostri magni ficabimur. Impleat dñs omnes petitiones tuas.

Nomē dei De nomine domini dixi, Psal. 8. Illi agnoscunt nomen domini qui in oī tentatione sciunt eum inuocare. Igitur nomen dei quem coliat Iacob, cuius promissiones habebat Iacob, qui se deum Abraham, deū Isaac et deū Iacob, id est credentiu uocat, illius, inquit, nomē.i. inuocatio nominis eius protegat te, ut et alibi, Deus in noī tuo saluum me fac et c. Ex sancto,

Sacrificiū susceptor tuus, vide Psal. 3. Fe. Et de Sion fulciat te. Memor sit omnis sacrificij tui.i. omnis oratiōis tuæ et priorū desideriorū, ut in alio Psalmo Dirigatur domine oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, elevatio manuum mearū sacrificium uestimentū. De sacrificio et holocausto Christi semel per ipsum oblato, lege epistolam ad Heb. Sacrificium Christi est quaequid patri obtulit pro nobis oratione et opere in nostri salvationē: ipsius enim nō nostra satisfactione saluamur. Pingue fiat, id gratum et acceptū

acceptum sit deo. Alludit ad pingua animantia quæ offerebantur olim, sed ex se nō erant accepta, ut uides in sacrificijs Cain & Abel. Rogatur ergo hic, ut fiat sacrificiū pingue. i. acceptū sit deo. Felix habet, Et hoc locum tuum in cinerem cōuertat. i. acceptet. In quo alluditur ad id quod acceptum holocastū, ut uides in Moysē, deus ipse occulto igni incēdit et absumpit. Det tibi etc. i. quicqđ boni flatueris in salutē tuorū p̄ficiat. Lætabimur etc. i. gaudebimus sub tua et de tua p̄tectione. Et inuoca nōe dei nostri sub te principe non solū tuti, sed etiā gloriosi erimus. Fe. Eri genū uexillū. i. triumphabimus, Id qđ nos legimus magnificabimus.

Nūc cognoui qđ saluū fecit dñs Christū suū. Ex audiet eū e cœlo sācto suo, i potentibus salus de xtræ eius. Hi in curribus & hi i equis, nos aut in noīe dñi dei nostri inuocabimus. Ipsi compediti sunt & ceciderūt, nos aut surreximus & erecti sumus. Domine saluum fac regem, & exaudi nos in quacunq; die inuocauerimus te:

Santo suo. Fe. Sanctitatis suæ, id est, in quo cælo sanctitas eius habitat. Atq; hic uersus est expositio præcedentis. Emittat tibi auxilium ex sōlo &c. In potentibus, scilicet est salus et liberatio quæ fit p dexteram Forte au dei. i. fortis est proteccio dei, cui omnes aduersariæ potestates resistere ne queunt aut præualeant. Ita fides gloriatur in adiutorio altissimi. Inuocabimus uel inclamabimus. Fe. Memores erimus i. ut ipse addit, clama bimus ut faciunt qui sunt in bello. q. d. Alij qui aduersarij sunt et ad mūdi regnum attinent, clament & se se mutuo cobortentur in pugnam cōfidentes in uiribus suis, armis, exercitu: Nos clamabimus in noīe dñi qui est deus noster. Hic erit nostra spes, refugium & asylū. Prover. 18. Turris fortissima nomen dñi, ad ipsam currit iūsūs & exaltabitur. Ipsi compediti sunt. i. traditi à deo ne possint effugere quia non habent adiutorem dñi. Fe. Ipsi incuruatis sunt. i. depressi sue facti iſferiores aduersarijs. Nos aut surreximus qui anteā uidebamur iſferiores. Hæc est mutatio dextræ excelsi dei in omni tentatione. Erecti sumus. Fe. Ex altati sumus uel corroborati sumus. Domine saluū fac regem &c. In Heb. sic nunc distingunt, Domine salua, rex exaudi et nos in die qua clamabimus. Fe. quod supra monuimus, illud, Ex audi et nos, perpetuo uertu. Respōdebit nobis, sed idem est. Sententia est, Domine si tu saluaueris, si tu propitius nobis fueris,

COMMENTARIUS POMERANI

Fueris, non frustra clamabimus ad regem nostrum quoties insurrexerint
aduersarij. Nunc cognoui. uerba sunt prophetæ & orantibus in spiritu,
Potentia
fidei. Et nos cogouimus, quia Christum resurrexisse scimus. Hæc est potenta
& fiducia fidei in Christum. Veniat omnis potestas inferorum con-
tro nos, in curribus etiam confidens et in equis, ut Pharaon, tamen sola
inuocatione nominis dei nostri uincemus, Christo duce.

PSALMVS XX.

Titulus. (προσλευτις) Psalmus Dauid.
S V M M A. Gloria triumphantis regis nostri Christi describitur
& uindicta in eos quia cum odientes persecuti sunt.

Domine in uirtute tua lætabitur rex, & in sa-
lutari tuo exultabit uehementer. Desiderium
cordis eius dedisti ei, & uoluntate labiorum eius
non priuasti eum. Quoniā præuenisti eū in bene-
dictiōibus iucūditatis, posuisti sup caput eius co-
ronā ex lapide precioso. Vitā petiit a te, & dedisti
ei longitudinē dierū in seculum seculi. Magna est
gloria eius in salutari tuo, gloriā & magnidecēti-
am ipones sup eum. Quoniā dabis ei benedictio-
nem in seculum seculi, lætificabis eum in gaudio
cū uultu tuo. Quoniā rex sperat in dñm, & in mi-
sericordia altissimi ne cōmoueatur:

Virtutem et potentiam aduersorū contemnet rex, In uirtute aut tua
gloriabitur, exaltabitur, glorificabitur. In salutari. i. salute tua sine salua-
tione et liberatiōe ab inimicis et morte. Desiderium &c. i. quicqd deside-
Præuētio rauit et petiit dedisti ei. Quoniā præuenisti eū i benedictiōibus iucūditatis.
dei. Fe. bonitatis. i. causa, quare lætabitur in te et quare desideravit et petiit,
est, qd tu ante eū replesti muneribus spūsancti, unde est illud gaudium, il-
ludq; cordis desiderii. Vides hic gratiā prædicari & omnia esse dei, sine
quo ne desiderare quidem possumus, nisi ipse sua gratia nos præuenerit.
Posuisti sup &c. i. regē constituisti eū data omni potestate in celo et in
terra, Psal. 2. Ex lapide precioso. Fe. Posuisti in capite eius coronā obrizia.
id est, auri optimi, quale uocat aurū arabicū. Spūalia hic carnali uocabu-
lo describuntur, ut s̄a pe. Vitā petiit &c. q; Christus glorificationē petie-
rit per

rit p̄ morte. satis notum ex sermone eius in cena ultima, quanq; hoc sem per desiderarit in mortali uita. Et sancti desiderant, Rom. 8. Ingemisci. Vitam pe-
mus &c. Et dedisti ei quod petisti, nempe longitudinem dierū in æternū i. tijst.

æternū regem fecisti nunquā moriturū. Magna est &c. i. multū ille glo-
riari habet in uirtute tua, tradita enim ci sunt omnia, ut sicut oēs honori
ficant patrē, ita et oēs honorificent filiū. Gloriam etc. Psal. 8. Gloria et ho-
nore. Quoniā dabis ei benedictionē æternā. Ergo et totum regnum eius
habet in rege suo hanc dei benedictionē. Et nemo iā benedictionem dei ac
cipientis per Christū, cui illa data est à deo, sicut & in alio Psal. Hic ac
cepit benedictionē à dño. Nam Christus est semen illud Abrabæ, in quo
benedicēt crūt oēs gentes. Quotquot igitur extra huius regnum sunt
in maledictione Adæ manent. Fe. clariss. Quoniā pones eū benedictio-
nes in æternum, quo significatur Christū non solum habere benedictiones,
sed esse etiā benedictiones dei, ipse est enim salus & benedictio omnium.

Læticabis, supra, In salutari tuo exultabit uchementer. Et alibi, Adim Cum uil-
plebis me læticia cum uultu tuo. Quod uero dicitur: Cum uultu tuo, licet tu tuo.

intelligere, Læticabis eum gaudio, & læticabis uultum tuum gau-
dio. Id est, hoc erit ei gaudiū quod cū gaudio afficies eū, quod beneplace-
bis tibi ipsi in tali rege. Non enim non potest esse dilectus qui filius est, et
non possunt non diligi à deo qui in filio sunt sive in regno huius regis,
Ephe. 1. Dilectos nos reddidit in dilectione filio suo. Quoniam rex sperat spes.
in dñm, & sperat in misericordia altissimi. Vtraq; constructio vulgaris
est Ecclesiasticis. Et sperat ne cōmoueat, ne cadat, ne regnū non conse-
quatur. Sic Christus per omnia similis nobis factus est, ut & sperarit,
sicut & nos Heb. 2. Fe. Quoniam rex sperat in domino, & in misericor-
dia altissimi non cōmouebitur, id est, misericordia dei faciet ut persistat,
qui enim non sperat non persistet. Spes non confundit, Rom. 5. Atq; in
hoc versu proprie bubes sperat descriptionem. Omnia haec de Christo pro-
pter nos scribuntur, ut certi simus nos in eius regno perire nō posse.

Inueniatur manus tua oībus inimicis tuis, des-
xtera tua inueniat oēs qui te oderūt. Quoniā po-
nes eos ut clibanum ignis in tempore uultus tui,
dominus in ira sua coturbabit eos, & deuorabit
eos ignis. Fructum eorū a terra perdes, & semen
eorum a filiis hominum. Quoniam declinauerūt
in te

In Christo
benedictio

COMMENTARIUS POMERANI

in te mala, cogitauerunt consilia quæ non potuerunt stabilire. Quoniam pones eos dorsum, in reliquiis tuis præparabis uultum eorum.

Persecutores Christi Inuictiatur et c. Id est, ueniat manus tua contra eos. Vide supra Psal. 17. Hoc iudicium Iudeorum ueniet quoq; super oës qui oderunt euangelium Christi, quo solo regnauit rex inter homines. In tempore uultus tui, id est, quando ceperis eos dijudicare, et iratu uultu inspicere, qui iam non uidere credunt dum interim disimulas. Tunc incendes eos, et nemo extinguet, sicut dicitur Esai. 1. Felix. In tempore iræ tuæ. Phene habet is uultum et iram significat, ut in alio quoq; Psal. Vultus autem domini super facientes mala. Dominus in ira sua et c. Psal. 2. Tunc loquetur et.

Fructum. Conturbabit. Fe. opprimet. Fructu corum. i. queqd faciunt, docent, machinantur, dolis et hypocrisi simulant ut sua flatuant. De terra perdes, id est, projicies ut nihil efficiant, irridebis oia eorum studia et consilia. Et semen et c. Id est, iplos cum progenie ipsorum abijecte ne sint amplius inter homines, ne regnent amplius aut ipsi aut filii eorum et qui eis succedere solent. Hoc est ut pereat regnum illorum qui contra regnum Christi nituntur. Amen. Quoniam declinauerunt in te mala. Fe. Quoniam proiecerunt super te malum. Psal. 2. Aduersus dominum et aduersus Christum eius. Cogitauerunt et c. Fe. Cogitauerunt consilium quod non potuerunt, scilicet perfidere. Psal. 2. Meditati sunt inanis. Quoniam pones eos dorsum. i. in fugam eos couertes. Psal. 9. Et inimicos meos dedisti mibi dorsum. Fe. Quoniam sepones eos, id est, segregabis eos a me, a pijs, a terra, facies eos profugos, sicut Cain. In reliquiis tuis præparabis uultum quandoq; eorum, id est, facies eos uidere quod iam uidere nolunt, inter reliquias tuas, id est, inter damnatos quos tu reliquisti et penitus a te proiecisti. Tunc etiam uidebunt in quæ transfixerunt, iam non habent uultus preparatos, excepatis enim sunt, tunc tu aperies oculos eorum, sicut in Evangelio de diuinitate epulone legitur. Felix autem sic, Cum neruis tuis diriges in uultus eorum, id est, sagittabis in eos. Et totius uersus simplex sententia est, fugient et non effugient, a tergo habentes persecutorem et ante oculos sagittantem in iplos. Etiam si ad corpora respicias, talia uidebis in Iosephi historia de Iudeorum interitu, quorum hic borrenda munus et cæcatio et æterna damnatio describitur.

Exaltare domine in uirtute tua, cantabimus &
psalles

psallemus uirtutes tuas.

Nota siat tua potētia mūdo, exaltādo Christi regnū, & deprimēdo In uirtute aduersarios, tūc magnificabimus uires tuas, gratias agētes, q̄ nulla pote dei fortis. s̄t, nulla aduersitas, nullū peccatū, sed ne totus quidē inferiorū exercitus poterit nos separare à te, qui uiribus nostris scimus nūbil esse tribuendum.

PSALMVS XXI.

Titulus(προσκ ελευθίς) super ceruam matutinam

(uel auroræ) Psalmus David.

*Vitioriale carmen de cerua matutina, id est, Christo mane agitato à roræ. Cerua au
canibus festinans in die parascens, ut crucifigeretur. Vnde hic ait:
Quoniam circūdederunt me canes multi. Verum hæc cerua mane quoq;
surrit, ut & bic canitur, & facta est omnibus canibus & uenatori-
bus superior, sicut in alio psal. dicit: Qui perfecti pedes meos tanq; cerui,
& super alta statuit me &c. Hūc psalmū uerba esse Christi, Eu-
angeliste nobis prodiderunt, scribentes Christum hebraice clamasse in cru-
ce suis psalmi initium, & præterea citant uersum: Diuiserūt sibi uesti-
menta &c. Epistola quoq; Heb. 2. ex uersu: Narrabo nomen tuum fra-
tribus meis, probat Christum non pudefieri, q̄ fratres nos appellat, id
quod habet et Iob. 20. Wade ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad patrē
meum & patrem uestrum, dum meum & deum uestrum.*

S V M M A . Christus se derelictum clamat in cruce. Hic circūde-
dūt dolores mortis, & pericula inferni inuenierunt eū, clamantibus
inercia impijs: Nō est salus ipsi in deo eins. Quid potest esse grauus ea
tentatione, quādō nō solū desperatio mitæ est, sed etiā impugnat despera-
tio salutis, & nūbil nisi separatio à deo uestatur ob oculis, id est, & eterna
damnatio, ut dixi alijs. Ne quære confictas glossas, non fabulam, sed rem
seriam hic agit Christus. Hoc & tu quandoq; experieris, & si non alijs
tunc uel i agone mortis. Ingratus es si hac eleuare coniēdis. Maior hic
uia Christi infirmitas, quam cōprehendere nobis licet. Siquidē hic pec-
catorius mūdi luebat, & illorū rei agebatur, quia fidei usor erat pro Non de-
nudis, q̄ non eramus soluendo, ut certè nec esse possumus. Interim tamē sperans.
nūc, & non desperauerit. Quoniam, inquit, tu es qui extraxisti &c. Tu
aut domine &c. Mox uero prædicti de laude dei futura per se post rejur Liberatus
rationem suam inter fratres sibi ex omnibus gentibus cōgregandos, &
de per fidem uerbi uniuendos. Narrabo, inquit, nomen tuum &c.

*Derelictus
à deo san-
ctus.*

H Deus

COMMENTARIUS POMERANI

DEUS deus meus intende in me, quare me dereliquisti? longe a salute mea uerba delictorum meorum. Deus meus clamabo in die & non exaudies, & nocte, & no[n] ad insipientiam mihi: Tu autem in sancto habitas laus Israel. In te sperauerunt patres nostri, sperauerunt & liberasti eos. Ad te clamauerunt & salui facti sunt, in te sperauerunt & no[n] sunt confusi. Ego autem sum uermis & no[n] homo, opprobriu[m] hominu[m] & abiectio plebis. Omnes uidentes me subsannauerunt me, locuti sunt labiis & mouerunt caput. Sperauit in dominu[m] libertet eum saluum faciat eum quoni[am] uult eum. Quoniam tu es qui extraxisti me ex uentre, spes mea ab uberibus matris meae. In te abiectus sum ex uulua, a uentre matris meae deus meus es tu, ne discesseris a me. Quoniam tribulatio prope est, quoniam non est qui adiuuet me.

Eli Eli. In Hebreo est, sicut Christus clamauit, Eli, Eli, lamma asabani. Dignus, deus mens quare dereliquisti me: ubi uides quod nos legimus, intendi mibi, uel respice in me, non esse in Heb. Sequitur, Longe a salute mea uerba delictorum meorum, id est, numerationes uel facta delictorum meorum, quorum iam sum pro alijs reis factus, longe sunt a liberatione mea, id est non suu[n]t iam me liberari. Fe. Longe a salute mea uerba rugitus mei, id est, clares mei tam magni iam non exaudiuntur, ut salueri liberari. Id quod ex sequentibus conuenit. In quo tibi uidere licet, uel in hoc uno versu quantu[m] nobis desit ad intelligentiam scripturarum, nisi eas reu-

Lingue cemus ad linguas, in quibus scriptae sunt.

In die ac nocte, id est, iugiter clamabo desiderio cordis, siue diximus Suo t[em]p[or]e psal. 5. Et no[n] ad insipientiam mibi, scilicet coram te hoc erit, q[uod] clamabo te no[n] re exaudiens, quod aliqui stultu[m] carni u[er]detur, que sic sentit, si deus no[n] exdit deus. audiet, quare clamabis? sed hoc ipsum suo tempore apparebit. Stultitiam no[n] fuisse, ut maxime n[on] deus deseruerit in manibus aduersarioru[m], quam in sancto do interim est potestas tenebrarum. Veru[m] ex Heb. sic legitur: Et non est uerba, silentium mibi, id est, non cessu[m] clamare, Tu autem in sancto habitas id

Et in sanctitate permanes, sanctus usq; manes, nemo unquam à te dereliquit qd q te inuocavit, nemo unq te huic iniustiae notare potuit, qd deserteres tuos, & adiuuares impios, qui es laus Israëlis, id est, ille quem canit, quem laudat, cui gratias agit populus credentium, qd semper liberatio sum, sicut sequentia habent. In Hebreo tria dicuntur sic: Et tu sanctus, inhabitator, laudes Israëlis. Singulis addit genituum Israëlis. Sanctus Israëlis, id est, qui sanctificas Israël, Esa. 30. Psal. 70. ubi quoq; sanctus Israëlis deus appellatur. Inhabitor Israëlis, Levit. 26. Ambulabo inter eos &c. Laudes, Israëlis, cui semper gratiae aguntur à tuo populo, qd semper eum liberas. In te sperauerunt &c. Nullus unq derelictus est, ego autem uermis, uilissime res & proiectamentum sum factus, non scilicet nouissimi uirorum, ut Esaias prædictus, sed & ne uir quidem aut homo. Et cum sim ab omnibus proiectus, hoc queq; mundi horrende ingeneritur, qd à te quoq; proiectus sim. Nam mouentes p̄ae contemptu & indignatione capita, dicunt: Sperauit &c. Vide supra psal. 3. Hec uides in historia Euangelica, sed & in nostris temptationibus semper complectitur. Proprie diabolus regnare uult, & uictor euaderet, ubi in gerit nobis nos propter peccata nostra deo non esse curae, deum nos abieciit &c. Huic temptationi impietas hominum mente corruptorum multum cooperatur, dum non solum infideles sunt, sed etiam omnibus artibus tētant fidē populi dei, ut expugnet. Quoniam tu es qui extraxisti etc. Vides qd qui sic desperationi proximus est, & qui se clamat derelictum à deo, non tamen desperat, sed cum quem scit ab inferis & à morte (siue dictum Psal. 6.) liberare posse, non cessat inuocare, sicut supra dicit: In die clamando, & nocte. Ne discesseris, inquit, à me, quoniam tu es qui extraxisti me ex uentre &c. Hæc sunt uerba fidei, qd nō deserit nos, sed ut pater prouidet nobis etiam secundum corpus, imo qui nos sine nobis, atq; adeo nobis ignorantibus, extraxit ex latibris uteri materni, & statim in ipso uitæ exordio mamillarum lacte donauit. In te, inquit, abiecius sum ex uulua, nudus, pauper, infirmus, miser, abiecius sum ex uulua, sed in te uel ad te proiectus sum tuæ scilicet prouidentiæ, curæ, consilio & auxilio derelictus sum, id quod & per omnem uitam experius sum. Iam ne discedas à me, quoniam omne malum adest, & nullus auxiliator. Quotus quajq; est, qui banc creationis & prouidentiæ diuinæ fidem recte intuetur? Qui nos uiginti annis nutrivit,

Fides pui
dētiae dei.

COMMENTARIUS POMERANI

Illi non audemus cōmittere uentrem, uix duos dies rācturi? quando illi nō cōmitteremus in tentatione mortis & inferiorum? quando cōfideremus eternā daturū, qui de hodiernis diffidimus? Vbi ergo sunt qui rem facili fidem iactant homines abq[ue] fide, cū sit merum dei opus in nobis.

Circundederūt me uituli multi, tauri pingues ob sederūt me. Aperuerūt super me os suū, sicut leo rapiēs & rugiens. Sicut aqua effusus sum, & dissipata sunt ossa mea, factū est cor meū tanq[ue] cārali quescēs in medio uētris mei. Aruit tanq[ue] testa uītus mea, & lingua mea adhæsit faucibus meis, & in puluerē mortis deduxisti me. Quoniā circum dederūt me canes multi, concilium malignantū ob sederūt me. Foderūt manus meas et pedes me os, dinumerauerūt omnia ossa mea. Ipsi autē considerauerunt & inspexerūt me, diuiserūt sibi uestimenta mea, & super uestē meā miserunt sortem.

Vituli, iuvenes petulantes, qui certat illudere capto. Tauri pingues, senes, potentes, doctores, pontifices, honorati. Felix: Circundederon me tauri multi, tauri Basan circundederunt me. Basan, id est, pingues. Vel tales tauri, quales nutriūtur in regione Basan, quae abūdat paucis uberrimis, ut sacra habet historia, id est, pingues & ferocities. Aperuerunt e[st]re. Clamauerūt, ut crucifigerer, sicut leo qui rapit prædā, & rugit nō saturatus adhuc. Sicut aqua e[st]re. Quēadmodū & Iosue. 7. dicitur: Pertinuit cor populi, & ad instar aqua liquefactū est, ut et hic intelligas qd additur. Dissipata, uel ut Felix, dissipata sunt oīa ossa mea, sic perturbatū fuisse Christū, nt nullum membrorum suū faceret officiū id est, totum elangueret corpus. Vinum oleumq[ue] seruatur, ego, inquit, ut contempta aqua effusus sum opprobriū hominū &c. Sed cur hic non respicimus in corporis plagas, cum manifeste post dicat: Foderunt manus &c. Christus ergo in cruce loquitur de effusione oīs sanguinis, ut & infra: Aruit tanquam testa, in qua non potest esse humor, ut irite mea, & de dispersione siue distractione oīs iū, ut infra: Dinumerauerunt omnia ossa mea, & de corde per lanceā uulnerato (quod dic indeut, ut maxime Euāgelista tanq[ue] dicat de apertio laetio) uia uulnerati car-

Tauri
Basan.

Sicut aqua

dis 16

Alius liquor in ventrem et intestina effluxerit, sicut cæra liquefscens ad ignem, et de lingua, quæ uel siti aruit, uel in mortuo ore in faucibus iactu, unde et additur: Et in puluerem mortis deduxisti me, id est, mori me fecisti, et morti, quæ ad nibilum omnia redigit, me tradidisti, corpus exanimè fecisti. Quoniam, inquit, circundederunt me insaturati canes, laceratores mei, congregatio maligne agentium, et sola iniuria me perseguientum. Foderunt et c. Numeraverunt. Felix: Numerabo, ita scilicet dispersa sunt. Ipsa autem et c. Fe. Ipsa considerabunt, toruum respi-
cient in me. Hæc ex Euangelica historia nota sunt.

Tu vero uide ne solū historiam cogites, sed etiā hæc omnia prophetiam intelligas de corpore Christi, quod est ecclesia. Quod enim Christo factum est, et nobis fit in temptationibus et persecutionibus; id quod nobis tunc nunc in memoriam reuocatū solatij uice esse et potest, et debet. Cogite singula diligenter, à principio psalmi, usq; adeo proficit tentatio, ut omne fidei robur penitus extingueare pergaat, et quicquid est pinguedinis spiritus ualis arescere faciat, atq; adeo in desperatione, et in morte inducat. Id quod etiam periculosissimo factum est, dum nos qui dicimur Christiani nibil sentientes, temptationem pessimam sub specie pietatis doctrinæ dominum et Antichristianis seducti sumus, ut ne guttula quidem in nobis diuinæ unitio remiserit, ut et Antichristus quasi confirmato regno quietus sedeat in conscientijs nostris, quietus quadem ipse tyrannus, sed non quiete conscientiae, in quibus solum deum, ut in templo suo sedere oportebat. Id quod nunc tandem miserente deo, agnoscentes utinam dignus ingemiscamus, quoad Christi resurrectis laus (de qua iam audiemus) utrum in magna gentium ecclesia audiatur.

Tu autem domine ne elongaueris auxilium tuum a me, ad defensionem mei ite. Erue a framea animam meam, & ex manu canum unicum meum. Salua me ex ore leonis, & a cornibus unicorniū humiliatem meam. Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiæ laudabo te.

Felix, Tu autem domine ne elongaueris, fortitudo mea in auxilium meum. Humilitatem meam. Fe. Respondisti mihi, id est, exaudiisti me. Ut quod est uerbum gratiarum actionis, et apte coniungetur cum uersu se-
quenti. Narrabo et c. ne scilicet sum ingratus, sicut infra: A te laus mea et.

COMMENTARIUS POMERANI

Oratio
vera.

Hæc scilicet est uera oratio coram deo, sentire periculū (de quo hæc nus dixit) & clamare desiderio cordis, ut libereris, et ut patiēter fras manum dei, & explices tum liberatorem, sicut alibi: Expecta dominū, uiriliter age &c. Hoc est quod hic dicit: Ne elongeris. Tamen si uidearis dereliqueris, ne elogeris, tu tempus nostri liberationis. Erue a fratre, id est, gladio sine potestate inimici, psal. 16. animam meam, id est, uitia mea, hoc est, meipsum, & ex potestate canū (de quibus supra) unicam meā, id est, solitariam, derelictam, omni auxilio destitutam illam ipsam animam meam. Libera me ex ore leonis, supra, Aperuerunt super &c. & psal. 16. Suscepserunt me &c. Et a cornibus unicornium, id est, in domitorū. Monocerotis animal esse indomitiū & frum, lege Iob. 39. Indomiti erū aduersarij Christi, sicut & bodie, qui nulla lege, nullis prophetis, nullo uerbo dei domari poterant, ut non sequerentur sensum suum. Obstinati enim permanent qui uerbo dei non obediunt, & tamen gloriantur se esse populum dei. A cornibus, inquit, talium, id est, ab impugnationibus illorum, quā iam me uidentur multo potentiores, salua humilitatem meam, id est, hanc deiectionē & infirmitatem meam, in quā iam traditus sum.

Frates
Christi.

Narrabo nomen tuum, id est, Cum liberaueris me, non ero ingratus, sed prædicabo gloriam nominis tui, psal. 8. & 18. Fratribus meis, id est, omnibus qui erunt filii tui per fidem, heredes tui, coheredes mei. In medio ecclie, id est, congregationis populorum laudabo te, faciam prædictari & sanctificari nomen tuum, prædicari in genibus Euangelium regni cœlorum, psal. 17. Propterea confuebor tibi &c. Deniq; qui sint isti fratres Christi, & quæ sit hæc ecclisia, sequentia indicant clare, dum timentes deum nominat & eccliam magnam. Magna uero dignitas, q; Christus non erubescit nos fratres appellare, ut supra indicauimus.

Qui timetis dominū, laudate eū, uniuersum se men Iacob glorificate eū. Timeat eum uniuersum semen Israel, quoniā nō spreuuit neq; despexit deprecationem pauperis. Neq; auertit faciem suam a me, & cum clamarem ad eum exaudiuit me.

Narrare
nōmē dñi.

Promiserat, Narrabo nōmē tuum &c. Id quod hic reddit, & intipit narrare nōmen domini, id est, gloriā eius, q; scilicet liberat, & nūq; derelinquit suos, ubi etiā omnia desperata uidētur, & liberat absq; omni nostro merito gratis, ne possem habeamus de quo gloriemur in cōspectu dñi,

Dei, quasi aliquid nostro studio nobis contigerit salutis, & aliquid tribuendum sit domino nostro. At sic narrare nomen domini, est uere prædicare Euangelium. id est, remissionem peccatorum, & liberationem à morte & inferis, donationemq; uitæ æternæ gratis per Iesum Christum dominum nostrum, Amen. Necesse ergo omnem gloriam manere deo, nobis nihil. Nam in tribulatione clamare quidem potuimus, liberare uero non potuimus. Clamor nihil fuisset, nisi adfiasset quæ audiret auxiliator, ut interim non dicam, q; ne clamare quidem possimus, nisi deus det pauperis id est, afflito, & cum desperatione pugnanti. Porro quos fratres dicerat iam declarando uocat timentes deum, id est credentes & fidentes deo, quæ nihil sibi arrogat, sed ex solo deo pendent, qui semper uerentur uerandam patris dei præsentiam, qui ut maxime trepident nonum quam timore humano, tamen non deficiunt à deo, quem plus timent dicentes: Oportet obedire deo plusquam hominibus. Eodem præterea uocat semen Iacob & Israël, id est, qui sequuntur fidem Iacob, quæ & Israël datus est, de quo supra quandoq; monui, nam carnem nihil moratur deus, sed fidem respicit, timorem & reverentiam cordis, lege Ro. 9. & Gal. 3. In fine huius psalmi dicuntur semen Christi, & populus regnans.

Timent deum.

Semen Iacob.

A te laus mea, in ecclesia magna confitebor tibi,
uota mea reddam in conspectu timentium cum.

A te laus mea.

Ecclesia Magna.

A te scilicet est laus mea, id est, à te uenit, q; ego laudo te. Nam primū nō possum laudare, nisi tu dederis: deinde nō inuenio alias laude quād que à te uenit in nos, id est, qua magnificans tuam misericordiam nobis præstia. Et felix quoq; legit ex Hebreo. Ex te laus mea in ecclesia magna. Nam quod ex Græcis additū, Cōfitebor tibi, nō est in Hebreo Ecclesia autem magna est ecclesia gentium, id est omnium timentium deum ex gentibus per totum orbem, secundum illud Ioëlis, & crit. Omnis qui cunq; inuocauerit nomen domini, saluus erit. Nam parua erat ecclesia, quando uerbū dei tantū erat inter Iudeos. Vnde exponit se dicens: Vota mea, id est, laudem meam quam tibi debeo, hoc est prædicationē nominis tuā, reddam & implebo in cōspectu timentium te, ut uideant, et agnoscent me per meos prædicante uerbi uirtutē. Atq; hic uides, cum scriptura loquitur de ecclesia magna, nō intelligi de omnibus qui nomen habet Christi suū, sed de timentibus deū, & q; ad auditū auris obediunt ei, sicut dictū est Psal. 17. Porro hoc unū erat Christi uotū, hoc unū egit, ut laus dei pro

COMMENTARIUS POMERANI

paperetur in omnes gentes, sicut hic dicit. Narrabo nomen tuū &c. alibi, Propterea confitebor tibi in nationibus domine.

Vota.

Sacrificia.

Aduerte diligenter in psalmis, ut intelligas vocabulum uota, ne pa-
es incauta & stulta quæ bodie sunt uota significari. Vota quidem sunt
in ueteri testamento, sed non perpetuo hominē obligantia, ut dicam. In no-
uo uero testamento uotum non est, quia pugnat cū libertate Euangelica,
quia nos Christus donauit. Et quid uoueas, cū non sis tui iuris? qui quoti-
die oras: Fiat uoluntas tua, sicut in celo & in terra? Vota tamen et sa-
crificia sunt omnia quæ Christianismus secum ad fert, quæ spiritu libero
facio, non coactus tua aut hominum precriptione. Primū, spiritus con-
tribulatus & humiliatus, Psal. 50. Mortificatio carnis, id est, uolunta-
tis nostræ, & oblatio corporis proprij, Rom. 12. Deinde laus dei, &
gratiarum actio, id quod sœpe in psalmis dicitur Sacrificium laudis. Po-
stremo, beneficentia in proximū, de qua Christus: Quod uni ex ministris
meis fecisti, mihi fecisti. Vnde Heb. 13. Per Christū offeramus hostiam
laudis semper deo, id est, fructum laborū cōfidentiū nomini eius. Beneficē-
tiæ autem, & cōmunionis nolite obliuisci: talibus enim hostijs concilia-
tur deus. Summa. Christianum sacrificiū in scripturis est, ut tripsum si-
ue exultantē sua tribulatum deo offeras, & beneficentiae in proximā
nō obliuiscaris, modo semper cogites, illud: Bonorū meorū nō indiges do-
mine. Vota in psalmis ferè semper sacrificio laudis adduntur, ut nō dubi-
tes eandem esse, id est, laudem dei. Vnde ego significationē uocabuli devo-
tio, qua significatio ne uulgo utitur, nata credo, Psal. 55. In me sunt deus
uota tua, reddam laudationes tibi. Cur nō dixit: Reddam uota, si non idem
funt? Psal. 115. Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis, &
nomen domini inuocabo, Vota mea domino reddam &c. Psal. 60. Sic,
Psalmmū dicam nomini tuo in seculum seculi, ut reddam uota mea de die
in diem. Nōne hoc dicit: Si non iugiter tibi psallerem, non iugiter tibi uota
mea redderem? Psalmo. 64. Te decet hymnus deus in Sion, & tibi redde-
tur uotum. & in fine, clamabunt & hymnum dicent. Et hoc loco, A te
laus mea (dicit Christus) in ecclesia magna, uota mea reddam in conse-
cru timentium eum, id quod supra dixi, Narrabo nomen tuum fratribus
meis, in medio ecclesiae, id est, in medio timentium te, Laudabo te. Et ne
tergiuer seris, habes hoc ipsum apertissime Psalmo. 49. ubi postquam re-
icerat deus sacrificia illa externa, dicens: Audi populus meus &c. addi-
dit: Imola deo sacrificium laudis, & redde altissimo uota tua, & in si-
ne: Sacri

Sacrificium laudis honorificabit me ergo. Cur ergo nobis perpetuo obiciunt ex Psal. 75. Vouete et redditio cum uel idem significet cum praeditio, hoc est, uota redditio. Iaudem, et gratiarum actionem domino deo nostro, qui pugnauit pro nobis, uel de ueteribus illis uotis et munere dicit, que tunc offerebantur in templo Hierosolymorum, quando aliud solum erat deus in Iudea notus, et in Israël magnū nomen eius, ubidens saepe pro illo populo cōfregit arma aduersariorum, sicut manifeste psalmus habet, de quo illic forte plura dicemus. Interim omnes dabant māi quando dicitur: Vouete et redditio, non esse praeceptum de uenendo, sed de reddendo; quandoquidem nulla scriptura praeceptum habet deueniendo, id est, ut uouemus, sed permisera olim deus uota illa, cōsulens infirmitati humanae, que semper et praeципie in aduersis aliquid non molitur, si non per fidem nouit in solo uerbo haerere, ne tamen sic pertinere, addidit legem de uotis uel soluendis uel redimendis, fuerit enim tantum temporaria uota, non perpetua. quin et si quis temere uouisset uota perpetuum, iubebatur se redimere prelio, ut legis Leuit. 27. Nouit enim deus uota perpetua quamcumque facilia, in hominū non esse potest: Idcirco manuunt eos liberari quam manere in periculo. Itaque uouete et redditio, id est, si quid uoueritis, redditio, uel quicquid uoueritis, redditio sed domino deo nostro. Tu ergo ne contendas me cum, reddite domino deo, tuo omnia que uouisti in baptismo, et postquam reddideris, si libido uocent diuina est, uoue plura, et illa quoque redde, quod fiat ad Calendas graecas. Credet si uis, tuum uotum perpetuum (nam de illo solum iam loquor) a te temere ac humano errore suscepimus, cum diuino illo uoto, quo totam tuam uitam deo secundum Euangelium uouisti, non stabit. Hoc uero dico, ubi aliud non licet, praeſliterit te fieri mendacem et periurum quam deum: Si uideris tua uota pugnare cum dei uerbo, da gloriā deo. Hie appello mulierum conscientiam. Ingredere ad cor tuum, et proba teipsum diligenter, et liberabor contentione, illic omnia impietatis argumenta, que sunt cum faciunt hominibus, nihil ualebunt. Haec occasione accepta dixi, ut habeas quid uota in psalmis significant, nempe quam uulgo uocant deuotionem, id est, dei iaudem et gratiarum actionem, ne et eos ex psalmis propria uotis producas testes. Christus hic uota sua dicit, iaudem dei et prae dicatum uerbum per totum orbem terrarum.

Edent pauperes & saturabūtur, & laudabunt dominū qui requirunt eum, uiuent corda eorum in

COMMENTARIUS POMERANI

seculum seculi. Reminiscentur & conuertetur ad dominum omnes fines terræ. Et adorabunt in cōspectu eius omnes patriæ gentium. Quoniam dominus est regnum, & ipse dominatur gentium. Manducauerunt & adorauerut omnes pingues terre, coram eo procident omnes descendentes in terram. Et anima mea ei uiuit, & semen meum seruit ei. Annunciabitur domino generatio ueniens, & annūciabunt iustitiam eius populo qui nasceretur, quem fecit dominus.

Edēt pau
peres.

Hic uides fructum laudationis & prædicationis Christi per totū mundum de qua dixerat. Edent, inquit, id est, pauperes ex laude, quam tibi canam, id est, uerbo paucentur Euangelico, quo transformabuntur in ipsum uerbum, hoc est, sicut unum cum Christo incarnato, passo, resuscitato, atq; adeo unum cum deo, ut legis Ioan. 17. quod est uere & efficaciter edere carnem Christi, & bibere eis sanguinem, id quod indigni gni, id est, increduli nō possunt, lucent sacramenta externa indigne mandant secundum Paulum. Edent, inquit, pauperes, id est, afflitti, miseri onis sui peccati sentientes, omnibus desperatis ex solo deo pendentes, nō more mortis correpti &c. Iste sunt publicani & peccatores in Euangeliō. Quibus hic magnæ consolationis uerbum additur. Non solum edent, sed etiam saturabuntur, id est, gratiam dei & pacem consequuntur in æternum. Beati ergo qui esuriunt & sitiunt iustitiam, id est, qui querunt iustitiam, quam apud se non inueniunt. Iustitia, inquam, fidei, uel quæ est per fidem, quoniam ipsi saturabuntur. Cum contra scriptum sit, Diuites dimisit inanes, id est, præsumentes de sua iustitia iustitarios & hypocritas, dereliquit omni gratia vacuos, quemadmodū Esa. 65. legis: Ecce servi mei comedent, & uos esuriatis &c. Et tales pauperes saturati uerbo Euangelico, non fastidient uerbum, sed laudabunt dominum, uiuent in gratiarum actione, sanctificabunt nomen eius, omnia deo referent accepta totam uitam domino cōsecrabunt, non solum ipsi laudabunt, sed & alii occasio & exemplum sua doctrina & uita erunt laudandi & magnificandi clementia dei in Christo. Non sic hypocritæ, qui suā gloriā, suā merita in suis operibus querunt, non requirunt dominū, id est, deuotū, sed quod sibi præscribūt, qđ sibi rectum uidetur, hoc magnificūt. Vnde addit,

**Saturabū
tur.**

**Laudabū
dominū.**

adit. Qui requirunt eum. i. fidunt ei, timent eum, credunt ei, se fere totos ei Requirunt
committunt, per quod exponit qui sunt pauperes, de quibus dixit, De im- tes deū.
p̄s et hypocritis dicitur Psal. 13. Non est alius requirens deū. Sequitur,
sicut corda eorum in seculum secundi. non morientur in aeternum. Vivent in
vino hoc est saturari, sic edere semel, ut vita maneat aeterna? nonne aeternum.
hoc est cum Christo immortali unum fieri, id est immortalē? uides quō
ducat pauperes manducatio prædicationis Christi in ecclesia magna, id
est, fides verbi dei prædicata et Iudeus et genibus. De hac manduca
tione proprio loquitur Christus Iohannis. 6. ubi sic incipit, Hec est epus
dei, uereditas in eum quem ille misit. Hic est panis qui descendit de
celo, non mortalem uitam suslentans, ne illud manna, sed donans uitam
immortalē. Qui manducant eum, et bibunt mā sanguinē, id est, qui
credunt eum et sanguinem pro se factū, et utrūq; pro salute sua
expūsanū in me manet et ego in eo, atq; adeo habet uitā aeternā. Ver
ba que ego loquor, spiritus et uita sum. Sequitur, Reminiscentur et c. Remini-
scuntur.
Id est, qui per orbem terrarum erant dei obliiti, prouocabūtur uerbo fidei
ad deū agnoscendū et adorandū, quia iā ecclio principe mundi, ad do-
minū periret regnū gentiū. supra Psal. 17. Constitues me in caput genti-
um. Manducauerunt et adorauerūt. Hic est fructus manducationis,
adorare scilicet in sp̄u et ueritate, Hoc est in corde magnificare deū. i. fi-
de et sp̄e colere et timere ubiq; præsenū, Iob. 4. cuius adorationis exter-
num tantū signū est quo procubimus in terram poplite flexo. de quo hic
additur, Coram eo omnes procident cadentes terram, sicut et alibi, Corā
illo procident Aethiopes, et in iuvici eius terrā ligent, Et adorabunt cum
omnes reges et c. Et hic, Omnes pinguis in terra, id est, reges et prin-
cipes et regna mundi, quos deus sublimauit in spiritu, ne hic respiucas
externam laruā potentiae mundi. nam supra pauperes dicuntur, et hic
proprie pinguis uocat qui saturati sunt, ut supra dictū uerbo euangelij,
At non sic saturati ut fastidiant, sed potius ut laudent dominū, et ado-
rente in spiritu. Externa adoratio, ut olim exhibita est hoībus, ita et ho-
die quoq; exhibetur non contra deum, qui aliam requirit adoracionem.

Et anima mea ei uiuit. i. Ego Christus uiuo deo patri non præualue
runt qui uolebant me occidere, ut perirem, et semen meū, id est, filij mei s̄ti filij sūt
semine euangelico concepti, nati, enutriti, seruēti in spiritu, ut dictum.
Anunciabitur domino generatio ueniens. i. generatio gentium, aqua et
spiritu sancto semen meum facta, annunciatur domino, numerabitur
in popu-

COMMENTARIUS POMERANI

In populo dei, secundū Osee prophetiam. Et erit in loco ubi dictum est, non populus mens uos &c. Et annunciant Euangelici prædicatores iustitia non humana, sed dei, Psal. 18, populo non carnali, sed qui nascitur ex semine meo i. uerbo meo, quæ populu fecit dominus. Iob. 1. Ex donatis sunt, id est, filij facti sunt dci uiuentis, sicut dixit Osee.

Felix haec sic legit, Quoniā animā suā nō uiuificauit. Semen seruaret ipsi, narrabitur uel numerabitur domino in generatioe. Veniente & manif stabunt iustitia eius populo genito, quoniā fecit. Quoniā animā suam tu, de se loquitur Christus, ut de alio, aut de deo loquitur, qd sibi deus nō per percit, dum nō pepercit unigenito suo propter nos. Suam uitam posuit, propterea semē babebit, quod seruiet domino, & qd semen numerabitur deo in generatione i. inter filios, quæ sententia significat Christū post mortem habiturū filios dei, sic ut Isaac imolatus habuit semen benedictionis et promissionis dei, quod ita dicitur Esa. 53. Si posuerit pro p̄tō animā suā, uidebit semen longaeū &c. Venient et manifestabūt iustitia eius populo per uerbum genito, quæ est iustitia eius? qd scilicet fecit. hoc annunciat, qd ipse fecit omnia, quæ sunt salutis hominum. Haec est prædicatio Euangelica, quæ opibus humanis oēm adimit iustitiam, quoniam dominus facit non nos. Psalmi. 18. Opera manuum eius annunciat firmamentum.

PSALMVS XXII.

Titulus. Psalmus David.

PASTOR
DUIS.
S V M M A. Psalmū tunc exakte intellexeris, si diligenter meditata fueris deū esse pastore, te uero ouē, quo pascēte et reficiēte perire nō poteris, etiā si quādoq; nihil nisi mors ob oculos ersetur &c. Vnde Esa. 40. Sicut pastor gregem suū pascet &c. lege quoq; Hier. 23. et Ezech. 34. Et Ioan. 10. Hinc Pet. epistola. 1. cap. 2. Eratis sicut oues errantes, sed cometi nunc eſis ad pastorem & episcopum animarum ueſtrarum.

Dominus pascit me, & nihil mihi deerit, in locū pascuæ ibi me collocauit. Sup aquā te quiei educauit me, animā meā cōuertit. Deduxit me sup semitas iustitiae propter nomē suū. Si enī ambulauero in medio umbræ mortis, nō timebo mala quoniam tu mecum es. Virga tua & baculus tuus, ipsa me cōsolata sunt. Parasti in conspectu meo me

meo mensam, aduersus eos qui tribulant me. Impinguasti in oleo caput meū, & calix tuus inebris
ans me quam præclarus est. Et misericordia tua
subsequetur me oībus diebus uitæ meæ. Et ut in
habitem in domo domini in longitudinē dierū:

Ola uerba quæ legimus in prædicto, Fe. legi ex Heb. in futuro, sed
illæ est. Verba enī sunt fidei et spci gloriantis et gratias agentis. In locū Fides uera
c. Fe. In habitaculis germinis accumbere me faciet iuxta aquas pla-
cidas uel requieci, deducit uel nutrit me. Animā meā restituet sive refocil-
labit, laboranē scilicet et deficienē p̄siti. In medio umbræ mortis.
Fe. Per uallem tenebrosum, uel p̄ uallē umbræ mortis. Et calix tuus ine-
brians quā præclarus est. Fe. Calix meus abundans, i. quod poculū dedi-
stib⁹ adeo plenum est, ut quāq; posſit inde extinguere sitim. Et miser-
icordia c. Fe. Certe bonitas et misericordia sequentur me oībus die-
bus uitæ meæ, et quæscā in domo c. Hæc uerba sunt plena ī decun-
fiducia glorianis in deo, et gratias agētis. Et certe descriptam inuenis
fidei ueram, quā qd diuitiæ esse posset, si uere regnaret in nobis? sed nos dif-
fidiimus deo, ut dixi, psalmo superiori, ut maxime frustra dicamus, Cre-
do in deū patrem oī potentiæ etc. Si deū nosti cur nō credis oīa, et te et tua
esse in manu eius? si patrē, qā metuis in eo? si omnipotentiæ cur alia me
tuis? Sed uideamus psalmū. Sic gloriatur ouis dei, Dñs est pastor meus, et
nihil mibi deerit, ne secundū corpus quidem. Matt. 6. sicut me habitare in
pascuis uberrimis verbi dei, supra, Edent p̄uperes c. Iuxta fluenta
ancemissima sp̄issimæ, Iob. 4. Qui biberit c. Et Iob. 7. Si quis stit c.
Hic sp̄s facit accubare et requiescere inebrietas oues, ut sui curā nesciat.
Hic enim requiescimus à laboribus nostris, ut felici sabbato deus opere-
tur in nobis ola opa sua, ut in sola fiducia pastoris quiescamus. Ouis enī
sibi pastore nihil operatur, tantū absq; illo luporū timore pascitur secura
pastor ola agit. Animam meam, inquit, cōuertit scilicet ad se, alioqui ego
quod in me erat aberrassum, uel, animā meam, id est, uitam meam defici-
am et laboranē in siti refocillauit spiritus consolatione. Deducit me in
finitis iustitiae non humanæ sed sive. homines per humanam iustitiam
ducunt à iustitia dei, et nos ipsi ducere non possumus, qui sumus ouicu-
le stultæ, ipse ergo deduxit nullo meo studio, nullo meo merito, sed tantū
propter nomen suum, ut solius maneat gloria dei.

Sic uite

COMMENTARIUS POMERANI

Vmbra Si enim ambulacro etc. Vmbra mortis est species et imago mortis immortis. nibil nisi mors adesse uidetur, sicut experientur qui tenentur vincti per capitalia flagitia, qui etiam ante mortem iugiter in morte uersantur et moriuntur. Quemadmodum de inferis loquitur Iob.ca.10. Et Paulus de sua tribulatione in Asia. 2. Corinth. 1. Sic et Esa. 9. Populus qui ambulabat inter nebris et c. Ergo si, inquit, etiam fueris in tenebris in medio lupo rum, in morte, peccato et inferis, adhuc bene sperabo in eo, non timebo malum praesente. Bone deus quando haec fides dabitur nobis? Nos in iustitiis nostris fidimus, in peccatis desperamus, in utroque cetero gregie fulti et absque

Virginea fide. Virga tua et baculus tuus ecce. Vt rogo utitas pastor nos fieri contra lupos. 1. Cor. 4. Quid uultis, in uirga uenientia ad uos et c. Quid nisi consolatio sit uidere quidem arma, sed pro te non contra te? Sic Hier. cap. 17. Et ego non sum turbatus te pastorem sequens. Praeterea pastor omnibus natura quidem baculo et uirga eas non uenit peccatum, sed quod hoc non aliud uult, quod ut recta eant, quod ut errabundae in via redeat. quod scire mirum quantum inducat nobis consolatio is. id quod legis Hebr. 12. ex Proverbiorum 3.

Mensa in confessio. Parasti et c. Mensam uerbi domini coram me parasti, ut uidet et in confessio. telligat uerbū tuū. alioqui qd prodecesset babere panem nisi esset in confessio meo, nisi intelligeret uerbum quo prædicatur remissio peccatorum et uita eterna? per hunc panem fortificatur eorū, ut portae inferi non possint preuadere et separari a deo. Remissionis uero peccatorum nos nū certasse habemus baptismū et eucharistie sacramenta. alia signa habebant olim, sed tūc ut nunc non signa sed fides signorum a deo institutorū iustificabat. Impinguasti tu dens oleo tuo quod tu habes, spiritus es, spiritualiter ungis et oleo spiritus sancti, quod Psal. 44. dicitur, oleum leticie. Hec est uincio pinguis que docet omnem ueritatem, Iob. 16. et 1. Iob. 2. Impinguasti, inquit, caput i. mentem meam sine spām meū. Hic proprius spiritus dei regnat. Et calix et c. Haec est ebrietas spiritus, qua caro tandem sui cogitur obliuisci, regnante spiritu, ita ut hic irridat mundus dicens, hi misericordia pleni sunt Act. 2. De edice supra diximus Psal. 15. Vides itaq; hic quædam alijs uerbis repeti. Nam quod supra pascua dixit, hic menyan dicit, quod supra aquam requieci, hic calicem inebriantem, quod supra seminas iustitiae, securitatem et consolationem, hic oleum pingue, id quod et sim misericordia uocat. Et misericordia et c. Quia tali fiducia in deum præditus est, certus est quod ipsum misericordia dei in hac uita nunquam deseret, ei quod habitaturus sit in sancto omni pastoris summi in eternū.

Vnitio.
Calix.

PSAL

PSALMVS XXIII.

Titulus. Psalmus Dauid.

S V M M A. Domini sunt et terra et omnia terrena, quoniam est omnis Dominus hoies in terra, quippe qui terram creavit, sed cum sine iure creationis est terra. omnes hoies domini, hic quæstio fit in spiritu, num omnes hoies in regnum dei, quod regnum calorum appellatur, ingressuri, et in aeternum habitaturi sunt. Quis ascet in deo. Eadem est quæstio Psal. 14. Respondet spiritus, Non sed solus innocens det. manibus ergo. Hic est Christus, et deinde omnes quotquot sunt in Christo, mundi per fidem. De quibus additur, Haec est generatio ergo. Vides Duplex usq; hic duplex regnum dei, alterum potentiae in omnibus, alterum benedictionis regnum dei. et misericordiae in solis electis. Et quia glorificati Christi triumphus in hoc psalmo canitur, in fine spiritus mandat cum admiratione omnium creaturarum et angelorum et hominum, ut omnia huic regi gloriae patiantur, quo peruidatur verbi euangelici maiestas, et cuncti principes in celo, terra et inferno, cuius fortitudini cedant, quia domini sunt omnia, supra. Dominus est regnum, et ipse dominatur gentium.

Domihi est terra & plenitudo eius, orbis terrarum & omnes qui habitant in eo. Quia ipse super maria fundauit eum, & super flumina parauit eum.

Repete hic quæ dicta sunt Psal. 8. Omnia subiecti sub pedes eius etc. Omnia sunt dei quoniam Christus haeres est, et quæ dei sunt iam per Christum nostra sunt, qui credimus. Ergo, ut concludit Paulus, 1. Corin. 10. Domini sumus, et nullo habito infra fratris respectu. Sic enim addi, Siue manducatis ergo. Et 1. Timoth. 4. Cibos creavit deus ad percindendum ergo. Et quod de deo cibis dicitur, intellige eque de usu aliorum creaturarum, quia dominus est terra ergo. ne stulte, quemadmodum mentium seductores docent, in creatura et elementis huius mundi facias tibi uel peccatum uel iustitiam. Libera sunt omnia externa, dum non sit aliqd contra dei præceptum. Sed hodie execrati didicimus præcepta hominum magnificare et dei præcepta contemnere. Hinc deus cum peruersis pertinet, ut in omnibus ferre creaturis inueniemus peccatum, quia aliqui libera conscientia per Christum essemus domini omnium. Vnde Paulus, 1. Cor. 3. Nemo glorietur in hominibus, Oia enim uestra sunt sicut Paulus sive Apollo sive Cephas sive mundus sive uita sive mors sive presentia sive futu-

Libertas
conscientiae.

COMMENTARIUS POMERANI

sive futura, Omnia enim uestra sunt, uos autem Christi, Christus autem
Utinam haec scirent homines absque fide, qui nos uolunt a libertate Christi
digere in seruitute mundi. Quia ipse est. Quomodo enim, inquit, ob
Terra super aquas. 1. Quem constituit deus haeredem universorum, per quem fecit et secunda. Sed
quid est quod terra super maria scribitur fundata et super flumina stabili-
lita? Respondeo. Simpliciter intelligo quod tanquam in scripturis dicitur.
Nihil moror philosophicas contradictiones. Affirmare enim semper
quae nesciunt, Nondum enim perscrutari sunt profunditatem Abyssum
dicitur Eccl. 1. et psal. 32. Deus congregat sicut in utrem aquas mari,
et ponit in thesauro Abyssos. Similiter neandum satis perspectam habet
uentorum originem, licet profiteantur se scire, Nam psal. 134. dicitur, Qui
producit uentos de thesauris suis. Et Christus dicit, nescis unde ueniat aut
quod uadat. Quod uero commemorare nostrorum theologorum Aristotelicas na-
gas de Iride, contra manifestam in scriptura dei ueritatem? In summa
Ecclesiastis c. 1. 8. sic dicit. Intellexi quod omnium operum dei nullam posse
homo inuenire rationem eorum que sunt sub sole, et quanto plus la-
borauerit ad querendum, tanto mirus inueniet. Etiam si dixerit sapientia
se nosse, non poterit reperiire. Omnia haec tractavi in corde meo ut curio-
se intelligerem. Idcirco optimo consilio dictum est Ecclesiastici. 3. Altiora
te ne quaesieris et fortiora te ne scrutatus fueris, sed quae precepit tibi
deus, illa cogita semper, et in pluribus operibus eius ne fueris curiosus.
Non enim est tibi necessarium ea quae abscondita sunt uidere oculis tuis. Et
Cur ergo non omnia cœcæ carnis nugamenta conuenientes soli uerbo di-
uino quod manet in æternum adhaeremus? Id quod elamat illa vox elo-
mantis in deserto. Esa. 40. Omnis caro fœnum est. Doigitur hic glo-
riæ uerbo dei, et dico deum firmasse terram super aquas, ut et psal. 135. dicitur.
Firmasse, inquam, non quod aquæ (ut ego puto) sustineant illam terræ
immobilis molem, cum natura sint fluidæ et instabiles, sed quod ipsa ter-
ra propria stabilitate, quæ accepit uerbo creantis, modo nobis incompre-
hensibili, a deo in se fundata sit, et habeat sub se aquas, id quod non adbor-
ret a Gen. 1. Congregentur, inquit, aquæ quæ sub celo sunt in locu[m] uniuersitate
etc. Porro dum haec dico non ignoro quod hic dicunt de partibus terræ et
tanib[us] super aquas, sed non satis faciunt scripturæ uerbis. Fauet nobis
quoque ille uersus Psal. 17. Et apparuerunt fontes aquarum, et reuelata sunt
fundamenta orbis terrarum. Hinc et abyssus pro inferis ponit solet, ut
est Rom. 10.

*Et Roma. 10. Et Iona. 2. sic legis: Ad extrema montium descendit, terræ
m̄is conculserunt me in æternum. Nihil uereor illos qui dicunt terram
in fini clementiori, illi loquuntur quæ uolunt, ego respicio in uerba illius
qui terram & omnia creauit. Quod uero terra sit stabilis in seipso, le-
git psal. 102. Qui fundasti terram super stabilitatem suam, non inclina-
bitur in seculum seculi. Abysmus sicut nescientium amictus eius. Et
Iob. 26. Qui extendit aquilonem super vacuum, & appendit terram su-
per nūbilis. Hades sententia ex sacris literis. Potuisse equidem bœc bre-
ui allegoria transisse, ut fere hoc loco faciunt, sed psalmi pulchra iucun-
daz sententia signo humano cecidisset.*

*Quis ascēdet in montem domini? aut quis sta-
bit in loco sancto eius? Innocens manibus et mu-
dus corde, qui non accepit in uano animam suā,
nec iurauit in dolo proximo suo. Hic accipiet be-
nedictionem a domino, & misericordiā a deo sa-
lutari suo. Hæc est generatio quærentium domi-
num, quærentium faciem dei Iacob.*

*Omnia quidem sunt dei, sed soli credentes regnabuntq; cum
eo. Reliqui omnes ita sūt in regno dei, sicut fures et latrones sūti in re-
gno principis Sathanæ, non ut pro ciabib; babeantur, sed ut deprehensi
perdant. Vide quæ dicuntur psal. 14. Manus, os, & cor mundū requirit spi-
ritus, id quod sola fides præstat. Necesse est enim esse arborē benā, quæ
tals profert fructus. Non accepit. Doctor Martinus alicubi cenit et
legit, nō exaltauit, uel non iactauit. Accipere animam in uano, id est,
vanitatis, q; apud Iesum ipsum gloriari, & fidere sua iustitia, suis urib; et
meritis, & se putare aliquid esse, cum nūbil sit. Tales hypocritas & iu-
stificatores non fert deis, qui dicit in Esaiæ: Gloriant meam alteri nō dabo.*

*Iurauit in celo, qui decipit fratrē iurando, psal. 14. Proxio suo, hic ad-
ditu est explicatæ rei gratia, sed nō est in Heb. Benedictio
20. Misericordiā uero addit, sed id est cū benedictione. Hoc est beneficium
de gratia datū. Fe. habet iustitiam, sed & hoc quoq; id est. Et enim iusti-
tia illi fidei, qua iustus uincit. Versus uero, Hic accipiet & c. additius est, iustitia.
sq; suo marte parare se iustitiam putauerit. Oīa sancti à deo accipiunt,
& omnia deo refunduntur, sicut additur. Hæc est generatio noua quærentium
dominū, sicut diximus psal. 21, nō ex illis quorū nullus requirit deū, sed fu-*

Credentes
regnant.

Accipere
in uano
animum.

Benedictio
Misericor-
dia.

COMMENTARIVS POMERANI

giunt à facie dei Iacob, non in deū, sed in se suāq; respiciētēs, Psal. 33. Fe-
legit: Facile tuā Iacob, id est, qui quærūt eā faciēt, quā tu o Iacob, qui es pu-
pulus dei quærīs, nēpe dei. Aduerte nos omnes accipere ea à dno. Chri-
stus aut̄ sit ea acceptus à domino, ut refundat in nos. Nam ipse est dei be-
nedictio, psal. 20. dei misericordia & dei iustitia &c. nobis factus.

Tollite portas principes uestras, & eleuamini
portæ æternæ, & introibit rex gloriæ. Quis est hic
rex gloriæ? Dominus fortis & potens, dominus
potes in prælio. Tollite portas prícipes uestras,
& eleuamini portæ æternæ, & introibit rex glo-
riæ. Quis est hic rex gloriæ? dominus uirtutum
ipse est rex gloriæ.

Toūte.

Felix. Attollite portæ capita uestra, id est, o portæ referate clauſtra
uestra. Vos principes, id est, quacquid ubiq; est potētia, huic potētia
subdatur, nec portæ inferorū præualent, nec portæ regni cælorū clau-
dantur, ut omnia pateant huic regi triumphanti, & mortis uictori, quā
dio Christi rex gloriæ dicitur, quia gloriam suam nobis dedit, qui sumus regnū eius,

de qua gloria Psal. 18. sicut alibi dicitur, rex iustitiae, id est, Melchizedec.

Atq; hæc est gloria Christi resurgētis, & uera Christi ascensio magis
quā illa quā uiderūt oculis carnis discipuli quadragesimo à resurrectione
die, sicut dicit mulier: Noli me tāgere, nondum enim ascendi ad patrē, id
est, credis me nondum glorificatum, sed uade dic fratribus meis: Ascendo
&c. id est, q; sum glorificatus, & q; ipsi sunt regnum dei facti per me.
Isto ascensu de quo psalmus loquitur, nō solum ascendit in cælos, sed etiam
in terris regnum cælorū occupat ubiq; prædicato Euangelio, & circu-
principe huic mundi, Job. 12. Hæc potētia regis nostri nostra est, si recte
credimus, quibus nulla potestas resistere poterit, quo minus perueniam
quo dux noster præcessit. Sed admirāda sunt hæc in oculis et angelorū ci-

dominū. Hinc est illa admirantū interrogatio: Quis est hic rex gloriæ?
Respondebat sp̄us, q; est doct̄or omn̄: Dominus fortis &c. Hic est dñs trūm-
phator peccati, mortis, inferorū, et omnis aduersariæ potestatis, sub quo
euos licet agere in omni tēratione, quandoquidē. & dñs Sabaoth, id est,
virtutū sine potētia et exercitu in cælis, terris, et inferis est dñs rex,
qui omnis gloria debetur, qui suos glorificat in æternū. Sp̄itū borū uer-
suū bodes rursus uideamus, quando portæ inferiorū nolūt ut Euangelium
Christi

Christi uictor quodat, & impietatis ciuitates nititur obfirmare. Ipsum tamen ingreditur, & portas illie constituit æternitatis, quas rursus ex pugnare nulla potentia potest. Tu quoq; in tētationib; tuis clamare pos es contra aduersarios spiritus, ut cedant Christo uictori, Amen.

PSALMVS XXIII.

Titulus. David.

S V M M A . Hæc est cum multis ad deum fiducia cordis oratio, quæ nō possibile est ut deus nō exaudiat, secundū Christi in Euangeliō promissionē. Per totū uero psalmā oratio hæc iter sp̄ergitur spiritu sanc̄ti dōminis, ut ferè sit in talibus psalmis. Tibi uero hoc uno subcleat, quæ sit pri oratio: nèpe interim subinde audire quid spiritus dicat, qui postulat pro sanctis gemitibus inenarrabilibus. Igitur nō tā uerbis quād ardenti desiderio & meditatione sancta cōmendatur apud deum oratio.

AD te domine leuaui animam meam, deus meus in te confido non erubescam in æternum. Neq; irrideant me inimici mei, & non cōfundātur oēs qui te expectāt. Cōfundātur ini que agētes supuacue. Vias tuas domine demonstra mihi, & semitas tuas doce me. Deduc me in ueritatē tuā & doce me, quia tu es deus saluator meus, & te expectaui tota die. Recordare miserationū tuarū dñe & misericordiarū tuarū, quoniā a seculo sunt. Delicta iuuētutis meæ et ignorātias meas ne memineris. Secundū misericordiā tuam. memento mei tu, propter bonitatē tuā domine.

Leman, pro leuo, more Hebraico, ut alibi dixi, id est, Cor meū ad te dirigo, ut orem in mea tribulatiōe. Vides itaq; crationē esse desideriū animæ uare ad suū cordis, ut sepe dixi. Felix. Leuabo. Deus meus cui me totum pertinet, non erubescam, non patiar quæso repulsam. Erubescit qui petit et non exaudiatur, non solum coram iudice, sed multo magis etiā coram aduersariis, contra quos iudex inuocatur, qui interim gloriantur quasi iufundar. Non conseruant causam, dum iudex uidetur abillis stare, ergo addit: Neq; irideat cōc. In æternū non est hic in Hebræo, sed ex alio psalmo buc dicitur in Greco, quæ ego uiderim. In alio psalmo est: In te dñe spera-

COMMENTARIUS POMERANI

ut nō cōfundar in æternum. Neq; irrideant. Fc. Ne lēctentur inimici mā super me. Etiam omnes expectantes te non erubescunt. Erubescunt prædicantes frustra, id est, qui persecutionem intentant tuis sine causa, cum nos illis nūbil mali faciamus.

Hoc tuas &c. Vide hoc loco unde angustia sit, & qui sunt hostes, ut p̄almo. 5. admonuit. In periculo salutis est, ut urgentibus aduersarij à tua ueritatis dīcedat. Hæc tētamen infidelitatis nunquā cessat, iugiter ergo orandū, ne cedam⁹ ipjs doctrinis, ipjs suasionibus, impīe specijs, aitatis, impīe potentie. Præterea uide nostrā stultitiam. Nos putamus

Stultitia nostra. nos multa s̄cire i rebus sacris, inuenies qui dicunt: Egōne ignorē quid mibi faciendū, & quid nō? Sancti aut̄ orāt iugiter deū, ut doccat ipsos &c. sc̄i enyes quā nūbil sine, ubi spiritu de minus ceſſauerit docere. Hinc est ille tonus psal. 118. Sententia est: Tu domīne docet me ne aberre, q̄a tu es deus saluator meus, id est, nō aliud spero salutē et liberationē quam à te, qui es deus, et te expectavi iugiter. Expectat qui tēpus miserēdi deo nō prescribunt, sed patienter ferunt moram, certi de auxilio quādque futuro, quo uerbo s̄æpe uitetur scriptura, interpres s̄æpe susinco uerbo malum ut ut in alio p̄al. Exspectā dñm, uiriliter age, & confortetur cor tuum, & susinco dominū. Et alibi: Eratis susincentes te de mine. Doce, inquit, me uias tuas, ut nō seducar uis et beneplacitis hominū & doctrinis humanais, aut sequar uias meas, & quod mibi bonum uidetur, sed quod tibi, id quod nō potero, nisi te & docēte & ducēte. Doce me nō recordatus delitiorum meorū et ignorantiarū mearū, sed misericordiæ et bonitatis tue, quoniam ab æterno sum, id est, delictis iuuētutis et ignoratijs nostris et quicunque buscūq; p̄t̄is tuæ miseratiōes quæ æternæ sunt aboleri nō possunt, sed nō tue.

A seculo sunt misericordiæ. De hoc loco diximus psal. 18. Significat uero totā ante uitā, quā i infidelitate uiximus, ignorantes ueritatis, dū nō solū crassa uenientis. uitia admisimus, sed etiā in iustitijs nostris ambulauimus, nō i uis dei secundū uerbū eius. Profunda enīm in hæretē uana gloria, hypocrisij, et similia sanctitas &c. Delicta enīm quis intelligit? Qui hanc orationem orat, omnem profecto ante aitā uitam condemnat. Non est hoc hypocritarum.

Suavis & rectus dñs, propterea legem dabit peccatiibus in uia. Deducet māsuetos in iudicio, & docebit māsuetos uias suas. Omnes uiae domini

nūmis

ni misericordia & ueritas, exquirētibus testamen-
tum eius & testimonia eius.

Is digne potest invocare qui sic sentit deo, benignus est deus et mi-
sericors, ergo non potest non docere peccates et aberrantes a via, ut docti spiri-
tu edat in recto iudicio, non sequatur errores. Spūalis homo disjudicat oīa.

Docet mansuetos. Fe. humiles i. ut Match. 11. dientur paruulos. Vias
suas, ut scilicet fide agnoscat misericordiam et ueritatem eius, quibus agit cum
boībus, quos ipse docet. Propter misericordiam dicitur suauis, propter ue-
ritatem rectus. Misericordia exhibet, quia suauis, sicut ut Fe. habet, bonus
est, hoc est, gratis exhibet. Veritate autem, quia rectus est, non nisi promisit, et seipsum
negare non potest. Misericordia est beneficium gratis exhibitum, nullo respectu
meritorum. Veritas est exhibito pmissionum, quae ex debito fit, quia deus se no-
bis obstrinxit. Misericordia gratis promittit, ueritas pmissione implet. Misericor-
dia.
Veritate fortiter urget Iacob deum, Gene. 32. Ita misericordiam & uer-
itatem interpretatur Paulus, Ro. 15. ex p' almo: Laudate dominū om-
nes gentes &c. Quid igitur dulcissimus, quam audire quod spiritus dicit:
Onnes uiae domini misericordia & ueritas? sed quibus? Exquirentibus, Exquiren-
tibus, inquit, testamentum eius et testimonia eius. Sic in Ro. 2. His quidem qui tibus,
secundū perseverantia boni operis, gloriā & honorē & immortalitatē
querunt, uitā aeternā. Sunt autem (ut ibidē patet) qui non sunt ex conten-
tione, & acquiescent ueritati, & non credunt iniurianti, quos hic uocat
mansuetos, humiles, requirētes testimētum dei & præcepta eius, timen-
tes dominum, quos docet ipse dominus, & demonstrat eis iustitiam suā, qua
eos iustificat, quibus dulcis est dominus, id est, misericors cōdonator pee-
catorum, & rectus, id est, iustificator secundum pmissiones, quas cre-
dunt ueras, dum interim impīi amarus & peruersus iudicatur.

Propter nomē tuum domine propitiare peccato
meo, multum enim est.

In diō loco dicitur: Pro hac impietate orabit ad te oīs sanctius in tem-
pore opportuno. Sancti orat pro delictis, non solum præteritis, ut supra: Sancti pee-
catores.
Delicta uulnus meae &c. sed etiā p' præsentibus, et non levia ducit sua
peccata, ut hypocrita, sed auctor: Multum est peccatum meū. Sciunt enim
se non posse esse saluos, & per nullā iustitiam, nisi dei. Ergo & hic addi-
tur: Propter nomen tuum, sicut supra: Propter bonitatem tuam domine.
Non sunt bi iustiūrōrum affectus, qui suis meritis fidunt &c.

COMMENTARIUS POMERANI

Quis est homo timēs dominum, legem ponet et
in uia quam elegit. Anima eius in bonis demorā-
bitur, & semen eius hæreditabit terrā. Firmamen-
tum est dominus timentiū cum, & testamentum
suum declarabit eis.

Via dei. Quos supra dixit mansuetos, bumbles, exquirentes testamentū dī &
testimonia eius, iam dicit timentes dominum, tales docet in uia, uel doce-
t eos uiam quam elegit, quæ ipsi placet, ut non sequantur suum sensum, id
dei. Felix: Docebit illum uiam quam eliget. In uerbo, Eliget uel elegit sub-
audi dominus, non, timens deū homo. Nam præter hoc q̄ sentiēta hoc re-
quirit, etiam supra manifeste uides. Docebit mites uias suas, Porro q̄ legē
ponet, uel legē dabit ex Græco legimus, pro docebit positiū est, secundū
illud Hicre. Et dabo leges meas in corda eorū, & cognoscēt me ergo.
Sic et alibi: Legē pone mibi domine uiam iustificationum tuarum ergo.

**Legem
ponere.** Anima eius &c. Hic est fructus cognitionis dei quam ipse dat, q̄ scilicet
et qui cognoscit deū, id est, credit & fideliter eo, habitat in tabernaculis fidu-
cīæ, sicut dictum psal. 4. & semen eius, id est, filij docti ab eo seminari
bi dei. Hoc est qui imitati fucrītē eius fidem, hæreditabunt terrā, id est,
hæredes dei erūt, cuius est terra & plenitudo eius &c. Sicut et psal. 2.
& 15. diximus, & alibi de terra forte latius dicemus. Firmamentum
est dominus talibus, ne cadant a deo per infidelitatem: Hypocritæ diu
fundamentū habēt. Et timentibus nomen suum declarabit testamentum
suum, ut intelligant dei uoluntatē, & legem esse spiritualem. Quādmo-
dū et alibi: Declaratio sermonū tuorū illuminat, & intellectum dat pa-
nulie. Fe. Secretum domini timentibus eum, & fœdus eius ut faciat illos
cognoscere. Secretum domini est fides & cognitio eius, quam nemo scit,
**Secretum
domini.** nisi qui accipit, mundus gloriam fidei intelligere non potest.

Oculi mei semp ad dominū, quoniā ipse euē-
let ex laqueo pedes meos. Respice i me & misere-
re mei, quoniā unicus & pauper sum ego. Tribu-
latiōes cordis mei multiplicatæ sūt, ex necessitatib-
us meis educ me. Vide humilitatē meā et labore
meū, et dimitte oīa pœtā mea. Vide inimicos meos
quoniā multiplicati sunt, & odio iniusto oderūt

me. Castiō

me. Custodi animam meam & libera me, non confundar quoniam speraui in te. Innocētes & recti adhærebant mihi, quoniā expectauit te dñe. Libes
ra deus Israel ex oībus tribulationibus suis.

Necēsitatibus. Fe. Angustijs. Humilitatem. Fe. Affectionem. Inno
centia & recti adhærebant mibi. Fe. Innocentia vel simplicitas & recti
tudo custodient me. Libera. Fe. Redimet. Illud est bene precantis, hoc ue
ro bene sperantis.

Oculi sem
p. ad dñm.

Quod dicit: Oculi mei ad dominū, supra dixit: Ad te leuavi anīmā meā
scit alibi: Ad te leuavi oculos meos &c. Mōs est orātiū respicere sursum
illuc oculos dirigere quo dirigunt mentē, quod et Christus legitur fecisse.
Vnde in Tbreñis: Leuemus corda nostra cū manib⁹ ad dñm in cœlos.
Quod uero addit, semp. desiderium iug⁹ significat, donec eripiatur ex la
guo iniquitatis, ignorantie et erroris, quo iugiter circūdāmūr, et nisi de
us doceat & ducat uincimur. Qui sentiūt suā necessitatē, et cupiūt à deo
liberari, illi solū nonerūt, quid si iugiter et sine cessatione orare, sicut dixi
Psal. 5. & alibi forte. Necēsitatē hic uides: Quoniā, inquit, unicns. i. soli
taris, et ab omnibus derelictus, et paup. i. nō habēs in quo cōfidā, tribu
lationes internæ, quia impugnat fides tui uerbi, multæ sunt. Vide hu
militat⁹. i. delectiōnē, & labore⁹ me⁹. i. angustiā animi mei, attende quod
patior, ut liberes alioqui perirent, inde miseriā meā qua teneor, nō murita
mea quae nō habeo, nō peccata mea quae merētur dānationē, & dimittē
tia peccata mea, et emundabor à delito maximo, ut nō tradas me ī re
gō sensum cū reprobis, q. nō pbauerūt dēb̄ habere in notitia. Vide præ
terea inimicos meos, q. multi sunt, & q. solo odio me psequuntur, nō uolūt
mi sequeā uias tuas, quas tu doces timētes te, sed ut sequeā uias eorum. In
bac necessitate & angustia, delectiōne et labore animi quō subsistere potē
tō, nō tu deus meus custodias? Custodi ergo aīam meam &c.

Necessitas

Vide bu
militatē.

Cave ne quid errēs in uocabulis, Humilitas & labor, ne sic interpres
tris cum pharisæo: Domine uide, quia ego sum humiliis corde, & la
boro. i. facio multa bona opera, ergo dimite omnia peccata mea. Misericordia
significatur non virtus, sicut & præter uocabula ipse cōtextus ostendit.

Innocētes & i. id est, optimi quaq. & pīj boies hoc ipsum uolūt, qđ
ego uolo, hoc ipsum orāt quod rgo oro, nēpe ut liberentur à te q. cūq. sunt
in angustia. Adhærebant mibi ut suo membro, ut suo fratri, non cecidi à
extū & eccl̄sia sanctorum, id quod aduersarij, vel solum querebant

Adhære
bāt mī pīj

COMMENTARIUS POMERANI

ut ad se deficeret, et hoc non meo merito, quia multa peccata habeo, sed tu seruante, quia expectavi auxiliū tuum in tempore opportuno, non defici, quod mox non videbaris adesse et ceterum. Quod autem F. legit Innocentia et recte: tuto custodient me, significat Innocens et rectus permaneo, ne cadam a tua iustitia, ut maxime eam impugnent aduersarij, te custodire animam meam, ut non pereat vita mea coram te.

Liberus deus Israelem, id est, populu tibi credentem et fidentem. Cum per totū psalmū una persona iusta sit orare pro seipsa tantum, tamen hic unus uersus declarat, tales orationes non solū dici a nobis pro nobis ipsis, sed et pro fratribus et ecclesia sanctorū, peccatis et infidelitate oppugnat. Tales orationes ipsa postulat charitas, quia supra dixit: Innocentes enim di et ceterum, quae admodum et alibi. Quia timet te uidebūt me et lætabūtur ei.

P S A L M V S X X V .

Titulus. D A V I D .

Hæc Christus potuit integerrime dicere, et præterea quisquis patitur persecutionem propter iustitiam, hic enim certus est suam causam esse iustum, ut diximus psal. 7. et. 16. Id quod statim in psalmi principio apparet. Iudica, inquit, me domine, id est, iudicium pro me fac. Hæc oratio in psalmis nihil aliud significat quam fidicias, Vindica me uel defende me ab iniuria aduersario. Sic alibi, iudica me deus, et discerne causam meam de gente non sancta et ceterum. Et psal. 71. Iudicare populu tuu in iustitia, et pauperes tuos in iudicio. Iudicabit pauperes populi, et saluos faciet filios pauperum et ceterum. In quibus orationibus clarissima erat construere uerbū iudicio cunctatio. Nam alias ubi petitur contra aduersarios, tales orationes illorum condemnationē significant, ut Psal. 7. Iudica illos deus. Si uero innocentia, quæ hic audis, exemplum queris, lege uerba Davidis. 1. Reg. 24. Dominus inquit, retribuet unicuius secundum iustitiam suam et fidem.

S V M M A . Defende me domine, neminem laesi, certus sum quod dum in tunc spacio non cadam. Verum nihil mihi presumo, tu scrutare diligenter affectus et cogitationes meas. Nihil mihi conscientia sum, sed in hoc non iustificatus sum. Ego nabilis respicio nisi misericordiam tuam, et ambulau in ueritate tua, id est, fide tua. Non ieiunare consilio impiorum, nec conscientia Abstinere ab omni iniuria aliorum, ut mudi et sunt manus meæ, dum etiam mihi iniuria fit, ut laus tua audiatur, et prædicare possim, quamlibet tuos liberes, dum interim uirorū sanguinum, qui innocentium et ueritatem dei proficiunt necem, manus sunt iniquitate, et corruptio nerum plena.

Oratio charitatis.

Iudica me

Quoniam
mihi ericordia
et ceterum.
Lanabo
manus.

uerum plene, suo commode consulunt contra dei ueritatem.

Vdica me domine, quoniam ego in innocentia mea ambulaui, & in domino sperans non infir mabor. Proba me & tenta me, ure renes meos & cor meum. Quoniam misericordia tua coram oculis meis est, & complacui in ueritate tua. Non sedi cum concilio uanitatis, & cum impiis nō ius troibo. Odiui ecclesiam malignantium, & cum impiis non sedebo. Lauabo inter innocentes manus meas, circūdabo altare tuum domine. Ut au diam uocem laudationis tuæ, & narrem omnia mirabilia tua. Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum tabernaculi gloriæ tuæ.

Infirmabor. Felix. Elabar. Vre. Fc. Examina. Ergo hic usitatem intellige in igne sicut aurum & argentum probatur & examinatur in Vre. igne. Est autem ignis dei probatio qua probat nos temptatione & afflictio nro. Verum dic fides dicit: Ut cum; proberet deus per aduersarios, tamen in domino sperans non infirmabor, non cadam: Quoniam solam misericordiam dei bie intueor, ut nō diffidam de adiutorio propter peccata mea & ueritas dei, id est, fides in deū, & dei promissiones manxit apud me, et in hac placui tibi, uel, ut Felix habet, ambulaui. Sola ueritas dei, fides si ueritatem dei, fratres & respetus misericordiae nos seruant innocentes ad dominem, & immaculatos ad deum. Alioquin ne astra quidem mundi sunt in conspectu dei, ut dicitur in lob. Vnde Petrus in Act. Fide, inquit, purificans corda eorum. De renibus & cerde diximus, Psal. 7.

Non sedi cum concilio uanitatis. Fe. cum uiris uanitatis. De quibus Psal. 5. Cor eorum uanum est, quia meditantur consilia impia aduersus deuicitatem, Psal. 1. Non sedi, inquit, cum eis, id est, nō cōfensi eorum con sibi. Et cum impiis non intreibo, id est, ingrediar in domum. Hoc est, cum eis non ero particeps, sicut alibi: Non communicabo cum electis eorum. Felix. Et cum uerutatis non ingrediar. Sunt autem qui Psal. 5 dicuntur, Viri sanguinum & dolosi, linguis suis dolose agentes. Idem repetit sic: Odiui ecclesiam &c.

Lauabo &c. Non ero inter impios immundus, sed innocens mani. Lauabo, his inter innocentes. Non ero in ecclesia malignantium, sed in ecclesia in-

Innocēta
per deum.

Nō sedi.

COMMENTARIUS POMERANI

nocentium. Inter fideles ero fidelis, et credam deo cum sanctis, cum impiis illagam, in quorum manibus iniquitates sunt, ut infra. Fe. Lauabo in innocentia, id est, ubi innocentes sunt, uel in innocentia, de qua supra dictum.

Et circundabo altare tuum domine, id est, circubabo locum habitationis tue, ubi te adesse sciero, te invocabo protectorem, tibi gratias agam libertatori, te agnoscam in omnibus beneficiorum. Non sic glorior de laudibus, id est, puris seruandis manibus meis ne cum impiis eas extendam ad iniquitatem: No, inquam, sic glorior ut aliquid mibi arrogem, quasi hoc ex me sit, id est, antea dixi: Ambulauit in ueritate tua, et item: In domino speras non infirmabor, sed circundabo eum. Id est, te invocabo, tibi astabo, ut dicatur Psalmus 5. Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tui. Vide quae dixi Psalmus 3. Et mox addam. Ad hoc uero, inquit, circundabo altare tuum, id est, ueniam ad te, non ut uicimur, et carnes pecudum tibi offeram, sed ut audiam uocem laudationis tue, id est, uerbum predicationis tue, unde tu magnificis non ueniam ut aliquid offeram, sed ut a te accipiam, ut a te docear, sicut Psalmus superiori dictum est. Propterea a consilio impiorum abstinebo et mundas seruabo manus et te invocabo, ut aptius sim tuo uerbo a te suscipiendo, et postquam audiero possum et ego enarrare omnia mirabilia tua. id est, magnificare nomine tuum, ceterosque docere ueritatem, quia aduersarij opprime nituntur. Psalmus 9. Narrabo omnia mirabilia tua. Denique se exponit dicens: Domine dilexi eum, ut sit simplex sententia per contentiosam antithesim. Non introibo cum impiis in domum eorum ut impietatem sectar, sed potius mundis manibus et innocentia, introibo tecum in domum tuam, ubi est altare tuum, id est, invocatio tui nominis, ubi tu invocaris, et gratias tibi preces offeretur in ecclesia sanctorum, illuc est decor tuus, illuc habitat gloria nominis tui. talia dilexi, ecclesiam uero malignantium odii. Et ceterum.

Domine
dilexi.

Altare.
Templum

Non dubito quin alludat ad altare, ad domum et tabernaculum suum illud plenum dei que erant tunc in populo Iudaico, ut diximus Psalmus 3. quanquam templo sub David non fuerit, nisi tabernaculum illud pro templo accipias, quia dicebatur locus dei secundum dei promissionem, sed quod talia in spiritu intelligi sequentia indicant: Non enim sacrificia alia audiuntur, quam laudes dei, et hanc se auditurum dicit, et deinde alijs praedicaturum. Sic et Psalmus 42. Et introibo ad altare dei. Non offeram oves, bircos, uitulos et ceterum. Non, sed Confitebor tibi, inquit, in cubilia et ceterum. Altare ergo invisibile est ubi sacrificatur deo, et adoratur deus in spiritu et ueritate, et offertur deo oblatione munda in cordibus credentium.

IN PSALMVM XXVI. 70

eridentū in odorē suauitatis deo, q. illuc in uero suo templo inhabitat, cu
is decorē et ornatū se dixisse dicit. Non enī potest diligere iniquitatem
pī bō unde tēplū illud riotetur, id qd et præcedēta et sequētia idicāt.

Ne perdas cū impiis animā meā, & cū uiris sanguinū uitā meam. In quorū manibus iniquitates sunt, dextera eorū plena est muneribus. Ego autē in innocētia mea ambulaui, redime me dñe & misserere mei. Pes meus stetit in rectitudine, in congre-gationibus benedicā te dñe.

Vides q̄ innocentiae suae nō confidit, Nam nō iustificabitur in cōspectu Misericordiōis nūl. Nisi enī misericordia dei nos eximeret eodē iudicio cum im-pijs et ignorantibus deū dānaremur. Et nisi misericordia dei nos cuflo-dire sic ipugnatibus uadiq; impijs et uiris sanguinū, Psal. 5. Quis pos-set manere et persistere in ueritate dei? In quorū etc. Brevis descriptio im-piorū et uirorū sanguinū. In quorū manibus iniquitates sunt. i. semp̄ inū impiorū. Descriptio que agunt, semp̄ fructificant morū. si uero dexterū quid quādoq; facere su-tentur, ut iudicare pro iusta causa, orare, laudare deum, docere, prædi-care etc. Hoc nō aguat nisi p̄ suo lucro, p̄ sua gloria, alioqui non fā-dari. Præterea impij iustitarij p̄ meritis cumulandis seruiant deo: Iu-sus uero misericordia tančū præcatur. Pes meus etc. Ego neminē lā-fine lādere uolui ut maxime lāserim. Hoc est, Pes animæ i. affectus, stetit in via recta. Hoc est uerbū tuū Et tuā ueritatē scutus est, fuit pes mā. Pes ani-mæ. uelue, non male uolui ut uiri sanguinū. Tuā l. uide ci prædicationē, quā illimpugnant, in cōuentibus hominū non tacebo, ne qui in persecutione, & temptatione nō negauit nomen tuum, liberatus tacendo peccem.

PSALMVS XXVI.

Titulus. David.

S V M M A. Psalmus est plenus fiducie spūs in deū. Dominus, in-quit, est illuminator cordis mei et p̄tector corporis mei, etiā si aduersum me surrexerit totus mundus et omnis potestas tenebrarū. Vnū hoc optauit Et solū requirā ut negleatis oībus possim per fidē semp̄ cum deo habitare Et eius uerbi frui solatio, qui me magnifice s̄æpe sua misericordia et diuina prouidentia liberauit. Iecirco ne sim ingratus laudes eius cantabo Et beneficia eius predicabo. Deinde ab eo loco, Exaudi domine Et plena fiducia implorat misericordiam dei, ne se iam ab omnibus etiā propino.

COMMENTARIUS POMERANI

propinquissimis derelictum derelinquit in manibus aduersariorum & eorum qui mentiuntur oē malū contra se. In fine parœnisis froui sancti adœta comprehendit summam totius psalmi, imo summā oīs consolationis in omni aduersitate. Expecta, inquit, dñm, uriliter age &c.

Dominus illuminatio mea & saluator meus quem timebo? Dñs protector uitæ meæ, a quo trepidabo? Dum appropinquant aduersum me affigentes, ut edant carnes meas. Tribulantes me & inimici mei, ipsi infirmati sunt & ceciderūt. Si consistant aduersum me castra, nō timebit cor meum. Si exurgat aduersum me bellum, in hoc ego spero.

Dum appropinquant &c. Fel. Dum prælibabuntur aduersum me malignætes. In hoc id est in hac re, scilicet quod dominus est illuminatio mea &c. sicut et sequitur, Vnā petij, pro unā rem, quod latinis clarissima erit, Vnum petij à domino, hoc requiram. Prima salutis est mantis iluminatio per deum, ut non cōprehendant nos tenebræ errorū, Id quod in primis uolunt uerbi dei contemptores & aduersarij, sicut jæpedati mus. Deinde & uita per eum tutæ est, dum nihil in nos possum quod a quando deus non uult &c. ergo hic solus timen' n's est, Lucæ. 12. Ut edant &c. Id est, ut deuorent me sicut leo paratus ad prædam ut alibi dicitur. Ipsi infirmati sunt &c. uel de experientia præcedentis liberacionis intelligit, ex qua fortificanur ad bene sperandum in alijs, Vel de futuro loquitur certus de uictoria, ac si iam facti iacerent aduersarij. Spes enim non confundit. Fel. Ipsi corrueant & cadent.

Vnum petii a dno hoc requiram, ut in habitem in domo domini omnibus diebus uitæ meæ. Ut uideā uoluptatem dñi, & uisitem templū sanctū eius. Quoniā abscondit me in tabernaculo suo in die malorū meorū, protexit me in abscondito tabernaculi sui. In petra exaltauit me, & nūc ecce ex altauit caput meū super inimicos meos. Circūiui & imolaui in tabernaculo eius hostiā laudis & uibilationis, cantabo & psallam domino.

Voluptas

Voluptatem. Felicitudinem ne quis prauator rursum hoc loco faciat volviat, sicut in vulgaribus codicibus legitur. In petra. Fe. In rupc. Circumisicit Psal. superiore. Circundabo altare tuum domine. Veru in Hebreo coniungitur cum praecedenti uersu sic, Exaltavit caput meum super inimicos meos, qui in circuitu meo sunt. I. audis, non est in Heb. sed tam sacrificia ubilationis, de quibus diximus, Psal. 21. et Psal. superiore.

Potesi underi David alludere ad graue illam Absalonis persecutionem quando in primis optauit ut reductus wideret tabernaculum domini. 2. Reg. 15. Dicit rex ad Sadoch, Reporta arcum et cetera. Et quare tanio pere desiderauerit rursum uidere tabernaculum, uidetur hic subdere causam, quod alius seruatus sit in tabernaculo domini in Nobe. 1. Reg. 21. Id quod hic quasi gratias agens uidetur referre in sui consolacionem, adiuncta et alia liberatio olim facta in loco qui ab eventu dictus est, Petra dividens. 1. Reg. 22. In petra, inquit, exaltavit me et cetera. Si cui haec placent, accipiat ut aliusionem. Nam nolim in has Davidicæ historiæ angustias deduci Psalmum, à Davide quidem conscriptum, sed oibis fidelibus communem. Quin et ipsa verba protinus nos ab historia auocant. Quando enim habitauit David in tabernaculo domini, ut nec dicam quod hoc non licuit? Nisi idem sit habitare in tabernaculo et habitare circa tabernaculum, quemadmodum umputat Lyranus. Cur non potius exigimus haec ad locos similes? Vnum pertinet, ut scilicet habitat uigiter in domo uel templo uel tabernaculo domini. De quo alibi interrogatio fit, Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Item alibi dicitur: Beati qui habitant in domo tua domine et cetera. Item, Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus uite meæ, et ut inhabebunt et cetera. Quid quæso hoc aliud est quam quod dominus dicit Lucas. 10. Num est necessarium, Maria bona parte elegit quem non auferetur ab ea? Maria cœsarium. Delectabatur ad pedes domini auditu uerbi diuini. Et hic dicit, Ut videas, id est, per fidem cognoscam et corde sentiam voluptatem domini quod est gaudium in remissione peccato et donata hereditate æterna. Quæ voluptatem cognitionis dei hypocrytae et iustitarij non nouerunt. Scrutus enim non manebit in domo in æternum, sed filius. Et addit, Et uisitem templum eius ubi ipse habitat in electis, ubi ipse doctor est et illuminatio. Atque haec est summe necessaria petitio. Hoc enim unum agut aduersarij ut me a domo dei expellant trahantque in concilium impiorum, in ecclesiam malignantium, in hypocrismum et iusticias hominum, in quibus mors est et cetera. In absconditio conscientiarum. Ego uero hoc unum oro, ne fiat et cetera. Quin illic sem duto.

per tutus

COMMENTARIUS POMERANI

per tutus fui & tutus ero in abscondito clarum tuum, ubi natus non
uidet unitatem i. uoluptatem sanctorum in domino, sicut Psal. 30. dicitur. Quia
magna multitudo &c. Iecirco deus ipse sepe refugium nostrum in Psal
mis dicitur, lege totum Psal. Qui habuat etc. Et addit, In Petra exaltau
me &c. Si Petram uis accipere Christum, quae scriptura uocat petram san
ctum, lapidem angularem, fundamentum ecclesiae, per me liebit, senectus uerbi
ma est. In Christo certe exaltauit me, sed ego simpliciter accipio, ut in psal
mis accipi solet, pro firmitate & constanti robore. & idem hic significa
tur quod Psal. 39. Eduxit inquit, de lacu misericordie & de luto fecis & fu
tuit supra petram pedes meos. Vnde alibi queritur, Infixus sum in lib
mo profundi & non est flubile, Psal. 68. Præterea interpres ex Heb.
bic malum futura uerba legere. Abscondebit, proteget, exaltabit, id quod non
conuenit historiæ Davidis supra dictæ. Exaltauit caput mihi. Psal. 2.
Circumui &c. Id est, gratus de beneficijs in ecclesia sanctorum prædus
bo & sanctificabo nomen eius cum gaudio.

Exaudi domine uocem meam qua clamaui, miserere
mei & exaudi me. Tibi dixit cor meum, dominum que
rā, quæsiuit te facies mea, faciem tuam domine querā. Ne
auertas faciem tuam a me, & ne declines in ira a ser
uo tuo. Adiutor meus esto, ne proiicias me, & ne
derelinquas me dominus deus saluator meus. Quoni
am pater meus & mater mea dereligit me, sed do
minus assumpsit me. Legem pone mihi domini in via
tua, & deduc me in semita recta, propter inimic
os meos. Ne tradas me in animas tribulatiū me,
quoniā insurrexerunt in me testes iniqui & men
tita est iniquitas sibi. Credo quod uidea bona domi
ni in terra uiuentium.

facies mea

Facies do
mini.

Tibi dixit cor meum. i. in conspectu tuo sic apud me statui, sic meip
sum propter te exhortatus sum. Facies mea quæsiuit te i. desideravi te
dere tuam uoluptatem, ut supra, tua bona, ut infra, & amplius quam
faciem tuam, ut possim crescere ex fide in fidem, a gloria in gloriam in fa
cie tua & illuminatione ultius tui super nos. Ne ergo auertas facies at
Nota quod ex Graeco legitur, Dominum queram, non est in Heb. Psal.
uersum.

ut si sic legi. Tibi dixit cor meum, requirite faciem meam, faciem tuam domi
ne requiram. sed Hebreis facies est plurale. Sic ergo legendum, requirite
et facies meae, uel require o facies mea, scilicet dominum. Quid sit requirere
deum diximus Psalmo. 13. et 21. Sed hic dicitur, Requirere faciem domi-
ni, sicut et Psal. 23. id quod supra dixerat, ut uideam uoluptatem domini.
et infra, Credo quod uideam bona domini.

Adiutor meus es tu et cetera. Ne desere aut abijke me ab omnibus desertu Quoniam
et ab omnium creaturis etiam patre et matre et amicissimis secundu pater etc.
et omnia. Hec est Christianorum uita in cruce. Caro et mundus non po-
test probare quae dei sunt, stultitia enim sunt illi et non potest cognoscere,
ergo etiam non potest non odisse. Inter inimicos ergo descri-
bi et inimici hominis domestici illius, sicut est in Euangelio. Sed hic
filius dicitur Dominus autem assumpit me, sub umbra alarum eius dego, uo-
rum mundus me rideat despectu, dum hypocrytae et pharisaei me condere
uero hereticum. Assumpitus sum a domino iudicante alijs ut uelint.

Dns assu-
ptus me.

Legi pone mihi dnm in via tua. Fe. Doce me dominus uiam tuam. Oes Hosies ue-
sem contra me quod non sequor sensum eorum sed tuu uerbum quod illumi-
na et intellexi dat parvulus, ueru si hic doce me et dirige me ne unq
uenteria consilio eorum qui sentiunt contra uerbum tuu, sine te non potero
fac impugnatus ab illis qui uolunt me abducere a via tua, et a semita
ua, ne queso tradas me in animas. i. uoluntates eorum, quoniam testifi-
catus aduersum me omne malum mentientes et docentes falsa, sub specie
tui ueritatis, ut uel me abducant a uero, uel si non possunt, persuaderent
dys me ueritatis non esse cultorem, sed concubitorum. Sed mentita est iniqui-
tas ibi non mibi, in sui perditionem mentiuntur, ego talibus non seducor.

Nam credo quod uideam bona domini, uoluptatem domini, ut supra. Testimo Credo me
non habeo spiritus contra omnes seductiones et errores sapientiae non uidere.

Experiens carnis. Nam dexter ubique in hac terra uiuentium adegit mihi
licet undique mala premere uideantur. Deus beneficiis multis, et Experiens
presenti a grauibus et animae et corporis periculis liberatio, cogit nos
non procul, ut tandem cum benignu patre agnoscamus, Amen. Fe. Quo
ministreretur in me testes falsitatis et loquens medaciu, uide Psal. 5.

Terru uiuentium interpretantur futuram uitam, quod illuc sit uera uita, hic. Terre ui-
uentium uita morti obnoxia, hinc et nos mortales dici. Ego autem interpretor uiuentium,
uilem in qua nunc uiuimus, atque hoc ipsum ex scriptura, licet et ipsa

veratio,

COMMENTARIUS POMERANI

oratio, Credo quod videam, satis indicet de fide dici quae est in hac iis
in sanctis. Primum nusquam in scriptura, quod sciam, cælum terra appellata est, sed haec duo ut maxime distantia penitent, ut Psal. 102. Quoniam secundum altitudinem cœli à terra &c. Imo in his totum universum, quod uocant, comprehenditur, Gen. 1. In principio erat dens cœli et terræ. Deinde terra alia uiuorum, alia mortuorum dicitur, Mortuorum est infernus, qui dicitur lacus mortis, puteus interitus. Psal. 54. terra ab initio, Psal. 87. Vnde Iob. 10. Nunquid non placuerat dierum meorum finitus breui &c. Viuorum autem terrâ uel uiuentium esse hanc apertissime patet in cantico Ezechiei. Ezechias cum timebat se moriturum, dixit: Vadâ ad portas inferni. Non uidebo deum in terra uiuentium, non astrixi boiem ultra &c. Et promissione accepta, Tu autem, inquit, erufli anōnām meam ne periret &c. Non expectabunt qui descendunt in lacum ueritatis tuam. Viuens uiuens ipse confitebitur tibi, sicut & ego hodie. Et psal. 114. Dixi Je in angustia mortis fuisse et horrore inferiorum, se liberatum ne moriretur, & dñm non esse sibi iratum, quemadmodum in illa temptatione uisum erat. Placebo, inquit, dñs in regione uiuorum. Crede, si hic non placueris illi non placebis. sicut Psal. 15. dicitur, Sanctis qui in terra sunt eius nubila erant oës voluntates meas in eis. Quod autem citant uulgo ex Psal. 141. Portio mea domine sit in terra uiuentium, male legunt, sit, cum uero, si habebat, Clamaui ad te dñs, dixi, tu es spes mea, portio mea (scilicet tu es) in terra uiuentium, Id est, in hac uita nihil aliud hæreditatis uolo praeter te, quemadmodum Leuitarum in terra pars & portio erat dñs, ut dicitur Psal. 15. Et nos oës sumus genus sacerdotale in Christo qui dicimus, Portio mea domine, dixi custodiare legem tuam. Quin & non solum cœli sed et terra nostra est in æternum, ut diximus Psal. 8. & uiuemus post resurrectionem ubique, & ubique fruemur gloria uultus dei. Nouos enim cœlos terram nouam uidemus. 2. Petri. 3. Et expectatio creaturæ reuelationem filiorum dei expectat. Rom. 8. Cur enim talia non dicam cum scripture se Terra san aperta & sepe idem inculcat? Sic Proverb. 2. Qui recti sunt, habitabunt cœlorum est in terra, & innocentes permanebunt in ea, Impi vero de terra perderentur, & qui inique agunt auferentur ex ea. Et Psal. 36. ferè coniuncta dicitur. Et Christus, Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Non sum nescius quoniam illie uarent interpretes. Ego uocabulum terræ uolo in suo significato accipi, nisi ipsa oratio metaphoram habeat apertam, ut si dicas, Terra nihil nisi terram sapit, ubi tamen grammatica huius vocabuli

et aliis ratio nō perit, nō minus quam ubi Christus dicit terrā optimam, quia seminata reddit centuplū, esse cor optimū &c. Esias quoq; dicit, ca. 57. Qui fiduciam habent mei bæreditabunt terrā, & possidebunt monum sanc tum meum. Vt rū ne longius euager, quid attinet hic multis agen tium nō ignotum sit uiuentes dici illos qui hic uiuunt, & mortuos defunctos? Hinc Psal. 113. Non mortui laudabunt te domine, neq; omnes qui descendunt in infernū, sed nos qui uiuimus &c. Hinc tam sēpe in scriptoriis apostolicis Christus dicitur resurrexisse à mortuis, & amplius inter mortuos nō su futurus, inter quos erat. Cōtentiosis, & qui pluriſ ſa cum patrū dicta, quād dei in scripturis sanctis, obijcio quod Eſa. 53. de Christo dicitur: Abſcissus eſt à terra uiuentium.

Expecta dominum, uiriliter age, confortetur cor tuum, & exspecta dominum.

quæſimō ſpiritus doctrina, ſi quæ dominus docuerit ut intelligere poſſit.

PSALMVS XXVII.

Titulus Dauid.

SUMMA. Hæc eſt fortis precatio, ne pereat cum impijs, quorū uerba corda, opera impij sunt, quia opera ſua non opera manū dcmini reſperxerunt & magnificerunt ad ſui non adificationē, quod tamē putauerunt, ſed potius deſtructioñē. Inde ubi dicit: Benedictus &c. Gratias agit accepta cōſolationē ſalutis certae, & magnificat gloriā operis dei in Jan diſ per Chriſtum. Hoc opus eſt fides, Ioan. 6. que mira operatur agen te ſpiritu dei. Aliorum opus eſt mera hypocriſis &c.

AD te domine clamabo, deus meus ne ſileas a me, ne quādo taceas a me, & assimilabor deſcedētibus in lacū. Exaudi dñe uocē de precationis meæ dū oro ad te, dū leuo manus meas ad tēplū sanctū tuū. Ne ſimul trahas me cū pecatoribus, & cū operantibus iniuſtitiam ne ſimul perdas me. Qui loquūtur pacē cū proximo ſuo, mala autē in cordibus eorū. Da illis domine ſecundū dum opera eorū, & ſecundum nequitiā adiuventionum eorum. Secundū opera manū eorum da illis, redde retributionem eorum eis. Quoniam

K non intel-

COMMENTARIUS POMERANI

non intellexerūt in opera domini & in opera manuum eius, destrues eos, & non ædificabis eos.

Ad templū sanctū tuū. supra Psal. 3. Et. 4. Leuare manus ad dñm, est geslus oratiū. Fe. Ad abditū sanctitatis tue, id est, ad locū secretū, ubi sanctitas tua habitat, quæ nibilominus allusio est ad sancta sanctorum in tabernaculo Mosis. Deus habitat in occulto, quis enim vias eius cognoverit, nisi ipse doceat? q. præterea mirabiliter cū sanctis suis agit, ita ut ipsi admirari possint, scire nequeat, quid, quomodo agat pro eis, dum interim contra eos agere uidetur. Ne simul perdas me, non est in Heb. Cū peccatoribus. Felix, cū impijs. Adinventionum. Fe. Studiorum, Quoniam non Et c. Fe. Quoniam nō intelligent opera domini, Et opus manū eius, destruet illos, & non ædificabit illos, scilicet deus.

Vide quæso ex uerbi, Quoniam non intellexerunt Et c. qui sunt contra quos orat, nempe qui nō intelligunt, non respiciunt fide in opera domini, & in opera manuum eius. Cum honorū operum sit mentio, non intelligunt ea quæ deus operatur in sanctis, qui sancti spiritu dei, non suo aguntur, R. o. 8. in quibus fides in dñm per charitatē operatur, Gala. 5. in quibus spiritus docet oēm ueritatē, ut faciat uoluntatē patris, qui in celis est. Pater in me manens, ait Christus, ipse facit opera, nō solū miracula quæ uidetis, sed etiā omnia opera & uerba, ut liceat mihi in facie aduersariis dicere: Quis ex uobis arguet me de peccato? Hoc Felix sabbatiū nostrum, quo deo permittimus nos, nostra & omnia, hæc felicia & uera bona opera, quæ dei sunt, non intelligunt impij, imo irridēt, dicentes: Ergo ne nihil boni faciemus? ecce isti iactant se spiritu dei babere. Adeo nihil intelligunt homines absq; spiritu quæ sine spiritualia, stultitia sunt illis, et nō possunt intelligere. Respiciunt uero ad opera illa speciosa, opera bonitatis, traditiones humanas, arbitria, & studia invenzionū suarū, in quibus seruatis ponunt insitū, iniustitiam uero in non seruatis, absq; omni uerbo dei sola opinione & cogitatione humana. Hæc magis faciunt, hæc nobis obtrudunt quasi sanctissima, & urgunt ut cū eis discamus confidere in brachio carnis, in uiribus nostris, hisce totum dementiant orbem, mente corrupti, & mentiū seductores, attēdentes spiritibus erroris, & doctrinæ dæmoniorū in hypocriti loquentium mendacium, & cauteriatā habentes cōscientiā. Cur nō respiciunt in opera dei celū, terrā, mare, & omnia, quæ in eis sunt, quæ felicissime à deo ad dei uoluntatem gubernantur? quare ipsi soli à deo nolum gubernari? quare suas prouidērias, suaq; studia Et

Et cōsilia, ut cung. in speciem sanctissima dei uerbo p̄fērunt? Sed plūmī sūnt h̄c in oculis eorum. Cum quibus peruersis ita deus per-
uertit, ut gaudentes gaudeant non in domino, sed in suis meritis, si-
natis uero trepident timore, ubi non est timor. Fidas iustitias habent,
quae necesse est, ut ex fictis peccatis propter cōueritatem conscientia, quae
non purū uerbū dei, uera faciat peccata. Et sit ex cōcāde corda hypo-
cītarum deo, ut dum respiciunt in opera illa quasi bona, quibus sanctitā-
tē ex iustitiam tribuunt, non solum non videant quae sīnt opera bona,
sicut non agnoscant sua ipsorum opera, quibus infidele cor, in quo
nō est sp̄itu dei agitat, nempe iram, odium, inuidiam, uanam gloriā,
auariciā, hypocrisiā, infidelitatem, & dei ignorationem. Quādum, ut
sīlēm est, abq; sp̄itu sunt, necesse est etiam esse absq; fide (ut crasse lo-
quacum crassis). Quid si absq; fide sunt, necesse est omnia opera eorū,
ut in speciem sanctissima, esse opera infidelium, id est, peccata.
Quicquid enim est absq; fide, peccatum est, Roma. 14. & impossibile est
iudicium uerbum Christi, ut arbor mala, id est, homo infidelis profe-
re bonos fructus. Vocat ergo eos Psalmus peccatores, quādūlū
p̄fēsunt quādū peccare, etiā dum optime facere sidentur, impios ex He-
breo dixit, item operantes iniustitiam, quādū iustitia fiduciā non est, id
dicitur Psal. 5. Qui loquuntur, inquit, pacem cum proximo suo aiden-
tū docere, q; deus sit colendus, timendus, deo credendum, fidēndū,
obedendum, sed mala in cordibus eorum, nūlū enim aliud querunt bis-
ficiās uerbis, quādū traditiones humanas confirmare & suam tyran-
niciā flattuere, gloriamq; suam et lucra seclari. Negant h̄c sic badere,
fidēdemus, deprehenduntur hypocritæ, erit quādū nō negabunt. Cōtra
ipsiū uerū sp̄itus, da illis quod meriti sunt, cōfondātur in suis studijs, ope-
ratis, & adiumentib⁹, qui tua opera tuasq; adiuūtūc⁹ contempse-
nt. Igitur sic oratur: Domine sine te non manebo innocēs, tāta est asti-
tu & dolus circūuenientium me, ut deficiā à fide tui uerbi in opera hu-
mana, tu audi innocentem, ne te tacente, non respondentē, non exaudiens,
sed dissimulante uel contemnente audire me, similis fiam illis qui non
intelligentes ad tua opera descendunt in lacum perditionis æternæ.

Benedictus dñs, quoniā exaudiuit uocē depre-
tationis meæ. Dominus adiutor meus et protec-
tor meus, i ipso sperauit cor meū et adiutus sum

COMMENTARIUS POMERANI

Et refloruit caro mea, et ex uoluntate mea cōfitebor ei. Dñs fortitudo plebis suæ, & protector saluationum Christi sui est. Saluum fac populum tuum domine, & benedic hæreditati tuæ.

Hic est finis Psalmi in quibusdā exemplaribus græcis, in quibusdam uero additum est: Et pasce eos usq; in æternum.

In Hebræo uero sic est: Et pasce eos, & extolle eos usq; in æternum.

Refloruit caro. Protector Felix, scitū. Et refloruit caro mea, id est, rursum exhibilata ea, redditâ consolatione. Care enim perit quoq; ubi in angustia et afflitione mens est, Prover. 17. Spiritus tristis exiccat ossa. Et in uoluntate mea, hoc est, in corde & animi affectu gratias agā. Integru uersum sic legit Felix: Et exultabit cor meū, & in cantico meo celebrabo eum.

Dominus fortitudo plebis suæ, gloriatur alij de suis uirib; & iustitijs & operibus bonis sine fiducia in deum. Plebs de mini nouit uerū esse quod Christus dicit: Sine me nūbil potestis facere. Et domini est protector, uel ut Felix habet, fortitudo saluationū Christi sui, id est, que sunt & Christum suum. Christi saluationes quibus saluamur sunt fortitudo, iuritus, & potentia dei, nūbil hic nobis relinquitur, omnia sunt dei per Christum. Nisi sic intelligas: Dominus est fortitudo saluationū, quibus salvator Christus eius, id est, Meßias eius, unctus eius, rex quē ipse confiuit. De una tamen persona non intelligi, sed de toto regno sequentia indicant: Saluum fac, inquit, populu tuum domine: dum enim Christi salutem legimus, nostram legimus, qui sumus in Christo, ut dicit Psal. 19.

Saluum fac &c. Populum quem tuum agnoscis, quem æterna bæreditate posse debis, populum tibi fidentem salua, ne erroribus impietatis pereat, & opprimatur uiolentia uororum sanguinū, & benedic ei contra maledictiones & blasphemias impiorum. Et pasce eos tuo uerbo, ne seducantur doctrinis & traditionibus humanis, & extolle eos semper ex fide in fidem erigendo, donec crescam in uerum perfectum, maneatq; in gloria tua in æternum, qui gloriam carnis contemnunt.

PSALMVS XXVIII.

Titulus. Psalmus Dauid.

Potentia SVMMA. Prouocatur in hoc psalmo oīs potestas, ut subdat uerbi dei, bo domini, & gloriam det deo, qui suo potensissimo & efficacissimo, quippe

quippe quo omnia creavit, superbos qui deo deiq; populo resistunt, terret, punit, absorbet, occidit, igne consumit, demergit ad inferos etiā uiuentes, quodam etiam trementes fugere facit à conspectu & suo & sanctorum, pectorum est Cain. Cōtra: facit ut sanctis nihil nō sit periuium, quin perniciē potētia uerbi dei freti, resistētibus etiā portis inferorum. Itaq; effici illud dei uerbi, sive illa uox domini, in diuersis diuersum est. Superior contemptores per hoc pereunt. Populus autē dei prouocatur per uerbū, & confortatur ad adorandum dcm, & gloriā ei decantandā. Hie pavidus ne in aquis quidem ualidis & umbra mortis perire potest. Hunc est rex & gubernator dominis in aeternū. Hū confortat contra eum & mudi & inferorū potentia, addo etiā celorū, ut accipiat dei promissa. Huic deniq; benedictionē, id est, gratiā suā & pacem largitur iuuentam. Hęc omnia agit psalmus iucūdissimis allusionibus ueterū historiarum, ut dicemus. Quasi dicat: Talia que cano, suo uerbo solet effici dominus, quare tremūcite persecutores, confortamini fideles, sicut in Psalmo. 75. vides. Idē dicit Epistola ad Heb. ca. 4. ubi postquam declarata est illud ex psalmo: Hodie si uocem eius audieritis &c. Additur: Ego inuenimus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idem quis incidat iniuriantis exemplum. Viuus est enī sermo dei, & efficax, & penetrans omnī gladio anticipi &c. Habet ergo hic illud uerbum quo sūt omnia quod describitur Ioan. 1. Habet quoq; illud ipsum uerbi esse ipsum deum, quemadmodum Iohannes dicit: Et deus erat uerbum. Nam hic dicitur: Vox domini confringens cedros, & confringet dominus cedros libani. Nunc uox domini, nunc dominus dicitur talia facere. Hoc si diligen-
tristinaris, quid aliud est quam patrē, quā dominus est, & fidium, qui uerbum est, esse unum deum, omnia potentem.

Verbum
de ideg est

Afferte domino filii dei, afferte domino filios arietum. Afferte domino gloriā & honore, afferte domino gloriā nomini eius, adorate dominum in atrio sancto eius.

Hęc Felix sic: Afferte domino filiis principum uel fortū, afferte domino gloriam & fortitudinem. Afferte domino gloriam nominis eius, ad Pr̄incipes tuū dominū in magnificētia sanctitatis. Vides itaq; in primo nostro uerbo cantur fiducia partē esse superuacuā. Filii principū sive potentium sunt gene ut obediāt populus nobilium, ut bōdie uocantur, quos coactius potes ex grā. uerbo dei.

COMMENTARIUS POMERANI

eo interpretari filios dei id est, à deo sublimatos, cū rectius legere ostendit ex Heb. filij deorum id est, iudicium, regnum, & potentium. Exo. 22. Applicabitur ad deos. Item: Ad deos utrinque causa perueniet &c. Ista initiatione aduocantur regna mundi, reges & principes terrae, qui ex natura non possunt non perficere uerbum domini, quod condemnat omnia nostra, ut deposita gloria sua uere gloriosum deum glorificent, sicut & monentur Psal. 2. ne quando, inquit, irascatur dominus &c. id quod praedictum futurum sub Christo. Psal. 71. ubi dicitur: Et adorabunt eum oīs reges, omnes gētes seruient eum. Qui enī spiritum Christi acceperint, suam gloriam scient esse nibil, omnem gloriam & honorem afferent domino et nomini sancto eius, et adorabunt dominum, non gestibus solum externis, quod hypocritarū est, sed in spiritu & ueritate, in atrio sancto eius, ubi ipse habitat, quo hypoerite accedere non possunt, vide Psal. 3. Hieronymus legit: Afferte domino filios arietū. Filii arietum sunt oīs et agnī, quo Hieronymo iūsum est sacrificium esse offerendum, ut tum res erat, aut saltem alliūsum esse ad id, cum tamen psalmus non habeat nisi sacrificium laudis, de quo alibi diximus: Afferte, inquit, domino gloriam & honorē &c. Et postea: In templo eius oīs dicunt gloriam, quāvis non ignorat multos interpretari: Afferte domino filios arietū, id est, uos ipsos qui eūs filij patriarcharū & prophetarū & apostolorū, qui sunt arietes gregis dominici. Septuaginta interpres, quia iūsum est cis posse reddi & dei et arietū, duas sententias reddiderunt ex una Hebraica: Afferte dño filij dei, afferte dño filios arietū. Quos si imitari cupis, sic legere potes: Afferte domino filij principū, afferte domino filij arietū. Principes enim arietibus cōpartit, ut Threnorū. 1. Facti sunt principes eius uel arietes non inueniētes pascua, & abierūt absq; fortitudine ante facili subsequētis. Arietes tamē ut hic legamus, non satis probatur Hebreis.

Vox domini super aquas, deus gloriae intonuit, dominus super aquas multas. Vox domini in uirtute, vox domini in magnidecentia.

Date, inquit, gloria deo ad uestrī salutē. Ne contēnите uerbū eius quā uos monet, dicens: Afferte domino &c. Nā uerbū siue vox domini quā salutē Vox dñi sit credētibus ut oīm credētibus Hebreis, tamē durā sententia est ei bor dura resūrēda uasatio īcredulis, ut oīl experti sunt Aegyptij, Cananæi et aliis sentibus. gētes et ipij bebræ, hic si nō dicitis, tamē uel gēsus credit toti ordinatis.

Vox domini

Vox domini super aquas. Non repeto iam quod dicitur Gene. 1. Spis dominus interfecit super aquas, dixitque deus et ceterum. Unde alibi: ipse dixit et factus est. Neque enim super aquas Iordanis baptizato Christo vox domini audita est. Nam confractio inimicorum hic legis per vocem domini fieri. Salutem domini super aquas, quando locutus est deus super flumina Aegyptiorum ova. Et uera sunt in sanguinem dederuntque ranas. Exo. 7. Et 8. Itaque pluit grandinem igni mixtu et barrenda tempestate intonuit Exo. 9. Rursus quando iussu domini mare rubrum fit peruum populo dei, inimicos obruit stupendo miraculo. Exo. 14. ut interi taceant de aquis Maren, Exo. 15. et de aquis his ex petra excusis. Exo. 17. et Nu. 20. quando increduli tenetati sunt non sine indignatione domini. Iam postquam talia fuisse non recuso ut aquas multas uoces, populos multos, et inundationes persecutorum, ut alibi diximus, certe in hanc regem sat babes exemplorum in suis que hic sequuntur. Hic certe erat vox domini in uirtute efficiens quod ministerat ita in magnidecentia et gloria sua, ut ab inimicis contemnere non posset, sentientibus uerbi uirtutem cui resistebant. Ita rursus in magnitudine, ut a fidelibus non glorificari non posset et ceterum.

Vox domini confingentis cedros, & confinget dominus cedros libani. Et continuet eas ut uitulum libani, et dilectus quemadmodum filius unicornium.

Confringentis. Felix, Confingens, id quod melius est, ut refratur ad te, ut supra dictum. Confringens uero subaudi est uel erit, ut sit participi per uerbo confringit uel confinget. Vox domini non sollet parcere et ceterum. Et continuet et ceterum. Felix, Et exilire fecit eas uelut uitulum libani et Sirion natus filium unicornum. Eas scilicet cedros, ad euulsionem alludit et fugam. Cedros libani dicit reges illos triginta unum qui circa libanum montem Syrie habitabant, quos Iosue percussit trans Iordanem ad occidentem Abaged in campo libani usque ad montem libani, cuius pars ascendit in Seir, ut legis Iosue. 12. Cedri altiores arbores sunt, sed in libano altissimae. Unde Ezechiel. 24. Sicut cedrus exaltata sum in libano et ceterum. Hinc et super hoc et qui maxime potentes uidentur cedri significant, id quod uides Isa. 2. Dies, inquit, domini exercitum super omnem superbum et ceterum. De libano saepe legitur, de Sirio uero uel Sarion Deut. 3. sic dicitur: Sarion Sarion est in Sydoni dicunt, sive Sanir, ut Amorrei, est Hermon mons. Porro bos Hermon, ut trepidatione et fugam imbecillitatemque eorum exprimat, compa-

Cedri libani.

COMMENTARIUS POMERANI

Vnicornis rat uitulo & filio unicornium siue pullo. Nam unicornis grandior im-
mabile animal est, sicut indicavi ex Iob, Psal. 21. & Plinius ex aliorum
sententia dicit, q[uod] uuum sepe capi non sinit. Quod autem ex gr[ec]o co-
ret, Ut uitulum libani, potes si uis interpretari, uitulū qui in libano pa-
citur. Et quod sequitur male translatum: Dilectus quemadmodum filius
unicornium, non intellige dilectum illum a deo & hominibus Moyses
quemadmodum Lyranus putat, sed ut possit utcumq[ue] respondere ad He-
braicam intelligentiam sic accipe. Dilectus, id est, potens, qui scilicet ma-
gnificis inter suos (ut erant illi reges) scilicet erit uel fiat, quemadmodum pul-
lus unicornium fugiens.

Vox domini intercidens flammā ignis, uox do-
mini concutientis desertum, & concutiet domi-
nus desertum Cades.

Felix, Vox domini intercidens flamma ignis. Vox domini contremi-
scere fecit desertum, contremiscere fecit dominus desertū Cades. Inter-
cidens ergo & concutiens, nobis legendum esset. Pro intercidens uero ex-
cutiens alij malunt ex Hebreo, ut alludatur ad excusione ignis e sil-
ce. Miraculo enim uenit ille ignis, de quo dicemus.

Hoc factum est quando igni cœlitus missō occisi sunt quatuordecim
milia hominum & septingenti, quando Aaron occurrit igni & fletit in
medio uiuorū & mortuorū, quo referre potes quod legimus, Intercidens
Quin & in seditione Chore absorpti cum suis, igne consumpti sunt du-
centi quinquaginta uiri qui offerebant incensum. Omnis hæc commotio
& horrenda turbatio facta est in deserto Cades, quod lege Nume. 16.
Facta est præterea & alia cōmotio ignitorum serpentiū, sed in alio de-
serto, Nu. 21. ut non dieā de tota historia quadraginta annorū, in quibus
increduli Iudei saepē senserunt damna suæ incredulitatis, ut nee Aarō
& Moyses fideles inuenti sint corā deo. Vnde impīi Iudei audiū hor-
rendam damnationem post agitam ueritatem, Nume. 14.

Vox domini præparas ceruos, & reuelabit siluas.

Præparans, scilicet ad fugam. Felix, Vox domini contremiscere fecit
ceruas. Vel dolere fecit, ut parturientem, ceruas. 1. Tessa. 5. Sicut dolor i
uero habentis & non effugient.

Ceruus. Ceruus si cornua inspicias pugnax animal uidetur, ubi uero impeti-
tus contremiscens fuga querit saluit. Significantur ergo hic reges et populi

Canane-

Ex aevorū de quibus Raab ad exploratores dicit Iosue. 2. Nōi qđ domi-
nus trādiderit uobis terram. Et enim irruat in nos terror uestr̄, & clan-
guerū omnes habitatores terræ &c. Et bæc audiētes p̄tinuamus et elā
gū cor nostrum, nec remansit in nobis sp̄ritus ad introitū uestrū. Ex
Hobr̄eo uero cœr̄as legunt, ut maior imbecillitas significetur.

Reuelare

uiam.

Et revelabit siluas. Fe. Detexit uel denudauit, uel decorticauit siluas.
Nec doc̄ sine historiā est, quā lege Iosue. 17. Locuti sunt filij Ioseph ad Io-
sace. ut non dicam qđ per siluas & nemora deduxit dominus suos in
tm̄ promissam contra aduersarios. Et bōdie reuelat in uia dum carnis
sp̄acula spiritu repurgans, iter per fidem monstrat salutis, ut intelliga-
mus sequenturq; verbum eius, sicut David dicit: Incerta & occulta sa-
pientiae tue manifestasti mihi. Et Christus post resurrectionē aperuit di-
quid sensum ut intelligerent scripturas. Et in summa, Nihil obstat
quo minus ad premissam pergent hæreditatem.

Et in templo eius unusquisque dicit gloriam.

Tempū.

H̄ est, Quotquot sunt in templo eius gloriam omnem de talibus factis
describunt, scientes pro se omnia centra impios fūcta, de quo gratias
qđ in templo siue tabernaculo domini. Imo ipsi potius fideles tunc ut et
intrauerint templum dei, quibus promisit deus: Inhabitabo in illis &c.
utatur. 2. Cor. 6. ex Leuitici. 26. sicut & Psalmista dicit: Confitebor ti-
lumine in toto corde meo, in consilio iustorum & congregatione.

Diluuiū.

Dominus diluuium inhabitare faciet.

Ad flūina

It. Inhabitauit. Quod significat, Dominus etiam si quis aderat in dilu-
uiuorum, ut in diluui Noe, in transitu maris rubri, in transitu
leuis. Ad quod etiam alibi pulchre alludit, dicens: Veruntamen in di-
luiuorum multarum ad eum non approximabūt. Aliunt quoq; ex He-
breo legi: Dominus ad flūina sedet, id quod optime sequitur ad historiā
spredicatas: Dominus enim tunc sedet ad flūina quādo populum su-
mūscere fecit in terra promissionis, de qua Deut. 11. A deserto, inq;,
gibano et flūmine magno Eufrate usq; ad mare occidentale erūt termi-
ni &c. Ie. Deut. 8. Dñs deus tuus introducit te ī terrā bonā etc.
H̄ dī sic legūt, Dñs ad laudandū sedet, id est, habitauit cū populo suo ī
terram ubi tunc, uel solum erat magnū et laudabatur nōm̄ eius.

Ad lau-
dandum.It sedebit dominus rex in æternū. Dominus
uitem populo suo dabit, dominus benedicet

K s popu

COMMENTARIUS POMERANI

populo suo in pace.

Rex æter-
nis.

Dicant Iudei, quomodo uerum sit q[uod] dominus sedebat cum eis ipso-
rum rex in æternum qui perdidérunt & locum & gentem, regnum
& sacerdotium, nisi factarū dominū Iesum, de qua legunt Esa.9. Mu-
tiplicabitur eius imperium &c. ubi nō audiunt regnum carnale aut tē-
p[ro]p[ter]e quod sibi futurum fingunt. Id quod & angelus ad Mariam dixit
Dabit illi dominus d[omi]n[u]s d[omi]n[u]s Dauid &c. Et hic audis spirituale regnum.
Dominus, inquit, fortitudinem &c. Id est, suos spiritu consertat, qui im-
pios territos fugat, & cōp[re]bensos supplantat, suos benedictione gracie
& pace donat æterna, impios æterna maledictione confundit &c.

PSALMVS XXIX.

Dedicatio

Titulus. Psalmus Cantici dedicationis Dauid.

Si nos sumus templum dei, tunc dedicamur & canimus canticum de-
dicationis quando exeperit in nobis deus habitare uel primum per fidem,
uel saepe per consolationem quasi reuertens post afflictionis derelictionem.
Aliam dedicationem Dauidis non lego. Atq[ue] hoc ipsum habet Psalmi ex-
ordium. Exaltabo, inquit, te domine quoniam suscepisti me &c. Et in fine
In æternum confitebor tibi, secundum illud: Beati qui habitant in domo
tua domine, in secula seculorum laudabunt te.

S V M M A. Verba sunt Christi ex oib[us] tribulationibus etiam inse-
ris & morte liberati. Verba quoq[ue] sunt omnium per Christum liberato-
rum. Nam dum Christus eductus est ab inferis nos educti sumus. dum
Christus incorrupta carne (ut dictum Psal.15.) resurrexit, nos resurrexi-
mus, qua bisce uerbis prouocamur ad canendum deo: Psallite domino &c.
Præterea uerba sunt cuiusq[ue] ex terrore mortis & inferorum, que rea
conscientia sustinuit, reducunt. Ita cordis iubilatio est uera templi dei dedi-
catio. Primū gratias agit de liberatione & prouocat alios quoq[ue] ad lau-
dandum deum, quā quāuis castiget tamen nō morti tradit, immo quamvis etiā
ira in in-
occidat tamē rursus uiuificat, iratus quidē appetet que admodū pater cor-
dignatiōe. ripiens filiū, sed tamen nihil aliud interim cogitat q[uod] uitam nostram, quam
bonum nostrū, id quod sic dicit. Quoniam ira in indignatione eius & ui-
ta in uolūtate eius. Est quidē tristitia dū tentatio durat, sed ubi exeperit il-
luce/cere consolatio tue redit lœtitia et gratiarū actionis canticum id quod
sic dicit. Vesperi demorabitur fletus et ad mane lœtitia. Heb.12. O[ur]bs diisci-
plina i præsenti qdē nō uidetur esse gaudij sed mæroris, posita aut fructu
pacatis

Vesperi
Manc.

pacifissimā exercitatis p̄ eam reddit iustitiae. Hoc uesperū & matutinū etiam interpretati sumus Psal. 5. Hac uicissitudine tentatiōis et cō Vicissitudinationis suos filios exercet cœlestis pater, ut non simus fidēlies in nobis sed in deo qui suscitat mortuos qui de tantis periculis eripuit et eripit, onis et cō in quem speramus q̄ adhuc eripiet dū nos mutuis iuuaniis oratiōibus. 2. solationis. Cor. 4. Dum enim consolatione accepta respiramus, confidimus multum, dicentes: Quis nos separabit ab caritate dei? Rom. 8. Redeunte autē tentatione illa graui, In qua nebris ab deo quoq; derelicti uademur tunc turbadatia mea. mur, quod & capiti nostro Christo qua p̄ omnia similis nobis factus est. Auertisti accidit, cuius anima tristis fuit usq; ad mortē, deinde rediit et lēticia sem faciem. paterna. Haec piorū exercitatio hic ita describitur, Ego autē dixi in abū Psalmi dantis mea &c. Et uel hic acceperit qd̄ alibi quo p̄ monuimus) Psalmos ta sunt gratia les qui simul & periculum describunt maximum et consolationē maxi rū actiones. man, ut uides Psal. 6. & ferē in omnibus talibus, præcipue etiam Psalmo sequentiā, id est, trigesimo, non esse scriptos in tribulatione sed post in Verba gratiarum actionē pro liberatione, illic etiam ubi in persona Christi uerba Christi in describitur sp̄us prophetæ in utruq; simul reflexit, id est, in persecutiōne Psalmo. sive tentationem & liberationem, ut non opus sit tibi cogitare, di cendo, quando Christus t̄dia dixit? Nam sp̄itus loquitur in persona De Psalmo Christi, sicut & in persona dei & aliorum, id quod uulgatissimum est mo. 30. in prophetis, quemadmodū Psalmo sequentiū Christus loquitur. In manus tuas commendo sp̄itum meum. id quod legitur corporali uoce dixisse, reliqua quæ sequuntur non legitur dixisse, imo protinus post illa uerba emisisse sp̄itum, & tamen oīa sp̄itus prophetæ loquitur in persona Christi non mortui, sed adhuc in mortali corpore agentis, id quod ipsa uerba luce clarius indicant. Nam dicit illic Christus uia suā in maximis desecrisse doloribus, ut nihil ex eo Psalmo agant qui Christū post mortem sive post expirationem aliquid pro nebris paſsum apud inferos afferunt; nisi hoc ostenderint ex alijs locis.

Exaltabo te domine quoniā suscepisti me, & non lætificasti inimicos meos super me. Domine deus meus clamaui ad te, & sanasti me, Domine eduxisti ex inferno animam meam, saluasti me a descendētibus in lacum.

Suscepisti. Fe. Exaltasti, q.d. Exaltabo glorificando et laudē eius prædicando,

COMMENTARIUS POMERANI

eando, qui me exaltauit liberando. Saluasti me &c. Fe. Vivificasti me
descenderē in pectus, id est, in uitam reduxisti me ne detinerer in mor-
te æterna cum impijs.

Psallite dño sancti eius, & confitemini memo-
riæ sanctitatis eius. Quoniam ira in indignatioe
eius, & uita in uoluntate eius. Vesperi demorabu-
tur fletus, & ad mane læticia.

Psallite domino qui eruditis in eum & fiditis eo, sanctificate nomen
eius, id quod est uere psallere ei. Et confitemini &c. Id est, Laudate eum
quando recordamini quia sanctus est. i. suos sanctificat. Vel celebrate me-
moriā sanctificationis eius, recordamini cū gratiarū actione beneficen-
tie eius. Quoniam ira &c. Felix. Quoniam instans in ira eius, id est, ira eius
est uelut instans, id est, brevissima, tametsi hoc nobis in tribulatione non
sudetur. Reliqua supra diximus.

Ego aut̄ dixi in abundantia mea, non mouebor
in æternū. Domine in uoluntate tua præbuisti de-
cori meo uirtutem. Auertisti autem facie tuam a
me, & factus sum conturbatus. Ad te dñe clama-
bo, & ad deum meum deprecabor. Quæ utilitas
in sanguine meo, dum descendero in corruptio-
nem? Nunquid cōfitebitur tibi puluis? aut annū
ciabit ueritatem tuam?

Vicissitu-
do ut su-
pra.
Ego sic sensi in abundantia mea, id est, quando bene mibi fuit perte,
quando deuicta nonnunq; tentatio rediit consolatio, non mouebor in æter-
num, id est, quia tam presentem sensi deum, non committam rursus ut p-
turbato sum animo ut cunq; seuiat rursus tentatio mundi & inferorum.
Sed tu domine interim me non meo studio, sed tua uoluntate benignas
fecisti affectum, ut sic sentirem porro me in frasto staturum animo, pre-
buisti interim uirtutem, id est, fortitudinem & constantiam animi decori
meo, id est, huic meæ perfectioni, ut uidebatur. Fe. Monti meo. illi per-
fectioni & fiduciae qua firmiter steti & immobile me iudicavi. Verū ten-
tatio rursus declarauit mibi infirmitatem meam. Auertisti faciem &c.
Id est, dereliquisti me mibi in temptatione. Sicut nō potest nō læticare fa-
cies dñi, tunc domini dū respicit in nos, Psal. q. Signatu est. Et alibi, Illuminet ul-
tum

tem suū super nos &c. Ita rursum non potest nō conturbare auersa à nobis. Hic iacent omnia, Hic clamatur, Ad quid domine utilis uita mea si permittis me descendere in corruptionē & in morte æternam? Quā detinentur in morte non l. uidabunt te, neq; prædicabūt ueritatem tuam, sicut ego faciam à morte liberatus. Psal. 6. In inferno autem quis confitebitur tibi? Et alibi, Nō mortui laudabunt te domine &c. Hæc propriæ et primū cōueniūt Christo, sicut diximus Psal. 15. Quoniā nō dereliques animā meam in inferno, nec dabis sanctū tuum uidere corruptionem.

Audiuit dñs & misertus est mei, dñs fuit adiutor meus. Conuertisti planctū meū in gaudiū mis hi, dirupisti saccū meum & circū cinxisti me lætitia. Ut cantet tibi gloria mea & nō cōpungar. Domine deus meus in æternum confitebor tibi,

Fe. Exaudi domine & miserere mei: Domine esto adiutor meus.

Conuertisti &c. Hæc est lætitia resurrectionis à morte & inferis Saccū ab gradū tentatiōis piculo. Dirupisti saccum meum etc. Saccus erat uestis flulisti. lugentū ut uides Iona. 3. Ait ergo, Abflulisti uestem luctus & induisti me uestimento lætitiae sempiternæ, pro mortalitate immortalitatis gloria me donasti, pro luctu, gaudio &c. Ut cantet, id est, gratias agat & prædicti ueritatem tuam gloria mea, id est gloriatio mea qua glorio de te libe rato. Psal. 3. Tu autē domine susceptor meus es, gloria mea & exaltas caput meum. Et non compungar, id est, nunquam pœnitabit me laudis Non com pungar. et gloriationis de te. Felix, Et non sileat, scilicet gloria mea.

Domine deus meus in æternū laudabo te. Hæc est prædicatio Euā gelij æterni per Christum & per eos qui sunt in Christo.

PSALMVS XXX.

Titulus. (προκλητικός) Psalmus Dauid.

S V M M A. Vox est Christi et piorū in passione & afflictione et spūs & carnis. Inde ubi dicitur, Quam multa multitudo &c. Cōmendat dulcedinē diuinæ misericordie quæ semp adest timentibus deū, licet usque adeo quandoq; abscondita ut nihil minus adesse videatur. In fine addit Parvus pulcherrimā, Diligite dominum &c. & in fine Psal. 26.

IN te domine sperauī non cōfundar in æternū, in iustitia tua libera me & eripe me. Inclina ad me aurē

COMMENTARIUS POMERANI

me aurē tuā, accelerā ut eripias me. Esto mihi ī deūm protectorē, et ī domū refugii, ut saluū me facias. Quoniā firmamentū meū & refugiū meū es tu, & propter nomen tuū deduces me & enutries me. Educes me ex laqueo hoc quē absconderunt mihi, quoniam tu es protector meus. In manus tuas commendabo spiritum meum, redemisti me domine deus ueritatis.

Esto mibi &c. Fe. Esto mibi in lapidem fortitudinis & in dominum propugnaculi. Quoniam rupes mea & turris mea tu. Hęc sunt uerba magno affectu laborantis ut liberetur. Hie nulla merita sunt humana, fidele cor omnia nouit esse dei, nihil sibi arrogat, ut hypocrite ī bonis operibus confidentes, quae ex hoc ipso bona nō sunt quod in eis confidūt.

Oia dei. In te, non enim fuit ex fide, ut alibi diximus. In te, inquit, dñe sperauī non in meis meritis, quae ueniente tentatione mortis facile cadunt, si per hypocritam acriam ante falso adfuerint. Non confundar in æternū & si ad tempus cōfusa sum et à te derelictus. In iustitia tua, non mea quae nulla est, ubera me & quād primū quādoquidē non noui aliam spem, aliā iustitiam quā

Propter te qui es salus mea, protector, refugium, firmitas. Et propter nomen tuū, nomē tuū, id est, propter gloriam tuā & propter te ipsum, ut agnoscaris talis esse qualis prædicaris, ut glorificearis nomine tuū, non propter me aut iustitias meas, Dux mibi eris cōtra omnem seductionis errorem & ut reducar

Enutries. à morte, & enutries me, id est, sustentabis uitam meam, nam hic quoq; non parua tentatio est si infirmam fidem nostram deserat deus. Psal. 2.

In manus tuas. In te pietus sum ex utero. Educes ex hoc laqueo erroris & mortis que per insidias uenantur me. Ego, utcunq; seuiant omnes, in manus tuas cōmendabo spiritum meum, illuc tutus erit sub umbra alarum tuarum, ser-

Redemisti. uabis illæsum etiam ablatum restitues. Certus sum de tua redēptione domine qui es deus ueritatis, tua promissio cui credo mentiri non potest. Qui uero tendunt mibi laqueum nibil aliud agunt qudm ut à tua ueritate abducant, ne credam tuis promissionibus & peream. Deū profecto non habent qui ueritatem uerbi dei non amplectuntur, quia tu es deus ueritatis. Vide quae dixi in summa Psalmi superioris.

Odisti obseruantes uanitates superuacue. Ego autem in domino sperauī, exultabo et lætabor in

misericordia tua. Quoniam respexisti in humili-
tate meam, saluasti ex necessitatibus animā meā.
Et non conclusisti me in manus inimicorū, statu-
isti in spaciose pedes meos.

Fe. Odi obseruantes uanitatem uanitatis. sicut Ecclesiastes dixit, V-a. Obseruan-
tias uanitatum et oīa uanitas, præter dei timore & mandatorum eius tēs uanita-
tes obseruationem; ut idem in fine libri dicit. Sunt autē in primis obseruatorum.
res uanitatis superuacue, id est, frustra, qui suis usitatis & opib⁹ confi-
dimi, sequentes traditiones humanas, alioqui hic per emphaticam antihe-
sim non adderetur. Ego autem, non sicut illi quos odiavi & quos ego cedi,
in domino sperauai, g. uidebo non in meritis ullis, sed in tua misericordia,
quoniam respexisti afflictionem meam (ut habet Felix) cognouisti in tribula-
tionibus animam meam. Et non conclusisti &c. Non de seruisti me in nūni-
bus aduersiorum, sed eduxisti me in latitudinem, Psal. 17.

Miserere mei dñe quoniā tribulor, turbatus est
in furore oculus meus, aia mea et uenter meus.
Quoniam defecit in dolore uita mea, anni mei in
gemitibus. Infirmitata est in paupertate uirtus mea,
et ossa mea turbata sūt. Apud oēs inimicos meos
factus sum opprobriū, et uicinis meis ualde, et ti-
mornotis meis. Qui uidebāt me foras fugerūt a
me, obliuioni fui tanq̄ mortuus a corde. Fui tanq̄
uas perditū, quoniam audiui uituperationē mul-
torum circū habitantium. Dum congregantur sis-
mal aduersū me, accipere aliam meā cogitauerūt.

Supra cecidit tribulationē et liberationē, hic eadē repetit alijs uerbis.

Que sit tribulatio exprimit cum dicit: Turbatus est in furore facies
mea, aspectus meus, indignatio mibi multa est cōtra p̄secutores ueritatis,
sicut de Christo legis Mar. 3. Circūspiciens eos in ira, contristatus est su-
perexcitate cordis eorū, & supra ex Heb. Odi obseruantes uanitates ua-
nitas. Fe. Caligavit uel corroesus est præ ira uel dolorre oculus meus etc.
Dum ego indignor, dū ego doleo et gemo pro eis, ipsis sum ludibrio, &
alio quoq; congregantur, id est, ut Felix legit, Consilium ineunt, ut acci-
pani sive perdant uitam meam. Oculus meus, uultus, anima, uita, uen-
ti corpus, hanc omnia percunt mār̄e, sic et sequitur. Quoniam defecit

COMMENTARIUS POMERANI

Delicta. *Ergo. Infirmata est ergo. Felix, Corruit in delicto meo uirtus mea. i. m
bur meum debilitati est in delicto meo, quod nunc pro alijs porto, si uer
ba accipis esse Christi, qui peccatum non fecit, Sub pondere peccatorum
mundi coactus sum cadere. Quapropter quod legimus paupertate, in
terpretare animi corporisq; languoris desfectionem. Apud omnes ergo.*

**Mortuus
a corde.** *Hæc omnia non solum Christo facta sunt, sed etiam oib[us] amanib[us]
ueritatis. Tanquam mortuus a corde, id est, sicut qui mortuus est, oblinioni
datur et perit a corde et memoria boim. Vas perditum. Pulchra com
paratio, uas fistile aut aliud instrumentum fractum, quotquot adcent,
ratuperant, abiiciunt, nemo emu[er]it ergo.*

Ego autem in te domine speravi, dixi, tu es deus meus, in manibus tuis sortes meae. Libera me ex manu inimicorum meorum, et ex persecutib[us] me. Illustra faciem tuam super seruum tuum, saluum me fac in misericordia tua, domine non confundar quoniam inuocaui te. Erubescant impii et deducantur in infernum, muta fiant labia dolosa. Quæ loquuntur ad

**In manu uersus iustum iniquitatē, in superbia & despectio[n]e.
dei sortes** Ego autem Psalm. 15. Conseruame ergo. In manibus tuis sortes meae, illa nostra. est, quicquid mihi acciderit sive iucundum sive triste, atque adeo haec quam patior tribulatio, et quæ certo secutur a scio liberatio, in manibus tuis est, non in potestate aduersariorum, ut mala inferant, et bona mihi probabent, utrumque in manu tua est tempus et tribulationis et consolationis, sicut diximus Psalm. 17. Felix, In manu tua tempora mea. Illustra faciem ergo. id est, me intuere iucunditate uultus tui, ut uideam adhuc te mibi bene fauentem. Vide Psalm. 4. Non confundar, id est, non patiar repulsam, non

Muti fuitu relinquer a te, ut rideant inimici mei. Confundantur potius impij, dum non consequuntur in me quod uolunt, dum turpiter abiiciuntur, qui se mandi columnas putant, et deducantur in infernum. i. in mortem eternam. Felix, Sileant in inferno, id est, in interitu silent, qui nunc clamant et dominantur. Et apud Poetas quoque umbræ inferorum silentes vocantur. Unde additur, Mutu fiant labia falsitatis, quæ mentiuntur omne malum aduersum professores ueritatis et iustitiae dei in mera superbia et contemptu, sicut uidemus.

Quæ multa multitudo dulcedinis tuæ domine, quæ
abscidi

abscōdisti timētibus te. Perfecisti sperātibus i te ,
in cōspectu filiorū hominū. Abscōdes eos in ab-
scōdito faciei tuæ, a cōturbatione hominū. Prote-
ges eos in tabernaculo tuo a cōtradictiōe lingua-
rū. Bñdictus dñs, quoniā mirificauit misericors
diā suā i ciuitate munitiōis. Ego aut̄ dixi in stu-
pe meo, projectus sum a facie oculorū tuorū. Pro-
pterea exaudisti uocē deprecationis meæ, dum
clamarem ad te.

Fe. Quam magna bonitas tua, quam abscondisti timentibus te, operatus es pro confidientibus in te in conspectu filiorum hominum. Occultabis nos in secreto uultus tui à superbia uiri. Abscondes eos in tugurio à contemplatione linguarum. Hie experito crede magistru, sed credere non potest. In oculis tuuimus et tu experiaris. A tentatione graui liberatus, nouit praedicare deus. dulcedine misericordiae diuinæ, quæ quæ semper adsit timentibus deum plus q[uod] boies, tam in ipsa afflictione se abscondit, et uidetur abesse, suo uero tempore palam sit etiam uidentibus hominibus, et hic et in futuro indicio, dum piorum iustitia, et impiorum reuelatur iniquitas. Interim uidens abscondes eos, ut nulla eis dominetur iniquitas, nulla præualeat alteraria uirtus. Abscondes, inquam, in abscondito facie tuæ, id est, in occulto, ubi tu semper in eos respicis, licet non uidearis, licet impij te negent. In abscondito facie. Alioquin, si p[ro]p[ter]e p[ro]p[ter]e quandoque te timuerint abesse et cetero. Hie uides quod p[ro]p[ter]e 4. et alibi de templo, de tabernaculo, de domo dei diximus, id quod Taberna uideamus metaphoricæ uocat ciuitatem muniam. In Heb. additur, mihi, miri sunt mihi etc. Ego autem dixi in stupore meo, id est, quando fribuebam et teta in quido nibil fidei putabam me habere, quando clamauit: Deus meus, deus meus, quare me dereliquisti? Adeo deus in occulto habitat, ut etiam adesse non videatur, quando maxime adesti, ut non sumus sine fiducia in deum, quando uera nos angit desperatio. Hie mulier cum parit, tristitia habet et cetero. It. Ego autem dixi in precipitatione mea et cetero.

Diligite dominū oēs sancti eius; quoniam veritā
tē requirit dominus, et retribuit abundāter faciēti-
bus superbiā. Viriliter agite, et confortetur cor ues-
trum omnes qui speratis in dominum.

Misericordia dei expertus alios docet, & confortat fideles, ut perficiantur.
L Diligite.

COMMENTARIUS POMERANI

Diligere Diligite, inquit, dominum. I. placeat vobis omnia quae facit, siue dulcia sunt, siue
dominum. amara carni, certe quod omnia in uestri facit salutem. Non promittit ueritatem, ut id ap-
paret opprimi, sed regredit ea, amat, defendit, et persecutoribus abuaderet.
Veritatē det ī caput ipsorum, quoniam loquuntur aduersum iustum ī Superbia et contemptu,
requirit. Vir liter agite etc. supra psal. 26. Robur fortis vobis querite a deo, ut possis-
tatis. Quod legimus. Veritatē requirit dñs. Fe. legit. Fideles custodit dñs.

PSALMVS XXXI.

Prīa erudi- Titulus. Dauid prudens. uel Eruditio Dauid.
ditio. Re- SVMMA et interpretatio totius psalmi ex titulo. Recte eruditio
missio pre- citur. Hic enim eruditus, unde remissionē accipiamus peccatorū, nempe
catorū, qua non ex operibus nostris, aut ulla (ut impissime vocat) laicos factōe, sed ex
non imputatiōe dei, id est, quia deus credenti in eum, qui iustificat impa-
tur a deo. per fidem, secundum propositū gratiae sue non imputat peccataū, ut hoc
exponit Paulus Ro. 4. Haec spiritus sancti eruditio adeo magna est et
abscedit, a hypocritis et iustitiariis, ut ferre tetus mundus (quia non in-
telligit) hodie pugnet contra eam, quoniam nemo uera esse scire poterit, nisi
docēte deo, qui hic dicit: Intellexit tibi dabo et cetera, qui uarie affligit con-
scientias nostras uarijs peccati casibus et uarijs temptationibus, ut tandem
Secunda nos penitus corā ipso agnoscamus peccatores. Idecirco bic mox sequitur alia
eruditio. eruditio, nempe quae sit uera peccati coram deo confessio. Quoniam inquit,
Confessio. tacui et cetera. Hanc confessionē exigit a nobis dens, quae est perfecta suco-
gruus, sciētia non tam facilis, ut putatur. Nam potest fieri, et rē sit, ut in
Dolus in spiritu hominis sit dolus, id est, ut putet se purū, dum respicit solū crasse
spiritu. illa in uerbis et operibus, et interim tamen decipit eum cor suū, pre-
cie operū bona et opinōe sanctitatis, dum ignorat quod nemo in isto sit nisi igno-
scere, et non imputare peccatum deo. Quisquis autem se illi mirante deo pos-
tus intueri poterit, inuenit non solum illa, quae etiam mundus iudicat pe-
ccata, quae uel sola iustitiarios terrene, modo uere terrene, quib[us] nel solis
sileat depositis mundiciem sibi arroganti hypocrite, sed etiam se totum in
corpore et anima, non dico peccatorem, sed ipsum esse peccatum, immo
inscrutabile peruersi cordis pelagus ingreditur, et clamare cogitur.
Delicta quis intelligit? Ab occultis meis muda me. Et delicta ueritate mea
et cetera. Hie primū profete suspiratur ad deum, dum perfratre (quoniam licet) co-
Remittit. gnoscat peccatum. Hie primū diuina misericordia gratis dimittit pecca-
tum et iniquitates, quae tu non remittis tibi, id est, non ignorabis, sed ex cor-
Tegit. de confiteris te nihil esse nisi iniquitatem. Tegit peccata, quia tu non triges.

Non impu-

Non imputat tibi peccatum: quia tu tibi imputas. Hic detectus es qui latet in spiritu doliter. Putabas enim si illa uel illa faceres, alia omitteres, Non imputas esse omnia, et satis te tuum cognouisse peccatum, dum interea do- putat. In omnibus in spiritu tuo non uidebas, amabas te, quæcerbas tua, timebas uertere, non amabas deum, non quæcerbas quæ dei sunt, non timebas deum, non fidebas eum, ne secundum uentrem quidem, nunc longe secus iudicas, et damnationem tui agnoscis. Talius qui iam deprehenderit humani cor- du malitiam, non alios, sed se iudicat, nec alijs, sed sibi indignatur. Igitur quod dicimus, ut ille dolens et hypoerisis (à qua nullus homo immunis est) prodatur, datus electorum conscientias uexare et misere affligere non cessat, donec impietatem agnoscant et confiteantur eoram domino. Nisi sunt esurientes et sitiientes iustitiae, nec frustrantur suo uoto, additur adhibet. Et tu remissisti impietatem peccati mei. Ut uero huc locum intelligas, accipe similitudinem a malefactore, qui in qua flione tortus, et danat, et tacet. Clamat quidem dolore paenae, sed non fatetur delictum, et ut maxime aliquid faciat se deliquerisse, et ab quo modo se esse reum timet, tamen ipsum rei summam de qua interrogatur adhuc tacet, do- nec conuincatur paenit, ubi incipit maxime fateri, quod antea tacbat. Cui per deum quantum beneficij praestiteris; si fideliter promittas, dico: Tantum confitere, et libenter. Sed ferè sit, ut in indicio dum an- der confessio operetur corporis mortem, in iudicio uero dei semper ex misericordia operatur salutem. Vnde ait: Quoniam tacevi, id est, non agno- dium confessus sum coram deo peccatum et iniquitatem, remisi mihi, tamen non imputauis, dolum in spiritu meo non attendi, sed dens in consciencie terroribus et minis (Inuenierunt, inquit, ossa mea, dum clama Tunc de- tempestan sentiens uigiter) tandem coegerit fateri, id quod sequitur: Deli- dum meum cognitionem et cetera. Item ut maxime facta est crajobra, quæ uisibiles fuerint, qui hodie sibi boni uidentur, tamen illud adhuc agnosce- re non habent potia, quod unum dens agnoscere me uoluit, nempe me nihil scimus peccatum per omnem uitam meam, ubi etiam sancte conversari in- ceperit. Bone dens quam in ista penitissima sui agnitione eadum omnia refractionem omnem illo quod ipsi sumus. Disputente alij interim de libero ar- bitrio, et de bonis operibus ut uelint. Ex ista eruditio sequitur tertia eru Tertia dicitur in hoc psalmo: Pro hac, inquit, orabit et cetera. Nullam hic audis secunda eruditio. Remissa, postquam remissa est iniquitas peccati, sed audis quod omnis san- guis est, qui, quia non imputauit ei dominus peccatum, iustus factus est.

COMMENTARIUS POMERANI

erabit pro hac id est, impietate peccati sui, ad deū, uel in conspectu dī
tempore opportuno id est, quando agnoscit delictū. Tūc enim est tempus
serendi, tunc tempus est gratiae, de quo Paulus ex Esa. Tempore au-
pto exaudiu te, & in die salutis adiuu te. Si orat iustus, & bini iustus
est siue sanctus, quia orat pro iniunctate, obmutescit impietas, da gloriam
deo hypocrisis &c. Huc pertinet quod Preuerb. 24. dicitur: Septem
dit iustus, & resurgit. Quarta eruditio est, q̄ bic sanctus qui orat pro
iniunctate, quē grauat semper id quod ipse est, sicut Paulus quoq; conque-
ritur Rō. 7. solus persistere poterit, ubi illud diluuium tribulationū et tem-
tationum rursus super eum inundare coperit. Aedificauit tr̄nō domi
suā supra firmā petrā, ut est in parabola Matthæi. 7. Alij uero q̄ seculi
sunt, ad tempus credunt, & in tempore temptationis recedunt, Lucæ 3.
Hæc eruditio hic ita exprimitur: Verūtamē in diluuiu &c. Talis etiā
hoc diluuiu et fiducia magna dicit deo: Tu es refugium mū à tribula-
tionē circūdante me &c. Et respondet ei deus uerbum maxime cōsole-
tionis: Intellectum tibi dabo & instruam, &c. Vides hic deum doctri-
ni. Intellectus & eruditore? His cadit omnis intellectus & sapientia humana. q.d.lā
lētū tibi tandem uides te intellexi. Tū nō babere, qui n̄iſt à me ea tuas intelligere ce-
dabo etc.

qui dixerunt lob. 9. Nunquid & nos cæci sumus? Cognositis te iā un-
terratō celo. Cōfide solū in me, ego tibi aperiā celos, ut etiā posiquā
peris uidere tenebras, lucem uideas, ego ducam te in uia rectā, & ne tu
sum aberres, si tibi relinqueris, in ea quoq; te instruā, & non deseram,
sed iugiter, ne quid desit, oculi mci in te erūt imēti, qui oculis tuis solitu-
eras aberrare, & ad deuia, imo præcipitia transire. Non docc neq; me
neq; te, nō elige uel hoc uel illud, nubi te totū pmitte, abnegā temutipum,
& sic sequere m̄, quō ego uolo, non quō tu, cōfio parvulus, insipiens tibi
& sine intellectu tuo, ut sis sapiens coram me, ego intellectum tibi dabo.
Tantū nolite fieri sicut equis & muluis, quibus nō est intellectus. En-
descant hic qui intellectum interpretantur rationem, quod uocabulū scri-
ptura non nouit, imo quā rationem sequitur illā humananam (quā est sapien-
tia mudi & sensus carnis, quā sua querit) suū sensum tantū sequitur,
sicut suū equus & muluis. Et cū tantū rationalis siue animalis hens
qui nō percipit ea, quā sunt spiritus dei, nullitas cūm sunt illi, & intelle-
gere nō potest, quis spiritualiter dijudicatur. Si quā salutis sunt et fidei re-
ficias, homo omnino est absq; omni intellectu, quare necesse est, ut intelle-
ctum d

Iustus
peccator.

Quarta
eruditio.
Perseve-
rantia.

Diluuium

Eruditio
ni. Intel-
lectū tibi
dabo etc.

Ratio.

Bonū à deo accipiat, qui est spiritus sapientie, spiritus scientie, spiritus intelligentie, spiritus cōsiliij &c. Tunc spiritualis homo dijudicat oīa à deo illuminatus. Igitur si quis uidetur esse sapiens in hoc seculo, sicut si sit sapiens. Postremo in hoc diuino dialogo prosequitur, siue peccator, siue prophetā, dicens: In camo et freno &c. quasi dicat: Scio dominū iā in camo à te doctus & eruditus, viam hominis nō esse in manu eius. Proprieta & freno tradet nos post te, si qui uero suo impetu fruntur, ut equus & mulus cō polle intrare, sicut me compulisti, ut discent agnoscere dolum in spiritu, discant uere sapere non secundum suum sensum, non secundum suam bonam intentionem & rationem, sed secundum tuum uerbum, quod intellectum dat parvulis. Vide quae diximus psal. 4.

BEATI QUORUM remissae sunt iniquitates, & quo, BUTrum tecta sunt peccata. Beatus uir cui nō imputauit dominus peccatum, nec est in ore eius dolus.

Præter cetera quæ diximus de gratia ex hoc loco, hoc quoq; consolacione est, q; beatuus uir non dicitur, qui non peccauit, sed cui deus remisit, texit, non imputabit quod peccauit. Quod autem sequatur, Nec est in ore eius dolus, significat q; constiuetur, & uere ex penetralibus cordis agnoscat, peccatum & hypocrisim non defendit, id quod solum uult deus, ubi remisit nobis, immo ubi non est ista confessio, non est peccatorum remissio. In Hebreo est, Nec est in spiritu eius dolus, sed in idem reddit. Dolus in ore, dolus in spiritu idem sunt.

Quoniā tacui inueterauerūt ossa mea, dum claram tota die. Quoniam die ac nocte grauata est super me manus tua, cōuersus sum in ærumnam, dum infigitur mihi spina. Iniquitatem meam notificavi, & peccatum meum non texi. Dixi, confitebor aduersum me iniquitatem meam domino, & tu remisisti impietatem cordis mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno. Verumtamen in diluvio aquarum multarum ad ipsum non appropinquabunt.

COMMENTARIUS POMERANI

Conuersus sum in aerumnam, totus in miseria sum, dam ~~infigi~~
mibi spina terroris iudicij tui. Felix. Immutatus est humor meus in si-
titates & statim, id est, terrore tui iudicij tot abutit etiam humor et succus en-
poris mei, & perierunt uires meae, arida factae, ut sicca cestas, quædum
dū supra dixi: In ueterauerunt ossa mea. Dixi &c. Fe. Dixi cōfessoris
transgressionibus meis domino, & tu remisisti iniquitatem peccati mei.

In tempore opportuno. Fe. In tempore inuenienti, secundū illud Esa. 43.
Querite dominū dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est.

Coffessio Quia tacui confessionem peccati, ut supra dixi, ossa mea contubuerunt
uera cordū ^{lum} clamarem iugiter dolore & angustia cordis, iudicium tuum fini-
deo.

non potes. Itaq; clamaui dolore & angustia animi, & tacui quod non
a me requirebat deus, nempe confessionem peccati, & agnitionem dolis
spiritu, sed supra haec satis. Compulit itaq; me. Quoniam die ac nocte ser-
tio, inquit, manum iudicij tua super me grauiter, coniectus sum in aeru-
nam, quæ admodum qui uoluntatur in spina. Hic tandem iniquitatem meam
agnoui, & confessus sum tibi. Dixi, id est, in animo flatu, hoc est quid
psal. 9. dicitur: Desiderium pauperum exaudiuit dominus, preparatio
mem cordis eorum audiuit auris tua. Haec est larga dei benignitas.

Verumtamen. Fe. Quippe, id est, ut maxime uenerint rursum uno in
petu aquæ multæ tribulationum & temptationum, tamen non approxim-
quabunt scilicet aquæ multæ ad ipsum sanctum, qui sic orat pro impetu
cordis sui, uel peccati sui, ut Felix legit: Et ut sic intelligam, facit ut-
sus qui sequitur. Tu es &c.

Tu es refugium meum a tribulatione circundante
me, exultatio mea erue me a circundantibus me.
Tu spes unica & laeta liberatio es, quando inundauerit diluvium aquarum
multarum, de quibus sepe supra diximus. Fe. Tu secretū mibi, a tribula-
tione custodies me, canticos liberati circundabis me. Quod deus sit ab-
scindit quo proteguntur pijs, dictum est psalmo superiori, q; uero dicit:
Canticis liberati circundabis me, significat, facies undiquaque me resonan-
tibi canticū gratiarū actionis, qualia soles catare liberatus ex periculo eu-

Intellectū tibi dabo & instruā te in via hac qua
gradieris, firmabo super te oculos meos. Ne sitis
ut equus & mulus, quibus non est intellectus. In
camo & freno maxillas eorum cōstringe, qui nō
^{appropiat}

appropinquant ad te:

Felix paudo aliter sic, In chamo & freno maxilla eius (scilicet qui est flent equus & mulus) ut constringas, ne appropinquet ad te, id est, ne procerat contra te aut tuos, ut discat recta incedere.

Multa flagella peccatoris, speratem autem in dominum misericordia circundabit.

Hic versus est summa totius psalmi. Peccatorem & impium suo iudicio deus flagellat, & terrore manus sue, ut supra dictum, ut agnoscat peccatum & dolum in spiritu, & misericordiam consequatur, si non agnoscit, perit ipso flagello.

Lætamini in domino & exultate iusti, & gloriamini omnes recti corde.

Iustus dicit, quos supra beatos, & rectos corde, in quorum spiritu non est dolce. Hos nubet lætari & gloriari, sed in domino qui remisit, texit, non imputavit peccatum, qui est refugium &c. qui dat in felicitatem &c. Hoc gaudium & gloriam hanc siue gloriationem iustitiae operum non nouerunt. Non nulli: meritis nostris nos gloriari dents, cuius solus est gloria. Amen.

PSALMVS XXXII.

Titulus nullus in Hebreo.

SUMMA. Quia imputatio dei iusti sunt, ut supra dictum, bic prouocatur ad laudandum deum, & eius misericordia plena est terra, qui uerbo suo potentissimo oia operatus est in fide, cuius uerbum rectum est, hominum medax, cuius opera fidelia sunt, quia nihil sunt nisi iustitia & misericordia bonorum aut fragilia suarum, quia nihil sunt nisi ueritas. Consilium domini et cogitationes eius æternæ sunt, quas nemo impedit potest, hominum autem dissipantur et reprobantur a deo, id quod videmus. Beatus solus ille populus qui dominum habet deum suum, quem deus elegit in hereditatem sibi, cuius populi ipse est fortitudo & salus, hominum autem fortitudo secundum uanas cogitationes, & uana opera eorum, nihil est ad salutem. Atque hic rursum uides oia iacere humana & consilia et opera, & quicquid homines possunt & sunt, praedicari autem diuina. Hinc est ista exultatio et collaudatio rectorum, id est, timentium deum & sperantium in misericordia eius, quos psalmo superiore & septimo rectos corde diximus.

Exultate iusti in domino, rectos decet laudatio. Confitemini domino in cithara, in psal-

L 4 terio

O*ra* glo-
ria nostra
bic perit.

Recti cor-
de.

COMMENTARIUS POMERANI

terio decachordo psallite ei. Cātate ei cantū tuū, bene psallite ei in iubilatione. Quia rectū est uerbum domini, & oīa opera eius in fide. Diligit misericordiā & iudiciū dominus, misericordia domini plena est terra. Verbo domini cōlī firmati sunt, & spū oris eius oīs uirtus eorum. Congregās sicut i utrem aquas maris, ponēs in thezauro abyssos. Timeat dominū oīs terra, ab eo autē comoueātur oēs habitātes terrā. Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mādauit & creata sunt. Dñs dissipat cōsilīa gētiū, reprobat autē cogitationes populi, & reprobat cōsilīa p̄cipū. Sed cōsilium domini in æternū manet, cogitationes cordis eius in generationem & generationem.

In psaltero decachordo. i. quod habet decē chordas. In Heb. sunt du. In nabo & decachordo psallite ei. N. abū esse psalterium alibi diximus, Ogdochordum Psalmo. 6. legis. Hic decachordū. i. citharam decē chordarum. Non libet iam p̄biloſophari quid psalterium, quid cithara, aut quid numerus chordarum significet, maxime cum scām deūm in ſtri. tu & ueritate adorari, & iſis instrumentis musicis significari mō. tis lētitiam, qua gratus animus deo in ſpiritu afficitur, & p̄dicit alijs quoq; iam expertus dei benignitatem. quemadmodum improprietat Iudeis Christus, Tibia, inquit, cecimimus uobis, & non saltatio. Alioqui impīis dicit deus, Amos. 5. Aufer à me tumultum carminū tuorū, & cantica lyræ tuæ non audiā. Et hic ſolum iuſti prouocantur ad canendum domino cithara & psalterio. Canebant quidem oīm bis instrumentis domino, ut uides. 1. Par a. 15 & 16. quādo in elementis huīis mundi adhuc populus legis ſerviebat deo, ſed tamen ſecundum uerbum dei, uerū nihil aliud ſignificabatur, quām quod diximus. id quod uel psalmus 97. indicat, ubi p̄dicate Euāgelio totus mundus iubetur laudare & sanctificare nomen domini his uerbis. Viderunt omnes termini terræ iubilare dei nostri. Iubilate deo omnis terra, cantate & exultate & psalte. Psallite domino in cithara, in cithara & uoce psalmi, in tubis duciibus, & uoce tubæ cornete &c. Unde Ep̄c. 5. In psalmis, hymnis &

trinitate

sentis, spūalibus cantantes & psallentes in cordibus uestris domino gratias agētes semper &c. Præterea si mysterijs delectaris, accipe qđ tibi manifeste ipsa uerba offerunt. Exultate, inquit d̄ iusti in domino. quis Exultate. hic non uidet fide cordis gratias agēdas deo? Rectos decet laudatio. quis non uidet hoc esse oris confessionem & prædicationem benignitatis d̄c? Laudate Aigbane confessionem in cubaria & psalterio, id est, mentis lœtitia et In organis sancta conuersatione oportere fieri, sequentia declarant, quem admodum psalm̄ primo de meditatione diximus. Siquidem illa instrumenta musica totum sibi uolunt hominem, qui in eis cecinerit &c. Quid uero canendum sit deo à iustis & rectis, id est, corde per spiritū innouatis, subdit:

Canticō
nouo.

Cantate, inquit, canticum nouū, id est, noui noua canite, sanctificate nomen

domini in nouitate uite, id est, in iustitia & sanctitate, ad hoc enim uos

fecit iustus, ut i iustitia post hac illi seruatis, nō in fermē: o ueteri malicie

& reuictie. Porro hoc canticum nouū non canatur in torpore spiritus,

aut fastidio rerū spiritualium, ob quod fastidium increpat Paulus suos

Corinthios, dicens: Iam saturi es̄tis, iam sine nobis regnatis &c. de quo

in Psal. 106. Omne c̄scam abominata es̄t anima eorū &c. Sed bene psal-

me, inquit, et in iubilatione, id est, magno cordis affectu, qui se cōtinere

nequit, quin in uocem erumpat. Iubilum enim uocant uocem, quae testi-

In iubilo.

non satis exprimere posse.

Quare rectum &c. Hic psalmus eo nomine sit tibi cōmendatus qđ hic uides apertam Euangelijs prædicationem, nimurū nos sola fide uerbi dei & misericordia saluari, nullis nostris uiribus aut meritis. Sic enim incipi: Exultate, laudate, canite, jubilate: Hæc oīs uestra lœtitia sit, qđ rectū est uerbum domini, in se rectū, quia mentiri nō potest, præstat quod promittit, & uobis rectū, quia uos iustos et rectos facit, qui illi creditis. Nō est alia rectitudo et iustitia coram deo quam fides in uerbū eius. Sicut de-

Prædica-
tio Euau-
gelica.

Rectū uer-
bū dñi.

us est iustus & iustificans, ita et uerbū eius (quod ipse est) est rectū & rectificans. Et oīa opera eius in fide scilicet sunt, Potuisset & iisdem uer-

Oīa opa
dei i fide.

bis dixisse. Et oīa opera eius recta, id est, iustificantia per fidem. Quicqđ

dens facit a condito mundo, siue in celo siue in terra, in omnibus creatu-

turis & in nobis, sola fide intelligitur esse dei opus quod ipse facit solo

suo uerbo omnipotente, sola fide capitur esse opus rectū & iustum &

sanctum, et hac fide in omnibus dei operibus iustificamur singulis momen-

tis, tanto sunt rectiorū & iustiorū, id est credentium, dixitque, qđ non ig-

COMMENTARIUS POMERANI

norant illud, Pater mens usq; modo operatur, et ego operor. Vnde Hb.
11. Fide credimus aptata esse secula uerbo dei, ut ex ijs quæ non appar-
bant ea quæ uidentur, fieret. Contra de incredulis dicitur Psal. 13. Dic
insipiens in corde suo non est deus, & psal. 27. Quoniam non intellex-
runt in opera domini, & in opera manuum eius, Destruere eos domi-
ne, & non ædificabis eos, fideles in omnibus operibus dei, etiam in or-
ce ædificantur, infideles uero destruuntur, qui nō considerant opera dei,
aut infideliter de eis disputant, cum quibus peruersis deus ipse peruer-
titur, ita ut ipsi quisquid deus facit, placere non possit. Cum sancto enim
sanctus est, cum peruerso perueritur. Fidelium uerbum est in omnibus
quæ sunt: Iustus es domine, & rectum iudicium tuum. Item fidelis est
dominus ir: omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.
Item: Tu es qui extraxisti me de uentre, in te projectus sum ex uero &
c. Item: Ego autem in te speravi domine, dixi, tu es deus meus, in mani-
bus tuis sortes meæ. Omnino hanc fidem creationis & prouidentie di-
uinæ ignorant impij, qui ad sua studia & consilia deflectunt, ipso corde
negantes omnia esse in manu dei. Ad eandem quoq; exultationem quæ in
hoc psalmo est, alibi prouocanur. Venite exultemus domino &c. Quoniam
deus magnus dominus &c. quia in manu eius sunt omnes fines ter-
rae, & altitudines montium ipsius sunt, quoniam ipsius est mare &c.
Quid igitur hodie impij & homines absq; spiritu fidei, contendunt nō so-
la fide nos iustificari, cū fides sit credere uerbo & promissione dei, &
talem habeam deū, qualis est mihi deus? Cur negant nos solo uerbo reci-
eri, cū solo uerbo creata sint omnia? sed neq; hoc neq; illud absq; fide capi-
tur &c. Pijs in omni creatura sanctificantur, increduli in iu uo omni
creaturæ peccant, & cooperantur eis omnia in malu, sicut diximus
psal. 8. Sequitur: Diligit misericordiam & iudicium. Felix, nō misericordia
sed iustitiam legit, sed idem est modo iustitiam fidei intellexeris, sicut &
psal. 23. diximus. Sic conceditur hoc cum præcedentibus, Exultate in de-
mino &c. quia diligit misericordiam & iudicium: Misericordiam, qua
non imputat peccata, & proudet ut pater omnibus creaturis, etiam se-
cundu corporis. Iudicium quo non solum iudicantur & dannantur omnis
nostra, uerum etiam defendimur contra omnem iniuriam aduersarie po-
testatis, quæ ad nodum psal. 102. dicitur: Faciens misericordias dominus, it
iudicium oib; iniuriæ patiētibus: Sed unde ista grā? et unde cognoscemus
ut liceat nobis exultare? Respōdeo. Ex uerbo eius et operibus, Quocunq;
etiam

in te uerberis, deprehendes in uerbo dei, quo omnia creant, quo omnis gubernat, quo omnia saluat; quo credentes iustificat, quo oia iudicat, me tan dei bonitatem & misericordiam, ita ut etiā fide uidere liceat, quod spes uident suos suamq; creaturam, misericordia iuuare & protegere iudicio. Atq; hoc est quod dicit, Diligit misericordia uel iusticia et iudiciū. Misericordia domini plena est terra, nō solū p; uerbum prædicatiōis, sed Misericor diam per uerbū illud deriuibile & ueternū, quo intus prædictio cre dia dñi ple ditur & discitur, quo omnia & uisibilia & inuisibilia condita sunt, & na est ergo mirabilis prouidentia, quemadmodū in alio psal. dicitur, Hōies ra. eiumenta fuluabio do mine, quemadmodū multiplicasti misericordia tua dñs. Lege totū Psal. 103. & 138. Verū cū omnes creaturæ sini huīus bōnitas et misericordiæ particeps, soli increduli, ut non agnoscūt, ita exultare de hac gratia nō possūt. Sunt enī in regno mortis et principis tenebrarū, sua supētitia & prouidētia excēdati, et ceteri et duces cēcorū &c.

Verbo dñmī celi &c. Dominus habet uerbum, quod procul dubio procedit ab ore eius (non possumus ahter loqui de diuinis) & spūm ba da, quic hic ab ore eius procedere scribitur, ut uides hic filium, et spūm spiritus. sūndum à patre procedere, & spūm sanctā à patre & filio, & trinita tū que uult deus est omnia et cōdidiſſe & gubernare et seruare. Verbo omnia condūtur. Spūs est uirtus sūm. Atq; hoc loco uides, quæ supra dicimus. Verbo, inqt, dñi celi facti sunt, & quicqd celerū ambitu conti netur & omnis uirtus, efficacia, uis, potestas celerū facta est spū oris cali &c. tuis, ut diximus, uel eodem uerbo, quia uerbu non est sine spū, nec spū si ne uerbo, nec uitruq; sine dñs, nec dominus sine illis, Hæc legis Gen., ubi et hoc uides quod sequitur, Congregans &c. ego legerem, Congre gatis & ponentis. Id est, Qui dominus cōgregat aquas maris, suo uer bo fecit in utrem, id est unum locum, ut appareat arida. Fel. Cōgregans sicut cumulum aquas maris &c. Et idem dominus suo uerbo ponit aby fos, id est, profunditates aquarum, in thezauris, id est, in absconditis et occultis, ipsi enim hi thezauri noti sunt, non est sapientiae humanae istam scire profunditatem, sicut dixit ille Ecclesiastici. 1. Altitudinem terre & profundum abyssi quis dimensus est? Vide quæ diximus Psal. 23. Iam uero si etiam respicias in celos illos nouos, de quibus Psalmo. 8. &c. 18. diximus, quis non uidet eos uerbo domini firmatos. & spiritu dei fortificatos? aut quis ignorat aquas persecutionum à deo contineri ne terram nœue effluant sine eius uoluntate? nec ignotum est quod

COMMENTARIUS POMERANI

quod abyssos inscrutabiles secretorum suorum sibi seruat.

Ipsé dixit. Timeat dominū omnis terra. Fel. Timeat dñm omnis terra, puerum ab eo omnes habitatores orbis terrarum. Quoniam ipse dixit et fuit, ipse præcepit et fecit. Fuit scilicet statim illud quod dixit. Stetit scilicet statim illud quod præcepit, id est, statim coram apparuit, quasi dices, Adsum domine, quia me vocasti, sicut dicitur Baruch. 3. Qui emittit lumen, et uadit, et uocavit illud, et obedit ei in tremore. Vocatae sunt stellæ et diuinæ, Adsumus, et luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit ipsas. Ro. 9. Deus uocat ea quæ nō sunt, tanq; ea quæ sunt. Nihil itaq; nobis desperandum. Nam qui ex nibili suo uerbo uocauit omnia, potest et de lapidibus suscitare filios Abrahæ: Sicut etiam ergo est, illi soli reuerentia, metus et tremor debetur ab oībus, hic solū præ oculis habendus, cuius solius uerbo, sapientia, prouidentia, consilio omnia subsistunt, aguntur et seruantur, cuius uerbum, consiliū et cogitationes, siue creationis siue recreationis opus respicias, æternā sunt, et non potest immutari uerbū et cōsilium diuinū. Hominum autem uerba, consiliū, sapientia, prouidentia, traditio-nes ē deo reprobantur, quia sunt mendacium, tenebrae, insipientia et infidelitas et doctrinæ dæmoniorum. Quicquid enim uel non fit, uel non regitur secundū dei uerbū, ad regnum pertinet principis tenebrarum, et nunquam consequetur quod excogitauit. Irridet enim deus omnes con-tus impiorum, et omnem sapientiam et sanctitatem, quæ se se suis con-silijs mundo ueniat. Id quod sic iubetur prædicare illa uox clamantis in deserto. Esa. 40. Ois caro fœnū et c. Exiccatum est fœnū, et cecidit

Vana bu-
mana.
Diuinap-
manet.

Verbū do-flos, uerbū autē dñi manet in æternū. qua de re lege uerā sententiā lob. 20.
mini ma-per totum caput. Impium ergo fuerū imitari uelle etiam sanctos patres,
nct i ceterubi uel legerū uel docuerunt non secundū uerbū dei. Verbo dei ecclesia
num. generatur non uerbo humano. Illud æternū est, hoc perire et errore esse
necessē est. Nota quod in Hebræo non est, Et reprobat consilia prin-ci-pum, sed additū est explicandæ rei graia. Principes in scripturis ma-gni, potentes, sapientes uocantur, sicut Paulus dicit. 1. Cor. 2. quod sapia-tiam dei nemo principum huius mundi cognovit et c.

Beata gens cuius est dominus deus eius, popu-lus quæ elegit i hereditatē sibi. Ex cœlo respexit dñs, uidit oēs filios hominum. Ex parato habitaculo suo respexit super oēs habitantes terram. Finges singillā

Singillatim corda eorum, intelligēs in omnia opera eorum. Non saluatur rex per multam uirtutem, & gigas nō saluabitur i multitudine uirtutis suæ. Fallax equus ad salutem, in multitudine uirtutis suæ nō saluabitur. Ecce oculi domini super timētes eū, super eos qui sperant i misericordiā eius. Ut cruat ex morte animas eorum, & alat eos in fame. Anima nostra expectat dominum, quoniam adiutor et protector noster est. Quoniam in eo iactabitur cor nostrum, & in nomine sancto eius sperauimus. Fiat domine misericordia tua super nos, quemadmodum sperauimus in te.

Beatus nunc dicitur, habere deuinū, ut sit tibi deus, ut dictū Psal. 15. esse electum peculium ab ipso. Is habet dñm, quē dominus suo æterno habet do-
uero dedit, & decet ut possideat, Sicut Christus dicit: Non vos me ele
gitis, sed ego elegi vos. Non enim est hoc uclētis aut currētis, sed misere
te dei. Ideo gens sancta dicimur et populus acquisitionis. Ut maxime
bēatis oīa alia, tamē beatus non es, beatus aut, si fide agnoscas dñm esse
deū tuū, qui ē exēs penitissima quæ p̄ intuetur. nā corda singulērū ipse
formauit et nouit, & oīa opa boīm penitissime rimatur, nō externā by-
potisim cōsiderat, sed quid qua fide fiat, nō potest ille oculus falli. Huma-
ne uires ad hāc beatitudinē nibil sūnt. Vi rex per magnū exercitū, ut gi
gi sue fortis atleta per suam ferititudinē, ut equis p̄ robuit corporis,
non est tūtus, deserente deo, ita nemo suis uiribus, suo studio, suis operibus
ameritis speret salutem. Nam ecce, inquit, illi oculi dñi qui intuentur oīa
corda, & intelligēt in oīa opera boīm, ut nibil ipso latere possit, respici-
unt sup̄ timentes & sperantes, quæ est uera fides. Respicunt, inquā, ut
trahat morte animas eorum, & alat eos in fame corporis & spiritus,
sicut Psalmō sequenti dicitur, Nihil deest timentibus eum, et alibi, Dñs
peccātū, & nibil mibi deerit. Hæc est illa fides creationis, recreatiois
& prouidentiae diuinæ, de qua supra diximus. Vnde alibi dicit, Firma
lo super oculos meos. Iam uero dic quid apertius potuisse de gratia dici, Epilogus
quam in hoc Psalmō legis? Dñs suo uerbo oīa creat, suo uerbo omnia sua de gratia ī
opera declarat, ut nibil in eis videamus, nisi misericordiam & iudicium, hoc Psal-
dominus

COMMENTARIVS POMERANI

dominus elegit in hereditatem, dominus diligenter curat et respicit, ut saluet, ut cruat, ut alat, non confidentes suis viribus, meritis, iustitiis, sed timentes et trepitantes ad verbum eius, et bene sperantes secundum verbum eius, de misericordia eius, et expectantes (ut alibi diximus) ab ipso auxiliū in tempore opportuno, ut maxime ad tempus videatur deseripta. Hoc est. Nihil omnino deo praestantes, sed omnia ē manu eius expectantes, qui hic dicunt, Anima nostra expectat et cetera. Ex parato et cetero repetito est sententiae versus precedentis. Felix, De habitaculo sessionis sue. Non saluatur et cetero. Fe. Non saluatur rex in multitudine exercitus. Falax equis, vel falsitas est equus ad salutem, id est, nihil est ad protectionem sine liberationem. In multitudine fortitudinis suae non saluabitur. Satis crassum exemplum obiectum hic est humanae stulticie. Si vires possent saluare, quid aptius esset saluti, quam equus qui abudat viribus? Ex Heraeo legit, Non saluabit vel liberabit scilicet equus, id est, nihil est ut quis confidat in exercitu et quadrigis et equis, aut quibuscumque humanis viribus vel praesedijs, ut alibi, Hi in curribus et bi in equis et cetera. Item, Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque in tibiis viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum est domino super timores eum, et in eis qui sperant super misericordia eius. Quia in ipso et cetero secundum illud quocepit Psalmus, Exultate iusti in domino et cetero.

PSALMVS XXXIII.

Titulus. David, quando commutauit os suum corā Abimelech, & eiecit eum, & abiit;

Lege historiam. 1. Reg. 27. Vbi rex, coram quo mutavit David os suum et simulauit se furere, dicitur Achis, hoc erat regis nomen proprium, illud vero generale regum illie alienigenarum. Nam et sub Abraham illie erat Abimelech, et sub Isaac et sub David, dignissimum scilicet nomen illorum qui bene praesunt. Nam Abimelech interpretatur, Patri meus rex, sed fere sit, ut res non adsit, ubi egregia sunt nomina et tituli Augusti. Sic apud Romanos Augusti et Cæsares sunt regum generales appellati, et apud Argytios Pharaones. Sub Ioseph enim Pharaon fuit, et Pharaones, quarta generatione sub Mose aliis, et sub Salomonem aliis et cetero.

S V M M A. Gratias agit quisque fidelis quod liberatus sit ex omnibus tribulationibus, preuocans alios quoque ut suo exemplo fidati deo, et gaudiens suavitatem misericordie eius, ut timeant illum solum, qui suis ita

In paterna solitudine prouidet, ut nihil desit, siue ad corporis siue ad anima salutem, impios uero a se reiicit. Si recte introficias, non parum hic Psalmus fidem nostram confirmat.

BEnedicam dominū in omni tempore, semp laudatio eius in ore meo. In domino laudabitur anima mea, audiant mansueti & lætetur. Magnificate dñm mecum, & exalte mus nomem eius simul. Exquisiui dominum & exaudiuit me, & ex omnibus tribulatiōibus meis eripuit me. Accedi te ad eum & illuminamini, et facies uestræ nō cōfundētur. Hic pauper clamauit & dñs exaudiuit eum, & ex oībus tribulatiōibus eius saluauit eū. Castrametabitur angelus dñi in circuitu timentis eum, & eripiet eos. Gustate & uidete q̄ suavis est dominus, beatus uir qui sperat in eum.

Verba quidē plana sunt, sed nunq̄ intelliges psalmum nisi graui tribu Gloriatio latere p̄ dñ liberatus, tunc laudabis dei benignitatē et dulcedinē miseri- in deo. cordis eius. Benedicam, inquit, dñm laudabo et gratias agam in oī tēpore extirpationis et consolatiōis, utcunq; mibi post hac acciderit, cū sc̄ia boni esse voluntatē dei patris, quodcunq; mibi euenerit. In dño laudabitur anima mea, non querā meam gloriam ex exticta tentatiōe, si qd laudis mihi uenit ē refrām acceptū, ut pos̄sim nō in me sed in domino gaudere. Ex Hebr. recte legeris, in dño gloriabitur anima mea. Audianū h̄ec mā suū siue humiles quos infra uocat humiles spiritu, et lætetur, secundum illud, qui timent te, uidebūt me & lætabuntur ēre. Magnificate uos manūctū dñm, ut ego magnifico. Sic enim decet prædicare beneficentia dei, ne simus ingrati. Nemine ipse deserit iuocanē, quia ego (ut exemplū habeatis, et expto credatis magistro) exquisiui dñm in tribulatiōe, in uocatiōe tota illi fiducia cōmisi, ut dictū Psal. 23. et consolatiōem p̄ tribula tione & mortis horrore mibi reddidit. Sic & uos accellite fide ad eum, et illuminabit uos, nō sinet uos in tenebris erroris, et horriblē tentatiōis, borrendas tenebras noctis uertet uerbis in diem cognitionis & consolatiōis. Et facies uestræ non confundentur, id est, non patiemini repul sūq; & hic pauper quā loquitur h̄ec, clamauit, suam paupertatē, id est,

COMMENTARIUS POMERANI

est misericordiam, sentiens, alioqui nemo fideliter clamat ad dominum, & lo-
minus exaudiuit eum secundum omnia desideria eius, Non dubitate, An-
gelus domini cæstra celestia penet circumquaque, ne aduersaria pon-
gas noceat timentibus deum, etiamsi ad tempus prævalere uidetur. Pa-
res enim sunt nobiscum quam cum illis, ut dixit Helizens. 4. Regum. 6.
Et in Psalmo scriptum est, Angelis suis deus mandauit de te &c. Ga-
state tantum & uidete, quod suavis est dominus omnibus sperantibus
in ipsum. Nisi enim gustaueritis, id est, experientia didiceritis in tribula-
tionibus uestris, non uidebitis, id est, non intelligetis. Tribulatio omni-
patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes non con-
fundit, Roma. 5. Beatus uir qui sperat in eum, non in sua opera, merita,
iusticias, aut quicquid est hominum & virium nostrarum.

Accedite &c. Fe. Respexerunt ad ipsum & cucurrerunt, & mi-
tus eorum non confundentur. Respexerunt & cucurrerunt ad ipsum,
scilicet quicunq[ue] fideles, nullius enim preces auersatur.

Timente dñm oēs sancti eius, quoniā non est ino-
pia timentibus eū. Diuites egucrūt et esurierunt,
exquirentes autē dñm non minuētur omni bono.
Venite filii audite me, timorem domini docebo
uos. Quis est homo qui uult uitam, qui diligit di-
es uidere bonos? Cohibe linguā tuā a malo, et la-
bia tua ne loquātur dolum. Declina a malo & fac
bonum, quærc pacem & sequere eam. Oculi dor-
mini super iustos, & aures eius in preceim eorū.
Vultus autē domini sup facientes mala, ut perdat
ex terra memoriale eorū. Clamauerunt iusti & do-
minus exaudiuit eos, & ex oībus tribulatiōibus
eorum liberavit eos. Prope est dominus iis qui
tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit.
Multæ tribulatiōes iustorum, & ex his omnibus
liberabit eos dominus. Custodit dominus om-
nia ossa eorū, unum ex eis non conteretur. Mors
peccatorum mala, & qui oderunt iustum delin-
quent.

quent. Redimet dominus animas scruorū suorū,
& non delinquent omnes qui sperant in eum.

Duutes. Felix, Catuli leonū, quo significantur diutes, froces, potentes, rapiētes, usurarij, iniusta lucra querentes, ex aliorū sudore uiuētes, & eorum filij, præterea (de quibus propriæ loquitur, alioquā nec oppo-
neret timenib[us] & exquirētib[us] deum) sua merita iactantes, et suis
urbibus confidentes, & se aliquid putantes, cum nihil sint, quos scriptura
duites uocat, sicut Maria canit: Esuriētes impletat bonis, & duites
dimisit inanes. Humiles spiritu. Felix: Contritos spū, quo uides repetitā
esse sententiā, et significari illos, qui sua mala & tentationes sentiunt.

Mors peccatorum mala. Contra alibi: Preciosa in conspectu domini
mors sanctorum eius. Felix: Occidet impium malicia, & odio habētes iu-
stum desolabunt uel destruēntur, id est, suo se gladio iugulabunt. Et nō
delinquent omnes qui sperant in eum. Felix: Et nō desolabuntur omnes
confidentes in eo, uel non paenitebit omnes confidentes in eo.

Santos, id est, credentes & fideles admonet, ut timeant deum. Ergo
hic timor sanctus est, & mādus q[uod] exigitur primo dei præcepto, id quod
diximus psalmo. 12. quos quoq[ue] uocat exquirētes dominū, cū contra impiis Appella-
non requirat, psalmo. 13. item filios uocat spiritus dei, sicut Ioan. 3. uides. tiones iu-
ltem uolentes uitam, quia regnum mortis, quo premuntur, ederant. Item florū.
cupientes uidere dies bonos, id est, liberari à conscientia peccati, ut habe-
ant gaudū in spiritu sancto, p[ro]te illam que supergreditur omnem mun-
itionem, quæ admodū in Proverbijis dicitur. Secura mens quasi nuge conuinū.
Quos monet, si uelint uitam asequi, id est, uere liberari ē regno mortis, et
gaudere in domino, ut cobibeant linguā à malo, id est, maledictione, de-
tracione, iniustitia, approbatione, & cobibeat labia ne loquuntur do-
lum, id est, mendaciu[m], mala doctrina, hypocrisim. Diueriat à malo ope-
re, quod uetus ille homo requirit, & faciat bonū opus, quod nouus homo
posulat. Quærat, id est, cordis desiderio regrat à deo p[ro]te, quā supra di-
ximus, & affecutā adhuc amplius sequantur, quoniam in hac uita p[ro]fecta
est nō potest, u[er] illud semper maneat. Beati qui esuriūt & sitiūt iustitiā etc.
His legibus et admonitionibus uia salutis indicatur quidē. sed præstari nō
possunt, nisi à nouo hoīe, qui bic uarijs appellatiōibus describitur, qui quia
spiritum dei habet, & iā affecutus est uitā, & cœpit dies uidere bonos,
sue spōte. & uoluntate illos fructus producit, et abominatur quicq[ue] dī-
M ucrsum

Duutes.

Admoni-
tiones &
leges iusti-
tiae.

COMMENTARIUS POMERANI

Deus di - uersum est. Talibus sanctis, timenibus deū, exquirentibus &c. id est, in
uersus di - fisi iustitia fidei, nihil deerit, ne secādū corpus quidē & uentre, ni supra
uersus. psalmo superiore, secundū illud: Primū quærite regnū dei, et iustitiā eis,
& hæc omnia adiūcentur uobis. In quos iugiter defigunt oculos illa paterna
dei benignitas, ne quid eis desit, ne quis noceat in re salutis, ut semper
audiat inuocantes, & se exquirentes, tribulari quidem finit, & spiritu
conteri, sed in salutem, quandoquidem hac via itur ad gloriam. Quos ita
conservat, ut non solum salus æterna sit integra, sed etiam ne unum quā
den frangatur ex corporis ossibus sine eius bona uoluntate, ut non dicā
q̄ in resurrectione nulla fraude omnia reddentur, quandoquidem &
Christus dicit: Omnes capilli capitū uestri numerati sunt. Magna consola
tio credētibus. Contra, inquit, diuites quā rebus, & diuitijs suis, & po
tentia fiduni, quā sua iustitia, ut hypocritæ, satui sunt, qui inueniunt in
se multa bona opera & merita, quia hoc & illud fecerunt, qui non ex
quarunt gratiam dei, sed mercenarij emere se estimant pro merito con
grui, ut uocant, qui solum timere uolunt in peccatis, in iustitijs autem
securi esse, qui proprie est timor hypocritarum. Iob ait: Verebar omnia
opera mea. Quos hic spiritus ob nullam aliā causam accusat, quād q̄ odes
runt iustum. Hæc est radix illorum crassorum diuitium. Hæc quoq; est
radix iustitiorum, id est, hypocritarum, qui non fidunt deo, sed in om
nibus sua querunt, suam gloriam, suamq; tranquillitatem & commoda
sestantes. Oderunt iustum, quia nolunt sua damnari, quæ iustus & iu
ta & doctrina damnat. Ex hac mala radice sequuntur mali fructus, ut
contra iustum loquantur malum, detrahant, mentiantur, male doceant,
omnia dolis agant uiri illi sanguinum, quos operiet implere mensuram
patrum suorum, dum obsequiū se putant uel fingunt præstare deo cu
rando, ut iustitiae precones pereant, uel secundum animam, uel secundum
corpus. Quādo bi quæso cum sint mala arbores, facient bonum fructū,
& declinabunt à malo, ut possint asequi pacē illā conscientiarū à deo,
cū inquinatis & immundis in mente & conscientia nibil sit mundū,
quāq; etiam in speciem mundissimū? Hi, inquā, diuites egunt & esu
runt. Nā secundū corpus dū sua prouidentia sequuntur, dū metunt, ne
non satis habeant, ne sua perdant uenitris cultores, tam deest quod habet
quād quod non habent, dum interim suos dens in paupertate, que vide
Scriptura tur, etiam diuiter pascit gaudentes & gratias agentes. Secundū animam
cōtra by - uero quam inanes dimittantur, uel tunc apparebit, quando uiderint ham
pocrisim.

Diuites.

Oderunt
iustum.

Egunt.

Scriptura tur, etiam diuiter pascit gaudentes & gratias agentes. Secundū animam
cōtra by - uero quam inanes dimittantur, uel tunc apparebit, quando uiderint ham
pocrisim.

pades suas

pates suas extingui, qui hic se aliorum lucem gloriabantur, & sua merita (ut hodie clericet monachi) alijs uēdēbant quasi ditiissimi et superfluentes, ubi nihil proderit, quo se id uenitare hoc uerbum: Domine nonne in nocte tua prædicauimus, & signa magna fecimus etc. quin audiēt: Discedit a me operari iniquitatis, qui uos gloriamini operarios sanctitatis. Numq; noui uos, ne tū quidem, quādo sanctitas uestra mūdo statu fuit cōspicua, ex illis estis qui oderūt iustum &c. Tale iudicium spiritus uides in scriptura: Nam quod ante quandoq; menui, non opes est, ut erassis illos adulteros, raptore, usurarios, homicidas &c. scriptura dānet, quos etiā mūdū dānat, & rea cōscientia cōuincit. Cā hypercriti in scriptura res est spiritus, qui arguit mūdū de petō, & de iustitia, & de iudicio. Sup quos inquit, est uultus domini, ne putēt impietatē cordis sui nō uidetur, uel in domini ut aequē ex Hcbr. 10. legere potes) quia p̄nitus dei nolūt ab in liberari, Iob. 3. Ut p̄dat ex terra memoria eorū, qui suis operibus, suis traditionibus, suis institutionibus, dū instituerūt multa p̄ alios fieri cātu, memoria rationibus, lectionibus, ieiunijs, festis & reliquo operibus, quae neq; dō impiorū preditur, neq; boībus utilia sunt, sibi memoria et nomine facere uoluerunt. Nē tandem in pietatē eorū, qui speciem habent pietatis, uim eius abnegantes, nota sit omnibus hominibus. 2. Timotheus 3. & mors eorū erit mala, & delinq̄et, id est, ut Christus dicit, in peccato suo morietur (quorū inquit Paulus Philip. 3.) finis interitus, quorū dōs uēter est, et gloria in cōfisiōe ipsorū, qua terrena sentiūt, suum sensum non uerbum dei secuti.

Nō delinq̄et omnes qui sperant in eum. Sic &c., Ioban. 3. Omnis qui gemit habeat hanc in eum san̄ificat se, sicut & ille sanctus est. Itē: Omnis genitus est ex deo, peccatum non facit, quoniam semen dei in ipso manet, & non potest peccare, quoniam ex deo natus est &c. Ecce quid non uoniatas, id est, fides operetur. Sic & Pau. Ro. 8. Nihil ergo nunc damnationis &c. Vnde sequitur, omnia opera fidelium esse bona, & si quid deliquerint statim ignosci, illa imputatē et acceptante deo pro bonis operibus, alioqui bona esse nequeunt, hoc uero nō imputante deo, sicut supra. Beatus uar cui nō imputauit dominus peccatum, utrūq; autē propter filium, quā dēm in eis excitauit, sine qua est impossibile placere ei. Et ita dilectiones deū oīa cooperātur in bonū, sicut reprobis cīa in malū, ut dīzim psal. 3. Alioqui nemo est qui non peccet, id quod ibidem Io. ca. 1. dīct: Si dicēmus q̄ peccatum nō habemus &c. et ca. 2. Filii mei haec scribit. Et Ro. 5. Quā etiā interpellat p̄ nobis, Heb. 4. Nō habemus etc.

Qui natu
est ex deo
nō peccat.

COMMENTARIUS POMERANI

PSALMVS XXXIV.

Titulus Dauid.

SUMMA. Hec Christus. & quisq; fidelis in tribulatione fortis
precatur contra veritatis aduersarios. In fine autem iustitiae fuenam
laeticiam imprecatur.

Vdica domine nocētes me, expugna impugnā
tes me. Apprehende arma & scutum, & exurge
in adiutorium mihi. Effunde frameam & con-
clude aduersus persequētes me, dic animæ meæ,
salus tua sum ego. Confundantur & reuereantur
quærentes animam meam. Auertatur retrorsum
& erubescant cogitantes mihi mala. Fiant tanquam
puluis ante facie uerti, & angelus domini elidens
eos. Fiat uia corū tenebræ & lubricū, & angelus
dñi psequēs eos. Quoniā gratis abscoderūt mihi
iteritū laquei sui, frustra exprobrauerūt aīæ meæ;
Veniat ei laqueus quē nō cognoscit et captio quā
abscōdit cōprehendat eū, et in ipso cadet laqueo.
Aīa aut̄ mea exultabit i dño, delectabitur in saluti
ri eius. Oīa ossa mea dicēt: domine quis similisti
bi? Qui cripis inopem ex manu fortiorum eo, &
inopem & pauperem a diripiētibus eum.

Judica domine &c. Fe. Cōtēde cū cōtēdētibus mecū, præliare cū pre-
litibus mecū. Frameā. Fe. lanceā. Elidēs. Fe. expellēs uel euertēs. Interi-
tū. Fe. fouēs. Frustra exprobrauerūt aīæ meæ. i. sine causa irridētes dice-
rūt omne malū aduersum me. Fe. Frustra fecerūt fouēs aīæ mee. Veniat
&c. Fe. Veniat illi strepitus uel tumultus, quē nō cognoscet, et rete eius
quod abscōdit, apprebēdet illū, cū strepitu cadat i illud. i. repētina calamī-
tas et uasatio, quā minime sperauit, irruat sup eū, ut pereat suo ipsius do-
lo, quē alijs struxit. Hec uero loco satie clarū est subito numerū eīse multis
tū, sicut & alibi monui. Veniat ei p̄ eis eīc. qn et qd seq̄tur. Fe. legi i su-
gulari: Enpiēs pauperē à fortiori illo, et pauperē et inopē à deprendāt il-
lū. Cauēt sibi, modo possint, Euāgelij hostes, si quādo fīs dei infi-
ueri suos, qui humanis traditionibus opprimuntur, & mēdacia pro ueni-
tate docci

ut doceret graviter ferūt, ut orēt talia contra ipsos. Deterreat eos uel ex- Contra ue
mplum ludorum, qui non minori specie Janitatis dolo usi sunt, et uio ritatis ad
tem in prophetas & Christū. Manus domini nōdū est abbreviata, desi uersarios
dēm pauperū exaudiuit dominus, præparationē cordis eorū audiuit au precatur
rītus &c. Fides hic inuocat in tribulatiōe arma dei & dei iudicū, nō spūs pro
solum contra spētā uim in corpora, sed etiā & multo amplius contra sanctis,
institūs quibus aduersarij molitiūt capere & perdere animas, aut saltē Roma. 8.

declarare mōdo quasi iuste faciat, dū cōsulentes suē cupiditati, persequun
tur ueritatem. Nam hinc dolos legis & absconditū laqueū. Caueant, nam
horrendū est incidere in manus dei uiuētis. Quin & quid quēs for
tis populacris contraria, quaē impugnat fidē nostrā quām bēc! Exur
ge domine tua potētia pro me cōtra aduersarios, fac me audire in corde
perfirātū tuū, hoc uerbū quod semel fugat omnem inferorū exercitum.

SALVS TVA SVM E GO. qui iudicaris nō agere curā no
stri, qui uideris nos deseruisse, cum tamē sis adiutor in opportunitate, in
tribulatione. Cōfundatur qui querit uitā meā, ut pdat dū nō aſsequitur qđ
mūl, dū ip̄i pereūt, qui pdere tenet. Reuertatur, et ī fugā cōuertantur,
qđ malignis cōſilijs nos inſequuntur, sicut ſicut palea leuissima uēto agi
tare, qui ſe iactante columnas eſſe deſi, & angelus dñi qui caſtramū
tur in circuitu timentū deū, ut ſupra diſtū, ſu elidens et uafans eos, et ita
perquēs: ut olim in caſtris Aſſyriorū. 4. Reg. 19. & Eſa. 37. ut fugi
te non effugiant impediti tenebris, & lubrica via, ut in omnibus, per
que temauerint fugere deī, quod uident, iudicium, plus inueniant erro
ri, & in omnibus cadant, ut impleant peccata ſuā ſemper. 1. Thessa. 2.
donec compleantur iniquitates Amorrorum. Vos, inquit Christus,
implete menſuram patrum ueſtrorum. Non fruſtra ſpiritus Christi in
Eſau loquitur: Ex cœca cor populi huius, & auribus aggraua, ut uiden
tiſ non uideant, & audientes non intelligant, ne cōueriantur, & ſanc
tiſ. Non enim ſolum ueritatem reſpoſunt, ſed etiam omnibus eam inſidijs
pauſi, ut perimant in professoribus. Quoniam gratis, inquit, & fruſtra,
idq, ſine cauſa tantū odio & inuidia mibi dolos tendunt, pereant ſuo
loquo, dum imprudentes cadunt in foueam (ut ferē fit) alijs paratā,
tunc cadet aduersarius in ipſo ſuo laqueo, anima autem mea que ſola
in laqueo peritura ſperabatur, non cadet, ſed exultabit in domino libera
tate, & gratias aget de ſaluatione eius, nec ſolum anima, ſed & totum
uipsum & omnia offa mea, que antea erant conturbata, præ

COMMENTARIUS POMERANI

Paudio spiritus in corpus redundante dicent: Domine quis similis tibi qui ubi omnia defterata uidetur tam facile confundis, & repenitentia dicio conteris omnem aduersariam potestatem, quae ad tempus ut tuos penitentes videbatur praevaluisse?

Exurgentes mihi testes iniqui, quae non cognoscerebam interrogabant me. Retribuebant mihi mala pro bonis, & sterilitatem animae meae. Ego autem dum mihi molesti erant in duebar cilicum. Et huius miliabam in ieiunio animam meam, & oratio mea in sinum meum couertetur. Quasi proximo quasi fratri nostro sic complacebam, quasi lugens et contristatus sic humiliabar. Et aduersum me latiti sunt et congregati sunt, congregata sunt super me flagella et non cognoui. Discissi sunt et non compuncti sunt, tetrauerunt me, subsannauerunt subsannatione, tremuerunt super me cidentibus suis.

In quo periculo fuerit, enarrat in gratiarum actionem ex commendationem paternae dei prouidentiae erga suos, ut ferre sit in talibus psalmis. Odio, inquit, ueritatis produci sunt contra me falsi testes, metuentes modica quae ignorabam, id est, quorum non eram nabi conscius. Matth. 5. Beatis sis

Mala pro eis maledixerint etc. Retribuebat nabi mala pro bonis, ego salutem illorum bonis. docendo quae fueram, illi contra, ut me perderent. Et retribuebat sterilitatem animae meae, id est, nabi sue uitae meae, ego tota uita mea nihil aliud quae sibi quam fructum deo ex eis, sed sterilitatem accepi non fructum, inutiliter ex ei cui uita mea propter eos, quicquid sum pro eis exposui, sed frustra, quae fui fructus in siccis, et non inueni. Matt. 23. Ego autem cum nabi molesti eram. Felix. Cum ipsis infirmarentur, id est, sic perirent sua contra me impietate. Inducbar cilicium, affligebam ieiunio et inedia uitam meam, id est, abiici me prepter illos, contemnibam uitam meam, ita ut non liberet ueste ornari, ne liberet edere, quicquid alias libet non libuit, dolebam, contristabar, et males eram pro eis, tantum aberat ut vindictam quererem, et male uelle male uolentibus. Orabam pro persecutoribus, sed frustra, non tamen frustra pro me, ne sun et hic sterilis: nam quod oravi pro eis inutiliter, ad me uiter reuertitur, et nabi aliisque praeferit quod illi non merentur accipere.

Fida

Vix legi, conuerterat. Id est, adeo mibi non sum conscientia male orasse
pro te, ut hoc ipsum quod orati cupiam ad me reuerti, si male precatus
sum ueniat super me. Ego quidem non complacebam eis, ut maxime om-
nis facerem pro eis, sed cōplacere studui quasi amico, quasi fratri nostro
ut lugens mortuum & contristatus affligebar animo meo, & languebā
corpo. Felix, Sicut socius, sicut frater mibi ambulauit, sicut lugens ma-
trix nigerrimus humiliatus sum. Sequitur. Et aduersum me lētati sunt
dientes: iam dolet, iam pœnitet eum, q̄ contra nos dixerit & docuerit,
iam non inuebitur contra nos ut ante, nunc tandem sentiet quos contem-
sent. Congregata sunt super me flagella & pœnae, & non cognoui eau-
san, non eram mibi mali alicuius conscientia quod ipsi plesterent. Discibī
sunt cordibus iniuria, furore & amentia, & non sunt compūcti, id est,
nō redierūt ad cor, tentauerūt me ut haberent uel uerisimilem mortis caus-
am contra me, blasphemias iecerūt ī me, furore perciti dentibus suis me
lucrare & denorare catuli illi leonū, & leones satagebant, quemadmo-
dum & de aduersarijs Stephani dicitur A. & 7. Audientes hæc dissecab-
ant cordibns suis, & stridebant dentibus suis in eā. Felix ab eo lo-
eo: Et aduersum me lētati &c. sic legit: Cum ego aut̄ contractus essem
letatis uat, & cōgregati sunt aduersum me claudi(id est, homines abie-
ti) & non cognoui, aperuerūt (scilicet os) & non siluerunt. Cum simu-
latoribus uel hypocritis derisionū esculentorum frendere aduersum me
dentibus suis. Coniunge sic: Nō siluerunt uel nō cessauerunt frendere ad
uersum me dentibus suis cum hypocritis, qui derident & subsannant dei
ueritatem, ut cibum habeant, quorum deus uenter est.

Questio. Quare dicit se pro inimicis orasse cū tamē totus psalmus
est contra inimicos. Respōdeo. Hoc scilicet est periculū aduersariorum
ueritatis de quo diximus: Orāt sancti pro impijs & pro persecutoribus
& ex aio orant, non enim aliter possunt, orant ut non opprimatur uer-
itas donec cognoverint obſtinatā esse aduersariorū maliciam. Hic ne re-
pugnare amplius uideantur iudicijs dei, orant ut saltem defendatur uer-
itas, & perdantur potius ueritatis oppugnatores quam ueritas, dū ipse
seruit non possunt, cæci et duces cæcorū. Sic M̄c̄ȳs pro alijs se murū
oppōnit contra dominum, alios uiuos in tartara mittit.

Questio alia. Quando Christus usus legitimur cilicio? Respōdeo. In hi-
storia Euāgelica nō legitimur hoc, ne hypocritæ inde cōfirmaret suas regu-
lae, ex gestis sanctorū, et ex liberis actibus; immo ad quæ urgebat sanctos

Pro inimi-
cis et con-
tra inimi-
cos orare.

Cilicum.

COMMENTARIUS POMERANI

ipsa saepc tentatio, facere nituntur regulas, & uiuendi necessitates. Ligatur tamē hic & in psal. 68. quem psalmū cſe Cbristi uerba, Euangelica proſtitutuſtistoria, ut ille dicemus, ubi quoq; & de ieiunio & de oratione Christi dicitur, sicut & hic. Et quarquā ſciam per tales figurās ſimpli-ter intelligi luctū, ſicut dixi psalmo. 29. Tamē rurſum nō ignoro Chriſtū nō uſum purpura & byſſonan quā mollib⁹ ueniuntur in domib⁹ n- gū ſunt. Viuebat quidē in cruce propter nos ſed occultissime. Nā cōuer- ſabatur & edebat cū peccatorib⁹, propter quod ſaepc male audiebat

Opera in Sancti ieiunant, orāt, affere ueniuntur, ſed in occulto & libere aut ur- fliorum. gente tentatione ſive perſecutione, ſicut hic uides: Ego autem cū mibi mole- ſti eſſent &c. Matth. 6. Attendeſt ne iuſtitiam uestrā faciatis corā boni- nibus, ut uideamini ab eis &c. Hypocritæ autē ſicut ſtatuta & regu-

Opera hy la, et curant ut talia conſirmentur, ne totus orbis nesciat eos eſſe tam ſan- pocri: atq; doſos uaros qui præterea in hiſ ſeruatis, quez neq; deus approbat, neq; bo- mīnibus proſunt, ponūt iuſtitiā & ſalutē, in nō ſeruatis peccatiū. Prīmū in ignominiam dei, cuius præceptis ſua uelunt eſſe æqualia, quod ut efficiat ueramētis & uotis rem teniāt, deinde in contemptū Chriſti, quod tamen minime omnū putant, qui factus eſt nobis à deo iuſtitia &c.

Domine quando reſpicias? reſtitue animā meā a malignitate eorū, a leonibus unicā meā. Conſu- tebor tibi in ecclesia multa, i populo graui laudas bo te. Nō insultent mihi qui aduersantur mihi in- iuste, qui oderūt me gratis & annuūt oculo. Quo niā mihi quidem pacifica loquebātur, & ad iracū diā dolos cogitabāt. Et dilatauerūt ſup me os ſu- um, dixerūt, euge euge uiderūt oculi nostri. Vidu- ſti dñe, ne ſileas, domine ne diſcedas a me.

Affectus Domine quando reſpicias, qui iam uideris diſsimulare quaſi non uide- cupientis. a aliquidatem eorū? Felix. Domine uſquequo reſpicias? eripe animā me- liberari. am à tumultibus eorū, à catulis leonū unicā meā, id eſt, animā meā iā ab omnibus derelictā. Vſq; quo reſpicias? id eſt, quo uq; diſsimulabis dū interim uides? ſicut infra: Vidiſſi domine &c. Liberatus uero conſu- tibi in ecclesia geniū & in populo multo ne ſim ingratus tibi. Hæc co- feſſio eſt laus & prædicatio et ſanctificatio nominis dei corā mundo. Nō amplius irridemus gaudeant contra me, qui ueritatem à me prædicāt an- oderunt

alterant, & approbrio dignam iudicant. Annuntiunt oculo sibi, quasi aliquid deprensum in me dum in causa delos fuerint, in quo me possint impie inuidere & condemnare: Pacifica loquuntur mihi, sed infidias meditatur fidiae.

cororum, ut iram suam prodant & euocant cum aliquid uel ueri similes deprehenderint, sicut sequitur: Et dilatauerunt cum gaudio os suum super me, id est, magna locutis sunt & superba uerba centra me dicentes: Euge euge, bene bene nobis, satis iucundo spectaculo uidimus eretorum insipitionem, & blasphemiam eius qui nos ante quasi uerbis dei dominabat: Hic loquitur contra Meysen, sabbatum non custodit, filius dei scit, docet contra statuta seniorum & traditiones patrum, blasphemus est, hereticus est, crucifigetur, comburatur. Vidi tamen domine talcm ad uiriorum nequitiam, noli dissimulare, noli me deferrere. Vides itaque lector quoniam coloribus hic depinxerit Euangelijs hosties spiritus ille q. in tua corda dominum. Versum uero, Quoniam mihi quidem &c. Felix si legit, Quoniam non pacem loquentur, & super mansuetos terrae uerae fraudum cogitabunt. Id est, Non erunt uerba pacis eorum uerba. Et contra mansuetos quae sunt in terra meditabuntur uerba deceptionis, turbis eos decipiunt in speciem bonis.

Exurge domine & intende iudicio meo, deus meus & dñs meus in causa mea. Iudica me domine secundum iustitiam tuam dñe deus meus, & non insulsa mihi. Non dicat in cordibus suis, euge euge aiae nostrae, neque dicat deuorabimus eum. Erubescat res uereatur simul gaudetes malis meis. Induatur confusio & pudore qui maligna loquuntur super me. Exultet & latentur uolentes iustitiam meam, & dicant semper, magnificetur dominus, qui uolunt pacem servi eius. Et lingua mea meditabitur iustitiam tuam, tota die laudem tuam.

¶ Excitate & exurge in iudiciu[m] meu[m] deus meus & dominus meus a cõtentione mea, ut scilicet iudices & cõtendas pro me, & pro causa mea. Iudiciu[m] fac pro me qui iustus es iudex, non assequantur quod uolunt, nisi potius cõfusionem. Gaudent uero prij qui cupiunt ut perficiem in ueritate tua, in fide tua, quae est iustitia mea, & benedicatu nomini sancto tuo inquit qui cupiunt pacem meam, liberationem mei: Neque ego ingratis ero,

M S prædi-

COMMENTARIUS POMERANI

prædicabo enim in ecclesia magna tua iustitiam, q̄ ita vindicas maleficos, & defendas oppressos, seruasq; tuos ne perirent in tentatione.

P S A L M V S X X X V .

Titulus. (προσκλητικό) serui domini David.

S V M M A . Admiratur propheta profundissimā impiorū cæcitatē quā digni sunt odio dei, & rursum exuberantē dei misericordiā in consilientiū ipsum, quā etiā ne ipsis quidē iumentis decet. Quæreris quid hoc discrimine sibi uelit deus. Respōdet: Iudiciorū tua domine abyssus multa. In Ro. 9. et 11. ubi ita concluditur: O profunditas diuinitū sapientie eius.

Dixit iniustus ut delinquat in semetipso, non est timor dei ante oculos eius. Quoniā dolose egit in conspectu eius, ut inueniat iniuriam suam et odio habeat. Verba oris eius iniurias et dolus, noluit intelligere ut bene ageret. Iniquitatem cogitauit in cubili suo, astitit omniū uiaē nō bonā, maliciam autem non odiuit.

Vt delin-
quat.

In medio
cordis
mei.
Affactus
impiorū.

Dicit id est, sic apud se statuit in corde, ut maxime oīa foris alterū deantur. Iniustus, id est, qui est sine iustitia fidei, qui non ex aio fidit deo. Quid dixit? ut, inquit, delinquat intra semetipsum, ut maneat in iniustitate cordis, & sequatur quæ sibi placent et bona uidētur, ut nō sequatur uerbū dei, ut moriatur, sicut Christus dicit, in peccato suo, id est, iniustitate. Hæc sententia hic clarissime redditā est, uerū in Hebreo uerba uidētur obscuriora. Felix legit sic: Dicū trāgresionis impio, ita cor meum. Impio scilicet est uel impius habet dicū trāgresionis, id est, sic dicit de sua trāgressione, Intra cor meū uel in medio cordis mei. Affactus impius abrūpit uerba cordis. In medio cordis mei scilicet est quod ago & agd, sic mibi placet. Atq; hic est ipsissimus impiorū affectus. Impio, si dixeris, oīa tua corā deo dānata sunt, tua sapientia est stultitia corā deo, tua iustitia non potest iustitiae dei subiici, tua merita sunt iniuria in deū, tua opera nō te iustificant, quicquid boni uideris facere sine fide peccatum est, merāq; hypocrisia &c. etiā si nō cōtenderit contra, etiā si p̄ irā stultitudinem suā uerbis nō effuderit, tamen manet in sua sententia, ut maxime omnibus dei uerbis conuictus fuerit, dicens apud semetipsum: In medio cordis mei, mibi mea placent cur nō effent hæc sancta & iusta? nemo mibi aliud persuadebit. Gratias tibi ego dñe q̄ nō sum sicut cæteri hominū &c. Ideoq;

Neq; sicut insipiens uocatur Psal. 33. Quapropter clariss; alijs ex
Hebr. legi sic, Dixit iniuitas ad impiū, in medio cordis mei. Vides cū
quibus scripturæ sacrae et spūi res sit, non cum eratis illis peccatori-
bus qui iustitiam sibi non arrogat, sed cum hypocritis. Unde sequitur, Nō Nō timat
est timor deante oculos eius, timent tantum hominē traditūculas e ante-
deum.
vate ille conscientie, quibus seruatis omnia tutu putant, item, timent
sibi suos ventri et glorie, ad dei uerbum nō timent, et tamen aestimant
se calo proximos, contra uerbum domini, Esa. ult. Ad quem respiciunt nō
sed ad paupereulam et contritum spiritu et trementi sermones meos?
Aperire uero sequitur, Quoniam dolose egit, omnia eius sunt fucus, et
hypocrisis quicq; agit, et si non talia iudicantur coram homib; tamen
talia sunt in conspectu dei. Fel. Quoniam adulatus est sibi, uel persuasit
sibi in conspectu domini. Quomodo quoq; apertis describeretur hypo-
crisis et iustitiae in iustitia? Adulatus est, placet ipse sibi in omnibus
que sentit et agit et persuadet sibi, sic babere quemadmodū sentit, non di-
coid quid uiderib; omnibus, sed sentit quoq; se esse aliquem in conspectu
dei. Ut inueniat sedicet deus quando iudicare coepit, iniuitate eius ut Iniquitas im-
edit habeat, non ut dimittat quemadmodū iniuitatem peccatorū et publi pīj odio
eatorum se agnoscentū, non ut non inputet quemadmodū peccata fideli deo-
rum et electorum. Pīj nāq; etiam peccatum edit ad gloriam dei et ip-
sum salutem aeternam, mirabili dei artificio, ut legis Rō. 3, sicut et tur-
catū pīj pījima Christi mcrs Christo cessit in gloriam. Oportuit enim Christum cedit i bo-
peti et ita intrare in gloriam suam. Audax addo, Mirabili et dei prouium.
denuo oportet quosdam in peccatum labi, ut glorificentur. Norunt hanc
sententiam dei multorum corda fidelium. Impi uero ubi talia audiunt aut
ad contentionem se uertunt, aut in excusationem suæ impietatis præte-
rant, id quod ibidem in Psaldo legis.

Verba oris eius iniuitas est i.e. cum dei iustitia non concuerit, mendaci-
um, de quo diximus, Psal. 5. et dolus i.mera simulatio et hypocrisis. Hypocri-
tus sardissime uideatur dicere et docere, sed fiducia in deū nō est in corde. sis in uer-
boli intelligere. i.credere uerbo dei, ut bene ageret, id est, fructificaret bono et opere.
deo per cordis iustitiam. Nemo bene agit nisi intelligat iustitiam dei quæ
est per fidem. Si quidem mala arbor non potest fructus bonos producere.
Intellexus quæ deus dat, ut diximus Psal. 31. est radix et fundamentum et
fons bonorum operum. Desperatae uero stultitiae est quod dicit, Noluit intelli-
genz; est, sapiens fieri secundū deū, hoc est in sapientia uerbodei et c. Fel. intelligere.
Cessavit

Dolose e-
git coram
deo.

COMMENTARIUS POMERANI

Prædicabo enim in ecclesia magna tua iustitiam, quia vindicas malos, et defendis oppressos, seruasque tuos ne pereant in tentatione.

PSALMVS XXXV.

Titulus. (προσκυνελευθερία) serui domini David.

SUMMA. Admiratur propheta profundissimam impiorum cæcitas, qua digni sunt odio dei, et rursum exuberantem dei misericordiam intiment ipsum, qua etiam ne ipsis quidem iumentis decit. Quæreris quid hoc scribim? sibi uelit deus. Responde: Iudicia tua domine abyssus multitudinis Ro. 9. et 11. ubi ita concluditur: O profunditas diuitiarum sapientie et.

Dexit iniustus ut delinquit in semetipso, non est timor dei ante oculos eius. Quoniam dolose egit in conspectu eius, ut inueniat iniuriam eius et odio habeat. Verba oris eius iniurias et dolus, noluit intelligere ut bene ageret. Iniquitatem cogitauit in cubili suo, astitit omni uiræ non bonæ, maliciam autem non odiuit.

Dexit, id est, sic apud se statuit in corde, ut maxime oia foris dilectio debeat. In iustus, id est, qui est sine iustitia fidei, qui non ex alio fidei debet. Quid dixit? ut, inquit, delinquit intra semetipsum, ut maneat in iniurie cordis, et sequatur quæ sibi placent et bona uidetur, ut non sequatur uerbū dei, ut moriatur, sicut Christus dicit, in peccato suo, id est, in iniurie. Hæc sententia hic clarissime redditâ est, uerū in Hebreo uerbi uidetur obscuriora. Felix legit sic: Dictum transgressionis impius, intra cor meum. Impio scilicet est uel impius habet dictum transgressionis, id est, sic dicit de sua transgressione, Intra cor meum uel in medio cordis mei. Affectus impiorum abrupit uerba cordis. In medio cordis mei scilicet est quod ago et agam, sic mihi placet. Atque hic est ipsissimum impiorum affectus. Impio, si dixeris, oia tua cor à deo damnata sunt, tua sapientia est stultitia cor à deo, tua iustitia non potest iustitiae dei subiungi, tua merita sunt iniuria in deo, tua opera non te iustificant, quicquid boni uideris facere sine fide peccatum est, merita, hypocrisia et cetera. etiam si non contenterit contra, etiam si per iram stultitiam suam uerbis non effuderit, tamen manet in sua sententia, ut maxime omnibus dei uerbis conuictus fuerit, dicens apud semetipsum: In medio cordis mei, mihi mea placent cur non esse beatæ sanctæ et iusta? nemo mihi aliud persuadet. Gratias tibi ago domine quod non sum sicut ceteri hominum et.

Ideo

In medio
cordis
mei.

Affectus
impiorum.

Ut delin-
quat.

Neod^s stultus & insipiens vocatur Psal. 13. Quapropter clariss alij ex
Hebr. iegūt sic, Dixit iniquitas ad impiu, in medio cordis mei. Vides cū
quibus scripturæ sc̄r̄et sp̄iū res sit, non cum cr̄ass̄ illis peccatori-
bus qui iustitiam sibi non arrogat, sed cum hypocritis, Unde sequitur, Nō Nō timet
est timor deante oculos eius, timent tantum hōim traditūcūlas & aucte- deum.
riate ille conscientie, quibus seruatio omnia tutā putant, item, timent
sibi suos uentri & gloriae, ad dei uerbum nō timent, & tamen aestimāt
se celo proximos, contra uerbum domini, Esa. ult. Ad quem respiciam nī
se ad paupereulum & contritum sp̄itu & tremenē sermones meos?
Apertus uero sequitur, Quoniam dolose egit, omnia eius sunt fœcū, &
hypocris quiqd agit, & si non talia iudicantur coram hōib⁹, tamen
talia sunt in conspectu dei. Fel. Quoniam adulans est sibi, uel persuasit
sibi in conspectu domini. Quomodo quæso & pertins describeretur hypo-
crisis & iustitiorū iustitia? Adulans est, plaert ipse sibi in omnibus
quæ sentit & agit & persuadet sibi, sic babere quemadmodū sentit, non di-
co id q̄ multitudinibus, sed sentit quoq; se esse aliquem in conspectu
dei. Ut inueniat sediicit deus quando indicare coperit, iniquitatē eius ut Iniquitas im-
 odio habeat, non ut dimittat quemadmodū iniquitatē peccatorū & publi p̄ij odio
canorum se agnoscēt, non ut non imputet quemadmodū peccata fideli deo.
rum & electorum. P̄ij nāq; etiam peccatum cedit ad gloriam dei & ip- Etiā pee-
forum salutem aeternam, mirabili dei artificio, ut legis R. o. 3. sicut et tur catū p̄ij
p̄issima Christi m̄cr̄s Christo cebit in gloriam. Oportuit enim Christum cedit i bo-
pati & ita intrare in gloriam suam. Audax addo, Mirabilis et dei prouīnum.
denta oportet quosdam in peccatum labi, ut glorificantur. Norunt hanc
sententiam dei multorum corda fidelitātē. Impij uero ubi talia audiunt aut
ad contentionem se uertunt, aut in excusationem suæ impietatis præte-
runt, id quod ibidem in Paulo legis.

Verba oris eius iniquitas est i. cum dei iustitia non cōuenit, mendaci-
um, de quo diximus, Psal. 5. & dolus i. mera stimulatio & hypocrisy. Hypocri-
Sanctissime uideatur dicere & docerē, sed fiducia in deū nō est in corde, sis in uer-
Noluit intelligere, i. credere uerbo dei, ut bene agret, id est, fructificaret bo et ope-
deo per cordis iustitiam. Nemo bene agit nisi intelligat iustitiam dei que
est per fidem. Siquidem mala arbor non potest fructus bonos producere.
Intellexus quæ deus dat, ut diximus Psal. 31. est radix & fundamentū ei
fons honorū operū. Desperatae uero stultitiae est quod dicit, Noluit intelli- Cessavit
gen, id est, supiens fieri secundū deū, hoc est instruū uerbo dei &c. Fel. telligere.

COMMENTARIUS POMERANI

Cessauit intelligere, quo significatur execratio infidelium, qua traditi imm
probum sensum resipiscere non possunt.

In cubili. Iniquitatē cogitauit in cubili suo, id est, in secreto cordis suū vel in ab-
scondito loco, sicut qui noctu insomnes uarijs in silentio agitantur cogi-
tationibns, alius cogitat libidines & adulteria, alius lucra & gloriam.
Sed qui agunt dolose in conspectu dei, qui nolunt intelligere & credere
uerbo dei, qui traditiones humanas & contra uerbum dei docere solent,
qui ut maxime sancta diuinaq; uerba loqui uideantur, tamen dolus est a
hypocrisis, hi, inquit, de quibus Psalmus loquitur in abscondito, ubi non
adest conspectus hominum, ubi non deprehendi possunt ab hominibus & diudi-
cari, ubi solus deus uidet, in cuius conspectu agunt, cogitant & mediu-
tur iniquitatem & iniustitiam, qui dei iustitiae non sunt subiecti. Nam si
des est dei iustitia, conseruitur infidelitate esse iniquitatē & iniustitiam,
cogitant, inquam, quomodo statuant & stabiliant suas traditiones, suas de-
se opiniones bonas, sua cōmoda & tranquillitatē, quomodo refutat pro-
dicatoribus uerbi dei, prædicatoribus crucis, quomodo faciat fūctū fulto
populo ne uideatur iniuste facere. Sat exemplorū, præter Euangelicā bi-
storiam, habet nostra cætas & hoc seculum, quo Euangelium gloria dei,
quod confundit omnē gloriam, sapientiam & iustitiam humanam, cept
rūsum illuc uocare mundo. Vnde addit, Astitit omni uite non bona. Solū
~~uerbum dei est bona~~. Sicut Christus dicit, Oves meae uocē me audiunt. & Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen
vitae. Et in psal. Lucifer p̄libus meis uerbum tuum & lumen semi-
nis mei. In sapientia pharisæorū hodie nota facta est mundo, quod uerbo dei
non astant, qui iudicio dei quiescere non possunt donec se prodant uiris san-
guinum qui sint, ut detecta persona, spiritu crisi Christi intereant. Sequi-
tur, Maliciam autem non odiuit. Malicia & impietas cordis, externa illa
præfa facta opera sunt tantum fructus internæ malicie. Est autem q
nō fidis deo, non times, non amas deū, queris quæ tua sunt nō quæ aho-
rum. Profundissima est ista radix, et nō satis ne d pijs quidem intellecta.
Delicta enim quis intelligit? Sentient sancti istam maliciam & oderunt
elamantes cū Paulo: In felix ego homo quis me liberabit à corpore mor-
tis huius? Et propterea nō imputatur eis, quia oderūt, hoc est spiritu con-
tra pugnat, In quibus spiritus pugnat aduersus carnē, id est cordis ma-
liciam, et ea quæ inde nascuntur, quæ sunt ira, inuidia, auaritia, uana glo-
ria &c. Hypocritæ autem dum abstinent ad tempus ab externis mal-
iciis

Via bona.

Malicia.

malicie fructibus, dumq; hoc aut illud faciunt, putant oia sana, iecirco
cordis maliciā odī se nō posseunt, qui nibil in se iudēt nisi bonas intentio-
nes et merita sanctitatis. et dū cadūt in externa et crassa uitia, simulata
quærunt, non dei remedia, nam satis facticē Christi per fidem ignorant.
Nota quod ubi impīi describit Psalmus aut sacra scriptura, nibil omittit
eorū quae sunt impīi, describit cor, opera, uerba, cubile, et oia iniquita-
tis plena. Si foris ituearis secundū opera et uerba, specie ad tēpus præ-
tenit pietatis. uerum in conspectu dei oia et agit et lequitur dolose et
hypocritice quid enim aliud esset in conspectu dei qui maliciam summo flu-
dio amplectens nō habet timorem dei ante oculos suos? Quem et præ-
terea Psalmus grauiſime accusat q; noluit intelligere, ut bene ageret etc.
Hitandem latere nō possunt, propria in fine appellat operarios iniqui-
tatis. Sic enim scriptura ex operibus describit nobis impios, alicui quis
corda dijudicaret ut cauerētur? Ex fructibus eorū, inquit Christus, co-
gnoscetis eos, quanquā et corā deo sint operarij iniquitatis, etiam si quida
eorū ante generale iudicium d; nobis non cognoscantur quemadmodū babes
Matth. 7. Vbi uero pios describit, ut infra uides, nibil nisi cor et fidem Pius de-
scribit, et q; oia de manu dei suscipiant, cum impīi omnia in semetip- scribitur.
susibi habeant, et multa sese deo præstare potent.

Dñe in cœlo misericordia tua, & ueritas tua usq;
ad nubes. Iustitia tua sicut montes dei, iudicia tua
abyssus multa. Hoies et iumenta saluabis dñe, si-
cuit multiplicasti misericordiam tuam deus. Filii
aut hoīm in uelamento alarū tuarū sperabunt. In
ebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente
deliciarū tuarum potabis eos. Quoniam apud te
est fons uitæ, in lumine tuo uidebimus lumen. Præ
tende misericordiam tuam scientibus te, & iustis-
tiam tuam iis qui recto sunt corde. Nō ueniat mi-
hi pes superbiæ, manus peccatoris non moueat
me. Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquita-
tem, expulsi sunt & non potuerunt stare

Domine in cœlo. Vel et que ax Hebreo, Domine usq; ad cœlos, ut sit
idem, Usq; ad cœlos et usq; ad nubes, Id est, Non est locus sub cœlo ubi
non

COMMENTARIUS POMERANI

Misericor nō uideatur misericordia tua erga omnes creaturas, ut nālē dēst ad mā
dū iō cre qmē dedisti, ita ut oībus pīns pater uidearis & hōibus et iumentis que
atūa est. fatus sue seruas dū in omnibus eis prouades. Rursum nō est loens sub
ecelō ubi nō uideatur ueritas tua (ut interīm taceam de euā gelio Christi
Veritas i ubiq̄ prædicato.) Omnis creatura monet, ut agnoscamus creatorē &
omniā crea fidamus ei à quo omnia creatas sunt, omniaq; gubernantur, et ex cunctis na
tura uide- nut omnis suscipimus. Rom. 1. Inuisibilia dei &c. Et Paulus, Act. 14. Nō
tur.

sine testimonio reliqui scipsum, benefaciens de ecclō, dans pluvias et tem
porā frūtifera; implevit cibō & lāetitia cordat corū. lege S. apientie, p.

Fides nutritur credentiū in omni creaturā, cum contra in omni creatura
peccēt increduli, ut diximus Psalmo. 8. I am uero uideamus & reliqua,

Iustitia dei ut sperent homines. Misericordia dei, de qua diximus, quae est in omnes creaturas, est iustitia
dei in homines, id est, quā homines iustificantur in spiritu quis filii domi
num sunt i. ex carne & sanguine nati, ut tūtū sine sub umbra alarū dei,
quemadmodū alibi diximus, ubi inebriabuntur ex abundantia spūs que
est in domo dei, in ecclēsia dei uiuentis. Fe. Saturabitur pinguedine
mus tuā uide Psal. 22. Et potabis inq; eos ex effusione abundantia delicio
rum spiritus, gaudebunt enim de remissō peccato pacem consequenti que
exedit omē mentē, certi quid sunt filii dei, heredes dei, coheredes Chri
stī, omniū domini &c. Porro ueritas dei quād diximus in omni creatura
ut timeant rāndari. agnoscit sicut tractavimus de uerbo domini. Psal. 32.)con
homines. tinet iudicia dei sicut de uerbo domini diximus Psal. 28.)quibus bos illa
mittat, illos exēcat, bos suscipit, illos abijet, alijs omnia in bonū, alijs
in malum cooperantur. Nam sunt qui ueritatem dei commutant in
mendacū, Rom. 1. Ie ciro traduntur in reprobatimēt. Ueritas dei et
uerbū eius iudicat & damnat oīa quae sunt carnis, quā uidentur ne illā
quādem uitam confolare per nos, aut bāns temporis lucem & rerum p
uentum, ut erubescamus in conspectū dei de uiribz nostris in re salutis
& eterna. Hoc uero iudicium & ista damnatio credentibus salutē est,
incredulis qui id ferre non possunt interitus. Contra iudicia enim dei in
creduli pugnandum nolunt sua damnari, suā gloriam, uoluptates, iusta
tiā &c. Pīs omnia dei iudicia placuit quā sciunt ut cunq; res cada se
nullam prosus habere iustitiam quād dei. Le ciro trepidant aī uerbā dei,
dicentes, Iustus es domine & rectum iudicium tuum, dum interīm impī
omnia egregie contemnunt, tam dei iustitiam, quād dei iudicia, id est, &
misericordiam et ueritatē. Nulla beneficentia nulloq; dei uerbo sine pro
missione

miseris sine cōminationis cōmouentur, sed sua studia suāq; sequuntur cō filii & prouidentias, deo contēpto, ut maxime quidā in speciem dei gloriam querere videantur. Verum hæc misericordia & iusticia, hæc ueritas & iudicia sunt inestimabilia & longe maiora quām ut à nobis comprehendendi possint. Agnoscunt quidem hæc & cōpletuntur amore qui erant, scientes hac misericordia & iustitia, hac ueritate & iudicijs se seruandos & iam iustificatos, sed quia dei sunt incōprehensa etiam ipsi pīs manent, non minus quām & deus ipse manet incomprhensus. Iustitia et posteaquā etiā agnoscitur. Impius uero qui dicit in corde suo, nō est deus, quomodo bæc agnoscere poterit, quæ sunt dei? quando comprehendenderet que ne uidet quidem? Hoc est quod dicitur, Iustitia tua est sicut montes dei, id est altissima est, & iudicia tua abyssus multa sunt. i. profundissima, ut non queras quare Iacob dilexerit & Esau odio haberet. Hæc Inexcusa-
cuem sic cōiuge cum superioribus, Injustus dixit ut delinquit in semet biles.
ipso &c. cui præterea accedit ad damnationē quod nulla ratione potest excusari fulgentē ubiq; misericordia & propalata dei ueritate iustitiaq;
eius & iudicijs, sita ut latere non possint, nisi quis sit excēdat. Nō est solis culpa si c. & c. non uideat, quem uel ipso calore coactus præsentem quandoq; fateri cogitur, ut psal. 18. Non est qui se abscondat à calore eius. Hic calor tamen non illuminat excēdatos, id est, non feruet in cordibus impiorum, licet adesse quandoq; sentiant & inuidēant hoc calore & inflammatio & illuminatis.

Sicut multiplicasti misericordiam tuam deus. Felix, quām preciosa misericordia tua deus, & filij Adam in umbra alarum tuarū cōfident.

Sicut montes dei. Hebræi quod egregium est, uocant esse dei, & merito. Mōtes dei
to sic uocat, ut nūbil hic aliud intelligas montes dei quā mōtes altissimos,
Sic & Psal. 79. dixit Cedros dei. Et Paral. 12. Grandis numerus quasi exercitus dei.

Quonil apud te &c. Hæc ratio præcedentis uersus. Incibriabuntur, Fons uitæ
et tu potabis eos. q. a apud te est fons et origo uitæ, sine te nō est uita, quā
qui alibi quæserit nunquam inueniet, nō est ergo in oī eo quod uiribus no
stris possumus. Itē, incibriabūtur et potabis eos tua dulcedine, quia per Lumen uitæ
lumen tuū. i. te illuminante, uidebimus lumen, id est, cognoscemus dei ue
ritatem. Mentiuntur ergo qui multa de naturæ lumine disputatione, sicut di
ximus Psalmo. 4. & 13. Sine deo dīcūt uerbo nulla neque peccatorum
neque iustitiae cognitio. Iam uero quas non gaudeat fonte uitæ pota
tus.

COMMENTARIUS POMERANI

nis, quemadmodū dicitur Ioan. 4. Fiet in eo fons aquæ uiue salientis uitæ æternam? aut quid tristitia esse poterit è regno tenebrarum tristatis in regnū lucis? sicut in Psal. dicitur: Signatu est sup nos lumen uitus tui domine, dedisti læticiam in corde meo. Hoc scilicet est gaudium Misericordi spiritus sancto. Prætende ergo. Ita sancti orant et necessario orant per diu et iusti oīm uitam non ignorantis q[uod] ex sola gratia dei sunt id quod sunt, Tunc tia credē omnibus operibus suis inueniri damnationem, nisi misericordia prematur.

datur quasi uelum, ut tegatur peccatum miserente benigno patre, sicut

Psal. 31. quorū testa sunt peccata. Hæc misericordia exhibetur scientibus deum, id est, credentibus, et iustitia qua iustificat deus impium ipsorum recto sunt corde, id est, credentibus, qui recte sentiunt deo et ratione

Pes super uerbisq[ue] dei. Non ueniat mihi quæso pes superbiae, id est, affectus et cogitatio superbiae, ne scilicet superbe de me scribiat, de mea sapientia, iustitia, arbitrio presumam, ne me aliquid esse putem cum nihil sum, omnia sunt dei, quid enim habeo quod non accepimus? qui præterea inuenio in carne mea bonum. De hoc pede superbiae alibi dicit, Nec bului in magnis, neq[ue] in mirabilibus super me. Si non humiliiter sentiatur et ceterum. Rom. 12. Non plus sapere quam oportet, sed sapere ad sobrietatem etc. Et manus peccatoris non moueat me, scilicet a via recta. Felix Et manus impiorum ne moueat me. Quæ sunt quæso istæ manus? numerus terrorum, latronum et ceterum. Profecto non. Nemo enim illis seducitur, iudicat eos bene agere, aut recte sentire. Sed manus impiorum, scilicet opera speciosa sine fide, quibus seducuntur qui relinca fide per talia quam iustificari et sancti fieri. Christus ut sepe diximus uocat operarios in iniquitatibus, sicut et sepe scriptura. Et Paulus Philip. 3. dicit de pseudos filiolis qui magna pietatis specie in opera legis considerare docebant: Causate canes, cauete malos operarios, cauete concessionem. Nos enim sumus circumcisio qui spiritu seruimus deo et gloriamur in Christo Iesu, in carne fiduciam habentes et ceterum. Diligenter uide quæ hic spiritus ostendit pro sanctis. Hypocritæ et iustitiarum offendunt et cadunt pede superbia, qui uero opera eorum opinione iustitiae imitantur, amouentur a manu impietatis. De utriusque jequitur. Ibi, id est, in pede superbia et in manu peccatoris ceciderunt operarij iniquitatibus, qui operantur multa a fide, quomodo fides illuc est ubi est fiducia meritorum humanorum actum. Expulsi sunt è regno cœlorum qui se putabant deo proximos, nec poterunt facere suo pede aut suis manibus. Ecce habet, Nec potuerunt surgere,

Manus peccatoris non moueat me, scilicet a via recta. Felix Et manus impiorum ne moueat me. Quæ sunt quæso istæ manus? numerus

terrorum, latronum et ceterum. Profecto non. Nemo enim illis seducitur, iudicat eos bene agere, aut recte sentire. Sed manus impiorum, scilicet opera speciosa sine fide, quibus seducuntur qui relinca fide per talia quam iustificari et sancti fieri. Christus ut sepe diximus uocat operarios in iniquitatibus, sicut et sepe scriptura. Et Paulus Philip. 3. dicit de pseudos filiolis qui magna pietatis specie in opera legis considerare docebant: Causate canes, cauete malos operarios, cauete concessionem. Nos enim sumus circumcisio qui spiritu seruimus deo et gloriamur in Christo Iesu, in carne fiduciam habentes et ceterum. Diligenter uide quæ hic spiritus ostendit pro sanctis. Hypocritæ et iustitiarum offendunt et cadunt pede superbia, qui uero opera eorum opinione iustitiae imitantur, amouentur a manu impietatis. De utriusque jequitur. Ibi, id est, in pede superbia et in

Ibi ceciderunt: manus peccatoris ceciderunt operarij iniquitatibus, qui operantur multa a fide, quomodo fides illuc est ubi est fiducia meritorum humanorum actum. Expulsi sunt è regno cœlorum qui se putabant deo proximos, nec poterunt facere suo pede aut suis manibus. Ecce habet, Nec potuerunt surgere,

Meliſt, refiſſere, quo grande periculum notatur hypocitarum, q; non
poſſunt ſurgere, quia errorem nō poſſunt aut uolunt agnoscere, cum in-
terim ſe publicani & meretrices agnoscant.

PSALMVS XXXVI.

Titulus Dauid.

SUMMA. Non Philoſophicos, ſed Christianos hic audis mortis, qui Christia-
ex ſyncera fide manant, id quod totus psalmus ubiq; prodiit. Cuius argu ni mores.
mentum cū aliis ſaepē in ſcripturis, tum uel maxime habes Proverb. 4.
ubi dicitur: Ne deleſteris in ſemita impiorum, nec tibi placeat malorū uia,
fuge ab ea, nec tranſcas per illam, declina ab ea, & prætergredere illā.
Non enim dormient, niſi cum maleſecrunt, & non rapitur ſomnus ab
eis, niſi aliiquid offendiculi poſuerint. Nam comedent cibum impietatis
& uinum iniquitatum bibent. Iuſtorum autem ſemita quaſi lux ſplen-
dens procedit & fulget ſue creſcit uſq; ad perfectum diem, uia impiorū
ſicut caligo, neſciunt quorūm cerruant. Et paulo post: Ne declines ad
dexteram neq; ad ſinistrā. Auerte pedem tuum a nulo.

ADVERTE maximum eſſe fidei opus, & uel ſolū q; nos noſtraq; Maximi-
omnia deo cōmittimus, ut diſponat ſecundū beneplacitum iux; benitatis fidei opus
ſue dulcibus ſue amaris nobiscum agere uelit, nibil moti interim pro oīa deo cō-
ſperitate, uoluptate & gloria impiorum & hypocitarum. Nam ex mittere.
proſperitate impiorum & aduersitate piorum etiam sanctos tentatos
prophetas legimus, ut uides Psal. 72. Hiere. 12. Abac. 1. Hoc fidei opus,
basi abnegationē & mortificationē noſtri docet hic Psalmus, ut ſcili-
et omnia relinquamus deo, omnia placeant que ipſe facit, ſue cum fide-
libus, ſue cum infidelibus, qui nouit tempus utrorumq; ut dicere liceat:
In manib; tuis domine fortes meae. Et iterū: Dic animæ meæ: Salus tua
ſum ego. Item: Propter nomen tuum deduces me, & enutries me. Tali bo-
minqua ubiq; timet deum nibil deerit, ne ſecundum corpus quidem. Di-
uites autem eguerunt & eſuierunt &c. Vide bic ergo quanta diligen-
tia, quantis exemplis, quam multis uerbis ſpirituum sanctius nitatur à nobis
propulſare infidelitatis affectū, quē roborare coniēdit huīus mūdi uanifi-
ma ſpecies. Quid enim aliud eſt inuidere fortunatis peccatoribus, quam
inclinari ad illa que eis inuidemus? Multa autem pace fruimur, ſi cogi-
tamus deo ita placere, ut ſic diſponat &c. Hic Psalmus dignissime
eſt expoſitus a D. Martino, ideoq; abſtinerem, niſi orde ipſe aliud po-
ſularit.

N Ne emu-

COMMENTARIUS POMERANI.

NEæmulare malignantes, neq; æmulare faci-
entes iniquitatem. Quoniam tanq; fœnū ci-
to arescent, & tanquā holera herbæ cito de-
cident. Spera in dominum & fac bonitatem, et in-
habita terram, et pasceris in diuītiis eius. Delecta-
re in domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.
Reuela domino uiam tuā & spera in eum, & ipse
faciet. Et educet tāquā lumē iustitiā tuā & iudiciū
tuū tanquā meridiē, subditus esto domino, & ora
eū. Ne æmulare prosperantē in uia sua, hominem
facientē iniquitatem. Desine ab ira & derelinque
furorem, ne æmulare ut maligneris. Quoniā ma-
lignantēs exterminabuntur, expectantes autē do-
minus ipsi hæreditabūt terram. Adhuc modicū
& non erit peccator, & quæres locum eius & non
inuenies. Mansueti autem hæreditabunt terram,
& delectabuntur in multitudine pacis.

Felix: Noli contēdere cum malignantibus. Arescent. Fe. Sicutidetur.
Pasceris in diuītiis eius, scilicet domini, nisi etiam terræ putaris refra-
dū, sed illud cōuenit magis sequēti: Delectare in domino. Felix: Pascer uni-
tate, id est, cura ut augeatur in te ueritas, id est, fides, ut maxime diā de-
esse uideantur, tamen nihil deerit credenti. Hieronymus: Pascerē fide, id est,
nutrire ad hanc uātam necessarijs, sed in fide, dignissima sententia: Reuela
domino, vel: Circūvolne se ms domini uā tuam, id quod Petrus dicit: Om-
nem sollicitudinē uestrā projicietes in eum, quoniā ipsi est cura de nobis.
Subditus esto domino, et ora: cū. Felix: Expecta dominū et expecta ipsum,
id est, noli deficere ueniens ueniet, & nō tardabit, suo tēpore faciet quid
speras, etiā si sēpe diuīq; expectandū sit. Hiero. Tace domino, & expe-
cta eū, id est, sile, esto quietus, permitte domino omnia. Sic Exo. 14. Domi-
nus pugnabit p nobis, et uos tacebitis. Esa. 30. Si reuertamini et gescais
salui eritis. In silētio et spē erit fortitudo uestra. Doctor Martinus sic: Sile
domino et formare ei, id est, permitte omnia domino, et adaptate ut for-
meris ab eo secūdū oēm cuius uolūtate, uelut fætus in utero. Quid que-
bēc aliud uolunt, q; mortificationē omnū que nostra sunt, et summam in-
deum

Tacere.

Silere.

deum fiduciam? Ne æmulare &c. Felix: Ne contendas cum perducen-
ti ad prosperitatem tuam suam, cum uiro faciente scelera. Ne æmulare ut
maligneris. Fe. Ne contendas certe ut maligneris. Peccator. Felix, impius.

Omnia que hic describuntur non sunt naturæ humanae, que indigna Natura.
tu, inuidet, uicisci se uult aduersus malignantes, id est, maligne agentes
& solo odio et inuidia persequentes, quorum opera oia etiâ in specie opti-
ma, cum non ex fide fieri possint, sunt mera iniustas. Hanc naturam om-
nes in nobis sentimus & fallimur, qd bic iustissimam indignandi uidea-
tur habere causam, qua certi sumus quilli malignantur, & inique int-
nos atq; alios agunt. Liberari uero ab hoc æmulationis siue indignationis
ente nō possumus nisi per gratiam. Si ergo inuocaueris spiritum rectum, ba-
debit huc omnia que hic describuntur, id est, iustitiam, pacem & gau-
dium in scriptis sancto, secundum dominum uel tibi uel alijs fecerit.

Dicit Iacob: Non hoc te male habeat, qd multi malignantur aduersum Flos ini-
te & alios, et contempta dei iustitia sunt operarij iniuitatis, & tamē quorū &
floret corā nādo duitis, honoribus, favoribus, uocatur iusti, reputantur hypocrita
sancti. Expecta pulisper, & quos florere uides, avere uidebis & decide rurunt.
reuelut solum & berbas, que sua sponte tandem arēt, ut maxime de-
sit qui demet. Re. Et dixit Sopbar, Job. 20. Hoc scio à principio ex quo
domo positus est super terram, qd laus impiorum breuis sit, & gaudium
hypocritæ instar pun. Si ascenderit usq; ad eccliam superbia, & ca-
pui eius nubes tetigerit, quasi sterquilinum in fine perdetur, & qui eis
uiderent, dicent: Vbi est? Velut somnium auolans nō innuenietur, transi-
scut usq; nocturna &c.

Spera in dominum, committit sortem tuam deo, reiace humanas cogi-
tationes. Non male te habeat, qd deus bene facit malignis & hypocritis
(qui sunt operarij iniuitatis, ut saepe diximus, nō solū crassi illi peccato-
res) sic cogita: Si deq; illos pascit ad interitum ut pecora pinguis, nō me de-
seret, dabit & mibi quod edam. Si sic pascit contemptores, quemodo nō pa-
sceri inquirētes se? Quid si ego cum pace & bona conscientia fruar mea
paupertate, dū ipsi sua cupiditate & conscientia torquentur? Spera, in-
qui, hoc est, crede, & fiducia tua omnem project in deū, & fac honestam,
id est, facito ex eadē fiducia quicqd facis. Nā hoc solū est facere bonū
sui honestat, quicquid enim non est ex fide, peccatum est. Vide quæso milie
fieri, quid doceat spiritus in scripturis, nempe nihil aliud nisi fidem & fi-
dei opera siue fructus, que sola sunt opera bona & fructus iustitiae. Vbi

Fides &
opera.

COMMENTARIUS POMERANI

enim dictum erat: Ne cœmulare &c. addit quid facias, & duobus uis
bis comprehendit summam totius sacrae scripture & Euangelijs. sp
ra, inquit, in dominum, & fac bonitatem. Hæc est fides & bona op
ra. Hypocrite quia fiduciam non habent in deum, sed in sua opera &
merita, facere bona opera non possunt, maxime cum Christus dicit:
Hoc est opus dei, ut credatis in eum quem ille misit.

Inhabita
terram.

Inhabita terram, id est, non sit tibi molestum in quacumque regione fu
ris, noli distorquere te, iam illuc iam alibi esse cupiens, sicuti illi quibus a
magna huic molesta et tedium semper sua dissiparet soris. Manu ubi
es, nihil deerit ad uictum, si aliud migrandum est, tamen nutrericis ut Abr
aham, Isaac, & Jacob. Si ad exilium missus fueris, deus tibi aderit ut Ia
seb: Domini enim est terra & plenitudo eius. Nec ad te pertinet etiam
si dana sustinueris, nihil deerit, etiam si omnia amiseris, ut Iob: Non peribis
etiam in medijs Sodomis, ut Lot. Si quid defuerit infidelitati adscribito, pe
te panem quotidianum non denegabit credenti pater ille caelestis. Huc pen
net quod additur: Et pasceris in diuitijs eius, de quo supra diximus.

Delectare in domino, id est, placeat tibi quicquid facit deus, & dabi
Delectare tibi quiequid desiderauerit cor tuum. Nonne haec est magna spiritus da
i domino, promissio? quid amplius requiris? Reuelata domino uiam tuam, id est,
quicquid tuum est, quicquid agis & acturus es, apertum sit & mani
festum coram domino, illi committit disponendum &c. Et spera in eum,
id est, crede ipsum omnia bene curaturum, & ipse faciet quicquid sibi
num uidetur, non tu facies, ut illi, qui sua se prouidentia & consilie guber
nare uolunt, ignorantes omnia esse in manu dei.

Et educet &c. Non indignare fili, qd tua damnentur & obscur
tur, illorum fulgeant ut scilicet. Tantum committe deo. Erit quando omnibus
patebit illorum peruersitas & tua iustitia. Præterea & hoc dicimus:
Si speraueris in deum non solum curabit ad hanc uitam tibi necessaria,
sed etiam ad salutem, faciet fidgere iustitiam tuam sicut lumen, & iudicium
tuum sicut meridicem, id est, iustus eris & recti iudicij, ut erroribus non
Iustitia fi
seducaris. Iustus enim ex fide vivit, et spiritualis homo diuidicat omnia. Ta
ei. lia dat deus, ipse faciet, natura nostra non habet. Tu vero tanum fac quid
Rectum
sequitur. Subditus es tu domino, id est, in omnibus obtempera te eis vo
luntati, & ora eum ut hoc ipsum possis, caue ne ex te presumas sequi
tudicium dei uoluntatem, ora deum, ipse dabit spiritum bonum petentibus se. Ali
ter ex Hch. legitur id quod supra diximus.

Ne cœmulari

Ne emulare prosperantem in via sua, id est, cui omnia proffere sive patere et
adire uidentur, & tamen non credit sive fiduciam habet in deum. Hæc absinc.
est expositio primi uersus: Desine ab ira &c. non quare uindictam, non
ridde malū pro malo, ne perdas dei gratiā, & similis uel uindictam eu-
pendo uel uindicando sis illi qui malignatur. Malignus est, uide ne uin-
dicando & tu sis malignantis, deus utrumq; respicit &c. Prover. 20. Ne
cogites reddū malū pro malo, spera in dominū, & dabit salutē tibi. Quo-
niam, inquit, malignantes, id est, maligne agētes, sive irritati sive nō irrita-
ti, nōl interest. Exterminabūtur, id est, de terra perdentur, sicut dicitur
Prover. 2. Nō regnabū semp sive terrā. Expectatē autē dominū, qui suo
tempore omnia faciet & pro iustis & contra impios, ipsi hæreditibūt
terrā, id est, omnīū creatūrū erunt in aëternū domini. Quid enim nūc ha-
bene impi, qui etiam quaē habet nulla cordis quiete & pace possident?
imū bæc ip̄a quaē habet et habere cōtendūt nō sūmū ip̄os pacē, quaē oēm
exuperat memē, habere. Alius enim pro diuitijs, honoribus, uoluptatibus
erit, aliis pro iustitia sua non dei misere distorquetur, & ut ille damno
accepto dolet, ita hic non dolere non potest dum sua damnantur, quaē est
misera miseriarum. Contra ait: Mansueti delectabuntur in multitudi-
ne pacis, ut maxime omnia sibi uideant intentari quae hic sequuntur. Ga-
udent enim certi de remissione peccato, & q̄ hæredes iā facti sunt dei in re-
gno eterno. Eadem sententia est in Euangilio: Beati mites, quoniam ipsi
hereditabunt terram. Vide quaē dixi Psal. 15. & 26.

Hæredi-
tabūt ter-
ram.

Obseruabit peccator iustū, & stridebit sup eū
dēiūbus suis. Dominus autē irridebit eū, quoniā
prospicit q̄ ueniat dies eius. Gladium eduxerūt
peccatores, intēderunt arcū suū, ut deiiciant ino-
pem & pauperē, ut iugulēt rectos corde. Gladius
eorum intret in cor ipsorum, & arcus eorum con-
fringātur. Melius est modicū iusto super diuitias
peccatorū multas. Quoniā brachia peccatorū cō-
fringentur, confirmat autē iustos dñs. Nouit dos-
minus uias immaculatorū, et hæreditas eoru in
aëternū erit. Non cōfundentur in tēpore malo, &
in diebus famis saturabūtur, quia peccatores pe-

N 3. ribunt.

COMMENTARIUS POMERANI

ribunt. Inimici autem domini mox ut glorificati fuerint & exaltati deficientes quemadmodum sumus deficient. Mutuatur peccator & non soluet, iustus autem miseretur & tribuit. Quoniam bene dicentes ei haereditabunt terrā, maledicentes autem ei exterminabunt.

Viris sanguinū & dolosi. Observabit peccator iustū, scilicet ut inueniat occasiōē caluniandi, dannandi, occidendi, ut auferatur de terra iuuentū, ut haereticus, ut seductor populi, ut male sentiens de statutis seniorū, id quod Christo factum est ab hypocritis, pharisaeis, & scribis, & ab his qui optimi indebantur in populo, ne hic cogites publicos latrones & adulteros, quos quid attinet sic describere, cum etiam eis à mōdo & seipsum iudicentur? Et scilicet procedunt illi in speciem pijs & sancti ac religiosi dei cultores, ut tandem viri sanguinū esse se se prodant, & tamen uel sic se fungunt obsequū prestatore deo, ut alibi diximus. Tales erāt quā dissecabātur cordibus, et stridibat dētibus in Stephanū quasi lupi ouem lacraturi, Actu. 7. Felix. Cogitat impius aduersus iustū. Verū eaue ne hoc tua referre putas, nūl sit quod deus nō uult tibi in salutē, ut maxime ille sentiat impie qui frēdet dētibus in te. Nam dominus irridebit, inquit, omnia quā ille machinatur. Vides enim quod tempus iudicij eius ueniet super eum, tunc uel sero pantebit eum stultitiae suā, quā sapientia & iustitia uoluit uideri.

Gladius . Arcus . Gladiū eduxerunt ex uagina impij &c. Gladio, id est, aperto matte, & arcu, id est, insidijs impetrūt pauperē & impē, id est, ab omnibus mano præsidio derelictū, & in solo deo fiduciā, qui omnibus bene, nūni male uult, nisi q[uod] uerbo dei adbæret, quo oīa humana dēnatur in resalutis. Ut iugulēt rectos corde, id est bene deo et de omnibus rebus sentientes, id quod animalis homines sua sapientia exceccati ferre nō possunt. Sed (quod dicitur) suo se gladio iugulant, & cadunt in laquerum quē sibi parauerunt, dum persequēdo ueritatē promouent, que aliqui apud paucissimos pios latuissit, dumq[ue] in iudicium dei incidunt, quā alios clannat propriei dei uerbum nituntur. Quid latius audiri potuit cōtra euangelij persecutores, quā q[uod] dominus irridebit eos, sicut eis in Psal. 2. dictū est. Rude ergo cū deo, & expecta finē. Tu uerbū dei habes, illi traditōes humanas, quibus nūl aliud querunt quām sua, nō deseret uerbū suū quā seipsum negare non potest. Aduerte nō frustra mi interpretātiū gladiū apertū

sperto invasionē, arcum, infidias. Nam qui gladio pugnat ut intrudat
 & aperte, sagitta vero prius vulnerat quā praeuideatur. Vnde Psal. 10.
 Quoniam tunc peccatores intenderunt arcum, paraverū sagittas suas in
 pharatum, ut sagittet in obscuro rectos corde. & Psal. 63. Quia exacue-
 rū ut gladii linguas suas, intenderūt arcū rcm amaram, ut sagittent in
 occultis immaculatum. Vbi præterea nides linguas eorū esse gladium.
 Clamans enim, innocentes brachium seculare qui brachium domini perdi-
 derūt. Tolle tolle, crucifige eū, nobis nō licet interficere quēquā ne fiamus
 irregulares, sed ne præsentes quidem esse licet, ut nō contaminemur man-
 ducatuī pœcib[us] volumis tamen ut occidatur, ne perdamus locū nostrum
 & gentem. Si non esset hic bæreticus, nō tibi tradidimus eū, nos ante
 morti cū adiudicauimus, nō opus est ut examines caussam, tantū tu es
 iudic[er]is noster ut occidas, non iudex ut caussam audias. Hoc de corporibus
 ut interim non dicamus q[uod] isto gladio lingue multa milia animarū occi-
 dum, q[uod] gladium spiritus quod est verbum dei, non habent, dum tamē
 docere volunt quæ dei non sunt.

Melius est modicū iusto &c. Hoc est quod ante diximus, deum Ju-
 os etiam in paupertate bene nutritre, & eis se præstare benignū patrem
 Divitiae vero peccatorū siue potius impiorum sunt omnia, in quibus ip-
 si confidunt, pecuniae, honores, sanitatis fama, et opinio probitatis. Et
 certe bodie qui sanctitatis nomen obtinuerūt quasi à mundo separati spi-
 rituales nō seculares, hoc nomine obtinuerūt mudi diuitias, & inter hos
 in primis illi qui p[ro]paupertatis sese iactant professores. Sed sequitur: Quo
 non brachia impiorū id est, omnia in quibus confidunt et nituntur cōfrin-
 gentur, sicut cōfracta est Damascus in qua sperabat Ebraim, sicut con-
 fracta est Aegyptus in qua sperabat Iudas, ut hæc videre licet in Esaiā,
 Hieremias & Ezechiele, sicut confractæ sunt traditiones humanae, in q[ua]-
 bus sperabant p[ro]bari. Nihil prodest ubi iudicū uenerit & interitus
 super Babylonam. Esa. 13. Confirmat autem iustos dominus, id est, ceteris
 cælibib[us] stabilit, confortat & saluat, qui ante debiles & iacere uidebā-
 tur. His magnus queſtus est pietas cū sufficiētia, uide cetera. 1. Tim. 6.

Nousi dominus uias immaculatoř. Quis queſto est immaculatus nō imma-
 culi cui nō imputat dominus peccatum? Psal. 31. quem tam ſæpe hic iustū legis latus.
 Id est, iufiſicari iuſtitia dei per fidem. Vide Psal. 14. Hic scit omnes iuſti-
 tias noſtas eſſe uelut pannū menstrua pacientis foemine, Esa. 64. et nō
 iufiſicari in conſpectu dei omnē uiuentē, gratia vero dei ſola eſſe id quod

N 4 est. Ho-

COMMENTARIUS POMERANI

et. Horū immaculatorū vias dominus nouit, ut est in Psal. 1. Ex Hb.
uero legitur: Nonuit dominus dies immaculatorum, id est, tempora auxi-
lij eorum, quapropter illi omnia cōmittant, qui ut supra dicitur, profici
etiam q[uod] ueniet dies impij. Psal. 9. Aduitor in opportunitatibus in tribu-
latione. Psal. 30. In manib[us] tuis sortes meæ uel tempora mea. Et heredi-
tas, inquit, eorum in æternū erit. Nam et hic quoq[ue] sat habebunt, quā
dicere possunt: Dominus pars hæreditatis meæ et cælicis mei, Psal. 15.
Sic infra, Iusti hæreditabunt terrā, et inhabitabūt in seculū seculi sup
eam. Vnde sequitur: Non confundētur, id est, nō patientur repulsa m̄ deo
in tempore malo, scilicet belli et famis et temptationis. Et in diebus si-
mis saturabūt curante deo, quando impij percūt omni spe definiti, ne
enim credunt deum esse prouisorem, liberatorem, patrem.

Inimici uero domini et ceteri. Magna consolatio, q[uod] hæc tenet inimici tu-
iā domini inimici dicuntur, nihil metuio satis fortis et potens est tua
pars, tua causa non cadet. Vide bie eorum finem, ut supra: Quoniam tu
quid faciūt uelociter arecent et ceteri. Illorum gloria, quia nō est dei, manet
non potest. Caro enim et faciūt est, Esa. 40. Verbum autem domini stabit
in æternū. Vel hac cōparatione disce quātū turpiter pereant, qui sibi al-
quid coram hominib[us] esse uidentur. Fumus subito evanescit in auro, et
dum interim durat nitentia offuscat, oculos laedit, uisum impedit et di-
si fieri posset, nititur obscurare. Vide quid ista uelint. Fe. sic legit. Et in-
imici domini uelut adeps agnoru[m] (scilicet qui sunt, id est, pinguius) defecūt
in fumo defecerunt, id est, cum fumo evanescunt.

Fumus.

Impius nō
soluat.

Mutuantur peccator uel potius impius, et nō soluet. Impius licet ab-
det multis diuatijs tamē etiā nō reddit id quod debet, aut nō libenter reddit
dū potius retineret si posset aliquo colore, ut nō diceretur uir infidelis,
adeo perdit hæc misera cupiditas rerū. Dabant quidē nostri ante cleri-
cios et monachios, sed sua dando per errorē quærebant maiora, embattit
enim missas, uigilias, merita, fraternitates, participationes omnium bonorum
quæ sunt in capitis, id est, pediculari, ut interim impietas nō mouat
amplius. Num hodie postquam didicerūt propter talia nō esse dandum, dat
pauperibus, ut consulat suorū ciuium paupertati, quod negat monachios?
Nequaq[ue], nō enī nouit impietas pietatem. Cötaminat potius oīa iniustis lu-
bris et usuris et mendacij, ut nusquam fides sit, ut nescias cui credas.

Contra, iustus miscretur et tribuit. Vides longe diuersum de utroq[ue]
Iustus dat iudicium; Impius etiam nō dat quod debet amico; Iustus dat etiā quod nō
debet illi.

det illi à quo non accepit siue amico siue inimico modo egeat, nulla rati
one nisi à misericordia moratur, quo uerbo affectū datis notauit spiritus Miseretur
quem affectum impi non habent, ut maxime per hypocrisim uideantur
quandoꝝ pauperibus dare, Matth. 6. Vides prætereꝝ impios in diuitijs
ess̄ pauperes, iustos uero in paupertate adeo esse diuites, ut suis diuitijs
effluant quoꝝ in egenos, & alios sibi beneficijs decūnciant, secundum
Tobie sanctissimam admonitionem.

Benedictio
et maledi-
cio dei et
uulsi.

Qui benedicentes ei, id est, domino, n. un præcessit: Inimici autem do-
mini &c. Id est, qui inuocant eum in necessitate, qui semper sanctificant
nomen eius, qui semper gratias agunt de beneficijs acceptis & gratia
dei, ut eius heredes, quia domini est terra. Maledicentes autē ei, id est,
inimici eius & blasphematores uerbi & ueritatis eius, qui sua magni-
ficiunt, & merita uirosq; humanas, differendentur & ejcentur. Si autē
intelleceris, benedicentes iusto & maledicentes iusto, in idem reddit, nem
pe propter iustum iusto à iustis benedicitur, & propter eandē eidē ab
impijs maledicitur. Et Christus dicit: Quid uni ex minimis meis fecisti,
mihi fecisti. Felix sic, Quia benedicti ab eo, hereditate accipient terram,
& maledicti ab eo extirminabūtur. Si de deo intelligis clara sententia
est, Ipse benedic suis etiam temporaliter, sicut benedixit Iosep in omnibus
& maledicit impijs, ut uel turpi egescate cū peccato & iniusto lucro uā
tū querant cōtra deū uel, abundantia sua misere intus torqueātur, ut su
predicimus. Si de iusto intelligis, certū est q; spiritualis homo dijudicat
vīa, idcirco ego ut benedictionem dei accipioruſti benedictionem, & male-
dictionem eius ueror, ut dei maledictione, qui non maledicit et tradit Sa-
tane nisi certus spiritu & mibi maledictio debeatur.

A domino gressus hominis dirigetur, & uia eius
uolet nimis. Cū ceciderit nō collidetur, quia do-
minus confirmat manū eius. Iunior fui etenī se-
nui & non uidi iustū dererelictū, nec semen eius
querēs panes. Tota die misereatur & cōmodat ius-
titus, & semen eius in benedictionē erit.

Hæc est p̄udentia dei patris erga filios, dirigit omnes gressus ne la-
bantur, & mā eorū diligit nimis, id est, maxime curabit, ut omnia eis
ben succēdant, ut via eorū sit recta, ne errant, omnia in eis ipse per grati-
am cū iucunditate operabitur. Alioqui si nostra studia et cōsilia fecuti fue-

COMMENTARIUS POMERANI

rimus errabimus. Prover. 20. A domino diriguntur gressus idri, et quod
homini intelligere potest uiam suam? Cum ceciderit non collidetur id est,
Iustus ne si etiam danna passus fuerit, si etiam uenerit in manus inimicorum, si eti-
eadēs qdē am sic cum eo agatur ut totus mundus de eo desperet, addo si etiam era-
re coperit, si etiam peccauerit, ut discat cognoscere quid ex se est quid ex
gratia sit, tamen non collidetur, non frangeretur, non peribit, quia dominus te-
net manum eius, sicut parvuli manum tenet pater, ut eadens non ceda.
Idcirco dicitur, inuidis est qui libenter queritur occasionem infamie al-
uersus pios. Prover. 24. Ne insidieris et queras impietatem in domo
iusti, neque uastes requiem uel cubiculum eius. Septies enim cadet iustus et
resurgent. Impij autem corrueant in malum.

Iunior fui et cetera. Ex experientia sua loquitur. Quis enim unquam inno-
Experien- ceauit dominum et derelictus est? Dominus prouidet iusto, id est, creden-
tia fidei. Et fidenti deo (nam de illo solum hic fit mentio) etiam in infirmitatibus
dannis, carceribus, dans talentum mentem, ut dum omnia abesse uidentur in
men nullo indigent. Exempli est Ioseph. Quomodo igitur non prouident
nobis in communione ista uita? Felices profecto nimiumque beati si credentes.
Nec uidi, inquit, semen eius, id est, filios paternae fidei imitatores, queri
panem, id est, mendicans. Tantum abest ut aliquid iusto desit, ut etiam si-
lijs relinquat unde uiuant, modo et ipsi credant deo. uide Psal. 33. et
22. Recete monuit Tobias filium: Fili mi pauperem quidem uitam gerimus,
sed habebitis multa bona, si timueris deum. Sequitur uero quod matris,

Dat. id quod et Tobias fecit. Tot a die, id est, iugiter et quam diu uinit, quam
comodat. diu durat iusto buius uite dies, miseretur egenis, et comodat ubi non u-
det necessarium ut det, quemadmodum supra dixit: Misericordia et dat. Et hic tam
enim abest ut metuat sibi egestatem iugiter dando et per comodando, ut etiam
filii eius sint in benedictionem, id est, multiplicentur, augeantur, ditan-
tur, sat habeant a domino: Id quod et prover. 11 ex Heb. sic legitur. Et
qui dividit et augetur ultra, et qui abstinet a recto certe deficit. Vul-
go sic legimus: Alij dividunt propria, et ditiores sunt, alij rapiunt non
sua et semper in egestate sunt.

Declina a malo et fac bonum, et habita in seculum
seculi. Quoniam dominus amat iudicium, et non de-
relinquet sanctos suos, in aeternum conseruabitur
In iusti autem punientur, et semen impiorum peri-
bit

bit. Iusti autem hereditabunt terram, & inhabita-
bunt in seculum seculi in ea.

In iusti autem punitur, non est in Hebreo, quanq[ue] scientiae nobil obfit.

Declina ergo c. Psal. 33. Curet oia deus, utcūq[ue] omnia accidat, tu tanū
era ut possis ambulare in nivitate vite abiecta veteris hoīis uetus late, et
habuit hoīis in aeternū, id est, eris eternus hōeres omnāi bonorum domini
tui cuius ion per fidem et filius. Nam ferens nō manet in domo in aeter-
num, sed filius Ioan. 8. Aperius hoc dicitur in sequentibus, Iusti autem
hereditabunt. Quoniam dominus amat iudicium & id quod rectum
est, ergo aduersariorum eius a damnabitur & tua perire tandem nō po-
tisti et c. Impij autem exterminabunt extra domum quam iam iniuste
occupant, ut dixi Psal. 8. ejicietur cum semine ipsorum, id est, cum filiis
& quocquot paternae impietatis sunt imitatores.

Os iusti meditabitur sapientiā, & lingua eius lo-
querat iudicium. Lex dei sui in corde eius, & nō
supplantabitur gressus eius. Considerat peccator
iustum, & querit mortificare eum. Sed dñs non
dereliquerit eum in manus eius, neq[ue] damnabit eū
cum iudicabit eum.

Non supplantabitur. Fel. Non cōmouebuntur i. non labentur. Pecca-
tor. Fe. Impius. In manus eius, id est, nō sinet ut ueniat iustus in manus
impij, quādūc hoc impius molatur. Fel. In manu eius i. ut maxime sit in
manu impij ne sic quidem derelinquet eum dominus. Si enim nondū ho-
ra eius est feliciter euadet, si hora eius est feliciter patietur et morietur cō-
mendans sp̄ritū in manus patris, qui sp̄sus manu hostili nec premi ut cō-
sentiat, nec terri potest. Neq[ue] damnabit eū cum iudicabit eū i. ut maxime
suo iudicio deus quādūc, teruerit et presserit istū, sicut sēpe uides in Psal-
mis, uel Psal. sequēti, tamē non damnabit eum, impij uero ubi iudicari co-
perint desperantes, pereant. Ut uero ad Hebreū aptes sic interpretare.
Neq[ue] damnabit dominus iustum cum impius iudicabit eū felicet iustū.
Fe. Neq[ue] condēnabit eum dum iudicabit ipse, scilicet ab impijs.

Hic uides, quod sēpe monui, odij cuius am. unde ueniat ut impij qui san prædicata
suis fulgent et florent nominibus, concepto odio tandem se se prodant esse declarat q[ue]
uiro sanguinum. Os iusti meditabitur, loquetur, prædicabit sapientiam sint uiri sā
quoniam deus sapientiam iudicat, non mundi sapientiam & adiuventiones guinum.
humanae

Sapientia

COMMENTARIUS POMERANI

humanae fictas; religiones & excogitatos dei cultus, quæ sapientia dicitur stultitia & impietate damnat, uult enim ut non sequamur quod nobis rectum uidetur, sed quod ipse iudicat rectum secundum suam sapientiam, id est, secundū suum uerbum, ut recte oremus. Fiat uoluntas tua sicut in celo & in terra. Et lingua ovis loquetur iudicium, id est, illud quod iustum est quo iudicat & damnat, inutiliaq; & nociva ostendit, et ex uerbo dei declarat ad salutem, omnia nostra, uicinorum; optima iudicentur ab anima libomine qui spiritum dei non habet. Sed unde uenit q; iustus loquitur sapientiam dei et iustitiam? Respondet, ex radice cordis hoc uenit, ex abundantia cordis os loquitur, non potest nō fateri ueritatē, quia lex dei, uerbum uitae est in corde ipsius, uide Psalmo. 3. quam legē nemo potest intelligere, nemo potest recte prædicare nisi eam habeat in corde, id est, diligit & secundū eam uiuat, id quod sola fides in deum efficit. Hæc est lex spiritus uitæ scripta in cordibus à deo secundum prophetiam Hieremias cap. 31. Impi & hypocrita in libris tantum eam habent, modo habeant, & non ex corde eam loquuntur nescientes de quibus affirmant. Iccirco, inquit, non supplantabitur gressus eius, id est, nō errabit, non cadet à via iustitiae. Hic hic obseruat impius iustum, si uel supra dictum est, et querit suudio cordis mortificare eum, ut maxime nō mortifice, uellet illum iustum non esse, uellet illam ueritatē quā audit non esse ueritatem, uellet non ita haberet in sacris literis. nōnne hinc uaderi licet, quare supra appellauerit inimicos domini, odit deum talis impius & hypocrita quā talem mundo prodidit ueritatē, quā optime sentit cum suis cupiditatibus nō conuenire. Sed licet iustus iudicetur ab impio, proclametur blasphemus & hereticus, damnatur sexēcis excommunicationibus, & præterea licet occidatur, uolente benigno patre, tamen dñs non damnabit eum. Gloriantur quidē illi quasi fratres sancto congregati, omnia faciant in nomine domini, sed dominus non damnabit eum: Non spiritus sanctus sed spiritus diaboli & regnum satanæ illic est, ubi querunt iustum mortificare, Ezechielis. 13. Mortificat animas quæ non moriuntur, & contristat & mærere faciunt cor iusti mendaciter, quem dominus non contristauit &c.

Expecta dñm & custodi uiam eius, et exaltabit te ut hæreditate capias terram, cū exterminabūtur peccatores uidebis. Vidi impiū elatū & eleuatū sicut cedros libani. Et transiui et ecce non erat, & exquisiui

exquisiui eum, et nō est inuentus locus eius. Custodi innocentiam et uide æquitatem, quoniam reliquiae sunt homini pacifico. Iniqui autē ex-terminabūtur pariter, reliquiae impiorū exterminatae erunt. Salus autē iustorū a domino, & pro-
tector eorū in tempore tribulatiōis. Et adiuuabit eos dñs, et liberabit eos, et eripiet eos a peccato-
ribus, et saluabit eos, quoniā sperauerūt in eum.

Pecatores. Fe. Impij. Vide impium &c. Fe. Vidi impium robustū & integrum, sicut laurus iuridis, uel sicut arbor vegeta. Locus eius, nō est in Hebraeo. Quoniā reliquiae sunt, uel residuum est homini pacifico i.e. quando iniqui cum suis reliquijs ejicientur, iusto crit residua sua iustitia & suum semen i.filij imitatores iustitiae paternæ. Vocatur uero hic pa-
cificus, quā omnibus bene uult, benefacit, dat, cōmodat, cōciliat discordes, uerbū prēdicat, quo pacat & redditur cōscientiae credentiū. Nō sie uiri sanguinum. F. Quoniā nouissimum uiro pax, id est tandem fructus eius erit æterna pax, quā infelicitate uidetur agitari p. impios. A pec-
catoribus. Felix. Ab impijs. Expecta dominum, noli festinare, ueniet
suo tempore, tunc custodi uiam eius ut non deflectas, uel ob tuam crucē,
uel ob impiorū gloriam, te glorificabit æterna bæreditate, licet nunc ui-
dearis dectus & despctus: Noli uelle uidere ante tempus, quando ex-
terra ejicientur impij, tunc uidebis, id quod consummabitur in extremo
iudicio. Particularia tamen iudicia iā uidiimus. Vidi, inquit, impium elatū
um & eleuatum, sicut cedros libani, ut Goliam, Saulē, Achitophelem,
Absalonem, Et transiui, id est, paululum deinde uixi, postq. uidi elatam
gloriam impij, & ecce ne apparebat quidem, et ad nihil redactus erat,
quā se putabat cedris altiorē. Confidamus & nos, qui nunc insaniūme
contra nos posit p. uululum cum toto suo regno non erunt, satis regnarūt
hypocrite, coepserunt iam occidi spirituoris Christi, id quod optiamus
eis fieri in salutem. Custodi innocentiam, tu nemini noce, obserua quod
rectum bæreditas sequetur, qua impij carebunt. Ista ad te pertinet, re-
liqua non curato, comite deo. Ut maxime paupertate premi uidearis,
dilectissimus es qui has dei promissiones habes quae hic sequuntur. Salus
autem iustorū. &c. oīm autem honorū causa iudicatur. Quia sperauerūt
in eum, nō dicit, quis hoc & illud fecerūt, sic ederūt, sic uestiti fuerūt etc.

Vidi impī
um &c.

Ola fidei
sue fiducie
sunt.

que

COMMENTARIUS POMERANI

que est egregia fidei commendatio. Atq; hinc uides, quod oem salutis pjd-
muis refert in fiduciam dei. Nam ab ea ceperit, dicens, Spera in dominum
et fac beatitudinem, et in eadem finit, Salus iustorum a domino etc. que
speraverunt in eum. Beati ergo omnes, qui sperant in eum, maledicti en-
nes qui sperant in alium quemcunq; aut quantumcunq; sanctum, aut in
aliud quodcunq; sit et quantumcunq; sanctum.

PSALMVS XXXVII.

Titulus. Psalmus Dauid ad reminiscendum.

SV M M A. Psalmus est ad reminiscendum, id est, ad agnoscendam
corruptionem et fragilitatem nostram, quam Christus pro nobis portauit,
ab ipso suo peccato, peccatorum nostrorum factus reus, ut diximus Psal. 17.
qui hic dicit et quisque fidelis in ipso. Non est sanitas in carne mea etc. Quo-
niam iniquitatem meam annunciaro etc. Quod enim nos sumus in car-
ne, Christus factus est in pæna. Heb. 4. Tentatum per omnia proximam
tudine absque peccato. Itaque istam uere pœnitentia uocem, et pro se et promi-
bis orauit, ut et nos ex ipso orare discamus. Confitetur ergo hic consci-
tus terror, animi angustia, peccatum, infirmitate, lapsus, tentationis
in carne, desperationis impetum, derelictione ab omnibus, uolentiam, et
dolos aduersiorum. Horum si non reminiscimur, saltus ex dñi passione dis-
cus agnoscere in nobis, que tamen si uere etiam peccata nostra. Et
quod sumus iudicare experimus, ignorare non licet, certe tentatio don-
bit. Inde ubi dicit, Ego autem tanquam surdus etc. dicit se inimicis tacuisse, et
soli dñi locutus esse in omni et mentis et corporis afflictione, quod et
nobis summopere nontadum est, atque hoc agit usque in Psalmum finem.

Domine ne in furore tuo arguas me, neque ira
tua corripias me. Quoniam sagittæ tuæ insu-
xæ sunt mihi, et confirmasti super me manu tuam. Non
est sanitas in carne mea a facie iræ tua, non
est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Quo-
niam iniuriantes meæ supergressæ sunt caput me-
um, sicut onus graue grauatae sunt super me. For-
tuerunt et putruerunt cicatrices meæ, a facie insipi-
entiae meæ. Miser factus sum et curuatus sum usq;
in finem tota die contristatus incedebam. Quo-
niam

niā lumbi mei impleti sunt illusionibus, & nō est sanitas in carne mea. Afflictus sum & humiliatus sum nimis, rugiebam præ gemitu cordis mei. Domine ante te omne desiderium meum, & gemitus meus a te non est absconditus. Cor meum cōturbatum est, dereligt me uirtus mea, & lumen oculorum meorum, & ipsum non est mecum.

Conformatio super me manum tuam. i. non cessas tuo tremendo iudicio Iudicū sensime pseque, & tentationes carnis et spūs mibi suscitare. Foris caro pugnat tibi, contra me, querens dulcia, tranquilla, sua, & sua sapientia animali distractans semper contra me, ut quicquid in me est fidei, auferat. Intus uero habuit tremores & angustiae in spiritu, ut adigar ad desperationē propter peccata mea & impietatē totius uitae meae, propterea quod nihil sentio fidei & consolationis in hoc temptationis tumultu. Acedunt aduersarij, & quietia amici trant, & dicunt, Non est salus ipsi in deo suo, qui obconfessam ueritatem irrident, obloquuntur, blasphemant, argumentis omnibus uuntur, ut me abducant a ueritate, omnes assentiuntur eis, nemo sentit pro me, & tu ipse o deus meus aduersaris mibi, dum sic intus et extra impetor & labor, nemine uiuante, necesse est in his inferis, et hae morte in æternū manere, & blasphemū esse cum blasphemis contra te, nisi quam ad te oro, iam audias orationem meam. Talia habet Psalmus, que ex litera non disces, tentatus quandoq; scies. Vide que dixi Psal. 6. Porro hæc sententia, Psal. 31. sic dicitur, Quoniam die ac nocte gravata est super me manus tua. Felix, Et depresso est super me manus tua, id est, non extenta est ad percutiendum, ut Esaias dicit, sed depresso est super me, hoc est, iam iam percutit & sentio eam.

Vsq; in fine. i. in æternū, scilicet nisi tu liberes ex hoc iudicio, quod sentio. Verū ex Hebreo legitur, Incurvatus sum, humiliatus sum uehementer. Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus, id est, carnem meā ex Adam inuenio abominationibus & immundicijs plenam et stultā, male patitur & uoluptatem iudicat, male sentit & sapientia uult haberet, & sua infirmitate et stultitia fortificatur contra me, & cōcupiscentia sua me nittitur superare, ita ut nō inuenia in carne mea bonū, R. o. 7. Interior macula se ēpe p; membra externa oblitat, ut nō licet mibi ignorare qui sum. Felix. Quoniam illa mea repleta sunt combustione, id est, ignis temptationis

Nō bonū
in carne.

COMMENTARIUS POMERANI

tentationis meam carnem examinat &c. A gemitu. Fe. præ palpitatione, id est, trepidatione. adeo anxie laborauit terrore tui iudicij. Conurbatum est. Fe. Circuuit, scilicet, præ timoris & horroris magnitudine.

Quicquid sapimus nuc, nihil est tunc. Dereliquit me uirtus mea, id est, robur & animi et corporis, tremula, languenti omnia, caro, ossa, spiritus, & lumin oculorum meorum, scilicet dereliquit me, non video quomodo euadem, non video auxilium, inter lectus & sapientia mea perire. Sileat bie stulta philosophia, cu[m] sacra theologia hic nihil sit, unicū restat remedū deus, sed hic quoq[ue] uidetur aduersari. Quod ad sententiam uerborū attinet, non multum attinet uti labores.

Facies. Non ignotum est quod sepe monui, faciem præsentiam significaret significet. A facie iræ tuæ, à præsentia mætuæ quæ sentio. A facie partitorum meorum. i.d. præsentia peccatorum meorum, quæ quamvis etiam præsentia cr. int., non tamen agnoscet, nunc reuelata lege iudicium dei sentio. Idem est quod infra dicit, A facie insipientiæ meæ. Cætrices uero sunt eadem peccata & cōcupiscentia & infidelitas, quæ putamus abesse, & omnia sanata esse, sed suo tempore se produnt, facient & pretrent, ut uideamus quām nihil simus ab ipso gratia dei. Neq[ue] hoc non sepe monui quod dicit, Tota die, significare, iugiter. Porro quod dicit. Domine ante te, uel coram te omne desiderium meum. &c. significat, Miser est omnis angustia mea & liberationis desiderium, quām ut exprimere ualeat, dominus tu nos melius me. Quæ uerba non sunt desperantis, licet si in angustia desperare, & derelictus a deo uideatur, Hæc, inquam, nos solum puto quod ad literam attinet. Verum de sagittis altius repetamus.

Sagittæ in scripturis. Sagittis uulnera infligi quis ignorat? Sagittæ ergo domini sunt, quibus ipse uulnerat & sagittat, quosdam ut inexcusabiliter pereant, quosdam uero ne pereant. Fulmina autem dicuntur sagittæ, ut Psal. 17. Et misit sagittas suas, & dissipavit eos, fulgura multiplicavit & conturbavit eos. Itē, Psal. 75. Vocē dederūt nubes. Etenim sagittæ tuæ transiunt. Vox tonitruis tui in rota. Illuxerūt coruscationes tuæ orbi terræ etc. Itē Psal. 143. Tangere montes & fumigabunt, fulgura coruscationes, et dissipabis eos, emite sagittas tuas, & conturbabis eos. Significare ergo non obire uulnera conscientiarum, & terrorum iusti iudicij dei & iræ communitatiōis diuinæ contra nos, quibus certe tonitruis magis horreda, ad quem naturam, quia ualde impar est, necesse est perire. De quibus Job 6. Verba, inquit, mea dolore sunt plena, quia sagittæ domini in me sunt, quarum indignatio ibit spūm meum, & terrors domini militant coram me. Itē Psal. 44.

psal.44. Sagittæ tuæ acutæ in cordibus inimicorū regis. Hæ sagittæ domini infliguntur etiam ministerio impiorum hominum, psal.10. Quoniā ecce peccatores intèderunt arcū &c. psal.36. Gladiū evaginauerūt pecatores, intèderunt arcū suū, ut decipient &c. psal.63. Inciderunt arcū rē amarā &c. Infliguntur & ministerio diaboli, & tūc proprie in scripturis solent ignitæ appellari. Inflammant enim ad concupiscentiam, ad iram, ad impatientiam, ad blasphemias, & desperationē, & incendunt ignem illum æternum, nisi rursus extinguantur aqua sapientiae salutis, id est, fide promissionum diuinarum, sicut in Davide fuerunt extinctoria, accepta remissiōe peccatorū post homicidū et adulteriū. De quibus psal.7. Nisi cōuerſi fueritis &c. Et psal.119. Sagittæ potētis acutæ cū carbonibus desolatorijs, id est, oīa uaſtantibus. Vnde et Paulus Ephe.6. In oīibus sumētes scutū fidei, in quo positis oīa ignea tela nq̄ssimi extingere. Nō mireris, si dico domini quoq; hæc esse tela, cū legas R.o.1. propter quod tradidit illos deus &c. qui & per diabolū percussit Icb uirū pū. Cum aut̄ impios sic tradit deus & percutit, non queritur in scripturis q; peccauerūt, sed q; non agnoscunt manū percutientis, sicut Job agnouit, qui dixit: Manus domini tetigit me. Et hic in psalmo: Cōfirmasti super me manū tuā. Id quod uides Esaiae.9. In omnibus, inquit, his non est auersus furor eius, sed adhuc manus eis extēta, & populus nō est reuersus ad percutientem se, & dominū exercitū nō exquäserūt. Hæ omnes sagittæ, terrores et pœnae fuerūt infixa Christo. Et licet cōcupiscentia uulneratus non fuerit, quippe qui peccatum non fecit, tamen propter hanc uel solam, quæ est in nobis, damnatus à patre propter nos fuit.

Amici mei & proximi mei aduersum me appropinquauerunt & steterūt. Et qui iuxta me fuerant a lōge steterūt, & uim inferebāt querentes animā meam. Et querētes mala mihi locuti sunt uanitatis, et dolos tota die meditati sunt. Ego autē tāq; surdus nō audiebam, & tāq; mutus nō aperiēs os suū. Et fui sicut homo nō audiens, & nō habēs in ore suo redargutiones. Quoniā in te domine sperauī, tu exaudies me dñe deus meus. Quoniā dissi, ne quādo insultent mihi inimici mei, & dū cōmouebātur pedes mei sup me magna locuti sunt.

O Quoniam

COMMENTARIUS POMERANI

Quoniam ego in flagella paratus sum, & dolor meus corā me est semper. Quoniā iniquitatē meam ego annunciarō, & anxius ero de peccato mea. Inimici autem mei uiuūt, & confortati sunt super me, et multiplicati sunt qui oderunt me iniuste. Qui retribuunt mihi mala pro bonis calumniabantur me, quoniam sequebar bonitatem. Nō derelinquas me dñe deus meus, ne discedas a me. Intēde i adiutoriū meū domine salutis meæ.

Aduersum me appropinquauerunt &c. Eteterunt. Felix Ex aduerso plaqæ meæ stabunt, id est, tantum abest ut consolentur, ut etiam augementant dolorē. Et uim &c. Fe. Et posuerūt tendiculā querentes animā mā, et pscrutatēs malū mū, locuti sunt prauitates, et fraudes tota die meditabuntur. In flagella. Fe. ad interitū. Annūciabo. Fe. Indicabo. Qui retribuunt mibi, in Hebræo non est, mibi, ut sit sententia, qui nō norunt

Amici et inimici appetunt. pro bonis retribuere, nisi malū, fecerūt mibi talia. In uēde. Fe. Festina.

Amici. Hac tēnus dixit de iudicio dei qd intus sensit, iā uero de illo ipso periles, q extra nos sunt, & amicos & inimicos auctō, ita ut desperare necessē esset, nisi benigni patris manus teneret iustum, ne cadens collidatur, ut dictum psalmo superiore. Hæc Christo contigisse quis nescit? Amici sic oppugnant. Tu uideris tibi ueritatē amplecti, solus tibi sapis, tū multi docti et sapientes uiri & boni uellent & que saluari, ut tu, cur concilias tibi odia omnium, dolemus uicem tuam. Hæc cīne pietas est sentire contra omnes? non est hoc Christianæ modestiae &c. Vbi uero uiderint & audierint te omnibus esse odio, à potentibus, sapientibus, sanctulis contemni, damnari, malis affici,stant à longe, dicentes: Diximus ei, neminem uult audire, utinam adhuc saperet, contra omnes sentit, habebat sibi nunc quod habet. Alij uellent quidem quem iustum sciunt non pati talia, sed non audent ne hiscere quidem contra, plus timentes homines quam deum, plus tinentes suis rebus & honori, quam ueritati. Tales sunt amici, dum interim inimici qui male uolunt uerbo dei uim inferunt, querentes animam, id est, uitam ad interitum. Vitam dico nō solum carnis, sed etiam spiritus: nam banc potius querunt, ut insanis & violentis doctrinis, quæ non sunt secundū uerbū dei, auerſi à uia recta, cū eis sentiamus. Hic omnibus dolis & persuasionibus agūt. Putas

santos

Iunios patres non intellexisse scripturam, ut maxime uerba aliter videantur sonare, quam ipsi interpretati sunt? longa temporis præscriptio, multitudo sapientum sic sentientium, tam religiosus dei ubiq; cultus etc. apud te nihil sunt? Nonne obedendum est maioribus, apud quos est loco dei mandandi autoritas? Vide has & illas scripturas, quæ sunt contra te, secundum interpretationem doctorum, qui scripturas interpretatis sunt mystice secundū spiritū, nam litera secundum Paulum occidit, quam tu tanen sequeris &c. Quid animus adflictus hic faciat? certe sine gratia de persistere non poterit. Quod si steterit, iam alias prauitates loquuntur, damnantes uera, maledicentes, blasphemantes, mentientes omne malum, ut uulgo uerisimilibus aduersus iustum criminibus imponant, dum ueris non possunt, que omnia hic ita dicuntur: Vim inferebat querentes animam meam, & querentes &c. Hic iustus tacet, se enim vindicatur non posuit, & præterea nemo uult audire, nō sunt margaritæ projiciendæ ad porcos, sed ne audit quidem, tum q̄a graviora intus patitur eo non deo, quād ut foris illata magnis facret, tum q̄a impietatem nemo pius libenter audit. I can. 10. Non audierūt eos oues. Sequitur: Quoniam in te domine speravi, non in amicis meis, non in sapientia mea, iustitia mea, ueritate & confidentia mea, ut aduersarij, impij & hypocritæ, tu exaudies me dominator et creator meus, qui ut omnia creasti, ita omnia quoq; habes in manu tua, nihil habent in manu mei aduersarij. Beatus qui hoc potest in tanto temptationis tumultu. Quidam dixi, inquit, id est, in oratione precatus sum, ne fiat, ut aliquando insultent mibi aduersarij, dicentes: Iam palam factum est, quād non à ueritate flacterit ille, sed potius domine insipientia eoru nota fiat toti mundo. Erubescant & conturbentur &c. psal. 6. nunquam obtineant, ut iure fecisse uideantur, qui iam quia lapsus sum, id est, omnibus iniurijs & temptationibus intus & extra expositus sum, magna loquuntur contra me, quasi iam prævuluerint eō tra me, gaudentes q̄a eruci & morti destinatus sum, semper uidens corā me blasphemiam eorum, & peccatum meum, unde dolcam, gaudentes q̄a iniuriam meam fatior, & nunq; me iustū facere audeo, q̄a anxius de peccato meo, quod semper in me agnosce, tota die contristatus ingredier, dum interim illi bene uiuunt, confortati contra me, & multiplicati hono ribus, diuitijs, opinione sanctitatis & sapientiae, nam multi eis adhærent, & nihil nisi merita, iusticias, indulgentias, & dei cultum iactant, me uero dicunt prophaniatorem templi, seductorē populi, habentem dæ-

Tacet ius
flus.

Nō audite

Dū cōmō
uebantur
&c.

COMMENTARIUS POMERANI

monium, blasphemum in deum, indignum quem ferat terra, & pro-
terea me meo iudicio esse damnatum quod taceam, quod humiliatus incedam, quod
nihil boni de me pronunciem, cum tamen nullam aduersum me iustitiam au-
sam habeant, nisi quod oderunt inique, & reddentes malum pro bono, pro utri-
tatis admonitione, qua eis uoluunt uitam, pro oratione, qua pro eis depreca-
tus sum, uolentes mihi omnia mala & mortem, obstablebant & calum-
niabantur nulla causa, nisi quod sequebar bonitatem, sequebar qua dei sunt, illi
longe dissimilis. Non potest Caino cum Abel conuincire, se enim solus
uult esse dei cultorem, quanquam deo reprobatur, & hunc ferre non potest,
quem deus uerum cultorem agnoscit. Tu ergo domine ne derelinquas me
derelictum ab omnibus &c.

Cain.

Abel.

PSALMVS XXXVIII.

Titulus. (προθετικό) ipsi Idithun, psalmus David.

Vt uaria omittam, potest simpliciter intelligi hic psalmus a Davide
traditus ad cantandum Idithun cantori, id est, qui psalmus solitus fuerit
cantari, quando Idithun & posteri eius in cantando uice sua fungeban-
tur, de quo habes 1. para. 25. ubi etiam sic dicitur: Idithun in cubara pro-

Quando tabebat super confitentes & laudantes dominum.

cendū ad SV M M A. Magnum est dei donū, sic obfirmare animū, ut non per
uersarijs. eos in lingua, quando calumniantē audis, sicut David, quando audiebat

Semei. 2. Reg. 16. sicut Christus, quando suslimebat calumnias a Iudeis.
Haec omnino exempla sequamur, ubi excaecata corda uiderimus. Primum
ne contendendo similes eis efficiamur, dcinde ne etiam margaritas ad por-
eos proieciamus. Facile est mitem seje ostendere cum nemo objicit, cum
omnes nostra laudant, sed ubi consisterit peccator siue impius aduersum
nos, tunc silere virtutis est planè diuinæ. Tamen interim cor dolere tur-
batur & excaecauat, partim quod naturā uirecere difficile est. Reliquum enim
in nobis infirmitatem peccati dens, ut sciamus qui simus, ut patientiam
exerceamus, partim quod audire impietatem, & innocentiae condemnatio-
rem non potest cor pium. Hic bono uidens omnia, & nos & nostra
esse uanitatem ad deum conuersus, quem solum in tribulatione nouit ad-
iutorum, a corpore moris buius seje petit absolui.

A D D E extra psalmum. Quod & tunc stat peccator aduersum te,
Peccator quando corā te obloquitur alijs, adulatur tibi, loquitur impios doctrinas,
stat aduer blasphemat uerba sacra, uult enim ut approbes, ut dicas similia. Hic non
sum nos. secundum praeceptum, sed secundum indulgentiam dico, sicut es tan-
tae conflan-

te constantie & animi, ut possis contradicere, tace. Erit (crede) uel tuū
sicutum, confusio impij. Vnde alibi: Pone domine custodiā ori meo etc.
Non declines &c. Cum bonib[us] &c. Corripiet &c. Turpilo-
nihil de turpilo quis illis et immūdis porcis, quibus nihil in ore nisi spur-
cauenus & gloriatio iniquitatis contra proximum factæ, quæ probi-
qui.
da Paulus cum omni auaritia, uel ne nomenentur quidem in nobis. Non
tamen dignos iudico, de quibus admonendi sunt domines, ne per eos conta-
minetur, nam & iudicio carnis damnantur, etiam si sibi sapientissimi
videantur. Cōtra quos dicere potes: Quid gloriaris in malitia? At aut:
Nos quidē t[em]p[or]alia dicimus, sed deus nouit corda. Respondeat Christus: Ex
abundantia cordis os loquitur. H[oc] tametsi huic psalmo non multū con-
veniant, occasione tamen accepta duxi addenda, ut scires quid sit nō de-
linquere in lingua, utq[ue] non sū opus repetere psalmo. 140.

Dixi custodiā uias meas, ut non delinquam
in lingua mea. Posui ori meo custodiam, cū
cōsisteret peccator aduersum me. Obmutui
& humiliatus sum et silui de bonis, et dolor mes-
us innouatus est. Cōcaluit cor meū itra me, et in
meditatiōe mea exardescet ignis. Locutus sum i
lingua mea, notum fac mihi finem meum, et nu-
merum dierum meorū, quis sit, ut sciam quid des-
sit mihi. Ecce mensurabiles posuisti dies meos,
et substantia mea tanquam nihilum coram te. Ves-
runtamen omnia uanitas, omnis homo uiuens.
Veruntamen in imagine pertransit homo, uerum
tamē frustra turbatur. Thesaurizat, et ignorat cui
congregabit ea,

Poſui ori &c. Felix: Custodiam ori meo capistrum, dum consilit im-
pius aduersum me. Obmutui, & humiliatus sum. Felix: obmutui silen-
tio. Innouatus. Felix, conturbatus. Ut sciam quid desit mihi. Felix, Co-
gnoscam quam breuis tēporis ego. Ecce &c. Felix, Ecce ad mensuram
pugillorū posuisti dies meos, et tēpus meū, ac si nō esset corā te. Ad mensu-
ri pugillorū id est, quanū pugilius potest capere, hoc est, breuissimos fe-
cisi dies meos. Omnia uanitas. Felix, Omnis uanitas. Turbatur. Felix,

COMMENTARIUS POMERANI

Tumultuati sunt. Cui Felix, quis, sed in eandem sententiam recidit.
Tentatio Dixi, id est, sic in animo statui, sic mihi persuasit spiritus meus, ut docet v̄ta obseruarem omnem conuersationem meam, & quicquid dicerem & agere esse uanitatem, ita ut ne uerbo quidem peccarem obloquendo, adulando, non rectificando. cendo autem docendo, immo ne respondendo quidem calumniantibus & mentientibus contra me, quibus obmutia, & depresso me, & silui de bonis, id est, non opposui respondendo mea bona, meam iustitiam illorum mendaciorum, sed commisi rem deo, tamen interim turbabatur cor dolore, concaluit, & uelut ignis ex æstuabat cogitatione, ut supra dictū. Hic quia lequa non potui hominibus, erupit cor meum suo æstu in uerba ad deum, & cepi buuis uitæ tedium affici, & cepi agnoscere misericordiam & uanitatem humanam. Nam si mundum sequimur, coram deo damnati sumus, si deum, quicquid mundum est, nos persequitur, quocunq; ergo nos uertimus, siue ad dulcia suæ ad amara, uita hæc uanitas est uanitatum, & afflictio spiritus, sicut dixit Ecclesiastes: Breuissima domine est uita mea, & incolatus quidam, tu tantum fac, & doce me, ut hanc breuitatem agnoscam, ut sciam quam nibil sit tempus meū, quam nibil quicquid ego possum & sum, quam sit tanus uanitas & imago siue umbra super terram homo, qui hic in multis turbatur, inbærendo rebus huius temporis, & thesaurizando, quasi diu uel semper hic uicturus, ad qd mibi ultra mūdus, qui me sic persequatur? Hic uidere licet, quam sancta sit sanctis persecutio, dum & ipse mundus uget nos ad deum, id quod clare habet hic totus psalmus.

Quod dicit: Notum fac mihi finem uitæ meæ & numerum eæ, non finem uite fuet fictis illis reuelatiōibus & mendacibus Antichristianisq; mirabilis. Sed sic accipe: Naturæ semper sperat longam uitam, cum reuera sit brevis, si etiam Nestoris uixeris annos. Hinc immegrit se se bonis buiis temporis, è quibus rursum emergere non potest. Donum ergo dei est, si quis se semper cogitat moriturum, & brevi moriturum, id quod non intelligo de illis, qui timore mortis flulte docentur facere bona, sed de illis, quæ ex dono dei se agnoscunt, dicentes: Aduena ego sum apud te, et peregrinus, sicut omnes patres mei, id quod testatio, & buius uitæ malitia, pios in primis docebit. Hoc scilicet est scire numerum siue mensuram dierum, id est, breuitatem, quam licet etiam caro fateatur experientia diorum docta, tamen in sece ignorat, ut ille diues Lucæ, 12. Hos licet centū annos natos, tamen mors subito occupat, quam non præuiderūt, psal. 72. Subito defecerunt. Contra de pijs Sapient. q. Iusius autem si morte &c.

Hæc intel

Hec intelligens, uidet omnia esse vanitatem &c.

Et nūc quæ est expectatio mea? nōne dominus?
 & substantia mea apud te est. Ab omnibus iniqui-
 tatis meis eripe me, opprobrium insipienti de-
 disti me. Obmutui & non aperui os meum, quo-
 niam tu fecisti, amoue a me plagas tuas. Quia a
 fortitudine manus tuæ ego defeci, in increpati-
 onibus pro iniquitate castigasti hominem. Et tabe-
 scere fecisti sicut araneam animam eius, uerūta-
 men frustra turbatur omnis homo. Exaudi orati-
 onem meam domine, & precem meam percipe, la-
 chrymas meas ne fileas. Quoniā aduena ego sū
 apud te et peregrinus, sicut oēs patres mei. Remit
 te ut respire, priusq; abea & amplius nō subsistā.

Et nūc &c. Quis non dignas omni laude ducat tentatiōes, quæ hoc
 docent, in mō efficiunt, ut omnibus contemptis in solo deo hæreamus. Ex-
 pellett, inquit, alij quæ binis mundi sunt, dum uane distorquentur the-
 saurizādo, ego expecto dominū, & quicquid habeo, q; quid quoq; sum in
 manu tua est domine. Fc. Et nūc quid expecto domine? fides mea in te est.

Ab oībus &c. Rectus est hic orandi ordo, ut primū queramus hono-
 rē dei, deinde liberationē nostri, sicut in oratione dominica. Ita hic primū
 orat, ut auferatur, quo in deū peccauit, deinde ut liberetur à calunnia
 & p̄secutione Satanae & hominū, quā deus ip̄si suscitauit. Tu, inquit,
 posuisti me opprobriū impio, cui nō respōdi, sc̄ies q; tu fecisti hoc, obsecro
 amoue à me plagas, nō tam aduersarij quām tuas: Manus enim tua est,
 qua me intus terres, et foris p̄sequitur hostis, quā ferre non possum. Sic
 homo meruit castigari propter transgressiones mādatorū tuorū tuis incre-
 pationibus, ut reus factus non habere quietē in conscientia, nec foris ca-
 reret oppugnatoribus, non tam uitam quām fidem expugnare uolenti-
 bus, si qua fides adhuc superest. & præterea huic uanitati traditus est,
 ut sc̄ip̄um uelut araneus siue tinea inutili studio, cura, & prouidentia
 pertinet, et absumat, quemadmodum supra dixit: Thesaurizat &c. Sicut
 enim araneus uanissimo labore, sui corporis exhaustit substantiā, facit
 enim nulliusapiū opus. Et tinea ubi perederit lignum moritur. Sic et

Tentatiōes
bonae sūt.

Manus
dñi, nō ad-
uersarij

Vanitas.
Araneus
Tinea.

COMMENTARIUS POMERANI

bomo se uarijs implicat curis, & æstu cordis sua perit dum non deo regit
quæ sollicitudinem tam in aduersis quam in prospcris, tam in spirituali-
bus quam in corporalibus. Idcirco domine à me fugio ad te, exaudi la-
chrymas meas in hac cruce. Nihil hic amici, nihil regia mea potestas, et
quicquid meum est, nihil iustitia huic mundi, nihil hic totus mundus po-
test, totus mundus me reliquit, a quo adeo aduersus est, ut eruditus tenta-
tione fateatur quod res est, aduena ergo sum, & extrarius hostes huius mun-
do, sicut omnes patres mei ante me, ut Abraham, Isaac, Jacob. ut omnes
qui futuram expectabant ciuitatem, Heb. 11. Tu tantum remitte paululum
manu, qua percutis, ut restire antequam ex hac mortali vita decedam, id
est, ut consolatione spiritus accepta, agnoscatur te beneficium patrem, quem uero sentio
terribilem iudicem, & certa in te fiducia, ponam spiritum meum &c.

Oprobrium insipienti dedisti me. Felix. Oprobrium insipientis ne ponas
me, id est, libera me ex opprobrio impij. A fortitudine. Felix. A vul-
nere. Sicut aranciam animam eius. Felix. uelut tineam preciosum eius, id
est, illud quod in eo preciosum est, hoc est anima sue cor. Veruntamen fru-
stra turbatur onnis homo. Felix. Veruntamen uanitas omnis homo. La-
chrymas meas ne fileas. Felix. Ad lachrymam meam ne fileas. Remitte
mibi ut respirem. Declina a me & corroborabor. Declina, scilicet, qua-
lis iam uideris mibi &c.

Duo hic in sanctis tentatis non obscure uides, Alterum quod quamvis
Satan flagellet, & homines calumnijs intentent mala, tamen hanc glo-
riam non dant Satanæ & hominibus, quod hic aliquid possint, quando qui
de sciunt haec omnia a deo sibi fieri, licet per malos. Sic Iob: Dominus dedi do-
minus absulit, sicut domino placuit, ita factum est &c. Itcm: Manus domi-
ni tetigit me, cum tamen diabolus tetigisset eum. Alterum quod sancti silent etiam
sua bona, ubi accusantur ut impij, cum quod commendant causam deo, tu quod nul-
la merita norunt, & suam iustitiam non agnoscunt, scientes, quod non iustificabi-
tur in conspectu dei omnis iuuenientur. Hypocritæ longe diuerja via incedunt.
Imo sancti ut patientius taceant opponunt sibi iniuriantes suas, que li-
ceri iudicio hominum non sunt obnoxiae, tamen deo manifestas confitentur
dicentes: Ab omnibus iniuriantibus meis eripe me. Iniquitatibus quidem
suis adscribunt, quod calumniam sustinent, uerum hoc interim consolatio-
nis uice est, quod non propter iniuriam, sed propter iustitiam persecuti-
onem patiuntur. Si tamen inde scandalum infirmorum exurgere uideri-
mus, non debemus nostra taciturnitate committere, ut iuste agere in nos
nostri

Aduena
ego.

Manus
dñi, nō ad-
uersariorū
Silere sua
bona.

uostri calumniatores uideantur, sed dicere fortiter cum Iob. Absit à me,
ut nos iustos esse iudicem. Iob. 27.

PSALMVS XXXIX.

Titulus. (προσκλητις) Psalmus Dauid.

SUMMA. Hæc esse uerba Christi, docet epistola ad Hebræos. cap.
10. probans nunc non esse sacrificium externum, nisi ut exemplo Christi
facias uoluntatem dei. Et legem, non furo externo, sed in medio cordis
tui. Hæc est lex spiritus, id est, fides in corde, quæ non male operatur,
quæ et efficit, ut non taceas in ecclesia magna, siue populo multo dei iu-
stitionem, ueritatem, salutem, et misericordiam, secundū illud: Corde credi-
tur ad iustitionem, ore autē confessio fit ad salutē. Hæc agit psalmus ab illo
uersu, Sacrificium et oblationem et c. Inde à uersu, Tu autem domine
et c. usq; in finem precatur contra aduersarios pro credentibus. Princi-
pium vero psalmi gratia. uocatio est pro admiranda dei liberatione.

Expectans expectauit dominum, & attendit
mihi. Et exaudiuit preces meas, & eduxit
me ex lacu miseriae & ex luto limi. Et statuit
supra petram pedes meos, & direxit gressus meos. Et immisit in os meum canticū nouum, hym-
num deo nostro. Videbunt multi et timebunt, et
sperabunt in dominum. Beatus uir cuius est nos-
men domini spes eius, et non respexit in uanitas
tes et insanias falsas. Multa fecisti tu domine des-
us meus mirabilia tua, et cogitationibus tuis nō
est qui similis sit tibi. Annunciaui et locutus sum
multiplicata sunt super numerum.

Ex lacu miserie, id est, in quo non erat nisi miseria, significat autem
tristitia graues, et horrore mortis et inferorum, in quibus defe-
randū esset, nisi benigni patris manus reduceret: Ipse enim est, qui dedu-
cit ad inferos et reducit. Felix: De puto strepitus, id est, tumultus et p-
cellarū ieiationis, ubi nō dabatur quies cordi meo. Ex luto limi siue coeni
Nota est metaphorā ab ijs, qui luto quod est sub aquis, ita inhaerent pedi-
bus, ut submersioni proximi sint, dum emergere non possunt, de qua, et in
alio psalmo: Saluu me fac deus, quoniam intrauerūt aquæ et c. Vnde statū
O s perflas

COMMENTARIUS POMERANI

persians in metaphora addit, Et statuit supra petram pedes meos. Petri id est, solidam stationem, opponit luto limi, quasi dicat, qui eram in desolatione, iam certa spe, et solido fundamento sum erectus in deum. In lazo aquarum stare non potui nedum transire, nunc per deum sto firmus. Et recta via incedo, id est, solida fiducia pergo per deum in deum, ut id gratius per deum habeam canticum nouum, et gratiarum actionem deo nostro. De eantico nouo diximus psalmo. 32. Porro inquit, meam libertatem onem, gratiarum actionem sive sanctificationem nominis domini post tantam temptationem videbūt multi, et discendi exemplo meo provocati ratione totius iustitiae, id est, discendi timere deum et sperare in eum quæ est summa salutis. Vides quidem sancta sit tentatio sanctis, etiam si quandoque se agnoscant, qui absq; gratia sunt, ceciderint: fortiores enim erunt fide, et magnificabunt nomen domini, et praeterea multi eorum exemplo conteretur, uidentes dei patris benignitatem in peccatores, in abiectos et desertos et stabut eorum exemplo, qui videbantur casuri et ceteri. Beatus est ergo vir qui sperat in domino, nam ut maxime videatur omnibus premi malis, tamen suo tempore liberatur cum sua diolorumque salute, et aeterno commodo, et cedit ei omnia in bonum. Beatus, inquit, qui solu respexit tribulatus in dominum, et inuenient nomen eius, et non respexit in vanitates et insanias falsas. Sunt autem insaniae falsae oīa huius mundi uana, de quibus psalmo superiore. Psal. 4. et psal. 5. et 36. Et quicquid extra fidem illam insufficiem, sive fiduciam in deum hodie de fuso externo docent, insaniae sunt falsissimæ et vanitates impijissimæ. Beatus qui in solo deum respicit in mutationibus et in persecutionibus, nam si respicere incipit in prosperitatis et gloriam impiorum, et in sanctam speciem hypocritarum, persistere non poterit. Quem enim non deceperunt merecchia illa lenocinia, quam relitto dei uerbo, rationem suam male in re diuina ratiocinante sequitur fuit? Felix sit Beatus vir qui posuit dominum spiritum suum, et non respexit ad superbos sive arrogantes, et diuertentes mendacio, sive circumstans mendacio, id quod clare exprimit sententia, quæ dixi, immo quæ potest esse alia sententia contra beatitudinem sperantis in solo deo? Non possumus monere, quod dictio, eius, quam nos ex Graeco legimus per hebreos abundat, sicut et semper aliis.

Beatus.

Insaniae
falsæ.

Eius.

Mirabilia
dei in homi-
nibus.

Multa fecisti ergo. Nemo istas dei laudes nouit, nisi grauibus periculis cum corporis, tum animi liberatus, quem experientia plenius Christus expertus est. Sic ergo cognoscimus omnia mirabilia dei liberati, quemadmodum dum di-

Redicatur, Psalmo. 9. ut dicamus. Multa fecisti dñe deus ab initio mundanitatis, non solum iudicando in impios, sed et multo amplius beneficia praesumendo in te confidentibus, quae sunt mirabilia secundum cogitationes tuas, quibus nemo potest esse tibi similis, mirabilia, inquam, ita ut se ipse quidem comprehendere possint, pro quibus sunt. Experiuntur quandoque ipsi bene fauientes, Sed tu ducio per ignominiam ad gloriam, per turbationem ad pacem, per mortem ad uitam, per peccata ad iustitiam, miro modo, etiam ubi omnia desperata uidentur, quis haec comprehendere posset? Ego annunciaui, et gratius de benefitijs tuis prædicauit alijs mirabilia tua, et beneficia tua, ut et ipsi timerent te, et speraret in te, sed multiplicata sunt super numerum, infinita sunt, ego omnia enarrare non possum, Sicut enim cogitationes tuas nemo capit, ita qua tuis cogitationibus effectus non comprehendit. Quis enim tuus consiliarius fuit? Fe. Præualuerunt, item. Et c. ut uideas eam sententia esse, quam dixi. Qui hic legerunt, Multiplicati sunt, mirum, quam alienam sententiam adduxerint.

Sacrificium et oblationem noluisti, corpus autem coaptasti mihi. Holocausta et pro peccato non quæsluisti, tunc dixi, ecce uenio. In capite libri scripti est de me, ut faciam uoluntatem tuam, deus meus uolui, et legem tuam in medio uentris mei. Annuniaui iustitiam in ecclesia magna, ecce labia mea non prohibebo, dñe tu scisti. Iustitiam tuam non abscondi in corde meo, ueritatem tuam et salutare tuum dixi. Non abscondi misericordiam tuam et ueritatem tuam a concilio multo.

Corpus autem coaptasti mihi. Sic in Greco legitur, et ita quoque erat epistola ad Hebr. Oportet uero, ut corpus opponas umbræ, quemadmodum et Paulus loquitur, Colos. 2. quod in Christo habitet omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, id est, uere, non per umbram et figuram, aut solum gratia presentiam, ut olim in multis signis ueteris testamenti, in templo, super arce propiciaterium, in rubo ardenti et c. Et infra, Quæ sunt umbra futuorum, corpus autem, id est, ueritas est Christi. Ita be, Sacrificium et oblationem noluisti, sed corpus i.ueritatem, et illud, ex illa sacrificia tantum umbra crani, coaptasti mihi. Figura amplius noluisti,

Corps.
Umbra.

COMMENTARIUS POMERANI

nolusisti, ueniente tempore, in quo corpus, id est res ipsa, et ueritas propria
landa erat. In uulgatis autem codicibus recte legitur ex Hebreo. Aures,
non corpus. Felix sic legit, Aures perforasii mali. In quo notatur fides,
quae est ex auditu, quam opponit iustitiis legis. Vnum est enim necessarium,
scilicet, ut cum Maria sedentes ad pedes Iesu, audiunt uerbū eius, que
pars manebit nobiscū in aeternum. Vides itaq; hoc cum superiori expo-
sitione conuenire, ne facies hoc loco corpus ecclesiae. Nam sacrificia ex in-
na umbra erant, corpus autem sue ueritas, fides, quam solam requirebat
dominus, ut et nunc Hiere. s. Domine, oculi tui respiciunt fidem. Ho-
locausta et pro peccato non quæsuffi. Fe. Holocaustum et sacrificium

Sacrificiū. expiationis non postulasti. Aduerte nomina ista, Sacrificiū generale non
men est omnū, quae infercantur altari, secundū legem, ut erat sacrificiū
matutinum et uesperinū. Item alia secundum tempora et personas.

Oblatio. Oblatio uero extendit se ad illa, quae ulio offerabantur, non mandante
lege. Holocaustū erat illud solū sacrificiū, quod totū incendebatur de mi-

Holocau- no, unde sacerdotes non accipiebant partem, sicut ex alijs sacrificijs. Sa-

ffum. Pro p̄tō. crificium autem siue holocaustum pro peccato, dicitur sacrificium expi-
ationis, quod fiebat semel in anno per summum pontificē ingressum, non
sine sanguine, in sancta sanctorum, Leuitici. 16. de quo lege epistolam ad
Hebreos, quia expiatio pro peccatis totius populi, ut dicitur illic in le-
ge Moysi, debebatur tantum summo pontifici Christo, semel unica et
perfectissima oblatio et in aeternum consummata. Erant et alias sa-
crificia pro peccato ignorantiae, et pro peccatis singulorū, Leuit. 4. et. s.

In capite libri, Intelligū in principio libri psalmorum: quod illuc scriptū
est de beato uiro, qui in primis Christus est. Sed in lege domini uoluntas
eius et c. sed in tales angustias non est hic locus arcendus. Fe. sic legit, et
Hieronymus, in uolumine libri, id est, in sacra scriptura, hoc est, in lege
et prophetis, ut liceat quod legitimus sic interpretari, in capite. i. in sum-
ma libri. quasi dicat, ut maxime multa videatur scriptura et lex dei pre-
scribere, tamen istud caput rerū et summa est, ut faciam omnes uolun-
tatem tuam et c. In mediū uentris mei. Fel. Intrā intestina mea. Quod
uero uulgo legimus, In medio cordis mei, sententia recte reddita est, non
ipsa uerba. Non abscondi misericordiam et c. Fe. Non negauit miseri-
cordiam tuam, et ueritatem tuam in ecclesia multa siue magna. His

est insignis locus abrogatiōis legis, quem locum tractat Epistola ad He-
breos cap. 10. Est autem abrogata lex in illis, qui habent uoluntatem in
legi

Abroga-
tio legis.

lege domini ut dicitur Psal. 1. Hoc est quia spiritu concepto volunt, quicquid lex præcipit. quid que se talibus lex præscribere? Lex iusto non est posita. Timoth. 1. Galatas. 5. Vbi enim spiritus domini, ibi libertas. 2. Corinth. 3. hac libertate nos Christus donauit, qui emeruit nobis spiritum. Nisi, inquit, ab ipso paracletus non ueniet et cetera per sanguinem enim suum euacuauit legem mandatorum in decretis, siue chirographon decreti, quod erat contrarium nobis. Ephesios. 2. Colos. 2. At dicas, quomodo sum liberatus a lege, quam adhuc sentio, quia sentio peccatum et mortem? Respondeo: Sancti qui spiritum Christi habent, sentiunt peccatum, sentiunt legem, semper inueniunt se peccatores, semper agnoscunt quod ex se sunt, qui etiam in bonis operibus inueniunt peccata, scientes quod non iustificabitur in conspectu dei omnis uiuens, quia adhuc in carne sunt. Rom. 7. quae pugnat contra legem dei, contra spiritum, ut dicitur ibidem, Galatas. 5. nondum toti in spiritum abierunt, nondum plene spiritu baptizati sunt, sed baptizantur usque in mortem, quoad in nouissimo die toti in corpore et anima spirituales resurgamus. Verum non sunt sub legge. Lex enim autoritatem et ius eos damnandi non habet, nam quod in carne reliquum est peccatum, propter repugnantem spiritum non imputatur. Atque hoc est gratia, quam sciunt se habere credentes. Qui uero ex ista libertate fungunt sibi carnis libertatem, nunquam intelligent quae sit conscientiarum per dei spiritum libertas. Lex enim non sic abrogata est, ut non fiat, sed ut fiat lex sine lege, id est, sine legis præcepto, hoc est, spiritu ducente. Romanos. 8. non lege cogente. Id quod hic dicit, ut faciam voluntatem tuam et legem tuam in medio cordis mei, et Hierusalem. 31. Dabo legem meam in mentem eorum et in corda eorum scribam eam. Talem enim legem et omnes prophetas requirent cor et voluntatem, is solum ignorat, qui nescit legem et prophetas in his duobus præceptis considerare. Diliges dominum deum tuum ex toto corde tuo, et proximum tuum sicut teipsum. quae dum ego præstare non possum, lex me damnat, a qua damnatione me solus Christus liberat, dato spiritu suo, ut porro sequar dei voluntatem. Itaque uides quoque in hoc loco insignem illorum stultiam, qui suis uerbis legem exprimere nituntur, cum quicquid feceris, cor impurum maneat, si spiritus non adsit. uelles enim talia non esse mandata, id quod nihil aliud est, quam uelle, quod deus non uult. Vides, inquam, illorum stulticianum. Nam si non uult deus sacrificia, oblationes, et holocausta, et quicquid pro peccato secundum legem offerebatur, ut hic scribitur,

Lex no-
stris uiri-
bus non im-
pletur.

COMMENTARIUS POMERANI

tur, & Psalmo. 50. Psalmo. 49. Esaiæ. 1. Amos. 5. Hieremias. 6. quem tamen ipse deus excogitauerat, quid quæso hypocrita tue ualebunt satisfactio[n]es & opera humana cogitatione adiuuenta? Non uoluit deus, que ipse iusserat sibi hac opinione offerri, quasi auferrent peccata, ut sola gratia tua tunc, ut nunc constaret remissio peccatorū, & tu tua somnia dimit seris præferes? Ah tace impietas, da gloriam uerbo dei.

Externa opera. Nostra bodie cæcitas quiduis potius amplectitur, quam dei uerbi. At ait, Miramur, quare prophetæ dicant talia deū non mandasse, non quæsiuisse, non uoluisse, cum tamen mandarit, quæsierit, uoluerit. Respondeo, Tibi quidem uidetur talia mandasse deus, & quæsiuisse, dum nō intelligis, at pp[ro]phetæ sunt legis interpretes, qui dicunt fidē quæsiuisse deum in boibus. Non babeto, inquit, corā me deos alienos, Diliges dñm deum ex toto corde et, cuius fidei signa & testimonia uoluit esse illa omnia extera sacrificia & opera, usq[ue] ad tempus impletionis prophetiarum & legis. Lex enim et prophetæ usq[ue] ad Ioannem, & ex eoregnum dei, quod non est in elemēto uuius mundi, Euangelizatur. Atq[ue] hoc sic dicit lex, Deuteronomij 6. Cū interrogauerit te filius tuus cras dicens, quid sibi uolunt testimonia b[ea]t[us], & ceremoniæ atq[ue] iudicia &c. Et Ezechiel cap. 20. Insuper, ait, et seb[ata] mea dedi eis, ut esset signum inter me & eos. Igitur p[ro]p[ter]e tuni talia fecerunt, non cogente lege, id enim fuisset deo ingratum, sed libero spiritu, respscientes non in opa, sed in uerbum dei, certi q[ue] talia placent deo, de quibus habebant uerbum dei, non quærentes ex his operibus iustificari, qui iam fide iustificati erant, quia credebant uerbo dei, quos si interrogasses, quare talia facerent, quorum multa erant talia ut sapientia carnis non irridere non posset, nūbil-aliud respondissent quam hoc: Nos facimus talia, quia deo sic placet, ut ostendamus his signis nos timere deum, & credere uerbo eius. Contemptores autem dei faciebant talia, lege cogente, aliqui non facturi, quid hoc aliud est quam uelle, ut uerbum deinon sit id quod est. Et prætere a hypocritæ no tam in uerbum dei, quam in opera illa respexerunt, & magna impietate, quæ bodie apud nostros regnat, addiderunt uerbo dei, sentientes talia opera iustificare eoram deo, & his remitti peccata, id quod est mendacium, quod omnis scriptura detestatur, & blasphemia horrenda, dicere scilicet, quid deus & dei uerbum talia dicat, quæ non dicit: Nulla enim scriptura operibus tribuit remissionem peccatorum, sed multiplicia opera in scriptura prescripta, signa sunt, quod non remissum est peccatum, nam hoc facimus, quod de-

us nulli nos facere, quod non faceremus, nisi crederemus, Sicut hodie certificant nos Christi sacramenta non iustificant, nam hoc solius fidei est, immo etiam nostra bona opera, quae sunt opera charitatis, nosipso certos faciunt, quod credimus deo, Hebræo. 6. 2. Petri. 1. De his qui abiecti der uerbo, ut hodie, confidunt in operibus, dicitur Hieremiac. 6. Verba mea non audierunt, & legem proiecerunt. Ut quid mibi thus de Saba of feris &c. Igitur, ut ad Psalmum reuertamur, Christus hic dicit se uen turū in tempore, quo deus non amplius uoleat sacrificia, & quicquid pro peccato uidebatur offerri, quando illa iustitia uera, olim paucis cognita, fuerit mundo reuelanda, que est corde credere, & ore confiteri. Illud sic expreſſit, ut faciam uoluntatem tuam, d̄ens meus, uolui, & legem tuam faciam non sicut operū, & externa hypocrisi, sed in medio ventrī mei. Iobannis. 6. Hoc est opus dei, ut creditas in eum, quem ille misit. Item, Hec est uoluntas patris mei, qui misit me, ut omnis qui uidet filium, & credit in eum, habeat uitam æternam. Hoe autem, scilicet ore confiteri, sic dicit, Annunciaui iustitiam quam in corde habui in ecclesia magna, iustitia tuam non bonum prædicaui, non in occulto, sed publice, ueritatē tuam, id ē promissiones tuas, & quicquid tuum uerbum est, et salutare tuum, sue misericordiam tuam, magnis etiam congregationibus patefeci. Verum quia Christus nostris uerbis loquitur, etiam hæc uerba nostra sunt. Dum nostris operibus hæremus incognita uia salutis, semper dubi manemus, an ista deo placeant, quia de talibus uerbum dei non habemus, & ut maxime uidearum nobis habere uerbum dei, quod interim male intelligimus, tamen nunquam nobispiſ satis facimus, ut impossibile sit iustificari per opera, semper enim dubia manet mens, sic sentiens, Ego quadem saluarer, indulgentiam peccatorum lucrarer, satis facerem pro peccatis meis, quemadmodū in illa summa, in illo tractatu, in illo libro sermonum legi, quemadmodum ſæpe audiui prædicari, per illa opera, per illas peregrinationes, per illa ieunia, per illas cleemosynas, per illas lectio[n]es & orationes, per illas indulgentias, sed ego non feci, ut debui, ego ſæpe omisi, non fui debite contritus & confessus, interim aliqd egī, aut dixi contra fratrem, non fui ſatis attentus in oratione, illuc aliquid oblitus sum &c. Inde fit, ut misere nos torqueamus, dū nostro marte cui pimis esse p̄ij. Inde fit, ut minorita cupiat esse Caribianus, & legat etiam horas de domina, cui nō ſufficiunt horæ de domino. Alius cogitat, quandoq; ſum abſolutus plenaria potestate, ſed eam gratiā rurſum perdidis,

Gratia.

COMMENTARIVS POMERANI

didi, quod si contingeret rursum sic absolui, aliter uiuerē. Alius, Ego in
nauis sanctam Barbaram (libet enim nunc de barbaris rebus barbare lo
qui) & ieuniaui singulis annis, ut mibi daretur sacramentum corporis
Christi ante mortem, quia ipsa secundū pictores tenet in manu calicemū
corpore Christi, id quod nulli laico conceditur, ne dum fæminæ secundū
ius canonicum, nulla erit fæmina est sacerdos præter sanctam Barba
ram, sed ego in uno anno ieunare omisi, propterea totum perditū est quod
ieuniaui tot annis, quemadmodum & Gregorius in Dialogo scribit
triginta missis continua diebus celebratis, quas omnes irritas facit uni
us diei intermissio, & necesse est manere animam tam diu in purgato
rio, quoad continua missæ ueniant. Ergone tam impie sentiunt de suis mis
sis, ut una intermissa plus defruat, quam omnes reliquæ ediscantur?
Se l quid attinet reliquias rugas excæcatiois sequi & describere? Dum,
inquam, nostras operibus hæremus, nemo nostrum ex corde corando
potest dicere. Ecce uenio, sed dum per deigratiam mutuit nobis urbani
salutis, ut intelligamus nostras satis factiones & opera esse nihil ad iu
stificationem, deum nihil uelle aut requirere pro peccato, ne opera quilibet
legis diuinæ, sed quemadmodum scriptum est in omnibus scripturis, solum
requirere ad iustitiam, ipsum gratis donare peccata per Christum. Hi
dicimus, Ecce uenio, hic publicani & meretrices regno calorū uim fa
ciūt. Hic uidebis populu accepū dñō laudātem et sanctificatē nomē eius.
Hic non opus erit legibus ad facienda bona opera, sed tantum admoni
tione, ut pergaunt, ne ad carnalem securitatem defleuant, omnia bona u
debis. Quis igitur non uidet iustitiam operum cum gratia dei non con
uenire?

Tu autem domine ne elonges miserationes tuas a
me, misericordia tua et ueritas tua semper suscep
pit me. Quoniam circundederūt me mala quoru
non est numerus, comprehendenterunt me iniquita
tes meæ et nō potui uidere. Multiplicatae sunt sup
capillos capitis mei, et cor meum dereliquit me.
Complaceat tibi domine ut eruas me, domine ad
adiuuandum me festina. Confundantur et reuere
antur simul quærētes animam meam ut auferat
eam.

cam. Auertantur retrorsum & erubescant qui uoluunt mihi mala. Ferant cōfestim confusionē suā, qui dicunt mihi euge euge. Exultent & lætētur in te omnes qui quærunt te domine. Et dicant semper magnificetur dominus qui diligunt salutare tuum. Ego autem inops sum & pauper, dominus sollicitus ē mei. Adiutor meus & protector meus es tu, deus meus ne tardaueris.

Semper suscepit me, uerbum est fidei exercitatae, semper i omni tribulatione inueni te beneficium patrē & ueracem in tuis promissionibus. Felix: Semper custodian me, quod est precantis. Ferant confessim confusione suam, id est, statim manifesta fiat impietas illorum, ne seducantur multi, in malis meis i scādalizati. Felix sic: Desolentur iuxta præmū ignominie illorū, id est, confusione quam meruerunt, id quod cum nostro conuenit. Dominus sollicitus est mei. Iterum uerbum fidei est. Felix: Domine assignet mihi, id est, i stud q̄ sum inops & pauper, id est, in nullo confidens, & omnibus destitutus, moueat te pro mea causa, id quod & sic legere licet: Dominus assignabit mihi, id est, dominū mouebit hoc ipsum, q̄ omnibus destitutus in ipsum confido. Graci bene uerterunt, et sententiam apertus expresserunt, quemadmodum nos legimus.

Hie uides crucē post fidei confessionem, ut habeas in hoc psalmo sum man Christiane rei. Semper uerum manebit, Omnes qui uolunt pie uiuere in Christo, persecutionem patientur. Christum comprehendenterunt iniqüitates suæ, non quas fecerat, sed quas pro nobis suscepserat diluendas. Hic non potuit uidere, in tantam enim angustiam deuenit, ut clamarit se à deo suo derelictum, ita & nos absorpti tentatione & mortis horrore non uidemus liberatorem, sed putamus deum nos deseruisse, imo & pugnare contra nos, ob nostras iniqüitates, dum sumus in manibus aduersorum. Nam, inquit, multiplicatæ sunt iniqüitates meæ, & præualuerunt, sive ascenderunt super caput meum, obruerunt me, quo allusum esse ad illos, qui submerguntur in aquis, nemo non uidet. Nam Felix legit, Præualuerunt super capillos capitū meū, ut non intelligas quod legimus. Multiplicatæ &c. plures factæ sunt iniqüitates meæ, quam capilli capitū meū, qua comparatione nos Germani uulgo uti solemus, ceterū nescio an alicubi in scripturis reperiatur, de aquis uero in scripturis

Crux.

COMMENTARIUS POMERANI

uitatissima est. Porro in hac cruce & tentatione oratio fidei te saluat in confusione illorum, qui dicunt nunc, euge, euge, & in gaudium illorum, qui nunc dolent de blasphemia, & verbi dei persecutione.

PSALMVS XL.

Titulus. (προσκλήσις) David Psalmus.

ET HVNCP SALMV M esse uerba Christi, testatur ipse Christus, Ioa. 13. Sed, inquit, ut adimpleatur scriptura. Qui manducat meū panē, leuauit contra me calcaneum suum, id quod nos legimus: Qui manducat panes meos, magnificauit contra me supplantationem. Per quod Iudan significabat domesticum proditorum.

S V M M A. Christus in hoc psalmo detestatus aduersorū insidias et Iudea pfidiā in principio bene precatur illis, q. lōge ab aduersariis ipsius dissimiles agnoscunt miseriā pauperis ab omnib⁹ derelicti, quæ oēs inferorū petūt insidias, hoc est, qua sc̄iūt cōdolere necessitatibus infirmorū et afflitorū, è quorū numero iā unus erat ipse Christus. Itaq; ha misericordes illis, qui absq; misericordia Christi p̄ficiuntur, opponit.

Beatus qui intelligit erga egenū & pauperē, in die mala liberabit eū dominus. Dominus cōseruet eū, et uiuificit eū, et beatū faciat eū in terra, et nō tradat eū in manus inimicorū eius. Dominus opē ferat illi in lecto doloris eius, universum stratum eius uersasti in infirmitate eius.

Egenum & pauperem, eadem sunt uocabula in Græco, que superiori psalmo legimus, inops et pauper. Verū hic in Heb. tanū unum est uocabulum. Adverte quoq; sicut legimus, Liberabit ita & omnia uerba que legimus deprecative, possunt ex Heb. legi prædictive in futuro, ut sunt uerba promissiōis et fidei. Nō tradat Fe. Nō trades, scilicet o deo. Hæc subita Anastrope frequēs est in prophetis, sicut et infra: Versus scilicet o deo. In manus, id est, potestate Fe. In animā, id est, voluntate.

Pauper. Hie pauper quemadmodū s̄æpe monuimus, non solū est qui indiget alii et amictu, sed uel maxime is qui in tentatione et persecutiōe impiorū, peccati, mortis et inferorū destitutus est o auxilio humano. Beatus præ Promissio dicatur, & multis dei promissionibus diues, qui intelligens corde humis misericordia pauperis miseris subuenit idigētiue, bene uult ut maxie nihil aliud possit, condoleat, consolatur, tegit ignominiam et peccata, orat pro eo, nihil nō fit.

et ut ille erigatur. Proinde quis nō beatū iudicat secundū hāc sententiā,
quā bōdie omnibus sc̄e exponit periculis prædicando Euangelium Christi,
ut miseræ & adflictæ consciētiae & illi quoq; qui adhuc suam non sen-
tītū misericordiam ab errore liberentur? Hic, inquit, intelligit (quo uerbo oīs
hypocritis misericordia excluditur) erga egenū & pauperem, qui pau-
per Christus est in suis membris. quod un, inquit, ex maximis meis fr̄ci-
tis, nūbi fecisti. Et propertea sequitur cū dei promissio[n]es sue sp̄iritus
sancti bona imprecatio[n]es, quæ hic describuntur, secundū dictū Christi:
Beati misericordes, quoniam misericordia cōsequuntur. In die, inquit, mala-
ides, in tēpore aduersitatis, penuria, famis, belli, peccati, mortis et alia-
rū tenebrarū liberabit eum dominus, qui omnia habet in manu sua. Do-
minus cōseruet eū flante. & uiuiscet eum lapsu[m] peccato etiā negatio-
nis, si forte timore superatus negauerit, ut Petrus, & beatū faciat eū in
terra, ut porro nō cadat, sed hæreditate incepiat hic possidere dei bona. Et
nō tradat eū in manus inimicorū eius, id est, nō permittat eū uenire in ma-
nus aduersariorū, & ut maxime ueniat, tamen non tradat eū uolutati
ipsorum, sed & illi adsit benigna patris manus, ut in maxima coram
mūdo infelicitate suam felicitatem & hanc beatitudinem non sibi amise-
rit, intelligens crucem esse gloriā & mortē esse uitā. q.d. Non obtineant
inimici quod machinantur, ut maxime sibi uideantur facere quæ uolūt
Hoc enim agūt, ut iusti hominis moriatur & pereat nomen, sicuti infra
dicitur. Sed Christus dicit cū suis: Resuſcita me, et retribua eis. Dominus
opem ferat illi in lecto doloris eius, non solū quando decubuit corpore
languēs, id quod sēpe est medicina salutis, sed multo amplius (qa de sp̄i
ritualib[us] rebus libenter scriptura loquitur quasi de corporalib[us]) quādo
inciderit in angustiam animi, in tremorem iudicij dei, & dolorē cōscien-
tie, ut quoq; se uerterit nibil nisi angustia uideat, & fugiat dei patris
conspectū, tunc, inquit, o deus uersasti uniuersum cubile eius in hac in-
firmitate, ut hic filius tuus qui iā uidetur sibi perditus, qui uolutatur in
spinitis, qui nibil quietis habet, possit molliter quiescere, dormire, & me-
lissus habere, qui enī semp[er] pater es, hic plane matrem agis, ut filius, qui
alijs solet esse misericors, iā quia indiget, misericordia cōsequatur. Vides
p[ro]le, t[em]p[or]e quo te ducam ut in Psalmum ingrediaris, ultra mēhi scribere
non licet, obruor enīm hic patris nostri beneficijs.

Ego dixi domine miserere mei, sana animā meā,
quia peccauī tibi. Inimici mei dixerūt mala mihi,

P 2 quando

COMMENTARIUS POMERANI

quando morietur et peribit nōmē eius? Et ingre-
diebatur ut uideret, uane loquebatur, cor eius co-
gregabat iniuitatē sibi. Egressiebatur foras et lo-
quebatur simul. Aduersum me susurrabāt oēs ini-
mici mei, aduersum me cogitabāt mala mihi. Ver-
bū iniquū cōstituerūt aduersum me, nōnē q̄ dor-
mit nō adiicit ut resurgat? Etiā homo pacis mē
in quo sperauī, qui māducat panes meos magni-
ficauit cōtra me supplantationē. Tu autē domine
miserere mei, & resuscita me, & retribuam eis.

Simul, in Heb. perinet ad uersum sequentē. Simul aduersum me su-
surabant &c. Verbum iniquum &c. Felix: Verbum Belibal effusum
est in ipso. Verbum Belibal planē idem est cū eo quod nos legimus, ut
verbum iniquum, sed quod nos in plurimi legimus. Constituerūt aduersarij
contra me, in singulari legit Felix, Effusum est in ipso, scilicet aduersa-
rio, quæ numeri mutatio frequens est, ut s̄epe ante a monuimus.

Nōnne qui dormit non adiicit ut resurgat? Felix: Et qui iaceuit nō sur-
get amplius. Vtrūq; idem significat, scilicet q; semel moritur non amplius
resurrecturum, sed illud cum interrogacione, hoc sine interrogacione. Ver-
bum est impiorum. Panes meos. Felix, Panem meum.

Christi peccata. Christus hic loquens uerbis nostris se planē faretur pauperē, de quo
dixerat & faretur se peccasse, qui tamē peccatū nō fecit, sed nostra pecca-
ta portauit, & oīm eorū reus corā deo factus est, ut aliās dixim. Et pre-
terea ipse semp̄ apud patrē intercedit pro peccatis nostris quasi suis, no-
stra enim peccata suscepit p̄ gratiā, dū nos suscipimus ei⁹ iustitiā p̄ fidē.
Ego hic disco dū oēs in iudice me appetunt precari misericordiā, quia ma-
nis domini tetigit me, nō manus aduersariorū, qui sine deo nūl possent.

Quæ eius paupertas & miseria sit declarat. Inimici, inquit, nūcidere
Non intē- runt apud se consultantes, quādo morietur & peribit memoria nominis
reunt pia. eius? Adeo auide expectant, ut omnia pietatis studia & sancta doctri-
na cum pio homine intereāt. Id quod expectabant in Christo Iudei, sed
frustra, id quod expectant omnes impij & uiri sanguinum de sanctis
predicatoribus, sed clamat de terra sanguinis Abel, & uerbum dei quod
ip̄i prædicarunt perire non potest.

Et ingrediu-

*E*ingrediebatur et c. Elegatissime describit insidias aduersarij. Insidias. Aliquis, inquit, ex aduersarijs quasi amicus ingrediebatur in aedes meas, in hospitium meum, ut uideret, ut scrutaretur res meas, num essent talis qualis apparebat, qualis dicebar etc. Vane loquebatur, uidebatur mea commendare, sed cor eius augebat sibi iniuriam, oia mea difflicuerunt, dum uidit me loquacem ut hominem, agere ut hominem, edere cum peccatoribus, bibere uinum etc. Ita diligenter obseruatum esse Christum quis ignorat? Et Gal. 2. Paulus scribit falsos fratres subintroisse, ut explorarent libertatem quod habemus in Christo, ut, inquit, nos in scrutitate adigere. Additur ergo: Et egrediebatur rursus ex aedibus meis, ex hospitio meo, ex consortio meo, et loquebatur cum omnibus aduersarijs meis. Quia, inquit, homo est ut alijs, unde patimur tantam contradictionem? si moreretur, si posset occidi non resurgeret. Mortuus manet mortuus, mortuus non ecat. Ita impi sentiunt mortuo homine, etiam mori dei uerbū quod predicavit, sed ut tunc, ita et nūc falluntur et frustrantur sua spe. Resurgit dei uerbū, dum non speratur, et pereunt qui illud perire uolebant.

*E*tiam homo et c. Auget miseriā dum et de doméstico proditore conqueritur, cum quo pacem uidebatur habere, et cui multa commiserat, pecunia familiaris, dispensationē mensae, apostolatū, ministeriū uerbi, efficacia miraculorum, qui Petro non uidebatur inferior, qui conuersabatur et edebat cum eo simul, non solū singulis diebus communem cibū, sed etiam uenerabilem eius corporis et sanguinis sacramentū. Hic, inquit, magnum fecit contra me supplantationem, plus alijs me supplauit erecta contra me calce. Hoc est, prodidit me, et tradidit in manus querentiū animā meam. Satis dura haec est Christi querela contra illos qui persequuntur Euāgelium Christi, qui tamē sibi commissum uideri uolūt, ut ueritatē Euāgeliā quasi Christi uicarij tueantur. Iudas sanè multos habet filios. Huc ptinet quod dicitur Hier. 5. Ego autē dixi, Forsan pauperes sunt et fulti, ignorantes uiam domini et iudicium dei sui. Ibo ergo ad optimates, et lequar eis, ipsi enim cognoverūt uiam domini, et iudicium dei sui, et ecce magis bis simul confregerūt iugū, ruperūt uincula. Iccirco percūbit eos leo de silua etc. Hos terreat quod sequitur: Tu autē domine miserere mei, et resuscita me ex hac angustia, ex hac potestate tenebrarū, ex hac morte in qua putat perire etiam nomen meum, et retribuātis, sentient quē persecuti sum. Iudeis retribuū est. Et Christus sedet à dextris dei, donec portat patrem inimicos et suppluatorēs eius scabellum pedum eius.

COMMENTARIUS POMERANI

In hoc cognoui q[uod] uoluisti me, quoniā nō gaudebit inimicus meus sup me. Me autē propter innocentiam suscepisti, & cōfirmasti me in conspectu tuo in æternū. Benedictus dominus deus Israel, a seculo & in seculū, fiat, fiat. *Heb.* Amen & amē.

Voluisti. Fe. Dilexisti. Me autē &c. Fe. Me autē in simplicitate, vel innocētia mea sustēstasti, id est, fecisti et dedisti gratiā, ut psalare i[n] innocentia.

In hoc cognoui & certus sum q[uod] uoluisti me, quia scio q[uod] nō gaudebit inimicus meus sup me, erit quādō faciebit, quādō cōfundetur quā nūc clamat: Saluum faciat eum quoniā uult eum. Me autē propter innocentiam suscepisti, quā deserere nō potes utcūq[ue], ad tempus diſsimiles, & in eternū perstabo in cōspectu tuo, non moriar amplius, nō illi obirentur q[uod] uoluerunt. Sit nomen domini benedictum in æternū. Amen, Amen. Queris quare hic innocentia iactet, qui supra confessus est peccata. Respondeo siue Christum, siue alios p[ro]les esse innocētes in persecutōe, n[on] enim nocuerunt aduersarijs, sed certi sunt q[uod] aduersarij solo ueritatis odio ipsoſ persequantur &c. Vide que dixi Psal. 7.

Summa psalmi, Benedictus qui miserorū tentationes agnoscit. Maledictus qui persecutorum ueritatis iniquitatē consentit.

PSALMVS XLI.

Titulus. (προσκλητισμός) eruditiuū filiorū Chore,

Chorite, id est, filij Chore scribuntur Ianitores tabernaculi siue templi domini, quos puto hūc psalmū fecisse, sicut in titulo apparet. Est autem eruditium siue eruditio qua erudimur, q[uod] si etiam omnia videantur desperatissima, tamen in domino sperandum. Non est hoc uirtutis humanae.

S V M M A. Tribulatiū cor ad dominū suffirat, quādō impij oppugnatores fiduci dicunt: Vbi est deus tuus? nec cessante quotidie fidem tenent, deus tuus? & ut maxime externi desint, tamē oppugnamur impijs et carnalibus cogitationibus, ut fides pereat & fiducia i[n] deū. Hic se cōsolatur primū q[uod] ingressus nūc in tabernacula dei, id est, cōmunionem fideliū siue eccl[esi]ā sanctorū, ingreditur quādōq[ue] ubi uidere liceat facie ad faciem cum leticia deū, de quo nūc impij exprobrat quasi nō adgit. Hæc recordat, sum, inquit, etc. Deinde q[uod] p[ro] suis deus solet mirabiliter pugnare, ut olim i[ps]a terra Iordanis & Hermon. Iosue. 12. ubi et Christus illuminare capi et cōsolari adfectorū conscientias potenti uerbo & miraculis. Mat. 4. ex Esa.

¶.9. Præterea ut maxime omnes flatus terrorū dei inuident, omnia in
pietatis argumentia inuidant, tamē ex solo dei uerbo pendet recordatus
dominum mandasse in omnibus suis scripturis ut laudemus misericordi
am ipius in die, id est, in tempore consolationis, et canemus ei in no-
ste, id est in tribulatione. Quid autem canemus Psalmus. 91. apertius di-
cit. Veritatem, inquit, tuam per noctem, ut hæc diximus Esal. 5.

Quéadmodū desiderat cerua ad fôtes aqua-
rū, ita desiderat aia mea ad te deus. Sitiuit
anima mea ad deū fortē uiuentem, quā
do ueniā & uidebor corā facie dei? Fuerūt mihi
lachrimæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mi-
hi quotidie, ubi est deus tuus?

Felix, Quod èadmodū ceruus uociferat, uel præ desiderio clamat super
inundationibus aquarū (scilicet ut inueniat eas) sic anima mea uociferat
ad te deus. Sitiuit anima mea ad deum, ad deū uiuū. Vel, Sitiuit aia mea Fortem.
ad deū fortē uiuū, quando ueniam et apparbo ante faciem dei? Vbi Viuū;
quis nō uidet, quod uulgo legitur: Fôte m uiuū, neque Græco neque Hebræo
respondere, et mutatione unius literæ corruptum à sciolis quibus uisum
est hoc esse melius?

Hoc est desideriū piaæ animæ languentis et ad ducum suspirantis dū
est in agone siue certamine cū desperatione, ubi nihil aliud uidet, nihil ali-
ud audit, quam ubi est deus tuus? Frustra tu sapiſ contra tot sapientes,
sanctos, atque adeo contra totū mundū, oīa diuersa apparent, et tu manes
in tua stultitia? Cōmūnem deum tibi soli arrogabis? an nō et alij habebunt
uerbū dei? Vide multitudinem aliter sentientiū, uide longam consuetudi-
nem et c. non est hæc uia salutis, uideris omnia sancta contempnere. Deū
esse deū scimus, sed tuum esse negamus, ubi sunt illa glorijsa que tibi de Tenuatio
deo tuo permittis? Hæc est grauiſſima piorū tētatio, de qua diximus Psal. grauiſſia.
tertio, ubi dicit impietas: Nō est salus ipsi in deo eius. Hæc dum nō ces-
sant in mundo, prius animus sentiens his blasphemis suam impugnari fi-
dē et salutē usurpat, flet, dolet, clamat, quare deus dereliquisti me? quan-
do rursus responſies me ut exhibarer spiritus tui consolatione qui in hac
tentatione uideris auertisse faciē tuā à me? in hoc æstu perco, ad te deū si
cio ut refrigeraver tuo spū, que es deus fortis ne præualeat mibi tentator, es
tuus ne aborbeat me mors. Respice i me et miserere mei, quia unicūs et

COMMENTARIUS POMERANI

Ceruus. Pauper sum ego. Ceruum esse cestus impatientem in primis fugatum & canibus & uenatoribus & aquas petere ipsa experientia docet. Et p̄tia. 7. Aene. de ceruo cicurato dicit: Fluvio cum forte secundo Desfluerat ripa; cestus uiridante leuaret.

Hæc recordatus sum & effudi in me aiam meā, q̄ trāsib⁹ in loco tabernaculi admirabilis usq; in domū dei. In uoce exultationis et cōfessionis soni festū celebrātis. Quare tristis es aia mea, et quare conturbas me? Spera in deū, quoniam cōfitebor ei, salutare uultus mei et deus meus.

Effudi
animam.

Consolatio. In hoc cestu hæc quæ sequuntur recordatus sum, et effudi in me animam meam, dilatavi intus cor mū, angustiam animi depul, capi cōsolationē sentire, quemadmodū diximus de cordis dilatatione, Psal 4. Gaujus, inquam, sum bac recordatione, q̄ qui etiam iudicio meo in bâmentis turbatione uisus sum abiectus à consortio electorū, transibo & cōversabor coram deo & sanctis eius in loco tabernaculi admirabilis in ecclesiā sanctorum ubi deus habitat, ubi deus mirabiliter operatur quæ carnales oculi uidere non possunt, atq; idcirco cōtemnūt & derident. Cor. 2. Nihil enim mundanæ lucis est in sanctis sanctorū, sed deus illi inhabitat lux & gloria Hierusalē, Esa. 6. Sinam mundū & regnum illud tenebrarum cum sua sapientia carnali insaniare, ut uoluerit: Habet uerbū dei quo hoc tabernaculū admirabile & cōditur et conservatur, in quo uerbo certo possideo deū meum, dum ipsi dicunt: Vbi est dens tuus? De tabernaculo isto diximus in alijs locis. Transibo autē, inquit, in uoce exultationis & confessionis, id est, laudis & gratiarū actiōnis: In uoce soni festum celebrantis & quasi cœnatiū agentis propter gratiā dei, & pacem quæ est in ecclesiā sanctorū. Felix sic legit: Hæc recordabor & effundam super me animā meam, quoniam transibā cum numero, deducebar cū illis usq; in domū dei, in uoce exultationis & confessionis, cōpia magna populi tripudiatis uel festiuitatem agentis. Quis per hæc nō uidet alludi ad uetus illud templū, sive portius tabernaculū? Hoc uero significatur, præsens esse remedium ubi cū desperatione nobis pugnandū est recordari (modo hoc detur in tanta turbatione) prioris gratiæ & consolatiōnis quando gaudebamus nos à peccatis liberos introduci in cōmunionem sanctorū, & erui à præsenti seculo nequam. Id quod monet eum

Taberna-
cūlum ad
mirabile.

epistola

epistola ad Hebreos, ca. 10. Rememor amini priſinos dies &c. Itaq; ait
 o anima mea quid me conturbas quasi res fit deſperata. bene ſpera de ſpera etc.
 deo, iſta tentatio quandoq; tr. inſibit & canabo & glorificabo deum
 ut ante, quandoquidem per fidem ſcio quod ipſe eſt ſalutare uultus mei, id
 eſt, iſis qui deicium meum uultum rurſum erigat in ſalutem, qui cum fa-
 luit ut pater ſolet mibi ſuo ſpiritu arridere, ut meum uultum exhilaret,
 ſcio quoq; q; ipſe eſt deus meus, ut maxime portæ inferorum iugiter cla-
 ment: Vbi eſt deus tuus? Felix, Quoniam adhuc celebrabo illi ſalutem uul-
 tus ſuus, id eſt, laudabo & gratias agam q; ſaluando me reficit, nec abif-
 cit, ut clamant aduersariæ potefates.

Ad meipſum anima mea turbata eſt, propterea re-
 cordabor tui de terra Iordanis & Hermoniū a
 monte modico. Abyssus abyſſum inuocat in uoce
 cataractarum tuarū. Omnia excelsa tua & fluctus
 tui ſuper me transierunt.

Turbata eſt. Fe. depreſſa eſt. A monte modico. Fe. A monte Mizbar De terra
 Qui ſit mons modicus uel mons Mizbar in ſcripturis non eſt expreſſum. Iordanis.
 Licet intelligere ſcopulos torrentis Arnon, uel locum illic uincinum, ubi
 primum incepérunt pefidere filij Iſraēl terram ſuam percuſſo Seon re-
 ge Amorreorū, & Og rege Baſan, quod repetitur ex hiſtoria Deut. 2.
 & 3. Surgite & tranſite torrentem Arnon &c. Reliqua lege Iosue. 12.
 De mirabilibus enim, ut ſentio, loquitur, quæ deus operatus eſt pugnan-
 do pro populo ſuo in terra Iordanis, in terra Hermoniū, id eſt, Hermo-
 niorū qui dominati ſunt in monte Hermon, ſunt aut in terra Baſan, et
 de mirabilibus in terra montis modici, uel montis Mizbar quā intelligo
 terram Seon regis Amorreorū. Tranſlatores trāſtulerūt ut ipſis uifum
 eſt. Ex Hebreo ſie apte legere poteris, Proprietary memor ero tui proprie-
 terram Iordanis & Hermoniorū, & montis modici.

In uocem, legitur ex græco: Cōmodius tamen fuerit ut legas: In uoce.
 quemadmodū legit Felix. Omnia ex celſa tua. Fe. Omnes undæ tuæ.

Vide q; uaria medietur animus adſtictus qui iugiter audit: Vbi eſt de Remedii
 us tuus? Et uere nō derelictus eſt qui talia potest meditari, que in hoc ipſum
 ſum nobis preſcripta ſunt, ut tentati refugū nō ignoremus. Primū ju-
 ſpirat ad deū. Quemadmodū deſiderat &c. Deinde recordatur cōmu-
 nis ſanctorū, ſe ſcilicet unū eſſe ex illis qui ſucepti ſunt à deo ut cūq; iā

COMMENTARIUS POMERANI

via diuersa apparent. Hæc recordatus sum &c. Tertio recordatur exempli sanctoru, iste et ille sanctus sic quoq; tentabatur et grauius, ut diffideret, & adiuvuit eū dominus mirabiliter, non me quoq; deseret, sed libera bit. Quis enim unquā inuocauit dominū, et derelictus est? Ad me ipsum anima &c. Quarto simpliciter hæret in uerbo dei, et orat ut hærente pos sit, hic tutus es dum etiā cetera cadunt. In die mandabit &c. Et Psal. sequenti: Emitte lucem tuam &c. ut infra dicemus.

Anima, inquit, mea ad me depressa est & in me conturbata, ad me Exempla conturbata est, quæ ad deū, id est, dei recordata melius habet. Omnia iā sanctoru, uidentur desperationis plena, propterea recordabor tui, quid egeris pro sanctis tuis manu fortissima & stupendo totius orbis miraculo in terra Iordanis siue Cananeorum, et in terra Basan & Amorreorū. Impias gentes expulisti & occidisti, ut infra Psal. 43, & dedisti terram ipsorum Israëlitis populo tibi fidenti, postquā omnia erant desperatisima postquā increduli Iudei perierūt in deserto: Tu promiseras, totus mundus contra sentiebat, desperabant & ipsi quibus pr̄missum erat, & tamen factū est: Ego cur desperem? cur non sperē similia, cū & mihi promissum sit &c.? Sed tentatio grauis qua interim premor nō permitit

Abyssus. talia in consolationem mei meditari, alia enī tentatio aliā trahit, abyssus abyssum ad se uocat dum strepunt & horrende super me ō denu pluit de celso cataractæ tuæ, & inferne obruunt fontes abyssi magnæ, non est aufugii. Iudicia tua sentio, manus domini tetigit me. Nemo isia nouit nisi expertus, sed nouit dominus pios de temptatione eripere, sicut eripuit Noë & Loth. Certe magna tentatio sit necesse est quæ bis uerbis desentur, per quæ manifeste alluditur ad diluvium Noë & subversionē Sodomorū, sicut et Psal. 31. Verutamē in diluvio &c. Psal. 11. Pluit super peccatores &c. Et eleganter Esa. 24. Formido & fouea & laqueus &c. quia cataractæ de excelsis aperiæ sunt & cōcidentur fundamēta terræ. Eadem penè quæ in hoc uersu sunt, dixit Ionas, ut legis, Iona. 2.

In die mandabit dominus misericordiā suam, & nocte cāticū eius apud me. Oratio deo uite mē, Dicam deo, susceptor meus es, quare oblitus es mei & quare cōtristatus incedo dū adfligit me inimicus. Dū confringūtur ossa mea, exprobrabant mihi inimici mei. Dum dicunt mihi quotidie, ubi est

est deus tuus? Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in deum quoniam confitebor ei, salutare uultus mei & deus meus.

Dum confringuntur &c. Fe. Cum gladio in ossibus meis opprobria efficerunt me tribulantes me, dum dicerent ipsi mibi quotidie, ubi est deus tuus? Cur deprimeris anima mea, & cur tumultaberis super me? Spe ra in deo quoniam adhuc celebrabo illum salutem uultus mei & deum meum. Cum gladio &c. potest omitti præpositio, & est elegans appositiō, ut sit gladius in ossibus, in medullis, in intimis cordis, illud opprobrium & illa blasphemia impiorum dicentium, Vbi est deus tuus? Quod autem nunc transfert Felix. Celebrabo illum salutem, rursum appositio est.

Dum dies consolationis et gaudij est in spiritu sancto domini mandabit si uemandat, id est, eius uoluntas est, ut eius misericordiam, que operatur in nobis, magnificemus, & dum nox est temptationis interim solū medium est ut cantū eius habec apud me & orationem ad deū uitae meae, ut non obliuiscatur mei, dum et spūs et ossa tremunt & confringuntur ad ipsius borrenda iudicia, quem horrorem augēt impij, dicentes: Non est salus ipsi in deo eius. Porro quod canticum sit, Pal. 17. apertius dicitur, Laudans inuocabo dominum, & ab inimicis meis saluus ero. Et aperte Psal. 91. Veritatem tuam per noctem, Sed haec alibi.

PSALMVS XLII.

Titulus nullus in Hebrœo. Cohæret aut̄ sententia huius Psalmi cum Psalmo præcedenti, licet etiū Hebræi diuidant hunc ab illo, et uides hic oratione de qua supra dixit, Oratio deo uitae meae, dicam deo &c.

Ivdica mihi deus, & iudica causam meam ex gente non sancta, ab homine iniquo & doloso erue me. Quia tu es deus fortitudo mea, quare me repulisti? & quare tristis incedo dum affligit me inimicus? Emitte lucem tuam & ueritatem tuam, ipsa me deduxerunt & adduxerunt in montem sanctum tuum & in tabernacula tua. Et introibo ad altare dei, ad deum lætificantem iuuentutem meam. Confitebor tibi in cithara deus deus meus, quare tristis es anima mea & quare conturbas me? Spera in deum quoniam confuebor

Die misericordia.

Nocte ueritas.

COMMENTARIUS POMERANI

confitebor ei, salutare uultus mei et deus meus.

Iudica causam meam ex gente non sancta, id est, incredula et impia, quae dicit, Vbi est deus tuus? Fe. Contra contentionem meam de gente non sancta, id est, tu agere pro me, ego contendere et vindicare ut non possum, ita non debeo. Et exponit dicens, Ab hoie iniquo et doloso erue me, qui sequitur

Iniquus. iniustitiam, nam fidei iustitiam non nouit, et praeterea mibi nititur persuadere ut non agnoscatur deus meus dum in alia me confidere uult quae non sunt dens, ut sunt mea opera, iustitiae et uires humanae et c. Hic oibus dolis agit, ut hoc accipiatur pro via ueritatis et scietatis quod sancta specie ipse mibi ostentat et probatur. Vide Psal. 5. et alibi. Vides itaque in Psalmis et in prophetis quod despiciuntur et damnata sit apud impios gloria fidei: Non enim sum finitus iustitiae hypocrite ut deo solo gloriemur, sed iudicant hoc esse haeresim et nihil minus nos habere quod gloriamur, dicunt enim, Vbi est deus tuus qui omnia tibi facit sine tuo arbitrio et conatus? Quia tu es deus fortitudo mea per quem iniustus ero contra oculos portas inferorum, clamenter interim ad rauum etiam, Vbi est deus tuus? Vel hinc uide quod super emendauimus, Sitiuuit anima mea ad deum fortem et c. Quare me repulisti? id est, quare non adiuuas, sed tu quoque uideris adiuuare consilium impiorum contra me, Iob. 10. Quare lugeo non accepta fructus tui consolatione? Emitte ergo celum lucem tuam et ueritatem tuam. i. per spiritum sanctum illumina cor meum uerbo tuo et promissionibus tuis. Spiritus lux est, uerbum ueritas, sine quibus omnia sunt mere tenebrae et mendacium. Spiritus docet oculum ueritatem ut confundantur omnes fructus mendaciorum. Verbum dei est quidem ueritas, quae sola saluat, sed sine luce non est tibi ueritas, non enim credis. Ministerium quidem uerbi per hominem sive per litteram uenit ad te, sed non intelligis nisi intus luce dei illuminaris uisus et cogitatio. Ne querito ergo inter homines aut in tuo ingenio, ratio et sapientia sive uiribus, quod hic petitur ut a deo emittatur, quandoque de dei est, neesse est ergo ut ex illo fonte fluat. Emitte, inquit, lucem et ueritatem planè non aliâ quam tuâ ô deus. Ipsa me deduxerunt in via recta, et adduxerunt ad te deum uite meae in monte et in tabernacula tua, ubi tua sanctitas inhabitat. i. per lucem tuam et ueritatem tuâ introductus sum in consortium electorum, in regnum lucis et hereditatem dei aeternam. supra sic dixit, Haec recordatus sum et effudi et c. Præsentanea est collatio recordari se adscriptum numero electorum, quemadmodum Christus ait,

Gaudete quod nostra uerba scripta sunt in celis. Fugabuntur tenebrae ubi sic cogita-

Dolosus. Gloria fidei sive gloriatio. Lux. Veritas.

se cogitaueris. Ego à deo uocatus sum, uerbū suū misit mihi, si grū accep-
pi baptīsum, pignus dedit Christum et sp̄ū suo me subarauit &c. quid
alienam uocē audīo? quid me turbant peccata mea? quid uane suadent ui-
ri sanguinum & dolos? nunquid deus mihi potest aut fallere? nun-
quid frustra omnia ista egit pro me? &c. Fe, legit in futuro, Ipsa me dedu-
cent & adducent. i. ubi tu me illuminaueris, gaudabo rursum de confor-
tio sanctorū, ex quo, tentatione urgente, cogor uereri ne me abieceris. tunc
liberatus ex gente nō sancta sinam furere qui furunt, in congregatiōe cre-
dentiū adibo ad altare tuū non manuſārum. i. ad te deum qui lātificas
iuuentatē meam, qui postquā penē inueterauī inter cōs inimicos me-
os Psal. 6. consolatione & innouatione tui spiritus exhilaras me rursum
nouā boiem factum, qui reparas animā meā iuuentutē, ut aquilæ, Psal.
102. illuc non offerā sacrificiumtaurorum aut vitulorum, sed sacrificium
laus, quo omnia tibi feram accepta. Confitebor inquit, tibi in ciubarā, id
est, laudabo te & sanctificabo nomen tuū gaudio spiritus. Alluditur qui-
dem per hæc ad illud tabernaculum uetus & altare et cantica ciubaræ,
sed illa non significantur, ut alibi diximus, uel Psalmo. 25. Cū igitur ista
leticia per deum mābi restet & nō sint omnia perdita, ut cogebar in ten-
tatione uereri, quare tristis es anima mea? &c.

PSALMVS XLIII.

Titulus. (προσκέλευσι) filiorū Chore eruditissimū.

Credentes siue Iudæi siue gentes, unus in Christo populus sunt, sed Ante Chri-
tum Iudæis salus, ut ait Christus Io. 4. quoniam ex eis Christū secundum sū et post
carnē & apostolos primosq; uerbi euāgelici prædicatores accipimus. Christum
Qui ergo unus populus sunt, Paulus Rom. 2. citat ex hoc Psalmo testi- credentes
monū de persecutiōe Christianorū, dicens, Sicut scriptum est, Propter unus sunt
te mortificamur tota die &c. Sicut enim populus dei diffusus inter gē populus.
ies in captiuitate oī male audiebat et ppter deū adfligebatur, Ita et nūc.

S V M M A. Credentes dicunt, Deus tu mirabiliter exaltasti nos
data terra promissionis ex qua eiecisti gentes tuo ope tuaq; potentia, ut hic
beneficium agnoscamus & nūbil gloriemur de nostris viribus. At nūne
tradidisti nos in manus aduersiorum omnibus expositos malis & op-
probrijs, non tamen negauimus nomen sanctum tuum, quin & tu ipse
non ignoras quod propter te mortificamur tota die &c. Noli ergo semp-
disimulare, libera nos non merito nostro, sed propter tuam misericordiā.
In hoc Psalmo omnino reicitur opus nostrum, ut es nos tūc, sapientia



COMMENTARIUS POMERANI

Eiustitia nostra; & omnia quæ salvationis nostræ sunt tributariae
dei operationi, dei uiribus, dei illuminationi & misericordie, quæ exhibe-
bit nobis dominus non ob aliâ causam quam quod diligit nos et miseri-
cor est, ut qui gloriatur in domino gloriatur.

Deus auribus nostris audiuimus, patres nostri annūciauerunt nobis. Opus quod operatus es in diebus eorum, in diebus antiquis. Manus tua gentes disperdidit & plātasti eos, adfixisti populos quos & eieisti. Non enim in gladio suo hæreditauerunt terram, & brachium eorum nō saluauit ipsos. Sed dextera tua & brachium tuum & illuminatio uultus tui, quoniā dilexisti eos. Tu es ipse rex meus et deus meus, qui mādas saluationes Iacob. In te inimicos nostros uentilabimus cornu, & in noīe tuo cōtemnemus insurgetes nobis. Nō enī in arcu meo sperabo, & gladius meus nō saluabit me. Saluasti enim nos ex affligētibus nos, & odiētes nos cōfudisti. In deo laudabimus tota die, et in noīe tuo cōfitebimus in seculum.

Ventilare Qui mandas. Fel. Manda. Ventilabimus cornu, id est, per te immo-
cos nostros frangemus et fugabimus solo bucinaruū strepitū etiam fore am-
mis. Sic. 1. Macha. 7. Venilabant eos coriābus. Videtur tamen à corni-
bus animalium pugnatū hoc translatum, quæ iactant ut feriani im-
petu suo. Fe. sic. In te inimicos nostros percutiemus, in nomine tuo conad-
cabimus insurgentes in nos. In deo laudabimus. Quia legūt, laudabimus,
intelligunt quod populus dei magnificatur à gentibus iugiter propter mi-
rabilia quæ deus illi fecit. Verū nō conuenit in hoc Psalmo, mundus enim
ridet & contemnit quæ dei sunt. Et hic uersus scipsum exponit, di-
cens: Et, in noīe tuo confitebimus in seculū, quod plane est idem cum pre-
Laudabi- Paires do cedenti oratione. Et Fel. sic habebit, in deo laudabimus tota die, & nom-
mur. etat filios. tuum in aeternum celebrabimus. A patribus, inquit, audiuvimus,
qui apræceptum est, Deut. 6. & alibi ut patres narrarent filiis suis pre-
cepta dei & mirabilia quæ fecit pro ipsis, ut non obliuiscantur dei etc. In
quo cōmissum est patribus, ut in domibus suis sine Episcopi & docto-

vs, id quod & diuinus Augustinus solebat monere patres. Quod nos, in-
qui, sumus docentes in ecclesia, hoc uos singuli estis in domibus uestris.
Sic uero doceant, ut omnis iustitia, omnis gloria tribuatur deo nostro
operibus: quemadmodum hic clare uides. Id quod est uere fidem & fiduci-
am in deum docere. Dextera, inquit, tua non hominum manus, & bra-
chium tuum non ipsorum potentia, & illuminatio uultus tui non ipso-
rum sapientia & prudentia, fecit haec omnia, nulla alia causa qua p di-
lexisti eos, qua p quasi pater tibi cōplacuisti in eis, sola bonitas & mise-
ricordia tua illic produxit pro populo tuo potentiam & brachium tuum et tas.
illuminatione uultus tui, Rom. 5. Dilexit nos cū adhuc essemus intimici.
Ephe. 1. Dilexit nos in Christo ante mundi cōstitutionem. Non attinet
hic admonere de historijs quae notissimae sunt ex sacris libris. Et profecto
in hoc Psalmo ostenditur nobis qd ex historia discamus, nēpe primo fidei,
deinde fidei, quae duo separare nō licet. Ad hoc enim præteritorū dei be-
neficiorum recordanur, ut porrò speremus ad futurū qui antea non de-
fuit vel nobis vel alijs. Vnde ait, Tu es ipse etc. Manus tua nondū est ab-
drenata, Tu es qui mittis liberationē & uictorias & triumphos popu-
lo tibi fidenti. Per te ridebimus in insultis aduersariæ potestatis & quicq d
è regno tenebrarum tuæ ueritatis lucē nō sustinet. Nostræ uires, nostræ
opabili nihil sunt. arma nostra, inquit, Paulus sunt potentia p deum. Tu
saluas nos, tu confidis in magna molientes & insano furore in popu-
lum tuum correptos. Idec eo dignū est & salutare nobis ut beneficia ed
reframus unde ad nos uenerunt, ne quid nobis arrogemus, aut ingratia in
uaniam. Laudabimus, laudes cantabimus & gratias p deum, & per
nomen tuum o deus laudes prememus tota die, id est, iugiter et in æternū.
Habeto gloriam qui fecisti rem, nō hic nomen & fama nostra glorificetur,
sed nomen tuum su benedictum in æternum, Amen.

Quæris quare in bellis usi sint armis, & silio, insidijs &c. si nihil illie
furunt arma et quicq d est dum anarum uiriū? Respōdeo, omnia illa illie
nihil fuissent etiam iudicio carnis, ut uides Deut. 1. & Numerorū. 13. &
14. aduersarij giganteis appellatur Turbes usq ad cælum munitæ dicun-
tur. Nihil, inquam, fuissent nisi adfuerat uerbū dei quod creditum efficit
omnia. Tamen iussit deus adhiberi quæ humana uidetur, ut doceret nos
nō tenere deum. Tentatio dei fuisset si sic argumentati fuissent, Deus pro-
misit nobis istas ciuitates ut ingressi possideamus, ergo hic expectemus do-
cens cives excant, Imo ipietas fuisset dicere; Deus tradidit armis nostris su-
scipien

COMMENTARIVS POMERANI

scipiendas ciuitates, nos tamen sine armis uolumus habere eas. Sicut et
hoc est, Dns dñs conseruat mibi uitam, & conseruabit etiā si non edero
& bibero etc. Itaq; sic accipe, pius homo nibil agit nisi certus sit deo pla-
cere quod agit. Certus aut̄ est per uerbum dei. Vbi uero sic certus est, au-
tur in rebus huius mundi sua ratione, suis uitribus, suo ingenio à deo con-
cesso, ne creatura dei sit ociosa ad id quod scit deo placere. Hic uerbum dei
prae cedit, omnia alia nostra sequuntur, ita ut iam non sint sue suiq; uitri,
sed uerbi dei, per quod omnia creata sunt, per quod tuū ingenū, tue ui-
res tibi datæ sunt. Nam in talibus nō confidis sed sic sentis: Ego quidem
ista facio certus quod deo placeant, uerū in his non cōfido, dei est uel pro-
mouere, quod facio, uel amouere, Ago quod deus dedit, expecto quod deus
uult & c. quemadmodū edo, bibo, ad uitæ conscruationem, sic enim ordi-
nauit deus, uerum tamen in edendo et bibendo non confido, Nam uelā,
ut bibam tamen ad unam horam non sum uite meæ securus egr.

Nunc aut̄ repulisti & confudisti nos, et nō egre-
dieris deus in uirtutibus nostris. Cōuertisti nos
retrorsum prope inimicos nostros, et qui oderūt
nos diripiebāt sibi. Dedisti nos sicut oves escæ,
& inter gētes disperdidisti nos. Vendidisti popu-
lum tuū sine precio, & non fuit multitudo in cō-
mutatiōibus nostris. Posuisti nos oppropriū ui-
cinis nostris, subsannationē & derisuī iis qui in
in circuitu nostro sunt. Posuisti nos i prouerbii
in gentibus, cōmotionē capitis in populis. Tota
die uerecūdia mea cōtra me est, et confusio faciei
meæ cooperuit me. A uoce exprobrantis & oblo-
quentis, a facie inimici & persequentiis.

Nunc aut̄. Fe. Verū tamen oblitus es, & confundisti nos & nō egre-
dieris cū exercitibus nostris uel non es egressus &c. Obloquentis. Fe.
blasphemantis. Persequentis. Fe. Ultoris id est, qui se contra nos uicijā
tur offensus ueritate, ut Psalmo. 8. Destruas inimicum & ultorem.

Crux. Hic uides crucem populi dei, cuius quidem gloria & gloriatio et po-
tentia atq; uictoria deus est, ut supra dictum, sed tamen expositus est om-
nibus mundi malis (ut olim populus Iudeorum in Aegypto, deinde et
in captiuitate)

in captiuitate Babylonica) ut diuina uirtus paternaq; clemētia mirabili
te in iżitatiōe et p[ro]secutiōe seruādo, et ab ea liberādo magis innoteſcat,
et ut ip[s]i dicimus ipsa experientia, utrum diligamus deū an nō, id quod
extra tentationem fieri non potest. Sic enī ait dominus Iudicū. 2. Expe-
nir in gentib[us] relictis Israēlē, utrum custodiāt uiam domini et c.

Propter uersum, Vendidisti populum tuum et c. estimant quadam
hi dicit de nouissima captiuitate Iudeorū sub Romanis, quādo quādā ce-
cūdatur, alij poricēto a fāme moribantur, alij ad feras cū ludibrio pij-
abētur, alij in seruitutē p[re]ceptuā uendebātur. ut testatur Iosephi historia.
Id quod sic permittimus, ut reliquiae Israēlis per Christum saluat et hoc
ipsum opprobrium populi sui coram deo conquerantur, et orent ut hoc
opprobriū auerat quibusdam conuersis et illuminatis qui cœitate
tenentur. Nam ut h[ec] dicant impij, qui Romanis traditi sunt, psalmus
non permittit. Fidclium uox hic auditur, qui deo p[er] fidem semper adhæ-
ret, et in persecutione a deo non defecerunt, et qui hoc ipsum quod pa-
tuntur, propter deum deiq; ueritatem et iustitiam patiuntur, id quod
sequentia Lucæ clariss ostēdunt. Non, inquit, oblii sumus te et c. Quo
nisi propter te mortificamur tota die et c. Nihil aliud ergo significat uer-
sus, Vendidisti et c. quām. Tradidisti nos in manus alienorū gratias, id
est, quā nullam habent eau[em] nos possidendi et persiquendi, et nō fiat
mutuū, scilicet precij in cōmutationibus nostris, uel corū scilicet popu-
litui, id est, uili uendidisti, et quasi proielanēta abiecesti nos in manus
impiorū, qui uolentis et humanis doctrinis nos premūt, et fratres no-
stris in errore teneant, et ignem gladiumq; adhibent, ne libere[m]ur ex mi-
sericordia tua et scandalis Euangelijs, nec aliud patimur inter gentiles
Christianos, quam olim prophetæ et ueritatis amates, et deinde apo-
stoli inter gentiles Iudeos. Nā primorū martyru[m] inter gētes uidetur to-
lerabilior fuisse cōditio, ubi errore mētes seduci nō potuerūt. Hic nobis so-
latio sit, quod dominus promittit post captiuitatē, Eja. 52. Executere de-
pulvere, eosurge, sede Hierusalē, solue uincula collī tui captiuā filii Siō,
quia h[ec] dicit dominus: Gratis uenundati es sis, et sine argēto redime per Euā-
gelium. Ablatus est populus meus gratis. Dominatores eius inique agūt,
dicit dominus, et iugiter tota die nomē māu blasphematur. Quā pulchri
super mētes pedes et c. ubi: promittitur liberatio p[er] Euangeliū prædica-
tiū. Et ca. 26. cantant ab errore ueteri liberati. Domine deus noster pos-
ſedrū nos domini absq[ue] te, tantum per te recordemur nominis tui.

Vēdidisti.

Redēptio
per Euā-
gelium.

Q. Igitur sic

COMMENTARIUS POMERANI

Igitur sic dicit populus dei: Tu domine deus qui soles pro populo tuo pugnare, et uictoriam tribuere. Nunc in his malis abieisti nos, et fecisti nos opprobrium aduersarijs, non ades prelijs nostris ut olim, uideris nos dereliquerisse, uertimur in fugā, et diripiūtur spolia nostra. Impugnamur undique, et mente et corpore, et multi ex nobis in errorē cadūt, oēs uero confusione tenemur, dum impi in gloria sua iustitiae regnāt, quasi oues paratae ad macellandū etiam si sumus, quasi indigni quos sustineat terra, putat etiā se isti gentiles, qui in circuitu nostro sumus, id est, inter quos agimus, qui uerbum tuum oderūt, obsequium praestare deo, dum distieriam nos iactant, et proverbia irrisio[n]is de nobis faciunt, conuidentes praedicatione et irrisione capitula et blasphemates, ut et Psal. 21. scriptum est.

Hæc oīa uenerūt super nos, et nō obliti sumus tui, et nō iniuste egimus in testamēto tuo. Et nō retrocessit cor nostrum, et declinasti semitas nostras a uia tua. Quoniā humiliasti nos in loco afflictionis et cooperuit nos umbra mortis. Si obliti sumus noīis dei nostri, et si expandimus manus nostras ad deū alienū. Nōne deus requiret ista? ipse enim nouit abscondita cordis. Quoniā propter te mortificamur tota die, et estimati sumus sicut oues occisionis. Exurge quare obdormis dñe, exurge ne repellas ī finē. Quarē faciē tuā auertis, obliuisceris inopiae nostræ et tribulationis nostræ? Quoniā humiliata est ad puluerē anima nostra, adhuc sit ad terrā uenter noster. Exurge domine adiuua nos, et libera nos propter nomen meum.

Et declinasti et. Sic est in Graeco et in Hebreo, uerū Hebreis Et nō de- mos est in cōiunctis orationib[us] nō repetere negationē, quæ mox pre- clinasti. sit, sed subaudire. Intellige ergo, Nō declinasti, quæ admodū precedit. Non retrocessit. alioqui uidebis orationes sibi pugnare. In circa ut error nitatur, nobis omnino legendū esset. Et nō declinasti, uel, Ne declinasti, id q[uod] sentiēta ex Hebreo postulat. Et Hieronymus hoc intellexi, qui paulūl immutauit Hebreū sic, Nec declinauerunt gressus nostri à semita tua. Afflictionis. Felix, Draconis, id est, inter infidiles et blasphematos uerbū tuū,

uerbitui, ubi locus est regnum Satane.

Nonne deus regret ista? Felix, Certe deus requirat hoc, id est, deus ut Requirit ut existat in nos, sicut in Ezechiele. Sanguinem eius de manu tua regred. deus.

Repellas. Felix obliuiscaris. Auertis. Felix, Abscedes. Nomine tuum.

Felix. Misericordiam tuam.

Hoc scilicet est quod supra monuimus, quod uerba haec sunt illorum qui persecutione & temptatione sustinente propter deum, nec deficiunt, sed persistant in fide, dicentes: Propter ista non negauimus nomine sanctum tuum, nec defessimus a fiducia tua, non egimus iniuste in pacto uerbi tui, id est, ad iniunctorum infidelitatis non declinauimus a iustitia fidei, et non declinasti etc. Id est, ut gratiam praestitisti, ut stare potuerimus in via tua, ne quid hic nobis arrogemus. Et hoc ipsum loquimur coram te teste, qui nosti corda. Quoniam detecisti nos in loco temptationis, et nihil uidimus, nisi speciem mortis & desperatione uitae (sicut Psal. 22. de umbra mortis dicitur est) si propterea obliuimus, ne inuocaremus nomine tuum, et deficeremus adorando idola gentium, vel confidendo in iustitiis hypocritarum, quae est uera idolatria, aliquid aduersarij urgebant, ut considererem in aliud quam in deum uerum, ut facere mibi deum alienum, ut iustitiam inuisibilem adscriberem rebus visibilibus & elementis huius mundi, et regnum Christi quod non est de hoc mundo facerem regnum huius mundi, et pompan quandam gloriarum, & uananam. Si, inquam, propter temptationem nobis a te missam hoc fecimus, nonne tu vindicabis qui nosti occulta cordium? Nam ut maxime foris non extendas: ut inuocando manus ad deum alienum, ut gentes faciunt, tamen in corde extenduntur manus ad deum alienum, quando in aliud fiditur, quam in deum uerum, ut hypocritae iustitarij faciunt, qui suis operibus & iustitijs fidunt, deo diffidunt, uerbi dei egregij conceptores. Quia uero propter te iugiter sumus in morte, quia tuum uerbum nolumus deserere, et estimamus sicut oves quae seruatur matello, ut occidamus, ut edamur, ut percamus. (Rom. 8. & 2. Corinth. 4.) exurge, quare dissimulas (ut in nativitate Christi Matt. 3.) Videris nobis dormire, dum non adiuuas, cum tantum scriptum sit: Ecce non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israël. Ne abiicias queso ros in aeternum, quia ad tempus nos uis mala pati. Quare auertis facies quasi digneris audire: id quod grauius nobis est omnitemptatione, uideris ab inimicis stare, qui tamen non ignoras quid quare patiamur, quia deicta est penitus alia, id est, uita nostra et ueteris, id est, corpus nostrum in terram, concuclatio hominum facti sumus. Aduua nos pro-

Dcus
alienus.

Q. 2 pter no-

COMMENTARIUS POMERANI

per nomen tuum, siue misericordiam tuam, non propter iustitiam nostram,
non quia in tentatione non te negauimus, nihil habemus in quo fidamus.
Tua causa agitur, tulibera &c.

PSALMVS XLIVI.

Titulus. πορφυρίῳ super lilia filiorum Chore eruditium canticum.

Lilia. Lilia sunt sponsus & sponsa, id est, Christus & ecclesia, quibus hoc canitur epithalamii. Vnde Ephe. 5. Viri diligit uxeres, sicut & Christus dilexit ecclesiam &c. Canticorum. 2. sponsus dicit: Ego flos campi et lily conuallium. Et de sponsa: Sicut lilym inter spinas, sic amicinas inter filias. Hæc sponsa est ex multis congregata, ideo in hoc Psalmo post quam de desponsatione dictum est, additur: Virgines post eam, proxime eius afferentur tibi. De quibus sponsa dicit Canticorum. 6. Dilectus nunc descendit in hortum suum ad areolam aromatum, ut ibi pescatur in hortis, & lilia colligat. Ego dilecto meo & dilectus nucus mibi qui pescatur inter lilia, id est, inter castas per fidem mentes, quemadmodum Paulus dicit: Despodi uos uni uero virginem castam exhibere Christo. Hæc sunt nuptiae, quas rex fecie regi filio suo, Matth. 22. qui dicit Psalmo. 2. Ego autem constitui regem meum super Sion montem sanctitatis meæ. Et hic propheta ad Christum, quemadmodum et epistola ad Hebreos interpretatur, ca. 1. Vixit, inquit, te deus dens iuuis &c.

SVMMA. Christus deus & homo hic canitur, atq; adeo regnum eius & nuptie spiritu dei foecundæ, id quod in Psalmo ipso videbimus.

ERUCTAVIT COR MEUM UERBURNI BONUM, DICO EGO
OPERA MEA REGI. LINGUA MEA CALAMUS SCRIBENTIS.

Prefatio epithalamij. Hic est unus uersus in Hebreo, de quo, autore Augustino, multa commenti sunt. Tu uero sic accipe, Propheta exorsurus nuptiale carmen bis uerbis prefatur, ut deinde canere incipiat. Cor, inquit, meu musico et capula spiritus dei plenius, eructavit, id est, ad audiū fidelium produxit uerbo bonū, id est, carmē suave. Ego dico, hoc est, ego iū cāto regi, siue ad honorē regis opera mea, id est, canticū quod feci. Lingua mea qua profero uerbū, qua dico opera mea regi, est calamus scriptoris uelociter scribentis, id est spiritus sancti, qui ne scire tarda molimina ad componendū diuīq; meditantū docē Carmen, quemadmodum humana carmina non subito scribuntur, sed mat-

sed mox illuminat, et dat intelligentiam, mox scribit in corde, et lingua canit, quemadmodum et Maria uides proprieate cantum, Magnificat q.d. Verbum quod eructo, et opera que dico uel cano, non sunt litera, sed spiritus. Lingua est hic calamus spiritus, scribebentis subito in corda auditorum, verbum uacuum est, non mortua litera. Vide quam breuibus uerbis pronuntia nos propheta ad audiendum epib. damum. Qui non atrameto, sed uerbo et lingua scribit uelociter, in corda scribit, non in librū, quod est ministerium formis, non literis secundum Paulum. Si et Esaias, ea.s. catabur us praefatur, dicens: Catabo dilectio meo cantum patrum mei de uinea sua. Sequitur ergo nunc carmen quod canit regi Christo: Speciosus forma et c.

Speciosus forma prae filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis. Propterea benedixit te deus in auctoritate tua. Accingere gladio tuo super foemur tuum potestissime. Specie tua et pulchritudine tua, et intende, et prosperare, et regna. Propter ueritatem et misericordiam et iustitiam, et deducet te mirabiliter dextera tua. Sagittae tuae acutae (populi sub te cadent) in corde inimicorum regis. Sedes tua deus in seculo seculi, uirga directio uirga regni tui. Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem. Propterea unxit te deus tuus oleo laetitiae praecipibus tuis.

Et intende, et prosperare, et regna propter ueritatem etc. Fe. Et de cor tuo prosperare, et a supra uerbum ueritatis et misericordiam et iustitiam, et docebit te terribilia dextera tua. Quo significatur regnum Christi Euangeliu regnat et per Euangeliu, quod est gladius spiritus, uerbum ueritatis, nulla hypothecia regnatur. trium doces, nibilis; falsi admittes, seruas fideliter quod promisit, uerbum misericordiam, non uerbum austeriorum, ut legis erat, uerbum iustitiae quod creditur iustificat. Et docebit etc. id est, terribilia et mirabilia experieris per tuum ipsum potentiam in hoc uerbo, siquidem potentia dei est in salutem omnium credenti, Ro. 1. Populi enim sub te cadent, et inimici tui servient se esse possit non posse, id quod illic quoque addiur: Reuelatur enim, ait, ira de celo super omnem impietatem et c. Iniquitatem. Fe. Impietatem. Christus

Qui bono describitur ceteris speciosior, et a deo maiori gratia dona rex, Deus tuus, rex, constitutus, et in equitibus dens appellatur, certe deus et homo et homo.

COMMENTARIUS POMERANI

Et ut non dubites hic Christum describi, de quo et Psal. 20. Et 71. etc.
Sed adverte in Psalmis scriptores graecos penè ubiq; abusos articulo no-
minatiu o p ad uerbio uocādi ū, ubi uocatiu occurrerū, ut uidere licet
in his & similibus, Miserere mei deus, Deus in nomine tuo salui me
fac. Confitantur tibi populi deus. Ita & hoc loco, Sedes tua deus in se-
culum seculi, & ubi hoc citatur in epistolo ad Heb. ca. 1. Quod admone-
re quid hoc loco hæreas, nā & in sequentibus dicitur de hoc ipso rege,
Quoniā ipse est dominus tuus uel deus tuus, & adorabis eū. Et Esa. 9.
Parvulus natus uocatur deus, & pater futuri seculi, cuius regni nō se-
finis. Id quod repetit angelus Lucae. 1. ut taceam quæ dicuntur Psal. 71.

Regnum
Cristi.

Regnum Christi describitur hic regnū gratiæ & misericordiæ, sed
potens in uerbo salutis, quod quidē omnia nostra damnat, sed tamen in
salutem credentibus. Creditum enim uerbum pro mortificata carne do-
nat spiritum sanctū, quem primum accepit Christus homo, non ad me-
suram. Atq; hæc est huic loci summa. Lex erat terribilis, minabatur,
occidbat, deus illius erat ignis deuorās, loquebatur de medio ignis, ut ba-
bet histioria, cogebatur fugere conscientia rea, et mediator ille Moyses in-
telligi nō potuit, non enim potuerunt intendere filii Israël in facie Moysi
præ splendore uultus eius, maiestas diuina hic omnia terruit, quia spiri-
tus non dabatur lege, sed fide, sicut ait Deut. 5. Quis det eos talē habere
mentem, ut timiat me, & custodiāt omnia mandata mea in omni tempo-
re &c. Hic autē ubi placuit deus per suavitatem prædicationis saluos facere
Euangelium, credentes, uerbum caro factū est, & apparuit deus ianuam, nobis si-
mēlis, speciosus, iucundus; aspectu, & dulcis affatu, cui nūc canit pro-
pheta, dicens: Tu qui speciosus es forma præ filiis heminū, qui super os
homines iam homo factus mitis es, & nihil scueri in te habes, ut allicias
non terreas peccatores & publicanos, gratiam, non scientiam, nec cogni-
tionem, ut lex, habes diffusam in labijs tuis, ut doceas Euangeliū, quo
credito per gratiam donantur omnia peccata, & hæredes æterni regni
constituimur. Quid quæso iusu iucundius, quid auditu suauius? quis non
cuperet adesse & spectator & auditor? Propterea, inquit, benedixit ti-
bi deus in æternū, quia, inquit, speciosus es præ oībus, & gratiā predi-
cas, benedictionē æternā à deo patre accepisti. Psal. 20. Tu es enim semb.
illud Abrabæ, p quod benedicēdæ erat cū tæ cognatiōes terræ, p quod
qui nō benedicūtur, manent in maledictiōe æterna. Accingere o rex no-
st̄er gladio tuo, id est, Euangeliū, uerbo spiritus, Ephe. 6. superueniūtū,

Moyses,
Lex.

Christus
Euangelium.

id est.

Neq; in assumpta humanitate tua, hoc est, appareat humanitas tua
 que predicatura est uerbū salutis, o potentiissime ad saluandū etiam ad
 infima tartara deictos & desperatos peccatores modo te audiant, &
 tuum potentiissime ad dannandū omnes aduersarias potestates & quot
 qui resistunt Euāgelio. Blandicie ista tua et decorē affice nos et pspere
 eg in omnibus. Et regna, ut à terroris mortis regno et errore tenebra
 rā sp̄lēdū tuo, gratia labiorū tuorū et tua benedictione eterna liberemus
 Et hoc siuit, nempe ut regnes, quia uerax es, nemine fallit tuū uerbum, quia
 mansuetus es, nemine terri tuū uerbi, quia iustus es, omnes iustificat &
 absolvit à peccato tuū uerbum, modo ei credatur. Talē enim decet esse re
 gen qui uerax sit, mansuetus & iustus. Et deducet te mirabiliter dextera
 tua, est, mirabilia efficies per tuam ipsas potentiam dū potenti uerbo p
 efficaciam spiritus tuū conuertes corda impiorū. Nam populi tuo regno p
 sagittas tuas, per gladiū spiritus subiiciuntur. Erunt enim hæ sagittæ la
 borū tuorum acutæ in corde inimicorum regis, id est, tuorum inimico
 rū qui es rex, ut aliorū occidatur in corde impietas, & credant fideli deo
 animas suas, alijs uero qui non crediderint inuidia uerbi tui contabescant
 et cecidentur, occidantur in eternū. Alij enim inimici Christi ex uerbo
 Euāgeliū sunt amici, alijs plus inimici utrūq; mirabilis efficit dextera
 dei Christi eius, Roma. 1. Esa. 6. Sequitur, Tremue tuus & regnū
 tuum est eternū, ne quis uereatur istam gratiam & mansuetudinem
 tuam quandoq; desuturam. Sceptrū regni tui quo moderaris omnes quot
 quot in tuo regno sunt, sceptrū est directionis non erroris, sceptrum iu
 stitiae eternæ quo omnes iustificantur, est autem tuū uerbum quod gladi
 um, quod sagittas ante diximus, sed gladius & sagittæ sunt dū adhuc
 uerbo pugnat Christus, ut impietatem cordis nostri extrudat et sibi cre
 dentes faciat, sceptrū uero dum iam expulso errore regnat, hic iustitia est
 illuc ingredi cupit. Hæc est uirga qua Christus occidit Antichristi regnum
 Esa. 11. Et percutiet terram uirga cris sui, & spiritu laborum suorū oc
 cidei impium, quod & Paulus repetit. 2. Tessa. 2. Sequitur, Dilexisti iu
 stitiam, dilecti fidei. Ro. 3. & odisti iniquitatem vel impietatem, id est, in
 credulitatem cui nibil cum deo commercij. Atq; hoc docet tuum uerbi credi
 tu quo donatus spiritus, Gala. 3. ut tua similes in regno celorum in ecclēsia Diligere
 tua efficiamur, ut primū diligamus iustitiam, deinde odio habeamus ini primū
 gratiæ sue iniustiā, nisi enī illud præcesserit, hoc nō sequetur. Quapropter iustitiam.
 errant qui recr̄atione peccatorū, et amissi regni & accepti damnu et p

COMMENTARIUS POMERANI

Et, ut non dubites hic Christum describi, de quo et Psal. 20. & 71. sed aduerte in Psalmis scriptores grecos penè ubiq; abusos articulos minutiū o p aduero uocādi ū, ubi uocatus occurrit, ut uidere licet in his & similibus, Miserere mei deus, Deus in nomine tuo saluū me fac. Confiteantur tibi populi deus. Ita & hoc loco, Sedes tua deus in seculum seculi, & ubi hoc citatur in epistolo ad Heb. ca. 1. Quid admone ne quid hoc loco hæreas, nā & in sequentibus dicitur de hoc ipso rego, Quoniam ipse est dominus tuus uel deus tuus, & adorabis eū. Et Esa. 9. Paruulus natus uocatur deus, & pater futuri seculi, cuius regni nō sū finis. Id quod repetit angelus Lucae, ut taceam quæ dicuntur Psal. 71.

Regnum
Cristi.

Moyses.
Lex.

Christus
Euāgeliū.

Regnum Christi deſcribitur hic regnū gratiae & misericordie, ſed potens in uerbo ſalutis, quod quidē emnia noſtra dannat, ſed tam in ſalutem credentibus. Creditum enim uerbum pro mortificata carne do- nat ſpiritum sanctū, quem primum accepit Christus homo, non ad men ſuram. Atq; hæc eſt buiſ ſumma. Lex erat terribilis, minabatur, occidbat, dens illic erat ignis deuorās, loquebatur de medio ignis, ut habeat hiſtoria, cogebatur fugere cōſcientia rea, et mediator ille Moyses in telligi nō potuit, non enim potuerunt intēdere filii Iſraēl in facie Moysi p̄e ſplendore uultus eius, maieſtas diuina hic omnia terruit, quia ſpiri- tū non dabatur lege, ſed fide, ſicut ait Deut. 5. Quis det eos tale haben- mentem, ut timeat me, & cuſtodiāt omnia mandata mea in omni tempo- re &c. Hic autē ubi placuit deo per ſtūtū p̄e dicationis ſaluos facere credentes, uerbum caro factū eſt, & appariuit deus iam homo, nobis ſimi- lis, ſpeciosus, iucūdus q; aspectu, & dulcis affatu, cui nūc canit pro- pheta, dicens: Tu qui ſpeciosus es forma p̄e filiis hominū, qui ſuper oī- homines iam homo factus mitis es, & nūbil ſcueri in te habes, ut allicias non terreas peccatores & publicanos, gratiam, non ſcientiam, nec cogni- tionem, ut lex, habes diffuſam in labijs tuis, ut doceas Euāgeliū, quo credio per gratiam donantur omnia peccata, & hæredes aeternī regnū conſtituimur. Quid quæſo iuſu iucundius, quid auditu ſuauius? quis no- cuperet adiſſe & ſpectator & auditor? Propterea, inquit, benedixit ti- bi deus in aeternū, quia, inquit, ſpeciosus es p̄e oībus, & gratia predi- cas, benedictione aeternā à deo patre accepisti. Psal. 20. Tu es enim ſimile illud Abrābē, p̄ quod benedicēd̄ erat cū tā cognatiōes terre, p̄ quod qui nō benedicūtur, manent in maledictiōe aeterna. Accingere o rex no- fier gladio tuο id eſt, Euāgeliū, uerbo ſpiritus, Ephe. 6. ſuper faſiū tuū,

116

Neq; in assumpta humanitate tua, hoc est, appareat humanitas tua
 que predicatura est uerbū salutis, o potenterissime ad saluandū etiam ad
 minima tartara drieglos & desperatos peccatores modo te audiant, &
 tuum potenterissime ad dannandum omnes aduersarias potestates & quot
 qui resistunt Euangelio. Blandicie ista tua et decore affice nos et pspere
 ag in omnibus & regna, ut a terrifico mortis regno et errore tenebra
 re affectuuo, gratia labiorū tuorū et tua benedictioni aeterna liberemus
 Et hoc fuit, nempē ut regnes, quia uerax es, nemine fallit tuū uerbum, quia
 mansuetus es, nemine terret tuū uerbum, quia iustus es, omnes iustificat &
 absolvit a peccato tuū uerbum, modo ei credatur. Tale enim decet esse re
 gen qui uerax sit, mansuetus & iustus. Et deducet te mirabiliter dextra
 tuā est, mirabilia efficies per tuam ipsius potentiam dū potenti uerbo p
 efficiam spiritus tui conuertes corda impiorū. Nam populi tuo regno p
 sagitas tuas, per gladiū spiritus subiiciuntur. Erunt enim hæ sagittæ la
 borū tuorum acutæ in corde inimicorum regis, id est, tuorum inimico
 rū qui es rex, ut aliorū occidatur in corde impietas, & credant fideli deo
 animas suas, alijs uero qui non crediderint inuidia uerbi tui contabescant
 excentur, occidantur in æternū. Alij enim inimici Christi ex uerbo
 Euangeli sunt amici, alijs plus inimici utrumq; mirabilis efficit dextera
 dei & Christi eius, Roma. 1. Esa. 6. Sequitur, Thremis tuus & regnū
 tuum est æternum, ne quis uereatur islam gratiam & mansuetudinem
 tuam quandoq; desitaram. Sceptrū regni tua quo moderaris omnes quot
 quo in tuo regno sunt, sceptrū est directionis non erroris, sceptrum iu
 stitiae eternæ quo omnes iustificantur, est autem tuū uerbum quod gladi
 um, quod sagittas ante diximus, sed gladius & sagittæ sunt dū adhuc
 uerbo pugnat Christus, ut impietatem cordis nostri extrudat et sibi cre
 dentes faciat, sceptrū uero dum iam expulso errore regnat, bi iustitia est
 illuc ingredi cupit: Hæc est uirga qua Christus occidit Antichristi regnū
 Esa. 11. Et percussiet terram uirga cris sua, & spiritu labiorum suorū oc
 cidei impium, quod & Paulus repetiſt. 2. Tessa. 2. Sequitur, Dilexiſti iu
 stitiam, scilicet fidei. R. o. 3. & odisti iniuitatem vel impietatem, id est, in
 crudelitate cui nibil cum deo commercij. Atq; hoc docet tuum uerbū credi
 ū quo donatus spiritus, Gala. 3. ut tui similes in regno celorum in ecclesia Diligere
 tua efficiamur, ut primū diligamus iustitiam, deinde odio habeamus in primū
 q; sine iniustia, niſi enī illud præcesserit, hoc nō sequetur. Quapropter iustitiam.
 errant qui recreratione peccatorū, et amissi regni & accepti damni et p

Q. + ditiose

COMMENTARIUS POMERANI

ditionis decent formare ueram contritionem, quasi talia in nostra simpe
testate, sed orādus est dens, quēadmodū Christus dicit, ut ē cœlis de fin
tū bonum, quem non nō habet potentibus se, hic ubi incipis diligere in
an, necesse est ut odio habeas iniustitiam. Dilectio iustitiae mortificat
carnē, & quicquid est iniuritatis. Propterea, inquit, quia talis es, nō
speciosus, comis, fortis, æternæ iustitiae, unxit te deus deus id tuis qui
homo factus es, id est, te missam & regem constituit (reges enim in
tur, ut uides in Saule, Davide, Salomonc & alijs, & sacerdotes, m
des in Aaron) Verū non regem externali constituit, Nō enim est regnū
um ex hoc mundo, idcirco nō ex externo oleo te unxit, id enim nibil effici
tuo regno, nibil pertinet ad deum, sed unxit te oleo interno, oleo lætitiae
sue exultationis, quod necesse est ut sit in corde, est autem hoc oīlū spiri
tus sanctus, de quo & Esa. 61. dicit Christus, ut uides Luce. 4. Spiritus
domini super me, eo q̄ unxerit me &c. Et discipuli, Act. 4. Iesum qui
unxit me &c. Hoc oleo inunguntur, id est, sicut reges & sacerdotes in
nes uere Christiani, id est, quotquot credunt Euangelio gloriae magnitudi
qui baptizantur per totam uitam spiritu sancto & igni, qui hic dicunt
participes sue consortes Christi, sed Christus præ omnibus plus unitus
est, qui accipiunt spiritū ad mensuram, alijs enim datur sermo sapientia
alijs sermo scientiae &c. Præterea etiam mensura fidei datur singulis.
Christo autē datus est spiritus non ad mēsuram. Ioan. 3. Nos enim sum
sumus qm unctionem habemus à sancto. 1. Ioan. 2. Christus autē datus
est sanctus sanctorū, Danie. 9. is enī est q̄ emeruit nobis spiritū et p̄ q̄
spiritum accipimus, sicut loā. 1. dicitur, Nos de plenitudine eius cōsidera
mus, ita ut hoc unguentū Aaron (de quo Exo. 30. Iecūdū figurā) defendat
a capite Christo, in Barbi, id est, illos qui proprius ex ore eius urbiū su
scererūt, ut olim prophetæ, ita nūc A postoli & iuri spiritu pleni, à q̄
bus fluxit hoc unguentū acceptū, usq; in fimbriam uestimenti buitis sum
mi sacerdotis & regis, id est, usq; in insima mēbra Christi, usq; ad cen
summationē mūdi, ut hæc legis psal. 132. Sic et hic Mirra et gutta &c.

Myrrha & gutta & casia a uestimētis tuis e domi
bus eburneis, ex quibus lætificauerūt te filii re
gum in honore tuo. Astigit regina a dextris tuis
uestimēto deaurato, circumamicta uarietate. Au
di filia & uice, et inclina aurem tuam, et obliuiscer
e popu

re populum tuum & domum patris tui. Et concubinet rex decorum tuum, quoniam ipse est dominus deus tuus, & adorabis eum. Et filia Tyri, cum muneribus uultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Omnis gloria filiae regis ab intus in fimbriis aureis circumamicta uarietate. Adducentur regi uirgines post eam, proximae eius affarentur tibi. Afferentur in laetitia et exultatione, adducentur in templum regis.

In usitato decurato. Felix. Cum massa auri ophir, de quo. 3. Reg. 10. Quod autem hic sequitur, Circumamicta uarietate, non est hoc loco in Heb. sed post. Omnis gloria &c. Fe. Tota gloria filia regis interior, intersertionibus de uaratis indumentu eius (id est, quae sunt uarijs coloribus elaboratae) uestibus Phrygianis (id est, uestibus acu auro pictis) deducetur ad regem. uirgines post eam, proximae eius adducentur tibi &c.

Guttam sua ten uocant Graeci, et casia alio nomine dicitur fistula, id quod dico propter eos, qui ex historia naturali cupiunt hoc loco in his rebus philosophari, nabi non est propositum, qui scio per haec odorata bona Christi odorem significari in Christianis &c.

Hacenus sponsum descripsit & regem, nunc autem sponsam & regem Regina a ueroque a dextris regnat cum Christo, id quod nunc quidem uerum est. 1. Iod. 3. dextris. sed in fine mundi palam uidebitur, quando statuet ures a dextris, Matt. 25. id quod & Paulus dicit Ephe. 2. Coniuicauit nos, & confedere fecit nos cum Christo in caelisibus &c. Sumus ergo cum Christo unum quia sponsa sumus, ergo et reges & sacerdotes. Sed haec sponsa, et haec regina casta, uirgo ex multis membris constat, id est, multis uirginibus, que dicuntur hic filiae regum, et proximae sponsae. Virgines cum hic audis, ne som Virgines. nies hic dici de corporis uirginitate, quae certa est in paradiſo, quia perdidit fidei castitatem, & crediderat mæcho serpenti, ut hic nihil sit quod iactari, uirginitas replet paradiſum, qua tamen interim laudo, sed sicut Paulus. 1. Cor. 7. Verum potius, id quod res est, accipias de incorrupta mente, que seruat verbum dei purum & impermixtum, qua solam respicit deus uirginatem, sicut Hieremias dicit: Domine, oculi tui respiciunt fidem. Atq; sic interpretatur Paulus, dum Corintbiis scribit, Despondi uos emi uero uirgo uirginem castam exhibere Christo, timeo autem, ne sicut serpens Q. 5 seduxit

COMMENTARIUS POMERANI

seduxit Euam astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, et excidant simplicitate, que est in Christo Iesu. A simplicitate excidimus, dum a fide et simplici doctrina Christi ad fiduciam operum, et traditiones humanas deficimus, nam Paulus eo loco contra pseudopostulos agit, qui docet eis opera legis considerare. Hoc filiae regum, et haec virgines, quae pertinent ad

Vnguentam. sponsam, ad Christum, trahuntur bono odore, quae undique effluit a vestimentis eius, quod est uerbū gratiae, et plenitudo, ex qua omnes accepimus, ut supra dictum, id quod et uersus dicit, Diffusa est gratia in labijs tuis. Ait igitur sic, Myrrha et gutta, et caja fluunt a vestimentis tuis, et domibus eburneis, id est, et palatiis regum, quasi dicat, regum unguentum est non uulgare, id quod rursum refluit a credentibus i te Christum dum nihil sibi, sed oia tibi ferunt accepta, hoc scilicet est quod subditur. Ex quibus delectauerunt uel laetificauerunt te filiae regum in honore tuo. Filiae regum id est, anima apostolorum, doctrinis et prædicatione Christo genitae, quemadmodum Paulus dicit Galatis, Per Christum ego genui uos, de quibus regibus infra dicitur: Constitutes eos principes super omnem terram. Haec inquam, Christum honorantes, laetificauerunt unguento regio. Siquid Christi bonus odor sumus deo, qui odorem suum notitiae manifestat per nos in omni loco. 2. Corin. 2. Unde ait sponsa, Cant. 1. Oicum effusum non me tuum ideo adolescentula dilexerunt te, Trahe me post te, curremus in odorum ungenterum tuorum. Et sponsus, Cant. 4. Odor ungenterum tuorum super omnia aromata. Faunus distillans labia tua, mel et lac sub lingua tua, et odor uestimentorum tuorum, sicut odor thuris, Cypri cum nardo et c. Non est autem negligendum, quod in Evangelio ejicitur, qui non habebat uitem nuptiale. Hoc uestis hic describitur. Primum in Christo fluens aromaticis, deinde in sponsa foris de curata, aureis funbris, et uariis intermixta coloribus. Luet enim in ea sapientia spiritus, et uariarum fulgor gratiarum, usque ad nouissima membra, ut non dicam, quod etiam ex uariis est congregata nationibus. Intus uero ois gloria filiarum regis, in corde puro, et conscientia bona et fide non ficta. Nisi enim haec gloria intus fuerit tuo periculo uenisti ad nuptias, et illa omnia externa sunt fucus tanum, hypocrisis et impietas. Porro una esse uestem Christi et ecclesiæ sunt enim una caro, et unus spiritus habes Esa. 61. ubi Christus dicit: Gaudes gaudere in domino, et exultabit anima mea in deo meo, quia induit me uestimentis salutis et indumento iustitiae circumcidet me, quasi sponsum decoratum corona, et quasi sponsam ornatam monilibus suis et c. Sed uide, quæso, quid spiritus regum

Myrrha
et gutta.

Vestimenta
sponsi et
sponsæ.

requisit à sponsa, ut placeat regi, Nihil aliud requirit qudm fidem, ut Audi
 scire cognitio dñe & bonitate sponsi, perpetua ipsi fide adhaereat. Iia.
 Hoc plane fides etiam in coniugio requiritur carnali, quæ coniugium
 credit, quæ violata idem dirumpit, quemadmodū Christus nullā duor
 mī causam admittit quam fornicationem, quæ sola violat matrimonij fi
 den. Filia, inquit, quæ plane est fidei appellatio, per quā sumus filii dei,
 nam eum filiam vocat, quam sponsam dixerat. Audiui, quia fides est ex
 auditu verbi dei. Et unde, id est, intellige spiritu, quæ audis, Et inclina au
 rentiam...consenti. Et obliuiscere mundū, et carnem Adam patris tui,
 ut peccatum abhorere, & placere sposo tuo domino deo tuo, & adorare
 cum in spiritu & ueritate. Vides mortificationē carnis requiri, ubi in
 scriptis scribuntur dulces in spiritu sponsi amplexus, ut scilicet omnia
 trinquetur, & abnegemur nosmetipso. Ita inuenies significare etiam
 illa Cantica carnicorum, non sunt hic carnales voluptates. Hæc autem
 ordinio sequitur ad consensum huius copulæ, id est, fidei per uerbum. Et
 dulci plane ad id quod est in Genesi. Propter hoc relinquet homo patrē
 & matrem &c. Tunc o filia Tyri, quæ genitilis eras & damnata cum
 populo tuo, & domo patris tui (erat enim Tyrus gentiū ciuitas negotia
 iorē maris opulenta, & luxu perdita, Esa. 23) Tunc, inquam, mun
 eris uultum tuū honorabit omnes diuites plebis. Munera sunt, quod se
 suū obtulerunt, quibus dicet Christus, Esurici, & dedisisti mibi man
 ducare. His muneribus honoratur uultus ecclesiæ, & adoratur Chri
 stus. Corinb. 8. & 9. de quo dicitur alibi, Reges Tharsis, & insulæ
 sumera offerent, reges Arabum et Saba dona adducent. Et adorabunt
 eū omnes reges, & gentes seruient ei. Quia liberavit pauperem a poten
 tie &c. De fide Tyrorum, quibus reliquæ gentes significantur, solet me
 misse scripture, ut in Psal. 86. Ecce alienigenæ, & Tyrus, & popu
 lus Achropum, bi nati sunt illie. Multos ad Christum uenisse, ut audi
 tur, refutator Marcus cap. 3. et Lu. cap. 6. Tyrorum aut munera prædi
 xi quia Esa. cap. 23. Et erūt negotiationes eius, & merces eius sanctifica
 te anno &c. Quod aut hic additur de reliquis uirginibus sed proximis,
 id est credentibus, in domum Christi adducendis cum lætitia & exul
 tatione, significat omnes rudent habere spūm, quo Christus unctus est,
 quod est olci exultationis, & gaudiū in spū sancto. Habet itaq; hic dona
 ad nuptias regales, oblata cum pompa sponsi & sponsæ, & exultantia
 dorof; ducentium uirginum.

Propatri-

Munera
ad nuptias

COMMENTARIUS POMERANI

Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues
principes sup oēm terrā. Memor ero nois tui in
generatiōe & generatiōe. Propterea populi confi-
tebuntur tibi in aeternū, & in seculum seculi.

Caſtū con. Sed nunquod hoc coniugium, quia caſtū, ſterile putas futurum? Nequ-
ingū & quād. Pro patribus enim, inquit, tuis o rex. i. patriarchis, quae habes pa-
fæcundū. tres ſecundum carnem, Rom. 9. nati ſunt tibi filij, id eſt, primogeniti illi,
duces & principes fratribus. A poſtoli, doſtores, & patres fidei, ſecundū
minifteriū ipſis ad cēs totius orbis partes comiſſum. Hi licet plures, tu
mē ſacraſo numero duodecim ſunt in euāgelio, ſecundū numerū duodecim
24. ſenio- Patriarcharū, ſed ſi carnē reſpicis, ex his carnalis, ex illis ſtūalis pe-
res. lus deo prognatus eſt. Et ſunt biſimul uiginti quatuor ſeniores, de quibus
ſæpe A poc. meminit, ut clare uides A poc. 21. in fine uero huius epibala
mi prophetæ in perſona oīm credentū dicit regi Christo, ut concludat,
& offerat ſuī carmē, Memor ero &c. Quia omnis gratia, & p̄eadiā
benignitas in tuo regno ſic habet, & ego, & quotquot credituri ſunt,
nomen tuum magnificabimus, & ſanctificabimus in aeternū.

PSALMVS

XLV.

Titulus. (προελένειο) filiorū Chore, ſuper occultis
canticum.

Totus mundus, quia uidet fideliū aduersa, negat deum eis praef-
tem, Vnde clamauerunt Iudei, Liberet eum nunc, ſi uult. Timent &
ipſi quādoque fideles ſe à deo derelictos, adeo obruiuntur tentatione, ſed ip-
Cecultaſi ſe uere eſt adiutor eorum fortis, ad quod ſenſu bonitatis eius exhilaratiō
delium. ſententur dicētes, Deus noſtrum refugū &c. Sunt ergo haec occultis, i.
ſolo ſpū metiēda, et ſolis ſpūlibus per temptationū exercitia cognitū in
terim uidet mundus. Vide præterea quæ diximus de occultis Psal. 6.

SV M M A. Deus ſuo ſpiritu, & tuba uocis ſue uerbi ſuū concur-
bat & deiicit fideliū aduersarios. fideles autem erigit, conſol.atur, confor-
tat, et in perpetua pacē conſeruat. quia nobis ſum deus, & diuſi uirtus,
qui eſt emanuel, dominus noſter Ieſus Christus, Amen.

DEUS noſtrū refugium & uirtus, adiutor in
tribulationibus quæ inueniērūt nos nimis.
Propterea nō timebimus dum turbabitur
terra, & transferētur montes in corda mariū. So-

MULTUM

nuerūt & turbatae sunt aquæ eorum, turbati sunt montes iu fortitudine eius. Fluminis impetus læ tificant ciuitatē dei, sanētificauit tabernaculū suū altissimus. Deus in medio eius, & non cōmouebi tur, adiuuabit eā deus mane diluculo. Conturba te sunt gētes, inclinauerūt regna, dedit uocē suā altissimus, mota est terra. Dominus uirtutū nobis scum, susceptor noster deus Iacob.

Aduitor et c. Felix, Auxiliū in tribulatiōibus inuētus est ualde, quæ sunt uerba fidei tentatiōibus ex exercitatōe. In corda latīnæ aures postularunt, in Græcis tamen legitur, In cordibus. Qued autem ex Græco quo; posui Mariū, postulabat uersus sequens, Sonuerūt & turbatae sunt aquæ eorum, felicet marium. Alioqui hæc omnia ex Hebræc leguntur in singulari, cor, maris, cius. Turbatæ sunt, Felix, cumulabūtur. Fortitudine. Fe. supbia uel magnificētia. qđ de mari uidetur dici, non de deo, ut intelligātur montes turbati in fortitudine maris, id est, à tāta turbatio ex sonitus maris, id est, mundi æstus, ut trepidant, & dissoluantur citi an montes, id est, magni mundi amatores, diuites, potentes, sanctuli, hypocritæ, quia und cū mundo pereunt, uelint nolint, & transferuntur in profundum maris, dum illi quā habent deū potentiam & refugium & amorem, tūti sunt & securi.

Impetus. Felix. Rictū. Susceptor. Fe. protectiō.

Tribulatiō cōmuniſ est oīm, & picrum et impiorum, sed à domo dei Tribulatiō incepit. 1. Petri. 4. Verum solos piros nouit deus de tentatiōe liberare, ut cīm est, nō at Paulus. Id quod deus, ut pater percussurus filios præmonet in Esai. liberatio. cap. 26. Vnde populus meus intra in cubicula tua &c. Dicit ergo fide lis populus: Deus est nostrū refugium, & nostra fortitudo, nihil est quod Fiducia in eō fugiamus ad auxilia humana, ad nostrā opera & uires, sicut & hi storie sacre testantur deum pugnasse pro populo suo, & subegisse aduersariis potestates, ubi omnia uidebantur desperata. Ipse est auxiliū in tribulatiōibus, quæ multæ uenerūt super nos, ut nostra nobis manifester insirmias & dei liberantis misericordia et potestas. Propterea, quia tale refugium et adiutoriū habemus, nō timebimus, sed securi erimus, dū furore concitatiū cōtra dei ueritatem regnum terrenū iudicio dei perit & proiiciuntur in cor maris a more Hebraico, in mediū maris, hoc est, in Cor maris profun

COMMENTARIUS POMERANI

profundū damnatiois & inferni. Sic cor maris, et in Iona legis cap. 2.
ubi Ionas orat in uentre cæti, De uentre inferi clamavi, ex auditi uo
cem meā, & proieciſſi me in profundū in cor maris, & flumen circum
dedit me. Sequitur, Sonuerūt, & turbatæ sunt aquæ maris, id est, reg-
num mundi sive regnum inferiorum suos fluctus erigit, sed in sui per-
iciem, tandem enim apparet, quod ipsum se conturbauerit, & suo ſegla-
dio iugulauerit, turbatis aquis suis & montibus illis, qui in cor maris
pijiciuntur. Interim uero, dum mare sic æſtuat, sic turbat & frangit mo-
nes in ipsum projectos, & iudicio dei excætatos, ut ruant de ſcelere in
ſcelus, donec conſumantur. Interim, inquam, fluminis riuali latificati-
uitatē dei, id est, pax, silentium, ſecuritas, gaudium per ſpiritum sanctū qui
affluat & inebriat credentes, eft in ecclie ſanctorum, que eft ciuitas,
in qua deus ipfe inhabitat, quia, inquit, ſanctificauit tabernaculum & da-
bitationē hanc ſuam altissimum, non ipsum tabernaculum ſe ſuis meritis, et
ſtudio ſanctificauit. Deus eft in medio eius tabernaculi, idcirco ipsum fla-
bit immobile, nō proiectetur in cor maris, non turbabitur, reliquias pro-
ectis & turbatis. Deus adiuuabit eā summo mane ſtatim, ubi ſua graia
experit ei adſulgere, non expectabit uſq; ad ueffperam. Conturbatae ſunt
gentes, id eft, qui refiſtunt uerbo dei, & ceciderunt regna ad preſentionē
dei, qui adeſt nobis, ut olim conturbatio & casus facta ſunt in Aegypto,
in terra Amoræorū & Canaam. Altissimus dedit uocē ſuā i. audita
eft prædicatio uerbi eius, quæ damnat omnia humana, & conturbat
eft regnum terrenū, & ecedit. Non potest non conmoueri mundus auditio
uerbo dei, tunc bene ſperemus de uerbo dei, quando mundus refiſtit &
conturbatur. Felices hic, qui ita cadunt, ut reſurgant, nam ceteri exceſ-
tur, ut pereant. Nos interim quid timebimus? Si deus pro nobis, quis co-
tra nos? Dñs, inquit, uirtutum, id eft omnis potestatis, & qui habet om-
nes exercitus ſub manu ſua, etiam angelicos, dominus in caelo, terra &
inferis eft nobiscum, & ſtat à nobis, ſucepto & protector noſter eft
deus Iacob, quem inuocauit Iacob, qui protexit Iacob, & ſemen eius in
æternū. Hic uide quām licet Christi, ois būc uerſum dicere, poſtq; deus
per Chriftum, ut inſra dicitur, exaltatus eft in genib⁹. Hic dominus
Emanuel. uirtut⁹ eft Chriftus dñs, iam nobiscū non ſolū ut deus, ſed etiā ut dñ, q; dñ
eius eft ab Eſaiā Emanuel. i. nobiscū deus, Parauulus enī nat⁹ eft nobis ei.

Turbidū Ad impios peritiorē in ſcripturis mare turbidum, & aquæ proel-
marie. lie agitat, ut Eſaiæ. 57. Impij quaſi mare feruens &c. Ad pios uero
ſumma

luminaria illa spissantia, Iohannis. 7. quæ uadunt cum silentio, Esaie. 8. Aquæ si-
lentes.
Venite & uidete opera domini quæ posuit prodigia super terrā, auferens bella usq; ad fines terræ. Arcū cōteret & confringet arma, et scuta cōburet igni. Vacate & cognoscite q̄ ego sum deus, exal-
tabor in gentibus, exaltabor in terra. Dominus uirtutū nobiscū, susceptor noster deus Iacob.

Scuta. Fe. Plaustra. i. curru bellicos, & reliquos apparatus.

Cordibus uocabulis, ut solet scriptura, describit pacē spiritualem, Pax Chri-
tii, cordis, que p̄ducit fructum, pacem externam cū proximo. Hæc sianorum.
pacem prodigium & miraculū dei est, quam mūndus ignorat, nam nō
est per imp̄ij, dicit dominus, Tuc enim hāc pacem habemus, non quā-
do tamans nostro studio eam nobis parare, sed quando dominus posu-
erit eam super terram, id est, suo spiritu donauerit nobis ē cœlis, quo igne
comburentur omnes aduersariæ potestates. Hæc pax primum, ut Pax
h̄i dicit, exultat in cordibus propter donatum peccatum, & datum
nobis Christum, in quo sumus bæredes dei &c. deinde facit, ut nos mu-
tu amemus, & inter Christianos nō sine dissensiones, cotitiones, lites in
indicio, bella &c. im̄ etiam, ut diligamus inimicos, Iustificati enim ex
fide, p̄st habemus, Roman. 5. Facile est ista ex scripturis ostendere. Vide
Ezeie. 3. Micheæ. 4 Esa. 11. & 32. &c. quam pacē ueram significabat
ille umbratilis pax & quies bellorum sub Augusto, & deinceps, dum
interim Christi caro nuanebat in terris &c.

Vacate &c. Iste uersus ostendit nobis huius, quā mundus non ha-
bit, pacis fons, nō p̄ fidem in dñū, quæ regritur in primo dei p̄cepto,
quod dicit, Ego sum dñs deus tuus. Vacate, inquit, id est, sabbatum san-
ctum ingredimini, cessate ab omni opere uestro, hoc est à prudentia et sa-
pientia carnis, sue rationis uestra, ab omni iustitia uestra, à uindicando
in aduersarios, quando dñs pugnat pro nobis, quæ est uera mortificatio,
& sui abnegatio, & ita uacantes et mortificantes uestra, cognoscite fide
unius, q̄ ego sum deus, qui uobis cum sum, ut nihil trepidetis, dum trepidat
tremebat oīs terra, etiam si cœlum mundus q̄; ruat. Tempus erit quā-
do, qui à Iudeis & meis iustitiarijs, nūc conuenor in uerbo meo, et bla-
fdom, glorificabor in gentibus, peccatoribus & publicanijs, ad me p̄
Christū, et in Christo cōuersis, & glorificabor in terra, id est, Iudea p̄
reliqas

Vacate
&c.

COMMENTARIVS POMERANI

reliquias Israëlis saluatas, de quibus sēpe Eſtias, Cum enim dixerat gentibus, quid aliud significabat In terra, quam in terra reliqua, id est in Iudea. Tamen simpliciter accipias licet, Exaltaber in terra, scilicet quoniam uel omni, qui iam sum in Iudea solum notus.

PSALMVS XLVI.

Titulus. (προσκλητισμός) filiorū Chore Psalmus.

Credunt genites. **S V M M A.** Populus credentium prouocat oēs gentes ad laudem deū, iam ubiq; regnaniē per Christum, non ut antea in Iudea solum quia subiecit nobis omnia, ut & Christo, Psal. 8. in quo & nos reges sumus, Danielis. 7. Regnū aut & potestas &c. Quia nos hæredes sumus quā accepimus pulchritudinē fidei & promissionis Iacob fidei,

Ascensio quē deus dilexit, Malach. 1. Exaltatus iam prædicatur deus in Christo, Christi in gaudētibus oībus quotquot credūt in terris, & angelicis potestatibus in gētibus. Et siue magnificatus est in toto orbe terrarum, in uoce tubae euangelie, quas ubiq; insonuit &c. Ergo uos gentes iam psallite deo, quia blasphemastiis, sed psallite sapienter. i. ex fide uerbi dei, ne dicatur uobis, Hic populus labijs me honorat &c. Iam enim super gentes deus regnum accepit, non iam solum rex Iudeorū, Iam regnat Christus super solum

Principes populorū. David patris sui in æternum, Esaïor. 9. Luc. 1. Iam principes populi, de quibus supra Psal. 44. congregati sunt in unitate fidei & charitatis, cum oībus populis suis, quos Christo per euangeliū lucificerunt, nam enim unum sentiunt, nō est secta inter eos, et sunt populus dei Abramū, dei ueri cui credidit Abram, quem admodū et supra uides specie siue pulchritudinem Iacob. Quoniam dei sunt, uel ad deum pertinenti bi protectores terræ, siue quorum prædictio euangelie. i. terra non est tuta a misib; luporum infernalium, & traditionibus pseud apostolorū sua querentium. Qui protectores terræ, uchemeter a deo eleuati sunt. Psal. 113. Mibi autem nimis &c. Non itaq; uides hic fidem nouā in Christianis, sed fidem Abramæ, & populi Israël, qui & Iacob &c.

O Mnes gentes plaudite manibus, iubilate deo in uoce exultationis. Quoniam dominus altissimus terribilis, rex magnus super omnem terrā. Subiecit populos nobis, et gentes sub pedes nostros. Elegit nobis hæreditatē suā, pulchritudinē

fudinem Jacob quā dilexit. Ascēdit deus in iubila-
tiōe, dñs i uoce tubæ. Psallite deo nostro psallite,
psallite, regi nostro psallite. Quoniam rex omnis
terræ deus, psallite sapiēter. Regnauit dñs sup gē-
tes, deus sedet sup sedē sanctā suā. Principes po-
pulorum cōgregati sunt cum deo Abraham, quo-
niam dei fortis terræ, uehémēter elcuati sunt.

*Subiecit ēc. Felix. Cōprimet populos sub nobis, et regna sub pedi-
bus nostris. Seliget nobis hæreditatiē nostrā (quae nostra et dei est, quia nō
est nobis, sed ex deo eligēte eā habemus) magnificetiā Jacob, quē dilexit.*

*Principes. ēc. Felix. principes populorū cōgregati sunt, populus dei
Abraham, quoniā dei protētores terræ, nimis exaltatus est. Principes,
iuxta populorū i. doctores et Apostolici uiri, qui p̄icipes sunt ministerio
verbi, à deo cōmisi, cōgregati sunt, qui sunt populus dei ueri credētes, ut
Abrahā, et iustificati ut Abrahā, quoniā dei sunt. i. ad deū p̄tinēt. Nā
dei i Græco est genitiū singularis, recte uersus ex Heb. tāetsi enim in
Heb. Eloim plurale est, i singulariū in exponitur, et articulus in apposi-
tus nō sūtū esse nō sūnit. Quod aut̄ addatur: Nimis exaltat⁹ est, epipho-
nen⁹ est respic̄tis in pr̄edicta, ubi de exaltatiōe dei siue ascēsiōe dicitur.*

*Ascensionē Christi e se eius glorificationē post resurrectionē, quando Ascensio-
nē omnium accepta potestate uenit ad gētes, spiritu pr̄edicans in discipulis Christi.
regū dei, diximus psal. 23. illic ascēdit, siue glōrificatus est in cordibus
credentium. Unde hic uentur gaudere, et gestire lāetitia, plausu manuā,
id est digna cōuerſatiōe, uoce exultationis, nō hypocritica laude et con-
fessione. quoniā in inquit, dominus qui est super omnia terribilis, id est, cui
nulla potētā, ne in ferorū quidē possunt obſistere, et qui iā dilatatis po-
merijs, regnat per Christū ubiq; subiecit nobis populos et regna, qui
nobis ante aduersabātur impij, sa. Zi iā sunt p̄ Euāgeliū fratres charitate
obsequētes, reliqui cū toto regno in ferorū, atq; adeo i peccato et morte ue-
lint nolint nobis subiecti sunt, qui etiam angelos iudicabimus. 1. Corin. 6.
quos nihil potest, neq; gladius, neq; ulla creatura separare à charitate dei
que est in Christo Iesu. R. o. 8. et c. Elegit nobis et c. id est, nos nō meri-
tis nostris, sed eius electiōe facti sumus hæredes eius et filij, accepimus et c.,
gratiā Jacob, id est, populi Israēlitici, quae est benedictio omnium gentium in
Christo promissa Abram, et semini eius, id est, oībus siue Iudeis siue genti-
bus credi-*

COMMENTARIUS POMERANI

bus credituris, quā, inquit, gratiā siue pulchritudinē Iacob dilexit, id est, uoluit, dēns, siue quē Iacob dilexit dēns, ut gratiā, nō meriti Iacob bis uideas. Ascendit dēns, id est, in Christo exaltatus est, et glorificatus est ab angelicis potestibus, et gentibus per totum orbem terrarum, nō tempore cognito deo per Christi Euangelium. Idcirco quod cœpi, gaudete, uibilate, psallite psallite, sed sapienter, id est, secundū eius uerbum, non secundū humanas sapientias, adiuventiones, sanctificate nomen eius. Reliqua supra diximus.

PSALMVS XLVII.

Titulus. Canticum psalmi filiorum Chore.

S V M M A . Sub typo ciuitatis Hierusalē (ut dictū psalmo. 2.) quæ erat aedificata ad latius aquilonare montis Sion, aperte describit initium na-

Mōs Sion latera a- quilonis.

totū orbem dilatata est, ita ut etiā Paulus scribat se replesse opia Euangeliō ab Hierosolymis ad Illiricū usq; Atq; hoc factū est exultatione uni

uersæ terræ, non solum aquilonis. Nam et bic audies, Circūdate Sion,

et cōplete tamen eā, id est, undiq; cōfolute ad eā, Esa. 2. sicut Christus dicit

Matt. 8. Multi ab oriente et occidente et. Narrate i. predicate in ur-

ibus, id est, munitiōibus eius, cui portae inferiorū prævalere nō possum,

uel ex Hebræo, Aedificate, scilicet prædicatio Euā gelij turres, maria

et domos eius i. particulares ecclesiæ, in unitate tam in unitis ciuitatis,

id est, ecclesiæ Christi, ne sint schismata, ut liceat eū prædicare populo

noūissimi temporis (in quo nunc sumus) q; bic est dēns noster in aet-

ernum et. Sed diligēter attende, quæ in medio psalmi reliquimus. Dens,

inquit, in medio eius cognoscetur. Ecce fidem quæ cognoscitur dēns secu-

dum primum præceptum. Ego sum dominus dēns tuus. Sed quando?

Cum su- Cum, inquit, suscipiet eam. Non est ergo hæc dei cognitio nostri studij, sed

scipiet eā. dei bonitatis et misericordiae. Cresente uero ecclesia, principes mun-

di et potestates (ut et bodie) conuenerunt in unum, ut psal. 2. stu-

Quoniam pentes ad miracula et potentiæ prædicationē, cōturbatis irati, trementes,

ecce reges dolentes, et angustia mærentes, ut feminæ parturientes. Sed in domina

et. deus in flatu uobementi spiritus sancti (ut et legis Act. 2.) cōtères nauis

Tbarsis, id est, superbias et potentias huīus mundi, quemadmodū nauis

Naves Tbarsis uides quoq; ponit Esa. 2. accepta specie pro genere. Erat enim re-

Tbarsis. giae naues, afferentes ex Tbarsis aurū et argentū et c. 3. Reg. 10. Con-

teres autem in quibusdam ad uitam, in quibusdā uero ad damnationem.

Sunt enim omnia subiecta Christo et spiritui dci. Idcirco nunc gaudentia

de iustitia,

de iustitia, id est, iustificatiōe, & de dei iudicijs. Nā quæ olim audiuimus Sicut au-
per prophetas & in lege, nunc uidimus per fidem, completa in ciuitate diuimus
domini virtutē &c. quæ est externa quippe à deo fundata, in qua suscep- &c.
tum deis misericordiā, extra quā sola dānatio est. Vnde nunc sicut no-
mendī in se gloriosum est & sanctū, ita etiam homines sanctificat, & Secundū no-
in dominib⁹ sanctificatur, & glorificatur usq; ad fines terræ. mē tuum.

M Agnus dominus & laudabilis nimis, in ci-
uitate dei nostri, in móte sancto eius. Bene
radicato exultatiōe uniuersæ terræ, mons
Sion, latera aquilonis, ciuitas regis magni. Deus i
domib⁹ eius cognoscitur, quoniā suscipiet eā.

De hoc móte Sion & ciuitate sancta, in qua deus habitat, saepe dixi. **Ecclesia.**
vns, vide et Esa. 2. In qua sola deus laudatur & sanctificatur uere, nō
per hypocrisim, est enim mons sanctus eius, id est, ubi ipse sanctificat &
iustificat, & præterea nihil. Hic mons est bene radicatus, nam secun-
dum parabolam Euangelicam est ædificatus, non super arenam traditio-
num humana, sed super firmam petram Christum, & hoc cū exul-
tatione omnium quotquot in hanc ciuitatē ingrediuntur, ubi cognoscitur
deus, est enim hic uera peccatorum remissio per fidem solam gratis. Un-
de non possunt nō gaudere conscientiæ, & mentes spiritu perfusa, quā
exultationem hypocrisis & iustitia humana nunquā affequetur.

Secundum uersum Felix sic legit. Formosa nympba uel sponsa, lætitia
totius terræ, mons Sion &c. Scilicet quæ ciuitas, uel qui móte est formosa
sponsa, psal. 44. & est lætitia totius terræ, ut supra dictum &c.

Adverte hanc exultationē mentis, id est, gaudiū spiritu sancti, cōni-
bus iudicijs peti, uana gloria, iustitia humana, peruersa suasiōe, externa
persecutione, ut infra uides. Quoniā ecce reges &c. Non frustra ergo di-
bi sunt latera aquilonis iugi tēpestate impulsa, in quibus uult sedere et
regnare impius Antichristus cū sua doctrina & potestate, cuius figurā
gobit rex Babylonius, Esa. 14. Sed non est impotēs rex nosfer, qui in domi-
bus huīis ciuitatis cognoscitur, qui suscipiet, id est, proteget eam &c.

Quoniā ecce reges terræ cōgregati sunt, cōuene-
runt in unū. Ipsi uidentes sic admirati sunt, turba-
ti sunt, commoti sunt, tremor apprehendit eos:
Ibi dolores ut parientis, in spiritu uchementi cō-

COMMENTARIUS POMERANI

teres naues Tharsis.

Natura Commoti sunt. Fe. Præcipitati sunt. Ita est natura prædicati Euangelij, quando ædificatur per uerbum dei ista ciuitas, ut prouocet contraria Euægelij. Satanæ, et mundi potentia, sed præcipitantur, offendunt enim ad lapidem offensionis, et petrâ scandali, E. a. s. In primis uero qui iustitia regis sibi duci uidetur, sine omni spiritus iudicio, ut Iudei et c. Quod autem legis, in spiritu uebementi, uel intellige in spiritu sancto, qui ignis est, et uebemæ subversor impietatis et incredulitatis. Vcl intellige. In tempestate, uel ueto ualido, id est, subita tempestate iræ tuae. Prover. i. Cum tu ruerit repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit et c. Sicut audiuiimus sic uidimus in ciuitate domini uirtutum, in ciuitate dei nostri, deus fundauit eam in æternum. Suscepimus deus misericordiam tuam in medio templi tui. Secundum nomen tuum deus ita et laudatio tui in fines terræ, iustitia plena est dextera tua. Fundauit, id est, stabiluat. Fe. Diriget. Atque habes hoc loco, quod portat in inferi non præualebunt aduersus eam, et quod deus nunquam deseret eam, ut deseruit synagogam, ueterem Sion et Hierusalem.

Omnia impleta. Sicut audiuiimus et c. Nihil ante promissum est a deo per prophetas, quod non sit exhibitum, ut fidamus dei uerbo, quod porro non fallit, quod bacterum non perficit. Suscepimus enim misericordiam dei in templo, et ciuitate sancta eius, iustitia humana et uires nostræ suæ merita hic non sunt, sed sola dei benignitas et misericordia. Extra hoc regnum sunt, qui Christum non agnoscunt, suæ iustitiae et satis factio[n]e, et omnia que salutis sunt. 1. Cor. i. Est enim Christus haec misericordia dei, immo ipse dominus uirtutum, et rex magnus, et deus noster, quem suscepimus, et per quem deus suscepit nos.

Secundum nomen, id est, sicut nomen tuum sanctum est, et sicut nulla gens est, que non nominet deum, ita nunc revelata gratia, nulla gens est, que non sanctificet, et ueneretur hoc nomen, id uere in Christo cognitum, postquam dextera tua cognita est, esse plena iustitia, id est, quod tu solus es, qui iustitiam habes, et liberanter eam effundis in omnes, quotquot credunt se esse nulla quam tua iustitia saluadores.

Lætetur mos Sion, et exultet filiae Iudeæ, propter iudicia tua dñe. Circumdate Sion et complectimini eam, narrate in turribus eius. Ponite corda uestra ad

uertutem

virtutē eius, et distribuite domos eius, ut enarreris i progenie alterā. Quod si hic est deus noster i seculū et in seculū seculi, ipse reget nos in secula.

Filie Iudee sic dicuntur sicut filiae Sion, de quo alibi diximus, & sicut Filiae populus Iuda, progenies Jacob, filij Israëli, stirps Abrahæ. Nā hæc oīa Iudee. om̄ significabat populi dci, id est, credentes in Iudea. nam incredulos Iudeos numq; agnouit deus pro populo suo, populus uero credentium, qui tunc in uno orbis latitabat angulo, postq; Christus glorificatus est, dilatatus et propagatus est i uniuersam terrā, p reliquias Israëlis saluatas. Non mina ergo non negabis, ubi rē inuenieris, id quod in prophetis haud obscurum redire luit. Græci hic legunt ai θύρα τις: & τὸ οὐρανός, id est, filie Iudee, sed n̄ bil aliud significatur, quā qd diximus. Sicut enim Hie n̄ scit, ita et Iudea, q̄ habitatio erat credentium, ecclesiā dei significabat.

Gaudemus ergo ppter iudicia tua domine, id est, q̄a iustus es, et iudicantes, primū præstanto quod premisisti, & saluando quotquot credunt tuis promissiōibus, deinde excœcando & dānando, quotquot contemnunt, resistunt, blasphemant, & dei ueritatē cōmutant in mendacium.

Iudicia
dei.

Fid̄s.
Confessio.

Circūdate o filiae Iudee hanc Sicn, id est, ex omni orbis parte ad eam confluat, & fide studioq; spiritus cōpletimini eā. Narrate, id est, prædicate, & cōfitemini gratiā, quā accepistis in hac urbe forti. siquidē cor de creditur ad iustitiā, ore aut̄ fit cōfessio ad Salutē, & qui negauerit me corā debibit. Fe. legit, Numerate turres eius, id est, undete quā multa sit munitione eius. Est enim hic potētia & dei virtus in salutiō omni credenti. Ponite corda uestra; id est, fide cordis int̄editate ad uirtutē sue fertiitudinem eius. Fe. Ad murū eius. Et distribuite uel exaltate sue & edificate domos uel palatia uel turres eius, ut possitis etiā prædicare per posterios uistros in generationem alteram. Fe. In generatione nouissima, id est, usq; ad finem mundi. In quo uades non aliam prædicationem, & aliud uerbū nobis uenturum, quam quod missum est, nempe hoc, quod hic est deus nos fieri am per Christū æternum, cuius uerbo & ductu spiritus regemur in eternum, non indigemus humanis somnijs, quæ non dirigunt, sed in Primum errorē necessario ducunt. Hic uides fidem, quæ primo præcepto exigitur. Ego sum dominus deus tuus, per Christum in nobis impleri, et nobis dari, in quo præcepto implenitur emnia alia &c.

Ips̄e reget nos in secula. Felix. Ipse dirigit nos per iuuentutem, id est,

R 3 à pueris.

COMMENTARIUS POMERANI

queris, vel ab ineunte ætate, hoc est, totius uitæ nostræ rationem habebit, et ducet mirabiliter et c.

PSALMVS XLVIII.

Titulus- προσκλήσιον filiorum Chore psalmus.

Considere i S V M M A. Vel ex hoc psalmo intelligamus horrendū esse confidenciam mudi et gloriari in rebus, honore, favore, et diutius huius mudi, id quod est in æternū esse damnatū, ut hic dicitur. Non enim prodest eis mors Christi, et salus facta per eum, immo ipsi sunt qui Euangelicam non possunt non impugnare iustitiam, et sunt de quibus dicitur Isaiae. 53. Dabit impius pro sepultura, et diutes pro morte sua, ut non frustra dixit Iohannes in Epistola Nolite diligere mundū, neque ea quæ in mundo sicut. Si quis diligenter mundum, non est charitas patris in eo. Quoniam omnis quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum, et superba uite, qua non est ex patre, sed ex mundo, et mundus trahit, et concupiscentia eius, qui aut facit uoluntatem dei manet in æternū. Exempli sine Iudicii, quæ in templo tunc dei turpissime sua lucra seculabuntur, quod quam grauatum uerit Christus nouimus, quin et de nece Christi consultantes dixerint. Non forte ueniat Romani et c. Præterea gloria à se se mutuo accipiet, gloria dei intelligere in Christo non potuerunt, licet Christus ita miraculæ cisset coram eis. Exempli enim erat, sicut predixerat Isaias, ut haec loquuntur. Et quid aliud hodie detinet, ne suscipiantur Euangeliū ineffabilis gloria dei, nisi lucra templorum, et timor perditicis ditionum et honoris? Sed homo cum in honore esset, id est, gloria dei prestito haberet, non intelligi, comparatus est iumentis insipientibus, et similius factus est illi.

A Vdite hæc omnes gentes, auribus percipiunt oës qui habitationis orbem. Et terrigenæ & filii hominum, simul diues & paup. Os meum loquetur sapientiam, & meditatio cordis mei prudenter. Inclinabo in parabolam aurem meam, aperiam in psalterio propositionem meam.

Et terrigenæ et c. Felix. Etiam filij Adam, etiam filij urij, id est, Alii Sapientia hæc. Prudentiam. Felix. Intelligentiam. Spis est parabolam et tellestam, et propositione sive enigma mundum manifestabo in psalterio problema cuibara, id est, in hoc carmine uel psalmo dicam, quod spiritu à deo dabo mundo. et c. Intelligentia.

Intelligat qui poterit. Mundus ridebit quasi fultitiam, sed tamen dicā
id quod res est T.c.

Quod būc psalmū facio esse uerba Christi, quæ in propria loquuntur
ipse Christi spiritus, ipse me cogit psalmus, & præterea non uanis du-
cor argumentis, immo euangelicis testimonij. Primū, q[uod] totū orbem ter-
ram vocat ad cōcionem, tam filios Adam quam filios Abrāhæ, tam diui-
nū quam p[ro]perū. Deinde q[uod] dicit: Os mū loquetur sapientiā, & medi-
tatio cordis mēi intelligentiā, inclinabo ad parabolā aurē meam, aperiā
in cithara enigma mū. Nōne Christus hic est, qui sic præfatur, qui loqui
solē i psalterio sue cithara Daudica, testāte uel ipso, ut diximus aliās?
Nōne similia serē babes Psal. 77. ubi dicitur: Attēdite popule meus etc.
Aperior in parabolis os mū, loquar propositiones ab initio? Vbi cū tā
fūideatur sequi ueteris historiæ recitatio q[uod] instructionem populi credē-
tis, tamē Matthēus ca. 13. citat ceu uerba Christi. Hæc omnia, inquit,
locutus est Iesu C[on]s[e]r[ta]re. Accedit & quod sequitur: Cur timebo in die mala
&c. ubi post præfationem incipit narrare suam parabolā. Reliqua ar-
gumenta & testimonia dicemus suis locis.

Cur timebo i die mala? iniquitas calcanei mei cir-
cumdabit me. Qui confidunt in uirtute sua, & in
multitudine diuinarum suarum gloriantur.

*Calcanei
Christi.*

Cur timebo in die mala, id est, persecutionis et intentatiæ mortis? Re-
spōdet: Iniquitas calcanei mei circūdabit me. Nō hic de calcaneo Iudæ p[er]-
ditionis loquuntur, de quo diximus psal. 40. sed de calcaneo suo, quæ appa-
ret iniquitas Sathanæ, ut cadat. de quo Gen. 3. ad serpente dicitur: Ipsum
semē mulieris, id est, Christus cōteret caput tuū, et tu infidiaberis calca-
neo eius. Ecce habes iniquitatē calcanei Christi, quæ circūdedit cū, ut uel
ipsa morte caderet, qui s[ecundu]m tentatus cadere nō potuit. Venit, inquit, pri-
ceps brāns mūdi, & in me nō habet quicquam. Hæc calcanei iniquitas
id est, quæ mordet calcaneū, omne semen appetit Christianū, reliquos sine
lucta secure possidet diabolus. Diabolo uero cooperari sunt, & cooperan-
tur ad necem Christi & Christianorū, de quibus sequitur: Qui confidunt
in uiribus suis, & in multitudine diuinarū suarū gloriantur, scilicet, cir-
cumdabunt me in die mala, ubi fuerit petestas illa tenebrarum, de qua et
ipse comprehensius dixit, quando licebit eis seuire,

Frater nō redimit, redimet homo: non dabit deo

R + placa

COMMENTARIUS POMERANI

placationem eius. Et precium redēptionis anime eius, & cessauit in æternū, & uiuet in finē. Non uidebit interitum, quando uiderit sapientes morientes, simul insipiens & stultus peribunt. Et relinquit alienis diuitias suas, & sepulchra eorum dominus illorū in æternū. Tabernacula eorū i generatōne & generationē, uocauerūt noīa sua i terris.

Senīetū huius loci est (ne quid hæreas propter uarias trāslationes) q̄ illi qui confidūt in diuitijs suis, & gloriāntur in sua uirtute, nō liberi buntur à morte æterna, & is, quē occidere uolebant, uiuet in æternū, & nō redimet eos. Nec te turbet mutatio numeri, quæ Hebreis predictarīs est, q̄ nunc dicit: Non dabit deo placationem eius, scilicet, uiri cōfidentis & c. cū supra dixerit in plurali: Qui cōfidentur &c. Nā et in sequenti uersu: Et precium redēptionis animæ eius, Felix legit Eorū, ubi tam & eius & eorum ex Hebreo potest legi &c.

Argumento à maiori ex Græco sic orditur, Frater nō redimitum, qui confidit in uirtute sua et gloriatur in diuitijs suis, redimētne ergo homo aliis? profeſto si qui frater est, non redimit, aliis non redimet. Hic frater est Christus, qui est Iudeis factus frater secundū carnē, ad Ro. 9. Et Iudei omnem Iudeūm uocant fratrem, secundum uerba legis Moysi. Predictum uero erat cīs, ut ex fratribus eorū suscitaretur quandoque saluator, sicut de prophetā uenturo loquitor Moses Deuteronomij. 15. et de Emanuel ex domo David Esaias cap. 7. & 9. Hic frater, inquit, nō dabit deo placationem eius, id est, pro eo qui confidit &c. Et nondam deo precium pro redēptione animæ sue uite eius, quā confidit &c. cessauit, scilicet à redimēnō eo qui confidit &c. in æternū, id est, nunquam liberabit eam, quæ liberatio non pertinet ad cōfidentes in suis iribus & iustitijs, & gloriāntes in alio, quam in deo; sed potius ad publicanos & peccatores, qui se uident in conspectu dei & hominū confundi, agnoscuntq; se tales &c. Et uiuet in finē, id est, in æternū, nō videbit interitū, id est, nou morietur, quem tamen in die mala, quando crat potestas tenebrarū ad mordendum calcancum, circumdantes, extinguēt conati sunt, siq; occidere, ut amplius non uiueret, dicentes, Psalmo. 40. Nōne qui dormit, non adiūciet, ut resurgat? Non uidebit, inquam, interitū, cum uiderit sapientes morientes, id est, ipse potius uidebit nos persecutūs

Frater.

Quia nō re-
diuitur.

Secutores mori æterna morte, qui secundum mundum sapientes sunt, ut defendant suam potentiam iustitiam &c. ne perdant sua, in quibus glori-
antur. Perfpicuum nunc est, hic non dici de uere sapientibus, cum ait: Sapi-
entes merentes, de quibus addit: Simul insipiens et stultus (ut uere sunt
coram deo) peribunt. Et relinquunt alienis diuitias suas, in quibus gloria
tis sunt, tolerandū uero, si relinquetur diuitiae filijs. Et quid aliud quæ-
so het illis, qui bodie pro uentre & hunceribus, contra Euangeliū, conten-
dunt? Iudicium hoc uidimus in Iudeis, qua præter execrationē, qua abie-
ctisunt à deo, electi quoq; sunt è terris suis. Et sepulchra eorum erunt do-
mus illorum in æternū, quæ sepulchra erunt tabernacula eorum in æter-
num, id est, in æternū in morte habitabunt, qui uocauerūt nomina sua in
terris, id est nomen uoluerūt habere, & fama inter homines de sua uir-
tute & diuitijs, gloriam quæsierunt in terris, contempta gloria dei. Vi-
des igitur Christum hic de se loqui, qui & in sequentibus dicit: Veruntā
mandauit redimet animam meam de manu inferi, quando accepit me.

Hancen libri priorū Græcorū culpa legimus. Et laborauit in æter-
num, ut vulgo legunt, & laborabit in æternū. Et nemo immutare ait. Laborabit
fus fuit, propter vulgo receptam interpretationem, quasi hoc dicatur de in æternū
damnato apud inferos, qui laborat in æternū, id est, si legitur in partis,
et tamen uiuet in æternū, id est, ne in ipsis quidem pœnis ei mori licebit,
cū tamen longe aliud sit in Hebræo, & scriptura nunquam impijs &
damnatis tribuat bas orationes, Viuet in æternū. Nō uidebit interitum.
Felix legit, Et cessabit in æternum. Hieronymus, Sed quiescit in secula.
que longe absunt, & ex diametro pugnant cum eo, quod vulgo legitur:
Et laborabit in æternū. Quis igitur non uidet corrupte in Græcis legi,
xoxaoiv, laborauit, protæxoxaoiv, id est, cessauit uel quievit?

Felix, Frater non redimens redimet uirum, scilicet confidentem & e.
Non redimens redimet, id est, nequaquam redimet, qui est Hieronymus
vulgaris in scripturis, ut illud: Castigans castigauit me dominus.

Et preium redemptionis animæ eius, bene uersum est ex Hebræo.
Felix tamen sic legit: Et erit preiosa redemptio animæ eorum, quod pot-
eris interpretari, q; nullo precio redimuntur, ut conueniat præcedenti, ali-
equi nō ideo quo respexcrit. Aurogallus noster sic uertit: Frater nō redi-
mens redimet uirum, nec dabit deo redemptionem eius. Et preium redē-
ptionis animæ eius, uel eorum, contemnet uel negliget perpetuo. Et ui-
tæ ultra ad uictiam (uel uiuet adhuc in seculū) nec uidebit interitum.

COMMENTARIVS POMERANI

Si uiderit sapientes morientes &c. Contemnet, scilicet contemptus, id negliget, id est, non liberabit &c. Et uiuet ultra ad uictoriam, manifeste pertinet ad hoc quod Matthaeus ca. 12. ex Esa. citat: Ecce puer mens eius, donec ejiciat ad uictoriam iudicium.

Sepulchrum eorum. Fe. Intimum eorum, id est, in impietate cordis suum manebunt in eternum, quemadmodum Christus dixit Iudeus. Nisi credidritis quod ego sum, in peccato uestro moriemini.

Et homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est eis. Hæc uia eorum scandalum eis, & post hæc in ore eorum complacebunt. Sicut oves in inferno positi sunt, mors depascet eos. Et dominabitur eorum iusti in mane, & auxiliū eorum ueterascet in inferno a gloria illorum expulsi sunt. Verutamen deus redimet animam meam de manu inferi cum acceperit me.

In honore. Non intelligunt stulti gloriam, dignitas, sapientiam esse a deo, & propter itellexit iam gloriam esse eternam, quæ offert nobis dous in suo uerbo, idcirco perireunt, quia non intelligunt, id est, non credunt, facti sicut equis ex malo psal. 31. Vide quæ illie diximus. Hos supra uocauit sapientes, sed tam morientes, quæ maior dignitas potuit contingere Iudeis, quam a Evangelio offerebatur eis per filium dei? Quid quæ nobis minus offertur? sed nō intelligimus &c. Felix sic legit: Et homo in magnificentia non dormit, similis factus est iumentis, quæ exterminata fuerunt. In fore autem psalmi sic: Homo in magnificencia & non intelligit, id quod conuenit a nostro. Quid est non dormiet, nisi. Non morietur in confidentia & gloriacione uirtutis sue, sed infirmus & pauper & desperatus morietur, cuius nomen non plus supererit apud deum, quam iumentorum apud homines, postquam occisa sunt, aut interierunt.

Imitatores. Hæc uia &c. Id est, quæ sic sequuntur suam viam & sapientiam & glorificationem & confidentiam, est scandalum eis, id est, in hoc impinguant & cadunt & dannantur, & post hæc imitatores eorum complacentibi in ore præcessorum, id est, eadem laudabunt & magnificabunt & in gloriam redibunt, ut illi ante, et ita stultitia non erit finis, quam diu maneat stultus, & quam diu manet ueritas, contemptus & persecutio erit ueritatis. Stultitia enim per manus traditur posteris. Id quod apertius ex Hebreis 10.

In eo Felix sic reddit, Et posteri ipsorum ore eorum current.

Sicut oves in inferno positi sunt, scilicet ad occidendum, uel ad mortem eternam. Mors comedet eos. Et iusfl, id est, credentes, qui hic uidebantur ex desponsione, dominabuntur eis. I. h. abebunt eos scabelium pedum suorum, ut ex Christo. In mane, id est, quando transacta nocte, ex tenebris humanis scali, in quo peruerso iudicio oia apparent aliter quam sunt, cœperint reuelari abscondita in extremo die, de quo Paulus, Nolite iudicare ante tempus, donec ueniet dominus, ex illuminet abscondita tenebrarum &c. Et Ioannes, Nondum apparuit quid erimus, scimus autem cum apparuerit ille, quod similes ei erimus &c. Et auxilium eorum uetera scit, id est, peribit in inferno, qui hic gloribantur ex confidebant in uirtute sua. A gloria illorum in infernum abiecti sunt, sic enim nunc legitur ex Græcis. Fe, autem hoc totum, Et auxilium &c. sic reddit. Et fortitudinem eorum consumet fons pro habitatculo suo. I. fons a sive infernus, qui erit eis uice habitaculi eterni, absument omnem confidentiam eorum &c.

Verumtamen &c. Vides qui antea dixerat, Iniquitas calcani mei circumcidit me &c. in potestate quidem inferorum uenisse, sed non illuc derelicta, ut dictum Psalmi 15. derelictos uero & derelinquendos euangelij hostes. Redimet, inquit, animam meam de potestate inferorum & tenebrarum, cum accepit me, id est, resuscitauerit me à morte, qui ad tempus me uidebat dereliquerit, ex omnibus praedictis iam uidere licet, quam non temere psalmum de Christo inter pretatus sum.

Ne timueris cum diues factus fuerit homo, aut cum multiplicata fuerit gloria domus eius. Quoniam cum morietur non accipiet oia, neque descendet cum eo gloria eius. Quonia aia eius in uita sua benedicetur, cōfitebitur tibi cum beneficeris ei. Intro ibit usque ad generationes patrum suorum, usque in æternum non uidebit lumen. Et homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est eis.

Hec est parænesis sp̄us Christi in fine Psalmi, ne pereamus cum illis, qui confidunt in uirtute sua, ex gloriabantur in multitudine diuiniarum suarum. Ne, inquit, timueris, ne te male habeat, ne uacillato fide cum omnia nostra. Suppetum, ut uult, impio, in fine enim omnibus carebit. uide Psalmo. 36.

Quia,

Resurre-
ctio Christi

COMMENTARIUS POMERANI

Quia inquit, anima eius, dum intercim hic uiuit, benedicetur, id est ab omnibus dabit, hic, ut Iob ait, ducet in bonis dies suos, et gloria ab hominibus accipiet et quæreret, sed in morte aliud erit. Fel. Quin potius animæ suæ in vita sus benedicet, sicut ille Lucæ. 12. qui dixit, Anima habes multa bona reposita in annos plurimos, requiesce, comedere, bibere, epulare. Tales sunt et illi, q. applaudunt suis iustitijs et meritis, q. dicunt: Nō sum scimus ex eis bene meruisse, qui animæ suæ in vita benedicunt, sed in morte hæc oīa cadent. Seguitur, Cōfitebitur tibi cū benefeceris ei, id quod nō ad deum dicitur, ut qdā interpretantur, in hoc Psalmo ad deum sermo nusquam dirigitur, sed dicitur ad hominem ad quem ante diū est, ne timueris &c. Sententia est, Qia confidit in sua uirtute, & gloriatur in diuitijs suis, ab omnibus ferè honoratur & laudatur, etiā a seipso, ipse vero neminē laudat, nisi qui cū benefacit, hoc est quod dicit, Confitebitur tibi, i. laudabit te cum benefeceris ei, seruendo eis cupiditatibus, applaudendo, comprobando, magnificando, quæ ipse fecit et sentit, alioqui aduersabitur tibi, inuidet &c. quo significatur eos charitatē nō habere, qui fidē nō habent, nemini enim fauent nisi propter se. Felix. Et celebrabunt te, cum beneficeris tibi, id est, qui confidunt &c. (ut mutatio sit numeri) l. uadabunt te, cum non dissimilis eis fueris, cum auceris diuinas, cum multiplicaueris gloriam domini tuæ. Potest uideri & Mimesis, ut sint uerba impij apud se ad se dicentis, Eris aliquid apud

Inutilis omnino in suis.

Patres im hoīes, cum ostentaueris magnificentiam tuam. Introbit &c. Venit pater. quo patres eius uenerunt, qui simili erāt impietate, illic in sempiternis erit tenebris à deo & regno lucis exclusus. Felix. Venies usq; in generatio nem patrū eius, usq; in eternum non uidebunt lumen. Venies, scilicet tu quem moneo, id est, fide intendes & meditaberis in longam seriem precedentium patrum eius, & nihil boni inuenies, inuenies omnes perpetuae execrationi & tenebris traditos, uel inuenies, id est, afficies in nouissimo iudicio in illam generationem pessimā &c. Sic Iudei in euangelio incantatur gemina uicerarum, generatio prava & adultera, quibus et dicitur, Vos implete mensuram patrū uestrorum. Et Stephanus, Quem, inquit, prophetarum nō occiderūt patres uestris? Vnde constat hæc non tam de patribus carnis dici, quam de patribus impietatis. Nam filios Abrabe negat esse Christi impios Iudeos Ioannis. 8.

PSALMVS XLIX.

Titulus. Psalmus Asaph.

David fecit principem ad confitendum domino Asaph et fratres eius
¶ Paralip.

SV M M A. Iudicium extremū illud minatur prop̄p̄ta, ut ab hypocritis ex fuce cultus dei recipi centes, discamus quod sit sacrificiū acce-
sum deo, ut sit nobis pater in omni tentatione: Nullos enim sic odit de
us ut iustitiarios, qui cum uelint esse sancti, nulla sunt in deū fide, et ne-
querba neḡ opera spiranti proximi charitatem, Oderunt enim discipli-
nam ei proiecerūt uerba dei retrorsum, secuti suam iusticiam, sua sc̄mnia
et adiumentiones, quæ fructum bonū producere non possunt.

Deus deorum dominus locutus est, & uocauit terram. A solis ortu usq; ad occasum, ex sion decor pulchritudinis eius. Deus manifeste ueniet, deus noster, & nō filebit. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas ualida. Aduocauit cœlū desursum & terram, ut discernat populu suum. Cōgregate ei sanctos eius, disponentes testamentū eius sup sacrificia. Et annunciabūt cœli iustitiā eius, qm̄ deus iudex est.

Dicitur deus deorum dominus sicut alibi, Et rex magnus super omnes gentes, id est, super quoscumque, quatenus sint potestim sue in celo sue in terra. Sunt enim deus et filius dei, quibus dominus est, Ego dixi deus et filius excelsus omnis. Et iudicium dominator locutus est &c. Fe. Deus densus densus lectus est &c.

Congregate illi &c. pro congregetur ci sancti eius, sicut, Aperi mibi portas iustitiae, pro, Aperi autem mibi portae iustitiae. Fe. Congregate mibi sanctos meos, percuvientes fædus meū super sacrificium, quæ sunt uerba dei, sicut & infra uerba dei sunt, Audi populus meus &c.

Deus omnipotēs loquetur, et sua uoce conuocabit homines, qui sunt in Iudicium cunctarum, a solis ortu et occasu i.e. ex omnibus partibus orbis. Ex Sion i.e. ex populo tremulum, lo dicit, sive inde a deo pulchritudinis eius i.e. humanitas eius assumpta, Psal. 44. Speciosus et c. in qua deus manifeste ad iudicium ueniet, deus inquit, qui proprius noster est, Psal. 45. Et non filebit, non dissimulabit, sicut ante, quando sicut ovis ad occisionem ductus est, quando non clamabat in plateis et c. Matth. 12. Hie ergo deus deorum, et rex magnus super omnes deos, est Christus dominus, qui dicit Iohann. 5. Venit hora, in qua omnes qui in manu eius sunt, audiēt uocē filii dei et c. Alibi uocat hac uocē filii dei tubam

COMMENTARIUS POMERANI

Tuba no- tubam angelicam, ut Matt. 24. Videbunt filii homines uenientem in mundo
uißima. cœli, cum uirtute multa et maiestate. Et mittet angelos suos cum tuba et
uoce magna. Et congregabunt electos eius, à quatuor uentis, ab extre-
mis colorum, usq; ad terminos eorum. similia habes. 1. Thess. 4. Vnde hic
quoq; dicitur, Aduocavit cœlū, id est, angelos ē cœlis, et terrā. homines ē
terra et c. Congregate et c. Et annouciabit cœli institutam eum, ut pre-
cones proclamabunt, uel ut præsentes approbabunt institutam eum, qui ad-
uat credentes, et abiicit incredulos. Quoniam deus iudex est, qui nō po-
test nisi iuste iudicare, quem nibil latet occultorum et c. Sed tunc igno-

Ignis. Et tēpestas ualida et horrenda species irati iudicis erit in circuitu eius,
qui nō nocebit sanctis, qui rapientur obuiam Christo in aera, quibus ap-
parabit decor pulchritudinis ex Sion, ut supra dictū, sed inflamabit in cir-
cuitu eius inimicos eius, ut est Psal. 69. Sic et Petrus loquitur, Epistola 2.

Cœli qui nunc sunt, et terra eodem uerbo repositi sunt, ignis reseruati
in diē iudicij et perditionis impiorū hominum et c. Congregate et c.
Sancti con- gregandi. est quod in euangelio electi Christo congregandi prædicuntur, qui sancti
inuerunt fædus cum deo, et sacrificarent secundū uerbū, qui fidèles
inuenti sunt in testamēto dei: In veteri facientes secundū fidem in uerbū
dei, qd mandatū erat, etiam in sacrificijs externis. Id quod erat ex fide sa-
cerdoti, alioqui externa nibil sunt, et pœnā sunt: In novo facientes similiter
secundū uerbū euangeli, et sacrificantes sua corpora et uoluntatē, deo
et Christo dantes necessaria in proximo indigente et c. Vide que dixi
Psal. 21. quae sunt sacrificia laudis, et uota accepta deo. i. p. que sanctifi-
tur nomen domini, et in nobis et proximo, in odorem suauitatis, ut
dicit lex.

Audi populus meus & loquar tibi Israel, et testi-
ficabor tibi, deus deus tuus sum ego. Non i sacri-
ficiis tuis arguā te, holocausta aut tua in cōspectu
meo sunt semper. Non accipiā de domo tua uitus
los, neq; ex gregibus tuis hircos. Quoniam met
sunt oes bestiæ agri, iumenta in mōtibus & boues.
Cognoui oia uolatilia cœli, & pulcritudo agri me
cum est. Si esuriero nō dicam tibi, meus est enim
orbis & plenitudo eius. An manducabo carnes
tauorum, aut sanguinem hincorum bibam? Im-
mola

mola deo sacrificiū laudis, & recdde altissimo uos
tatu. Et inuoca me in die tribulatiōis tuæ, & cri
piam te & gloriſicabis me.

Pulchritudo agri mecum est. Feſeræ campi mecum ſunt.

Verum ſe

Dote hic denuſ populuſ ſuum qualem cupiat in iudicio iugenire. Audi, crificium.
inquit, populus meus, id eſt, crede uerbis meis, hic primū fides exigitur
in uerbis dei, & loquar tibi Iſr. 6. qui cupis censeri populus meus, & te
ſicut tibi, id eſt, uerba hæc mea erunt tibi testimonium ueritatis &
iſlamentū ſue paltū uerū inter me & te, Deus deus tuus ſum ego, id
quod eſt primū præceptū in lege, nulla opera requiriſt, nibil exigens niſi
ſiem, ut credas deū eſſe deū tuū quātus quantus eſt, Deut. 5. & Exo. 20.
In quo madato pendent omnia mandata ſine quo reliqua ſunt nibil, &
quælibet religio obsequi uolueris ſine hoc, fucus erit, hypocrifia et impietas,
ni potius arbor mala fructus bonos facere, ut uideas qd ſit quod Paulus
dicit. Quicquid non eſt ex fide, peccatum eſt. Non contendā hoc loco tū
hypocritæ noſtriſ & iuſtitiaruſ, quāuis opportunū hic eſſet, tamen uide
auifa & cōfundantur, qui digladiantur pro humanis traditiōibus, qui
in Christo deus inſiſtimus eſt, ſi credas Chriſto Matt. 15. & prie-
tate nouaſ ſemper adiuueniunt adiuueniōnes quibus deo ſeruanti, &
preferant ſe alijs magno corā deo merito, quibus alibi, horrendo dici iu-
biendo uidere poſſent dicitur, Ibūt in adiuuentiōibus ſuis, dimiſi eos
ſtantū deſideria cordis eorū. Quid præfers humana cum deus reiſci-
at que ipſe per Moysen iuſtituerat? Impiſ exteriſ operibus legis
aberrati, quæliuſti eſſent modo ea facerent, & iuſtiores ſi adhuc plu-
riſimū adderent non præcepta, & interim relinquebat, quod fo-
lium & unum lex in omnibus exteriſ quærebat, jecilicet ut d' deo
aduerat, Ego sum dominus deus tuus, ut exteriſ illis uelut signis
declarat fidē cordis. Sicut hodie noſtri pugnanti cōtra euangeliū, & ſeſe
ſuopſculis & ceremonijs iuſtlos eſſe conſidū & bonos Christianos
ſed lange indigniſ ſuā illi, qui uidebantur pro ſe dei uerbi babere quod
nō habuit illa exteriā, noſſiri uero ſomnia humana ſequuntur & propter
hac abſiunt diuina. Iecirco omnes prophetæ clamarunt contra impi-
tati. Quis haec quæſiuit de manibus ueſtris etc. Vide Eſa. 3. ut alia tacet.
Hic certe oportuit prophetas eſſe hæreticos & mori, quia iudicabant
contra legē prædicare, qui tamen erant legi clarissimi interpretes.

Deus

COMMENTARIUS POMERANI

Dens igitur ait, Non in sacrificiis tuis arguan te, bonorum enim tuorum non indigeo, Psal. 15. Arguan aut si non audieris meum uerbum, si non agnoueris me deum et deum tuum. Holocausta tua sunt in sacrificiis meos semper. i. quicq d mibi offerre poteris iam coram me est, iam habeo, iam iam meum est, nullius ego, omnia sunt mea. Immola deo sacrificium laudis, id est agnoscere deum esse deum tuum & sanctifica eius nomen in omnibus, secundū duo prima præcepta, quibus corde creditur ad iustitiam, et au tem confessio fit ad salutem. Habeto uerbum eius & gratias age omni tē pore & pro consolatione et pro cruce. Et redde aliusimo uota tua, id est quod uulgo uocant, deuotionem tua. i. gratia beneficijs dei affectum, Nihil enim est ut externa uota tibi fингas quae deus hic reuicit si non libera sunt, id est, quibus nullam iustitiae opinionē affigis, ut alibi diximus. Et inuoca me in die tribulatiōis. ecce habes qua fiducia ad deum accedas, nam deus iubet. Et eripiā te. ecc habes promissionem, Hie non solum libenter subueniet deus sed etiam nece, scario, quis promisit & seipsum negare non potest, modo tu inuoces. Et glorificabis me. ecce quod tua opera non requirit, sed sacrificium laudis, ut sanctifices nomē eius coram mundo et principib⁹ & portis inferorū. Utinam uidere possent quantū hoc sacrificium laudis negotij habeat, non magnificarent sua opera & clamarent nos uelle bona opera prohibere, sed sinamus eos, eae sunt et duces etenim.

Peccatori aut dixit deus, quare tu enarras iustificatiōes meas, & assumis testamentū meum per os tuum? Tu uero odisti disciplinā & eieciſti sermones meos retrorsum. Si uidebas furem currebas cū eo, & cum adultero partem tuā ponebas. Os tuum abundauit malicia, & lingua tua concinabat dolos. Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas, & aduersus filium matris tuæ ponebas scandalum, hæc fecisti & tacui. Existimasti iniquitatē q̄ ero tui similis, arguā & statuam contra faciem tuam peccata tua. Intelligite hæc qui obliuisciūtini dei, ne quando rapiat, & non sit qui libertet. Sacrificium laudis glorificabit me, et illuc uia qua ostendam ei salutare meum.

Peccatori

Praetori. Felix. Impio. Currebas cum eo, uel ut Felix habet, Cōpiae
misi cum eo. Cum adultero. Felix. Cum fornicatoribus. Scandalum.
Felix. Calumnia uel opprobrium. Existimasti iniquitatē qđ ero tui similio.
It. Existimasti me futurū fore similē tui. Rapiat. Fe. Rapiā scilicet ego
deus, uerba enim diei sunt. Sacrificiū laudis &c. Felix. Sacrificiās lau-
dēs bonoris habet me, & qui posuerit iter, ostendam ei salutē dei. posue-
rit pro faciā, id quod uulgarē est Hebræo, id est, qui hac uia transierit,
obtinet ei salutem dei, quam iustitiae humanae non asequuntur.

Vile nunc quicunq; potes, quem hic uocet diuinus spiritus peccatorē,
per potius impū, postquam etiam pietatē & cultū dei sive iustitiā indica-
uit esse uel estimari in rebus extēnisi, nempe non illum qui coram mun-
dō contatur, furatur &c. talis enim non existimat quod deus erit ei si-
milis quod deus approbat talia. Sed scit se inique agere, sed illum uocat
impū, qui enarrat iustificationes dei, & assumit uerba testamenti dei
pros suis, id est, prædicat uerbum dei unde iustificemur, hoc ipsum can-
iat, legi, de hoc colloquitur, ut videatur nūbil tam amare quam uerbum
dei, & tamen non dei bonorem, non dei ueritatem querit, sed favorem ab
boniib; bonorem, lucra sua, ueretur ne quid mali patiatur, ne quid si-
hi ualat & denegetur. Hinc turpiter adulatur, disimulat ad uitia et
capitales aliorum, quedam etiā excusat, quibusdam arridet, saepe con-
tra conscientiam quedam & laudat, aut sophistica distinctione in omnes
fornas uenit, ut intemperat hoc aut illud non esse contra. dei uoluntatem,
quodam præterea defendit esse cultum dei, modo lucrum oleant. Et præ-
terea bona quia uidetur habere uerbum dei, esse dei cultor, esse bo-
num domino, desipendi & seducendi habet autoritatem. Execratur uero
& suo subiudicio videatur esse bonū, & pius homo, cui deus pro me-
ritis, que sibi quotidie cumulat, debeat eccl̄um. Ego, inquit, non sum si-
c aceteri dominus iniusti, raptore, adulteri &c. Atq; ua putat deum
sive suū simili, & approbaturum tā pīj dominis sanctitatem, ut hic di-
cam. Sed tu, inquit, qui iactabas te de uerbo dei abieciſti disciplinam, id
quod nisi uerbo dei increpari, tua dñari & mortificari, & proce-
ficiſsimos meos, quos in ore videbaris habere, retrorsum, id est, apud te
etempsisti, in te non fecerunt fructū, quēadmodū & Paulus dicit ad hy-
pocritam. Qui alium do ces, te ipsum non doces. Qui prædicas nō furan-
ti, furari, qui dices nō mæcharū, mæcharis, qđ abominaris Idola, sacri-
legū facis, qđ in lege gloriariis, per præuaricationē legis, deū inbanoras.

Hypocri-
ta et iufi-
tiarina;

COMMENTARIUS POMERANI

Id quod & hic dicitur: Si uidelas fiarem, curreras cum eo, hoc est ut ne
 xime opere externo non eras fur, tamen te furti participem fecisti, quia u-
 debas iniusta lucra, iniustas negotiatioes, usuras, fraudem in artificiis,
 iniuria et damnū proximi, calumnia in pauperē, ueras ubi talia fibā
 ubi talia laudabantur, et disimulabas, ridebas, excusabas, ut favore non
 perderes, uero aliquid accederet, ex usurio tibi uinere licet. Tacco non
 quid faciat quidam in cōfessione auriculari, itē qd alij etiā accipiunt ex usu
 ris et rapina pro indulgentijs illis, et c. ne uidear ad quosdam solu-
 torquere psalmū, qui taxat hypocrisim omnem. Et cū adulteris portione
 tuā ponebas, ut maxime externo opere non scortabaris, tamen scortatio-
 nis reus es, quia disimulas ad talia, rideas, applaudis nonumq; et c. ut bo-
 minibus non displiceas et c. An ignoras scriptū in Ezechiele: Sanguinem
 eius de manu tua requirāsi si prædicator es, tibi tacere non licet, si solū fa-
 ter es, ad fratris uitia cōniuere non debes. Nā gētiles illos qui fratres non
 sunt, prohibere non possumus, quid enim ad nos de ijs qui foris sunt atti-
 net iudicare? Nolito gloriari, qd opere externo talia non facias, qd alij fa-
 ciēnibus non faueas, si cupiisti aliena, si cupiisti uxorē alterius, iā res
 es, Matt. 5. Hic uide quæso, an non hic dāmentur impissimi illi hypocrita,
 qui sub specie pietatis prohibent, quæ secundū deū sunt cōiugia sacerdoi-
 bus, quos uocant et clericis, et potius admittunt sexcentas scortatio-
 nes et adulteria, ut nunc turpiora taceam, quam unum piū castum
 cōiugium et thorū immaculatum. Hoc cīne est cū adulteris et scortatoribus
 partē babere? Interim tamē hoc appellatur castitas. Ita ita abiecimus di-
 sciplinā, et proiecimus sermones dei retrorum. Sequitur id à quibus ipsi
 iustitiarij hypocrita non abstinet, sed interim oīa excusant, quasi iste is-
 lia faciat et dicat, et non fratri odio, sed iustitiae zelo. Os, ingt, tum abuidam
 malicia. Primū, qd hypocrisis erat, quādo uerbū dei uidebaris dicere, de-
 inde qd peruerterebas dei uerbū, et dixisti quæ populo placeret, praeterea
 dannasti contra hypocrisim tuam docentes. lociro ne dei quidem ueritas
 fuit uerbum quod docuisti. Et lingua tua cōcinnabat dolos, ut tua confr-
 mares, ut būnānas traditiones defenderes, ut ueritatē quæ contra te erat
 non admitteres, hic meditatus es, hic quæ suasti quasi ex ipsa scriptura pa-
 trocinii, hic omnes neruos intēdisti. Quæ si quis nosse uelit, audiat si u-
 tam impietatem ferre potest) quid clament rabulæ, quid scribant ex ea
 si hodie contra Euangeliū, et uerbū gloriae magni dei. Sedens quasi i-
 dex in collatione et cōuersatione aliorum aduersus fratre absentē de-
 trahit.

vidas, videbas festucā in oculo fratris, interim nō videbas te esse de-
tadorem, quod certe est habere trabem in oculo, interim non videbas te
esse hypocritam & dannatum, dum alios omnes iudicare uolebas. Et po-
nas scandalum sive calumniam aduersus filium matris tuę, id est,
adversus fratrem tuum, ut etiam infirmis fratribus non parceres, qui
tu obloctione, tua conuersatione, quā tu ut sancta præsumebas te posse
exsistere, scandalizabantur, ut etiam non parceret sanctis fratribus Euangeli-
cī, & veritatis amatoribus, quibus immeritis intentasti calumniam, uo-
lens hereticos, impios &c. solum propter obseruatum & prædicatum
contra traditiones humanas Euangelium, ut nō dicam, q̄ etiam tu sancte
hypocrita uir sanguinum & dolose optasti in corde tuo omnes uerita-
tes Euangeli & promotores esse occisos. Vides itaq; in hoc psalmo popu-
lum dei moneri, ne sū similis illis, qui externis sacrificijs & operibus iu-
stitionis tribuent, & omnia quasi uerbis dei colorant, qui iugiter uidentur
deum laudare, sed uerbum eius contemnunt. In summa, Deus prohibet
illos ab opere secundi præcepti, qui primum præceptum non habent, nō
enim uult laudari ab impijs, id est, incredulis, et non suscipientibus cor-
de uerbum eius. Sic Christus prohibuit dæmones, Luc. 4. Marci. 3. Et
Paulus Pbitonem, Act. 16. Neq; uero excipiendos duco, qui hodie glorian-
tur de Euangelio, & iamen corde non credunt, sed præcipiti iudicio fe-
runtur contra omnes, & scandalo sunt, dum non uident, quām lōge ad-
duc ab Euangelio absunt. Hi cacant in castra Israëlitica.

Scandala
Euagelij.

Hec fecisti & tacui, non ostendi tibi in conscientia tua peccata tua,
dissimulauis ad penitentiam, si quādoq; resipisceres. Existimasti q; appro-
bationem sim tua, arguam, non silebo ubi uenerit tempus, & statua pec-
cata tua, que nunc non uides, sed sanitatem mentitur iniquitas sibi, sta-
tuam, inquam, contra faciem tuam, ut uideas lampadem tuam extingui,
& sentias pro luce & sapientia factore & execrationem. Dura pro-
ficia & desententia. Inde admonet. Intelligite hæc qui obliuiscimini dei,
id est, qui abieciis sermones eius retrorsum. In nullo possimus dei recor-
dari, deumq; tenere, quām in uerbo eius, sicut habet lex Moysi, Ne si
atut quādoq; suo iudicio rapiat uos &c. Horrendum est incidere in
manus dei uiuentis. Sacrificium laudis, quo ego sanctificor confessione fa-
cti, & me digna conuersatione eram hominibus & portis inferorum,
honoris facit me, non exterius ille fucus &c. Illuc est recta uia, qua ego
ducon ad salutem meam &c.

COMMENTARIUS POMERANI

Dens igitur ait, Non in sacrificijs tuis arguam te, bonorum enim tuorum non indigo, Psal. 15. Arguam aut si non audieris meum uerbū, si non agnoueris me deum et dēū tuum. Holocauria tua sunt in cōspectu meo semper. i. quicqđ mibi offerre poteris iam corā me est, iam habeo, iam iam meum est, nullius egeo, omnia sunt mea. Immola deo sacrificium laudis, id est agnoscere deum esse dēū tuum & sanctificare eius nomen in omnibus, secundū duo p̄m̄a p̄cepta, quibus corde creditur ad iustitiam, c̄t au tem confessio fit ad salutem. Habeto uerbum eius & gratias age omniē pore & pro consolatione et pro cruce. Et redde altissimo uota tua. id si quod uulgo uocant, deuotionem tuā. i. gratiū beneficijs dei affectum, Nihil enim est ut externa uota tibi singas quae deus hic reuicit si non libera sunt, id est, quibus nullam iustitiae opinione affigas, ut alibi diximus. Et inuoca me in die tribulatiōis . ecce habes qua fiducia ad dēū accedas, nam deus iubet. Et eripiam te. ecce habes promisiōnem, Hic non solum libenter subueniet deus sed etiam neceſſario, quia promisit & seipsum negare nō potest, modo tu inuoces. Et glorificabis me. ecce quod tua opera non requirit, sed sacrificiū laudis, ut sanctifices nomē eius corā mundo et principib⁹ & portis inferorū. Ut inām uidere possent quantū hoc sacrificium laudis negotij habeat, non magnificareni sua opera & clamarent nos uelle bona opera prohibere, sed sinamus eos, et c̄i sunt et duces eorū.

Peccatori aut dixit deus, quare tu enarras iustificatiōes meas, & assumis testamentū meum per os tuum? Tu uero odisti disciplinā & eieciſti sermones meos retrorsum. Si uidebas furem curribas cū eo, & cum adultero partem tuā ponebas. Os tuum abundauit malicia, & lingua tua concinabat dolos. Sedens aduersus fratrem tuum detrahebas, & aduersus filium matris tuae ponebas scandalum, hæc fecisti & tacui. Existimasti iniquitatē qđ ero tui similis, arguā & statuam contra faciem tuam peccata tua. Intelligite hæc qui obliuisciū dei, ne quando rapiat, & non sit qui libertet. Sacrificium laudis glorificabit me, et illuc via qua ostendam ei salutare meum.

Peccator

Predatori.Felix.Impio. Currebas cum eo, uel ut Felix habet, Cōplice
misi cum eo. Cum adultero.Felix, Cum fornicatoribus. Scandalum.
Felix.Calumnia uel opprobrium.Existimasti iniquitatē q̄ ero tui similis.
Pr. Existimasti me futurū fore similē tui.Rapiat.Fr. Rapiā scilicet ego
deus, uerba tñm̄ bic dei sunt. Sacrificiū laudis &c.Felix.Sacrificiās lau-
den bonoris abut me, & qui posuerit iter, ostendam ei salutē dei. posue-
rit pro securi, id quod vulgare est Hebræo, id est, qui bac uia transierit,
osculat ei salutem dei, quan iustitiae humanae non assequuntur.

Vide nunc quicunq; potes, quem bic uocet diuinus sp̄ritus peccatorē,
per patrem impūl, pos̄t quā etiam pietatē & cultū dei sue iustitiā inidea-
uit se nolle estimari in rebus externis, nempe non illum qui coram mun-
doscitur, suratur &c. talis enim non existimat quod deus erit ei si-
milius, quod deus approbat talia, sed scit se inique agere. Sed illum uocat
impūl, qui enarrat iustificationes dei, & assūnit uerba testamenti dei
per os suū, id est, pr̄dicat uerbum dei unde iustificemur, hoc ipsum can-
ta, legi, de hoc colloquitur, ut videatur nihil tam amare quam uerbum
dei, & tamen non dei bonorem, non dei ueritatem quærerit, sed fauorem ab
dominib; bonorum, lucra sua, ueretur ne quid mali patiatur, ne quid si-
di ducatur & denegetur. Hinc turpiter adulatur, dis̄simulat ad initia et
cupidates aliorum, quædam etiā excusat, quibusdam arridet, s̄epe con-
tra conscientiam quædam & laudat, aut sophistica distinctione in omnes
formas uertit, ut inueniat hoc aut illud non esse contra dei uoluntatem,
quædam preterea defendit esse cultum dei, modo lucrum oleant. Et præ-
tre species bona quia uidetur habere uerbum dei, esse dei cultor, esse bo-
nus homo, decipiendi & seducendi habet autoritatem. Excēcatur uero
ut & suo sibi iudicio uideatur esse bonū & pius homo, cui deus pro me-
ritis, quas sibi quotidie cumulat, debeat eccl̄um. Ego, inquit, non sum si-
cius ceteri domines iniusta, raptiores, adulteri &c. Atq; ua putat deum
sibi fore similem, & approbaturum tā pīj hominis sanctitatem, ut hic di-
cam. Sed tu, inquit, qui iactabas te de uerbo dei abieciisti disciplinam, id
existimasti uerbo dei increpari, tua dñmari & mortificari, & præci-
fisferentes meos, quos in ore uidebaris habere, retrorsum id est, apud te
cūmp̄isti, in te non fecerunt fructū, quēadmodū & Paulus dicit ad hy-
pocritam. Quā alium do ces, te ipsum non doceas. Qui prædicas nō furan-
dū, furiosus, qui dicens nō mæcbādū, mæcbaris, q̄ abominaris Idola, Sacri-
legū fuis, q̄ in lege gloriaris, per prævaricationē legis, dū in honoras.

Hypocri-
ta et iusti-
tuaris, 1

COMMENTARIUS POMERANI

Id quod & hic dicitur: Si uidebas furem, currebas cum eo, hoc est in me
 xime opere externo non eras fur, tamen te furti participem fecisti, quia ui-
 debas iniusta lucra, iniustas negotiatioes, usuras, fraudem in artificiis,
 iniuria & damnum proximi, calumniam in pauperem, uideras ubi talia fieri
 ubi talia laudabantur, & dissimulabas, ridebas, excusabas, ut favore non
 perderes, uero aliquid accederet, ex usuris tibi iuare licet. Tacto nam
 quid faciat quidam in confessione auriculari, ite quod alijs etiam accipiunt ex usu-
 ris & rapina pro indulgentijs illis, & c. ne uidear ad quosdam solum
 torquere psalmum, qui taxat hypocrisim omnem. Et citu adulteris portionem
 tua ponebas, ut maxime externo opere non scortabaris, tamen scortatio-
 nis reus es, quia dissimulas ad talia, ridebas, applaudis non nunquam & c. ut ho-
 minibus non displiceas & c. An ignoras scriptum in Ezechiele: Sanguinem
 eius de manu tua requiratur: si predicator es, tibi tacere non licet, si solus fra-
 ter es, ad fratris uitia conuovere non debes. Nam genitiles illos qui fratres non
 sunt, prohibere non possumus, quid enim ad nos de ipsis qui foris sunt atti-
 net uideare? Nolito gloriar, & opere externo talia non facias, & alijs fa-
 cientibus non faueas. si cupiisti aliena, si cupiisti uxore alterius, iam res
 es, Matt. 5. Hic uide queso, an non hic damnentur impissimi illi hypocrite,
 qui sub specie pietatis prohibent, quae secundum deum sunt coniugia sacerdoti-
 bus, quos uocant & clericis, & potius admittunt sexcentas scortatio-
 nes & adulteria, ut nunc turpiora taceam, quam unum pium castum
 coniugium et thorum immaculatum. Hoc cine est cum adulteris et scortatoribus
 parte habere? Interim tam uocatur appellatione castitas. Ita ita abiecamus di-
 sciplina, et proiecimus sermones dei retrorsum. Sequitur id a quibus ipsi
 iustitarij hypocrita non abstinet, sed interim oia excusant, quasi uite is-
 lia faciat et dicat, et non fratri odio, sed iustitia et zelo. Os, inquit, tu abduam
 malicia. Primus, quod hypocrisis erat, quando uerbum dei uidebaris dicens, de-
 inde quod peruerterebas dei uerbum, & dixisti quae populo placueris, praeterea
 damnasti contra hypocrisim tuam docentes. Iecirco ne dei quidem ueritas
 fuit uerbum quod docuisti. Et lingua tua cōcinnabat dolos, ut tua confir-
 mares ut humanae traditiones defenderes, ut ueritate quae contra te erat
 non admitteres, hic meditatus es, hic quae suasti quasi ex ipsa scriptura pa-
 trocinium, hic omnes neruos intedisti. Quae si quis nosse uelit, audiat (si tan-
 tam impietatem ferre potest) quid clamenter rabulæ, quid scribani exora-
 ti hodie contra Euangeliū, & uerbum glorie magni dei. Sedens quasi u-
 dex in collatione & conuersatione aliorum aduersus fratrem absentem de-
trahit.

vidbas, uidebas festucā in oculo fratris, interim nō uidbas te esse de-
vadorem, quod certe est habere trabem in oculo, interim non uidebas te
esse bupocritam & dāmnatū, dum alios omnes iudicare uolebas. Et po-
nebas scandalum suū calumniā aduersus filium matris tuę, id est,
aduersus fratrem tuum, ut etiam infirmis fratribus non parceres, qui
in uolacione, tua conuersatione, quā tu ut sanctā p̄r̄sumebas te posse
exiſcere, scādilizabantur, ut etiam non parceres sanctis fratribus Euān-
gelice ueritatis amatoribus, quibus immeritis intentasti calumniā, uo-
catis hereticos, impios &c. solum propter obſeruatum & p̄diciatū
contra traditioñes humanañ Euāngelium, ut nō dicam, q̄ etiam tu sancte
hyperita uā sanguinum & dolose optasti in corde tuo omnes uerita-
tis Euāngelice promotores eſſe occisos. Vides itaq; in hoc psalmo popu-
lum dei moneri, ne sit similiſ illis, qui extērnis sacrificijs et operib⁹ iu-
ſitati tribuent, & omnia quaſi uerbis dei colorant, qui iugiter uidentur
dum laudare, sed uerbum eius contēnnunt. In ſumma, Deus prohibet
illes ab opere ſecundi p̄cepti, qua primum p̄ceptum non habent, nō
enim uult laudari ab impijs, id est, incredulis, et non ſuſcipientibus cor-
de uerbum eius. Sic Christus prohibuit dæmones, Lucæ 4. Marci 3. Et
Paulus Pbitonem, A&c. 16. Neq; uero excipiendoſ duco, qui hodie gloriun-
tur de Euāngelio, & tamen corde non credunt, ſed p̄cipiti iudicio fe-
runtur contra omnes, & scandalō ſunt, dum non uident, quām lōge ad-
buſ ab Euāngelio abſunt. Hi cacant in caſtra Iſraēlitica.

Scandala
Euāngelij.

Hec ſcripsi & tacui, non oſtendi tibi in conſientia tua peccata tua,
diſimulauis ad penitentiam, ſi quādoq; rēſipiceres. Exiſtimasti q̄ appro-
baueris ſim tua, arguam, non ſilebo ubi uenerit tempus; & ſtatua pec-
caua tua, quae nunc non uides, ſed ſanctitatē mentitur iniquitas ſibi, ſta-
tum, in quañ, contra faciem tuam, ut uideas lampadem tuam extingui,
& ſentias pro luce & ſapiencia factore & excēationem. Dura pro-
fila haec dei ſententia. Inde admonet, Intelligite haec qui obliuia cimini dei,
id est, qui abuſicitis ſermones eius retroſum. In nullo poſſumus dei recor-
dari, de cuiq; tenere, quām in uerbo eius, ſicut habeat lex Moysi, Ne fi-
at, ut quandoq; ſuo iudicio rapiat uos &c. Horrendum eſt incidere in
mannis dei uiuentis. Sacrificium laudis, quo ego ſanctificor confeſſione fa-
cti, & me digna conuersatione eram hominibus & portis inferorum,
bonificabit me, non extērnus ille fucus &c. Illuc eſt recta uia, qua ego
uiam ad ſalutem meam &c.

COMMNTARIVS POMERANI

PSALMVS L.

Titulus. Προσεύξεις Psalmus Dauid, cū ueniret ad ipsum Nathan propheta, quādo ingressus fuerat ad Bathsabee. 2. Reg. 12.

S V M M A. Hæc est fortis precatio ut remittatur peccatum, quo pleni sumus. Est enim in nobis illa cōcupiscētia, de qua Rom. 7. quæ sibi nō Concupi- agnoscimus, nisi egregio aliquo peccato, & nobis manifesto erupit. qu scēntia. les fructus solet cedere illa radix in infidelibus semper, in fidelibus aut dū à deo deferuntur ad tēpns, ut se se agnoscant quales sunt sibi relati, dū interim pharisæus dicit: Gratias tibi ago deus, qd non sum sicut ceteri hominum &c. David alioqui sanctus vir committit adulterium, & ob hoc homicidium quoq. Tales quia agnoscunt, dolēt, cōfidentur domino, ueniam petunt semper, ut dixi Psal. 31. Hinc est qd publicani & meretrices precedunt pharisæos in regnum celorum, ut est Matt. 21. Nam talium sacrificiū, cū nihil aliud sit quam cor contritū & humiliatū, deus nō despici &c. Hi & exēplo suo & uerbo agunt, ut alios quoq; peccatores de lucrificant. Docebit, inquit, iniquos &c. Sic Apoc. ult. Et spiritus & sponsa dicunt: Veni. & qui audit, dicat: Veni. Et qui fitit &c.

Miserere mei deus, secundū magnā miseri cordiā tuā. Et secundū multitudinē miserationū tuarū, dele iniuitatē meā. Amplius laua me ab iniuitate mea, et a peccato meo mūda me. Quoniā iniuitatē meā ego cognosco, et peccatum meū corā me est semper. Tibi soli peccaui, et malū corā te feci, ut iustificeris in sermonibus tuis et uincas cū iudicaris. Ecce enim in iniuitib⁹ cōceptus sum, et in peccatis cōcepit me ma ter mea. Ecce enim ueritatē dilexisti, incerta et occulta sapiētiæ tuæ manifestasti mihi. Alperges me hyssopo et mundabor, lauabis me et sup niuē des Albabor. Audire me facies exultationē et lāticiā, et exultabunt ossa humiliata.

Amplius. Fe. Plurimū uel multum, id est, etiā atq; etiā. Et uincas cum iudicaris. Iudicaris ex Græco est p̄ficiū uerbum. Fe. Appreas mūde sum

cum indicabat. Verū ego paſiuā malo, ppter Pauli citationē, Rō.3. Ecce
mī iñiquitatibus &c. Fe. Ecce in iñquitate genitus sum, & in pec-
cato cœpī me mater mea. Ecce ueritātē dilexit̄ in iñtētionib⁹ uel re-
rib⁹ uel cogitationib⁹, & in occulto sapientiā notā mibi facies, id est,
ut nulla hypocrisy et ex corde agnoscamus peccatū, et ueritatē corā te
cōfessor, et in sp̄u quod adhuc nō video mibi reuelabis, ne sit ī sp̄u m̄co
ampli⁹ dol⁹, Psal.31. A sp̄ges. Fe. Expiabis. Hūiliata. Fe. quæ cōtriaſti.

Omni cōſilio derelictus, & reuelata lege in corde cōfusus, et in pec-
cato apud d̄m cōpreheſus, nulla creatura iuuari potest, sed solo deo. Hūc Pœnitētia
ſixt̄ corde iuuicare potes quācūcumq; peccaueris salua adhuc ſunt oīa.
At ergo. Miserere mei d̄nis, tua misericordia ſaluet me, tuū iudicium ferre
nō poſsum, ſecundū nō paruā misericordiā tuā ego enim ille ſum qui de-
bitorū milia talenta, non ſum ſoluendo, m̄ca ſatis factio n̄bil eſt. Mu-
lta laua me, id eſt, non ſolum à peccato p̄ſentī, id quod tantū initium
lauandi ſue iuſtificationis eſt, ſed per omnem uitam meam baptiza me ba-
p̄jmo ſpiritu in igne tuā illuminationis, donec per mortē meam tolla-
tur omne quod in Adam ſeminat̄ eſt. Quia iā iñquitatē mēa ego cognō-
ſto, ſilicet reuelato per legem tuā m̄bi in corde m̄co peccato, et peccatū
meum exar me, id eſt, in oculis meis & conſcientia arguent̄, eſt ſcm-
per, diurop̄bū mortis, quod eſt in decretis & mandatis tuis ſcriptū,
qui in conſientia mea, non potest deleri, niſi per meram misericordiā tuā,
me operabit n̄bil ſion, ut ſexcenties fiam chartuſianus, n̄bil eſt, ſen-
tentiā mortis ferro, nemo me liberabit, niſi cui peccauī, qui eſt uitae auctor.
Qui ſic agnoscit ſuum peccatum non iudicat alios, ut illi quā ſedentes ad-
uerſus frātēm detrahere, ut dictum Psalmo ſuperiori. Vbi talis reuela-
tio peccati tibi uenerit, neceſſe eſt ut oīa cadat, in quibus hypocriſis ante-
cōſidebat. David poſtquam cecidit adulterio & homicidio, non ſtatiuim re-
det̄ ad dominum, ſed permanuit in illa impietate cordis ſuū uig; poſt na-
tum ex illo adulterio puerū, ut babet ſacra hiſtoria. Quod exemplū eſt
ideo crassum, ut non potuerit nobis crassius depingi. Sed nōne interim
agnouit ſuum peccatum? qui potuit tantū uirignorare ſe tam crassa ad-
miſſe uita, & eadem coram deo damnare? Verū ſic agnouit, ut no-
ſtri, qui in paſcha conſitentur omnia quæ fecerunt, & conſidunt ſua cō-
fessione & operib⁹, quæ uocant ſatis factiōnem, deinde manent iđem
qui fuerunt. David interim uit ad tabernaculum domini, cogitat̄, deus
eſt miſericors, celebrauit ſabbata & feſta cum alijs, obtulit bolearuſta

Falsa po-
nitentia.

COMMENTARIUS POMERANI

Et sacrificia pro peccato, uidebatur uir bonus et pīus rex, ut ante, sed omnia hypocrisia et impietas erant. Post uero reuelatio peccato ad incrationem Nathan prophetæ, nulla opera nouit, sed dixit: Misericordiam exhibe. Sacrificium deo spiritus contribulatus et c.

Tibi soli peccaui, et malum corā te feci, ut iustificeris etc. Mirasen-tentia, quā caro indignā iudicat deo, et uerit ad argumēta iūpietas, qd.

In nostro lege Ro. 3. Nō pōt mībi dei misericordia et bonitas dei commēdarī nisi in peccato meo peccato. Necesse est ut ego sim peccator, ut dei ueritas mībi cognita dei miseri fiat, sicut et hic dicit: Dñe tu ueritatē dilexisti, iposibile est, ut nō uerū fi-cordia cō at qd dixisti, uel dilexisti ueritatē ī nobis, ut abiecta hypocrisi uere in im-mēdatur. timis cordis nos agnoscam⁹ q̄ sumus, ut agnito pētō misericordia tua no-bis nota fiat. Incerta i.e. de qbus alij dubiūt. et occulta. i. quae alij ignorat, sapientiae tuæ, nō humanæ et carnalis, quæ stultitia est apud deū, et temp-sibi querit alia iustificatiōis uia q̄ deū, illa, iquā, manifestasti mībi. Siqđ carnalis bō hæc nō itelligit, sed stultitia sunt illi. Sic enim opponit: Si pro gloria dei est peccatū nostrū, faciamus mala, ut ueniāt bona. Horū, inq Paulus, dānatio iusta est. Se enim suo ore cōdemnari, claris urbis offendentes se esse ex illis dānatis, nō corā mūdo, sed corā deo, q̄ dicūt: Nō sum sicut cæteri hominū, iniusti, raptore, adulteri, nō ieiunāes, nō dātes deci-mas, nō dātes deo quod debet. Quid enim est, qđ inferat, si gloria dei ma-nifestatur ex nostro peccato? ergo peccemus, quā, quid pdest nobis si sic iuuamus absq; pētō, q̄ nō scortamur, q̄ nō occidimus, q̄ multa bona fac-iimus? cur nō potius mala facimus ī gloriā dei? Ita et Paulus irridebat. Tace queso iūpietas, satis peccatorū habem⁹, q̄ toti peccatū sum⁹. Ece, inq, ī iniq̄tate genitus sum, et ī pētō cōcepit me mater mea. Oēs na-sci-mur filij iræ, ut taceā de reliqua uita, ut nō opus sit peccatū addere, quasi iā nō habeas, p amplitudine gratiæ dei cognoscēda, sed poti⁹ opp̄ sit cla-mare: Infelix ego bō, q̄s me liberabit ab hoc corpore mortis? Dic queso, quomodo potes intelligere de manifesto pētō. Tibi soli peccaui etc. Nonne enī David peccauerat hoībus saltē Vīte et uxori eius et Iob: nisi id satis esse putas quod dicit historia: Tu fecisti hanc rem abscondite. Quider go opus erat etiā cōceptiōis imūdæ mentionē facere? Nonne nō impu-tū erat peccatū originis Davidi, sicut et nobis ī baptismo? Sed hoc omni-bus ferē imponit qui se putat aliquid esse, q̄ scire nolunt concupiscentiam esse peccatū, sed fructū eius tanū, qui ex ista radice prodit, id est, quando sc̄ manifestat per iram, amorem, odium, blasphemiam, mēdaciā, detrac-tio-nem, adulā-

adulationē, fraudem &c. Beatus quā uel sic suo peccato lēsus cœculū
illum caperit uidere Adam, qui est in carne nostra, id est, in toto illo qd
us sumus à plantā pedis usq; ad uerticem intus & extra. Non enim
est in me, doc est, in carne mea bonum. I nūc & obloquere grātiae dei
faciās mala ut ueniane bona, quasi iam non sis malus nisi facias plu-
riū adendo mala. Non potest mibi efficacior consolatio dari, quām ut ubi
desperatio impugnat cognitū. Non est manus domini abbreviata ut salua-
re nō posset: ipsius misericordie non est numerus, qui etiam peccata ho-
minū libaueritē solet in gloriam. Diligentibus enim deū omnia cooperā-
tur in bonū ihs, quā secundū propositū dei uocati sunt sancti. Sit illi gloria
mibi autē confusio, qui anteā illius gloriā agnoscere nolebat, quasi innocēs
& absq; peccato, nūc ostendit me mibi, ego in priori illa fiducia damnata
fussem. Bonū mibi domine qd humiliasti me, ut discam iustificationes
tuas. Cognovi domine qd aequitas iudicia tua, & in ueritate tua humili-
fī me. Verū domine utcunq; ista & quocunq; ueriere uelis, certus sum qd
mentiri nō potes, qui credenti in te per fidem promisisti omnū remissionē
peccatorum, nō ut non maneat peccatum, sed ut per diuinam misericordiam
non imputetur, sicut dictum Psal. 31. Sic ergo intellige quod hic dicitur,
Sermones dei sunt eius promissiones sive, ut Paulus uocat, Oracula dei,
que promissiones omnes complectuntur Christum, in quo est nobis pro-
missa omnium peccatorum remissio sive benedictio omnū gentium. His
sermonibus multi contradicunt, non credunt, ut olim Neuatiani heretici
et aucte Christū impij iudæi, bodie quoq; totus frē mūdus iustitiā oīibis
tribuerit, negat nos ex sola in Christum fide iustificari. prætere a diabo-
lis negotiis lapsi paenitentiam, negat cœca caro & infidelis mea
conscientia, sed deus iustificatur in sermonibus suis, quem omnis illa pe-
stis uult facere mendacem. Dimittit enim uere peccatum per fidem in
Christum sive in deum sicut ubiq; promittit, & uincit; id est, superior
duadit & mendaces ostendit illos cum iudicatur ab eis, iudicatur qua-
si non sic dimittat peccatum, aut non tam magnum dimittat peccatum
aut non tam facile, hoc est, iudicatur quasi sit mendax. Quæ maior im-
pertitas quā sic resistere & opinari contra sermones dei? Ad hoc igitur
inquit, peccavi & malum coram te feci, ut iustificris &c. Promisisti
remissionem, quid mibi remitteres nisi essem peccator? Vana ergo esset p-
romissio. Rursum nisi remitteres peccatori, mendax esset promissio. Vide i
qua pericula incidat increduli & desperantes. Sequitur ergo, qd q; pec-
catores

Cōsolatio
peccatoris

Tibi soli.
Ut iustifi-
ceris.

COMMENTARIUS POMERANI

Catores non sunt (ut ille pbarisæns) remissione peccatorū non consequen-
tur, sine qua nemo saluatur quanticunq; sanctus, ut Psal. 31. Pro hac ora-
bit ad te omnis sanctus. Et Ioānes in epist. Si dixerimus, inquit, q; pe-
ccatū non habemus mendacē facimus cū, & ueritas eius in nobis non est.
Etiam si quidā nō credant oraculis dei, tamen deus manet uerax, ut ait
Paulus, Rom. 3. Porro si uis potes omnia præcedentia in psalmo comū-
gere cū hac particula, Ut iustificeris &c. sū. Miserere, dele, laua, mīda
quoniā peccatū agnoscō, quoniam tibi soli peccauī, bæc omnia, inquam,
sac̄ ut iustificeris &c. Et in idē redit. Quod cñi miseretur, q; dele &c.
hoc eedit ei in gloriam, nīsi enim peccator essem gloria tali nō indigerem.
Nūc aut omnes peccauerūt et egent gloria dei. Hæc est gloria dei, q; gra-
tis dimittit peccata sine nostra satisfactione, ne quid nos gloriemur quasi
cooperati ad hæc peccati uictoriam, bæc est gloria dei in me, ut credā po-
tius cælum terramq; ruitura quam non esse remissionem peccatorū quā
ipse promisit. Si non credis, facis eum cum summa & borrenda ignomi-
nia & blasphemia mendacē. Beatus qui intelligit.

Quod de lauando, mīdando, & aspergendo siue expiando dicit, bap-
tismū sp̄s significat, de quo in Euangeliō, & Eja. 4. Si abluerit dominus
fordes filiarū Sion, et sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius in spi-
ritu iudicij & spiritu ardoris. Porro quod dicit, Asperges me domine bys-
sopo &c. manifeste respicit in figurā, quæ scribitur in Exo. 12. q; bysso-
po intincto in sanguine agni aspergebanur postes Hebræorū ne illic p-
cuteret angelus persecutiōs. Item in figuram Leuitici. 14. ubi bysopo ini-
cto sanguine passeris aspergitur, & expiat leprosus exponendo igni-
bic figuram dicit: Non metuo in Aegypto mortem primogenitorū meorū
nec bæbo lepram hominibus conspicuam, sed ipse in morte deinceps &
lepra coram te: Idcirco nō querō bic Moysi officium, non querō sac-
dotis hominis opem, sed tu domine cui soli peccauī, asperge me sanguine
Christi & mīdabor, Tu laua me & ero niue candidior & purior. Tū
audire me facies uerbū exultationis in corde: D imissa sunt tibi peccata,
& p̄ sp̄ritus lætitia exultabit quoq; corpus meū quod ante ad tua-
dicia tremuit & contabuit, quia sp̄s tristis erat: Sp̄s tristis exiccat offi-
&c. Ista lætitia nunquā consequentur nostra opera, sed gratia dei. Hinc
Paulus semper ista duo coniungit, Gratiam & pacem.

Auerte faciem tuam a peccatis meis, & omnes ini-
quitates meas dele. Cor mūdū crea in me deus, &

Gloria
dei.

Asperges
byssopo.

figuram

spiritū rectū innoua in uisceribus meis. Ne proicias me a facie tua, & spiritū tuum sanctū ne auferas a me. Redde mihi exultationem salutaris tui, & spiritu pricipali cōfirma me. Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te conuertentur. Libera me de sanguinibus deus deus salutis meæ, & exultabit lingua mea iustitiam tuam.

Principali, hæc dictio est à nomine princeps "et p[ro]p[ter]e o[ste]n[do] id est, pri-
cipali, ducis imperiali, regali. Felix, Munifico, id est, libera li. Hieronymus, Potenti.

Aeneo &c. Id est, uelis peccatorū meorum obliuisci, & non esse sae-
men in sp[iritu] meorū operum, quæ reuera sunt peccata si imputare uo-
lueris. Gratiam peto quam promisiſti. Amplius peccatorum eorum Deus obli-
uitus recordabor, Hier. 31. Obliviascitur deus peccatorū nostrorū, dum dat iūscitur.
mis gratiam, ut amplius peccati non babeamus conscientia, id est, ut sci-
amus ita dimissum, ut nos damnare non possit.

Cor mundū & spiritū rectū non habes, nisi deus creet in te, & inno-
ciens in te, Alioquin cor impurū manet, et spiritus tuus à deo auersus. Id-
circo omnia opera tua, quaecumq[ue] sanctitate fulgeant, erunt abominabilia deo. Spiritum
Quicquid enim nō est ex fide, peccatum est. In Actis Apostolicis dicitur: rectum.
Fide purificans corda eorū. Et deus uult ut ipsius non nostro ducamus
spiritu, Ro. 9. Ut in nostro spiritu non sit dolus & hypocrisis, Psal. 31.
Hic in psalmis iusti uocatur, Recti corde. Externa profectio opera sunt
futilia, sed cor habere mundū, id est, ab omnī amore mundatū & sine
concupiētia, solius est opus dei & creatio. Id quod nemo in hac uita
plene consequatur, tamen semper queritur, & hoc ipsum à deo nobis p-
refectione imputatur, & pro mundicia cordis q[uod] querimus eā, secundū
illud Beati qui esurunt & sitiunt iustitiam. Beati mudo corde &c. Est et
go cordis puritas & spiritus rectus nibil aliud quam fides.

Ne proicias me à facie tua, ut Cain. Id est, ne permittas me execra-
riu[er]e de tua benignitate. Projiciuntur illi qui in securitate carnis
(qui nō indignus fert spiritus dei) non timere se projiciendos. Et spi-
ritus sanctu[us] tuu[er] sine quo sum caro quātus quantus sum & damnatus, ne
auferas à me, id est, ne deneges mihi, & datum conserua mihi.

Redde mihi exultationem salutis tuæ. Fac ut cōsciencia mea certificata

Projici
deo.

COMMENTARIUS POMERANI

Lætitia de de remissione peccatorū (quæ est salus per Christiū) gaudem rius in
salute dei. spū sancto ut læter in tuo salutari, in tua saluatione, nō in iustitiis meis
quas nūc in peccato deprehensus uideo esē nibil. Et spiritu libero nō co-
acto, non superflutioso, non timido ad tuam uoluntatem & uerbū qui nec tū
more pœnæ nec cupiditate mercedis ducatur ad tibi seruendū, alioquin nō
Spū pri-regalis esset sed scrulis, tali, inquit, spiritu confirmia me, sine quo ne ad
cipialis. momentū quudem in gratia tua persistere quoq, quo accepto fortis ero ad
confitendum nomen & uerbū tuū coram regibus & portis inferorum.

Sic igitur fide in corde & spiritu mundus et spiritu sancto tuo cōfir-
Doctor matus, docebo trāsgressores uias tuas, nō uias et iustitiis humanas que
euāgelicq, separant à deo, & peccatores ex mea doctrina & exemplo ad te. con-
uertentur. Non ero ingratis, gratiam quam accepi, alijs quoq, prædicabo. Hic uide quām instrutus cupiat uenire ad docendi mūtis, & mihi
sic ueneris, doceb̄is quæ ignoras.

Libera me de sanguinibus, id est, à peccato cōcupiscentie, quod ha-
Sanguines, beo ex carne & sanguine. Ioā. 1. Quis nō ex sanguinibus &c. Vbi labi-
nes opponit nasci ex sanguinibus illi quod est nasci ex deo. Hoc ergo oral
quod supr.a. Cor mundū &c. Innova me spiritu sancto quāsumus natu et
conceptus in peccatis deus qui es deus, à quo est salus mea et iustitia mea.
Qui enim nondū ex gratia renati sum, quid aliud sum quād caro &
sanguis, persequentes (id quod hodie uiderimus) gratiae doctrinam, et sua
iustitia sapientiaq, saturi, uerbum dei quod omnia ipsorum damnat non
admittunt? Sic uero liberatione facta lingua mea exultabit, id est, eū gau-
dio spiritus omni seposito timore humano prædicabit, docebit, cōficiat
iustitiam tuam, non iustitiam nostrī operis, sed illam quā tu iustificas in
pium quæ est fides indecum.

Dñe labia mea aperies, & os meū annūciabit laus
dē tuā. Quoniā si uoluisses sacrificium dedissem
utique, holocausta nō amabis. Sacrificiū deo spis-
ritus cōtribulatus, cor cōtritū & humiliatū deus
nō despiciet. Benefac dñe in bona uolūtate tua Si-
on, & ædificetur muri Hierusalē. Tūc acceptabis
sacrificiū iustitiae oblationē & holocaustum, tunc
offerent super altare tuum uitulos.

Domine aperi labia mea & fac ut os meū annūciet laudem tuā. Sic
præfan-

presentar lecturi horas canonicas, nec difflicet, si hoc esset annunciare
 tudem dñi sic legere & murmurare ut perdas bonas horas, & si non Legere bo-
 esset contra dñm & impietas hysce rebus uel seruatis tribuere iustitiam uel ras.
 non seruatis peccatum: præterea si qui talia magnificant non essent in pri-
 mis qui uera dei laudem, hoc est ueritatis doctrinam & prædicationem non
 admittunt. Quid prodest tibi qd ad orandum precaris tibi os aperiri qui om-
 nibus uotis cupis ora omnium recte Euangelizantum obturata? Hoc dico
 quod nemo uere orat qui secundum aliorum prescriptum orat, sed is quem
 suu necessitas aut aliorum ad orandum impellit, & nemo uere laudat et gra-
 tas agit sue hymnum sive Psalmum canit in corde deo, nisi qui sentit beneficium Gratias
 ei: tibi adfuisse & adesse, Tamen hoc scito, uersum non praecari ut aperire agere
 riantur labia ad orandum aut ad canendum psalmos, alioqui sic precatus
 fuisset in principio psalmi anteq; orauit David, & posuisset sibi desi-
 derium orandi dari quod exaudiit dñs, Psal. 9. non os aperiri. quandoquā
 dñs ex Moyses clamat ad dominum quando nihil uidetur dicere, dicēte
 domino: quid clamas ad me? Et Psal. dicit: Clamaui in toto corde meo. Et
 Christus, Non omnis qui dicit mihi, domine domine intrabit in regnum
 eorum. Ex quorum numero sunt qui per unū aut tria Miserere, pro
 suis impunitatibus satis faciūt, ignorantes dei iustitiam et suā uolētes statue-
 nt, ignorantes Christum a deo nobis factum dei iustitiam, potentiam, san-
 ctificationem, redemptionem, satisfactionem & omnia. Sed precari hic sci-
 toti ueriantur labia ad annunciatandam. i. prædicandam laudem & glo-
 riam, sive, ut supra dixit, iustitiam sive uias dei, de quo dubitare non potes
 studeas uersum, Doebo iniquos uias tuas &c. Quomodo enī docebi
 mus contra portas inferorum, nisi ipse det os & sapientiam, cui non pos-
 sit resistere omnes aduersarij? Hoc scilicet est sacrificium laudis et sacri Sacrificium
 iustitiae quo omnem gloriam, omnem iustitiam deo per uerbum eius laudis.
 tribuimus, nobis nihil nisi confusionem & inquitatem, quo sanctifica-
 mus & confitemur nomen eius & euangelium sanctum per omnem ui-
 tam nostram. Sed ante hoc sacrificium laudis præcedit sacrificium cor-
 dia cōtriti et confusi & spiritus contribulati, quæ est mortificatio nostri cordis con-
 uicti amissus omnia nostra esse dannata, esse stulticiam, esse impietatem, triti.
 esse hypocrisim. Hæc est revelatio legis quam egregie sensit David quando
 hoc orauit. Ait igitur sic: Sacrificium laudis dona deus ut possit a me
 tibi offerri: Nam si uoluisses sacrificium et opera externa, facile mihi fuisset
 uel bouem offerre aut aliud, iam uero nec holocaustū quidem

Orare.

Sacrificium

cordis

mortificatio

nostri

confitemen-

tum

tritum

stulticiam

impietatem

hypocrisim

legis

egregie

sensit

David

quando

hoc

orauit

Ait

igitur

sic:

Sacrificium

laudis

dona

deus

ut

possit

a

me

tibi

offerri

Nam

si

uoluisses

sacrificium

et

opera

externa

facile

mihi

fuisset

uel

bouem

offerre

aut

aliud

iam

uero

nec

holocaustū

quidem

uis.

COMMENTARIUS POMERANI

ut, quod tamē est maximum sacrificiorum. Sacrificium autē contributio
spiritus et mortificationis nostrae, dum tu oem paulatim nostram uolu-
tatem exuerem Adam mortificas, interē nō despicias, donec liceat lingue
meae sacrificare laudem, et exultare, id est, gaudenti per spiritū corde
annunciare iustitiam tuam mibi reuelatā in remissione peccatorum morū

Beneſac et donata cetera hereditate, id quod erit sacrificium laudis et sacrificium
perfectae iustitiae. Quapropter, quia nihil ex nobis possumus aut nostra
C. uoluntate, tu beneſac Sion, id est, populo tuo siue ecclesiae tuae in bona tua
uoluntate, secundū merā et gratuitam paternae tuae pietatis misericordiam.

Tu agitato ut aedificantur muri Hierusalē, ut dentur nobis boni do-
ctores qui aedificant ecclesiam tuam tuo uerbo, ut des nobis spiritum re-
ctum, cor mundū, leticiam salutis tuae, spiritum principale et fortitudinis
ad docendū iniquos et peccatores uias tuas, ad annunciatā iustitiam

Operarij tua, laudē tuam. Tu pater familias es, te oramus, mitte operarios in me-
sem tuam, imo extrude. Alioqui frustra gloriabimur quod docti sumus, quod

habemus doctos viros, quomodo enī prædicabūt nisi mittantur? Ex pre-
dictis et ex sequentibus notum est Davidē hæc pro terrena sua Hieru-
salē non orare. Nā additur post abiecta cetera sacrificia, Tūc ubi beneſ-
ceris secundū tuā bonā uoluntatē nobis, ubi tu aedificaueris muros Hi-
rusalē, Acceptabis sacrificium iustitiae, oblationē iustitiae, et holocaustū
iustitiae, tūc offeret hoīes (quasi nō ante oblati sīnt uituli) sup altare tuū spū-
ale et inuisibile, unde ueniat ad te odor suauitatis quē admodū lex dicit,
offeret, in qua, uitulos iustitiae et laudis. Osee. 14. Oem aufer dñe iniqui-
tē, et accipe bonū (quod des nobis) et reddemus uitulos labiorū nostrorū.

PSALMVS LI.

Ttitulus. (προσκείλεντος) eruditiusū Dauid cum ueniret
Doēch Idumeus, et indicauit Sauli et dixit: uenit
Dauid ad domū Achimelech. Lege. 1. Reg. 12. et 22.

S V M M A. Si quæreris exemplū ego hic nō tam Doēch, quia ipsius
Saul regē cū Dauidē cōpono. Est autē hic Psalmus generalis antīdēsis
impiorū qui omnia dolis et malicia agūt cōfidentes in mensacijs, diui-
tijs, et uanitate, et piorū qui in sola dei misericordia confidūt. Ex illis erat
Saul persecutor innocentis Dauidis, ex his uero Dauid et c.

Quid gloriaris in malitia, qui potes es iniq-
tate? Tota die iniustitiam cogitauit lingua
tua,

tua, sicut nouacula acuta fecisti dolū, dilexisti maliciam super bonitatem, iniustiam magis loqui quam iustitiam. Dilexisti oīa uerba præcipitatio-
nis, linguam dolosam. Propterea deus subuertet te in finem, euellet te et relcgabit te a tabernaculo tuo, et radicē tuā ex terra uiuentiū. Videbūt iusti et timebunt et super eum ridebunt, et dicent: ecce homo qui non posuit deum adiutorem suū. Sed sperauit multitudine diuinarū suarum, et potens factus est in uanitate sua.

Felix. Quid gloriari in malicia potens, misericordia dei tot. i dic, sci-
liet, & q. d. Frustra agis, frustra confidis malicie tue potentia te fore
in superiorē, misericordia dei quæ hactenus mibi adfuit nō me deseret,
inger aderit, ut infra, Ego aut̄ sicut oliva &c. Nos aut̄ legimus. Qui po-
tent es iniquitate, quod conuenit cū eo quod infra dicitur, potens factus est Impietas p.
in uanitate sua. Ita irridet scriptura gloriam & potentiam impiorum, q. secutrix
dum persequuntur pios & ueritatis amantes, dū magna moliuntur cō pietatis.
tra conscientia, contra rectū, confisi fauore hominum, multitudine, poten-
tia sua, diuinijs, nūl aliud possunt quām iniquitatem, quā uanitatem, hoc
est nūl, & tantū suo se gladio iugulant. Gloriatur apud se quasi aliquid
sui suis viribus, sua sanctitate & iustitia, sed malicia est, uerbum dei nō
babem, imo hoc nientur in pijs opprimere, sed misericordia dei seruat
eleos dum frustra illi furunt, & seruat tota die, id est iugiter. Hic inten-
tati omnes insidias ut perdāt innocentē. Iniustiam, inquit, cogitauit ling-
uis tua, quod eleganter dictum quis non uidet? Id est, ex malicia & præ-
meditate & conscientia mala locuta est lingua tua iniustiam, id est, cō Sicut no-
tra dei ueritatis, sicut nouacula acuta tua lingua dolum, id est, hypo vacula a-
ctus præmeditate in uerbis tuis texisti, ut qu. si sanctis rationibus et cuta.
quasi pro iustitia & dei gloria uadereris persequi innocentē & uerita-
tis amantem, & sic imponeres alijs dum cupiditati tuae seruis. fecisti
dolum sicut nouacula acuta quæ uulnerat anequam uulnus uel uidetur
uel sentitur. Dilexisti &c. Vide impū cor & desperatam maliciam il- Depera-
lorum qui ueritatem oderunt & tamen dolum lingua tegunt uenena- ta malicia
ta. Dilexisti, inquit, maliciam plus quam bonitatem, & dilexisti lequi hyperita-
magis iniusticiæ, mendacia & figura humana quā iniustiam. i. uerbū rum.

ueritatis

COMMENTARIUS POMERANI

ueritatis & fidei in deum, Dilexisti omnia uerba quæ præcipitarent innocentem, quæ præcipitarent à te seductos in baratum damnationis, & quicquid præcipitaret effudisti, suasiſti, docuſti, quod autem erigerat afflictas conscientias, quod subueniret oppreſſis hoc abiecisti, odisti, persecutus es, Dilexisti linguaſ doloſam, ut ſub hypocriſi urborum ſatiſceres tuæ malicie in qua gloriariſ, ſuperbiſ & regnaſ.

Indicium.

Proprieſtaſ &c. Contemptores dei qui ſic agunt cōtra dei ueritatem & cōtra conſcientiam, ſentient quandoq; ſuū iudicium. Reuelabitur quoniam q; in mundo ipſorū inſipientia & non proficienſ amplius, qui nullū habentes dei uerbuſ hactenus impune occiderūt & perfecuti ſunt dei uerbuſ habentes, ſicut Saul Dauidem, & qui dolum in lingua egregie exercerūt dum mera ſomnia & traditiones humanaſ nobis pro uerbo obtrufcūt, quemadmodū prophetauit Pauius. 2. Tim. 3. Nō poſſunt hodie Euangeliū nō persequi qui hactenus pastoreſ ſe metiebantur. Propriea, inquit, ſubuertet te deus in æternum, quemadmodū Eſa. 28. de talib⁹ dicuntur. Subuertet grando ſpem mendaci⁹. Euellet te ne etiam maneat radix tua, & eijcet ex tabernaculo tuo ne ſis ultra princeps & rector & episcopus populi mei, ſicut eiecit Sobnam, Eſa. 22. Vide Ezech. 13. Et radix tua euellet de terra uiuentium, ne regnes ubi regnare uolebas, dolum quæ lingua meditaberis, non potuit ultra uſtincere dominus. Prover. 2. Impi⁹ de terra perdentur, & regnabunt in ea pī in æternum, Psal. 36.

Impiorū Videbunt iuſti hoc iudicium in impiuſ & contemptoreſ dei, & timiſtū erūt deum. Vides impioſ & uafa impietatiſ & ira dei condēnari & diuīſiſ pi abiſci in commodiū & ſalutem uafis miſericordiæ. Ei ſuper cumridē bunt, nimirū iudicio dei conſentienteſ, ridebunt qui ante opprimebāt, hoc eſt, gaudebunt, iam notum fieri adhuc dei uerbuſ manere utrā, quod impiuſ contemnebat. Ecce homo qua non ſperauit in deo, ſed in diuīſiſ ſuis & potentia uana. Ad hoc enim tales persequiſtūt uerbuſ, aut contemnunt ne quid decidat eorum lucro & gloriæ.

Ego aut̄ ſicut oliua fructiſera in domo dei, ſperaui in miſericordiā dei in æternū & in ſeculū ſeculi. Conſitebor tibi in ſeculū quoniam feciſti, & expeſtabo nomen tuum, quoniam bonum eſt in coſpectu ſanctorum tuorum.

Fructiſera. Fe. Viridis. Olca non decidere folia teſtiſ eſt Plinius, quā in

at in lib. 35. Oleam alternare fructus, levii arundinis ietu, sine ramorū
lesione, decubis germinibus.

Ego aut̄. Emphatica Antithesis est. Is qui gloriatur in malitia, medi- Persuera-
tatur ut loquatur mendacium dolosum sive hypocriticum, Jubuertēdus tia.
et à deo et ridendus à sanctis quos præmebat, quia nō in deo sed in suo
mentre ex quæ erant eius uinitati (in qua magnificatus est) commoda,
sperauit. Ego aut̄ qui eius dolis et hypocrisi impetebar, dum sicut olea-
st̄ et arbor mala malos fructus peperit et scandalo fuit in domo dei,
id est, ecclesia in qua locū tenere uoluit et tabernaculū suū collocauerat,
interim sicut oliua semper uiridis et fructifera in domo dei sperauit in mi-
sericordia dei in æternū, non cæsi propter tentationem et crucem, scie-
bam misericordiam dei non abesse neq; me deserturam. Non cæcidi à fidu-
ciā in deo, ideo nō fui scandalo ecclesiæ dei nec fructus potui producere
malos. Gratias ergo agā tibi deus et prædicabo et sanctificabo te in se-
culū, quia nō meis uiribus perfisti, sed tu fecisti ut sperarem in tuam mi-
sericordiā ppetuo. Et uteq; acciderit mihi in alijs tentatioib; non cadā
d̄ tu fiducia, sed expectabo nomen tuū quod inuocauī, tuum nomē me li-
berabit suo tempore, non deficiam ut nunc non defici si statim non accepe
rō liberationē, secundū illud Esa. 28. Qui crediderit nō festinet. Quoniam Non festi-
bonū est nomen tuū, nō potest deserere inuocates, secundū illud, Omnis q; nādandum.
inuocauerit nomē dñi saluus erit. Vel, Quoniam bonū est, scilicet expe-
dere nomen tuū. Bonum, inqua, non coram impijs, hypocritis, iustitiarijs
et mundo, qui talia irrident, cōtemnunt, blasphemant, sed in conspectu
sanctorum tuorū. i. fidelium quos tu sanctificasti et iustificasti et c.

PSALMVS LII.

Titulus. (προσκλητικό) Ad hæreditatē eruditiuū Dauid
S V M M A. Nihil aliud hic est q; quod Psal. 13. præter uersū, Quo
nā deus diſcipulavit etc. In quo ostendit planè ubi trepidēt impij, sed timo-
re uano, ne scilicet non solū pdat quæ poſſidet, sed etiā gratiā boīm et c.

Dixit insipiens in corde suo, non est deus.
Corrupti sunt & abominabiles facti sunt
in iniuitatibus, nō est qui faciat bonū. Deus de
celo prospexit sup filios hoīm, ut uideat an sit in
telligentis aut requirens deum. Omnes declinaue
runt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat
bonum

COMMENTARIUS POMERANI

bonum nō est ne unus quidē . Nonne cognoscent omnes qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam in esca panis ? Deum non inuocarunt, illic trepidauerūt timore ubi nō erat timor. Quoniam deus dissipauit ossa eorum qui hominibus placent , confusi sunt quoniā deus spreuit eos. Quis dabit ex Sion salutare Israel? cū cōuerterit deus captiuitatē plebis suæ exultabit Iacob et lætabitur Israel.

**Placere
boībus.** Quoniam deus dissipauit ossa, id est, vires, robur, hypocrismus, unde fiduciam eorū quia gloriae hominum gloriae dei præferunt, & traditiones humanas sapientiamque rationis, quæ hominibus speciosa apparent et audent, ueritati dei anteponunt, immo per illa contra hanc pugnant. Confusi sunt reuelata ueritate uerbi dei, reuelato iudicio dei contra ipsos, quoniam deus spreuit eos. Quid ergo profuit illis, quod ab hominibus magnificari sunt? Sie Paulus dixit, Si boībus placarem, Christi seruus non esset. Et Christus Ioan. 5. Quomodo uos potestis credere(id est, ex numero eius) ilorum insipientium qui dicunt, Non est deus qui gloriam ab iniunctiscepitis, & gloriam quæ d solo deo est non queritis? Quid ergo est quod Paulus dicit, 1. Corinth. 11. Ego per omnia omnibus placebo? Responde, Aliud est placere hominibus contra deum & aliud pro deo. Alterum seductio est ubi places & adularis fauendo mendacio contra dei nervi. Alterū fraterna charitas est, ut non sis scandalum proprii dei uerbum promouendū. Sic enim ait Paulus, Sine offensione estote Iudeis & gentibus & ecclesiæ dei, sicut & ego per omnia omnibus placebo, non quantis quod mihi utile est, sed quod multis ut salui fiant.

PSALMVS LIII.

Titulus. (προσκλητισμός.) In canticis cruditiū Dauid, dum uenirent ziphæi et dicerent Sauli, nōne Dauid absconditus est apud nos. Lege, 1. Reg. 23.
Summa. Hæc est pia iuocatio contra alienos, de quibus diximus Psal. 18.

Deus in nomine tuo saluum me fac, et in ueritate tua iudica me. Deus exaudi orationē meā, auribus percipe uerba oris mei. Quoniam alii

alieni insurrexerūt aduersum me; et fortis quæsierunt animā meā, & nō proposuerūt deū ante conspectum suum. Ecce enim deus adiuuat me, et dominus susceptor est animæ meæ. Auertet mala ad inimicos meos, in ueritate tua disperde illos.

Dominus susceptor est animæ meæ. Fe. Dominus cum sustinentibus uel sustentantibus animum meā, id est, dominus est cum illis uel inter illos, dominus auertit illos et adiuuat illos, qui mihi auerterent et auxilio sunt. Id quod conuenit cū eo quod sequitur. Auertet mala, scilicet à me, ad inimicos meos, sic enim clarius resoluti datiuum, qui legiur ex Græco, Inimi-
cos meos. Ad inimi-
cos meos. Nō enim hic pro inimicis oratur, sed contra inimicos, quod qua-
tione fiat alibi dixi, statim enim additur: In ueritate tua disperde illos.
Et felix sic reddit ex Hebreo, Reddat malū tribulantibus me. Hiero-
nymus, Redde malum insidiatoribus meis.

Deus omnipotens in ciuis manu sunt omnia, libera me per gloriā no-
minis tui, per invocationem nominis tui, secundū tuam promissionē. Ois
qui inuocauerit nōmē domini saluus erit, Et iudicium fac pro me contra
uersarios per uirtutem tuam, quia mea nulla est, nō habeo aliud in quo
confidam, omnia mea sunt desperata. Quia alieni qui nō sunt de sorte tua,
imp̄i, contempores tui, nō habētes uerbū tuum, ministri Satanae Et re-
gat in tenebrarū insurrexerūt cōtra me. Et fortis, qui enim aliqui nibil pos-
sent iam possunt, iam sc̄iūnt, quia est potestas tenebrarū, iā illis licet te
dissimulante, ut alibi dictum, hi, inquam, fortis gigantes quæsierunt ani-
mam meam, id est, uitium meam, ut me perderent, qui soleo tuam confiteri
ueritatem, ut me à te separarent. Et certe egerunt contra conscientiam, non ti-
mentes deū, dū nitebātur condēnare, qui nihil dignū condēnatione egisset. Et nō ppo
fuerūt tūc.

Ecce deus adiuuat me. Verba sunt fidei sententis uirtutē dei. Nam ut
abī dictimus, tales psalmi sunt gratiarū actio[n]es post deuictam tentatio-
nem, Dominus pugnat, inquit, pro me, Et defendit animā meā, quam illi
querunt. Qued in me machinantur reddet in capita ipsorum, Psal. 7.
Conuertetur dolor eius. Et tu deus disperde illos, destrue illorum ty-
rannidem Et impietatem per ueritatem tuam, per revelatiū tuū uerbi, quod In ueritate
tuū ueritas, ut ipsorum insipientia nota fiat omnibus hominibus, ut tua.
uideatur tua ueritas, ut uideatur tua promissio in te speratibus, ut uidea-
tur tuū uerum iudicium aduersus uerbi Et ueritatis tuę contempo-

T res Et

COMMENTARIUS POMERANI
res ex blasphematoreſ et perſecutores.

**Voluntarie sacrificabo tibi, confitebor nomini
tuo domine quoniam bonum est. Quoniam ex om-
ni tribulatione eripuisti me, & in inimicis meis
despexit oculus meus.**

*Voluntarie &c. Fe. Cum munificētia sacrificabo tibi. uel, Cū anime
quādā liberalitate offerā. Et significat oblationē spōtanē mētis. Hæc F.*

Quia liberasti me & uidi confusione alienorum, non ero ingratius, sed spontaneas metis sacrificium tibi offeram, quae est tui nominis iugis sanctificatio, de quo alibi diximus. Quonia bonum est. Vide Psalmum. 51.

Videre in Quod legis. In inimicis meis despexit uel uidit oculus meus, signifi-
inimico eat se ultione uidisse in inimicos, sic etiam indicate Felice. Est enim Hebrei
uel inimi ca phrasis. ut Psal. 111. Donec despiciet sup inimicos suos. Psal. 90. Veri-
cum. tamē oculis tuis cōsiderabis, et retributionē precatorū uidebis. Psal. 37.
Euge euge uiderunt oculi nostri. Micheæ. 7. Oculi mei uidebunt in ea,

Psalms LIII.

Titulus. Πρόσθια εἰς τὸν διάλογον In canticis eruditissimū Dauid,
S V M M A. Christus (cuius spiritus in propheta loquitur) cōtristans
super cætitate Iudaica, quia in ciuitate non uidet nisi contentione litium,
imfustiū, iusram, & dolum qualis & hodie uidemus utinam cū Chri-
stiano dolore) secedit in desertū, ut haec legis Marci. 3. Dans exemplum,
ut ubi desperata oīa uidemus, postquam satis monuerimus, relinquamus
ueritatis oppugnatores manū dei. Exaudiet, inquit, deus, et humiliabit
illos qui est ante secula. Non enīm est illis commutatio, & non timuerunt
deum. Cur enim non relinquamus, & abstineamus ab illorum quibus-
cumque etiam sacris, quorum oratio fit in peccatum, ut est Psalm. 108. cum
etiam iudeamur fratrem scandalizantem nec resipiscēt, & abere sicut eis
nicum & publicanum, secundum Christum, & uitare, ut ne cibum
quidem una cum eo sumamus secundum Paulum? Præterea & apo-
stolis dictum est: Si nos persecuti fuerint in una ciuitate, fugite in aliam.
Et ut maxime pastori fugere non licet, tamē ouis lupū expectare nō de-
bet. Hie semp excipiendū, ne fuga fiat cū scādalo Euageliū, id est, ne possit
seideri fidei negatio, sed potius fidei cōfessio, q̄ seilicet libenter ubi res po-
stulat relinquimus omnia propter Euangeliū. Sed haec deus eurabit. Non
potest præscribi regula. Attēde uero q̄ in hoc Psalmo plus quā de alijs
aduersarijs

Fugere
quando li
scat.

diversarijs queritur de doméstico proditore, ut & Psal. 40.

Exaudi deus orationē meam, & ne despixeris
Deprecationē meā, itēde mihi et exaudi me.
Contristatus sum i exercitatiōe mea, & turbas-
tus a uoce inimici, et a tribulatiōe p̄ctōris. Quo-
niā declinauerūt i me iniquitates, et i ira irascibā-
tur mihi. Cor meū conturbatū est in me, & formi-
do mortis cecidit super me. Timor et tremor ue-
nerunt super me, et cooperuerunt me tenebræ.

*Et ne despixeris deprecationē meā. Fe. et ne abscedaris à tribulatio-
ne mea, id est, ne mibi desis in tentatione. Contristatus sum in exerci-
tatione mea, uel potius mei, et turbatus sum, id est, grauat, et in angustiā
me detruit hæc mei exercitatio, id est, tentatio. Fe. Lamēt abor in depre-
catione mea et strēpū facia, id est, nō cessabo à deprecatione et clamādo.*

*A uoce inimici, à cōspectu coartatiōis impij, id est,
qua clamat contra me inimicus, & in præsentī sum periculo.*

*Quoniam declinauerūt in me iniquitates. Fe. Quoniam dimittent uel ca-
dere faciunt super me iniquitatēm, & cum ira odio habebunt me. Tene-
bre. Felix, horror.*

*Hec omnia Christiūs expertus est, tentatus per omnia pro similitu- Grauiſſi-
dine absq; peccato, ut alibi diximus. Hec certe grauiſſima est tentatio, ma tētatio
quid uox inimici clamat cōtra nos, dānans quæ sunt dei, et quæ noſſra
sunt salutis. Nō est aliud, inq; t, ipſi ī deo cius, s; sentit cōtra oēs etc. Hic
declinat, & sup nos eadere faciunt iniquitatēm, mētientes omne malum
contra nos, & singētes quasi iuſtas persecutionis & odij cauſas. Hic
urgit horror mortis, timor et tremor & tenebræ, quæ sunt horror men-
ti, sicut prophetæ istum horrorem describere solent tā in impijs q; i pijs,
ſed hoc novit deus de tentatione cripere. Sic Esa. 5. Aſſiciemus in terra,
& ecce tenebræ tribulatiōis, & lux obtenebrata est in caligine eius.*

*Et dixi, quis dabit mihi pennas ut colubæ, et uos
labo et requiescam. Ecce elongauit fugiēs, et māſi
in solitudine. Expectabam deum qui saluat me, a
pusillanimitate spiritus et tempeſtate.*

Quis dabit etc. Optatis est i scripturis, ut dixi Psal. 13. Pro, Utinā ba-

T berem

COMMENTARIUS POMERANI

berē pēnas ut colūba, ut licet mībi fugere ex iſta aduersariorū turbatō
et blasphemia, et paululū recreare ſpiritu nūi, qui cōtumelia dei quā ad
deo in ciuitate quotidie affligitur. Sed ecce iam fugiens clōgauit me ab eis
et manſi ſolitarius, ut quiescerē, ut ſeparatus à turba, in qua nihil preſi
eicb. in per uerbū prædicationis et confiſſionis, deprecarer dominū, quā
ſolus me potest liberare ab hoc puſillo meo animo, ab hac mētis tēpeſtate
et mortis horrore, et dare ſpiritu fortitudinis quādō uoluerit, ut poſim
tandē mortificationis omnibus quea mea ſunt, dicere. Vrūtamē nō ma-
ter, ſed tua uolūtas fiat. Hęc de trepidatiōe ſanctorū nobis ſcripta ſunt,
ne noſtra præſumptione cum Petro cadamus, ne ſimus cōſidentes in no-
bis et p.c. 2. Cor. 1. Felix ſic reddit, Ecce elongabo traſmigrationē, dormia
in dēſerto. Accelerabo fugam mībi à ſpiritu ucheinēti, à tēpeſtate, id eſt, à
turbiſe et procella tempeſtatis iam appetentiis et ingruenſi.

Trepidatione ſanctorū rum.

Præcipita dñe et diuide linguas eorū, quoniam ui-
di iniuitatē et cōtradictionē i ciuitate. Die ac nos
ete circūdabit eam ſuper muros eius, & iniuitaſ
& labor in medio eius & iniuititia. Et nō defecit
de plateis eius uſura et dolus.

Labor. Fe. Affliſio. Iniuititia. Fe. Pratit. ates. Uſura et dolus. Fe. In-
iquitas et fr̄aus. Separauit quidem me corpore, ſed dolet adhuc animus
propter dei blaſphemiam, quā et audiua et uidi in ciuitate, ſicut de Leib ſcri-
bit Petrus, epifl. 2. c. 1. 2. Vrgor ergo, ut orē pro regno iniuitatis ipſiū
uaſtando (utinam hunc ſanctorū ſpiritum uidere poſſene impij, mībi
nō trepidarēt) Præcipita et deſice et diuide linguas eorū, omnia que lo-
quuntur cōtra tuā ueritatē, omnia cōſilia quea inuenit ad tuū uerbum con-
cileandum, ad ſua cōfirmanda, cōfundere ut ſine ſchismata et diſſenſione
inter ipſos, irrita ut nībil efficiant, et quicquid cōſultauerint cōtra te, ſu-
uenire ſuper eos, ut nībil niſi cōtra te conſultaſſe ſua ſapiencia indeantr.
Quoniam uidi in ciuitate iniuitatē, id eſt, quicquid eſt cōtra dei iniuitam,
quea in uerbo eius cognoscitur, et contradictionem uel contentiōne ubi
quisq; queri ſua, ubi nulla charitas eſt. Nam ubi eſt iniuitas in corde,
quea eſt radix impietatis, illie etiā forteſ eſt cōtradictio. Hoc eſt, ubi nō eſt
fides, ibi nō pōt eſſe cōfiffio et charitas. Iſta, inqt., iniuitas et cōtradictio
circūuallauit totā ciuitatē et congregatiōne impiorum, quā coaſtituit ſu-
ſigere, circūuallauit in qua die ac nocte. Totis enim impiorum uita impo-
tias eſt

Præcipita et ia et c.

Iniuitas Cōtradi- ctio.

to. illie etiā forteſ eſt cōtradictio. Hoc eſt, ubi nō eſt
fides, ibi nō pōt eſſe cōfiffio et charitas. Iſta, inqt., iniuitas et cōtradictio
circūuallauit totā ciuitatē et congregatiōne impiorum, quā coaſtituit ſu-
ſigere, circūuallauit in qua die ac nocte. Totis enim impiorum uita impo-
tias eſt

met, ex impietatis fructus. Iniquitas infidelitatis illuc est, ex labor Iniquitas
sive offensio conscientiae seducentium ex seductorū, ex iniustitia exter- Labor.
na sine iniuria, quam prauitatem Felix dixit, Et nunq illuc cessat usura, Iniustitia,
dumcum lucrum, impius uictus, et dolus, id est, deceptio in rebus, de- Vjura,
ceptio in fraude et adulteratione uerbi dei, quae est hypocrisis et fer- Dolus.
mentum phariseorum. Ob talia Christus cum uidebat excæcatorum
offinatas mentes, nonnunq secedebat, tandem in æternum ab illo po-
pulo recessurus, et nos tandem seret eadem malicia offinatas, qui pro
uero dei abiecto, non solum illa habemus, sed etiā ut diuina defendimus, Iniquitas,
et iniustitiam fouemus traditionibus humanis? Hanc uero reliquos radix,
fultus sequi non solum scimus, sed etiam uideremus.

Si enim inimicus meus maledixisset mihi, susti-
nuissim utique. Et si is qui oderat me sup me mas-
agna locutus fuisset, abscondisse me utique ab eo.
Sed tu homo unanimis, dux meus et notus me-
us. Qui simul dulcorabas mihi cibos, i domo dei
ambulauimus in concordia.

Fe. Quoniam non inimicus exprobrabit mihi, et sustinebo, et non odio
habes me, sup me magnificauit, et abscondar ab illo. Relece quidē, sed cla-
rus Hieronymus sic. Non enim inimicus exprobrait mihi ut sustinēt,
magis qui oderat sup me magnificatus est, ut abscondar ab eo. Sed tu homo
unanimis meus, dux meus, et notus meus. Qui simul habuimus dulce
seriem, in domo dei ambulauimus in terrore. Felix, Tu autē uir secundū
minē meū (vel secundū dignitatē med, id est, habitus honore ut ego) du-
bor meus et notus meus. Qui simul suave inibamus consilium, in domū
dei ambulabamus cateruatum, id est, cum maximo populi strepitu et tur-
bulēsim sumus in domū dei, id est, ecclesiam, quae expectabat uerbū dei.
Hic diligenter collatis, uides hic graue querimētā, q̄ is maledixerit, bla-
phemauerit, et magna iactauerit aduersum ueritatis professore, q̄ nihil
minus uidebatur quā inimicus, nihil minus quā odiſſe Christū, atq; adeo Nō inimici
qui uidebatur homo eadem sentiens, eiusdem ordinis, dux et fautor, et eius maxi-
mam doctis et in omnibus familiaris, qui inibat unā secretū consilii, et mus ini-
fuere rei uidebatur, et coniunctu mensē iucundus apparebat socius. In micus,
ealesia uero dei ubi cōgregabatur populus, nemo aliud iudicare potuit, q̄
summan cōcordiam. Quod autē Hieronymus dixit, In terrore, nescio an

COMMENTARIUS POMERANI

Velut uersum sit, quod liceret eō referre, q̄ talis cōcordia et mutua negligē-
tas (que putabatur) fuerit hominibus admiratiōi et stupori. Igitor quod
nos legimus sic habet. Si inimicus mens, hoc est, qui pālā aduersabatur,
et de quo nemo dubitabat, quin esset aduersari⁹, quin nō faueret causa, &
et is qui sciebatur odisse me, iniētasset mibi malū, et maledixisset, et ma-
gna dixisset contra me, sustinuisse certe, crīssem ei, dimissim aperte
malitia furere & insanire cū, res non fiassei in magno periculo, nisi fer-
re corporis, oēs intellexissent uim inferri, & iniuria agi. Sed tu bō una-
nimis &c. sub audi maledixisti, et super me uel cōtra me magna locutus
es. Tu sub specie quasi tibi optime mecum conueniebat, qui uidebaris esse
dux & doctor & princeps negoti⁹ mei, id est, uerbi quod prædicabā,
ob quod sustinebam contradictionem in ciuitate, qui uidebaris omnia se-
creta mea scire, et intelligere uerbū dei, scripturā sacrā, edere mibi oblatas,
uesci eisdem sacramētis, & nulli sic in domo dei uidebatur cōcūnare me
cum ac tibi. Tu inquā blasphemasti mēā doctrinā, docuisti cōtra me, ubi
tibi commodum uidebatur, ubi lucrum tibi subolebat. Hoc iam fuit gra-
tissimum periculū, ubi sub specie religiōis, sub nomine meo seducebantur
corda hominum. Non ita nocent qui occidunt corpora, & post hoc non
habent quid faciant. Iudas Apostolus cēscibatur, qui tamen erat diabolus,
Ioan. 6. Pastores bodie dicūtur, qui tamen lupi intris sunt rapaces. Verbi
promotores dicuntur, & animarum curatores, qui uerbū perseguantur,
& animas occidunt. Id quod non cōs permitteretur, nisi omnia san-
cta tegerent specie, ut Iudas, ut Iudaicus populus, qui Christum expe-
ctabant & occidebant. Quid enim efficeret publicus latro, publicus sur-
tator &c. si diceret: Vnde ut ego, mea est recta uia? Sed illi seducunt, quos
uulgus iudicat Christo proximos. Attendite igiter à falsis prophetis, qui
ueniunt &c. Quorum iudicium in hoc Psalmo sequitur.

Veniat mors super eos, et descendat in infernum
uiuentes. Quoniam nequitia ī habitaculis eorū,
in medio eorum.

Vides Psalmū non de uno proditore esse, sed totum de omnib⁹ illis,
qui sub specie Christiana à Christi ueritate abducunt, ut tunc pharisei &
scribæ, hypocritæ, qui foris nitent, in medio autē et in interiori habitac-
lo eorū nequitia est, fr̄sus, usura, dolus, et hypobrisis, quibus hoc inhu-
mū uiuētes imprecatur uel prædicti, ut descendant in infernum uiuētes, ut manife-
stent

etular eorū perditio, ne amplius miserias animas seducant, ut habcant indicium quod illis uenit, qui contra dei uerbum Moysi cōmīsum suscitauerunt seditionem, ut ipsos populus non dei uerbum audiret, Nume. 36.

Ego ad deum clamaui, et dominus exaudiuit me Vespere et mane et meridie narrabo et annunciarō, et exaudiet uocem meam. Redimet in pace animā meā ab iis qui appropinquant mihi, quoniam inter multos erant mecum. Exaudiens deus et humiliabit eos qui est ante secula. Non enim est eis commutatio, quoniam non timuerunt deū, extendit manus suam ut retribuat. Contaminauerūt testamen-
tum eius, diuisi sunt ab ira uultus eius, et appropinquauerūt corda eorum. Molliti sunt sermones eorum super oleum, et ipsi sunt iacula.

Fiducia in

fī et per-
ditio impl
orū.

Hec est fiducia iusta vespere et mane et meridie narrantis et amicantis suam misericordiam et afflictionē corā domino, id est, sine cessa-
tione in tentatione obsecrantis et ad deum sancto desiderio suspirantis et pace reddit a libertet ab iis qui ei specie bona in malum appropin-
quant, qui inter multos cum eo sunt ut obseruent quomodo capiant cum in
verbō quibus non est cōmutatio, id est, excēdati sunt, et in malitia in-
ducent, ut resipiscere nequeant, quia timorem domini abiecerunt sine ulla
spes salutis. Et dominus extendit manū suam ut retribuat, quandoquidem
quoniam credit, iam iudicatus est. Et in Esaiā dicitur: In omnibus his non
est aures fūor eius, sed adhuc manus eius extenta, et populus non est
reuersus ad percutientē se. Sequitur, Maculauerūt testamenū dei, ut il-
li ueniat, ita nosliri nouū, imo uerius utriq; nouū. Iustificationē enim dei
fides traditionibus, et humanis adiuventionibus adscriperūt, quae est
idolatria uera et contaminatio testamēti et pmissionis dei. Diuisi sunt
dissēcati sunt in uarias sectas, et separati a deo, traditi in reprobus sen-
sum, ab ira uultus et severitatis iudicij dei, quae uenit super eos. Et appropinquauerūt corda eorum, certe ut ageret contra ueritatē dei, id quod aperie-
additur. Molliti sunt sermones eorum plus q̄ oleū, adeo oīa sancta, amica,
ueneranda apparent, et ipsi sermones qui molliores oleo per hypocrismū
apparent, sunt iacula et gladij, quibus occiduntur et inficiuntur aīe-

T 4 seducto-

COMMENTARIUS POMERANII

Seductorū, & crucem sustinent qui fraudem intellectu detegere uolunt.
Felix quod legimus, Redimet etc. sic transfert, Redemit in pace ad
man meam à p̄cilio quod erat mihi, quoniam cū multis fuerūt aduersari
me. Exaudiens deus et humiliabit illos, habitā ab initio (id est, q̄ est aeu
nus) quoniam nō uariationes sunt ipsis, et nō timuerūt dei. Mijit (scilicet
aduersarius), est enī subita numeri mutatio vulgaris hebreos) manus ju
as in pacificos suos (potius eius i. dei) maculauit fædus suū (potius, tunc
id est, dei) Molle fuit supra butyrū os eius, et intimum cordis eius uel bi
lū cor eius, leniora fuerunt uerba eius supra oleum, & ipsi sunt gladij.
Iacta in dominum curam tuam, & ipse te enutrit
& non dabit in æternum fluctuationem iusto. Tu
autem deus deduces eos in puteum interitus. Vi
ri sanguinū & dolosi non dimidiabunt dies suos
ego autem domine in te sperabo.

Curam tuam. Felix, Onus tuum. Enutrit, id est, omnia dabit quorum
indiges, & uitam tuam seruabit. Felix, Sustentabit, id est, in omni tentatio
ne, in omni onere tuo quodcumque te presserit, tenebit te ne cadas. Fluctua
tionem. Felix, lapsum.

Vides auream sententiam, sed non discedetur nisi spiritu magistro. Simile
firere impios hypocritas qui indentur in domo dei cum Christo ambula
re unanimes, ductores gregis, noti, familiares, coniuantes, concordantes
cum reuera sint blasphemati, & magna loquentes contra Christum, cuius
verbum abiiciunt, & suum seductis seductores obtrudunt: Simile illos
& cecisunt & duces cœcorū. Dolet quidem q̄ multos seducunt, q̄ uerbū
dei non auditur, sed blasphematur, persecutionem patitur, unde tibi na
rare tentationes accidunt, ita ut etiam incidas à deo derelictus in mortis
bororem, sed contra scito hæc esse dei iudicia ut illi pereant, tu tenetis
Iacta omnem curam tuā, omnem solitudinem tuam, omne onus tuū quo
premeris, omne quid te angit secundū corpus & secundū spiritū, iacta,
inquam, in dominū, cōmitte illi totū negotiū, frustra doles, frustra times
homines, satanam paupertatem, & ipse te enutrit secundū corpus &
secundū animam, ipse sustentabit ut non cadas utcūq; seuiat uel simul to
cum inferorū regnum cum omnibus Satanae angelis, qui se transfigurā
in angelos lucis, et meredianā uidentur foris, quæ imus daemona sunt
Et nō dabit iuslo, id est, credenti homini fluctuationē uel lapsū in æter

nam, quem nullus benigna patris uoluntas ad tempus horroris sustinere moritur, premi angustijs, ferre crucem et ignominiam, sed nouit pios de tentatione impere, atque ipij blasphematores cadunt in putum interius, dum mors uestris superipso, et descendunt in infernum uiuentes, ut non possint explere uiuus iugunum et doloſi (de quibus psal. 5.) dimidium dictrum suorum, si calibrauit Loth reliquis igni cælitus missio pereuntibus. Hoc est quod Petrus monet: Omnes in solitudinem proiecientes in eum, quoniam ipsi est inde nobis. Et Paulus: Dominus prope est, nihil solliciti sitis. Vide Esa. 51. Ego ergo pse consolabor uos. Quis tu ut timeas ab hunc mortali etc.

Quid est quod dicunt illos qui dolis et hypocrisi agunt, quos nominat delos, et qui uiri sanguinum sunt, id est, qui oderunt et vindictam perunt in eos, qui delos ipsorum ueritate uerbi dei detegunt, ne amplius animas occident, quid est, inquam, quod dicit illos non dimidiare dies suos qui ignorant etiam pios multos in adolescentia ab hac uita deficerent? Impij non Respondeo. Idcirco oportet nos hic habere spirituales oculos ut videamus dimidiantur verbum dei esse uerax. Pij orant: Ne reuoces me in dimidio dictrum nostrum, id est, ne spem habeant huic uita, et occupentur subito a morte, dum falsa spe tentantur diutius uiuendi. Et Psal. 38. Non um fac mihi dominum finem meum etc. Vide quae illi diximus. Sunt ergo semper parati uigilantes, quando dominus uenerit, siue in prima uigilia, siue in quaarta. Ipsi interim uocationem suam sequuntur, quodam diu dominus uoluerit non prescribentes sibi nihil solliciti de uita, siue cras eius finis sit, siue post decem annos, ideoque uixerunt omnia tempora sua, etiam si uiuenterunt, quemadmodum ille dixit, Sapientia. Iusti si morte preoccupatis fuerint, in refrigerio erit: Sene etius enim uenerabilis est etc. Consummatus in brevi, expluit tempora multa etc. Impij autem prescribunt sibi longa tempora, quemadmodum ille in Luca, qui dixit: Anima mea habet multa bona in plurimos annos, sic agunt, sic uiuunt quasi diu uiuiri. Unde et nouas adiuuentiones, non cessant adiuuenire, nouas sebas, noua lucra, nouos dei cultus, de quibus ne unam quidem literam habent, ut possent coram deo defendere hanc esse dei uoluntatem, sed ante illa magna, quae uelut æterna moliuntur, perficiant, antequam supprimant ueritatis professores, ut maxime occidant, nihil refert, ipsi in medijs sonambus, fide vacui auferuntur, in die (ut ait dominus) qua non sperat, et bona qua ignorant, tunc dividet eos dominus, et ponet partem illorum cum beneficiis, ibi erit fictus et stridor dentium: Nemo ante tempus, et in dimi-

COMMENTARIUS POMERANI

dio dierū suorū uocantur uirgines illæ fultæ & imparatæ, quarū lampades ornatæ quidem sunt, byzopris, ut sepulchra foris dealbata, sed ita mē intus oleo fidei & misericordiæ diuinæ uacua? Idcirco lampades illæ fruſtra ornatæ extinguitur, & fætorem excæcationisq; tenebras in illa nocte pro luce referunt. Nōne necdū incœpisse uidentur, quā adueniunt, ut emant oleum? Tales describuntur Esaicæ 28, si recte intuleris. Nec de personis solum loquimur impiorū, sed etiam de regnis & sectis illorum, quæ perpetua fore crediderūt, & posteri eorum in longa præſcriptione gloriati sunt, quasi non posset cadere, quod tandem fletisset, quasi non posset esse error, qđ tam multi amplexi fuissent, sed uide omnia regna qđ perierint in medijs conatibus, sectas omnes qđ perierint, ubi maxi me florere uidebantur. Diu durauit, & ultra ducentos quinquaginta annos in Israël, & dcinde in Iuda ferè centū quinquaginta annos, cultus uirtutum aureorum, inuentū Hieroboam, & durasset diutius, nisi de us omnes ex illis terris abstulisset, attamen ille populus habebat legem, uolebat dei populus haberī & que ac nos. Sed iuēta būana præscriptionē deo nō faciunt. Omnis enim caro fænum, & omnis gloria eius quasi flos agri. Exiccatum est fænum & cecidit flos, quia spiritus domini sufflavit in eum. Vere fænum est populus. Exiccatum est fænum, & cecidit flos, uerbum autem domini manet in æternum, Esa. 40.

PSALMVS LV.

Titulus (προεπιλέγει) sup colubā mutā inter lögiquos Dauid īsigne, dū caperēt ipsū Philistæ i Gath:

Lege. i. Reg. 21, ubi Dauid fuit columba muta in manibus seruorum regis Geth Palestini, quando simulabat se furere &c. longinquis, id est. alienos eos uocat siue alienigenas. Dauid īsigne hoc erat, dignitas enim eius siue corona siue titulus regius ista furiae simulatione & ciectione, deo sic uolente, ipsi seruabatur. Sic & Christo parabatur regia dignitas dum ut leprosus & percussus à deo, tenebatur mutus siue colubā muta inter aduersarios. Sicut præterea & omnibus electis paratur regnū per patientiā, quorū uerba nemo audit, sed ut furiosi ejiciuntur, cum tanè ipsi corā deo sint reges i Christo. Et de his p̄prie psalmū esse luce clarum est.

S V M M A. Psalmū, primum dicit Christus ut caput, quemadmodū dicimus psalmo sequenti, ubi ait: Dedit in opprobriū concilantes me, Et post eam omnes p̄ij, qui ob confessam ueritatem, persecutione patiuntur. Est autem proprius psalmus scriptus contra illos, qui cū furiosi recesserunt.

Per fulti
tiam ad sa
pientiam.

urbis, quod cadant, tamen alios in lumine uitæ ambulantes, et lucernâ
urbis veritatis in manibus habentes, deficiunt, furiosos indicat, hereticos Stulti iudicant,
blasphemant, dei ueritatem mendacium pronunciant, et denique ipso dei cantus dei sa-
lumine, quod uisibili isto sole septies clarissimus in mentibus credentium refu- pientium.
ga, tristæ cantantur. Vnde ait, ego non mea uerba loquor, nec ut meas utrumque
enim impia esse, ubi fides docenda est) secundum illud. Petri. 4. Si quis lo-
queretur quasi sermones dei. Idecirco, In deo laudabo sermones meos Eccl. Ob-
de uero domo et caro me iugiter persequuntur ad mortem etiam usque Eccl.

Miserere mei deus quoniam conculcauit me
homo, tota die impugnans tribulauit me.
Conculcauerunt me inimici mei tota die, quoniam
multi impugnantes me ab excelsior. Per diem non timebo,
ego autem in te sperabo. In deo laudabo ser-
mones meos, in deo speravi, non timebo quid faciat
mihi caro. Tota die sermones meos execrabantur,
aduersus me oes cogitationes eorum in malum. In ha-
bitabunt & abscondent, ipsi calcaneum meum obseruantur
Sicut expectauerunt animam meam, pro nihilo ciici-
er eos in ira populos confringes. Deus uitam meam
annunciaui tibi, posuisti lachrymas meas in conspectu tuo. Sicut & in promissione tua, conuerten inimici
mei retrorsum. In quacumque die inuocabo te, ecce
cognoui quod deus meus es tu. In deo laudabo uer-
bum, in domino laudabo sermonem, non timebo quid faciat
mihi homo. In me sunt deus uota quod reddam lau-
dis ture. Quoniam eripuisti animam meam de morte,
oculos meos a lachrymis, pedes meos a lapsu.
Placebo coram domino, in lumine uiuentium.

Ab excelsior, non potinet aduersum sequentem, id quod videre licet in gra-
cis Bibliis Aldi, licet alia graeca exemplaria aliud habeat, tu et in hebreo
fuis est uersus, et praeterea sententia hoc regrit. Quod enim dicit, Multi
impugnates me ab excelsior, id est, ab alto loco, significat inimicos superio-
res esse, se auis subiacere et conculcari. Per diem non timebo. Eccl. Per
diem

COMMENTARIUS POMERANI

diem timebo, quod nisi per interrogationem legas, non conuenit cu[m] eo quod additur, ego in te sperabo. Interrogatio uero efficit, ut sit idem cum nostro

In deo laudabo sermones meos. Fe. In deo laudabo uerbū eius. Sed in idem recidit. Sermones enim quos iustus loquitur, et ob quos p[ro]secutione patitur, uerbum dei sunt. Inhabitabunt et abscondent, id est conuicent in unam domum, et abscondite consultabit aduersum me, Fe. Congregabuntur et abscondentur. Sicut expectauerunt animam meā, scilicet ad perdendū id quod pertinet ad uersum praecedentē ex Hebreo. Sicut semper me uoluerunt perdiū, ita etiam obseruabant calcaneum mū, id est, re ipsa tentabant, ut cadam morsu eorum.

Pro nihilo ejscies eos, id est, ut rem uanam, et tamen iniquū nihil abijcias eos, ut alibi. Ut lutum platearū delebis eos. Fe. Propter iniquitatem liberatio illis, id quod nō conuenit huic loco. Rectius ergo sic ex Hebreo: propter iniquitatem uel propter uinitatem electio illis. Vitam meam annuncia u[er]bi, id est, quae patior tota die, tibi conquerius sum. Fe. Discursus meos numerasti tu, id est, tu scis omnem uitam meam, et quid patiar binis inde uagando, et inimicis cedendo.

Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo, id est, nouisti tribulationem et preces meas. Fe. Pone lacrymam meam in utre tuo, id est, absconde apud te ne obliuiscaris, quasi in reseruaculo sive repositorio tuo, ut quando tibi placuerit exaudias.

Sicut et in promissione tua, sub audi es, id est, quem idmodum et promisisti, tuum uerbum manet uerum. Fe. Nunquid nō in numero tuo? scilicet sunt, ea quae meas sunt, ut discursus mei et lacryma mea. id est, certe in numero tuo sunt, tu ea numeras, non sunt in obliuione coram te.

In me et c. sic construe clariss, In me sunt, deus, uota laudis tue, quae reddam tibi. Fe. Super me deus uota tua, reddam laudem tibi. Ut placter, Fe. ut ambulem. Ne quid uerearis, et haeres, mi lector, in quibusdam psalmis, de nostra interpretatione, ubi interpretamus de uerbi dei persicutoribus, ecce habes hic apertum psalmū. Quid enim aliud persequeretur impij et hypocritarū cohors in sanctis, quam q[uod] non sustinēt uerbi dei et prædicationē et confessionē? Ait ergo, Sucurre mihi domine quia a multis tota die, id est uigiter, conculcor. Ego in te sperabo, non timbo et cetera, per diē, id est, per omnes uite meā, Nō tacebo timore hominū, sed magnificabo sermones meos, qui sunt uerbi tuum, sed magnificabo in deo, nō queram gloriam meam ex uerbo dei, gloriabor, sed in domino, nō stram-

Miserere Admonitio lectoris. In meo. In deo.

utrum conculeari quando ego cœuleor. Non timebo quid faciat mihi ea
nō & homo, quae idem sunt, ut uides. ; Cor. 3. Sicut enim caro male au- Caro.
di in scripturis, ita et homo, Omnis enim homo mēdax. Tota die blasphemē homo.
mibi prædicationem meam & confessionē siue sanctificationē nominis
nō coguant quicquid nulli possunt consultantes aduersum me, ut expe-
ditiones uitam meam ad interitum me morsu calcanei mei cadere faciant,
alio intentant uenenum suum mibi capita illa serpentina.

Atq; hic uides insidias quae intenabātur à serpēte illo antiquo in Chri Obserua-
focalancum, ut dixi Psal. 48. quae & intentantur omni semini Christi būt calce
ad reū serpente et semine eius, id est, ab impijs, qui Christi semen, id est nūc meū.
verbū dei, & eos qui hoc habent oībus petunt insidijs, ut uel sua vixania
intersemint, uel ueritatis professorem occidant. In hac grauissima pro-
ficio tentatione uerendū ne specie ueritatis à dei ueritate nos abducant.
Deinde etiam sit, ut permittente deo plus boles & carnem incipianus
timere quam deum. Hic uero cōstante dicendū contra quo scūq; aduer-
sarios & contra impias mentis nostrae cogitationes & disputationes.
Ego uero domine in te sperabo. Item, In quauncūq; die inuocabo te &c.

Pro nōbilo ejcīs eos &c. Recipient domine suam mercedem, de quo Fidei uer-
fides mea non dubitat, ut proiectamentū abiçies qui astra uideri iam uo ba.
luit, quando ira tua sc̄euierit in aduersarios populos, quae iam interim
dissimilat. Tu omnem uitam meam, tu nosli omnem necessitatem meam,
de quo rursum non dubitat fides mea, tametsi ad tempus in tentatione de
rūquis, sicut & est in promissione tua, id est, sicut & promisiisti nō du
bito inimicos meos conuertendos retrorsum. Psal. 90. Clamauit ad me et
ego exaudiā eum, cum ipso sum in tribulatione &c. Esa. 65. Erit, ante-
quam clamēt ego exaudiā, adhuc illis loquentibus audiā. Esa. 43. Cum
trāsieris y aquas &c. Ite recte additur, In quauncūq; die clamabo, scilicet cō
uertentur illi retrorsum, quia ecce cognoui nō solū fide sed etiam ipsa fidei
experiētia & multis ante beneficijs tuis & liberationibus, quod deus
meus es, qui totus mibi seruus & mei curā habes creator meus, quod tu
es meus qui condidisti omnia, in cuius manu sunt oīa, cuīs sunt cœlū et
terra et diāque in eis sunt. Qui hoc nouit satis nouit. uide Psal. 23. In deo
ego magnificabo & extollam uerbū & sermonē dei uel in uitis portis
inferiorū. Ad hoc enim me seruasti, ut est Psal. 9. Qui exaltas me de por-
ta mortis, ut annunciem omnes prædicationes tuas in portis filiae Sion. In me uo-
lume sum deus uota laudis tuæ que redam tibi. Sic uideo quosdā inter ta laudis
pietari.

COMMENTARIUS POMERANI

pretari quod non opus sit externa querere quæ deo offeramus cū omnia
habemus in nobis quæ deo placeant et quæ ipse regnat. Non enim no-
stra sed nos uult. Bona quidem uerba, sed video nō intelligere eos quid dicat
dum gratia dei nostræ uoluntati adscribunt, sicutque liberum arbitrium fac-
tum est, et inueniunt in se multa bona. Ego autem, ait Paulus, non inuenio
in me, doc est, in carne mea, bonum. Sciat ergo solū spiritualiter hoc de
cere, qui ante dixit, In deo sperauit et c. qui ut sequentia habens, liberatus
uidet à morte et a lapsu et iam ambulat in lumine uiuentium sive in lu-
mine uitæ, ut est in hebreo. Talis uere dicit, in me sunt dens uota lau-
dis tue, id est, gratius tibi ero pro beneficijs, sanctificabo nomine tuum in sanguine
meo nō hypocrisi externa. Est autem hæc oratio, In me sunt dens uotare su-
per me sunt uota, quasi dicas id quod uulgo dicunt, Deuotio ad te est in
me, uerum ne alia devotione singas, gratu cor significatur quod per omnia
uult coram mundo sanctificare nomine domini et confiteri uerbum eius ut cungitur
uiat in unius ois impicias. Hæc nō est deuotio monachalis. Et ne mali obij-
cias chaos illud uotorum, uides uota laudis dicit, et adhuc clarissim ex Heb.

Liberatio plena. Sup me deus uota tua, reddam laudem tibi. cur nō dieit, Redda uota sed id est
esse uota et laudem, hac oratione significavit, de qua re dixi Psal. 21. et infra
60. Quoniam eripuisti et c. Oia hic comprehendit uersus quæ nostre sa-
lutis sunt. Laudes inquit, sive gratiarum actiorum reddam tibi quæ liberaisti
anima mea à morte, id quod opponit illi quod supra dixit, Expectauerunt
animam meam, Et oculos meos à lachrymis, quas flebat quando eas posuit
in conspectu tuo, ut supra dictum. Et pedes meos à lapsu, id quod opponit illi
quod supra dixit. Ipsi calcaneum meum obseruabant. Sic liberat dominus à mor-
te et peccatis animam nostram, ut simus iusti et sancti, et oculos nostros

Lumen ui- à lachrymis, ut amplius nō doleat conscientia, et pedes à lapsu, ut spiritu
uiuentium sive confirmati stemus in æternum, et placeamus et ambulemus coram deo (ut
cumque sentiat de nobis mundus) In lumine uiuentium, i. iustorum qui ex si-
de uiuunt et seruantur in conspectu dei, in lumine uiuentium, uel in lumi-
ne uitæ, non in tenebris mortuorum. i. impiorum errore, non in lumine sapientie,
gloriae et iustitiae humanae, sed in lumine quod uita est omnium uerbo-
rum, quod est uerbum dei in cordibus et c. His tamen aduerte quod le-
gimus, Oculos meos à lachrymis, in Heb. non haberet.

PSALMVS LVI.

Titulus. (περιστερον) Ne dissipes (o dens) David in
signe dum fugeret ipse a conspectu Saulis, in speluncâ
Regum. 32. et 24.

SUMMA. Christus dicit, hinc citante Paulo, Ro. 15. propterea
misericordia est. Id quod est quoque in Psal. 17. ut illie diximus. Et ergo
ux perfectae fidei et gratiarum actionis, in qua Christus gloriatur ab omnibus
se erit malis, ut post resurrectionem eius magnificetur deus sub oculis in omnibus gentibus, neque misericordia et ueritate eius ubique praedicata.

Miserere mei deus misercere mei, quoniam in
te confidit anima mea. Et in umbra alarum
tuarum sperabo, donec transeat iniqitas. Clama-
bo ad deum altissimum, deum qui benefacit mihi.
Misit de cœlo et liberauit me, dedit in opprobriū
conculcantes me. Misit deus misericordiam suam
et ueritatem suam, et eripuit animam meam ex
medio catulorum leonum, dormiui conturbatus.
Filii hominum, dentes eorum arma et sagittæ, et
lingua eorum gladius acutus. Exaltare super cœlos
deus, et super omnem terram gloria tua. Laque
um parauerunt pedibus meis, et incuruauerunt
animam meam. Foderunt ante faciem meam foueā
et inciderunt in eam.

Iniquitas. Fe. prauitas uel confractio[n]es, ex quo clarum est hoc dici de
iniquitate aduersariorum, id est donec transeat haec tentatio quam mibi per
inimicos suscitari. Dedit in opprobriū conculcantes me, id est, confusi
sunt qui me conculcabant. Fe. Ex proprio absorbentis me, scilicet li-
berauit me, Id est ex ore leonis, ut alibi et cetera.

Misit deus misericordiam et cetera. Fe. Mittet deus misericordiam suam
et ueritatem suam. Anima mea in medio leonum (scilicet est) iacebo in medio
inflammatum (id est ira ardescens in me) in medio filiorum hominum
(id carnalium) quorum dentes lancea et sagittæ et lingua eorum framea
acuta. Incuruauerunt. Fel. Incuruauit, scilicet et laquens uel rete.

Succurre pater filio, qui ad mortem petitur, quoniam in te solo confido,
et confidam sub uelamento et protectione alarum tuarum, donec finiatur ini-
quitas, que me persequitur. Clamabo ad te qui omnibus es superior, qui
me liberasti (sic enim Christus dixit ante mortem, Nunc glorificatus es fi-
lius dei etc. quia in instare uidit consummatum dixit, que uerba sunt fidei)

Tu misi-

COMMENTARIVS POMERANI

Tu misisti misericordiam tuam qua gratis subuenis, et ueritatem tu
catuli leo qua ex parte pmissinis ades, et eripuisti uitam meam ex medio catulorum
leonum i. regni tenebrarum et ministerum eius, quorum caput est Satan, leo
ille rugens querens quem deuoret, sub quo sunt et leones capita illorum
qui seducuntur, ut iaceant eodem furore in ueritatis professore
catuli leonum. Dormiens, id est quietus, conturbatus, id est, in furore illorum,
id est, permisit eos fieri et in te speravi, dormiens et quietus, dum illi
leones adhuc non erant satiati ex persecutio mea et morte mea, sed adhuc
me cogitabant conturbare, custodientes in sepulchro, tenentes in morte,
quasi amplius non uicturum. Hi sunt filii hominum nihil nisi humana senti
entes, propterea stultia sunt illi qui sunt, quorum dentes sunt arma

Dentes et et sagittae, et lingua gladius acutus. Suis enim falsis constitutionibus
lingua ad et doctrinam occidunt animas seductorum, suis mendaciis impetu sa
uerjiorum crum dei uerbum et uerbi dei profissorem, et dum leunculi illi predd
ueritatis, quam conluserunt uorare tentant, tamen audent dicere egregia hypocri
si, nobis non licet interficere quenquam. Quos uides hic de scriptis non ma
nibus, sed dentibus et lingua instructis ad occidendum, sed tu deus de
tes impiorum contristasti, Psal. 3. Exaltare deus super caelos qui uideris in
piis non regnare in caelis. Exaltare qui iam uideris in Christo tuo de
ctus, magnificentia tua Christo resurgentem et euangelio eius rursum pro
deunde in lucem illicescat et super omnem terram omni creatura. Psal
mo. 8. Quoniam elculata est et c. Haec magnificencia et gloria tua est
qua gratis donas in Christo tuo omnia hominibus peccata et facis
eos hæreles tuos, cobæredes Christi. Omnes enim peccauerunt et egit
gloria dei. Hac gloria super omnem terram manifestata, ut est in Psal.
18. franguntur dentes et lingua confunditur istorum catulorum leon
um et istorum inflanantur, qui contra dei iustificationem suis somnijs
et traditionibus contendenterunt. Inciderunt enim in laqueum et uoce sua ut,

Exaltare
et c.
Paratum cor meum deus, paratum cor meum can
tabo et psallam in gloria mea. Exurge gloria mea
exurge psalterium et cithara exurgam diluculo.
Confitebor tibi in populis domine, psallam tibi in
gentibus. Quoniam magnificata est usq; ad caelos
misericordia tua, et usq; ad nubes ueritas tua. Ex
altare sup caelos deus, et sup oem terram gloria tua

Ingle

In gloria mea, non est in Hebreo.

Iambosibus confusis restat o deus ut glorificetur nomen tuū per to- Glorifica
tim orbem terrarum, ut agnoscatur me glorificato lux tua, misericordia, tio dei in
et ueritas per tuum Euangeliū, per tuum sanctum uerbū ab omnibus. Christo p
Paratu o dens iam cor meum, paratum est ut cantem et psallā tibi glo orbem.
rificatus, miſo ſpiritus an. zo ſuper omnem carnem ſecundū Ioēlis pro-
phetiam. Exurge, excitare iā qui hactenū dereliquisti oēs gētes invigredi
uiſſuſ, et non audierunt laudem tuā, exurge, inquā o dens pater, qui
et gloria mea. i. gloriatio mea, hoc eſt, de quo ſolo glorioſer. Exurge psal-
terium meum et cibar. id eſt, tu qui eſt exultatio laus, canticū mīcū, ut
et Pſal. 23. De te laus mea in ecclesia magna et c. Et Pſal. 70. In te cā
uatio mea ſemp et c. Nihil ergo hic opus eſt, ut mutes perſonā loquētiſ,
id quod quidā faciūt inducentes loquentem patrem, et respondentem fi-
lum. Quid uero ſequitur, Exurgam diluculo, in Heb. eſt, Excitabo cu-
rorum, id eſt, præueniam auroram, ut non ipſa me, ſed ego eam uidear exci-
tan, ſurges ante auroram ut cantem, quemadmodū gallus ſuo cātu dicitur
excitare auroram. Id quod aptissime quadrat, ut de reſurrectione Chriſti in-
telligas. Surrexit enim ad ludiū dēū patrem in Iudeis et in genti-
bus, proclamata cū gloria fidelium eius misericordia et ueritate p Eu-
angelium glorie magni dei, uſq; ad cœlos et uſq; ad nubes, id eſt, per totū
orbem terrarum, ut non ſit qui ſe abſcondat a calore eius et c.

PSALMVS LVII.

Titulus. προδη ελινοις Ne diſſiſpes Dauid inſigne.

S V M A. Increpat ſpiritus dei genimina uiperarū, que etiā recte uā-
dantur loqui de dei ueritate, recte docere, recte arguere alios, ut de hypo-
critis Iudeis Paulus dicit, Rom. 2. et de phariseis Christus in Euāge-
lio, tamē corā deo impij ſunt, non ſentientes corde ſecundū ea que docet.
Verū impoſſibile eſt, ut nō foris quoq; pdat ſe quādoq; impietas in uer-
bis et operib⁹, nō dico illis craſſis, que etiā mūdus iudicat, ſed illis que
mala mūdus deprehēdere nō potest, deceptus ſpecie ſanctitatis, incipunt
enim tandem docere cōtra dei iuſtitia, et probare opera in quibus cōſidat
homines, id quod eſt contra omnē ſcripturā et uerbum dei. Ex talibus
fructibus, aut Christus, cognoscetis uos mei diſcipuli q uerbo docti eſtis il-
los pseudoprophetas, qui ueniūt ad uos in uerſimentis ouiu et c. Sunt enim
omniū ipſorum ſtudia et cōſilia ad malū, et ad erroris confirmationē in-
uita, qui uisemp audiri uolūt, neminē ipſi audiūt recta monentiē. Iccirco

COMMENTARIUS POMERANI

Deus, con eos deus destruet, anteq; crescendo fortiores aduersus ueritatem ueritatem teret etc. professores euadat. Id quod intelligens iustus in sua fide firmabitur, et cognoscet fructum iustitiae, et si ad tempus occultum, non tamen iusto peritur.

Si uere utique iustitiam loquimini, recta iudicate filii hominum. Etenim in corde iniuitate operamini in terra, iniustitiam manus uestrae coчинant. Alienati sunt peccatores a uulua, errauerunt ab utero, locuti sunt falsa. Furor illis secundum suumilitudinem serpentis, sicut aspidis surdus et obtusus aures suas. Quae non exaudiet uocem invitantium et ueneficii, incantata a sapiente.

Si uere ergo. Fe. An certe mutuam iustitiam loquimini, recta iudicatis. **M**utuam iustitiam filij Adam. Elegatissime hoc dictum est. Quid est mutuam loqui iustitiam, nisi iustitia loqui iustitiam, et audire iustitiam, iustitia tamē tacete, id est, non esse iustitiam que sepe iustitiae specie uenditat? uana uerba sunt, impium certum, et quasi uerbis iustitiae docetur impietas, ut discas alio fidere quam deo. Item ut maxime nihil dicat doctor contra ueritatem, tamen iustitia mutuam profert, dum suae cupiditatis seruiens, non audet rea tagere impiorum corda. Huius iustitiae quae prædicatur muta est. Hoc enim tacet quod uel solū dicendum erat. Id quod non est recta iudicare, recto esse spiritualius iudicio, nam illud faciūt filij Adam. Animalis enim homo non pereipit quae dei sunt, sed sua

Si uere uti quererit, etiā specie recte doctrinæ. Id autem quod nos legimus id est. Vos filii hominum, id est, carnales, si iustitiam quæ loquimini, uere, id est, uero spiritualius, corde secundum dictum loquimini, iudicate recta, id est, estote recto spiritualius iudicio, ut discernatis ueritate dei à mendacij humanis. Sed quia

In corde foris speciosi uidemini per uerba quasi iustitiae, intus tamen in corde operamini iniuitate? illuc iniustitia et incredulitas regnat, non timeatis deum, non fiditis deo, non creditis. Haec nativa uis in corde uelut natura in arte mala, producit malum fructum, quem tamen speciosis uerbis et apparet iustitiae pro pietate et cultu dei ueditare uultis. In iustitias manus uestræ cochinat, id est, apte studiorumque cōponit, sed tamen iniustitias cor deo.

Docet enim haec esse opera bona, quæ a fiducia in deum auerunt. Vides quæ aptis uerbis norit spiritus hypocrisim describere. Aduertere uero radiem malorum operum. In corde, inquit, operamini iniustitiam super terram, qui nihil

quālibet nisi terrena sapitis, quādoquidē filij estis hominū, non sp̄itu re- Radix ma-
nati per fidem. Sicut contra radicē honorū operū dixit Christus: Hoc lorū et bo-
th opus dei, ut credatis in eum quem ille misit. norū ope-

Alienati sunt peccatores, uel potius impij ex Heb. à uulua, id est, à rum.
ceptōe. Ahenati, inquit, à deo. Errauerūt ab utero, id est, à natuitate. Abaliena-
ti ubi didicerunt loqui, test. ut sunu se uerbo dei in corde nō credere, nā lo- ti à uulua.
uti sunt falsa, siue ut Felix habet, mēdaciū, id est, illud quod ueritas dei et
uerbū eius nō habebat, traditōes humanas & adiuūta ab hominibus
sonni pro iustitia locuti sunt, nesciētes (ut Paulus ait) neq; qd dicāt, neq;
de quib; affirmēt. Et adhuc furorē mordēdi & uenena per suā mentiā
mutanq; iustitiam infundendi babent, ut serpens ille antiquus, ut serpens
calce pressus & irritatus, obturātes aures suas, ut aspis surda, quæ nō
potest audire, & contemnit incantantem & magum etiam doctissimū,
ne resipiscant ad uerbum dei auditum, ne ab errore in quo nati sunt re-
deant ad deum, & loquantur ueritatem, id est, iustitiam uere, non hypo-
sticē, quos ut etiā sapientissimi incantes uerbo dei, claris ratiōibus etc.
tum nō audiūt, sed cōtra parāt ut mordeat gladijs dentium & molarū,
sed deus talia arma quandoq; conteret, ut sequentia habent.

Hec omnia, Abalienati sunt &c. significat illos ad sapientiā sp̄itus iustitia
mūquā peruenisse, sed permansiſſe in ſuo peccato, ut illum ſeruum cui sp̄itus.
diſſimilium eraſt debitum centum milium talētorum. Ideoq; nūbil est quod
hic dicunt: Nos sumus circūcisi, nos sumus baptizati. Circūcīſio carnis
abq; circuncīſione cordis nūbil est. Baptismus aquæ ſine baptismō ſpiri-
tus ſancti nūbil est. Quæ queso ſanctificatio illic fuerit ſpiritus, ubi con-
temnit & blaſphematur ſpiritus sancti uerbum, quo ſolo ſanctifica-
mūt. Hoe eſt quod Christus dixit: Nisi credideritis, in peccato uero mo-
riamini. Item, Si filius uos liberauerit, uere liberi eritis.

Aduerte q; Hiero. 8. de regulis serpentibus dicitur, q; non admittunt ſurdas.
incantationē. Quid, inquit, ecce ego mittā uobis serpentē regulos, qui-
bus non eſt incantatio, & mordebunt uos, ait dominus. De noſtris ue-
ro serpentibus conſtat, q; maxime incantationibus obnoxij ſunt, instru-
mentum adhuc diabolicæ artis, ut olim in paradiſo. Dicerem hic dici de
ſurda aspide, id eſt, quæ perdidit auditum, niſi adderetur: Et obturantis
aures suas, id quod nō potest dici, niſi de ea quæ audire non uult &c. Re-
linquo hoc alijs. Nā quod fabulatūr nō cōſtat mihi eſſe uerū. Sūt ergo alijs
ſpecies, quos in noſtrā regione nō nouimus, de quib; hoc dictum eſt.

COMMENTARIUS POMERANI

Deus cōteret dentes eorū in ore ipsorum, molas leonum confregit dominus. Ad nihilum deuenient tanquā aqua præteriens, intendit arcuī suū donec infirmentur. Sicut cæra liquefacta auferentur, decidit ignis super eos, et nō uiderūt solem. Antequā intelligerēt spinæ uestræ rhamnū, sicut uiuentes, sicut i ira absorbebit eos. Lætabitur iustus cum uiderit uindictā, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Et dicet nō, utique est fruētus iusto, utique est deus iudicans eos in terra.

Intendit scilicet dominus arcū suum, donec infirmentur, scilicet aduersarij, id est, paulatim suo iudicio excæbat, & auferet eos, donec nō amplius possint. Felix autē sic: Dirigēt sagittas suas, sunt ac si cōfringentur, id est, aduersarij insidijs suis petēt incrpantē ei doctū verbi dei incantatore, sed quæso domine irriti sint conatus eorū, sicut & Psal. 56. Arcus eorū cōfringatur. Sicut cæra. Ita & Psal. 67. Sicut fluit cæra à facie ignis, sic pereat peccatores à facie dei. Decidit uel incidit ignis iudicij dei sup eos, sicut ignis immissus spinis spinā deuorat, ita absorbebitur ab ira dei, quæadmodū sequētia dicit. Ignē autē pro ira dei, et plaga siue iudicio accipi, testantur multi loci in psalmis, ut psal. 88. V/ q[uod] quo dñe auertis in finē, ex ardecescet sicut ignis ira tua? & psal. 82. Sicut ignis i burit syluā, & sicut flama cōburit mōtes, ita persequeris illos in tenebrā te tua, & in ira tua turbabis illos &c. Et nō uiderūt sole, id est, nibil lumen uiderūt dei iudicio siue igne excæcati, solem iustitiae uidere non potuerunt, qui iusticiā noluerūt audire. Deinde ita horrēde quoq[ue] soli suo iudicio uenire dominus, ut ne iste quidē uisibilis sol uideatur, sed omnia sunt in nebre subito confusis mētibus. Ita Esaias ait c. 5. Afficiemus in terra, ecce tenebræ tribulatiōis, & lux obtenebrata est in caligine eius. Et c. 13. de tribulatione & uasatiōi Babyloni regni. Quando stellæ cœli & splendor eorū nō expādet lumen suum. Obtenebratus est sol in ortu suo, et luna nō splēdebit in lumine suo. Verū hūc uersum aliter ex Heb. legit Felix sic, Velut cochlea quæ liquefit, purget (id est, peribit & diffundit) irriti cont aduersariis) uelut abortiuū, uelut talpa, quæ nō uiderūt sole, id est, diffundit impij. et, et irritus fiet oīs conatus eius, uelut talpa, uelut abortiuū, nō ueniat in lucem,

Ignis est
ira.

Solem.

Item, pereat ante maturitatē, cadat in medijs conatisbus, pdatur cæcius in mādo, et auferatur dei iudicio. Hæc cōueniūt cū eo quod statim additur. Antequad intelligerēt, uel anteq; crescerēt spinæ uestræ recētioris in rhamnū, id est, spinā robustiorē et læderiē, hoc est, antequad uos filii hominū qui non uero loquimini iustitiam, peruenitis ad id impiaē pietatis contra dei ueritatiē quo tenditis, ab orbebit uos deus sicut in ira sua, quā apud se tamen tranquillus est, absorbebit, et sicut uiuentes, ut psal. 54. Veniat mors super illos, descendantq; in infernum uiuentes.

Vides i hoc psalmo, nisi adhuc nō habeas oculos, quām horrēda hypo Hypocritarum describatur excætatio et dānatio. Stultus es, si ista legens re-īas, scius i crassos peccatores, publicanos et meretrices, qui se tales esse ignorant nō possunt, quos et ipse mūdus iudicat. Sed ne interpretari quidē hæc huc de illis qui manifesta ui et gladio persequuntur euāgeliū ueritatis q; dei profissores. Nā bie tantum legis illos, qui iustitiam loquuntur, sed in hypocrisi, et iniustitiam incredulitatis fouent in corde, et nō fidunt deo, sed suis iustitijs, et speciosa opera iniustitiae cōcinnant, ostentant enim talia, et doct̄ in eis cōfidere homines, qui uiuunt in errore semper, et loquuntur mendacū, id est, suam fictā iustitiā, qui obturāt aures, et nolūt audire dei ueritatiē contra suam hypocrisim, qui denibus et molaribus appetunt, ut lacerent sapientem, spirituq; doct̄um incantatorem, ut supra filii hominū dentes corum arma et sagittæ, et lingua eorum gladii acutis, sic acuunt suam mutā iustitiam, ut nibil audias nisi merā uerbi de blasphemiam. Hæc omnia egracie exequūtr, dum eis iudicio dei sic permittente licet, quia ut indicat psalmi finis, nō credunt fructum esse iusto, nec deum iudicem futurū in terra. Omnia impudētes tentat, dū fallūt iudicia hominū, quasi deo nō uidete, ut uides Esa. 29. Eo q; appropinquat et c. Unde dicitur Sapientiae 2. Hæc cogitauerunt et errauerūt, excætavit enim illos malitia eorū. Et nescierūt sacramenta dei, neq; mercedem sperauerunt iustitiae, nec cestimauerunt honorē animarū sanctarū. Sed ui*Judiciū in de iudicū. Deus cōteret blasphemā illorū, etiā in ore ipsorū, ut quicquid hypocritas.*

lodui fuerint, cōtra se suumq; regnum dictū sit, ut ipsimet suā prodant impietatem, quod iudicū hodie ostendit nobis, benignus nobis deus, et iustus ille iudeu ualde insigniter, Sit deo gratia, irritus fact omnis conatus eorū: Et iustus qui cōfidit solo deo, uidebit cū gaudio uindictam impietatis, et laubit manus suas, id est, abstinebit ab ipsorū iustitarijs operibus, ne si iudicio pereat, uel ut Felix habet, Lauabit plantas suas, id est, abstine-

COMMENTARIUS POMERANI

bit à iuis eorū prauis, quibus seducunt à deiciustitia in hypocriticā iustiam. Lauabit iniquā in sanguine impij, id est, dum vindictam uideri in impiū. Hoc scilicet est alieno periculo fieri eautum, ut Proverb. 27. Malo &ato pestilente, sapientior erit parvulus. Ita impij percunt ad piorū saltem, quibus oīa cooperantur in bonum. Et nō solū qui iusti sunt fide cōfmantur, sed etiam alijs ad ueritatem dei suscipiendam prouocantur. Tunc inquit, dicit homo: Iā uiderimus ex impiorum historijs, q̄atiquā iustitia est accepta deo, & iniustitia effugere iudicium non potest.

PSALMVS LVIII.

Titulus. Προσκελεύσομεν Ne disperdas David insigne dum mitteret Saul, et custodirent domum, ut occiderent eum. 1. Regum. 19.

S V M M A. Christus, & quisquis ob confessam ueritatem impetravit, Ad ueste petit contra aduersarios, qui ad uestferam, id est, ubi oīa uiderint defera rā redūta, reuertuntur, ut audiant ueritatē, sed non satis sit eis, & nec possunt tenantes, credere, semper enim inuincunt in uerbo & uerbi præconibus unde offendantur, ut à blasphemia & contradictione non desistant, hos oportet manere, donec à deo eorum blasphemia, contemptus & mendacū prodatur, & condemnetur. Ego autem, inquit, non expectabo ad uestferam, sed mane cantabo fortitudinem tuam &c.

ERipe me de inimicis meis deus, et ab insur gētibus i me libera me. Eripe me de operati bus iniquitatē, et de uiris sanguinū salua me. Quoniā ecce cōperūt animā meā, irruerūt in me fortes. Neq; iniquitas mea neq; peccatū meū domine, sine iniquitate cucurri et direxi. Exurge in occursum meū et uide, et tu domine deus uirtutum deus Israel. Intēde ut uisites omnes gētes, ne miserearis omnibus operantibus iniquitatem.

Cōperūt animā meā. Fe. Insidias parauerūt animā meā. Sine iniquitate cucurri & direxi. Fe. Sine iniquitate (scilicet mea) currēt et preprabūtur, scilicet aduersum me. Quia sint operarij iniquitatis et uiri sa guinū, diximus Psal. 5. Qui fortes psal. 17. Neq; iniquitas etc. i. nūl malū.

Fiducia iū feci ut me psequerētur (uide Psal. 7:) sed potius sine iniquitate cucurri, aduersatus sum cū eis, et recte prædicavi, et nomē tuū cōfessus sum, vō sum

in consensu, & aliud inter eos tentarim, quād quod habet tua ueritas,
Occurre tu dicens mihi, & uide, nū ita sit: Age igitur tu domine potentia-
rā deus, qui omnia potes, qui es deus Israēl. i. illorū, qui te tuamq; ueritatem
confunduntur. Intende, noli dissimulare ut hac tenus, ut uisites iustitiae tuae
datu, ut percutias omnes gentes, & qui sunt operarij iniquitatis.

Vijatio impiorū in scripturis est eorū iudicium, Esa. 13. Visitabo sup
omnis mala. Et in Psal. Visitabo in uirga iniquitates eorum. Gentes uero
nec a more scripturæ, q; sunt alieni à deo, siue Iudæi noīe sint, siue gētiles
illegit, ut hic dicatur, oēs q; operatur iniqtatē, arbores pfectio nō bonæ.

Visitatio.
Gentes.

Conuertetur ad uesperā & esuriēt ut canis, circū
ibūt ciuitatē. Ecce ipsi loquentur ī ore suo, et glas
diu i labiis eorum, quoniam quis audiuit? Et tu dñe
irridebis eos, ad nihilū deduces omnes gentes.

Quoniam quis audiuit? Fe. Quoniam quis audit? Ad nibilū deduces. Fe.
Subsamabis. Ad uesperā, inquit, uidelicet desperationis, uel huius mū
ad postquā diu persecuti sunt ueritatē siue oderū, ubi oīa desperata uidet
i. nō posse sub sistere, neq; sua iustitia, neq; sua sapientia, ut sūt instabila
impiorū corda, nūc hoc, nūc illud credentia. Tūc, inquā, ubi uiderint im-
mōre noctē, & cœperint de suis rebus dubitare, secundū illud Esa. 29.
Obstupscite & ammiramini, fluctuate & uacillate &c. Reuertentur
tumultuantes ut famelici canes, & circumbūt ciuitatē dei si forte inuenient
aliquid certi unde saturētur, unde infidelitati ipsorum satisfiat. In ciuitate
dei, apud credētes, quos habere ueritatē, ut hac tenus credere non potue-
rūt, ut nūc non dubitare nō possunt. Verū ut cœperint audire ueritatem
& iustitiam fidei, & uiderint formas crucis, Iudæi i. iustitiarij hypo-
ente scandalō offenduntur, & gentes i. sapientes secundū carnis prudē-
tia, vocati stultitiae. Cor. 1. & incipiūt rursus blasphemare et gladiū
dabere in ore & labiis, ut impiorū blasphemis & cōsilijs sanguinū, bi-
canes lacrent & occidant quod quæsierūt, ut uerū sit quod Christus dī-
x̄, Matt. 7. Nolite sanctū dare canibus, neq; mittatis margaritas uestras
ad porcos, ne forte conculcēt eas pedibus suis, & canes cōuersi lacerēt
nos. Atq; hæc oīa sic agūt, quasi etiam ne deus quidē uideat, id quod sic di-
xit: Quis audit? Et Esa. 2.9. Quis uidet nos, et quis nouit nos? Lege hæc
clarus Amos. 8. Ecce dies uenūt, dicit dominus, et emittā si mē in terrā,
nos famem panis neq; suim aqua, sed audiendi uerbū dcmini. Et cōmo-

Quis au-
dit?

Fames.

COMMENTARIUS POMERANI

uebuntur à mari usq; ad mare, & ab aquilone usq; ad orientem circū būt quærentes urbū domini & nō inueniēt. Itaq; ista nō intelligi posse de reliquijs Iudeorū saluandis, quando dicitur: Conuerteret ad me seram &c. ipse contextus cōuincit, nam de illis fit sermo qui manebunt in blasphemia. De quibus et additur: Et tu domine deridebis &c. Psal. 2. Id est, iritos facies omnes illorū conatus cū sempiterna ipsorū ignorānia.

Fortitudinē meam ad te custodiam, quia tu deus susceptor mues es, deus meus, misericordia eius præueniet me. Deus meus ostendet mihi in inimicis meis, ne occidas eos, ne quādo obliuiscātur legis tuæ. Disperge eos i uirtute tua, & depone eos protector meus dñe. Peccatū oris eorū, sermo labiorū eorū, & cōprehendātur in supbia sua. Et de execratione & mēdacio annūciabūtur in cōsumatione, in ira cōsumationis, & nō subsistent. Et scīent qđ deus dominabitur Iacob & finiū terræ. Reuertentur ad uesperā, et esuriēt ut canis et circū būt ciuitatē. Ipsi uero dispergētur ad māducādū, si autem non fuerint saturati et murmurabunt.

Religio
genites.

Fortitudinē mēd. Fe. fortitudinem eius, scilicet animæ meæ, de qua supra dixit. Quia ecce cōperūt animā mēd. Alioqui nō ideo quo pertinet

Ne quando obliuiscātur legis tuæ. Obliuiscantur ex Heb. non de inimicis dicitur, sed de alijs, Ne occidas, inquit, inimicos. Ita mibi reuelauit deus scilicet ne penitus deleam & conteram eos. Hoc tu deus mōi reuelasti, ne alij obliuiscantur legis tuæ, id est, mandatorum & volumatis tuæ, ut scilicet maneant aduersarij & tentatores, ne populi de securitate pereant, ut de gentib⁹ Cananæis relicti in terra promissionis dicitur, Iudicū. 2. & 3. Felix: Ne occidas illos, ne forte obliuiscatur populus meus. Et de execratione &c. Fe. Et de maledictione et de mēdacio narabunt (nihil enim aliud norūt dicere quām blasphemare ueritatem & docere mendacium) Consumē in furore, consume & nō sint, & cognoscēt, quoniam deus dominatur in Iacob in finib⁹ terræ. Vbi nota qđ Iacob ubi Iacob est ubiq; terrarum, id est, ubi cunq; sunt credentes.

credentes Et murmurabūt. Fe. Et dormient, id est, i peccato suo morientur. Posse

neferum

uporan enim sequitur somnus & nox. Clarius ex Heb. sic. Ipsi differunt ad manducandum, sed non saturabuntur, et pernoctabunt, id est, in uite infidelitatis & mortis manebunt fide sive iustitia dei uacui.

Ego, inquit, certus qd deus irridebit eos & subsannabit gentes, nō me Fortitudo indicabo, nec queram uindictam, sed fortitudinem meam o deus ad te nostra, mihi custodiam, tibi cōmittam, ut pro me agas cōtra aduersarias potestates, qui sericordia ei fortitudo, sapientia, & iustitia mea. Misericordia dei praeueniet me, dei. id est, me opportune liberabit antequā sperem, cōfundet aduersarios quā primū etiam me uindictam non querente, antequam admoliatur uis humana quā nibil est, misericordia dei omnia faciet pro me. Deus mihi re dictam. uelabit uel reuelavit inter inimicos meos, uel in persecutione inimicorū morū, ne queram uindictam in eos, dicens, Ne occidas eos: Oportet tales esse, aliqui per quos probarentur pijs sine tentatione securitate perire, non uideretur ueritas uerbi dei, neq; misericordia dei, neq; iudicium malos esse dei innotescet mundo. Oportet hereses esse, necessē est ut scandala fiāt ut omnia diligentibus deū cooperentur in bonum.

Videamus caput nostrū Christum. Potuissest Christus & potest uel Non uiuere occidere aduersarios, possent & pī in Christo unica oratione, qui dicandū sciant omnia esse possibilia credenti, sed ut Christus in hoc uoluntatem patris secutus est, ita & hi qui sunt in Christo, sciunt enim scriptum: Mibi uindictam, & ego retribuam. Et si nite xizania crescere usq; ad messēm est. Non nobis ui congregendum est hostibus, sed tamen deprecandus deus, ut sua uirtute sive potentia non nostra dispergat eos & deiiciat, et supplantet peccati oris eorum, sermonem labiorū ipsorum, superbiam, maledictionem, blasphemiam & mendacium, ut confundantur & pereat. Et ut sciant, qui dixerunt, quis audit? qd dominus dominatur in Iacob, id est, populo credente usq; ad fines terræ. Id quod primū dicitur contra Iudeos Christi persecutores, qui gentes propter impietatē hic dicitur sunt, qui gloriantur se semen esse Iacob, sed audiunt: Potens est deus de lapibus istis suscitare filios Abrabæ.

Quod legimus: Peccati oris eorum, sermo labiorū eorum, potes subaudi res, ut intelligas ex mero cōtemptu contra conscientiam eos blasphemare, contra manifestam ueritatem, unde additur: Et cōprehendantur in superbia sua. Verū clarius esset, si in accusatiō legeretur: Peccatum oris eorum, sermonem labiorū eorum, quemadmodū uulgo legere solent, ut referres ad uerbum Depone, uel potius in ablatiō, Depone eos protector

Differge
illos &c.

COMMENTARIUS POMERANI

mens domine peccato oris sui, sermone labiorum suorum, ut quicquid contra tuam ueritatem dicere uoluerint, contra se dicant pro sui destructione qua insigni uindicta solet deus irridere ueritatis oppugnatores.

Et de execratione &c. Quid hic uersus ex Heb. uel diximus supra, Nostrū sic exponas licet, Annūciabitur i. iudicabitur, & senectua cōtra eos profertur de execratione & mēdacio ipsorū, in cōsummatione id est ubi finis eorū uenerit et iudicium dei super eos, id quod addit, in ira cōsummationis: Tūc, inquit, Non subsistunt, qui nūc se putant esse potentes.

Ego autē cantabo fortitudinem tuam, & exaltabo manū misericordiam tuā. Quia factus es susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ. Adiutor meus es, tibi psallam, quoniā deus susceptor meus es, deus meus, misericordia mea.

Vel hinc intellige quid sit quod supra dixit: Fortitudinem meā ad te custodiā. Sed uide hoc psalmo egregia antithesim. Impij ad uesterū uenient, canes nō saturati, blasphemari, & pernoctabūt sive, ut alij transfrerūt, dormient, id est, morientur in tenebris suis, qui uiribus suis confisi ueritas se fore sperabant expugnatores: Ego autem, ait iustus, cantabo non meā domine fortitudinē, sed tuam, & cantabo manū incipientis gratie & illuc escentis mibi, nō expectabo cū impijs usq; ad uesteram, quā non uolunt suscipere ueritatem, nisi omnes suscepint, nisi mūdus apprebauerit, quod fiet ad Calendas græcas. Cantabo, inquit, manū misericordiam tuam, nō uel iustitiā, uel sapientiā meā. Tua gratia refectus, tibi psallam, dū interīm illi ieiuniū blasphemant, illi à uesterā incipere uolentes ingrediuntur in noctē. Ego à manū incipiens ingredior in diem, quē efficit sol ille iustitiae deus in cordibus credentū. Et hoc incipere nō est ex me nam supra dixi, deus meus, misericordia eius præueniet me, & hic cōfiteor deū esse fortitudinem, protectorē, refugium, deum meū, et misericordiam meā. Illi ubi uaderint desicere lampadariū oleū, incipere frustra circuire ciuitatem dā & mendicare, & dū uadū scōmēre, secluduntur à luce. Ego autem ingressus gaudebo in æternū in lumine uiuentium. Exultabo &c. sic dicitur quemadmodū psal. 50. Exultabit lingua mea iustitiā tuā.

PSALMVS LIX.

Titulus (προσκλήσιο) sup liliū testimonii insigne David ad docēdū, dū præliaretur cōtra Syriā Mesopotamia

potnia et contra Syriā Soba. Et reuerlus est Ios
ab et percussit Edom in ualle salis duodeci milia.

Lege. Reg. 8. & 10. et. 1. Para. 18. Deus p̄mis̄rat in sancto suo Mo- Deus locu
se et in sanctitate sua, qui mentiri non potest, in scipso loquitur, per scip̄ tus in san
sum promittit & iurat, qui æternus uerbum æternū habet in se, sicut eto suo,
et Gen. 22. Per memetipsum, inquit iurauit, id quod exponitur Heb. 6.

Promis̄rat, inquam, in sanctitate sua q̄ cū gaudio partiuirus esset popu
lo suo terram promissam, à deserto & libano, ab Euphrate et mari medi
terraneo, Deut. 11. Iosue. 1. Verū usq; ad David nō uidebat huius promis
sioū ueritas, sub quo primum oēs illas terras acceperūt, et sub Salomone
eū possederūt, nō ultra, ut ueritas dei uideatur. Interim nō uidebatur
lū, id est, puritas testimoniij uerbi dei, ut exerceceretur fides credentū
& blasphemarent increduli. Sed nunc sub Davide erat lū testimoniij
in signe & corona siue regnū David, ad docendū. i. ut crederetur deus ue
rax in promissis, quādo tot hostium milia cæsa sunt, & facta est serui
cas Davidi Arabia, Idumea, Phænicia & Mesopotamia. Aduerte Syri Syria.
en Hebreis uocari Aram, et cā duplice, alterā remotiore ab eis Aram
Nabaraim, id est, Syriam Mesopotamiae. alterā prope terrā Israēl, in
que et pars est terrae Israēl, Aram Soba, quā palestinam dicūt alij, He
brei uicinas gentes Philistijm, siue Philistæos dicūt, qui græce quadrigi; Philistijm.
miantur Allophyli. i. alienigenæ, ut & in hoc Psalmo. Edom uero sunt
Idumei, ab Edom qui est Esau descendentes Gen. 15. Quod autem in titulo Idumæi.
dicitur, duodecim milia, more Hebreo, ingenie numerū significat, dicūt Duodecim
trīm decē milia uel duodecim milis, sicut latini sexcentos et sexcenta di
milia, cum. Hinc & Paulus dixit, Decem milia pedagogorū. Et in Apoc. dici
tur duodeci milia signati. Nā historia uictoriae David plura milia habet.

S V M M A. Irratus quidē nobis es dñe, quos, q̄a nobis cōfisi sumus
te neglecto et contēpto, tradidisti in manus aduersarij, Iudicū. 2. et. 3.
sed dedisti credētibus signū. i. uerbū tuæ p̄missiōis, cui credētes liberabi
mur, et gentes aduersariæ subiiciētur nobis in tua nō nostra uirtute. Vana
enī est salus boīs. Per hæc significatū est regnū Davidis. i. Christi Esa. 9.
Ex. 34. tribulandū quidem ab aduersarijs quod & hodie uidemus, ut di
scamus non in nobis confidere, Verū non solū liberandū sed etiā dilatan
dum in gentes, ut liceat psallere, Subiecit populos nobis & gentes sub pe
des nostros, Idq; nulla ui aut potentia siue iustitia humana. hunc sen
sum ostendit Psalmus. 107. ex isto & quinquagesimo sexto compositus,

Promissio
dei seruat
nos.

quem

COMMENTARIUS POMERANI

que de confessio*e* laudis dei in toto orbe terrarū esse, citatio Pauli et ipse contextus illic declarat. Vide Esaiae. 11. Adiicit dominus secundo c*r*.

Deus repulisti nos et destruxisti nos, iratus es & misertus es nobis. Concussisti terram & cōturbasti eam, sana contritiōes eius quia commota est. Ostendisti populo tuo dura, potasti nos uino cōpunctionis. Dedisti mētuentibus te significationē, ut fugiant a facie arcus. Ut liberētur dilecti tui, salua dextera tua et exaudi me. Deus locutus est isācto suo exultabo et partiabor Sichimā, et conuallē tabernaculorū dimetiar. Meus est Gālaad & meus est Manasses, et Ephraī fortitudo capitis mei. Judas rex meus, Moab lebes spei meæ. In Idumæā extendā calciamentū meum, mihi aline nigenæ subditi sunt. Quis abducet me in ciuitatē munitam? aut quis deducet me usque; in Idumæam? Nonne tu deus repulisti nos? et nō egredieris de us in uirtutibus nostris. Da nobis auxiliū ex tribulatiōe, et uana salus hois. In deo faciemus uitutē, et ipse ad nihilum deducet tribulātes nos.

Felix, deus dereliquisti nos, destruxisti nos, iratus es, defices a nobis. Id quod sententiae magis conuenit, quād ut misericordia exhibitan uersus primus exprimat, quemadmodū nos ex Græco legimus.

Ut fugiant a facie arcus, id est, ut huic signo, quod est tuum uerbum, credentes tuti sint ab hostiū ui*c* infidijs. Fe. Ut exaltarentur propter ueritatem. i. ut gloriose triumpharent de hostibus, propter ueritatē tuae promissionis. In sancto suo. Fe. In sanctitate sua. i. per seipsum promisit. Moab lebes spei meæ. i. instrumentum est quod spero mibi seruitur. Tunc deus sperat quādo suos facit per uerbum suum sperare. Fe. Moab olla absolutionis meæ, id est, Moab lauabit mibi pedes, id est, sub pedibus meis ipse seruet, hoc est, populo meo erit subdittus. Mibi alienigenæ. i. Palestini subditi sunt. Fe. Sup me Phalisteæ iubila, id cane mibi uictoriæ.

In uirtutibus nostris. Fe. Cum exercitibus nostris. Et uana salus bonis. Fe. Quia uanitas est salus ab homine.

Sichimam

Sichemam sive Sichem lege Gen. 34. Hæc in monte Ephraim eū sub Sichem.
 ubi quis suis facta est una cuitatū refugij, Iosue. 20. & 21. et ultimo, ubi
 iossa Ioseph quæscunt. Conuallis tabernaculorū est Hebraice Zuccoth, Cōuallis ta
 Gen. 33. Hæc est iuxta Sichem, ut legis ibidem. Galaad terra est Galileæ, bernaculo
 ultra iordanem, Gen. 31. ubi & dimidia tribus Manasses accepit possessio rum.
 men cū duabus tribibus Ruben et Gad, Num. 32. Deu. 3. Iosue. 13. Ephraim Galaad.
 in licet terra unius tribus sit, Iosue. 13. tamen decem tribus ita appellari Ephraim.
 ex Osee. 5. & deinceps notissimum est, uel quod ibi diuisor terræ, et dux
 post Moysen Iosue habitauerit in mōte Ephraim, ut legis Iosue. 19. Vel
 & diuiso regno post mortem Salomonis, decem tribus contra deum suscep-
 tū regē Hieroboam, qui peccare fecit populum in uitulis aureis usq; ad
 captiuitatem Israëlis, atq; hic erat ex tribu Ephraim. Vnde alibi in Psalmo
 per opprobrium omnes Iudæi audiūt, Filii Ephraim intendentes, et mittē-
 ti arcū &c. Et rursum, Et repulit tabernaculū Ioseph, & tribū Ephra-
 im non elegit. Vbi tamen agitur de eo, q; sanctificatio, quæ ante fuerat
 in Silo ī tribu Ephraim ultra trecentos annos, et regnū quod illic fuerat
 in Saul, sint ablata data tribui Iudæ, & monti Sion. Hi etiam dicebātur
 regnū Israël, licet omnes Iudæi essent ex Israël sive Iacob. Reliquæ autē
 duæ tribus vocatæ sunt regnum Iuda, & terra eorum proprie Iudæa.
 Vnde loban. 7. Post hæc ambulabat Iesus in Galilæam, non enim uole-
 bat in Iudeam ambulare, quia quererebant cum Iudæi interficere. Et ut
 semel dicam dicebantur Ephraim, licet nō omnes essent ex Ephraim, sicut
 Iudei oīs dicuntur, licet non omnes sint ex tribu Iuda. Illi propter sancti-
 ficationem & cultū dei & regnū, quæ prius habebant, Hi propter eum
 dem cultū et sanctificationem, & regnū illic à deo electum, erat enim in
 Hierusalem locus eležus à deo, de quo Deut. 12. Erant autem decem tribus
 fortis populus & multus. Idcirco hic dicitur Ephraim fortitudo capi-
 tis mei regni mei, sicut & alibi in Psalmo, Facta est Iudea sanctificatio
 eius Israël potestas eius. De Iuda hic dicitur, Iudas rex meus, hoc est qd Iudas rex.
 supra ex Psal. diximus, Sed elegit tribū Iuda, moniē Sion quē dilexit. Vn-
 de est prophetia Iacob, Gen. 46. Non auferetur sceptrū &c. Porro Mo-
 abites sunt quidem Arabes sic dicti ex Moab filio Lot ex filia, Gen. 16. Moab.

Deus tu tradidisti nos in manus aduersiorū, qui olim misertus es Promissio
 nobis, fecisti nostrā terrā trepidare a facie inimici, te preciamur (quādo- dei saluat
 quidem hoc solū nobis refat) ana uulnera terræ nostræ, quia trepidat, cō nō nostri
 fortia corda nostra, ut in te confidentes perslemus. Omnibus malis expo uirtus.

finis

COMMENTARIUS POMERANI

suisti populum tuū, potasti nos uino anxietatis et doloris ex calce trē tuæ, Esa. 51. Sed tibi gratia, Tu dedisti illis qui timet te plus boies aduersarios, illis qui credunt tibi, signū i. uerbū tuū et promissionem tuam, quo signo exaltetur et triumphent de hostibus, propter ueritatem tuā, non propter uires suas. Id cireo secundū illud signū, salua nos p dexteram i. portentiam tuam, dum nostra nulla est. Signū uero tuū o deus est, q locutus es in sanctitate tua i. in teipso qui mentiri nō potes aut te ipsum negare, sic, inquam, locutus es. Cum lœticia populi mei distribuam ipsis Sichem et Zuccoth, lā mea est terra Galaad, et terra Manassis, et terra Ephraim, ubi est fortis populus regni mei, et Iudas rex est, et gubernator populi mei. Hæc, in qua, iam mea sunt, quæ in populo meo, cui ista tradidi possideo, sed adhuc adiçia regno meo superbiissimos Moabitas, q lætitatur super muros latericios, Esa. 16. et ingrediar ad Idumæos, et subiçia Palestinos oēs. Ita est o deus tua pmissio, q gētes, quæ psequuntur nos, subiçietur nobis, et ueniēt sub pedes nostros. Istud est signū, cui credētes saluamur ab oībus malis. Vides hic præmū fidei. Deus promittit, et tanta cius pmissio nem creditā sequitur, id qd sic dicitur Heb. 1. Sancti p fide uicerūt regna, operati sunt iustitia, adepti sunt remissiones et c. Quid enim talia tēstantur, nisi deus in sanctitate sua eis locutus fuisset, ipse locutus est, illi crederūt, atq; hæc est gloria dei in hoībus. Igitur o deus, posq; tu repulisti nos, et non uis exire in præliū cum exercitibus nostris, uel fortitudinibus nostris, quis deducet me, ut possim uictor ingredi in ciuitatē numeram. i. in ciuitates aduersariū munitas (ut sit singulare p plurali) aut qd deducet me usq; in Idumæā resistenter nobis? Certe nulla potestia negat in celo neq; in terra, si tu deus non ades. Tu ergo da nobis auxilium extirbatione, quia uanitas est auxilium humanum. Psalmo. 145. Nolite confidere in principib⁹ et c. Per deum exercebimus robur et fortitudinem, ipsius uiribus non nostris, nihil erunt omnes aduersarij nostri.

Hic psalmus ut dei pmissionē cōmendat, ita quoq; necessario reijcit omne studiū, et oēs uires humanas. ut neq; nostris uiribus, neq; nostræ iustitiae aliquid tribuamus. Deut. 8. Ne dices in corde tuo, fortitudo mea et c. et cap. 9. Ne dicas in corde tuo, propter iustitiam meam et c.

PSALMVS LX.

Titulus. (προσκινεῖται) super canticū Dauid.

S V M M A. Clamat ecclesia dei ab oībus finibus terræ, ut salutem ab angustia, q; a fœsi firma scit se æternā possidere dei hereditatē per Christum

sum regem æternum, de quo & in alijs psalmis supra dictum.

Exaudi deus deprecationē meā, intēde oratio
ni meæ. A finibus terræ ad te clamaui, dū an
xiaretur cor meū in petra exaltasti me. Deduxisti
me quia factus es spes mea, turris fortitudinis a
facie inimici. Inhabitabo in tabernaculo tuo in se
cula, protegar in tegmine alarum tuarum. Quoni
am tu deus exaudisti orationes meas, dedisti hæ
reditatē timentibus nomen tuū. Dies super dies
regis adiicies, annos eius usq; in diē generatiōis
et generationis. Permanebit in æternum in cōspe
ctu dei, misericordiam et ueritatem eius quis ex
quiret? Sic psalmum dicam nomini tuo in secula,
ut reddam uota mea de die in diem.

Deduxisti me, in Heb. pertinet aduersum præcedentē. Fe. sic. Dum
angetur cor meum, in petram aliorem me deduces me. i. ad quam ego in
luto submersus (Psalmo. 39). non possum meis uiribus ascendere.

Vota

Orationes meas. Fe. Vota mea, Et plane sic dcbebā transferre ex grā
co quog, nisi clarius esset latiniis auribus, exaudisti orationes meas, quam
exaudisti uota mea, in fine tamē Psalmi uota reliquimus. Ut uideas hoc
Psalm, quod alibi de uotis diximus, scilicet uota esse quā uulgo deuotio
nem uocant, quis enim dubitat præces significari, quod dicitur, exaudisti
uota: aut quid aliud est in ultimo uersu, Sic psallam in æternū, ut quoti
die reddam uota mea, quam q; iugis laus mea non erit hypocritica laus,
sed perpetuum grati cordis officiū?

Misericordiā & ueritatē eius quis exquiret? significat nō oībus dari,
ut intelligant misericordiā et ueritatē dei, quae per hūc regē æternū præ
flantur, aut certe nemo exquiret talia suo ingenio, et accipiet suis uiribus,
Iob. 3. Nō potest homo accipere quicquā nisi fuerit ei datū de cælo. Fe. Mi
sericordiā et ueritatē præpara, custodiēt illū, id quod dicitur ad deum, cu
is est misericordiā præstare et ueritatē. i. illud qd promisit, bæc, inquit,
custodire illum, scilicet regem, hoc est, regnum eius, et quotquot in eo fu
erint: quo significatur regnū Christi, regnum esse misericordiæ & uerita
ti dei, que sola custodiunt et scrutat nos deo in æternum p Christum.

Qui int

COMMENTARIUS POMERANI

Regnum Qui in petra se exaltatū, et quasi super solidum fundementum positiū ceterū in ut iā tutus sit, gloriatur, significat profecto se ante in luto hæsitasse. **Vnde Christo.** quod petrā dicit, statim uocat turrim fortem, tabernaculū dei et tegmen alarum, de quibus omnibus alijs locis diximus. Gloriamur itaq; hic q.li berati ab oībus inferorū periculis, acceperimus hæreditatē dei a deo, nos quā timemus nomen eius. i. qui credimus et fidimus sola dei inuocatiōe nos saluandos, quippe qui constituit nos in regnū ceterum, scit enim di- es regis nostri et annos ceteros, cuius regnum sit coram eo in ceterū, regnū misericordiae et ueritatis, ui cantemus et grati simus deo in ceterū: nihil enim aliud operum hoc regnum requirit, inuocando queritur, gratias agendo possidetur. Itaq; in hoc Psalmo, sicut habes ceterū regē, ita quoq; ceteros cantores et sanctificatores nominis dei, ut nō dubites, de quo Psalmum intelligas.

PSALMVS LXI.

Titulus. (προσκέψεις) sup reduthun Psalmus David:
Reduthun Felix putat esse nonmen musici instrumenti.

Fiducia in SVMMA. Hæc uox est plena fiducia se projcentis in dñi, i. in tentatiōe. aduersarij irruunt, ut obruant uelut murus, qui subito cadens obrui- cautos. Omnia agunt mēdacijs et blasphemia, ne pius exaltetur a deo, et mercedem iustitiae dei accipiat, quæ admodum impij fratres egerunt con- tra Ioseph, ne fieret eorū rex, et Saul contra David. Sed iustus dicit, Vi- runtamen deo subiecta esto anima mea et c. Aduersarios uero tantum abest ut timeat, aut timēdos iudicet, i. qui scit se esse in manu dei, ut et contemptissime eos uocet uanitatē. i. nullius pōderis, qui tātē potentię fa-

Semel loq; stu et diuinijs, q.bus fidūt, tumeni. Et addit, Semel locutus est dñs. i. intur deus. uocabile est dei uerbum et immutabile, quod dixit dñs, impossibile est, ut non sit, uel non fiat, cōstans et ceterū est dei uerbū, sic et Iob. 33, dicitur,

Duo audi ui. Semel loquitur deus, et secundo id ipsum nō repetit. Ego uero ex uerbis dei duo audiū, quæ uera credo (nā hoc est proprie audire a deo) scilicet potentia dei et misericordia, hanc in filios, illam i aduersarios exercibi.

Nonne deo subiecta erit anima mea? apud ipsū enī salutare meū. Quia ipse deus meus et saluator meus, susceptor meus, ne moueat amplius. Usquequo irruitis in hoīem interficitis uniuersi uos, tanq; parieti inclinato et maceratae pulsa.

pulsæ? Verūtamen preciū meum cogitauerūt res
pellere,cucurri i siti,ore suo benedicebāt , et cor
de suo maledicebāt .Verūtamen deo subiecta esto
anima mea, quoniā apud ipsum patientia mea:
Quoniā ipse deus meus & saluator meus, su-
ceptor meus, non emigrabo. In deo salutare me-
um et gloria mea, deus auxilii mei, et spes mea in
deo est.

Nonne deo subiecta erit anima mea? Felix. Certe ad deum responserūt ani-
ma mea,quasi dicas: Illi subiectus ero,ad eum responsum,apud quē et in
quo habeo oīa, et unde oīa mihi petēda, ut sequentia clare indicant. Sic
quod reddi potest, certe ad deum silet anima mea, uel silentio expectat.

Visque uos aduersarij irruitis in hominum me: usquequo simul oēs Visquequo
interfectioni studeatis uiri sanguinum, qui cupitis et animā et corpus irruitis
perditā. Visquequo irruitis tanquā parieti inclinato et maceriae im- Et.
pulse, ut cadatis iam inclinatum et ad lapsum pronum me iudicatis
tanquā parietem et murum, qui non posse amplius flare, ut uobis sic ir-
rūtudo certam promittatis uictoriā, sed ego in deo fixus non movebor,
non emigrabo, non mutabo stationem et c. Nisi sic acceperis et c. nihil
sentientia habebis ex isto uersu ex Græco-translato. Apertior, sed alia sen-
tentia fuissest, si in nominatiō legeres, tanq; paries inclinatus, et mace-
ria depulsa. Id enim esset. Sic irruitis. et interficere studeatis, quemadmo-
dum uruit et occidit subito murus impulsus, qui iam dudum ante rui-
nam minatus est. Felix. Visquequo cogitabitis prauitates, uel irruitis su-
per uirū (occidemini oēs uos) sicut paries inclinatus, maecries expulsa?
ibis in parentēs in cluseris. Occidemini omnes uos, id est, ad uestrā
mārē et iudicium dei properatis, clara est sententia. Chaldaica transla-
tio interpretatur uerbum occidendi actiue, quemadmodum et nos legi-
mus. Sic enim ait: Quousq; tumultu irruitis in uirū sanctū, et fecistis ser-
uire uos omnes interfectioni, sicut murus declinatus et maecria mala.

Verūtamen precium meum cogitauerūt repellere, id est, rgerunt ne
exaltaretur a deo. Cucurri in siti,id est, sitiū ad deum, p̄f. 41, et. 62, uel
sitiū eorum salutē, ut quandoq; cōfiterentur ueritatem, uiteūq; istud, Cu-
curri i siti, exposueris, Hebreum aliter habet. Felix sic, Certe ppter exal-
tationem eius (cū illicet boīs uel uiri in quem irruunt) incurrunt consilium,

X ut expel-

COMMENTARIUS POMERANI

ut expellant, id est, ut efficiant ne exalteatur. Deinde quod legimus, C. curri in siti, si Felix legit, Affectabunt mendacium. D. Martinus, Plecebunt sibi in mendacio.

Deo subiecta esto. Fe. ad deum respice, uel ad deum file, uel silentio expedit. Patietia mea. Fe. spes mea. Deo meus. Fe. Rupes mea. Deus auxili mihi. Fe. Rupes fortitudinis meae. Qui deum his appellatioibus appellat, et certe dicit se tales habere deum, nonne is omnibus uribus et institutis humeris nobilis invenit? Alienius est a deo, q. tales non credit deum, qui uero tales credunt, non nobiliter, ne possint proualere irruentes infidiles illucrum, qui omnia sancta intendunt profiteri, sed corde maledicunt, sentiunt enim suas iusticias aliquid esse. Et cetera supra psalmi 57. Si uero utique et cetera. In petra enim deo stabilitus non metitur a recta sententia, non emigrat a confessione iustitiae et cetera.

Sperate in eum omnis congregatio populorum, effundite coram eo corda uestra, quoniam deus adiutor noster est. Verutamen uani filii hominum, mendaces filii hominum, ut fraudem faciat in statenis, ipsi ex uanitate simul. Nolite sperare in iniustitia, et rapina nolite concupiscere, diuitiae si affluunt nolite cor apponere. Semel locutus est deus, duo haec audiui, q. potestas dei est, et tua domine misericordia quia tu reddest unicuique secundum opera sua.

Felix, Sperate in eo omni tempore, populi effundite coram eo ut in-

Vanitas. stirum, deus spes nostra. Certe uanitas filii Adam, mensuram filij uiri, statenis, ut aescendant ipsi magis uanitate simul, id est, si cum uanitate ponderventur, ipsi omnes aescendent, id est, omnes simul minus ponderabunt, quam ipsa uanitas, hoc est, sunt sua uanitate ipsi uaniores. Ita exponit Felix in scholio addito. Legitur et sic ex Hebreis, In statenis, ut aescendant ipsi propter uanitatem simul, id est, si in librâ coniunctione, nam non ponderabunt, quoniam sunt, id est, coram oculis dei nullius sunt ponderis. Quod nos legimus, ut fraudem faciant in statenis, ipsi ex uanitate simul, significat ad hoc mendaces esse, ut decipiendo per hypocrisim, pondus habere videantur, et sapientes esse et iusti, cum tamen ipsi uani sint, et ex uanitate, id est, mendacio, simul omnes, qui nondum ad ueritatem dei peruenierunt, quemadmodum statenis fraudem facere solent, qui res uiles carius uendunt.

Nolite sperare et cetera. Felix, Nolite sperare in calunnia et radice, hic fit,

litteriarumq[ue]as, diuitiae si &c.

Quia ego spero in deū, i[c]cūrco deus est salus, protectio et gloria mea.
Sperate et emnes uos populi in eum, ut id sit uobis quod mibi, effundite & ffunde-
torem in corda uestrā si[us] ad e[st] recto & aperto corde, nullaq[ue] hypercerisi in re corda.
confessio tua agite, & omnem uestrā necessitatē & temptationē ci[n]uo-
cūdo manifestate, doc[et] est, oīa quae uos in corde premū, ci cōmitit, quoni
an ipse adiutor nōster est, uires & iustitiae humanae nihil proderūt. Sed
carnali iudicio exēcēt, qui dicuntur filij bominū, filij & ci Adæ, h[ab]e
mei p[re]dicationē non admittēt, quae est p[re]dication[is] spei & fiduciae in
deū, quia uani sum & ipsa uanitas, mendaces & mendacium ipsum ad
decipendum alios in flateris, quasi alienius ponderis sum, qui sunt omnes
ex uanitate, id est, nihil & nullius ponderis, ne obulum quidem ualent.
Ita spiritus contēnit eos, qui suo iudicio magni sunt. Vos autē omnis con-
gregatio populorū, sperate in deū, nolite sperare, ut mēdaces filij ho-
mū in iustitia, sive calūnia et rapina. Sperat in talibus, qui docēt et
doceri volūt mēdacia traditionū būna narū cōtra iustitiā fidei, & nō ue-
rentur per calūniam condēnare innocentēs, qui docēt ut speremus in solo
deū, ad hoc tanū ut rapinā sequantur, id est, sua lucra. Sicut dicit Esa:
22. P[ro]p[ri]um mendaciorū spem nostrā, & mēdacio protecti sumus. Iste
volunt deū uentre et auariciā, que est idolorū seruitus. Q[uod] aliud hodie
impedit, sive clericos, sive laicos, ut uocari, ab Euangelio sancto, quām q[ui]
volunt sua iustitia lucra & ambiuicem damnari, ut taceā de reliqua cu-
piditate et hypocrisie. Si tanen, inquit, benigna largaq[ue] patris dei manus
nobis diuitias dederit, si ultro adfluant, & non querantur impietate. Diuitiae si
sed inſo quē dens mādauit labore, nihil obſuerit, dei donum est, creatura adfluat.
bona p[ro]f[er]it nolite cor apponere, id est, in diuitijs sperare, quām nō posset
etiā dens sine illis nobis prouidere, babete tanquā nō habentes, ut Abrabā
babuit diuitias & filiu Iſaac, licet unice dilectū. Cor apposuit ille qui di-
xit: Anima mea babes multa bona in plurimos annos &c. Luce. 12. Ita
quāq[ue] intellige de spiritualib[us] diuitijs, et donis spiritus, et operibus p[ro]p[ri]is
in proximū, si ubi adfluat, ut nō in illis glorieris, & confidas &c.

Sicut locutus &c. hoc supra interpretati sumus. Verū quod hic dic-
tur. Tureddes uniuersit, secūdum opera sua, obiectum nobis, qui nihil fidet
habentes, dicunt nos non ex sola fide iustificari, cum tanen hic nihil aliud Secundū
uult psalmus, quām quod dens retribuet persecutoribus, qui irruant in ho- opera sua,
uicem, & illis qui persecutionem patiuntur, quorum opus hic nullū iār-

Mēdaces
uētres non
admittūt
veritatem
dei.

COMMENTARIUS POMERANI

des, quam spem in deū per totum psalmum. Prætereā nō efficies q̄ opere
ra iustificēt, quia deus reddit secundum opera. H̄e scriptura de tōrō operē
loquitur, quod fundamentū habet in corde, et prodit externo fructu. Nā
hypocrisim operum illa ipsa scriptura ubiq; damnat, ut uides uel Esa. 1. Fi
des ergo facit bona opera, et infidelitas mala, etiam si sint in speciem
optima, arbori debes q̄ fructus uel cōtemnitur, uel caro uenditūr. Verum
quia scriptura hominibus scripta est, qui corda iudicare nō possunt, ideo à
fructibus nobis s̄pē arborē depingit. Si tu fueris incredulus deo ad eū,
mala arbor, non sperato te bonos fructus paritūr, nō enim potes, nisi u
lis Christum facere mendacem, quam ergo mercedem sperabis tuis quo
sunt absq; fide operibus, nisi æternam damnationem.

PSALMVS LXII.

Titulus. Psalmus David cum esset in deserto Iudea.
¶ Regū. 22. David agit in saltu Areth in terra Iudea. Sed et Christus in
deserto Iudea erat. 40. diebus. Christus est David rex, cuius regni figura
fuit illud regnum temporale, ut supra quandoq; diximus ex proprie
Esaia, Osea, Ezechiele.

S V M M A. Vox est Christi sine cuiusq; fidelis (cuius caput est rex
Christus) separatis se à tumultu aduersariorū, ut resp̄rās liberius uac
deo et spiritu sancto resiciatur, ut supra psal. 54. dū interim illi querentes
cidere et corpus et animā, sicut factū est Davidi à Saule, et Christo à
tentatore diabolo, per sequentibusq; Iudaeis, sed quod parati alijs uenit
tandem super caput eorum, quia rex Christus, et quicunq; Christi est,
nō terribitur minis aduersariorū, sed gaudet in deo protectorē. Gloriā
babebūt qui iurāt per deum, id est, constanterime siue forma fide ample
ctantur dei ueritatem, et deo tribuant ueritatis honorem. Confundentur
autem qui loquuntur mendacium, id est, contra dei ueritatem.

D Eus deus meus, ad te de mane uigilo. Sitis
uit te ania mea, multiplicitē tibi caro mea.
In terra deserta et inuia et in aquosa; sic in
sancto apparui tibi, ut uiderem uirtutē tuā et glo
riam tuā. Quoniā melior est misericordia tua su
per uitā, labia mea laudabunt te. Sic benedicāte
in uita mea, in nomine tuo leuabo manus meas.
Quasi ex adipe et pinguedine repleatur anima

mea, et labio exultationis laudabit os meum. Si memor eram tui super stratum meum, et in matutinis meditabar in te, quia fuisti adiutor meus. Et in tegmine alarum tuarum exultabo, adhaesit anima mea post te, me autem suscepit dextera tua.

Multipliciter tibi caro mea. Felix, Cōcupiuit te caro mea uel, Quā multipliciter te caro mea, scilicet sūtiuit, ut intelligas nostrū. Multipliciter tibi uel ad te, scilicet sūtiuit caro mea. In terra &c. hoc pertinet ad præcedēti uersum, et clarior erit senectūta, quare etiā caro sūtiisse scribatur. Fe. In terra solitudinis et sūtiibida abſq; aquis. Seq̄t̄r̄ aliq̄ uersus, Sic ī san-
ditate uidi te, ut uiderem &c. Si memor &c. corrupte uulgo legunt, Sic memor &c. Ex Hebræo quoq; potest legi, Si memor fūi tui &c. et hunc sensum habet, Si memor eram tui in loco nocturnæ quietis meæ (ut etiā eram) etiā in matutinis meditabar in te uel ad te, id est, ne à te me morando & meditando cessabam quidem adueniente luce. Solent enim carnales corda qui de uim inuocabant in nocte tentationis dei obliuisci, ubi liberationis lux eis affulserit. Clarus autem fuerit si legamus, ut Felix le-
git. Certe memor fūi tui &c.

Animus pius ante pressus malis, & iā sentiēs dei benignitatem sic Respirat, Deus qui es deus meus, id quod experior in omni tētatione, etiā quan tio pī cor do uido a te derelictus, iā mane exortientis tuæ cōsolationis, quando sen dis-
tio nūbil minus te cogitasse in tentatione mea, quām cogitationes turba-
tionis, qui sōmp̄ cogitas cogitationes pacis, uigilo ad te grato corde. Anīa
mea desiderauit te, et multipliciter caro mea, quia multis malis oppressa Situit
volui liberari, et spiritu tracta, omnibusq; desperatis nō potuit aliud ui-
dere auxilium. Hæc scilicet est caro mortificata, quæ aliqui est ignorās
dei. Icīro additur, ubi anima & caro desiderari dēū. In terra, inquit,
deserta, quā mundus deserit, inuia, quā mundus non ambulat, in aquosa,
que abſq; fructu et arida uidetur. Hæc sunt formæ crucis, in quibus mun-
dus nos concēnit, sed in quibus uidemus dēū. Vnde additur, Sic in san-
ditate, non quam ego mīhi comparauit, sed qua tu me sanctificasti, redditis
post tembras noctis luce, uidi te, qui anteā in tenebris tentationis abſcon-
debaris a me, ut ita cognoscerem admirabilem tuæ liberationis potentiam
& gloriā tuam, quia tuos etiā mūndo abiectissimos glorificas, quæ sine ten-
tatione & cruce nunquā cognosci & uideri possunt. Videtur quidem ien-

COMMENTARIUS POMERANI

Latio et crux amara, et certe est, Heb. 12, sed nunc experientia docet.
Misericordia scio quod melior est misericordia tua (qua tuos protegis et curas) super
dia melior omnes uitas, ut maxime unius plures quidam unam uitam haberent, tamen et
ceterum. probae misericordia pareret et expendere. Ego uero qua nihil aliud possum
 pro hac misericordia laudabo te, gratias tibi agam, sanctificabo nementum
 per totam uitam meam, et inuocando nomen sanctum tuum, leuabo in
 oratione manus meas ad te, cum rursum tentatio mibi aduenerit, fiducie
 enim habeo quod proculdubio semper liberabis, qui nunc liberasti. Verum
 hoc ipsum, ut possim semper esse gratus, et sanctificare nomen tuum, et
 inuocare in temptatione, non possum ex me. Idcirco obsecro, ut anima mea
 intus repleatur gratia et dulcedine tui spiritus, sicut corpus solet repli-
 ri, vegetum; fieri adipice panis, et pinguedine carnium, tunc labiorum hypo-
 critico, sed exultationis spiritualis laudabit et sanctificabit te os meum.
 Ego memor eram tuam in nocte, quando tentabar, et in matutinis quodore-
 dii consolatio, quia fidelis adiutor meus. Et posthac gaudebo tutus sub ombra
 tuorum, quia anima mea iam est experita dexteram auxilij tui, postquam statuit,
 cucurrit post te et ceterum. sic et Esa. 26. In scimita Iudiciorum tuorum dominus fu-
 stinuimus te, nomen tuum et memoriale tuum in desiderio anime. Ani-
 ma mea desiderauit te in nocte, et in spiritu meo, in praecordiis meis
 mane uigilabo ad te.

Ipsius uero in uanum quæsierunt animam meam, introibunt in infima terræ, tradentur in manus gladii, partes uulpium erunt. Rex autem lætabitur in deo, laudabitur omnis iurans in eo, quia ob-
 structum est os loquentium iniusta.

Felix. Et ipsis ad deuastationem quæserent animam meam. Tradentur in manus gladij. Sententia est optime redditia. Fe. Distrabat illum super gladium. Hoc non intelliges, nisi scieris scripturæ tropos. Primus, Distrabant, non pertinet ad illos, de quibus dixit. Introibunt in infima terra, sed potius ad aduersarios illorum. Deinde quod dicitur illum, subito est sententia numeri, de quo hebreo sacerdote diximus. Ut sit sententia, illum aduersarium meum, qui querit animam meam, qui introibit in infima terra. Irridet deinde distrabat aduersarij sui super gladium. Inuista. Fe. falsum. ut ueritas ostendunt omnem aduersariorum pietatis conatum tristissimum inimicos qui descendunt ad inferos in mortem eternam, tradentur in manus bobos.

leis gladii, quem ueritatis professoribus intentauerunt, ut gladio pere-
ant qui gladii uel acceperint uel optauerunt. Hic videbunt quid posse
brachium seculare; quod relicto deo, relicta ueritate, irruccauerunt. Par-
uerunt uulpi, id est callidorum et sapientum huius mundi et astuti Sa-
tana, illi diripiunt quod timebatur perdendum, dum consultabatur, Ne
fate uiriant Remani et tollent locum nostrum et gentem, hic autem
fuerat es ruere de scelere in scelus, et comouebit ipsorum linguam ad con-
tradicendum ueritati, ut semetipso suumque regnum destruant, donec epos
ponens absorbeat. Rex autem qui quereretur ad mortem ne regnaret,
ut ueritati testimonium peribebet gaudebit, securus in deo, patre iustorum. Et laudabitur et gloriam habebit a deo quisquis iurat in deo, id
est, quis ratam ei tribuit ueritatem, id quod iuramenti ratio postulat
Dicitur. Per nomen illius iurabis, id est, nulli nomini, neque in celo neque in
terra ueritatem tribuito nisi nomini domini. Idcirco antisepsis additur. Quo-
diam obstructum et confusum est os loquentium iniqua et mendacium.
in quo clare ostenditur qui fuerint aduersarij.

PSALMVS LXIII.

Titulus (προεπιστολή) Psalmus David

S V M M A. Christus siue Christianus petit se erui non solu ab inimicis
sed multo maxime (quod in primis necessarium uel hodie uidentur) a timore
inimicorum, id est, ne timeat inimicos, qui contumeliam et tumultu et consi-
lio necis agunt, ut sagittent in occultis immaculatum, id est, innocenter Christi
et quilibet Christi confessorem. In occultis, in qua, uel ut trahant calli-
de a deo, uel ut etiam si coram hominibus sequantur et occidant corpus, tamen
iuste et secundum deum agere videatur, quemadmodum de Christo scriptum est
Esa. 53. Et cum se cleratis reputatis est. Unde additur, Subito, permittente
deum est potestas tenebrarum sagittabunt eum, firmabunt sibi sermonem malorum
predicentes. Hic est seductor, hic destruit legem, hic prohibet tributa dari
Cesari, agit contra traditiones maiorum, hic omnem dei cultum evanescat,
hic est hereticus. Narrabunt inter se, ut hos laqueos astute occulentes,
ne uel ille immaculatus presentificat, uel alij malignitate eorum intelligi-
gant non nisi sunt. Videantur agere dum scriuiunt suis cupiditatibus. Di-
ximus enim, quis videbit laqueos nostros? Scrutabuntur contra immacula-
tum iniquitates, quod enim aliud ageret in illis consilijs, ut supra dictum. Sed in
tempore suo dens conuertet nequitiam eorum in caput ipsorum, ita ut etiam
unterramur quia uidetini eorum inuidicata dico tales, quoniam nisi deus sic per nos esset.

In occultis

Sermo ma-
lignus.

Laquei ab
secunditi.

COMMENTARIUS POMERANI

cauterit eos et reuelaverit eorum iniq[ue]titate. Id quod contigisse Iudeis; Iosephi testatur historia, ut non dubitemus id ipsum fore reliquis Evangelij persecutoribus. Sunt enim quae uidimus et in veteris et in noui testamenti, alijs q[ui] probatis historijs confirmatio nostrae fidei et fiducie in deum. Vnde sequitur: Lætabitur iustus in domino et c. sicut et psal.

57. Lætabitur iustus cum uiderit vindictam et c.

Exaudi deus uocē meā dum oro ad te, a timore inimici eripe animā meā. Protege me a cōuentu malignantiū, a multititudine operariū iniq[ue]tate. Qui exacuerūt ut gladiū liguas suas, intēderūt arcū suū rem amara, ut sagittet in occultis immaculatū. Subito sagittabūt eū et non tu mebūt, firmauerūt sibi sermonē nequā. Narrauerūt ut absconderet laqueos, dixerūt, quis uidebit eos? Scrutati sunt iniq[ue]tate, defecerūt scrutates scrutationes. Accedet homo et cor profundū, et exaltabitur deus. Sagitta paruulorum facta sunt plagae eorū, et infirmatae sunt cōtra eos linguae ipsorum. Cōturbati sunt omnes qui uidebāt eos, et multo oīs homo. Et annūcianterunt opera dei, et facta eius itellexerūt. Lætabitur iustus in dñō et sperabit in eū, et laudabūt omnes recti corde.

Inſidiae in uerbi p[ro]fessorē. A conuentu. Fe. A secreto. i. cōſilio quod ineūt cōtra me, fac ne efficiant quod contrā me consultant. Quis non uidet hic descriptos blasphemos et ueritatis aduersarios? Acutas linguas habet, ut gladiū, intundit arcū, sed ut sagittet immaculatū. i. credentē, ut dixi psal. 14. in occultis. Arcū esse inſidias quis dubitat? Subito sagittabūt eū et nō timebūt id est, non uerebuntur statim tentare quod consultauerunt, agent contra conscientiā, nō timebūt deū, mēdacia sibi p[ro]p[ri]auerūt uelut fundamen[t]ū contra ueritatis p[ro]fessorē. Omne consilium eorū fuit, ut absconderet laqueos et deprebenderetur negotia sanctissimorū hominum. Scrutati sunt iniq[ue]tate, et scilicet possent cōtra me aliquid iniq[ue]tatis inuenire, ut uel in specie me. Defecrūt iuste acclarēt, sed defecerūt scrutates. scrutationes. i. nō ponuntur immiſſiones. re criminis in immaculato, licet multū scrutarētur, id quod dicitur ad me. iorem ip.

in ipsorum condemnationem, q̄ scilicet etiam suo ipso iudicio condemnata sunt innocentē, sicut Euangelistae scribunt, nō inuenisse Iudeos sufficiens testimonia cōtra Iesum, cū etiam multi falsi testes accesserint. Posit quoq; intelligere: Desererunt i. perierunt, et sui damnationē quæstum suis cōtra immaculatum cōsilijs. Exercantur enim magis impudicum, scrutantur contra immaculatum, maxime si etiā scripturas ei apparent tentauerint quas uere non habent, clamant tantum: Nos legē habemus, et secundū legem debet mori. Atq; hic serius non male coheret quoq; cum sequentibus. Accedet homo et cor altum. Accedet homo, imponit et accedet quoq; cor profundum. i. Accedet homo ad scrutandum apertendum: accedet, inquā, cum profundo corde. i. in quo abscondit talis cōsilijs, sicut dixit Hier. 17. Vr. aut̄ est cor hoīs et inscrutabile, et quoq; seruitur illud? sed addit: Ego dominus seruitas cor et prob. s res, qui do unicuique iuxta viā suā et iuxta fructū adiunctiōnum suarum. Id quod et habent quæbit sequuntur. Et exaltabitur, inquit, deus. Tūc. Exaltat solet exaltari dens. i. suam mundo manifestare potentiam, q̄n accedet bōtor deus mo et cor altū. i. quādo suis stultis et subdolis cōsilijs et prudētia car. offendens n̄ pugnaturus uidetur etiā cōtra ipsam dei ueritatem. i. deū: deo nāq; fit potētiam. quod deus sit cōfessoribus, cui procul dubio fiebat, quod fiebat Christo. Sic glorificatus est dens in Pharaone, sic in Iudeis Christi occisoribus. Timet ergo sibi Euagelij hostes tū maxime cū aliquid posse uidetur. Varius quoq; oīs potentia et sapientia mūdi q̄n nititur contra illa quæ dei sunt. In dens eos exaltat. i. audaces facit et potentes, ut magna uideant, quo gravias eos in sui nominis gloriā deicerat. In hoc ipsum(ait ad Pharaonē) excitaui te, ut ostendā in te uirtutē meā, ut annūcietur nomen meū in universa terra. Sic Ecclesiastici. 37. scribitur. Extolle aduersariū et adfili et inimici et c. Sequitur: Sagitta paruolorū factæ sunt plague eorū. In quo uidentur aduersarij, quorū conatus cōparantur paruolorū sagittis, que ad occidendum alios inefficaces sunt et s̄per reuertuntur in capite et in oculos ipsorum paruolorū, qui eas iaculati sunt. Et linguae quoq; eorum quas acuerunt, ut gladiū relapse sunt cōtra ipsos. Clamauerunt enim Regē nō habemus nisi Caesarē, et hic uastauit eos. Sanguis eius super filios nostros: ut ueniat, inquit, super uos oīs sanguis iussus et c. Ne forte ueniet Romani et c. Et certe uenerunt occiso Christo, sed iam ragnante. Ita ei bobis suo se gladio iugulat. q̄n quicquicquid cōtra ueritati deprobatur et cili cōtra se dixisse et c. Hic oīs ac-

Profion-
dū cor.Sagitta
paruolo-
rum.

COMMENTARIUS POMERANI

Conturba cipiet suū iudicū ita horrede, ut terretur q[uod] uiderit et dicat: Ista sunt opa
ti Et c. dei, et facta quæ hō i tales nō potuisset ne excogitare qdē: sed tunc leiahi
tur iustus, id est, q[uod] credit deo, q[uod] nūc cogitur blasphemias audire, et spes
bit in deo, tunc erit ei laus à deo qui fuerit recto nō hypocrito corde.

Aduerte q[uod] ab eo loco ubi legimus: Scrutati sunt iniquitatē Et c. pau-
lo aliter ex Hebreo legitur. Felix sic legit: Scrutabuntur occasiones, p[ro]ce-
runt scrutinum inuestigatū, et interius uiri Et c. profundū cor. Et sagi-
tavit illos deus sagitta repente, fuerūt vulnera sibi. Et fecerunt correre
super se linguā suam, cōmouebuntur omnes ressocietates ipsos. Et uidetur
omnes homines Et c. narrabunt opus dei, quoniam opera eius intellexerunt
Et c. Sic intellige: Quærēt occasiones contra immaculatum, secuti sunt
Et perfidere conati sunt consilia concepta et quod quisq[ue] intus habebat
in profundo corde, uel in abscondito cordis: Sed insperato uenit superius
sagitta dei, sibip[ro]p[ri]is fuerunt exitio, contra se locuti sunt. Timebunt hoc in
dictum quo: quot uiderint dicentes: Istud nō manus hominum, sed deus si-
cit, nulla potentia humana hoc petuisset, nulla sapientia tentasset Et c.
Mibi ergo vindictam dicit dominus, Et c. ego retribuam Et c.

PSALMVS LXIV.

Titulus. (προσκέλετόν) Psalms David canticum.

SV M M A. De noua Sion sue Hierusalē prædict spūs in pp[ro]bau-
de qua Et c. Esa. 33. Oculi tui uidebunt Hierusalē habitationē opulē, ro-
bernaculū qdē nequaquam trās ferri potest, nes auferētur clavis eius ī semper
ternū Et c. Hæc est ecclesia Christi in qua sola laudatur deus, unde ait
Te decet Et c. In qua sola post misere uexatas conscientias, est remissio
peccatorū: unde ait: Verba iniquorū Et c. Ad hæc atria, ad h[ab]eā domum
dei et tēplū dei sanctū ueniet oīs earo, id est, boies ex omni natione que sub
celo est, nō solū ex Iudeis, et habitabunt cū deo quos ipse elegit et absu-

Sp[iritu] om. p[ro]fit, Futurus est enī nō solum Iudeorū, sed sp[iritu] eminū terrarū Et c.
ilarū, ut Et c. Esa. ult. dicitur: Et mittam ex eis qui saluati fuerit ad gentes
in mare Et c. De hac Sion et domo domini: Esa. 2. Erū in nouissimis die-
bus præparatus mōs Et c. Cur nūc enim nō speremus, cur timeamus, nā
ipse sit factus sp[iritu] nostra qui oīa potest, qui sua potentia stabiluit mōs,
sedat fluctus, sedatq[ue] multitudinē et tumultū populorū. Quād timet
omnes fines terrae propter signa et portentia stupēda per Chriſtū Et c.
spūm dei facta, inter quæ præcipiu[m] est quod carni minus appare, et
diu scilicet per Euangelium illuminatio Et c. transmutatio. Domine iude-

lebas

Uel cantare facies id est magnificare & sanctificare nomen tuū. Exiit matutini, id est, orientem, & exiit uestiperæ, id est, occidentem. tutini & Quis enim dubitat egressiones matutini esse in oriente, & egressiones uestiperæ. uestiperæ esse in occidente? Hoc est delectabis uel cantare facies illos qui sunt ab oriente & illos qui sunt ab occidente, id est, ut antea dixit, qui habent terminos & in omnibus finibus terræ & in mari sive insulis longe, sicut Matt. 8. Venient ab oriente et occidente, et recumbent cū Abraham & Iacob in regno cælorum, filij autem &c. Et Esa. 43. Noli timere, quia ego tecum sum. Ab oriente adducam semē tuū, & ab occidente congregabo te. Dicam aquiloni, da & australi, noli prohibere. Affer filii & moes longinquo, & filias meas ab extremis terræ. Et oem qui inueni nomen meū, in gloriam meā creavi eū, formauici eū et feci eū. Educ frus populum tuū et oculos habentē, surdū et caues ci sunt. Sequitur, Visuq[ue] terri &c. Hæc est gratia euangelica et effusio spiritus dei super oem tuū, Iohannes 2. unde flunt aquæ uiuæ, Io. 7. ut terra nostra proferat multiplicia germina gratiarū seminata semine sive frumento urbi dei & deo parato. Hic est annus fertilis & annus benignitatis dei cui benedictus dominus, de quo Christus Esa. 61. Ut prædicarem, inquit, annū platus domino &c. in quo facta sunt oibis Christi pascua uberrima, de his cum aliis, tum Esa. 35. lege. Lætabitur, inquit, deserta & iniuria.

TEdecet hymnus deus in Sion, & tibi redde tur uotū in Hierusalē. Exaudi orationē meā ad te omnis caro ueniet. Verba iniquorū præuaderunt sup nos, & impietatibus nostris tu propriaberis. Beatus quē elegisti & assumpsisti, in habitabit in atris tuis. Implebimur ī bonis domus tuz, sanctū est réplum tuū, mirabile ī iusticia. Exaudi nos deus salutaris noster, spes omniū finiū terræ & in mari longe. Præparans mōtes in uirtute sua, accinctus potētia, cōturbans profundum maris, sonos fluctuū eius quis sustinebit? Turbantur gentes, & timebūt qui habitant terminos a signis tuis, exitus matutini & uestiperæ delectabis. In Hierusalem, non est in hebreo, sed additū est a Grecis. Verba inī
guorum

COMMENTARIVS. POMERANI

quorum Fe. Verba dilectorum, id est, bl. blasphemiae et insana doctrina abduxerunt nos a te, et potentes factae sunt super nos ligantes consuetudines nostras, quae ex eis credidimus. Mirabile in iustitia exaudi nos deus Et c. Fe. Terribiliter cum iustitia respondebis nobis uel exaudiens nos, si exaudiens nos dando nobis iustitiam, ut terreatur et admirentur aliquantum gratia et uerbi et conuersationis operumq; honorum erga proximum nos uidentes esse donatos. Conturbans profundum maris, sonus fluctuum eius, turbabuntur genitos. Hæc Fe. sic, Compescens fremitum marii, murmur undarum eorum et multitudinem populorum. Verum idem deus est qui conturbat (quod nos legimus) et qui sedat (quod ex Hebreo legitur) Quod uero græci addunt, Quis sustinebit? intelligunt tales motus existare deum quos nemo ferre potest, nisi ipse adfueris. Verum hoc ipsum non est in Hebreo, et ideo potius a nobis est negligendum.

Nouus po
pulus san
ctificator
dei.

Vera laus dei, et uera uoti redditio (de quo aliud satis) est in ecclesia sanctorum, hæc laus et uotum suum, ut uulgo uocant, deuotio est oratio et gratiarum actio p̄ij cordis, quia additur, Exaudi deus orationem meam, hymnum et uotum meū (supra Psal. 60.) ad te in Sion oīs ero ueniet. Hac si deuenturi Christi et reuelandæ gratiae uides orasse ueteres, nos quoque se orare debemus, ut neminem a salute excludamus, quin et bene speremus de inimicis nostris, nisi ex causa blasphemias contra conscientiam agor reprehendantur, dum persequuntur ueritatem, hos iudicio dei relinquentur. Sic sancti olim bene sperabant de gentibus et c. Sequitur, Verba in primis et c. Id est beatissimus uexatus sunt nostræ conscientiae a seductoriis et peruersis doctoribus, et adhuc hodie torquemur in anemis propriis blasphemias eorum, sed tu deus impietatis et incredulitatis totius uite nostræ (qua bactenus uel manifesti peccatores fiamus, uel in iustitiis nostris hypocrita uiximus) propius eris. Beatus nemo est suo studio, suis uerbis, suis iustitiis, sed beatus quem tu elegisti ab eterno, et assumisti ex incredulitate et impietate in tempore tibi placito, R. o. s. Nam quos nouit tu am prædestinavit et c. uide Ephe. 1. Ille beatus habitabit in Sion, in tabernaculo tuo. Ibi nos quos elegisti et assupstisti replebimur bonis quae sunt in Sion in domo tua, quae nec oculus uidet, nec auris audituit, nec in corpore minime acederunt, quae sunt pax conscientiarum, leticia et gaudium in spiritu sancto de donato peccato, de accepta hereditate dei eternæ etc. Sanctum est hoc templum tuum in quo tu sanctus inhabitans oīa sanctificas. Mirabile quoque est in iustitia, ubi iustitia quae est per fidem suū regnum mirabiliter conscientia

Beatus.

Quia est. Exaudi itaq; nos qui es saluator noster, nihil enim aliud non
vales in quo nos oporteat saluos fieri, qui es spes omnium hominum usq; ad
finem terre. Non enim est aliud spes nisi falsa quorumcumque hominum siue
laborum siue gentium. Deus est qui preparat moes per fortitudinem
suum, circumcisus potentia sua, qui conturbat profundum maris et flu-
tus eius, qui quoque conturbat et commouet genitus in bellum, in sedicio-
nem, in persecutionem piorum, et is est qui rursus omnia sedat et cōpescit,
qui omnia in manu ipsius sunt, non in hominum potestate. Erigit montes
superbos, et rursus suo fulmine deicycit, quemadmodum diximus Psalmi
in superiori. Turba concitat in mari huius mundi et furore facit popu-
lam, et rorsum furorem comprimit. Atque haec metaphora exponi-
tur per hoc quod addidit, Turbabuntur gentes. atque hic est finis uerbi in
Hebreo. Sequitur, Tinebunt qui habitant et cetera, unde que supra diximus.
Non ignoror quād uaria quida interpretentur de exitibus matutini et ue-
stre, sed interpretari sic oportere non probant. Praetera quidam etiam
alibulas deflectunt. Ego uero supra simplicissime dixi, id quod res est,
sibes meliora non invado.

Præpa-
rās moes.Exitus
et cetera.

Visitasti terrā et inebrasti eam, multiplicasti ut
dites eam. Flumen dei repletū est aquis, parasti ci-
bum eorum, quia ita est preparatio. Sulcos eius in
ebria, multiplica genimina eius, i stilicidiis eius
laetabitur exoriens. Benedices coronae anni beni-
gnitatis tuae, et capi tui replebitur ubertate. Pin-
guescit speciosa deserti, et exultatione colles ac-
tingentur. Induti sunt arietes ouiū, et ualles multi-
plicabunt frumentū, clamabunt et hymnū dicent.

Cum eorum in hominē Fe. Frumentū eorum. Quia ita est preparatio, id est
se oportet per te preparari omnia, ne sita preparatio nulla est, nulla est
affra sollicitudo ad uitium etiam corporis, ne dicā ad uitium aeternū. Fe.
Quando sic preparabis eam, scilicet terrā. Multiplica genimina eius,
i stilicidiis eius laetabitur exoriens. Benedices et cetera. Fe. sic, Aequa cumu-
los eius, imbribus lubricam eam reddite, germini eius benedices. Corona-
fi eum bonitatis tue, et uestigia tua stillabunt pinguedinem. Stillabunt
litteracula deserti, et exultatione colles accingentur. Vestient planices
panes, et uales operietur frumento, jubilabunt atque canent. Vides quod
propheta

COMMENTARIUS POMERANI

propheta agricolā faciat deum sine cuius agriculturā irritus est omnis
Agricola labor humanus. Verum ista esse metaphoria supra indicamus ex scri-
pturis. Annū enim benedictioē dei fertilē describit, quod est tempus reuels-
tæ gratiæ Christianæ, de qua et infra Psal. 66. Terra dedit fructū suum,
ubi confessione dei describit in genibus et in omnibus populis. Ait autem
sic. Visuasti terram nostram et aquis spiritus fecundasti eam, multipliciter
egisti (quae tua est bonitas) ut facias eam diutinem fructu salutis. Flumen
Anno fer dei hoc clare indicat metaphoram esse yrepletionem est aqua tuis, ut huius
etis benedictio amus spiritum ad irrigandam terram nostram. Tu parasti hominib[us] ci-
stōe dei p[ro]bum uel frumentū i. uerbū spiritus, alioqui p[re]paratio humana nulla est, in
Christum, p[re]ueniens tuo spiritu, alioqui quidam pareret fructum terra nostra. Tu in-
ebria tuo spiritu saecles eius aratos lege et cognitione peccati ad eum, mor-
tificatione. Multiplica germina eius, uel et aqua exustos eius, aufer siq[ue]
quid adhuc inæquale est et tamidum sensu nostro. In stillisidis eius ut
tuæ fillæ super eam cadent lætabit[ur] qui exoritur è terra, ut fructus bo-
nis sentiens imbre cœlestem. Benedice ei corona. i. circulo uel glorie anni,
id est, tèporis tuæ fertilitatis, oia pueri tua benedictioē. Vel coronasti
circumdedisti ornatu regio decorasti annū tuæ benedictioē. Et uestigia tua
fullabunt dulcedine i. quoque; tu et ubique; iteris i agro nostro p[re]gundo, id
cedo gratiæ et misericordiæ tuae proueniet etiam in derserto gentium et
peccatorū, et colles exultatione fertilitatis frumenti et uiri uestimenta et
pecora uestient planities i. prata. hoc est ita pecora abundabant ut p[re]-
sum p[re]cis uideri nequeat, abundabunt oves Christi et animalia que
pascit hic pastor et agricultor. uel induiti sunt arietes cuius, scilicet exulta-
tione. Arietes sunt p[re]dicatores, duces gregis dominici, qui sine bondi-
tione non dantur nobis, et uales in quas fluit aqua spiritus dei, que fu-
scipunt uerbū dei ab alijs p[re]dicatum, abundabunt frumento, id est, a-
dem uerbo. Iubilabunt et deo canent in Sion et Hierusalem, in templis
atrijs dei ubi decet hymnus deum et uotum.

PSALMVS LXV.

Titulus. (προσκελευσις) Canticum psalmi:

S V M M A. Apertis uerbis immitatur populus gentium ad laudan-
dei. i. ut sanctifices nomen domini qui mirabilia facie, modo sinamus cum op-
erari et non nos operemur nostræ uoluntatis opera, quia per crucem et
multas tribulationes nos exaltat et fortis facit in suo regno.

Iubilat

Vbilate domino omnis terra , psallite nomini eius, date gloriam in laude eius . Dicite deo, quoniam terribilia sūt opera tua, in multitudine uirtutis tuæ, mentientur tibi inimici tui. Omnis terra odorete & psallat tibi, psallat nomini tuo altissime . Venite & uidete opera dei: terribilis in consiliis super filios hominū. Qui conuertit māre in aridam: in flumine pertransibunt pede, ibi letabimur in ipso. Qui dominatur in uirtute sua seculo : oculi eius super gentes respiciunt, qui exasperant non exaltentur in semetipsis.

Sicut labilate deo omnis terra, psallite gloriae nomini eius, ponite gloriā in laudem eius. De iubilo alibi diximus. Terribilis in consilijs. Fe. Terribilis opere uel studio, sed idem significatur. In flumine pertransibunt pede. Clarius Fe. Per flumen transibunt pede. Qui exasperant etc. It. Rēbiles non exaltabuntur in semetipsis. Altissime non est in Heb. R̄specti prophetas in tempora revelati Euangelijs, quādo susceptae sūt p̄missa. id est peccatores, publicani & meretrices non solum ex iudeis, sed etiam ex omni hominum natione, dicens, labilate deo non solū Iudea, sed et omnis terra. Labilate corde, id est ex fide, psallite ore, ut glorificetur ab hominibus nomen sanctum tuis. Corde enim creditur ad iustitiae, ore autem missio sit ad salutē. Date gloria in laude eius, id est, uidete ut laus eius per laudatio cum sit gloria, si glorificatio & sanctificatio nominis eius & predicanō beneficiorū eius, id quod ita sequitur. Dicite deo quām terribilis & nobis incomprehensa sunt opera tua siue creationis siue recreatis, in multitudine uel secundū multitudinē uirtutis siue potētiae tuæ efficacie omnia. Tantummodo p̄m̄ et fidele eorū ita dicit deo, ita admiratur de potentiam, qua omnia suo uerbo increato & condidit & conseruat et disponit, et in omnibus adhuc agit, quāq; omnia eodē uerbo incarna uisflaurauit, seductus gentes ē tenbris et umbra mortis in regnū clarissimi sit. Et cur non ita dicaret & admiraretur qui habet testimonium spiritus dei in se operantis?

Gentes credunt.

Op̄a dcl.

Laudes by

Mentientur tibi inimici tui. Hoc adiectum est ut intelligamus hinc by p̄scrutarū, pertinet lāndz exclusam, Non enim omnis qui dicit mihi, domine domine

mine

COMMENTARIVS POMERANI

mine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit uoluntatem patris mei qui in cœlo est. Voluntatem dei nemo facit, nisi qui credit. Peccatis qui intelligit quid sit credere. Hoc est uoluntas patris mei quia in cœlo est, ut credatis in eum quem ille misit. Ait igitur, Inimici tui i. increduli, in primis Iudei, de quibus in parabola euangelica dicitur, Cives autem eius odorent eum &c. Deinde et alij impij iustificarij hypocritæ & uerbi dei pœcatores & contemptores mentientur tibi, ut maxime coram hominibus tibi uilare, psallere & confiteri uideantur. De quibus et hoc quoq; addiuu ej. Qui exasperant, id est, rebelles sunt diuinæ ueritati, sua solum consilia studia suæ adiuuentiones sequentes, ut illi de quibus Deut. 1. Amaricatu os dei nostri et murmuratis &c. Et rursus, Tumentes superbia ejus discipulis in monte etc. Non exaltentur in semetipsis, ut maxime querant p scipios. i. suis ueribus et sua iustitia exaltari. Habent hic sua contrafœtentiæ nostri iustificarij, qui rebelles uerbo dei humana somnia sequuntur, ut per semetipos iustificantur. Roman. 9. Gentes quæ non scilicet iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitia autem quæ ex fide est. Israhel uero secundo legem iustitiae, in legem iustitiae non peruenit. Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus &c.

Gentibus Omnis terra adoret te in spu & ueritate, & psallat tibi confessione nominis tui. Venite ois terra. i. accedite fide et intelligite opera dei que uictoria mi ipse operatur in nobis, ut non respiciatis in opera uestra, ut hypocrite. Terribilis est deus & admirabilis suis operibus et cōsilijs, qui contumacis iusto iudicio abiicit, qui uolunt exaltari in semetipsis, & sua peccata agnoscentes mirabiliter suo uerbo illuminat et saluat. Ita et alibi, Vacat & uidete quod ego sum deus, exaltabor in gentibus et exaltabor in terra. Qui deus ut olim populum suū per mare rubrum sicco traduxit in festigio, ita nunc quoq; per mare turbidum biuus mundi nullis impedientibus fluctibus populum credentem in terram promissam traducit. Vide itaq; quidler cum spiritualia describit scriptura alludat ad illa que olim foris & uisibiliter exhibita sunt; ut supra quandoq; indicauimus. Omnia enim, ait Paulus, in figura contingebant illis. Ibi, inquit, id est in triductione deo ducente, lætabimur in ipso deo. Haec est lætitia quæ etiam per mortem transit ad uitam. Qui uero hic transitus sit, declarat Paulus, 1. Corinth. 10. nempe quod & nos baptizamur per mare & nubes aquam & spumam sanctum, 10. 3. Lætabimur, inquit, in deo non tristiorum deo incedemus afflentes nos nostris iustitijs, ut hypocrite. Ma
lub. 3

lūe. 3. quā deus dominatur per potentiam suam seculo, id est, omnibus
mali cratis, id est, in cuius manu sunt omnia, quod soli credentes no-
nūj circa eū se tutos in deo confidunt. Cuius oculi super gentes respi-
ciunt, id est, super peccatores & publicanos, ut eorum conscientias suo
modo liberet, ceterum rebelles, ut supra diximus, abijcit secundū illud:
q̄rētantes impluit bonis, & diuines dimisit inanes.

Benedicite gentes deum nostrū, et auditam facite
voem laudis eius. Qui posuit animam meam in
vitam, et non dedit in cōmotionem pedes meos.
Quoniam probasti nos deus, igne examinasti, si
autexaminatur argentū. Induxisti nos in laqueū,
poluisti tribulationes super dorsum nostrum: im-
posuisti hoies sup capita nostra. Trāsiuimus per
ignem et aquam: et eduxisti nos in refrigeriū. In-
troibo in domum tuam in holocaustis, reddam ti
bi uota mea, quae distinxerunt labia mea. Et locus
tum est os meum in tribulatione mea. Holocausta
medullata offeram tibi cum incenso et arietibus,
offeram tibi boues cum hircis.

Refrigeriū. Fe. Abundantiam uel terram spacioſam, ut Psal. 17. Edu-
nit in latitudinem. Alludit ad id quod per mare rubrum & angu-
stias mortis, quae illic fuerunt, duxit dominus in latum campum, hosti ad inferos
hunc solum non prementibus, sed etiam submersis. Verum bic & per et reducit.
quen & per aquam se traductos gloriauit.

Si aut propheta cū suis Iudeis, Relinquāt gentes idola uestra, quae
ad innatę pessunt, & glorificate deū nostrum, qui nobis succurrit in
anxiocibitate, redimit animas nostras à morte, & nō permittit nos la-
bripiit mors & regnum inferorum, sed fruſtra hoc adiutore. Talis
quis est nos. Et ne recusetis, dicentes, Tamen uos Iudei, et qui gloria-
uidet deo nostro & de fiducia in eum, ſepe uidemini premi omnibus
malis. Reſponde deo, quia uos hoc adhuc intelligere nō potefis. Tu dene-
ſis illis malis nos excres, tētas et doces, ut discamus à nobis cadere, & in
uſeſtibetere, aut mortificentur nostra, crescant in nobis tua, tentas autē
vita arguā in igne. Pet. 1. quod nō perit, ſed mūdificatur. Tu inducis
laqueum,

COMMENTARIUS POMERANI

Iaqueum, tu inducis flagella super dorsum nostrū, tu impenis homines
super capita nostra, ut tradamur iniquis & impijs dominis, & pri-
mamur uarijs afflictōibus, bellis, captivitatibus, misericōde prople-
tarū, tyrānidī pseudapostolorū, nōnunq̄ temptationib⁹ alijs et gravibus
peccatis ubi derelinquimur à te. Tu facis trāſire nō solū per aquā, ut olim
per mare rubrū, non solū per ignem, ut olim tres pueros, sed per ignem
aquā, id est, uaria mortis et peccatorum pericula, quē admodū aquā au-
pit scriptura, ut illuc, Saluū me fac deus, quoniam intrauerunt aquæ egi.

Ignis.
Aqua.

Introibo
&c.

Vota bū
in loco ele-
tio à deo.

ta, Deu. 12. &c. Hæc quæ tūc pro tempore efferebantur externa in li-
co extero secundū dei uerbi signa erat, quibus testificabantur sese ante
re dei uerbo, quotquot pij erant, & non hypocritæ, & si offerebantur
nunq̄ uoluntarie, lege nō præscribente, aut uoti obligatione, gratiarib⁹
erant pro liberatione, qua liberauerat eos deus è gravi tentatione &
periculo, donec declararetur mūdo reuelata dei iustitia deum ista non ren-
dere, ne & gentes quæ hic uocantur ad deum putarunt se obligatos
ad uota boum, ouium & bir corum in templo. Hic rolymoriū secundū
dei legem, quāq̄ easdem magis impic obstringunt pseudapostolice de-
moniorum doctrinæ ad leges & adiuuentiores humanas. Tales quoq̄ ta-
tiones & mortes nūc uexant populum Christianum, & ux hum-
na fragilitas à singuläribus notis in tribulatione absinet, quemadmo
rem impossibile uouet, Psal. 6. Lauabo per singulas noctes &c. &c
in Euangelio: Patientium babe in me, & omnia reddam tibi.

Venite, audite, et narrabo uobis oēs qui timetis
deū, quanta fecit animæ meæ. Ad ipsum ore meo
clamaui, et exaltaui sub lingua mea. In iustitiam si
aspexi in corde meo, non exaudiat me dominus.

Proprius

Proptere exaudiuit me deus, attedit uoci depre-
tationis meæ. Benedictus dominus, qui nō amo-
nitionem meā, et misericordiā suam a me.

*Comes Heb. legi posuit, Exaudiat & Exaudiens, ego mallem quod
neglegam Exaudiens ex Graeco legitur Exaudiens.*

Propter opera non exaudisti me deus, nō iustificasti me deus, ego enim **Iustitia nō**
est opera iū erā eductus nullo meo studio in refrigerium, ne disceremus ex opib⁹,
neglecti in operibus nostris, alioqui non ex sola gratia saluaremur, sed sed ex fide
qui inuocau exaudiisti, & non affixi in corde meo iniustiā, id est, in-
justiā, hoc est, oratio mea fuit oratio fidei, quā prophetæ, quā Christus
qui apostoli commendant. Fidem & fiduciam in te ex audiisti, nō opera. Hy-
perie autem dum orant, afficiunt in sua opera, id quod est iniustitiam
afficare in corde, quemadmodū ille phariseus fecit, dicens, Ieuon bis in
sabbato. De uotis nō habem⁹ dei promissionē, de fidei oratiōe exaudien-
dentes scripturæ sunt promissionum plenæ. Vide ut ista uerba pro-
pheta convenientē eu dei uerbis, quæ legis Psal. 49. Atq; diligēter cōside-
re quonodo ista agat, magna enim narraturns cōuocat oēs gentes, quas
pro ad uilandum & benedicendum deo inuitauerat, dicens: Venite
& audite omnes qui timetis deū, quā afflictio estis consientijs, qui nulla
uobis iustitia placetis, sicut illi qui mentiuntur deo, & uolunt exaltari
in seip̄s, sua opera, nō dei magnificantes. Nihil aliud uos monbo,
in audiatis, id est, credatis, nō uos adigā ad sacrificia illa et opera. Vos,
inquit, quā solo deo fiditis audite, ut discatis meo exēplo qua ratione ex-
audiham⁹ à deo, nē pē nō quia promittit⁹ deo, sed quia ipse promittit uo-
los. Verbum promissiōis eius si creditis, cogit cū ut exaudiat, quā etiā si
re promissionē sua nos exaudiret, sed nos certi esse de exauditione non pos-
sumus. Narrabo quāta fecit animæ meæ, nō quāta ego feci deo. Ego enim
unius & operibus cōsecutus sum misericordiam, sed tantū inuoca-
ti exaltati sue laudavi dominū, & nō affixi iniustiā in corde meo,
qui si in corde affixissim (ut maxime foris bonus omnibus uotis &
solito in specie operibus apparuiſsem) nō exaudisset &c. Sic & Psal-
v Laudans inuocabo dominū, & ab inimicis saluus ero.

Venite
audite.

PSALMVS LXVI.

*Titulus. (προσκλευσις) In organis Psalmus canticus.
SYMM. A. Psalmus ī hoc Psalmo, ut gratia dei illuminati cognoscatur.*

Y 2 mus in

COMMENTARIUS POMERANI

mus in hæc terra viam qua itur in deū, quæ est fiducia in deū, et caritas in proximū, ut q̄ cognoscamus salutē eū, id est, Christum qui factus est nobis à deo iustitia, sanctificatio etc. et hoc in omnibus gentibus, ut ubiq̄ terrarū sanctificetur cū gaudiō nomē eius, eo q̄ iam fulgēt Euangeliū p̄ nos nobis rex est iustitiae, et uerus Melchisedec, i. qui iustificat oēs in regno suo per fidē, ut nullus excludatur à laude, quādā iā humana terra accep̄to sēmine uerbi dei cōp̄it proferre fructū salutis, de quo supra Psal. 64.

DEUS misereatur nostri et benedicat nobis, illuminet uultum suū super nos et misereatur nostri. Ut cognoscamus i terra uiā tuā, in omnibus gentibus salutare tuum. Cōfiteantur tibi populi deus, cōfiteantur tibi populi omnes, Lætentur et exultent gentes, q̄ iudicabis populos in æquitate, et gētes in terra diriges. Cōfiteatur tibi populi deus, cōfiteantur tibi populi oēs, terra dedit fructū suū. Bñdicat nos deus, deus noster, bñdicat nos deus, et metuant eū oēs fines terre.

Et misereatur nostri, in Heb. non repetitar.

Non hic merita ergo iustitiae humanae uidētur, neq; lumē illud ratio-

Misericordia. ergo sapiētiae humanae, sed misericordia rogatur, ut deus remittat nobis peccatiū gratis. Benedictio ut augeat nos spiritualibus donis. Illuminatio uultus dei sup nos, de qua dictū Psal. 4. ut illuminati in tenebris et erribus humanis, cognoscamus hic in terra uiā tuā o deus, ne sequamus uidas hominū, et deuios errores traditionū humanarū et nostræ bona intentionis. Lex enim prohibet, ne facias qđ tibi bonū uidetur, sed audi nō dñi dei tui. i. fac qđ uerbo dei bonū uidetur, quæ est sapiētia dei, sed scilicet corā mūdo. Vt qđ eodē luminis uultus tui sup nos illuminati cognoscamus iūlūtare tuū, uel salutē tuā. i. illud p̄ qđ tu iustificas et saluas, que iustificatio et saluus dei est Christus Iesus illud sēmen Abrahæ, de quo et p̄missum est et iuratiū à deo. In sēmine tuo benedicētur cūlūtæ cognationes terra. Si ne isto salutari, tua o homo saluſ et iustitia, et quecūd uel excogitare nō facere potes, est nihil, est peccatiū, est blasphemia dei et idolatria. Hæc uero salutem, illud salutare dei preciamur cognoscere in omnibus gentibus, ut clarum sit hic de sēmine Abrahæ Christo dici, per quem ergo iudei ti-

gentis

gnes facti sunt unum, ablata materia discordiarum, lege mandatorum
in decreto quod erat chirographon scriptum in conscientijs nostris con-
venit, Ephe. 2. Colo. 2. Hoc uero mysterium erat ab aeterno apud deum
absconditum, nunc autem reuelatum est pre dictato Christi Euangeli, q
sicut gentes quoq; pertinent ad salutem, ut liceat publicanis & mere-
mibus a deo per Christum suscep tis ingredi in regnum celorum.

Porrò istam misericordiam, benedictionem, & illuminationem dei, et
naturam cognitionem sequitur confessio, quae est laus & sanctificatio no-
minis dei ubiq; terrarum, ut omnia humana sint nihil & mortificata,
magnificetur autem & exaltetur solus deus, unde ait: Confiteantur tibi
et. Sequitur & laetitia omnium illuminatorum, q; deus iam factus sit iu-
dex et rex populorum in aequitate sine iustitia fidei, in cuius regno sint iu-
stissimi qui eadem equitate qua iustificati suos defendat quoq; pupillos,
miles et pauperes, id est, illos qui ex ipso solo pendenti contra omnem in-
sultum inserviunt, & aduersariæ potestatis regni inferorum, & q; idem
deus iudicat in via recta genues in terra per Christum Iesum dominum
nostrum, cuius Euangelium secutæ errare non possunt. Hanc laeticiam
& spiritus sancti in cordibus credentium exultationem non norunt hy-
pocrites, qui misericordiam dei, benedictionem, & illuminationem non no-
runt, iecorū non gaudent q; deus iudicat populos, sed sequuntur iudicia
cordis sui, non gaudent q; deus dirigit gentes, quia scipios dirgere que-
runt, & quaque purum dei uerbum sequuntur errare credunt. Non
eligunt hic Psalmus hypocritarum oratio, sed fidelium & uerorum
Christianorum, qui suam iustitiam non agnoscent, qui benedictione dei
augri optant, ut crescant ex fide in fidem, qui ex eadem fide charitate
fruenter, cupiunt & preceantur omnes gentes & peccatores conueriti
ad deum, ut dei nomen ab omnibus sanctificetur, quia terra accepta be-
nedictione Euangelica & illuminatione dedit fructum suum, hoc est,
fatu deo, & seruit proximo, ut in omnibus honoretur deus per Iesum
Christum.

Confessio.

Laetitia.

Quorū sit
Psalmus.

Benedic &c. Vt euinq; bine urgere non possumus Iudeos, neq; in- Trinitas
digentes quā in scripturis clariora habemus testimonia, tamē non displaceat dei.
q; nostri loco uident trinitatis diuinæ mysterium. Benedictionem &
aucti sue gratie tribuat nobis deus pater, tribuat nobis deus noster,
deus filius qui noster factus est assumptio homine, per quē pater et filius
& spiritus sanctus iā noster est, tribuat nobis deus spiritus sanctus, per
quem

COMMENTARIUS POMERANI

quæ oīa predicta in nobis aguntur. Nemo enim noīat patrē nīsi filius, et
cui uoluerit filius per suū patris sp̄iritū reuelare. Ne uero q̄s tr̄s deos
Timor binc fungat, additur. Et metuāt eu, non eos, q̄s fines terræ. Hic est timor
dei, qui in omnibus scripturis cōmendatur. Qui credit et fudit deo eu
patrī, timet etiā ut filius petrē, id est, ueneratur, q̄s nihil audet quod pa-
ter nō uult. Qui absq; timore dei agit, ostēdunt se nihil habere fidei, è quo
rum numero sunt multi, quā bodie Euangelici uideri uolunt. Itaq; quod an-
te dixit confessionem, iam metum q̄s reuerentiam uocat &c.

PSALMVS LXVII.

Titulus. (προσκέλεσις) David Psalmus cantici.
S V M M A. Christus deuicta morte glorificatus est & in celo &
in terra. Illic qui sedet à dextris dei, hic quia sedentis gloria ubiq; praedi-
catur. Cuius ineffabili potentia & glorificantur credentes, & horru-
de abij ciuntur ueritati rebelles.

Exurgat deus et dissipentur inimici eius, et
fugiant qui oderūt eū a facie eius. Sicut des-
ficit fumus deficiāt, sicut liquevit cāra a fa-
cie ignis, sic pereant peccatores a facie dei. Et iu-
sti lætētur, exultēt in cōspectu dei, delectētur i-
ustitia. Cātate deo, psallite nomini eius, iter facite
ei qui ascēdit super occasum, dñs nomē illi: Exul-
tate in cōspectu eius (turbētur a facie eius) patris
orphanorū et iudicis uiduarū. Deus in loco san-
cto suo, deus inhabitare facit solitarios i domo.
Qui educit uinctos in fortitudine, similiter eos
qui exasperant, qui habitant in sepulchris.

Iter facite ei qui ascēdit sup occasum. Vulgo interpretamur qui ascē-
dit super mortem, q̄ Christus per mortem suū glorificatus & exaltatus,
per quā alij cadūt. Felix, Præparate semitā insidenti baraboth, id est, o-
litudinibus. D. Martinus, pergenit in baraboth, id est, in solitudinibus
ac heremo. Itaq; quoq; nostrū interpretari licet. Super occasum, id est, uis-
nihil gloriæ uidetur, sed oīa iacere, ut i deserto et incultis locis, ut infra
interpretabimur. Dominus nomē illi, ne quis contēnat eū. Felix, Cā ih̄
nomine suo. Iba, inquit, nomē est dei, dimidiu nominis tetragrammaton, si-
gnificans

gibens redemptorem. D. Martinus, In domino uel cum domino non
tis, id est, idem habet cum deo patre nomen, ne quis resurgentem &
scendentem non vult esse deum.

Turbentur a facie eius, in græcis adiectum est præter ordinem sen-
tiae, quod potes interim intelligere de aduersarijs, quemadmodum su-
per, Et fugiant qui oderunt eum a facie eius. Verum in Heb. non est, id
ero parentesi inclusimus. Similiter eos qui exasperant, qui habitant
in sepulchris, significat etiam eos educendos aliquando ex infidelitate qui
in aliis contradicunt ueritati, & habitant adhuc in morte. Felix, Qui
duci uictos in compeditibus uel in tempore, certe rebelles inhabita-
uerunt sicutatem. D. Martinus: Sed rebelles uel morosi permanent in
sicutate, de quo infra dicemus.

Psalmus eius de Christo notissimum est ex Ephe. 4. ubi ex hoc Psalmo di-
cur: Ascendens Christus in altum &c. Cur ergo Moyses initium huius psal-
micorum dicit eluatur arca ut præcedat populo? Nume. 10. Respondeo,
Primum secundum Paulum, omnia in figura contingebat illis. Deinde super
etiam etiam propiciatoriū super quod promiserat deus se fessurū et invocatū
ut exauditur. Propiciatoriū nostrū est Christus, Ro. 3. Vnde dixit Moy-
ses, Exo. 33. Nisi tu ipse præcedas nos, nō educas nos de loco isto. Hic ergo
David quod Moses in figura cœperat p̄ equitū et desiderat, ut dei uirtus
nō possint nos præcedat, ut possimus per rupere p̄ hostium cuneos, quæ
virtus est Christus dominus iam præcessor noster & dux factus.

Igitur ut eluetur arca noui testamenti & propiciatoriū in quo habi-
tuit ūs plenitudo diuinitatis corporaliter, nō umbratice, ut olim in illa ar-
ca & propiciatoriō, ut eluetur, inquit, id est, ut resurgat a mortuis, ut
utrius nobis auxilio, et nō semper dis̄simulet permittendo impijs Iudeis
et nūc Euagelijs hostibus quod uolūt, prouocamus deū, dicentes: Exurgat
deus &c. G. uideat Christi discipuli, diffluant ut cæra, percāt ut fumus
illi glorijs Euangelijs Christi persecutores, qui Christi faciem sustinere
nō possunt quæ est eius praesentia in uerbo suo prædicato et admirabili
spiritus eius operatione in sanctis. Id quod & bodie uidemus, fugiūt impij,
mūrūt hypocritæ ubi intonuerit Euangeliū resurrectionis et glorifi-
cationis Christi, quo omnis ipsorum cōfunditur gloria. Vos iusti iustitia fi-
dat, Cætate deo, prædicate ubiq; eius qui resurrexit magnificētiā. Iter fa-
cile riad corda hominū prædicatione legis et paenitentie, ut agnoscāt se
peratores, et desideret saluatorē, sitiāt p̄ Euangeliū, alioqui ad eos itra-

Psalmus
est de
Christo.

Exurgat
deus.

Cantate
&c.

COMMENTARIUS POMERANI

re non potest. Sic Ioannes parat viam. Sic Christus, sic apostoli prelicant. Poenitentiam agite. Non agnoscentes se peccatores, id est, non quoniam es, sed saturi nabilis desiderant. Ei, inquam, utrū facite qui pergit per desertum gentium apud quas antea gratia non erat, Esa. 35. Letabitur deserta eis. Sunt quoque deserti mentes credentium, quorum uita abscondita est in deum Christo, in quibus mortificatis graditur dei spiritus et dicit quoniam uult, ut nesciant interim ipsi quo uadant, scientes tamen, quod deum sequuntur, quemadmodum Abram, ut legis Heb. 11. Sic et olim dens per seruum praecessit filius Israël in columna nubis per diem, et in columna ignis per noctem. Dominus, inquit, est nomen illi, ne quid dubitatis eius protectione, neque non horrescant aduersarij ad presentiam eius.

Ante di-
xit deser-
ta, iam or-
phanos et
uiduas.

Exultate iam coram eo cuius con-spectum fugiunt aduersarij, quoniam adeps saluator, qui est pater orphariorum et uindex uiduarium, id est, Iordanum qui a mundo deseruntur. Et qui mundo et omnibus renunciavit, ille qui afflictis laborant conscientijs et persecutionem patiuntur, quoniam nemo iuuare potest, nisi ipsorum pater et index qui, est in celis. Hi sunt quos psalmi toties uocati pauperes et inopes. Talibus dicuntur Exultatio conspectu eius, non conturbet iam conscientia peccati, timor mortis, presentium terror, penuria iustus, aut alterius necessitatis, tanto uobis presente duce et plectore immo patre. Sic et filius Israël tuus erat ductus in.

Deus in
loco.

Deus iam est in loco uel habitaculo sanctitatis suae, id est, inter credentes qui sunt templum dei, sicut olim erat inter Israëlitas credentes. Id quod promisit in scripturis. Inhabitabo, inquit, in illis. Et 2. Cor. 6. Deinde quid, qui inhabitare facit solitarios, id est, ab omnibus derelictos orphans et uiduos, in domo, i.ecclesia dei uiuentis, quemadmodum et in psalmo. Qui habitare facit sterilem in domo matrem filiorum letantem. Esa. 54. Laudate filios et cetera. Qui habent aliud in quo confidant quam deum, solitarii non sunt. Idcirco non habitant in domo, sed manent foris. Sic alibi orat: Respice in me et miserere mei, quia unicus et pauper sum ego. Licit et ex genere legere quod uulgo legunt: Qui habitare facit unitus moris in domo, unus moris scilicet homines, id est, concordes, quemadmodum in Actis dicitur: Multitudinis credentium erat cor unus et anima una. Vnde Ephe. 4. Sollicitu[m] seruare unitatem spiritus et cetera. Contra. Incredulitas et doctrina humana facit discordes et cetera in domo. Hie deus qui est Christus claudit uinculos sub lege et peccato, que sunt gravissima uincula, de quibus clamat Paulus: Infelix ego homo, quis me liberabit et cetera. Educit, impedit in fato.

Vinde.

infortunio, id est, forti potentia. Vel, ut Hebreus babet: In tempore. Ipsi enim non sit tempus oportunum. Sed qui exasperant, id est, rebelles, et inimici sunt verbo dei, habitare sive permanent in arido, id est, ad fontem nescire, et ad frugiferam Christi gratiam non perducentur, et ianissi sibi sua infans in paradiſo habitare videantur, De nostra tralatio[n]e supra diximus. Deus cum egrediereris in conspectu populi tui, cum transires in deserto. Terra mota est et coeli stillauerunt, a facie dei Sinai, a facie dei Israel. Pluviā voluntariam segregabis deus hereditati tue et is firmata est, tu uero perfecisti eam. Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi deus. Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa. Rex uirtutū dilecti dilecti, speciei domus diuidere spolia.

Animalia tua habitabunt in ea, id est, oves pascuae tue, quae pascuntur uerbo tuo, boves triturantes, id est, prædicatores, et asini onera fratrum et cruentationem portantes. Fe. Congregatio tua habitauit in illa, diriges in beatitudine tua pauperem deus. Rex uirtutū dilecti dilecti. Dilecti in grecō est genitivus singularis, sed semel tantum ponitur in exemplariis que ego vidi. uerisimile autem est et Græcos bis posuisse cum bis posuit in Heb. dictio cui respondeat: Rex uirtutū sive exercitū dilecti populus, et multis dilecti populi est Christus dux et imperator noster, Psal. 24. Dominus uirtutis ipse est rex gloria. Et deus pater fecit nos dilectos in dilecto filio suo: Ephe. 1. Verū ex Heb. Legitur: Reges uirtutū fæderabuntur, fæderabuntur, secundum Hyeronymū, ut infra dicemus.

Dene cum egrediereris olim ante Israëlem in deserto. Terra, id est. Terra Sina mota est, et eari pluerunt propter præsentiam dei Sinai, id est illius mota. Ita q[uod] legem dedi terribilium miraculorum in monte Sina, propter præsentiam illius dei, qui est denus Israël. Ita sic quoq[ue] cantantur, Iudicium. 5. Domine cum exires de Seir, et transires per regiones Edom, terra mota est et aquæ distillauerunt aquas. Montes fluxerunt a facie domini Sinae, a facie domini dei Israël. Moxedatur enim tunc non solum terra, sed et homines in terra. Primū Iudei timentes ne morerentur audita uoce domini, deinde gentes circuque, habitantes, sicut ait Moyses in cartiga Ascenderunt populi, et irati sunt ergo. Verum bie de motione Sinai, ea

COMMENTARIUS POMERANI

turbatione populi dei tantum loquitur, cui dixit Moyses, Nolite timere etc. Ita tunc confortauit deus illa hereditate infirmata. Haec erat figura resurrectionis Christi, q. est dominus non solum Sinai et Israël, sed et omnium, quia enim subiecit deus sub pedes eius, quo resurgentem, terra tremuit, ut scribit Matthæus, sed amplius tremuit in hominibus, et cōmotus est totus mundus (quemadmodū hodie cōmotetur) qm̄ eadē resurrectio, missa plu-

Pluvia uo via sp̄us sancti ē cœlis in uniuersam terram, suspendis miraculis predi-luntaria. cata est, de qua pluvia prædixerat Ioēl: Effundā de sp̄u meo super om-nē carnem. Vnde hic sequitur: Tu qui olim ita pluasti, et tremere fecisti terram siue homines tunc præsentes, id quod habet historia, iam quoq; di sperges pluviā uoluntariam, id est, gratia ex misericordia uoluntate tua non nos-tris meritis, uel uoluntariam, unde uoluntarij et liberi reddantur homi-nes ad tua manda perficienda, non cogantur, ut olim frustra. Haec est lex sp̄us uite, et nouū testamentū confirmatū per Euangeliū prædicatū quo sp̄us dei concipitur. Vnde Psal. 109. uocantur Christiani populi spon-tanei. Disperges, inquam, illam pluviā gratiae et salutaris doctrinæ, be-reditati tuæ, id est, credentibus, quæ hereditas infirmata est, id est, cap-it tremere (ut olim ille populus) agnitus iam suis peccatis: sed tu deus p-fecisti et confortasti eam tuo scilicet spiritu et promissionis uerbo.

Aialia dei. Animalia tua quoru tu deus pastor es, id est, oves pascue tuæ, bœ-est, credentes qui pascuntur tuo uerbo, habitabūt in ea hereditate. Para-bis deus gratia tuam, et uerbum Euangelicū in dulcedine tua non in terrore legis, ut olim, pauperi, id est, infirmato, adflicto te esurienti. Dia-tes iustitiarū hanc dulcedinem non gustabūt quos deus dimisit inanes. Domi-nus dabit uerbū Euangelizantibus exercitu multo siue multa fortitudi-ne, Id est, Magna copia mittet præcones uerbi sui et magna potentia spi-ritus. Vnde Luc. 2. Ego dabo uobis os et sapientiam cui non poterit resistere omnes aduersarij uestrī. Matth. 10. Non enī uos esis qui loquim-ni et c. Aduerte hic q; nisi dominus dederit tibi uerbi, non profres illud poteti sp̄u et efficaci, etiam si tibi multa scire uidearis. Non enī, aut Paulus in sermone est regnum dei, sed in potentia. Aduerte quoq; q; solo uerbo no-bis pugnandum est, nā, ut dicitur. 2. Cor. 10. Arma militie nostræ non carnalia, sed potētia sunt p deū et c. Atq; hic habes gladiū non pacē, Matth. 10.

Verbum efficax. Sed uidemus exercitū et prædam, Reges uirtutum fœderabuntur, fœderabuntur, id est, duces exercitus dominici, ut sunt apostoli, doctores, Episcopi, unanimis erūt ad inuadendū uno dei uerbo et luce ista magna totum

Exercitus dei. Sed uidemus exercitū et prædam, Reges uirtutum fœderabuntur, fœderabuntur, id est, duces exercitus dominici, ut sunt apostoli, doctores, Episcopi, unanimis erūt ad inuadendū uno dei uerbo et luce ista magna totum

nam tenebrarum exercitū. Qui autē bodie sic uocantur longe ab ipsa re dierū, non duces gregis sed lupi facti et percussores, qui uerbū dei quod querent persequuntur &c. Fe. autē ex Hebræo sic, Reges uirtutū fugient, fugiūt quod necessere est ut intelligas de aduersarijs regibus et exercitiis quod uincuntur, et consistere nō potest tenebrarū cohors ubi euāge latet in tute multa, ut Psal. 47. Quoniam ecce reges cōgregati sunt, cōsumunt sunul ipsi uidentes &c. Et specie domus, scilicet est uel conue Species do ni diuidere spolia. Clarius, Et species domus diuidet spolia. Species domus est uel pulchritudo domus, uel habitatrix domus, more Hebraico, dici uxor. uxor in domo, quae reuera species domus est dum prudens datur à dominis, à quo est postulanda. Proruerb. 19. utcunq; contra insaniante sfrigundiles astri damnètes creaturā dei bonam et id quod instituit de uisu suam eos furere, premium siā iam iā in sinu gestant. Sententia ergo bi q̄. Vxor Christi speciosa siue ecclesia sibi lucifaciet spolia. i. domines è diaboli et mortis fauicibus eruptos, Luke. 11. Cum fortis ar mitus &c. Et Esa. 9. Lætabuntur corā te sicut qui lœtantur in messe, sat exultant uictores capta præda sua quando diuidunt spolia.

Si dormiaris inter medios clerros, pennæ colubræ deargētatae, et scapulæ eius in pallore auri. Dū discernit coelestis reges sup eam, niue dealbabuntur in Selmo, mons dei, mons pinguis. Mons coagulatus, mōs pinguis, quid suspicamini mótes coagulatos? Mons quē probauit deus ut habitat in eo, etenim dominus inhabitabit in finem.

Inter medios clerros. Fe. Inter citropotes, id est, ad focū, quo intelligas Inter citro hæc quietem intus, ut ad focū tuū, id est, in domo, quiscas et sabbathū potes. sit agas dñs deo: nam foris, id est, extra ecclesiam et extra fidem uexatio tamē est conscientiarum aut manifesta impietas. Hæc expositio nō male conuenit precedentibus, Nam dispersio impiorum supra descripta est et congregatio piorum in domo, in hereditate dei ubi est species domus &c. Dum discernit &c. Fe. Dum extendet oīpotens reges in ea, quæ nūc dealbabitis obscuritatem. quæ est subita personæ grammatis, quæ mutatio. Vel, dealbabitur (ipsa columba) in Salmon, id est, caligine. Pinguis. Fe. Basan uel Bassan, sed idem est quemadmodum Psal. 21. quæ pinguis Tauri Basan. Mons coagulatus. Fe. mons excelsus.

Quid

COMMENTARIUS POMERANI

Quid suspicamini motes coagulatos i.e. cur in alios montes excessos re-
Suffici- spicitis? quid hos et illos miramini doctores & prædicatores quasi in ca-
muni. sit salus nostra quætūcunq; sanctis uel non sanctis? In qua re optime con-
uenit uerbum Suspicamini. Nam bie nulla fides est, ubi iste mons desin-
tur et in alios ressicitur, sed oia suspicionebus aguntur, nō enim aduersio-
bus dei qd solū certificat cōsciētias. Ex Heb. uero Paulus aliter, ut dicemus.
Potes & æque ex græco legere. **Quid suspicamini motes coagulati. id**
quod melius conuenit ri qd ex Heb. transferūt. i. **Vos supbi motes quid su-**
spicamini de isto mōte? **Suspicio nō est fides, sed facile agit i diuersum etc.**

Sabbatum Si dormiat i. quiescat et cesset ab opere voluntatis uestrae ei sum
Christi- tis dñi solū operari & ducre, huic mundo mortui. Vbi? Inter medios, in
num. quiet, clerros. i. sortes sive possessiones, sive inter medios terminos, ut sunt
termini & limites agrorum i. inter banc uitā et futuram, ita utentes mōdo
tanq; non utētes, ita emētes tanq; non posſidentes, ita uiuentes tanq; eis
exituri. Iſlā dormitionē nō norūt nisi uere spūales. Eſt enī, Sabbatū illud
& deo sanctificatū, quod Christus dormit in sepulchro. Sed quid tūc? Pro-
nō, inq; sive aliae colubae. i. ecclēsia, Cant. 5. et 6. quā supra uocant pūl
christudinē domus, deargentat & erūt argento. i. uerbis dei. Psal. 11. Eloq;
dñi argēntū etc. His uolatur ad prædicandū, sicut dixit Eſa. cap. 60. Qū
sunt bi quā ut nubes uolant, & quāsi columbae ad senestras suas? His uo-
latur im cælū, et regnum terræ contemnitur. Et scapulæ eius erūt fulve-
rit aurū. Illic enim portat hæc columba onera fratru, peccata, miseria,
ignominia, infirmitates per charitatē quæ auro signatur. Charitas tamen
suffert oīa, ut ait Paulus. Tale aurū et tale argēntū nostri pastores bo-
die non querunt, sed aliud in quo dormiat & requiescant etc. & tam
se uel solos ecclēsiam esse uolunt & hanc dei immaculatam columbam.

Adeo pre Dum discernit i. ordinat uel dū extendit cælestis, id est deus, reges i.
dicatores. Apostolos, doctores & prædicatores, super eam i. columbam, ecclēsiam
uel in ea ecclēsia, tunc boīes candidi fiēnt ut nix à peccatis & obscurati-
tis i. erroribus suis. Vel uelut nix dealabitur colubae p istos reges quos
Tenebre omnipotens deus mittit & extendit super eam, sed in Selmon. Selmon si-
sanctæ. ue Salmon legitur Iudicij. 9. mons est arboribus consitus, quē potes dic-
re ex interpretatione umbrosam syluan, uel caliginosum mons. signif-
cat enī Salmo eam proprie obscuritatē quæ uenit ex umbra. Quis que-
so hic mons est ubi boīes per nigrū dealbantur uelut nixe, & micro dei &
artificio p caliginē illuminantur, nisi Christus dominus cū tota sua uicti-
fūt

Hic stolidus est Iudeis, gentibus stulticia, & oia apparent nigra
vulnosa. Senju enim carnis non uidetur Christus esse rex gloriae. Esa. 53.
Intratum dñi cui reuelati est &c nec gloria credentium. 2. Corin. 2. ex
Esa. Ordine non uidit &c. Et alibi, Vita nostra abscondita est cum Chri-
sto in deo. Violentur enim solae formae crucis, & gloria, quia spiritualis
et cylis soli cognita qui habent, uidere non licet. Hic per cruem itur
ad gloriam pro mortem ad uitam, hoc scilicet est in Salmon dealbari quando re-
go extenuatus a deo super columbam. Vide hic rursum qd, a deo datur do-
ctor ecclie, ut nemo quantuncunq; doctus sibi bunc arroget declaratum
dicitur, inquit, dominum meum, ut ipse extrudat operarios in messem suam.

Et ut certus sis de hac interpretatione, sequitur mox, Mons dei mons
pinacis abundans omni gratia, mons coagulatus sive excelsus mons pin-
acis. Cur exiliis uel insidiosis intuemini uos montes excelsi quia diuinijs,
peruincia, scanditate, iustitia, & operibus uestris uobis magniuidemini? Tali
est enim aduersantur huic monti si recte peruidreas Euangelicam historiam
et exempla quotidiana. Sunt etenim non unus mons, sed plures, nempe
sunt diversi voluntatibus diuersi, in hoc uno tantum conspirantes ut huc
monum impetrant montem, Psal. 2. Non aut ita publicani et meretrices etc.
scandale sic reddit. Cur exiliis uel insidiosis intuemini montes excelsi ad-
uersi monte quem dilexit deus ut habitaret ipse? etenim dominus habitabit in
eum, scilicet in hoc monte, de quo lege Esa. 2. Miche. 4. Dan. 2.

Mons Chri-
tus.

Curtus dei decem milibus multiplex milia letatatis
um, dñs in eis in Sina in sancto. Ascendi in altum,
captiuasti captiuitatem, accepisti dona in hoibus.
Etenim non credentes inhabitare dominum deum.

Fe. Curtus dei cetera milia, duo milia angelorum. D. Martinus, Cur-
sus dei decem mille milia. uerum ingens numerus et immensus more
Hebreos significatur. Etenim etc. Fe. Insuper etiam rebelles ut inhabitet Iba-
num. Ex gratia nam legitur, Etenim non credentes inhabitare, dominus
deus benedictus. Benedictus dominus deus quotidie &c, sed non est uerissimi-
us, se transuulisse, quod uulgo legitimus, Inhabitare dominum deum,
il est, inhabitat dominus deus.

Eccce nunc curris & exercitus triumphantiū & gratias agentium Triumphi
de deo ego legio et tyrannde, de superato diabolo, morte & inferno, Christi.
vix tamuis numerus, joli deo notus est, nemo enim numerare potest.
Apoca. 7.

COMMENTARIUS POMERANI

Apoc. 7. Quandoquidem non hic angelorum solus (quod usum est Felici) sed et omnium electorum ab initio mundi usque ad finem triumphus in Christo describitur cum quo omnes resurreximus et oes corregnamus in dextra patris, ut dicitur Ephe. 2. Vides autem hic exercitum coram deo gloriosum, et coram mundo a sanctulis et superbis illis montibus despiciens quasi paens et quasi infirmus. Sed vide quoque ducem exercitus et mortis triumphatorem, Dominum, inquit, Sinai cum eis in sancto uel sanctitate.

Dominus bescite Iudei increduli qui gloriabimini de domino Sinai uel de domino in Sinai cum Sina, id est, de deo qui in monte Sinai dedit uobis legem. Non est iam uos in sanctitate, id est, cum eis, id est, cum exercitu illo noue, non nuntius quidem deus, ut uos metimini, sed id est qui legem dedit uobis in Sina. Est autem cum eis non fues extero operum, ut apud uos et oes iustitarios, sed in sanctitate, id est, ueracordis iustitia, quae non est ex lege, sed ex fide Iesu Christi.

Allusio. Vides ut omnia ferre alludant hoc loco ad gloriosum illam ueteris populi ex Aegypto liberationem, reliquosque contra aduersarios triumphos, uicem de illis haec dici quemadmodum uides, et sequentia clarae docebunt. Vt etiam illa nostra noua significabant.

Ascendit in altum. Iam uero ut cognoscas unde nam sit haec tanta triumphans lenitudo, ne quid sibi arrogant, subdit non eos ipsos uicisse, sed omnem uane gloriam esse dueis eorum Christi, qui haec omnia fecit. Ascendi, inquit, o deus in altum. Quomodo quae potest deus ascendere qui ubique est et quemcunque terram et terram comprehendere non possunt? Hoc, inquam, fecit deus in incarnatione et glorificatione Christo, quemadmodum Paulus interpretatur. Quid est, inquit, quod ascendet nisi quod prins descendit in inferiores partem terrae? Qui descendit ipse est et qui ascendit super omnes caelos, ut adimpleret opera. Et Christus Ioan. 3. Nemo ascendit in celum, nisi qui descendit de celo filius hominis qui est in celo. Cuius resurrectio fuit eius plena glorificatio et ascensio, sicut ipse dicit in cena, sed ascensionem, ut certi essemus, quod ostendit humanis oculis quadragesimo a resurrectione die.

Captiuam Ipse deus in Christo in hac Christi glorificatione captiuauit uel rapto duxit etiam duxit captiuitatem. Id est, ut sui liberarentur qui per Adae prevaricationem tenebantur in morte captiuus deuicti, et cepiti, ligati, capti in triumpho duxit captiuitatem, i.e. omne illud quod nos gensis Adae captiuitatem, nempe diabolum, peccatum, mortem, infernum. Osee. 13. De manu mortis liberabo populum meum, de morte redimam eos. Ero mors tua et morbus tuus ero inferne. Atque adeo ipsam legem in conscientia nostra subtyrannidem

tyramidem exercecentem, quae est peccati uis. 1. Corint. 15. ita captiuauit ille legis impletor, ut iam nulla lex damnare posset eos qui sunt in Christo Iesu. Erat enim lex grauis captiuitas & grauis exactione et onus quod negligens portare potuimus neque patres nostri, sicut ait Petrus, Act. 15. Vnde Rom. 9. Quod impossibile erat legi &c. Et Act. 13. A peccatis non potuimus in lege Moysi iustificari. Esa. cap. 9. ista uictoria his uerbis depinxit, Virgine humeri eius et iugum oneris eius & sceptru exactoris eius superasti, sicut in die Madian. Et ne hic aliquid uerear is propter quorundam contentia, non solum sine scriptura, sed etiam ne secunda grammatica qualem rationem dicentium, audiamus Paulum Colossem. secundo, haec ut exponentem. Quia, inquit, in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter etc. delens quod aduersabatur nobis chirographon decretis, quod erat aduersum nos. Et ipsum sustulit in medio, affigens illud crucis et apostoli primi ipsius et potestates in triumpho duxit confidenter, triumphans illos in seipso. Haec quoque in parabol. sunt, Lue. 11. Cum fortis armatus etc. Hanc uictoriā cōfecit Christus et perfecit, sed in membris, ut dicitur, adhuc eandē agit. 2. Cor. 2. Deus semper triumphū suum agit per nos in Christo Iesu, et hoc usque in fine mundi, quando hic triumphus perfecte complebitur, quod lege. 1. Cor. 15. Deinde finis cum tradiderit &c.

Dedit dona hoībus.

Accipisti dona in hominibus. Paulus uero dicit, Dedit dona hominibus, sicut deum est. Christus enim dedit spiritum sanctum & illa uaria spiritus sicut dona credentibus, sicut ait, Spiritum quem ego mittam uobis a patre. Et pater dedit eum, id quod rursum ait, Quem pater mittet uobis in nomine meo. Christus igitur tuus accepit dona quando nos accepimus, qui ait sibi factum quicquid sit uni etiam ex minimis eius. Id quod aperte dicitur. Accipisti, inquit, o Christe dona sed in hominibus. Porro ut accipimus oportuit prius Christum ascendere, id est, glorificari. Ioan. 7. Nō dum erat spiritus sanctus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Et alibi, Nisi ego abiiero, paracletus &c.

Exercitati.

Insuper etiā, inquit, sunt aliqui non credentes quod dominus deus inhabitat in Christo incarnato siue ut ait, in monte illo electo in eternum, ut in illa domo, de qua supra, id est, in ecclesia sanctorum per Christum suum, licet diuinata uerba audierit, licet tam stupenda in Christo diuinitatis miracula, et uirtutes diuini spiritus in discipulis Iudei uiderint, ut hodie non miremur de quorundam incredulitate. Non enim est omnium fides. Deus autem fidelis est qui confirmabit nos et custodiet a malo. 2. Teſſa. 3. Felix sic, Inſu per etiā

COMMENTARIUS POMERANI

per etiam rebelles ut inhabitet dominus deus.id est, sunt qui etiam omnino
natu resistunt et nolunt, ut inhabitet dominus deus in ecclesia sancto-
rum, nolunt ut credatur Euangilio *c.*

Benedictus dñs p singulos dies. prosperū iter
faciet nobis deus salutariū nostrorū.Deus noster
deus saluos facēdi, et dñi dñi exitus mortis.

Salus de-
us i Chri-
sto.
Hæc est gratulatio triūphantū et iugis sanctificatio noīs dei in ecclesi-
q; deus in Christo nos redemit, de quo certi sumus iā filij dei facti q; per
rū prospere ducturus sit nos ad omnes, ut ita dicam, salutes nostras.Fe.
legit sic, Aggrauabit nos deus salute nostra, quā bona esse aggrauatū
quis dubitat? Id est, deus obruet & absorbet nos cumulo et exundia
salutis, quid enī amplius dare potuit qui filiū dedit et oīa, Rom. 9. Ideo al-
ditur, ut Fe. habet, Deus nobis deus in salutē & in domino deo mortis
egressus, uel domini, scilicet est exitus mortis.i. ut exeat & exulet mors.
Hoc est per ipsum solū & non per opera nostra est salus, et per ipsius se-
lum licet egredi ē morte et mors ipsa egreditur & fugatur, quāuis in me-
tē suos tradere uideatur, que cū glorificatio per crucem.

Verūtamen deus confringet capita inimicorū
suorū, uerticē capilli pambulantiū in delictis su-
is.Dixit dñs, Ex Basan conuertā, cōuertā in pro-
fundis maris. Ut intinguatur pes tuus in sanguine,
lingua canū tuorum ab inimicis ex ipso.

Conuertā, uel faciat cōuertere. In profundis maris. Fe. de profundis ma-
ris. Significat autē se dñs uenturū per exercitū suū ex Basan & ex pro-
fundis maris, hoc est, terrestri naualique pugna aduersus hostes suos sine

In Christū aliuersus rebelles, qui nollunt inhabitare dñm deum &c. Verūtamen,
aduersari. inquit, quāuis deus sit deus saluos faciendi & non deus percutiēti sue
ut perdat, tanen iusto iudicio vulnerabit & cōfringet capita.i. principes
inimicorum suorum Iudeorū et persequētiū euangelium, & capita
illorū qui permanēti in delictis suis.i. in incredulitate.Iom. 8. Si non cre-
dideritis, quod ego sum in peccato uestro moriēmini. Iccirco iam pre-
phetat cōtra inimicos Christi, et more prophetico præfatur, dicit. Dixit
dominus, id est, ne cotennatis, uerbum domini q; quod sequitur, Si enim
solent dicere prophetæ. Hæc dicit dominus *c.* Ex Basan que est re-
gio trans Jordānum, Iosue.12. Cū interpretetur pingu, quā significat
huius

hac recipere genitatem diuini et potentiam, qualis tunc erat Romanum, quid quis erat rerum summa. Ex Basan, inquam, conuertitur uel mortuus per exercitum meum, quem ego instigabo contra te populum aduersantem mihi. Conuertitur siue reuertar non solum ex Basan et terris, sed etiam ex profundo maris. Historia Iosephi de bello Iudaico et Iosephi de excidio Hierosolymorum habet Iudeos et terra et manus, quin et ut eadem habent historiae, in regione Basan primus se curvans Romanus infudit in terras Iudeorum, ita ut penes tota Galilaea ipsius ferro perierit. Et omnia sanguine manarint trans Iordanem, donec et Hierosolymorum uastationem uenit est. Sic, inquit, conuertitur uel reuertar dilectione contra te o populus aduersarie, ut intinguatur pes tuus in sanguine, ut possis in sanguine interfectorum transire (lege historias, et haec coquere). Et ut intinguatur lingua canum tuorum ab inimicis tuis ex ipso tempore. Ab inimicis, inquit, intinguatur lingua tuorum canum, id est, et in tua uictu, neque sanguinem tuum effundebitis, id est, inimici tui facti, ut nescires labant sanguinem interfectorum, sicut fit, quemadmodum et legio de sanguine Naboth. 3. Reg. 21. et Achab ea. sequenti. Hac tenus uero uidetur recessus propheta, de quibus praefatus erat. Dixit dominus. Viderunt gressus tuos deus, gressus dei mei regis qui est in sancto. Praeuenerunt principes choros psallentium, in medio iuuencularum tympanistria rum. In contionibus benedicite deo, domino de fontibus Israel. Ibi Ben Iamin adolescetior in metu excellit. Principes Iuda duces eorum, principes zabolon, principes Nephthalim.

Chorus nos fecimus, ubi ex Graeco legis coniuncta in neutro pluralitate clavis esset sententia. Et Felix indicat legi posse ex Heb. Praecesserunt principes, post id est, postea psallentes. In metu excessu uel in ecstasi. Felix, Dominatur illis. Duces. Felix, Congregatio, id est, qui congregat in. Vel, in oblatione suis, ad est, vestibus acu pictis, ut Psal. 44. Nam quod idem tam transfrat. Principes Iuda interitus eorum, non conuenit hoc loco. Hieronymus. In purpura sua.

Evangeliu erat ali eterno abscondition apud deum, et ante Christum pacis nouitatem, querens spiritum doctri, statuerat autem dens hoc tempore sum pro Christum uocandi. Evangelium toti orbi terrarum. Ro. 16. Ephe. 3.

Reuelatio
Euangelium.

COMMENTARIUS POMERANI

per etiam rebelles ut inhabitet dominus deus, id est, sunt quā etiam omnīcō
natū resistunt et nolunt, ut inhabitet dominus deus in ecclēsia sancto
rum, nolunt ut credatur Euangelio &c.

Benedictus dñs p singulos dies . prosperū iter
faciet nobis deus salutariū nostrorū . Deus noster
deus saluos faciédi , et dñi dñi exitus mortis.

*Salus de-
us i Chri-
sto.*
Hæc est gratulatio triūphantū et iugis sanctificatio noīs dei in ecclēsia
qđ deus in Christo nos redemit , de quo certi sumus iā filij dei facti qđ por
rū prospere ducturus sit nos ad omnes, ut ita dicam, salutes nostras Fe.
legit sic. Aggrauabit nos deus salute nostra, quā bona esse aggrauationē
quis dubitat? Id est, deus obruet & absorbebit nos cunulo et exundia
salutis, quid enī amplius dare potuit qui filiū dedit et oīa, Rom. 8. Ideo al
ditur, ut Fe. habet, Deus nobis deus in salutē & in domino deo maris
egressus, uel domini, scilicet est exitus mortis . i. ut exeat & exulet maris.
Hoc est per ipsum solū & non per opera nostra est salus, et per ipsū so
lum licet egredi ē morte et mors ipsa egreditur & fugatur, quāuis in mar
tem suos tradere videatur, quæ est glorificatio per crucem.

Verūtamen deus confringet capita inimicorū
suorū, uerticē capilli pambulantiū in delictis su
is. Dixit dñs, Ex Basan conuertā, cōuertā in pro
fundis maris. Ut intinguatur pes tuus in sangu
ne, lingua canū tuorum ab inimicis ex ipso.

Conuertā, uel faciat cōuertere. In profundis maris Fe. de profundis ma
ris. Significat aut se dñs uenturū per exercitū suū ex Basan & ex pro
fundis maris, hoc est, terrestri naualique pugna aduersus hostes suos sine

In Christi a iherosolimis rebelles, qui nollunt inhabitare dñm deum &c. Verūtamen,
aduersari inquit, quāuis deus sit deus saluos faciendi & non deus percutiū sine
os.

ut perdat, tamen iusto iudicio uulnerabit & confringet capita . i. principes
inimicorum suorum Iudeorū et persecutiū euangelium, & capita
illorū qui permanent in delictis suis . i. in incredulitate. Ioan. 8. Si non ce
dideriū, quod ego sum in peccato uestro moriemini. Ecceco iam pro
phetat cōtra inimicos Christi, et more prophetico præfatur, dicens, Dixi
dominus, id est, ne cotemnatis, uerbum domini est quod sequitur. Si enim
solent dicere prophetæ, Hæc dicit dominus &c. Ex Basan que chri
stio trans iordanem, Iosue. 12. & interpretatur pingue, quo significatur
littera

Intercipere gentilitatem diuitē & potentē, qualis tunc erat Roma-
num, apud quos erat rerum summa. Ex Basan, inquam, conuertā uel
meror per exercitū meū, quem ego insligabo contrā te populum
detersantem mibi. Conuertā sive reuertar non solum ex Basan & ter-
ris, sed etiam ex profundo maris. Historia Iosephi de bello Iudaico &
Iosephi de excidio Hierosolymorum habet Iudeos & terra & ma-
nus, quoniam & ut cædem habent historiæ, in regione Basan primū se
erexit Romanus infudit in terras Iudeorū, ita ut penè tota Galilia &
Iudea fiero perierit. & omnia sanguine manarint trās Iordanē, donec
ad Hierosolymorum uastationē uenit est. Sic, inquit, conuertā uel reuertar
dilatō cōtra te o populi aduersarie, ut intinguatur pes tuus & sanguis
tuus positis in sanguine interfectorū transire (lege historias, et bæc co-
piss). Et ut intinguatur lingua canū tuorum ab inimicis tuis ex ipso
sanguine. Ab inimicis, inquit, intinguatur lingua tuorū canū, id est, ca-
nunt uictuū, nō pē sanguinē tuū effundētibus, id est, inimici tui fa-
cti, ut nubes lēbanū sanguinē interfectorū, sicut fit, quē admodū et le-
gis de sanguine Nabothi. 3. Reg. 21. et Achab ea sequēti. Hac tamen uero
mālānterit propheti, de quibus præfatus erat. Dixit dominus.
Viderūt gressus tuos deus, gressus dei mei regis
qui est in sancto. Præuenerunt principes choros
psallētium, in medio iuuencularum tympanistria-
rum. In contionibus benedicite deo, domino de
sontibus Israël. Ibi Ben Iamin adolescētior in mē-
tis excessu. Principes Iuda duces eorū, principes
zabulon, principes Nephthalim.

Chorus nos fecimus, ubi ex Græco legis coniuncta in neutro plura-
lē claret esset sententia. Et Felix indicat legi posse ex Heb. Præcesserūt
principes, post id est, postea psallentes. In mētis excessu uel in ecstasi.
Pelix, Dominatur illis. Duce Felix, Congregatio, id est, qui cōgregat
m. Vt, in p̄drijanicis suis, id est, vestibus acu pictis, ut Psal. 44. Nam
quod idem etiam trans fuit, Principes Iuda interitus eorum, nō conuenerit
hic loco. Hieronymus, In purpura sua.

Evangeliū erat ab eterno alijs conditum apud deū, & ante Christum
paucis mētis, qui crux spinis docti, statuerat autem dens hoc tēpus
sum pro Christi morte, et dicit, Evangelium totū orbi terr. orū, Ro. 16. Ephe. 3.

Reuelatiā
Euāgeliū.

COMMENTARIUS POMERANI

1. Timot. 3. Hoc est quod nunc dicit. Homines iā fide cognoverunt operaciones dei per Christū, qui est deus noster & rex noster, nēpe & rex deus et homo, dux et imperator exercitus nostri, qui est i sancto, id est, sanctitatem uel sancto monte, ut supra dictū. Sed uide rersum choros ouantū & triumphi. umphantū. Praeuenerunt, inquit, principes ante choros psallentū, id est, laudantū & sanctificantū dei nomē. Principes sunt duces populū dei sub duce Christo, de quibus sequitur & alibi, Constitutes eos principes super omnem terram. I sti principes nisi praecedant, id est, prædicatores Euangelij, non sequentur chori laudantium, quid enim laudabit dei uerbi ignorantes? In medio, inquit, iuuencularum tympani strarū, id est, animarum sponsarum Christi recens ex spiritu genitariū iam deum laudantium, ex tympanū mortificationis carnalis sapientiae deo percutientium. Aut si pli citer intellige & viros & feminas iam canere deo victorian per Christum. Virgines enim & foeminae honorate triumphum cantū & tympanis decorant, ut uides in triumpho Israëlitarū, occiso per Dauid Golia. Et addit: In ecclesijs siue congregationibz ubi choros agiſt triumphales Cbristio triumphatori, sicut olim Dauidi, occiso Golia, brindicate deo domino de fonte uel ob fonte Isr. a. Fons Isr. a. id est, populi dei, est gratia Christi, qui natus est ex Israel, cuius Israëlis reliquiae ex hoc fonte inundauerunt gratia Euangelica super uniuersum orbem, Esaiæ. 12. Hauritis aquas in gudio de fontibus saluatoris. Et Ioan. 4. Fis in ro fons aquæ uiue salietis in uitâ eternâ. Pro hoc igitur fonte et his fontibus, id est, doctrina et gratia Euangelica deo gratiae sunt agendæ i eternâ.

Ibi, id est, ubi talia agiſtuntur sunt primariae illæ credentia, reliquie Isralis ex tribubus illis salutem faciat, que faciat sunt duces et principes exercitus dei, deuicti p Christū morte, triumphatio. Primū, tribus Beniamini paruula quidē, sicut dicit Saul. 1. Reg. 9. Nūquid nō filii Iemini ego sum. Et. Erat enīm bæc tribus ferè extincta propter scelus in uxori leuitæ, Iudicū. 20. Et. 21. sed nequaquam iā paruula, sed in mētis est excessu, id est, sublimis extra carnē raptus, & à deo illuminata. Dedit enim bæc tribus Paulū apostolū, ut legis Phil. 3. Hic raptus in terrū ecclū didicit arcana i paradiſo, que nō potest bō log. 2. Cor. 12. Itaq; paruula bæc tribus nō paruula est. Dedit enim primariū ducē, qui præ oībus alijs apostolis plus laborauit, genitū doctor, et uas electioris factus deo. Iecirco hinc uito præcedit, ubi gētū canitur gratia. Id qđ Felix sic legit, ibi Beniamini paruulus dominatur illis, quod aptius cōuenit sequenti uerbi. Nam duci
hic de-

referuntur exercitus populi dei. Sic et Bethlebē parvula est in pro-
pria, si castellū resticias, & nequaquam parvula in Mattheo, quia de-
m̄ Christū ducē. Sequitur, Principes Iuda, uel fortis eorū, princī-
pi Zabulō et pri cipes Nephthalim. Ex Iuda erāt Iacob⁹ minor, Simeo
& Iudas filii sororis matris Christi. Terra Zabulen & terra Neph-
thalim erat i Galilæa, Matt. 4. unde multos discipulos accepit Christ⁹,
quāmodū Iudæi dicūt, A. d. 2. Nonne oēs q̄ loquūtur urbi Galilæi sunt?
Et angli Alt. 1. Viri Galilæi qd statis &c. Galilæū quoq; vocauerunt
Quāsum, q; in Galilæa educatis esset, habitaret, prædicaret &c. De
Pto, Andrea et Philippo nōtū est, q; fuerint Galilæi ex Bethsaida, Io. 1.
Manda deus uirtuti tuæ, cōfirma hoc deus quod
operatus es in nobis. A tēplo tuo i Hierusalē tibi
offeret reges munera. Increpa feras arūdinis, cō-
gregatio taurorū in uaccis populorum, ut exclus-
ant probatos argento. Dissipa gentes quæ bella
noluit, uenient legati ex Aegypto, Aethiopia præ-
ueniet manus suas deo.

Mandatus uirtuti tuæ, id est, exercitu tuo, hoc est, Tu deus es. Impe-
rator, ut nūl in hoc exercitu fiat absq; tuo imperio, & uerbo, ut tua gra-
tia solum tuum uerbū audiamus, quæ erat fortitudo nostra contra omnes uirtuti
uersariis potestates. Aberrabit enim exercitus si bonum ducem nō au-
tue. Ex Hc. Mandauit deus tuis fortitudinem tuam, scilicet ò exercitus
de qui talib⁹ ad bella progrederis ducibus, ut dictum, hoc est, Tua for-
tudo & uirtus deo mandante tibi est, non te hoc uel illud agente, non
sunt bic humane vires &c.

Cōfirma hoc deus quod operatus es in nobis tuo spiritu, nō quod nos
operari sumus, nostra cadat, tua in nobis cōfirmentur & augeantur, ut
enīcōsum ex fide in fidē, qui enim spiritu dei agūtur, hi sunt filii dei. Ma-
xime uero necessaria est hæc oratio. Ut enim optime omnia per Christi do-
ctrinam parata sunt, et populus in spiritu doctus, tamen reliq; in nobis cito
relabitur. Sic Moyses mortuarius cōtestatur populū, Deu. 31. Adhuc uiuē
teme et i grediebit uobisq; etc. Sic et Iosue, ut legis Iosue ult. Hoc relapsu
in infidelitatē plenus est liber Iudicu, ut interim alia taceamus. Nā non
erit seducere orbē bestia illa calami diabolus, q; gaudet i impuritatib⁹
infidelitatis quæ admodū suis i uolutabro luti, cū omnibus bestijs sibi con-
ditis.

Oratio ne
cessaria.

Fera arun-
dinis.

COMMENTARIUS POMERANI

tra Euangelium adhaerentibus, quas hic uocat tauros, id est, fontes & potentes & diuites & confidentes in iustitia sua, & uaccas suarum uulnorum populorum, id est, plebeios & subditos, una tamen impietate conuictos contra columbam, contra excretum dei, contra Christi ecclesiam, sicut & Psal. 29. conqueritur Christus. Circundederunt me uituli multa, tauri pingues obfederunt me. Sic & Job. 40. c. 1. de diabolo scribitur: Quid bestiae agri ludetibi. Sub umbra dormit, in secreto calami, in locis humibus, protegunt umbræ umbram eius, circumdabunt eum salices torrentis. Haec bestiæ et bestias adhaerentes non armis, sed eraticne ad deum missæ.

Fera arum inuadere oportet, ut dicamus: Increpauel dissipata tu dens ferarum arūdinis, congregationem taurorum, quæ congregatur cum uitulis popularum. Vere feram arūdinis, quæ tauros illos & uitulos inflat, & decipit magnis titulis & fastu & opione iustitiae, & tamen revera uacua sunt illi Euangelijs si fieri potest subuersores. Qui si ueri essent episcopi, cogitarent, Non est seruus maior domino suc, & persecutions potius sufficerent, quam Christi confessoribus inferreni. Nunc ferè omnes ad uitiatum ecclesiæ omnino sunt uacui, ad destructionem potentes. Id quod additur: Ut excludant, id est, excommunicent et occidant eos qui probati sunt argento, id est, uerbo dei, ut supra, pennæ columbae de argentea, aut res qui probantur habere argentum id est, pecuniam. Rapiebantur enim in bona Christianorum publice quasi iure à principibus impensis, & deinde occultius à pseudapostolis & pseudepiscopis sub specie pietatis, ut & nunc, licet nunc multo periculosius. Qui enim sua quererent, non que scutores. Iesu Christi, inimici crueles Christi, suo uenatri, non deo seruantes, factum tempore & apostolorum, ut non mireris diuturnum errorum, & futuri etiam nostro tempore ab Apostolis prædicebantur. Quid enim aliud nunc queritur per fas & nefas à principibus multis, & ecclesiariis, ut vocant, prælatis, qui persecuntur Euangelium Christi, quam uanitas & superbia mundi & insaturata argenti cupiditas? Quid ex Heb. 11. legit sic: Increpauit arūdinis, congregationem taurorum in uitulis popularum, optantem numerationes argenti. Aduerte qd quāvis heretica sint de omnibus ob sua luera ueritati diuinae resistenteribus, tam proprie di: qd sunt de illis qui bona ecclesiæ, id est, pauperibus oblate sedi usurpare nituntur, qui hodie oia, pauperes nibil habebit. Nam quod penitentia neglexeran sic præmititur, A templo tuo &c. Reges, id est, magni & diuites ad te conuersi tibi offerenti munera, id est, sua & ieiros, impinguatus

ates à templo tuo quod est in Hierusalē, illuc enim cœpit ecclesia, quæ se A templo
suīq; obiulit deo, quē admodum uides Act. 4. Nisi accipias reges, illos duces. Et c.
et principes domonici exercitus, de quibus supra, qui ab Hierusalē incepit
non offerre animas, diabolo per uerbum Euangeliū creptas, Lu. ult. Con-
tra quem gratiam nititur fera calami cum tauris et uaccis suis et c.

Iam uero apertius sequitur quod diximus, Dißipa gentes uel dißipa-
nūdū g̃tēs quæ bella uolūt. Gentes uocat oēs qui resistunt Euangeliō,
et Christū pacem nolunt. Venient legati uel principes ex Aegypto, scilicet Legati pa-
co deo uel ad deū, ut postulata pace Iesū subdant exercitu dei uiuētis, dū eis.
hypocrite et iustitiarij Iudæi contra in suam pugnat pernicie. Aethio-
pia præueniet manus suas deo, id est, ad deū, hoc est, prius credet in deū, Aethiopia
atquā manus sequantur, id est, bona opera. Hæc est fides gentiū credē præuenit
in quæ se primū offerūt deo, deinde bona opera sive manus suas. Hy-
pus unus mas-
parie aut ab operibus incipiūt sine fide etc. Felix sic: Aethiopia faciet as ad deū,
ante manus suas ad deū, id est, fidei operibus deo seruet, que postiu-
lū charitas i fratre. Atq; ut uides hic prædictur gentiū Iudæis (ubi co-
piceps) uincarū cōuersio, atq; adeo g̃tū reliquarū. Matthæ⁹ Aethio-
pia prædicta se fertur. In Antiochia primum cognominati sunt Christi
discipuli Christiani. Act. 11. In Alexandria Aegypti schola Christianorū
uit apd Philonē celbris, et maxime cōmēdata, cuiq; uerba citat Eusebi⁹.

Regna terræ cātate deo, psallite domino ascēden-
ti luper cōlum cōli ad orientem. Ecce dabit uoci
sue uocem uirtutis, date gloriā deo sup Israel,
magnificētia eius et uirtus eius in nubib⁹. Mira-
bilis deus i sanctis suis, deus Israel ipse dabit uir-
tutem et fortitudinē plebi sue. Benedictus deus;

Ascēdenti super cōlum cōli ad orientem. Felix, Insidēti cōlēs cōlor-
um ab initio. Ut non mentiantur Iudæi nunc nos nouū nobis inuenisse
deum. Sic loē. 3. Filius hominis qui est in cōlō. Mirabilis deus in san-
ctis suis. Felix, Terribilis deus de sanctuarijs suis. Sicut olim secundum
promissiōne Iudeis facta residebat in templo in sancto sanctorū sup pro-
piciatorū arce. Ita nūc in ecclesia per Christum. His certe mirabilis est,
et ex terribilis aduersarijs Christianæ pietatis, quemadmodū alibi: Tu
terribilis es, et quis resistet tibi? Vt cunq; ista ueritas, certum est, uel ex
suum uerbis, de dominib⁹ dici, in quibus deus habitat.

COMMENTARIUS POMERANI

Cum b. item gratae hæc noua cantata sit, iam prouocantur omnia
Sanctifica regna mundi ad sanctificandum nomen domini. Rgna, inquit, terre can-
tio nois tate Christo deo, qui ascendit triumpho praedicto super eos caelos ad orientem,
dei ubiq; id est, ad illum qui oriens est & principium omnium, hoc est, qui deus
ascendit ad deam. Oriens enim hic substantiū est, sicut & in Canticō Za-
charie, Lu. i. In quibus uisitauit nos oriens ex alto.

Prædica- Ecce dabit uoci prædicationis Euægeliij sui uocem uirtutis, ut efficac-
tio & spiri- sit per spiritum in cordibus audientium. Nisi hoc ipse faciat, frustra do-
tu efficax. cetur. Non enim in sermone est regnum dei, sed in uirtute. In uanu docet,
quibus non cooperatur uirtus spiritus. Date gloriā sue fortitudinem deo, al-
li adscribite, & accepta referte oīa. Illius oīa sunt, ne nobis diuid ar-
rogetis de tatis dei donis. Illi, inquit, deo, qui est deo super Israēl, id est, popu-
lum credentem. Splendor, maiestas, gloria & uirtus eius, id est, peccatum
spiritus eius est in nubibus, id est, in illis q. ut nubes uolat, Esa. 60. è quā
bus deus pluit uerbū Euægeliij sui, ut terra ubiq; proferat salutis fructū.
In quibus tonat et mirabilia operatur, ut etiā admiratione obfluxat
ipse mūndus. Cōtra Esa. 5. dicitur, Mādabo nubibus mis ne pluā super eū
imbrem. De magnificētia autē et uirtute in nubibus sequitur, Mirabilis
deus in sanctis suis, uel ē sanctuarīs suis, id est, credentibus, qui sunt in
plum dei. Aduerte omnia esse dei, nihil nostrū. Est quidē magnificētia
uirtus in nubibus, sed eius est, id est, dei. Id quod additur, Deus Israēl dabit
uirtutem & fortitudinem plebis suæ, exercitu suo, ut supra dī, id est, robur spiritus, & constanciā æternā. Benedictus deus, Amen.

PSALMVS LXVIII.

Titulus. (προσκελέσθω) Super lilia Dauid.

De lilijs dictum Psal. 44. Describitur enim in hoc Psalmo uictoria
Christi & Christianorum superantium mortiē & infernos, sed certe per
mortem & infernos. Non intelligent uero, quid haec sibi uelint, nisi pī in
graui tentatione & horrore mortis quandoq; à deo sibi derelicti.

Tentatio
docbit. PSALMVM esse de Christo notū est ex Ioh. 15. ubi ipse citat bīne
Sed, inquit, ut impletatur scriptura, odio habuerūt me gratis. Et Paulus
Rom. 15. Opprobria exprobrantium tibi ceciderūt super me. Item, dispu-
puli Ioani. 2. intelligunt de Christo dictū, Zelus domus tuæ comedit me.
Item, de Iudeis Christi aduersariis citat Paulus, Rom. 11. Fiat misericordia tua.
Et Petrus Act. 1. Fiat habitatio corū deserta etc. de Iuda q. fuit dux corū.
Vi interim non dicam, q. Psalmus habet quoq; manifestā bisforā. Et de-
derū

ārū, inquit, in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. SV M M A. Christus in angustia mortis inuocat patrem, & precatur uerbis crucis p̄ij scandalizentur. Deus, inquit, tu scis insipientiam etc. Scenam propter iustitiam pati, quia zelum pro domo dei habuit. Quoniam, inquit, propter te sustinua &c. Interim tamen non insultasse aduersariis tam patiuit, sed magis pro eis in luctu fuisse. Et operui, inquit &c. Vide Psalmū 34. Inde ubi dicit: Fiat mensa &c. Horrende prophetat de aduersariorū lapsum qui contigit Iudeis, ut timeant sibi omnes Euangelij boles. Vbi vero dicit: Ego autem &c. Laudat deū q̄a cruce glorificatus sit dicens q̄ bæc laus deo placet super omne uestus sacrificium boui & uitulam. In fine dicit, gratian hanc liberationis nō sibi propriam esse, sed omnibus credentibus & afflictis (quos pro more vocat pauperes & uimbras) esse comunitam. Atq; hic uides fructū omnium psalmorū, in quibus Christus pselogauit: Nostra scilicet esse quæ. Christus dicit, agit & patitur, nostrū quoq; esse q̄ cum tanta gloria à patre liberatur.

Fructus
psalmorū
Christi.

Sicut ad animam meam. Infixus sum in limu profundi, & nō est sup quod stetur. Veni in profunda maris, & tempestas demersit me. Laboravi clamans, raucae factae sunt fauces meæ, defecerunt oculi mei a spreaedo in deū meum. Multiplicati sunt super capillos capitum mei, qui oderunt me gratis. Confortati sunt inimici mei qui persequuntur me iniuste, quæ non rapui tunc exoluibam.

Aque ni-
tūtur au-
ferre aiaz

Hæc metaphora sumpta est ab eo cuius aia, id est, uita, pericitatur in aqua, quando luto quod subest infigitur pedibus, tantoq; magis impli catur quanto amplius se ex plicare, nititur, dum nihil solidi est sub pedibus, donec aqua ori appropinquat. Hic clamat usq; ad rauum miser, et nemo dianus, deficiunt oculi dum circumspicit sine cessatione spernas aliquæ fore au nilio. De qua metaphora diximus quoq; Psal. 39. Ita se in horrore mortis & derelictu suis dicit & clamasse, et oculis perpetue sursum uidendo ad dum sperasse auxiliū, sed frustra, dum interi sic deus uoluit. Ergo aia, dei uoluntati fuit contrarius. Respondeo: Sancti in temptatione non recedunt a deo, quemadmodum qui ad tempus credunt, & in tempore temptationis recedunt, sed cupiunt à temptatione liberari, et liberari a solo deo. Hic est q̄ ad solū

Patientia
sanctorū.

COMMENTARIUS POMERANI

Deum respiciunt, sicut et Ezechias dicit: Attenuati sunt oculi mei sufficientes in excelsum. Id quod et Christus orare nos docuit: Libera nos a malo. Cum ergo impietatis auxilia non querant, ipsa eorum oratio indicat tamdiu manere uelle in temptatione, quam diu deus liberare noluerit clamantes. Verbi gratia: Raperis ad mortem propter Euangelium, certe uis liberari, non tanin pr negationem Euangeli. Sic et Christus erat: Si non potest hic calix transire et c. Sic et Eleazarus doctor. 2. Machab. 6. Domine, qui habes sanctam scientiam, manifeste tu scis, quod cum a morte possem liberari, Duros corporis sustineo labores, secundum animam uero propter timorem tuum libenter haec patior.

Aqua te
tatio, et p
fatuu
scpra.
Deniz metaphoram ipse qui orat aperit dicens: Multiplicati sunt ei,
quod posses intelligere, plures factos inimicos quam habeas crines capi-
tis, quemadmodum nos Germani ingentem numerum crimum numero sig-
nificamus. Sed iucundius fuerit, ut uideas hic perdurare metu, apud oram de il-
lo qui in aquis perit, cui intrane aquae in eos ut auferant animam, super-
grediunturque tandem super capillos capitum, et confortantur aduersus ni-
gerum, et submergunt eum, contra quas aquas ipse nibil peccauit nisi
quod infeliciuer incidenterit. Ita et fuit prius, dum interim illa potestas est tem-
brarum, de qua Christus dixit. Vide Psal. 17. Misit de summo et aet-
pit me, et assumpit me ex aquis multis. Eripuit me de inimicis meis
fortissimis, et ab ijs qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me.

Propter
nos pati-
tur Christus
Quare ergo patitur Christus qui se potest liberare? Respondet ipse:
Quae non rapui tunc excoluebam. Ipse nostra peccata tulit, que nos, que
Ad a peccauerat. Vide Esa. 53. Præterea exemplum nobis dedit patientia
iustitia, pro fratribus et c. Idcirco ipse tunc fortitudini sue resignatus
quando deus pater sic uoluit, qui et se spoliauit omnibus formis dei proprie-
tatis, ut formis crucis nos glorificaret, Philip. 2. Hoc sentite in ipsis et c.
Deus tu scis insipietiam meam, et delicta mea a te non
sunt abscondita. Non erubescant de me qui expel-
lant te domine, domine uirtutum. Non confundantur
de me qui querunt te deus Israel. Quoniam propter
te sustinui opprobrium, cooperuit confusio faciem
meam. Extraneus factus sum fratribus meis, et
peregrinus filiis matris meae. Quoniam zelus domi-
nus tua comedit me, et opprobria exprobrantii
tibi caro

tibi ceciderūt sup me. Et cooperui in ieunio ani-
mā meā, et factū est in opprobriū mihi. Et posui
vestimentū meū ciliciū, et factus sum illis in para-
bolā. Aduersum me garriebāt qui sedebāt in por-
ta, et in me psallebāt qui bibebant uinum.

Et cooperui in ieunio animā meā, id est, dū ieunarem & me afflige
nō pro illis, aut certe tentatione ad actus edere nō possem, cooperui animā
meā, et abscondi uitam meā, ut abiecius homo oībus uidebar. Fe. Et
fui dū effet in ieunio animā mea. Et in me psallebant &c. Fe. Et
canticū sibi benētū siceram, quemadmodū populus adfictus dicit, Thre-
mū. Fatus sum in derisum omni populo, canticū eorū teta die.

Dens ego iam te non ignorantē sum factus Iudeis, iustitiarijs hypo Iudeis
et in scandalū, gentibus palam impijs flultia, id quod fit omnibus Chri scandalū,
si confessib⁹, & delicta mea non ignoras, quæ ego ut mea iam assum gentibus
qui peccatū non feci. Reus iam factus sum coram te alieno delicto, te flultia.
Si uolente sita ut nō videar aliud quād fatius & impius: Obsecro te ut
sed necessario iam te uolente patior, nō sit ruina & scandalū illis, qui
hinc audire uerbum tuum, qui sperant ex te salutem, qui querunt te, id
quod fidunt & credunt. Vides dic pium cor in tentatione & mundi
opprobrio etiam sollicitū esse pro alijs ne cadant & scandalizentur ex no-
stris inflicitat, sicut & uides Psal. 7. Et propter hanc in altū regreden-
te. Sed beatus quā nō fuerit in Christo scandalizatus. Et de suis apo-
lois dixit: Omnes uos scandalū patiemini in me in hac nocte. Patior qui
diminuit, sed propter te opprobriū, confusione, abiectionem à proprijs
fariis Iudeis, quasi alienigena sum habitus ab eis: Samaritanū me
uauerunt, seductorē, hereticum, nō alia causa, nisi q̄ zelauit pro domo
tu. Hic telus me multū comedit, dū nō potui sustinere ignominia domus
me. Maxime enim mibi doluit, q̄ tu conueneraris. Hūc xelū quia Chri-
stus nondū posuit, timeare sibi dominus dei, id est ecclesiae Christianae con-
temptores, blasphematores, persecutores. In primis illi, qui pro pastori-
bus fures & latrones sunt facti, quā nō uerbū prædicant, quod certe non
plus quā equis & mulus nouerūt, sed suam ambitionē et cōmoda sectā
in Ecclesiis, inquit, domū meā domū negocianonis & speluncam latronū.
Et addit: Et opprobria exprobranū tibi ceciderūt super me, id est, quic-
quid peccabāt ī te, quicquid blasphemabāt, ego dolebā, ego ferēbā, ego bria &c.

Zelus do-
mus &c.

COMMENTARIUS POMERANI

cogebat satis facere, quia erat fidei iussor factus pro omnibus. Ex hoc loco Paulus docet Ro. 15. quod nos debemus infirmorum peccata portare, quemadmodum Christus peccata et blasphemias omnium portauit, qui non sibi placuit, quemadmodum illi qui sibi uidentur sapere dum contemnunt infirmiores. Praeterea illic Paulus ostendit hoc, ut alia quoque scripta propter nos.

Et cooperari et cetera. Id est quicquid faciebat ad afflictus, illi ueritatem imbi in opprobriu, et sua in ore omnium vulgare prouerbiu. Et iudices i portata, id est, iudicio, ut dixi psal. 9. uana multipliciter contra me loquebantur, et sua canticu ebriosorum. Hoc est iudicium mundi, et mundi sapientum et animalium siue cultorum uentris de Christo, Christique Euangeliu, et uite Christianis, de ieunio autem et cilicio, uide supra Psal. 34.

Iudicium mundi de Christo.
Ego autem oratione mea ad te domine, tepus bene placiti deus. In multitudine misericordiae tuae exaudi me, in ueritate salutis tuae. Eripe me e luto, ut non infigar, libera me ab iis qui oderunt me, et e profundis aquarum. Non me demergat tempestas aquae, neque absorbeat me profundum, neque urgeat super me puteus os suum. Exaudi me domine quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in me. Non auertas faciem tuam a pueru tuo, quoniam tribulorum uelociter exaudi me. Intende animam meam et libera eam, propter iniuricos meos libera me. Tu enim scis opprobriu meum et confusione meam et reuerentiam meam. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulati me, improperiū expectauit anima mea et miseria. Et expectauit qui simul tristaretur et non fuit, et qui consolarentur, et non inueni. Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potauerunt me aceto.

Hic docemur quid agendum Christiano in tentatione, ubi uidet non solum solu lumen ab omnibus derelinqui, sed etiam irrideri et impugnari, ut ad agendum reliqua est ad desperationem, neque ut oret et non cesset crare. Id quod et Christus non nuit: Vigilate et orate, ne intratis in temptationem, et oret fiducia misericordiae et promissionis diuinae, non suae iustitiae aut opere. Ita Christus

fūs in diebus carnis suae pontifex magnus cum lachrymis obtulit pre
 cō & c. H̄bre. 5. Aut ergo, Ego autē dum sic illi insaniunt orationē mea
 ait, scilicet accedo (uel si aliud quippiam tibi placuerit addere, ut oratio
 implatur, aliqui imperfecta) Tempus iam est ḥ denu bonae voluntatis
 tuae quando nūs ex audiōre oēs inuocantes, de quo tempore dixit Esa. cap.
 49. interprete Paulo, In tempore placito ex audiui te &c. Secundū mul-
 tam misericordiam tuā, non secundum iustitiā meam exaudi me, secundū
 ueritatiē salutis tue, sicut promisiſtī uero tuo uerbo salutem te inuocan-
 ibus. Enipe me ē luto & tempeſtate aquarum et periculo profundi, de
 quā supra, ut non urgeat et claudat super me puteus abyssi aquarū os suū,
 illeſt, ut i hac tentatiōe & horrore mortis et inferorū mors, et infernus
 ne me absorbeat, hoc est, ut non desperē. Reſſice in puerū, id est, me fer-
 um tuum, in hoc præſenti periculo, ut statim liberes, non scilicet propter
 misericordiam tuam in me, sed etiam propter iudiciū tuum inimicos me-
 os. Tu enī natiſti quid patiar, nemini conqueri possum, omnes subſannat,
 tuonāt, uandolat, nubilat, mibi uideo expectandum, præter crucem & miseri-
 or, & uae mabi, si quid ab eis desiderauero neceſſitate aliqua pressus, nā
 bi offerunt fel & acetum, maledicta & iniurias. Hac est nouissima
 tentia & que obruat, niſi ad ſit manus benigni patris oīm qui euāge-
 lum uere conſentetur. Et dederunt &c. Hoc Christo factū ſcimus. Fit
 & Christi membris dum in afflictione conſcientiae ſunt, quibus impij
 magiſtri pro eſea uerbi dei, quod eſt consolationis plenissimum, dant tradi-
 tiones dominum. quibus amarisimae uexantur piorum conſientiae, id
 quāllorūq; adhuc ignorātes uerbi, dei timore corripiuntur, tantū abefit, ut
 in hac ſuore & ſeti inueniant consolatorem.

Fel &
 acetum cō
 Scientia -
 rum.

Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in
 retributionem & in scandalum. Obscurentur ocu-
 li eorum ne uideant, & dorsum eorum ſemper in-
 curua. Effunde ſuper eos iram tuam, & furor iræ
 tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum de-
 ſerta, & in tabernaculis eorum non ſit qui inha-
 bitet. Quoniā quē tu percuſſisti iipi persecuti ſunt
 & ſuper dolorem uulnerum meorū addiderunt.
 Appone iniuitatem ſuper iniuitatem eorum,
 & non iacent in iuſticia tua. Deleantur de libro
 iniuentium

COMMENTARIUS POMERANI

uiuentium, et cum iustis non scribantur.

Et sup dolorē uulnērū meorum addiderūt. Fe. Et de dolore uulnēraturū tuorū narrabunt, id est, confabulabuntur & gaudebunt ō deus de dolore illorū qui propter te uulnerati sunt, adficti & omni miseria presi, non poterunt satiari pœnis piorum &c.

Peccatum in Christo, uiderunt, inquit, & oderunt me & patrem mū, quæ sententia lata est contra ōs qui manifestam uident dei ueritatem, qua uincuntur ipsorum cōscientiae, ut negare possint apud se metipos hanc esse ueritatem, & ne uerbū quidem habent, quod iuste secundum conscientiam blasphemat dicentes: Hoc est mendacium, heres, blasphemia, à diabolo, fatuus es, dæmonium habes, maledictus qui te audit &c. Nonne horreda blasphemia est, ueritatem dei dicere mendaciū, & qd à spiritu dei est, dicere à spiritu diaboli profatum, atq; adeo facere ex spiritu dei s̄tūm diaboli, in oblatione diabolū? Horret ad h̄c pius animus, sed res uera est apud eos qui contra cōscientiā ueritatem dei, qd est uerbum eius, hodie suę glorie, nō cōmodo, suę apud hōes estimationi consulentes, oppugnanti, non attinet ac iudicii. Ad quorū exc̄cationem etiā et hoc putamus primere, q̄ conscientiam huīus blasphemie, quā ad tempus in sui maiore habet condamnationem, deinde amittat, nō recepturi nisi morte, ut desperent, & in extremo iudicio, ut uideant in quem cōpuxerunt. Tales blasphemanti in spiritu sanctū immundū habet, & in Beelzibub ejicit dementia, quā dicunt, spūmū immundū habet, & in digitō dei, ut inter pretatur Mar. cap. 3. Christus enim qui nouit corda, uidit illic corda eorū, & non ignorant eos contra conscientiā blasphemare. Hoc irremissibile peccatum uocat & eternum delictum, quia exc̄cati post credere non possunt, et inuocare deum, ut maxime nihil aliud uideantur agere, quā inuocare deū sepulchra illa foris dealbata. Horrendū bodie est (nam nos nihil pronunciamus, uiderūt deus de suis iustis iudicijs) q̄ qui nō sustinent per uerbum dei condemnari liberum arbitriū, uires humanas & infirmias, & indigne ferunt nos sola fide per Christum iustificari, accipiunt in manus sacra Biblia, quæ antea egregie contempserant, & querūt non ueritatem, sed qd ipsi sentiūt. Iccirco quicqd sese ubiq; manifeste lucis eis offert oculis contra humanas doctrinas pro iuuficatione euangelicas, non s̄p;

ne solum transiliunt et contēnunt, sed etiam dolent hoc ipsum illuc esse
non manifeste scriptum, & immunda illa animalia, porci et canes que-
dam arripiunt obsciora ad suū sensum, uel reclamante ipso contextiu-
m levitate, ut obscuris lucem ipsam dei, si fieri potest eliminant, et cū ita sint
sui ipsorum iudicio condemnati, quemadmodū Paulus ait, id quod iusto
iudicio coguntur, uel iniuti uidere in uerbo dei, tamē clamant, blasphem-
at, scribunt nescio quæ, ut pueri et uetulæ hodie rideant eorum cœcita-
tem, qui ne uidere quidem possunt, in quo seculo nunc uiuant & quibus
scribant. Porro fatuos illos qui sua sapientia et potētia aliqd se effecturos
putant per ueritatem, ut putant, et quotquot sic persequuntur euangelicam ue-
ritatem, ut non agant cōtra conscientiam, sed ex ignorantia & quasi obse-
 quam præstantes deo, ut maxime faciant omnia mala in euangeliū gloria mia in fl-
ore nūgī dei & in sacros euāgelistas, ut Paulus, illos, inquam, certi suū luum boīs,
nisi non esse reos peccati huius irremissibilis et æterni, modo postea co-
gnita ueritate resipiscant. Nam interim dicunt tantum & blasphem-
ant (il quod tamen horrendū est peccatum, indigēs magna dei misericor-
dia, ut diluat) in filium hominis, offensi formis crucis & mortificati-
onis. De alijs qui incident in æternam illam excæcationem, uiderit de-
us, non est nostrum pronuntiare, certe sat exemplorum habemus in scri-
ptura, in Cain, in Ibarone, in Iudeis abiectis, in Iuda apostolo &c.
Et quid de quibusdam pseudopostolis sentiat Paulus nō ignoramus. Ait
Iugo non tam imprecando quād prædicendo, fiat mensa &c.

Scriptura sue uerbum dei dicitur mensa, cibus, panis, refæctio, aqua Mensa.
Spiritus &c. Horrendū hoc uenit iudicium super Iudeos, ut ex scriptu-
re excentur. Qui enim illuminabis eum aut sanabis q̄ ex lucæ excæ-
catur et ex medicina interit? Solo uerbo dei uiuimus et resuscitamur mor-
ta, sed hæc medicina illis uenenū est. Non enim scrutatur eam, ut uerita-
tum inuefigēt, sed ut manifestæ ueritati contradicant, quid quæso hoc ali Exæcta-
uēt qui uenenum querere? Quod iudicū et hodie super quosdam uenistiō.
sindonius, deus prohibeat ne in eos consummetur. Vnde addit, Obscurē
tib⁹ oīd corū ne uideat manifestam dei ueritatē et cōuertantur &c. Esa.
6.12. Matt. 12. Et dorsum corū semp incurua, non scilicet ut premātur
ex diabolis malis foris, inter gentes, sed etiam ut nō uideant sursum in coe-
lum, et inuocare posſit ex fiducia cordis dñm, Psal. 15. Oculos suos sta-
tirunt declinare in terram. Effundit ē cœlis uelut super Sodomā iram
& furor iras tue cōprehendat eos, ut fugientes nō aufigiāt, Esa. 24. Et
erit

COMMENTARIUS POMERANI

erit qui fugerit à facie formidinis cadet in foveam, et qui se explicauerit
fovea tenebitur laqueo, quia cataractæ de excelsis apertæ sunt &c. quæ
admodum diluuium Noe effundebatur super impios. Fiat habitatio eorum
Deserta deserta &c. Id quod Christus sic dicit Matt. 23. Reliquerunt uobis domus
uestra deserta, perdidereunt enim &c locum et gentem, regnum & sacra
dotium, & ipsum regnum dei uerbum salutis, ita ut omnis gloria deire
cesserit ab eis, quemadmodum de Iuda dicit Petrus Act. 1. Id quod Christus
dicit Matth. 21. Auferetur a uerbis regnum dei, & dabatur genti faciem fru-
ctus eius. Vide. 3. Reg. 9. & Hier. 7.

Addere su- Quoniam quem tu percussisti,
per dolorē Esa. 53. Propter scelus populi mei ego percussi eum, Rom. 8. Proprio si-
suum hio suo nō pepercit &c. Hunc, inquam, persecuti sunt augentes dolorem
dolori, & gaudentes in malis alienis. Ista est peruersitas impiorū, ista
est tentatio piorum, ut illi grauius scuiant, dum hi à deo derelicti uiden-
tur. Tunc enim post omnem afflictionem grauius pugnantes corda nostra,
dicunt, Non est salus ipsi in deo suo. Sperauit in deo, libret cum nunc,
si uult. Alios saluos fecit, seipsum saluum facere nescit. Prædicauit mul-
ta de fiducia in deum, dum omnia humana damnauit, ubi nunc est ergo
gia illa doctrina? Iam palam uidet mundus seductorem fuisse, qui doctor
Euangelij uidebatur. Sed horum iudicium sequatur. Appone, inquit, ini-
quitatem super iniuriam eorum, id est, derelicti à te, ruant exercitati
sciere in scelus, ut impleant mensuram patrum suorum. Matth. 5. 27.

Impotētia De quibus. 1. Tessalon. 2. Deo, inquit, non placent, & omnibus dominis
bus aduersantur, qui obſtruunt nobis, ne loquamur gentibus, quo saluifi-
ant, ut explent peccata sua semper, peruenit autem in illos ira in finem.
Et non intrent, non ambulerent, uel non conuerterent in tua iustitia, id
est, nunquam credant, nam fides est iustitia per deum, uiles negari tali-
bus remissionem peccatorum. Id quod intellige, quemadmodum supra
diximus, ne hic ponamus multis conscientijs laqueos. Qui ueniam ex
corde rogare potest, agat deo gratias, qd in illam sententiam nunquam inci-
dit ut cunq; persecutus est uerbum in ignorantia. Quod uero dixi, ap-
tius sequitur, qudm ut negari queat, delectantur de libro uiuentium. Tam
ais, Soli electi scripti sunt in libro uitæ, quibus Christus dicit, Gaudet
quod nomina uestra scripta sunt in celis, quomodo ergo delentur è libro,
qui nunquam in eo scripti sunt? Respondeo, Psalmus ipse se exposuit
cens, Et cum iustis, id est, fidelibus, & electis non scribantur, ut hoc se
deleri è libro uitæ, quod cum iustis non scribi &c.

Nota.

Liber uitæ. Soli electi scripti sunt in libro uitæ, quibus Christus dicit, Gaudet
quod nomina uestra scripta sunt in celis, quomodo ergo delentur è libro,
qui nunquam in eo scripti sunt? Respondeo, Psalmus ipse se exposuit
cens, Et cum iustis, id est, fidelibus, & electis non scribantur, ut hoc se
deleri è libro uitæ, quod cum iustis non scribi &c.

Ego sum pauper & dolēs, salus tua deus suscepit me. Laudabo nomen dei cū cantico, magnificas bo eum in laude. Et placebit deo super uitulū nouellum, cornua producentem & unguis. Videat pauperes & lætentur, quærите deū & uiuet anima uestra. Quoniā exaudiuit pauperes dominus, & uincitos suos nō despexit. Laudet eum cœli & terra, mare, & omnia reptantia in eis. Quoniā deus saluabit Sion, & edificabuntur ciuitates Iudææ. Et inhabitabunt ibi, & hereditate acquirēt eam. Et semen seruorum tuorū possidebit eam, & qui diligunt nomen tuum, habitabunt in ea.

Super uitulum nouellum, id est, plusquam uitulus nouellus Fe. Super bouem & uitulum. Iudææ legitur ex græco, cum sit in Hcb. Iudææ, sed nō illi referre diximus Psal. 27. Seruorum tuorum. Item, Nomen tuum, scilicet deus. Fe. Seruorum eius. Item, Nomen eius, scilicet dei.

Hic uides, qd in oībus ferè talibus psalmis, ut alibi diximus, scilicet dei *Sacrifici liberatione, posiq; uisus est dereliquisse. Ego, inquit, derelictus ab omnibus ī laudis, et affatus, à tua salute & liberatione susceptus sum, Idecirco gratias egam & sanctificabo nomen tuū, id quod placebit tibi super omne sacrificium veteris legis quando offerebantur boues & uituli producentes cornua et unguis, id est, que sunt animalia irrationalia, de quo sacrificio, supra hæc diximus, uel Psal. 49. &c. 50. &c. Sacrificium laudis deo placebit, non quicquid externe hypocrisis molitur.*

Videant pauperes &c. Se non solun ex audiū dicit, sed & oīs pauperes atq; eosdem simul gaudere, quin & omnem creaturam, ut congrauetur, provocat, quod iam noua Sion, nouæ ciuitates Iudæi, confitens se deū populi, sive Iu. & i. confessionis dei, edificabuntur sub oī celo, illuc inhabitabunt pauperes hereditate æterna, & filii seruorū dei, id est, qui à seruis dei per euangelium deo sunt geniti. Ifstud enim est salua ri Sion, edificare ciuitates Iudææ, & inhabitare et gignere filios deo, præ dicare euangelium, ut credatur deo, & edificantur muri Hierusalæ, Psal. 50. ut fiat ecclesia sanctorū, in qua deus habitet in æternū. Hæc dico, ut pīces, quo pertineant psalmi de Christo, nempe ad oīa Christi membra que

COMMENTARIUS POMERANI

quæ salutē consecuta sunt in Christo, qui nobis mortem et inferos dūcūt. Videant, inquit, pauperes i. adflicti, tentati et desolati hanc misericordiā, et latēnur se in me liberatos, et bene sperent in omniūtione. Sicut enim pater me nō deseruit, ita neq; ipsos deseret. Querite tantum uos pauperes deū, et uiuet anima uestra, non moriemini, non peribitis in tentatione, non condemnabunt uestra peccata, querit tanq; credite et inuocate quid hoc aliud est, quam q; iustus ex fide uinit! etc.

Reductio

Ne de carnali Sion et Iudaea hoc intelligantur, praecedētia probat ex captiuū Nam illa habitatio facta est deserta, ubi cū templo omnia Iudeorū sacra tate hac perierunt. Nihil ergo est, quod ex hoc loco sperare possint Iudei se in suū Iudeorū. reducēdos, nisi secundū Paulū credant in Christum. De reductione et cœdificatione spiritualis Sion, potes quoq; legere Esaias. 60.

PSALMVS LXIX.

Titulus. (προσκλητος) Ad reminiscendum.

Id est, ut nostri reminiscatur deus. Aliud dixi Psal. 27.

S V M M A. Christus et membra eius petunt liberari ab aduersariis per deum, quem solum norunt protectorem.

D Eus in adiutoriū meū intende, dñe ad adiutoriū me festina. Confundantur et reuertantur qui querunt animam meam. Auertantur retrosum et erubescat qui uolunt mihi mala. Auertantur statim erubescentes qui dicunt mihi, euge euge. Exultent et latētetur in te oēs qui querunt te deus, et dicant semper, magnificetur deus qui diligūt salutare tuum. Ego uero egenus sum et pauper, deus adiuua me. Adiutor meus et liberator meus es tu, domine ne moreris.

Auertantur statim et c. Fe. Reuertantur super uestigia confusione. Id est, insequuntur et obseruat me, ut me alijs traducant et confundant, quod mibi intentant, ipsi luculentur, persecundo querunt ignoriam meam, retroacti incident in eam et c.

Quid atimet clara uerba interpretari, quæ etiam uides Psalm. 33. Cæterum quid spiritus hic postulet pro sanctis, ipsa tentatio datur.

PSALMVS LXX.

Titulus nullus in Hebreo, licet apud Graecos tituli inuenias.
 SVM M A. Christus orat, ne derelinquatur in manibus aduersario-
 rum, et præcipue ne deseratur in tempore senectutis. Christus in sua car-
 nis inuenit ad caniculam, sed pro membris orat, et pro senectente ecclesia, Christus
 in quaem sumus, quando exultante fide abundat iniunctas, refrigerescit chari-
 tes militum. Atque hic uides, quod Christus ne languescentem quam in ecclesi-
 a uult derelictam. Hanc interpretationem indicat, quod sequitur: Ne,
 inquit, derelinquas me, donec annunciem brachium et c. Quis enim om-
 ni generationi, que usque in finem seculi uentura est, praedicat brachium
 de potentiam, iustitiam, et magnalia dei, nisi Christus?

N te domine sperauit non confundar in æternū,
 in iustitia tua libera me et eripe me. Inclina ad
 me aurem tuā et salua me. Esto mihi in deum
 protectorem, et in locum munitū, ut saluum me
 facias. Quoniam firmamentum meum et refugium
 meum es tu. Deus meus eripe me e manu peccato-
 ris, et e manu contra legem agentis et iniusti. Quo-
 niam tu es expectatio mea domine, spes mea a iu-
 ventute mea. In te confirmatus sum ab utero, a uen-
 tre matris meæ tu es protector meus. In te laus
 mea semper, tanquam prodigiū factus sum multis,
 et tu adiutor meus fortis. Impleatur os meū lau-
 de, ut laudē gloriā tuā, tota die decorem tuum.

Eftombi etc. Felix, Esto mihi in rupē fortitudinis, ut ingrediar iugi-
 nr. Precepisti ut saluares me, quoniam rupes mea et munimentū tu. Esto,
 inquit, mihi rupes fortis, hoc est tutum asylum, ut ingrediar in illud iugi-
 nr, id est, semper ibi tutus sum sub umbra alarū tuarū. Praecepsisti, ut salua-
 re, id est, tuū verbū babeo, quo promisisti salutē, quod fallere non potes, atq;
 duxi verbi fiducia te inuoco etc. Inuisti. Felix, Violenti, id est, nullo iu-
 ni, sed solo furore agētis et violētia. A uentre matris meæ tu es protec-
 tor mens Fe. De intus in matris meæ extrabes me. De hac fide prouid-
 entiae dæ erga nos, vide et Psal. 21. Impleatur et c. recte quidem, sed
 huius ex Heb. sic. Repleatur os meū laude tua, tota die gloria tua.

A a

Qu

COMMENTARIUS POMERANI

Oratio fi- Qui ex solo deo pēdet, & iustitiam nō agnoscit humanā, bæc orat in
dens deo. tentatione, quando adegit manus impij, manus contra legem, id est, verba
dei agētis ei iniusti, id est increduli, ut uel violētia extēra, uel persuasōe
maligna abducat à uero. Hic posset aduersarijs esse gratus, qui qd pre-
dicaret de deo, modo aliqd tribueret hypocritis iustitiarijs, reliquijs pba-
riseis, id qd nō potuit Christus, neq; potest pīu cor, quod dicit: Tu es expe-
Verba ue- ctatio mea, id est adiutorū quod expecto, tu es spes mea à pietro, tu suspi-
ræ fidci. taculum māu à natuitate, qui et ex utro matris mēce i lucē hāc paci-
fi, qui nescientē curasti i latēbris uteri, nascēti adficiisti, et pūdisti, māibili-
ter q; seruasti in hāc usq; horā, me nihil tale quid uel meditans, tu scilicet
nūc deseres te querēnē & inuocanē, maxime cū etiā bæc quā patior,
necessitas mībi ueniat propter te tuumq; uerbum? Beatus qui sis sentit.

Christ9 p In te uel ad te laus mea semper, non noui aliud magnificari quām,
digū cum qui nūbil aliud habeo, in quo sperē. Tanquā prodigium factus sum multis.
suis.

Aly admirātur doctrinā mēd, conuersationē, miracula et opera pia. Aly
ut mōstrū quoddā ludibrio habet et ostētui, quē admodūl alib. Oēs uidēs
me, deriserunt me. 1. Corin. 4. Spectaculum sumus facti, & mundo &
angelis & hominibus. Sed tu deus adiutor es, & fiducia mea fortis, il-
lic ut pos̄im, ne quid mībi arrogem, bie uero ut non cedam, & im-
pati succumbam. Volunt aduersarij, ut à laude tua cessem, id est, à con-
fessione nominis tui, siue prædicatione uerbi tui, sed te obsecro, ut impleas
os meum laude, ut prædicem gloriam tuam & decorum tuum, contra
omnem gloriam carnis, & hypocrisum humana nam, uel iniurias portis in-
ferorum. De hac laude uel laudatione plura in sequentibus. Sic & Paulus Ephe. 6. uult pro se omni diligentia orari, ut detur ei sermo in oper-
atione oris &c.

Ora ut
pos̄is
prædica-
re.

Ne proticias me in tēpore senectutis, cū deficiet,
uirtus mea ne derelinquas me. Quoniā dixerunt
inimici mei mihi, & qui custodiebat animā, cōsul-
tauerūt simul. Dicētes, deus dereliquit eū, perso-
quimini & comprehendite eum, quoniam nō est
qui eripiat. Deus meus ne elongeris a me, deus
meus in auxiliū meum attende. Confundantur &
deficiant calumniantes animā meam, induantur
confusione et reuerentia, qui querūt mala mībi.

Scendens

Sentius Christi quæ sit, supra diximus. Et nobis orandum ne defera. 5 enectus
 ut ab eo, qui hactenus ab utero matris nō defrui etiā peccates, ne pe- Iuuentus
 nam in senectute, cū languscere cōperint uires nostræ. Est et iuuentus
 et sanctus spiritualis illa dum Christo renati seruemus spiritu fidei et
 confessionis, bæc uero dum uel ignavia uel persecutione tedio uerbi affi-
 ciunt, et incipiant timere homines, et negligimus uel nō audemus
 predicare gloria dei, et inclinamur ad hoc, ut ruamus, ut faciamus ali-
 quod Euāgl̄io sc̄dalu, id qđ oībus uotis expectat aduersarij ueritatis,
 non minus quam Moabitæ expectabat, et diligenter ad consilium Balaam
 impij prophetæ curabat, ut caderet prohibita sc̄ortatione Iſraelitæ, Nu-
 ne. 25. et 31. Hic orandum, Deus ne derelinquas me. Quoniam inimici mei
 dicunt mihi, id est, de me, et consultauerūt, oīaq; callide egerunt contra
 me, qui diligenter me obseruabat, dū putabant me deficere, et iam trepidi-
 dum uidebant multos à me recedere in persecutiōe, qui me anteā audie-
 bat. Iam, inquieti, trepidat, iā diffidit causa suæ, iam deus non est cum
 u, iam nemo ei adberet, qui posset nobis præualere, iam agamus rem no-
 stram et. Vide quo se lector hic desperatam aduersarij Euāglij ma-
 liam. Qui enim fatentur deum dereliqueris illum qui cātauerat gloriam
 daquid aliud dicunt, quam deum in hac causa fuisse cū eo? et tamē per-
 sequi non tam hominem, quidam etiam non uerentur. Istam ne putas esse
 blasphemiam in spiritum sanctum, de qua diximus psal. 68.

Aduersa-
rij gaudet
de pecca-
to nostro.

Deffera-
ta malicie

Ego autem semper sperabo in te, & adiiciam sup-
 omnē laudē tuā. Os meū annunciat̄ iustitiā tuā,
 tota die salutē tuā. Quoniam non cognoui literatu-
 ras, introibo in potētia domini, domine memora-
 bor iustitiae tuæ solius. Deus meus quæ docuisti
 me a iuuētute mea, & usque nūc annūciabo mira-
 bilia tua. Et usque in senectā et seniū deus meus
 ne derelinquas me. Donec annūciem brachiu tuū
 generatiōi omni quæ uētura est. Potētia tuā et ius-
 titiā tuā deus, usque ad altissima quæ fecisti ma-
 gnalia, deus quis similis tibi? Quātas ostendisti
 mihi tribulationes multas & malas, & conuer-

A a z sus uiuisci

COMMENTARIVS POMERANI

sus uiuificasti me, et ex abyssis terræ reduxisti me
Multiplicasti super me magnificentiā tuā, et con-
uersus cōsolatus es me, et ex abyssis terræ iterum
reduxisti me. Etenim ego cōfitebor tibi in popu-
lis domine, in uasis psalmi ueritatem tuam deus.
Psallam tibi in cithara sancte Israel. Exultabūt la-
bia mea cum cantauero tibi, et anima mea quā re-
demisti. Insuper et lingua mea tota die meditabi-
tur iustitiam tuam, cū confusi et reucriti fuerint,
qui querunt mala mihi.

*Quoniam nō cognoui literaturas. Fe. Certe nō cognoui numerū, salutē
laudis et præcātiōis meā. i.nūq̄ cessabo, nūq̄ putabo me satis fecisse Et.*

Vas. *Ex abyssis terræ iterū reduxisti me, nō repetitur i. Heb. quēadmodū
in Græcis. In uasis, id est, in instrumentis. Idicma Hebreū est, ut uasa
pro instrumentis accipiantur. Fe. In instrumento Nabli.*

*Cōstātia fi-
glorū tuā, tamē ego habēs in me testimonium spiritus, q̄ sum filius tuis
nūq̄ sperare desinā, nūq̄ adiudicare ad oēm laudē tuā, Et porrò predicare
iustitiā tuā. Quoē sola fides, cōtra iustitiā humanaā et hypocrisiū, et pre-
dicare salutē tuā, q̄a uana est sal⁹ boīs, et quicqd humanae uires possim.*

*Euāgeliū
nō litera,
sed spūs
est et uir-
tus dei.*
*Quomodo enim possum nō fateri (id quod impij hoīes fieri posse arbitran-
tur) qđ caro et sanguis nō reuelavit mibi, sed tuo spū magistro didicis. Ad-
mirantur Iudæi Ioā. 7. quomodo Christus sciat literas, cū nō didicerit, sed
desinat admirari, cū et qui tota uita literis incubuerūt, omniq; humana
eruditioē docti sunt, ut Moses, ut Paulus, cum ad dei uerbū uenient, non
agnoscūt literā, quā potest et animalis homo uidere, legere, scribere, audi-
re, nō tamē intelligere, quae dei sunt, nisi spū innouatus spūalis sit, et in
primis Euāgeliū nō litera, sed spūs est, nō uultus Moysi tectus uelutini,
sed uultus Christi reuelatus à patre et filio et spū sancto. 2. Cor. 3. Alio
go, Ideo sperabo, ideo annūciabo, q̄a sum doct⁹ à te, nō cognoui literā
in hac tua doctrina spūs, introibo, uel p̄ḡ in potētia domini, euāgeliū
enī est uirtus dei, et nō est in sermone, siue uerbis, sed in uirtute, idcirco
nihil aliud prædicabo, quā solā tuā iustitiā, qua tu iustificas ipios gratis,
sine operibus nostris, quae opa sine tua iustificatiōe sunt mera hypocrisiū.
Tu docuisti me mirabiliter à iuuētute mea, etiā quādo ignorabā te docu-*

docuisti, in quas usq; nūc mirabilis, quæ caro et mūdus capere nō potest
 ut ea prædicabo, ut ministerio uerbi mei tuū sp̄us descēdat quoq; doctor
 in corda aliorū. Tu uero ad hoc cooperare mūbi usq; i finē mūdi, sine quo
 nūl possum, ut poſsim prædicare oībus hoībus, etiā uētūris usq; ad nū
 di cōjummatiōne brachii tuū, potētiā tuā, iustitiā tuā, nō uires, nō iustitia
 humana, sed Christū tuū, et opa quæ tu fecisti, humano ingenio non cōpre
 b̄sq; mirabiliter et cōdīs et cōseruas uniuersa, et præcrea in electis
 operis salutē, et in reprobis iudiciū, hæc opa prædicāda, nō opa huma
 nallaz. Christū q minister circūcisiōis prædicauit Iudeis i carne, gēti
 bus i carne mortificat⁹ prædicat sp̄i i electis prædictorib⁹ usq; ad mū
 dīfūe, Pet. 3. et. 4. Quātas ostēdisti etc. Sæcūlū tētatiōibus erudiūtur. Probatio
 et ex semel atq; iterū deuictis tētatiōibus fortig fidere disceūt, sentiūt enim spem, Rō-
 menum uiuificari, posiq; abducti sunt i mortē, quasi auerso deo, reduci ma. 5.
 posquā deducti sunt i inferos quasi desperaturi. Hæc est magnificētia
 ita quā uidimus in Christo capite nostro, bāc ipsam subinde uidēmus &
 in nobis, dicitur plena resurrectiō i nobis cū Christo cōpleteatur. Quapro-
 pri liberatio a morte et inferis psallēdū deo, nō hypocritice, sed gaudio
 sp̄is i uerba cōfessiōis et prædictiōis iustitiae dei exūdāte, ut uideāt, in-
 tibetq; q; ueritatē oderūt etc. Sæcūlū in uocatiō legēdū est, ubiq; ferè Sanctus
 in plānis, ut alibi diximus, abusi sunt Græcīscriptores o pro i, ut non Israēlis.
 bōbes nominatiū et uocatiū differētia, nisi ex sentiētia. Dicitur aut̄ deo,
 sanctus Israēl, sive Israēlis, i. sanctificator Israēlis, sive sanctificās Israēlē
 id est populu suū, quæ ad modū et iustus dicitur et iustificās, uiuens et uiuifi-
 ciū etc. Ipse enim est ipsa sanctitas, uita et iustitia etc. Sic Esaīe. 47. Re-
 lēptor nōst̄r dominus exercitū, nomen illius, Sanctus Israēl.

PSALMVS LXXI.

Titulus. Salomonī.

S V M M A. Salomon rex Israēl prophetat de regno Christi incarnati,
 id quod clarius est, quam ut negari posset.

Deus iudiciū tuū regi da, & iustitiā tuā filio
 Dregis. Ut iudicet populu tuū i iustitia, et pau-
 peres tuos in iudicio. Suscipiat mótes pacē
 populo, et colles iustitiā. Iudicabit pauperū, et humiliabit calūnia-
 torē. Et pmanebit cū sole, et i cōspectu lunæ in ge-
 neratiōe generationū. Descēdet sicut pluuia i uel. A a. 9

COMMENTARIUS POMERANI

Ius, et sicut stilla stillas sup terrā. Oritur i diebus ei⁹ iustitia, et multitudo pacis, quo usq; auferatur luna. Et dñabitur a mari usq; ad mare, et a flumine usque ad terminos terræ. Coram eo procedet Aethiopes, et inimici ei⁹ terrā lingēt. Reges Tharsis & insulæ munera offerēt, reges Arabū et Saba dona adducēt. Et adorabunt eū oēs reges terra, oēs gētes seruiēt ei. Quia liberauit pauperē apostente, et inopē, cui nō erat adiutor. Parcet paupiri et inopi, & aias pauperū saluas faciet. Ex usura & iniuitate redimet aias eorū, et honorabile nō mē eorū corā ipso. Et uiuet, et dabitur ei ex auro Arabiæ, et adorabūt de ipso semp, tota die benedicēt ei. Erit firmamentū in terra, i summis montiū: sup extolleetur sup libanū fructus eius, & flos rebūt de ciuitate sicut fœnū terræ. Erit nōmē eius benedictum in secula, in conspectu solis permanet nomen eius. Et benedicentur in eo omnes tribus terræ, omnes gentes beatificabunt eum.

Et permanebit cum sole, & in conspectu lunæ, significat nō aliud nōnum, aut huius Christi regna translationem expectandam, dum interim durat hic mundus, & hæc huius mudi lux, ideoq; hoc regnū eum fore, id quod & infra dicit: Donec auferatur luna. Et iterū, In conspectu solis permanet nomen eius. Fe. aut sic, Timebit te cū sole, & in conspectu lunæ, id est, te deum timebunt pauperes, & filii pauperū, & patrē, per hunc regem & filium regis, donec sol & luna durauerint.

Descendet sicut pluvia in uellus. Fe. Descendet sicut pluvia super barbam rescatā, uel sup tōsum. Verū quicquid inde feceris, idem vocatū est, quod in historia Gedeonis uellus legis ex Heb. Iudicū. 6. A potēte. Fe. Clamanter. Parcet. Fe. Miserebitur. Ex usura. Fe. Ex fraude.

Et honorabile nomen eorū corā ipso. Græci transpositis pronomina nūc legūt, Et honorabile nomen eius coram ipsis. Fe. Et preciosus tristis eorū in oculis ipsius. Erit firmamentū. Fe. Erit multiplicatio frumentū. Nos

q[uod] q[ui] librariorū nostrorū culpa, q[uod] firmamentū pro frumento legimus
q[uod] Greco[r]ū trāslatorū. Sugextolletur super libanū fructus eius. Fe.
tinet uelut libanis fructus eius. Erit nomē cōc. Fe. Erit nomen
i[n]s in eternū, ante solē perseverabit nomē eius, & benedicentur in ip-
sonnes gentes beatificabunt illum.

Adverte q[uod] quāuis hic multa dicatur, que p[ro]p[ter]int imponere Iudeis
quasi ista dicantur de Salomone secundū magnificentia et gloriā eius, que
legunt in historiā. 3. Reg. 3. 4. ct. 10. & in. 2. Para. Tānē si cōtextū iude
us de eo intelligere nō licet. Vix enī umbra illa gloria Christi regni fuit,
peradmodū et figura Christi erat, quando adhuc auit templū illud Hie-
rolymianū orbi celebratū, secundum prophetam. 2. Reg. 7. Atq[ue] ideo
tra finem uite, Salomon fuitissimus factus est, & inglorius, et regnū
i[n] pace amissus, ab aduersarijs turbatū est, ut legis. 3. Reg. 11. Et præte-
nuit est. 4. Reg. ult. tēplū destrūctū, & tandem sub Romanis ita ua-
scutū secundū uerbum Christi, ne lapis quidem māscrit super lapidem
ne putarentur illae prophetae in illo Salomone, & in illo templo comple-
te, quanquam et ipsa prophetae uerba manifeste aliū significet, quām illā
Salomonē, sic enī babent: Cū rōp[er]li fuerit dies tui, et dormieris cū patri
bus tuis, iuscitabo &c. Ad b[ea]tū. Quod hic uidetur alludere ad historiā
Salomonis, Reges Tharsis et insulæ etc. lōge post Salomonē prædixit ad
hic futurū Esa. ca. 60. Quare libēter dabo. LXX. Interpreibus, ut adscri-
ban hunc Psalmo Titulū, In Salomonem psalmus, modo detur mihi uerū
bunc esse Salomonem id est, pacificū Christū, de quo Cant. 3. Egredimini
filie Sion, & uidete regem Salomonem &c. unde Christus dixit: Ecce
plusquam Salomon hic. Nos ex titulo dicimus Salomonē bunc Psalmum
sicut de Christo, si quis nobis dicit, ut psalmi sint illorū, quibus inscribūtur.

Psalmus
nō est de
Salomone

O[ste]s reges
adoratur
Christum
qui sunt.

Nō est autē negligentū, p[ro] ubi precatur Christū uenitū, sic quoq[ue] di-
cunt sacerdotes mones pacem populo, et colles iustitiā. Vbi quis nō uidet
montes & colles metaphorice dici, alicui quid montibus cum pace, et
colibus cum iustiā. Sunt ergo montes, quos postea dicit reges, et colles
quis dicit populos, o[ste]s gētes, p[er]uperes, filios pauperū, corā mundo qui-
tē pauperes & humiles, ceterum corā deo colles, id est, exaltati à terre
nō per dei iustitiā, de quibus dicit: Et honorabile nomē eorum corā ipso.
His mātibus precatur, ut suscipiant pacē, sed nō sibi solis, uerū populo, ut
populus sub eis pace fruatur, et collibus ut suscipiant iustitiā, ut iustitia
ingentur. Que pace et iustitia uenit oībus regnū, que Christū suscep-
tū

COMMENTARIUS POMERANI

¶. Pax quidem etiam bellarū aliquandiu sub Octavo Augusto et Tiberio, cū Christus rex pacis agebat in terris ministriū circūcisionis strat. Sed uix umbra erat illius pacis, quā Christus dare uenerat, quemadmodū et umbra huius pacis olim fuerat illa inconstans pax sub Salomonē. Christi pacē interpretatur angeli Christo nato carnetes: In terra par, hominibus bona uoluntas, de qua pace proprie loquuntur prophetæ, Esa. 2. Micheæ. 4. ut maxime illam temporis illius pacē externā, uelut buis ueræ pacis exterrnum signum non excludant, ut uiderent etiam carnales oculi aliquid noui beneficij terris præstū, nō certe per Augustū, sed qd ignorabant per Christū mundi autorem. De conuersis ergo regibus loquitur, et populis qui pacem Christi et iustitiam dei suscepérunt. Quos nō tam reges mundi intelligo (qua non multi nobiles secundū carnem sunt electi). Cor. 1. Et regnū Christi non est de hoc mundo quam reges spirituales, qui constituti sunt principes super omnem terram, Psal. 44. qui psal. 46. dicuntur principes populorū, et fortes terræ. Principes enim mundi prædicuntur aduersari Euāgelio, Psal. 2. et Psal. 47. Sunt autem hi spirituales reges et principes Euāgelistæ sue prædicatores et singuli doctores in singulis regionibus mundi et ciuitatibus, ubi deus eis committit usq; in finem mundi, qui cum illis, quos fidei uerbo ad dñm convertunt, et glorioso triumpho ē regno tenebrarū, in regnū lucis transfrū id est, cū spirituali populo (ne hic cogitemus larvas mundanas) seruunt Christo, se suaq; offerentes. Hi sunt qui in Euāgistica parabola de pecunia et talentis acceptis, luera domino referentes, constituitur alij supra quinque, alij supra decem ciuitates, de quibus possunt gloriari, quemadmodum Paulus, in die domini nostri Iesu Christi, et præterea intrant in gaudium dñi sui. Atq; ita telligo in oībus pp̄betijs, quæ loquuntur, qd regna servient Christo, qd Christi tempore ex oībus partibus orbis ueniēt in Sio, et reducetur dispersus Israēl etc. de regibus sc̄z spiritualib⁹, et populo spirituali, et Sio spirituali etc. quodq;dē regnū Christi est spiritual. Vt nūbil agat Iudeus, se ex ista nouissima captiuitate reducendos putant, quod erroris ex aliis scripturis intelligere possent, quæ dicunt carnalem populū reiectum et spiritualem electū. Sic dilatationem ecclesiæ legis, Esa. 49. et 60. Et plausibile quidem est, quando de omnibus rebus secundū sc̄di patitiam conuertendis talia interpretamur, sed hanc quam dixi intelligentiam requirit scriptura, et hic psalmus. Christus enim hic dicitur, hunc et rex pauperū, liberator oppressorū i. illorū, qui peccato, lege et morte capi-

ut capti tenebantur, ut diximus Psal. 67. Vnde Esa. 9. Iugum oneris ei
us est. Videamus igitur ex psalmo Christi regnum.

Pater omne iudicium dedit filio, ut qui credit in Christū, non ueniat Iudicium et
iudicium, sed habeat uitam æternam, Iobā. 5. dedit quoq; omnem iustitiam iustitia
an, ut nemo iufificetur, nisi per filium, ut eadem uerba habent. Et Iob. 8. Si sunt Chri
stini vos liberaverit, uere liberi critis. Iudicium legis in Christo cessat, sibi.
Ephes. 2. Col. 2. Et iustitia legis externa hypocritis est, quæ est in Christi
fo uita et sempiterna, Danielis. 9. Christus ergo habet iudicium et iu
stitia, non solù quibus suos protegit, et aduersarias potestates deiicit in sua
persona, ut solù putant, qui non uident regni Christi uirtutem, et in eo dei
potentiam, sed etiā quibus, quotquot in regno eius sunt, facit homines recti
iudicij, ut possint iudicare de oib[us]. 1. Cor. 2. siue bonis siue malis, non enī
ignorantia bona voluntatem, neq; nesciūt Satanæ astutias, probant spiri
tu[m] ex deo sunt, ut non uelut parvuli circuferantur. omni uento doctrinæ
et humana stirpora suscipiant pro odorato balsamo puri uerbi dei,
quæ et tandem cum Christo diabolum regnūt, totum impiorū igni adiudi
cunt semper. Facit et Christus homines sui regni iustos, ut nemo
in eius regno sit, qui non sit iustus imputatione dei per fidem in Christum
Ro. 4. Quandoquidem iniqui regni dei hereditate non possidebunt. 1. Cor.
6. Ephes. 5. Vides itaq; quid sit quod Christus in scripturis est ille Melchise
de, id est rex iustitiae, et rex Salem, id est, rex pacis de qua statim au
diemus. Cum igitur bac[u]t ita habeant, quid miseri homines nobis arroga
nt iudicium et iustitiam, qui animales homines sumus, non intelligentes
que dei sunt, et omnes iniqui, et in iniquitatibus cōcepti, et in
peccatis in h[oc] mundum editi? Nemo uerum iudicium habet, nemo ueram
iustitiam, nisi qui fuerit in Christo, qui factus est nobis a deo sapientia, iu
stitia et cetera. Hoc scilicet est, quod alijs uerbis dicitur psal. 66. Iudicas po
pulos in æquitate, et genites in terra dirigis. His armis id est, iudicio
et iustitiae, non munitionibus muratis, aut armis carnalibus Christus iu
dicat, id est, iudicio protegit populum dei, id est, credentes, et pauperes dei,
ut q[ui] mortificatio oib[us] ex solo deo pendet, et filios pauperum, id est
quos illi uerbo crueis genuerint deo, et humiliat, deprimit et condemnat
calumniator, id est, diabolum, peccatum, mortem, legem, et quacquid nos accusat
cora deo, postquam conuersi sumus ad Christum (quia iniuste accusat iam per
Christum iustos) ab ipso condēnatur, et iudicatur ius accusandi non habere. Calumnia
Ad hoc uero opus erat principibus et regibus, qui spū Christi feruientes, bel
ator.

COMMENTARIUS POMERANI

Suscipit
C.

Tu idcirco aduersariis placibus, et pacem nunciarer populo dei. Sicut autem modi
striae uerbi missi per orbem, usque ad finem mundi, sive extremum dæ, quod patet suscipitur
a deo. i. Euageliū Christi, sed populo. i. ut populo pertinet et nunciat, quemadmo-
dui scriptum est. Quoniam speciosi pedes euangelizati bona, euangelizatum pacem.
Sed frustra patet susciperetur populo, nisi esset aliquis populus, qui ista pacem
afficeretur. Vnde addit: Et colles ipsi populi suscipientes nuncium pacis, suscipi-
ant iustitiam. i. iustificetur fides uerbi euangeli, sive pacis nunciatæ. Fides enim
ex auditu, auditus autem per uerbum dei, et ex auditu fidei suscipitur spiritus, Gal. 3.

Descendet.
Orietur.

Miraculum
Gedeonis.

Et permanebit cum sole et cetero. Significat non aliud regnum huius regni sub-
rogandum, donec hic mundus durauerit. Regnum uero hoc descendens est
in celis, uelut pluvia super terram, ut produceretur iustitia et pax eterna
secundum illud Psal. 66. Terra dedit fructum suum. Verum non praeter
undum est, quod adfert similitudinem. Sicut pluvia in uellus, quo indicatur
duplex illud Gedeonis miraculum, Iudicum. 6. non solum Gedeoni sed etiam
certum uictoriae futuræ signum, sed etiam longinquius quiddam porten-
dit. Pluvia descendit primus in uellus, terra circumquaque manente arida,
quando Christus uenit ad Iudeos solum, dicens: Non sum missus nisi ad
Iudeos et ceteros. Postea glorificatus, descendit spiritus, sicut stilla uel pluma filii
super terram undiquaque, solo uellere manente arido, quando derelicta ob-
perfidiam Iudea transiuit ad omnes gentes.

Rex super omnem terram Christus. Iudei sunt oia regna terrae, sive Iudeorum sive gentium. Dominabitur,
inquit, a mari salso, usque ad mare magnum, id est rex erit totius terre
Christi. Iudeorum, lege Nu. 34. a flumine, scilicet Euphrate. i. ab oriente usque ad ter-
minos orbis terrarum, hoc est, rex erit omnium gentium. Sic angelus Luke 1. s.
ex Esa. 9. repetit: Dabit illi dominus deus sedes etc. Idcirco in hoc psalmo Christus
dicitur rex et filius regis, id est, uel dei uel Davidis. Filius autem Da-
vidis in scripturis vulgo dicitur et est, Ro. 1. Qui factus est circa semini-
ne David secundum carnem. Addit ergo de gentibus uicinis Iudeis, i. quas pri-
mum dilatatum est regnum Christi, sicut et dictum Psal. 67. Venient legatus Aegypto et cetero. Coram eo procident Aethiopes, nimiri adorantes. Et inimici
eius, id est, illi qui ante erant increduli, lingunt coram eo, id est, uenerans
de osculauntur terram, quemadmodum et Esaias prædictus cap. 60. loci
pedum meorum glorificabo, et uenient ad te curia filij eorum, quibus
miliauerunt te, et adorabunt uestigia pedium meorum, omnes qui detrahe-
bant tibi etc. Reges Tharsis sive maris, et insulæ munera offerunt, id est,
non pro

misericordiam eum regem agnoscere boies ex continentia terra, sed etiam ex
iniquis longe separatis. Esa. 42. Ponent domino gloriam & laudem eius
in misericordia nostra nunc abuimus. Nonne uel nos Germani hoc hodie uidemus, ad
quos nec in fine seculorum uenit purum Christi euangelium, & dei regnum?
Reges Arabum & reges Saba dona adducent, aurum, scilicet et ibus,
quibus illuc secundum historias abundant. Aurum enim Arabicum in precio
est, & solis est thurea uirga Sabaeis. Id quod exponit Esa. cap. 60. Oes
de Saba uenient, aurum & ibus deferentes, & laudem domino annunci
ant. Sua enim offerre est laudem domino annuntiare et sanctificare nomen
eius, dum aurum & sapientiam, & ibus, id est opinionem iustitiae, non tibi,
fidei abscribis. Et adorabunt eum oes reges terrae, conuersi ad eum, ado
rabit in spiritu, dum illi omnia referent accepta, & oes gentes conver
serunt solum iam Iudei, seruient ei, fidei & timore &c.

Quia liberavit &c. Hoc scilicet est, quartus oes reges & oes gentes
eleverunt sunt eum, quia, inquit, non oppreserit pauperes, ut reges & triu
phatores mundi, sed liberavit pauperem, id est populu sua peccata agno
uentem, & inopem, qui se uidit nihil iustitiae habere, nihil potentiae seu
arum, quem nemo potuit uiuare, illam, inquit, liberavit a potestate diabo
li, peccati, morte & inferis, atque adeo ab ipsa legi tyrannie. Oppri
muntur isti pauperes usura et iniquitate. i.e. exactio & damnatio, exi
ghatur quod reddere non poterant, quemadmodum uides in seruo qui debe
bat decem milia talenta, & quotidie crescente iniustitate, peius habebant,
ut illa mulier, que sanguinis profluvio laborabat. Tales ubi audiunt
euangelium, statim cum gaudio sequuntur Christum, ut uides de publicanis
& peccatoribus in euangelio. Diuites uero, id est sua iniustitia saturi, eti
am persequuntur, tantum abest, ut sequantur et liberentur. Sed uide hic
sententiam, cum enim omnes boies sint sub sententia eternae maledictio
nis & damnationis. Hie rex cui datus est iudicium & iniustitia solum
liberabit pauperem & inopem, solum parcer siue miserebitur pauperi &
inopi, solas corum animas saluabit & liberas reddet ab usura siue ex
actione et iniustitate, solum nomen eorum est honorabile coram ipso, hos solos
magisificabit & glorificabit. Vel, ut est in Heb. Preciosus erit sanguis
corum in oculis ipsius & magnificabit eos, nobili sanguine faciet eos, id est re
ges & sacerdotes. Vel effusio sanguinis corum erit praeciosa deo. quae admo
dum alibi dicitur, Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, qua
sideret; Tantum abest ut non omnia in pauperibus his sint gloriose,

Beneficium
Christi in
pauperes.

Parcer.

ut quod

COMMENTARIUS POMERANI

ut quod mundus maxime abhorret sit in eis coram deo preciosum.

Et uiuet, id est, non morietur iste rex, et dabitur de auro Arabiae sicut sunt reges arabū et c. et adorabunt hoīes de ipso auro Arabiae hoc regē semp.i.adorantes offerent aurū Arabicū.i. optima quæq; ipsi refrent accepta, iustitā, uires etc. et iugiter benedicēt ei. Ex Heb. autem Fr. sic legit. Et uiuet, Et dabit ei de auro Arabiae, et orabit pro eo semper, tota die benedic et ci id quod ad pauperē referre oportet, q; quotidie moritur et tamen uiuit in æternū, quia Christus est uita eius, licet cū morte iugiter pugnet. Et dabit, id est offeret Christo de auro Arabiae, hoc est, omnem sapientiam et iustitiam referet Christo accepta, ut diximus. Ecce hic ditiſimos pauperes, qui etiā si habent aurum huīis mundi, libenter Christo. i. Christi pauperibus impertiuunt. V trinq; lege. 2. Cor. 8. Et orabit pro eo. i. Christo semper, sicut Psal. 19. Exaudiat te dominus in die tribulationis et c. Hoc fit, quando orat pauper pro Christo. i. Christi corpos siue ecclesia, ut feliciter agat per deum, et à fide non deficiat, sed augetur et c. Potest et legi ex Hebræo, non solum pro eo, sed etiam ame eum, per eum, propter eum, Ante eum uel cor am eo, cōuenit cū precedētibus. Per eum oratur deus, secundū illud, Si quid petieritis patrē in nomine meo et c. propter eum oratur deus, qua n̄i Christum haberemus deum orare non auderemus et c. Tota die benedicet ei. i. Semper sancti eabit nomen eius, et gratias aget de gratia accepta, et seruēt fratribus, usuris et iniustis lucris et iniquitatē non seruēt, sed potius labo Benedicere rabiit manibus, ut præbeat necessitatē patiēti, Nā se agnoscit ab usuris, Christo. et iniquitate per Christum liberatum. Ideoq; quod beneficium effusum accepit à deo per Christum, refundet in fratrem, ut benedicatur nomen Fructus Christi in æternū. Erit firmamentum et c. Id est, fundamētū solide spiritus, salutis iam erit in terra, et hoc non in infima terra, sed in summis siue capitibus montium, ut eleuatum ad cœlestia fundamentū scias, cuius fructus extollebitur super libanum. i. plusquam libani fructus. Verum in Heb. est, Erit multiplicatio frumenti in terra in uertice montū, conciūtur uelut libanus fructus eius, uel concutietur uelut libani fructus eius. Quo alludit quidem ad fertilitatem frumenti, sed montes accipias oportet illos, de quibus supra dixit, suscipiant montes et c. Est ergo sententia, Montes illi et reges spirituales supra se portabunt abundantia frumenti, id est, panis uerbi diuini, unde decutietur à credentibus multiplex fructus spiritus, et satietas uitæ æternæ, uelut in libano, qui mons est frumentorum.

arborum fertilissimus. Et florebunt illi montes, uel certe homines de ciuitate i.ecclesia sanctorum, sicut lilia agri.

Nomen eius benedicetur in secula, neq; peribit gloria eius ē mundo, donec sol iste durauerit. Et benedicetur in eo omnes tribus terræ, ut nō ignorabimur esse illud semen, de quo Abram promissum est, Gen. 22. Vn de claris hoc infertur, oēs hoīes sive cognationes terræ esse maledictas, et Semen Abram in maledictione permanere, quotquot nō benedicuntur hoc semine. Quae er. Abram. quādā bona opera iactabit arbor maledicta, nisi benedicaris i.justifice ris in Christo ante omnia tua opera? Omnes gentes beatificabunt eum. Vt uideas hoc Psalmū cum regno Christi geniū gratiam esse cantatam. Omnes uero gentes trepo scripturæ intellige synecdochice gentes ex omnibus ordinibus et nationibus mundi, quotquot crediderint, ne soli Iudei idem gratiam sibi putent solis prædictam.

Benedictus dñs deus Israel, qui facit mirabilia solus. Et benedictū nomē maiestatis eius in æternum, et in seculū seculi, et replebitur maiestate eius omnis terra. Fiat fiat. in Hebræo. Amen & amen.

Hec omnis gloria, quæ de Christi regno cantata est, solius dei est, ut manifestetur nomen eius per Christum in æternum, et in omni terra, non solum iam in Iudea, ut ubiq; audiatur eius laus, ubi uerbū et operatus efficaciter operata fuerint, Amen amen.

Post hunc Psalmū legunt Hebræi.

Finitæ sunt orationes Dauid filii Isai.

Non quod possebat Dauidis Psalmos inuenies. Alioqui Psalmus, Dixit dominus dñs meo et c.nō esset Dauidis, cōtra uerbū Christi, Matt. 22. sed q; aliquot psalmi sequuntur Dauidi non inscripti. Atq; ex hoc potest uideri oēs præcedentes Psalmos esse Dauidis, licet alijs quandq; inscriptos, ut filiis Choræ et Asaph, q; ut aut̄, Dauid illos psalmos tradidit in illis cantados. Sed ego puto Psalmos Dauidis esse, qua Dauidi sunt inscripti, illos quoq; qui absq; titulo sunt, ut testifatur discipuli Act. 4 de psalmo secundo. Ergo finiunt orationes Dauidis, non q; oēs præcedentes sunt, sed quod quedam ex sequētibus eius nō sunt, ut in titulis uidebis.

PSALMVS LXXII.

TITULUS. Psalmus Asaph. Vide Psal. 49.

SYMMA. Hic Psalmus omni timenti deū, diligenter obseruadus est.

COMMENTARIUS POMERANI

est. Nullus enim ab hac tentatione est alienus, quia hic deseriptio uidetur
zelus eorum aut zelus contra prosperitatem impiorum, sed hic zelus error est et felicitas
contra prosperitatem sanctorum, dum deseruntur a deo in hac tentatione. Dei enim hoc est in
tatem im- dicium sive prospere uideantur agere in pietate, sive infeliciter pietate. Sed hi in
piorum. tentationibus probati, dulcedinem domini agnoscunt, dicentes et fatentes erroris
suum. Quam bonus Israël deus ihsus, qui recte sunt corde, qui uersus tomos
Psalmi summa est. Sensit et propheta Abacuc, ut scribit cap. 1. banc illa
tentatio. Et Hier. cap. 12. Verum erroris esse ostendunt, qd ei lob. 2.

QVAM bonus deus Israel iis qui recte sunt cor
de.

Recte cor
de.

Summe misericors et pius pater est deus Israël, non deo Israëlis
secundum carnem, sed oībus qui recte sive mundo sunt corde, id est ihsus quā
neque prosperitate impiorum neque infelicitate piorū seducti, non male senti
unt deo, sed placet eis ut cuncti deus oīa fecerit, et sola fiducia nō
dei contenti omnia deo relinquunt. Hoc est sententia scripturae dei in Isai
et ihsus, sed certe intentata non manebit, id quod sequentia docem.

Mei autem pene moti sunt pedes, pene effusi sunt
gressus mei. Quia zelaui super iniquos, pacem pec
catorū uidens. Quoniā nō est recusatio in morte
eorū, & firmamentū in plaga eorū. In laboribus
hoīm non sunt, & cum hoībus nō flagellabūtur.
Ideo tenuit eos superbia in finem, operti sunt in
iustitia & impietate sua. Prodibit quasi ex adipe
iniustitia ipsorum, transierūt in affectum cordis.
Cogitauerunt & locuti sunt in nequitia, iniustitiū
am in excelsum locuti sunt. Posuerūt in cœlū os
suum, & lingua eorum transiuit in terra.

Quoniam non est αγαγεύσιο in morte eorū. i. Non est alia uoluntas in
morte eorum. Hoc est sicut feliciter uixerunt, ita feliciter moriuntur, si
ui et glorioſi, et sic uiuere optarent in uoluptatibus et abundatia domus
mundi in æternū si fieri posset. Qui transiulerūt. Non est respiciens mortem
eorū, uidetur sic legisse ὅτι οὐκ εἴ τινα αγαγεύσιο τὰ αἰωνῖα τὰ
τὰ. Id est, tales non respiciunt in mortem suam, uel non respicitur in
mortem ipsorum, sed in prosperitatem præsentem. Felix. Quoniā nō sunt li
gameni

gemina in morte eorum, uel compedes i.e. dolores & afflictio. Et addit,
Quippe fortis robustus, scilicet est impius quando moritur, & est subi-
tum numeri mutatio. Nos legimus, Et firmamentū in plaga eorum, sub au-
to. Non est, id quod præcessit. i. Etiā si quandoq; inciderint in calamitatē
adama, tamen firmamentū. i. duratio nō est in ea plaga, sed subito tra-
ns. Openi sunt etc. Fel. Inuolunt nates iniquitas ipsorum. i. quia sine labo-
rō omnia possident, maculabūt carnē suā oī immundicia, Ro. 1. Ephē. 4.

Prohibuit quasi ex adipe iniquitas eorum, transierūt in affectū cordis. Id
est, iniquitatem fecerunt, ut ita dicā, uoluptuosam, quasi ex adipe prodi-
gitum iniquitas eorum quæ cum uoluptate fiebat, & fecerunt quicqd cerde af-
fiebant. Felix. Egressus est præ pinguedine oculus eorum, trans-
gressi sunt cogitationes cordis. i. Adeo pingues sunt & bene pasti, ut fa-
ciat pinguedine intumescat, & se continere nō potuerunt quin perfice-
runt quod cogitauerunt, uel etiā transgreſi sunt. i. plus affecuti sunt quæ
erūt uerani, adeo prospere succedunt eis omnia.

Cogitauerunt et locuti sunt in nequitia. i. quicquid meditati sunt, quic-
quid dixerūt dolus, uersutia & astutia fuit, & præterea calunniam de-
cuso locuti sunt, ut ait Fe. id est, ne abstinerunt quidā à mendacijs et
blasphemia i. excusum. i. deū, quemadmodū sequitur, Posuerūt etc. id est, et
utensia et terrena blasphemauerūt &c. Adde q; in Heb. nō est. In fine. Tentatio-

Sentitiā hæc. Quā bonus Israël deus ihs qui recto sunt corde, maxime ex pſperi-
impugnabit et nutabit in corde tuo, si in cruce impiorū et in prosperitate impio-
ritas impiorū reflectare cœperis. Hic cedes nisi manu dei tenearis, quē rum.
aliodū scriptū est, Prouer. 1. Auctor paruulorū interficiet ipſos, & p-
ſores flulatorū perdet ipſos, qui autem me audierit absq; terrore quæſet,
et abundantia perfruetur, timore malorū sublato. Hanc autē tentationē
biographice ſu depinxit, Ego penē ceciderā à deo dū zelau inuidia mo-
tus contra pacē & prosperitatē impiorū, quid enim eis eſſet non felix
qui tñdā proſperare moruntur, ſat habentes & opum et amicorum à qbus
non post mortē beati prædicatur et optimi uris? Et si quid trifle in uitā
quendam acciderit ſlatim abit, nulla crūm egeſtate premuntur, nullo ſola-
to carēt &c. Non laborant in iudore uultus ſui, ut alibi, etiā ſi deus fla-
gillum mihi hoībus, ut famam, inopiam, ignominiam, dampnum, ad eos
tamen nō perueniet, ut cūq; reliquis acciderit ipſi abundant. Et iccirco ſu
peribunt absq; ceſſatione cōtemnentes & ceteros quæſi uix homines, et putat
ſe ceteris meliores, & faciunt quod libet, agunt infidelitate, iniustis lu-
cris.

COMMENTARIUS POMERANI

eris, usuris, exactionibus, fr. uide, rapina, mendacijs ad boies, blasphemia ad deū, blasphemia ad dei creaturas, et prospere tamen agimi in oībus.

Si talia uidemus in mundo, nōne pluſquā mundū pius oculis uidet clericos bodie & monachos in summa tranquillitate carnis degentes, quos etiam quia præ cæteris meliores iusi sunt in uita, digniori pompa sepulchri oportet uenerari, ita ut beatus sit qui in cappa sepelitur, etiā si non sit monachus. His si quid necessitatis corporalis acciderit oīa adsunt, dum de que iuuent, que recreent, que cōsolentur, etiā multo cōmodius quare gibis mundi, ex labore aliorū saginātiur, dum cæteri in opia uim, frumenti &c. laborant, ipsi abundant. Et ea sibi iure deberi docent, quia scrunt deo die ac nocte sanctissimi uiri, & superbiunt in labore aliorum, dū se uenditare populo, suo dei seruitio, sua sanctitate, sua doctrina, & inuictum uitium uenditionē, & sacramentorum uocant dei seruitum, hypocrisim sanctitatē uideri uolunt, & traditiones humanas sue, ut Paulus uocat, doctrinas dæmoniorū uerbū dei, & talibus operiuntur & excēduntur, ut contra deum esse uidere nequeant. que uidemus hic dicimus, occulitoria deo cōmittimus. His que cūq. tentant prospere succedunt, modo fortiter audeant mentiri, blasphemare & creatorē et creaturā, illū quā fidem docent in aliud quā in deum, scilicet in opera & adiuuentiones humanas, hanc quia in alijs creaturis iustitia que solius dei est, in alijs uero iniustiam esse suadent & frē oībus persuadent dum probinent uia creaturis quas creauit deus ad percipiendum cū gratiarum actionē &c. Ita uentum efflani doctrinæ sue in nequitia, in astutia, ad circumuentiū nem erroris, Ephe. 4. & ut sua confirment non uerentur euangeliū dū & persequi & blasphemare. His dum omnia ad uota succedunt, dum magnificantur ab omnibus, dum etiam in gloria mori carnalibus oculis uidentur, quid putas quandoq. pati pios animos sibi derelictos quod die propter euangelium continxuntur, egestate laborant, persecutione patiuntur, ejiciuntur extra synagogam, occiduntur etiam ab illis qui diuunt, Nobis non licet interficere quenquam?

Ideo conuertetur populus meus hic, & dies pleni inuenientur in eis. Et dixerunt, quomodo cognouit deus? & an sit scientia in excelso? Ecce hi peccatores & abundantes in seculo, possidebunt diuitias. Et dixi, ergo frustra iustificaui cor meū, & laui

Mali inter innocētes manus meas. Et fui flagellatus tota die, et increpatio mea in matutinis.

Verba sunt in hac tentatiōe laboratis & timētis, ne per hoc scādaluū **Vanus**
mes pīj recedāt à deo, qui error quoq; est & uanus timor, nemo enim timor.
pīj, nisi filius perdītois, id est, Iudas, & is qui perire debet, utcūq; alij
alij in Christo scandalizētur. Ideo, inquit, si pīj oīa male, impīj
uidentur succidāt, q̄s cupiet manere pius? mens populū, id est, pīj, ex quo
nūmero ego sum, qui persecutionē patitur propter iustitīā, cōuertetur
in hoc scādalu, id est, deficiet ab eo quod cōepit, nempe à pietate, & dies
plū, id est, abūdantes buīs seculi bonis & uoluptate inuenientur in
aqua ut in impīj, ut fruantur ijsdē delicijs. Felix, Propterea cōuer-
tur populus eius cōcussus & aquæ pleni exprimētur illis. Cōuertetur
arpo, populus eius, id est, dei, cōcussus, id est, tētatus & persecutiōnē
populi, hoc est, deficiet populus dei in tentatione huius scādali profferita
in impīo. Et aquæ pleni, id est, plenitudinis uel pleni uasis aut calicis
exprimentur illis, hoc est, nō ariditate ut nūc peribut ī mūdo, sed oīb⁹ ab-
undant, ut impīj. Et dixerū scilicet populus meus, pro, Et dicēt id qđ
Hebreis familiare est sic cōmutare tēpora id est, qui nūc pīj sunt sic sen-
tī in isto scādalo. Qui prædicatur à nobis deus ſue excelsus ſcire oīa,
qui temere et iniusta diſpēſatiōe p̄mittit agi, ut quāto iniquiores et ma-
gneribus contemptores, tanto amplius ſint feliciores?

Vides quo perget hæc tentatio, nempe ut blasphemare faciat, et iudi-
candum iniustum qui ſic diſpēſet. Id quod horrendum eſt, & certe à
idolo, ut non mōris quod ſupra audisti, Mei autē penē moti ſunt pe-
de, & cōtudeas in qua pericula incident etiā ſancti, dum incipiūt inten-
der in ea qua uidentur, & nō cōmittunt iudicium deo. Nō enim ſolū deū
uident ſacere iniustum uel ignorantem, hoc eſt, nullum, ſed etiā omnem
ſicutare in hominibus pietatē. Id quod ſequētia indicat. Et dixi, inquit,
ille, ſic cōpīentire. Ergo ſi ita res habet, uerificauit cor meū, id eſt, fidu-
ciam ex toto corde fruſtra habui in deum, & fruſtra abſtinui ab opere
pravo & iniquitate, quā qui ſequuntur bene habent. Felix. Et laui in in-
mēlia manus meas, uide Psal. 25. ſub audi fruſtra. Et ſi flagellatus tota
die fruſtra, id eſt, iugiter crucē portauit, quā portat quotq; ot uelut pie ui-
tū in Christo, & increpatio mea qua iudicabur uerbo dei ppter pecca-
tu, uerbis hominū propter pietatē, erat uel cōcepit in matutinis, id eſt a
pro hoc eſt, tota uita ſiāt dura carni ſecundū mūdū, et hæc cīa fruſtra.

Horre-
da
tentatio
piorum.

COMMENTARIUS POMERANI

Quid queso hæc uerba differunt ab illis hypocritarū uerbis, qui ubi scitunt omnia perdita blasphemant, dicentes Malach. 3. Vanus est qui seruit deo, & quod emolumentū q[uod] euangelium præcepta eius, & q[uod] ambulauimus tristes corā domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus critarum. arrogatē cœdificati sunt faciētes impietates, & tentauerunt dei, & salui facti sunt. Sed hoc interest, q[uod] hypocritæ eadū absq[ue] remedio qui nunq[ue] steterūt. Illi autē tenentur manu dci, ut etiā cadentes non cadant, sicut infra dicit, Tenuisti manū &c. Et alibi, Cum ceciderit, non collidetur, quia dominus supponit manum suam.

Si dicebam, narrabo sic, ecce nationē filiorū tuorum reprobaui: Et existimabam ut cognoscerem, hoc labor est coram me. Donec intrem in sanctuarium dei, & intelligam in nouissima eorū. Veruntamen propter dolos eorū pones eis mala, deicisti eos dum alleuarentur. Quomodo facti sunt in desolationē, subito defeccrūt, perierunt propter iniquitatem suā. Velut somniū exurgentis domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum abolebis.

Verūtamen propter dolos eorū pones eis mala, id est, quia mālo imponunt, & hypocrisi sua boni uiri uideri uolunt, cadent in laqueū iudicij tuū deus. Verum propter Hebræū licebit interpretari nō dolos impiorū, sed dei. q.d. Tu deus decipies eos, id est, excētabis, ut nō uideat in quo periculo sunt, ut sic legas. Verūtamen ut decipias eos pones eis mala, uult rete et laqueū uel fouet ad deicisti eos dū se ascēdisse putabāt. Fe. Quippe in lubricis pones illos, deicisci illos in ruinās. Perierunt propria iniquitatē suam. Fe. Consumpti sunt à repentinis horribus.

Reduct dñs nos ex iferis, dum nesci mus inter rim, q.d. a gatur nō bīscū, sicut Petru edu xit ex car cere, A. t. Descripta tentatione describit qua ratione resipuerit per deum, dices. Si dicebam, Narrabo sic. Id est, Quādo stābā in hac opiniōne, ut sic, quē admodū dixi, pronunciarem propter hoc scandalum cōtra pietatem, quid queso aliud erat bone deus, quā q[uod] nationē filiorū tuorū, id est, omnium tibi fidentium reprobam iudicauī: id quod impium est, & animus iam borret meminisse, sed in inferno crām ubi nemo cōfitabitur tibi. Et in animū inducebā ut cognoscerē, quare ita flagelles tuos & exaltes impios, sed hoc erat labor in oculis meis, nō potia uidere & cōprebēdere tua misericordia. Oportet ergo hic uerbo et promissione dei omnibus sensibus clausis ab

peribent, & ut hic dicitur, intrare in sanctuarium dei ad deū; ubi
intendre in sanctis sanctorū; tenebræ, inquā rationis & bnius lucis
obstia, sed adeq̄ lux ipse deus, Esa. 60. ut reiectis omnibus quæ sensui
apparet, deo hac causam iudiciorū suorū cōmittamus. & sequamur uo-
luntate, quæ admodū Abramā sequebatur nesciens quo iret. Donec huc ueni-
am, & liberaberis a flusto zelo & tentatione. Hie faciet te deus intellige-
n, & intendere nō in ea quæ uides, id est, i florē impiorū, sed in nouissi-
ma corū que certe pessima futura nō dubitabis, quæ admodū seq̄tur. Qui
sunt est, ut qui paulo ante regnabat, id desolati sibi iudicio dei subito ueni-
ent super se, quod licet post centum annos, tamen subitum est quod in-
feratis uenit, quodq; præuidere non potuerūt? Defecerunt, inquam, subi-
tulat somnū deficit & euaneſcit expergefacto, quæ admodū & alibi di-
uit. Dormierunt somnium suū, & nihil inuenierunt omnes uiri diuitia-
rum manib⁹ suis. Tūc fruſtra subito uident lāpades suas extingui ſtu-
te uirgines, quæ olearū nō babent in uasis suis. Hypocrisis hic nihil erit,
dūraretur ipsa res, id est, fides. Velut ſomnium expergefacti hominis
imago ipforum ex ciuitate dei, id est, ex ecclēſia ſanctorū exterminabitur.
Ciuitate dei, in ecclēſia ſanctorū uidebatur gloriſi, & quaſi capita et
preſtimenes ceteris ſanctitate, ſed imago tantū erat ipforū, nō ipſi, by
pariſi erat, non ueritas. Iccirco ipſi non eiſcientur ē ciuitate dei, qui non
nat in ea, ſed imago ipforum, quia in ea eſſe uidebantur, tunc nihil mi-
mouidebitur in ecclēſia ſuafse, quā illi ipſi qui maxime & uel ſoli ui-
debantur. Vides itaq; lector, qua ſpecie tentatioſis fuerit hic Psalmista, &
qua accuſet in toto psalmo, nempe eos qua in ciuitate dei imaginem ſuam
uexant, & uel ſoli curae deo uidebantur. De quibus alibi Deleantur
& libro uuentum, & cum iuſtis non ſcribantur.

Quoniam inflamatū eſt cor meū, & renes mei
mutati ſunt, & ego ad nihil redactus ſum & non
cognoui. Ut iumentū factus ſum apud te, & ego
ſemper tecum. Tenuisti manum dexteram meam,
& in uoluntate tua deduxisti me, & cum gloria ſu-
ſcepisti me. Quid enim mihi eſt in cœlo, & præter
te quid uolui ſuper terram? Defecit cor meum &
caro mea, deus cordis mei & pars mea deus in
eternū. Quia eece elongat ſeipſos a te peribūt,

Nouissi-
ma im-
piorum.

Imago im-
piorū in c
iuitate dei.

COMMENTARIUS POMERANI

perdidisti omnia quæ fornicātur abs te. Mihi autem adhærere deo bonū est, & ponere in domino spēm meam. Ut annunciem omnes laudationes tuas, in portis filiæ Sion.

Felix. Quoniam aescet cor meum, et renibus meis compungar, id est, iam mutatus doleo de errore. Et addit, Ego autem insipiens & nō cognitus. Videtur insipientia dicere, qua ante uolbat esse sapiens contra deum. Verum magis accommodū est sequentibus, ut insipientia interpretetur, qua sibi iam non sapit, sed deo, que mundus insipientia est, sed deo sapientia uera. Et quod addit, Et nō cognoscit, conuenit cum eo, quod infra dicitur, In uoluntate tua uel in cōsilio tuo deduxisti me, deficit cor meū &c.

Deus cordis mei. Fe. Fortitudo cordis mei. Perdidisti &c. Fe. Penitentiā oīm fornicantē abs te. Laudationes tuas. Fe. Missiones tuas, id est, omnia ad quæcumq; misericordias meas. Vel operationes tuas, id est, nō operabor minum, sed tua. In portis filiæ Sion, non est hic in Heb. sed Psal. 9.

Hie hic ingresso tibi in sanctuarium dei, ardebit cor tuum desideriū & renes, id est, affectus carnalis, cōmutabuntur, et ad nihil rediguntur, id est, quicquid tuum est abolebitur, ut non sequaret tua sapientiam, & in cadas ab omni sensu tuo iactitatus in deū, qui istud ipsum mirabiliter in te operabitur te etiam nesciente, te nō cōprehendente consilium tuum, quod est admirabile. Obbrutesces enim, id est, stultus deo fies, ita ut nihil tibi sapias, & ut ait, deficit caro tua & cor tuum, ut sit deus sapientia & fortitudo cordis tui, & defecta impiorū prosperitate possessio et pars tua in aeternū. Psal. 25. Hie senties deum tibi propicium, & numquid te defuisse, quaque id tibi in tentatione uidebatur, & gratias ages, dices, Tu nūisti manū dexterā meā ne caderē, ne effunderentur gressus mei, et secundū uoluntatē tuā, secundū admirabile consilium tuū, deduxisti me in tentatione, ut discerē quā essē, & cum gloria iterū receperisti me, postquam uidebaris in tentatione abiecisse. Hæc gloria est, qua gratis peccatores suos, ut tu solus gloriari possis, tete oīa in nobis operatus, et non nos gloriarī, q; nostro studio aut operib; aliquid factū sit, de qua Paulus, Omnis inquit, peccauerūt, & egent gloria dei. Vides, quāta benignitas dei sit, ga nos, etiā quādo nos deducit ad inferos, ut mirabiliter reducat. Abiū ergo stulto zelo liberatus, dices, Quid mibi est in cælo &c. Nulla creatura regi in cælo nec in terrā me unquam auocabit à te. Omnis seruus

Stultū dei.
g. Cori. 1.

Gloria
dei.

¶ 100

eratio hic deseruit me, dominus autem factus est possessio mea. Recepentes a deo peribunt (ut ego perisse, nisi manus eius me tenuisset) ut maxime sibi sanctissimi et sapientissimi videantur, occidentur omnes qui dicunt, cui omnia debent, ut uxor marito derelinquit, et peribunt iudicio di omnia, in quibus homines uane cōfidunt, quacūq; specie sanctitatis fulgunt, sunt enim meretricius ornatus et hypocrisis adultera, de qua spirituā fornicatione et adulterio prophetæ saepè loquuntur. Vide Hier. 2. 3. et 4. Iccirco bona est mihi adhæcere deo marito meo, et ipso solo cōfiteor, ut reictis rationis meæ argumentis, quæ me penè abduxerat futili velo lapsum propter imaginem impiorum in ciuitate dei, annunciem oēs predicationes eius, id est, solum eius uerbum retineam, sola eius opera considerem, sola ea alijs prædicem, et non ultra stulte dicam. Frustra inquisiui conmēt et re. Vide igitur quā se brutū dixerat, quātis sapientiae diuinae argumentis abundet, et quā sapiens deo sit, qui fit mundo stultus.

Spirituale
adulterii.

Venit hæc irridēt, qui uersum primū huic Psalmi, quæ totius psalmi summa est, ignorari. Quā bonus Israēlis deus, ijs qui recte sunt corde.

PSALMVS LXXIII.

Titulus. Eruditium Asaphi.

SV M M A. Deflet populus dei captiuitatem, in quā ob peccata a deo traditus est, qui olim robusta manu dei ex Aegyptiaca captiuitate liberatus fuit. Sit interim nobis bisfloria captiuitatis Babylonicæ exēpli uice. Captiuitas de qua in fine 4. Regū, ubi postquam Israēl abducatur erat, abducitur et Iu Babylonias incisa Hierusalē cū tēplo, et erectis gentiū, ut sit, uexillis et signis ea. in locis deuotissimis, ut oīs dei cultus in aeternū cessaret. Hic captiuitati dicūt, Signa liberatiois nō uidemus, ut olim p manū Moysi et Aaron, nō est p̄pheta qui nūciet quousq; bæc duratura sint. Quāquā tūc erat Hieremias, q. dixit. 7. annis duraturā captiuitatem, ut est Hiere. 29. tamē nō credebat, cū propter afflictionē, qd enim sic abiectis satis dici potest? tū propter pseudoprophetas mēdacia pp̄betates, ut legis ibidē. Ergo hic populus ex afflictu quæ patitur loquitur dicēs: Quousq; dñe deus nos sic in hac impia captiuitate derelinques, qui olim patres miraculis toti mūndo stupis, ex Argypto liberasti? Blasp̄hemia quæ a stulto populo in nos iactatur, inflatus tuo noīe, quare si nos indigni sumus age uel tuā cauſam etc.

Quare deus repulisti in finem, iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ? Memor

Bb 3 ejfo con-

COMMENTARIUS POMERANI

est congregatiōis tuā, quā possedisti ab initio,
Liberasti uirgā hæreditatis tuā; mons Sion hic
in quo habitasti. Eleua manus tuas in superbias
eorum in finem, quanta malignatus est inimicus
in sancto tuo? Et gloriati sunt qui oderunt te in
medio solennitatis tuā. Posuerūt signa sua signa
(& nō cognouerūt) sicut in exitu supra. Quasi in
silua lignorum securibus exciderunt ianuas eius
simul, in bipenni & ascia deiecerunt eam. Incēde-
runt igni sanctuarium tuum, in terrā cōtaminaue-
runt tabernaculum nominis tui. Dixerunt in cor-
de suo generatiōes eorum simul, uenite et aufera-
mus omnia festa dei a terra. Signa eorum nō uidi-
mus, et nō est amplius propheta, et nos nō agno-
scet amplius. Usquequo deus īproperabit inimi-
cus? irritabit aduersarius nomen tuum in finem?
Quare auertis manum tuam & dexterā tuam de
medio sinus tui in finem?

Repulisti. Fe. Dereliquisti in aeternum. In superbias eorū in finē. Fe.
Ad ruinas in aeternū, id est, ut percuSSI à te ruat in aeternū. Quād etc.
Fe. Ota cōtrivit inimicus in sanctitate, ut intelligas sanctū dei esse sanctu-
rium. Et gloriati etc. Fe. Rugierū boſtes tui in medio templi tui.

Posuerunt signa sua, signa, id est, trophea & signa illuc crexerent, ut
lūt supra ianuas domorū uel templorū ubi exiit, solēt poni signa, et nō
cognouerūt q.d facerēt, nēpe impietate et cupiditate excēcati. Felix autem,
Posuerunt signa sua signa. Cognoscetur uelut adducēs superius, id est,
Impius sic acceptabatur, dū uafiat quæ dei sunt, quasi adducat aliquid te
lefie et diuinū. Quasi etc. Fe. In pplexione ligni secures, & mūc par-
tas eius uel sculpturas eius simul securi & ascījs conquassauerunt, quo
uafatio ianuarū & ornamentorū templi clare describitur.

Generationes eorū simul. Fe. Depopulabimur illos simul. Venite etc.
Fe. Cōbussérūt oīa templa dei in terra. Id quod de templo Hierosolymo-
rū intelligi nō potest. Signa eorū. Sic est in græco nunc. Veritudo ma-
lo legi ex Heb. Signa nostra, ut nō sit uerbum aduersariorū, sed afflictionis,

*M*appa indicauimus. Fe. *S*igna nostra nō uidimus, non est amplius pro
ptata & nō est nobiscū cognoscens usquequo, scilicet bæc duratura snt.

*D*emido sinus tui in finem. Fe. De medio sinus tui aufer, scilicet ma-
nus nō abscondas uelut piger in sinu, sed percutias &c.

*Q*ua captiuitas Babylonica propter peccata super populu Israēl ue-
niuita Hierusalem & tēplo incēso atq; polluto, nostra captiuitas
sunt Antichristi regno hic describitur. *V*astata est enim Hierusalē ciui-
us daūmētis & tēplū incensum & pollutū. Illud nēq; templū figura
unūtrai hanc tēpli ueri in quo babitat Christus et fūs sanctus secundū
Pauli, que sunt corpora & aīce credentiu. In hac captiuitate multi se
carū inuit nolētes educi, quia diuinijs, honorib; uoluptatibus abundat, q;
dus se caritatu timet si ad ueritatē Euāgeliū rediret, quemadmodū multi
ludovii qui domos, agros, diuinitas et honores in Babylonis regno affec-
uerant, prætulerunt ista honori terræ sanctæ, & reuerti nō cupierūt
Qui aut̄ imentes deum sentient onus peccati sui, bi suffirat cupientes
qui primū reduci ad Christi ueritatem ut cūq; omnia nostra pereat, ut
sanctificetur nomē dei hactenus pollutū et blasphematiū in genib; dicē-
tur: *Q*uare d̄ deus tuo furor in æternum reiçis oves quas tuo uerbo
passi, que iā coguntur siliquas porcorū edere, id est, siultas, & inanes
traditiones bominum ablato uerbo tuo salutifero in quo uiuit homo. Me
nor esto eccl̄siae tuae que tua fiat à principio, nēpe quam diligebas an-
te cōstitutionē mundi, Ephe. 1. & Christi sanguine redemisti, in qua sole
bus habitare, ut in uirga siue funiculo bæreditatis tute, Psal. 15. ut in mō
se sando tuo, Psal. 47. ut in ciuitate & in tēplo sancto tuo. *L*eua brachiu
tuū sup eos qui extulerunt se super sancta tua ut deiſcantur in æternum.
*M*irum quam maligna egerit aduersarius tuus i sanctuario tuo, et quā
gloriat̄ sint hostes Euāgeliū gloriæ tuae in medio solennitatis tuae, uel in Gloriātū
medio tēpli tui, ubi iam regnare uidentur, ubi anteā nihil aliud sciebatur et supbiuit
quam laus tua, id est, fides in deū, et charitas in proximū. Ereixerūt isti ex i eccl̄sia.
cœtati sua signa & titulos in eccl̄sia tua plusquā gentiles, humilitatis Signa sua
& pastoralis officij, hoc est prædicationis Euāgeliū oblii, & reuera trigunt.
Signa tantū erigunt et signis ludunt, et fallunt oculos homin̄ hypocrisi, cœterū
res ibi nō est. Nihil enim ad cœdificationē Euāgeliū uerbū agūt, sed om-
nia in destructionē, contra apostolicā Pauli sententiam, ex cōmunicantes
egregiantes, interdicentes &c. statuta facientes pro usuris, pro reddi-
tibus, pro bonore & ueneratione ordinis sacri, in blasphemiam crucis

Captiua
eccl̄sia.

Op̄. vob
eccl̄sia

COMMENTARIUS POMERANI

Christi et ueræ mortificationis, qua nos oportet mortuos esse eum Christo, ut cum eo uiuiscemur, et clamant: Nos sumus supra omnes, nobis omnes obedire debent et cetera. Cur quæso isti non obediunt deo qui extrahunt quæquā ipsi faciunt?

Carbones uastatorijs ī templo dei
Incederunt ignis in tuarium tuum o deus in terra. Ignis enim id est ardor ille libidinis et auaritiae et ambitionis nusquam magis regnat quam ubi nunc dominatur hypocrisia illa papistica. His ignis omnia ualat in templo dei. Abiecit enim Euangeliu regnante tyrannice homini constitutiones, que ligant et uexant conscientias hominum Christi saepe liberatas. Interim tamen habere uolunt pro se quod Christus dicit. Qui uos audit, me audit, quasi lupus hoc dixerit et non potius pastoriibus, quasi etiam dixerit: Qui uos audit contra Euangeliū et sentientes et docentes et pro uestris flatutis digladiantes, me audit. Audiant ut nunc quod pro Christo et pro Christi Euangeliō talia non possunt, ut enim interim alia taceamus. Christus Matt. 15. dicit: Hypocrites bene propredauit de uobis Esaias, dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me. Frustra aut̄ coluit me docentes doctrinas et manda ta hominū. Si uero Christū et prophetas non audiunt, frustra contrarie contendimus, et ceteri sunt et r̄duces et corū, qui dū neglegunt Euangeliū in etiam, ut hodie uidemus, cōdemnato, suas traditiones sub pena mortis peccati, ut aiunt, et æternæ maledictionis seruari uolū, et sic regnare in conscientijs hominū, ubi solū deum regnare oportet, quid aliud faciunt quam quod sedent in templo dei, ostentantes se per deo, secundū propria P̄t̄ Pauli de homine peccati, filio perditionis, Antichristo? Vnde sequitur.

Propheta natūrā tēplū
Polluerūt tabernaculū nominis tui, id est, abominationem in templo statuerūt. Fide purificantur corda, Act. 15. Quam fidē postquam extinxerūt prohibent etiā bodie ne prædictetur, ut scilicet non cadant hominū traditiones quas cadere necesse est, ubi corda per spiritū dei fide purificantur. Atrox uero est quod additur: Polluerunt uel contaminauerunt in terram, id est, polluedo prius in terra tabernaculū nominis dei deiecerūt. Ablata fide omnia sunt iniuricia plena, et iam ecclesia non est, Tit. 1. Oiam multa mundis, immundis autem et cetera. Hic aut̄: Et nos credimus. Vide, inquit ne credas sicut diabolus, qui quanquam sit impiissimus, tamen certe scit Christū esse crucifixū, et resurrexisse, id quod et tu interim certe dicas. Nisi purificetur cor tuū fide, non credis. Est aut̄ fides fiducia in deo. Vbi uero infidelitas est, illuc quoque certitas mētis est: et certitate sequuntur omnia illuc

Ita secundū Paulum ibidem, Coinqūnatis & infidelibus nibil est
 inā, sed inquinat̄e sunt eorū et mēs & cōscientia. Confitetur se nos
 fīcī, fīctis aut̄ neḡit̄, cū sint abominabiles & incredibiles & ad om̄
 nō bonū reprebi. An nō sic auferre fidem & prohibere uerbum dei
 ut polluere templū nominis dei? Quae enim maior ignominia dei, quā nō
 uidere verbis eius, id quod est eum facere mēdacię? Hic bodie approbab̄
 tur ius lege dei prohibit̄, sacramenta uenduntur quae in usum data
 sunt credentibus, ambitio putatur honor dei, de qua Christus dicit: Vos au-
 ten nō sic, oīa bellis et sanguine miscentur. Et ne uiuere licet ab̄q; pol-
 hūm in templo dei, etiā in cibis fecerunt nobis peccata quos deus cre-
 ait. i. Tim. 4. Ad p̄cipiendū cū gratia uirūt̄e fidelibus & ijs q̄ co-
 guerant ueritāt̄ &c. pr̄terea prohibuerunt coniugia suis clericis et
 religiosis quorum bodie est ut arenæ maris ingens numerus. Et abomi-
 nabile est uidere q̄ bodie sustinentur publice fornicationes et adulteria
 à deo dēnata, matrimonia uero quae deus nō solū instituit, sed et creauit
 condonantur, ut heretica, ut diabolica, ut interim nō dicā quām borren-
 te scelerate una cōstitutio s̄epr̄ p̄duxerit, ut merito liceat eos cōpellan-
 tā Esaīa. Audite uerbū domini principes Sodomorū, percipite auribus
 h̄y deūstī populus Gomorrāe. Sed misericordiae domini sunt, ait
 Hieremias, q̄ nō summis consūpti, alioqui, ut ait Esaīas: Nisi domi-
 ni exercitium reliquasset nobis semē Euangeliū, quasi Sodoma fuissē-
 mus, et quasi Gomorra similes fuissēmus. Et adhuc dubitamus an ipsi
 polluerit tabernaculū nominis dei? Sed excusant specie sanctitatis tantā
 pīctā. Verū hoc ipsum Paulus. i. Tim. 4. aperte p̄ fīm sanctū pr̄edi-
 cit. Sp̄s, ingt̄, manifistē dicit, q̄ in nouissimis temporibus discedat qdā
 à fīle, aut̄ dētes spirītibus erroris et doctrinis dēmoniorū, i hypocrisi lo-
 quātiū mēdaciū, et cauteriatā babētiū suā cōscientiā, phibentium nu-
 fer et abstinere à cibis &c. Sequitur nunc summa impietatis.

Dixerunt, inquit, omnes illae generationes & genimina uesperarū in
 enīsū, ut maxime aliud ī ore babere uideantur: Venite & uasferamus
 de fīla dei à terra, de fīstis dei loquitur, nō de fīstis quae traditiones bu-
 men inueniuntur. Christiani sub apostolis & apostolicis uiris agebat
 sabbatū illud à deo sanctificatum, de quo legis Esa. 58. Heb. 4. quo deus Sabbathū
 ole operatus in nobis ad salutē æternā, nos nibil, quēadmodum in Esaīa dei ablata.
 Esaīa, ca. 26. Domine dabis pacē nob̄is, oīa enim opera operatus es no-
 b̄s. Ignorab̄t opera nisi seruire inuidet in charitate, ignorab̄t merita

COMMENTARIVS POMERANI

misi Christi sciebat se ex sola fide iustificari & patre habere deū, iocire
 omne curā et solicitudinē pīciebat in cū scientes q, ipsi sū cura de nobis.
 Orabat, ut spū bono accepto impleretur agnitione bonae uoluntatis dei,
 ut nō suam, sed dei sequerentur uoluntatē, scientes hos esse dei filios quāq
 suo sed spiritu dei agūtur, in quibus spū Christi operatur nō ipsi. Et in
 illis sive per gloriam, sive p ignominiam, sive per mortem, sive per uitam
 pax Christi exultabat quæ exuperat omniē mētem Nos uero proprie
 tate nostra tradi sumis in uexationes cōscientiarū, et sabbati illud sa
 ttū et dedicatū domino ignorare cōpellimur, quod quia spiritualē est ne
 mo nouit nisi spiritualis. Hęc solēnitatis & bi dies festi dei nostri ablā
 sunt à terra, quia dei prouidentiā ignoramus & Christi merita nescimus
 & sit dū iustitiā nostrā statuimus, ut iustitiā dei non sumus subiecti. Ad
 hoc unanimi consilio sibi condixerūt aduersarij iustitię et glorie dei, ut
 nihil horū fēctorū dei manaret apud homines dū cōtra scripturas statutū
 liberū arbitriū, iustitiā operū, satis factiōē humanaā. Hic bic coadū
 pīs fortius egerunt omnia, scripserūt libros, prēdicauerūt, terruerūt nī
 nos, prouocauerūt pīmīs & magnis illis indulgentijs, et firmos in
 hac acie milites oportebat esse sanctos in aeternū, oportebat esse doctores
 ecclesiæ, contra uero sentientes ex uerbo dei necesse erat esse hereticos et
 occidi dignos, indignos quos terra sustineret. Reclite iā nobis dicendū cā
 Hieremia: Defecit gaudū cordis nostri, uersus est in luctū cōdorus noster
 Cet id corona capitis nostri, uē nobis, quia peccauimus. Proprieta me
 sū factū est ī dolore cor nostrū, ideo cōtenebrati sunt oculi nostri, proprie
 mōtē Sion, quia disperijt, uulps ambulauerūt in eo &c. Felix autē legit
 sic: Dixerūt in corde suo, depopulabimur illos simul, cōbusserunt omnia
 tēpla dei in terra. Id quod de templis Iudæorum intelligi nō potest, quā
 tantū unum habuerunt dei templum, & nunc nō habitat deus in tem
 plis manu factis, Esa. ult. A&t. 7. lob. 4. Restat ergo ut tēpla dei sunt ec
 clesiæ, id est, congregatiōnes credentium deo, secundum uerbū eius.

Signa no
 stra et pro
 pheta ab
 sunt.

Hoc conquerimur in hac captiuitate iam nō uidcre nos signa nostra
 id est, Christiane charitatis signa, de quibus dixit Christus. In hoc co
 gnoscēt oēs, q̄ mei estis discipuli, id est, q̄ creditis uerbo meo, si diligatis
 inuicē. Ne q̄ est iam propheta, id est, prēdicatore aliquē à deo missus
 id est, spū dei inflamatū q̄ nobis p Euangelīū nunciet liberationē &
 ponat se se murum pro domo Israēl. Verum sit Christo grātia qui nō
 seculo Germanis Euangelīū suum misit, ut inām̄ is ita prouebat ut suō
 piatiss. G.

et ergo. Mirabilia uidemus hodie, sed quotus quisque est qui agnoscit & admiratur dei opera?

Hec mihi lector, dixi nihil insultans aduersariis, inter quos forte multis qui licet adhuc errant, conuententur tamquam quadriga, ut Paulus apóstolus, qui putabat se obsequium praestare deo, dum persequebatur euangelij amatores, sed intuitus sum in hoc Psalmo captiuitatem nostram, quā uti non cum Hieremias deflere possem. Verum hoc flendum magis quod nemo sit, nemo obsecrat pium patrem, ut tandem misereatur captiuorum, ut quod misercatur captiuantium inimicorum. Hoc unum hodie nobis debet, quod solum reliquum uidebatur. Cur non dicimus cum hoc Psalmo, siquidens maledicet & irridebit nos aduersarius? quousque blasphemabit nomen sanctum tuum & conculcabit uerbi tui ueritatem? In aeternum uerabat haec insanus? Quare non praeflas te iudicem in eos qui te non salvatorem? Et reliqua quae in sequentibus ex Psalmo addemus. Timet sibi Euangeli hostes si quandoque caperit spiritus in sanctis sie interpellare deum, omnia possibilia sunt credenti.

Sed deus rex noster ante secula opatus est salutē in medio terrae. Tu cōfirmasti in uirtute tua mare tu cōtriuisti capita draconū in aqua. Tu cōtriuisti caput draconis, dedisti eum escā populis Aethiopibus. Tu dirupisti fontes & torrentes, tu siccasti fluuios Ethā. Tuus est dies et tua est nox, tu presasti lumē & solem. Tu fecisti oēs terminos terrae, et uer tu plasimasti ea. Memento huius, inimicus exprobrauit dominum, & populus insipiens incitauit nomē tuū. Ne tradas bestiis animam cōfidentē tibi, animarū pauperū tuorū ne obliuiscaris in fine. Respice in testamentū tuū, quia repleti sunt obscurati terrae domibus iniquitatū. Ne aueratur humiliatus, confusus, paup et inops laudas, būt nomē tuū. Exurge deus iudica causam tuam, memor esto opprobrii tui quod fit ab insidente tota die. Ne obliuiscaris uocis supplicū tuorum. Supbia eorum qui te oderunt, ascendit semper.

Tu confir-

*Oratio so-
la fidei su-
perest.*

COMMENTARIUS POMERANI

Tu confirmasti, scilicet ut staret, uelut murus à dextris et à sinistris,
quēadmodū sacra habet hystoria. Fe. Tu dissipasti. i. diuissisti ut mare non
eſſet, qua graditendū erat Israēlitis. Capita Draconū. i. Aegyptiorū qui
mordebant populu dei, et capita draconis. i. principes Pharaonis. Fel. le
Leviathā. git, Leviathā, sed id ēſt, niſi q̄ idicatur Pharaō fuisse figura serpēti an
tiqui, qui Leviathā appellatur Esa.23. & Iob.40. & interpretatur addi
tamentū, ſemp erim cum ſuo regno, cum ſuis pseudopofolos, ſcribis &
phariseis hypocritis querit, addere uerbo dei, ſicut addidit in paradiſo.

Quod dicit, Dediſti eū eſcā populis Aethiopibus, hoc ſignificat q̄ pre
da et arma reliquaq; fpolia appulſa littori rubri maris ablata ſunt ab
Aethiopibus illic in uicino habitatibus. Poteſt & ſic legi ex Heb. vi in
dicat Fel. Dediſti eū eſcam nauigantibus uel habitantibus ſolitudinē.

Tu dirupiſti &c. Aut de eodem mari rubro ſciſſo intellige, aut de lor
dane diuīſo ubi ingressi ſunt in terrā Canaan, aut de aquis ex petratis
excufſis. Tu ſiecaſti flumina Etham, id eſt egressa ex loco rubruſto, ut in
terpretatur Fel. Idem mare rubruſto ſignificatur. Etham eſſe locū non pro
cul à mari rubro uidere liſet Exod.13. Num.33. Vnde non male accipias
flumina illius loci, id eſt, mare rubrum.

Ver. Fe. Hyemē. Ne tradas &c. Fe. Ne des feræ animā turturis tue,
id eſt tui populi gementis. Obscurati terræ. Fel. Obscurilates terræ, ſed
idem eſt, ſignificat enim excēcatoſ in terra abundare omnibus rebus p
iniquitatem & mendatia etc. Supplicū Fe. hostium. Vtrūq; bene ſlabi,
ſed diueraſa ſententia, & hoc magis cōuenit. Superbia. Felix, ſtrepitū.

Poētia et Verum de potentia tua non dubitamus, o deus, quemadmodū dubitauſ
manus dei, qui ignorant te, qui dicunt in corde ſuo, nō eſt deus. Tu es rex noſter an
te mundi conſtitutionē, nos noui ſumus in mūdo, non tu noui qui eſt ex
tra mundum. Quomodo iam non rex noſter, qui noſter rex eras antiqua
eramus? Atq; ita ne de tuo quidē adiutorio & prouidentia male ſentire
poſſumus. Sed fpes que differtur adſfigit animā. Cur nunc rex noſter et
pater noſter dereliquis populu tuū, derelinq; filios tuos, qui oīi operans
eſt ſalutē ei liberationē populi tui in medio terræ. i. in terra uidentib⁹
eumq; hoīibus palām⁹ qui in ſignibus miraculis & manu forti populu
tuū ex fornace ferrea cripiuſti? Num manus tua iā eſt abbreviata, ut ſal
uare non poſſit? aut auris aggrauata, ut audire nequeat? Cur nō ſubueni
in cuius manu ſunt oīi, quippe qui omnia creasti, uiciſtudinem dī a
noſtis, & ſtatis et byenis, et ipſum lumen quod uidentur, omnesq; termini
terre?

me? Si olim memor fuisti, dicens: Vidēs uidi afflictionē populi mei qui
dū Aegypto & descendī liberare eum. Item, Induratū est cor Pharaonis,
nisi nūl dimittere populum meū nisi in manu fortī, Memor es tu et
hunc rei būius opprobrij nō tam nostri quā tui. Et si enim hæc pecca-
ti nostri m̄cruimus, & si indigni sumus qui exaudiāmūr, et si etiam ne-
gigimus te obsecrare id quod solū nobis reliquū erat, tamen tua res agi-
tū, tua ueritas conculcatur, inimicus exprobrait tibi & populū insi-
pīs blasphemauit nomē tuū. Ne quæso tradas in manus bestiarū et po-
pūl insipientis animas consitentū tibi, et ecclesiæ pauperū tuorū ne obli-
uiscaris penitus in æternū qui iam ad longū tempus oblitus uideris. Tu-
m suū & rex nōster tuos defendere. Respic uel in testamentum, et
fides tuū quod peperisti nobiscū, decet te seruare pacū, quia ueritas es,
& ipsum negare non potes, ut maxime nos simus fæderis uolatores.
Dom adhuc uerbū tuum apprehendimus oīa adhuc sunt salua, ut ma-
xime omnia desperata uideantur. Attende nō propter nos, sed propter te-
mpsum. Illi abundant et mundo sancti & gloriosi despicunt et adfligunt
pauperes. adflictos & omni auxilio defitutos, si tu quoq; nos despi-
ci, quis laudabit nomē tuum? quod soli inopes & pauperes laudant, su-
pī contemptores gloriae tuæ et ad se inuicem gloriam querentes egre-
di despicunt. Exurge deus iudica causam, si non nostram tamen tuam, ne
utrum blasphemias, quas insipiens & bestialis populū, id est, dei iu-
sticē ignorans & suam querens flatuere iactat in te iugiter. Tui inimi-
cū, contra tuam iustificationem, contra Christum tuum, quem dedisti
in futilitate iustitiā, sapientiā, sanctificationē, satis factioñē, blasphemias
et fūndū uoces, et super præsumūt de meritis et opib; suis, quoru; arro-
gātū et superbia ei futilicia et iastantia et clamor cōtra te fit maior et auge-
rit et ajetū semp. Nos quidē merito abiecisti, sed cur etiā tuum despicis-
torem?

PSALMVS LXXIII.

*Titulus. (προδειλεύσι) Ne desipes, Psalmus; Asaph
anticum.*

S V M M A. Verba sunt clariora quā ut Christi esse negemus. Crib-
bitas ergo die cū suis dicit se laudaturū deū et iuocaturū, et præterea eius
mirabilis prædicaturū in æternū, se quoq; horrendū iudicē futurū impijs
in extremo iudicio, quando fluet terra à facie ignis et dissoluetur, quā ipse
in cordis mundi suū lauit, co q; ipsum cū suis prædicantē, ut auerteren-
tur à

COMMENTARIUS POMERANI

tur à via mala audire noluerint, sed egerint ita nullo dei timore quasi deus nō uideat, quē nulla pars orbis latet, qui iudex est superbos humiliat, miles exaltat, qui calice paſſiōis potat quidē oēs, sed fecit. i. extrema maledictionē scruat impijs, de quo diximus Psal. 15. Vide hoc ipsum Eſai. 53. Addit uero Christus, Ego fruſtra eis dixi & prædicauis, nolite extollare cornu &c. Iccirco ego in iudicio omnia cornua peccatorū confringam, & uſtorum, qui imbecilles in mundo uidebantur, cornua exaltabo.

Conſitebimur tibi deus, cōſitebimur tibi, & inuocabimus nōmē tuum. Narrabo omnia mirabilia tua, cum accepero tempus ego iusticias iudicabo. Liquefacta est terra & oēs qui habitant ī ea, ego cōfirmaui columnas eius. Dixi iniquis, nolite inique agere, & delinquētibus, nolite exaltare cornu. Nolite extollere in altū cornu ueſtrū, nolite loqui aduersus deum iniustiam. Quoniā neq; ab oriente neq; ab occidente neq; a desertis mōtibus, quoniam deus iudex est. Hunc humiliat & hunc exaltat, quia calix in manu domini uini mei plenus mixto. Et inclinauit ex hoc in hoc, uerū tamen fex eius non exhausta est, bibent oēs peccatores terre. Ego autem annūciabo in ſeculum, cantabo deo Iacob. Et omnia cornua peccatorū confringam, exaltabitur cornu iuſti.

Et inuocabimus nōmen tuum. Fel. Et propinquū nōmen tuum. Propinquum, scilicet fātum fide hominum ex prædicatione tui uerbi, ut licet iā hoc ipsum inuocare. Narrabo etc. Fe. Narrauerūt mirabilia tua scilicet homines, id est, agnouerūt uirtutem tuam prædicato Euangeliō et confisi sunt & prædicauerunt &c.

Tempus. i. occasionem & opportunitatem. Ex Heb. significatur tempus solemnitatis et cōgregationis populi. Felix ergo si, Cū accepero ſollicitatē, id est, cum apparuerit gloria mea & omnū electorum &c.

Inique agere etc. Fe. Dixi insipientibus, nolite insanire, et impijs nolite extollere cornu. Nolite loqui aduersus deū iniustiam. Fel. Ne loquarūt in ceruice clatum. i. ne ſuperbe dicatis cū contemptu, ſufficient uos dexterū impis

impia fuisse. Verum tamē etc. Quippe feces eius sugenit, bibente oīs impiorum. Inclinauit ex hoc in hoc. Felix, redūdere fecit ex hoc uel undiq.

Evangelium ego prædicavi mundo, boīes oī deus confitentur tibi, laudat et sanctificant nomen tuū, et hoc ipsum inuocant credētes tuo uerbo, quia tua mirabilia, tua potentia, tua opera, tua iustitia et quicquid tu operaris in mundo et in sanctis tuis iam prædicatur. Psal. 9. ncn iā humana opera et iustitiae prædicantur. Sed uiderint coniēptores et sue iustitiae defensores. Ego cū tēpus aduenirerit, quod uenirū nō sperant, iustie iudicio et iudicabo etiā ea quae iā iustia et recta prudentiae carnis et hypocrisii uidentur. Tū liquefiet terra, transibit mundus et concupiscentia eius cum oībus qui mudi rebus et elementis haeserunt, nec mirū si ita p me mundus concutietur, nam p me firmatus est et quasi columnis sola mea manu sustentatus. Terra nulla re sustentatur nisi manu dei, quemadmodū dicitur lob. 26. qui appendit terrā super nibili, uide supra Psal. 23. tamen his similia metaphorā ab ædificijs nostris dicitur niti sup columnas, quemadmodū et lob. 9. Qui cōmouit terrā de loco suo et collinæ eius concutitur, et lob. 26. columnæ quoq; cœli dicūtur. Iam uero et istud iudicium et istam confirmationem in bolibus terræ uiderimus, ut liceat quoq; dicere, Commotionē factam totius orbis ad prædicationem Euāgeliū, id quod ex deo uiderimus, uerū columnas terræ, id est qui iam firmiter stant, confirmatis esse à Christo. ut cunq; ista uolueris dicere por me lucebit, ego interim hoc ago, ut à uero litera sensu nō recedamus.

Columnæ
terræ.

Diximus i. incredulio sue stultis i. qui ignorant dei iustitiam. Hoc Excusatio
et prædicatū est eis, ut non habeant excusationē de peccato suo quasi nō ablata.
uiderint dei ueritatem. Nolite insanire, nolite sequi uestra consilia et adiuuentiōes, ut ruatis ē scelere in scelus aut hypocriti bis male faciatios
coram deo, nolite superbire uestris diuitijs, potentia, iustitia et sanctitate
uestra et quacquid humanū dici potest, dei uerbū ista omnia damnat
et uanitatem ē esse iudicat. Nolite repugnare deo quasi nolentes uestra dam
nari et mortificari, nolite blasphemare contra euangelium eius quo iustifi
ciantur peccatores, nolite ei opponere sententias et traditiōes humanas
que sunt iniustitia, quia hoc uobis nō licebit impune quasi dcn̄s non uade
at, neq; si fueritis in oriente, neq; si in occidente, neq; si in desertis mortibus,
neq; in meridie ubi præ solis feruore dicuntur loca esse non habitabilia
et in aquilone ubi eadē ēsse feruntur propter frigus et perpetuam so
lititudinem, quoniam deus qui ubiq; præsens omnia uidet index est, nō li
cet.

COMMENTARIVS POMERANI

Calix.

ebit latere aut effugere manus eius, qui suo iudicio deprimit presumes-
tes, exaltat peccata agnoscetes & iustiam esurientes. Qui est calix
suo potat oes, Hiero. 25. ita ut etia a sanctuario suo incipiat, Exech. 9.1.
Pet. 4. sed eripit et ab errore & a tentatione sive persecutiōe suos in īēpo
re opportuno. Vinū quidē purū est in calice unde inclinando calicē pro
pinat, sed tamen plenus mixtura sive mixtione, ut discerni nō possit a mā
do aduersitas piorū & impiorum, illorū est ad salutem, borū suis est ex
eternae maledictiōis. Illis ubi sat fuerint errore uexati, sat persecutus
passi dicitur, Esa. 5. Ecce tuli &c.

PSALMVS LXXV.

Titulus. Προκλητος In canticis Psalmus, Asaph
canticum.

Notus in
Iudea de
us.

S V M M A. Manifeste Psalmus canit gloriam Iudaici populi per
um. Illic tunc notus erat deus, illic magnificabatur nōmē eius, nam ibi
bitabat in Hierusalē & in Sion, nempe in templo & supra propria
rū arcē secundū dei promissiōe. Ibi gloriose cōfregit Iudeorū aduersa
rios. Sit interim exempli uice insignis illa percussio qua angelus manu
te percussit in castris Assyriorū, 85. milia. 4. Reg. 19. Et Es. 37. Hoc
fecit, inquit, deus ut saluos faceret. i. liberaret & defenderet manus
iurā, quādū tunc erat pius rex Exechias cū suis quos humiliatos &
flictos dominus sua misericordia respxit. Semper enim quod ab illo popu
lo inuocabatur deus (id quod habent historiæ) gloriose triūphabat deus
p̄ eos, conlēnentes uero dereliquit & horrende tradidit aduersarij, atq
des in historijs. Hæc omnia, ait Psalmus, deo cesserunt ad gloriam, q
propter gratias agit ei, qui tam magnifica pro suo populo fecit.

Notus in Iudea deus, in Israel magnū nōmē
eius. Et factus est in pace locus eius, & ha
bitatio eius in Sion. Ibi cōfregit potētias arcū,
scutū et gladiū & bellū. Illustras mirabiliter a mō
tibus eternis, turbati sunt oes insipientes corde,
Dormierūt somnū suū, & nihil inuenierūt oes ui
ri diuitiarū manibus suis. Ab increpatiōe tua de
us Jacob dormitauerūt qui ascenderūt equos. Tu
terribilis es, & quis resistet tibi? ex tunc ira tua. B
colg

q[uo]d audire fecisti iudiciū, terra tremuit & quies-
cet. Cū resurgeret ad iudiciū deus, ut saluos faces
mōnes mansuctos terræ. Quoniam astuta co-
gnitio hominis cōfitebitur tibi, & reliquum astu-
nus cogitationis diem festum aget tibi.

In paci. Fe. In salem. Secundū Iosephū, Salem est Hierusalem, & sa-
lē hoc loco constat. Nā Hierusalē erat locus electus à deo, ut illic ba- Salem.
laret. Hier. 7. Interpretēs uero Græci hoc loco appellauū pro pro-
prio uenienti. Nā Sale interpretatur pax. Potētias arcuū. Fe. Volati-
lēs aves, id est sagittas. Illustras &c. Fe. Illustris factus es tu terribi-
lēs mōbus præde. In præddati sunt robusti corde. Dormitauerunt
mōniū, et nō inuenierūt oēs uiri exercitus manus Juas, id est. Tu dens
mōbiliter tibi clarū nomē fecisti percutiēdo aduersarios ē cœlis, præda
suis penitēte deo, q[uo]d suis uirib[us] cōfidebat, cōtēnentes dei potentia et
mōti. Mortui sunt, ut somniū euanuerūt, et nō inuenierūt oēs uiri exerci-
tū manus suas, id est, uires et potētiā suā, qua cōfisi erāt. Hie inuenierūt
fessi uanitatē, qui se oīa posse cōfisi fuerāt. Cœlos uero dicit mōtes præ- Mōtes cœ-
le. q[uo]d statim ut ē cœlis dñs succurrerit, rapit aduersarios, et nemo pōt eri- li sunt.
pt. xl. 49. Cōtra hos mōtes sēpe gigātes insurrexerūt, sed nemo triū-
pandi unquā, quē admodū et hic dicitur. Tu terribilis es, & quis resistet
in Grecia uero montes eternos dixerūt, de quibus & alibi, Leuani ocu-
lū mōti in montes, unde ueniet auxiliū mōbi, auxiliū mēū à domino etc.
qui non uideat illic mōntes dici cœlos, in quibus dominus habitat?

Qui resistet tibi? Felix. Quis stabit in cōspectu tuo?

Vb[is] populus dei est, illic habitat deus, et sanctificatur nomē eius, quē-
dā Paulus interpretatur, dicens: Tēplū dei sanctū est, quod estis uos. Habitat
G. Cor. 6. ex lege & prophetis repetit, Quoniam inhabitabo ī illis etc. deus in
hic constringit omnem aduersariū insulū, qui nūtetur cōculare dei uer- nobis &
bū, seducere uel occidere dei populu, reprimit principes mundi & re- protegit
gum Satane cū omnibus doctrinis dæmoniorū, id est traditionū humana nos.
nos. Et licet tu deus uidearis tuos in tentatione deseruisse, dū interim su-
perbiū tu nominis blasphematores, tamē tu nō scisti tempus opportunū.
Tunc subito dū non speratur, illustre reddis nomē tuū ē cœlis, terribiliter
infidendo, plus excēdādo & occidendo aduersarios, ut pereat regnū
uam, & intercā uelut fūmū, uelut somnium, qui sunt insipientes
Cc. corde.

COMMENTARIUS POMERANI

corde, id est, dei sapientiam, quae est in uerbo eius non cognoscentes, uiri uitiarum, qui pro suis cupiditatibus et uentribus contra Euagelium et uerbum dei, quod omnia humana dñnat, pugnant, qui ascendunt equos, id est stabant in exercitu et apparatu bellico, in brachio et armis, sive ut bode uocant, in brachio seculari, quemadmodum in alio psalmo glorificatur dei populi. Hi in curribus et hi in equis, nos autem et ceteri. Vbi quæso tunc ipsorum confidentia, quando dominus quem exaltavit Pharaonem incipit deiecit, quando ostendit contemptoribus suam increpationem, et terribile iudicium, coram quo nemo potest consistere? Tunc nihil inueniunt, quod appetant manibus suis, quæ diuitiae, quæ gloria, qui fauor beatorum, quæ voluptas, quæ sanitas et iustitia putabatur, in quibus sperabatur, tunc uenit et apparuit, quando lapides stultis virginibus extinguitur. Ex tuu, inquit ira tua, scilicet fuit uel ostensa est. E. celo intonauit iudicium tuu, tu terra quæ ante superbiebat, et se aliquid putabat, tremuit et silent, id est, nihil ut ante iactauit et contendit contra pietatem, scilicet iam subito oppressa dei iudicijs, in redemptionem mansuetorum sive humiliatorum, id est, illorum qui ante iniustie premebantur. Sie et Zach. 2. Sileat omnis terra facie domini, quia coniuratus de habitaculo sancto suo.

Quoniam astuta cogitatio hominis confitebitur tibi. Ut sententia coniuratum ueniat cum Hebreo, interpretare sic, ut non intelligas astutæ cogitationis studiu, et hominis laudare deum in ipso astuto homine, aut reliquum astutæ cogitationis studiu, et nisi festum agere deo in ipso astuto bove, sed potius in alijs boibus, quæ dicit in globo astuto consilio impiorum per deum confuso, et ex eo quod reliquum fuerit similitudinem deo, per deum confuso assurgunt ad magnificandum deum, uidentes dei admirandam et prouidentiam et sapientiam. Ex Heb. sic, Quoniam ira domini laudabit te, uel celebrabit te, et reliquias iræ accinges uel zona circuligibus, id est, ira hojus erit laus tua, quæ extollitur aduersarius, et astutus filio agit et furit, ut expugnet plebe tuam, cœculat et ueritatem tuam, statuat et gnum suu, hoc totu cedet in gloriam tuam, sicut in Pharaone uidetur, in Sennacherib, in Iudeis Christum persecutoribus, in illis qui bode per iniustiam humanam iustitiam dei oppugnant. Vide quæ diximus Psal. 63. in uero, Accedet homo ad eorum altum, et exaltabitur deus. Et reliquias iræ accinges, id est, si postquam a deo semel confusum est regnum impiorum, et perditionem suam senserit, aliquid furoris et astuti consilij sive insidiarum impuniter, rursus uolens nocere populo tuo, illud tu deo retinenter, ligabis, prohibebis. Sicut et Sennacherib factus est, qui post strage in Iudeam angelum. Abysse

Myssi illud, cecisus est i templo suo à filiis suis. Ita deus egregie abu
spūi in gloriam suam astutia & furore impiorum, & penitus per
laquum conterere, quo suam tyrannidem flatuere nituntur, & si quid
quællam furoris & astutiae reliquum est prohibere.

Vouete & reddite domino deo uastro, omnes qui
in circumitu eius sunt afferent munera. Terribili
& auferenti spiritus principum, terribili apud re-
ges terræ.

Ergo inquit, uos populus dei, nolite esse de tata liberatio[n]e ingratii, uo
tus pro proliferatione uouisfis, holcaufia, uictimas & alia sacrificia
minimorum &c. sine etiā pecunia in templum domini reddite. Hæc
non similia externa in illa lege, nondū ruelata iustitia et gloria dcni-
mide quod dix Esaias ca. 40. erat fidei internæ, et grati in dcū animi si-
gnis, præter id quod etiā statim temporibus, & itē pro specialibus caus-
iudicis principiantur offerri secundū legē Moysi, quo declarabani se
enim arbo dei talia præcipiēti, sine qua fide talia externa erat hypo-
misi idolatria ab oib[us] ppbetis dñnata. Sic legis. 2. Par. 31. sub Eze-
chiel de datis sanctorū, quæ sancta uocerat domino deo suo, & ca-
p. Post p[ro]cessum Sennacherib et restitutā pacē p[er] circūlū, Multi, inqt,
l[eg]ib[us] boſias et sacrificia domino in Hierusalem, & munera Eze-
chiel Iuda. Id qd interim exēpli uace cū Assyriorū historia i hoc psal-
mico. Volo enī quæ admodū ei oportet psalmū de oib[us] Iudaici popu-
lari iudee p[er] deū triūphis intelligi, atq[ue] adeo deliniatā, imm maniflo-
bulata in hoc omnium fidelium in deo uictoriā. Et ut certus sis de h[oc]
intelligens, additis, O[stend]is qui in circūlū eius, id est dei sunt, hoc est, qui
iudicū circūlū, et i Iudæa circūqua[si], afferēt munera et oblationes, nō
de uicio, ut sepo ipij Iudæi cū ipij regib[us] Irael et Iuda, ut habent li-
bi Regisq[ue] deo impotenti, ut blasphemabat ipij Rapsaces ab Assyrio-
nibus, sed terribili et auferenti spūi principū, quorū in jure potentia deri-
dat dum uult uelut uentum dispergit superbiam, terribili, inqua, apud
reges quotquot sunt in terra, quod & ipsum supra dixerat &c.

Vota que
reddūtur
deo.

Vota.

Miror uero de ijs q[ui] bine nobis uota nostra plus quā Iudaica flatuere
dūnt, q[ui] nemo illorum attendit, q[ui] in infirmitate, angustia conscientiae
& horrore mortis meliore ferè deo uouimus uitā, quā solā uult deus ex-
mō baptismi, ad hoc enī castigat peccatis filios, sed præstare hoc ipsum

Cc 2 nō po

COMMENTARIUS POMERANI

non poteris, ne quid tuo zoto aut libero arbitrio arreges in purificando corde, nisi ipse det petenti spiritum bonum, quo ducaris in eius voluntatem. Sed respicuum solum in externa illa opera, quae si ideo praestas, qd sunt necessaria saluti, & sine his saluus esse non possis, id quod ratio nra imprimis perpetui postulat, deo placere non possunt, immo hoc modo talia rejicit, & non uult, Psal. 39: Et 49. Vide ergo si licet reddere, ut hic dicatur, domino deo tuo, quod ipse non uult. Si non uult sacrificia legis externa, quia in eis carnalia confidebat, multo minis uult, ut reddat ei emmē illē quā uouit impietatē Papistica decretalitā, & totius iuris canonici, & illa fletorica humana statuorum ordinum, seu potius scolarum, que institutæ sunt contra Christianū ordinem, modo non fallat manifesta urba Pauli. 2. Tessa. 3. Dolendū quidē nobis, qd temere uouimus, etiā nos uouimus. Nam non est nomen summæ maiestatis in uanū assumendum. Nō tamē quia uouimus aut iurauimus, inbærēndū est uoto contra gratiam Euāngelicā. Hie ergo uel pro ignorātia, uel pro temeritate patiens reuiam preceinur à deo, quia dimituit ex corde petentibus via peccata simili & semel, etiā hoc tenerariū iuramenti & uotū fultū & impū. Pro abiecto uero ex fide uoto nihil trepidemus, sed hic beatiss est, qui se non indicat in eo quod probavit, Ro. 14. Hęc ita habent, nisi etiā peccasse puer Daudem, qd non occiderit Nabal uirum fultum eum omnibus seruis secundū iuramenti & imprecationē contrase. 1. Regū. 25, qui & hic le medixit deum Israēl, qd præseruatus fuerit ne ict ad sanguinem. Aut nisi etiā bene fecisse putas Herodem, qd occiderit Ioannē, ne fieret periculum. At ait, Nostra uota bona sunt. Respondeo. Nō quia castitas bona est & paupertas & obediētia bona, statim inferes, ergo illa uouere bona est. Nā illa in scripturis laudata spiritualia sunt, ut sis castus spiritu, & nō rideas mulierē alienā ad cōcupiscendū cā, & non uariorū secundū Paulū sit sis pauper spiritu, et nūdil habebas neq; intra te neq; extra te, in quo infidas, sed in solo deo, ut obediās deo prompto spiritu ad oēm eius voluntatē. Hęc quia spiritualia sunt, nō habebas in tua potestate, nisi dominus spiritu tibi dederit ē celis, ut maxime sexēties notis te ad talia obligaret, eur nō etiā uoues te uolaturū, quādo tibi nō est datum? Sic ait Ioan. 3. Non potest homo accipere quicquā nisi fuerit ei datum de celo. Iam situa castitas, tua paupertas, tua obediētia talia sunt, uouere non potes, immo uerbi spiritu doctus ne tentabis quidem uocere, sine quibus nemo Christianus qd. Si talia nō sunt, quid aliud sunt quam carnalia, quā hypocrisia, qd impa-

que non solum non sunt secundū uerbū dei, sed etiā contra uerbū dei? Ic-
circo à diabolo sunt, ut non frustra Paulus appellauerit doctrinas dæmo-
niorum in hypocriti loquentium mendacium, traditiones humanas. Ve-
risimū enim est quod dicit Veritas, qui nō est mecum, contra me est. Non
dabis igitur pro te, quod hic dicitur, Vouete & reddite, nam additur, do-
minus deo uerbo. Tu uoues deo uirginitatē, sive illam tuā castitatē, & red-
dis diabolo, nescio quid, tua conscientia nouit satis sēpe experita, q̄bec do-
num tibi non est datum. Voues deo paupertatē, & reddis diabolo, nā ad
hoc uoues, ut uiuas ex sudore aliorū, & iā non debes Justineri in cōmu-
niōne Christianorū. 2. Tessa. 3. Voues obedientiā hōminib⁹ & deo, &
reddis diabolo, nam uoues te seruaturū traditiones humanas, quas dānat
deus, Isa. 29. & Christus, Matib. 15. & apostoli ubiq. Et si uel parū fi-
dei, id est fiduciae in dēu haberes, nō opus esset tibi hæc ex scripturis in-
dicare. Iūc & gloriare de uictis tuis illis perpetuis, quæ ne lex quidem
Moysi unquam agnouit uel probauit, & dic, Vouete, & reddite. Possem
quidē sc̄rum ostēdere, quā impia sunt, incesta illa tua castitas, diues illa
& plnsq̄ regia paupertas, obedientia qua hōminib⁹ plus q̄ deo obediſ, con-
tra illud, Precio empti es̄tis, nolite serui fieri hominū, id est, nolite cū peri-
culo conscientiæ uerba seruire ulli creaturæ, sed breuiter caput tāgam.
Votū est lex, et opera eius sunt opera legis. Si iā adeo crasso es īingenio,
ut hoc neges, facio me à uoto illo liberū, si uero das, dico cū Paulo ad Gal.
Enacuati es̄tis à Christo, qui in lege iustificamini, à grata excidiſtis. Sci-
mus q̄ nō iustificatur bō ex operibus legis, nisi p̄ fidē Iesu Christi, et nos in
Christo Iesu credimus, ut iustificemur ex fide Christi, et nō ex operibus le-
gis, propter quod ex operibus legis nō iustificabitur oīs caro. Ego per le-
gen legi mortuus sum, ut deo uiuā. Christo cōfixus sum cruci, uiuo autē
iam non ego, sed uuit in me Christus. Quod autē nunc uiuo in carne, in
fide uiuo fili⁹ dei, qui dilexit me, & tradidit semetipsum p̄ me. Nō abijcio
gratiā dei. Si enim per legē iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Sol-
le frater argumenū, aut da gloriā iustitiae dei, ut interim nō obijcam q̄
Paulus de lege per deum olim ad tempus data dicat, cum hic interim in
nostri uotis leges & adiuvnatiōes hominū dānnatæ à deo regnent,
contra libertatē illam, ut ait Paulus, qua nos Christus liberauit. State igi-
to, inquit, & nolite iterū iugo seruitutis implicari. Hæc oīa dico propter
quorundam conscientias confirmandas, qui ex fide agere cupiunt, nō ad
uborandæ nūcleorum temeritatem, qui omnia sine dei timore inuadunt,

COMMENTARIUS POMERANI

ignorates tamen quid sit fides, & quod de libertate spiritus dicitur, in-
tunt in libertatem carnis. Neque vero seruo in hoc affectibus meis, quasi
pro me ista scribens. Nam omnino liber sum etiam ex forma frue uot si-
ue iuramenti. Vouit enim me continentem uictum, quem fragilitas humana
permittit, quem si non permittit (non enim est hec omnibus datum, ait Christus),
& secundum Paulum unusquisque habet suum proprium donum a deo) nesci-
mibi scriptandum contra Euangelium, licet eo qui talia iuramenta ex quo
impia tendant, & res ipsa satis docet, quid tam sancti uiri uelint, sed est
mibi secundum deuordinationem in origine creationem, cui oportet ut cedat ois
ecclesie ordinatio, uelit nolit uxor ducenda, & ubi duxero habebo pro
me, quos deus coniunxit, homo non separabit. Nihil ergo in hoc iuramento
periculi est, si non contineat modo hoc fiat, quod Paulus ait, secundum deum.
Præterea uocat uel iurauit me obediencie fore meis prælatis, ut uocat, &
statutis patrum (nam uerbo dei & statutis eius ut obedire a mendacii
exigebatur). Obediui, & sic misi inter eos, quantum ad iudicium perti-
necit humanum, ut ne hodie quidem habeant crimen, quo me iuste accuserent,
sed et nunc quoque eis cupio omnem quem secundum deum eis debeo pre-
stare honorem & uenerationem. Quod si contra eos uel sentire uel agere iusne-
sum, aut nunc quoque videor, ex fide feci & facio secundum uerbum dei, et
domini nostri Iesu Christi, cuius uerbo cedere necesse est omne uerbum, su-
tuta, mandata et traditiones hominum, atque adeo omnes portas infernum.
Sic sentio, Sit deo gratia in æternum, Amen. Vide quae dixi quoque Psal. 2.
V T I L I T A S Psalmi est, quod deus non derelinquit suos, sed gloriosus
triumphat in illis contra quoscumque aduersarios, præcipue spiritualis re-
quicias. Eph. 6. Et quanto tentatio est grauior, tanta erit gloria dei libe-
rantis maior, tantum ut non ingratis simus tam magnifico liberatori, in
spiritu uult colidens, ergo spiritualia uota & spirituales hostias offer-
imus. Vide Heb. 13, quin et nostra corpora ei offerre debemus; ut mortifi-
cata tandem spiritualia fiane, Rom. 12. Item si & hoc placet. Notis in
Iudea, deus per Christum incarnatum, ibi enim prædicavit & misera-
lia fecit, ibi confregit potentias diaboli, mortem & infernum per Christi
mortem. Ibi terra tremuit surgente Christo, ut salua fierent manuacti ter-
ræ, ibi cepit magnificari nomen domini tenubraru potestate subiecta est.

PSALMVS LXVI.

Titulus προσκλευσιο Ιuxta Ieduthū Asaph Psalmus.
Asaph et Ieduthū cantores et prophetæ in Psalmis sunt, ut legis Paral.
Summa.

SUMMA. Qui quandoq; territi fuerunt à deo in conscientia ad desperationem usq; ut ne noctu quidem quiescere potuerint, horrendum Sancti deuidicium & maxum dei supra se sentientes, illi clare intelligūt quid uele hic psalmus. ceteri ex uerbis intelligere non possunt, quapropter relin deo, quo dic spiritu suum magisterium, ut ex psalmo sexto diximus. Tales non relinquunt deus absq; consolatione, sed ipse novat tempus opportunum quando felici dexter a uoluerit reddere uicem meliorem. Ita egit ab initio mundi cum sanctis suis, ut ex altaret quando ex sibi et mundo uidebatur uel maxime derelicti, testis est ille populus ex Aegyptia seruitute suspendis miraculis liberatus.

Voce mea ad dñm clamaui, uoce mea ad deū & attendit mihi. In die tribulatiōis meæ deū exquisiui manibus meis, nocte corā eo & nō sum deceptus. Renuit consolari aia mea, memor fui dei et delectatus sum, exercitatus sum et defecit paulisp spūs meus. Anticipauerūt uigilis as oculi mei, turbatus sum et nō sum locutus. Cogitau dies antiquos, et annorū æternorum recordatus fū. Et meditatus sum nocte cū corde meo exercitabar, et uētilabat spūs meus. Nūquid i seculū repellat dñs, et nō apponet ut bona uolūtatis sit amplius? Aut i fine misericordiā suā abscindet? cōpleteuit uerbi a generatiōe in generationē? Nunquid obliuiscetur miseri deus? aut cōtinebit in ira sua misericordias suas?

In die etc. Felix, In die tribulationis meæ dominū exquisiui, uulnus meū per noctē desfluxit ex non residebit (id est nō cessabit à fluxu, hoc est plaga mea manci perpetua ex nō cessat) noluit consolari aia mea. Memores dei ex ucciferabor, loquar ex anxietate inuoluetur spūs manus. Temuisti palpebras oculorū meorū (id est, fecisti ut nō possem dormire) cōtractus sum ex nō loquar (id est, deliquiu animi passus sum) etc.

Et meditatus sum etc. Felix, Recordabor cātici mui i nocte (id est, qd̄ cātare solebā in nocte sue aduersitate, quæ est recordatio promissionum dñi, ut diximus Psal. 5. et alibi ex Psal. 91) scd neq; hoc ut faciamus ista gra

COMMENTARIUS POMERANI

missima tentatio permittit) cum corde meo loquar, et perscrutabitus spiritus meus (ut inueniam dei consolationem in verbo eius, sed frustra, ad finem cessatione me premis dei iudicium) &c. Vide quae dixi Psalmi sexto.

Lex, reue
lata cordi

Quae est ista tam grandis tentatio, ubi inuocatur dominus clamore cordis, eleuatione manū, ea fiducia q[uod] dominus audit, q[uod] non decipies qui inuocat, sed consequetur quod desiderat, q[uod] memoria dei delectabit tri stem et anno deictum, et tamen deus derelinquit et permittit deficere spiritum, id est, properare ad desperationem et mortem, ut iudicio ius prematur iugiter die ac nocte, et deficiat corpus et spiritus? Non haec sunt contra omnem scripturam? Ita quidē uidetis. Hic dū spes consolatio fit, quod alibi dicitur: Abyssus abyssum aduocat in uoce tarantulum dei, ut ad iudicium quod iam premit, accedat recordatio iudiciorū dei horrendorum ab initio mundi. Cogitauit, inquit, dies antiqui &c. q[uod] scilicet deus in eternum proicit angelum semel peccatum, q[uod] hominem riecit ē paradise, q[uod] Iudas apostolus factus est diabolus, q[uod] iudex non parcit delinquēti &c. Et quicquid usquam scripturarum est hoc totum haec cogitatio habet contra se, illas etiam scripturas, unde iū consolationem accipiunt et recte accipiunt, sunt enim omnia scripta, ut sit Paulus, in nostri consolationem. Hic ueniat spiritus in domum a bucl illuc inclinatur, et perscrutatur in hac horrenda nocte tentatio aut certe nocte, quando horrores augmentur, ut possit uel in promissi bus dei, in quibus creditis est ratio omnis nostrae salutis, inuenire refigerium, dicens: Immutatus estne deus, ut non amplius bonam eis, erga nos sentiamus uoluntatem et misericordiam? Numquid iam uerbum suum compleuit, quod aeternum praedicatur, quod manere in eterno oportet, id est, a generatione in generationem? Haec sine est illa etiam promissio confidentium deo? Oblitus ne iam suæ est misericordie? aut tam impotens falso est misericordia dei, ut irā eius vincere nequeat? Vides quae sit lex dei et iudicium, quando revelatur cordi. Quod si pertinet nonnūquam sancti, quis finis illorum, qui non credunt Evangelio? Hic si quid est adhuc in sanctis fiduciæ humanae, ut sionis cunctæ facie huic terroris. Idcirco eis utilis eruditio hec est ex casu, sicut certe utilis fuit Ezechiae regi Iuda. Utinam nostri hypocrites merita iactant, et iusticias humanas, uel semel ista senarent.

Et dixi nunc coepi, haec mutatio dexteræ excelli.
Recordatus sum operum dei, quia memor ero ab

initio mirabiliū tuorū. Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinventionibus tuis exercebor. Deus in sancto uia tua, quis deus magnus si non deus noster? Tu es deus qui facis mirabilia, nota fecisti i populis uirtutē tuā. Redemisti i brachio tuo populū tuū, filios Iacob & Ioseph. Vide nū te aquæ deus, uiderūt te aquæ et timuerūt, turbati sunt abyssi, multitudo sonitus aquarū, uocē dederūt nubes. Eteni sagittæ tuæ transeūt, uox tonitrii tui in rota. Illuxerūt coruscationes tuæ orbiteræ, cōmota est et cōtremuit terra. In mari uia tua, et semitæ tuæ in aquis multis, et uestigia tua non cognoscentur. Deduxisti sicut oves populū tuum in manu Mosis et Aaron:

Et dixi, nunc capi, id est, nunc redij ad me, nunc capire restet sentire, uel ut cūq; in banc sententia hoc uolueris accipere. Hæc mutatio, id est, felix uis cōfido resistitæ cōsolationis non est mearū urū, sed est dexteræ manus & misericordie excelsi, id est, dei. Fe. Et dixi: Expectatio mea est, mutationes dexteræ excelsi. Id est, Melius capi sentire, nēpe q; expectatio mea est, id est, q; mihi fuerit adū est iugiter, cæterū mutationes tristitiae hæc est dexteræ excelsi. Sic autem proprie legeris ex Heb. i hoc Psalmo. Et dixi: Mors mea hæc, mutationes sunt dexteræ excelsi.

Exterebor. Fe. Loquar. Multitudo &c. Fe. Effuderūt aquas nubes, uocē dederūt nubilæ, etiam sagittæ tuæ (id est, tonitrua) discurrent. Vox tristitia in sp̄aera. Non cognoscentur. Fe. Non fuerunt cognita.

Tempus opportunū reddendæ consolationis nrauit deus. Ait ergo per deum resipiscens. Hæc est mors mea sic perseverare in isto horrore, qui desperare cogit. Mutationes sunt dexteræ i. pertinent ad dexterā excelsi i. dei, cum manis nondū est abbreviata, qui mirabiliter ab initio cum scutis suis egit, qui ut ego peccatores fuerūt, terroribus afflitti sunt, erroribus seducti, stuationib; probati &c. in opere tuo domine, nō meo saluor, tua misericordia ab initio mudi semper fuit magna, tua mirabilia, tua opera, tuas adinventiones sequar et prædicabo, nō opera, et adinventiones bilancias, que nihil in tentatione prosum. Deus uia tua est i sanctitate

Evangeliū
reuelatiū
cordi.

COMMENTARIUS POMERANI

Si quicquid facio sanctum est, etiam dum nos flagellas, iustus es in omnibus iustis, quod impij negant et sanctis in temptatione abscondit, tamen non negant, quis denis, ut deus noster, siue dum premit aduersarios, siue dum confortatur suos? Hoc est longa alia cogitatio, quam illa, quae supra legie. Verum bic consolatio et revelatum cordi Euangeli post legio terrorem desicitur. Horum omnium mirabilium, inquit, iustus est ille populus ex Aegypto, in mari dei ualida, signisque et in caelo et in terra stupendis positi hunc afflictionem liberatus. Nam aquae in Aegypto senserunt uirtutem tuam conuersae in sanguinem, et praeterea dederunt ranas, Exo. 7. et 8. et eridurunt e nubibus grandines et tonitus in circuitu et fulmina, et diuinatio fulgura super terram, ad hoc stupenda dei iudicia trementia. Eret enim hoc plaga in impios, et iudicium dei, quando uoluit salvare suum. Exo. 9. Nec tamen liberatio sine mortis fuit horrore, nam et armatus bos tunc imminebat, et mare supra capita transuentium uidebatur, sic per mortem transitur ad uitam. Hoc est uia dei in mari, et in aqua multis, tenebrae illae sanctae, quas mundus uidere et cognoscere possunt, et ratio eius non comprehendit, sola fides novit, quae sequitur dominum clausis rationis oculis, ita ut quemadmodum Abram nesciat quo est certa tamen quod dei sequitur vocante, et quod hoc est uia dei: Id quod addit: Deducisti, inquit, ministerio Moysi et Aaron ad hoc a te electorum, ut pastor bonus populum tuum uelut oves, que ut maxime ne sciant quo ducantur, tamen securi et gaudent se a pastore duci, quemadmodum alibi dicitur, Qui deducis uelut ouem Ioseph. Hoc est mutatio dexter et excusus, post tam insigne tentationem.

Tenebrae
sanctae.

Ex Aegy-
pto libera-
tio.

Asaph fe-
cit psal-
mos.

Citatio
Matthaei

Vides quam saepè scriptura illius ex Aegypto liberationis meminisse ut discamus historie illius utilitatem, propter nos enim scripta est. De minus dicit mirabiliter suos, ita ut ne ipsi quidem sciant quia magis multo nimis alii, duci enim sicut pastor oves, etiam per inuium mare, et turbaciones multas ad terram promissam et cetera.

PSALMVS LXXVII.

Titulus. Erudituum Asaph.

Asaph fecisse psalmos notum est ex. 2. Para. 29. ubi sic dicitur. Precepit Ezechias et principes leuitis ut laudarent dominum sermonibus David et Asaph uidentis.

S V M M A. Ceterum est deus hoc psalmo exordiri, nam ad populum suum loquitur et legem suam uult audiri. Et addu; A periam in parabolis et

mutum

nam et id quod completum est in deo incarnato, ut interpretatur Matt. cap. 15. Deinde loquitur quasi unus ex homines, Quanta audiuiimus et cognouimus ea ore, ut notissimum sit hic dominus et hominem loqui, ut videas quam aperte hinc Matthaeus citat. Aduerte hic fructum historiae. Vult enim deus dominus sciri magnalia, quae fecerit et quae docuerit, ut discamus a domino hisperare, et non obliuiscamur operum dei, et mandata eius exquiramus, Fructus ueterum. palmarum redditus; est iste ordo. Et addit, Ne, inquit, infidelitate cordis pere
non sicut infideles patres qui non crediderunt deo, nec sperauerunt in salutem eorum, nimirum scilicet miraculis moti, licet quandoque ore dilexerunt deum et in
gumentum fecerunt, corde longe auerso. Hic non in memoria redierunt stupen-
tia miracula pro ipsis in Aegypto facta, Quin et duci per desertum in ter-
ram promissa, infideliter egredi, et traditi sunt gladio Palæstinorū. Et
iamen hic adhuc stetit deus ab ipsis, percussit enim pudenda plaga et sempit-
erna ignominia aduersarios. Verum abiecit regno Ebraeum, elegit ex
tribus Iudea Davidis regnum in monte Sion, in terra quam fundavit in secula.
Vides itaque hic Psalms compleetur in Davidis regno, quod compleatum est
in Christo. Alioquin si illud carnale regnum respicias, penitus postea extin-
sum est, et non est templum edificatum in terra quam, ut hic dicitur,
fundari in secula sive in eternum, cum etiam templum illud uisibile,
ne destruendum sit cum omnibus sacris eius, ut non manserit lapis super
lapidem, quemadmodum Christus predicerat.

Attendite popule meus legem meam, inclina-
te aurum uestrum in uerbaoris mei. Aperiā in
parabolis os meū, loquar problemata ab initio.
Quanta audiuiimus & cognouimus ea, & patres
nostrī narrauerunt nobis. Non sunt abscondita a
filiis eorum in generationē alteram. Annuncian-
tes laudationes dñi, & potentias eius & mirabili-
tia eius quae fecit. Et suscitauit testimonium in Ia-
cob, & legem posuit in Israel. Quanta mandauit pa-
tribus nostris, ut nota faceret filii suis, ut cognoscat
generatio altera. Filii qui nascentur exurgent,
& annunciant ea filii suis. Ut ponant in deum
spem suā, & non obliuiscantur operum dei, & man-
data

COMMENTARIUS POMERANI

I. quicquid facis sanctum est, etiam dum nos flagellas, iustus es in omnibus n*ost*ris, quod imp*ro*p*ri*s negant et sanctis in tentatione absconditur, tamen non negant, quis densis, ut deus noster, siue dum premit aduersarios, siue dum consolatur suos? Hec est longa alia cogitatio, quam illa, quae supra legis. Verum bic consolatio et revelatio cordi Euangeli*u*m post legi terrorem descripta. Horum omnium mirabilium, inquit, et fuis est ille populus ex Aegypto, in mari dei ualida, signisq*e*, et in celo et in terra suspendis postmodum afflictionem liberatus. Nam aquae in Aegypto senserunt iuritatem tuam universitate in sanguinete, et praeterea dederunt ranas, Exo. 7. et 8. et triduum est nubibus grandines et tonitrus in circuitu et fulmina, et clara rentia fulgura super terram, ad hanc stupenda dei iudicia tremula. Erat enim hanc plaga in impios, et iudicium dei, quando uoluit salvare suum. Exo. 9. Nec tamen liberatio, sine mortis fuit horrore, nam et armata missa hosti*u*m immunebat, et mare supra capita transiuntium uidebatur, sic per mortem transitur ad uitam. Hec est via dei in mari, et in aqua multis, tenebre illae sanctae, quas mundus uidere et cognoscere non posse, et ratio e*st* ea non comprehendit, sola fides nouit, quae sequitur dominum, non clavis rationis oculis, ita ut quemadmodum Abram nesci*at* quo ex certa tamen quod deum sequitur uocantem, et quod hanc est via dei: Id quod al. dit: Deduxisti, inquit, ministerio Mosi et Aaron ad hoc a te electorum, et pastor bonus populum tuum uelut oves, que ut maxime nesciant quod dicantur, tamen securae gaudent se a pastore duci, quemadmodum alibi dicitur. Qui deducio uelut ouem Ioseph*b*. Hec est mutatio dexter*e* excelsi, post tam insignem tentationem.

Ex Aegypto libera*tio*.

Vides quam sepe scriptura illius ex Aegypto liberationis meminist*ur* ut discamus historiam illius utilitatem, propter nos enim scripta est. Dominus dicit mirabiliter suos, ita ut ne ipsi quidem sciant quia uenient in nos alii, dicit enim sicut pastor oves, etiam per inuidum mare, et uictimes multas ad terram promissam et*e*.

PSALMVS LXXVII.

Titulus. Eruditium Asaph.

Asaph f*e* scisse psalmos notum est ex. 2. Para. 29. ubi sic dicitur: Precepit Ezechias et principes leuitis ut laudarent dominum sermonibus David et Asaph uidentis.

Citatio SVMMA. Ceterum est deum hoc psalmo exordiri, nam ad populum Iudei Matthei cum loquitur et legem suam uult audiri, Et addu*c*it Aperi*u*m in parabolis et mentis

matricidum complectum est in deo incarnato, ut interpretatur Matt. 25, 21. Deinde loquitur quasi unus ex homines, Quanta audiuimus et cognovimus ea certe, ut notissimum sit hic dominus et hoc loqui, ut videas quae aperte Mattheus citat. Adverte hic fructum historie. Vult enim dominus in die sciri magnalia, quae fecerit et quae docuerit, ut discamus a domino inspirare, et non obliuiscamur operum dei, et mandata eius exquiramus, quae illius est iste ordo. Et addit, Ne, inquit, infidelitate cordis pereamus sicut infideles patres qui non crediderunt deo, nec sperauerunt in salutem eorum, nihil scilicet miraculis moti, licet quodque ore dilexerint dominum eum in generatione sunt ei, corde longe auerso. Hic vero in memoria redierunt stupula miracula pro ipsis in Aegypto facta, Quin et ducti per desertum in terram promissa, infideliter egerunt, et traditi sunt gladio Palæstinorū. Et inde adhuc stetit deus ab ipsis, percussit enim pudenda plaga et sempiterna ignominia aduersarios. Verum abiecit regno Ebraeum, elegit ex terra Iudea Davidis regnum in monte Sion, in terra quam fundauit in secula. Vide itaque hic Psalmus completum in Davidis regno, quod completum est in Christo. Alioquin si illud carnale regnum respicias, penitus postea extinxeris, Non enim est templum edificatum in terra quam, ut hic dicitur, fundauit in seculo siue in eternum, cum etiam templum illud uisibile, ut destruendum sit cum omnibus sacris eius, ut non manferat lapis super lapidem, quemadmodum Christus predixerat.

Fructus
historie
ueteris.

Attendite popule meus legem meam, inclinaste aurem uestram in uerba oris mei. Aperiens in parabolis os meum, loquar problemata ab initio. Quanta audiuimus & cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis. Non sunt abscondita a filiis eorum in generatione alteram. Annunciationes laudationes domini, & potentias eius & mirabilia eius quae fecit. Et suscitauit testimonium in Jacob, & legem posuit in Israel. Quanta mandauit patribus nostris, ut nota facerent filiis suis, ut cognoscant generatio altera. Filii qui nascentur exurgent, & annunciarunt ea filiis suis. Ut ponant in deum spem suam, & non obliuiscantur operum dei, & mandata

COMMENTARIVS POMERANI

data eius exquirant. Ut nō fiāt sicut patres sui, generatio puerla& exasperās. Generatio quæ nō dixit cor suū, & nō est creditus cum deo spiritus eius. Filii Ephraim intendentēs & iaculātēs arcibus, conuerſi sunt in die belli. Non custodierūt stamentū dei, & in lege eius noluerūt ambulare. Et obliiſti sunt beneficiorū eius, & mirabilium eius quæ ostēderat eis. Corā patribus eorum quæ fecerat mirabilia i terra Aegypti in campo Taneos. Interrupit mare, & pduxit eos, statuit aquas quasi utrē. Et deduxit eos in nube die, & tota nocte in illuminatiōe ignis. Interrupit petrā in deserto, & adaquauit eos uelut in abyſſo multa. Et eduxit & quā ex petra, & eduxit tanq flumina aquas.

Problemata Fe. Enigmata, Matthaeus, Abſcondita. Significatur item idem quod ante dixit parabolās. i. sermones non oībus intellexerūt.

Non sunt abſcondita. Fe. Non occulabimus egr̄. Quid aut in nō sequitur, Annūciantes, referendū est ad id quod praecepsit, patres nō.

Alteram. Fe. nouissimam. Et iterum altera. Fe. Nonissima.

Generatio peruersa et exasperans. Fe. Generatio rebellis & infideli, generatio quæ non stabiliuit cor suū et nō fuit fidelis cum deo fr̄s eius.

Et statuit aquas quasi in utrem. Fe. Et statuit aquas quasi comul-

Facta dei Mirū q̄ manifestissimā historiā narraturus dicit, Aperiam in paro-
sunt para lis etc. parabolās et problemata siue enigmata et occulta vocata que in
bole car- ram mundo facta sunt, sed reuera omnia opera dei siue sit conditio mīdi
gubernatio et ea quæ corā uidēmus et tractamus, siue beneficium liberatiō
ex Agypto aut aliud mundus caro ignorat. Tanta est cœctas egr̄ similitudines
ipsa quæ hic narratur historia. Vnde Psal. 27. Quoniam nō intelligere in
opā dñi et in opā manū eius egr̄. Tam cœcta uero ratio egr̄ ignoris
dei quæ nō potest agnoscere dei beneficia quæ manu tractat, corā uida,
sine quibus ipsa nō consistet, quādo quæ agnoscere quæ similitudines
ut beneficium liberatiōis dei ex inferis per Christū & saluationis glorifi-
cationis & eternitatis quæ ubi dicere cœperis, fabula uidentur imp̄is et
ceteris

ter signata et parabolæ, & surdo narrasti. Hæc admoneo, ut scias
hunc psalmū sicut & alia proprie nos esse scriptum et mysteria nobis
concer, ut fidam̄ dei uerbo & non exceceremur, sicut illi, quemadmo-
dum & Paulus monet. Corin. 10. & Psal. 94. Hodie si uocem &c.

Sicut legē & uerbū mult audiri deus aure cordis, Atq; ideo et uerbis Verbum &
& mirabilibus beneficijs ab initio mundi docuit genus humānum, quæ beneficia
Adhuc que alij per manus trādiderunt posteris, donec uenit est ad popu dei nibil
lum Israēl suscitauit testimonium sive testamentum, ut innotesceret eis. uolut & ut
sui promissiōibus q; ex semine eorū essent benedicendæ cūctæ cognatio fidas deo
res iusta, q; ipsi quoq; oībus bonis abundaret si audiret uocē eius. Et et cura a-
bilitatis legē & uerbū secundū quod agerent & uiuerent, quemadmodū gas proxim
at lex, que est lumina homī dignitas audire dei uocem seū loquentis, mi.
Psal. 117. Qui annūciat uerbum suū Iacob &c. Et Deut. 4. Hæc est ue
fru sapientia &c. Hæc magno studio dēns concēdauit patribus, Deut.
4. v. 11. ut eti Episcopi et doctores in denib; suis docerent filios &
familiam suam, ne posteri ignorarent usq; ad generationē nūiūsīmā uer-
bū & beneficij eius, ut directione cordis & spiritu fidenti. i. uera et in-
tē insitū colerent deū, nō hypocrisi legis externa, quemadmodū inse
ctis patres, qui non posuerunt spēm suam in deū, obliti sunt beneficiorum
dei, mādata dei corde nō exquisierunt ut spiritu impietrato à deo sequi po-
tū p̄ amanti corde dei uoluntatem, rebelleſ fuerunt uerbo & amari-
carunt os dei, ut dicitur Deut. 1. nō fuerunt recto corde & spiritu erāt
uox à deo, utcumq; populus dei fruſtra dicerentur. Audiant hęc no-
stris hypocritis quid spiritus accusat in populo legis, cui lex quidem ex-
tra præscribēbat sed post primū præceptū. Ego sum dñs deus tuus.

Fili⁹ Epbraim in O, ea dicuntur decē tribus sive regnū Israēl, simili-
tud. Esa. 23. Erat aut̄ Epbrai filius Ioseph, in sorte cuius erat Silo ubi Epbraim.
primū erat area dñi cū tabernaculo. Iosue. 18. & illuc habitauit Iosue dux
populi. Iosue. 19. ibiq; ex tribu Ben Iamin regnauit Saul rex primus to-
nis populi, sed post reprobatus cū tota posteritate. Item, ibi regnauit Hie
nōis primus rex Israēl post regni diuisionē, quā peccare fecit Israēl etc.
Videtur itaq; filij Ioseph, in primis filij Epbraim consecuti regnū et
sua deū iacra. Sed Silo locus est abiectus, Huere. 7. et tribus Epbrai nō est
deū, ut infra dicitur, Et repulit tabernaculū Ioseph et tribū Epbraim
non eligit, Sed elegit tribū Iuda, montem Sion &c. Itaq; habes hic duos
populos sive duo regna. Alterū regnū Epbraim sive Israēl quod est de- gna.

COMMENTARIVS POMERANI

eam tribuum quod semp fuit impium. Alterū regnum Iuda quod in Christo piū manet in ceternum. Igitur nō frusta hic dictum contra omnes impios Iudeos uocat eos filios Ephraim, ut reprobatos a deo.

In gratiā ex eis, inquit, Ephraim, id est, increduli Israēlitae parantes sed ad prōlium quāsi fortes futuri per uerbū dei quod audierant ex Moysi, insūgam conuersi sunt & redire cupierūt in Aegyptū in tempore tentatiōnē, quād admodū facit oīs fiducia carnalis, et facti sunt, ut ait Osias cap. 7. in lut areus dolosus, lege Num. 14. et aliās, Nō audierūt uocē dñi. Nihil iam fuerūt excēcatis oīa mirabilia in Aegypto pro iphis facta, sive in campo Taneos quāe Tanis est regia ciuitas Aegypti, E. J. 19. Nihil erat q. tra-

Mare rūduxerat p. mare rubrū sicco uestigio, aquis flātibus quasi cōtēns in utri-

brum. q. deduxerat per columnam nubis in die et ignis in nocte, quod mysterium

Columna Paulus aperit, 1. Co. 10. indicans baptisma nostri figuratū quo nō solū

ignis & baptizamur in mari. aqua sed etiam nube. i. spiritus sancto nos obumbrē

nubis. te, quāe tamē nubes noī ignis est, quem admodū Ioānes dixit, Ille uos be-
pitabit igni & spiritus sancto, qui baptismus nō cessat donec omnia ex-
rātur quāe Adæ sunt & augēscat que spiritus dei sunt usq. ad manus
man resurrectionē, de quo & prophetat Esa. cap. 4. Si abuerit &c. Et
creauit dñs, super omnē locum montis Sion & ubi inuocatus est, nubes

per diē, & fumū et splendorē ignis flammantis in nocte &c. Nihil p. e-
terea erat q. bis ex Petra aquas pduxerat largissimas, grandi profuso

miraculo, qd enī durius silice? quid mollius aqua? et tamen illa hanc effo-

dit quā natura nō habebat, potius ignē q. aquā ex silice excusseris. Petre

bāc non tamē quāe in loco manebat uisibilis, sed inuisibilem que sepa-

batur eos, Paulus Christū fuisse scribit, qui nūc ait, Joan. 7. Qui credit

in me, flumina de uētre eius fluēt aquæ uiuæ etc. Verbo st̄s et manu

euāgelijs pascit nos è cœlis. Iā ni fallor uides parabolas fuisse illa fata,

oīa enim, ut ait Paulus, in figura contingebat eis, Sunt aut̄ scripturae

proper eos, sed ne nos increduli uerbo dei similiter pertamis.

Et apposuerūt adhuc ut peccaret ei, exacerbaue-

rūt altissimū in inaquoso. Et tentauerūt deū in cor-

dibus suis, ut petcret escas animabus suis. Et deo

traxerūt deo & dixerūt, nunquid deus poterit pa-

reare mensā in deserto? Quoniam peccussit petrā et au-

xerūt aquæ & torrētes inundauerūt. Nunquid & ga-

dem

nem potest dare, aut parare mensam populo suo? Ideo audiuit dñs & distulit, et ignis accusus est in Iacob et ira ascendit in Israel. Quia nō crediderūt in deo, nec sperauerūt i salutari eius. Et mādauit nubibus desup, et ianuas cœli aperuit. Et pluit eis māna ad māducandū, et panē cœli dedit eis. Panē angelorū māducauit hō, cibaria misit eis in satietate. Trāstulit austrū de cœlo, & induxit in virtutē sua aphricū. Et pluit sup eos sicut puluerē carnes, et sicut arenā maris uolatilia pennata. Et ceci derunt in mediū castrorū eorū circa tabernacula eorū. Et māducauerunt & saturati sunt nimis, & desiderium eorū attulit eis, nō sunt priuati a desiderio suo. Adhuc esca erat i ore eorum, & ira dei alcedit sup eos. Et occidit pingues eorum, & eleemos Israel cōpediuit. In oībus his peccauerūt ad huc, et nō crediderūt i mirabilibus eius. Et defecerūt iuanitate dies eorū, et anni eorū cū festinatiōe

In aquoso. i. in loco ubi ante nō fuerat aqua, nam nūc erat illie aqua exulta ex petra, ut sequentia quoq; habent. Fe. In solitudine.

Mensa populo suo. Fe. Carnem populo suo. Nam utrumq; uoluerūt et panem et carnem posquā aquā acceperāt. Distulit, scilicet ostendere iram suādū, ut in sequentibus uides ubi occidit pingues etc. Et est, distulit dispendiant interim. Fel. Iratus est. Panē angelorū, uel regū, uel nubum, Panē anudrobustorum, ista omnia possunt legi ex Hrb. Ego legerē nubium, quia gelorum. percipit. Et mandauit nubibus desuper et ianuas cœli aperuit, ut panis nubii ex nubibus, & panis cœli ex ianuis cœli uenisse dicatur, utrūq; tam illi se more scripturæ. Si angelorū legeris, necesse est ut nō tā in manu quā in il quod manna significabat respicias, nempe uerbum dei siue filii in Christi, quemadmodū Moyses interpretatur, Deut. 8. & Christus Matt. 4. & 10. 6. Angeli uerbo & præcepto dei summe obediat et fiducia summa in deū rapiuntur, Vnde oramus, Fiat uoluntas tua sicut in celo et i terra. Dū uero hoc dicim⁹, nō ignoramus māna ab alijs interpretari didū, ut se p̄t angelorū, q̄ ille panis ministerio angelorū sit format⁹ in aëre

COMMENTARIUS POMERANI

in aere. Sed quid attinebat hic angelos factores facere plusquam in aliis miraculis in Aegypto & in mari rubro, ut in sanguine, in ratis eius? Et proposito haec oratio, Panis angelorum, non significat panem quem angeli faciunt, sed quem angeli comedunt. Nisi etiam uelis dicere ubi dominus ait, Non est bonum sumere panem filiorum &c. significare panem filiorum non quem filii edunt, sed quem filii faciunt. Hoc aut modo, id est, si in mysterio respiciatur, non fuerit quoque obscurum quid panis robustorum, quid pani regum significet, nempe quem robusti comedunt & reges, id est, credentes, aut unde robusti & reges sunt. Verbum enim dei confortat contra imperium mortis & cum deo regnare facit modo edas &c. Felix sic, Panem robustorum comeditur, cibum uiaticum misit illis in saturitatem.

Haustrum, uenit a meridie flatem. A phricum, ab occidente. Fe. pro Histro interpretatur Eurum qui flat ab oriente. Historia habet trans mare raptas uento auiculas, Num. 11. Ventus egrediens a domino atraea trans mare coturnices detulit et demisit in castra &c.

Compediuit. Fe. incuruare fecit uel humiliavit. Cum festinat. Fe. In horrore uel turbine, i. terrore iudiciorum horrendorum dei ex rea conscientia perierunt, ut ne id quidem quod uiuere uidebantur uita fuerit &c.

Prouidentia dei erga nos. Vides quo perget cordis humanae cœcitas, Confitemur oī ore profundiā diuinā, sed non credimus, quia ne uentrem quidem deo audemus cōmittere, forte uix duos dies uicturi, quos deus uiginti annis paucis nūbil sollicitos, nō respicimus in admirabilia opera dei, quia à cōceptione tam mirabiliter nobis prouidet, ut alia iam taceamus opera dei erga nos per omnem uitam nostram. Ita apud incredulos Iudeos in tentatione nūbil erant oīa dei mirabilia ante facta ut credarent deo, quin & (que illi impietas humani cordis) ex miraculo recenti accipiunt occasione tenendi deum, num scilicet posset & panem & carnē dare qui dederat ex parte aquas, a qua tentatione monet Paulus, ut caueamus, 1. Corint. 10. qd enim hoc aliud est quam negare opera dei fuisse quæ facta sunt, & pro gratiarum actione reddere, ut hic dicitur, detractionē, id est, obloquio, quasi deo neq; audiente neq; uidente? sed certo deus audit, quemadmodum hic dicitur, & irascitur in blasphematores, tametsi ira eius adhuc nō uidetur, tametsi interim prestet manna & carnes ē cælis, ut nūbil minus quā irasci uideatur, dat interim oīa bona contemptoribus, blasphematoribus, persecutoribus uerbi sui. Sed quid additur? Adhuc, inquit, es caro in ore eorum &c. Quare hoc: ut uideamus simul quod deus beneficia de

Impietas
humana.

per omnem uitam nostram. Ita apud incredulos Iudeos in tentatione nūbil erant oīa dei mirabilia ante facta ut credarent deo, quin & (que illi impietas humani cordis) ex miraculo recenti accipiunt occasione tenendi deum, num scilicet posset & panem & carnē dare qui dederat ex parte aquas, a qua tentatione monet Paulus, ut caueamus, 1. Corint. 10. qd enim hoc aliud est quam negare opera dei fuisse quæ facta sunt, & pro gratiarum actione reddere, ut hic dicitur, detractionē, id est, obloquio, quasi deo neq; audiente neq; uidente? sed certo deus audit, quemadmodum hic dicitur, & irascitur in blasphematores, tametsi ira eius adhuc nō uidetur, tametsi interim prestet manna & carnes ē cælis, ut nūbil minus quā irasci uideatur, dat interim oīa bona contemptoribus, blasphematoribus, persecutoribus uerbi sui. Sed quid additur? Adhuc, inquit, es caro in ore eorum &c. Quare hoc: ut uideamus simul quod deus beneficia de

dei impie dubitant, posse dare, & tamen sentiant dei potentiam quam contumperunt. Sed sunt ista nobis terroris, ut postulemus a deo fratribus in sic excedemus, quemadmodum illi qui reliqui ne ex plazis quidem ei necesse erunt didicimus credere & fidere deo, donec eos coniungimur, & ad unitatem ad eum, nolum redigeret dies & annos eorum.

Aduerit q[uod] hypocrisis nostra descripta est, quando dicitur, Et tentauerunt diabolus in cordibus suis, et detraherunt deo, et dixerunt, repeate, in cordibus suis. Nam tamen si bene loquamur ore de dei prouidentia, tamen in rebus infideliter ad ista quae hic scribuntur deflectimus, & nisi dei manus sustentet corda nostra suo spiritu, ruimus ita ut illi in dei blasphemiam in cordibus nostris, & facimus dei promissionē mendacē, deiq[ue] turan organos uana &c. Præterea uide quā horrendū sit dei iudicium, quid impi dei contempnentes, id est, qui nō credūt deo, cōsequuntur quae destitutam, ita ut nō soli a deo diligenter reliquis despiciantur, sed in ipsis debencis deprebenduntur & rapiuntur dei iudicio pingues etiā & tali inter ipsis ut euaderet nequeat eis. Nihil ergo gleriandū hypocritis, summa proffere sucedant, dum alij formis crucis exercentur.

Manna esse uerbum dei supra diximus ex Moyse et Christo interpres, & Paulus escam spiritualē uocat, sicut et aquā potū spiritualē, ita que nō ore editur et bibitur, sed corde in spiritu, quā manna foedientia preferunt carnes Aegypti, id est, carnale uerbum, sive traditiones huius uerbi, quas et ea ratio semper præfert uerbo dei. Hoc enim uerbum crucisti, & ille per hypocrisim gloriam & iustitiam mentiuntur. Sed uerbi non, quia nō sumus fraudati a desiderio nostro, quē admodum alibi dicit, Diuina scandala desideria cordis eorū, ibunt in adinuentioribus suis. Cū occideret eos tūc exquirebat eū, & recuerterebatur, & diluculo ueniēbant ad deum. Et recordati sunt q[uod] dñs adiutor ipsorum est, & deus altissimus redemptor eorum est. Et dilexerūt eū i ore suo, et lingua sua mētiti sunt ei. Cor autē eorum nō erat rectū cū eo, neq[ue] fideles fuerunt in testamento eius. Sed ipse est misericors et propicius fiet p[ro]ctis eorum, et nō dissipabit eos. Et abundabit ut auertat iram suam, et nō incendet omné irā suā. Et recordatus est q[uod] caro sunt, spiritus uadens & non rediens.

Detrahere
deo in
corde.

Occultum
iudicium.

Manna.

Carnes.

Dd Adiutor

COMMENTARIUS POMERANI

Aduitor. Fe. Creator ut duo hic dicantur et creator et redemptor. Et dilexerunt eum in ore suo. Fe. Adulati sunt ei, uel lacauerunt cum ore suo.

Hypocris in cultu dei. Verba quidē fidei hic ponuntur. Exquirebat. Recuerterebatur. Recordati sunt. Dilexerūt, sed hypercritismus fuisse declaratur. Nō oīs, iniquitatis mīhi domine domine, intrabit in regnum cœlorū, sed qui facit uolumen patris mei qui ī celis est. Hæc autē est uolūtas patris mei, misericordia eius in eum quæ ille misit, ut oīs qui uidet filium, et credit in eum, habeat remissionem peccatorum. Matt. 7. Io. 6. Hæc sunt oīa studia et opera bona hypocritarum, et ille dei cultus. Cū loquimur de fide, et q̄ oīa ipsorum opera nob̄ sunt absq; fide, statim respōdēt, Et nos credimus, alioqui quare laudaremus deum quare oīa ista faceremus? Sed uide his, qd de creditibus potissimum mandati dico, q̄ Exquirūt deū, reuertantur etiā post peccata, et manu cōsigunt eum inuocandū, recordantur q̄ deus sit et creator et redemptor ipsorum, et i summa, diligūt deū? Et tamē bāc oīa dicit fuisse ab q̄ fide, id est fiducia in deum et eius promissionē, omnia illa tam speciosa fuisse fūci, nuda cūm et iniustitia corā deo. Videat bāc nostri hypocrite, qui uerbū suū testamentū dei contēnunt propter traditiones humanas, et tamen cōuent se credere, et deū placare suis operibus, i. fuso et mendacio.

Punitiātia impiorū. Præterea hic descripta est punitiātia impiorū, quod dicitur. Cui deret alios, alij exquirebat eū et c. Dolēt enim sua dāna, non de iniuriis et contemptū, quæ admodū Esau, qui non est cōsecutus punitiātia hominis cū lacrymis quæ siffici etā, Heb. 12. Doluit enim nō qua peccava in dū, sed q̄a amiserat ins primogeniture et patris benedictioni. Ille hic se respicuit, nō deū, quæ nō diligūt, nisi falso, dicit̄ ore nō corde. Misere mei deus et c. Sed ipse deus est misericors et abūdā miseriūtia sua, ut nō statim p̄dat infideles et hypocritas, sed expectet ad punitiātia (ut dicitur quoq; R. 2. de gloriātibus i lege et de magistris aiorū tū, et de ipsissimis hypocritis) recordatus iudicet q̄ spiritū dei nō habet, sed tātu caro sunt, ut et Gene. 6. dicitur, et sunt fr̄s nō dei, sed humani, quia uadit, et nō reuertitur, per se est ignorans dei, et semper in deteriori punitiātis labitur, donec cōplete suam damnationē, nisi spiritus derenda per, et aliud fiat. Sic carnem condemnat, Esa. ca. 40. et Psal. 1. +

Quoties exacerbauerūt eum in deserto, in irā citauerunt eum in inaquoso. Et cōuersi sunt et tenuerunt deū, et sanctū Israel exacerbauerunt, Non

sunt recordati manus eius, diei qua redemit eos
de manu tribulatis. Qui posuit in Aegypto signa
sua, & prodigia sua i capo Taneos. Et cōuertit in
sanguinē flumina eorum, & imbræ eorū ne bibe-
rent. Misit in eos muscā caninā et comedit eos, et
mā et corrupit eos. Et dedit rubigini fructus eo-
rū, et labores eorū locustæ. Occidit i grādine uite
eorum, et moros eorū i pruina. Et tradidit in grā-
dinem iumēta eorū, et possessionem eorum igni.
Emisit in eos irā indignatiōis suæ, indignationē
uirā et tribulationē, immissiōes p angelos malos.
Viā fecit scimitā iræ suæ, et nō pecpit a morte ani-
marū eorū, et iumēta eorū i morte cōclusit. Et per-
cussit omne primogenitū i terra Aegypto, pri-
mis ois laboris eorū i tabernaculis Cham. Et trā-
stulit sicut oves populū suū, et pduxit eos tanquā
gregē in deserto. Et deduxit eos in spe, et non tū-
muerunt, et inimicos eorum operuit marc.

*In sequente. In solitudine, ut supra. Ex aerebauerūt. Fe. Circūscri-
pīt. i. potius eius lūmā aueerūt, ut ait id ē Fe. Oia cū posse nō crediderūt
pū supra. Exiūs ex petra aquā. nunquid ēr panē poterit dare ēr c.
Iudei. Fe. Riuos. Muscā caninā. In Heb. significatur omne genus
miserum. Rubigini. Fe. Erucō. Possessionē. Fe. greges.*

*Possit oia in Aegypto miracula certe mūdo stupēda, posiq; insignē per
naturā traditionē, et Aegyptiorū submersionē, sāpe fideliter dēū,
posandūsc̄ Iherālē. i. qui est sanctificator populi sua, ad iracundiam conci-
tarū, nū dicerit ipse Nū. 14. En tentauerūt me id p deē uices, tētatores
mirarū, fidèles ut ordecerēt deo facti nō sunt. Ut nō mireris hodie quo-
rumdam certarū, scili tot miraculūs credere nō potuerūt. Et Christus di-
cīt Moysen et ppbetas nō audiūt, neq; si alijs ex mortuis surrexerit,
milit. Vbi fūs dei nō doceat, nūbū sunt oia miracula id qd sic dicit Moy-
se, Dout. 19. Vas nūdīsc̄ ēr c. ēr nō dedit uobis dñs cor intelligēs, ēr
mūs iudicēs, ēr uers que possint audire usq; in præsenzē diem ēr c.*

*Excecc-
tio nullis
iuuatur m̄
raculio.*

COMMENTARIUS POMERANI

Flumina uertiuntur in sanguinē, dū aqua uerbi dei, qđ est potus uite, uertitur impijs in carnē & sanguinē, id est, carnalē sensum, siue quā pro potu uerbi dei, qđ pater ī cœlis reuelat, suscipit doctrinas bonā, quā caro & sanguis adiuuenit, hic ergo nō est potus, sed mors iſus.

Miracula Musca & rana molesta sunt, quia ne in minimis quidē creaturis pul-

Aegypti, habet, q. à fide cōditoris descuerūt. Et præterea ita irridet deus sapientia et potētiā mūdi, quā dū magna molitur ipso studio, à ratis et misericōdiantur et superatur. Quod uero fructus oēs & armata et gressu-
rie perdūtur, significat sapientiae, potētiæ & toti carnis hypocrisij, ad manere illorū, unde inflabatur, ubi iudicari cōperit à deo, tūc et punit deo ipsorū quoq; percūt primogenita, id est, si quid aliquando baburimj. dei & cognitionis dei auferatur, ut execēcati penitus, iā deinceps nō possere nequēt, ut induretur cū Pharasonē, denee dānationi tradatur eis-
nae. Ita facit deus illic regnare immis̄iones per angelos malos, & nō illud Satanæ, ut quiescere nō possint, quin ruant ē celere in scīlū, aut consumment peccata sua horrendo satis dei iudicio, si quis uideret posse.

Taberna Aegyptus Hebreis dicitur Misraim, qui fuit filius Cham, occupa-
cula Chā, terræ Aegypti, & primus inhabitator, ubi mansit eius posteris. Cu-
jo. Tabernacula ergo Cham sunt Aegyptus.

Et induxit eos in montē sanctificatiōis suę, nō tem illum quē acquisiuit dextera eius. Et cieci facie eorum gētes, & sorte diuisit eos in funicula distributiōis. Et habitare fecit in tabernaculis eo-
rum tribus Israel. Et tētauerunt et exacerbauerūt deum altissimum, et testimonia eius nō custodi-
runt. Et auerterunt se et spreuerūt, quēadmodum patres eorum, cōuersi sunt in arcū prauum. Erū
irā cōcitauerunt eum ī collibus suis, et in sculptis libus suis ad iram prouocauerunt eum. Audiuūt deus et spreuīt, et ad nihilū redēgit ualde Israel. Et repulit tabernaculum Silo, tabernaculum summū ubi habitauerat in hominibus. Et tradidit ī captiuitatem uirtutē eorum, et pulchritudinem in manus inimicorum. Et cōclūlit in gladio populi Is-

um, et hæreditatē suā spreuit. Iuuenes eorum co-
medit ignis, et uirgines eorū nō sunt defletæ. Sa-
cerdotes eorū i gladio ceciderūt, et uiduæ eorum
non plorabantur. Et excitatus est tanquā dormi-
ens dominus, tanquā potens et crapulatus ex ui-
no. Et percussit inimicos suos in posteriora, op-
probrium sempiternum dedit eis.

Et sorte diuisa eos per funiculum distributionis. Lege librum Iosue.
Definicalo dixi Psal. 15. Fe. Et qsc̄cere fecit illos i funiculo hæreditatis.
Coversi sunt. Fe. Cōversi sunt retrorsum ut arc⁹ fraudis. Oseae. 7. Re-
misi sunt essent absq; iugo, facti sunt quasi arcus dolosus i. q sagittā ia prauas.
castrinō pō, ubi opus est. Sic populū dei illi se fore pmittebat, at in ten-
tione sine ppteritatis siue aduersitatis deficiebat a deo. In collib⁹ suis.
Fe. Exultis suis. Et ad nūbilū redigit ualde. Fe. Et abominatus est ual-
de Israēl. Virgines eorū nō sunt defletæ. Fe. Virgines eorū nō nupserit i.
lettis nupiari quoq; cessavit, ut nō audit⁹ sit illuc uox sponsi et sponsæ. Veritas

Percusserat dominus populum peccantem in deserto, ut reliqui tanū dei.
sunt ex numero eorū, qui egressi sunt iuri ex Aegypto Iosue et Caleph,
quicū filiis occisorum ingreßi sunt terrā promissam. Videbantur oēs
de promissiones propter peccata populi cecidiſe. At dei ueritas mentiri
nō potest. Dedit propter Iemetipsum terrā quā p̄miseraſt semini Abra-
hae, & induxit eos in monte Sion, ubi futura erat sanctificatio nominis
eius, templum & omnia sacra ludeorum, licet ingreßi, non statim po-
terunt occupare arcam Sion. 2. Reg. 5. licet quoq; tūc non intellexerint il-
lum fore sanctificationis dei, quia nō erat nōminatus, Deu. 12. Le-
ge propter historię libri Iosue. Hunc montem, inquit, acquisiuit dextera
dei, nō arrogantē sibi aliquid quasi humanis uiribus sit res cōfusa, cū
omnis fecerit illuc dext., siue per homines, siue sine hominibus, siue per ar-
ma, siue sine armis, ut & psalmo. 43. Nec enim in gladio suo poſiderūt
terram &c. Et Deuteronomij. 8. Cf. 9.

Mons Sion ecclesiam proculdubio significabat, ut ſæpe uides in scri-
ptis. Erat enim habitatio populi dei, ergo ubi populū dei, id est creden-
ti inueniri, illuc monte domini eſſe nō dubitato cū omni sanctificatione
& confiſcatione eius de quo Esa. 2. & Micheæ. 4. Hunc montem acqui-
ſuit deus per ſanguinem fili⁹ ſui, atq; ex hoc ejicit gentes, id est, quicquid
ſi infidelitatis et cōcupiſcentiæ, ex Adā paulatim exterminat p̄ ſpiritu D d 3

COMMENTARIUS POMERANI

suum, ut tandem solum semen Abrabæ & Israëlis illuc induceret.
Et tentauerunt &c. lege historiam Iudicum. Quid quoque iustitia
et ingratitudo post omnia beneficia, post omnia iudicia, que supra legi,
nobis significat, propter quos haec scripta sunt, non propter illos qui iniun-
runt, nisi quod monet Paulus, Qui stat, uideat ne cadat: ne quis san-
Qui stat
&c. uerbi dei & fastidiens, putet se iam omnia consecutum. Beati enim qui fu-
riunt & sitiunt iustitiam &c.

Et repulit &c. Vide in principio Regum, ca. 4. 5. 6. 7. ante in Silo
fuerat arca, Iosue. 18. Iam Silo abiicit dominus, et omnem gloriam popu-
li sui tradit gladio & igni Philistinorum. Et tamē memor uerbi super-
Anni. cutit æternō opprobrio annos Philistinorum, ut opprobrium fraret, nō
iam trüphiare uidebatur, & cōfundantur turpiter, qua suis uerbis fū-
tes gloriabantur. Punit quidem dominus suos per impios, sed rufum &
los deicet, quia suæ potentie arrogant quod dei est, quemadmodum loquitur
de Assyrio, Esa. 10. V & Assur &c.

Similitudi Et excitatus etc. Vel ex hoc loco accipe, qd in scripturis deus nō mā-
nes à re- grum iudicat a similiari rebus, quas ipse dānat. Similitudines sunt, non
bus indi- ipse. Sic & fideles indignas rebus quandoq; à deo a similiantur. Hic
gnis. est qd dominus dicitur uenturus sicut fur in nocte, qd exaluit ipsius,
qd apiet sicut leo, Item qd laudatur uillicus iniquitatis &c.

Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribū Ephraim nō elegit. Sed elegit tribū Iudeæ, montem Sion
quē dilexit. Et ædificauit sicut unicornis sanctifi-
cationē suā in terra quā fundauit in æternū. Et
eligit Dauid seruū suū, & assumpsit eum a gregi-
bus ouiuū, a sequendo foetas accepit eum. Ut palce-
ret Iacob seruum suum, & Israel hæreditatē suam.
Et pauit eos in innocentia cordis sui, & in intelle-
ctibus manuum suarum deduxit eos.

Sicut unicornis, id est, fortis, et nullius potētiae codēs, et hoc unus ib-
cum tantum eligens, de unicorni psal. 23. Felix. Et ædificauit uel exi-
sa, uel uelut palatia superba sanctuarium suum, id est, templum &c. in
intellectibus. Fe. In prudentia.

De hac repulsione & electione supra diximus, Templū uero signi-
Templū. casse templum uerum, in quo deus habitat per Christū, quis ignorat, et
declinat.

Miserere Paulus. Cor. 3. secūdū prophetiā Nathan ad David. 2. Reg. nō sicut erit habitus domū nō mīri meo, & firmabo thronū regni eius usq; in seculū. Vnde hic addit: In terra quam fundauit in æternū, quod undique potes intelligere, quām de sacerdotio & regno illorū, oīa enim Aeterna fūlū iusti noua & spiritualia in Christo, atq; adeo æterna sacerdotium terra. eternū regnū æternū templū æternū, & terra æterna. Sic & Esa. 9. Æterna dicitur, sed certe æterna. Super filiū David etc. David rex David, filius proclamatio Christus est, nō solū significatione, sed etiā q; ex car- seatu erat nasciturus. Idcirco nō solū Davidis filius in scripturis dici solet filius David, ut alibi diximus, quā postquam fuit minister circūci sumis defectus, glorificatus est, ut fieret rex & pastor totius spiritus in Israēlie, id est omniū credentū, qui sunt hæreditas dei, quemadmodū Ioseph. 40. scriptum est: Sicut p̄astor gregem suum pascet &c. Qui p̄fuit nos innocentia cordis suā id est, sancto suo spiritu per verbum suū nobis revelatū. Et prudentia manū suarū deducit nos: qui enim sp̄ari in Christi aguntur, bi sunt filii dei. Alioqui nostris mandib; permisso: nos suis unicule erramus, & rictū obnoxios sumus luporū.

PSALMVS LXXVIII.

Titulus. Psalmus Asaph.

SUMMA. Inde i. Macha. 7. de sua quam tunc patiebantur misera-
bilis psalmū intelligebant, & uerbi sunt clara, prophetata tam in du-
abus antiquis talia aut similia, qua in historijs legitimus, illi populo cōtan-
got. Similiter Esaias cap. 64. deflet nō solū miseriam illius populi adfli-
ti, & peccatis gravanti, sed etiam tuus temporis nostrā, quādo gentiles, id
est, gratiam Christi auersantes, uenerūt in hæreditatē dei, in templū spiri-
tu sancti, in Hierusalem ciuitatem regis magni, id est, Christi, & om-
nia polluta, vacua, sanguine & corporū et animarū fædata reddiderūt
exponentes interfectos uolucribus cœli & bestiis terræ, id est, demoni-
bus, ita ut non sit aliquis quoq; qui sepeliat, id est, tegat opprobrium mor-
tis nostre corā deo. Sed ô deus quoq; tandem nō uindicas oves tuas, de
bis aggressoribus & homicidis, licet ob peccatum tam diu derelictas?
Salua reliquias gregis tuū, ut te laudemus in æternū.

Deus uenerūt gentes in hæreditatē tuā, pol-
luerunt templum sanctum tuum, posuerūt
Hierusalē uelut pomorum custodiam. Pos-
suerūt

Dd +

COMMENTARIUS POMERANI

suerūt morticina seruorū tuorū escas uolatilibus
celi, carnes sanctorū tuorū bestiis terre. Effundis
rūt sanguinē eorū tanq̄ aquā in circūitu Hierusalē,
& nō erat qui sepeliret. Facti sumus opprobrii
um uicinis nostris, subsannatio & irrisio iis qui
in circūitu nostro sunt. Usq; quo dñe irasceris in
finē: ex ardescet uelut ignis zelus tuus? Effunde
irā tuā i gētes, quæ nō nouerūt te, & i regna que
nomē tuū nō inuocauerunt. Quia comedēnūt
cob, et locum eius desolauerunt.

Velut pomorum custodiam id est, tuguriolum in horto, quod nō defini-
tur, uel sua fronte cadere permittitur, & uacuum manet, ubi aqua
fructus non custodiuntur. Esa. 1. Sicut tugurium in cucumerario, ita
In aceruos lapidum, id est, uaslatam fecisti Hierusalem, & ex spissis
et diuersis facti sunt acerii lapidum.

**Querela
piorum.** Vt cunq; preccatores sumus domine deus, tamē tua res agitur, dūs
qui summus hereditas tua; tēplū tuum, ciuitas & habitatio tua, scri-
tūs, sancti tui à te sanctificati, Iacob & semen Abrabae, qui credidit in te
etius semini promisisti tuam benedictionem, impetrimus propter te, pro-
pter tuū uerbum & confessionē, à genibus quea ignorauit nomen tuum
habene uerbum tuū, sed uolunt, ut abnegato tuo uerbo ipsarum amplecti-
mūr leges & mendacia humana, & sequentur cultū dei alieni, ante
diuinū uerbum tuū, quo oīa subsistit. Quea gentes postquam omnia tua se-
era contaminauerūt in illis, qui consenserūt eis, nō cōsentientes rapūt
interitū, ita ut etiā honor sepulturæ cadaveribus nostris denegetur, inde
gni iudicemur, ex quibus aliquid residui maneat i terra, Blasphememus
persecutionē patimur, uelut peripsenia mundi facti sumus, inter nos et
uicinos facti sumus, uelut ulul & inter aues. Effudiisti domine deus ira
tuā super nos per impias gentes, quæ ambitionē suā, & aurū suū etiā,
nō te, sufficiat nos bibisse è calicis tui uino, aufer calicē manū nostras
etade inimicis, ut bibant usq; ad fecem. Esa. 51. supra Psal. 74.
Ne memineris iniuitatū nostrarū antiquarū citio
anticipet nos misericordiae tuæ, quia paupers
facti sumus nimis. Adiuua nos deus saluator no-
sier

ster, propter gloriā nois tui dñe libera nos, et pro
pius esto pectis nostris propter nomē tuū. Ne
qñ dicāt gētes, ubi est deus eorū? Et innotescat i
gētibus, corā oculis nostris, ultio sanguis seruo
nū tuorū qui effusus ēst. Intret i cōspectu tuo ge
minus cōpeditorū, secundū magnitudinē brachii
tū posside filios mortificatorū. Redde uicinis
nostris septuplū i sinū eorū, improperiū eorū qđ
exprobrauerunt tibi dñe. Nos aut̄ populus tuus
& oues pascuæ tuæ cōfitebimur tibi deus in secu
lum. In generationē & generationē annunciam
bus laudationem tuam.

Filiis mortificatorū id est, illos qui reliquis interfec̄tis adhuc residui
sunt. Ie. Dissolue filios mortis i. more scripturæ illos, qui morti destinati
sunt hoc est, sic nos liberos, qui quotidie tradimur in mortē. Psalmo. 43.
Quoniam propter te mortificanur tota die &c.

In tribulatione facile agnoscimus nos peccatores, et nihil agnoscimus
infīti. Idet̄eo qui sine cruce uiuit, nō potest nō sua hypocrisi perire. Ne
mūniciis, inquit, impietatis, uel parentū nostrorū, uel totius uitæ no
stre. Quo Euāgelica gratia desideratur, de qua prædixit dominus, Hie
n. 11. Peccati eorū nō recordabor amplius. Et addit: Cito præueniat nos
in cordis tue, quia in præsentanco sumus periculo, & tuo premi
o per impios iudicio nimis pauperes & adflicti. Aduua nos deus qui
seine saluare potes, nō uis aut iustitia humana, uana enim salus homi
nis. Et libera nos, nō quia digni sumus, aut quia promittimus nos magna
tū facturos, sed solummodo ut glorificetur nomen tuū, quod iam blasphemata
inter gentes. Omnes enim peccauerūt, & eḡt gloria dei. Idem est
quod sequitur: Et propicius es̄t peccatis nostris, non propter opera, &
infītias nostras, nō propter hoc uel illud, sed tam̄ ut sanctificetur nomē
tuū, ut prædictis ille qui es̄t, id est, deus, saluator, pater &c. Neque uero
soli respectu in miseriā nostram, quam merito sustinemus, sed etiam in
blasphemia aduersiorū, ne dicant: Vbi est nūc deus illorū, de cuius fi
liis solent gloriarī? Ita uincere sanguinem nostrum, ut nobis afficienti
bus & gaudientibus nota fiat inter gentes ultio, ut sentiant manum tuā

Euāgelice
grā deside
ratur.

Nequāda.

COMMENTARIUS POMERANI

qui irriserunt benignitatem. Audiatur coram te genitus uinctorum, soli destinatos ad mortem. Redde septuplū, id est, multipliciter, Psal. 114. in capitulo iridentium nos blasphemiam, quam non tam in nos, quam in te iudicauerunt. Et nos oves pabulo tui uerbi pastore, erimus in laude tua in eternum.

PSALMVS LXXIX.

Lilia testi
monij. **Titulus.** προσελεύοντες, erga lilia testimonii Asaph psalmi.

Sue dixeris lilia testimonij puritatem ueritatis diuinæ, ut dixi, psal. 59. Sue sanctos qui exempla facti sunt, in quibus uere uideri licet promissiones dei esse ueras, quemadmodum lilia dixi, Psal. 44. uirgines, dicit castas fide mentes, sponsæ familiam Christi membra. Sue, inquit, docere illud dixeris, utrumque idem est, et hoc bene quadrabit. Veritatem enim deus patribus seruauit et præstítit, et precatur psalmus, ut rursum amplius præstet, iam rursum ob peccatum perditis.

Misericordia populi a deo tradita **S V M M A.** Hic iterum uidere licet nobis captiuitatem nostram, ut ludat tunc suam. Illi olim cum tanta dei gloria educti ex Aegypto, rursum traditi sunt ob peccata saepe in manus alienorum, item in potestate impunitorum regum Israël et Iuda. et præterea, inquit, aper ex sylva, et feria crudelis uastauit uineam domini, id est, domum Israël, Esa. 5. et Mat. 21. Sit interim exempli uice, radix illa peccati Antiochus illustris, qui tam mala ille fecerit, uidere licet primo libro Machabeorum. Nos quoque facit Christi triumpho mortis regno libertati, rursum ob peccata traditi sumus uarijs ecclesie oppugnatoribus, id est, hereticis, sed tunc albus spes erat salutis, quoniam scripturis certabatur: Nunc utro aper ex sylva indomitus et agrestis, hoc scilicet Antichristi regnum, omnino uasculum Christi uineam, et nequaquam sustinet, ut contra se ex uerbis sanctorum prophetarum, Christi, Apostolorum, ne uerbum quidem producatur, quin ut Antiochus pro lege dei ablata nobis suam reddidit, id est, traditiones humanas. Ab latto ergo uerbo dei, quid queso nobis restat salutis? Tunc orabemus. ut Christus auxiliator nascetur, qui hic uocatur filius bonis, et uis qui est de deo tristis dei corroboratus, et in regno confirmatus, ut scilicet manifestans deo in carne, et officia bilari per Christum uultu patris, ad eum converterentur, et salvi fierent, nunc nobis idem quam maximis uotis agendum est, ut ornamenti um, ut uisitent uineam suam, respiciendo non in nostra iniuriam, sed in dilectionem filium suum redemptorem nostram, sicut et Psalm. 33. Reuerberat in faciem Christi tui, ut rursum mittat Christum suum, olim promissum incarnationi, ut a confessu presentiae gratiae eius increpant, postmodum

psalmus & Evangelij dei, & conuersi, uiuisceatur uerbo uitæ, & redi-
ci fieri, iesi, præsentia nostræ uindicis in æternum salui sumus.

Qui pascis Israël attende, qui deducis uelut
quæ Joseph. Qui sedes sup Cherubim ap-
parte corā Ephrai & Ben Iamin & Manasse. Exci-
ta potentiam tuā & ueni ut saluos facias nos. De-
us conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui
erimus. Domine deus uirtutū usquequo irasceris
super orationē Tervorum tuorum? Cibabis nos
pane lachrymarū, & potū dabis nobis in lachry-
mis & in mensura? Posuisti nos in cōtradictionē
uicinis nostris, & inimici nostri subsannauerūt
nos. Domine deus uirtutum cōuerte nos, & ostē
de faciem tuam, & salui erimus.

Ostende. Fe. Illustra, ut Psal. 66. Illuminet uultū suū sup nos &c. Ci-
labis me. Fe. Fecisti illos (seruos tuos) comedere panē lachrymarū, & fe-
cisti illos bibere lachrymas in maxima mensura. Virtutū. Fe. Excretū
m. Stultorum & illorū, qui nihil habent fidei, est mouere questionem. Imuocatio-
ne invocatione sanctorū, cū ex præcepto dei nemo imuocandus sit ad salu-
fionem, quād dens. Imuoca, inquit, me in die tribulationis, & crūd te, et ho-
torificabis me. Et omnis quicunq; imuocauerit nomē domini, saluus erit.
Si quomodo imuocabunt in quē non crediderū? quomodo creditū sine uer-
bo dicitur &c. Invocationē ergo sanctorū in scriptura nō legis, Cōmemora
tū uero sepe, non ut intercedat, sed ut meminerit deus testamenti cum ratio san-
ctorum sanctis patti, aut similiter q; misericordiā agat, quē admodum cū
sorū defū
tis erit. Atq; hoc nō est imuocare sanctos, sed deum suæ misericordiæ et
promissiōnū admonere. Ita hic bibet, Qui pascis Israël &c. et alibi. Me-
mori domine David &c. ibi sequitur, Iurauit dñs David ueritatē &c.
Sic et Moses orat, Memento dñe Abramæ, Isaiae et Iacob, quibus intras
in terram &c. Sic et seruans Abramæ, Deus domini mei Abramæ etc.
In quoq; licet mē dicere, Qui non uerbo solū, sed & lapsu eruditii Pe-
trum apostolum, miserere & mē, quoddoquidem manus tua non est abbre-
dicare. Qui saecepisti latronem tecum crucifixū, suscipe & me. Prouiden-
tia quippe primus uerbus huius Psalmi sit ubi maxime cōmendatus, tia dei in-
Amonet nos.

COMMENTARIUS POMERANI

Admonet nos summae, & maxime curæ dei patris erga nos, quod intelligas oportet, ut scias bisioriam, quomodo deus puerit Iacob, & in fame non deseruerit eum admirabilis prouidentia, & quomodo deduxerit Ioseph uelut ouē nibil recus. int̄ pati à fratribus, ab Aegyptijs, quem deus non deseruit, neq; in fouea neq; in carcere, donec pro consumpta fise ret cū Aegypti regem. O admirabilem dei patris manū pascientis exducens, modo sumus oues pascuae eius. Quotusquisq; nostrū est, qui ista Sancti exempla nō uidaret in se nisi cæcitas nostra obstareret? Sancti ergo in multis exempla sūt. definiunt, exempla sunt nobis benignitatis et misericordiae dei, ut fidamus nos nostraq; omnia esse in manu benigni patris, quem admodū illi. Si aliud ex eis feceris, tuo periculo feceris. Utinam quæ deus nobis mandauit, relictis alijs, curaremus. Vide Sapient. 10. Sapientia aut̄ hos ergo.

Sup Che-
rubim.

Super arcæ propiciatorum, quod duo cherubim obumbrabant, selebat olim in templo dominus, secundum eius promissionē, Exo. 25. Num autem sedet supra templum, & compleat totum templum, & omnis terra plena est gloria eius, Esaiā. 6.

Appare etc. Sic exponūt. Appare sup arcā, qd̄ arcā erat locata ad orientem, ubi tres iſlæ tribus locabantur, Num. 2. Ego aut̄ intelligo dñm orari, ut manifestetur coram tota posteritate Iacob siue Israëlis. Erat tū terra Galaad trans Iordanem, ubi dimidia tribus Manasse accepit possessionem, Iosue. 13. Erat deinde terra Canaan, cuius pars dicta est Ephrāim, ut alibi dixi, & regnū Israël & Samaria. 4. Reg. 17. pars vero regnū Iuda, ubi Iudas & Ben Iamin erant, quæ proprie dicebatur Iudea, in qua erat Hierusalem, in sorte, scilicet tribus Ben Iamin. Oēs ergo trieras comprehendit Iudeorū, cum dieit Ephrāim, Ben Iamin et Manasse. Præterea hos præ ceteris nominat Psalmus, quia Iosephus seorsum a te nominauerat, qui totū genus patris sui Iacob, prouidentia dei admirabiliter seruavit tempore famis in Aegypto. Ben Iamin enim, ut Genesis habet, uterius frater erat Iosephi, & Ephrāim & Manasse filii Ioseph de Iacob in filios adoptati, & in tribubus Israël computati sunt, Gen. 48.

Fiducia erat in te spūali, cuius promissionē habemus, qd̄ sis habitaturus inter nos, apparet nobis qui uideris nos deseruisse, ostende potentiam tuā in eos, quia nos omnipotēs. Cōuerte corda nostra tuo spū ad te, & ostende nobis presentiagratiae tuae et liberatiois, et salui erimus. Nō enī nostris uiribus liberabimur à pressuris mortis, & regno tenebrarū, sed sola illuminatiōe uulnus tu sup̄

Invenos. Sine te n̄ibil possumus, tu es deus virtutū siue potentiarū, exceditā quicq; potes, cui oīa subsunt, in cuius manu sunt oīa. Quousq; inā nō exaudies? quousq; lacrymas nostras edemus et bibemus in mē sur: multa, id est, abundat propter uerbum & ueritatem tuam cōtradictiū nobis, & bl. spbemamur à uiciniis nostris & ab inimicis &c.

Vineam de Aegypto trāstulisti, eieciſti gentes & plantasti ēā. Viam parasti corā ea, & plantasti radices eius & impleuit terrā. Operuit mótes umbra eius, & arbusta eius cedros dei. Extēdit pálmites suos usq; ad mare, & usq; ad flumina propagines eius. Quare destruxisti sepē eius? & uindemiant ēā oēs tranſeunteſ p̄ uiam. Deuastauit ēā aper ex sylua, et singularis fera depaſta est cā. Deus uirtutum cōuertere, et respice de cōelo et uide, et uisita vineā istā. Et p̄fice hāc quā plantauit dextera tua, et super filium hoīs quē confirmasti tibi. Incensa est igni et suffossa est, ab increpatiōe uultus tui pibunt. Fiat manus tua sup uirum dexterā tuā, et sup filium hoīs quē cōfirmasti tibi. Et non disces demus a te, uiuificabis nos et nomē tuum iuocabimus. Dñe deus uirtutum cōuerte nos, et ostēde faciem tuam & salui erimus.

Viam parasti &c. non intelligo de eo, q̄ præcessit dñs populū in deserto, sed de eo, q̄ eieciſt ḡetes, ut libere possideret terrā, uiam fecit ingrediā terrā et possidendi. Deut. 7. Ipse consumet nationes has in conſpicio tuo paulatim &c. Et perfice &c. Felix. Et plantulām quam plāciā dextera tua, & propter filiū quem corroborasti tibi, planulā, scilicet uisita. Et propter filium, scilicet uisita, id est, ne defere vineam, ex qua nasciturus est ille filius Christus, quem unxiſti regem aeternum. Neq; vobis quod hoc uerbo non dicitur propter filiū hoīs, sicut in Græco, hanc et in primis uidebis sententiā manere eandem, ubi etiam ex Heb. filius uobis legitur. Quod autem nos legimus, Et super uel ad filium hoīs non nūnquam cum uerbo perfice, ut necesse fu longius repetere uerbum. Refice uel vide.

COMMENTARIVS POMERANI

Quis est qui non intelligat eleganciē hanc de uinea metaboratiū?
 Vineā dei, plurē satis notam? Vineam, inquit, id est, populū tuū, quē in agris
 excoleres, ut fructū ferret in Christo post nascituro uera uitę, lobas,
 ex Aegypto trāstulisti, ex servitute dura, et fornae ferrea, ex impos-
 mortis et tenebrarū. Eicisti gentes, tua manu, nō boīm viribus, purg-
 quicquid erat aduersariē potestatis, ut plantares fixis tuam uinac-
 dicibus, in fiduciā tui nominis, in qua semper tua persisteret, et fructū
 ferret in pacientia multiplicem. Plantasti, aucta est, erent in duc-
 ita ut sua umbra montes obscuraret et cedros dei, id est, altissimam, ad
 xi Psal. 35. Dilatata est usq; ad mare mediterrānū, et usq; ad Egiptū
 et sub Davide, usq; ad terminos orbis terrarum sub Christie, Psal. 77.
 Sed ecce oīm iniurias, te deserente, obnoxia facta est, dū sepes tua pro-
 ficiōnis ablata est, secundum tuā cōminationem, Esaiæ. 5. Tradidisti em,
 primū occulto iudicio impietati, ut discederet à tuo uero semine, Hm.
 2. et crederet pseudopropheticis. Inde tradidisti Moabitis, Ammoni,
 Assyrīs, Chaldaeis et c. ut babet liber Iudicū et Regū, ut à verbo tuū
 p̄fā sentiret etiam brachium seculare, que brachium tuum quo tua fūsa
 contempserat. Tandem etiam propheticis bonis cessantib; singulare
 omnia uasflauit, incendit, impuro ore et blasphemia suffecit, ut nō sp̄s
 amplius, nisi tu perficias quod c̄āpisti, ut mittas filium dei Psal.
 quē unxisti et cōfirmasti ab æterno nobis regē, Psal. 2. et 44. Tuam
 mis, tua potētia ad sit nobis ī uiro, qui in dextra tua regnaturus es, Psal.
 90. ut is restituat nobis omnia, et omnia per cū perficiatur, per quē omnia
 facta sunt. Tunc tui palmites manebimus, uitam tuā consecuti per filium
 dominis, per uirum dexter et tue, ad invocandum et sanctificandum
 tuum iugiter, et quod penē præterieram, tūc peribunt aduersarij hu-
 sum et omnes, ab increpatione et terrore uultus et sanctitas tua
 quando nos exaltans, eos ceperis indicare et c.

PSALMVS LXXX.

Titulus. (πρὸς ελένον) sup̄ torcular Afaph. de hoc tunc

S V M M A. Deus in ppbeta monet populu ex Aegy-
 pto liberatum, dicens, Festū tubarū agite cū laetitia, et festa tabernac-
 lū et taber- rum, sicut serio præcepi, Leuit. 23. Iacob et Ioseph i. toti generi isti res-
 tabernacula orto, et per Ioseph in Aegypto seruato, Præcepi, inquit, cū res
 ex Aegypto, quando audistis linguam incognitā i. me laquerent. Et
 a. Non frustra mandavi festa tabernaciorū, sed ut discipi possim, qd

In Iudea nulis habitare fecerim filios Israël quadraginta annis, postq;
 suspendis miraculis, & manu liberasse eos ex durissima Aegyptiorū Absconditū
 s̄titute, ubi in quo aſlis me in abscondito tempeſtatis i. deſyderatilis libe
 rati, quād oīa erant desperatissima, & tenebris tribulationū horren
 dis oīa nō involuta, ut dens etiam ipſe aduersari putaretur, quando ne
 maire quidē licetbat cōtra oppreſſores. Hanc memoriam uolo ut serues,
 Non enim uolo obliuſcentem populu & ingratum, lict te cum ſemper
 tum apud aquā ex petra excuſſam, que à murmuratioē tua aqua contra Aqua con
 diſſionis appellata eſt, ingratum nimis inuenierim. Num. 20. Audi itaq; tradicio
 populus meus & creatorē & liberatorem tuū. Si me audieris faciat nō.
 Id bene gratia, tale tibi dabo cor, ut à me nō deficias ad deum alienum. Si me au
 id quod ex natura tibi imposſibile eſt. Si, inquit, me audieris, id eſt, uer
 dieris non
 huius meis credideris, i. me ſperaueris, me dilexeris, me timueris, que sunt babebis de
 uadī opera, & opera primi praecepti, quod eſt. Ego sum dñs deus tuū, qui reuertē
 m, qui eduxi te de terra Agypti, Non babebis deos alienos corā me &c. aut alienū
 Hec opa ubi reliqueris, ſtatiū deſcifces ad deos alienos i. in alia cōfides,
 quā in deum uerum, qui pro te omnia fecit, ut tu ſabbatum ageres de
 uatum domino, & fieri quod cōminatus ſum per Mosen. Seruietis dijs
 dienis, quā nō dabunt uobis requiem die ac nocte. Sola conſcientia deo ſi
 lebusqueſcere potest, quicquid autem non eſt ex fide peccatum eſt. Audi
 aut hec qui operibus quærūt iuſtificari, & nō ex fide. Ego ſolum requi
 re, ut me audias, ut tu quiescas. Dilata tantum os tuum, & ego imple
 ho illud uerbo meo, quod audis, ut poſſis ex corde me cōſiteri, & confeffi
 te ſidei cordis per uerbum meum abundare. Atq; hic diligenter uide, q
 uid uidi credito, uinit homo. Sed non audiuit populus meus uocē meam,
 & dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum, ibunt in adiuuentio
 nis ſuis. Hie uides deos alienos. Vt inā ſcirent homines, quā borrendū
 ſi meum iudicium, cum ſic eos occulite relinquo ſuis ipsorum conſilijs,
 & excogitatis uis, uicunq; in ſpeciem sanctis &c. Si me audiffen, et
 in uis meis non ſuis ambulaffent, ego nullo negocio percuſiſem eorum
 aduersarios, & non traditi fuiffent impictati, non fuat cor eorum rectum
 erat me, et ambi quādoq; labijs me honorabat, mentiti enim ſunt, quan
 do percuſi, promittebat meliora. Psal. 77. Cum occideret eos, querebāt
 eum &c. Verum preter id quod ſæpe puniti ſunt, erit tempus retributi
 onis corū in eternum, id eſt, in eternum damnabuntur, qui non credide
 nū uerbi mei. Quorum dampatio & inde maior erit, & etiam bene
 ficijs

Dilata os
ſecundum
&c.

Iudicium in
hypocritas

COMMENTARIUS POMERANI

scitis multis prouocati, me non agnouerunt omnia danantem, negant enim non possunt, quod donauit eis terram lacte et melle manantem.

M O N E T nos Psalmus, ut sabbatu agamus domino, qui manu uida deo per Christum est mortis tenebris educti sumus, ne pothque tanquam
tiam saluatoris accipimus, concinnantes uocem dei, et ad nostram iustitiam
deflectentes pereamus, ut illi, ut certe i. undudum auersi a urbo de perire
mus. Hoc dicit Paulus hanc exponens, Corin. 10. Vnde et Psalmus 43.
Hodie si uocem eius audieritis et. Vide Hebrei 3. et 4.

Exultate deo adiutori nostro, iubilate deo labore. Sumite psalmum et date tympanum, psalterium iucundum cum cithara. Buccinate in nomine tua, in insigni die solennitatis uestrae. Quia preceptum Israeli est, et iudicium deo Iacob. Testimonium in Ioseph posuit illud, cum exiret e terra Aegypti, linguam quam non nouit audiuit. Auertit ab omnibus dorsum eius, manus eius in cophino seruerunt. In tribulatione inuocasti me et liberaui te, exaudiui te in abscondito tempestatis, probauit ad aquam contradictionis.

Sumite psalmum, id est, canticum, et date i. adducite ad solennitatem tympanum, date quoque uel sumite psalterium iucundum cum cithara. Ne quis ha-
subiliter speculetur quia si necessario, simplex senectetas est, Ora que sunt
gaudyj ad solennitatem instruite. Fe. Sumite carnem et percutite tym-
panum, citharam iucundam cum nabo.

In cophino, quo portabunt lutum et laterem grauissima seruant
et c. Fel. Palmæ eius ob ollis recesserunt. Intelligo a fociis uel formis
sive a lateribus coquendis, uel simili. Nam ut intelligas ollas carnum, Ex. 16. non puto huic conuenire. In abscondito tempestatis. Fe. In occulto trahi,
id est, ubi oculio meo iudicio per Argypios prembaris.

Nova gaudia. Hic fides et confessio prædicatur et charitas, ut exultemus in car-
di et festa deo qui solus adiuuat, et præterea nulla creatura aut opus nostrum
iubilemus. i. foris crumpat gaudiu[m] fidei confessione nominis dei, per psal-
mum gratiarum actionis, per tympanum mortificationis sapientie et iustitiae
nostræ, et omnis impietatis, per psalterium et citharam bone dulcis
conseruare.

missione nostrae cum proximo, per buccinam prædicacionis nostræ; nō ols promovimus ad dei solennitatem; quādo emnia facta sunt noua per Christum et sabbatum æternum, de qua die in Psal. Hæc est dies quād
sicut dominus, exultemus et laetemur in ea. Et Esa. 49. In tempore placi-
to exultemus, et in die salutis adiuui te. Et additur: Quia præcepisti eis.
id est, dominus voluntas est, ut ita faciat, qui cupitis esse semen Israëlis, si-
de scismat: et iudicium est apud deum in eos qui contemnunt, qui increduli
sobat, et hunc cordis deo læticiam, deo non efferrūt. Nam hoc ipsum
in signum et testimonium mandatum est semini Ioseph, id est, uere creden-
tibus, cum egressum est ex Aegypto, è regno tenebrarum, in regnum clarita-
tis filii dei per aquam et spiritum sanctum, quando primum audita est lin-
guad, quā ante homines non audierant, sanctum uidelicet Euangeliū
Christi, multo certe felicior, quam olim in Sina. Hic auersi sumus ad du-
ni seruitute legis, gravi onere peccatorū, horrore mortis et inferorum.
Mens nostra semuerunt in luto et latere, et nemo satis potuit face-
re inexorabili punitio, et magistris illis operū, operibus quæreba-
mus infirmari, et semper gravius premabantur. Sed qd est qd additur. In
tribulatione. Nūquid adhuc fideles inuocare potimus deus? Respondeo
et dñe dicatur: Desiderium pauperū exaudiunt dominus et c. Dominus
nūquid desideret spiritus in nobis, plus qd nos ipsi, uidit nos expere salutē,
si per errorē dignieramus quos abiiceret, qui abieceramus eius uerbū,
sicut membra in stricordiæ suæ audiuit gemitum nostrū in Aegypto.
Et quando per uerbum suum, et sacrosanctū Euangelium, et libera-
m uerbi exaudiens uota nostra in abscondito etepstatis, quando usq; ade-
ducio de precheinatur, ut nihil minus sperabatur, quam liberatio, quam
de malicie debamur, excommunicabamur, capiebamur, comburebamur, si
et uerbo audienter huc se contra. Nunc uero probamus à deo apud
quam contradictionis apud aquam, quā excusit nobis ex petra Christo.
1. Cor. 10. qui positor est signum contradictionis, Luke. 2. Non solum enim
aduersariis Euangelij hunc signum contradicitur, sed etiam non creditur
a multis, quas ubi credere uideatur, qui iam sunt ab erroribus prislinis,
et ex Aegyptis liberati, et Euangelium aquam illam uiuam, quæ salutem
et ueram eternam, uidentur suscepisse, sed probatio et tentatio docebunt.
De qua contradictione loge Ioan. 7.

Sed de cunctis sum ex scriptorijs sententiæ, quas dixi, et allegoriae op- Allego-
prius, cuius ex scriptorijs sententiæ, et in eas hoc loco nequaquam in- ria,

E c dicassem,

COMMENTARIUS POMERANI

dicassem, nisi prius fundamentum literæ, ut vocant supposuisse. Videlicet enim difficultet, q̄ quidam ubi sententiam natuam orationis nō tenuerunt, sicut incipiunt allegorijs ludere, nescio quid, ut interim nescias quid texere ipse velit.

Hoc uero interest iterum illud festum tabernaculorum uetus et nō festum tabernaculorum, q̄ illi memoriam celebrabant singulis annis tabernaculorum in deserto habitatorum, nos autem festa salvi facti sumus, et dum genitorum adhuc in tabernaculis agentes, ut absoluamur quodcumq; a corruptione. 2. Corin. 5. gaudemus tamen gaudio ineffabili iam filij dei facti, a regnum cœlorum translati, atq; id spirituale festum olim quoque regnabant patres spiritu dei illuminati, qui scientes se non habere hic uatem ciuitatem futuram nobiscum inquirebant, Heb. 11.

Audi populus meus et cōtestabor te, Israēl si me audieris, nō erit in te deus recens, neq; adorabis deū alienū. Ego enim sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, dilata os tuū, et implobo illud. Et nō audiuit populus meus uocem meā, & Israēl non attendit mihi. Et dimisi eos secundū desideria cordis sui, ibunt in adiuentioribus suis. Si populus meus audisset me, Israēl in uis meis ambulasset. In nihilo iniimicos eonū humiliasset, & super tribulātes eos miseremur num meā. Inimici domini metiti sunt ipsi, & ceterus eorum in seculū. Et cibauit eos ex adipe suu menti, & ex petra melle saturauit eos.

In nihilo. i.e. nibilū. q.d. facilissim abieris, ut leuiter pcam. Fe. Paulominius, uel, luxta medicū uel minimum, penē, quasi.

Contestatur populuū suū dominus, et conscientias toruū appellat, diant siue credit eius uerbo, quē senserūt benefactor? Et addit: Dilata tuū os tuū, et ego implebo illud, quantum desiderare potes, tamē ego dabo, nibil mali dabis, aperi tantum os, ego sto ad ostium, et pulsū, si quis apuerit mibi, intrabo ad eum, et cœnabo cum eo. Apoc. 7.

Et nō audiuit ex c. Vident bis iudicū dei super se, qui abieciū amū consequuntur: oīa quē desiderat, opes, honores, opinionē, sanctitudine, punitus.

Dilata os eos.

psalme certe. Et ambulat in admittentibus suis, non dei, prospere suo
mali. Et magnificatur quasi prudens, si in tunc, pum et diuinum, quicquid ipsi Hypocri-
diminuit et excoxitare non ueretur. Quos si interrogas, unde sciat haec tam.
de placere, respondet, quia nobis sic uidetur, maiores nostri sic statuerunt,
cum modo isti non possent deo placere? Et interim dum oia istis florent, putat
se misericordia eius quodammodo aliquos aut, qui eorum sentiunt, dum uidet sub cruce la-
borare iudicii merito a deo puniri, quemadmodum haec pleniuit uides in lib.
lib. Sed hic dicit deus eos esse traditos in reprobam mentem, ut beneficium
tua etiam interpetentur quod est horrendum iudicium, quid enim magis oua-
lere uirtutem, quam derelinqui a manibus pastorum in medio luporum?
Tunc eos illyi recesserunt, ut ruas in praecipitibus, ubi cōsilium domini dereliquer-
tūt. Soli enim sunt Christi, quia spiritu dei, non suo aguntur. Tales autem hypo-
crites interpetantur domino, se populu dei uolunt, orare uidetur, bona opera
sunt, et uel soli colere et magnificare deum, et tamē mendaciam ex-
ponere est non enim facili uolunt alie domini secundum eius uerbū ains, sed sua
fama secundum admittentes et desideria sua, et traditiones humanas, sed
tempore iudicij eorum pro consecutis hic desideratio erit eternum.

Ezrahui ergo. Terra protulit eis frumentum, et petra in terra
eniam mel. Anuit enim illuc in petris apes et rupibus montium mellifi-
ciari. Vt igitur sit, hac figura significantur illuc omnia abundare ad ui-
tum, non solum necessarium, sed etiam iucundum et uoluptatis ple-
nus, quemadmodum et illa terra dicitur fluere lacte et melle. Sic et
Moses in Cantico: Vt sigeret mel ex petra oleumque ex saxo durissimo.
Quid vero iste significet non ignoramus, nempe Christus, qui est panis uite,
dum credimus eius Euā gelio, et ex hac petra Christus mel fluit, quo
satuerunt omnes, qui esuriunt iustitiam. Mel enim et lac sub lingua-
bus dicitur in Cantico, nibil suauius peccatoribus, quam audire. Cre-
deremus tamen tibi peccata. Dilata os tuum, et implabo illud.

Mel ex
petra.

PSALMVS LXXXI.

Titulus. Psalmus Alaph.

Sicut MalA. In primo utruſu et ultimo loquitur prophetia uerbis suis,
Iudices et
Indis rectas uerba dei interrantibus iudices et doctores populi, quia non in-
ducunt pauperibus, quia non doceant recta. Quibus quia legem dei atque adeo
ipsum deum nesciunt. Et sua lege monentem contemnunt, comminatur in-
timor futurum, quando tremiscet terra a facie eius, ut dictum psalmo.
Tunc, iniqui, nos, quos deos fecerant, id est, iudices et doctores
cōtēnētes
dei uerbū.

COMMENTARIUS POMERANI

uite dei, & quos filios dei feceram, ad quos pertineret hereditas, moe-
mini, sicut Adam, id est, per perpetua morte, & cadetis, sicut unus ex prin-
cipibus in bello cadit, omni amissa & gloria & uita, aut sicut unus ex
principibus tenebrarum de quo Christus, Videbam, inquit, & etiam ful-
fulgur de celo cadentem. Tunc non proderit nobis, qd magna es tu, qd pa-
cificus uobis datus es tuis abusi &c. Breuerit hic sic ut in omni scriptura in-
crepanatur, qd non credunt uerbo dei &c.

Deus stetit in synagoga deorum, in medio au-
tem deos diiudicabit. Usquequo indicans
in iustitia, & facies peccatorum sumitis? Iude-
cate pupillo et egeno, humile et pauperem iustifica-
te. Eripite pauperem & egenum, de manu peccato-
ris liberate eum. Non cognoverunt neque intellex-
erunt, in tenebris ambulat, mouebuntur oia funda-
meta terrae. Ego dixi dii estis, et filii altissimi omni-
nes. Vos autem sicut homines morienni, et sicut
unus ex principibus cadetis. Exurge deus iudica
terram, quia tu haberritabis in omnibus getibus.

Dij dicuntur indices & doctores in populo. Exo. 22. Ad deos inimic-
causa perueniet. Et Christus Ioā. 10. xc uersu, Ego dixi &c. ergo la-
does se nabit mala dixisse, qd se appellari filium dei &c. qd iam quid
simpliciter homines appellati sint dij & filii altissimi, id est dei. Et Pa-
lius. 1. Corin. 3. dicit deos esse multos &c.

Instituti iudi-
cium uult
deus.
Deus semper stat in congregacione iudicium, qui ubiq; omnia immittit,
& arguit in conscientijs eos per uerbum suum, ne iudicent inuise, qd
facies in superiorum sumunt, id est, ne secundum speciem quadem iusti iudicis appa-
rente, nam pro gloriois & diuinitibus iudicant, bumilium autem, id est
despectorum, & pauperum causam non attendunt. Sic & doctores in
statuti arguntur, ne docendo seruant cupiditatibus diutum & pen-
tium, sed sine solatio per merum uerbum dei pauperibus, id est, aduersis
conscientijs. Verum sequi dei increpationem (quam quicq; legi t[estimoni]i)
non curant, id quod sequitur. Non cognoverunt &c. Hinc est uero lo-
quunt, et tamen execrati nesciunt. Reos enim facit conscientia, ubi sit leu-
& dijudicat, & tamen impie conueniunt. In tenebris ambulauit, mi-
tabilens

Vnde laternam verbi dei præcedentem.

Mobuntur omnia funda mentia terre. Comminatur et contemptoribus Iudicium
mibi de me patens iudicium. Futuru s est, inquit, ut cœnuntiantur funda dei in con-
tra terram que fundamenta intellige, ut supra quædque diximus Psal. tēpores.
al. 37. Verum hoc ipsum non intelligitur solum de nouissimo die, sed
etiam de morte singularium impiorum, uel quando aliis eis iudicium dei re-
siduum fuerit. Tunc enim sit, quod Esa. ca. 8. dicit. Et sufficiet sursum, et
altiora intrebuntur, et ecce tribulatio et tenebrae et dissolutio etc.
Ela. 5. Asperitus in terra, et ecce tenebrae tribulationis, et lux obte-
nivis est in caligine eius. Et ca. 13. Super hoc cœlū turbabo, et terra
mudiabit de loco suo propter indignationem domini exercituū, et pro-
pulsione furoris eius. Atq; huic pertinet, quod additur: Ego quidem
dei. Dic eis, quia iudicium dei iudicatio, gladio uobis commisso, et ueritate Ego dixi.
locutus uerbo uobis a deo commisso. Et hoc nunc dei, q; uolunt uos esse iusti-
taministros et ueritatis eius praedicatores. Et eis filiū dei oēs, ut patrē
mis ex ueracē uero officio referatis. Sed uos, quia dijudicationē uerbi
dicitionis, q; deos et filios dei uos non praestatis, quo sublimi hono-
rificatus uos eram, nō ut dīs et filiū dei, sed ut homines moriemini etc.

Adverte hoc loco approbari iudices mundi, qui non sine causa portat
gladium, Roma. 13. approbari, inquam, a deo per hoc uerbum: Ego dixi,
Dīc q; et appellatione dei et constitutione sunt tales, non hominum
ordinationis, que maximā dignitas esset eis, modo tales essent, quales in
hoc psalmodes mult, ut qui haberent uerbum dei, legerent Deuteronom.
Deut. 17. et Iosue. 1. Sed ubi sunt? Verum quales quales sunt, ta-
men est parendum, Roma. 13. modo non contra deum, Acto. 5. Obedire
potest deo magis quam hominibus. Qui iniuste egerint, inuenient suum
miserium, quando ut homines morientur etc.

Tunc manifeste stetit deus in synagoga dei (ut ex Hebreo legitur)
quidam dens incarnatus corā incrépauit iudices et doctores, quā dicebant. Deus in
synagoga dei patris, cū potius essent synagoga Satane. Vnde et hic Christo in
propheta in fine uoce populi oppressi per iudices et doctores iniquos cla- dex et do-
not. Quia o denses iudices et doctores, quibus nos tradidisti, propter im- acer no-
patiōnē nostrā, non solum negligunt, sed etiam opprimunt populum fieri.
tum, et perseguuntur ueritatem tuam, nihil minus agētes, quām quod
et ipsi constituti. Exaltant nebulones, latrones, usurarios, aduleros, et
opinantes innocentes, pauperes, impotentes, tuē fidei uerbiq; professo-

COMMENTARIUS POMERANI

res & confessores. Surge, ueni, tu ipse es iudex & docto[r] noster, et in
tius terrae, et iudicium fac pro nobis, dum illi contra nos indicant, iudicant,
nos iustificationes tuas, dum illi humanas docent, imo doce nos tuo spir-
itu, dum nemo adest doctor. Quoniam illi, quos tu ministros constitueris,
non sicut domini nostri, si quemadmodum superbauit & gloriabantur, sed tu
est habēx̄t̄ a[cc]reditas, tu es dominus omnium, non sc̄t̄ in Iudea, sed & in tua
terra, id quod in Christo uidemus impletū, qui hic rogatur, ut ueniat. He
c[on]f[er]m[em] Abrab[ae], in quo Abram accepit mundi hereditatem, R. 4.

PSALMVS LXXXII.

Titulus Canticū Psalmi Asaphi.

S U M M A . Rogatur d[omi]n[u]s, ut fortiter resistat aduersariis ueritati
uincere, qui populu[m] credentiē deo niciuntur et opprimere et perderi, ut
aperte manū dei fortē cognoscāt̄ adhuc d[omi]n[u]m esse, cui sunt curae fidēi.

P S A L M V S facilis noster erit, si sciāmus o[mn]iū illū gētūlē populi
populo dei tūc aduersabatur, esse nūc illos q[uod] resistunt Euagelio gloriari
enī dei, & domini nostri Iesu Christi, quorūq[ue] tandem id suco faciunt.

D Eus quis similis erit tibi? ne taceas ne con-
pescaris deus. Quoniam ecce inimici tuoi
nuerunt, & qui oderūt te extulerunt caput.
Super populu[m] tuū dolose cogitauerūt consiliū, et
cogitauerūt aduersus sanctos tuos. Dixerūt, no-
nīte & disperdamus eos de gente, & non memo-
retur nomē Israel ultra. Quoniam cogitauerūt una-
nimiter, simul aduersus te testamentum dispositi
runt. Tabernacula Idumæorū & Ismaelitarū, Moab
& Agareni, Gebal & Amon & Amalec, alienigo-
næ cum habitatibus Tyrum. Et Assur fuit cū eis,
facti sunt in adiutorium filii Loth.

Quis similis erit, nō est in Heb. Fe. sic: Dens ne taceas tibi, ne fias
Persecuto et ne q[ue]reas deus, id est, noli dis̄simulare, quod tua causa ager, quid
res populi do illi impetūt̄ ab incredulio, et tui uerbi persecutorib[us], qui tibi au-
debet sancti tui, id est, à te sanctificati per fidem uerbi tui, vel (vel
in Heb.) absconditi tui, id est, credentes, quorū uita abscondita est inde
& quorum fiducia in deum, & gloria quam habent per Christum

Spurcantes ex impia hypocriti cernere non possunt, idcirco reputantur fidi ex impio, indigni quas terra frat. Contra hos illi, quā se potest in ex sapientia ex iustis estimant, sonani, tumultuantur, eriguntur, peribunt, dolosa trahant cōsilia, ut iure persequi videantur, aut arte trahi de lege, in suos leges, ut suscipiantur leges gentium, et somnia humana ad deridendum verbū dei, quod creditum solum est uerus dei cultus. In agno, Exsurpemus radicē eorū, ut amplius non sint gens aliqua super terrā, aīq. aīeo, ut ne nomen quidem Israēlis, id est, credentium, superstitionis uerbi narrator spiritus in prop̄beta, q̄ tam diuersae gentes, inter quas sūp̄am cōmunicat, tam unanimiter inito pacto, uel ordinato ic̄flamū no manu, poterū consentire in hoc uno negocio perdendi populi dei. Venientia nos ipsi, sed deus, qui ita uult in sanctis glorificari, ordinauit, ut dicit Psal. 1. Aſtiterū reges terre, et principes et gentes et populi orbis. Quād queso aliud uidemus bodie? quād à tam diuersis sectis, quae uia diuina ducuntur, ne nomina quidē dignabuntur audire, ab uniuersis ordinibus, et mīhi flatibus, tam unanimi consensu insurgitur clamore, sa pōbū, dolosis cōſilijs, faljo testamento, et contra dei uerbum legibus, in Evangelium Christi, quod nuper orbi feliciter satis illuxit, non credo frustrā Nam faciet omnia, ad quae deus misit illud, et auferet spolia op̄imis, ac iniiciat omnibus portis inferorum, etiam si ad unum insariant uerbi omnes. Esaiae. 55.

Aduersum te testamentū disposuerūt. Gentes oī, preßa lege dei suam. Traditio
nūlū seruari contra deum, quemadmodum de Antiochō legimus, quæ
sunt humanae traditiones, si Christus uerū dixit, et deus et Apostoli.

Sicut Edom, id est Esau, odio habuit Iacob frātē, ut dicitur Gen. 27. Ita Edom, id est, posteritas Esau, omnes à Iacob descendentēs, id est, filii Israheli, id est, habuerunt et persecuti sunt. Similiter Iſmaēl Abramē ex ancilla filius, Gen. 16. persequebatur Isaac Abramē ex libera filium, ut Gal. 4. dicitur, ex quo uel solo loco intellige uere credentes in Christum ex filiis Abramē, ut non dubites, quod tunc de populo dei scriptū est, ad nos quae pertinere. Tota posteritas Iſmaēlitarum persecuta est posteris ex Iſaac. Ita ex nūc seruilio populus legis et operum persequitur liberos in deo, qui soli spiritu dei acti, morū bonis operibus abundare. Ismaēlite quoq; dicuntur Agareni à matre Agar, qui nūc potius uolunt servari Saraceni à Sara libera.

Anō et Moab duo junt filij Lotib, ex duabus ipsius filiabus, Gen. 19.

E e 4 Vnde

COMMENTARIUS POMERANI

Vnde duo populi Amonitæ & Moabitæ, qui falso accusabant filium Israël, quasi traherent partem terræ ipsorum, Iudicium. 11.

Iebal puto aliquem populum dochum ex Hebal filio Iebam filio Hiber, Gen. 10. & in principio Paral.

A malech primum pugnauit aduersus Israëlitas ascedentes aegypto, Exo. 17. Vnde manxit odium inter ipsos perpetuum. 1. Reg. 35.

Alienigenæ, Græce ἀλλόφυλοι. Sunt autem Philistæ sive Palesini, olim multum Iudeis infestæ, ut uel. 1. Regum iudæ.

Tyrii fuerunt Iudeis amici tempore Salomonis, quando habuerunt Hyram regem. 9. Reg. 5. Postea persecuti sunt eos, ut & alie nationes, que habitabant per Iudeorū circuitum. Idcirco Esaias ca. 29. propria tra eos, sicut frere contra omnes gentes, quæ hic nominantur, propria in suo libro similiter et Hieremias, nō alia causa, quam quod vel persecuti sunt populum Iudeorum, uel ad casum eorum lætati sunt.

Assur sunt Assyrii, ut dictum est alibi de Sennacherib rege Assyrii. Filii autem Loth sunt Moab & Amon, ut supradictum.

Fac eis sicut Madiā & Sisaræ, sicut Iabim i torre Cison. Disperierūt in Endor, facti sunt ut scenus terræ. Pone pricipes eorū sicut Oreb & Zebed & zebee & Salmana. Oes principes eorū qui auixerūt, hæreditate possideamus sanctuariū dei. Deus meus pone eos sicut rotā, sicut stipulā ante faciem uerti. Sicut ignis qui cōburet syluā, sicut flāma quæ cōburet mótes. Sic psequearis eos in tempore tua, & in ira tua conturbabis eos. Imple facies eorū ignominia, & quereret nomē tuū dñe. Erubescant & cōturbentur in seculū seculi, et cōfundantur et pereant. Et cognoscant quod nomē tibi dominus, tu solus altissimus super omnē terram.

Ad hoc fecit oī dens iusibilia iudicia cōtra insensatos, neq; bōne affinet, modo uidere possemus, ut ex his intelligeremus iusibilia. At alia iusibilia iudicia signa tantū sunt in iusibilium, quæ longe magis horrida sunt, qui enim non credit, iam iudicatus est. Tu uides solum genitum iustitium carni horrendum, & non uades dei iudicium, quod inflam-

videtur, et quiescere non possunt, donec veniant contra dei populi, et secundum. Et agantur spiritu uertiginis uelut rota, præcepiti sunt formula, et obvii sui prudentia, et uenientis, Esa. 19. Et abiiciuntur uia stipula a uento, et flant, ut sterco terræ, qui paulo ante præ in a-niuent superbebanus, quasi haeredes et reges in templo sive sanctua uadi, ubi Iesus denuo regnat. Hie ubi deus uoluerit, comprehenduntur tunc pueri deo et iudeo, ut fugere non licet, non minus quam arbores si generpossum ex incendio, ubi sylva igni flagrare cœperit: Hie confunduntur omnia gloriari, diuites et sapientes et optimi uiri, et inclamanti nomen domini, quod persecuti sunt, sed frustra, ut Psal. 17. Clamauerunt, nec erat quis dñe, ad dominum, nec ex audiuit eos, et psal. 77. Cum occidemus queremus eum et c. Hie coguntur agnoscere dominum et altissimum, cum verbū, ut Pharao, contempserunt.

Fac illis ergo. Id est, similiter percuti et deinceps eos a gloria in opprobriu[m] scapulari, ut olim Madian et Sisaram et c. Iudicū. 4. et. 6. et. 7. latentes Cæs. Iudicū. 5. Ille erat locus Endor, cuius mentio quoque fit Historiae. Mæg. et Sicut Oreb et c. Iudicum. 7. et. 8.

PSALMVS LXXXIII.

Titul. 70. Et dñe dñe, sup torcular filiorū Chore psal. 37. Vnde. ubi menio fit torcularium rufum respiciens in instanti optima, et in uindemæ tempore, quando celebre erat festu tabernaculæ, intelligimus prophetam in alia tabernacula, non manu[m] Tabernacula dei, et similes conuenient populi dei, sicut et Balaam dixit, non tam cor amabile, quam prophetans. Num. 24. Quia pulchra tabernacula tua Iacob, et uerba tua Israël et c. Sed multo pulchrior et sanctior, quod proximal hoc psalmo expectabat. Aduerte ergo quod sancti olim, ut et nunc et fultis insibilia pro inuisibilibus, quae expectabat, continebat. Videbatur enim sibi nichil a tabernacula struari in celis. In quibus iam per fidem se uehementius licet adhuc in istomortali corpore. Id quod sic dicit Heb. 11. id qui uocatur Abram. Et c. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti et c. Longe libri testimonio fidei probati et c. Cor. 5. Scimus enim quod si terre finit et c. De his tabernaculis Christus: In domo, inquit, patris mei mansuetus natus sum. Item: Ut recipiat uos in eterna tabernacula. Ista taberna uia fidei per fidem hinc in terris incipiunt possidere. Spe enim, si t' Apollonius fidi filii sumus. Hie Christus regnum dei et regnum celorum

Ecc 5. appell-

COMMENTARIUS POMERANI

appellat, è quo electi sunt infideles Iudei, recipiti oës credentes, Matt. Multi uenient ab oriente etc. Vnde Hier. 23. In diebus illis salubris Iudei, & Israël habitabit securi. Et Esaiæ. 32. Et erit opus iustitie per etc. Hoc enim est securitatis regnum, quia fideles per fidem certi sunt bona uoluntate dei erga se etc. Et Psal. 30. Quam magna multitudo erit. Et. 14. Domine quis habitabit etc. Item alibi: Quis ascendet in montem dominii etc. Ita in hoc quoque psalmo fideles, dum interim sunt in hoc loco chrymarum ualle, cupunt ascendere in montem domini, ut est Es. 2. Vt hi suscepti in regnum fidei, tandem ueniant ubi uidere liceat facie ad fidem, quod hic crediderunt. Est ergo unum regnum credentium, hic et in futuro. Sed quod sicut qui in eo sunt, suspirant quasi in eo nondum sine, hinc est, quia nonne arbitrantur, ut Paulus ait, se apprehendisse, scientes quod beati sunt qui suspirant & sitiunt iustitiam: Iustitiam, inquam, illa fidei etc. Ignorabat in spiritu pulchra tabernacula, in quibus cum deo liceat in eternum datur suspirant, dicentes: Quam dilecta etc. Hic spiritus postulat per sanctos genitibus inenarrabilibus. Hic fit, ut soli frumentales talia habeant desideria.

SV. dilecta tabernacula tua domine uirtutum, concupiscit et deficit anima mea in atria domini. Corpus meum et caro mea exultauerunt in deo uiuo. Etenim passer iuenit sibi domum, et turtur nidum sibi ubi reponet pullos suos. Altaria tua domine uirtutum, rex meus et deus meus. Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te.

Sela.

In secula seculorum laudabunt te. Fe. Adibut laudabunt te. Quod Hieronimus addidit Sela. Hieronymus trastulit, semper. De Sela variis uisibiliter nobil certi habeo, idcirco nobil adnotavi in his commentariis. D. Magnus ea de re scriptit, ex quo pete.

Spuria
bō recto
iudicio
elegit.

Anima instruta uerbo dei & spiritu docta uidet, quid inter se in regnum mundi & regnum celorum, inter Satanam popam maledictionem, & eum Christi benedictionem: Et conuicta gloria mundi, quoque nomine sue sapientiae sue potentiae sue sanctitatis appelletur, elegit opprobrium Christum, est uera dei gloria, dicens: Quam amara & concupiscentia summa ne excretuum tabernacula tua, ubi liceat habitare sub umbra aliorum virorum, Anima mea suspirat ad ea, & prius desiderio languet, adeo habet tabernacula concupiscentia, conuicta tabernaculis peccatorum. Hoc di-

qui in Canticis dicitur, Filiæ Hierusalem nunciate dilecto, quia amore laudes. Et alibi in Psal. Defecit in salutare tuum anima mea. Cor meum et caro mea illud intronatum, et hæc spiritus tractat Psal. 72. Defecit caro mea et cor meum exaltaverunt in deo uiuio. In mundo, ait Christus, pressuræ habentis in me pacem. Alij exultant in deo mortuo. i. facto, dum alius sua sapientia, diuina sua fidit iustitia. Ego autem, ait spiritualis, in solo deo ue- mittere, ut gubernatore et propositore, ita et patre et salvatore.

Etenim passer et c. Non merum si spiritualis homo natura spiritus, qui Et passer tum possidet, traxitus, desideret ubi quietat fiducialiter, et habitet consi- deatur per deum tutus, cum et auctoritate natura sui ferantur, certe sine peccato, inquit deo actore, et parent ubi tuto habitent.

Altaria tua, Repetendum est, Quam dilecta, ut Psal. 42. Introibo ad Sanctifica- ditionem ad deum, qui laetificat iuuentutem meam. Altaria hæc inuisibilia sunt, et tabernacula, ut dixi Psal. 25. ubi nulla sacrificia sunt, nisi sacrificia laudes sunt gratiarum actionis et sanctificationis nominis dei, sua sancta omnia opus legis, non vexationes conscientiarum, quales docent qui inrum.

Apparet loquuntur mendacium, sed merita gratia dei, et gratiarum actione san- tificatorum, Psalmo 49. Eruam te et honorificabis me, id quod hic sequitur, Beati qui habitant et c. Hinc illa illuc beatitudo, et felicitas, quoniam illud datur, et nobilis exigitur, tantum vox laudes et grata corda inueniuntur. Rogum celorum gratias datur, qui operibus redimere uoluerit, non habebit, Longe enim melius est, quam ut pro tuis fieroribus tibi done- tur, illarum iustitiae namquam intelligentes, quae sine ista fiducie taberna- cula, ubi est requies opulenta et securitas in sempiternum.

Beatus uir cui est auxiliū abs te, ascensiones in cor de suo disposuit in ualle lachrymarum, in locum quem posuit. Eteni benedictiones dabit legislator, ibi de uitrate in virtute, uidebitur deus deorum in Sion.

Beatus, cu omne robur et fortitudo est in deo, qui nullo fidiit, nisi deo, Tali dispergit in corde suo, ut ascendat in uallem luctus, in locum, quem etiam cura desiderauit. Mira pbrasis. Videbantur in ualle esse descensio- nes, et ascensiones legis, sed omnis scriptura, hoc habet, quod per descen- sionem exaltatur, per luctum transiit ad gaudium, per mortificationem Ad eadem ad Christi uita, ad tabernacula que posuimus in corde i. desidera- mus, illæ immemor in ualle luctus tabernacula a deo exaltata, Phil. 2.

COMMENTARIUS POMERANI

Hoc sentite in uobis, quod est in Christo Iesu et ceteris. Ibi inquit legislator, id est deus, qui antea erat legislator, dabit pro legis onere benedictionem, id est beneficia Euangelica, ibi homines proficiet ex fide in fidem, et semper per spiritum sicut scipio robustiores, ibi uidebitur deus uiuens, qui est deus deorum in Sion, id est populo suo, a reliquis enim extra ista tabernacula non uidebitur, id est cognoscetur.

Ex Hebreo. Ex Hebreo autem hoc et paulo alter legitur, sic, *Betus homo cuius fortitudo in te, semita in corde eorum, qui transiunt per uallem fletus, fontem ponant eam.* Etiam benedictionibus inducitur doctor, ibunt de virtute in uirtutem, apparebit apud deum in Sion.

In fletu so latium. Qui transiunt uallem fletus, id est, qui non amant hunc mundum, ut mandatis sed uallem fletus et misericordia esse iudicant, semita sunt in corde eorum, id est, non cupiunt hic manere, stue bonis et rebus mundi haerent, sed perguntes, semper in anteriora tendentes, priorum ut Paulus, oblitus concupiscentes tabernacula domini uirtutum, Hi ponent siue facientes, scilicet uallem fletus fontem, id dulcem quam bibent aquam, Hoc est in amaritudine crucis habebunt consolationem spiritus, qua pro totius mortis in luptatibus non commutarent, quemadmodum in fine huius Psalmi aperi dicitur, *Quia melior est dies una et cetera.* De hoc fonte dicit Christus, *Qui berit ex aqua, quam ego do, fact in eo fons aquae uiuae salientis in uita eternam.* Si pulchre Heb. 11. Fide, inquit, Moses grandis factus est.

Doctor Christus. Porro hic doctor est Christus, qui multis benedictionibus uenit nobis doctor est celis (quod hic prophetatur) et effudit illum scientiam et benedictionem, id est dona spiritus sui super credentes, secundum locum, ut et bodis quoque effundit spiritum in fine seculi. Ipse enim suo spiritu docet in cordibus credentes, ut sint crederetis si sacerdoti. His benedictionibus acceptis a doctore ibunt boles de uirtute in uirtutem, id est, de potentia spiritus in potentiam spiritus, perguntes enim, et semper spiritu sunt ex uerbo dei robustiores, id quod et Paulus dicit, Rom. 1. Ex fide in fidem, et 2. Corinth. 3. a claritate in claritatem. Itē, Ephe. 4. Donec occurramus oculis in uerbum perfectum et cetera.

Pseudopostoli. Apparebit autem ille doctor apud deum in Sion, id est, in congregatione fideliuum, in tabernaculis illis dei non manu factis. Et non seorsum a deo apparet, non docebit alia quam quae dei sunt. Se enim declarabit missum a deo magistrum (ut ait Nicodemus) et apostolum dei (Heb. 3.)

Pseudopostoli ergo sunt ei nancij diaboli, qui uolunt quidam appari

In Sion i. uideri doctores populi, sed non apparent apud deum. decent
eis que deus eis non commisit &c. Item non gerunt uicem huius docto-
ris, qui induitus scribitur benedictionibus, qui non habent uerbum dei. t.
nisi con'latione spiritus possunt relevare conscientias adfictas, invi-
tationibus solis, & excommunicationibus terrent & execruntur &c.
Sed ex ipso fratre ostendentes, qd sint principes maledictionis aeternae,
quae preter maledictiones nihil aliud nouerunt, qui ubi efficere non possunt,
quod impie contra dei uoluntatem uolunt, invocant brachium seculare,
tempore qd brachium dei, & potentia spiritus eos deseruerit, qua potentia
apostoli ueri, et apostolici uiri erant pleni, & brachio dei gloriabantur.
Noster uero doctor benedictionibus induitur, cu quo nibil illis filiis male-
dictionis erit commune. Venit enim ipse non ut iudicet mundum, sed ut saluetur
mundus per ipsum. Et Apostolus dicit, potestas nobis data est in aedifica-
tionem non in destructionem. Verum de hac benedictione nostri doctoris,
sequitur clavis. Psalmus, Benedixisti domine &c.

Domine deus uirtutum exaudi orationem meam,
auribus pcpice deus Iacob. Protector noster aspis-
ce deus, & respice in faciem Christi tui. Quia me-
lior est dies una in atriis tuis sup milia. Elegi ab-
iectus esse in domo dei mei magis qd habitare in
tabernaculis peccatorum. Quia misericordia & ue-
ritatem diligit dominus deus, gratiam & gloriam
dabit dominus. Non priuabit bonis eos qui am-
bulant in innocetia, domine deus uirtutum, beatus
homo qui sperat in te.

Protebor. Fel. Clypeus. Abiecius esse. Fel. Super limen, uel apud ia-
men habitare. Peccatorum. Fel. Impietatis.

Quia misericordia &c. Fel. Quoniam sol & scutum dominus deus. i.
dominus deus est in tabernaculo suo lumen & protectio, Esa. 60.

Nunc orationem uocat, quod antea ardens desiderium ad atria domi Desyderium
uicidicat, ut id est iudicet secundum illud, Desiderium pauperum exaudi-
tum deus &c. et praecatur, ut ad indignitatem nostram reficiat deus, sed in
fum Christi sui, in quo nos dilexit ante constitutionem mundi, Ephe. 1.
Sed quare praecatur, ut exaudiatur oratio, quae est desiderium ad atria deis
Quia inquit melior est una dies in atriis tuis, quam mille in oibus mun-

COMMENTARIVS POMERANI

di voluptatis, quas iam adeo niles duco, ut potius velim esse negligias
in atris tuis, et persecutione pati in regno cœlorum propter infamiam, quam
esse primus, ubi regnat impietas et hypocrisis mundo gloria. Quid enim
prodest hoī, si uniuersum mundum lucretur, animæ vero sue detrimenta
patiatur? Nec tamen in atris dei deerit omne bonū, Psal. 32. illuc enim est
misericordia in sanctos, et ueritas promissionū dei, quæ diligenter ad
circo gratiam remissio dat peccatorū, et gloriā adoptioēs filiorum, ut e
precatis liberati, ambulemus in noua uita, quemadmodū, docet in deo
dei, ubi nihil boni deest illis, qui heredes regni sunt æterni.

Domine deus uirtutū, beatus homo qui sperat in te. Epiphonema, quod
declaratur, qui in tabernaculis dei sibi habitatores.

P S A L M V S LXXXI I I I .

Titulus. (προσκελεύομενοι) filiorum Chorœ psalmus.

S V M M A . Hic non opus est interpretatione, sed tantum uerba in
mensam dei patris gratiā hic prophetata, et iam mundo exhibita, ego
scimus, et audiamus corde uerbum pacis. i. uerbum euangelij pacificans
conscientias, quod ipse loquitur nobis, in quo audiendo penderat ratio uia
nosteræ salutis. Nemo uero recte audire potest, nisi sine uerbo scilicet
terra nostra habitat gloria unigeniti filii dei. i. remissio omnium peccatorum,
Misericordia gratis per fidem in Christū. Haec est misericordia, quae cum ueritate pro
dia et ueri missione dei iam simul exhibuitur, et insestitia fidei cum pace conserua
tas obvia arum, iam se mutuo complexæ sunt, quod etiam dominus dedit benigni
uerū etc. tatem. i. pignus spiritus in cordibus nostris, ut terra nostra producit uite
sue fidei fructū. Iustitia enī fidei præmittit in corda nostris, et su
bit adest ipse cordis nostri inhabitator, Iob. 13. Et illa insestitia non extrah
am ibit, sed recta ducet et c. Roman. 8.

Benedixisti dñe terram tuā, auertisti captiuitatē Iacob. Remisisti iniuriantes plebituz, operuisti omnia peccata eorum. Mitigasti omniū
iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuae. Con
uerte nos deus salutariū nostrorum, & auerte irā
tuam a nobis. Nunquid in æternum iraferis noi
bis? aut extēdes irā tuā a generatione in generatio
nem? Deus tu cōuersus uiuificabis nos, & plebe
tua latabitur in te. Ostende nobis domine miseri
cordiam

cordiam tuam, & salutare tuum da nobis.

Benedixisti. Fel. Dillexisti dñe terrā tuā, uel cōplacuit tibi domine terra tua, uel, ut solet interpres noster reddere. Voluisti domine terram tuā. Salutē nostrā. Fel. Salutis nostrae. Salutare tuum. Fe. Salutē tuā.

Bonū voluntatem dei patris erga suos, sicut benedictionem in semine. *Prædicat. Alibi, que promissa erat, hic legis. Replesti inquit, domine tua gratia tio gratiae terram tuam. i. ubi tuus populus, qui in te confidit, habitat, sicut diximus supra dei tabernaculis. Auertisti captiuitatem Iacob populi tui. i. in te credens, Psal. 67. Cepisti captiuitatem. Et exponit se, dicens, Remisisti inquit, nam plebs tua soluēdo nō fuit, ut satis faceret propitiatio quemadmodum seruus ille qui debebat decem milia talentorum. Openisti oīa pēlā eorum, ut ne unū quidem esset reliquā, uel, quod tu seruas ad indicium, uel de quo illi amplius haberent conscientiam, Psal. 31. Beati quorū. Mitigasti ē. i. iugū seruitutis legis, & sententia mortis laici contra nos ob peccatum, abstulisti per Christum tuum à nobis, Esa. 51. propter scelus populi mīi ego percussi eum ē. Conuertere.*

Qua vero deus istam tuam gratiam nouimus ex uerbo promissionis nos. *ue. ex facto missionis Christi tui, ad quam nemo se potest conuertere si non ad nos conuerso. Rata est enim sententia. Sime me nabil potestis facti. Idcirco, Tu deus à quo est quicquid est salutis nostrae, conuertere nos, dicit. conuerti non poterimus, ut Hieremias ait, Conuertere nos ad te, et conseruemur etc. Et hic deus tu conuersus ad nos, uiuificabis et iustificabis nos, et est plebs tua letabitur in te, nō in suis meritis et iustitijs. Qui enī gloriantur, in dño glorietur. Ostende nobis etc. ne ira tua contra nos satui et in eternū, ut ablat a seruitute legis, detur nobis gratia euangelica.*

Adverte q̄ in prioribus uersibus, non tam gratia data prædicatur, q̄ promissa, & apud credentes certa. Atq; id more prophetico, quo futurū per praeteritū exprimitur s̄c̄pe. Benedixisti ē. quasi dicat, Tantam uita tuā gratiā à te nobis promissam nouimus. Idcirco eam uenire rogamus, dicentes, conuertere nos ē. Sequentia hæc clarus indicabunt.

Audiā quid loquatur in me dominus deus, quō niam loquetur pacem super plebem suā. Et super sanctos suos, & super eos qui conuertunt cor ad eum. Veruntamen prope timentes eum salutare cius,

COMMENTARIUS POMERANI

ei⁹, ut inhabitet gloria in terra nostra.

In me non est in Hebreo. Ad sententiam tamen pertinet, uerba cum
foris auditum nihil est, nisi habeas aures audiendi.

Et super eos qui conuertunt cor ad eum, uel breuiss. Et super conuertentes
cor ad eum. Fel. Ut non conuertantur uel reuertantur ad stulticiam.

Gratia fi- Vbi gratia dei est illuc inueniatur omne opus bonū sua sponte geniu⁹
dei uerbi mes, uerū ad gratiam suscipiendam, ad impij iustificationem, ut si⁹ Cen-
tianus, filius dei, bāres eternī regni, opera nulla pertinent, die quin
est gratia gratia sed meritū, neq; est gloria solus dei, si et hinc gloria
posset se ad sui iustificationem fuisse cooperatum. Omnes peccantem⁹
omnes egent gloria dei. Hoc uero solum pertinet ad hanc gloriam, si u
dias quid dominus tibi in corde tuo loquatur, ut credas credidisse nuga
premitenti⁹ gratis. Immensa promittit, tu tanū audi. i. crede. Que sunt
la immensa? Eo quetetur, inquit, pacē conscientiarum et securitatis in
sempiternū. Hac est prædicatio euangelij non legis, de qua Euauant
Pax euauat A apostolos Rom. 10. Quam speciosi pedes euangelizantū pacē, mu-
gelica qui gelizantū bona. Sed, ut ait illuc, nec oēs obediunt euangeli⁹. Terciū dicitur
bus.
super eos qui eius uerbo credunt, & super sanctos suos. i. qui emi uer-
s. vi. 8. sic. autur, quemadmodū Christus dixit Io. 17. Pater sanctificans
ueritate, sermo tuus ueritas est. Et super eos qui conuertunt cor ad eum,
non manum aut uerba solum, quae potest adhuc esse hypocris⁹. In His
uero est. Ut non conuertantur ad stulticiam. ita loquetur pacem rati-
cis, ut uerbum amplexi abscedat a carnis sapientia, prudētia, uisus,
quae sunt stulticia & impietas apud deum.

Timor do- Verum tamen &c. Scriptura hypocrisi non relinquat locū, sed ali-
mini et si- can prodit & confundit. Hypocritæ putant ad se solos gratiā Euangeli-
ducia si- cam pertinere cum qua tamen ex diametro pugnant. Dicunt enim illi
mul. hæc audiūt. Nos sumus plebs dei, nos sancti eius, nos conuermim⁹ cor
ipsum, nos non conuertim⁹ ad stulticiam, non sumus sicut cœteri boveti.
Iecirco hic additur. Verum tamen, alius dei est apud timores eum, qui
tremunt ad uerba eius, ad iudicia eius, uerentes ne excidant, qui nō possunt
se apprehendere, sed esuriūt & sitiunt iustitiam, qui nibil temere nō dā-
in bonis opibus, in nullo enim se audient iustificare. Contra in prece-
intentionibus, in morte norunt bene fieri. scientes se benignū habere
patrē, In deo semp̄ fidūt, in se et quicquid ex se possunt semper diffidūt.

Nic est uere timor domini, & fides in deo: quæ ubiq; in scripturis praedicitur. Hypocrite autem in suis bonis operibus & meritis fidunt, n malis diffidunt, illic opera sua pro deo erigunt, hic deum non querunt, sed ad eadem opera configunt, & ad uanas illas satisfactiones, ut uidetis illos quoque te uerteris esse sine deo in hec mude, quæ admodum de gentibus dicit Paulus, Ephe. 2. & Psal. 13. Dixit insipiens non in ore, sed in corde suo, non est deus, non enim est timor dei ante oculos eorum. Unde et hoc additur, Ut imbabetur gloria dei in terra nostra, id est, inter nos boni res, quam gloriam ut non norunt hypocrite, ita nosse nec possunt, dum interim diuidabent in quo glorientur, quam in deo.

Misericordia & ueritas obuiauerunt sibi, iustitia et pax se osculatae sunt. Veritas ex terra orta est, et iustitia de celo prospexit. Et dominus dabit benignitate, et terra nostra dabit fructum suum. Iustitia contum eo prebit, & ponet in viam gressus suos.

In hac, inquit, gratia dei misericordia, qua gratias subuenit deus, et ueritas sua quæ promissa implet conuenerunt: nam hæc ut illam promiserat ita et dei. præfuit. Iustitia quoque, quæ est per fidem qua creditur ueritati dei, et pax iustitia conscientiarum se se mutuo dilectionis vinculo osculantur complexæ dei. sunt, non enim possunt separari, pax enim iustitiae fidei individua comes est. Iuratio Paulus semper scribit: Gratia uobis & pax. Sed quid est quod dicit: Veritas ex terra etc. nisi quæ iustitia fidei missa est cœlis in corda hominum, da ueritas et spernit in terra, id est, hominibus, proferre fructum salutis? Credere enim non potes ad iustitiam, nisi illa iustitia profficiat ex cœlo, quæ iustitia queruntur in terra et uiribus operibus quæ humanis non inueniuntur. At ubi accepit iustitia fidei è cœlo, Ephe. 1. & 2. iam primū credens diuinam ueritatem et promissum, et salutem est in terra. De qua sententia ne dubitares, ipse Psalmus se exponit, dicens: Dominus dabit è cœlo benignitatem sua filiorum, & terra nostra dabit fructum suum, id est, credet, & omnibus bonis operibus abundabit. Sicut enim terra externa non potest ferre fructum, nisi secundum uitatem accipiat è cœlo per solem, pluviam, atque hæc ipsa operata a deo, ita (ut dicitur Ioan. 3.) non potest homo accipere quicquid, nisi fuerit ceditum de celo. Et adhuc additur: Iustitia fidei præbit ante faciem dei, id est, quando dominus uult uenire ad cor hominis, efficit ut homo corde credat ueritati eius, & statim ipse adest. Nam ubi ueritas uerbi

COMMENTARIUS POMERANI

āns est illic, et ipse est. Et illa iustitia ponet gressus suos in viam non extra
vidid est, recta ducti hōiem, ut errare nō pos̄it, secūdū illud: Luctuoso-
dibus meis uerbū tuū, & lumē semitis meis. Hypoeris̄ cūt et trah-
nes humanae à uia abducit, & in fœcā cæcos cadere faciunt &c.

PSALMVS LXXXV.

Titulus. Oratio Dauid.

S V M M A. Christus hic orat in forma serui, ut ex horrore mortis
& inferorum liberetur. Deinde gloriatur se liberatum ex inferno in-
teriori sive infimo nā gloriā post crucē et ignominia statim futuri pre-
sidet, sicut quoq; uides in sermone cœnæ domini apud Iohannem. Premitur
hic Psalmus ad omnia pertinet membra Christi: quod enim Christus est
propter nos, hoc nos quoq; sumus in Christo. Et nos per Christum libe-
rati sumus ex inferno in inferno, ad quem dannati eramus. Interim utrum
hoc psalmo quoq; prophetetur, q̄ gentes ex omnibus nationibus relata-
re sint deos uanos, & deum uerum adoratur, quod in Christi regno
constat impleri. Non est similis, inquit, tu in diis domine &c.

Inclina domine aurē tuā et exaudi me, quoniā
inops et pauper sum ego. Custodi animā mē
quoniam sanctus sum, saluum fac seruum tuū
deus meus sperantē in te. Miserere mei quoniam
ad te clamabo tota die, lātifica animam serui tui,
quoniā ad te animā meam leuaui. Quoniā tu do-
mine suavis et mitis, et multū misericors omnī-
bus inuocātibus te. Exaudi dominic orationē me-
am, et attēde uoci deprecatiōis meæ. In die tribu-
lationis meæ clamaui ad te, quia exaudisti me.

Oratio ex
Iudisia. Qui sentiunt necessitatē Juā & aliorū, in soli norūt orare, dīj p̄ hy-
pocris̄ simulante orationem, ut alibi diximus. Sic ergo orat: Exaudi &
libera me. Primū quia inops, id est, miser & adflictus sum. Deinde quia
sanctus sum, à te tuo uerbo cui eredo sanctificans & seruus tuus, quā
alīud habeo auxiliū, quā à demina meo. Tertio q̄c clamo tota die, id est,
iugiter tentatione durante, & animā meam ad te leuo, id est, ex corde cla-
mo, Psal. 24. Quarto quia scio te benignū & misericordē omnibus ieu-
nib⁹ te. Nam non solū uerbum tuum habeo, sed etiam expertus sum

am benigntatem tuā, quando in tribulatione inuocantem exaudiisti me.
Non es similis tibi in diis domine, et nō est secū-
dum opera tua. Omnes gentes quascūque fecisti
uenient et adorabunt coram te domine, et glorifi-
cabunt nomen tuum. Quoniam magnus es tu et
faciens mirabilia, tu es deus solus.

Quicquid sine gentes sine superflitioſi et uani iuſtitiarij ſibi erigit, in Diz.
quo cōfūdat (hoc enim eſt dēns eorum) nō potest eſſe ſimile deo uero, nō
potſuītam dare, uitam conſervare, ne corporis quudem, non iuſtificare,
nō in tentatione et morte liberare, ut ſolus tu deus qui facis mirabilia,
que noi agnoscere et prædicare oportet. Psal. 9. Futurum eſt, ut omnes gentes
gentes (quas certe tu creasti in gloriam tuam, Eſa. 43.) non ſolum iam Omnes
lade, uenient fide ad te, reuelata tua per Euangelium gloria, Eſa. 40. et gentes.
adorent te in ſpiritu et ueritate, Io. 4. et sanctiſcent nomen tuum, que
parēt agnoscere in celis, uide et Psal. 65. Te ergo ſolum deum et ſo-
num: omnia potentem, et quem relictis erroribus adorabunt omnes gen-
tes, inuoco in hac mea neceſſitate.

Deduc me domine i uia tua, et ambulabo in ueris-
tate tua, laetetur cor meum ut timeat nomē tuum.
Confitebor tibi domine deus meus in toto corde
meo, et glorificabo nomē tuū in æternū. Quoniā
misericordia tua magna eſt ſup me, et eruisti ani-
mā meā ex inferno iſimo. Deus iniqui insurrexer-
unt cōtra me, et synagoga fortiū quæſierūt animā
meā, et nō proposuerūt te i cōspectu ſuo. Et tu do-
mine deus meus miserator et misericors, patiens
et multæ misericordiæ et uerax. Respice in me et
miferere mei, da potentiam tuam ſeruo tuo, et ſal-
vum fac filiū ancillæ tuæ. Fac mecum ſignū i bonū,
et uideant qui oderūt me et cōfundantur, q̄ tu do-
mine adiuuisti me et consolatus es me.

Deduc et. Fr. Doce me domine uiam tuā. Laetetur. Fr. Unias uel
micerum. Iniqui. Fe. Superbi, id eſt, contemptores tui.

COMMENTARIUS POMERANI

Vide quid Christus nos doceat orare, siue Christi spiritus quibus per
Ne desi - stulat pro sanctis. Non tam periculum est in eo quod patimur ab adversario
etiam in qua ne deficiamus a via et ueritate et timore dei propter persecutionem
tentatione. Summe ergo necessaria oratio corporis Christi: Deduc me domine per
hunc tuum in via tua, ne ab ea uel latum digitum discedam, et te auere
te et docete ambulabo in ueritate tua, id est, sequar uerbum tuum quod est
via uita. Fac ut uniatur cor meum, ut in temptatione non hoc et illuc uarille,
et disperrgatur. Vel fac ut laetetur cor mihi in tentatione, Ro. 5. ita nam
ut timore tuum non abipectat, et intipiat gloriari de sua iustitia. Tu lau
bo te, et sanctificabo nomine tuum, non hypocritarum more, sed toto corde et
in aeternum. Quia misericordiam tuam magnam sensi per te liberatum et
mortem et desperatissimo inferno, cuius borre et vinculis penetrata.

Ex inferno. perditus, nisi tua manus adfuerisset. Non hic auctor limbū illū patri, que et
alia taceant, appellatio est scripturæ sacræ ignorata, sed infernum autem in
feriorem suæ infimū, ut uideas oīa hic fuisse desperationis plena, quando
dum alibi quoque orat: Non me demergat tempestas aquæ, neq; absconde
me profundū, neq; urgeat super me pectus os suum, ut scilicet luctu in
bi redire ex hac morte, qua detineor, dum interim potestas est tenebrosa.

In quo uero inferno fuerit, et ut liberatus sit manu dei, indicati
o quæ sequitur: Deus conuictores uerbi tui, quod prædicabat et ihsu
bar uenerunt super me, et fortiores me facti sunt, ut occiderent me, Psal. 17.
nullo timore dei proposito ob oculos. Icerco qui es dominus, id est, gubo
nator meus, et deus, id est, creator meus, non solum misericors, sed etiam mis
erator, id est, condolens infirmitatibus et miserijs necessitis, et patiens
quid minus rectū et consilans in nobis fuerit, et abundans misericordia
et uerac in promissis, Psal. 50. Ut iustificeris et c. Da mihi seruit
robur spiritus et potentiam tuam, ut possim in te persistere, ut intr
portis inferiorum, et saluum fac, uel libera ab inquis et superbis
temporibus gloriae et ueritatis tuae me filium ancillæ tue, id est
matri nostræ Sion sive Hierusalē, quæ seruit tibi: est autem ecclesia omnia
origine mudi credentium, tuus filius est, quisquis credit deo, non regn
tum a deo filius dei per fidem ipsi ecclesie, cuius membrum efficitur, et ipsi
ecclesia prædicando gignit eum deo credentiæ uerbo dei, quæ almodum filius
suis Galatas. Unde dicit Sion, Esa. 49. Quis genuit mihi istud ergo
Et. 54. Multæ filiae desertæ quæ eius quæ habet uirum. Et Galat. 4. Hir
usalem quæ sursum est, et libera, est mater nostra. Vide Psalmus 149.

Mater
nostra.

Item. Significat ergo hic Christus, et quisquis talia orat, unum esse ex numero credentium; quemadmodum et supra dixit se sanctus. Quod si hic tibi placuerit intelligere filium ancillae, id est, sanctissimae Mariæ virginis, que se ancilla dei agnouit, dicens: Ecce ancilla domini etc. per me licebit.

Pat mecum et cetera. Id est, ita age me glorificando, ut innotescat etiam per gloria tu nominis in confusionem et opprobrium illorum, qui me propter te oderant sempiternum, Amen.

PSALMVS LXXXVI.

Titulus. filiorum Chore Psalmus cantici.

S V M M A. Gratia nouæ Hierusalem et nouæ Sion, quæ mater est universum, Indeorum, sed et gentium, hic brevibus quidem uestibis, sed copiæ spiritus sancti sententia describitur;

Fundamenta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Gloriosa dicta sunt de te ciuitas dei. Memor ero Raab et Babylonis apud cognoscentes me. Et ecce alienigenæ et Tyrus et populus Aethiopum, hi nati sunt ibi. Nonne Sion dicet? homo et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam altissimus. Dominus narrabit in scripturis populorum et principum horum qui nati sunt in ea. Sicut latitium omnium habitatio est in te.

Apud cognoscentes, sic uolui resoluere datum ex græco, ut id est cū Heb. Fe. Erga cognoscentes me. Et ecce et cetera. Fe. Ecce Palestina et Tyre cum Aethiopia, hic natus est ibi, hic scilicet populus gentium.

Nonne Sion dicit. Fe. Et Sion dicitur. Et si auem in Heb. Sion datumus quod ad Sion uel Sioni. Reliqua infra dicemus.

Sub tipo ciuitatis Hierusalem, quæ dilexit dominus plusquam oī: tabernacula et ciuitates Iacob (quia ibi erat sacerdotium et regnum a deo confirmatum) describit non ipsam Hierusalem, non ipsam uisibilē Sion, sed uerisimili Christi ecclesiam dilectam in dilecto filio dei a deo patre plusquam ciuitate tabernacula Iacob, id est, pulchritudines illas et obseruationes legis, in quibus ante Christum aduentum morabantur et habitabat, non id tabernaculum quæ carceres, et tantum habitatio dei ad parvulos filios coercendos, sic enim ait Paulus: Priusquam ueniret fides, sub lege custodiebamur con-

Hierusalem et
Sion noua.

COMMENTARIUS POMERANI

clusi in eam fidem quæ reuelata erat &c. Gloria Moysi non magna, præ gloria Christi, id est, Euangeli glorie dei, nihil est. 2. Corin. 3. Vnde Heb. 12. Non accessisti &c. Sed accessisti ad Sion montem, & cibum dei uiuentis celestem Hierusalem &c. Hic uere est regnum & sacerdotium, quotquot enim sunt buiis Sion per fidem filij, reges in Christo sunt & sacerdotes. 1. Pet. 2. Apoc. 1. & 5.

Huius ciuitatis fundamenta non sunt in arena aut insima terra, sed in montibus, non tam terrenis, sed sanctis, uel sanctitatis, id est, in celis habet fundamēta. Ex fide enim & spe in deū ista surgunt pietatis electi, sicut habes Apoc. 2. Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem non ascendente de celo &c. Hic est mons dominus domini in uerice mensu eleuatus super colles, ut uideas fundamētum buiis domus esse Christum, Esa. 2. 1. Corin. 3. Vnde & Heb. 11. de Abrabā dicitur. Expedi hanc donantib[us] habentem ciuitatem, cuius artifex & conditor deus.

O ciuitas dei, id est, in qua deus ipse cum oībus suis electis inuidet, gloriosa dicta sunt de te in oībus scilicet scripturis; in quibus dñs ipse sanctos suos prophetas et apostolos de te & figuris et miraculis a nobis testificatur, q[uod] tu sis sponsa ornata deo, quae ei parias (ut Mariengo) ex spiritu sancto filios ex omni natione quæ sub celo est, id est, semine humano, sed ex semine dei, uerbo spiritus, non traditionibus uanis. De quo partu Sion & nativitate filiorū eius apertius sequitur, quia ut ullus iudeorū negare posset. Alioqui dicant nobis Iudei, quoniam gentiles illi populi, de quibus sequitur, nati sunt in Sion & Hierusalem terrestri. Potest & sic legi ex Heb. interprete Aurogallo nostro. Glorioloquuntur (scilicet dominus) in te ciuitas dei. Quo significatur in uicia esse uerbum dei, quod est uita æterna, quod extra ecclesiam ignoratur, ubi omnia humanis traditionibus contaminantur.

Inducitur ergo deus, dicens: Memor ero Rabab & Babylonis quod cognoscetis me, id est, in conspectu & congregatib[us] illorum qui cognoscent me, qui fide sunt populus meus, memor ero & agnosco Rabab et Babylonem, in populo Hierusalem & Sion computabo Rabab et Babylonem in uictus maledictas gentes. Non est quod ultra gloriantur Iudei se soli quod populu dei, ego assumam ex omnibus gentibus mibi filios, quorum numerus, id est, quorum nomina scribam in libro uite, ut sint in memoria eis me, et sint mibi populus, etiā gentiles bacenius praeceteris maledicti, et populi mei persecutores, ut sunt ægypti, Babylonii, Palestini, Tyri, Anti-

q[ui] omnes nati sunt ibi, id est, in Sion et civitate dei, de qua gloriose
sunt iuri, quā plus amat dominus spōsus eius q[uod] oīa tabernacula Iacob.

Alienigenas esse Palestinas gētes sive Phulifijm alibi quoq[ue] diximus
Rachab uero nō est bic nomen meretricis, de qua in lib. Iosue, sed est ap-
pellata q[uod] interpretatur supbia. q. d. Memor ero supbiae. i. illius popu-
li q[uod] ne ante condilebat. Vnde Chaldaica translatio p[er] Aegypto accipit.

Nunc Sion dicit, id est, certe Sion prædicabit de scripta quasi de alia di-
cens. Homo & homo natus est in ea & c. Nūc autē in græcis exēpla
rōm legitur ματήρ οἰωνού, id est, mater Sion, pro μάτη, id est, nōnne.
Nisi Hebreū consulas nō inuenies hic dictiōne quæ matrē signifiet, ta-
nisi non male hoc loco cōueniebat, ubi Sion parere dicitur deo filios, quæ
dicit Esa. 49. Quis genuit mibi istos? In Heb. Et à Sion dicitur, id est, in
ulgabatur & prædicabitur ad ipsam de ipsa quasi de alia hoc quod se-
quuntur. Vir & vir, uel homo & homo natus est in ea, id est, unusquisq[ue] q[uod]
natus est ex spiritu natus est in ea, hoc est in Sion, que admodū simile est
ibidem, illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum.

Esi autem vir & vir, uel homo & homo, bebraismus, pro unusquisq[ue]
per modū Ezechiell. 34. Homo homo de domo Israël, id est, quicunq[ue]
et Israelitas quisquis tandem fuerit. ubi quidam nō satius in loco scrip-
tum de duplci homine, exteriore, scilicet & interiore, ita sēpe sua my-
steria in arenā edificant. Et qui bæbraismū hoc loco nō uiderūt pie quidē
interpretati sunt de Christo deo & homine nato in Sion, sed nūbil ad rē
temporū ex vulgaritate trāslatione: Nūquid Sion, id est ecclesia, dicit homo,
scilicet q[uod] q[uod] d[icitur] non simpliciter homo est, duo enim dico, & homo simili-
nobis natus est in ea, & ipse idem homo qui natus est in ea, est altissi-
mus qui fundauit eam. Atq[ue] per hoc significari aūt, q[uod] Sion confitebitur
in se natum ē qui nō solum homo est, sed & deus est altissimus, suæ ge-
nericō id est, ecclesia fundatur. Pūi quidem hoc, & præterea argutum
sit cum hic uersus hoc non habeat, cur blasphemis Iudeis præflamit
irridendi occasiōnē, quasi nō b[ea]tum satis clara ex scripturis testimo-
nia de domino Christo deo & homine? Nos habemus in hoc Psalmo in
signe testimoniū cōtra Iudæos pro multis scripturis de spirituali Sion et
Hierusalē, quas scripturas ipsi conantur ad se detorquere, ut ante dixi-
mus. Ergo unūquenq[ue] natū in ea, significat non solū Iudæos pertinere
ad hanc spirituali natuitatem, sed omnes sine personarū acceptiōne.

Vt autem biū nemo aliquid meriti in hac regeneratiōne & in incuatione

COMMENTARIUS POMERANI

sive noua conuersatione sibi arroget, quasi nostris studijs, uiribus et q[ui]bus hoc ipsum nobis asequi liceat, additur. Et ipse altissimus fundavit ea, id est, fundamenta eius posuit, et initium iustificationis e[st] in eo, si sicut et progressus et consummatio: Nemo enim ad deum sum deo nire potest, quemadmodum Christus ait: Nemo potest uenire ad me nisi per me. Atque hic semel cadit illa factio theologistica iam dudum contra Evangelium gloriae dei concitata et c.

Sequitur ex Heb. Dominus narrabit uel numerabit cum scribat populos: Hic natus est ibi, uel istum esse genitum ibi, id est: Dominus quando scribet uel quando co-scribet populos, scilicet qui nati sunt in Sion, ut supra in librum uitae, tunc numerabit uel narrabit ex suo uel in suo libro, dicens. Hic natus est ibi, hic scilicet fidelis homo uel hic populus natus est ibi, id est, in Sion, hunc habeo inscriptum, eius nomen noui. Sigulos enim spiritu renatos nomine nouit et nominatim uocat, ut pastor uires, lob. 10. et nouit deus quis sunt sui. 2. Tim. 2. Solius ergo dei est pronunciare deum a Christiano, quippe qui certo dicere potest: Hic natus est ibi, de hac scriptura dixit Christus discipulis: Gaudete et exultate, quoniam nemini ustra scripta sunt in celis. Quod quæso quid aliud est quam quod super dixerat deus: Memor ero Rachab et Babylonis et ceteri? Porro quod non ex Graeco legimus, ut Hebreo aliquo modo respondeat, sic intelligeretur. Dominus narrabit, pronunciabit prout inueniet scriptum in scripturis populorum et ceteri, id est, in libro uitæ, in quo scripti sunt populi et principes populi apostoli et doctores, qui nati sunt in Sion, id est, qui tristis sunt et dei filii per fidem facti.

Sequitur. O ciuitas dei, in te est habitatio non buins soli aut illius populi sed omnium, sicut latitans, id est, quorū corda et conscientie gaudet de remisso peccato et quod adoptati spirituali natuitate in filios hereditati sunt dei, coheredes Christi. Hic autem uerbus ex Hebreo sic legitur: Et cantores sicut tripudiantes, omnes festes mei in te. Et cantores, scilicet illuc sunt. Quo significatur pax dei et sensus misericordiae eius in caribibus credentibus, quæ exuperat omne mudi gaudiū. Omnes festes mei in te, ut sit uerbum dei dicentis: Omnis gratia spiritus mei super te Sion dilectionem effusa est et in te regnat. Sic Esaias quoque prophetauit: Haereditatis aquas in gaudio de fontibus salvatoris. Extra Christi ecclesiam non est salus. Hic enim sunt omnes deifontes, et ut Felix dixit, omnes ca-

templatione. Ut non liceat extra eam inuenire aquam uiuam quæ saliat,
in uita eterna, aut quod idem est dei contemplationem sive cognitionem. Au-
rogellus noster sic legit: Et cantores tanquam thibicines, omnes alternativa-
cent tibi, id est, ab omnibus qui in te sunt o ciuitas dei audies uerbum
contemplationis et sanctificationem nominis dei cum gaudio eterno.

Quapropter cum gratia ecclesie sit inuisibilis, nihil est quod eam ex-
terna larva metiamur. Quod enim diligit eam dominus, quod deus in ea in Quæ dei
habitat, quod ipsa cognoscit deum, quod omnes populi in ea nascuntur, quod illic et Christi
deus omnia edificat etiam à fundamento, quod dominus scribendo prenuntia-
junt inui-
bi de ea et non domo, quod illic est lætitia spiritus et omnes fentes et sibilia sunt.
emendationes gratiarum dei, quæ omnia in hoc Psalmo dicuntur, nonne
omnia haec ab oculis carnalibus abscondita sunt? Ideo Christus mandat
ut non iudicemus ne iudicemur. Et Paulus, nolite ante tempus uincare,
et c. Cor. 4. In quod iudicium et pedibus et manibus hodie irruunt
securitatis Evangeliae, si fieri potest, violatores.

PSALMVS LXXXVII.

Canticum Psalmi filiorum Chore.

Titulus. Prox. Absalom, sup infirmitatem, ad humiliandum.

Eruditium Heman Ezrahitæ.

De Heman cantore et Psalmista lege. 1. Paral. 16. et 25. Non ob
scrum autem est quare titulus indicet, hic cani super infirmitatem ad
humiliandum, lege Psalmum et intelliges.

S V M M A. Hic Christus et in eo Christianus sive fidelis penitus
derelictus, nulla accepta consolatione erat, Psalmus itaque iste non habet Psalmus
similem. Cæteri enim omnes Psalmi qui tales describunt angustias, laeto singulariter
sunt concludunt, hic autem omnia iacent.

D Omine deus salutis meæ, in die clamaui et
in nocte coram te. Intret coram te oratio mea, i
clina auram tuam ad precem meam. Quia repleta
est malis alia mea, et uita mea inferno appropin-
quavit. Aestimatus sum cum descendentibus in lacum
factus sum sicut homo sine adiutorio inter mor-
tuos liber. Sicut uulnerati dormientes in sepulchro
quorum non es recordatus amplius, et ipsi ex manu

Ef s tua

COMMENTARIUS POMERANI

Quia expulsi sunt. Posuerūt me in laeu inferiori, in tenebris & in umbra mortis. Sup me confusus matus est furor tuus, & oēs fluctus tuos induxisti sup me. Lōge fecisti notos meos a me, posuerūt me aboiationē sibi. Traditus sum & nō egredi ebar, oculi mei lāguerūt prē inopia. Clamaui ad te dñe, tota die expandi ad te manus meas.

Posuerūt cōc. Fe. Posuisti me in putoe inferiorū, in tenebris & in funditibus. Item: Posuerūt me abominationem sibi. Fe. Posuisti me abominationē ipsis. Sed in his non est diuersa sententia. Iamici enim nihil posunt in nos nisi faciente domino, cuius bona uoluntas est ut patiamur.

Traditus cōc. Fe. In carcere inclusus sum & non egrediar. Iam. Felix, Afflitione.

Domine deus cur sic abijsis, ut etiam inuocantem nō exaudias, replied
Dereligūt omni miseria & afflictione? qui nihil video nisi inferos & mortes, &
malis omnino illis qui abijsiūt à te in aeternam damnationē, sicut domi
quē nemo iuuat, inter mortuos derelictus quasi nūquam redditurus alii
id, sicut interfici qui mortui iacent in sepulchris, quos nō scilicet nemo iuu
re potest, sed etiam quia in impietate occisi sunt in aeternum à te abijsi
sunt & damnati. In inferis detineor, in tenebris ut ne lux quādē solis
mibi luceat prē horrenda mentis confusione & specie mortis. Tu quā
solū sperare licebat adiutorē tuo furore & oībus tuis fluctibus agis co
tra me, ut semel obruar & submergar, & prēterea nō solum relique
erestuare recesserūt à me sed etiā noti & proximi, quibus etiam abomi
tio factus sum. id est, futilitas, immūdicia & impietas. Neq; est ut sit nū
deam his malis quibus uelut aeterno detineor carcere, & iam oculis
deficiunt, ut amplius ad te suspicere nō licet, quemadmodū & Exodus
dixit: Attenuati sunt oculi mei sufficiētes in excelsum.

Inter mortuos, liber uel cum mortuis libertas mea, rest ex Heb. 2.
sum, sed quod hic interpretati sunt, q; solus Christus liber fuerit inter mor
tuos, nō uultus in morte, sicut dicit Petrus, Act. 2. puta q; habuerit in po
testate et ponere & resumere animā suam, non hoc periret repugnare
te etiā ipso cōtextu, imm̄i hoc solo uersu. q; i Heb. incipit: Inter mortuū lib
er sicut interficti dormientes i sepulchris quorū nō es memor amplius q
de manu tua repulsi sunt. Ut hic uocabulum liber nihil aliud significat,

quid derelictus sine derelictus, & libertas derelictio, sicut et Paulus utitur, Rom. 6. Cum, inquit, servi cōfessis peccati liberi eratis iustitiae. Et cū hic Psalmus exponat sc̄ipsum de hac senectetia dubitare nō licet. Sic, inquit, sum inter mortuos liber sicut interfici quā iactet in sepulchris, quorū tu dicas non es memor amplius, qui etiā de manu tua repulsi sunt. De Christo, sc̄i certum est quod in angustia et horore mortis et in inferni derelictus est tempus, quemadmodum Psalmus. 17. dicit, Circūdederunt me dolos mortis, & pericula inferni &c. Vide quae diximus Psal. 6.

Nunquid mortuis facies mirabilia? aut medici suscitatūt & cōfitebūtur tibi? Nunquid narrabit aliq̄s in sepulchro misericordiā tuā, & ueritatem tuā in perditiōe? Nunquid cognoscētur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra obliuioni tradita?

Ait mīhi suscitādām, sc̄ilicet mortuos, & cōfuebuntur tibi, sc̄ilicet ueritātē. Fd. An mortuū r̄ifurgent et celebrabunt te?

Hoc est quod Psal. 6. dicitur, In inferno aut̄ quās confitebitur tibi? Et neq; mors dicitur. Non mortui laudabunt te dñe, neq; oēs qui descedūt in infernū. Sed neq; inferni qui uiuimus &c. Et Ezechias. Quia, inquit, in infernus nō cōfuebitur nus lau-
sti, neq; mors laudabit te, nō expectabunt quā descendūt in lacum uerita dāt dñi.
Uim. Viens uātēs confuebitur tibi sicut et ego hodie. Sicut in æternū
delli à deo et extradendi in ignē æternū non possunt nisi deo maledicere
et cōdūcum eius accusare & opera eius condemnare. Ita nūbil differe-
rat ab eis qui dic quandoq; desperauit in ista horenda tentatione dum
interim non liberantur. Cæterum sancti bic tenentur manu dei, ut non
perirent, in hoc tentatio cedit eis in salutē, ut oīa alia, quibus præterea
imputatur si qd̄ bic deliquerint. Christus aut̄ ad h̄c urgetur quidē
quā per oīa similiiter nobis tentatus est, sed peccare non potuit. Sancti uero
qui cadunt sepe in his, testis est uel historia Job.

Ait ergo dilectus deus quid profuerit tibi, quae mirabilia, quā laudē, quā
infricūtā, quā ueritātē, quā iustitiae quā soleū iustificare hoīes de te p̄rē-
dicabimmo, si nos derelinqueris in morte, in sepulchro, in perditiōe, in
tenebris, in terra cuius non es memor amplius? Revocato nos à morte
ad uiam, ad infernū ad regnum cœlorum, è sepulchro ad resurrectionē,
è perditiōe ad salutē, è tenebris & regno principis tenebrarū ad re-
gnum lucis, nō ad computemur inter illos qui ex manu tua expulsi sunt,
sc̄i mīte

COMMENTARIUS POMERANI

sed inter illos quibus dicas; Psal. 30. Firmabo super te oculos meos &c.
Et ego ad te domine clamaui, et mane oratio mea praeveniet te. Quare dominus abiicis animam meam, auertis faciem tuam a me? Pauper sum ego & in laboribus a iuuentute mea, exaltatus autem humiliatus sum & turbatus. Sup me transferunt irae tue, & terrores tui confurbauerunt me. Circumdecederunt me sicut aqua tota die, circundederunt me simul. Elongasti a me amicum & proximum, et notos meos a miseria.

In laboribus a iuuentute mea. i. in angustia & dolore tota uita mea transfigi. Qui enim pie uolunt uiuere in Christo persecutione patiuntur. Non est seruus maior domino suo. Fe. Et expirans praecessione, deficiens et uita amictis propterea quod sic excutis et abiicis me ex manu tua.

Exaltatus autem deiectus sum, gravior deiectione est ubi quid altius erigitur ut fertius deiectum frangatur. Fe. Tuli terrores tuos, dubitabo. Terrores iudicij dei significat. Dubitabo scilicet ne forte deficiam, Adeo uidentur oia ad desperationem urgere. Misericordia. Fe. Obscuritate.

Absq; consolatione. Clamaui ergo clamabo etiam ante lucem ergo tamen me abiicis, et indignabundus faciem tuam a clamore meo auertis. In miserijs et cruce uito tempore uiae meae, nunc autem traditus in morte & infernos gravatus et confundor ergo tuo iudicio horrendo premor uelut aqua mari obrente. Desertus sum ab omnibus in hac miseria & caligine mortis, atque id te faciente. Affers quicquid est consolationis et audis quicquid est doloris et angustiae, ut nihil tam pugnare contra me uideatur quam tu ipse, si propterea buius tua in me furoris non licet uidere finem.

Hic uides quod deus non derelinquit eos qui etiam sibi derelicti uidentur, et in desperatione facit ne desperaret. Alioqui quod clamaret iste die ac nocte.

PSALMVS LXXXVIII.

Titulus. Eruditium Ethan Ezrahite. Para. 15.

S V M M A. Misericordia dei et ueritas de Christo promissa hic predicatur, atque adeo gratia euangelica per Christum. Urgitur uero deus fide promissionum suarum siue ueritatis suae, ut compleat quod promisit. Tunc, inquit, locutus es in uisione ergo. Verum hoc confitias in promissiones dei fides quae nos sustineat insultus finis Psalmi declarat. Tu uero, inquit, repulisti eum. Atque hic audis Christum quia quae salutis nostrae sunt praedicantem, sed scilicet

in caritate & crucē. Et certe corpus Christi hic de Christo promissō lo-
quitur, & abiecit am conqueritur ecclesia his nouissimis temporibus C.R.

Misericordias tuas dñe in æternū cantabo:
In generationē & generationē annūciabo
ueritatem tuam in ore meo. Quoniā dixisti, in æter-
num misericordia ædificabitur, in colis præpara-
bitur ueritas tua. Disposui testamentū electis me-
is, iuraui Dauid seruo meo, usq; in æternū parabo se-
men tuū. Et ædificabo in generationē & generati-
onē sedē tuā. Confitebūtur cœli mirabilia tua do-
mine, et ueritatem tuā in ecclesia sanctorū. Quo-
niā quis in nubibus æquabitur dño, assimilabitur
domino in filiis dei? Deus qui glorificatur in cō-
filio sanctorū, magnus et terribilis super omnes
qui in circumitu eius sunt. Domine deus uirtutū
quis similis tibi? potens es dñe & ueritas tua in
circuitu tuo. Tu dominaris potestati maris, motū
fluctuū eius tu mitigas. Tu humiliasti sicut uulne-
ratū superbū, in brachio uirtutis tuæ dispersisti ini-
micos tuos. Tui sunt cœli & tua est terra, orbē ter-
re & plenitudinem eius tu fundasti, aquilonē &
mare tu creasti. Thabor & Hermon in nomine tuo
exultabūt, tuum brachium cum potentia. Firme-
tur manus tua, exaltetur dextera tua, iustitia & iu-
dicium præparatio solii tui. Misericordia & ue-
ritas precedet ante faciem tuā, beatus populus
qui scit iubilationem. Domine in lumine uultus
tui ambulabunt, & in nomine tuo exultabūt tota
die, & in iustitia tua exultabūtur. Quia gloria uir-
tutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabis
tū cornu nostrū. Quia domini est assumptio no-
stra, & sancti Israēl regis nostri.

Quoniam

COMMENTARIUS POMERANI

Quoniam dixisti. i. tu promisisti quod sequitur. Fe. Quoniam dixisti. id est quicquammodum sequitur annunciationi ueritatem tuam quia promisisti.

In aeternum misericordia aedificabitur. Fe. Mundus misericordia edificabitur, neque qui indicio dei ante periret ob Adae peccatum. In acto preparabut ueritas tua. Sicut sub Christo nouus mundus est, ita et noua uita. Alioquin dicit, Regnum meum non est de hoc mundo. De regno ergo celorum loquitur in quo sunt illi celi, de quibus Psalm. 17. Celi enarrant gloriam etc. De quibus ergo bie infra, ostendebuntur earli mirabilia etc. quos et nubes et sanctos et filios dei appellat. Fe. Carlos stabilitas, ueritas tua in eo. Ephe. 5. Posui uerba mea in ore tuo, et in umbra manus mea prece te, ut placet celos et fundes terram ergo c. Disposuit etc. Fe. Pepigi fardus electio mea.

Mirabilia tua. Fe. arc. anū tuū. i. euangelium ab aeterno absconditum. Ro. 96. Ephes. 3. Dens qui glorificatur etc. Fe. Dens robustius in armis sacerorum ualde, et terribilis super eum. Potestati. Fe. Superbitus. Mat. Fe. Meridies. Preparatio. Fe. Habitaculum. Quia domini est assumptio nostra etc. Fe. Quia a domino scutum nostrum, et a sancto Israele rex noster. i. Moshes a deo quod scripsit. ut Israeles datur nobis scutum redemptio, iustitia, sanctificatio, uiubus.

Dens ut De Christo esse Psalmi notum est vel ex promissione dei quae legitur, cogatur suu Reg. 7. quae et hic babetur, Cum, inquit, complete fuerint dies tuus et ceterum. Atque non tam prophetam loqui de Christo sed Christum de se finis psalmi ostende. Memorare, inquit, quae mea substantia et ceterum. Memor Christus approbris seruorum tuorum quod continuit in sinu meo. Itaque in hoc Psalmo regum nobis exemplum Christi propositum est, quod in adversis et corporis et aetate deus cogendus sit suis promissionibus, non quod tu possis tantum regere maiestatem obiectis eius promissionum uerbis, quemadmodum magis de mentis obiectis quibusdam characteribus, sed cum ista dicimus non de uerbis promissionum loquimur, sed de fide in promissionum uerba. Alioquin uerba in se mandat uerba, qui sunt, sed dum tu non credis tibi nihil perficiuntur. Hoc est uictus Iacob qui in descriptibatur, hic dens uincit se etiam gaudet, Quia enim sunt possibilia credere quod queso praeualebit illi, cui deus dedit potestate etiam ipsa deuiciunt. Dedit autem potestate dum promisit. Hic si credis cogitur non soli per misericordiam, sed etiam per ueritatem suam. i. necessario exaudire. Non enim sapientum ueritas est. i. aeterna ueritas metu non potest, ut iustificetur in sermonibus suis et Christus in uictus cui indicatur. Igitur hic Christus in angustia et horrore mortis et ipsius metu. Iosephus, ut uides in fine Psal. immo Christi corpus (id est ecclesia) qui est per qua orat Christi spiritus genitibus lenitatis habilitate. Ro. 8. in hac morte

ne Antichristi p̄secutiōe, quādo euangeliū gloriæ dei p̄ traditiones huma
nas et veritatis illas cōscientiarū ablatiū est, Et regnat impune hypocri
tua impietas, etiā nūc detecta ḡsona ita ut excusatio erroris nulla ferē su
git. Christus, iquā, et hoc Christi corpus hic p̄ sp̄m (ne qd deſperes q̄a
voſtre orationes languet) cōſtantissime urget deū sua misericordia et uerit
at Davidi p̄missa. i. ſemini Dauidis Christo, ut alibi diximus uel Psal.
17. Et ait, Vt cū apparet oīa iudicijs dei plena et potestate tenebrarū,
tamen in aeternū p̄ me et meos prædicabo misericordiā tuā ō deus et ue
ritatem, nunq̄ diffidam, Verbi enī tuā habemus q̄, misericordia tua erit Promissio
eterna, et ueritas tua erit i electis q̄ sunt regnū cœlorū, et regnū aeternū, dei.
q̄ fedus et teſtamenū tuū electis et Dauidi pactū de ſemine et ſolo eius
tuū aeternū. Eſa. 9. Sup̄ ſoliū Dauid eſt. Et. 55. Feriā uobis cū pactū ſempi
terū, misericordias Dauid fideles, Ecce teſtimonium populis dei tuū, due ē Et
principiorē genib⁹ Et. Iecires cœli, id eſt, ſancti, in quibus habitas
predicabūs mirabilia tuū, arcanū tuū, id eſt, euangelium et promiſſioe
tas in ecclēſia ſanctorū, nam hæc impijs Et hypocritis (qui nō admitt
unt uerbum tuum ſed ſequuntur Et defendunt ſua ſomnia) manebunt
teſtia, cognoscere autem ſoli qui ſunt à te ſanctificati.

Quia quis etc. Nihil bic nobis metuendū quāſi non poſſit præſtare potest deus
deus quod p̄misit, Si tñ fortis eſt et mirabilis in ſanctis ſuis q̄ cœli ſunt præſtare.
marides gloriæ dei, Psal. 18. nubes uolantes ut pluāt imbr̄ uerbi dei, Eſa.
6. filii dei p̄ fidē. Iob. 1. qui oīs ſunt in circuitu eius, id eſt, apud eum in
nuo ſp̄is habitant, Et ueritas quoq; eius in circuitu eius eſt, id eſt, nun
quā caliſi p̄i in obliuione, quæ non ſolum ob oculos eſt dum ſanctos in
grediunt, quibus illa ueritas ex paſto promiſſioe debetur, ſed etiam ipſe
deus eſt ſua ueritas. Si, iquā, in ſanctis mirabilis et potens eſt et opere
tiſerme, ita ut etiam cōfundatur ſipientia humana uidēs effici ea qua
ip̄a cōprenderere non poſſet, Qui fieret ut in ſe ipſo non magis potens,
uim̄ribilis et terribilis ſit, cui nemo ſanctorū poſteſt cōparari? Hie ſup̄bi
in mari et ferocietate mudi cōprimuit motus. Hie cōterit et occidit ſuper
lī Pharao et totum regnū eius, qui ſignificabat Satananam cū toto ſuo re
go quod populi euangeliū non poſteſt nō persequi ad ſuū ipſius interitū.
Eſa. 51. Conſurge, conſurge, induere fortitudinem ō brachium domini,
Conſurge ſicut in diebus antiquis, in generationibus ſeculorum. Nunquid non tu ſiecasti
mare, aquā abyſſi uelamentis etc. Breuiter, Huic eſt calum et terra, quā
oīs

COMMENTARIUS POMERANI

omnia creauit, Et adhuc dubitabimus an praestare posset quod promisit,
an potestas mundi et seuiens in sanctos Satan et regnum posset afferre
quod dei misericordia et bona voluntas cupit dare?

Montes
exultant.

Thabor et Hermon et cetera. Veritas tua mundo publice manifestabitur,
quod certo sciimus, tantum abest ut dubitemus ueniriam. Tunc Tha-
bor et Hermon in nomine tuo exultabit: Quod autem more scripturarum datur,
quod admodum Esa. 45. Mores et colles cantabunt coram uerbis laude, et viae
gna regiorum plaudent manu, ut intellegas ipsam quemque terram exultatorem ad
gratiam illam ei suspenda miracula dei per Christum, quem admodum et alibi de gau-
dio exitus ex Aegypto, Mores, inquit, exultauerunt ut arietes et colles sunt
agni ovi. Aut dicendo restipxit proprie ad istos montes qui sunt in Galilaea,
ut etiam certum locum designaret gratiae mundo apparitur in Christo.
In illos enim locis Christus predicauit, miraculi fecit, multitudinem donum
cibo etiam corporali pauit. Et praeterea in Thabor facta fuisse dicitur
la transfiguratio domini quemque in historia Euangelica legitur. Thabor est mons
in medio Galilaeae, de Hermon diximus Psal. 43. et 28. Vide Deu. 3.

Prædica-
tio euange-
lica.

Atque hic in sex versibus vide insignem apertitudinem gratiae dei prædicato-
rem, ubi deo tribuitur iustificationis gloria, nihil nobis, tantum beatum pre-
camur si sciamus iubilationem. Primus, In nomine tuo et in nullo alio exulta-
bunt, id quod infra clarius audiemus. Deinde, Tu brachium cum potes-
tia, i. non dubitamus te omnia egregie posse, in manu tua esse quicquid est salu-
tis et liberationis, hoc tantum rogamus ut firmetur. i. robusta ostendat
manus tua, potens quid est auxiliu tuu, sed ueniat, ne dissipante dum
get suis copiis in nos aduersarius. Praeterea iustitia et iudicium prepa-
rato sunt uel habitu acutum soli tui. i. Iustitia fidei et iudicium timoris dei sum in
quibus habuimus tuum regnum, qui regnas in illis solis qui in te confidunt et
suaque opera iudicantes sicut condonantes, te timet, quae dona ex nobis dare
non possumus. Ni sequitur, misericordia qua gratis donatur remissio pe-
ccatorum, et ueritas promissio tua credite, qua te debitorem nobis fecisti.
præcedent facies tuu. i. præparabunt corda ut inhabentes Ioh. 14. Si quis dil-
igit me, sermonem meum seruabit, et pater meus diligit eum, et ad eum uenient
et mansionem apud eum faciemus. Demum, apertissimis quoque verbis hoc
gratia sic describitur, Beatus populus qui scit uibilationem, i. quam non multa
audit, legit, dieit solum de eo quod dicitur est. In nomine tuo exultabit, sed
qui habet exultationem et iubilationem scit. i. intelligit, et corde sentit. Non
est enim choralem nostrorum boatus, sed ineffabilis laetitia de remissione
peccatorum.

peccatum, et certa beatitudine per Christum, de qua Paulus au-
to: Pax inquit, dei qua exuperat omnem mentem, exultet in cordibus ue-
stris. Hoc est fides, quae sanctificat nomen dei cum gaudio, sive per ui-
tatem, sive per mortem, id quod sequitur: Domine, inquit, quia sciunt ubila-
torem, exultabunt in lumine, non naturae sive rationis aut intellectus
sive dictionis Psal. 31, sed in lumine ultis tua, quo tu arridens ut pater,
distantias tuas eis inflamas, ac doces. Hinc illa metus exultatio-
ne qui uerum additur: In nomine tuo, non suo aut meritorum suorum exul-
tabunt, ut gloria salutis eorum sit tua solius, tuorumque; solum nomini adscriba-
tur, et quod est sic additur: Et in iustitia tua exultabuntur, dum hypo-
crite in sua deieciuntur. Sic et in Psal. 4. Postquam dictum est: Deus
uultus meus, additur: Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? Signatum
est super nos lumen uultus tui domine, dedisti laetitiam in corde meo. Id
enim aliud apertus uides, nihil salutis constitutum in uiribus nostris.
sed omnem gloriam roboris nostri esse in solo beneplacito et bona uolu-
me dei patris erga nos. Quoniam, inquit, gloria virtutis eorum tu es, id est,
quae possunt, per te non per se possunt, unde tibi soli non ipsis gloria,
non enim ignorant et cōdemnanti, tuam uero prædicant, ut qui gloria-
tu in domino glorietur, quid enim habes quod non accepisti? id quod est
superadixit: Deus qui glorificatur in consilio sive arcano sanctorum, quos
misericordia (qui sufficiunt et a co iudicio) non uidet glorificare deum, sed impios
et hereticos iudicat, et magnificat hypocritismus insipientibus oculis
gloriae. Et in beneplacito tuo, non in nostro arbitrio aut bona inten-
tione exultabunt cornu et potentia nostra. Quia solius domini opus est,
et solum sancti Israël, id est, qui sanctificat et iustificat Israëlem, qui est
nux noster, illius, inquam, solius est opus, absque omni nostro studio et me-
ritis, quod assumimus et protegimur ab ipso. Ipse est scutum, protectio et
assumptio nostra. Certe ista non est legis, sed Euangelica prædictio, de
quae diuinorum promisit: Misericordias domini in æternum establebo. Vi-
tamen et nunc dei promissionem.

Tunc locutus es in uisione filiis tuis, et dixisti: Po-
sui adiutorium super potentem, exaltaui electum
ex plebe mea. Inueni Dauid seruum meum, oleo
sancto meo unxi eum. Quoniam manus mea auxiliari-
bitur ei, et brachium meum confortabit eum. Non

Gg. proficit

COMMENTARIUS POMERANI

proficiet inimicus i eo, & filius iniquitatis nō ap ponet adfigere eū. Et concidam a facie eius im micos eius, & odio habētes eū in fugam conuen tam. Et ueritas mea & misericordia mea cum eo, & i nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponā in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Ipse iuocabit me, pater meus es tu, deus me us & susceptor salutis meæ. Et ego primogeniti ponam eum, excelsum præ regibus terræ. In zim num seruabo ei misericordiā meam, & testamen tum meum fidele ei. Et ponam in seculum seculi semen eius, & thronū eius sicut dies cœli. Si der liquerint filii eius legem meā, & in iudiciis meis nō ambulauerint. Si iusticias meas prophahau rint, & mandata mea nō custodierint. Visitabo uirga iniquitates eorum, et in uerberibus iniusti tias eorū. Misericordiam autē meam non dissipabo ab eis, neq; nocebo i ueritate mea. Neque pro phanabo testamentū meū, et quæ procedunt per labia mea nō faciam irrita. Semel iuraui in sancto meo, si Dauid mētiar, semen eius in æternū ma net. Et thronus eius sicut sol i cōspectu meo, & si cut luna pfecta in æternū, & testis in cœlo fidelis.

Filijs tuis. Ita nūc legit̄ ex Græcis i iō & pro ariōs. sed adh̄ fert. Sancti enim id est, credentes, sumi filij dei. Fe. sanctis tuis.

In fugam conuertam. Fe. Percutiam. Misericordiā autē est. Fe. si misericordiā meam non dissoluā ab eo, neq; falsam reddā ueritatem.

Sicut luna pfecta in æternū. Fe. Sicut luna stabilietur in eterno. **Sicut luna** Luna quāvis nōnunquā obscurari uideatur, tamē manet, nō peri huius minare magnum, quod pre est nocti, Gen. i ita & Christus ei Chriſtum &c. Græci lunam perfectam dixerunt, quia lunam desiderio loco huic non conuenire fortasse arbitrati sunt.

Post prædicationem misericordiæ dei addit & ueritatē id est, da mi ssionē. Atq; hæc est constans in uerbū dei fides, ut mōdictis tenetū promissio.

promissionem. Tunc, inquit, quādō tibi ō deus placuit, locutus es in uisio-
ne sanctis tuis, id est, prophetis, Nathan, Esaiā, Ezechieli, Os̄eae &c. Et
in scripturā propria sive revelationē dei uocat visionē, quē admodū
et Es̄aias incipit librū suū: Visio Es̄aias etc. Aduerter, q̄ sicut Abrabæ
predicantur reges subiiciendi et genites, Es̄a. 41. Et in semine Abrabæ Promissio
Christi implēta est, ita et hæc prop̄hetia, non in Davide filio Isai, sed in de Christo-
filiō Davidis Christo, uero Davide completa est, de quo Ezech. 34. Et
sicut super ea pastorem unum, qui pascat ea seruū mū David &c.
Et Os̄eae. 5. Et post haec reuerentur filij Israēl &c.

Postū adiutoriū meū super potenterem Dauid, et exaltavi electū Da-
vid ex p̄de mea, ex genere Abrabæ, ex tribū Iuda, inueni Dauid seruū
mū, q̄ ip̄e præuenit me. Hic enim Dauid Christus cā toto suo regno si-
uēt omnibus suis mēbris omnia mibi refert accepta, non sive meritis
aīquid. Nulla hic erit meritorū arrogantia, nulla hypocrisis, ego ut in-
veni Dauid, ut uixi in regnū, in regnū sacerdotale, et fæderotū regale
in iudicio meo inuicibilis, id est, spiritu sancto, Psal. 44. ita quoq; quē inue-
ni, quem elegi quēm uixi, adiuuabo, exaltabo, cōfortabo manū et bra-
cos meos, opera humana huc nihil erunt. Inimicus et totū regnum Sata-
ne uacuus, superius sepe uideatur, nihil proficiet in eo, sed potius perse-
cutione et adflictione augēbit gloriā eius et regni eius, tanū abest ut
uacat. Adflictio hic erit gloria, ubi omnia cooperabuntur in bonum dili-
gidibus deum. Ceterum inimicos eius iudicabo, et cadent opprobrio
pauperum glorioſilli Euangeliū persecutores manū et percusſione mea.
Et ueritas mea et misericordia mea stabūt in regno eius, et cornu eius
sive patras et imperiū eius exaltabitur, uel iniustis portis in frorū in-
uincime meo. Faciamq; ut non solum in Iudeis manū et dexteram, id
et potentiam habeat, sed etiam in mari et in fluminib; id est, in insu-
lo genitū, quē admodū Es̄aias solet prophetare. Aut certe ut non in ter-
ris solū, sed etiam in mari potestate per nos habeat, quā ego habeo, de qua
supra: Tu dominaris potestate maris &c. Christo enim obediuit uenti et
maris, et Christianis omnia subiecta sunt, Psal. 3. quid enim non est possi-
ble credere? Et præterea ex mari huīus seculi extrahitur Leuiasban ille-
ſepsis antiquis, Io. 12. Es̄a. 27. Job. 40. dei potentia per Christum.

Hec oīa, inquit, prædicta Christus Christiq; corpus deo referet ac. Nos tāk
et ipsa, tanū inuocabit deum, dicens: Pater meus es tu, quem scio filio mibi inuocamus
huc suuertens meus in cuius manu sum ego et oīa mea, et susceptor ut deg oīa

Gg 2 sive faciat.

COMMENTARIUS POMERANI

sive rupes aut stabilimentum salutis et liberationis meae, in quo perire non possum. 2. Reg. 7. Ego ero ei in patrem, et ipse erit nabi in filium. Soli Christiani patrem agnoscunt in celis, quem in spiritu et veritate adorant, dum tota fiducia se in eum coniungunt.

Et ego primogenitum ponam illum. Primogenitus erat Christus deus ante omnem creaturam, et factus est primogenitus quod domino deo patre resuscitatus ex mortuis, Col. 2. R. o. s. ut diximus Psalm. 2. quod complete spirituali nativitate accepit a deo omnem potestatem in celo et terra, Matt. ult. In quo primogenito nos sumus filii dei reges et sacerdotes, qui per ipsum accepit potestate portis inferorum sumus superiores, et accedimus ad dominum intra sancta sanctorum non manus fastigio et c. In eternum (ait dominus) scriuabo Christo in eius regno misericordiam meam, et ipsa mentum sive fides mea aut veritas, quam tu promisi, erit tibi fidelis, ut sis scribitur ei a me inuolata. Et faciat ut semper eius maneat in eterno. sive regnum eius possideat, et thronus sive regnum eius sit in gloria et claritate, sicut dies celorum, sive ut infra dicitur, sicut sol in conspectu meo, et sicut lumen perfectum in eterno. Significatur autem regnum lucis et claritatis hoc fore nigrum, ubi sit agnitus dei. Si dereliquerint et c. Promissio quae ne in peccato quidem deserturus sit deo Christi regnum, flagella tanquam cominatur filii, Heb. 12. id est, gladii, captivitatem, pestem, famem, que ad fugam soli, nos darent, et ab hereditate abiecti, dum interim omnia dei promissa manent, dejecturque non solum premissit, sed etiam iuravit in sancto suo, uel in sanctitate sua, id est, per se ipsum, cum non habeat maiorem se per quem iuret, ut diximus quod Psal. 59. Si inquit, filius eius (de quibus Esa. 53. Si posuerit pro peccato mihi manus tua uidet semper legem tuam) dereliquerint legem meam, deficientes ad legem et traditiones hominum, et non ambulauerint in iudicis meis, id est, in iis quae ego iustitia iudicio, sed ambulauerint in iudicis suis, id est, in iis quae ipsi bona secundum cordis sui sententiam uidetur. Si prophanarint iustitiam meas, quibus ego iustifico, deficientes ad iustitias suas secundum admittentes suas et traditiones humanas, quas ipsi diuinis praecipitis equiparant et haec illis, quod proprium est diuina prophanaare. Et non custodierim precepta mea, secuti maledicta et doctrinas hominum, usitabo in uirga et c.

Si metiar. Si Dauidi metiar (εποιησαντι) uocem, id est, id est, reticentia, quae sepe dedis in scripturis. q. d. Videatur si Dauidi metiar, uel non committantur Dauidi unquam menaces uidetur. Ita et alibi: Quibus uerbi in ira misericordie introibunt in regem meam. Et Esa. 6. Nisi domus mulier defecere futuram.

Thronus &c. significat regnum eius aeternum fore et regnum lucis. gloria dei in conspectu dei, utcumque in conspectu mundi contemnatur. Et addi-
tum est fidelis Iesu in celo, id est, in regno colorum, sive ecclesia san- **T**estis
torum, ubi sol misibilis non luceat &c. Esa. 60. Fidelis, inquam, testis, quia fidelis.
qui loquetur, nihil faciet quod non ipsi commisum sit a deo, Ioh. 12. Iesus
autem clamans & dixit &c. Ita & Paulus. 2. Corin. 5. Nominis Christi
figuratio fingimur, tanquam deo uos obsecrare per nos. Non sic pseudos-
toli nostri, qui aut accipiunt ex doctrinis hominum, aut fingunt ex
arte sua. De hoc teste fidei & testamento sempererno, Esa. 55.

Iuani repulisti et destruxisti, distulisti Christum
tuum. Evertisti testamentum serui tui, prophanasti
interra sanctuarium eius. Destruxisti oes sepes
eius, posuisti munitioes eius formidinem, diripues
nuncum omnes prætereuntes viam, factus est opus
probris uicinis suis. Exaltasti dexteram deprisa-
mentum eum, laxificasti oes inimicos eius. Aver-
sti adiutorium gladii eius, & non es auxiliatus ei
in bello. Dissoluisti a purificatione eius, thronum
eius in terra collisisti. Minuisti dies temporis eius,
perfudisti eum confusione. Visquequo domine auer-
sti sine, exardest scilicet sicut ignis ira tua? Recordas
te que mea substantia, nunquid enim frustra con-
didisti omnes filios hominum? Quis est homo qui
nuet et non videbit mortem, eruet animam suam de
manu inferni? Vbi sunt misericordiae tuae antiquae
domine, quas iurasti David in ueritate tua? Memes-
to domine opprobrii seruorum tuorum, quod sustinui
in sinu meo multarum gentium. Quod exprobraue-
nit inimici tui domine, quod exprobauerunt com-
mutationem Christi tui. Benedictus dominus in
aeternum, fiat fiat. **H**eb. Amen & Amen

Pt. Tu autem dereliquisti & abominatus es, accensus es ira cum Christo
Memoratu[m] fidelis serui tui, prophanasti in terra diadema eius &c.

Gg 3 Dissol-

COMMENTARIUS POMERANI

Dissolnisti à purificatione eius. Clarus Fe. Deleſti ſplendorē eius.

Temporis. Fe. Iuuentutis id eſt, ſolebat eſſe ueroris, ueritus, florēt in principio regni ſui, ſed ſlatim tuo iudicio florēre deſihi, in abiectam ſer-
auitatem deiecius eſt, de qua orauit Psal. 70. Ne proicias me in trāportū
ne uitatis &c. Auertes. Fe. Absconderis. Que mea ſubſtantia eſt.
lex, quanti temporis ego. Commutationem. Fe. Vefigia.

Tētatio fi-
dei pro-
miſſionū
dei.

Hic cernere licet, quod ubiq; ferē in ſcripturis, nempe qd deus pefcipi
promiſit, antequām p̄cflat promiſſa, omnia ſic ſinit labi in diuiniſum, ut
nihil minus appareat, quam uerum futurum dei uerbū, ut interim
ſphēmet impij, et irrideat dei pmiffa, credētes grauidis tētationib; cu
ere eantur. Sic filij Iſraēl ubi cōperūt magno numero in Aegypto cōſu
re uiuū eſt ad eſſe tempus, quo deus impleret promiſſiōne Abrāe ſi
dam de terra Canaan poſſidēda, & de multiplicatione ſemini nūi en
næ, cū ſlatim ſurgit nouis Pharao, qui necat infantes, & populi pe
ad interniciem deducit grauiſſima ſeruitute. Sie David accepta populi
regni promiſſione, à regno deſiicitur per ſium filiam, ut non duā, q; an
a rege Saul tam potenti manu, & tā ſepe querebatur ad mori, ut ne
ficeret. Sic Christus, dum cū tanta gloria quāta à propoſito deſcripta,
regnaturus erat, poſquā miracula cōdiderat mundo ſtupenda, et uolu
ſpiritu dei effigie acib; traxerat multitudinem, cū tanta ignominia uoc
tur, ut etiam iuſtificati iudicio condemnatus mundo uideretur. Sic tētū
accepta promiſſione, q; Christus cum ea futurus eſſet usq; ad conſumma
tionem ſeculi, et q; non timeret, quā ipſe Christus uicisset mundum Cr.
Itē q; in Christo eſſet glorificāda, & q; nullæ trauiationes ſine parte in
ferorum p̄cualitare eſſent aduersus eā &c. ſlatim poſt apoloſiū
pora incæpit cōſuendi, minui, & paulatim deficere, ſurgēndis impin
cibus, nō parentibus gregi, loquētibus, peruersa, ut diſcipulos poſſim
berene, quemadmodū cū dolore p̄cedit Paulus, Act. 20. Hic diſam
tia opera ſecuti ſumus, abnegauimus Christū ſaluatorem, & traui
buis humanis conculationeſt uerbum dei, ſime quo ecclēſia nō eſt, qui li
firinas dæmoniorū uocat Paulus, & quandoq; inuaſitorū prebit.
Cia que ſunt ecclēſiae Christi nūc uia iacent, ut ſi reſpicias in uerbi
no uideas quidē ibi ſit ecclēſia illa, quā Christus glorioſam exhibuit.
Ephe. 5. dū interim impij clamant nos ſumus ecclēſia, nos habemus di
ues cælorū, deg p̄misit ſe exaltatūr ſuā ecclēſiā, nos ſumus exaltatū
res ſā ſā, boniñbus conſtrācia, bonoribus ſublimati, qd glorioſius nobis,

qui imperatores imperatoribus et regibus mudi, qui sedemus in loco dei? qui priuatus istis bierarchicis ordinibus, angelicis religionibus, uario de cultu, diversis templorū &c. Si istud opus feceris, saluaberis. Alij mentes similes sunt. Ecce hic Christus ecce illic. Qui nostra nō scruantur, qui contradicunt hereticī sunt. Sola fides in Christū nō saluat. Operis nos satis facere pro peccatis. Cui ergo Christe uenisti in mudi? qui scis? quid mihi utilis es? cui impostus nobis, dicens: Regnū mū
nū si de hoc mundo? Propter te mortificamur tota die, dū illi in mundo
regnū, id quod stolis uacuq; ferendū esset, cū ecclesiam tuam 'boc ipsum
in manu, sol cogimus imposturis deficere à tua fide ut penitus tua ce-
dēta intereat, id quomodo feret spiritus, qui solet postulare pro sanctis
gratibus inuenit abilibus? Nō tē igitur, mi' lector, hoc loco Christi passi
re in sua persona intueri, quam deficiens nouissimis temporibus Christi
est, qui est Christi corpus, quidam abundant iniquitas, refrigerescit eba
mū quando nulla caritas uidetur, quae est uerū signū, unde nos can-
tū omnes Christi discipuli, id est, ueri Christiani à Christo docti. In
hoc inquit, cognoscet omnes q; mei estis discipuli &c. quando nemo in
alio quid Christus sit, aut Euāgeliū regnū dei, qua de re supra dixi.
Psal. 73. & alibi. Dicit ergo,

Quoniam quidem o' deus promisisti Davidi tuo, id est Christi regno glo-
rificans, q; si peccauerint filij, non te eos abieciatur sed castigaturum
Ains de uera sunt in ignominiam, & totam(ut apparel) posterita-
tē Christi. Obitus uideris promissorū, distulisti à gloria Christū tuū,
ut potius ex Hebreo, iuratus es in Christum tuū, uideris abiecisse fac-
tus ex promissionē tuā, quia pecauiimus, pollutum fecisti in terra sa-
luatorū, diuina sine regnū eius: Destruxit omnes buiū regnū mūstato-
ro, pote inseptiam prævaluenter, tropidat & nutat, quod firmū spiri-
tu se solubat, uacuq; uastatori iam patet adiuus, hic doceat hoc, ille aliud,
nunc ad suū regnū confirmandū, nemo Euāgeliū regnū prædicat. Diriguntur, inquit, cum, id est, Davidē, hoc est, Davidis regnū omnes præ-
ceptiennes (loquunt enim quasi de uinea uastata, ut supra psal. 79) eti-
ma uocis, id est, q; gloriantur se proximos esse Christo. & uel soli uolunt
tē, sed filio, Christiani derident ēū, supponētes p Christo opera, p Euā-
geliū, ualitatem humanas, et Euāgeliū glorię dei, quia gloriā eorū dam-
nedūnt esse hereticū & mendacium. Super greditur uero omnem do-
lent, et augeat misericordia, q; tu deus ipsos exiliādo uaderis ab ipsis flare, &

COMMENTARIUS POMERANI

illorū ipietate confirmare ad seducēdū amplius mūdū. Exaltati dextorū etc. Nō præbuisti auxiliū spūali gladio et pugnæ buius semini Abram, & semini Davidis Cbristū, cui pmisiſti tete sub alturū oīs g̃tes: Nō n̄ de: ut iam illa purificatio, illa gloria spiritus in regno eius, quod ex ipsam iam à te in terram collisum est, paucō tempore durauit, pr̄ gloriā n̄ il nisi confusio cernitur, nulla f̄es uidetur regni restituendi.

Vſquequo &c. H̄ec est postulatio spiritus in conspectu dei, dū no mortui iacemus, & ne cogitamus quidem liberationē, aut si cogitamus & scimus mala nostra, tamen toto mundo errorem comprobant fieri n̄ posse uidetur, ut fiat rerū permutatio, et tamen deus manet uerx, qui n̄ug Germanis n̄ibil minus cogitantibus Euangelicā rursus lucē, aīg adeo Christum ipsum n̄ sine aduersariorū ignominia perpetua reddidi. Quousq; inquit, auctorū à nobis iudicio furoris tui domine nos prece? Recordare quid sim ego, quād n̄ possum persistere sine te, quare scilicet omnes homines, quāst n̄ crearis? Si tua manus n̄ auctilio fuerit, p̄ est ex cibis uiuentibus, qui suis uiribus aut operibus possit effugere n̄tē, & inferos? Vbi n̄c sunt misericordiae tue, quas ab initio n̄m̄dū minibus exhibuisti, quas ab eterno electis seruasti, quas iurestri Domini tuo per ueritatem tuā, quae tu ipse es, id est, per temetipsum iustifi, si quid supra legitur: Semel iurauit in sancto meo &c. Memor esto iāde blaſphemiae multarū gentium, quae insanuit in sanctos eū hereticos, eū impios, et qui indigni sunt hac uita, quod opprobriū seruorū tuorū ego Christus ego ecclēsia cōtimui in sinu meo, in me redūdant quicquid mēbra pauidetur, quemadmodum Christus dixit: Quod unū ex minimis &c. Etiam Saul, Saul, quid me persequeris? & id eo quoq; in te dēū redundant, ne phematur enim, ab ijs qui oderunt oīa que tua sunt, ut sua statim in iustificatio, tua ueritas, tuis que exiſisti M̄f̄sias, dū exprobrant cīmis uonem Christi tui, dū gloriantur se regnare eretico mundano Christo pro spirituali, mundana gloria & iustitia, pro dei gloria & iustitia & jūdicatione, quae est Christus, uel, ut est in Hebreo: Exprobrentur uigilia Christi tui, id est, n̄ibil magis opprobrio dignum indicant, quae imitari Christū tuū, & sequi uerbū, quod ipse nobis suo sanguine cōmauit, & spiritu ē cœlis missō dedicauit, ut plena nobis esset & rectio & regni hereditas æterni.

BENEDICTVS dominus in æternū, qui omnia in salutē n̄p̄diciat etiam dū uidetur deseruisse. Iudicia dei sunt, sicut dominus placet,

de filiis

deum est, sit nomen domini benedictum, qui iustificatur in sermonibus suis, non quando ab impio mundo non iustus aut uerax iudicatur.
Amen et amen.

PSALMVS LXXXIX.

Titulus. Oratio Mosi uiri dei.

SVM M A. Domine tu es nobis sempiternū refugū, quippe qui es sempiternus deus et non transitorius, in cuius aeternitate mille anni nihil sunt & quantūcumq; longū tempus tibi breue est, ut & hinc citatur in. 2. Peccasti, nos vero transitoriū summus dānati ob peccatiū ad mortem, etiā corporis, ut tandem totus Adam intereat, Gen. 2. & ipsa quoq; uita abbreuiata est, nam ut hic dicitur: Mane sicut herba transit &c. Atq; hec iſſimū breuitas, nihil aliud est, nisi uanitas & afflictio spiritus, ut est in Ecclesiaste. Quæ oīa mercede peccati accepimus, ut uel ex bis que patimur gravitatem peccati, & iram dei aſſumemus saltem in parte. Tē ergo obsecramus domine, ut cōcedas nobis agnoscere nostrā arm, et fragilitatem & uite breuitatē, ne mors ueniat nō uigilantibus, ut & psal. 72. qd. Nō ex Hebræo sic legitur: Ut numeremus dies nostros sic noſtū, et adducemus cor sapientiæ, id est, nō peribimus in flultitia infidei, que breuitatem huius uite non considerat, ut supra psal. 72. Considerare ad nos, quousq; auertoris iratus nobis? Satia nos mane misericordia tua, quos ad uesperam iuſſisti cadere sicut herbam, ut huius uite breuius, non uanitate & iniquitate, sed consolatione spiritus tui plena sit, & quæ in etiā carnis interire uis, dones lāetitia sempiterna, ut pro malis donis per gratiā recipiamus. Ressipe &c. Itaq; uides hic ex huius uite miseria, quam merito patimur prouocari deū, ut miscreatur, ut nō dubitis quoq; in primatis miserijs, licet tuis peccatis, tua negligentiā, ut videbas, si uero, simuliter querere dominū, qui est refugū sempiternum.

D omine refugū factus es nobis in generatiōe. Priusq; mótes fierent aut formaretur terra & orbis, et a seculo usq; in seculū tu es. Ne auertas hominē in humilitatē, & divisi, conuertimini filii hominē. Quoniam mille anni in oculis tuis dñe sicut dies hesterna quæ p̄terit & custodia in nocte. Quæ pro nihilo habent annū anni erūt. Mane sicut herba transeat, ma-

Breuitas
et miseria
huius ui-
tae ob pec-
atum.

COMMENTARIUS POMERANI

ne floreat & transeat, uespere decidat, induret & arescat. Quoniā defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus. Posuisti iniquitates nostras i cōspectu tuo, seculū nostrū in illuminationē uultus tui. Quoniā oēs dies nři defecerūt, & in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditabantur, dies annorū nostrorū in ipsis septuagita anni. Si autem in potentatibus octoginta anni, & quod amplius est eorū labor & dolor. Quoniā superuenit mansuetudo super nos, & corripiemur. Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore tui irā tuam dinumerare? Dexterā tuam sic notifica mihi, et eruditos corde in sapientia.

Felix. Domine habitaculū refugij fuisti nobis. Tu es. Fe. Tu es deus.

Cinis es
C&c:
Ne auertas hominē ad humilitatē, id est, ne penitus deſicias hominē, uel redigas ad nibilū, propter ſententiā qua dixiſti. Conuertimini uel reuertimini filij hominū, uel alij Adam, ad terram unde ſumpti eſtis, redite. Gene. 3. Cruces quas imposuisti nobis ob peccatū, uertantur nobis tua misericordia in benedictionē & gloriam. Felix, Conuertes hominem quoſq; sit conritus, uel deduces hominē uifq; ad contritionē, id est, ſenī tua uata lata eſt, nō ceſſabis ab homine donec cū conueras miseri, buius ita, terrore conscientia, & tandem morte, nam uerbum tuum uerax eſt.

Custodie
ſue uigi-
liae noctis.
Seculū no-
ſtrum ni-
bil eſt.
A ſeculo in ſeculū tu es deus & habi-
tas æternitatē, in cuius oculis mille anni ſunt uelut dies que transiſt, et
uelut custodia in nocte, id eſt, uelut quarta pars noctis. Nox enim custo-
dibus ciuitatis diuidetur in quatuor partes, quartū ſingulē diebatur
custodia uel uigilia, quarta uero quia ad mane uergoat, diebatur quoq;
custodia ſue uigilia matutina, ut Exo. 14. Psal. 129. Iſtæ ſunt uigiliae in
parabola Eudgelica etc. Mille, in qua, anni parū reputantur in cōſpectu
tuo. Quid ergo reputabuntur nos ſiri anni aliud quam nibil? id quod dicit,
Quæ p nihil habētur, erūt anni filiorū Adā, ut ſequētia clarissima indi-
bit. Quæ pro etc. Fe. Rapuisti eos ut ipetus aquarū, ſomnus ſunt, id eſt
ubi auferis ſubito hōtes, non reuertūtur, nō magis quam impetus aquarū
transcutiū & non reuertentiū. Somnus & ſomnium ſunt, aut in dor-
mitione

nitionem post vitam respexit, aut quod ego sentio, & quod contextus uitae requiri grauiissima ratione est, quemadmodum & poëta dicit, Somnus & umbra sumus. Mane sic uerba transiit &c. Simi ludo & metaphoræ de herba mane florensi, & nespere abscissa et arenæ nonnulla est. Potes hunc uersum in nostra translatiōe accipere, ut sint uerba sententie dei contra nos, ut subito deus more prophetico loquens, inducatur, quemadmodum supra, Conuerterni filij hominum. Verum ex Heb. ista uerba cōmodum legeris in futuro, transibit, florebit &c. et est expositiō præcedentis particule. Que pro nihilo &c. uel, Rapiuntur &c. Quoniam defecimus &c. Hæc indicant in hoc Psalmo miseriā in mortem humana non pñlos apudier describi de his solū quæ uidentur, sed magis corporis, theologicæ deplorari iudicium æternæ maledictionis, cuius uel tenuia tam qui mortui tam signa sunt, que in corpore & miseria humana uite sustinemus. Quia tamen sumus iniqui, defecimus in uirutate. òla nostra propter iram tuam uergunt in pecto secundum mortem, et præterea in furore iudicij tui propter peccata nostra turbatur cor dum sententia nostræ nō iniqtates nostras posuisti in conspectu tus iudicaturus, tam in Adā. et scilicet nostrā. i. de tempore uite nostre, uel, ut in Heb. est, Occulta nostra posuisti ad illuminationē uultus tuos, ut clare ißpicias. Hic si iniqtates nostras obstrueritis domino quæ sustinebit? Anni nostri sicut araneus inuidiatur. i. se exercebat. Hoc ipsum tempus uite nostræ, licet breue, tam nea. manuitate plenificuit, quis etere nō potulimus, & deo omnia cōmittere, tali effecimus nisi quod araneus &c. Psal. 35. ita ut oē trāfactum uite tempore cogatur condemnare uanitatem. Tolerabilior esset uite breuitas nisi ex ipsa r̄fūt uanitas et afflictio sp̄l̄s, Fel. Consumpsimus annos nostrorum, in ipsis septuaginta anni, scilicet sunt in potestatebus, quæ ad mortem. insequatur. i. in robore & rugore corporis et animi. Si autem in potestatebus octoginta annis quibus quæso hoc hodie conuincit?) tamen quod resu labor est et dolor, secundum proverbiū, et senum morbus est, Vides itaque que sit nostra uita, quæ robore cessante morbus & mors est, ita ut prædicta esse mortuū, et dum robur habere uidetur, consumit seipsum, et uano affligit conatu, quibz admodum araneus. Hæc òla sunt ob oculos etiā carnis posita, nisi quæ uana huic uite larua nos uidere nō sinit. Sed uere intelligere nō potest tota uita esse uanitatem et pectus et miseria, nisi finalis oculus, quibz major huic uite indecere. Nolite igitur, inquit, loquere diligere mūdum, neq;

COMMENTARIVS POMERANI

Tu, neq; ea quae in mundo sunt &c. Quod nos legimus, Et qd amplius est corū, labor et dolor. Fe. sic legit, Et superbia corū labor et iniquitas. Superbia, uel excellētia positū est pro ro quod supereft, ut sit id ē cū nostro Quod aut iniquitatū dicit, arguit stulticiā eorū, qui ad hoc optant seneclum, ut tūc sanctus uiuat &c. Quoniam superuenit mansuetudo i. non amplius feruebit ingeniu, effubūt uires corporis, labas centi genua, debiles fient & obfupescent sensus &c. et corripiemur i. cū nostra erit doloris plena. Fe. Quomodo declinavit celeriter & uolauimus, Declinavit, scilicet superbia i. quod supereft uitæ declinavit, quē admodū sol in occasu, et uolauimus i. cito transiuit quasi uas et quasi nō fuerimus i. mūdo.

Quis nouit &c. Certe si ista, ut oportet, intuemur, Dñe deus iudicium tuū nobis reuelas, quod sentire poſsumus, comprehendere non possumus sed ne accedere quidē licet ad meditandum uel numerandū iram dei pte terrorē huius fumanis, ardentis et ola absorbentis ignis, quē admodū huius figura est terror in monte Sin. i. quando dabatur lex. Fe. Et sanctu mor tuus ira tua. i. quē admodū timeris à turbatis conscientijs supramodū iratus, ita & es supra modū iratus, nō es uanus timor, Quemadmodū te habent conscientiae talis et tuipſis es, iudicē timens, iudex es, patremſe credunt, pater es &c. Verbum dinumerare in Heb. perinet adūt Etiam iuſsum sequentē, ut uidebis. Dexter am tuam sic notifica mihi i. queſo nō dicia dei p̄iſſis iudicijs non me excœces, non me abiſſias, sed potius cedam mānū in bonū ſalutarē tui cognitionē. Et eruditos corde in ſapientia, mihi uerbū aliquod cedunt. ſub audias imperfcta est oratio. Eruditos corde, scilicet, ſic fac in ſapientia fidei uerbi tua, ut iſtis iudicijs docti, erudit simus, non hypocritice, ſed corde, non ſapientia traditionū humanaarū, ſed ſapientia uerbi tua, quōd ſolum tu ſapientiam agnoſcis. Fel. Ut numeremus dies noſtrōs, ſic notum fac. & adducemus cor ſapientiae, id qd ſupra in ſumma declarauimus. Vide & Psal. 38. Si mille anni coram oculis dei ſunt uelut beſterna dies, & uelut cuſtodia una in nocte. definanſ argumenta longæ praefcriptionis, diuturnitatis temporis &c. ubi de iudicijs dei agitur. Noli dicere, Tam diu potuit mundus errare? Tam immē ericors eſt ne deus, ut iſtud permetteret? Tamen oēs hoc admittunt, quod qui in iniquitate moriū, in æternū damnatur, cur non accusas & in hoc immiferi cordē deā? Diſce ergo in talibus iudicijs non diſputare, ſed timere, Petrus hoc teſimōnio uituit contra illos, qui non credunt dñm ad iudicium uentiorum, quā multa tempora tranſierunt ex quo ille aduocatus praedictus eſt, nec ueni-

Mille anni &c. Si mille anni coram oculis dei ſunt uelut beſterna dies, & uelut cuſtodia una in nocte. definanſ argumenta longæ praefcriptionis, diuturnitatis temporis &c. ubi de iudicijs dei agitur. Noli dicere, Tam diu potuit mundus errare? Tam immē ericors eſt ne deus, ut iſtud permetteret? Tamen oēs hoc admittunt, quod qui in iniquitate moriū, in æternū damnatur, cur non accusas & in hoc immiferi cordē deā? Diſce ergo in talibus iudicijs non diſputare, ſed timere, Petrus hoc teſimōnio uituit contra illos, qui non credunt dñm ad iudicium uentiorum, quā multa tempora tranſierunt ex quo ille aduocatus praedictus eſt, nec ueni-

Multa,

Multa, inquit, nobis uidentur non deo &c.

Conuertere domine, usquequo? et deprecabilis
est super seruos tuos. Repleti sumus manie misericordia tua, et exultauiimus et laetati sumus in omnibus diebus nostris. Laetati sumus pro diebus quibus nos humiliasti, annis quibus uidimus mala. Respice super seruos tuos et super opera tua, et deduc filios eorum. Et sit splendor domini dei nostri super nos, et opera manuum nostrarum dirige super nos, et opus manuum nostrarum dirige.

Sententia mortis & lege descripta precatur Euangeliū, dicens, Cōuertere domine ad nos, qui per iram auersus es a nobis, usquequo per iudicium et iram auerteris? & smito te exori a seruis tuis, qui tuo iudicio uide ris inexorabilis, & tune replebimur quam primū misericordia tua, ut oēs dies nostri & anni non sint amplius (ut ante sub lege & terrore conscientiae) dies humiliatioēs, i.e. detractionis & anni malorum, sed uice eorum anni exdies, exultationis et laetitiae in spiritu sancto. Respice benignus in nos seruos tuos, quos fecisti, et fac ire in via recta, etiam filios nostros, ut et posteri nostri quoq; non deficiant a te, sed Euangeliū apud nos maneat. Et gloria et illuminatio euāgelyj gloriae dei in facie Christi fulgeat super nos, et quicquid fecerimus, tu dirige super nos, cūm actionū nostrarū estio rex & auctor, non derelinque non nostris cogitationibus, ut tuo non nostro statu agemur. Clarius ista Felix sic, Satia nos mane misericordia tua (id est a puris) & exultabimus & laetabimur omnibus diebus nostris. Iustifica nos pro diebus, quibus nos humiliasti, annis, id est, pro annis, quibus uidimus mala. Apparet apud seruos tuos opus tuū (qui opere suo pereunt) & decor tuus super filios eorum (ne decore et gloria mundi per hypocritum seducantur) & si iucunditas domini dei nostri super nos, et opus manuum nostrarum fac stabile, uel dirige super nos, & opus manuum nostrarū confirma, uel dirige (ut ex fide fiat tu curato) Itaq; Moses in hac precatiōe omnia que legis sunt, repetit obsecrans, ut euangelium gratianobis donetur, quæ sola saluat, dum illa nibil aliud nouit quam lamenare & conscientias a deo fugare &c.

PSALMVS. XC.

Titulus nullus in Hebreo.

Sixtus.

COMMENTARIUS POMERANI

S V M M A. Hic Christus describitur sub tegmine alarū dēpictis
in oībus tūtis, ut diabolus hinc citat, Matt. 4. recte quidem, sed malitio
ingenio. Ideoq; hic Psalmus omnibus Christi membris i. omnibus ab ini-
tio mundi ereditibus cōmuniō est, in quo grātia dei in sanctis per uerbū
dei contra oēm cūiuscunq; tentationis insultū plenissimis uerbis et oper-
tissimis prædicatur. Vides enim hic illud tubernaūlūm dei, in quo se
tūc securē et cōfidenter habitat, de quo diximus Psal. 50. C. 32. de quo et
Esa. 4. Et tērātū dñs sūg et. Debet uero hic Psalmus nobis eo magis
esse cōmendatus, quo pleniōrē in eo uidemus esse spūs dei promissōis.

AD VERTE iucūdā personarū mutationē in hoc spūs dialogo, Pri-
mo fit sermo de eo, qui habitat in adiutorio altissimi, Deinde ad ilūmip-
sum, ubi dicitur, Quoniam ipse liberabit te ex laqueo et. Tertio affectus

Particula, illius qui habitat in adiutorio altissimi interseritur, dicentis, Quoniam tu
es domine spes mea. Et ita subito mutantur uerba, ut qui paulo ante in-
debatior de alio et ad aliū dicere, iam de se et ad se dixisse videatur,
spes mea. Non enim qui talia ex animo dieit, est unius ex illis, qui cū audītū grā-
am dei prædicari, credunt quidē sanctis obuenturā, se uero ad eam perti-
nere confidere non audent, sed quod legit, quod audīt ex dei uerbo, ad se
perinere non dubitat q. d. Omnia prædicta sic habent, quia te domine es
spes mea. Atq; hæc particula, Quoniam tu es domine spes mea, ita in-
terseritur affectu psallentis, ut quod ad p̄braūm orationis attinet, neq;
cum eo quod mox præcessit, neq; cum eo quod mox sequitur, cōberet
videatur, cum tamen maxime in sententia secundum sp̄ritū eden-
at, ex nō cohædere nō pos̄it quod sp̄ritus loquitur. Nā quod protinus

additur, Altissimum posuisti refugium tuum, non ad deum dicito, sed
ad hominem, qui habitat in adiutorio altissimi. Primū ad quem diceretur
hic, refugium tuum, nisi ad eum qui supra dixerat, Refugium meum? De
inde, Ad quem diceretur, Non accedit ad te malum, nisi ad eum ad quā
supra dictum est, Ad te autem non appropinquabit? Ut interim nō ut-
geam, quod etiam ipse contextus hoc requirit in eo, quod suddicitur, Quā

am angelis suis et. Præterea, ut omni suspicione liberemur, ex Hebreo
clarum est, hic altissimum substantiū pro deo accipi. Est enim hic idem
cabullū quod in primo uerbo ponitur, Qui habitat in adiutorio altissimi.
Et Græcus sic legit. (τὸν υψηλὸν θεόν κατέχειν τὸν οὐρανόν
dubit, ut appositionem esse, nō adiectiuū cū substantiū, ut intelligas. Tu
quā uisti de i refugium tuum, propterā non accedit ad te malum et.

In fin

In fine autem psalmi dicens loquitur, Quoniam in me sperauit Christus.

Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione dei coeli commorabitur. Dicet dominus, susceptor meus es tu & refugium meum, deus meus sperabo in eum. Quoniam ipse liberabit te ex laqueo uenantium, a uerbo aspero. Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis. Scuto circundabit te ueritas eius, non timebis a timore nocturno. A sagitta uolante in die, a nego cio perambulante in tenebris, ab incursu & daemonio meridiano. Cadent a latere tuo mille & decem milia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabit. Veruntamē oculis tuis considerabis, & retributionē peccatorū uidebis. (Quoniam tu es domine spes mea) Altissimum posuisti refugium tuum. Non accedit ad te malum, & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. Omnes angelis suis mandabit de te, ut custodiāt te in oibus viis tuis. In manib[us] tollēt te, ne unquam offendas ad lapidē pedē tuum. Sup aspidē & basiliscū abulabis, & cōculcabis leonē & draconē

In adiutorio. Fe. In abdito uel secreto. Ut uideas non uisibilem, sed spiritualem & mundo incognitam esse protectionem et refugium, quemadmodum sequentia indicant. In protectione, Fel. In umbra omnipotentis commorabitur uel dormiet. A uerbo aspero Felix. A pestie praevalentium confraktionum. Reliqua infra uidebis.

Qui non confidit opibus, amicis, principibus, sapientia sua, iustitia sua, aut illa creatura sed solo deo, huius uita in deo absconditur cum Christo, ut tutus sit a legis sententia, ne peccatum, mors et infernum portare preualere aduersus cuiuslibet possint. Hic sub umbra alarum dei licebit insultare, O mors ubi es! est uictoria tua. Deus liberauit nos ex laqueo illorum, q[uod] nos abducere a deo in mortem cupiebat, insidijs uenari, ut sequeremur non deum uocantem per uerbum suum, sed laqueo mortis tenere, ut sequeremur cupiditates cordis nostri, sapientiam mundi, breuitatem ueterem illud et execracionem Adam. Hic aduigilabat satan

Fiducia in deum.

Laqueus uenientis.

COMMENTARIUS POMERANI

Verbum tan mille modis ad se allicere, mundus ad se trahere. Nec cessabant, qui habebant uerbū asperū pseudoprophetæ, pseudapostoli, traductores illi, id est, qui traditiones humanas, et aliā fiduciā, quā in dū sequuntur, nō solū coniēptō sed etiā danaro dei uerbo. Herū uerbum asperū est, & a sinistris & a dextris. A sinistris. Hic aiunt, hæreticus est, qui contumet traditiones seniorū, si sic perexeris filius es & teneat maledictionis, oēs te persequetur, & ipsa uita indignū iudicabunt, & que uoces sunt in Psalmis: Non est salus ipsi in deo suo. Sperauit in domino, eripiat eū etc. A dextris, Si nos secutus fueris, si traditiones maiorum, dū aberis pinguisbus prebēdis, honoratus eris i populo, nihil deerit, filius crīs obediēt, peccata ablues, filius crīs æternæ uitæ. Istud uerbū asperū utrinq; scindit & diuidit a deo, nisi deus ipse sit nostrum refugū & asylū, ut rectificet me ex Hebræo appellatum sit pestis prauitatum, uel confractum, que omnia quocunq; te uerteris deprauat & confirmat, nisi scutum ex parvam habeas ueritatem, id est, uerbum dei, de quo iam sequitur, Scutum circumdabit te ueritas eius.

Verbū dei Hie nota q; oīs uictoria & tuæ salutis ratio conflet in uerbo dei. Scuto, inquit, circumdabit te ueritas eius, id est uerbum dei, uel ut Felix dicit, creditū p- Scutum & parma est ueritas eius, Ioh. 17. Pater sanctificat eos in ueritate, sermo tuus ueritas est &c. Vnde Ephe. 6. Fratres confirmant in dño &c. Hoc uerbo cœu clypeo protectus nō timebis neq; luce neq; tenbras diaboli. i. quicq; est uel insidiaria uel uiolentia sue a dextris sue & sinistris. Non timebis, inquit, a timore nocturno, a sagitta &c.

Timor nocturnus. Taceo nunc terrores noctis sue nocturni temporis, quos quidam ten- tati patiuntur, quo tempore grauius adhuc adurgere solet tarare a illa po- testas, iudicio dei iam pressos, & in conscientijs territos, quæ admodum et Iob dixit, cap. 7. Si dixeris, Cōsolabitur me lectulus mens, et reuelabit loquens mecum in straio meo, terrebis me per somnia & per uisiones dor- rore concuties. Hos terrores, inquit, nunc taceo, ut radices tangamus, nō borum solū, sed et cīm, quæ nos timere necesse est, si non adhuc deus pro- tector. Timor itaq; nocturnus est, ubi omnia aguntur in infidelitate, in ignorantia dei, in meritis tenebris, et in tali obliuione dei & contemptu quæ si non sit aliquid deus. Vbi sit iustus dei iudicio, ut impius semper sibi consciens, cum deus sancto timore non timeat, tamen timeat omnia etiam tutans lut Cain, qui proprie patiebatur hunc timore nocturnum. Vnde in Psalmo, Non est timor dei cor am oculis eorū. Illic trepidauerunt timori,

non timer. Et in Prouer. Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens absq; terrore erit. De quibus in Psalmo iterū: Fines illorum tenebræ et lubricū, et angelus domini persequens eos. Ne hic uident angelum persequentem, adeo tetra atq; horreda est huius mali obscuritas, ut uidere non liceat etiā persequentem. Ergo quod timet impius uenies super ipsum. Hic timor nocturnus est omnibus, qui cōtemnentes audiire nolunt, aut qui nūquām suscepserūt uerbum dei, siue (ut hic hīc) ueritatem dei, sine quo uerbo nō est lux, sed nox et timor nocturnus, offensio et lapsus, de quo in Psalmo: Lucerna pedibus meis uerbu m, et lumen semitis meis. Hoc scilicet est quod dicitur Deu. 28. Quod si adire nolueris uocē domini dei tui et cetera, percutiet te dominus amētia et cunctate ac furore mētis, et palpes in meridie, siue palpare solet cæcus in tenebris, et non dirigas vias tuas.

Sagitta autem uolās in die, est periculum quod uidetur quidem, sed tanDEM antequam amoliamur, quia in die quidē est, sed tamen sagitta uolans est, quomodo aut tutus eris in medio sagittarum uolantium, quis uidetur hoc periculum et illis, qui uerbum quidem audiunt, et cognoscunt quoniam celare uideat et impie, nō tamē ab impietate resilūt, sed etiā nō uidentes non uident, et quidientes nō intelligūt, ut sanentur, quia scuto uestris diuinæ nō proteguntur. Semen enim uerbi dei radicem non egit in cordis uerba. Vnde Dr. 4. 29. Vos uidiſſis uniuersa, quæ fecit dominus manuobis in terra Aegypti Pharaoni et omnibus seruis eius, uniuersa terre illius, tentatioes magnas, quas uiderunt oculi tui, signa illa prouidigia, et non dedit uobis dominus cor intelligens, et oculi uidentes, et aures quæ possint audire usq; in præsenṭē diem.

Atq; hæc duo, scilicet timor nocturnus et sagitta uolās in die, sunt illa tamen qui aperte impij sunt, aperte dico, id est, uel sibi ipsis utcūq; à munitione prodenuntur, quos quieto iure possidet diabolus, quia illi damnationem non nō uidem, bi autem licet uideant resipiscere contemnunt, sunt enim in quedam chariora, quam ut propter uerbum dei dimittat. Duo uero que sequuntur, scilicet negocium siue pessis perambulās in tenebris, et manus demonij meridiani, siue ut Felix habet, et gritudo repentina deuuls in meridie, ad aperte malos nō pertinent, sed tamē et ipsa sunt iustitiae plenissima, quæ nō nisi scuto ueritatis dei ppellūtur. Altero enī ratione sancti, altero hypocrite et iustitarij, siue in speciem sancti in altero potestas et uiolentia tenebrarum est, in altero uero astus

Sagitta uolās in die.

Duo se-
quentia.

COMMENTARIUS POMERANI

¶ deceptio factae sanitatis.

Negociū Nonne magnum negotium & pessis Satanae perambulabat in tenebris, quod David tamē robustus miles dei deicibatur in adulteriū et lans in te homicidiū, nec tamē p̄ tātū tēpus resipiscere potuit, quis nō ignoravit me nebris. lū esse et homicidiū & adulteriū? In tenebris enim ambulabat ista pessis & istud negotiū, donec uenit uox & legis & Euāgeliū ex ore Nathas prophetæ & corripiens & consolantis &c. Nonne quoq; hoc negotiū pambulabat, uel maxime in tenebris, dū innocentē et sanctū iūlū post tanē patiētiā ppulit iā horrendā blasphemā? ut legis Iob 2. Ne absimile puto, quod legitur Hiere. 20. Quod qui in Iob nō intelligit, nō illuc intelligit. Nō enim uidet potentia Satanae, quā ibi dominus nō obcurrit describit uerbis. Sed domino loquente Iob paenitentiā agit, & diabolus negotium confunditur, dum peccatum agnoscēti & credēti in eum quā iustificat impium non imputatur. Item hoc negotium cum Petro nante agebat in tenebris, donec resipiente domino resipuit & fuit.

**Incurſus
dæmonij
meridiani.**

Incurſus autem dæmonij meridiani, uel ut Felix habet, Aegrudo re pentina deuastās in meridie, est subitus sp̄lēdor factae sanitatis, qui usq; adeo sp̄lēdet, & intuentium oculos reuiverat, ut ei contradici nō posse ab illis quā uerbum dei siue scutum ueritatis non habent, quin pro sanitate & cultu dei habeatur. Hic est angelus Satanae transfigurans in angelū lucis, speciem pr̄tendens pietatis absq; eius uirtute, hoc est, dæmonium quidē est, sed meridianū, id est, lucidissima specie cōtecta, apprehendatur. Hac specie hodie totum ferē mundum in cultu dei Secundus dementauit, ut interim nō dicam, q̄ multa alia uitia sese hac persona pri uitutibus uendantur &c.

**Super
aspide etc.** Itaq; diabolus & astu & aperto marte, si permititur, nos inuidit, propter illud dicitur aspis, basiliscus, draco siue serpēs, propter hoc uero leo & catulus leonis. Sed in omnibus tatus est, qui habitat in adiutorio altissimi, nempe scuto uerbi dei, cui firma fide adberet, protectus. Dicit enim deus in Christo nobis uirtutem & potestatem, non superbae ut illa solū, sed etiam super omnia dæmonia, & potestatem calcandi super serpentes & scorpiones, & super omniū uirtutem inimici, ut nūl nesciat. Lucæ. 9. & 10. Idcirco additur.

**Cadent
&c.** Cadent à latere tuo, scilicet sinistro multi, sed multo plures à dectis tuis. Qui uerbo dei nititur, undiq; impugnatur, ut fides uerbi cadat, sed protegente domino in tabernaculo suo, sub umbra alarū suarū, abser-

Sed potius cadent, qui impetuunt a sinistris in corporalibus rebus, sed multo fortius instant a dextris in spiritualibus rebus, et in utrisque per prospera & aduersa, siue hoc videatur esse contra deum, siue per hypocritam & stultum zelum pro deo, hoc solum agentes, ut deiijciant fidem, ut amittant scutum & dei protectionem.

Ad te autem non appropinquabit malum, quod intentant. Blasphemari, persequi, crucifigere possunt & occidere, si dei bona erga nos uoluntatem auult: separare autem a deo, quod solum malum est, non possunt, quoniam iudicium videbimus suo tempore, in nos uero non irruit malum, neque fortuitum neque praesum. Nam quod legimus: Non accedat ad te malum. Felix sic: Non fortuito cadet apud te malum. Ut tamen istud uerbum promissio divinae credere possemus, qui infideliter cogitamus, forte uirtus tibi deriu, non habebis unde uiuas, forte odio habebunt te homines, illic capie reddita patieris, occideris &c. Si uerbo dei credis, necesse esset angelum e celo uenire, & pascere te, anteque fame perires, quippe quod etiam angelis suis dens madauit de te, ut in omnibus uis tuis ita custodiatis te, ne etiam uel suis fortuito impingat pes tuus in lapidem, aut capillus capitum tui cadas sine uoluntate patris, & ut superior sis toto regno tenebrarum, & omnibus dolis et uribus Satanae. Totus nodus tuus est, si credis, et angelus tibi ministralis, ut uideas nos esse per Christum filios dei, atque adeo deos quoque.

Angelos reprobatorum custodes (quod fabulatur) non lego, sed electorum. Heb. 1. Administratorijs spiritus sunt &c. In Evangelio: Angeli eorum semper uidet factum patris mei, qui in celo est, Act. 12. Angelus Petri. In Tobia: Angeli custodia. Ius Tobiae. Dan. 10. et. 12. Michael dicitur princeps populi Israelitici. Hic autem attende, quod citabat diabolus Christo, secundum historiam tunc quoque factum. Sic mons dicit Matt. Tunc relata est diabolus. Et ecce angeli accesserunt et ministraverunt ei. Propterea aduerte diabolum tunc proprie egisse falsarium sacrarum Falsarij falsitatem (quo iam plenus es tu nodus) parte enim bona fide citauit, parte quae crarum literarum (quod enim uidit quod sequitur: Super apostolam etc. Sic hodie licet rarum, tibet certum, Ro. 2. Factores legis iniusti habebuntur, quod tota disputatione Paulini ea Epistola non uidet, aut quemadmodum diabolus non uidere uolunt, eorum clarissime tenebre, quod ex operibus non est iustitia dei, id quod et tota sacra scriptura docet. Verum quomodo intelligeretur dei iustificatione, quod etiam ipugnantes recesserent hic esse sicut equum & mulum sapientissimos illos doctores &c. Quoniā in me sperauit et liberabo eum, protegā eum quoniā cognouit nōmē meū. Clamauit ad me, &

Hb 2. ego

COMMENTARIUS POMERANI

Ego exaudiā eū, cū ipso sum in tribulatiōe, eripiā
eum & glorificabo eum. Longitudine dierum re-
plebo eum, et ostendam ei salutare meum.

Vt plenior esset cōsolatio deus ipse inducitur loquens, quādām ex
Promissio praecedentia quid aliud sunt quādām uerba dei, quādām sp̄s dei logat in p̄.
erēdēubg. p̄beta? Vt aut supra nō audisti aliud quādām fidei & sp̄i encomiū, ita ex
bic nō hīl aliud audis. Non enim dicitur: Quoniam multa bona fac op̄e-
ra, et hāc aut illa, sed quoniam int̄ me sperauit, ad me desiderauit (ut q̄ in
Hebreo) in tribulatione nomē meum agnouit & inuocauit, liberabor
à malo in quo est, protegam eum, ne malo obruatur, exaudiā eum, ex
ne quid obesse possit, cum ipso sum in tribulatione, in media quasi defra-
tione, in media morte & inferis, etiam si ob peccatum adfligunt conſi-
entia. Non solum eripiā eum, ut eripiatur à tentatione, à periculo, à li-
bato, sed etiam glorificabo eum in conspectu mundi, & omnium sancti-
rum. Aeterna uita donabo eum, & uidebit in æternum salutem meā.
Nonne hāc in Christo uidentur impletas? quid ergo dubitas de te, nisi fa-
te adhuc ignoras te esse in Christo? Felices nūm, si omni & corpori et
mentis necessitate sciremus quid sit quod dominus dicit: Cum ipso sum in
tribulatione, eripiā eum & glorificabo eum &c. quemadmodum &
Paulus dicit Phlip. 4. Dominus prope est, de nulla re sollicitū suis &c.

Atq; hic occupatur, quod posset obijcere. Psalmus dicit: Nō accidit al-
te malum &c. & tamen qui dicunt esse confidendum deo, exponunt
omnibus huius uitæ malis. Respondet deus, Liberabo eum, cum ipso sum
in tribulatione, eripiā &c. Omnia illa mala, que iustus caris indu-
patitur, tantum absit, ut coram deo male sine, ut nisi ista uenirent, non
posset dei promissio uera uideri, ut ipsa iam per deum, non solum uide-
non sint, sed etiam gloriſicatio æterna &c.

PSALMVS XCI.

Titulus. Psalmus cantici diei Sabbati.

S V M M A . Proculdubio incundi aliquid habet Psalmus, q̄(n̄ titu-
lus habet) in festo scribitur centari, quo indicatur nobis bis festum &
uerum sabbatum esse descriptum. Hic enim salutare esse pronunciata
laudare nomen domini & opera eius, non magnificare iustitias nostras
& opera humana. Sed hoc non potest intelligere vir sultus & hypocri-
ta intelliget autem quando p̄sed nimis sero, cum lampadas uidentur
gu oleo deficiente.

End

Bonum est confiteri domino, et psallere nos
mini tuo altissime. Ut annunciemus mane mi-
sericordiam tuā, et ueritatē tuā per noctē. In
decachordo psalterio, cū cātico in cithara. Quia
lētificasti me domine in opere tuo, et i operibus
manū tuarū exultabo. Quam magnificata sunt
opera tua domine, nūmis profundæ factæ sunt co-
gitationes tuæ. Vir insipiens nō cognoscet, et stul-
lus non intelliget hæc.

Bonum est, ut semper magnificemus dominum bilari spiritu, et san-
ctificemus nomen eius, et in mane, id est, prospexit sive consolatione ac-
cepta, quādo prædicanda est nobis dei misericordia, et nabil nostris ad-
scrupendum meritis, et per noctē, id est, in aduersis sive tentatione, quan-
done desperemus animo fracti, repetenda est nobis et magnificanda dri-
utias, id est, promissio, quæ procudubio suo tempore cōplebitur. Diximus
et hec p. d. 5. et alibi. O salutaris ista doctrina, si spiritus nos docue-
re, quæ et ita legis Ecclesiastici. In die honorum etc.

Vnde uero ista iugis laus et cōsolatio sive fiducia in deum ueniat,
degntissime additur. Quia, inquit, lētificasti etc. Inde est mīhi iugis in
dei fiducia, sive in prospexit sive in aduersis, p. videam omnia in manu Op̄a dei
tua, se sita, qui omnia mirabiliter creasti, qui oīa tua prouidētia diffonis, nō nostra.
nū capillus quidē cadat de capite nostro, aut passerculus in terra, sine
te, qui omnia ubiq. facis, qui mirabiliter i sanctis à cōdito mūndo operaris,
ut nō dubū sit, quin oīa ad profētū mēū agas, id quod sēpe experior, licet
in tentationib⁹ non comprebendam, licet quandoq; ipse obruar etc. ut
iū non dicam reliqua tua per Christum redēptionis opera. In omnibus
iū, in quaū operibus tuis et iustificationib⁹ tuis lētificastime, et ego
egi exiliab⁹ nō imēis opib⁹ et iustitia, nō i mea prouidētia, sed in tuis etc.

Hic obicit incredulū bodie uulgis: Tu abijsis oīa humana opera?
Respondeo: Abijsio, ut nō abijsiā opera et gratiam dei. Domini est salus. Noſtra
liberatum deo agendū, nec noſtra, ſed deo uoluntas ſiat, et deus opere- nibil.
tur in nobis et uelle et perficere pro bona in nos uoluntate, ut dicitur
Phil. 2. Magna bæc ſunt, inquit psalmus, et in ſcrutabilia, quæ ſolū fide
agroſtār credentū. Vir aut̄ insipiens et fluius, id est, incredulus et Vir aut̄
hypocriſia bæc intelligere nō poterit, idcirco ſuſticia ſunt illi omnia, que insipient.

COMMENTARIUS POMERANI

dei sicut. 1. Corin. 2. Erit autem quādō cognoscet, sed sero, id quē sequitur.
Habent hic qui magnificant sua, & conseruant quē dei sunt, quae ap-
pellatione coram deo censeantur.

Cum exorti fuerint peccatores sicut foēnū, et ap-
paruerint omnes qui operantur iniquitatē. Vt in-
tereant in seculū seculi (tu autē altissimus in æter-
num domine) Quoniā ecce inimici tui domine,
quoniā ecce inimici tui peribunt, et dispergentur
omnes qui operantur iniquitatē. Et exaltabitur
sicut unicornis cornu meū, et senectus mea i oleo
pigui. Et despexit oculus meus i inimicis meis,
et in insurgētibus in me malignātibus audiet au-
ris mea. Iustus ut palma florebit, sicut cedrus i li-
bano multiplicabitur. Plātati i domo domini, in
atriis dei nostri florebūt. Adhuc multiplicabūt
in senectute pingui, & bene patiētes erunt, ut an-
nuncient. Quoniā rectus dominus deus noster,
& non est iniquitas in eo.

Peccatores. Fe. Impij. Et senectus etc. Fe. Cōffersus sum olio uili.
Et despexit, uel ut Fe. habet, respexit, præteriū pro futuro more He-
braico, uel potius propheticō. Hāc autē figurā orationis significare nō
nem uidere & audire in inimicis, uel potius de inimicis, indicamus
psal. 43. Clariq autē hic reddidit Felix: Et respexit ocul⁹ me⁹ in inimicis
meos, de his q̄ insurgūt aduersum me malignātibus, audiēt aures me⁹.

Adbuc &c. Felix: Adbuc germinabunt in senectute, pinguis & u-
rides erunt. Vt annuncient q̄ rectus dominus, r̄pes mea, & m̄ch
iniquitas in eo.

Vt facilius construas, quē bic legimus, inclusi in parentesi. Tu a-
tem altissimus in æternū domine, & particulā, quoniā, iudicamus dñe
dare, ut s̄epe aliās, ut sic colligas. Cū satis floruerint ipij i suā interiā,
tūc ecce bi inimici tui domine peribūt, tūc gloria apparet in formā.

Qui nūc increduli sua opera iactant, nō dei agnoscunt, exercitū suū
Olim ui - sapientia & iustitia, & seduicti specie bruius mūdi, sic sentiēt: Nos p̄-
debitur. bāmūr, nos floremus, nobis oīa ad uotū adserūt, alij contēnuntur, despici-
fūt,

sum, regnabo nos illis sumus mehores. Et uel soli deo accepti, non sumus sicut ceteri hominū &c. cū tamen scriptura uocet inimicos dei, & operari iniquitatis, nā suā uolentes statuere iustitiā, iustitiae dei nō possumus esse subiecti (vide psal. 5.) Hi, inquā, cū floruerit et apparuerint gloriosi in mundo, duxes, potētes, sancti, uirgines ornatis lāpadibus, ita ut nemo posseos indicare, q. errant, nisi spiritus, q. dijudicat oia, cū floruerit ad eternū interitū (id quod ipsi tamen salutē arbitrabantur) Tūc peributum suū suo tempore, & apparet iniquitatē fuisse, quicquid cōnati sunt, domino nō operante, & suo spiritu nō agente. Quicquid enim non ex fide, peccatum est, quātacūq; specie fulget a sanctitatis dæmoniū meridianū, ex angelino Satanae in angelum lucis transformatus, & doctrinæ de demoniorū, quæ horreda bl. iſphemia iactant in hypocrisi & mēda in se esse uerbū dei g̃c. Tūc exaltabitur sicut unicornis &c.

Tu autem altissimus in eternū domine. Hæc oratio interiecta hoc in deo, quod Esa. 43. dicitur: Gloriā mēa alteri nō dabo. Impij hypocritæ habent in quo glorientur, ex operibus & studiis humanc promittunt salutē quasi gigantes suis uiribus in cœlū ascensuri, id quod est gloriam et salutinem soli deo nō permittere, sed scīpsunt exaltare, sed tu domine ex celis es in eternū, etiā quando alij se exaltat, te ignorante & dissimilante, nō pē, qui olatentat sine tuo uerbo & mādato, id quod tūc apparet, quando uidebitur eorū interitus, q̃ cadēt ipsi, et oia opera eorū, solū autē manus deus glorioſus, et nō interibit quicquid ipse in sanctis operans est auerba tuū dei & opus interire nō potest in hominū salute.

Et exaltabitur &c. Tūc autem iustus potentia mea, quæ iam à mūndo nō uictus, seru gloria & fortis, ut potentia, & cornu indomiti Monoceros, q̃d. 2. & senectus mea. i. ultimū tempus erit in oleo pingui. i. abūdans misericordia dei, atq; adeo iuuenescens, ubi defec̃tura cætas uidebatur. Et uidebit oculus mens, & aures meæ audient ex sententia dei uidentia in eos, q; nos maligno aio tantū ppter dei iuflitiā quā cōfitebamur odio habuerit et psecuti sunt. Iustus (uicūq; de ipso iudicetur) florebit ppetue xi palma, cuius ne foliū quidā defluet, Psal. 1. & sicut cedrus libani multiplicabitur in se, auctus fide & iustitia dei, et qui pretereat multos uerbo peratis cōuerit ad deū. Qui plātati sunt à deo, nō à se (psal. 1.) in domo dñi. i. in ecclēsia sanctorū, ubi nullū iustitia, nullū opus agnoscitur esse aliqd nisi dei. His si orebūt corā deo i illis ipisis atrījs, et ferēt multiplicitē iustitiae dei fructū i senectate pingui, et, ut ita dicā, iuuenescēt, ut supra: Et be-

Dñs solus
excelsus.

Viciſſitū,
do felix,

COMMENTARIUS POMERANI

ne patientes erunt (gratissimus est) id est, omni felicitate per deum abundabit, ut annuncient in eternum, quod deus nunquam amplectatur iniquos, nunquam deserit suos, utcunq; ad te ipsum omnia aliter oculis hominum videantur et.

PSALMVS XCII.

Titulus nullus in Heb.

S V M M A. Regnum dei in Christo describitur, exaltato in dextera patris, et in mundo efficaciter licet resistentibus inferorum portis predicato.

Dominus regnauit decoré induitus est, induitus est dominus fortitudinem, & præcinxit se. Et non firmavit orbem terrae, qui non commouebitur. Parata est sedes tua extunc, a seculo tu es. Eleuauerunt flumina domine, eleuauerunt flumina uoces suas. Eleuabant flumina fluctus suos, a uocibus aquarum multarum. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, domum tuam decet sanctitudo domine in longitudine dierum.

Dominus re-
gnauit.

Credibilia. Fc. Fideli. Hæc oratio, Dominus regnauit, significat: Dominus regnum accepit, uel, dominus regnat, sive dominus iam rex est, si quod posset accipi de eo, quod deus omnia condidit et omnia gubernat, sicut infra Psalm. 94. Quoniam deus magnus dominus, et rex magnus super omnes deos et cetera, quia et hic dicitur: Firmavit orbem terrae, et immobilita fecit, et licet ab eterno sit deus, tamen in tempore celum sibi secundum estipulauit, sicut dicit Esa. ult. Celum mihi sedes est et cetera. Sed re ego premissus intuens, mutuo quoddam non male interpretatos hunc psalmum de regno Christi. Facit enim me certiore psalmus. 95. ubi præcipitur prædicari intentionibus sive gentibus, quod dominus regnauit. Regnum autem Christi est, et propter in cordibus nostris uincit diabolum, mundum, carnem, abolita legis semper et tyrannide per sanguinem crucis sue, quod non est regnum uanis militi et exterior laruâ, ut hodie fingimus, sed uerum et spirituale regnum, de quo omnis: Adueniat regnum tuum, quo regno coepit mox regnare post mortem glorificationis, quia et in hoc ascendit, ut adimpleret omnia. Unde dixit: Dei est mihi omnis potestas in celo et in terra. De hoc quoque regno existens Psalmus. 46. Regnauit, inquit, deus super gentes, deus sedes super se dem sanctam suam.

Regnum
Christi.

Domini

Domine igitur in Christo regnum accepit, glorificatus est, potestate
acepit in celo & in terra, ut accinctus pergit in hostem, nulla creatu-
ris in eius regno id est, illis qui in regno eius sunt, praevaletere pot. Oia Glorifica-
tum deus subiectus sub pedes eius &c. Nam & missus est cælis spiritu san-
cto, formauit homines in terra, qui non commouebuntur, id est, in gratia na-
turali stabiles, portæ inferorum non præualebunt. Tuū quidē tunc ē Christi
paratus est solius, quādō dictū est tibi: Sede à dextris meis, tu tamen non
tece cepisti esse deus, qui es ab æterno, ut confundantur Iudei, qui nos no-
nū colere singūlū deum. Tūc prædicatū est in toto orbe in nationibus (quod
alio impletur) & scilicet dominus regnauit. Eleuauerūt, inquit, flumi-
nalia spiritus sancti (Iob. 7.) uoces suas, id est, prædicationem Euangeliū
qua primū dānatur omnia, quæ mundi sunt. Eleuauerūt & fluctus su-
os. Impetu enim spiritus dei ferebantur, nihil ueriti, quācūque mundi potē-
tia, sapientiam, iustitiam, & sermo eorū fuit in uirtute, domino cooperata
& sermonem confirmante sequentibus signis, qui promiserat eis, di-
cas: Dabo uobis os & sapientiam, cui non poterūt resistere omnes ad-
uersarii vestri. Vnde hic additur,

Eleuabūt flumina fluctus suos à uocib⁹, id est, præ vocib⁹ sine ul-
træ uocis aquarū multarū. Aquæ multæ sunt populi multi, ut alibi dixi-
mus, quos statim mare uocat, de quibus Esaias: Impij, iquit, quasi mare
fūnt, quid quiescere non potest. Prædicabatur tunc ubique Euangeliū
et exaltaretur Christi regnum in hominibus, & ubique contradicebatur,
& non resistebatur ab impijs, ut & bodie. Clamabant flumina, eleuabūt &
fluctus suos, clamabat & aquæ multæ, & eleuabatur mare,
& absorbere flumina. Hic multi clamabant & præliabantur contra
paucos, sed frustra, non illi brachio carnis, bi brachio dei nitebantur. Mi-
rabilis, inquit, sine terribiles quidem elationes maris, quod erigebatur cō-
tra dei iustitiam, sed & (deo gratia) mirabilis & terribilis in cælis do-
minus, qui miro artificio per contradictionē & insultū impiorū corfor-
mat corda, & auget numerū suorū. Cooperantur enim omnia electis in
bonū, qui inde crescent unde perituri putabantur. Veritatem huius psalmi
bodie uident, quotquot adhuc cœci non sunt.

Tesimonia tua &c. Virtute enim magna reddebat apostoli tes-
timoniū resurrectionis Iesu Christi domini nostri. Certissimum enim erat tū
glorificatum esse in cælis, qui tam stupenda miracula operebatur, & po-
stis uerba loquebatur in suis Ecclesiā ergo tua, o Christe, in qua regnas Domū tua

No pacem
sed gladiū

COMMENTARIUS POMERANI

decet sanctitas & iustitia illa, quae est per fidem in eternum. Regnum lucis est, non tenebrarum, quemadmodum & Apoc. ult. dicitur: Beati qui uant flosas suas in sanguine agni, ut sit potestas eorum in ligno vite, et per portas intrent in ciuitatem. Foris canes & uenefici et impudici & homicidae & idolis seruientes, & ois q; amat et facit mendacium.

PSALMVS XCIII.

Titulus nullus in Hebreo.

S V M M A. Nisi hodie tales psalmos ad nos pertinere intelligamus namis ingratissimus gratiae dei iam reuelatae. Orat enim hic p; qui caput ab eterno Christus est, contra ipios, ut ipectas destruantur et conturbentur et pereant in eternum regnum Satanae, quod se regnum lucis, quae in extermis fulget, metitur, et beatus hic praeedicatur, quem d; docuerit uestib; suo, si ab oib; i; sedis et insultu ipie contra uestib; dei sententi; possit esse secundum eum.

Deus ultiōnū d;ns, deus ultiōnū libere egit. Exaltare qui iudicas terrā, redde retributio nē supbis. Usq; quo peccatores d;ne, usq; quo peccatores gloriabuntur? Pronūciabunt et loquuntur iustitiā, loquētur oēs qui opātetur iniuriantur. Populū tuū d;ne humiliauerūt, et haereditatē nā uexauerūt. Viduā et pupillū occiderūt, et adueniā interfecerūt. Et dixerūt, nō uidebit d;ns, nec intelliget deus Iacob. Intelligite insipiētes in populo, et stulti aliquādo sapite. Qui plātauit aure no audiret aut qui finxit oculū nō cōsiderat? Qui corripit genites nō arguet? qui docet hoilem sciētiā. Dominus nouit cogitationes hominū, q; uane sunt.

Deus ultiōnū vocat et iudicē terre, quem uult inuocare contra iunctū pietatis aduersarios: Is enī est, q; dicit: Mihi uidebita, & ego retrahē in tempore, ut labatur pes eorū. Hic libere egit, sive splendide apparet semper, ubi populū ipsius premebatur. Nouit hoc Pharaon ill. non et Scnnacherib, uel ubi alioqui ipse contempnabatur, testis est Cain, sal.

114

Uli marmuratores in deserto etc. Semp putabatur ab inapijs nō esse qua-
tu est, subibz, contemptoribus et blasphemis, libere egit, nullins personā
respecte sine gentilis sine Iudei, splendide apparuit. i. cū gloria adfuit uin-
der, qui putabatur nō adfuturus. Verū aptius fuerit legere hoc loco. Splē-
nde appare, uel, libere age. Ait ergo. Deus qui prohibes nos uindicare, Cōtra oso-
nu est ultro in aduersarios, tuū est iudicium, noli dissimulare, ex altare, senti res iusti-
tiae manum tuam superbi, i. conūctores tui & blasphemati, quicvsq; iuste tie dei.
uiderunt patres impijs gloriari in opibus, honore mundi, sp̄inione iustitiae
& iustitatis? quenq; prouinciatū, definiunt, statuent, descendent, doce-
bunt, predictū, si perbe, et ex mera presumptioe sui cordis iniustitiae,
i. q; contra dei iustitiam & ueritatem, hoc est, humanā iustiti-
am & mendacium qui tamen nūl aliud operantur in conspectu tuo, quā
iniquitatē, utcumq; seducti illi et seductores mentianur fultis oculis ope-
rabant. Quicquid enim non est ex fide uerbi dei, peccatum est, quemadmo-
dum & alibi si pē de operarijs iniquitatis diximus. Hic ō deus tua res
agit, tuum regnum impeditur. Nam per hæc ipsa tuum populum bu-
maliaverunt, id est adfixerunt, & de statu suo deicerunt, & piorum
qui sunt hereditas tua, conscientias uexauerunt, domos uiduarum come-
derunt, ut res mundi, & uictum aliorum sudore paratum ad se mendacijs
demonij meridiani traherent, deinde causa uiduae, pupilli & aduenae
sōpineret eos, nemo ex eis talibus succurrat, principes eorū fures sunt
& socii suū, omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, cui quæ-
sodam, aut à quo non cupiunt accipere nostri iustitarij hypocritæ, qui
plusquam putantur? Esaia cap. 1. talia scribit de illis, q; multa festa cele-
brabant, et oīa in cultu dei multipliciter ornabant, ut nihil deesset sacri-
tis in specie, sed blasphematos uocat, uiros sanguinū, fures et infideles
homicidas etc. qui eo prorumpunt etiam uesaniae, ut ne corporibus qui-
cū pacat, ubi aliter res consici non potest, ut suū regnū statuant, non so-
lū omnia rū, sed & corporum interfectores. Caudent irregularitatem,
& non volunt ingredi in aedes Pilati, et tamen petunt Christū occidi,
et euangelium dei armis humanis, si fieri potest, opprimi.

Ait; hic uide quæ so diligentēr, quod Psalmus nō loquitur de latrōibus
& homicidiis apertis, quos etiā mūdus iudicat, sed de illis qui quæ sito colo-
re & specie iustitiae insaniūt contra illos, qui resistere non possunt, qui
hic vocantur uiduae, aduenae, pupilli, alibi uno uocabulo pauperes, ut in-
euangelio hic totū corpus ecclesiæ ab initio mūd loqui. Sic enī illi ipij agūt,

Homici-
dæ mūdo
non manū
festi

ut depre-

COMMENTARIUS POMERANI

deprehendi quasi impie agant, nolint, atq; adeo sic, ut etiam corandos uelint uideri iuste agere, non aliter quam impij pharisei & principes sacerdotum iustitiam maximam prætexebani blasphemando, condemnando occidendo Christum. Hæc uta manifeste hic dicuntur. Et dixerūt, scilicet apud se in corde, nō uidebit dominus, nec deus Iacob intelliget consilium nostrum, Nos fingemus hoc esse pro honore dei, & dicemus aduersarios nostros esse seductores & in deum blasphemos, quāuis nibil uel idem uel audiamus, quod posset in eis secundū scripturā condemnari, & ita ut finxerimus accipiet deus, Sed uanitatis suæ insipientie & stultitiae cōdemnatur, cum dicitur, Intellegite q; nibil habetis mentis, quæ qui nō agnoscitis uerbum dei, quod solū illuminat, et facit sapientes &c. Quid non audiret deus, quā dat alijs auditū? quid nō audiret oculorum creator? qd consilium lateret cordium singulorū effectum? At si deo non negatis disimulaturum ne putatis, qui solet corripere genues, id est, incredulos? Sed hæc spes est phariseorum, ut dicat, Esa. 28. Percutimus fidelis cum morte, & cum inferno fecimus pactū. Flagellum inundans, cum transierit non ueniat super nos, quia pesuimus mendacum spem nostram & mendacio protecti sumus.

Citatio Pauli. Ex hoc loco citat Paulus. 1. Cor. 3. Dominus nouit cogitationes sapientum quæ uanæ sunt, cum tamē neq; ex greco hodie neq; ex heb. legitur sententia, sed horum uel hominis, sed recte ad sententiam. Nam cogitationes hominū nibil aliud sunt quam sapientia & prudenter & iustitia carnis, quæ sunt ipsa uanitas, et ad uitiam ueritatem sufficit esse hominē, quemadmodū alibi. Veruntamē uniuersa uanitas omnis homo uiuens, animalia hominē supra Paulus nominauerat cui stulticia sunt omnia quæ deinceps sit. Habes itaq; hic q; omnis conatus humanus, quoconq; etiam sapientia & iustitia nomine appelles, si uanitas & stultitia. Solum uerbum domini spiritu iustificat & sapientes facit. De quo sequatur.

Beatus homo quem tu erudieris domine, & ex legge tua docueris cū. Ut mansueficias eū a diebus malis, donec fodiatur peccatori fouca. Quia non repellat dominus plebem suam, & hereditatē suā non derelinquet. Donec iustitia reuertatur in iudeū, et qui tenent eam oēs recto sunt corde. Quis consurget mihi aduersus malignantes? aut quis cōsistat

consistet mihi aduersus operates iniquitatē? Nisi dominus audiisset me, paulo minus habitasset ī inferno anima mea. Si dicebam, motus est pes me us, misericordia tua domine adiuuabat me. Secūdum multitudinem dolorū meorū in corde meo cōsolationes tuæ lātificauerunt animam mem.

Beatus ēc. O uerbo omni ueneratione suscipiendo, uerbum uerae b*ea* trudinis et mirae nostro tempore consolatiōis, quod quāso eur adiectum Docet de-
ssi non hic dicitur de animarum per falsam doctrinam occisoribus? Bea*us.*
ius, inquit, qui est ētōdīsax̄toꝝ, qui eruditur tentacionib⁹ et persecu-
tionib⁹, et docetur ex lege dei, ut agnoscat ex uerbo fidei quā sit bona
voluntas dei patris, beneplacens et perfecta, utcunq; turbent doctrinā
filiū impij magistri. Cui deus dederit noticiam sui ille habet, cui non dede-
rit ī habere non poterit. A perit enim ipse et nemo claudit, claudit et
nemo aperit. Et caro et sanguis nō reuelauit tibi Petre, sed pater nūs qui
ēt in celis. Animalis homo nō percipit ea quā sunt dei. Item, Nemo po-
test uenire ad me nisi pater nūs qui misit me traxerit eum. Et nemo ue-
nit ad patrem nisi per me ēc. Vt manus facias ēc. Coniuge cum eo
quod praecedit, Beatus quē tu deus erudieris, ut pater castigatione erudit
fluum, et quē tu docueris spiritu ex uerbo tuo. Vt iſia eruditio ēdo
beata manuſacias eū à diebus malis siue per dies malos. i. per ea quā
peccat in hac uita, ut paulatim malis eruditus cadat à sua sapientia, à
sua hypocrisi, à prudentia carnis, breuiter à sua uolūtate et ueteri Adā.
Nemo enim gloriabitur se mundū habere cor, nisi quē dominus sic paula
tim erudierit et docuerit. i. purifieaucrit et ex fide in fidē duxerit. Atq;
ū dies mali pijs non solum nō mali sunt, sed etiam necessariū bonū quo
terrenon possunt, ut frangatur ipsorum Adam et crescat Christi spi-
ritus, dum interim impio, qui regnare uidetur et pijs dominari, feditur
furia. i. quotidie erexit eius damnatio donec cōplete peccata sua, ut alibi
dicimus. Sic cedit etiā nulla pijs in bonū, impij peccant etiā in optimis
ribus. Fel. legit. Vt præstes quietem illi à diebus malis, quod eandem sen-
tientia habet, nisi tu sic intellexeris. Vt pijs habeat quietem ubi dies ma-
li uenerint impijs, sed nō ita apte ad hoc additur. Donec fodiatur impio
furia. Repulisse uidetur dominus suam plebē et hæreditatem ē in adiuncti-
one, sed uobis loco patienter sic sentit, Non repellit dñs plebē suā etc.

Donec

Vt intere-
at Adam.

COMMENTARIUS POMERANI

Donec iustitia. i. iustificatio dei in sanctis quae nunc & semper est, hinc non iustitia re uideatur a carnalibus sed rideatur, contemnatur, condemnatur ut res nihil suertatur ut res impias, reuertatur in iudicium. i. mundo palam fiat non esse uanam ad iudicium. iustitiam, sed rem iustum, ut omnium iudicio talis appareat qualcum antea dum non iudebatur iudicabant esse prius in spiritu. Id quod fiet ubi in signa plaga uel magna rerum mutatione dets confuderit aduersarios, aut certe in extremo tandem iudicio. Interim optet nos patienter expectare de domini, quando iudicabitur non dico a deo, sed ab omnibus hominibus diter atque nunc. Tunc iustitia quae nunc haere seos damnatur iudebitur esse iudicium. Fe. sic uerit, Quoniam ad iustitiam reuertetur iudicium, id est, iudicium nunc absit, non recte iudicatur de iustitia, erit quando agnosceretur, quando redierit iudicium, quando aduersarij cognoscere ueritatem uel in salutem, uel in eternam suam damnationem. Et additur, Et qui tenet eam, scilicet iustitiam, id est, qui eam in tempore temptationis non deseruit, sunt recte corde. i. credentes et ueri uerbi dei amatores et credidicti. Felix autem sic, Et post ipsum omnes recti corde. Post ipsum, scilicet dominum, id est, dominum sequuntur & non deserunt mas eius quocunque fidelis sunt corde etc.

Sclus deus
adiutor et
saluator.

Quis eosurget pro me aduersus malignates. i. maligno animo nulli
de bona ne ad boies quidem agentes? ut et hic uideas quae sunt aduersarij
tra quos precatur Psalmus, nempe idem operarij iniquitatis, de quibus
Christus Matth. 7. Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem. Et
respondet, nisi dominus adiuisset me mors & inferi absorbassent
& desperatione perirem. Domine quando cum te invocabam, dicens,
Motus es domine pes meus, id est,flare non possum, temptationi non per
sum, mabi pereundum est in peccatis, nunquam misericordia tua defecit
Secundum me, secundum illud, Omnis qui invocaverit nomine domini salutem erit. Nam
multitudine quidem fuerunt tentationes & dolores cordis mei domine, sed filius
nem &c. ce rursum in oibus consolatus es me. i. nunquam intentione desperasti
quoniam consolatione spiritus tui rursum me consolareris. Atque haec est fides
exercitata quae experientia epe dei misericordiam ex ipsis temptationibus
robustior. Habet & hic nihil esse salutis in qua cuncte re praeter ipsius
lo deo, id quod cœci hypocrite uidere non possunt.

Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, singens
laborem in præceptum? Captabunt in anima iusti,
& sanguinem innocentem condemnabunt. Et factus

est mihi

est mihi dominus in refugio, & deus meus in adiutorio spei meæ. Et reddet eis dñs iniquitatē eos, & secundū nequitiā eorum delebit eos dñs deus.

¶ Et in malitia eorum differdet illos, differdet eos dñs deus noster.

Nota q[uod] participiū singēs pertinet ad dictionē sedes, nō ad tibi. Male ergo in uigilie translatioē resoluerūt, Qui singis, dāies occasionē q[uod]busdā hoc loco extra oleas, q[uod] dicuntur, excurredi, cū potius resoluēdū erat, Quæ finēs.

Prætreo & iam eos uocat sedē iniquitatis sue thronū præ uitatu

sue, ut Psal. 1. dicitur, c[on]cedam pestilentia, quæ non adhæret deo. i. à

deo omnino aliena est, quæ operatur uel singit sue format laborē & do-

lent uel iniquitatem, in præceptum sue legem uel aduersus legem uel

iuia legē uel suę legem (h[ab]et enim omnia hic ex Heb. legi possunt) quo

proprie[n]tati[u]m qui docentes & statuentes aggrauant legem dei, alligan-

tes onera graviā et imponentes in humeros hominū quae ne digito quidē

uidunt mouere. Et sic ablato iugo domini suavi et onere leui (quod est euā

gl̄ium sanctum, lex spiritus uiae quæ liberat nos à legis sententiā & ty-

ramile) traditionibus humanis uexant & perdūt miserorū conscientias,

ut nemini licet uel cogitare aliquādo deum pium esse patrem p[ro] Christū,

deordinationem esse bonam, creaturas esse bonas si cum gratiarū actiōe

uocis. Imo & ita se erigunt pro deo & dei præceptis ista abominationes

& doctrina demoniorū in hypocrisi loquentiū mendacium, ut præ eis

uia que dei sunt dannentur & hæretica iudicentur, quam plausib[us]

anincrepet dominus quād primā, Amen.

Deniq[ue] de eis addit ut adhuc uideas quā sint. Captabunt in animā etc. Consilium

Quid enim est captabunt, nisi blanditijs et insidijs uenabūtur & decipi malignan-

tem assumpia persona iustitiae, ut capiat animā iusti & sanguinē cōdemnatiū.

men innocentis, id est, illius contra quē non habent iustā causam, qui pro

per iustitiam cordis quā ore fatetur et factis prodit odio habetur ab eis.

Consilio enim & iusto iudicio agere non violentia uolunt uideri, sicut ca-

pū quoq[ue] nostrum Christum sine simulato iudicio occidere nō audebant.

Neg, solum hominibus imponere tentant, sed etiā querere ut conscientiā

suā aliquo suo excusent, id quod est moliri nequitiā quasi deo non uiden-

te aut intelligente, ut supra dictum. Docet contra legem, subuertit populū,

nō seruat traditiones sanctorū patrum, quis ista iudicaret esse bona? quis

non uideret seductorē qui docet præter morē à Galilæa usq[ue] buc & c?

Hibonidae sunt omnes qui olim pietatem persecuti sunt, et cōtra dei

ueritati cm

Cathedra
pestilentiae.

COMMENTARIVS POMERANI

ueritatem sua querentes docuerunt, & hodie omnes qui nolunt nos exſula in Christum fide iuſtificari, propter quem articulum Christus uenit & caelis nobis doctor & iuſtificator. Dic queſe impie ueritatis perſecutor & fili diaboli (quandoquidem contra filios dei pugnas) propter quem diu nū articulum Christus occidebat & occidi uolebat, niſi quod ſolū de euit cordis iuſtitiam, et ſtatuta doctrinasq; humanaſ; et opera noſtrā nūl eſſe ad iuſtitiam? Tibi nō ſolū gratis Christus mortuus eſt, ſed & uane ex illis es qui eum occiderunt. Dominus adhuc eſt refugium iuſtorum qui reddet impreſatam in caput tuum: Diſperſit ſuperbos mente cordi ſui, id eſt, ſuis ipſorum conſilij, Amen.

PSALMVS XCIII.

Titulus nullus in Heb.

S V M M A. Hic dulcissimo ſpirituſ; affectu inuitamur ad terram promiſſionis, ad ueram requie domini ſive ſabbatum illud dñi deliciam, ubi ſola eſt ſanctificatio nominis domini, qui omnia in manu eius ſunt qui omnia condidit & ex manu eius omnia uſcipiuit, ne ſiat nobis totidem, id eſt, nūc reuelata gloria dñi, ut dicitur Eſa. 40. ſic ut ſiebat tunc in die temptationis in deferto patribus infidelibus, quod lege Nu. 14. quia uias infeliciter ſecuti, id eſt, ſua conſilia & opera, uias domini, id eſt, opere eius & patris curam non agnouerunt.

Venite exultemus domino, iubilemus deo ſalutari noſtro. Præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei. Quoniam deus magnus dominus, & rex magnus ſuper omnes deos. Quoniam in manu eius ſunt fulues terræ, & altitudines montium ipsius ſunt. Quoniam ipsius eſt mare & ipſe fecit illud, & aridam manus eius formauerūt. Venite adoremus & procidamus coram eo, & ploreμus coram domino qui fecit nos. Quoniam ipſe eſt deus noſter, & nos populus eius et oues manus eius.

Super omnes deos. Græci nūc legunt̄ ἐπὶ πᾶσσαν γῆν, id eſt, ſupponent̄ omnem terram, quod eſt in Psal. 46. Quod autem poſt hæc uulgo conuicti, Quoniam non repellit dominus plebem juam, neq; in Græco, neq; in Hebreo q;

hres quæ glossis adiectæ uidetur. Fines. Fe. Explorations. Deo ois terra
explorata est et cognita, quemadmodum mihi illud quod in manu teneo.

Venite &c. Fe. Venite adoremus et procidamus, et genua flectamus
ante dominum factorem nostrum. Itaque quod legimus, Pleremus, non est in Heb.
Linos &c. Fe. Nos autem populus pascuae eius, et oves manus eius.

Hec certe est invitatio Euangelica, qua admonet nos hodie spiritus, ut
quæ gloriantur in domino glorietur, in omnibus de se diffusis, in omnibus
dei misericordia confessus, ut fide iam iustificati et filii dei facti gaudia-
mus in domino, iubilamus ei (quæ alibi sœpe diximus) præoccupemus,
ut est, ueniam ad conspectum eis in confessione, id est, laudatione et sanctificatione
nominis eius in Psalmis, hymnis et canticis spiritualibus cantantes et
psallentes domino in cordibus nostris gratias agentes semper de omnibus in
nomine domini nostri Iesu Christi deo et patri. Ephe. 5. Non opus est, ut
admoneremus confitentem non esse auricularē illā, quo quidam hoc detorquet.
Hec tamen confessio laudis dei non est sine agnitione peccatorum in con-
fatu dei, nisi enim tua omnia contemnas, deum non glorificabis.

Ideo, inquit, exultandum domino soli, iubilandum deo, qui solus est salua-
tor nostra. Quia ipse est magnus dominus et rex cui non sit similis, qui
dominatur universæ creaturæ, et sapienter omnia regit, et disponit,
in cuius manu sunt omnia, quippe qui omnia sua manu creauit, et nos
qui non sumus nostri, omnia ex eadem manu uelut oves è manu pastoris
iustipossumus, et quasi oves manuducimur, et spiritu dei non nostro agi-
musr. Breuer quicquid est et quantus quantus est ipse deus, noster est.
Non frustra agitur scriptura nobis inculcat fidem creationis, quod deus omnia Fides crea-
undidit, continet, disponit. Nam et Christus è cælis uenit, ut ad creato- tionis .
rem nos creaturas revocaret. Qui ergo credit omnia esse in manu dei, et
omnia deo committit, nihil diffusis de bonitate conditoris saluus est per do-
minum nostrum Iesum Christum, per quem condita sunt universa.

Nō obscure uero uides hic sabbatum illud Christianum, in quo requiesca- Sabbatum.
mus a laboribus et opibus nostris, et agnoscamus in nobis solius opera-
dei, qui operatur in nobis et uelle et perficere pro bona sua in nos uo-
luntate, ut dieitur Philip. 2. de quo sabbato diximus Psal. 73. Est autem sab-
batum ueritatem neglegendo atque adeo condonato tuo studio, tuo libero arbitrio,
tua prouidencia, tua iustitia et sapientia, penitus iactes cura et cogitatu-
ris in domini, id est, ut abnegas temetipsum in nulla creatura confiden-
tiambegas et spem salutis, sed sinas deum operari tibi, et quidere, et te-

It sanctificare,

Lauds dei
creatoris.

COMMENTARIUS POMERANI

sanc*ti*ficare, qui cōdidit et te et omnia, tu tanū ores et. Si enim ipse
(ut hic dicitur) omnia cōdidit, omnia gubernat, et cōtra habet in manu, et
go et salus mea nō mea est, sed eius, nec in manu mea, sed in manu eius.
Hoc audit incredulus et sanctulus, doc est, hypocrita, et indignatur,
plusq; excēcatur. Audit uero fidelis, et gaudet, atq; dicit: Bene mibi q;
mea salus non est in manu mea, iam enim perire nō potest, quia nemo ex
manu dei rapere potest. Si enim in manu mea esset, amudum periret, et
nullis operibus meis redire posset, non magis quam Adam inflaurare se
ludem potuit semel amissam, propter quam inflaurandā filiū dei oportuit
occidi, ut uel sic agnoscas Christū solū esse propiciatorem et satis fallo-
rem pro peccatis nostris, et uitam nobis esse sempiternam, sine quo cōtra
sunt peccatum, mors et dannatio.

Hodie si uocē ei⁹ audieritis, nolite obdurare cor-
da uestra, sicut in exacerbatiōē secundū diem ten-
tationis in deserto. Vbi tentauerunt me patres ue-
stri, probauerunt me et uiderunt opera mea. Qua-
draginta annis odio habitus fui generationi illi,
et dixi semper, errant corde. Ipsi uero non cogno-
uerunt uias meas, sicut iuraui in ira mea si introi-
bunt in requiem meam.

*De figura huius orationis: Si intribunt in quietem meam, diximus
Psal. 88. in uersu: Semel iuraui et c.*

Non contemnda est hæc admonitio nobis, qui hodie audimas Eu-
geliū Christi, et uocem dei in Christo, ne pereamus, ut illi qui audientes
Duo dies. increduli māserunt et perierunt. Duos hic habes dies, diem exacerbati-
oñ et irritationis diuinæ maiestatis, et obduracionis humani cordis. Illa dies
legis est et ire in ijs qui errat corde, id est, nō credūt, qui uerbū et uo-
cem domini nō suscipiunt, atq; adeo dānnant, qui odio habent, quicquid dā-
est, quia non intelligunt uias eius, suas adiuunctiones secuti, ut non inge-
niantur iniquam (lata et iurata, quod horrendum est, contra ipsos de-
sententia) in dei quietem, in sabbatum illud electorū. Breuiter in omni ca-
tu dei, qui in speciem uideatur, in omni illa appetiti oratione et c. non si-
deles sunt, sed tentatores, sic sentientes, forte ita bonū est facere, forte dy-
habit, forte dens audiet. Et r̄sumū sic; *Quis scit, an ista deo placet?*

quid si nō audiret? quid si non posset dare? Hic addit diabolus, quid si nō
est deus? De his dei tentatoribus dicitū est in Psal. 77. Et tētauerū dēū
in cordib⁹ suis &c. Et Nu. 14. Tentauerunt iam me per decem uices,
ut et iuramentum dei legis, cuius hic fuit mentio. Hæc aut̄ dies Euange-
lii in credentib⁹, qui nō obdurat corda, sed gloriam dant deo, credentes
uocamus, ut habeatis sabbatū domini gloriosum, quod est regnū cœlorū, de
quo loquitur Euāgelium, in quo abiectis omnibus quæ nostra sunt, exulta-
mus et iubilamus in solo domino deo nostro, qui oīa et fecit et disposuit
et dabit in manu, cuius nos opera sumus & oves manus eius, id quod
ipsi animis multo iucundius fuerit meditari, q̄ ex litera legere. Hos autem
duos dies uides eleganter expressos ex hoc Psal. in epist. Heb. ca. 3. & 4.

PSALMVS XCV.

Titulus nullus in Hebreo.

SUMMA. Gentes hie uocantur relistiis idolis ad glorificandū dēū
per Christum, vel initio portis. inferorum.

C Antate domino canticū nouum, cantate dos-
mino omnis terra. Cātate domino, benedici
te nomini eius, annunciate de die in diem saluta-
re eius. Annunciate inter gentes gloriam eius, in-
ter omnes populos mirabilia eius. Quoniam ma-
gnus dominus et laudabilis nimis, terribilis est
sup oēs deos. Quoniā oēs dii gētium dæmonia,
dominus autē cœlos fecit. Confessio et pulchritu-
do in cōspectu eius, sanctimonia et magnidecen-
tia in sanctificatione eius. Afferte domino fami-
lia gentium, afferte domino gloriā & honorem.
Afferte domino gloriam nomini eius. Tollite hos-
tias et introite in atria eius, adorate dominum
in atrio sancto eius. Cōmoueatur a facie eius uni-
versa terra, dicite i gētibus quod dominus regna-
uit. Etenim correxit orbē terræ qui nō cōmouebi-
tur, iudicabit populos in æquitate. Latentur cœli
et exultet terra, mouetur mare et plenitudo eius,

Li 2 gaude-

COMMENTARIUS POMERANI

gaudebunt campi et omnia quæ in eis sunt. Tunc exultabūt omnia ligna syluæ a facie domini quoniam uenit, quoniā uenit iudicare terrā. Iudicabit orbē terræ in iustitia, & populos in ueritate sua.

Dæmonia. Felix. Sculptilia, uel uanitates sue nibil.

Confessio &c. Fe. Confessio & decor in conspectu eius, fortitudo ei gloria in sanctuario eius.

Gloriam & honorem. Fe. Gloriam & fortitudinem. Tollite bosius Fe. Tollite munus. In atrio sancto eius. Fe. In decore sanitatis. Comencetur à facie &c. Fe. Pau. Correxit. Fe. Firmatus uel directus est orbita terræ. Monteatur mare. Fe. Tumultuctur mare. Hæc omnia quæ, facile uidet parum differre.

Spiritus dei bic cōuocat omnem terram, id est, nō solū Iudeos, sed & g̃etes, id est, peccatores, ut relicta uanis et idolis cordis suā, id est, omnibus in quib⁹ relicto deo hoīes cōfidunt, canūt̃ deo uero cantum nouum, id est, nouā gratiā noui domines prædicent (Psal. 32.) hoc est salutare & salutem dei Christum Iesum, ut prædicens in Christo gloriam dei et mire bilia eius (Psal. 18. & 9.) quia ipse fecit cœlos et omnia, qui magnus est creatioe omnium & potestate super omnia. Laudabilis beneficj, terribilis iudicj, cū interim reliqua omnia in quibus quasi dijs fidūt homines, quæcumq; specie sint mera uanitas, seductio & illusio dæmoniorū corda possidentiū, in primis hypocritaū, quorū doctrinas Paulus uocat doctrinas dæmoniorū. Et Christ⁹: Qui, inquit, nō colligit meū, dispergit. Si enim gentes possidebat diabolus, ita et nunc oēs quotquot dei uerbo è regno nebrarum non eripiuntur, non est differentia, nisi q; quidam sunt manifesti impii. R.o. 1. quidam hypocrisi exerceti, R.o. 2.

Quoniam
magnus
&c.

Dij g̃etiū.

Confessio
et pulchri-
tudo

In conspectu ueri dei, ut non crassa iniquitas, ita nec plaeſitista sanctas, id est, hypocrisis, ut non frustra cātici noui meminerim et reliqui, sed potius placet confessio, id est, laus et sanctificatio nominis eius ex corde quæ agnoscentes peccatum nostrum ipsi soli tribuimus iustificationem, & pulchritudo, id est, iustitia fidei, quæ purificatur corda. In cuius sanctificatione siue sanctuario, id est, ubi ipse sanctificat, & p̃ter eum nullum opus nullum creature, siue ubi ipse imabitat ut in templo suo, illuc inquit est sanctimonia uel fortitudo spiritus & magnidescentia, id est, decora-
tio-
nes in aula sanctorū qui uiam digne deo.

Non sensi sunt, nō magnificat ista dei gloria, qua gratia deis dimit-
ti peccata. Et facit filios dei, qui aut non cupiū sanctificari ab ipso, aut
suis sanctificatione adscribunt operibus. Ideo cū sit dei solius sanctificatio
bi additur. Afferte gētes, id est, peccatores, quādoquidē Iudæi, id est, p̄ha Aſterī
r̄fī et hypocritae nolunt esse peccatores. Afferte, inquam, domino glo- Et c.
riam, que nulli alijs debetur, ut ſæpe alijs dictum. Tollite hofias ſue mu-
nis, qđ alibi dicit uota, ut dixi Psalm. 21. id eſt, ut hic quoq; dicitur: Tollit
anticum nouum, dei benedictionē, prædicationem ſalutaris eius, glo-
rie et mirabiliius eius, cuius magnitudinis nō eſt finis, cuius eſt omnis
infinitus Et c. offerte uos ipſos rationabile obsequiū domino. Hoc eſt quod
dicit Introitio in atria eius, certe nō manuſcripta, ut eſt in epift. ad Heb. et
lo. 4. Neq; Hierosolymis, neq; in monte hoc Et c. Nō enim uos gētes ex-
cludende eſtis, ut ſomniāt Iudæi, id est, ſanctuli, ſed eſtis ex familia eius.

Ei licet à facie prædicatæ glorie eius conturbetur uniuersa terra, Et Cōmoues
infurgat omnis exercitus inferorum cōtra Euangelij gloria, cōtra regnū tur Et c.
celorum, contra regnū Christi (id quod necesse eſt, nō potest aliter fieri)
tamen dicite et prædicate ubiq; inter gentes, qđ dñs regnat, ut ſupra
Pſalmo. 92. Sic et infra: Dominus regnauit irascitur Et c. impūgnant
u poſſunt, gratia dei impediri non potest, electi non eadent. Nam deus in
Christo correxit, uel in uam rectā duxit, aut certe formauit orbem terræ Etenim
quā non commouebitur, ut ſupra Pſalmo. 92. et iam iudicabo, et rex correxit.
ut in populo ſuo in æquitate et iuſtitia fidei, ut dictum Pſal. 71.

Igitur lætitetur angeli celorum et homines in terra, id eſt, tectum re- Lætentur
gū electorū, qđ iā regnat dominus, et iudicat populos in æquitate ſuī Et c.
terbi. Tumultuetur uero mare, id eſt, turba impiorū, et quicqd eis ad-
beret nūl refert. Gaudebūt à facie domini, id eſt, propter præſentiā dei
campi frugiferi et ligna pomifera, id eſt, pij, quorū fructus permanent in
uia eternā, nō enim ſuī terra ſterilis, que maledicta eſt, et arbores in-
ſecundū, que excidantur, et in ignē mittantur. Per hæc aut̄ gētes signifi-
cantur, que campi dicuntur, et ligna nō bortoru, ſed ſiluarum, qđ olim
erūſe erāt extra ciuitatē ſanctorum, et dei cultura in uinea dei nōn
reputate, hoc eſt, non computatæ erāt in ſorte Iſraēl, ut dicit Paulus in
epift. Eph. Gaudebunt, inquam, quia dominus electurus principem, mū-
tū uenit, ut ipſe rex ſit et iudex in terra per iuſtitiam fidei et ueritatem Quia ue-
ſi uerbi, quod ſaluat credentes, dāmnat incredulos etc. Ioan. 8. Si quis fer nit.
non meum ſeruauerit, mortem non iugabit in eternū. Et rurſum

COMMENTARIUS POMERANI

Ioannis. 12. Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet qui iudicium sum. Sermo quem locutus sum ille iudicabit eum in nouissimo die.

PSALMVS XCVI.

Titulus nullus in Heb.

SUMMA. De Christi regno exultet continēs et insulæ, sicut Ezecl. de fide gentiū dicit deus: *Mē insulæ expectabunt.* Atq[ue] b[ea]t[us] letitia predictatur Sion et filiis Iudeæ, hoc est (ut expressius in Psalmo sequitur) d[omi]n[u]m gentibus dominū, seruis d[omi]ni, iustis et rectis corde. Inimicis autē d[omi]ni est, ueritatis dei contēptoribus & persecutoribus, de quib[us] Luce. 19. Inimicos meos illos qui noluerūt me regnare sup se, adducite huc, & interficie coram me. Inimicis, inquam, prædictur borrendū dei iudicū, quid rex noster secūdo apparet in gloria patris sui cū angelis suis, quando lux erit sanctis, nubes uero et caligo, id est, horror iudicij et damnatio et ignis conculatio erit impijs. In nube enim Christus uenturus scribitur et igne, ut diximus Psalmo quoq[ue] 49. Tunc borrenda tempestate dissoluentur celi, mótes et terra, interim igne furente & expectante in circuū, et latas sententia iudicis impios inuoluant, secundūq[ue] trahat in igne eternum diabolo paratū et angelis eius. Tunc celi, id est, angeli et omnes celestes cibiam Christo in aëra (ut dicit Paulus) collaudabūt iustitiam dei et iudicium eius magnificabunt, immo cum ipso sententiam ferent in inimicos dei. Tunc uidebunt omnes populi gloriam eius, etiā illi qui hic gloriam eius agnoscere noluerūt, sua somnia fecuti, etiā illi qui eum purgaverūt, id est, persecuti sunt, & odio babuerunt sanctum eius Euāgelium. Apoc., Ioan. 19. Illic quoq[ue] uidebitur gloria electorū, qui ut Christus hic sunt respecti, & non uidentur esse filii dei, sicut Ioannes dicit in epist. 1.12. Contra uidebitur etiam ignominia illorū, qui contēpto uel neglego misericordia cordis sui fecuti sunt, id est, quā in alia re, quam in deo querunt salutem. Vide Sapientiae 5.

Dominus regnauit, exultet terra, lætetur insulæ multæ. Nubes et caligo in circuū eius, iustitia et iudicium correctio sedis eius. Ignis ante ipsum præcedet, et inflamabit in circuū inimicos eius. Illuxerūt fulgura eius orbi terræ, uidit & commota est terra. Mótes sicut cera liquefacti sunt a facie domini, a facie d[omi]ni omnis terra. Annunciatu[m]

nūc iauerunt cœli iustitiā eius, & uiderūt omnes
populi gloriā eius. Cōfundantur oēs qui adorat
sculptilia, & qui glorianter in simulachris suis.
Adorate eū omnes angeli eius, audiuit & letata
est Ston. Et exultaerunt filiae iudææ, propter ius-
dicia tua domine. Quoniā tu dominus altissimus
es sup omnē terrā, nimis supexaltatus es sup om-
nes deos. Qui diligitis dominū odite malū, eus
stodit dominus animas sanctorū suorū, ex manu
peccatoris liberabit eos. Lux orta est iusto, & re-
ctis corde lœtitia. Lœtamini iusti in domino, & cō-
sitemini memoriæ sanctificationis eius.

Iustitia fidei & iudicij timoris sunt correctio uel directio, uel, ut Fe-
lix habebat, habitatio sedis eius, id est, in throno eius sunt talia & quicq;
in regno eius sunt talia habent. Psal. 88. Iustitia & iudicij præparatio
sunt tue. Verū ut per talia regnant pīj, ita & per hoc, id est, per iusti-
tia & iudicij dominantur impij. Illam noluerūt ideo per hoc pertinet.

Cōmota est. Felix, Expauit, scilicet ad fulgur & tonitruū dei, id est,
ad gloriam subito oīa illustrans & terrentē terrā. Liquescēti. Psal. 74.

Confundantur &c. Nō possunt confundi & cōuinci qui cōfidūt in
uenis rebus, potentia, sapientia, iustitia carnali, qui dij habentur d' ful-
lis, nisi p' iudicij dei uel hic reuelatiū, uel in extremo illo iudicio, Matt. 13.

Adorate cū omnes angeli eius. Tūc apparebit deū & dominum esse
angelorū, qui hic cū Christianis suis p' formis crucis despiciēbatur.
Hoc est quod Christus dicit: Filius hominis uenturus est in gloria patris
sui cū angelis suis &c. Ex hoc loco citat epistola Heb. ca. 1. Cuius au-
tor hoc que dicūtur intellexit de secundo Christi aduentu quo uenturus
est ad iudicij mōdo manifestū. Et cū iterū, inquit, introducit deus primo
genitū suum in orbem terrarū dicit: Adorent cū omnes angeli dei. Quare
dic: Introduci iterū, nisi quia de secūdo aduentu loquitur? Prīns enim
introducerat deus in orbem terræ primogenitū suum quando in carnē
misit, iterum introducturus est ad iudicium &c.

Audīni & letata &c. Clare indicat iudicij tremorem ad intīmicos est piorum
ut deū qī. pertinere, fideles autem gaudiere (Psal. 47) qī iustus est domi lœtitia,

Citatō

Heb. 1.

Iudicij dei

COMMENTARIUS POMERANI

mis; qd altissimus super omnes homines & super omnes deos, & quicq; se ante iudicium extollebat contra dei iustitiam. Interim cū dolor vident dominum contemni, iniquos ac altari, alienos deos, id est, alienā fiduciam erigi & magnificari, siue in angelis & sanctis, siue in alijs creaturis, etiam ipsis creaturis reclamantibus, sed frustra propter securitatem condis humani. Tunc uero gaudebunt se uidere & ab omnibus vel reprobis uideri quod iam duduī usum iri cupierant. Sic & Christus postquam de iudicij terroribus dixerat. His, inquit, fieri incipientibus levare capta uestra, quia appropinquat redemptio uestra, quasi diceret: Nos discipuli non es̄tis ex numero eorū qui arcēnt p̄ timore signorū ignorantes quid uenturū sit uniuerso orbi &c.

Igitur in hoc Psalmo iubemur gaudere qd dominū iā regnare scimus triumphata morte & regno tenebrarū, et licet ista gloria ab impiis qui non uidetur contemnatur, tamen erit quando cōtemni non poterit. Ideo & monemur ne deficiamus dū interim impietas regnare uideatur, nō utritine nos deserat dominus non deserentes uerbū eius. Qui diligis inquit, dominū, id est, uos credentes odite malum, nolite deficere sub cruce ad gloriam impiorū, ut deseratis fiduciam in dū. Non timete ne consummare non possitis quod cōceptum est, domini opus est non uestrū, quā custodiat animas sanctorum suorum in medijs peccatis, in medijs debibūs, morte & inferis, alioqui cur adderetur. Ex manu impiorū liberabit eos? Lux Euangelica, id est, gratia cognitionis dei orta est ista quae fide uiuit, & rectis corde, id est, eisdem creditibus nō hypocritis letitia qua gaudient conscientiae de remissione peccato & accepto per Christū regno aeterno. Ergo uos iusti lētamini in dēmino dū alij lētantur in dē fiducia, & confitemini uel laudate quādo recordamini uel festū celebratis (recordamini autem semper) de eo qd sanctus dominus & iustus uos sanctificauit et iustificauit, id quod nulla hypocrisis agnoscere posst, ita & festa impietatis celebrat. Esa. 1. Est enim hæc oratio: Confitemini memorie sanctificationis eius, quasi dicas: Celebrate memoriam uel festū de sanctitate uel de sanctificatione eius, quod festū norūt quā dū sanctū et se ab ipso sanctificatos non ignorant.

Aduerte qd hoc iudicium generale iam quoq; agit in cordibus hominum dū quosdam salubriter tangit & terret, ut querat salutem, quibus que credunt, oritur lux & lētitia, quosdam uero amplius deferare faciat Saulū & Iudam preditorem & Cain &c. Vnde Esaias hunc iudicium

terrenor imprecatur impijs, ut gloria Christi innoteat mundo quā nec
acc oculus uidit &c. Esa.64. Præterea non opus est ut queras, quid sit
q̄ Christus uenturus scribitur simul cum magna luce, & cū horrendis
tenebris. Vide tenebras Aegyptiorū & intelliges, de quibus, præter bi-
floriam Exodi, lege Sap.17. & 18. Talia iudicia iam aguntur in menuibus
singulorū. In alijs enim fulget illuminatio gloria Euangeliū dīi, in alijs
autē dens huīus seculi excœcat mentes infideles &c. 2. Cor. 4. Sed hæc
iudicia quia nūc foris nō uidentur cōtemnūtur, dominus enim in caligine
habitā. 2. Para. 5. & 6. et in sanctis sanctorū nihil est lucis huīus solis
videbuntur ergo quando p̄ quando contemnere non licet.

PSALMVS XCVII.

Titulus. Psalmus

SUMMA. Nota sunt hæc. Mirabili diuinitatis suæ potentia domi-
nus dñs in Christo seipsum suscitauit à mortuis regno mortis deuictō.
Tūc enim declaratus est filius dīi in uirtute, Ro.1. quod hic dicitur. Sal Saluauit
eum cū dextera sua & brachium sanctū suū, quēadmodū et deus loquitur &c.
Esa.63. Et saluauit me brachium meū, et indignatio mea ipsa auxiliata est
mibi. Tūc missio è cælis spiritu notificauit orbi salutare suū & gentibus iu-
niti suā sine lege quadē, sed tamē testificatā à lege & prophetis, ut hæc fecit.
Ioh. Ro.3. Atq; hoc ad ostendendā misericordiā suā et ueritatē promissam
familie Iacob, ut legis Ro.15. Reliqua ex præcedētibus Psal. cognosces. Recorda-
tus.

CAntate dño canticū nouū, quia mirabilia fes-
cit dñs. Saluauit eū dextera sua, & brachium
sanctū suū. Notū fecit dominus salutare suū
in conspectu gentiū reuelauit iustitiā suā. Recor-
datus est misericordiæ suæ Iacob, & ueritatis suæ
domui Israel. Viderūt omnes termini terræ saluta-
re dei nostri. Jubilate dño omnis terra, cantate &
exultate & psallite. Psallite dño in cithara, in citha-
ra & uoce psalmi, i tubis ductilibus & uoce tubæ
corneæ. Jubilate in conspectu regis domini, mo-
ueatur mare & plenitudo eius, orbis terræ et oēs
qui habitat in eo. Flumina plaudent manibus, si-
mul montes exultabūt a facie domini, quoniam

I: s uenit

COMMENTARIVS POMERANI

uenit, quoniā uenit iudicare terrā. Iudicabit orbē
terrarū in iustitia, et populos in æquitate.

Gloria do- Reuelata per Euāgelū gloria domini, nō operibus iustificare nos mī
mini non damur, sed tantū ut noui facti nouā gratiam carentius, iubilemus in omni
nostra ca- terra (quo fides gentiū significatur) psallamus in cithara, id est, gaudia
nūr. spiritus, et tubis prædicationis prouocemus alios ad idem cantū mī-
uum, quemadmodum bæc alibi diximus. Et hoc, quia dominus fecit mi-
rabilia, Psal. 9. suscitauit sua potentia suū Christū, qua potentia et nos
credimus et surreximus et confedemus et conregnamus Christo in
ælestibus, Ephē. 1. et 2. ne quis contemnendā rem putet fidēl. Confu-
nā more hypocritarū qui ne tantillū quidem habent fidei. Opera huius legis
dei non nostra, salutare et iustitiam dei quæ Christus est contra iusti-
bum anū, quā ignorabit cui nō fecit nota dominus spiritu et predica-
one sui uerbi. Nam omnis nostra salus est ex misericordia dei mea, et
promissione eius, ex misericordia hominibus promissa, ut et alibi dī-
mus, nō ex nostro studio et arbitrio. Moueatur mare et cetera, vide supra
Psal. 95. 92. Mare et totus mūdus faciat quod possunt, oībus armis iū-
tra ferantur et insidijs. Flumina illa spiritus dei non armi iacent sed
tanū plaudat manibus, uictorian et triumphū agant uicū, seruit
stipulae uento agitatæ, et mōtes in Christo exaltati exultem, quia domi-
nus adest, in cuius conspectu impij consilliere nō possunt. Sic Paulus ad
Philip. Gaudete in domino semper, iterū dico gaudete, modestia uisita
notā fū oībus hominibus. Dominus prope est, nūbil solliciti sitis et cetera.

PSALMVS XCVIII.

Titulus nullus in Heb.

S V M M A. Hic populo legis, id est, Iudeis quoq; sicut ante genū
prædicatur deū regnare, ut celebretur nomen eius et timetur, quoniam
terribile et sanctū est. Et planè iudiciū timoris sui uult esse in hominib;
quoniam iudiciū dando legem in Iacob instituit et in credentibus perficit.
Exaltate, inquit, et inuocate eū qui sanctos suos semper exaudiens in-
uocantes, neq; deseruit eosdem peccantes.

Dominus regnauit, irascuntur populi, qui se
det super cherubim, moueatur terra. Domi-
nus i Sion magnus, et excelsus super omnes po-
pulos. Confiteantur nomini tuo magno, quoniā
terri

terrible et sanctum est , et honor regis iudicium diligit. Tu parasti directiones, iudicium et iustitiam in Iacob tu fecisti.

In seculum. Felix, cōtremiscant. Honor. Felix, fortitudo. Tu parasti directiones. Tu fundasti æquitates &c.

Dominus regnū accepit, irascitur qui uelint, aut certe cōtremiscant populi, & reverentia metuant cū qui ut suos exaltat, ita & contemnentur nō parcit. Quā sedet super Cherubim. Psal. 79. scilicet regnauit, ne putatis uos iudei , nouum esse deum quem ignorauerūt patres uestrī, de quo i gentibus prædicatur quod dominus regnauit, ut Psalmis superiori bene uisum est. Ergo moueat terra, trepidet, paueat, cōfundatur. Dns in Sionā est, in populo suo magnus est, & excelsus non solū super bos aut illos, sed etiam super oēs populos. Ecce rō deus laudens nomē tuū magnum, quā tremendum est aduersarijs & sanctificans se sanctificantes. Et honor regis dei sive Messie diligit iudicium ut timeatur, non ut hypocritis sacrificijs honoretur. Hypocrite multa sacrificant, operantur, claman̄t quasi pro bonore dei, & tamen iudicium timoris dei quod uult deus non habent. Esa. 1. Et certe contra omnē hypocrisim & iustitiā humanam additur. Tu parasti æquitates, iudicium & iustitiam in Iacob tu fecisti, ubides in ipso Iacob non ipsi Iacob tribuitur quicquid est bone conuersatione, recti iudicij & puritatis in conspectu dei.

Exaltate dominum deum nostrum , & adorate sca bellum pedum eius quoniam sanctū est . Moses & Aarō in sacerdotibus eius, & Samuel in iis qui inuocant nomen eius. Inuocabāt dominū & ipse exaudiebat eos, in columna nubis loquebatur ad eos. Quoniā custodiebat testimonia eius, & præcepta eius quæ dedit eis. Domine deus noster tu exaudiebas eos, deus tu propicius fuisti eis, & uinciscaens in omnes adiuuētiones eorū. Exaltate dominū deum nostrū , & adorate in monte sanctū eius, quoniam sanctus dominus deus noster.

Et uinciscaens in omnes adiuuētiones uel exercitia corum. Fe. Et uinciscaens opera eorū. Intellige opera quæ fecerunt illi sancti, quæ solum opera eorū

COMMENTARIUS POMERANI

ta corū et delicta erāt, non opera dei, legūtur enim illi sancti peccasse.

Quoniam sanctum est, ex quibusdam Græcis exemplaribus legitur,
Quoniam sanctus est, ut non ad scabellum, sed ad dēcum referas, quemadmodum
et in fine Psalmi, Quoniā sanctus dominus deus nōsfer. Ex
Hebræo utrumq; legas licet.

Iustitiaris
ut timeat. Vide diligenter qd; in hoc psalmo iustitiaris Iudeis nihil aliud quam timorem iudicij dei inculcat, non ignorans quād duræ crucis sit horribilis. In superioribus psalmis gentes, id est, publicanos et meretrices ad cantandum, iubilandum, plaudendum manibus et c. prouocauerat. Ut uel hinc cognoscas quæ prædicatio sit utrisq; iustituenda. Ait ergo, Exaltate dominū dēcum uestrū non uestram iustitiam et sacrificia aliqd; opera legis quæ tantū signa externa sunt interni dei honoris et exaltationis. Et adorate eū cū timore, qui etiā nō solet parcer sanctissimis hominibus uestris ut Moysi et Aaron et Samueli quādo peccat, ne uos hic securis sit.

Adorate
scabellum
c. c. Adorate scabellum pedum eius, id est, uersus arcā in templo adorare uel uenerantes procumbite, ubi ipse sedet secundum promissionem super cherubim. Scabellum pedum domini dicebatur propiciatorum quod erat super arcā, super quod lessurum se promiserat deus et exauditorum inuocantes. Sic David loquitur. 1. Paralip. 28. Cogitauit ut edificarem domum in qua requiesceret arca foederis domini, et scabellum pedum domini dei nostri. Sic et in alio psalmo, Adorabimus in loco ubi steterunt pedes eius. Non adorabimus scabellum quia scabellum creatura est, sed quia dominus ibi sedet et eum adorabimus, triplum scabellum ab insidente sanctum est. Alioqui in ultimo uersu oportebit sentire ut adoremus montem. Similis enim in Hebræo est oratio, quasi dicas, Adorate montem sanctum eius, quæ significat ut ex græco legitur, Adorate in montem uel uersus montem, scilicet Sion, de quo ritu adorandi ximus alibi. Ut interim non dicam quod adorationis uocabulum uenerationem significat, qua etiam procumbimus hominibus quos ueneramus, ut sæpe legis in historiæ sacra. Tunc corā scabello domini procumbebant et uersus templum orabant etiam alibi constituti, nunc neq; in monte neq; Hierosolymis adoratur pater cœlestis, sed in spiritu et ueritate per Iesum Christum, qui propiciatorium nostrum est in illo significatus, Roman. 3. Nisi quod adoratio in spiritu sæpe efficit ut etiam corpus procedat in terram. Et nunc cœlum sedes dei est ut tunc, et terræ scabellum pedum eius, ut legis Esaiæ ultimo,

Mosu

IN PSALMVM XCIX. 265

Moses & Aaron erant inter sacerdotes dei, hic primus legis sacerdos, ille totius sacerdotij consecrator, ut est in Exodo, Et Samuel erat unus Peccata ex inuocanibus deū, ut est in primo Regū, quibus in columnā nubis loſanctorū, quebatur, ut notum est de Mose & Aaron. Samueli similiter loquebatur aperta uoce in nocte adhuc adolescenti et saepē aliās. Hos dilexit dñs, ex audiēbat inuocantes, hisecuti sunt eius preceptū laudati in scripturis. Et tamen deus puniuit opera & transgressiōē eorum. Moses et Aarō peccarunt ad aquas contradictionis, unde prohibiti sunt à terra promissiōis. Item, horrendissime peccauit Aaron in uitulo conflatis. & Samuel peccauit quod non docuit filios, qui peccatis suis dederūt occasionem, ut filii Israēl peterent regem contra deum. Si ergo deus sanctissimis nō parat, quia tamen propter fidem perire & damnari in aeternū non possunt, Cauteuos ne cum contemptu agatis in conspectu dei. Exaltate deum et adorare ad montem sanctū eius, ut supra, & secundū quod lex uestra dicit. Ecce sancti quia ego (ait dominus) sanctus sum &c. Sanctitatem requirit, id est, cordiū puritatem, non externum fucum.

PSALMVS XCIX.

Titulus. Psalmus in confessiōe i. in laude uel ad laudandum.
SVMMĀ. Monet Psalmus oēm terrā i. ecclesiam dei toto orbe diffūsum uibari & grato corde memor dei beneficiorū non hypocritice laudet dñs & sanctificet nomen eius, fide ingressa ad eū. Sumus enī omnes sacerdotes quos liceat ingredi in sancta sancteū & orare pro nostris aliis orū, delictis & offerre uota siue sacrificia laudis. Ut, inquam, laudet dñs eo qđ nos eravant, qđ pascit nos cibo & corporis & sp̄i, immo seipso nos reficit (quia, inquit, bonus & suauis est dñs) qđ ubiq̄ benignitate & misericordia in nos adfluit, qđ promisiōnis siue ueritatem nobis seruat etiā in indignis in aeternū. Hęc in summa nibil aliud sunt quād deum esse nobis piissimum patrem, id est, non cre. itorem, sed & gubernatorem, prouidorem, pastorem, redemptorem & saluatorem.

Iubilate deo oīs terra, seruite domino in læticia. Introite coram eo in exultatione. Scitote qđ dominus ipse est deus noster, ipse fecit nos & non ipsi nos. Nos autem populus eius, & oues pascuae eius. Introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis. Confitemini ei, laudate ho-

mem eius,

COMMENTARIUS POMERANI

men eius, quoniam suavis est dominus, in aeternum misericordia eius, & usque in generationem & generationem ueritas eius.

Quid opus est uerbis interpretationū in tam manifestis uerbis finitum? Omnis gloria deo arrogatur & fides cordis a nobis exigitur, inquit dum est deo, seruendū domino non in hypocrisi & inuoluntario corde, quemadmodū illi qui respiciunt tantū in opera externa, ut uides Mal. 3.

In laetitia sed in laetitia, hic est spiritus fidei in cordibus credentium, & praeterea in conspectu dei sicut cor a deo, non ut hoībus placeamus aut aliud queramus quam ipsum deum. Est ergo uerius cultus dei timere et fidere deo, quem ut noris te creasse ita & non ignores te omnia ex manu eius suscipere & te in aeternum per eū seruandū.

Fidei creati Hoc tantū moneo, ut non contemnas uerba spiritus. Ego si doctrinam et p̄-perem quosdam, dicens, scitote q̄ dīs ipse est deus, ipse fecit nos et non ipse uidet nos, ad unū insanirent omnes hypocritae in me dicentes. Quis istud ignorare nōesse uult? Si non potes aliquid docere, ad asinos abi doctor. Sed spiritus hic loquagarem. qui admonet omnem terrā ut hoc sciat, iudicans omnes ex aequo nesciri, si spiritus dei reuelauerit. Non est hyporitarum, deum ita agnoscere atorem & omnium & tuū, ut ex ipso solo pendas & in ipso solo sperares & presentem & aeternam salutem, ut gustes quam suauis sit domini spiritus, & non discedas ab eius uerbo, ut tua penitus abyscus magnificies uero omnia que dei sunt, uel aduersante toto mundo ex te. Iustus autem dixit in corde suo, non est deus.

PSALMVS

C.

Titulus David Psalmus.

S V M M A. Hic proprio Christus dīs cantat patri misericordiā in sanctis & iudiciū in reprobis, & fructus indicat uere Christiani. Quis enim in matutino interficiet omnes impios terrae nisi ipse?

M Isericordiam & iudicium cantabo, tibi domine psallam, & intelligam in uia immaculata quando uenies ad me. Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus mea. Non proponebam ante oculos meos rem iniustum, scientes prævaricationes odiui. Nō adhæsit mibi

col

cor prauū, declinantem a me malignum non cognoscetā. Detrahentē secreto proximo suo hunc perlequebar. Supbo oculo & insatiabili corde, cū hoc non edebam. Oculi mei ad fideles terræ ut se deant mecum, ambulans in uia immaculata hic mis hi ministrabat. Non habitabat in medio domus meæ qui facit superbiā, qui loquitur iniqua non direxit in conspectu oculorū meorum. In matutinis interficiebā oēs peccatores terræ, ut disperde rī ex ciuitate dñi oēs operantes iniquitatem.

Adverte quāia uerba in hoc Psalmo ex Heb. in futuro legēda sunt.

Quod legimus, Non adhæsit mihi, est finis p̄æcedentis uerbi in Heb. Preuaricane odio babui, nō adhærebit mihi, scilicet p̄æuaricās. Et sequitur aliud uersus. Cor prauū declinabit à me, malignū non cognosum. Cū hoc non edebam. Felix, Elatū oculis & uastum corde nō pati erit. Sedecim. Fe. habebit. Superbiā. Fe. fraude. Peccatores. Fel. Impios.

Christiana uita hic nobis descripta est in Christo, quæ p̄ædicat dei mi Fides & caritatis & iudicij, Euangeliū & legem, salutem et damnationē, & quod confessio. predicit sue ore confitetur intelligit corde & seruat immaculata confessione. Hoc non est hypocritarum cantici, neq; pharisæica intelligentia. At hic nota diligenter q; deo cantaturus misericordiam & iudicium & fidem incipi, quæ nos purificat sue immaculatos facit. Indicatur aut̄ fides in uerbo, intelligā. Fidelis credit omni uerbo dei sue promissionis si ueritatis. i. siue legis, siue Euangeli. Hinc est illa confessio misericordie dei & iudicij. Cōtra impius nulli uerbo credit.

Nec opus est ut uerearis in hoc Psalmo aliquid esse gloriæ humanae. Gloria in Nam scriptū est. Quā gloriatur in domino gloriatur, & hic p̄æmittit q; deo. deo cantaturus sit misericordiam & iudicij: deo enim gratias agit q; gratia accepit pietatem eligendi & impietatem damnandi et respuendi. Hoc nō est in se gloriari, sed in deo. quæ admodū et Paulus dixit, Gratia dei sūt il quod sicut et gratia dei in me uacua non sicut &c. Sed qd opus est istud monere cū etiam p̄æterea additū sit? Quando uenies ad me tunc intellige in uia immaculata, tunc cantabo & psallam tibi misericordia & iudicij, tunc perambulabo in innocentia cordis mei &c. An nō est istud opus dei non nostra p̄ædicare in nobis? Si tu deus ueneris ad me, si me illuminaueris

COMMENTARIUS POMERANI

Iuminaueris, si mihi adiuueris &c. Sine te nihil efficiam aut intelligam, Christus oem intelligentia & puritate quam habet patri adscribit, ut semper uides, uel in Euangeliio Ioannis, Id quod uera Christianorum est.

Fructus fidei. Atque hanc fides quae intelligit in via immaculata quando uenit ad eum deus, est arbor bona, unde prodeunt omnes fructus boni qui nunc sequuntur. Perambulabam, inquit, innocentia cordis mei &c. Intelligentia a deo data, id est, fides sive spes fidei primum operatur cordis puritatem, quem admodum Petrus dixit, fide purificans, corda eorum, ut iam cum effectu cordis noris reprobare malum & eligere bonum. Abiectum membra si fructibus hic descriptis tuu caput Christum non agnosces. Quandoque dem Psalmus ad totum Christi corpus pertinet fide purificans & fons tu dei illuminatus. Christianus enim non est qui gaudet super iniquitatibus Christianorum est diligere iustitiam & odire iniquitatem, & orare propter, ut destruatur corpus peccati & in nobis & in aliis, & conturbetur Satan sub pedibus nostris, pereatque totum impietatis regnum, ut regnum dei adueniat.

Perambulabo &c. Vides hic uera opera, non illum faciem adiuuendum humanarum. Opera bona sunt quae fides cordis operatur, que sunt diligere iustitiam & odire iniquitatem, in quibus comprehendatur quae est boni operis in conspectu dei, aliud hic non uides. Aut ergo: Domine

Perambulatori ubi illuminaueris me conuersabor in innocentia cordis mei eternam labo. medio domus meae, id est, in occultis ubi homines meam conuersationem uidere non possunt. Non sic hypocrite, sed quibusque in culto sunt usque.

Non proponam est dicere. Non proponam desiderio meo rem iniustam, id est, fugientem. Non ponam. omninabor, non admittam quod iniustum esse sciero. Impij autem causa iniustiam & quicquid est contra conscientiam non resercentur, modo lucrum.

Nō adhuc oleat aut fauorem hominum & honorem, quos hic se ostendit. Cor praemeditabitur. & malignum sicut uersutum, quod omnia dolis & insidijs agit & temptatione proximi, maxime uero quod in spiritualibus hypocritae & maliicio fraudem intentat uerbo dei ut homines ad se trahant & doctrinam traditionesque humanas statuat, tale, inquit, eorum nihil commercij mecum habent. Verum tales a mundo in precio habentur qui speciem & uerba attendunt non uirtutem pietatis.

Detrabentem Detrabentem in secreto, id est, ubi proximus ei detrabitur non adspicit, sequar, id est, increpabo, uitabo, non consentiam ei, non patiar. Similiter bus uero bodie non sunt iucundae collationes & conuicia, & non posse gaudere.

quidem impie cōnia, nisi fratrem tuum uenenata lingua occideris. Vt
maxime enim tibi nō credatur, tanē fratre facies suspectū, etiam optimis ui-
ris. Tam potens est hoc uenenum. Non edam, id est, non conuersaber, non
trah in conuictu meo, qui est superbo oculo, et insaturoto corde. Superbo Superbo.
oculo est, qui putat se aliquid esse, cū nihil sit, qui superbit suis operibus,
sua potentia, sua sapientia, sua iustitia. Non sum, inquit, sicut cæteri homi-
num. Contra in Psalmō alibi: Domine nō est exaltatū cor mū, neq; elati
sunt oculi mei. Insaturoto autē corde est, qui non est contentus donis dei
presentib; et tantū curat, ut habeat multa, non ut cum deo, id est, iu-
solabore habeat. Talis fraudat in negocio proximū, nulli subuenit, con-
tra conscientiam accipit pecuniam et res. Iustitia apud eū nihil est, au-
aritatem sequitur, quæ est idolorū seruitus, utcūq; speciem boni uiri præten-
da illatenet malorum. Quo numero suni uire consulti illi, qui ut maxi-
mū sciant eausam esse iniustam, tamē aliorū perdūt et pecunia et ani-
men. Antesignani uero sunt, qui hodie scientes cultū dei, quæ uocant, esse
impū, et tantum pecuniariū queſsum, quo non deus, sed uenter, ut dicit
Paulus, colitur, impie perdurant tamen, ne māmonæ gratiā perdāt. Sed
hī dicitur, cum hoc non edam, bunc non patiar, ut noris excommunicatos
est in conspectu dei, quos hic uir pius dicit se uitare, id quod interim con-
temnit, et piis potius, qui uerbum dei à deo acceptū, qui cantat deo Excom-
municati.
in p[re]cordia et iudicium, et ab omni impietate abstinent, excommunica-
ti et hereticos clamant, sed in matutino uidebunt bi omnes.

Oculi mei erant intenti ad fidèles terræ, id est, in oculis meis place-
bant illi qui fideles sunt in terra, id est, fidunt deo, et fidem seruant pro-
ximo, si sedeat uel habuerit me cū in domo mea. Tales hodie inepti iudicā-
tur ad res gerendas, quia lucra nō uidentur facturi, nisi qui fraudare no-
nūt, cū tota benedictione dei obuenire res, et uerbum dei et exempla
sanctorū Abrāhe, Iacob, Ioseph et c. doceant, sed his nō creditur. Idē ad
dūr, Ambulds in via immaculata, id est, timet deū, et nulli faciēs iniu Ambulds,
renomābūs autē bene, hic erit minister meus, cōuersabitur et ager meū, et c.
sunt iniusti et impū nō patiar in domo mea, postq; monitus resipuere
miseris, secundū Euangeliū. Hoc est quod addit: Non habitabit in medio
domus meæ, qui facit superbiā uel fraudem, qui contēnit quæ dei sunt, et
fraude aliis facere non ueretur. Et præterea, qui loquuntur iniqua, id est,
derationē, mendacū, fraude, blasphemiam, falsoam doctrinam, non diri-
giant recta incedit, non rectus crū, abominatio erit in conspectu ocu-
lorum.

COMMENTARIUS POMERANI

lorum mœrorum. Tales iam hodie regnant, quos hic ne seruos quidem seba-
biturum dicit aut passurum in sua domo. Sed iudicium quo iam iudicati
sunt, in matutino uidebitur, de quo nunc sequitur, ut compleatur canonicum
misericordiae et iustitiae dei.

In matu-
tinis.

In matutino, inquit, id est, in exortu futuri seculi, ubi incipit dies illus
eterna, quæ numquà declinabit in nocte, interficiam emnes impios, quæ
sunt in terra, ut purgem ciuitatem domini, id est, ecclesiam sanctorum, in
qua dominus habitat, ne amplius sint in ea scandalum illorum, qui operari
sunt iniquitatibus, qui nunc dicunt: Domine domine, sed nō intrabū in n-
gnum cœlorū, Matt. 7. ut diximus Psal. 5. et alibi. Tunc matutinū erit,
tunc incipient apparere opera tenebrarū, quæ hic latebat, quæ hic prope
ribus bonis sece ueditabat. Incipiet quoq; fulgere gloria electorū, quæ hic
nō videbatur. Et tā nūc diligit Christus suos, et odio prosecutur impio-
nos a se abiectos sibi relinquit, ut uides in Petro et in Iuda, Ieron. sed
hoc iudicū et illa misericordia nūc nō uidentur. In matutino autem latet
nō poterū. Tunc et cū Christo oēs electi qui pertinent ad ciuitatē dñi
demnabunt, excōmunicabunt, calcabunt sub pedibus, et in morte eti-
nam, mittent oēs impios terrae, quādo fuigebūt sic ut sol in regno pati
ipsorum, electis omnibus scadatis, et ijs qui operantur iniquitatibus, ijs
qui faciūt omnia etiā in speciem optima infideli corde, id est, quod de in-
fidit, et uerbum dei in suo opere non attendit. Vi hæc legis Matth. 7.
Vbi messis dicitur et consummatio huius seculi, quod hic matutinū.

PSALMVS CI.

Titulus. Oratio pauperis cū mœrore animi crucia-
tur, et corā dño effuderit eloquium doloris sui.
S V M M A. Vere in hoc Psalmo mœror est cruciat et afflitti pa-
uperis in conspectu dei et hominum. Si ad deū respicit, iudicium eius uide
contra se: si ad homines, totus mundus aduersatur. Similis, inquit, fatus
sum pelicano et c. Inde de Euāgelica gratia prophetat, que debet ad-
flictis conscientijs, dicens: Tu autem domine in æternū et c.
Miror uero cur nostri tales psalmos quibusdā quasi sub præcepto ly-
dos putent, quasi hæc quibus uis conueniant, aut semper.

Domine exaudi orationē meā, et clamor mo-
sus ad te ueniat. Non auertas faciem tuam a
me, in quacūque die tribulor inclina ad me

autem tuam. In quacunque die inuocauero te, uesperiter exaudi me. Quia defecerunt sicut fumus dies mei, & ossa mea sicut lignū aridū coarserunt. Percussus sum ut fœnum, & aruit cor meum, quia oblitus sum comedere panem meum. A uoce gesitus mei adhæsit os meum carni meæ.

Sicut lignum aridū coarserunt. Fe. sicut torris uel titio adusta sunt.

Qui ita prædicando urget deū, certū est eū in præsenti esse periculo.

Qui non sentiunt onus sui peccati & iudicij dei, frustra talia in os accipiunt, nisi forte ad discendum, ut scias, quo remedio opus sit, ubi tale quid iudicij dei. diuaderit, ut diximus Psal. 6. Affligitur hic pauper interior et exterior id est & peccatum corā deo, et per uitā crucis corā mūdo, sed de illo quartū primū, & defecerunt sicut fumus dies eius, id est, quod omne tē perire transiit est in uanitate, hoc est, uel manifesta impietate, uel falsa sanctitatis opinione. Et iā ossa, id est, uires animæ infirmatae sunt et aride factæ, imm̄ ambustæ sicut titio, q̄ illuc quoq; ruit in moriē, ubi surgeret nūtū ad uitā, et nō potest. Hic de sperat de iusta arescēte quoq; corde suum abscissum arescit, ut nihil gratiæ surspicit, sed oīa finit iudicij & desperationis plena. Hæc ubi uere fuerint, quis dubitat etiā redūdere in corpus, ut dies sine in mærore, ossa cōtabescant, cor mærore pereat, & tū genis tanū, & uocē gemenē ad deū porrigit, nō aut comedis, adhærent ossa tua carni tue arescenti. Quia, inquit, oblitus sum comedere panem meum, ut percunte succo corporis arida caro languescat. Panis corporis negligitur, quia suavis mæreti nō est, sicut infra: Quia cinerem, inquit, tanquā panē etc. Et panis animæ neglectus, id est, uerbū dei nō mendacium bunc deficientis animi fecit languorē. Sed adhuc felix, qui buius consuētus se queritur oblitū, quod nō faciūt uel securè peccates, uel satijsanculi. Ita uero territus iudicio dei uidet se lignū aridū & fænū exiudū, quod tamū igni seruatū ēterno. Experti ista norunt.

Similis factus sū pelicano solitudinis, factus sū sicut nycticorax in domicilio. Vigilaui et factus sum sicut passer solitarius i tecto. Tota die exprouabant mihi inimici mei, & laudantes me aduersum me iurabāt. Quia cinerem tanquā panē mans-

KK 2 ducabam.

COMMENTARIUS POMERANI

ducabam, & poculum meum cū fletu miscebam.
A facie iræ tuæ et indignationis tuæ, quia eleuās
allisisti me. Dies mei sicut umbra declinauerunt,
& ego sicut foenum arui.

In domicilio. Felix, V astationum, id est, qui habbit at in usq[ue]tis e[st]ib[us],
& ubi non habitant homines. Laudantes me. Felix, Deludentes me, &
indeas laudē significari irrisoriā. Quia cinerē &c. Fe. Quia cinerē
unā cū pane comedī, id est, sub cimericis panes (ut fiebat) edū, ut cōficiā
non absit, ut ab scissō cinere, nōn discernebam gustu panē à cinerā
sapiebat, quod edebam &c.

Sicut interius patiuntur tales, ita et exterius. Nā mīdus eos nō edat
nō potest. Vnde uelut aues quæ fugiūt aliarū conspectū, & quæ desprede
sunt, & uelut aues solitariae, fugiūt hominū carnalium consortia, quæ ip
pro brio eis sunt, & irridentur ab eis tota die, id est, iugiter. Tu solus sa
pere uis, tu solus omnia contemnis etc. quæ alibi diximus. Et laudes,
inquit, me, et sales suos in me iactantes concurati erat aduersum me, nūq[ue]
sibi concordes, tamen ad me persequendum concordes, non alia causa, qu
q[uod] uidebant me uoluptates suas abominari, q[uod] uidebant me à deo recessisse.
Hoc enim est quod dicitur: Quia cinerē &c. id est, quia eiā misericor
ditate cibis amarus & insuauis mibi fuit propter præscriptam et terminal
tui iudicij, quia eleuasti me uelut uas luteū, ut fortius decipiendo ad p[ro]p[ter] me
frangeres. Itaq[ue] non tam me affligit, quod illi foris mibi faciūt, quia
q[uod] tuo iudicio mibi talia fiunt, qui uideris partem aduersam contra me
uare, non tam illos quām te timeo aduersarium. Et ut semel omnia diu
Dies mei sicut umbra abiērūt, supra, sicut fumus, & ego sicut fum
arui, quod ut non absindatur, tamen suo tempore perit &c.

Tu autem domine in æternū permanebis, & m
moriale tui in generationem et generationem. Tu
exurgēs misereberis Sion, quia tempus miserere
di eius, quia uenit tempus. Quoniam placuerunt
seruis tuis lapides eius, & puluerem eius misera
buntur. Et timebunt gētes nomen domini, & om
nes reges terræ gloriam tuā. Quia ædificabit dor
minus Sion, & uidebitur in gloria sua. Relpexit
in oratio

in orationem humiliū, & nō despexit precē eorū.
 Scribatur hoc in generationē alterā, & populus
 qui creatur laudabit dominum. Quia respexit ex
 excuso sancto suo, dominus de cœlo i terrā aspe-
 xit. Ut audiret gemitus compeditorū, ut solueret
 filios interemitorū. Ut annūciant in Sion nomē
 domini, & laudē eius i Hierusalē. Dū cōgregātur
 populi simul, & reges, ut seruant domino.

Humiliū, id est, deiectorum. Felix, Solitarij, id est, derelicti. Alter-
 ran. Fe. Novissimam. Filios interemitorum. Fe. Filios mortis, id est, mor-
 taliudicatos. Reges. Fe. Regna.

Cui reuelatur lex, ira et iudiciū dei, tantū abest, ut hec ej proficit, ut am-
 plius desperet, & omnino pereat, si Euangelium, id est, promissio gratiae lex.
 Reuelatio
 aquoq; nō reuelatur. Alij enim præcipites ruunt in morte, ut Iudas, alijs
 peribit suis & iustitijs humanis & monasterijs se iuvare cōtendunt,
 sed frustra. Nē tremor Cain manebit apd eos, aut quadā pharisaiica secu-
 nitate occultiore blasphemia percunt. Si aut̄ ista angustia fidelē animū, sed
 ad tempus quasi à deo derelictū apprebenderit, uel eū quē ita diuina bo-
 nitas ad fidem tradere cupit, hūc cogit sūtire gratiā quā maxime, et inuo-
 care deum, ut velociter exaudiat, rogare ut quā primū suū mittat liberato Chriſtus
 m. Id quod per hunc Psalmum olim regabant san̄ti uarie adflitti, qui rogatur
 suā peccata, impietatem mundi, captiuitatem populi uidebant. Vnde iam multi in
 illi puer, qui Psalmū orat de dei patris misericordia confisus ait. Psalm. 6

Ego quidem perī, sed tu dominus in æternū permanebis, & memo-
 riam eterna est, non enim possumus tui obliuisci, qui per oēs tuas crea-
 turas tecū uigil nos tristis oculis ultro ingeris, qui præterea ī omnibus scri le dei.
 Memoria,
 tristis et bistorijs tibi fidentiū tuæ misericordiæ nos admones, ut triplex
 babemus memoriale tuæ in nos bonitatis, creaturas, uerba tuæ promis-
 simis, & exempla sanctorum, de quibus scriptura sacra nobis testatur,
 & præterea quartum, beneficia quæ nobis singulis per omnem uitam
 tribuisti, ut memoria tui nominis tuæq; in nos bonitatis perire nunquā
 possit, nisi i illis, qui ista execēcati uidere nō possunt. Vide supra Psal. 91.
 de operibus dī, in quibus ipse agnoscitur, sed non ab insipiente & ful-
 lo. Sed quo loco tandem aut numero babebimus illud summum dei memo-
 rie Christum Iesum dominum nostrum, per cuius stulticiam prædica-

COMMENTARIUS POMERANI

tionis placuit patrino nostro saluos facere credentes. 1. Corin. 3.

Tempus miserendi. Quia ergo ubi nos nostrāq; omnia percunt, & nihil manet potest, qd te seruetur in manu tua, tu autē permanes iugiter & in eternū, ut desinis nos tui admonere. Exurgēs qui hactenus uisus es dissimilare, serire Sion, id est, populi tui, quia iam est tempus miserendi, quando schismata revelata lege & iudicio tuo nostra ex nobis agnoscimus damnationem, in morte & inferno nos esse uidemus, hoc uocatur tempus oportuum, psal. 31. Quid hypocrita clamant tota dic: Miserere mei deus, qui in aspectu dei nihil adfliguntur?

Lapides Miserere. Quoniam lapides Sion, id est, nos homines unde confundit et puluis est Sion, siue ecclesia tua, placuerūt seruis tuis, id est, angelio, prophetis, sanctis & electis tuis. Hoc est, predicatoris uerbi tui, & oī pī ha optat, etiā angeli celorum, secundū illud: Gaudium est angelis dei super in peccatore paenitentiam agentem. Vnde additur: & puluere eius infunditur, id est, omnes miseratione conouebuntur super puluere, contritum & usqueflam Sion, cuius lapides principes & doctores & pastores uero tuo abiecti sunt, & puluis reliqui populi conculeatur à gentibus, ab impis principibus, mendacibus doctoribus, & lupis qui se personam persona uenditane. Hie uersus consonat illi quod alibi dicitur: Qui timet uidebunt me & lætabutur, qd in afflictione nō desperari, sed in uictoria

Oratur p tuum super sperauī. Atq; uel binc uide, qd qui cœpit orare: Domine populo si audi orationē meā & c. nō sua solū angustia & iudicia premibunt, sed mul iudi - etiam communī omnium. Quis enim olim piorum non terribus dei dicens, qd suū populū tam sepe excusatū in tam miserando abire in perditō. rest quos ut reliqua taceam, indicat liber Iudicium & Regnū. Quis vero rendum iudicabat, qd regnū totum Israēl, id est, decē tribus post-nata Salomonis nunq; cessauit ab idolatria? Vt itam qui hodie disputationem conueniat dei misericordiae, qd tā diu id inuenitur mundus erexit, impidi potius ad iudicia dei cum Hieremia lamentari possemus, nullitate de dei iudicijs incōprehēsis, in cuius cōspectu mille anni sunt tam dies besterna, quae prateriū. Quapropter si unquam oratum est ad missō Christo, & spiritu eius misereatur Sion, iam orandum est quia xime, est enim iam tempus miserendi, quando mundo sua rōsum reditur iniquitas, & offertur Euangeliū gloriæ magni dei.

Vides gen Hoc exurgere dei, de quo hic agitur, nihil aliud est, quam de umbrā tuum. per suum Christum, alioqui cur de fide gentium sequentia dicitur? Tu, inquit,

legit. Timetum, id est, uenerabutur et sanctificabut nomen domini, uel nomen tuu domine, et omnes reges terrae (Psal. 71.) gloriam tuam, de qua Esa. 40. Et ruelabitur gloria domini, et uidebit omnis caro saluta re di nostri, que autem sit haec gloria, saepe supra dictu est, uel Psal. 18. Quare timebant et ceteri? Quia, inquit, uidebunt te edificasse Sion, quae co calabatur, que ex se non perire non potuit, et uideberis in gloria tua, id est, si de cognoscetis esse, qui per Christum tuu gratis deleas peccata, unde glorietur in genibus, ut gloria omnis sapientiae, et iustitiae habitanter eadet. Ita timebatur et ceteri, quia respexit in oratione adfuctor, nihil enim peccata moratus. Quis enim ex genibus, id est, publicanis, peccatoribus et meretricibus ad te auderet accedere, et non potius scelerum fugere iubat, nisi ista gratia de te praedicaretur, qd non spernis preces pauperum etc.

Iam vero haec magna gratia scribatur, ut memoriale tui sit, ut legat generatio etiam mudi nouissima, et populus dei non solu qui nunc uinit populus Israelliticus, sed etiam qui creatur, id est, nouis a deo populus Israel sit, et semen Abrahae non ex carne et sanguine, sed ex deo natum quod potens est deus suscitare ex lapidibus, id est, gentibus et peccatoribus, de quo Esa. ca. 43. Omnum, inquit, qui inuocat nomem meum, in gloriæ meæ crescam eu, formata eu et feci eum. Hic, inquam, populus, qui creauit laudabit dominum, idco quod assumpta in suo Christo carne respexit albumiles sine adfuctos ex celo, ex excelso sine templo et sanctuario suscepit etc. Laudatio sua, ut audiret gemitus cōpeditorum, qui gemere potuerunt soluere se nullis uiribus potuerunt (ut meram gratiam hic uideas) et ut soluerit filios occisionis, id est, destinatos morti, uel filios interemptorum id est, residuos, postquam alij perierant, qui patres erant. Sic et olim prebis populis in Aegypto dixit deus: Vidēs uidi afflictionem populi mei qui in Aegypto, et descendit liberare eum.

Ad hoc uero tantum audiret et solueret, ut poslea grati laudarent, Vt annu-
predicarent, et sanctificarent nomen domini in ciuitate sancta, id est, ciant,
in ecclesia sanctorum, quemadmodum alibi dicit: Confitebor tibi domine in
toto corde meo in consilio iustorum et congregacione, id est, ut hic dicatur
ubi conuenirent et populi et regna simul ad seruendū domino. Atque
hec est prædicatio Euangeli gloriae dei in ecclesia magna, quod non po-
test uere prædicari, nisi ab ihs qui uere senserit beneficium liberationis per
Christum, qui confitentur quod sequitur ex Heb. Oppresit dominus in
la uirtutem meam et ceteri, quemadmodum dicemus.

Scribatur
hoc Octo-

Quia pro

spexit etc.

Vt annu-
ciant,

COMMENTARIUS POMERANI

Respondebit eis uia uirtutis suæ, paucitatē dierū meorū nūcia mihi. Ne reuoces me in dimidio dierū meorū, in generatione generationū anni tui. Initio tu dñe terrā fundasti, & opa manuū tuarū sūt cœli. Ipsi peribūt, tu aut̄ pmanebis, & oēs sicut uestimentū ueterascēt. Et sicut amictū mutabis eos, & mutabūtur, tu aut̄ idem ipse es, & anni tui non deficient. Filii seruorū tuorū habitabūt, & semen eorum in seculum dirigetur.

Felix, Semen eorum in conspectu tuo dirigetur.

Respondit ei, id est, dominus reddidit ei, hoc est, Sioni quod peccati, Respondit, inquam, ei, uel reddidit ei in uia uirtutis suæ, id est, secundum potentiam suā, qua puniit peccata. Paucitatem dierū meorū ō deus misericordiā, id est, da mentem, ut sciam uitæ meæ breuitatem, Psal. 38. Ita cùm utcūq; quod legimus, interpretari licet propter Hebræū, ex quo sic legitur, interprete Felice.

Afflxit uel humiliavit in itinere uirtutē meā, abbreviavit dies mei.

Dicam, Deus meus ne perimas me in dimidio dierum meorum in generatione anni tui.

Afflxit, inquit, uel opprescit dominus in via, qua ambulo in barbara uita, uirtutem meam, id est, omne robur meū abfluit, ut non habem, in quo confidam, uarie territus & adflictus. Abbreviavit uitem meam, id quod supra dixit: Dies mei sicut umbra declinaverunt. Et quia ibi tribuit deo facienti, significatur, q; iusto dei iudicio, etiamsi nobis occidit, in mala cadimus: Nihil enim habemus, in quo nos uisitescimus. Qui uero breuiaſti dies meos, ne perimas me in dimidio dierū meorum, il q; quando adhuc per errorē puto me diu uicturū, dona bane gratiam, si jam breuitatem uitæ meæ, ut diximus Psal. 38.

In generaſione etc. Breuis uitæ ego sum & ego perij, ut supra, sed tu deus in quo effiliſt mea, in æternū pmanes, etiam percute mūdo & caris, quos tu emis, Alia enim erit terra, & alij cœli, mutatione ueruſatis in nomine, quē admodū apud hoīes ueteres uerſes nouis mutatur. Hæc aut̄ ad diuinum dicuntur, q; assumpta carne responxit in terrā, de excelso sancto suo, uiseret filios mortis, ut i præcedentibus uides, hoc est ad Christū, p; genitudo suat uniuersa, Job. 1. & c. quemadmodū uides hinc cœlo, in quib;.

*In psal. ad Heb. ca. 1. Ad quem nunc quoq; dicitur: Filij seruorū tuorū, id Citaro
et prophetarū, apostolorū, & doctorū verbi tua discipuli, & ceterorum epist. ad
tutorū tuorū filij, quos singuli in domibus suis erudiant lege dei, quem- Heb. 1.
admodum præcipitur pijs patribus, Deut. 6. Hi, inquam, habitabūt co-
rīe celis ē regno tuo impijs, & semen eorū, id est, qui eorū doctrinā
sextūficiant, rectū erit & iustum coram te in æternū. Hi sunt filij ee-
dje. Esa. 49. & filij Christi crucifixi. Esa. 53.*

PSALMVS CII.

Titulus David.

SUMMA. Hec est lēta gratiarum aūto de omnibus beneficijs nobis
deo per Christum collatis, qui sedēs in celis, regnat ubiq; cui angeli
& omnes creaturæ scrūunt, obediunt, & gratias agunt.

Benedic aia mea domino, & omnia quæ intra
me sūt nomini sancto eius. Benedic aia mea
dño, & noli obliuisci oēs retributiones eius
Qui propiciatur oibus iniquitatibus tuis, qui sa-
nat omnes languores tuos. Qui redimit ex interi-
tu uitā tuā, qui coronat in misericordia & misera-
tionibus. Qui replet in bonis desiderium tuū, res-
 nouabitur ut aquilæ iuuentus tua.

Desideriū tuū. Fe. Os tuū. ut supra Psal. 80. Dilata os tuum ex im-
plebo illud. Conuenit tamen cū nostro, quemadmodū & alibi legis: Os
meum aperi ex attraxi spiritū, quia mandata tua desiderabam.

Qui tentatione & legis revelatione non est expertus dei beneficia,
non dei laudem non nouit, id est, qui nūquā sensit onus sui peccati et iu-
dicij dei, ut supra diximus: Expertus uero didicit nihil esse in se de quo
gloriet nisi beneficia dei. Vnde ait: Benedic anima mea, id est, tota uita
mea ex quacquid sum, domino, cuius omnia sunt, & quacquid in me est
glorifici uomen sanctū eius. Qui sic dicit, mortificatū se sentit & abne-
get sanctissimum deo, abiicit quicquid est uirū, sapiētiae et iustitiae et p̄ae-
sumptio[n]is humanae, et solorū recordatur dei beneficiorū, quæ sunt, q; Beneficia
dei gratis ppicius fit oibus peccatis nostris, q; sanat q; cquid adhuc re-
dei. filii peccati est in carne nostra, quicquid amoris rerū et timoris uani, q;
ut seruat à morte uires in medijs hostibus, itē et in media morte & in
fatu, q; coronat et regnare nos facit sup peccatiū et morte et Satana &

Sanctifica
re nomen
domini.

COMMENTARIUS POMERANI

quid est potentiae, sapientiae, & iustitiae mundanae, non certe in motis & operibus nostris sed in misericordia sua & miserationibus, quod non solū beneficia præstat, sed etiā cōdolet nostris necessitatibus, q̄nd replet bonis quæcūq; desideramus et in corpore, et in sp̄n, q̄tū ubi oīa desperata uidentur, & quasi nouissima senectute spectante in mortali-
bil uidetur nisi mors & desperatio, subito adegit & consolatiōe si sp̄s
nos iuuene, cere facit & esse uegetos, quemadmodū aquila redire ad uer-
tutē dicitur. Ferū enim cū senuerit grauari pennas & oculorū obvulsi-
acē, atq; inuenient fonte erigere pennas, colligere in se colores, atq; iten-
dire uisum, & trina immersione iuenturē. Alij aliter. Vtq; si uita
hoc loco certum est aquilas senescentes in iuentutem redire.

Aquila.

Faciēs misericordias dñs & iudiciū iniuriā patē-
tibus. Notas fecit uias suas Moysi, filiis Israel uo-
lūtates suas. Misericordia & misericors dñs, lōgani
mis & multū misericors. Nō in ppetuū irascetur,
neq; in æternū cōminabitur. Nō secūdū iniqui-
ties nostras fecit nobis, neq; secūdum peccata no-
stra retribuit nobis. Quoniā secūdū altitudinē ca-
li a terra corroborauit dñs misericordiā suā sup-
timētes se. Quātū distat oriēs ab occidēte elonga-
uit a nobis iniquitates nostras. Quēadmodū mi-
seretur pater filiorū misertus est dñs timētiū se,
quoniā ipse cognouit figmētū nostrū. Recorda-
tus est q̄ puluis sumus, hō sicut fœnū, dies eius
tāq; flos agri sic effloredit. Quoniā spūs p̄trāsbit
in eo & nō subsistet, & nō cognoscet amplius lo-
cū suum. Misericordia autē domini ab æterno &
usque in æternū sup timentes ipsum. Et iustitiae
us sup filios filiorū custodiētes testamētū eius.
Et memores mandatorum eius ad faciendum ea.

Felix. Faciens iusticias dominus & iudicia &c. Et non cognoscet
plius locum suum. Fe. Et non cognoscet cum amplius locus eius, illa
obligationi facile tradetur.

Sed

Sed ait caro, Quæ beneficia numerab dei, cū uidcā pios omnibus expo. Etia in crux fuit esse malis & in mera uiuere cruce? Respondet. Ita uerū est corā ce pater nōdo quē admodū Christus dixit, In mundo pressurā, in me pacē habebi diligit filii, sed non uides quid consolationis sentiat corda nostra de remisso peccātū.
 to, de presentia benigni patris dei in omni tribulatiōe, Is enim permittit qui denos tribulari, imo ipse tribulatiōis auctor est corripiens nos, ut pater filii, quē enim diligit, corripit, sed ita nos uult glorificare & in aduersarios iudicium exercere pro nobis iniuriam & calumniam patiētibus. Qui ut omnino in tentationis certamine fortes flaremus in fidē, reuelauit per Moysen & prophetas filijs Israēl omnia beneplacita sua, ut ex uerbo ipsius omnino certi essemus de bona erga uos uoluntate. Tunc contemnendaē arma & remedia putaueris? Non fecit taliter omni nationi et iudicis sua nō manifestauit eis. Quā gratiā ergo nos referemus deo qui omnime diebus istis locutus est nobis in filio? Is, ut omnino affectū paternū agnoscas, miseretur et cōdolet nostris peccatis, infringimatis, miserijs & afflictionibus, & longanimitate est non statim abiiciens si quid pecauerimus, si minus fortes in persecutiōe fuerimus, si etiam lapsi fuerimus, longanimitate quoq; aduersarijs, quos non statim uidetur peccare, sed expellere ad paenitentiā &c. Esto crucē nostrā ad tempus uideas, sed is non semper irasceretur nobis, pater est, nō hostis. Id quod non solū fide sed Non secū-
 tia experientia scimus fidē: nā quomodo porr̄a desereret, qui nos in peccātū dum eis.
 tis nostris & impietate totius uitæ nostræ inueniens non abiecit ut dignum fuisset, sed iustificauit, suscepit & filios dei fecit? Hoc fecit nobis adhuc impīj (Roma. 5.) statuens magnam misericordiā sup nos quemadmodū cælum altū est super terram, abiiciens iniquitates nostras longe a nobis ut redire non possint ad nosfiri damnationē, nō magis quā oriens occidentē appropinquare. Breuiiter, Ita misertus est timenū se, quē admodum pater miseretur filiorū uel dolore animi uel necessitate corporis laborantium, quoniam ipse nouit nos non esse angelos, sed fragiles homines qui sua manuē luto nos formauit, & tales quā ex nobis subsistere non possumus, nisi ipse & uitam & spiritum, manu qua fixxit nos, teneret ac duceret. Sed uide istam fragilitatem & uanitatem humanam, quæ nibil habet unde glorietur coram deo, quanta gloria deus sublimarit, ut ex se nō, in deo multum sit & glorioſa, modo eum timeat ut filius patrē, semper emideret misericordiam sempiternam & iustitiam suam, ut ius sui & filii dei cum omnibus posteris suis qui seruant pactum eius,

& memo

COMMENTARIUS POMERANI

Co memores sunt.i.in corde habent per fidē uerbi mandata eius, ut faciant quicquid placuerit deo. I nunc impia caro & exprobra nobis crudelitatem nostrā, fragilitatem, lapsum etc. Nihil est ut in nos responsum, gratia nostra & gloria in deo est per Iesum Christum, Amen.

Exigit sp̄i
ritus.

Quoniam sp̄us &c. Si floris similitudinē nō respicit, sic exponas licet spiritus pertransibit in illo hōe et nō subsistet, uel, & non est scilicet homo, hoc est, Ascendēte spiritu mortuus est et nūbil est, et de loco in quo hic fuit nūbil amplius nouit, locum terrenū corpus terrenū non agnoscat, sed male totum interibit, uel ex Hcb. Non cognoscet cū amplius locis ruit. Sic et alibi, Exibit spiritus eius, scilicet filij hominis, & reueretur, scilicet filius hōis postq; sp̄us exierit in terram suā, ut in puluerē & in nūlū redigatur, secundū sententiā dei, Puluis es & in puluerē reuertens. Longe ergo absunt hæ sententiae ab hoc ut spiritus hōis intereat quemadmodū iumentorū, nūlī uitam animalē per spiritū intelligere uelles, sed nō est opus in re atq; oratione manifesta hæc querere diuerticula, nam si homo post corporis mortē non uiuat, quomodo uerū erit quod adiutor, Misericordia autem domini ab æterno uij; in æternū &c. Matthæi. 10. Animam non possunt occidere &c.

Verum aptius huc uersum de similitudine floris interpretaberis, licet sententia eidem maneat sic, Sp̄us, id est, uentus pertransibit in illo flore uel sufflabit in illū & nō permanebit in loco suo, quā ante florebat pñf quā Salomon in suo regno, sicut Christus dicit, Matth. 6. Quæ sententia est & Esaiæ. 40. Omnis ex eo fænum & omnis gloria eius quæsiles agri. Exiccatum est fænum & cecidit flos, quia spiritus domini sufflet in illud. Sicut à facie uenti flos non subsistit, ita neq; subsistit caro & fæs spiritus domini quando reuelatur iudicium dei &c. Solum autem uerbum domini manet in æternū, quem id modū addidit Esaias, & sic dicitur, Misericordia autem domini ab æterno &c.

Dñs in cœlo parauit sedem suā, & regnum eius oībus dominatur. Benedicite domino oīs angeli eius, potētes uirtute, faciētes uerbum eius ad audiendam uocem sermonum eius. Benedicite domino omnes uirtutes eius, ministri eius qui faciatis uolūtatem eius. Benedicite domino oīa opera eius in omni loco dominationis eius. Benedic anima

anima mea domino.

Parauit Felix, Stabiliuit. Virtutes. Felix, Exercitus.

Ista est consolatio imo et gloria nostra, q[ua] scimus dominum in caelo regnare, et regnum eius esse super omnes et pios et impios, illos ut iustificet et glorietur, hos ut exerceat et comednet. Velint nolint impij dominus regnabit. Benedicite ergo domino quotquot estis in regno eius, angeli et celorum et nuncius Euangelij pacis, qui potentes estis uirtute diuini spiritus, qui facitis que ipse uult, ut obediatis uoci uerborum eius, quibus uenerandu[m] est quemcumque dei uerbum. Benedicite domino imperatori et duci estis exercitus eius: nam quicquid roboris habebitis ex ipso est, uos ministri eius qui facitis spiritum fratrum quicquid placitum est in oculis eius. Benedic dominu[m] creatori omnes creature eius, et quicquid fecit creando et redimendo et saluando: ipse enim omnia facit, ut cumque indigentur hypocritae. In omni loco ubi ipse deminatur in caelo, in terra, in mari et in omnibus abyssis, non iam Hierosolymis aut in monte aut in tenebris manufactis. Imprimis o anima mea beatifica dei multipliciter experta benedic et creatori et patri et salvatori.

PSALMVS CIII.

Titulus nullus in Hebr.

SUMMA. Quod Psal. 91, dixit, Lætificasti me domine in factura tua et in operibus manuum tuarum exultabo, quia magnificata sunt opera tua domini, nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ. Hie latius explicat, benedicens et cantans domino de admirabili rerum omnium et conditio[n]e et prouidentia in caelo, terra et mari. Indignos uero uita iudicat qui hanc fidem prouidentiae dei non habent, dicens, Deficiant peccatores a terra et impii ita ut non sint. Benedic anima mea domino.

Benedic anima mea domino, domine deus meus magnificatus es uchemeter. Confessione et decoro induisti, amictus lumine sicut uestimento. Extensus celum sicut pellem, qui tetigit aquis superiora eius. Qui ponit nubes ascensum suum, qui ambulat super pennas uentorum. Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem.

Polem. Fe. Cortinam, Tectorum intelligo. Ascensum Fel. Curru, Psal.

Et ascendit super Cherub et uolauit, uolauit super pennas uentorum.

Cum hinc solam creaturam afficeret uidetur propheta, miru[m] quæ extra

omnem

COMMENTARIUS POMERANI

omnē creaturā in ipsum creatorē feratur, ut hic uidere licet, quod Ra.
Fides crea scribitur, In usi dilia dei, nempe aeterna eius potentia ac diuinitas cōspic
tiōis et pia tur a creatura mundi, dū cōsiderantur in ijs quae frunt i. operibus. Neg
dētiae dei est potentior locus sacræ historiæ, qui nos contineat ad fidem dei in
patris. oībus etiā aduersis q̄ hic locus, quo credimus ut condite esse ita et disponi
oīa manu et pudentia dei. Cogitamus enim et scimus sic deū uelle, sic deū
placere, quēadmodū credidit Abrabā immolatus filiū. Et egregiū exem
plū ex Ioseph detrusus in carcere, nō excusat se nō admis̄e stuprū, sed si
let excusationē ut maxime neget pseudubio factū, sc̄ies et se et suā effici
manu dei, in cuius manu sunt oīa, è cuius manu nemo rapere potest, in
cuius manu nō potest perire qui ipsi fudit, ex cuius manu oīa accipimus.

Ad hanc fidem egregie et cum increpatiōe quoq; iniuitat sp̄us dei, Esa.
51. dicens. Ego, ego ipse eonſolabor uos. Quis es tu ut timeas ab hoīe mor
tali et à filio hoīis, qui quasi foemū ita arescit, et oblitus es domini fido
ris tui qui te tendit cœlos et fundauit terrā, et formidasti iugiter tota da
a facie furorius eius qui te tribulabat et parauerat ad perdendum?

Hic ne peccata quidē mea me damnare possunt, si respicens credo
me adhuc dei esse creaturā, nō angelū sed hoīem peccatorē, adhuc esse in
manu dei quae saluare et posſit et uelit, id quod manifeſte dicitur Pſal. 99.
ſi quis recte intueatur. Scitote, inquit, q̄ dominus ipse est d̄ns, ipse feci
nos et nō ipsi nos. Et ne quis excusat aut terreatur ab haec dei laude pro
pter peccata, additur, Suavis est d̄ns, in aeternā misericordia eius et uig
in generationē et generationē ueritas eius. Non perit misericordia et
ueritas eius, quia uos p̄ peccata periſſis, sed adhuc in aeternū saluare ac.

Hæc fides non est in impijs, nō est in oībus hypocritis, qui uana liet
opinioē uel sentiat uel dicant deū esse creatorē cœli et terræ, fide tan̄ nō
sentiunt, quia suis ſtudijs, suis pudentijs, suis oīibus nituntur, deoſe p̄mit
tere nō possunt. Sentimus et omnes hac infidelitatē in nobis, et hac illa
babere nō licet nisi dono dei. Eſt enī arbitrij nostri resignatio, abnegatio
noſtri ſue mortificatio noſtræ uolūtatis, Heb. 11. Fide credimus perfida
fuisse ſecula uerbo dei, ut ex ijs quae nō apparebāt ea quae uidetur facta.
Vnde Pſal. 91. Vir insipiens nō cognoscet et flultus non intelliget hec.

Cœleſtū Igitur glorioſius in ſe ab aeterno d̄ns quā nulla egret creatura, conſiſſio
creatio. nem ſue laudē et decorē induit. i. ſuā gloriā, quae ſua bonitas eſt, magni
tudo in creaturis offendit, primum circumdatuſ lumine quod primum er
uit, Gen. 1. quā in ſe luce habitat inacceſſibilem. 1. Timot. 1. Tunc exten
dela

éoles in tenuorū quemadmodū uidemus, tegēs illos superius aquis, quae quales sīt ignoramus. Hic agit nubes ut currū et mirabilia in aère ex ventis operatur (Psal. 17.) Angelos suos facit inuisibiles, non carnis et sanguinis participes creaturas, hoc est, facit eos spūs, et eosdem flammarum ignis i. igne naturæ sive spūalis. Qui ex in igne saepe leguntur appa ruisse ad uides in translatioē Heliæ. 4. Reg. 2. et quando Helisæus dixit ad seruum plures sunt nobiscū quā cum illis 4. Reg. 6. Angelus quoq; in psona dei in igne rubi apparuit Moysi, ut dicit Stephanus, Act. 7. et ibi dicit p angelos datā esse legē, ubi ut histioria habet ignis horrendus uidebatur a monte usq; ad cælum. Præterea facit angelos et ministros suos igne urentem sua flammam ignis quando per eos uindictam in igne exercet in celis, ut quando incendit Sodoma, quando cōburit quinquagenarii, Heliæ imprecatioē et c. Verū hic de ortu et creatione angelorū dicere videntur, cū ait, Qui facit angelos suos esse spiritus et c. Nec placet qd quidē virtutē orationē, sive interpretat̄, Qui facit suos fr̄us esse angelos, id est, qui semper spiritus sunt ex natura, non semper angeli, id est, nuncij sunt, nisi quando eos deus angelos facit, id est, quoddo mutat. Nam cur etiā in nō uertis quod sequitur, Et ministros suos ignem urentem?

Angelos in principio creaturarū creatos, ut hic indicatur, ostendit quo Angelii. gloriom̄ Iob, cap. 40. de diabolo, dicens, ipse est principium uarū dei. Et creatos non ante creatā sed ante fundatam terram, Ibidē cap. 38. Quis denū lapis angularem terræ, cū me laudarent simul astra matutina et viderent omnes filij dei? Ministros autem dei dici ostendit Daniel cap. 7. Milia, inquit, milium ministrabant ei, et decies milies centena milia obfiscabant ei. Quod uero Christo ministrant et in ministeriū mitant ecclesia Psalmo 60. Sequitur iam de terra.

Qui fundauit terrā sup stabilitatē suā, nō inclinabit in seculum seculi. Abyssus sicut uestimentum amictus eius, sup montes stabunt aquæ. Ab increpatiōe tua fugient, a uoce tonitrui tui formidabūt. Ascendunt montes & descendunt campi, in locum quem fundasti eis. Terminum posuisti quem non transgredientur, neque reuertentur operire terrā. Qui emittit fontes in cōuallibus, per mediū mōstū pertransibunt aquæ. Potabunt omnes bestiæ

COMMENTARIUS POMERANI

agri, expectabūt onagri siti suā. Sup ea uolucres
cœli habitabūt, ex medio petrarū dabunt uocem.
Qui rigat montes ex superioribus suis a fructu
operū tuorū satiabitur terra. Qui producit foēnū
iumentis, & herbam seruituti hoīm. Ut educat pa-
nem ex terra, & uinū lātificat cor hominis. Ut ex
hilaret faciē in oleo, & panis cor hoīs confirmat.
Saturabuntur lingna cāpi, cedri Libani quas plā-
tasti, illic passeris nidificabunt. Erodii domus
dux est eorū, mótes excelsi ceruis, petra refugiū
erinaciis. Fecit lunam in tēpora, sol cognouit oo-
casū suū: Posuisti tenebras & facta est nox, iplā
pertransibūt oēs bestiæ syluæ. Catuli leonū rugi-
unt, ut rapiant & querant a deo escam sibi. Ortus
est sol & congregati sunt, & in cubilia sua colloca-
būt. Exibit homo ad opus suū, & ad operatio-
nem suam usq; ad uesperā. Quā magnifica tā sent
opera tua domine, omnia in sapientia fecisti, im-
pleta est terra possessione tua.

Ex Græcis nunc legitur, Creatione tua uel creature tua, sed min-
liter mutatione hoc esse factum ab ijs, quibus hoc melius cōvenire p-
er, quis non uidet?

Abyssus sicut uestimentum amictus eius. i. terræ in Græcis nunc
gitur ēvtoō pro ēvtnō. Felix, Abyssō uelut uestimento operū cana-
terrā. Significat terram mari circūdatam undiq;, & tanū nudum
bere caput. i. superficiē, quem admodū Gen. 1. Congregentur aque, que
sub celo sunt in locū unū, & appearat arida. Expectabunt. Fe. Ex-
guēt. Ferunt onagros sitiis esse patientes, et raro accedere ad aquas. Su-
per eai. super bestias et onagros. Fe. Iuxta illos. i. onagros. Petrū iac-
foramib; petrarū uel rupi. Fe. Frondiū. Campi. Fel. Domini. Enī
domus dux est eorū. i. domus ardeæ est auū princeps. Verū sic est i Ho.
interpretē Felice, Ciconiæ abietes domus eius. q. d. Abietes sunt domus
ciconiæ, id est ciconia in abietibus nidificat. Eius abūdāt per bōnū
Ceruis. Felix, Damis.

Videmus primū, quid quædā eratōes uelint. Terrā fundatā sup̄ fia
lūatē suā diximus psal. 23. Nō inclinabitur etc. i. immota permanebit un-
tū terbi, qua fundata est, ut cūq; quādoq; noua futura sit, ubi electi fuerit
et ea impīj, et alibi diximus. Abyssus etc. supra dictū quid sit. Sup̄ mōtes
flabū aquæ, de aquis pluuiialibus in nubib⁹ pēdentibus intelligūt, un-
de diuinū certe miraculo expectat terra irrigari, quæ admodū infra: Qui
lens rigat mōtes ex superioribus suis. Ab increpatiōe et c. Significat in
act̄ deum sua prodere miracula, coruscatione et tonitruis, unde boies et
animāta trepidat in terris, et fugiat in domos et latibula, id quod profe-
tio lucinū miraculū est, nisi nostri philosophi saperent insipiēter plus
quam oportet. Ascendunt mōtes et c. id est, hic altiore, illuc humiliorem
sit terrā, omnia uero in usum cōmodum. Terminum et c. id est, singu-
lis rebus suos terminos constituit, ut montes humiliora loca nō obruant,
ut apud r̄sus omnem terram occupent, ut dicitur Iob. 38. Per medium
mūtū id est, in conuallibus. Qui rigat et c. id est, montes et terra fæ-
cundantur ex pluia cælitus missa, et ex fructu operū dei, qui pluit, ea
lue, sicut fuit, temperat terram frigore et aestate, reliquisq; uicissitudi-
nibus, si quoq; fructus op̄rum humanorū in prœuentu terræ nibil esset.
Sunt abuntur ligna cāpi, scilicet pluua et frūtu multipli. Illuc, id est,
in horribus aues nidificabunt. Montes et c. id est, singulie parauit, quo
cōfingunt, ubi qd aduersi senserint. Atq; hic quoq; artificiū mirabilis dei
naturæ licet, dū alia sunt in publico tutæ, ut cervi fugientes canes, alia in
caenæ terræ et petrarum, ut erinaci. Fecit lunam in tempora et
signa et c. Gen. 1. Et sol cognovit occasum suum, Gen. 1. hoc est, ab ce-
lesti die venit nox. Et in nocte quædā animantia querunt uitium, ut leo-
xi, qui in die latitanti, ut homo operetur in agro et c.

Postquam de cælestibus, hic iam de terrenis dicit: Terrā deus miro ar-
tificiū fluidas aquas fecit stabiliē, super quā ē cælis et pluit et tonat, um crea-
turæ sumit se aſſiduā esse et cōſiderat dominū, dū et beneficio afficit, et tonitruo tio.
Mōtes suo loco et c. ualles suo disposuit, ne illi bas obruant, cū et le-
gi posuit equis, ne egressæ terræ uaflet. Iam uero quia terrā stabilitā-
tē, dispositiuit ab aquis dixerat, proculdubio intelligens non solū terrā,
sol et deo que in ea sunt, mirabiliter quoq; à deo omnibus in terra crea-
tura primum esse declarat, dicēs animatib⁹ loco quibus libet apto datū
timor, beatitudine, et oīa necessaria. Hominī præterea nō solū necessa-
ritati incedat, et que ad uoluptatē pertinet, ut uinū et oleū. Quoniam et
Ll cōmo-

COMMENTARIUS POMERANI.

commodissime omnibus sua esse distincta tempora & noctis & die, et nihil aliud uidere liceat, quam immensam dei & bonitatem et sapientiam.

Doctri- Hie uidere licet omnem creaturam dei esse bonam, si secundum ordinacionem dei cum gratiarum actione usus fueris. Contra quod docet doctrine de moniorum, errorum magistri, qui a fide desciuerunt, in hypocrisi loquentes madacum, ut Paulus scribit, danantes quod deus ordinavit, ut abominata fiat abominationes, quemadmodum hodie uidemus. Tales fidem habent creaturas & prouidetiam diuinam non habere, nemo piorum non uidet, faciunt enim in creatura peccatum, in qua deus vult magnificari, in qua et hic deus letari solet, ut uidebis, sed sinamus illos, audiamus vero hic piorum spiritum exalmanum. Quia magnificata sunt opera tua domine, oia fructu per eternam tuam sepius, oia deo plena sunt, quocunq; nos uerterimus etc. Sequitur iudicium. Hoc mare magnum & spacious, illuc reptilia, quorum non est numerus. Animalia pusilla cum magnis, illuc naues pertansibunt. Draco iste quem formasti, ut luderet in eo.

In Heb. additur: Hoe mare magnum et spacious manibus, id est, hominibus, hoc est, sua capacitate, quemadmodum et latini poterat brachia marinabunt et arboribus. Draco iste, scilicet illuc est in mari, quem formasti, ut luderet in eo, scilicet mari. Ex Graeco proprie legis, ut illudetur, vero compositione resoluta, ut luderet in eo. Nam et Felix ex Heb. sic legit: Leviathan, quem formasti, ut rideat in ipso, scilicet mari, ut illuc gaudeat et regat.

Marino- Scriptura universitatē rerum in tria dividere solet, celum, terram, mari. **vñ creatio** Hinc postquam de celestibus & terrenis dixerat, subiicit non minus innuiri uaderi opera dei miranda, ubi praeter innumera animalia, et praeceps nauigandi illud miraculum, est quoque cetus magnus, ut miru sit, undeque beluae pascantur, nisi prouideret qui codidit. Hic etius draco Graeci scribunt, Hebreis Leviathan. Cetos in mari esse, et in principio creatus constat, Gen. 1. Significatur autem per cetum diabolus, qui regna in mari huius mundi, agens impiorum corda quo uoluerit, de quo legis, Job. 42. & interitus eius in cordibus credentium praedicitur, Esa. 27.

Omnia ad te expectant, ut des eis ea eorum in tempore opportunum. Date te illis colliget, aperiente te munus tuum oia implebuntur bonitate. Auertente autem faciem turbabuntur, auferes spiritum eorum et deficien-

et in puluerem suum reuertentur. Emittes spiritū
tuū et creabūtur, et renouabis faciē terræ.

Hæc est conclusio sive epilogus de præsidentia diuina et potestate
editoris. Oia, inquit, ad te respicūt, ut des escā, quæ singulis conueniat
in tēp̄s opportunū, id est, ut suo tēp̄re ea utātur. Nō enim dat deus so-
lum, quando edendū est, sed etiā lōge ante, quæ admodū foem̄ dat etate,
quo hyeme iuncta uesēatur. Hie uides omnia sine præsentia dei esse nihil,
ut confundantur, qui salutē in manu sua constituantur, cum ne cibum qui-
den ventris, aut hanc uitam animalē in manu nostra habeamus. Dan-
ti, inquit, se illis, colligent, et aperiente te manum tuam, ut patrefamilia-
as, omnia accipiente bonum, et quod ipsis cōmodum est, ut hic nemo ali-
quid sive prouidēt, sive industrīa, suo labore tribuat. Benedictiōe enim
domini res obueniūt, quæ dat tibi ut labores, dat quoq; ut labor fructificet.
Præuerbi. 10. Benedictiō domini diuites facit et c. Contra auertente te fa-
cim, id est, se deserente ea, non seruante, non pascente, non spirante in eas,
non amplius tenente uitam quam dedisti, nihil adeſt nisi turbatio, mors et
perditio. Rursum emittes spiritū tuū, et noua sunt omnia, cuius spiritus
iustificat oia, reddit animatiā terris, aquis, aëri, itē facit singulis annis re-
uocare quæ perierā cūla terræ nascentia, quæ admodū legis, Gene. 1.
Spiritus domini incubabat super aquas. Hac emissiō sp̄s dei, et creatione
quæ assidue fieri uidemus, et innouatione terræ, quæ singulis annis fit,
respirat etiā in ultimam mundi inflationem, quando spiritu dei ex-
cludunt mortui, et cælum terramq; nouam uidebimus.

Ex manu
dei omnia.

Hinc, quia omnia ista propter nos canuntur, facile uides, quæ omnia si-
ne spiritu dei, ut diximus, mors sunt in re salutis nostræ, cū ne ista quidē
corporalia sine eo uitam habere possint.

Sit gloria dñi in secula, lætabitur dñs in operibus
suis. Qui respicit super terrā, et facit eā tremere,
qui tāgit mótes et fumigāt. Cātabo domino in ui-
ta mea, psallam deo meo qđiu fuero. Iucūdum sit
ei eloquium meum, ego uero delectabor in domi-
no. Deficiant peccatores a terra et iniqui, ut am-
plius non sint. Benedic anima mea domino. Hab-
elūia. Id est. Laudate deum.

COMMENTARIVS POMERANI

Cultus dei. Hæc est laus et ueris dei cultus, ita respicere i' opera dei, ut diximus
et psal. 27. et. 91. glorificare deū in suis operibus, et ex creaturis agnoscere creatorē, et credere, q̄ oīa ex manu eius suscipias. Quid ergo nobis hypocritæ peccata faciūt i' creaturis dei, modo nō abutaris contra deū preceptū, in quibus deus ipse lætari scribitur, ut artifex in suo artificio, q̄ quas creauit ad se glorificandū? Cur in iniuria gloriae dei sua opera magnificant, manum suā osculantes, id quod Iob uocat i' pietate maximā? Vi-

Qui respiciunt etc. nā uel trepidarēt ad fulmina, et q̄ uidet nō munq̄ cœli iaculis disjici monutes, q̄ nullis beneficijs quotidianis permolliuntur. De qui beneficijs prouocat, ita terroribus quādoq; cōminatur, nō enim solē solū orni facit, sed etiā aliquādo horrore fulmine cōcutit orbē, ut cib⁹ gētib⁹ et legis et Esaī gelij specie exhibeat, præter ea quæ agit in conscientijs singulorum.

Cantabo igitur, inquit, domino, donec uixerō, acceptū sitū cōmisi benedictio mea, ego uero delectabor nō in mea iustitia, nō in creaturis illis, sed per creaturas in domino, quemadmodum alibi dicit: Creaturam non delectauit me, sed tu domine delectasti me in factura tua. Impi uti indigni sunt, quia inter dei creaturas cōputētur, q̄ uti nō agnoscam aut rem, quibus imprecor ut ē terra ejiciatur, ut nullæ eorū amplius reliquæ supersint, id quod complebitur in fine mudi, ut diximus alibi.

Benedic anima mea domino. Halleluja. Omnia laudate dñm. Laus dei cantata est, ipsi gloria in æternum, Amen.

PSALMVS CIIII.

Titulus nullus in Hebreo.

S V M M A. Sicut psalmo superiore prouidentiam dei descripsit omnes creaturas, ita hic prouidentiam eius et curam paternā descrit erga credentes, id est, filios, hoc est, illos qui credunt eius promissōi, nō quid erga cre- bic manifeste in principio psalmi dicitur. Memor, inquit, fuit in seculis dientes. stateti sui, uerbi, quod mīdauit in mille generatiōes etc. Et in for. Quoniam memor fuit uerbi sancti sui etc. Atq; ut hanc curā hic nobis efficeret, nulla fit mētiō de populi peccato et pena secuta, ut in psalmo sequenti, sed tantum beneficia dei describuntur. Deus enim in suis promissiū rax inuentus est, licet multi illorū suo malo non crediderint. Porri p̄mis ex historiā Genesi et Exodi non est obscurus.

Confitemini domino & inuocate nomē eius,
Annunciate inter gentes opera eius. Cantate

et psallite ei, narrate oia mirabilia eius. Laudamen
ti in nomine sancto eius, lætetur cor quæren-
tium dominum. Quærите dominū & confortamis-
ni, quærite faciē eius semper. Mementote mirabi-
lium eius quæ fecit, prodigiorum eius et iudicio-
rum oris eius. Semen Abraham serui eius, filii Ia-
cob electi eius. Ipse dñs deus noster, in uniuersa
terra iudicia eius. Memor fuit in seculū testamen-
ti sui, uerbi quod mādauit in mille generationes.
Quod disposuit ad Abraham, & iuramenti sui ad
Iaac. Et statuit illud Iacob in præceptū, & Israel
in testamentū æternū. Dicēs, tibi dabo terrā Ca-
naan funiculum hæreditatis uestræ. Dum erant il-
li nūmero breues, paucissimi & icolæ eius. Et trās-
ierunt de gente in gentem, & de regno in populu-
alterū. Non reliquit hominē nocere eis, et arguit
pro eis reges. Nolite tāgere Christos meos, et in
prophetis meis nolite malignari.

Quærite ergo. Felix, Quærite dominū & fortitudinem eius. Incolæ
tuis, sicut et terræ. Felix, Aduenæ in ea. Et in prophetis meis nolite
malignari. Felix clarius. Et prophetas meos nolite adfigere. Nos quoq;
dam legeremus, Et in prophetas meos nolite maligne agere.

Vide quæso quād insigniter nos adhortetur ad fidē, & ad cōfessio-
nem dei ueritatis, & prædicationem operū dei in omnibus populis, ex
beneficiis nobis præstis & promissionibus seruatis. Cōfitemini, inquit,
domino, uel Laudate dominū, & in omni necessitate inuocate eū, prædi-
cate inter gētes opera eius & mirabilia eius, quæ fecit creādo, prouidē-
do, liberando ex multis periculis, donando beneficia, redimendo ex pec-
cato, morte & inferis, ex altando in regnum & glorificādo: nō prædi-
cate et magnificate, ut hypocritæ opera hominū, psalmo. 16. sed lauda-
mini in nomine sancto eius, ut qui gloriatur, in domino gloriatur, uideat
domines opera uestra bona, & glorifcent patrē uestrū, qui in cœlis est, Sanctificat
quia bona opera suo spiritu per uos efficit, id quod est in nomine san-
cto eius laudari, non in nomine nostro, non quia nos sancta facimus, sed domini.

L 3 quia

COMMENTARIUS POMERANI

quia ipse nos sanctificat, et sancta per nos facit. Querite dominum ex fide orando, Psal. 21. et confortamini in potentia virtutis eius, ne quid uestris uiribus tribuatis. Sine me, ait Christus, nihil potestis facere. Querite potentiam eius semper, ut semper ad sit uobis desiderare, ne unquam uestris consilijs et uestrae prudentiae, quae mors est, dimittantur.

**Beneficio-
rū dei re-
cordatio.** Mementote et c. Nolite obliuisci beneficiorum dei, aut prodigorum etiā in aduersarios pro uobis factorum, cui iudiciorū oris eius, id est, uerborum eius quae mādauit, de quibus psal. 18. Iudicia domini ueritatis sua in semetipsa, nisi hic iudicia sententia latā ī aduersarios accipias. Mementote, inquit, uos filij Abram et Iacob, nō carnales, sed serviles, et electi eius, ne quid carne et nomine gloriemini. Filii eius Abram et Iacob, si et ipsi sitis serui dei et electi, sicut illi. Ipse est dominus, id est, gubernator, deus, id est, creator, noster quantusquidtus est. Quibus uerbis inculcatur nobis primum praeceptum: Ego sum dominus deus tuus. In uniuersa terra iudicia eius, id est, ipse non in Iudea solum, sed et in aliis regnat, et iudicat, et efficit quicquid loquitur et iubet. Nihil sit, quod non ipse uult, quae est maxima fidelium consolatio, dum sciunt sine dilectione sine amara contingant, bonam esse dei uoluntatem erga ipsos, et iniicio dei excēdatos esse, qui nunc perseguuntur et c.

**Promissio
nū dei ue-
ritatis.** Memor et c. Omnia beneficia dei ostendit nobis tota scriptura sola ex sola dei bonitate et misericordia, et quod præterea credentibus sive et eadem misericordia ostendit in suis promissionibus, quas non prehor non potest, utcumq; etiam ad longum tempus nobis diuersum apparet, et caro interim rideat credentium fidē quasi stultitione. Vbi ergo perficit beneficia deus, non respicit in nostra merita, id quod hypocrite pertant; neque grauatim facit propter nostra peccata, id quod ueritatis patres conscientiae, sed respicit suam misericordiam et ueritatem, quod ipsum negare non potest, quemadmodum dicit Esaiæ. 43. Ego sum, id sum ipse, qui delco iniquitates tuas propter me, et peccatorum tuorum non recordabor. Sic Maria uirgo cecinit: Suscepit Israël puerum suum, recordatus misericordie suae, sicut locutus est ad patres nostros et. Sic et Zacharias pater Ioannis: Benedictus dominus deus Israël, qui visitauit et c. Sicut locutus est et c. Ad faciendā misericordiā cū parva nostris, et memorari testimoniū sui sancti. Iusserandū quod ierant ad Abram et c. In remissionē peccatorū eorū. Per uiscera misericordie dei miseri, in quibus visitauit nos oriens ex alto et c. Hoc canūt et legū possunt.

Qui vel soli contemnunt, blasphemant & impugnant, adeo excœavit os dñs Promissionū ergo dei ueritatem hic quoq; psalmus nobis inculca ſhinile ſtendens, quos iuſultus hæc fides patiatur, antequā ueritas dei preſtatur nobis uidenda. Et licet interim abieciſe nos uideatur, tamē ipſe manu mīericordiæ ſuæ ubiq; adeſt ut ſeruet, id quod exemplo patri-
arum & ſeminis eorum hic uideamus.

Abrahe, Iſaac et Iacob, qui & Iſraël deus non ſolū promiſerat, ſed & iurauerat ſe daturum terram Canaan in funiculum ſue ſortem hæ-
ratuit ueritate, ut ex ſemine eorū tandem benedicentur cunctæ co-
gnationes terra, ut iſta habeat Geneseos hiſtoria. Iſtud erat teſtamentū deſempiternum diſpoſitum & iuratum ad Abraham, Iſaac & Iacob
iſtud erat præceptū & mandatū eis in mille generationes, id eſt, om-
nes poſteros, ut in ſempiternum crederent: Nihil enim aliud exegit paterna
pietas, quam ut iſti promiſionē crederent, ex qua fide quotquot credide-
rent, iuſtificati ſunt, ut Abraham, ſine qua fidei fundamento reliqua præ-
cepta fieri non poſſunt: Sine fide enim imposſibile eſt placere deo. Idecir-
coſis præceptū & mandatū uocat promiſiones & iuramenta dei.
Vbi queſo quod opus externū præcipitur? opus potius dei præcipitur,
uiſucipiamus promiſione: nāq; nihil exigitur, niſi ut credamus, et non
uaderem faciamus eum, qui promittit. Nam hoc eſt opus dei (ait Chri-
ſus) ut credatis in eum quem ille misit.

Nec opus eſt querēre, qui fieri potuſſet, ut in æternū terrā Canaan Promiſio
poſſediffent, qui & bodie totum muadū poſſident, ſi qui uerū ſemen ſunt dei eſt abſ-
Abrahe per fidem (nam carnem nihil moratur deus) Abraham enim p q; peneit
filio beres muadū ſunt: R. o. 4. Eſa. 41. &c. id quod nūc non uide-
tur, non minus quā olim terra Canaan Abrahæ eſſe uidebatur, in qua
ne paſſum quidem pedis accepit, ut ait Stephanus, uidebitur autem cum
Amari, Cananei, et reliqua ſex impietatis de terra ablata fuerit, que
modo regnare uidebitur, ut diximus psalmo ſuperiore, & psal. 2. psal. 26.
qđ. 36. Tamen terra Canaan tunc data eſt, ut uideatur ueritas promi-
ſionis, oblatā, ut uideatur, quid impietas mereatur, que donis dei gau-
da, & donantem non agnoscit.

Vixi unde quos iuſultus patiatur fides, que credit dei promiſioni. In Tentatio
nē promiſione ſua deus ſic agit, ut ſue rationē ſue ſapientiā humana fidet,
& in reſipſas praefentes reſpicias, omnino uideatur imposſibile, quod p
mititur. Quia queſo cogitare potuerunt, quibus promittebatur terra

Promiſio
et iurame-
tū dei uo-
catur præ
pectum.

COMMENTARIUS POMERANI

Canaan, qui uidebant se esse paucissimos, & in ea terrarum incolas.
Nos expugnare hos non possumus, et quando sua sponte cedent? Et pre-
terea pertransierunt de genere in gentem, necessitate acti, ut nibil minus in-
deretur quam regnaturos in terra, qui ita incertis vagabantur sedibus.
Nonne hic fortis fide opus erat illis, qua etiam nonnquam derelicti a deo uidi-
bantur, ut quando Abram & Isaac pudicetiam uxoru tradidit in manus
gentium, quam tamen non dubitabant manibus dei custodiendam?

Consolatio
et custo-
dia dei.

Atq; hic rursus uide quam non derelinquit deus, & quam adiit in
primis, ubi neceesse est, ubi adesse desideratur, ut sicut abundant afflictio-
nes, ita etiam abundant consolationes. Non reliquit, inquit, dominum nostrum
eis, & arguit pro eis reges, efficiens, ut propter unum aduenient besti-
tem, totum trepidaret regnum, ut patet de Pharaone rege Argypii, Gen.
12, & de Abimelech, Gen. 20, & 26. Tantae curae sunt deo credentes,
ut propter unum antequam desererent, totum conoueret orbem terrarum.
Non potest fieri, ut deserat, fieri autem potest, ut deseruisse uidentur, si
des probetur, & post probationem fortior euadat.

Christi et
prophetar-
um dei.

Ita prohibuit deus, & hodie prohibetur, ne quid malis suis fiat. Nolite
tangere Christos meos, id est, quos ego unxi spiritu meo, ut in me credam,
& per me regnent. Esto uos reges suis, uncti oleo mundano, tamquam
quos mundus despicit, longe sunt in conspectu meo quibusvis regibus su-
periore, nempe Christi mei & reges & sacerdotes, quia filii dei sunt
per fidem, quemadmodum Ioannes ad omnes credentes dicit: Uincimur
batus a sancto, & unctio docet uos de omnibus. Et nolite maligni quid-
tare in prophetas meos, quae est repetita sententia, id est, in eos, qui hu-
bit uerbum meum, & confitentur, sed Christi sunt fide, proprie-
tate, & fidei prædicatione. 3. Cor. 14. Vnde & pseudopropheti
cuntur, qui sua somnia non dei uerbum prædicant. Sic & Gen. 30. Da-
nis de Abram dicit: Orabit pro te, quia propheta es.

Miror quid in mentem uenerit ijs, qui propter oleum exterrum, at-
titionem, nescio quam, de se putant dictum: Nolite tangere Christos mis-
tum hoc dictum sit de Abram, Isaac & Iacob, quos non legis uolu-
isti intus in corde a deo, ut ex hoc loco contra eos potius promissa
credentibus citare liceat, qui spiritu dei uniti sunt, Psal. 44. & propo-
te uerum habentes dei uerbum &c.

Et uocauit famem super terram, omne firmamentum pa-
nis contriuit. Misit ante eos hominem, in seruum
uenit

venidatus est Ioseph. Humiliauerūt in compediis
bus pedes eius, ferrū ingressa est aia eius. Donec
ueniret uerbū eius, eloquiū domini inflammauit
eū. Misit rex & soluit eū, p̄iceps populi, & dimi-
siteū. Constituit eum dominū domus suæ, & pris-
cipē ois possessionis suæ. Ut erudiret principes
eius sicut semetipsum, & seniores eius prudentis-
am doceret. Et intrauit Israel i Aegyptū, & Iacob
incola fuit in terra Cham. Et auxit populū suum
uehemēter, et cōfortauit eū super inimicos eius.

Firmamentū pro eo quod corroborat dixit Felix, Virgam transfluit
Inflammavit, Fr. Examinauit uel purgauit, ut uideas inflammare uel
incendere ad ignis purgationem pertinere, in quo examinatur aurū &
argentum. Ut erudit uel castigaret principes Aegypti, & præce-
p̄at eis, & eos in potestate haberet sicut semetipsum. Felix, Ut uinciat
principes eius secundum uoluntatem suam.

Pergit hic psalmus fidei describere temptationem, ut non flatim deficia-
mus, dum probat nos dominus suo uerbo, ut aurū in igne. Vbi dens pro-
misit terrā Canaan, quā promissiō nulla ratio credere potuit, ut su-
pro diū, misit famen in terrā Canaan, ut ne licaret uiuere quidem illuc,
ubi dens regnū promiserat, atq; hac occasione eiecit eos in Aegyptū, ut il-
lic habitarem incole, nūbilq; minus uiderent, quām se dominos fore ter-
re Cananorū & Amorræorū. Quis hic perfidiss̄et in fide, nisi fides
in uerbum dei maius quiddam esset, in pectoribus illorum, quibus dedit
deus, quām somniant illi, qui nūbil habent fidei? de qua potentia, Ephe. 1.

Dereliquisse ergo hic uidebatur suos dominus, quemadmodū Iacob di-
xī, Gen. 42. Emite nobis necessaria, ut possimus uiuere, & nō consum tiae dei in-
manūr inopia, cum tamen nō dereliquerit, quemadmodū psal. 32. scriptū signe ex-
istit. Ecce oculi domini super metuentes eum, & in eis qui fferant super plum.
In tricordia eius, ut eruat à morte animas eorū, et aliat eos in fame etc.
Et Psal. 36. Nō confundentur in tēpore malo, & in diebus famis satu-
rabitur &c. Verū ista dei erga suos prouidētia adeo occulta fuit (ut so-
let) ut nemo uideret, immo solū contrariū uideretur: Misit, inquit, ante eos
domini, id est, Ioseph p̄ae misit in Aegyptū, antequā alij Aegyptū ingre-
deretur, ut per eū omnes seruarentur, nō solum Israēlitæ, sed etiā Aegy-

Fames tē
tat.

COMMENTARIUS POMERANI

pty, ut eū illuc sublimaret in regnū &c. Sed uide, quibus initijs, ut agnoscas dei sapientiam, quæ solet ita decicere, ubi uoluerit exaltare. Iosephus nūdatus est à fratribus, quid magis scelustum potuit fieri ab ijs, quibus tamen deus hoc etiam scelere curauit prouidere, & Iosephum facere regem fratrum, quod illi isto scelere aestimabant se cauere? Et uenundatus est in seruum, & deinde ut seruus celestus in Aegypto traditus vincilis & ferro. Quid quæso magis miserum? Quid hic putas potuisse cogitare Iosephum, quia eandem promissionem babebat cū patribus, quæ preterea revelationem accepérat non uanam se futurum regem fratrum suorum, nisi fides eum seruasset?

Beatus q Donec ueniret uerbū domini, id est, donec sententia dei, quæ mandat pstat in tē oīa iuberet, ut solucretur Ioseph, interim eloquii dei cui credidit, examinatione. nautū cū in temptationibus uarijs, ut aurū in igne. Beatus qui sic in probatione uerbi dei persistit. Patientia parit probationē, probatio spem. Hec exempla scripta sunt, ne deficias in temptatione, etiā si dens uideatur esse. Salus tua nō in tua sed dei manu est, si invocare potes dñm, oīa albus salua sunt. Quis enim unquam invocauit dominū, et derelictus est? Quin & patriarcharū peccatū ostendit, propter nostra peccata non esse desperandum, qd otiam ex peccatis nostris deus glorificatur, R. 3. Verubac nō docēt peccare, ut ibidem Paulus declarat, et nos diximus Psl. 50.

Misit rex &c. Subito dū nō speratur Pharaon rex Aegypti carere transfert Iosephum in regnū, ut rex esset super omnes, & doceat iiores prudentiā uerbi dei, secundum quam deo fiderent, eumq; colerent & homines secundum dñm gubernarent, quid enim aliud potuit dare sanctissimus ille Ioseph? Quo sic regnātē, occasio facta est fratribus, & patri ingrediendi Aegyptū, ubi supra modum populus audīcū est, et superior factus aduersariis Aegyptijs, post oblitum Ioseph, qui ante amitterant, quemadmodum queritur Pharaon, Exo. 1. Hic cogebantur inde se non esse derelictos a deo, & spem concipere, iam iam fore, ut impetratur dei promissio, multiplicato populo.

Horrēdū uero est, q. Aegyptius sub Ioseph edocēta de cultu unius dñi, Aegyptia ubi rursum descivat in tā reprobā mentē tradita est, ut adorari etiā impietas. pas & uespertilioes, & reliqua monstra, quemadmodū etiā impi p̄te etiā irridēnt quasi stupida & foliā, atq; adeo ut ne resipiscere quill potuerit, ad tam stupenda mundo miracula sub Moyse facta.

Cōuertit cor eius ut odio haberet populum eius,

& dolum

& dolū faceret in seruos eius. Misit Moysen seruum suū, Aaron quē elegit sibi. Posuit in eis uerba signorum suorum, & prodigiorū suorū in terra Cham. Misit tenebras & obscurauit, nō exacer bauerū sermones eius. Conuertit aquas eorū in sanguinem, & occidit pisces eorū. Aedidit terra eorū ranas in penetralibus regū eorum. Dixit & uenit cyhomya & sciniphes in oībus finibus eos tum. Posuit pluuias eorum grandinem, ignē con burentem in terra eorum. Et percussit uites eorū & fucus eorū, & contriuuit omne lignū termini eos tum. Dixit, & uenit locusta et bruchus, cuius non erat numerus. Et comedit omne fœnū in terra eorum, omnē fructum terræ eorum. Et percussit om ne primogenitū in terra eorum, primitias omnis laboris eorū. Et eduxit eos cum argento & auro, & nō erit in tribubus eorum infirmus. Lætata est Aegyptus in exitu eorū, quia īcubuit timor eorū super eos. Extendit nubem in protectionem eis, & ignem ut luceret eis p noctem. Petierūt & uenit totunix, & pane cœli saturauit eos. Interrupit pe tram & fluxerunt aquæ, abiérunt in inaquositis flu mina. Quoniam memor fuit uerbi sancti sui facti ad Abrahā seruū suū. Et eduxit populū suum in exultatiōe, & electos suos in læticia. Et dedit eis regiōes gentiū, et labores populerū possederūt. Ut custodiāt iustificatiōes eius, & legem eius ex quirant. *Hebrei addunt, Halleluia;*

Cor eius, scilicet regis & principis populerū, Exod. 1. Surrexit intē m rex nouus, qui ignorabat Ioseph &c. Cor eorū, scil. Agyptiorū.

Posuit, scilicet deus in eis, Moys et Aarō uerba per quæ signa fierēt illæ, Posuerūt (Moyses, Aaron) in ipsis (Aegyptijs) uerba signorum eius (dei)

COMMENTARIVS POMERANI

(dei) et prodigia in terra Cham. Non exacerbauerūt sermones eius. Ed. Non defecerūt à uerbis eius, uel non fuerunt increduli ad sermones eius. Nūc in Græcis legitur ὅτι pro ὁ. Quoniam exacerbauerunt sermones eius, qđ de aduersarijs necessario intelliges, uerū si ad Hebreū confitas, corruptum uidetur.

xiv. μύας est musca canina, Vocabulum uero He. Tentatio bræum significat omne muscarum genus. Aucto populo nimis, in sc̄i- ubi exēun bitur Exo. 1. quid aliud potuit uideri quam impletā prophetiam. Multipli dum est. cabō semē tuum sicut stellas cœli, & sicut arenam maris, & tam adegit tempus, quo reliqua darentur. cum ecce subito exoritur nubes Phara, qui infantes iubet necari, & populū ita laboribus opprimi, ut flos oīs pa- steritatis periret. Verum hic misit Moysen & Aaron, & cœlū terram turbauit pro suis contra Aegyptios, ut totus mundus disceret, et oīs me- tura testaretur, quantæ curæ sint deo credentes, ut cūq; adhuc in firmis quibus miraculis dictum Psal. 77. Hic ne quid decesset cū argento et auro Aegyptiorū exire fecit, id quod licitu erat, quia ipse iusserrat, ad cuius nā- datum impietas fuissest non spoliare. Et hoc miraculū erat, quod Aegy- ptis misere adfluitis, in tribubus Israëliticis, ne unus quidem infirmis fiat, aut senio conseruit, cui non liceret egredi. Tanto uero timore terra- deus corda Aegyptiorū, qui paulo ante in oībus videbantur superiores, ut gauderēt etiā Israëlitas abijre, imo, ut historia ait, etiā cogerit et urge- rent. Taceo reliquias tentatiōes et beneficia. Que oīa, inquit, sc̄i, quin cordatus est promissiōis suae, ut supra diximus. Eduxit ex Aegypto se- euros et induxit in terrā Cananæorum, ubi possederūt labores aliorū, et terram lacte et melle manantem, que oīa iuste alijs absfluit, qui iustus est deus, & his p misericordiam dedit, ut custodiāt nō iustificatiōes hu- manas sed dici, & toto corde nō hypocritarum more legem eius exaudi- ut credant uerbo eius, qui ueritatem suā uerbi in omnibus declarauit.

PSALMVS CV.

Titulus. Halleluia Laus dei hic canitur. Laudate deum.

S V M M A. Populus dei laudat hic deū prædicans beatos qđ crevit, & accusans peccatum suum & patrum, quod deo non crediderunt in maximo malo, id quod ex sacra historia cognoscet. Itaq; fidem uides uisq; prædicari & infidelitatem damnari. In fine petit, ut congregetur liber- tur qđ à genitibus, quod ut tūc sub captiuitate orabant, ita nobis quoq; nūc quā maxime orādum, ut rursus gētili errore relusto, et gētili aduersari tuāgely manu oppressa, spū congregemur ad sanctificādū nomē dñi. Am-

Confitemini

Consitemini dño quoniā bonus, quoniā in
seculū misericordia eius. Quis loquetur po-
tēas dñi, auditas faciet oēs laudatiōes eius? Bea-
ti q̄ custodiūt iudicium & faciūt iustitiā in oī tpe.

Hac præstatione ingreditur, prouocās nos ad sanctificandū nomen do-
mini, qua benignus et beneficus est, & misericors in æternū, cuius mis-
ericordia non cessat etiam ubi nos peccauerimus, ut iste Psalmus docet,
im̄ in nostris miserijs habet misericordia dei, quo mundo illucescat. Ve-
rum hic occupat sp̄s, dicens: Cum ubeamur confiteri dño, siue laudare
dominū, quis potest eloqui oēs potēcias eius & virtutes, quas fecit crea-
do oī, tenendo, disponendo, prouidendo, item, à peccatis, morte & infi-
nis redimendo & glorificando? aut quis enarrabit omnia unde ipse lau-
dem mereatur, quod s̄aepe iudicauerit impies, defenderit suos, & singulis
singula præstiterit subinde beneficia? Quis enarrabit quæ inenarrabi-
lia sunt? unde ergo præcicabimus eius misericordiam, cuius nō est nume-
rus? Beati, inquit, qui custodiunt iudicium. i. quod iustum est in cōspectu
dei, siue timorem domini, & faciunt iustitiam uigiter. i. corde creditū (hoc
est enim opus dei, ut credatis in eum, quem ille misit) & ore confitētur
ut biē uides: Nam corde creditur ad iustitiam, ore autē confessio fit ad salu-
tē, Ro. 20. Talis fides et cōfessio certe magnū opus dei est ī nobis, et nō
opus est, ut biē præscribas de reliquis operibus, Nam hæc fides, quæ
cordis est iustitia, efficax erit, et operabitur per charitatem, Gal. 5. Est
trgo custodire iudicium et facere iustitiam, timere deū, & fidere eius miseri-
cordia. Alioqui dicitur: Nisi abundauerit iustitia uestra plusquam scriba-
rum & phariseorū, non intrabis in regnū cœlorum. Soli igitur confi-
tentur domino, & cōmendant eius misericordiam, qui timent & fidunt
timent de iudicio, & fidūt eius bonitate. Hi natura spiritus ipsos possi-
dentes ad omne bonum feruntur.

Hanc uero beatitudinē, qui loquitur in Psalmo, ait, se didicisse ex pec-
catis nostris, flagellis dei atq; iudicijs, ut videbis. Si enī digni odio dei fūt ex deo.
qui peccant et contēnunt, misericordia dignabitur timentes se, & de se
bene sperantes, quemadmodū contra superiori psalmo talia se ex dei bene-
ficijs didicisse, aiebat. Ita omnia cooperantur electis in bonum.

Memento nostri domine in bona uolūtate erga
populum tuū, uisita nos in salutari tuo. Ut uideas
mus

Misericor-
dia æter-
na.

Beati qui
cōf.

Facere iu-
dicium et ue-
ritati.

COMMENTARIVS POMERANI

mus in bonitate electorū tuorum , ut latemur in
læticia gētis tuæ , ut laudemur cū hæreditate tua.

*Ex Heb. in singulari legitur, Memēto mihi &c. Visita me. Ut inde, ut
Bona opa. læter, ut lauder. Quia timent deum et fidunt eius misericordia, sic erit,
et pro se et pro alijs, ut uideas hic prima opera bona, que ad nos perti-
nent. Sic aut̄ orando dant gloriā deo, suā agnoscentes, ut uidebis, impi-
tatem, ut uideas quae sit laus dei nō hypocritica. Memento nostri dñe, qui
peccauimus, et memēto nō in meritis nostris, que pessima sunt, aut i fu-
rore iudicij tui, sed in beneplacito tuo, uel bona uolūtate tua, quā habes et
ga populu tuū, ut cūq; i firmū, et peccatis grauauū. Nō enī saluos nos si-
cis, qd digni sumus, sed quia tu ita uis. Visita nos non flagello, sed salute
et salvatiōe tua, qui est Iesus Christus, ut iudeamus bene succedere electorū
tuis, suppressis aduersarijs ueritatis et ueræ pietatis, ut lætitia lehisa
ta gente, tua consolatiōe & lætia spūs tui, ut laudemur et gloriemur in
dno, nos, scilicet computari in sorte & hæreditate electorū tuorum, quā
admodū Psalmō superiore, Laudamini in nomine sancto eius &c.*

Peccauimus cū patribus nostris, iniuste egimus,
iniquitatē fecimus . Patres nostri in Aegypto nō
intellexerūt mirabilia tua, nō recordati sunt mu-
titudinis misericordiæ tuæ. Et irritauerūt ascēde-
tes in mari rubro. Et saluauit eos propter nomen
suū, ut notā faceret potentia suā. Et increpuit ma-
re rubrum et exiccatū est , & deduxit eos in aby-
so tanq; in deserto. Et saluauit eos de manu odien-
tis, & redemit eos de manu inimici. Cooperitu-
qua tribulātes eos unus ex eis nō remālit. Et cre-
diderūt sermoni eius, et cātauerūt laudationē eius.

*Et irritauerūt ascēdentes in mari rubro, Ascēdentes scilicet, ex Aegy-
pto, Sic enim habet situs ut ex Aegypto ad terrā Canaan pergents dū-
dere necesse sit. Ascēdentes, inquam, irritauerūt in mari rubro, in lo-
co maris rubri, de ea enim tentatione dicit, quae accidit per sequentem Pa-
raone ad mare rubrū ubi nondū mare sese diuiserat. Fel. Et rebelli fu-
runt in mari, in mari rubro. Potest & legi ex Hebreo, Superman
quod conuenit sententiæ, quam dixi, magis. ,*

Qui dicunt, peccavimus cum patribus nostris etc. non sunt ex numero Phariseorū, qui dicunt. Non sum sicut cæteri hominē. Si fuissēmus in diebus patrū nostrorū, nō essēmus socij eorū in sanguine prophetarū. Hypocrisis tamē respicit in crassos quosdam peccati fructus, ut in homicidia, adulteria, furtis, rapinas, et murmuratioēs manifestas, quales in populo existent ex Aegypto fuisse legimus, et ubi tales in se non uidet, quod ad externa opera attinet, singit sibi sanctitatē, et mentitur iniquitas sibi, dicens, Non mirum si patres nostri prierunt, qui uisit tantis miraculis, tamen nō crediderunt Moysi seruo dei, nō crediderūt postea prophetis, sed eos occiderunt. Et nostri hodie dicunt, Quām impij hoīes fuerunt Iudei, qui occiderunt Christū. et Apostolos persecuti sunt, quām impiae gētes que occiderunt martyres. Nos autē libēter audimus Moysen et prophetas et prædicatores, et ueneramur dei miracula, celebramus festa, sacrificamus et multa offerimus, neminem occidimus, ieiunamus, et quicqđ præcipit uobis, facimus et cetera. Et non uidet interim hypocrisis, qđ Moysen et prophetas, et Euangeliū Christi non audit, sed pseudoprophetas, pseudoprophētos et pharisaicas traditiones, et alias adulaciones, quas caro et sapientia humana libenter audit, quae ex regno dei, quod nō est de hoc mundo, et ut Paulus ait, nō consistit in mundi buiis elemēntis, faciunt nobis regnum plusquam mundanum, et ex dei iustitia iustitiam carnis, ex uerbo dei uerbum humanū, unde uenit oīs illa operum hypocrisis, quae se propietate stultis oculis uenditat, cum intus in corde nulla sit in deū fiducia. Putam se libenter audire uerbum dei, sed ueniat ueram uerbum dei, quale fuit in prophetis, in Christo, in Apostolis, quale et nūc est in illo, qui per Euangelium Iesu Christi damnat traditiones humanas, tunc uicidimus qui sunt uiri sanguinū. Iusti autē qui hic loquuntur agnoscūt sua peccata, et uident se planè id esse, quod fuerunt impij patres, nisi misericordia dei sanctificet, præseruet et deducat. Quicquid unquam horrenda impietate actū est, et ego agere possum, si nō me deus cōseruet. Quid ergo gloriātur de libero arbitrio? Testimoniū sint nobis, quae singuli fecimus in uita nostra, error in quo uiximus, infidelitas cordis, quā in tentatione uentris, honoris, uitæ, sentimus, ut interī taceā deo eo quod in peccatis nati sumus, ut nūl inuenias in natura nostra boni.

Quo ergo in loco habebimus illos, qui hodie et se et patres iustificāt, quos tamē uel ex factis iniquis, ut taceā de incredulitate, iudicare posset, et dicūt cum audiūt Euangeliū, Ego uolo credere ut patres mei, cum tamen

COMMENTARIUS POMERANI

tamen nesciant, quid uel ipsi credant, uel patres crediderint, non enim habent uerbum dei, quo suas certificant conscientias, Si non credit pater tuus Euangeli, periret. Si credidit, fides eius non te saluabit, sed tua. Hic non audis gloriam parentum, sed, peccauimus cum patribus nostris, in iuste egimus, impie fecimus.

Et crediderunt &c. Hanc fidem ergo hanc laudem fuisse byzopismis multis, & sere in omnibus, si paucissimos excipias, sequentia statim declarat. Sunt enim qui ad tempus credunt, & in tempore tentationis recidunt. Laudata ubi beneficia sentiunt, sub cruce murmurant.

Accelerauerunt, obliti sunt operū eius, non expetauerunt consiliū eius. Et concupierunt cōcupiſcentiā in deserto, & tentauerunt deū in iniquo. Et dedit eis petitioēs eorum, misit saturitatēm in aias eorū. Et irritauerunt Moysen in castris suis, Aarō sanctū domini. Aperta est terra & absorbit Dathan, & operuit super cōgregationē Abirō. Et exarsit ignis in synagoga eorū, flamma cōbus sit pectores. Et fecerunt uitulū in Chorēb, & adorauerunt sculptile. Et mutauerunt gloriam eius in similitudinē uituli comedētis foēnū. Et obliti sunt dei qui saluauerat eos, qui fecerat magna in Aegypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari nubro. Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in cōspecie eius. Ut auerteret iram eius, ne disperderet eos.

Festinant Accelerauerunt uerbum est incredulorū, qui ubi statim non uident quid impij, non deus promittit, non credunt. Contra Esai. 28. Qui crediderit non firmat credunt. unde additur, Obliti sunt operū eius, quae ante fecerat, non expellantur ut faceret quod ipse decreuisset. Impij nituntur consilium dei preceps, a dei uoluntate & uerbis ad sua consilia deflectunt, & sequuntur quod ipsis bonum uidetur. Constituamus, aiunt, nobis ducem, & reueramus in Aegyptū. Quis seit an deus sit in nobis, nec ne? Vand uerba incidunt nobis, quod debemus fidere deo, & nihil uiderimus quod sit in romistran, omnia nostra pessum eunt, nisi nobis consulamus. Vimam nūc

nugis nos cōmisiſſemus. Hæc est blasphemia illorum, qui uolunt uaderi populus dñs, & cor infidelitatis plenū est, id quod penuria, persecutio, angustia docebit. Nam extra tentationem, & in abundantia credunt (ut uidetur) uerbis dei, & cantanti laudem eius, ut supra dictum.

Et concupierunt &c. Suam concupiscenti, imsecuti sunt, non dei uerbum, noluerunt mortificari, ut sequerentur dei uoluntatem. Nu. 11. Et tenet scūt. Tentatores fuerūt in iniquo, id est, ubi nō erat aqua. Fe. In solitudine, ut tant. supra psal. 94. Vbi tentauerunt &c. Sed hic ostendit deus se posse facere, quod illi infideliter concupiscebant, & simul contemptoribus reddidit impietatis mercedem, psal. 77. Adhuc escae &c. Nam hic ex Heb. legitur: Et misit macram uel tenuitatem in corpus uel animam eorum, quod de percusione intelligas necesse est.

Et irritauerunt &c. Hæc historia absorptionis & combustionis impiorum tam horrenda exemplo est, quam non uelit contemni deus, quos ipse suo uerbo misericordia, & quæ sententia dei maneat illos, qui in ecclesia desertationes concitauit, & sectas faciunt contra dei uerbum, nolentes ut audiatur illi soli, quibus deus suum uerbum in pectora dedit, uelenos uitem ut humanæ commenta & quod ex suo corde fixit Dathan & Abiron, suscipiamus et contemnamus, quos deus suo stiritu sanctificauit. Oratio uero quæ legimus, Operuit &c. sic intelligitur. Operuit, id est, terrarum sum clausit se super congregationem Abiron, id est, postquam absorberat hanc Satanae synagogam, quæ erat cum Abiron. Felix. Et operuit congregationem Abiram.

Et fecerunt uitulu in Choreb, quæ est Sina, Exo. 32. Sic tandem pro Vitulus rumpunt impia corda, ut etiam uel mundo declarent, quam sint sine deo aureus. uero, qui tam uolunt uel soli dici populus dei. Aurum adorat, arte dæmonis iudicio dei per miseri, in speciem uituli (qui fœnum edere solet) commutatum, id quod parauerant ipsi in Choreb, ubi uidabant paulo ante maiestatem dei in igne &c. Et mutauit gloriam dei incomprehensibilis, invisibilis, incorruptibilis, cuius mutiescas & bonitas semper nostraq; diuinitas cernitur in omnibus creaturis, quæ ipsi præterea singularibus et beneficis & miraculis uiderant & audierant, hanc, inquit, gloriæ mutat, nō tæ in uitulu, q; in similitudinē uituli, & summa maiestatē iudicat esse uitulu, dicit̄: Ipsi sunt dij tu Israël, q; eduxerūt te ex Aegypto, nec uitulu solū iudicat, sed et uitulu aureū, id est, surdū, mutū, et cū, mortuū etc. Sie a Paulus logetur Ro. 1. Et mutauerunt gloriæ incorruptibilis dei in simi

COMMENTARIUS POMERANI

lititudinem &c. Nonne & bodie curū adorant, qui nolunt ueritatem dei & Euangeliū gloriæ eius prædicari, solū suō cōmodis consuletes? malunt potius illum deum, quam deum uerum. Non fruſtra Paulus toties repetit: Auaritia est idolorum seruitus. Atq; bic cultus ut brifſimus indicetur, adoratio uituli est &c. Hoc peccatum postea factum Hieroboam, & omnium sacerdotū eius, totiusq; populi Israēl, & post Hieroboam omnium regū Israēl, nec in Iuda impij ab hoc cultu abstineunt, ut obturent os qui nunc argumentantur, errorem magnum non potuisse diu durare, aut deum tam diuturnum errorem non potuisse permantere. Iudicia dei sunt, de quibus non disputandum.

Et dicit, id est, sententiam contra eos tulit, ut desperderet eos, sed placat **Mediator** **tus** **est** per dilectum suum Moysen, Exo. 32. qui stetit mediator inter dñm & hominem, Deut. 5. in confractione, id est, ubi iudicium dei erit, & confringere uoluit impios, ut uas figuli, psal. 2. Sed mediator ille firmare nō potuit, id quod est Iesu Christi, qui deus est & homo, ideo nunc & solus mediator est, & ut ita dicam, immediatus mediator inter dñm & hominem. 1. Timoth. 2.

Et contempserunt terrā desiderabile, nō credidebunt sermohi eius. Et murmurauerūt i tabernaculis suis, nō exaudierunt uocē domini. Et eleuauit manū suā super eos, ut prosterneret eos in deserito. Et ut deiiceret lemen eorū in gentibus, & desperderet eos i regiōibus. Et initiati sūt Beelphegor, & comedērūt sacrificia mortuorum. Et coitauerunt eū in adinuētionibus suis, & multiplicita est in eis ruina. Et stetit Phinees & placauit, & cessauit quassatio. Et reputatū est ei in iustitiā in generationem et generationē usq; in seculum. Et irritauerunt ad aquas contradictionis, et uexatus est Moyses propter eos. Quoniā irritauerūt spiritum eius, et distinxit in labiis suis.

Placauit Fe. Et executus est iustitiam. Et uexatus &c. Fe. Et illum intulit Moysi propter eos, id quod notum est ex historia. Distincti in labiis suis. Fe. Locutus est cum labijs suis, significat Moysen diuina dubitata,

dubitasse, id quod ex uerbis non appetet, sed ex dei sententia, Nume. 20. Quod contemperunt terram fluentem latte & melle, non contemperunt creaturam, sed creatorē, id est, dei promissiōnē, id quod additur: Nō crediderunt sermoni eius. Vnde constat infideles deum negare, ut maxime clamēt Negare deum esse: nam mendacē faciūt eū, quae est summa in deū cōtumelia, & deum. dei negatio, qui est ipsa ueritas. Hinc isti, utcūq; i prospēris uideātur laudare deū, produnt se, qui intus et in cute sini, ubi aliquid aduersi acciderit, nepe murmuratores, qui nō audiant uocem domini, quibus non posse plātere, quod uult dēns. Vide historiā Nu. 14. Et eleuauit manum &c. Nō flatim uidetur percutere deus, cū tamen in cōspectu eius, qui nō credit, iā percutit deū. ionū iudicatus sit, nisi liberet eū diuina misericordia, à perīst. Nō autem flatim percutit, ut interim impiorum crescat blasphemia, & piorū exterritur fides, & tandem gloria dei hominibus maior cōmendetur.

Et initiati sunt, uel se cōgregauerūt, uel ex Heb. Adiun̄ti sunt Beel-Peor. Ninus rex Aſyriorū flatuam erexit patri Belo defuncto, asylū, ut auct. noxijs, unde proprie beneficū idolatria cōpisse dicitur. Statua autem Bel uel Beel siue Baal, id est, maritus, appellata est. Idecirco bie de impijs eleganter dicitur: Adiun̄ti sunt Baalpeor quasi marito, id est, adultero, uero obiecto marito deo. Cōtra Paulus: Despondi uel adiunxi uos mihi marito, uirginem & castam exhibere Christo &c. Inde fūt cōpositiones Belzebul, id est, uir meſcarū, quae aduolabant ob ſordes immolatijs fan- gōne. Quo nomine diabolum Iudei appellabant, quia is sine dubio in flatu colebatur, utcūq; impij fingebant hunc esse cultū dei. Et Baal-peor, id est, maritus, uel Baal montis Peor, quem Pbegor Græci dicunt. In eo enim monte Baal apud Moabitas colebatur. Et autem qui apud alias gentes Priapus appellatus est, ſimulacrum turpe, ſed cultu genti liōge turpis, id quod fœdum fuerit uel ſcribere, ſed ita meretur cæcitas humana, quae contemptu dei uerbo & opere ad alia deficit.

Hoſcandalū curauit Balaam impius propheta, Numeri. 31. Apo. 2. Antea uitulum caprū, iam fæmineas fornicationes adorant. Confer & Fornicatio- bui Salomonis impietatem, quae crassa exempla nobis tantorū uirorum proposita sunt, ne hodie putemus melius rem geri apud illos, qui fornicationes prohibitas sequuntur, & matrimonia, quae res diuina sunt, contemnunt, immo dannant in tot clericis, monachis & monialibus. Tanta ho- die scelerū ſunt propter iſlam dæmoniorum doctrinam, quae matrimo- nia prohibet, ut fornicatio comparatione aliorum leuiſima iudicetur,

COMMENTARIUS POMERANI

atq; adeo cōmendetur, quam dei uerbū tantopere abominatur, & tam
ea ipsa est, quæ tā maxissimis propter fæminas à deo separat erroribus
et i tales viros, q. bus hodie similes nō babet mūndus. Oſte. 4. Fornicatio et
uīnū et ebrietas auferunt cor. Populus meus in ligno sue interrogavit etc.

Sacrificia Et comedenter sacrificia mortuorū, id est, idolis immolatorū, quemad
mortuorū. modum fiebat, ut & uiles in Epistolis Pauli. 1. Corinth. 8. Cr. 1. e. &c.

Adinuen
tiones. Nō intelligo hoc loco sacrificia pro mortuis, quibus bodie saginantur se-
cundū adinuentiones humanas. Adinuentiones humanæ in: It: dicitq;
indigne ferantur à deo, uel hoc loco uides, multiplicata est, inquit, in eis
ruina uel pestis. i. ira dei multipliciter i eos deservit psal. 80. Et dimisi eos
secundū desideria etc. Deus nō uult te sequi traditioes humanas, sed suum
uerbū, quod ubi abieceris, excœcaris, ut nihil præter illas sanctū posis
iudicare. Et stetit, id est, uirū se præstitit, et strenuo zelo egit Phineas p
deo, quod factū adeo placuit, ut cessarit uindicta dei in populu, et nequa-
tū su Phineas ad iustitiam sempiternā. Quid ergo dicimus: Operæ ne placit
deū? Ita est, sed opus fidei fuit nā zelus fuisse scribitur p deo. Et præter
nullū opus corā deo bonū est aut acceptū, quod non ipse imputat ad iufi-
tiam, ut hic dicitur, qu. alia sunt omnia opera, quæ sunt ex fide.

Peccatum
Moysi. De aquis contradictionis diximus psalmo. 80. et de peccato Moysi psal.
98. ob quod sententiā tulit in eum dominus, ut non ingredieretur in terram
promissam, quod peccatum grauius erat in illis, qui Moysi fratris suarum
tatione obruerūt, & in angustiam coegerunt, ut ad petram dubitantes
uerbis loqueretur, & non indubia ueritate illic coram populo glorifia-
ret deum, Numeri. 20. Tanta est impietas resistentia uerbo dei, ut strenuo
posset, quin alicubi impingamus. Hæc exempla docent, ne quid secun-
dūs, cum tantos impegiſſe uideamus. Rursum ne defteremus, si quid no-
bis contigerit, cum illos non abiectos sciamus.

Nō disperdiderūt gentes quas dixit dominus il-
lis. Et cōmixti sunt inter getes, & didicerūt opera
corū, & seruierunt sculptilibus eorum, & factū
est illis in scandalū. Et immolauerūt filios suos,
& filias suas dæmoniis. Et effuderūt sanguinem
innocentem, sanguinē filiorum suorū & filiarū,
quos imolauerūt sculptilibus Canaan. Et infecta
est terra in sanguinibus, & cōtaminata est in ope-

ribus eorum, et fornicati sunt in adiunctionibus suis. Et iratus est furore dominus i populi suū, & abominatus est hæreditatē suā. Et tradidit eos i manus inimicorum, & dominati sunt eis qui odrunt eos. Et tribulauerūt eos inimici eorū, & humiliati sūt sub manibus eorū, sæpe liberauit eos. Ipsī aut̄ exacerbauerūt eū i cōsilio suo, & humiliati sunt i iniquitatibus suis. Et uidit dominus cum tribularētur, ut audiret precē eorū. Et recordatus est testamenti sui, & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ. Et dedit eos in miserationem, corā omnibus qui captiuauerāt eos.

Et contaminata est in operibus eorum. Fe. Et coinqunati sunt in operibus suis. Precem. Fe. Lamentationem.

Præcepérat dominus Nu. 14. & Deut. 7. Cananæam terrā purgandā, ne reliquæ gentiū illuc manerēt. Hic peccatū fuit nō occidere, quēadmodum & Sauli peccatum fuit. 1. Reg. 15. Seruabāt gentes in seruos & tributum, suæ cupiditati potius quām pietati seruientes. Et inuenit hic b. poesis fucū quemadmodum solet, sed frustra. Tulerunt enim mercedem contempti uerbi dei. Nam ut uel liber Iudicū indicat, cōmixti gentibus, quas nō occiderant, fecerunt in terra à deo data abominandas impia-tes, colentes deos gentium, immolantes filios & filias, id quod prohibuerat deus, Deut. 12. quēadmodū hodie nostri filios & filias offerunt manasticis Sodomis & Gonorrhīs, dicentes: nos offerimus eos deo: & illicibant: nos facimus ut Abrabā, qui immolauit filiū Iū. Atq; ita infida fuit illa terra dei sanguinibus, id est, effusionibus sanguinis innocentis, & adiunctionibus et traditionibus humanis contra dei uerbum, ut prouocaret irā diuinæ maiestatis, ut traditi iam pridē in reprobā meā tem (ut sit uerbi blasphematoribus) traderentur in manus inimicorum, in gladium et captiuitatē. Hic melius fuisse illis non ingressos fuisse nō terram sanctam, quām sic eam contaminare, & ab ea expelli, quēadmodum Petrus de renersis ad uomitum & fordes scribit.

Tenebant illi eadem cæciitate, qua patres in deserto. Sæpe liberauit eos, & uidebant eius uirtutem, & tamen paulo post rursum sua cōsilia.

COMMENTARIUS POMERANI

non dei secuti, deum misericordem continebant, & deum instum ad iracundiam concitabant. Sed (quæ dei semper in homines fuit pietas) pedit tribulationem & lamenta eorum, & ut non inservit in eis iustitia, ita neque aliquid eorum iniustiam, sed recordatus est testamenti & promissionis sue & misericordie sue æternæ, quæ admodum dictum psalmo superire, & fecit cum eis misericordia, ita ut cogerentur etiæ inimici fateri bene eis gratia non nisi cœlitus obtigisse. Vides itaque hoc loco, in quâdum et quâdiuturnos errores detrudat uerbum dei semel abiectum. Vides nos sumus quæ sit in nos dei misericordia, ut uel reliquias saluet.

Saluos fac nos dñe deus noster, et congrega nos ex gentibus. Ut confiteamur nomini sancto tuo, et gloriemur in laude tui. Benedictus dñs deus Israel a seculo et usq; in seculū, et dicet omnis populus fiat fiat. In Hebreo. Amen. Halleluia,

Ita & nobis orandum, ut liberemur ab infidelibus (quemadmodum Paulus oravit) qui obſistunt uerbo dei, ut possimus prædicare ubiq; gratiam dei, & ut sanctificemus nomen eius, & gloriemur et exultemus in laude eius. i. in ijs, unde ipse laudetur, non nostra iustitia magnificatur.

Benedictus dominus in æternum in omni populo, Amen.

PSALMVS. CVI.

Titulus nullus in Hebreo.

SUMMA. Hic psalmus est de misericordia dei infinita, per Christum mundo exhibita, id quod constat. Primum, quia redemptos a deo, et congregatos ex omnibus mundi partibus, subet magnificare dei misericordiam. Deinde, quia nulla uetus historia ostendit, quæ hic dicuntur continguisse, qui congregati sunt ex quatuor orbis partibus, sic enim habet psalmus. Ergo quid huic uel illi contingere nibil moror, quemadmodum interpretatur Lyraeus. Rectius uero hic sentit Augustinus. Præterea abiectionem Iudeorum & receptionem gentium, Esa. 41, penè ipsam uerbis describit, quod hic psalmus, ubi dicit: Posuit flumina in desertu etc. Lege quoque Esa. 42. & 43. ubi et ceteri gentiles dirigendi in via, et adducendum semem Israël ex omni mundi regionibus, & ejiciendi eæc et surdi Iudei foras, prædicantur. Unde in fine psalmus ostendit hic cōpletam dei misericordiam descriptam esse, dicit: Quis sapiens, & custodiet bas, & intelliget misericordias domini?

Confitemini

Confitemini dño quoniā bonus, quoniā in seculū misericordia eius. Dicant qui redempti sunt a dño, quos redemit ex manu inimici eorū, et ex regionibus congregauit eos. Ab oriente et occidente et aquilone et mari. Errauerūt in solitudine, in inaquoso, uia ciuitatis habitaculi nō inuenierūt. Esuriētes et sitiētes, aia eorū i ipsis defecit. Et clamauerūt ad dominū cū tribularentur, et ex necessitatibus eorū liberauit eos. Et deduxit eos in uia rectā, ut irēt in ciuitatē habitaculi:

Inimicorū. Fe. Tribulantis. Mari. Fe. Meridie. Nam mare pro meridi positiū conflat. In inaquoso. Fe. In inocculta uia ciuitatem habitacionis nō inuenierūt. Quod legimus: Dicant, significat. Confiteantur domino.

Quinque in hoc psalmo monemur laudare misericordiam dei, quia quinq; liberationes describūtur, quibus à graubus salutis periculis deus liberavit. Prima tria pericula, sive tres primas tentationes credo singulis accidere ad deū conuersis. Nam de ijs qui cōuerteruntur, tantum loquitur psalmus ad eū, ut dicit, de redemptis à domino & redemptis ex manu inimici ex omnibus regionibus.

Primum periculum, quādo homines uiuit sine lege, non agnoscentes pecatū suū & iudicium dei, & ideo ignorantes & coniēntes dei, quemadmodū Paulus dicit se quandoq; uixisse sine lege, R.o. 7. Horū cū deus breuis et confundit conscientiam, & suo territat iudicio, comprehendit se errare in sola ad desolitudine, ubi nulla refectio, sed ne uia quidem est ad ciuitatem, in qua cū um uia, deo habebitur, & panis potius q; queratur, Tunc desiderat inuenire salvū, sed ne uiam quidem sciunt, qua perganū in ciuitatem domini, ut illic dabant, de qua sēpe diximus. Horū desiderio (quod uere clamor est, q; a spiritu postulat pro sanctis &c.) misertus deus, mittit eis Euangelium ierusalitis & gratiam, quae est satis pacis conscientiarū, gratis nullorum respectu. Atq; hi sunt gentiles, id est, peccatores, publicani & meretrices, qui magno desiderio uerbū sitiū salutis, esurientes & sitiētes iustitiam, quam se habere nō uidēt, id quod Christi misericordia hodie nobis coram uader dedit: Hi non possunt nō laudare dei misericordiam.

Confiteantur domino misericordiæ eius, et mira-

COMMENTARIUS. POMERANI

bilia eius filiis hominū. Quia satiauit aiam inanē & animā esurientē impleuit bonis. Sedentes in tenebris & umbra mortis, uinctos in mēditate & ferro. Quoniā exacerbauerūt eloquia dei, & consilīū dei irritauerūt. Et humiliatū est in laboribus cor eorū, languerūt et non erat qui adiuuaret. Et clamauerūt ad dominū cū tribularentur, & ex necessitatibus eorū liberauit eos. Et eduxit eos ex tenebris & umbra mortis, & uicula eorū dirupit.

Misericordiae laudat deū.

Confiteantur dominic, id est, laudet dominū misericordie eius. Nō iustitiae nostrae lau' anū dñm, sed eius misericordiae. Ideo iustitiae hypocritæ, q̄ soli uidetur laudare, nō laudat, sed eorū dis sui somnia et idola sepiū tur. Publicani uero & peccatores, qui conuersi senserunt eius misericordiam laudant & sanctificant nomen eius. Et mirabilis: eius quæ fuit p̄ salutē hominum, scilicet, confiteantur domino filiis hominū. i. ad filios hominū, uel apud filios hominum. Nisi intelligas: Mirabilis enim filius dominū, scilicet exhibita, confiteantur domino. Felix sic legit: Manifestu' celebrent (scilicet homines redempti) domino misericordiam eius, & mirabilia eius filiis hominum. Exacerbauerūt eloquia dei. Fe. Diffractū ab eloquijis dei, & consilium altissimi blasphemauerunt.

Languerunt. Fe. Corruerunt.

Sed a libe
ratio à iu
sticijs car
nis.

Gratiæ ergo agendæ deo, q̄, ut dictum est: Satiauit animā, que seu cuam inuenit bonis, & præterea, q̄, etiā satiauit et impleuit bonis (q̄. admodū Maria canit) qui sedebat in tenebris & umbra mortis: Esay. in paupertate, ubi omnia deficiebant, & ferro, unde excire non licet. Ni ut infra dicitur, portæ æræ erant et uelles ferrei: Qui quarti in bei defferata mala inciderint, sic declaratur: Quia, inquit, defecerunt eloquijis dei, & consilium altissimi blasphemauerunt. Habuerunt enim uitium dei, sed abiecerunt, quod primi illi non habuerunt.

Secundū ergo periculum est, quando cognoscentes legē, querū per legis opera iustificari, quod impossibile est, ut dicitur R. o. 8. Ad. 13. c. 11. Hi falso putant se habere lucē, cū revera sedeat in tenebris & umbra mortis, uimti in paupertate & uinculis ferreis, ut uides R. o. 7. q̄. Christū caput nō habet, utram luce, uitā, cibū, diuitias, liberationem, ut maxime sibi habere uideantur. Hi sunt ludæ. i. sanctuli, suis operibus

mitens

nentes, dios dominantes &c. Quia etiam ubi audiunt sua opera nihil esse, ex sola in Christum fidem per deum iustificari gratis, contemnunt, irrident eloquia dei, & consilium illud, & adinventiones humanas magnis facientes, consilium dei. i. Euangeli Christi ignorantibus blasphemant, donec coteratur sine frangatur cor meum, & hypocrita ecclix laboribus & operibus superstitiosis, quae deus non mandauit (ut hodie uideremus, immo experti sumus) ex quibus tantum abest, ut pacem conscientiarum consequatur, ut magis quoz inde torqueantur & uexentur & infirmentur & corrueant, dum nemo est qui adiuuet. Tunc grauati laboribus, non tam in corpore quam in conscientia, per diuinam clementiam resipiscentes, abiecta uana illa fiducia desiderant grauio buius vinculi liberationem (id quod est clamare, ut supra dictum) & consequitur & gratiam & pacem, secundum illud, Iustificatus fide, pacem habemus, & gloriamur etiam in tribulationibus, Ro. 5. Cōsiteatur domino misericordiae eius, & mirabilia eius filii hoim. Quia cōtrivit portas æreas, & ueteres ferreos confregit. Suscepit eos ex via iniustitiae corum, propter iniusticias enim suas humiliati sunt. Omne escam abominata est aia corum, et appropiquauerunt usque ad portas mortis. Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, et ex necessitatibus eorum liberauit eos. Misit uerbum suum et sanauit eos et eripuit eos ex interitionibus eorum.

Suscepit &c. Felix insipientes à via transgressionis suæ, & à delictis suis adflitti fuerunt.

Hic gratiae agendæ deo apud quæ possibile est, quod apud homines est impossibile, Mat: b. 19. Erubescant hypocrite, qui suis uiribus aliquid tribuum sue iniustitiae. Portæ æreas hic sunt & uelles ferrei, induratio et excavatio, unde non potes emergere, nisi miserationibus & mirabilibus dei. Et ne dubites, additum: Suscepit eos quemadmodum omnes suscipere solent, certe non iustos) ex via iniustitiae corum, qui alia quam dei viam securi, iniustiam dei non cognoverunt. Voluerunt enim alia via quam per Christum iustificari, hoc est, sua iniustitia fidebant, quæ est via iniustitiae & iniustitia, propter quam à deo dereliquerunt studijs et consilijs suis: Qui enim suæ iniustiam statuere volunt, iniustitiae dei non sunt subiecti, neque esse possunt, Rom. 10. In hac tentationem (nam huc natura propensa est) soleni quoque

COMMENTARIUS POMERANI

incidere à priori tentatione sive damnatione liberati, id est, quā mera gratia prius iustificati fuerunt, id quod accidit Galatis.

Sed uide quae mala nos agitant, ut non frustra moneat subinde scripta Tertia li-ra esse uigilandū: Tertiū est periculum, quando uere iustificati, quā sua in liberatio à statuas (quae uere essent coram deo iniustitiae) non sequuntur, quā uigiter per securitate scūtatur uerbo dei, ut pergant ex fide in fidem, de uirtute in uirtutē, incipi carnali. uint tedere huīus manuē cœlestis, ut Israhelitæ in deserto quemadmodum Paulus scribit Corinthijs. Iam saturi es̄tis, iam ducites es̄tis, iam sine nobis regnatis &c. Hic non minus periculum mortis est, immo manus, ubi dēsignatur cibū aegrotus stomachus, quām ubi famelicus cibū non habet, illuc enim ne oblatus quidem cibus uenit. Et besti prædicantur suientes, ducites uero dimittuntur inanes. Verū hic quoq; respicentes per gratiam, medicinam accipiunt salutis. Misso enim uerbo suo, liberat eos deus à morte. Facit enim per spiritū suum, ut quod fastidunt uerbū, sapientia rursus. Vnde hic uides nihil esse, q; habemus cibū uerbi dei scribendo, legendo, docendo, prædicando, audiendo, nisi deus cunctem militat in corde nostra, & spiritu suo sapidum faciat.

Cōfiteātur dño misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominē. Et sacrificet ei sacrificiū laudis, et annūciēt opera eius in exultatione. Qui descendūt in mare in nauibus faciētes operationem in aquis multis. Ipsi uiderūt opera dñi, et mirabilia eius in profundo. Dixit et stetit spūs procellæ et exaltati sūt fluctus eius. Ascēdūt usq; ad celos et descendūt usque ad abyssos, aia eorū in malis tabescat. Turbati sūt, cōmoti sunt tanq; ebrius, et oī sapientia eorū absorpta est. Et clamauerunt ad dominū cū tribularētur, et ex necessitatibus eorum eduxit eos. Et imperauit procellæ & stetit in aera & siluerūt fluctus eius. Et lætati sunt q; siluerunt et eduxit eos in portū uolūtatis suæ.

Turbati sunt. Fe. Conterētur uel circūgyrabūt, quod apte dicitur uertigine capitis cbriorū. Et imperauit procellæ, et stetit, scilicet procellæ in aera, id est, cōmutata est in blandiorem aërem. Fe. Locuit turbati in tra-

In tranquillitatem in portum voluntatis sitæ. i. quo ipse deus uolebat. Fe.
In regione uolumatis eorum. i. quo ipsi uolebant & desiderabant. Hic
est una dei & sanctorum uoluntas.

Laudare dominum in misericordiis & mirabilibus eius, est ei offerre
resarciscium laudis (de quo alibi diximus) ut quicquid est iustitiae & sa- domini.
luisi arroges, nihil tibi, & annunciare opera eius non hominum, et hoc
in exultatione. i. gratiarum actione & læticia spiritus sancti. Id quod hic
manifeste dicitur.

Quatum periculum uidetur non ad deos pertinere, sed ad eos tantum. Quarta li-
nambus descendunt in mare, ut operetur in aquis multis, tametsi non igno beratio-
rem periculi nautarum & gubernatorum ad oes quoque pertinere, qui in praesiden-
tia sunt. Est autem illorum, quibus prædicatio uerbi committitur, & regi-
men ecclesie, ad pescando boves in mari buius mundi, inter aquas mul-
tas. i. populos, ut alibi dictum. Vbi alijs sunt odor mortis, alijs odor uitæ,
illis scandalum & stultitia propter crucem prædicatam, his dei sapientia,
propter uerba uitæ eternæ. Hic insurgit stultus hypocrisis, & ficta pie-
tas, que non fert sua condemnari. Insurgit stulta supersticio, que se per hoc
objecimus putat præstare deo, insurgit manifesta impietas, et totum infernum
regnum a dextris et a sinistris, Psal. 90. sicut Paulus de se scribit. 2. Co. 10.
ita ut sepe desperaret de iusta, ut Paulus quoque. 2. Cor. 1. ne fidant in se. Hic
excitate a deo procellæ, naues nunc in altum fluctibus efferunt, nunc
vixim in profundum demittunt, ita ut nullo humano consilio posset pericu-
lo occurri, adeo enim nonnunquam confunduntur, ut nulla spes sui promoue-
di Euangely, inde permanendi illius, quod iam promotum est. Hic ideo
sapientia nostra, & quicquid uerbi dei et fidei suæ in nobis, uidetur nos
deserere. Non est hic vulgare periculum, ubi omnia uidentur desperatio-
nis plena. Dormit enim in nauacula Iesus, donec clamore excitetur, cuius
solus est dominari potestati maris, & motu fluctuum eius mitigare. Cu-
m rei egregium babes exemplum Matt. 8. quæ historia adeo hue qua-
drat, ut hoc loco posset uideri esse prædicta.

In hac classe quoque sunt, si qui prius sunt principes, & alijs, quibus publi-
ce comituntur functiones. Hi omnes graue persecutionem & mundi odi
um sustinebunt, si pietati Euangelicae adhaerent, ut dedent, si gladij iure
& potestate proxino cœnibus contra noxios, nullo personarum respectu
relle uis fuerint, quod est eorum officium. Sed rursum experientur sepe
misericordem dei protegentis manum, ut tanto amplius magnificent dei
misericordiam

COMMENTARIUS POMERANI

misericordiam, quando fluctus insurgentis maris fuerunt ante turbatores, & periculum præsentius.

Cōfiteantur dñō misericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominū. Exaltēt eū in ecclesia plebis, & in cathedra seniorū laudēt eū. Posuit flumina i desertū, & exitus aquarū in siti m. Terrā fructiferam i salsuginē, a malicia habitantiū in ea. Posuit desertū in stagna aquarū, & terram in aquosam in exitus aquarū. Et collocauit illic esurientes, & cōstituerūt ciuitatē habitationis. Et seminauerunt agros & plantauerūt uineas, & fecerūt fructū natuitatis. Et benedixit eis & multiplicati sunt nimis, et iumenta eorū nō minuit. Et pauci facti sunt et uexati sunt a tribulatiōe malorū et dolore. Eius fūsus est contemptus super principes eorū, et errare fecit eos in inuio et nō in uia. Et adiuuit pauperem ex inopia, et posuit sicut oves familias.

In siti m. Fe. Siccitatē. Et fecerunt fructū natuitatis, id est, genuinum & naturalem, quem natura spiritus produxit in hominibus, non naturali humana, quæ post Adæ peccatum nibil boni potest tua habet. Fel. Ei fecerunt fructum & fruges, ut uideas ex Hebræo nibil esse necesse, ut mortis torque omnis de fructu natuitatis.

Effusus est contemptus, unde in uulgatis codicibus legendū est, contumio non contentio. Felix, Effudit contemptum &c.

Quinta li In congregatiōne populi, & in cathedra presbyterorum, i. seniorum beratio, ne & doctorum populi laudetur deus, ut cuius opera & misericordia non excidamus humanæ traditiones & ambitiosa lucra prædicentur. Quia cuius misericordiæ opus est, non solū ab errore in uiam ueritatis ad iustitiae magna & habitationē regni cœlorū reducere, et à præsenti periculo liberar, sed etiā in gratia iam præsenti conseruare, ne q̄ gloriāmūr nos esse populum dei, & recte gloriāmūr, si habemus eius uerbum, rursum nobis reliqui abiiciāmūr, ut Iudæi.

Quintū ergo periculū monet, ne et nos excidamus sicut Iudei exire runt, quemadmodū hoc legis Ro. 11. Laudatur enī hic misericordia dei, q̄ genes

gentes receptae sunt. Iudeis ad infidelitatem reiectis. Posuit, inquit, flumina i. ubi prius erant flumina illa spiritus sancti, gratia dei et doctrina prophetarum, posuit, inquam, in desertum i. fecit inhabitabilem terram et de relata. Et exitus aquarum i. ubi prius fluebant aquae, posuit in siti. i. siccitatem, terram prius operibus ex fide sanctis fructiferam in sterilitatem. Nihil enim illuc mansit praeter hypocrismum et vanam superstitionem. Hec factum est propter maliciam et infidelitatem inhabitantium in ea.

Cotra, Posuit desertum i. desertum prius gentilitatem in stagna aquarum, id est, abunde illic fecit fluere gratiam Euangelicam, doctrinam fidei, intelligentiam scrip: urarum. Et terram prius sine aqua in exitus aquarum, de qua re lege totum cap. Esa. 35. Vnde dixit Christus Iudeis, Matt. 21. Auctoratur a vobis regnum dei, et dabitur genti facienti fructus eius.

Et additur, Et collocauit illic gratiam esuriens i. peccatores, reiectis satans. Et constituerunt ciuitatem habitationis i. ecclesiam congregauerunt, et praedicando edificauerunt, quemadmodum sequitur uerbis metaphorico, quibus felicitas temporalis describi solet. Et seminauerunt semine uerbi dei agros cordium, et plantauerunt vineas, in quibus pater agricola est, Christus uitis, credentes palmitos, sicut Paulus se fecisse scribit. 1. Corinth. 3. Et fecerunt fidei fructum, alij trigesimum, alij sexagesimum, alij centesimum. Et benedixit eos, cuius benedictiones et corporales et spirituales prouenient, et multiplicati sunt nimis. Et iumenta eorum i. animales boves, qui fidem simulant, et non intelligunt ea quae dei sunt, non magis quam equis et muluis, illa, inquam, non minuit, siquidem oportet et zizania crescere usque ad messim.

Et partu facti sunt et cetera. Hoc non intelligi de persecutione martyrum, qua cuius non immunita est ecclesia, clarum est ex eo quod statim praecessit. Et iumenta eorum non minuit i. multi facti sunt animales qui inter eos erant et qui nomine eorum censebantur. Coepit enim ecclesia deficere, ubi pars uerbi dei coepit deficere, ubi licet multa praedicata sunt, disputata, scripta, non tamen meritum dei uerbum sed immixta est zizania, animalis illa et mundi sapientia, philosophia, quae admissa scilicet confirmauit, quod apostoli Christi maxime damnauerunt, nempe doctrinam pseudapostolorum, quae docet ex operibus legis iustificari contra Euangeliū gloriae magnitudi, quod est vere negare Christum esse filium dei et mortuum fuisse resurrectum; pro nobis. Et tamen latitum est admixtione philosophiae de veritate Christianam, sed fructus iam sero prodidit arborē. Illuc coepi- runt

COMMENTARIVS POMERANI

rit omnia furere sectis, contentiōibus, deinde humanis constitutionib⁹, sed leviter primum (quē admodū solet dæmoniū meridianum) donec omnia replet⁹ sunt superstitionib⁹ & doctrinis humanis extincta fide & charitate, & misere uexat& conscientia hominum, & cœlestie impiciates. Eo enim proditur am quandoq; mundi sapientia & carnis prudentiam omnes ferè apostoli predixerunt. Et Christus, Abundab⁹, inquit, iniquitas, refrigerat̄ et charitas mulorum. Quid est iniquitas nisi infidetas, rectum iustitia nihil sit nisi fides? Hoc est, Erit tempus quando extinde arbore. i. iustitia illa fidei, pibit quoq; infidelitatis frigore fructus eius, charitas, quæ ut iam nusquam uidetur, ita ne dubita fidem perire. Vide itaq; quæ fuerit tribulatio mala & dolor.

Sed unde quæ oī hæc omnia mala uenerunt? Effudit, inquit, deus à temptum super principes eorū. Principes populi dei sunt Episcopi et doctores quos deus elegit ad prædicandū Euāgelium, sicut dicitur Psal. 44. Constitues eos principes &c. Principes enim in scripturis sapientes et potentes uocantur. Super quæs, quia relatio Euāgeliō alia quæserunt, effudit deus contemptum. i. coniēpsit eos & reliquit sibi, & errare sūt in iniuio & non in uia, quia neglecto Euāgeliō uera uia suas tradidit̄ statuerunt. Quod iamdudum extra uiam errarunt iam penè totus mundus clamat. Et præterea principes seculi omnes ferè sanguinem sicut, & iustitia, dolus, auaricia & hypocrisis ubiq; regnant. Non enim potest aliud fieri in regno infidelitatis.

Vbi nūc sunt qui dicunt patres nostros per tantū tēpus errare nō potuisse? At aiunt, Ergo nullius interim saluatus est? Absit, Deus noui quæ sunt sui, qui docet, et mittit̄ uerbū suū sanat suos electos, & docet in cordib⁹ ubi legē suā scribit secundū Hieremiam, et si infidelitas ei ipsiā ubiq; in hypocrisi regnet̄ ita credo aliquos seruatos in medio etiā Babyloni, & in medijs Sodomis, ut Loth, & in medio fornacis ardenti, ut tres pueros, secundū Danielē. Quandoquidē sic dicit dominus, Exech. 34. Ecce ego ipse requirā oues meas &c. Et in Ioanne, Erūt oēs & id exaltū Id quod hic magnæ consolationis uerbo adiutur. Et addiuit sue exaltati pauperē. i. miserū & adflictū populu ab inopia sue adflictione conscientiæ, docendo suo spū & reuelando rursus Euāgeliū gloriæ & gloriæ sue, & posuit sicut oues familias sue progenies suas, bēs & spes patr̄ se eis exhibuit. Qui uersus nobis hodie scribendus est aureis literis &c.

Videbunt recti et lætabuntur, et omnis iniqui-

tas obstat.

tas obturabit os suum. Quis sapiens et custodiet
hęc? et intelligent misericordias domini.

Finis Psalmi ostendit non vulgarem hic esse prophetiam. Videbunt,
Inquit,bēc oīa recti.i.iusti iustitia fidei,hoc est,credentes, & lātabūtur,
Amen. Et omnis iniqūitas i.miuſtitia ſue infidelitas oppilahit os ſuū.i.
ne verbo quidē poterit bis contrauenire.Id quod hodie Christo gratia uis
dēmus, melius forte uisuri ſunt posteri.Sapiens uero,id est, ſpiritu dei do-
ctus non animalis homo custodiet in corde ſuo iſta dei beneficia, & ſoli
ſapiētis i.fideles, intelligent dei misericordias hic deſcriptas.Hoc quoq;
epiponema,Quis sapiens &c.in fine Oſeas adiecit.

PSALMVS CVIL.

Titulus. Canticum Psalmi Dauid.

SUMMA. Psalmum eſſe Christi, deinde & noſtrum, ex Psal. 55.
& 59.intelliges.Ex his enim duobus compoſitus eſt.

P Aratū cor meū deus, paratū cor meum, cātas
bo & psallā i gloria mea. Exurge gloria mea,
exurge Psalterium & cithara, exurgam diluculo.
Cōſitebor tibi in populis dñe, psallam tibi in gē-
tibus. Quoniā magna eſt ſuper cōelos misericor-
dia tua, & uſq; ad nubes ueritas tua. Exaltare ſup
cōelos deus, & ſup omnē terrā gloria tua. Ut libe-
tentur dilecti tui, ſaluū fac dextera tua & exaudi
me. Deus locutus eſt in ſētō ſuo. Lātabor & pa-
tibor Sicima, & conuallē tabernaculorum dimeti-
ar. Meus eſt Galaad & meus eſt Manasses, & E-
phraim uſceptio capitis mei. Iuda rex meus. Mo-
ab lebes ſpeſ mea. In Idumæam extendā calciamē-
tum meū, mihi alienigenæ ſubditi ſunt. Quis ab-
ducet me in ciuitatem munitionis? aut quis dedu-
cet me uſque in Idumæam? Nonne tu deus qui re-
pulisti nos, & non egredieris deus in uirtutibus
noſtris? Da nobis auxilium ex tribulatione, &
uana ſalus hominis. In die faciemus uirtutem,
& ipſe

COMMENTARIUS POMERANI

et ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.

Paratu cor meum, non repetitur in Heb. Cantabo et psallam in gloria mea. i. in gaudio spiritus et gloria qua gloriabor in domino. Fel. Cantabo et psallam etiam in gloria mea. exurge nubilum et cithara, excitabo auroram. Deus locutus est. Fel. Deus locutus est in sanctitate sua, exultabo duidam Sichem, et uallem Suchorb metiar. Spei. Fel. Lctionis.

Mibi et c. Fel. Super Philippiam ubilabo. Nonne et c. Fel. Nomen deus obliuus es nostri? et non egredieris cum exercitibus nostris. Et uana salus hominis. Fel. Quoniam uanitas salus ab homine.

PSALMVS CVIII.

Titulus. προσωπικόν, David Psalmus.

S V M M A, Psalmum esse Christi et membrorum eius, contra blasphemantes Christi gratiam, In primis Iudei et cōprehēdentes ad crucifixum Iesum, quorum dux fuit iudas, notū est ex Actis. Præterea confatorem maledictionem hanc quae hic describitur uenisse super eos, ut non dubium sit idem iudicium uenturū super eos qui similiiter contra Christum delinquunt. i. manifesta Euangelij glorie dei persequuntur ueritatē, blasphemantes infideliter quod ipsa ueritate concire non possunt, aut bona Peccatum cōscientia impugnare. Quod si ignorantes adhuc quasi deo obscurū pre i spūm sanctant, faciunt, deus quandoq; pro bona uolūtate sua miserebitur eis. Si uero supra ro sua querentes (quod de multis timemus) prudētes et scientes faciūt, Psal. 68. quē admodum Iudei multi, imprimis Iudei et principes populi, in dicū quod hic scribitur eos monet. i. cōcitas mentis, ut palpent etiam in meridie, sicut lex dicit, et flant contra dominū semper et c. quia dicunt diabolo esse quod uerū esse in suis cordibus negare non possunt. Atque hoc est blasphemia irremissibilis in spiritu sanctū sic manifesta et ostendit et persequi ueritatē tanquam impiā et quae a diabolo sit rem. Sic enim habet Marci. 3. Qui blasphemauerit in spiritu sanctū non habebit remissionem in æternū, sed reus erit æterni delicti, quoniam dicebant, spiritum immundū habet. Verum hoc iudicium ut est horrendissimum ita et occultiſsimū nobis est, nec datur nobis ferre sententiā nisi de quibus iam latam legimus. Nec circa non debemus cessare, orare pro eis, dabit proculdubio nobis quodam deus ex illis, qui occulto eius iudicio nondū hoc blasphemia iudicio damnati sunt, tame si quod ad uerba et opera attinet cor a oculis nostris uideri possint incidisse. Ego autem, inquit, orabam et c. Christus ergo in Psalmo loquitur, quem nunc audiamus.

Dass

Deus laudem mēā ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertū est. Locuti sunt contra me lingua dolosa, et sermonibus odii circūdederunt me & oppugnauerūt me gratis. Pro eo ut me diligerent, detrahebāt mihi, ego autē orabam. Et posuerūt cōtra me mala pro bonis, et odium pro dilectione mea.

F. Deus laudis mēae ne taceam. Id est, Tu deus, à quo est omnis laus meae, ne dīsimiles iniuriam quae mibi irrogatur.

Quia pater propter tuum uerbum quod prædico blasphemia iactantur in me, & dicor seductor populi & hæreticus, & hic omni dolo & suo agunt, ut talis credar, qualē ipsi faciunt, cū tamen nihil male de eis meritus sim, imo bene: nam eos Euangeliō tuo sanare uolui, & præterea pro perseguētibus orabam, tantum aberat, ut eis male uellem.

Constitue super eum peccatorē, et diabolus stet ad extremitates eius. Cū iudicatur exeat condemnatus, et oratio eius fiat in peccatum. Fiāt dies eius pauci, et episcopatū eius accipiat alter. Fiāt filii eius orphani, et uxor eius uidua. Cōmoti emigrent filii eius et mendicent, eiiciātur ex habitationibus suis. Scrutetur fōenerator omnē substantiā eius, et diripiāt alieni labores cius. Nō sit illi adiutor, nec sit qui misereatur pupillis eius. Fiāt filii eius in interitum, in generatione una deleatur nomen eius. In memoria redēat in conspectu domini iniqūitas patrū eius, & peccatū matris eius non delectetur. Fiāt cōtra dominū semper, & disperdatur ex terra memoria eius. Pro eo q̄ non est recordatus facere misericordiā, et persecutus est hominē pauperem et inopē et compunctum corde ut occideret. Et dilexit maledictionē, & ueniet ei, et nos luit benedictionem, et elongabitur ab eo. Et induit maledictionem sicut uestimentū, et introiuit sū.

COMMENTARIUS POMERANI

cut aqua in interiora eius et sicut oleum in ossa eius. Fiat ei sicut uestimentum quo induitur, et sicut zona qua semper præcingitur. Hoc opus a domino eorum qui criminantur me, & qui loquuntur maligna aduersum animam meam.

Commenti. Fe. Instabiles uagentur &c. id est, incertis habitent sedibus. Eijciantur ex habitationibus suis. Fe. Inquirant ex deuastationibus suis, id est, ubi omnia quæ ipsorum sunt uastata fuerint, inquiriū præ pauperis te, si forte illie sit aliquid residui. Scrutetur faenerator. Fe. Perdat exactior. Adiutor. Fe. Attrahens uel præflans misericordia. Fiant filii eue in interitum. Fe. Sit nouissimum eis interities, in generatione altera delectatur nomen eorum. Fiant contra dominum semper. Fe. Sint in confiteu domini semper. (C)ilicet peccata patris & matris uel ipsi filii ad periculum) & perimat (scilicet donantes) de terra memoriam eorum.

De male- Horrenda sunt hæc, que nobis scripta sunt, ut videatur iudicium dei in dictionib⁹ eos qui persequuntur Christū & blasphemant Euangeliū et Euageli⁹ propheticis. Iffores condēnant, ut tunc Iudæi. Væ illis si quādoq; frūs dei in sanctis, immo in deo pro sanctis cōtra eos ita precatis furit, qui ad tempus multo patientia uititur, ut alibi diximus. Nō raro istas malædictioes in prophetis uides. Spiritus enim dei profert sententiā damnationis in prophetis, ubi ad amaritudinē cōcitantur prophetæ, quia blasphematur uerbū dei quod prædicant, qui hactenus, ut supra dicitur, pro persecutib⁹ orat se lebat. Sic et Christus oravit p̄ transgressorib⁹, et orare decuit, qui tan⁹ dicit: Væ uobis scribæ et pharisei hypocrita etc. Dū ergo istas diras lysis et execrationes, prophetias esse scito, quibus iudicium dei prædictur in uicti dei blasphematores, et prædicatorū eius condēnatores. Sic enim hic con-

Hoc opus cludit Christus: Hoc est opus quod fieri eis à domino, qui falso accusant à domino cito me. Et maledicta et blasphemias iactant aduersus anima, id est, à mi, hoc est, aduersum me. Illi uero imprimis sunt ex numero horū maledictio- rū, qui his uerbis abuti solēt cōtra fiates, et nescio quos alios, et nō norū nisi maledicta iactare maledictionis filij, qui secundū nomen quod debent, deberent benedictionē omnī gentiū, quæ nobis per Christū consig- hoc est, Euangeliū prædicare. Abutūtur his scripturis, et iudicio dei, ut suam contra se proferant sententiā hic descriptam.

Peccator est impius, qui constituitur super tuū populum (nam de in- domus

homine nō loquitur, ut uides in contextu) est diabolus, qui hic à dextris eius stare dicitur; id est, esse susceptor eius, quēadmodū læpe legis deū sua impij. re à dextris pīj & pauperis, ut & infra uides in fine psalmi.

Cum iudicatur ergo. Quidam conuertuntur à deo, ubi iudicium dei senserint, & lex eis reuelata fuerit, impij autē desfferant. Cuius exemplum tur. est Iudas ille episcop⁹ et apostolus, qui argenti Christo prætulit, et diabolus erat cor am eo, qui apostolus uidebatur hominibus, Ioan. 6. Cuius et exemplum sunt omnes impij Iudei, qui ne iudicati quidem à deo resipiscere potuerunt, sed desferantes exēcūti perdurant.

Oratio fū ei⁹ in peccatum, dum non agnoscunt errorem, & tamen Oratio deprecantur iudicium & paenā & dāna rerū &c. quibus hoc cœcitatis peccatum. additur, ut incipiāt orare deū cōtra Euāgelij sacri professores, scilicet ut deus ipse agat cōtra suā ueritatē, cōtra scip̄um, quibus alibi dicit: Existi- mas in iniquitate, & ero tu similis &c. Quid magis miserū illis quibus & ipsa oratio reputatur ī peccatū, quia nō est oratio fidei? Vnde in Psal. 17. clamauerūt, nec erat qui saluaret, ad dominum, nec exaudiuit eos &c.

Fiant dies eius pauci, id est, pereat q̄ primū regnū & uita eius, & locis & officijs nomen quod occupat, accipiat alter. Sic Mat̄ias in locū Iudei subrogatus est, gentes in locū Iudeorū. Sic & hodie fiat, ut qui pecatores habentur, subrogentur in locum sacerdotorū, qui nihil aliud sunt, quam Euāgelij blasphematores. Et certe ita iam coram deo factū est, Amē. Christus dicit: Aufēretur à uobis regnū dei &c.

Fiant filij cū orphani &c id est, patres & mariti occidantur, & filii exstantur ē suo regno, & frænator, id est, qui aliena bona libenter rapit, qui exator dicitur ex Hebræo (quales tunc erant Romani, et Romanū milites) auferat quicquid possidet, & quicquid suis sibi laboribus uidetur congregasse. Nemo illius & posteriorū eius misereatur, id quod et nos & gentes in miseros Iudeos faciunt, sed male. Deus quidē eos dārāvit, sed nos male facimus eos p̄sequēdo, quēadmodū et olim se cōdemnauerunt omnes gentes, quae Iudeos persecutæ sunt, non deo obsequendo, sed certe cum mala conscientia, licet deus ita uoluit per ipsas fieri uilegīs in Esaiā, Hieremia, Ezechiele &c.

Fiant nati eius in interitum &c. Id est, breui pereat memoria eorū, ut nullus in terra sint estimationis, ut qui ante regnare uidebantur, iam ne timantur quidē, ne pagū quidē unū in toto mundo possideat. Quod timet impij, ueniet super eum. Sic enim timuerunt Ne forte ueniant Roma-

COMMENTARIUS POMERANI

ni &c. & bodie: Si prædicatio Euangeliū ita perrexerit, perdemus via
nostra, non sat habebunt filij nostri, fratres & consanguinci. Ita impe-
tas in sua commoda respiciens retinere uult uerbum, quod uelociter ca-
rit, ubi deus illud emiscerit.

Iniuitas parētum. In memoriam &c. Timeant hoc qui se credituros dicunt, quæ admodum
sui patres crediderunt. Deus uindicat iniuitatē patrū in filios (ut dicit
lex) in tertia & quartā generationē, ubi simile inuenetur iniuitatē.
Qui uero deficiunt ab infidelitate patrū, iam eorum filij non sunt, sed filij
dei. Christus Iudeis dixit: Vos implete mensuram patrum uestrorū etc.
Et peccatiū matris eius nō delcatur, repetita est sententia, nisi de immāla
conceptione et natuitate intelligas, & certe nō male, quæ admodum Chri-
stus dixit Iudeis: Nisi credideritis q̄ ego sum, in pecto uestro moriemini.

Fiat cōtra dominū semper. Hæc est nouissima exortatio, ut incipia
bile fiat peccatiū corā deo, quæ admodum supra diximus. Et ista omnia mā
ledicta uenerunt super eos, q̄ etiam contra conscientiam, ut bestie frō-
cives, irruerint absq; misericordia in Christum & Christianum, nūl na-
le meritum, sed bene uolentem saluti omnium, quem iam deus pauperi,
inopem, & corde tristem fecerat, nempe expositum ad crucem, quem ad-
modum alibi queritur: Quoniam quem tu percuīisti persecuti sunt ezy.
Hic dicunt illi leones & catuli leonum: Deus dereliquit eum, p̄fsequi-
mini & comprehendite, quia non est qui eripiat &c.

Et dilexit &c. Benedictionem Euangeliū qua mundarentur credentes
ab omni peccato, & fierent filij dei, reges ueri & sacerdotes &c. nō
uerunt, habebunt ergo cōfusionem corā mundo, & maledictionē at-
nam corā deo quā quæ fierunt. Maledictione circūdabuntur ut uisimū,
& interius replebuntur ea ut aqua quæ bibitur, & ut oīū quod per-
dit in ossa et corporis membra. Hoc opus à domino &c. Ita facit pro
sua ueritate dens, ne securi sint aduersarij, dum uident imbecillitatem illo-
rum quos prosequuntur, nō ipsi, sed deus pro eis pugnabit &c.

Et tu domine fac meū propter nomē tuum, quia
benigna est misericordia tua. Libera me quia pau-
per & inops sum ego, et cor meū cōturbatum est
intra me. Sicut umbrā cum declinat ablatus sum,
excussus sum sicut locustæ. Genua mea languerūt
præ ieunio, et caro mea imutata est propter ole-

um, & ego factus sum opprobriū illis. Viderunt me, mōuerūt capita sua. Adiuua me domine deus meus, et salua me secundum misericordiā tuam. Et sciant quod manus tua hæc, et tu fecisti eā. Maledicēt ipli, et tu benedices, qui insurgunt in me confundantur, seruus autem tuus lætabitur. Induatur qui criminatur me pudore, et induantur sicut diploides de confusione sua. Confitebor domino nimis in ore meo, et in medio multorum laudabo eū. Quoniam astitit a dextris pauperis, ut saluam ficeret ex persequentibus animam meam.

Immutata est propter oleum. Fe. Exaruit à pinguedine uel oleo. Hebrewum significat maciem contraxisse, quia aberat pinguedo siue olcū. In circa quod nos legimus, sic intelligere potes, licet coactus. Caro mea immutata est propter oleum, non quod comedera am, sed quod non habebam. Significat enim se nibil pingue edisse, dum in angustia mentis etiam negligens cibis fecit deficere corpus.

Descriptio iudicio aduersorū, misericordiā dei pro se & suis simili-
tate tribulatis inuocat, ut ex malis liberatus glorificetur, confitis aduersarij. Hic nulla meritabu manu uides, sed solā dei benignitatē, quae nos libe-
rat, respiciens in suam misericordiam, & in nostram inopian.

Sicut umbra etc. Sic abiectus sum, ut amplius nō sit mihi locus in mü-
do, quoadmodū umbra perit cum declinat ad uesperā &c. Et abiectus sum uelut seductor, uelut pestis locustarū, quae uento raptæ ex agris, ubi uasiat oīa, projiciuntur in mare, quā pestē locustarū Germani non no-
runt, sed in libris sacris & prophetis sēpe legis. Ita Christiani haben-
tur nō solum inutiles ut umbra, sed etiam nocentes, ut locustæ &c.

Genua &c. Id est, corpus meū deficiebat, dum non libuit edere propter
dolorem animi quo cruciabam ad blasphemiam eorum, ad cæcitatem eorum, &
persecutione eorum grauabar. Viderunt &c. Psal. 21. Adiuua ergo, &
ia cum gloria adiuua, ut sentiant aduersarij nostri tuam manum & po-
tentiam esse, quae scruat in eos, quae glorificet nos, & quod tu fecisti eam
manum sue potentiam.

Maledicent &c. Habent hic, quid ualeat ipsorum excommunicatio &c.

COMMENTARIUS POMERANI

Excoicatio facta fulmina contra Euangeliū professores. Cessate cæci uestra maledi-
ci Euangeliū ita, uestræ dire (nihil enim aliud nosfis) sunt nostræ benedictiones, que
professores. ne turbare quidē nos debent, tanū abest ut noceat. Beati esis, inquit, cum
male edixerint uobis homines, & dixerint omne malum aduersum uos,
mentientes propter me. Gaudete &c. Et præterea quicquid mentium
& detrabunt nobis qui male uolunt Euangeliū, suo tempore conuertetur
nobis in gloriam. Expelemus tantum patienter dei benignitatem.

Confitebor &c. Id est, liberatus gratias agā, et prædicabo misericor-
diā tuā in populis, ut innoteſcat ubiq; Euangeliū glorie tue, qui deinceps
persecutores, & glorificas Christiū tuū, qui deponis potentes de se, &
exaltas humiles, qui laudē nō taces, etiā si ignominia corra me iadet
vel totus mūdus, ut tandem obſtruatur os loquentū iniqua, Amen.

PSALMVS CIX.

Titulus David Psalmus.

Psalmum esse de Christo, notū est ex Matib. 22. ubi nemo pharise-
rum potuit respondere Christo ne uerbo quidem, qua ratione David uoca-
ret Christum suum dominum, cum tamen filius Davidis in prophetis
scribatur, quæ admodū & ipsi confitebantur. Citatur quoq; binc. 1. Cor. 15.
Oportet, inquit, regnare Christiū, donec pater paciat omnes inimicos eius
sub pedes eius. Et in Epistola ad Heb. certe non humana interpretatione
exponitur uersus: Iurauit dominus, & non paenitbit cum &c.

S V M M A. Christi ergo regnū mox à glorificatione, ut declarat binc
Christus Petrus, Act. 2. Hic describitur, quin & sacerdotū æternum, quod spir-
ituale sit necesse est. Ut troq; Christus & salus est creditum & dona
Sacerdos Rex, iu-
dex. tio persecutorum, ut eum regnum defendit sanctos, ita & sacerdotium
pro eis intercedit, neutrum uero fit cum cōmodo blasphemantium, qui
ruentes in ueritatem impingunt in Christum petram scandalū &
lap-
dem offensionis &c. Ad hanc autem gloriam Christum per caluē pa-
sionis peruenisse ultimus uersus declarat, secundum illud: Oportuit pa-
tire Christum, & ita intrare in gloriam suam.

Dixit dominus domino meo, sede a dextris
meis. Donec ponā inimicos tuos, scabellū
pedū tuorū. Virgā uirtutis emittet tibi dominus
ex Sion, dominare in medio inimicorum tuorū.
Tecū principatus i die uirtutis tuæ i splēdoribus
santorum

Sanctorū tuorū, ex utero ante luciferū genui te.

Christus filius est Davidis secundū carnem, Ro.1. et Dominus Da Chrys do
nis non solū secundū diuinitatē, sed etiam secundū regiā dignitatē et minus
sacerdotiū. Sine dubio enim filius hic patris dominus est, quando pater David.
rex tanū carinalis est, et ideo mortalitatis. Filius uero rex spiritualis, et
ideo aeternus, quēadmodū Esa.9.dicitur, et repetitur ab angelo, Lui.1.
Super Ioh̄n̄ David et super regnū illius sedebit, ut confirmet illud, nō mū
dana potentia, aut diuitijs, aut carnis iustitia et sapientia, sed iudicio et
iustitia vera amodo et usq; in sempiternū. Infirmū erat regnum Davidis
quod oportebat per filium Christum confirmari, et praetera maledictū erat,
nisi ei benediceretur per hunc filium Davidis sacerdotem et uerū Melchi
sator, qui benedixit Abram et omni semini eius, id est, oibis Abram et
dom per uniuersum orbem secutis, quemadmodū promissum erat: In se-
mine tuo benedicentur cum tue cognationes terrae. Ad hæc David regna-
bat in terra: Christus autē regnat in dextera dei patris, ut hic dicitur, ac
cepit omni potestate et in celo et in terra, ut sit rex regum et domi-
nus dominantium. Cur ergo nō dominus Davidis est, sine quo Davidis re-
gnū nullū est, et sine quo Davidi nō est salus, et in quæ respicunt promissi
ones Davidi factæ unde ipse ipsiusq; regnum exaltaretur in aeternum?

Hic non semetipsum glorificauit, ut erubescat opinio potentiae, sapien-
tie et iustitiae nostræ, immo et omnis ambitio humana quæ se præfer-
re alij findet et mortificationi reluctatur, sed is glorificauit eum, qui di-
xit ad eum: Sede a dextris meis, id est, rex esto ut ego super omnia, et in ca-
lo et in terra, Matth.ult.de quo diximus et Psal.8. et 71. Iubetur
vero sedere nō ad caput, ne uideatur esse supra deum, quia Christi capit
dens.1.Cor.11. Neq; ad sinistrā, ne uideretur eius gloria minor gloria dei
sed ad dexteram, id est, in potioribus bonis patris, ut æqualitas significe-
tur. A dextris ergo regnat, cuius regnum est spirituale, nam sinistra tem-
pore sua: ut alibi diximus, licet et ipsa ei subiecta sint. Sic interpreta-
tur Paulus, propter quod et deus illum exaltavit et c. et omnis lin-
gua confiteatur, et dominus Iesus est in gloria dei patris.

Hoc regnum est, quod Christus in nobis uincit mundū, peccatum, Satanā,
infros. Rex enim Christus nō esset si uinciretur in suis, quibus et ipse
dixit: Confidite, ego uici mundū. Nō potest superari Christus in nobis, quæ
admodū legis ad Ro.8. Nam eius regnum est in electis omnibus, atq; adeo
hoc regnum est ipsorum electorum, Ephe.2. quo ipsi quoq; in Christo et cum

Regnum
Christi.

COMMENTARIUS POMERANI

Christo regnare, & reges sunt & triūphatores sunt super omnem misericordiam, peccatum, mortem & inferos. Inter quae mala unimis et pugnamus, immo regnamus (quemadmodū hic Christo dicitur: Dominare in medio inimicorum tuorum) ne securius unquam sis de te. In Christo autem securus. Omnes enim qui pie volunt vivere, in Christo persecutione patienter. Frustra optamus, ut ab iniquis uel ab iniquitate & peccatorum turbano impetrarur. Sufficit nobis gratia dei quae absorbet peccatum omne, si non uult a nobis auferre stimulū carnis nostrae angelum Satana, qui fors & intus oppugnat. Dominamur enim per Christum, sed in medio albus inimicorum, donec pater deus ponat eos inimicos nostros, & quicquid pietati in Adam aduersatur scabellū pedū nostrorum in resurrectione nostra sima, tunc primum uidebimus omnia Christo et Christianis subiecta, que & nunc sunt subiecta, sed nondum uidentur, tunc insultantes dicemus: Absorta est mors in uictoria. Vbi est mors uictoria tua? ubi est mors aculeus tuus? Nunc autem interim uerū est quod in Canticis spissis dicit. Sicut liliū inter spinas, sic amica mea inter filias. Malos ergo iumento doendo, increpando, bona cōuersatione ostendendo, non offendendo scandalis, sed pro eis orando, non statim abiiciendo, ita tamen, ut alii fiant, non tu impietati consentias, ut uero per Christi spissū regnare possitis, qui peccatores uinit ut saluos faceret. Quod si cōtempserint bencuolentē, erit quando contemnerent non poterunt, quando scabellū pedū tuorum erit. id. defectissimi, qui hic ad caput sedere uidebantur. Tu tanum caue, ne vindicess, dominus uindicabit, qui dicit: Ego ponā (ut tu hic mihi uindictam permittas) inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Ex Sion: Virgam uirtutis &c. Christus fide regnat usq; ad iudicium, deinde in eternū absq; fide reuelato deo, ut uideatur absq; enigmata fore ad faciem, quando clare uidebitur Christi regnum esse regnum dei, id quod nūc in spiritu fidei creditur, hoc scilicet est quod supra audiuimus. Sed ad dextris meis, donec &c. Et. 1. Cor. 15. Cum traxiderit regnum Christi. Verū non obmittit quoq; psalmus dicere, unde cōperit hoc regnum & mysterium a seculis abs conditū, primum reuelari: Virga, inquit, id est, scepter uirtutis, id est, potentiae & exercitus, siue regni tui, emittet dominus, non tu (ut dei opus uideatur solius, etiam ubi Christus describitur, ut pudeat iustitiary) Ex Sion: Inde enim caput euulgari Euāgelium, quod est scriptū Christi, quo occiditur impius & impietatis regnum. Esa. 11. 2. Tres balae. 2. de quo Psal. 44. Virga directionis uirga regni tui. Secundū illud Esa. De Sis

De Sion exibit lex, & uerbū domini de Hierusalē. Vide Psal. 2. Quod saprū nisi dominus emittat, extrusis operarijs in messē suam, fruſtra omnia tenemus, & sine fructu manebit negocium nostrū, ubi uero emiſſe tu, bene speremus, nam fruſtra emitti non potest uerbum dei, Esa. 55.

De potentia uero & gloria huius regni, in quo per liberam charitatē & spontaneum cor subiectus est populus, dū interīm iurūmici subiecti eſenolūt, etiam hoc additur, Tecum, o Chrifte, erit principatus (sic enim dixi debere reddi praecedentia emnia postulant) in die uirtutis tuæ, id est, in tempore fortitudinis & regni tui. Nam in tempore infirmitatis tue, hoc est, in uita mortali seruus potius eris & uideberis nouissimum virorū quam princeps. Atq; huc principatu & potentia regni Chriſtū in credentibus, clare subditur: In splendoribus, inquit, sanctorū, id est, in illuminatione & gloria cognitionis dei in omnibus credentibus.

Ex Heb. autem sic, Populi tui spontanei offerent in die fortitudinis tue, in splendoribus uel decoribus sanctitatis. Vel, Populus tuus erit ex spontaneis liberales etc. Vel, Populus tuus cū oblationibus liberalibus etc. Quid nos legimus, idem erit sic. Principatus i. populus regni tui erit tecum, spontaneus, nō contra te &c. Quo quid aliud significatur quam populū Chriſti nō legis populū futurū, qui cogatur benefacere, hoc est, hypothetice simulare, sed populū spontaneū bonae uolūtatis i. qui sicut in trito dicitur, seipsum offerat deo, et alijs libera subdatur oīaq; faciat charitatem?

Quid uero si: uult, quod dominus addit ad Chriſtū suū dicens, Ex utero ante luciferū genui te? Libet hoc loco libere sine aliquo periculo euagari per uarias interpretationes, ut dicam que mibi uel sola hoc loco uideatur requiri. Vulgo hoc exponunt de Chriſti diuinitate. Ex utero, id est, ex secreto diuinitatis meae genui te ante luciferū, id est, angelicam naturom, quasi lucifer significet angelū, id quod putant ex Esa. cap. 14, cū tam illuc lucifer stella significetur, cui comparatur rex Babylonis in gloria regni sui, nec hic aliud sit in Græco, ἐωφόρος, quae est stella matutina. Iſi tamen in hac sententia possunt iuuari, ut intelligatur Chriſtus, qui in tempore natus sit & a resurrectione regnauerit in dextera patris, nō tamen esse nouis deus, sed ex substantia patris, unus cū patre deus natus ante luciferū, id est, ante lucis bonus uisibilis creationem, proculdubio ab aeterno. Nihil enim noui in diuinitatis accidit natura: Nec abborret a scriptura, q; uterus metaphorice deo tribuitur, ut est & Esa. 46. Qui portamini à meo utero, qui gestamini à mea uulua.

Tecū pri
cipatus
O.

Ex utero
&c.
Genui ab
aeterno.

COMMENTARIUS POMERANI.

Verum quid prohibet etiā isto modo de Christibumanitate interpre-
Genui ex tari? Tu quem David uocat dominum suum, qui rex es in dextera mea
uirgine. expectans, ut inimici tibi subiificantur, in quoru medio dominaris, qui po-
pulum habes spontaneum, qui ista omnia à me accepisti, ut deo inferior,
nēc homo: Tu, inquam, ucrus homo natus es, ut sic uteris sine uulnifi-
ci matrix in primaria accipiatur significatione. Ego, inquit, nō uar al-
quis aut uiri semen, genu te meo spiritu ex utero materno, ex uulnifici
ante luciferum, id est, ante mundi constitutionem (id quod pertinet
ad diuinam prædestinationē) uel, ante luciferum, id est, ante orium dic-
In nocte enim Christus ex utero natus scribitur, Luc. 2. Quo significā
est, in medijs tenebris uenisse lumen Euangelicum, secundum illud Esaiæ.
Populus quā ambulabat in tenebris, uidit lucem magnā &c. Quid im-
pletum cccinit Zacharias pater Ioannis. Illuminare, inquit, ijs qui in tenebris
& umbra mortis sedent &c.

Genui ad
optione.

Audisti natuitatem diuinitatis Christi ex parte ab eterno, audisti
eius natuitatem secundū bumanitatem ex matre sine humano scire
tempore: Cur nō addimus etiam tertiam Christi generationē, que est ad
optionis per gratiam, quā uel solam hic malim interpretari, non in Chri-
sto solum, sed & in toto corpore eius quae est ecclesia? Hæc non tam ge-
neratio est quā regeneratio, quae incipit in baptismo nostro, sed perficietur
in resurrectione futura. Et enim hæc ex spiritu sancto natuitas, sed tali
spiritu fieri non possumus, donec caro & sanguis, id est totus Adæ,
aboleatur. Tunc enim non solum anima spiritualis erit, sed hoc quoq;
corpus animale resurget spirituale.

Hanc quoq; Christus regenerationem nobis suo baptismo offerebat, nō
quod ipse indigeret ad diluenda peccata sua, qui etiam secundum carnem
de spiritu sancto ex uirgine conceptus erat, sed ad diluenda peccata nostra
omnia propter nos fecit. Vnde illic auditur uox quasi de iam nato filio,
Hic est filius meus dilectus, in quo mibi bene complacui. Ut non dubitamus
nos quoq; in baptismo spiritus & aquæ adoptari in regnum &
bæreditatē lucis, et nos esse dilectos in Christo dilecto. Et sicut baptismus
Christi perfici nō potuit nisi absorpta mortalitate quæ propter nos effun-
derat, sicut nec nos fieri: Ille enim nos fieri erat. Vnde aut, Luc. 12. Baptizo
habebo baptizari, & quomodo coartor usq; dum perficiatur! lecirco Chri-
stus meus es tu, ego hodie genui te, ut diximus Psal. 2.

Dicitur

De hac ergo Christi cōpleta glorificatiōe hic Psalmus loquitur, quē ad undū nūdes ipsum contextū id quoq; requirere. Sed ut hæc regeneratio nature nostræ est incōprebens filius, ita quoq; vide ne carnalē utrū imago, ne dicas cum Nicodemo, Nunq; potest homo iterū in uterū matris introire et nasci? Mirabilē dei potentia et fecunditate Christus post quā interī regenatus est glorificato etiā corpore ad uitā immortalē, sicut dicit fr̄ Paulus prædicat. Atq; hoc est quod idem Paulus ait, Roman. 1. Quis declaratus est filius dei i potentiā secundū fūm̄ sanctificatiōis ex resurrectione mortuorū. Et Col. 1. Primogenitus ex mortuis dicitur.

Dicit ergo, Ex utero, id est ex fecunditate mea qua omnia glauco, genitio te, scilicet ad immortalē uitam. Itaq; iam secundū boiem quoq; es filius dei immortalis ex utero meo genitus. Non enim decet ut ex utero meo immortali mortalem filium producam. Genui, inquam, ante luciferum, i. ante constitutionē mundi secundū prædestinationē. Vel ante luciferū, id est, ante ortum diem antequā lucifer illuc sc̄ere solet, ut intelligamus hoc ipsum de tempore resurrectionis Christi, appropinquante post mortem eius tercia die secundum Euangelium.

Vides itaq; Christus quando audiebat Sede à dextis meis, audit quicq;. Ex utero ante luciferum genui te. Sic et nos in Christo per baptismum incepimus fieri filii dei. Dedit, inquit, eis potestate filios dei fieri ijs qui erunt in uoie eius, qui non etc. sed perficiemur in resurrectione nouissima, quando absorpta mortalitate omne quod in nobis deo aduersum est, erit à nobis alienissimum, nūbilq; erit in nobis sive in corpore, sive anima, quod non pertinet ad diuinam generationē, atq; ideo immortalē. Sic. 1. Ioā. 3. Christissimi nunc filii dei sumus, et nondum apparuit quod erimus etc. Et Roman. 8. Expectatio et creaturæ reuelationē filiorū dei expectat et c. Nos quoq; ipsi primiōs fūm̄ habentes intra nos geminūs adoptionē filiorū dei expeditantes redēptionē corporis nostri. Spe enim salvi facti sumus. Sicut enim Christus uere rex erat, sed adhuc in mortali corpore rex non videbatur, ita et nos uere in Christo reges sumus et domini omnium, p̄q; mortem misericordiōnē resuscitati, confedentes in dextera patris, ut dicunt Ephes. 2. Sed hæc nondum apparent nisi fidei, ideo addit illic: Gratia eis salutari per fidem, et hoc non ex uobis.

Atq; hic uides quid magnū fūs dei in nobis operantis negocium sit. Fides dona ueritatis hanc ita habere, que nemo credentium satis credere potest. dei. Ut tribuscenti increduli, qui fidem putant rem esse facilem et penè contemptam,

COMMENTARIUS POMERANI

temptam. Sic enim dicitur Epheſ. 1. Qui credimus secundum operationem potentiae uirtutis eius quā deus operatus est in Christo, ſuscitans illum à mortuis & constituens ad dexteram in cœleſtibus &c.

Ex Heb. Hoc aut̄ quod legimus, Ex utero ante luciferum genui te, marie legit ex Hebreo. Lyranus ſic, Ex matrice auroræ tibi ros adoleſcētia tua. Vbi lucet intelligere matricē auroræ profundū diluculū, in quo Chriſtus innouatus reſurrexit. Felix autem ſic, Ex uero ortus eſt tibi ros generationis tuae. ubi intelligere licet, Ex utero meo, quemadmodū & ſep- aginta dixerūt, ego genui te. Vel ſic, Ex uulua proiectus eſt, uel egressus eſt tibi ros iuuentus tuae. Ros eſt frēcundatio cœleſtis, ſecundū illud de reſurrectione. 1. Corin. 15. qualis cœleſtis tales & cœleſtes, Vel ſic, Ex matre uel ex matrice diluculo uelut aurora ſurrexit tibi. Vel ſic, Ex matrice diluculo ſuper auroram tibi ros nativitatis tuae. Super auroram, significat, uel ante auroram, uel plusquam aurora, ut uel tempus uel gloriam reſurrectionis ſignificet.

Iurauit dñs & non pœnitabit eū, tu es ſacerdos in eternum ſecundum ordinem Melchizedec.

Christus Hactenus Christum regē in Psalmo uidimus, nūc uero ſacerdotem & rex & ſa pontificem quoq; noſtri uideamus. Rex eſt defenſor ſuorū, ſacerdos plator eſt in conſpectu dei. Vtrumq; nobis Christus eſt. Quod ſiue leuita intelligeremus, tota nos in deū proiſceremus fiducia. Non amabis, nō ſi mebis deū, atq; adeo coniēns niſi intueraris eius bonitatem, niſi et eius maieſtatem. Hie glorificabis eū. At cū cœperis amās et timēs glorificare, ipſe te ſeruabit, ut numq; tradaris in paſtiōne ignominiae, que coītigunt deū nō glorificatibus utcūq; cognitū, Ro. 1. Atq; hic habes Christum q; ſacerdos nō eſſet niſi auferret noſtra pītā. Rex nō eſſet, ſi uiceretur in tuis.

Porr̄ intellectus ſacerdotij huius et regni planè eſt Euangeliū, Sacerdotiū enim ſignificat p; felam misericordiā nos iuſtificari & nullā planē eſſe iuſtitiam propriā in nobis. Sicut enim quotannis interpellabat ſacerdos legis, ita non continue nō interpellat pro nobis Christus. Regnū aut̄ eſt aduersus peccati, mortis & inferorū iuſſu & quicquid impugnat defenſio, ita ut uincamus & regnemus, alioqui reges non eſſemus.

Ius primogenituræ eſt nūc ſacerdotiū Christianū, in quo habemus nos adeundi ad deum & interpellandi pro nobis et pro fratribus tūm inimicis, ſed per Iesum Christū qui eſt primogenitus in multis fratribus, p; quem habemus accessum ad deum, qui eſt mediator inter deum & hominem.

serdens & homo. Et licet utrumque habeamus & regnum et sacerdotium, tamen sacerdotium illud Christi (quo nullam maiorem habemus consolati onem) praeferimus, & quod nostra oia patri deo sunt accepta. Itaque quod alii dicunt est. Exo. 19. Domini Iacob & omnibus filiis Israël. i. credere ibus. Vos eritis mihi in regnum sacerdotiale & gentes sanctam, nunc Christiani dicitur omnibus, non ratus illis & unitis, à Petro. 1. Petri. 2. oibus, inquam, ut atque aliquando non populus dei erant, nunc autem sunt populus dei, qui aliquando non misericordiam consecuti, nunc autem misericordiam co secuti. Vos, inquit, genus estis electi, regale sacerdotium, gens sancta populus acquisitionis, ad prædicandum uirtutes eius quæ è tenenebris uos uocauit in admirabile lumen suum, ad offerendum hostias non uisibiles sed spiritu a li in spiritu ubi uult deus, qui spiritus est, adorari, quæ hostiae sunt acceptae deo per Iesum Christum. Nonne Petrus uerum sacerdotium agnouit in omnibus credentibus, quibus dedit prædicare uirtutes dei quas in ipsis operatis est deus, ut prædicens quod intus sentiunt, & offerre hostias ueras in spiritu, quas deus uideat non homo? Nemo tibi prædicabit Euangelium qui illud non habet in pectore, qui non ratus sit à deo. i. circuicijus corde per spiritum sanctum, Exod. 30. & Rom. 2. & Phil. 3. et unitus eodem spiritu, ut undio eum doceat de oibus, 1. Io. 2. Euangelium enim non est littera, sed spiritus, quemadmodum in Hieremias, cap. 31. Dominus prædictix, Dabo legem meam in uiscribus eorum et in corde eorum scribam eam, & ero in domum, & ipsi erunt mihi in populum. Et non docebit &c. Erunt enim omnes traditi dexteris, id est, docti spiritu dei, Io. 6. De unctione Christianorum & sacerdotio diximus Psal. 44. & Psal. 140.

Iurauit igitur dominus et non paenitebit eum &c. De regia Christi potest Iurauit, usque supra dictum est. Dixit dominus domino meo &c. de sacerdotio autem dicitur, iurauit dominus etc. Ut hic iuramentum uideas non solu[m] promissionem, quam & de regno aibi iuret quoque deus. De fructu uentris tui ponam super sedem tuam. Quæ duo nos omnino confirmant, Heb. 6. Difficillime enim credere nostra imbecillitas Christum esse sacerdotem qui se se patri pro nobis offerat orator & salvator, ut dicitur Hebr. 7. et 1. Io. 2. qui sit propiciatori um nostrum, Rom. 3. Thronus gratiae, Heb. 4. sapientia, iustitia, sanctificatio, et redemptio nostra. 1. Cor. 1. breuiter, ut supra diximus, mediator noster, lecipro diuina clemètia iurat, ut nihil de eius bonitate diffidamus.

Et non paenitebit eum, id est nunquam hoc ipsum mutabit, ne quod hic uera Non paenitentia conscientie peccatis uerxat hoc sacerdotium Christi aliquando cessatu tebit.

rum.

COMMENTARIUS POMERANI

rum. Sie autem utisi et scriptura uerbo paenitendi cum deo uel paenitere uel non paenitere scribit, ut uides Gen. 6. Paenituit eum ergo id est, mutauit factum et abolere uoluit quod ante fecerat.

Aeternus sacerdos. Sequitur uerba iuramenti dei. Tu Christe es sacerdos, non ad tempora, ut qui moriuntur sacerdotes legis ex Leuitico genere, quos tunc operibus plures esse, quia per mortis carnis non potuerunt permanere, sed es sacerdos in aeternum. Vnde ergo Christus in aeternam salutare potest, auctor per seipsum ad deum, semper uiuens, ad interpellandum pro nobis, ut dicitur Heb. 7.

Sacrificium Christi. Introiuit enim hie pontifex nostri unius ergo aeternus in secula sanctorum non manu facta, ut nam uulnus dei apparcat pro nobis, quia in ea oblatione corporis et sanguinis sui semel in eruce sacrificavit in aeternum eos qui sanctificantur. Non enim nunc est alia oblatio pro peccatis in qua spes tete saluandum, nec aliis sacerdos constitutus quoque ducit sacerdotem et pontificem aeternum, ut hae clarissime scribuntur Hebrew. 7. 9. et 10. Hoc est ignorantia hoc die turpiter sine cognitio dei (quod non cognoscitur nisi per Christum) de invocatione sanctorum dignissima.

Invocatione sanctorum. Quos interrogare possum eum Paulus 1. Cor. 1. Nunquid Paulus crucifixus est pro uobis? aut in nomine Pauli baptizati estis? Christiani, in factu a Christo diuenter, hoc est quia spiritu dei perfusa charitatem habent in cordibus, Rom. 5. qui consortes Christi sunt, Psalm. 44. nam baptizatus igne et spiritu sancto, quae est uinculum per quam sumus omnia quae fore operari, de qua. Co. 1. Qui unxit nos deus est, qui obsignauit nos, et dedit regnum spissum in cordibus nostris. Ipsi sunt quia dicunt Apoc. 1. et 5. Iesus Christus est testis fidelis, primogenitus mortuorum et princeps regnum terrenum, qui lexit nos et lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo, et feci nos reges et sacerdotes dei et patris suo, et regnabimus super terram. Quia ergo te ab hoc moe et ab hoc consortio diuidis, et incipis gloriam in nomine sanctorum, facis Christum diuisum, ut ait, 1. Cor. 1. Paulus, et Christum perdis qui diuisas esse non potest.

Missa. Non ergo nunc offeritur patri Christus a nobis in missa, ita quod nulla scriptura dicit, sed manducatur a nobis quicunque, cum desideramus in sancto mensu panis et uini, secundum Christum in statutione in memoriam mortis eius, id est illius oblationis siue sacrificij semel facti in cruce. Memoriam ergo Christi est ista manducatio, et testamentum quod nobis uisibile recipit edendum et bibendum per fidem, in remissionem peccatorum et sua confirmationem quoties uoluimus, ut uisibili signo intra uescanu[m] frat-

cepto admonemur adhuc eum semp̄ esse nobiscum, qui uisibili specie abiit
in celum, sicut dicit Matthœi ultimo, Ecce ego uobiscum sum usq; ad cō
summationem seculi.

Secundū ordinē Melchisēdec, uel secundū mōrē Melchisēdec, non secū Melchisē
dūn ordinē uel mōrē Aaron, hoc est, non Leuiticum & carnale erit hoc
sacerdotium, cu nōcē sit alios subrogare sacerdotes, uel propter qđ ne-
cessē su plures fieri sacerdotes, ut in lege quando moriebantur sacerdotes
et mortales boies erant, quando necessē erat alijs morientibus alios suf-
ficiere in locum defunctorū, ut non dicā qđ ne Leuiticum quidē hoc esse po-
ten, cum tu Cbristis sis ex Iuda secūdum carnem, ex qua tribu nemo un-
quā sacerdotio secundū legem functus est. Non, inquam, tale erit sacr-
dotium tuum, abrogabitur enim sacerdotium quod nunc successione ui-
cariā erunt homines qui mori possunt, sed, Tu es secerdos in æternū
quædammodum Melchisēdec, cuius sacerdotij functionē nullus ante ipsum
babuissē legitur, nullusq; successisse. Fuisse enim legitur, cœpisse aut desi-
gnon legitur, & solus erat, ut hunc unum sacerdotem Cbristum atq;
tandem æternū præsignaret, qui etiam ut sacerdos accepit decimas ab
Abraham ut ab inferiore &c. H abes quid sp̄ritus hoc loco uelit, nempe
Corisum facere æternū sacerdotiū, nihil enim hic aliud dicit, licet plu-
te inducit dum meminit Melchisēdec.

Videamus ergo de Melchisēdec historiam, quæ scribitur Gen. 14. At
uero Melchisēdec rex Salem protulit panem & uinum. Et ipse erat sa-
cerdos dei altissimi, & benedixit ei, & ait: Benedictus &c. Et eidem de-
cīps̄ Abraham decimam ex omni spolio.

Vides illic Melchisēdec regem Salem, & sacerdotem dei, regem ad ho-
mīnes & sacerdotem ad deū. Rex protulit Abramē & cæde quinq; re-
gum rauienti panem & uinum ut reficeretur. Sacerdos benedixit &
salutem nunciauit eidem Abramē coram deo altissimo atq; adeo uice dei,
& nō nomine accepit quoq; ab Abraham decimas. Quod protulit pa-
nen & uinum, regum erat munus, nō sacerdotiale sacrificium, & cor-
poribus consularat. Quod uero benedixit sacerdotiale erat officium regia
maiestate longe excellentius.

Sic & Christus, quæ in hoc Psalmo sp̄us dei Melchizedeco assimilat, Rex iusti-
tæ est ad nos, et sacerdos ad deū, sed propter nos, nempe inter deum & tiæ.
bilem datus & homo mediator. Huius autē regnū nō est de hoc mundo aut
in clementiis huius-mundi, ut iustitia nostra singūl, sed est Melchizedec,
id est,

Historia

COMMENTARIUS POMERANI

Rex pacis. id est, rex iustitiae per quem iustificantur credentes ut crecent ex fide in fidem, ut ista iustitia regnent et extrudant oem iniustitiam totumque regnum Satanae, donec ponantur oes inimici eorum scabellum pedum ipsorum. Et quod rex Salem, i. pacis, pax enim individua comes est iustitiae, quemadmodum Rom. 5. dicitur, iustificati ex fide pacem habemus pacem, inquit, non huius mundi, sed conscientiarum, quam Paulus optat triumphare in cibis nostris. Quod autem Melchisedec solus legitur fuisse et rex et sacerdos, absque initio et absque fine, absque patre et absque matre, cuius genitrix inuestigari non posset, quod ad scripturam attinet, supra diximus. Unde in primis hic Psalmus uidetur postulare, qui facit Christum primam regem, deinde sacerdotem aeternum, ut erat Melchisedec.

Panem et uinum. Hic Christus protulit nobis manna celestie, panem, scilicet suum uinum. Euangelij, quemadmodum Moyses interpretatur, Dicitus 6. Deum tibi cibum meum etc. quem panem edere est edere Christum incarnatum, qui factus editur nobis in cibis, Iohannes 6. Non Moyses dedit uobis panem de celo etc. Protulit nobis, et uinum, quod est idem uerbum spiritus sancti quo inebriat corda, et insipientiam illam stultitudinem abducunt, ut siue obliiti, dei tantum sint memoris subiiciuntur. Sic et in Psal. 22. Parasti in conspectu meo mensam alueris eos qui tribulant me. Impinguasti oleo caput meum, et calix misericordians. Et Proverb. 9. Sapientia misericordia nuntijs ad insipientes occuta est. Venite comedite panem meum, et bibite uinum quod misericordia uobis. Relinquette stultitiam et uiuetis, et ambulate per vias prudentie. Et Cantus coru. 5. Comedi fauum cum melle meo, et bibi uanum meum cum latrone, Comedite amici et bibite, et inebriamini charissimi, Istio pane et uero uerbi dei iugiter nobis opus est, qui iugiter fatiganur a regibus gentium et exercitu tenebrarum, ut non deficiamus, ut laeti resuscitemus, ut integrum liceat redire in pugnam atque adeo uictoriam et triumphum. Quem dicit non accipimus nisi per hunc nostrum regem, qui ait, Patrem nemo uult nisi filius et cui uoluerit filius revelare. De quo Petrus, Verba sunt, uita et aeternae habes domine, ad quem ibimus?

Verum non ignorauit qui corda condidit quem in firmi sumus filii, insignia externa semper addidit quibus confirmaretur fides nostra in promissiones et uerba dei. Et ideo nobis quoque externa sacramenta dedit quibus sigilla, quibus sua uerba, quae sunt uelut scriptura, sed in corde scripta, in becilliitate fidei nostrae confirmaret. Sigilla sine scriptura nihil sumuntur, scriptis addita fidem uerbis scriptis faciunt. Uerba non sunt proprii sigilli, sed sigilli

sed sigilla propter uerba. In uerbis tota uoluntas declaratur, sed tamen fiduciæ imbecillitatis sigillū quoq; postulat. Hæc dicimus cōtra illos qui præ sacramento eucaristiae, ut uocamus, uerbum dei n̄ gligunt & contemnunt. Non facies Turcā aliquem Christianum, ut sexcenties in os ei intrudas sacramentū panis & uini, sicut etiā multos ex nostris non uides inde fieri meliores, ut fidant deo, deūq; timcant. Facies autem Christianum, si predices ei Euangeliū salutis, modo deus hoc ipsum illuc fortunet.

Protulit igitur & hic nobis, qui edere solemus panē, & uinū bibere uerbū dī, Melchizedec nos fieri, id est, Christus rex nōser, rex iustitiae, rex pacis, panē & uinū in sacramēto corporis & sanguinis sui, quod ipse uocat testamentū æternū, memoriale sui, remissionē peccatorū, si i fide sumis quantūcumq; infirma, modo nō sit nulla, modo nō habeas cū Iuda alia cassio sumēdi, quā ut libereris à peccato & rea conscientia. Protulit, inquā, quemadmodū Melchizedec protulit panē et uinum, nempe ad edendum & bibendum, nō ad sacrificandū, dicens: Accipite et manducate, hoc est corpus meum. Accipite & bibite. Hic est sanguis mens. Hoc faciat, id est, edite & bibite, quoties uolueritis, tantum in mihi memoria, ut sit memoria sacrificij mei unici & æterni, quod ego sacerdos æterras nū semel sacrificare p uobis patri uolo in remissionē peccatorū uestrū. Id quod dixit Paulus: Mortē dñi annūciabitis, donec ueniat. Nostib[us] morib[us] dñi nō annūciat, nō prædicat Euangeliū, quod est remissio peccatorum per Christi satisfaktionem, sed oīa agit in silentio contra Christi institutionē & apostolicam doctrinā, aperte nimis significantes, Euangeliū iam silere, dum ex sacramentis nundinationem fecimus.

Neg: vero ignoro quid canant nostri, nempe q; Melchizedec panem et uinum obiuit ut sacerdos, id est, sacrificauit deo panem et uinum, dicentes: Sacerdos in æternum Christus dominus secundū ordinē Melchizedec panē & uinum obtulit. Quod cum ex scriptura nō canant, necesse est, ut sit ex humano capite fitū & mentī. Modestius ista dicere, nū ipsi uellent se ex scripturis illa sumptuisse, quod est proprie mendacium, quod uel maxime dānat scriptura. Esto, ueniam daremus ijs, qui latinis edicibus seducti sunt, in quib[us] legitur: Erat enim sacerdos dei altissimi, quæ queso ex uerbo ptulit uel participio proferēs, quod latini recte legunt, sacerdūt nobis obtulit uel offerēs? Et ubi hoc fecerunt, nō interpretati sunt, obiuli hominibus, quæ sententia uera fuisset: sed dixerunt, obtulit deo, id est, sacrificauit, quæ sententia illuc non est. Debent tamen illis

Oo errorem.

COMMENTARIVS POMERANI

errorem, qui textum corruperunt, scribentes: Erat enim pro, &c. et quod uel puer primū literis Hebraicis initiatus uidet, ne quis me obcultra diuerticula querere caufetur. Ut uel i hoc uno uideas, quām nō licet feliciter agere in scripturis sine linguarum peritia. Et licet hoc domum linguarum non det ſpirituſan: tuis omnibus, tamen debent ad hoc feueri, qui doceant & dicāt, ne omnino ſit in nullis, ut qui nō habent, aliorū opera utatur. Nō obscurū eft bodie qui homines ſint, q. clamāt laicos nō optere legere literas ſacras, et bāeresim gignerē linguarum peritiam &c. Nihil igitur moror, quid interpretentur ex eo quod ipſi ſuixerunt, ſed attempo quod ipſe textus habet scripturæ. Nam quod in latinis nunc eis legitur: Erat enim sacerdos dei altissimi, quaſi ad huc fuerit ſacerdo, ut proferret panē & uinū, non eſt ſic in Hebreo, ut diximus. Quod ſi nobis nō credis, crede uel Hieronymo tuo, qui in Hebraicis quaſionibus ſic legit, & legendum ait: Et Melchizedec rex Salem protulit panē & uinū, & ipſe ſacerdos dei excelsi, & benedixit ei. Sed qd attine multis dicere, nū ſcriptura clarissime dicat, rege ptuliffe panē & uinū, non ſacerdotē, ſacerdotē autem benedixiſſe? quæ ſupra diximus.

Benedictio

Et erat ſacerdos dei altissimi, et benedixit Abrabæ, dicens: Benedictus &c. Vides ſacerdotale officium describi in eo q. benedixit, id eſt, boni precatus eſt in conſpetu domini Abrabæ, & eidem Abrabæ ſalutem nūcianuit, quam Abrabam fide accepit, ut à deo miſſam per os illius, que nō dubitatbat ſacerdotē eſſe dei altissimi. Benedictionē plinere ad Conbie teſtantur omnes de Christo promiſſiones, quæ admodum in hac aperiendis, Gene. 22. In ſemine tuo benedicentur cunctæ cognationes terre. Si men hoc Abrabæ, interpretante Paulo, eſt Christius. Hic Abrabam, quā tantus erat ut haberet dei promiſſiones, & appellaretur à deo patr multarum gentium, inferior declaratur Melchizedeco. Sine uile cuius contradictione (ut ait Epiftola ad Hebreos) quod minus eſt à meliori benedicitur. Ergo omnes à Melchizedeco ſacerdote in Abrabam benedicti ſunt, qui erant ex Abrabæ egressi usq; ad Christium: nam ille per Melchizedec benedictorem (ut hic dicit ſpirituſan: tuis) ſignificabatur. Ergo & Leui quicunq; adhuc erat in humbris ſive carna Abrabæ per Melchizedec benedictus eſt. Vnde uidere licet, ſacerdotium Leuiū longe inferioris eſſe ſacerdotio Christi, quod per Melchizedeci ſacerdotium ſignificabatur: nam per hoc oportuit illi benedici, atq; adeo Abrabæ & tu generi, et omnibus per uniuersum orbem gentibus ſecundū dei pmiſſionis.

Qua

Quia vero Christus est sacerdos in æternū, & benedicit ut Melchizedek, consequitur protinus Christū in æternū benedicere et saluare, ubi tis urbō spiritu suscipitur, atq; adeo æternā esse benedictionē, qui unica oblatio in cruce semel san.ificavit in æternū sanctificatos, et nō iterum sacrificatur ille sacerdos, qui seipsum sacrificauit deo semel pro nobis hominū & oblationem gratā in odorem suavitatis. Imperfēctū facis Christi sacrificiū, si repetendū duxeris, quasi illud prius & unicū non sufficiat, ut imperfēcta erat sacrificia veteris legis, quæ necesse erat secundū dies, mox & annos repetere, ut docet Epistola ad Hebræos, & res ipsa declarat. Veteres qui fuerunt temporibus apostolorū vicini, nō agnouisse sacrificiū in sacramēto panis & uini, manifeste uel ex illa Epistola patet, que ubi querit buius nostri sacerdotis sacrificiū, ne una syllaba quādem meminit panis & uini, cū tamē omnia, quæ ad sacerdotiū Melchizedek pertinet, sanctissima curiositate pustigari, meminuit uero sēpe sacrificiū iunctū, perfectū, semel oblati, et ad tediū frēusq; inculcat, ne quid aliud illic intelligeres.

De hac Christi benedictione æterna meminuit & Psalmus. 20. sicut ex de regia gloria et potestate, dicēs: Præuenisti eū in benedictionibus, dulcedinis &c. Quoniam dabis eū in benedictionē in seculū seculi &c. Si ergo benedicendæ sunt cunctæ cognationes terræ in semine Abrahæ, id est per huc benedictorē Christū, necesse est omnes cognationes terræ esse sub maledicto, & nemine ad benedictionem uenire, nisi per huc unicum Christum. Magnificato ergo nunc liberum hominis arbitrium, uires et infinitū humani ut uolueris, si per huc æternū sacerdotē in regnum benedictionis inductus nō fueris, sub æterna maledictione in Adam accepta in eternum manebis. Atq; bæc hactenus de Melchizedec, atq; ad eum Christo & rege & sacerdote, nunc quoq; iudicem in Psalmo uideamus.

Dominus a dextris tuis confregit in die iræ suæ reges, iudicabit in nationibus, implebit ruinas, coquassabit capita in terra multorum. De torrente in via bibet, propterea exaltatabit caput.

Implebit ruinas. Felix, Congregauit cadaveras, uel impletuit cadaveribus, uel impletuit ualles, per cuiusq; caput super terram multam.

Hic iudicem uidemus suos protegentē, & intimos, de quibus supra Index dictum est, horrende damnationē, id quod experti sunt Iudei, et multi alij Christus.

COMMENTARIUS POMERANI

ueritati repugnantes, complebitur autem in nouissimo die. Vnde aī prophetā David ad deū, Ille dominus qui est à dextris tuis, percūsit in die irae suæ reges, qui in die gratiæ eum suscipere regem et sacerdotem noluerūt, Iudex erit inter gētes. Implevit cæda uiribus, id est, ubi q[uod] occidit aduleraios, percūsit capita, id est, gentes, uel caput, id est, principem, quæ crat suæ per terram multam, uel multorum subditorum, id est, diabolum et mādi potentes Euangelij hostes, & totum Antichristi regnum.

Per crucē dicimus. Sed quæso unde hæc omnia Christo, regnum scilicet sacerdotū et in ad gloriā. De torrente, inquit, id est, de calice paſſiōis in hac uita, id est, mortalī uita bibet, propterea ita sublimabitur. Et ita per multas tribulaciones oportet introire in regnum. Quid hoc aliud est, quam quod Paulus dixit, Phil. 2. Humiliavit ſemetipſum &c.

PSALMVS CX.

Titulus. Halleluia.

S U M M A. Opera dei et creationis et redēptionis (ut quoq[ue] psalmo 91. & Psalmo 103.) hic magnificatur, id est, quicquid unquid fecit deus, et præterea promissiōes dei, ex quibus ſolis, si credimus, ſaluator, hic predicantur esse & ueraces & iuftæ, id est, quas imposſibile eft non impleri, ut sit summa: Quicquid facit deus, uere facit & iufte quicquid premittit, uere promittit & iufte, non ſicut homines qui & facio & uerbo, & fallūt & fallūtur. Verū oīa opera eius & promiſſiones ſalutaria ſolum ſunt timentibus eum, id est, qui intelligentes ſequuntur id quod credunt.

C Onfitebor tibi domine in toto corde meo, in consilio iuſtorum & congregatiōne. Magna opera domini, exquisita in omnes uoluntates eius. Confessio & magnificētia opus eius, et iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi.

In consilio. Felix, In ſecreto. Exquisita etc. Id eft, diligenter ab ipso deo facta, quæ admodum ipſe uoluit. Sola bona uolūtate fecit ſua operū bis. Felix, Exquisita ab omnibus cupidientib[us] ea, id eft, diligenter obſeruata ab omnibus, quibus placet quicquid deus facit. Impij enim ſolent non magnificare, ſed accuſare opa dei, et ſua iactare. Sic quoq[ue] legeris apte ex Hebreo, Exquirēda oībus deſiderijs eorū, id eft, talia ſunt opa dei, que digna ſunt, ut exquirātur omni deſiderio cordis eorum, ſcilicet iuſtorum.

Impij hypocritæ p[re]dicationem operum dei contemnunt, et ſua uolūtate p[re]dicant.

predicari. Iecro prædicabo domine tua opera magna in consilio et con gregatione iustorum, id est, credentium, qui sua opera nibil esse sciētes, tua percipiunt ad salutem. Tuum opus est confessio, id est, laus et magnificē cetera, hoc est, quicquid tu facis, laude dignum est et magnificū, opera nostra sunt vanitas. Et iustitia tua qua tu iustificas boles æterna est, iustitia humana corā tuo iudicio cōsistere nō potest. Alijs nō male, quod dicatur, Confessio et c. sic placet interpretari, q̄ cōfessio nos sit, et magnificēs qua magnificamus deū, sit opus dei, id est, q̄ nō possumus cōfite rīde, id est, laudare deū et magnificare, nisi hoc ipsum in nobis ipse efficiat. Simpliciter vero quod diximus, dicit se prædicaturū opera dei, quæ magna sunt et laude digna sive in cælo sive in terra, sive extra nos sive intra nos. Et infra dicit: Opera manuum eius ueritas et iudicium.

Memoriam fecit mirabiliū suorum misericors & miserator dominus, escā dedit timentibus se. Memor erit in seculū testamenti sui, uirtutem operū suorū annunciat populo suo. Ut det illis hæreditatem gentium, opera manuum eius ueritas & iudicium. Fidelia omnia mādata eius cōfirmata in seculum seculi, facta in ueritate & æquitate. Redēptionem misit dominus populo suo, mādauit in æternū testamentū suum. Sanctū & terribile nomen eius, initiu sapientiæ timor domini. Intellectus autem bonus omnibus facientibus eū, laudatio eius manet in seculum seculi.

Intellectus bonus o'bus facientibus ea, scilicet mādata, id est, quicquid deus ad nos suo uerbo demādauit, quorū alia præcipiunt facienda et nō bonus. Intellectus facienda, alia tantū promittunt, quæ nibil exigit, nisi fidem, quæ ubi fuerit, tūc illa cōplet, et quicquid defuerit propter eā nō imputatur, id quod sic Paulus dicit, R.o.s. Nihil ergo nūc dānationis est ijs qui sunt ī Christo Ihsu, qui non secundum carnem ambulant et c. Hanc fidem uocat hic intellectum bonum, id est, qui sapit secundū dei uerbum, et ab omni doctrina humana habet conscientiam liberam. Nemo ergo facit ea, id est, amplectitur quæ deus mādat, quæ deus p̄mitit, quæ deus operatur, nisi habeat intellectū bonū, id est, fidem, sine fide enim est impossibile placere deo, et

Oo 3 quicquid

COMMENTARIUS POMERANI

quiequid nō est fide, peccatum est, cuius boni intellectus, id est, fidelis
quia dei iustitia est, non humana, manet in seculum seculi.

Mandata *Testamentum et mandata uocat hic Psalmus imprimis dei promissio-*
q[ue] p[ro]missio siones, quibus si credis, etiam reliqua quae ueritas et praecepit, non ibi dis-
splicebunt. Sic et Psalm. 104. Memor fuit in seculum testamentum suis, ut
bi quod mandauit in mille generationes, quod disfrosuit ad Abram et iuramenti sui ad Isaac. Et statuit illud Jacob in preceptum, et Iacob in testamentum eternum, dicens: Tibi dabo terram Chanaan et. Promissiones namque dei hoc mandatum includunt ut credas, quod est omnia mandatorum summum, sine quo omnia alia sunt nihil. Hoc est principium in lege mandatum: Ego sum dominus deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, quo non habito quicquid pro impleitione mandatorum seris, hypocrisis est et impietas.

Memoria de dei. *Istud igitur Halleluia in hoc Psalmo commendat nobis uerba opera et redēptionē dei, ut timeamus eū et credamus in eū. Ait ergo: Memoriā, id est, memoriale fecit mirabilium suorum ante factorum et. Expunnt de sacramento Eucharistiae, quod reliquit Christus in memoriam omnium quae gessit pro nobis in homine assumpto praecepit mortis, dicens: Hoc facite in mei cōmemorationē, quia sequitur: Eſcā dedit timētibus, alijs enim hāc eſcā nō dedit, qui si accipiant, ad dānationē sui accipiant, quod ipsis non datum est. Et quod additur ad idem spēllat: Memor tristis culum testamenti sui, id est, tristes, ut uocamus, Eucharistiae, de qua dicit: Hic et calix nouū testamentū est in meo sanguine et c. Vera sunt haec, et certe placent, si nō in extēnū solū sacramentū oculos desigamus, sed in fidem sacramenti, id est, in ipsam memorialis buius testamenti rem.*

Eſca dedit. *Verum nos hāc latius exponemus, id quod Psalmus requirit, quib[us] omnibus dei operibus loquitur, et omnibus dei mandatis, siue, ut dictab[us] et promissionib[us] et de redēptione sempiterna. Ut alia opera creationis et prouidētiae diuinitate in patribus antiquis taceat, miracula opera redēptionis ex Aegypto solet scriptura prædicare, cuius memoriale est festum arymorum, festum tabernaculorum, item lex illa data in monte Sina, item tota terra Chanaan, quae scribitur fluere lacte et melle. Unde hic dicit: Eſcā dedit timētibus se. Omnia enim necessaria corporis abjuuntur ijs, qui querunt ante ola regnum dei et iustitiam eius, sicut et in aliis Psalmis dicitur: Nihil deest timētibus eū. Duites eguerūt eis. Motu quoque memoriali uolunt cognosci deus inter gentes, nisi inferiorū tendere ubiq[ue] os*

etupassent. Sic enim Paulus loquitur, Act. 14. Deus in præteritis gene
ratibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidcm non sine te
flamno semetipsum reliquit, benefaciens de celo, dans pluvias & tem-
pora fructifera, implens cibo & lætitia corda eorum.

Priuiter deus timentes se suo pascit uerbo & Euangelio, secundum
illud: Esurientes impluat bonis &c. Et non in solo pane uiuit homo etc.
Contra uero deserit contemnentes, ut Amos 8. Emittat famam &c.
Nunquam enim qui non timent dcm intelligent opera dei, testaminiū
gratia, promissione & Euangelium pacio. Ista opera dei & uerba
fide suscepit sive comesta, sunt ncbis memoriale perpetuum, qd deus be-
ne faveat nobis utcunq; diuersum naturæ apparcat. Nam cius premisi
enes dabemus quibus credimus & credentes saluamur. Non enim im-
memor potest esse fui testamenti, id est, fæderis ncbiscum initi. Nam quo
pacto fuit ut possit semetipsum negare deus? Ipse enim est hoc ipsum uer-
bum quod promittendo locutus est nobis. Quod uerbum deniq; pro no-
bis caro factum est, summum sacramentum, certissimum signū & pig-
nus nostræ salutis, quomodo enim non cum illo nobis omnia donauit?

Hoc summum sacramentum, id est, uerbum caro factum, resca re-
timentibus deum, id est, credentibus & sua peccata agnoscerebns,
qui isto pane solo se credunt resuci. Quod sacramentum qui uen timen-
tum nunquam edere possunt, ut ista clare uides Ioannis sexto. Esi au-
tem sacramentum hoc edere, credere Chrifum pro te carnem & san-
guinem factum, & utraq; in rem tuæ salutis expendisse. Si ita edis ha-
bes uitam æternam. Sacramentum uero externum panis & uini, sive
corporis et sanguinis Christi, huius tantu signi est, quod sine hoc indi-
gne sumperies ad iudicium. Quapropter ceno nunquam uel docendum
scribendum esse de externo Eucharistiae sacramento, sine isto de quo
diximus (quod receptum quidem est ab oculis nostris in celum, sed ta-
ren semper sua uirtute præsens est timentibus deum) ne scilicet sacra-
mentum sine fide amplecti videamur.

Habes itaq; quod nam sit memoriale dei, quo declarauit uerbi sui uer-
itatem boniib; ad quod & pertinent omnia opera dei in celo & in
terra, & præterea que erga singulos nos exhibet, et maxime que fecit
per Christum ille misericors dominus, et qui cōpatitur nostris infirmitati-
bus p que oīa nos admonet sui, immo si nos obliuiscimur, admonet seipsum
in suā misericordia, quemadmodum sequitur: Memor erit in seculum testa-

COMMENTARIUS POMERANI

menti sui. Sic et Psalmus. 104. Memor fuit in seculū testamenti sui et
Et rursum: Memor fuit verbi sancti sui et c. Et Maria cecinīt: Suscepā
Iſraēl puerū suum, recordatus misericordiæ suæ. Sicut locutus est et c.

Virtutem operū suorū annūciabit populo suo: Nihil prodest impis ut
operum. dere opera domini, quæ uidentes nō uident, sicut olim in Aegyptio, in ma-
ri rubro, in deserto, in terra Canaan, sicut et quæ uiderū Iudei in Chri-
sto incarnato, sicut et quotidiana quibus prouidet et cibum dat nobis,
ut alia taceamus, quemadmodū Psal. 27. scriptū est: Non intellectum in
opera domini et in opera manuum eius. Populo autem suo, id est, creden-
tibus, dominus annūciabit, id est, suo uerbo declarabit et rendabili-
solum opera sua, sed etiam uirtutē operum suorum, ut sentiant in corde
quid opera dei possint, et quid sibi uelint, ut ex mirabilibus operibus
discant fidere et timere, qui præterea omnem salutem in eis operari.
Hi nō norūt opera humana, sed dei magnificare. Atq; ut ait: Annūciabit,
id est, ad hoc illos sic docebit suo spiritu, Ut det illis, id est, suo populo, he-
reditatē gentium, nō iam terrā Canaan, quæ tūc possidebatur quando pī-
mus scribēbatur, sed gentes cōuertendas eodem uerbo, quod dominus an-
nūciabit populo suo, ad fidem, quemadmodū in alio psalmo spirituale se-
men Iacob loquitur: Subiecit populos nabis, et gentes sub peccatis nostris
Elegit nobis hereditatem suam et c. Est autem proprie hereditas gra-
tium in spiritu benedictio illa de qua promissum est: In semine tuo ben-
dicentur cunæ cognationes terræ.

Opera manuum eius ueritas et iudicium, id est, quicquid facit, ut si-
cit nullius enim fucus, nulla hypocrisia, nulla fallacia est in opere dei,
sed quemadmodū ipse ueritas est ita uere facit, et promissa uere prestat
Iudicium quoq; est quicquid facit, dum iustus est in omnibus iūijs suis, et sa-
ctus in omnibus operibus suis, qui populus suū saluat, aduersarios per-
tinet iste condēnat. Ita populus dei sentit de omnibus dei operibus, semper
esse ueritatē et iudicium. Impi oīa quæ dei sunt non accusare nō possunt,
ut cūq; hypocrisi dissimulent, maxime cū res ex uoto nō successerint. Simi-
le iudicium habent pī de mandatis dei oīibus quæ ad nos mandauit, siue q
mīserit, scilicet, q; uera esse credit, siue, ut hic dicitur, fidelia, id est, suo iēpo-
re præstanda, confirmata in eternū, id est, quæ mendacia fieri nō possunt
quæ facta sunt et promissa in ueritate dei et aequitate, uere promissa
junct et iuste, quæ dūs ita uoliat, et ideo nō potest nō uenire beneficium
promissum. Idcirco additur de fide promissionū seruata: Redemptionem
mīsi

Fidelis
et c.

misit dominus populo suo, id est, credentibus, quos ut olim ex Aegypto, ita & semper usq; ad consummationē mudi libera: ex peccato, morte et in fatis per Iesum Christū dominū nostrū, quia mandauit testamentū et p̄sum nobis promissum in æternū, ut credamus nunquam irriū fore.
 Sanctum ergo & terribile uel uenerandū nomen eius ne cōtemnamus ei us iudicū, quia initū sapientiae, id est, uere cognitionis dei, est timor dñi quo trepidas ad eius opera & mouearis ad eius uerba. Hic additur, Intellectus bonus, id est, ipsa sapientia quae est fides, cuius initium est timor domini. Duo enim hæc comendant nos deo, & per hæc confitemur dominū in toto corde, quem admodū psalmis in principio promisi, scilicet timor & fides, illa ne quid nobis arrigemus, hæc ne qd de dei promissis & benignitate diffidamus. Porro intellectus bonus est omnibus facientibus, id est, qui confitentur & sequuntur id quod intelligunt sive credunt. Vide que supra diximus.

PSALMVS CXI.

Titulus. Halleluia.

SUMMA. Timor domini commendatus est psal. superiore. Hic uiri tunc deum beatitudo & in rebus externis & in spū describitur.

Batus uir qui timet dñm, in mādatis eius uoblet nimis. Potēs in terra erit semē eius, generatio rectorū benedicetur. Gloria & diuitiae in domo eius, & iustitia eius manet in seculū seculi. Exortū est in tenebris lumē rectis, misericors & miserator & iustus. Iucundus uir qui miseretur & cōmodat, disponet sermones suos in iudicio, quia in æternū nō cōmouebitur. In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala nō timebit. Paratus cor eius sperare in dominū, confirmatū est cor eius nō timebit, donec despiciat inimicos suos. Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi, cornu eius exaltabitur in gloria. Peccator uidebit & irascetur, detibus suis tremet & tabescet, desiderium peccatorum peribit.

Gloria. Felix, Ueritas uel copia. **Iucundus uir.** Felix, Beatus uir.

Oo 5 Pecca-

COMMENTARIUS POMERANI

Peccator uidebit. Felix, Impius uidebit. Desiderium peccatorum. Felix, Desiderium impiorum.

Longe alia felicitas & beatitudo in scripturis praedicatur quā mun-
Timēs do dus sonriat, ut diximus psalmo.1. Nam beatus uar hic dicitur, qui timet
minorum, dominū, qui conscientia dei pauet ad uerba eius, ad opera & iudicia eius
nihil consultat, nihil molitur, nihil audet uel loqui uel agere, quod norit ei
se contra dei praeceptū & voluntatem quam cognoscit in uerbo eius, sem-
per uidet dominū præsentem, omnia tentat, loquitur, facit, ut in conspectu
eius, non terrore impiorū, aut sui lucri cupiditate, aut favoris hominum
honorisue ambitione recedit à iusto, semper etiam si uitam ei austera ser-
vit cum discipulis Christi: Oportet plus obedire deo quam hominibus.
Hinc proficit ut nulla re fidat quam solo deo, ut maxime etiam huius uita
bonis abundet, quem idmodū Abraham, ut proximo etiam inimico bene-
uelit, benefaciat &c. Hoc est quod additur: In mandatis eius uoleat nimis
Voluntate habebit in lege domini, quemadmodū Psalmo primo diximus
Non sic hypocrite iustitarij, qui cū habeant deos alienos in conspectu
dei, querentes in suis iustitijs salutē, facile recedunt uel terrore uel suo lu-
cro, uel dominū fauore & dignitatis ambitione ab eo quod uidebantur ap-
probare &c. Habet itaq; hoc uno uersu arborem bona descripti, id est,
beatum uirum, qui timet dominum, & in mandatis eius uoleat nimis,
qua descriptione ut non possunt comprehendi iustitiarj, ita neq; qui carna-
li libertate se se hodie Euangelicos gloriantur, & impura uita scandalo
sunt Euangelio gloriae dei. Crux enim hic describitur & abnegatio sū
quid mundus infelicitatem, scriptura autem certam beatitudinem coram
deo esse pronunciat. Videamus nunc huius arboris fructum.

Filiū timē-
tis deum. Potens in terra erit semen, id est, filiū eius, generatio rectoruū, id est, ti-
mentū deū benedicetur à domino, id est, multiplicabitur, ut in bonis cor-
poris sat habeat, & in bonis spiritus abunde: Timens deū erudit filios
Iuos et familiā, ut episcopus, in domo sua (quē admodū lege præcepit eis)
in omni pietate, castitate, sobrietate, breuitate in timore dei. Sunt ergo u-
re filiū timētis deū, qui et ipsi timent deū, ubi nō tam una caro quam una
pietas respicitur, ut filiū etiam sint, nō solū quos genueris mundo, sed etiā
quos per uerbū genueris deo. Hi potentes erunt in terra, & benedicen-
tur, quemadmodū & Christus dicit: Beati mites, quoniam ipsi possidebunt
terram: Et Maria, Depositū potētes de sede, et exaltauit humiles. Primum
Potentia. Duxit, nō est in opia timētib⁹ deū, P̄sal.33. & 36. Deus enim eis benedicit, &
quantūcūq;

quoniamq; modicū satis sit, & lēta conscientia co-utantur, scientes q; omnis creatura ipsorum sit, & oēm creaturam iphis seruire in salutem, ut diximus Psal.8. Non est potentia in terrenis bonis quæ huic possit cōparari, aut dmitiæ que similes esse possint, Deinde corū uitā & conuer-
sationem nemo recte culpare potest, & bonū consilīum uel ab illis solis pe-
titur ne quid tentetur contra dēū. Quæ gloria quibus quæso regibus cō-
tingit? Præterea si in spiritum respicias potētes sunt per Christum ad-
uersum mundum, Satanam, peccatum, mortem, ut nulla creatura sit quæ
possit eos separare à deo. Et licet coram oculis carnis hæc potentia p; for-
mas crucis obsecratur, tamen uidebitur clare ubi impij de terra perditi fue-
runt, ut alio diximus. Ideo additur, Iustitia eius quia dei est manet in se-
culum seculi, ut cunq; à mundo ad tempus dñeatur. Non sic iustitia hy-
pocritarum, quæ ubi iudicium dei senserit consistere nequit, & iudicata
(quod bodie uidemus) uerbo dei confundatur.

Exorū est &c. Id est, ubi alij in tenebris et errore pereunt, rectis. i. Lumen.
tmētūbus dēū, exoritur lumen dēus, qui est misericors & miserator et
iudex. Nisi intelligas beatum illū uirū exoriri lumē alij, quos dēus uult
refactare & liberare à tenebris errorū, qui uir est misericors & miser-
tor & iusticiam, ut sequitur, miseretur pauperis, adficti, errantis, et
cōmodat illi suā operam. & infra, Dispergit dedit pauperibus, nō missis
enigiliis mortuorū, non pinguis et crassis uentribus, & ociosis cleri-
cis. Iustitia eius manet in seculū seculi. Nam iste fructus iustitiae agnosce-
tur i extenso iudicio, quādo dicetur, Eseruit et dedidit mibi māducare etc.
Sic et Christus ad discipulos dixit, Vos estis lux mundi. Sicut cōmodamus
indigenti panē corporis, ita quoq; erranti lucem quā dedit nobis dēus.

Disponit sermones suos in iudicio. i. quia uolūtas spontanea est in mā. Sermones.
laicū dei, stirget quoq; oēs sermones suos in iudicio ut nibil loquatur nisi
iudicū. quod iustum & rectum est secundum uerbum dei. Et ideo ubi
quemadmodū dictū est, ita fuerit pium cor, pia opera, pīj sermones, non cō-
noverat ille beatus uir in eternū, id est fixus in deo stabit dum impe-
lunt cum oēs insidiae Satanae & mundi persecutio- Non cōmo-
nia eterna erit coram deo, deus nunq; eius obliuiscetur qui fudit eo, & si uebitur.
quandoq; ad tēpīs obliuiscetur. Ab auditione mala, id est quādo au-
beri sub aliqd mali intētari nō timebit, babet enim cor quod paratū est
spētare in dominum, ut cunq; acciderit, donec despiciat, id est, deorsum
uidet, ut scabellum pedum inimicos suos, qui propter iustitiam eū perse-
quuntur,

COMMENTARIUS POMERANI

quætur. Significat autem hæc oratio, ut alibi indicauimus, donec videat ultionem in invicuos suos, id quod fiet tandem si non aliud in extremo iudicio. Tunc cornu. i. potentia eius (Psalmo. 17.) exaltabitur a deo in gloria. Quia gloriam et exaltationem uidebit impius et iniudebit, iragetur, tabescet doloribus suis. Sapientæ. 5. Stabunt iusti et c.

Desiderium impiorum. i. ois conatus et studiū eorum, omnis excogitatio religio et adiunctioe, pecuniae studiū, potentiae et iustitiae somnum, conatus extingueendi euangelij, peribit, ubi gloria apparuerit timendum deum. E piponema non contemnendum, ut nihil mouaris si quandoque uidetur impij consequi quæ uolunt. Sic et Prover. 11. Desiderium infestum tantum bonū, et expectatio impiorum furor. Vide et ista Psal. 36.

PSALMVS CXII.

Titulus. Halleluia.

S V M M A. Laus deo ubiq; canitur et in cœlo et in terra, et suos mirabiliter exaltat.

LAUDATE pueri dominū, laudate nomē domini. Sit nomē domini benedictum, amodo & usq; in seculū. A solis ortu usque ad occasum laudabile nomen dñi. Excelsus super omnes gentes dominus, super cœlos gloria eius. Quis sicut dominus deus noster qui in altis habitat, & humilia respicit in cœlo & in terra. Suscitās a terra inopē, & e stercore erigens pauperem. Ut collocet eum cum principibus, cū principibus populi sui. Qui habitare facit sterile in domo matrem de filiis latente. In Hebræo additur. Halleluia,

Pueri. Felix, serui. Quis sicut et c. Fel. Quis sicut dominus deus noster qui se exaltat ut habitet, qui se humiliat ut respiciat in cœlo et in terra, id est, cum habitet in altissimis vel super omnia, tamen demittit se ut uideat quæ sint in cœlo et in terra.

Pecatores laudant deum. Pueri vel serui et humiles qui non sentiūt se nisi peccatores provocatur hic spiritu dei, ut sanctificet nomē domini in omni tempore, in omnib; co, in oībus gentibus, q; is sit qui iam magnificetur a gentibus. i. peccatoribus, qui in Christo suo uenit, ut peccatores saluos faceret. Causa licet gloria

gloria sit sup cælos. i. sup oīa, tamē ex eius misericordia cōmunicatur etiā
infinis sue in cælo siue in terra, ut gloria dei etiam prædicetur in ter-
ris. Omnes enim peccauerunt et egent gloria dei. Hæc est aut̄ gloria dei,
de qua ipse solus gloriari potest, q̄ oīa fecerit, nos nibil, quā gloriā hypo-
critæ iustitiarū nosse non possunt, nempe quod non iustos, non diuites, nō
potentes & fertiles quærit qui eius misericordia non indiget, sed in ter-
raientes & in luto, afflictas cōscientias, miserijs, & peccatis pres-
sus quos erigit, ut glorificet cū principib⁹ populi. i. ut faciat ex eis prin-
cipes et potentes contra peccatum, morte & inferos, et faciat doctores pa-
storū populi. Apostolos & prædicatores, qui contemptissimi uideban-
tur, imo reges & sacerdoles æternos in regno cælorū, qui erat a deo alie-
ni in regno tenebrarum. Ut faciat gentilitatem, quæ erat ante sterlīs, et
deo nom pepererat filios per fidem & fructū salutis per charitatē, habita-
re in domo dei & eccl̄sia sanctorum, & exultare de fīlijs iam deo mul-
tiplicatis quæ admodum Esaias prophetat, cap. 54. ex quo citat Paulus,
Gal. 4. Atq; hic uides nil aliud quā gratiam dei cōmendari in peccatori-
bus, quæ soli deo gloriam arrogant iustificationis, & exultationis etc.

PSALMVS CXIII.

Titulus nullus in Heb.

S V M M A. Hic est hymnus exultationis de beneficijs liberationis
ex Aegypto et introductōis in terram promissam, quæ eāa in figura cō-
tingebant illis. Vnde benedictio dei bic prædicatur nō solū sup illū popu-
lū sed et super filios eius. Nos sumus semen Abrabæ & Israël p̄ fidē. Un-
de additur, Non mortui olim in deserto, item, nō eccisi per Romanos Iu-
dei, itē non aliij qui interierunt in sua infidelitate, itē, non illi qui in pec-
catis suis mortui sunt, licet uiuāt uita animali, laudabunt te dñe &c.

IN exitu Israelis de Aegypto, domus Iacob ex
populo barbaro. Facta est Iudea sanctificatio
eius, Israël potestas eius. Mare uidit & fugit, Ior-
danis conuersus est retrorsum. Montes exultaue-
runt ut arietes, & colles sicut agni ouium. Quid
est tibi mare quod fugisti, & tu Iordanis, q̄ cons-
uersus es retrorsum. Montes, q̄ exultastis sicut
arietes, & colles sicut agni ouiuū? A facie dñi mo-
ta est terra, a facie dñi Iacob. Qui cōuertit petram
in flagna

COMMENTARIUS POMERANI

in stagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.

Facta est. Facta est Iudea. Felix. Factus est Iudas in sanctitatem eius. Israël post Iudea et testates eius, id est. Tunc Iudam sanctificavit a quo propter regnum post cetera. facta illuc a deo constitutum omnes Iudei dicuntur. Tunc Israëlem. i. omnem illum populum fortis fecit super omnes inimicos eius. Sanctificatio dei & fortitudo dei tunc erat in illo populo. Ita simplex sententia videtur mihi hoc loco haberi, Nam & sequentia indicant oia deum fecisse. Non satis aptum mihi uidetur, qd ad sanctificationem templi referunt, & ad regnum decem tribuum magna potentia praeditum.

Historia lib. Historia liberationis ex Aegypto subinde inculcat nobis scripture, liberationis ut discamus fidere deo, certi qd oporteat moueri celum & terram, regna per ex Aegyptio, mare exiccare, montes & oes creaturas servire antequam unus prius qui deo fudit, Mare, inquit, uidit uenientem Israëlem & fugit. i. eis & transitum præbuit. Iordanis in exordium sui fontis retrogressus est et fluere desistit, ut sicco transiret Israël usque ad Iosue. 3. Montes saltaverunt ut arietes, & colles sicut agni cuium, quod intelligunt de scopulis torrentis Arnon, Num. 21, qui quasi exultantes & salientes demiserunt se in torrentem & transmisserunt Israëlem. Hæc omnia (ne quid hic sibi homines arrogent) facta sunt propter presentiam domini qui est deus Jacob. Qui præter naturam creaturam facit seruire fidelibus, ut etiam ab opere est petra durissima liquam cuomat aquam, Exod. 17. Num. 20.

Alius Psalmus in Hebræo.

Non nobis dñe nō nobis, sed nomini tuo da gloriam. Super misericordia tua & ueritate tua, nequādo dicant gentes ubi est deus eorum? Deus autem noster in celo & in terra, oia quæcumq; uoluit, fecit. Simulacra gentium argētū & aurū, opa manū hominū. Os habent & non loquentur, oculos habent & nō uidebunt. Aures habent & non audierunt, nares habent & nō olfacent. Manus habent & nō palpabunt, pedes habent & non ambulabunt, nō clamabunt in gutture suo. Similes illis fiant qui faciunt ea, & ois qui confidunt in eis. Domus Israël sperauit in dñm, adiutor & protector eorum est.

Domus

Domus Aarō sperauit in dominū, adiutor & protector eorū est. Qui timent dominum sperauerūt in dominū, adiutor et protector eorum est.

Et in terra, non est in Hebræo, sed in Græco.

Natura propensa est in hypocrisim, ut sibi aliquid iustitiae arroget, id quod est impium. Idecirco præcandū, ut tale cor det, ut oīa illi feramus accepta, q̄ oīa facit, et gloriā non nobis, sed nomini suo det de misericordia. i. bēnēficijs nobis præstis, & ueritate sua. i. p̄missionibus / crūatia, ne fiat, ut ob igratitudinē à deo derelicti, blasphemēt ḡtēs deum nostrum, quā si non badeamus deum, qui ex rarum manib⁹ nos posuit liberare, cū tamen deus noster sit in caelo, & faciat oīa quāe uult, & illarū idola mōr tua, nō posuit. Percant surdi et excæcati, qui faciunt ea, & omnes qui cōfūnt in eis, Domis autem Israēl & Aaron, id est, Hebræi & Leuiti cum genit⁹, & præterea omnes qui timent dominum, siue Iudæi siue gentes sperant in dominum uerum adiutorem & protectorem.

Quod impij ḡtib⁹ erant imagines masculinæ et fœmininæ, & Idola. die, hoc sunt nostris iustitiarij obseruationes traditionū humanarū, in quibus obseruat⁹ sperant salutē, in nō obseruat⁹ desperant, Alius confitit in platta et cappa &c. Alius etiā in eo quod edit, & in uentrem mitit & tacat, ut fiercoriarum habeat iustitiam, nisi Christo ita loquenti, nō credas. Qui uero iustitiam non sectantur, alia babent idola, nempe auaritiae, ambitionē, fauores etc. a quibus tamē et illi non sunt alieni. Talia regnāt deinde, & adhuc miramur gentiū flūltūtām gentilieres.

Alius psalmus in Hebræo.

Dñs memor fuit nostri, benedixit nobis. Benedixit domui Israel, benedixit domui Aarō. Benedixit timētibus dñm, paruis cū magnis. Adiiciat dominus sup uos, super uos & super filios uestrós. Benedicti uos a dño, qui fecit cœlū et terrā. Cœlū cœli domino, terram aut̄ dedit filiis hominum. Non mortui laudabūt te domine, neq; omnes qui descendunt in infernum. Sed nos qui uiuimus benedicemus domino, amodo et usq; in seculum.

In Hebræo additur. Halleluia. Qui uiuimus, nō est in Hebræo, ta-

Gloria so
li deo.

COMMENTARIUS POMERANI

men non est praeter sententiam.

Dominus mer Dec*tor* nostri. Ne quid uero nobis tribuamus, sed nomini domini tribuamus glori-
mor bene-
bie gratia dei planè commendatur, Dominus, inquam, memor fuit nostri
dicit. recordatus scilicet neq; peccatorum nostrorum nec; m*eritorum*, sed mis-
ericordiae sue, & ueritatis sue, ut diximus Psal. 104. Et benedicti nobis,
id est, auxit nos suis donis, et in rebus externis & in illuminatio*n*e mem-
sue iustificatio*n*e. Alioq; et in illis eti*m* bis mansissimus i*n* nostra maledictione
& impietate, quemadmodum manent quoque a deo non benedicuntur.
Iesum Christum, qui est semper illud Abraham, in quo benedicende sunt
cunctae cognationes terrae.

Adiijciat &c. Bona imprecatio sp*iritu*s est. Adiijciat siue addat adhuc
minus benedictionem suam super uos o*n* Israël. & Aaron, et preme
quotquot timetis deū, sup uos, inquam, & super filios uestrorum, de quibus se-
pra Psal. 11. Benedicti sitis uos a domino, qui fecit o*ia*, gubernat o*ia*, au-
net o*ia* que nō norūt gentes & iustitiarū hypocritæ cōfidentes idoli su*orum*.
Cælū cœli is mortuis et inutilibus. Fecit, inquam, cælū & terrā, sed cælū est dominus
domino. Ii. i. cœlum sibi seruant, qui dominus cœli est, terrā autē dedit filius hominis.
Gen. 1. Dominamini precibis maris &c. Quam uero iniuste possedit
terram. i. creaturam sub cœlo improprio*m* diximus in Psal. 8. Hinc clare co-
quitur, quod deus qui dedit homini terram, ut disponat de equis et asinis,
ut aret & paret, que ad uictum attinent, ut gubernet familiam suam
civitatis, ut iudicet de rebus externis eti*m* gladic, & facial, quicq; in mu-
nus uenerit modo non contra deū, qui dedit terrā, q*uo*d, inquam ille deus nō
dederit tibi, ut disponas secundū tuū iudiciū de cœli*s*, de regno cœlorum,
de rebus sp*iritu*s, que ad iustitiam pertinent, unde sp*iritus* salutem, que tu
am uides e*n* cœli*s* pluere, emittere solē, tonare, ut uult. Nam hic dicit, non
facias quod rectum uidetur, sed o*ia* secundū uerbū meum. Vae ergo tradi-
tionibus humanis, que suis somnijs iustitiam dei & regnum cœlorum
comparant, ignorantes de quibus affirment.

Non mortui &c. vide supra in summa, & præterea in Psal. 6.

PSALMVS CXIII.

Titulus nullus in Hebr.

S V M M A. Liberatus ex horrenda tentatione horroris mortis
& inferorum (de qua alibi diximus) hic gratias agit liberator. Exha-
autem tentatione retrahit sola recordatio beneficij misericordie, m-
bis per deum præfuit. Conuerte, inquit anima mea &c.

Dicit

Dilexi, quoniā exaudiet dominus uocē orationis meæ. Quia inclinat aurem suam miserihi, & in diebus meis inuocabo. Circūdederūt me dolores mortis, & pericula inferni iuenerūt me. Tribulationē & dolorē inueni, & nomen domini inuocabo. O domine libera animā meam, miseris cors dominus et iustus, & deus noster miseretur. Custodiens paruulos dominus, humiliatus sum & liberavit me. Conuerte anima mea in requiem tuā, quia dominus benefecit tibi. Quia eripuit animam meam ex morte, oculos meos a lachrymis, & pedes meos a lapsu. Placebo coram domino in regione uiuentium.

Verba hæc sunt fidei tentationes mortis & inferorū expertæ, quæ Expertæ gratias agit, nō sīc derelicta, ubi maxime derelicta se uidebat & nullā fides. Similia Christus passus est, ut diximus Psalm. 23. Dilexi, inquit, id est, concupis domini auxiliatore, quenam non dubium, q̄ exaudiet inuocatatem. Id quod potest & sic reddi ex Hebræo: Concupis, ut exaudiat dominus &c. Quod autē exaudiet, didici etiā ex prioribus temptationibus, qui incipiuntur curē suā mibi, ideo semp inuocabo. Subdit uero in qua necessitate fuerā dicē: Circūdederunt &c. Psal. 17. Sed ego inuocabo sic: O domine libera animā meam, id est, me, miseris cors, quā necessitatibus nostris condoleas, & iustus, qui defendis oppressos, & proculdubio deus noster si innoctibus misericordia præstat. Qui custodit paruulos, id est, sue spem non innūtētes, & oia deo ut patri cōmitteres, dum etiam omnia prementur malis. Ego humiliatus sum, id est, deiectus et multis malis afflictus (nō enim hic uirtutē significat uocabulū humilitatis) & liberavit me. Reuertere aia mea cōsolatione spiritus accepta ad pacem cordis, quia dominus benefacit tibi, tuis uiribus nihil bic referre potes acceptum. Quia eripuit te ex morte, in qua in æternū māsisses deferata, oculos meos à lachrymis, ne amplius faciat damnationem, pedes meos à lapsu, ne porro ruant in mortem & inferos. Placebo coram domino in receptu in gloriam, etiam dum adhuc uiuo in terris, quemadmodum alibi satis dictum de terra uiuentium &c.

COMMENTARIUS POMERANI

PSALMVS CXV.

Hic Psalmus cum Psalmo præcedenti unus est apud Hebreos.
S V M M A. Vera fides loquitur quod sentit, sic ratio magnus patitur
insultus, ut videamus quam nibil simus, & dei benignitate nos seruare
agnoscamus, ut nos illi permittamus, quicquid propinare voluerit, nisi
foris testemur coram tota ecclesia fidem, quam corde tenemus.

C Redidi, propterea locutus sum, ego autem
humiliatus sum nimis. Ego autem dixi in stu-
pore meo, omnis homo menda x. Quid retribuam
domino pro omnibus quæ refringuit mihi? Calice
salutaris accipiā, & nomen domini inuocabo. Vo-
ta mea domino reddam corā omni populo eius,
preciosa i cōspectu domini mors sanctorū eius.
O domine ego seruus tuus, ego seruus tuus et fu-
lius ancillæ tuæ. Dic tu pusti uincula mea, tibi sacri-
ficabo hostiā laudis, & nomē domini inuocabo.
Vota mea dño reddam corā omni populo eius,
in atriis domus domini, in medio tui Hierusalē.
In Heb. additur. Halleluia.

Christianus affectus et vita quæ est in cruce hic describitur. Crux,
inxiat, cordē, & propterea confessus sum & predicari illud quod in-
didi, secundū illud: Corde creditur ad insitū, ore autē confessio suā ad sa-
tē. Hypocrita uero loquuntur qd nō credunt i. qd ignorant, nec maxime
fide gloriantur. Verum dñe fides & confessio magnos patiunt insultos.
& crudelē cogitatur ferre psecutionibus et horribus tentationibus ad despe-
rationē etiā usq; uel uitæ corporis, uel salutis animæ, ut psalmus qd
superior dixit. In qua ecclasi, siue ut est in Heb. precipitatione, videtur
mo uanitatem esse & mendacium & hypocriſm & statim, quicquid
est humani conatus, etiam cum caro in speciem optimam & sanguinem
molitur, secundū illud Esaiæ: Omnis caro fœnum & c. ut solus deus ma-
neat uerax, quemadmodum ait Paulus. Tunc apparet mendacium esse,
quicquid humanæ cogitationes nobis frixerunt de libero arbitrio, & de
liberis humanis, & iustitijs carnis. Quæ tentatio utilis est nouis cri-
tibus, ut discant non confidere in se.

Liberatus uero dicit: *Quid retribuam domino liberatori et benefac-
tori, cu nibil habeam, nibilque ex me possum? Calice felutis uel salvationis Calix sa-
lii est, quicquid dominus mibi propinaverit, accipiam, sicut de calice dictum latus.*
*cf psal. 15. Hoc est, totum me illi permittam, et eum inuocabo, ne ama-
rum libendo edecem desiciam. Sic de sua passione Christus dixit ad Pe-
trum: Calix quem dedit mibi pater, non uis ut bibam illum? Vt et auct
edictum salvationis, quia per crucem iterum ad gloriam, dum certi sumus, quoniam nibil no-
bis accidit mali, nisi bona voluntate patris, qui per hoc operatur gloriam
nigra. Vota mea, fuit, ut ita dicatur, devotione mea, id est, fidem meam, quoniam
urite tenet, testador confundo, et praedicando, et persecutionem pa-
triando ad gloriam domini, eorum omnium populo dei, ut glorificetur dens, et
exemplo meo confortetur populus, ne sim scandalo uerbo dei, si tacere coe-
pero, uel si cora bominibus negauero, quod credidi. Nihil refert, si etia ca-
lum debedo, et uota bae reddendo, in mortem quotidie tradar, et dam-
natur anima mea: nam mors et mortificatio sanctorum dei, est precio-
sa in conspectu domini, ut cunque nostra crux a mundo derideatur, et tur-
pissima inducatur. Nihil ergo est, ut hoc loco tuum calicem et patenam
suum, aut tua uota monastica, ut et Psal. 25. diximus. De fide hic agi-
tur, et fidei confessione, et cruce, quia deus nobis imponit, ut cum Christo
occidiatur, sicut et sancti prophetarum et ceterorum. Quam crucem mundus pro-
mordit habet, sed deus ei benedicit, ut sit preiosa coranteo mors Jan-
borum eius, id est allorum qui credunt in eum.*

Ego seruus tuis et filius ancillae tue. Vide Psal. 25. De hostia suae
sacrificio confessionis uel laudis, psal. 25. et alibi. Quod uero dicit: In atrijs
et nibil aliud est, quam quod dixit: Cora omni populo eius. In atrijs do-
mus domini, id est, in ecclesia sanctorum, ubi dominus habitat, in medio tui
Hierusalem, et ciuitas sancta, id est, ecclesia dei uiuentis, in qua sancti inba-
hant et secundum illud: Luceat lux uestra cora bominibus, ut uidet at
opera tua bona, et glorificent patrem nostrum, qui in celis est. Et quia
me confessus fuerit eoram bominibus et ceteris.

PSALMVS CXVI.

Ethic psalmus apud Heb. praecedenti anno editur.

S V M M A. Psalmus hunc interpretatur Paulus, Ro. 15. docens, quod genites
ex sola misericordia honorant deum. Iudei autem etiam ex promissionibus.

LAUDATE dominum oes genites, laudate eum oes
populi. Quoniam confirmata est super nos

Pp 2 miseri

COMMENTARIUS POMERANI
misericordia eius, & ueritas domini manet in
æternum. In Hebreo additur. Halleluja.

Hic singula singulis redde. Laudate dominum omnes gentes, quoniam
confirmata est super nos misericordia eius. Gentes enim quae non habu-
bant oracula dei (ut Iudei) ex sola misericordia accepérunt salutem.
Iudei etiam exigere potuerunt salutem, quia tenebant promissiones & elo-
quia dei, ut dicitur Rom. 3. Vnde hic: Laudate, inquit, cum omnes populi,
id est, Iudei, (quitunc populi solū appellabantur, ceteris ut immundis
relictis, vide psal. 2.) quia ueritas promissionum & testimoniū dei manet
æternum. Vides tamen, quod neque gentes, neque Iudei de meritis suis gloriari
possunt, illis ex sola misericordia praestitit gratia, his etiā promisit, sed non pro-
pter ipsorum merita, immo ex eadem misericordia &c.

PSALMVS CXVII.

Titulus nullus in Hebreo.

Psalmum esse de Christo notum est ex Matt. 23. ubi ipse Christus a-
sat: Lapidē quē reprobauerunt &c. Et Petrus quādo dicit, Act. 2. Dein
raigitur dei exaltatus &c. Et. 5. Hūc principem & salvatorem deus
exaltavit dextera sua &c. uidetur respxisse ad uersum, qui est in hoc
psalmo: Dextera domini fecit uirtutem, dextera domini exaltavit me. Ita
Præterea in hoc psalmo est felix illa acclamatio puerorū, in die pal-
rum triumphatori nostro acclamantiū: Obsecro domine salua me. Obse-
cro domine bene prosperare nunc, benedictus qui uenit in nomine domini.
S V M M A. Christus ergo cum sua ecclesia liberata à morte, glori-
atur de die resurrectionis, quā est æternus, siue de nouitate uite ad etan-
titem, dicens: Confitemini &c.

Confitemini domino quoniam bonus, quo-
niam in seculū misericordia eius. Dicat nūc
domus Israel quoniam bonus, quoniam in seculū
misericordia eius. Dicat nūc domus Aaron quo-
niam bonus, quoniam in seculū misericordia eius.
Dicant nūc oēs qui timēt dominum, quoniam bo-
nus, quoniam in seculū misericordia eius. De angu-
stia inuocauit dominū, & exaudiuit me in latitudi-
nem. Dominus mihi adiutor, & non timebo quid
fac

Sicut mihi homo. Dominus mihi adiutor, & ego despiciam inimicos meos. Melius est cōfidere in dominū, q̄ cōfidere in hominē. Melius est cōfide re i dominū, q̄ sperare in principes. Omnes gētes circumierūt me, & i nomine domini uindicaui in eas. Circūdantes circumdederunt me, & in nomine domini uindicaui eas. Circūdederūt me sicut apes fauū, & exarserūt sicut ignis in spinis, & in nomine dñi uidicaui i eas. Impulsus euersus sum ut caderem, & dñs suscepit me. Fortitudo mea et laus mea dominus, et factus est mihi i salutē. Vox exultationis et salutis in tabernaculis iustorum. Dextera domini fecit uirtutē, dextera domini exaltauit me, dextera domini fecit uirtutem. Nō moriar sed uiuā, et narrabo opera domini. Castigās castigauit me domin⁹, sed morti nō tradidit me. Aperite mihi portas iustitiae, ingressus in eas cōfitebor domino. Hæc porta domini, iusti itrabūt in eam. Confitebor tibi quoniam exaudisti me, et factus es mihi in salutem.

Quoniam bonus, in Hebræo tantum est in primo uersu, & non in sequentibus: uindicaui in eas. Fe. Perimam illas. Eauim, nō est in Heb. n̄ sit similitudo ab apibus impotentibus hominem. Et exarserunt. Fe. Extinctæ sunt sicut ignis spinarū. Subito incēditur & crepat ignis spinarum, quasi omnia consumpturus sit, & subito rursus extinguitur: nam ubi folia carpserit in ipsis spinas succi plenas nūbil potest.

Impulsus euerjus sum. Felix. Impellens impulit me (scilicet aduersarius populus gentium)

Opinio iustitie & meritorū humanorū blasphemia est in deum, sola autem miseria humana experta dei benignitatē cōmendat et magnificat et dei bonitatem & misericordiam. Eleganter uero dicit: De angustia in dat nobis vocari dominum, & exaudiuit me in latitudinem, id est, ut ex angustia deum. eluere me in latitudinem. Vide Psal. 17.

COMMENTARIUS POMERANI

Dominus mibi adiutor est. Sicut omnis fiducia in homines vanis est,
Fiducia ita quoque omnis timor humanus vanus est. Hoc enim ut adiuuat non
humana possunt, ita neque nocere. Oes genites, i. quotquot sunt ignorantes dei, imprudentes
& timor quidem, ut Iudici Christi, sed tandem virtute cogitur facere sub predicatione
vita fuit, satis, ubi deus uolueret se prodere suo in eas iudicio, aut ubi glorificare
rit nos cum Christi o. ut dictum Psalm. 109. Vnde hic ait: Christi conseruatio fortis
do mea, per quem uincere et vindico, et laus mea siue canticum meum, quod laudo, et
eius gratias ago, est dominus, qui factus est mihi salus et liberatio eterna.
Ecce vox gratiarum actionis & liberatiois auditur, ubi infelix habita, qui
praedicant Evangelium, id est, dei misericordiam et bonitatem, quemadmodum psalmus
cepit: Confitemini, dicat omni etc. Quia dextera domini exercent suam potentiam,
dextera domini glorificavit me, quem manus impiorum subuertit et
occidere uoluit. Atque ita praedicatur gratia, dum dominus omnia fratre datur,
et libera se, et glorificasse, ubi omnia erat desperata. Impij vero de extremitate
sua gloriantur, sed ea repleta est iniuriam et innumeribus, psalmus 25. et
sanguine, Esa. 1. Non ergo moriar, quemadmodum adversarij voluerunt, sed au-
gumentum, et praedicabo aliis, non opera hominum, psalmus 16. sed opera dei, ut dicitur,
quemadmodum psalmus 9. dicitur: Qui exaltas me de portis mortis, ut annuncias
omnes iaudaciones tuas in portis filiae Sion: Castigasti quidam castigasti me
dominus, non hostili manu, sed paterno flagello, licet per Satanam & in
quos, sed morti non tradidit me. Sic flagellata omnem filium, quem recipio,
& oportet pati, ut ita intremus cum Christo in gloriam, Heb. 12.

Regnum iuri-
sticie aperi-
riatur nunc
tur mihi portas iustitiae. Ista oratio significat ac fiducas: Aperte-
tur mihi portae iustitiae. Dei deus gratia, ut iustitia dei manifesta faci-
do, qui adhuc tenetur intra portas & ciuitates mortis & tenebrarum.
Est autem iustitia dei per fidem, quia sola iustificatur et exaltatur pars mortis.
Ingressus, inquit, in eas confitebor domino, praedicabo et consistor
gratiam dei, et sanctificabo ita nomen eius. Vnde addit: Haec portas sunt
haec ciuitas est domini, iusti, id est, soli credentes intrabunt in eam, ut illae
crescant in regno lucis & claritatis filii dei. Illic laudabo te in ecclesia
magna, psalmus 21. Et 39. quoniam bonitatem & misericordiam exhibui
tibi, quemadmodum praedicatio est Evangelij sancti. Id quod dictum est quod, psalmus
110. Confitebor tibi domine in toto corde meo in consilio uisitorum et con-
gregatione magna opera domini. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic fu-
ctus est i caput anguli. A domino factum est istud,

et est mirabile in oculis nostris. Hæc est dies quā
fecit dñs, exultemus et lætemur in ea. O domine
sūlū nūc, o domine bene prosperare nūc, benedi
ctus qui uenit in nomine domini. Benediximus
uobis ex domo domini, deus dominus et illuxit
nobis. Cōstituite diē solennē in cōdensis usq; ad
cornua altaris. Deus meus es tu et cōfitebor tibi,
deus meus es tu et exaltabo te. Cōfitebor tibi quo
niam exaudisti me, et factus es mihi in salutem.
Confitemini domino quoniam bonus, quoniam
in seculum misericordia eius.

Versus. Cōfitebor tibi quoniam *c*re*s* hoc loco in Heb. nō eſt, sed supra.

Hic declaratur, quæ sit lætitia Christi *c* et populi in hoc psalmo *Fabulus,*

tempore Christi glorificato, *c* et regno calorū crebro. Omittio utro bic fa
bula ex mendacī de lapide reprobato, quādō aedificabatur templū Sa
lomonis, que omnino similius est farinae cum eo mendacio, quod impuden
tes homines fixerūt flupidis, fulvis *c* et execratis auditoribus, de se p
bent primū ligno sanctæ crucis, quæ mēdacia *c* similia oportuit nos

fūscere, quis dilectionem ueritatis, non suscepimus, ut salui fieremus. 2.

Thessa. 1. Primitū indeamus quid hoc loco uelint uocabula, Lapidem et
Aedificantes. Aedificantes in scripturis dicuntur doctores, q. doctrina ho
mīs habent aedificare populi, sicut destructores uere sunt, qui prauis do
ctrinis homines corrupunt. Esa. 49. Venerūt si uictores tui, destruenteres
c et dissipantes à te exibūt. Sic. 1. Cor. 3. Dei aedificatio estis, unusquisque
nide ut quomodo superaedificet, *c* 40. Qia mīhi licent, sed nō omnia aedi
ficant, *c* 14. Qui prophetat, hominibus loquitur ad aedificationē *c* c. Lapis,

Lapis autem de quo hic dicitur, est Christus, quem Paulus petram uocat
c Cor. 40. Esaias lapidem offensionis, petram scandali, Daniell lapidem ab
Iassum de monte sine manibus, qui impleuerit totum mundum,

Hic lapidē reprobaverūt aedificantes, id est, legis doctores *c* phari uerunt,
se i. qui quāuis erant destructores (quid enim aedificarent abieciſto lapi
de) tamē nomine aedificantū, id est, honorū docterū Iesse uenditq; dicit. Re
pauerūt, qua iustitiam nec per Messiam, sed per opera docuerūt, cum ta
uta de illo dīgum esset: In sermone tuo predicentur curia et cognationes

COMMENTARIUS POMERANI

terre. Et Esa. 51. In cognitione sui iustificabit ipse iustus seruos metatos, et iniurias eorum ipse portabit. Sic et hodie qui volunt esse edificantes, edificant super arenam, non super illum lapidem uiri suum, dum docent iustitiam humana, negantes ipso facto et doctrina Christi esse iustitiam nostram, sanctificationem, sapientiam, redemptionem, quamvis uana nomina cirlinquant, illi usque adeo reprobū duxerūt hunc lapidem, ut tandem aderint in crucem. Nostri quoque ultimo dignos supplicio iudicati, qui contra prisaicas traditiones docuerint in solo isto lapide edificantem, quem secundum Esaiam dominus ponit in fundamentis Sion, et preter quod, ut a Paulis Nemo aliud fundamentū ponere potest. Sed deus ita sua misericordia et iudicio ordinavit, ut quā crediderint in hunc lapidem, non confundantur, et quā non crediderint impingantur et cadant, Esa. 5.

In caput anguli.

Hic factus est in caput anguli, lapis angularis, conungens duos paries, faciens utraq; id est, Iudeos et gentes unū, ablato inimicitia pariete, lege mandatorū, que erat in decretis, qui paries separabat Iudeus a gentibus, ut hoc ablato, in quo nane gloriabatur Iudei, id est, in quo nosceret se esse teque ac gentes peccatores, ut hic lapis condat sine edificeat duos in semetipsum, in unū nouū dominū, ut facta pace reconciliat in uno corpore deo per crucem, id est, per istam impiorum dolorum reprobationem (quod admirandum est de consilium) Nam nūc per ipsum Christum habemus accessum ambo in uno spiritu ad patrem, ut fratres deo per Christum sacerdotem accepti, ut habeat legis, Ephe. 2. Unde consequitur, quod nos gentes non summus amplius alienati, ut ante a repudiis Jacob sine Israeliis, a semine Abrabae, a testamentis et promissionib; a populo Sion et Hierusalē, sed propter factum sumus per sanguinem crucis Christi, et ciues sanctorū et domestici dei, super edificati super fundamentū apostolorū et prophetarū, ipso summo angulari lapide Christi Iesu. In quo oīs edificatio cōstrūta, crescit in templū sanctū in domino, ut totū templū portetur ab isto uno lapide, qui in fundamento est, et lapis angularis est: non est enim in alio salus, et nos ut lapides uiui super edificati nato nos iuuenimus et portemus super istud solidū stabilem; et eternum fundamentū. Vides itaque, quā la gloria Christi, quam a dignitate ei Iudeus et gentes secuta est post illam edificantū reprobationem. Simamus ergo et hodie illos reprobare hunc lapidem, qui est solus dei iustitia, videbimus dei mirabilia, non est manus domini abbreviata.

Sic et Petrus hunc locum exponit, dum dicit ad edificantes illos populi

populi principes erant, et qui seniores et scribæ in Hierusalem et sacerdos. A. 2. 4. Hic est lapis q[uod] reprobatus est a uobis ædificati bus, q[uod] factus est in caput anguli, et nō est in alio aliquo salu. Nec enim aliud nomē est p[ro]p[ter]e calo datus ho[mo]nus, in quo oporteat nos saluos fieri. Desinat ergo furens, q[uia] nolunt nos ex sola in Christū fide iustificari, nō nostra doctrina est sed prophetarū, Christī, apostolorū, cui spūs dat testimonium in cordibus inuenientium, dū interim iustitiarū illi in omnibus incerti aberrant à uero. Vnde ista præclare in epistola Petri prima, cap. 2.

A domino factū est istud, ut reprobatus ille lapis fieret caput anguli, quoniam certe dei hic in Christo declarata est resurgentē, Ro. 1. Ephe. 1. et misericordia atq[ue] bonitas in nobis liberatis ex regno mortis et tenebrarū, et introductis in regnum lucis et claritatis filij sui. Et est mirabile in oculis nostris, q[uia] caro talia capere nō potest, et spūs nō desinit admirari, sicut enim talia in quæ, ut ait Petrus, desiderat etiā angeli profligere.

Hec est dies, scilicet, postquam hic lapis ante reprobatus, factus est ī Haec est caput anguli, quam fecit dominus. Magna huius diei prærogativa, q[uia] sū dies et c. illa d[icitur] de scriptor, q[uia] fecit omnes dics, sed hanc singulariter fecit, ut sit eterna, et nūquā, ut alij dies, declinet in nocte. Ita enim fecisse h[ab]et dicuntur, quemadmodū supra dixit: A domino factū est istud. Est autem tempus gratiae, tempus nouae uitæ, tempus resurrectionis, tempus auxiliū, et exauditionis, tempus exultationis et lætitiae æternæ, quia si h[ab]emus et heredes facti sumus, præcipitata morte et peccato in semper, et ablato opprobrio nostro et lachrymis, ut dicitur Esa. 25. De quo tempore et Esaie. 49. In tempore placito exaudiū te, et in die salutis audientis sum tu. Et in Psalmo: Hodie si uocem eius audieritis et c. Hinc nunc illud prosporum Hoschia na sive Osanna, id est, salua obsecro, spiritus Christi clamat pro nobis, et nos cū pueris illis per Christum deo acclamamus, dicentes: O domine salua nunc, o domine bene p[ro]fessare, et prosp[er] nobis esto nūc. Nūc enim est, ut interpretatur Paulus: tempus acceptum et dies salutis, reuelato Euangelo, quod erat ab eterno absconditus. Benedictus si qui nō in nomine suo, sed domini uenit, ut benedictionem afferat omnibus genib[us].

Et nos benedicti à benedicto, benediximus, id est, salutem p[er] Euangeliū
Benedixi-
uniciū ex domo dei, ex regno lucis, in quo nūc habitamus, benedi-
tus uobis
timus, in quantum uobis, quibus dicitur in psalmo: Cōfitemini domine, quo-
ni[us] sic. Deus dominus et libavit nobis, id est, reuelauit se nobis p[er] Christū

P p s suum

COMMENTARIUS POMERANI

sum in hac die & tempore lucis. Idcirco facite diem solenni, diem huius quā fecit dominus, festivā reddite, sabbatū illud sempiternā deo agit, qui soli norū credentes. In cōdensis, id est, frondibus & coronis quādūmī in sc̄enopbegijs olim fiebat. Quia figura significatur lētitia & gaudium spiritus, de quo dixerat: Exultemus et lētemur in e. Et hoc usq; ad tē nua altaris, id est, non iam extra templum, ut sc̄enopbegia fiebat, sed in templo, atq; adeo per totū templū, ut ubiq; per totū dei templū, que est ecclesia sanctorū & (ut supra dixerat) domus domini, ubi ei benedictio, & unū le benedicimus alijs, sit festa sempiternali lētitia.

Prophetæ libenter alludūt ad res externas, & iucundis figuris ludūt, dū spiritualia describunt, Idcirco & hic quando dicitur: Vsp ad tē nua altaris, significatur, per totū templū, quasi ducatur de templo Hierosolymorū, & de altari, cuius anguli supremi cornua uocabantur. En. 32. cum tamen de illo non dicatur, nisi etiam ex lapide & capite ap̄ extorris res facere uelis. Felix autē ex Iudaicio cōmentarijs (uicinavit mihi noster Aurogallus) sic legit, Vincite agnum funibus usq; ad tē nua altaris, & respexit in oblationē signi, que in festis fiebat in tē, quod utq; possit trahi ad Christū, nisi nō bene quadraret, si dicatur illi agnus uinciri funibus post glorificationē. Et Chaldaica translatio huius interprete codē Aurogallo. Vincite uinculis agnos ad diem festum, si agnos additū est, quod nō est in Hebreo textu: Ut uel hoc uno locū deas, quam non deceat relinquere, quod uerbū dei manifeste dicit, ut hærere cōmentarijs humanis, propter sententiam, que tibi magis uidet. In Hebreo propriū uocabulū, quod ponitur, significat diem solenniū sive festiuitatem. Id qd; hic conuenit quoq; quādo et supra legis: Hec dies quā fecit dominus, exultemus &c. Sive ergo nūc legas: Vincite solenniū condensis, ut alludatur ad frondes, sive, Vincite diem solitū sibi usq; ut alludatur ad suspensa tapeta uel suspensas frondes, illa sententia manebit, quā diximus, nisi forte quid melius hic uideas: Nē ut certius de quo festo dicat, addit: Deus meus es tu &c. nepe de confessione glorificatione dei, quia bonus & misericors est in eternum. Am.

PSALMVS CXVIII.

Titulus nullus in Heb.

Litterae Hebrei habent vigintiduas litteras, & in hoc psalmo sunt viginti Hebraicas cōsonarij, quorū singuli per omnes versus ab una litterarum incipiunt, si scias his cotineri, quicquid usq; est sacrarum litterarū sive scripturarum,

qui ad hōis attinet per seūtionem. Deinde ex octonariū numerū ad re Octonarij
summiū re ferre habebit, qd̄ Christus octaua die resurrexerit, ex dīs
resurrecūōis sive tempus illud gratia, de quo diximus Psal. superiorē nō
potest ad dīs septē mūndi dies, qui uergunt in nocte. Et quandoq; cessa-
bunt esse dies. Num illorū hic sunt uoces, qui eum Christo resuscitati, di-
scū in nouitate uite, non secundū mundi elementa corā deo ambulare. Per duo i-

Hic Psalmus cuiusq; potius meditationi relinquendus est quām expo telligitur
mūltis siquacancis uerbis. Sunt tamen duo p̄ quae intelligitur. Alterū, ut Psalmus.
fūs diu rogarī deum, ut uelit nos ducere, docere, et retinere in via sua
principiis, et uerbis. Alterum, ut scias quoq; dū bic uerbi, ut ubi
in salute nostra agitur, custodiat nos à doctrinis hōim et traditiōibus. Id
circo semper hic habet emp̄basim pronomen. Tuus aut simile, ut lex tua, xia
ta, testimonia tua, iustificationes tuae, et c. ut antītibesi semp cogites te
dominari leges, xiam, testimonia, iudicia humana, quez cū diuinis ex di-
uino pugnant. Caro enī nō intelligit quae dei sunt. Et uidemus nos cras Intellectū.
filium esse seductos sub specie quasi sanctitatis, dum siquuti summis iudi à deo Psal-
tū carnis. i. sensum humānū, sive rationalē hōiem. Quicq; humana pru mo. 31
dēntia sit in re salutis id tibi semp suspectū esto. Nult enim deus, ut se se-
quatur nō nostra cōsilia, quemadmodū Abram secutus est cū, nesciēs
qui iret. Vnde hic subinde dicitur, Doce me iustificationes tuas. Ut inā di-
ngentur me mee ad custodiendas iustificationes tuas. Viā iustificationū
tuū inscriue me ergo, ut interim erubescant, qui putant se oīa scire, et
timolunt esse magistri, et à nullo moneri, cum uideamus sanctos sic
sopravassisse, quasi nihil scierint, semper peccatores fuerint, semper
eruerint, il quod in fine sic dicitur Erraua sicut ouis ergo. facile aber-
ras inō peris lupis obiectus, nisi usidie te ducat pastor, et dōcta
magister deus per Iesum Christum dominum nosfirum.

Perro si quandoq; die uerba p̄fēctae cōversationis inuenis, ut est illud, De uerbis
seruū mīdata tua et testimonia tua, quia oīs uiae mee in cōfessū tuo, m̄ p̄fectio,
dñe immates uerba sp̄s; uerū cogita quid deo debeas, et ingemisce, qd̄
in teū inuenis, quod dicis. Atq; ita dū non potes uere hoc tibi corā deo
offerre, autē tamē poteris in his uerbis offerre deo sacrificū contriti cor
dei. Non tamen video, cur qui fide iustificatus est, ista non uere dicat, cum
iustificationis sit ihs qui sunt in Christo Iesu. Verum bæc suis locis.

In hoc Psalmo istae uoces interspersae sunt, et lucenu ut fidera in celo, Lex, nia
Lædimi, xia, testimonia, mandata, iustificationes, iudicia, iustitia, scr- ergo,
mones,

COMMENTARIUS POMERANI

mones, eloquia, uerba, mirabilia, ueritas, ordinatio, quae oia ferè in idem
tendit. Significat enim dei beneplacita, et quicquidens uel committit uel
promittit, facile fuerit quodque suo loco discernere quid uelit.

Primi tres uersus quasi titulus sunt totius Psalmi. A quarto autem uersu
su usque in fine totius Psalmi, pius et spiritualis homo ad deum loquitur.

Aleph.

BEATI IMMACULATI IN VIA QUI AMBULANT IN LEGE
DNI. Beati qui scrutatur testimonia eius, in to
to corde exquirunt eum. Non enim qui operantur ini
quitatem, in uia eius ambulauerunt. Tu madastrum
data tua custodiri nimis. Utinam dirigatur uia mea
ad custodiendas iustificatioes tuas. Tunc non co
fundar, cum respexero in omnia madastra tua. Con
fitebor tibi in directione cordis in eo quod didici in
dicia iustitiae tuae. Iustificationes tuas custodiam,
non me derelinquas usquequam.

Beato *Scutantur i. diligenter obseruant. Fe. Custodiū. Non enim ergo. Fe.*
fides in de *Non enim operati sunt iniuriantur ergo. que alia sententia est quod inno*
stra. D. Martinus tamen transluit, ut nos legimus.

Beatitudinem tribus primis uersibus longe diluerunt quam sapientes mun
di, ut Psal. 1. diximus, describunt. In reliquo uero Psalmo posuimus ut dic
atitudinem apprehendat, ergo ad finem usque sequatur, ne cum operariis ini
quitatis, extra dei uiam aberret, ergo abiciatur. Beatus inquit, non abunda
tes rebus honore, uoluptate, fauore hominum, corporis sanitatem, sed immacu
lati in via, i.e. conuersatione, qua pergit et coram deo et coram omnibus.
Ista beatitudo est fides, quae purificat corda, ut diximus Psal. 14. Est oī
vocabulum hebreum Themimin, quod ncs legimus immaculati, quasi di
cas, integri sive perfecte sani. Credentibus enim nihil deficit. Habent enim
iam per Christum oia, ergo sanam doctrinam fiduci sequentes, subtili admitti
humanorum figmentorum, unde ista integritas minuatur. Qui autem secundum
Teſtimonium uel custodiunt testimonia i. mandata dei, quae ipse qui ueritas est pro
prio ore testatus est. In toto corde non ore solum aut hypocrisi operu
tum cum eum. Non operantur iniuriam (ut Felix habet) quia operantur
omnium

nam ex fide, in vijs dei ambulant. Ita omnia potest fides, sine qua non possit
hinc est facere legem, quae cor requirit & cordis affectum. Contra, qui ope-
ratur iniquitatem (ut nos legimus) non ambulauerunt in vijs eius. Ar-
bitrum ex fructu hic cognosci debet. Neque hic solus de fructu leporum, qui
ab aliis dijudicari possit, sed etiam & multo amplius de eo qui latet, quia
amor sui, contemptus dei, & omnium qui dei sunt, ut cuncta pietatem
simili, nisi quod hic affectus, ubi spiritus dei non innouavit cor, adeo
profundus est, ut a carne deprehendi non possit hypocrisis. Praecepimus enim
et cor hois. Dixit Hieremias, & inscrutabile nisi per deum. De operariis
iniquitatis diximus alibi sapientia. Rata est sententia. Quicquid non est ex fide,
peccatum est, hoc est, ubi non est illa fidei integritas sive sanitas, de qua
diximus illuc non potest non regnare peccatum.

Tu mandasti &c. Vis o domine & praecepis tua mandata custodi
nimis vel multum, sed ego non possum hic respondere tuae voluntati. Hy-
perire autem suis viribus non solus haec se putat posse implere, sed etiam mul-
tu alia addere, quae precepta non sunt, & non uidet cordis sui prauita-
tum. Idcirco non cessabo desiderare in conspectu tuo. Vtinam dirigantur et
misericordie uite meae i. affectus cordis mei et omnis conuersatio mea, &
non seducatur aliena doctrina, alienis mandatis, alienis iustificationibus i.
siles & mendacibus, ut possim custodiire iustificationes tuas. i. tuam vo-
luntatem sive mandata, que non seruatur nisi a iustificatione per te. Proprie-
tates iustificationes dei sunt uerba promissionum eius, quibus creditis, a deo
iustificamus, quemadmodum mendacibus credimus, damnamur, vide ita accipi
uocem mandata. Psal. 304. Qui sic orat, certe sentit, quid deus exigat a
nobis, & agnoscat suam ex se damnationem, non tamen ignorat unde pe-
tia iudiciorum spiritu accepto satis faciat legi sive diuinae voluntati. Beati
eum qui spernit & sitiunt iustitiam etc.

Tunc non confundar in conspectu tuo, et sanctorum angelorum & pictrorum
victim, adeo etiam tandem in conspectu impiorum, ueritas enim in altera
latere non potest, cum respexero in omnia, quae tu praecepisti, con-
temptis mendacibus humanarum traditionum, quae qua ad salutem, ut sentiunt,
sequitur, non confundi non poterunt, ubi tuo iudicio & spiritu irae tuae in
uis sufflaueris, Esa. 40. Tunc confuebor tibi & glorificabo te, directio-
nes te uis meis, restituto per te corde meo, non hypocriticus corde, quando
tu docueris me iustificationes tuas, sive iudicia iustitiae tuae i. ea quae tuo in-
uis sive estimatione diuinae domine probantur, quae certe sunt iudicia
iustitiae.

Iustificationes.

Iudicia in
statu dei.

COMMENTARIUS POMERANI

iustitiae, iusta & iustificantie, que nemo potest intelligere, nisi de te velante & docente, ut simus a eodis duceri. Nisi enim intelligas de iustitiae voluntatem, ut scias quid ab ipso rectum iudicetur, unde iustificeris, non poteris confiteri ei recto corde. Iudicia humana in re salutis i.e. que ipsi in minibus recta iudicantur ad salutem, non sunt iudicia iustitiae, sed iniuriae & infidelitatis, quibus seducantur & terres. Non enim iustitiae sunt bonitatum sed ut sua sequantur iudicia.

Iustificationes tuas enstodiunt, si tu me non dereliqueris ab omni parte, qd enim sine te potero facere. Confundantur hic qui liberu[m] arbitramur & uires humanas. Derelinquit e.i.d[icitur] deus sanctos suos in pauci, in tentationibus, in persecutionibus, ut uidetur, sed non derelinquit eos nisi mis uel usquequaq[ue], probat enim eos, ut aug[ustinus] in igne, non abicit. Derelinquit autem nimis, quos intentio[n]e sine extraintentione tradit suis offensibus ut uel terrore uel cupiditate deu[m] abjecit, sicut de illis dicitur aliud. Eliminasti eos secundum desideria cordis sui, ibant in admitionibus suis. Id quod hic orat, ne fiat, sicut autem ijs quasibi fisi, nihil tale uenit.

Beth.

In quo corriget adolescentior uiam suam? In casti*endo* sermones tuos. In toto corde meo exquisiu[m] te, ne repellas me a mandatis tuis. In corde meo abscondi eloquia tua ut non peccem tibi. Benedic dicit es domine, doce me iustificationes tuas. In labiis meis enunciaui, oia iudicia oris tui. In uia testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in oibus diuitiis. In mandatis tuis exercebor & econsiderabo uias tuas. In iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermones tuos.

Ne repellas me. Fel. Ne facias me errare. Meditabor uel dilectione secundum Felicem.

Emendatio
adolescenti*sua*. Sensus & cogitatio humani cordis in mala prona sunt ab adolescenti*sua*. Nihil ergo boni inuenies in natura. Quomodo ergo emenda al-
legens uiam suam? Respondebit. Tunc corriget uiam suam, quando suscipit sermones tuos. Heu quanta miseria, si inciderit in traditiones humanas dum uult emendare uitam, qua senecte se in conscientia graueri, miseri-
sum Euangelica ueritate retrabat cum diuina misericordia.

In 100

In toto corde meo &c. Qui in carcere est, aut submersionis periculo, in corde clamat & desiderat liberari, neq; aliquis deum toto corde ex quo sine intonat, nisi ita suam sentiat necessitatem, sine pro se sine pro deo dicitur. Ne ergo pudenter esse gloriatione indignam coram deo dicere, In toto corde meo exquisiti te. Ipsius periculis te docebit in his verbis nabiliter et hypocritas. Quid igitur periculum hic? Ipsa verba satis declarantur. Nullum sententiam gravius periculum sancti, quam quae uidentur verba dei, quae suscepimus impugnare, iugiter a prudenter carnis sua, nondum plene mortificata, a mundo, a satana, omnibus impietatis argumentis in occulto, & praeterita blanditijs, ex cruce in munusculo, quotquot enim prius uolunt uiuere in Christo, persecutionem patiuntur, & hinc timent, ne perdant quod diligunt super aurum & topazium, super mel & fauum. Scitur tamen fide se perdere non posse, deo seruante, sed rursum timent sibi, dum sciunt multos in iudicio decidisse, qui sibi aliquid uidebantur. Dicunt ergo, In toto corde meo exquisiti te, ne repellas me a mandatis tuis, ne derelictus a te abijt, ut in operationem erroris, ut credam mendacijs hominum, te enim non repellem, uenient & ueritas sunt omnes aduersariorum impugnationes, blasphemie, mina, & species illa facta pietatis & sapientiae.

In corde meo, non in libro aut scientia sine memoria, solum ad hoc, ut gloriarer in conspectu tuo, quasi aliquid esset praeter ceteris, si hypocrisia eorum sequeretur, ut parvus ille in Luca, uel ut coram hominibus iactare possem me aliquid scire, ex legis esse doctorem, sed ad hoc in corde meo secundum uerba dei tui, ex quibus tua uoluntas cognoscitur, ut non peccare contra te, ut non admittam quod tuis verbis aduersetur, ut cuncti ergo pericula contra humanas traditiones propter uerbum tuum, quod preferendis existimant omnibus angelis,

Vtrum hic semel moneo rudem lectorem, cum damnamus traditiones humanas, illas nos damnare, quas damnat omnis scriptura, nempe parari damnatae. Sicut & Antichristianus i. omnes illas, quae sine uerbo dei uolunt ligare conscientias hominum, quae secundum Paulum sunt doctrinae de mortuorum &c.

Benedictus sis tu domine &c. Abscondi quidem eloquia tua in corde meo, sed non quidem uerbum tuum, sed nisi tu, qui es omnis benedictionis auctor, benidixter mihi, non augetur hoc uerbum sine base eloquia tua in me, non intelligam, immo amittam, quodquidem banc gloriam tibi seruas, ut sis unius magister noster in celo. i. in iis que salutis & spiritualis sunt.

COMMENTARIUS POMERANI

Junt. Caro & sanguis hic nihil revelat. Quod si ita erat, qui habet mandata dei, & qui abscondit ea in corde suo. i. cui lex iam facta est spiritualis, quae nostra presumptio est, ut non oremus a deo intelligentem, ut sciamus quae sit uoluntas dei bona, placens & perfecta?

In labijs &c. Ista omnia sequuntur sponte & libero spiritu, ubi deus ducuerit, & absconditum in corde fuerit uerbum dei. Enunciavi, inquit, labijs meis confitendo & praedicando siue docendo omnia iudicia tuo ore nobis revelata, non taceo timore hominum, aut cōmodo meo tua verba tuam uoluntatem. i. ea quae tuo iudicio sunt, ut ita dicam, & stimulatio probanar, Non igitur dicit hic de iudiciis dei occultis, quae ut nemo caput, ita nemo cūciare potest, sed de iudiciis oris dei. i. de uerbis, quae ipse nobis reuelari, quae & que ne circunsum, nisi ipse reuelasse, ne ergo sperato te cogitatur uoluntate dei, nisi in uerbo eius. Et addit. In via testimoniū tuorum, quando sequebar testimonia tua, & quis sis sum & delectatus, quasi in omnibus diuatijs, Psal. 1. Sed in lege domini etc. Psal. 18. Desiderabilis &c. In via traditionū humanarum nihil inuenies, nisi uexationē conseruā. Sed quid de cruce? Respondet Christus: In mundo pressurā, in me pulsabebitis. Sequtur: In mandatis tuis exercebor uel loquer, uel certe interpretabor et explicabo, ut ipsa uerbi tui explicatio itelligat glorie mundi & adiuuentio humana esse confundi, & considerabo uas tuas, atq[ue] gressus, ut confitear et doceam, ut uiuam secundum illud quod à te didicisti. Hic certe crux restat, si ita uolueris explicare uerba dei, et respicere non in uerbo, sed tantum in uasa dei. Et praeterea addit. In iustificationib[us] uel statutis tuis meditabor uel delectabor (vide meditari in Psal. 1.) non oblinisce sermones tuos. i. à corde meo non recedent uerba tua, quae sunt una mihi delicia. Haec oīa, ut dixi, sunt illic ubi spūs fuerit magister, qui tradidit piorum ad omne bonum, & omnem dei uoluntatem.

Gimel.

Retribue seruo tuo, uiuam et custodiam sermones tuos. Reuela oculos meos, et considerabo mirabilia ex lege tua. Incola ego sum in terra, non abscondas a me mandata tua. Cōcupiuit anima mea desiderare iudicia tua in omni tempore. Increpasti supbos, maledicti qui declināt a mandatis tuis. Amputa a me opprobriū et contemptū, quia testimoniū

testimonia tua exquisiui. Eteni sederūt principes
& aduersum me loquebātur, sed seruus tuus exer-
cebatur iustificatiōibus tuis. Nā testimonia tua
meditatio mea ē, et cōsilia mea iustificatiōes tuæ.

Capitatores illi meritorū in scripturas irruūt, ut immundi porci,
statim ubi audiūt uerbum retribue, inferunt, ergo est mūritum huma-
num. Contra quos dicimus: Quid habes quod nō accipisti? Et si mūritū
humānū est, nō est gratia dei, Rō. 4. Quis dirimet istam pugnam? Fīmū
quod mūritū hic iactari dices, ubi oīa petūtur à deo, ut uades? Deinde, Re-
tribuere in his orationib⁹, quæ ad deū dicūtur, et de deo, ubi retribuit
pīs, nō aliud significat; quam reddere consolatiōem pro affītione, imo
implicuer preſtare beneficia, ut psal. 115. Pro oībus quæ retribuit mūbi,
et psalmo. 102. Noli obliuisci omnes retributiones eius, et psalmo. 50.
Reude mūbi leticiam salutaris tui. Quin et pro peccatis dicitur redde-
re beneficium, ut gratia manifeste cōmenſetur, ut est Esa. 40. Suscepit de
mū domini duplicitas pro omnibus pēccatis suis. Quod autē sancti me-
ritū habent, sed non suū, et q̄ retribuetur unicuiq; iuxta opera sua,
a quis hoc iam uelū forte alibi diximus.

Retribue igitur, inquit, id est, tuis beneficijs, tua gratia, tua cōsolatiōe
me affice, ut conforter ego, et cōfundantur ueritatis aduersarij, et tūc
uincit et cōfudiam uerbum tuum, id quod non mūbi licet sine tua retri-
buitione, id est, gratia. Revela oculos meos, qui alioqui, quod ex me est, sum
in tebris ignorans dei et diuinæ uoluntatis, et à te illuminatus con-
ſiderabo et intelligam mirabilia, quæ sunt in lege tua, uel ex lege tua, id Mirabilia
est uerbo uoluntatis tue. Mirabilia certe sunt omnes dei uoluntates ra legis dei.
tum humanae incomprehensæ. Mirabiliter enim deducit per crucem ad
gloriam, per mortem ad uitam. Vult enim ut hūlificata nostra sapiētia,
q̄sum quasi clausis oculis, ut Abraham fecit, sequamur, et tanū mi-
temur, q̄ sic agit nobiscum, mirabilia profecto hic uidebimus. Alioqui no-
stra coniūta et prouidentia nobis semper cedunt in malū. Quādo uero
amplius inclinerit tibi hoc admiranda spiritus sic ducentis doctrina,
tanto magis admiraberis, et satiare non poteris. Cōtra humana doctrina
na quanto amplius uidetur, tanto magis uilescit, et tandem inuenitur esse
doctrina diuiniōrum, ubi hypocrisis detecta fuerit.

Iusta. Eccl. psal. 38. Aduena ego sum etc. Vi maxime multa in terris

Q q quidam

COMMENTARIUS POMERANI

quidam sancti videantur possidere, tanè nibil corā deo iudicant suā esse hēreditatem præter uerbū dī, pro quo solo orāt, ut assequatur. Et in etiū posse dāt à deo reuelatū. Sic infra: Hēreditate acquisiti testimonia tua in æternum, quia exultatio cordis mei sunt. Ait ergo: Incola ego sum in terra, nō angelus sum, sed fragilis homo, indocilis, pauper, despectus, qui hodie hic sum, cras abeo, nō abscondas à mādāta tua, quæ sunt ter uelante nemo intelligit, quæ sola meū hinc abeūt, ut hēreditas æterna.

Concupiuit anima mea desiderare, id est, non satiata est desiderio, sed desideriū aliud diuid trahit, ad iudicia tua, id est, ad ea quæ tuo iudicio probantur, sive quæ tibi placent, ut uel hoc loco uideas, qd iudicia significet. Felix. Cōfrat̄a est anima mea pro desiderio erga iudicia tua in omni tempore. Sic et infra: Deficit in salutare tuum anima mea et c. Sic dū p̄cutionem sufflaret anima, tamen desiderio tenetur uerborum dei, scens illud: Beati qui exuriūt et sitiunt iustitiam et c. Tua enim iudicia sunt pro illis, qui timent te contra superbos, id est, contemptores legis tue et saturos illos sanctulos, quos increpasti, id est, iudicium eis cōminatas es. Et maledicti sunt, qui declinant à iujs tuis. Quis ergo piorum non malit p̄missiones tuas et benedictionem obsequientium tibi?

Ausus à me opprobrium et contempnū, quæ patior propter uerbum tuum, quod derelinquerre nolo. Etenim sedebūt in consilio suo et iudicio **Principes** principes, id est, mundi sapientes, potetes, et iusti secundū fratre. Scriptura enīm princeps uotat primarios uiros, et apud hoīes honoratos. Et aduersum me loquebātur (quam aperte deserbit, qui sunt pietatis aduersarij) Sed interim fidelis, dū sic cōdēnatūr, exercetur, uel potius interpretanur sive explicat iustificationes dei, non cessat à uerbo propalando, ut superiori ratione diximus, quia ait: Testimonia tua sunt meditatio mea, sive delectatio mea, cū quibus cōuersor, quibz adhæreo, et easiam consilia mea uel cōsiliarij mei, sine quorum consilio nibil facio, dū alijs quibus odio est Euāgelica ueritas, cōsultant cum principiis ad me perdendū. Felix. Etiam testimonia tua delectationes meae, uiri consilij mei.

Daleth.

Adhæsit pāumento anima mea, uiuifica me secundū uerbu tuū. Vias meas enūciaui & exaudisti me, docē me iustificationes tuas. Viam iustificationum tuarū instrue me, et exercebor in mi

rabilibus tuis. Dormitauit anima mea præ tristitia, confirmata me in uerbis tuis. Viam iniuitatis amove a me, & legc tua miserere mei. Viam ueritatis elegi, iudicia tua nō sum oblitus. Adhæsi testimoniis tuis dñe, noli me cōfundere. Viā mādato, num tuorū cucurri, cum dilatasti cor meum.

Hū uidere licet, quid patiatur pietas, et quām nō respiciat in sua merita potius agnoscat peccata sua, & petat doceri & iustificari & exenti, se succumbat infidelitati, dicēs: Adhæsit pulueri anima mea, premer & iaceo in terris, urgeor ad mortem, iunifica me secundum uerbum tuum, doctrinas mortis ego sequi nolo. Vias meas enunciaui, id est, peccatas mea te cōfissus sum, nihil aliud corā te scio quām me peccatorum, aliter de se sentiunt impij & iustitiarū illi. Et exaudisti me, qui cor contritum & humiliatum non despicias. Doce me iustificationes tuas, ne sequor bonorum iustifications emenitas. Et tunc exercebor uel potius (ut dixi supra) explicabo mirabilia tua, de quibus supra: Dermitauit, lengua farta est, uel liquefacta est, id est, cœpit deficere præ anxietate anima mea, tanta est iniuria, & temeritas, & blasphemia aduersariorū, & hic mali percundū est, nisi adsis. Cōfirma me, ut perfitem in uerbis tuis, & non deficiā ad mendacia eorū. Viam iniuitatis uel potius falsitatis siue mendacij, id est, doctrinæ, quæ non est uerbum tuum, amoue a me, & secundum legem tuam miserere mibi, id quod significat ex Heb. quasi dicas: per misericordiā tuā dona mibi legē tuā. Viā ueritatis uel fiducie, iudicia tua (ut cū iudicis & opinionibus carnis & mudi urgaber) nō sum oblitus, sed etiā deficiēs rogauit te, ut in eis permanarem.

Adhæsi in tentatione, nō humanis, sed tuis testimonijis, domine precor, ne cadere permittas, ut cōfundar, ne dicā aut faciā, unde cōfundar, id quod illi in primis cupūt. Extra uero temptatione, siue in tempore cōsolacionis, cū dilatasti cor meū (psal. 4.) cucurri uia mandatorū tuorū, cū gaucho sequitur te sū tuō tractus. Hoc est: Dū bene mibi erat p te, ad te curritam, non deficiēt, ut quidā propter felicitatē, id quod mibi nūc in tentatione difficile est, & si nō adsis, impossibile. Ego adhæreo adhuc per te testimonijis tuis ut cūq; tu noli me confundere. Fe. autem sic: Viam mandatorum tuorum percurrim, cū dilatabis cor meū, id est, ubi rūsum me lenitudo curram, qui nunc adhæreo.

COMMENTARIUS POMERANI

Hc

DOce me domine uiam iustificationū tuarū,
& exquirā eā semp. Da mihi intellectum, &
scrutabor legem tuā, & custodiā cā in toto corde
meo. Deduc me in semita mandatorū tuorū, quia
ipsam uolui. Inclina cor meū in testimonia tua, &
non in lucrū. Auerte oculos meos ne uideāt uani
tatem, in uia tua uiuifica me. Statue seruo tuo clo
quiū tuū, in timore tui. Amputa opprobriū meū
quod suspicatus sum, qā iudicia tua iucūda. Ecce
cōcupiui mādata tua, in iustitia tua uiuifica me.

Doce me domine, ut sequar iustificationes tuas, & tūc exquiram eas
semper, uel ut in Hebreo est, usq; in finem, quod non potero nisi à te do
ctus. Tu da mihi intellectum, psal. 31. & scrutabor uel custodian legem
tuam, & custodian eam toto corde, alioqā sine te doctore & illumina
tore litera manet litera. Deduc me in semita mandatorū tuorum, ut nō
errem per mādata hominū, id quod fuit, nisi tu me deduxeris, ut pastor
ouem, quia ipsam uolui & dileyxi, te scilicet iam operante tuo in me sp̄itu
ut habeam uoluntatē in lege tua, psal. 1. Verū in hoc nō confido, quia si
iam habeam omnia, aut quasi ex me persistere possim, ne forte uincant me
cupiditates humanae. Tu inclina cor meū ad testimonia tua, & non in
auaritiam uel lucrum, fac ne queram mea, quod certe sine tuo sp̄itu su
ciam, & facit omnis homo, ut cunq; hypocrisi quedam ad tempis dissi
mulemus, abscondamus etiam nobis. Die noctuq; nobis precandū, et non
fauore hominum, aut terrore aduersariorum, aut nostro commodo quo
cunq; deficiamus à ueritate, aut contra ueri conscientiam dominibus ad
lemur, alioqui non persistes.

Auerte oculos meos ne uideant uanitatem. Inter uana hic ueritas,
tantum precemur deum, ut cōcupiscentiam mali auerterat à nobis, ne u
deamus mulierem alienam, aurum, domum, rem quamcunq;, ad con
piscendam eā. Hic uidebis quād nullus sis, nisi deus auerterat tibi oculos,
ne cōcupiscas, & præterea hic perpetua manebit pugna carnis et sp̄i,
dum illa contra deum concupiscit, hoc per gratian resistet. Imprimis u
ro maxime infesta est species illa et hypocrisis pietatis et sapientie huma
ne,

per quoniam actum est de salute tua, nisi deus auerterat oculos, ut eos inservi uerbū desigas, et dicas: In via tua iustifica me, certus sum quod aliena via non mori non possum, utcunq; mibi mentiēdo salutem promittat. Ad hoc ualeat quod additur: Statue mihi seruo tuo uerbum tuum, ut te timeam, id est, non siam securus tui et contemptor, ita confirmata me per uerbum tuum, ut uerbo doctus tui timorem non abjeciam, quem abjecere docent doctrinae humanae, quae timere docent et trepidare ad ista figura hominum sub specie timoris dei, quod dānat deus, Esa. 29. Timuerunt, inquit, me doctrinis et mandato hominum, ideo et c.

Ampara opprobriū meum quod suspicatus sum uel timui. Timeo ne scandalizatus aut mihi derelictus cadam, hoc tu deus quæso prohibe. Carent certe qui sic non timent, quia, inquit, iudicia tua iucunda, iucundum fuerit in eis manere, quæ dulciora sunt super mel et fauum. Ecce cōcupis mandata tua, ut tandem possum per te assequi, qui hanc uoluntatem delicii. Hæc est iustitiae ejurie. Vnde ait: In iustitia tua, non mea cui humana iustifica me, ne regno mortis apprehendar. Hæc iustitia fides est, quia iustus nunc et c. Iustitiae humanæ sunt ex doctrinis dæmoniorum.

Vau.

Eueniat sup' me misericordia tua dñe, saluta re tuū secundū uerbū tuum. Et respōdeo exprobratibus mihi uerbū, quia sperauit in sermonibus tuis. Et ne auferas ex ore meo uerbum ueritatis usquequaq;, quia i iudiciis tuis sperauit. Et custodi am legē tuā semp in seculū & in seculū seculi. Et ambulabam in latitudine, quia mādata tua exquisiui. Et loquebar i testimoniis tuis corā regibus, & nō confundiebar. Et meditabam in mādatis tuis quæ dilexi nimis. Et leuaui manus meas ad mādata tua quæ dilexi, & exercebar in iustificationibus tuis.

Verba à quinto uersu, ambulabam, loquebar, cōfundiebar, meditabar, leuaui, exercebar, potius in futuro ex Heb. legeris.

Tua misericordia ueniat sup' me, sine qua nihil sum, sine qua nulla operacio pia sum, tuum salutare siue tua salus ueniat sup' me: nā nulla ope-

COMMENTARIUS POMERANI

ra, nullæ uires me saluare possunt, sed sola tua salus, quæ est secundum uerbum tuum, quo præscripsisti et promisisti nobis salutem. Et cum exprobratibus mibi non contèdam, non regerem a maledicta maledictis, permata eis quæ possum, responso debo autem eis uerbum, dicam eis, ut res habet, ueritatem coram iis non negabo, non cōmittam, ut tacendo uerbum negare videar, seruato tamen præceptio, ne margaritas ad porcos abiiciam. Quia sperauim in sermonibus tuis, in tuis promissionibus, ut non timeam cōfiteri uerbum propter exprobrates. Hoc tam tum obsecro, ne hoc uerbum cōfessionis tuæ ex ore meo pereat nimis, agnosco fragilitatem meam, et qui sim ex me, si me deserbas, agito ne dū fragilitate mea trepidō, et non satis audiro, ne omnino mutus fiā, aut contraria dicā, aut certe non permitte, ut mea culpa perdam uerbum quod dedisti, scimus illud: Omnis habet qui dabitur, qui autem non habet, et quod uidetur habere, auferretur ab eo. Quia, inquit, in iudicij, id est, uerbis tuis, ut supra dictum, sperauim, quæ si aufereras mihi, nulla spes est reliqua.

Si uero istam, quæ dixi, gratiam mihi præfateris, custodiā legim manuū giter et in æternum, et ambulabo siue conuersabor in latitudine, id est, spiritus libertate et libera conscientia siue mentis disceptatione, quæ latitudinem hypocritæ non norunt, et quicunq; ueritati aduersantur, dum in creaturis et mundi elementis, ut Paulus uocat, iustitia et peccata collocant, dum deum non timent, timent uero, ubi non est timendum, scilicet in mandatis hominum et ceteris. Ambulabo in latitudine, quæ nuda tua amplexus sum. Ubi enim spiritus domini, ibi libertas, ubi uero spiritus erroris sunt et doctrinæ demoniorum, ibi nihil nisi adflusio spiritus, et uexatio conscientiarum. Et loquar testimonia tua coram regibus; id est, magnis, potestibus et sapiētibus, et non confundar, adeo scilicet manifestum est uerbum tuum, ut conuinci non possem, non esse uerum, tametsi eiusdem fusionem totus quererat mundus. Et meditabor siue delectabor et ceteris. Et ibi manu meas ad mandata tua, ut excuar ea, ut strenue perga in eis, ne siam ut stultus ille in proverbijs, qui manu abscondit sub ascella: Et cetero uel explicabo potius iustificationes tuas, ut supra dictum.

zain.

Memeto uerbi tui seruo tuo, i quo mihi spem dedisti. Haec me consolata est in humiliitate mea quia eloquium tuum uiuificauit me. Superbi inique agebant usquequam, a lege autem tua non declina-

ui. Memor fui iudiciorū tuorū a seculo domine,
& consolatus sum. Tristitia tenuit me pro peccatoris
derelictus derelictis legem tuam. Cantabiles
mihi erant iustificationes tuæ in loco incola-
tus mei. Memor fui in nocte nominis tui dñe, &
custodii legem tuam. Hæc facta est mihi, quia ius-
tificationes tuas exquisiui.

Merita domine apud me nō sunt, membra tanū promissionis mibi fa-
ctae, quæ nisi haberet, iā desperasset, hæc fides unica me consolata est i bumi-
nus. i. afflictio et tentatione mea, qñ mors & desperatio uoluerunt me
desperare, quia eloquii. i. uerbū promissionis tuae à me creditū illic iustificau-
it me, & respirare me fecit. Superbi & coniēptores legis tuae, superbie-
ti suæ potestus, suspensia, iustitia, inique agebant cōtra me, siue illūserūt
omni parte, curantes omni studio, ut specie bona me extrudat à via re-
fla, & animos aliorū à meo uerbo alienent, ego aut persisti in via tua.)

Memor fui iudiciorū tuorū. i. uerborū tuorū, et eorū quæ tu iusta iudi-
cas ab eterno, nō enī sunt trāistoria tua uerba, qui permittit nobis salutē
ante tempora eterna, ut dicitur, T'it. 1. licet nobis i tpe, qñ uis, reuelas ean-
di promissionē, ut credentes p e salvemur. Nō deprehēdi unquam aliquē esse
dū derelictū, q. iudicij tuos adhæsit, et hæc recordatio suū consolat mea.
Sed nūsam tristitia obsecdit me ppter impios dereliquētes legē tuam, &
quæstiones suā flatuere iustitiā, q. usq; quaq; inique agūt, & illudit uerita-
tū. Hic uides quod Christus dicit: In mūdo pressurā, in me pacē habebitis.

Conuabiles uel canicæ erant mibi iustificationes tuæ, in loco isto, in
quo aduersum sum & perigrinus, et obnoxius iniuria iniquorū, ut Ab-
raham, Isaac et Iacob fuerūt: Cū enim oīa aduersenur, nūbil solatiū & co-
solacionis est mibi præter tuū uerbum, quod canticū, in quo gaudeo, & me
obliuo. Et iā nocte quando homines crapula & uino sepulti, dormiūt
oblitū, quando abq; pudore peccare solent alij, uel certe nocte, id est, in
tentatione & persecutione, quando potestas erat tenebrarū, rumor fui no-
mido uiri, id est, te inuocauit, ut auxilio escesses, & nō recessis a lege tua. Co-
tra faciūt, qui ad tempus crediūt, & in tempore tentationis retrocedunt.
Hæc lex facta est mibi, uel facta est mea, ut hereditate possideam, ut in
fir: Hereditate acquisiui testimonia & c. quia iustificationes tuas p grā-
tiam exquisiui uel custodiui. Licebit & ita legere. Hac factum est mibi, id

Nec.

COMMENTARIUS POMERANI

¶ Ita gratia, ut non obliuiscerer tui mibi contigit: nam alia gratia illa preuenerat me qua exquisita vel custodua mddata tua. Non cadit in noctis, & serbum dci custodit & exquirit, ut diximus Psal. 90.

Chet.

Portio mea es tu domine, dixi ut custodiā lege tuā. Deprecatus sum facie tuā in toto corde meo, miserere mei secundū eloquiū tuū. Cogitavi vias meas, & cōuerti pedes meos in testimonia tua. Paratus sum & non sum turbatus, ut custodiā mādata tua. Funes peccatorū circūplexi sunt me, & legē tuā non sum oblitus. Media nocte sum gebā ad cōfīcdū tibi sup iudicia iustitiae tuae. Particeps sum ego omniū timetiū te, & custodientiū mandata tua. Misericordia tua domine plena est terra, iustificationes tuas doce me.

Nō habeo aliam partē siue bæreditatē, in qua confidā preter quā te domine (Psal. 15.) idcirco dixi, id est, in animo mibi per gratiam tua statui custodire legem tuā. Abundent alij alijs rebus, & superbiuntur possint, iacent diuinias, potentiam, sapientiam, iustitiam, merita etc. Verū unde istud habeam, nō ignoro. Idcirco: Deprecatus sum faciem tuam uel in conspectu tuo & c. te enim nō dante, nihil accipio, nihil crebro, immo perdo quod habeo. Miserere mei sicut promisisti: Cogitavi vias meas, que mulas deprehendi, quemadmodū sunt omnia studia humana, ubi saltem querunt sine uerbo dei, & conuerti pedes meos à vijs meis in testimonia tua, ut ambularem in eis. Græci nūc legūt: Cogitavi vias tuas, sed hinc umclare indicat, nō sic Græcos transluisse. Ideoq; iam paratus sum, et nō sum turbatus, propter aduersarios, aut regnum Satane oppugnare. Vel ut Felix habet, festinaui, & non distuli custodire præcepta tua. Nō distulisi illi qui putant se pænitenciam agere posse, quando sibi praesertunt, deū diligere posse, quando ipsi uoluerint, ut maxime interim in malā uoluntate ad tempus durarint, qui error est dominū deū ignoratio. Non dñe ferre autem est fide & fidei confessione pergere.

Funes peccatorū circūplexi sunt me, uel, ut Felix: Congregationes in piorū deprædatae sunt me, id est, multa mala mibi intulerūt, et spacie sa- piens.

pietatis & pietatis hypocrisi & blasphemia in uerbū dei, multorū cor
decentur a me, non tamen ideo deserui legem tuā. Etiam media nocte
(ut supra) surgebam, uel surgam ad te inuocādū & laudandū propter
iustitiam tuā (ut supra) quae nobis credentibus per misericordiam
et paternal liberationē reuelasti. Particeps ego &c. id est, video mibi cō
tingere propter iustitiam, quod sanctis oībus contingit, quae es in tribu
laetis solatio mea. Nā si cōpatimur & conregnabimus: Misericordia
audience plena es terra, de qua gaudemus, sc̄d ab omnibus ferē conte
nimus quod dolamus. Vicunq; sit: Tu iustificationes tuas doce me.

Teth.

Bonitatē fecisti cū seruo tuo domine secūdū
uerbū tuū. Bonitatē & disciplinā & sciētiā
doce me, quia mandatis tuis credidi. Priusq
humiliarer ego deliqui, propterea eloquiū tuum
custodiui. Bonus es tu, et in bonitate tua doce me
iustificationes tuas. Multiplicata est sup me iniq
tas supborū, ego aut̄ i toto corde meo scrutabor
mādata tua. Coagulatū est sicut lac cor eorū, ego
vero legē tuā meditatus sum. Bonū mihi q̄ humi
liasti me, ut discā iustificationes tuas. Bonū mihi
lex oris tui super chiliadas auri & argenti.

Gratias tibi ago q̄ beneficia præstasti seruo tuo iustificando à pecca
tu, redimento à periculis, secundum uerbum tuum. i. promissionem tu
auon secundum meritā mea. Ut autem in gratia quam exhibuisti per
ficer possum doce me quod bonū est, & disciplinā. i. illud in quo eru
der, se intelligentia tua castigationē & crux esse salutarē, & scientiā
uī sām quid desit nob̄. D. Martinus sic transfert, Bonā ordinationem
& intelligentiam doce me. Neceſſaria certe oratio, quā illi nō orant, qui
sui prudētia ſe apte oīa ordinare putant & intelligere, idcirco post
panū caluit oīa, quae deo uelut ignorāte ordinata sunt, quae si iustitiā
promittunt & salvū, cū magno hominū permittit ad tempus perſiſtunt.
Orāndū ergo, se erroribus nostris nos permittimur, quos niſi cruce docti
ſuc̄imus, nō intelligimus, interī integra nobis oīa putamus, dū nostrā
ſequimur voluntate. Hoc eſt qđ additur, Pr̄m̄sq; humiliarer i. deijcerer

Q̄ q̄ 5 in cogni-

COMMENTARIUS POMERANI

in cognitione peccati, & deinde in crucē, ego deliqui & nūbil sum, p-
cursus dei & ignorans, Nūc aut̄ doct̄us, humilatione eloquā tuā cōfisi-
ui, iam agnoscō, quām necessariū sit tuū uerbū &c. Idcirco qui bonus &
& benignis, doce me iustificationes tuas. Multiplicataſt̄ &c. Et Ap-
plicuerū mibi mendacū superbi. i. suas mendaces doctrinas obtrahit
mīni contēptores legis tuae, ego aut̄ in toto corde meo scribabor uel infia-
diā mandata tua, ut tua ueritate illorū mēdacia extirpā. Obſtinat̄ sum,
cor eorū incrassatū est uelut coagulū lažis, uel uelut adeps, nulla perfu-
ſione uerbi tui diſſoluūtur, adeo placent ipſis, quae adiuuenent ſibi. Ego
uero in legē tua delectatus sum. Bene iam mibi q̄ bumiliaſti me, adeo ne
cessariū & utilē iam duco crucē & castigationē tuam, unde iam cogni-
ſco meipſum peccatorē, et te deūl̄ saluatorē. Ut, iquit, ex humilatione tu-
qua me deieciſt̄ et permiſiſt̄, ut tentarer, dicam iustificationes tuas. Cu-
te iam melior es̄ mibi lex oris tua, quām omnes mundi diuitiae.

Iod.

Manus tuae fecerūt me & plasinauerunt me, da mihi intellectū, ut diſcā mādata tua. Qui timet te, uidebūt me & lætabūtur, quia i uerba tua ſpera-
ui. Cognoui dñe quia iuſtitia iudicia tua, et uer-
itate tua humiliasti me. Fiat misericordia tua ut cō-
ſoletur me, ſcd̄m eloquī tuū ſeruo tuo. Veniant
mihi miserationes tuae & uiuā, quia lex tua medita-
tio mea est. Cōfundātur ſupbi quia iniuste iniqui-
tate fecerūt in me, ego aut̄ exercebor i mādatiſtu-
is. Cōuertātur ad me timētes te, & qui nouenū te
ſtimonia tua. Fiat cor meū immaculatū in iuſtifica-
tionibus tuis, ut non confundar.

Tua creatura sum, tu me intus & in eute noſti, quām nūbil ſim, q̄i
mibi cederis intellectū tuorū uerborū. Qui timet te, angeli, ſchier haſſi
qui gaudent ſuper uno peccatore pānitentiā agentē, & homines p̄ q̄
per charitatē nō gaudent ſuper iniquitate, inq̄o congaudent ueritati, uel
būt ſalutē mea, et gaudebit q̄ tenetūtis perſiū ſe uerborū tuorū. Ad
uersarij aut̄ mei uellent me perijſe. Iā uel tentatione & cruce doct̄us, co-
gnoui q̄ iudicia tua ſunt iuſtitia. i. q̄ per uerba tua ei tuā bonā erga noſ
volūtē, ſiue p ea quæ tu iudicas bona, noſ iuſtificas, mō credamus, q̄i

enfamer nos iudicij tuis & castigatione crudis. Et ueritate tua.i.per
uerbi tuu humiliasti me, ut nunc non superbe sentiam de me. Potes & le
ge, El fide tuu humiliasti me.i.cognitione tui, sed idem est.

Quia uerbo humiliasti me tua misericordia rursum consoletur me, se
cundū eloquio seru tuo factum.i.sicut promisisti misericordia tuo. Tuis
inseruimib⁹ uiuam, non meis operibus, ut eripiar à morte & desfra
ude, quia lex sive uerbi tuum meditatio sive delectatio mea est, hac una
ambit⁹ struabor. Confundantur coni⁹ptores legis tuæ, et q̄ primū depre
hendantur corū mēdacia, & prodatur uerbi tuu iustitia, quia ex solo odio
positi⁹ sunt, & mendacia iactauerūt in me, & uerbi mei confessionē,
Ego autem nihil minus exercebor uel explicabo (ut supra) mandata
tuu. illis autē confusis cōuerterāt⁹ rursum ad me timentes te, et qui noue
runt uerbum tuū, quos illi mendacijs suis cōuerterant à me. Verū ex me
adūlsum, & persistere immaculato & integro corde nō possum, nisi p
ti. Ergo obsecra, fiat cor meū immaculatum sive integrū in iustificatio
nem. i. uerborū tuorum, fide, ut non confundar cadens in conspectu aduc
torum meorum ab ipsa uerbi tuu fide & ueritate.

Caph.

DEfecit in salutare tuū anima mea, & i uerba
tua sperauī. Defecerūt oculi mei i eloquiū tuū, dis
cētes, quādo cōsolaberis me? Quia factus sum si
cūt uter in pruina, iustificatiōes tuas nō sum obli
tus. Quot sunt dies serui tui. quādo facies de pse
quētibus me iudiciū? Narrauerūt mihi iniq fabu
latiōes, sed nō ut lex tua dñe. Oia mandata tua ue
ritas, iniuste psecuti sunt me adiuua me. Paulomi
nus cōlūmauerunt me in terra, ego autē non deres
liqui mandata tua. Secundū misericordiam tuam
uiuifica me, & custodiam testimonia oris tui.

Anima mea deficit in salutare tuū.i.elaguit p̄ae nimio desiderio salu
te & liberatiōis tue, quēadmodū alibi, concepiscit et deficit anima mea
in atria domini. Et non defici q̄ statim non adfuit salutare, uel salus tua,
sed sperau in p̄missionem tua. Elaguerūt et oculi mei, desiderantes uidere
p̄missionē, et dicentes, quādo tandem o domine cōsolaberis me? persecuti
onem

COMMENTARIUS POMERANI

non patier, et nō cessat regnū Satanæ impugnare uerbū tuū, et amari dinc & tristitia propter impietatem persecutionis factus sum, sed uer uini aut olei ex crorio factus, in pruina, uel potius fumo. inutilis factus sum corā mūdo, nō fruor mundi gaudijs &c. sed iustificationes tuas non sum oblitus, quæ sūt oblectatio mea et cōsolatio, ubi mībi redditur luce tue præsentiae. Quām diu ō deus seruus tuus ista sustinebit? quando indicabis pro me contra iniquos, qui narrauerūt mībi fabulationes & mendacia traditionū humanañ, ut abducereb̄t me à tua ueritate, uel, ut eſi i Hebræo, foderunt mībi supbi foueas. i. in mendacia sua aſtu & iſuſijs ne præcipiē dare ſtudebam. Quæ, inquit, fabulationes uel foueas, uel potius narratiōes non cōueniebant cum lege ſiuē uerbo tuo. Oia enim mandata tua ſunt ueritas, & non fabulationes & foueas ſiuē deceptions. Contra iuſtiā persecuti ſunt me, adiuua me, ut nō tam me am quām tuam defandas causam. Ad nibilum ferre redegerunt me ſup terra, ſupra, factus ſicut uer in fumo, ſed ego non dereliqui mandata tua, quod unū illi requiebant, nempe ut negare & deficerē à uerbo tuo. Verū nō eſt hoc mee uirtutis. Tu uiuifica me liberando me à morte, qua nunc teneor, ne penit ad uoluntatem persequenū, ſecundum misericordiam tuam, non ſecundum merita mea, & tūc cuſtodiā uiuificatus à te teſtimonia tua &c.

Lamed.

IN aeternū domine uerbū tuum permanet in cælo. In generationē & generationē ueritas tua, fundasti terram & permanet. Ordinatio tua permanet dies, quoniā omnia ſcruiunt tibi. Niſi lex tua eſſet meditatio mea, tūc periſſem in humilitate mea. In aeternū non obliuiscar iuſtificationum tuarū, quia in eis uiuificasti me. Tuus ſum ego, ſaluum me fac, quoniā iuſtificationes tuas exquisiui. Me expectauerunt peccatores ut perderet me, teſtimonia tua intellexi. Omnis conſūmationis ui di finem, latum mandatum tuum nimis.

Summa octonarij buiū eſt. Verbo domini ſubſiunt oia & obediſſe ſue celeſtia ſiuē terreftria, quo ergo alio uerbo ego poſſum ſaluari, qua quo creantur et portantur oia, Hebr. 1. In aeternū & perpetuo, inquit, uerbum

gloriā tuā. i. uis & potentia uerbi tui permanet, & agit in cœlestibus
ribus quo primū conditae sunt. A mundi constitutiōe, usq; ad eius consum
matiōem permanet ueritas et fides tui uerbi, quo oīa condidisti. In uisibili
tu exim dei per ea, quæ facta sunt uisibilia conspicuntur. Fundasti ter
ram tuo uerbo super aquas (Psal. 23.) & permanet. Tua ordinatione et
in institutione sue lege permanet dies, quē creasti & ordinasti, ut semper
post nōlē recurrat. Verū ex Heb. sic legitur, Iudicijs tuis permanent ho
dei, adūlūm et terra & ueritas uerbi tui, quo condita sunt & gubernā
tur, usq; nunc eūam permanere uidemus iudicijs tuis. i. secundū ordinatiōē
& bonum voluntatem sapientiae tuae: Quoniam oīa tuo uerbo obediunt.
Quid ergo impij querunt aliud uerbum? Ego solū illo uerbo dei seruabor,
quo ego conditus sum, & omnia, quod nisi esset meditatio uel delectatio
nisi me, iam in humilitate. i. afflictione perijssim et desperatissimē. Huic
nam̄ oblinisci, nisi uel oblinisci salutis meae, quia per ipsum uia uisificasti
me & uite restituisti et iustificasti me, ubi oīa erat desperata. Tu creatu
ras sum, et preterea seruus tuus, qui tuo uerbo fido, saluū me fac, quoniā
spiritus et tuas iustificatiōes. Impij insidiabantur mihi, & expectabant
laudem & mortem meam, sed per uerba tua quæ intellexi, tutus fui et
tunc eo, ne seducar & cedam quibusvis malis.

Omnis consummationis &c. Oīam quæ possunt finiri intellexi fine. i.
quod quando transibunt et percibunt, ut omnia humana sue amara sue
dulcia. Non semper ergo durabunt aduersariorum impietates, nec sem
per piorum cruces. Verbū autem tuum latum nimis, quia durabit in
eternū, pertingens à fine usq; ad finem fortiter & disponens omnia
sumiter. Sap. 8. Relinquam ergo quod transit, ne transcedam cum eo, & sta
bo in eo, quod durat in eternū.

Mem.

Quam dilexi legem tuā dñe, tota die medita
tio mea est. Super inimicos meos sapientē me fe
cisti mādato tuo, quia in eternū meū est. Sup oēs
docētes me itellexi, quia testimonia tua meditatiō
mea est. Sup seniores itellexi, qā mādata tua exq
sui. Ab oīa mala prohibui pedes meos, ut cu
stodiā uerba tua. A iudiciis tuis nō declinaui, qā
tu legem posuisti mihi. Quā dulcia fauētibus meis
eloquia

COMMENTARIUS POMERANI

eloquia tua, sup mel ori meo. A mādatis tuis ite,
lexi propterea odiui omnem uiam iniquitatis.

Multū dilexi legē tuam, tota die. i. ingiter, meditatio uel explicatio mē
est. i. conor, ut eam producā alijs ī luce. Sentio enī beneficū verbi tui, quod
in aeternū mē est, quod statui nūq̄ dimittendū. Nam per illud, sp̄es et
intelligens factus sum plusquā inimici mei, plusquā oēs qui solebat me
docere, plū quā seniores siue περιβοτέροι. Inimici enim verbū dei nō ba-
bent, quod est solū sapientia uera, et qui me docent legē, in ore babent,
Uerba proponū, non sentientia quā nō intelligūt, literā babet nō sūnt
a deo, et seniū, experientia et sapientia sibi arrogat, sed nisi badeat ver-
bū dei, et eo regatur, est coram deo mera fatuitas. Verbū autē dñi siue lege
dei in corde scripta, sapientes facere illos, qui parvuli sunt, et adhuc igno-
ranter, sub ide testatur liber Prover. Salomonis. Et uidere licet quidm inca-
niant alijs libidinibus, alijs auaricia, alijs inuidia, alijs cædibus, quād seca-
ant quidā excēdati cōtra Euangeliū, quām stolidi siue superstitionis et tra-
ditionibus humanis, quā nibil intelligit rerū diuinarū, quidm impī simi-
ut et pueri et anus eos merito rideant, cū tamē ipsi interū tumescant
potentia, diuatis, sapientia, iustitia, et nibil intelligentes, expūti nō
reličio dei uerbo. i. dei sapientia credamus, quē admodū ipsi credūt, sed nō
oportet fieri, quē admodum Christus dixit, M. att. 11. Confator ubi patet
cteli et terræ, quod abscondisti hæc à sapientibus et prudenbus, et
uelasti ea parvulis: Ita pater, quoniam sic placitū fuit ante te et cetera.

Sed quemadmodū scriptura dānat cæcitatem, ita quoq; illorum tem-
ritate, qui se uidere iactant, et non minus alijs cæci sunt, imo cooperat
ut boies in errore persistere uelint, in quorum numero sunt, quibz
die ruelato Euangeliō libertate carnis, conceptu dei et scandalis infi-
morum, de Euangeliō cum magno Euangelijs scandalo gloriantur, omnes
totam dei legē, quæ uult ut timeas deū, et rationem habeas proximi tu.
De scando pharisæico hic nō loquor. Norunt hi q; ut Paulus auctorita
inflat, charitas autē edificat et promouet Euangeliū, ne scilicet nostra
libertate perdamus animam fratris, pro qua Christus mortuus est. Ta-
les nondū sc̄iunt quemadmodū scire oportet. Libertas Christiana libertas
conscientiarū est, quæ illic est, ubi sp̄us dñi est, alijs nesciunt, de quibus af-
firmant. Vide ergo hoc loco, qui sit affectus illius, qui mandato et uero
dei eruditus est super alios, ut diximus. Ab omni, inquit, via mala prohibi-
pedes meos, etiam à specie mali, ut Paulus ait, ut custodia mandata tecum
A iudicio

Amitis i. voluntate tua non declinavi, ut irem extra viam iustitiae tuæ
quia tu legem in corde dedisti mihi, ut me spiritus trahat, ne uelim ma-
lam. Hec est mea uoluptas super oës mundi delicias. Ex uerbo tuo do-
bor sum, non ut glorier & magnus uidear & sequar meam uoluntatem
(proculmodù nunc quidè) sed ut odio habeam omnem uitiam iniquitatis, ut ti-
menta demam, & fidam ei soli, meam carnem castigem & sensum damne,
& proximi curam habeam.

Nequero in hoc Psalmo negligendū, quod D. Marimus annotauit,
scindam, scilicet, quod subinde hic qui orat, gloriatur se mandata dei
compluisse in corde, dilexiisse, custodisse &c. et tamē cōtra subinde orat
nō vultare, cognoscere, diligere et facere ea posset & uelit, quae sibi con-
trariantur. Verā sic accipito: Quando se comparat aduersarijs, qui
ipsum ob ueritatem persequantur, tunc merito & recte gloriatur suam ui-
tē esse bonam & iustam. Sed obsecrat, ut in hac via dei maneat, & co-
rando in tā crescat cor am quo nemo satis iustus est.

Num,

Lucerna pedibus meis lex tua, & lumen semitis
meis iuraui & statui custodire iudicia iustitiae tuæ
Humiliatus sum usquequaq; dñe, uiuifica me se-
cundū uerbū tuū. Voluntaria oris mei beneplaci-
ta fac dñe, & iudicia tua doce me. Anima mea in
manibus meis semp, & legem tuam non sum obli-
mis. Posuerūt peccatores laqueū mihi, & ex man-
datis tuis nō erraui. Hæreditate acquisiui testimo-
nia tua in æternū, quia exultatio cordis mei sunt.
Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes
tuas in æternum propter retributionem.

Sine lege & uerbo tuo oīa sunt in tenebris & errore, tuū uerbū au-
tem sequens errare nō possum. 2. Petri. 1. Ie ciro iurauit et statui ut maneā
in tuo uerbo, perpetua lege et uoto me obstrinx ad tuū uerbū, si ad uerba
& doctrinas boim deflexero periurus & infidelis fiam, et si iuramen-
to me ad traditiones humanas obstrinxero iam magis in conspectu tuo p-
urus sum & infidelis, etiam seruando quod iurauit: nam iurauit seruare et
seruare quod in dñas. Esa. 29. Matt. 15. & sum similis Herodi, quā ne p-
urius

COMMENTARIUS POMERANI

iuris fieret, occidit sanctissimum Ioannē. Sed ō domine dum istud lumen
sequor omnes tenebrarum me petunt insidiae & humilitatis sum usque
quaq. Tu uiuific a me secundum promissionem tuam.

Voluntaria oris mei, non significant solum orationē spontanē et gra-
tiarū actionem coram deo, sed potius ea quae sponte offero ore meo tibi, dū
libre doceo & cōfiteor corā boībus, quod credo in gloriam tuam non in
commodiū meū, dum nō nego tuam ueritatē, fac ut bēc placeat non solū
tibi, sed etiam illis qui audiunt in gloriam tuam. Hęc est uera laus dī
& sanctificatio nominis cius, que non laudatur ab hominibus et pec-
ni. in meretur, quemadmodū nostri pharisei interpretant laudent dī,
sed omni iniuriæ patet. Que propitrea dicitur voluntaria non solū qm
luntario & libero spū fiat, sed etiam q. liberos spiritus, & conscientius
faciat traditiōibus humanis nō obstric̄as. Et iudicia tua dīce me, ut in-
tus fide teneam que uoluntaria ore meo prodam.

Anima mea in manibus meis semper. Græci nunc legūt, in manib⁹
tuis, sed corrupte, sententia quidē bona sed quae non est in hoc loco. Hu-
dūt significatur. Iugiter in periculo uitæ uersor & uidear mihi reliquæ
inter aduersarios, quasi id anima mea i. uita mea sit in manibus meis et
non in manu tua ex qua nemo rapere potest. Et cū ita meū agatur, ut dū
te relictus uidear uel mihi, tamen legem tuā nō sum oblitus. Impij iniurias
mihi parauerūt sua doctrina et hypocrisi ut desicerē, deceperūt, & tuorū
bo, ego aut̄ mansi in via tuorū mandatorū, que in eternum bēreditate
contempta omni alia bēreditate (ut supra) quia sola cor meum letificat
& pacificare possunt, dū mandata boīm nibil aliud sunt quā confertia-
rum vexationes. Et iccirco, Inclinaui cor meum ut sequar uerbū annū
eternū &c. Propter retributionem, quod ex Græcio legitur intelli-
lige retributionē non quā meritis meis redde ō deus, sed quā redde quā
promisisti. Alioqui uides q. totus Psalmus declarat meritum humanū esse
nihil corā deo. Ut nō dicā q. hoc ex Heb. est male redditū. Non ex Heb.
legitur, Vsq; in calcem uel usq; in finem. Indicat enim Fel. legi quoq; p̄f-
se, Vsq; in premū, & hie idem esset, Vsq; in retributionem. i. donec appa-
reat quid pietas acceptura sit, et qd impietas mereatur corā deo, dum nō
dideris unicuiq; iuxta opera sua.

I Niquos odio habui, legē aut̄ tuā dilexi. Adiu-
tor

tormeus et susceptor meus es tu, in uerba tua spe
nui. Declinate a me maligni, & scrutabor manda-
ti dei mei. Suscipe me secundū eloquiū tuū, & uis-
tifica me, & non confundas me ab expectatione
mea. Aduua me & saluus ero, & meditabor in ius-
tificationibus tuis semper. Spreuisti oēs deficien-
tes a iustificationibus tuis, quia iniusta est cogita-
tio eorum. Transgrediētes reputauit omnes peccato-
res terra, ideo dilexi testimonia tua. Cōfige timo-
re tui carnes meas, a iudiciis enim tuis timui.

Quare iniquos odio habet subditur. Legem autem, inquit, tuā dilexi,
uidentū est propter iniquitatē odio haberi a pījs iniquos, qđ persecuti-
rē legem & ueritatem dei, quos certe anāt pīj ad hoc, ut conuertantur.

Qui pīm pīm nō uellet, omnes impios esse piros? Aduitor & suscep-
tor meus es tu uel ex Heb. Latibulum meum & scutū intū es tu, quod
agresto ex uerbis tuis, in que fiduciam meā collocaui. Declinate ergo a
me maligni, qui multis me auertere a uia dei, & scrutabor uel custodiā
mandata de me, non audiam uestra consilia & mandata. Suscipe me d
domine, sine quo hic nūl possum, secundū promissiōnē tuam, & uiuam
ut sit in Heb. non desperabo, nō succumbā morti, & agito, ne patiar cō-
fusus repulsa, quā expecto quod promisiisti. Aduua me, et tuus ero ab
uersarijs, et meditabor si: uel delectabor in iustificationibus tuis semper,
quid non possum, nisi tu adiuueris & effeceris.

Spatiū. Hi uersus indicant piros ex abiectione impiorum fieri
praeclaram quietiores, quemadmodū in Proverbijs dicitur: Pestilente fla-
gella sapientis erit parvulus. Spreuisti, inquit, uel (ex Heb.) cōculca-
siuferos tuū uerbi, scilicet tuū sal infatuatū, quod nō erit postibac uiti-
lenis ut resū conculectetur ab hominib; id quod bōdie uiderelicit, quia
impij cogitatio eorum, uel (ex Heb.) quia falsitas est cogitatio eorum,
cogitant nihil aliud, quid ut flatuāt alias iustitias et iustificatiōes, posiqđ
ā iustificationibus - gr. statuīs dei recesserū. Vt cūqđ habentur apud ho-
mines sancti, ego uerbo dei do, quis impios illos in terra reputauit trā gres-
sures mandatorum dei. In Hebræo autem ad deum dicitur, Velut scorpiā
(uel purgamenta domini) cieciſti oēs impios in terra, cieciſti ē regno tuo,
quoniam sibi regnare uidentur, ideo his scilicet iudicijs tuis doctus, dilexi

R. r. testimo.

COMMENTARIUS POMERANI

Testimonia tua. Bonum est mihi flare a te, ne prosperitas impiorum, quae ad tempus uidetur, auertat me a te. Ausus quæso a me carnis similitudine, et configere carnes meas tui timore, id est, effice ut te timeas secundum verbum tuum, ut supra: Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tui. In Hebreos cœlestis sic dicitur: Horripilavit præ terrore tuo caro mea, id est, tremui ad iudicium tua, quod impios sic horribilem adjicis, etiam illos qui sancti videbas. A iudicij enim tuis timui. Iudicij, inquit, uel de quibus iam dixi, vel uerbis dei, ut sœpe supra secundum illud Esa. ult. Ad quem respiciens istud perculum et contritum spiritu et tremorem sermones meas.

Ain.

Feci iudicium & iustitiam, noti tradas me calumniantibus me. Suscipe seruum tuum in bonum, non calunientur me superbi. Oculi mei defecerunt in salutare tuum, & in eloquio iustitiae tui. Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, et iustificationes tuas doce me. Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, et sciām testimonia tua. Tempus faciendi est domino, dissipauerunt legem tuam. Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion. Propterea ea ad omnia mandata tua dirigebar, omnem uiam iniquam odio habui.

Iudicium facere est damnare et damnanda. Iustitiam facere est laudare et iudicata. Hoc feci, inquit, et propterea impetrator calumnijs aduersorum, non tradas me illis, id est, sic ne assequatur suis mendacij quod queruntur. Suscipe seruum tuum ad bonum, id est, defende me ad gloriam tuam et fiduciem meam et aliorum. Ex Heb. sic: Sponte pro seruo tuo in bonum, id est, in loco meo sta, esto ras pro me, ne illi superbi, qui iustum non audiunt, si suis opiniones uiolenter ueras credi voleant, suis mendacij me uincant, ego non sum par illis, tua in me ueritas per te uincat et confundat illos. Si enim deus pro nobis, quis contra nos? aut quis accusabit electos dei?

Oculi mei elanguerunt desiderantes uidere salutem tuam, quam promisisti in uerbo tuo, quo credito iustificas, adeo presserunt me calumnijs superbiorum. Tu misericordiam exhibe seruo tuo, id est, qui propter tuum nunc quod ei mandasti affligitur, et iustificationes tuas doce me, ne uia ab eo decidam.

in illo. Tu de intellectu testimoniorum tuorum, sine te non intelligam, neque
tendo. Id est papa est domino deo ut faciat, ut non amplius dissiparet ad im-
pias calumnias & piorum miseras, quia dissipauerunt legem tuam, statuentes
leges & traditiones alias, hic non tam nostra o deus causa agitur quam
tu. Ideo quia calumnias audio, & dissipationem legis tuae video, non
deco et multi seddaliizati, sed dilexi mandata tua super aurum et lapidem
preciosum multum, que lucra video ab aliis queri, & direxi uiam meam
ad omnia iudicata, omnemque uiam iniquitatis sive falsitatis, id est, que non
est secundum verbum tuum, odio habui. Hinc intellige quod supra dixit:
In quo odio habui.

Phe.

Mirabilia testimonia tua, ideo scrutata est ea
anima mea. Declaratio sermonum tuorum
illuminabit, et intellectu dabit paruulis. Os meum
aperui et attraxi spiritum, quia mandata tua deside-
rabam. Aspice in me et miserere mei secundum iudicium
diligentium nomen tuum. Gressus meos dirige secun-
dum eloquium tuum, et non dominetur mei omnis ini-
quitas. Redime me a calumniis hominum, & custos
diam mandata tua. Faciem tuam illumina super ser-
vum tuum, et doce me iustificationes tuas. Exitus
aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custos
dienunt legem tuam.

Mirabilia certe sunt testimonia tua domine, ut supra in litera Gimel.
Illi scrutata est, vel custodiuit ea anima mea. Declaratio uel ex Heb. ostium
seruum tuorum, id est, quando primum aperiuntur, ut palam fiat nobis quid
animos illuminat parvulos, & tunc primum quem maxime exercet
magos, Matt. 11. Os meum aperiu, & attraxi spiritum, id est, statim & au-
tem ualeat, id est, cupienter desiderau uerbum tuum, ut comedere, et
intelligere traherem istum panem uitae. Aspice in me in istis miserijs,
ubi impedit me omnis iniquitas, & misericordia sive beneficium liberatio-
nis presta secundum iudicium, id est, secundum quod bonum uidetur & ope-
rat in illis, qui diligunt gloriam tuam, non secundum iudicium illorum, q. non timet:
nihil uidelicet me perdidit. Gressus meos dirige secundum tua uerba, ut in tua

COMMENTARIUS POMERANI

non mea via ambulem, & nulla iniq[ue]itas uel angustia dominebit m[ea], que dominatur illis, & vexat illorum conscientias, quod etiam in fideliter uiuant tamen sine fide uerbi dei.

Redime me a calumnijs & blasphemis hominū, ut nō cadam in opprobrium, & scandalum patiar tuam uerbum, & tunc custodi mandata tua. Tuā facie illumina, id est, tuam præsentiam cū lumen consolationis & illuminationis tuæ exhibe super me in his tenebris calumniarum & mendaciorum contra me (ut Psal. 4.) & isto lumine facie tue doce me iustificationes tuas. Oculi mei, interim dum non ades, dum audio calumnias, & video extollи hypocrisim, coguntur in lacrymas, quia nō custodierūt scilicet illi calumniantes legem tuam, h[oc]o ut supra ērum, dissipauerūt legē tuā. Vide ne intelligas, non custodierūt scilicet oculi: nam et infra legis: Tabescere me fecit zelus meus, quia oblii sunt uerba tua inimici mei. Hoc est p[ro]ij cordis signū, flere scilicet ubi agitur cor legem, quam tanicpere amat &c.

Zadick.

Iustus es domine, & recta iudicia tua. Mādasti iustitiā, testimonia tua & ueritatē nimis. Tabes fecit me zelus meus, q[ui] oblii sunt uerba tua inimici mei. Ignitū eloquium tuū uehemēter, & sev[u]s tuus dilexit illud. Junior ego sum & contempnus, iustificatiōes tuas non sum oblitus. Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua ueritas. Tribulationes & angustia inueniērūt me, mādata tua meditatio mea est. Iustitia testimonia tua in æternū, intellectum da mihi & uiuam.

Iustus es domine siue bos suscipiens, siue illos abiſcens, qui non posselle nisi p[ro]iūſſū est, ut maxime iudicio carnis diuersum videatur. His & non iusta non esse possunt omnia uerba tua, que nobis cōmisiſſiāda et credenda, quicmadmodū hoc toto octonario subinde indicatur. R[ec]ta, inquit, iudicia tua, id est, uerba tua, nisi intelligas. Recum iudicium tuum, quo saluas & dannas, sed in idem redit. Item, Ignitū uel ignominitū, ut argentum eloquium tuum, id est, iustum & parū, quod inquit se miscri doctrinis humanis. Psal. 37. Eloquid domini eloquuntur
f[ab]lo G[ra]m.

Item, iustitia tua est iustitia æterna, iustitia hominū quia iniustia
 est cori deo, perit, est autem iustitia dei qua ipse iustificat &c. Et lex tua
 veritas est, leges humanæ in rebus spiritus, sunt mēdacia & doctrina
 demoniorum. Item, iustitia sunt testimonia tua in æternū, id est, sunt æter-
 nis iustitia. Haec omnia exponunt primum uersum. Impij autē sic contra
 uerbū & ueritatem dei pugnare quasi sint iniusta, imo hoc ipsum palā fa-
 tetur, dī dicunt esse bæresim, seductionē, blasphemiam in deo, prohibitio-
 nem honorū operū, quia docent non seruare statuta maiorū, id est, homi-
 num alimēntationes, quae illis multo uidentur ad lucrum & ambitionem
 diuidiōes, quam dei uerba, atq; adeo dānū deo quasi iniustū, q. tales bæ-
 res (ut blasphemē dicūt) nobis dedit, & nimis mādauit ut seruaremus,
 quodammodo hic dicitur: Tu nimis mandasti iustitiam tuam, testimonia
 tua & ueritatem tuam, ut quis quis tua uerba non seruariet, uel ad alienā
 iniustiā & fiducia deflexerit, saluus esse non possit.

Tadefactū &c. id est, dolore et angustia animi perij in memetipso, q.
 uia est, qui me in angustiā cogūt, oblitos tuorū uerborū, id est, nullo agi-
 tuore u. illi seniores habentur & honorati, ex quibus uel solis cōsilia
 priuantur & bonae ordinationes, ego autem iunior habeor, ad nulla consi-
 la & bonum regimen aptus, & qui nec possum docere, qui potius debeat
 auertere seniores, sicut bodie nobis dicunt, uos uultis sapere super seniores
 (et supra in litera Mem) hoc est, ut ait: Contemptus sum, et homo nibilis
 erit cōsiderans in isto contemptu non sum oblitus iustificationes tuas, ut
 defendendo apud eos magnus haberer. Etiam in tribulatione & angustia
 uincula tua hunc mediatio uel delectatio mea &c.

Coph.

Clamaui in toto corde meo exaudi me domine,
 iustificatiōes tuas requirā. Clamaui ad te
 saluū me fac, & custodiā testimonia tua. Præueni
 in immaturitate & clamaui, in uerba tua sperauī.
 Preuenierūt oculi mei ad diluculum, ut meditarer
 eloquia tua. Vocem meā audi secundū misericors
 diam tuā domine, secundū iudiciū tuum uiuifica
 me. Appropinquauerunt persequētes me iniqui-
 tan, a lege autem tua longe recesserunt. Prope tu-

COMMENTARIVS POMERANI

es domine, et oēs uiae tuæ ueritas. Initio cognoui
ex testimoniis tuis, q̄ in æternū fundasti ea.

In periculo est qui sic orat, ne propter iniqüitatem perseverantur & d
traria docentium perdat dei uerbū, quod diligit super omnes mundi delicias
& diuitias. Hoc est quod clamat toto corde, quod desiderium solum ex-
audit dominus, ut diximus Psal. 9. p̄ praeuenit ius immaturitatis, id est,
surgit ante alios in int̄p̄sta nocte ad clamādū toto corde, quod omnis
quiescūt, p̄ praeuenit etiā uigilādo ante diluculū, ut mediteatur sue poena
explicet & declareret postea alijs eloquia dei, ut clare intelligatur dama-
re omnia quæ sunt hominū, & commendare solius dei misericordia & u-
dicū. Et ita addit: Vocē mēa audi ut me salves ab isto periculo secundū
misericordiam tuam, non secundū iustitiam meam quā non agno. Impij
suam iustitiam agnoscunt, dei misericordia ignorāt. Secundū indicū, id est,
secundū quod tibi bonum uidetur, qui misericors es, & non secun-
dū quod bonū uidetur bōlibus, qui uolunt me perditū, misifica me &c.
Appropinquauerunt &c. Id est, quanto amplius accedunt ad suas leges,
querentes deum nunc hic nunc alibi, nunc in his operibus, nūc in alijs,
sine fide uerbi dei, id quod est iniqüitas maxima, et negatio dei distin-
scilicet osculari manū suā, Iob. 31. tanto magis recedunt & digressi à
lege tua atq; adeo salute. Impij uerbi dei t̄ p̄ijs p̄sequuntur, et quanto re-
plius suis excogitatis iustitij suas conscientias uiuare cōtenderint, tanto
amplius suis peccatis immerguntur & exceccentur.

Propè tu es domine, nihil opus est, ut alibi queraris, quām in acto
tuo, quod tu propè existens nos doces, secundū illud Rom. 10. xx Mose:
Prop̄ est uerbi tuū in ore tuo & in corde tuo, hoc est uerbi filii quid
prædicamus &c Nihil ergo solleitū finis, siue pro uentre, siue pro sala-
te, siue stetiant hostes, siue quiescant, dominis prop̄ est, Philip. 4. Et alibi
uice tua siue promissiones & uerba tua sunt ueritas, te ergo prefui,
pastore, duce, promissore, quomodo errabimur? aut quomodo nō errabimur
qui à lege tua lōge recesserūt? Ego initio uel primū hoc & te didici ex un-
bis tuis, aut (si malis) de uerbis tuis siue testimonij, q; fidūlū cām
æternū, quia ueritas sunt, et ueritas domini manet in æternū, mendacū &
admirūtiones humanae quidam, cōfiudentur ut perirent. Initū ergo deī
ne pietatis est, ut scias uerbi domini manere in æternū, qui fidelium
bis indicatur, fidē esse fundamenū salutis. Quid sit uerbi domini manet
in æternū, nullo scandalo aut pietatis specie retrocedit &c.

Res

Vnde humilitatē meam & eripe me, quia legē
mam nō sum oblitus. Iudica iudiciū meū & redi-
me me, propter eloquiuū tuū uiuifica me. Longe a
peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non
exquisierūt. Misericordiæ tuæ multæ domine, se-
cundū iudiciū tuū uiuifica me. Multi sunt qui per-
sequuntur me & tribulant me, a testimoniis tuis nō
declinavi. Vidi despicientes & tabescerā, quia elos
quia tua nō custodierunt. Vide q̄ mandata tua di-
lexi domine, in misericordia tua uiuifica me. Princi-
pium uerborum tuorū ueritas, in æternum omni-
nia iudicia iustitiæ tuæ.

Vnde domine adflictionē meā, nō persistere possum in fide uerbi tuā,
an impugnat ista fides intus & foris, nisi tu me eripias, quia uides
quid patitur, quia legē tuā nō sum oblitus, nō fiat in animo deficere ad le-
gē & voluntate impiorū. Iudica pro me dū illi iudicari contra me, mī-
sericordiæ tuæ nō intelligit, sed damnat, iudiciū ergo hic solius dei est,
nihil atri & inducit inter ueritatē & byzocriſim, ut hæc cōſideratur
hinc paldam sit. Propter eloquiuū tuū, id est, promissionē tuā cui credo, ui-
uifica me eyc. Longe est salus ab impijs (supra in litera Copb) non quia
guarantur (quis enim nō agnoscit se peccatore?) sed quia iustificationes
sunt uerba tua, quibus creditis iustificantur impij & peccatores, nō ex-
quisierūt. Nam reſe recusat. Nā misericordiæ tuæ multæ domine, pro-
per nos & rogo, ut secundū iudiciū tuū uiuifices me. Multi quidē sunt
desideri & persecutores mei, sed propterea à testimoniis tuis nō re-
scisti. Vidi despicientes sicut (ex Heb.) prætergredientes, id est, cōtēnentes
& nihil carentes quae dei sunt, quae tamen maxime ad eos pertinebant.
Duplices sunt hic hosties ueritatis, quidā persequuntur, quidā prætergredi-
entur. Et tabescerā, id est, dolui & dolore in meipso perij et afflatus
sum. supra. Tabescit me eyc. Item: Exiuit aquarum eyc.

Vnde q̄ mandata tua dileci domine & q̄ nullo terrore uolui deficere
& hinc ad mandata et uoluntates hominū. In misericordia tua redime me &
quæsiue iepsi & desperatione. Principiū uerborum tuorum est uer-
itas.

COMMENTARIUS POMERANI

tas, id est, primū quod de uerbis tuis scire oportet est ut uera credatur, quem admodū et sunt, supra: initio cognoui et c. uel principiū trahit ueritas, Nam ex te deo ueraci et qui es ueritas, cetera fonte sunt. Cetera initium uerborū sive doctrinarum humanarum in re salutis est falsitas et mendacium, quippe signum humani cordis. Potius et hinc, Caput, id est, summa uerborum tuorum est ueritas. Caput autem humanae doctrinae utcunq; sanctissima appareat est falsitas. Et quia ueritas sunt, permanēti in æternū, supra in litera Cop. Schin.

PRICES persecuti sunt me gratis, & a uerbis tuis formidauit cor meū. Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. Iniquitatē odio habui & abominatus sum, legē autē tuā dilexi. Septies in die laudauit te super iudicia iustitiae tuæ. Pax multa diligētibus legē tuā, & non est eis scandalū. Expectabam salutare tuū domine & misericordia tua dilexi. Custodiuit anima mea testimonia tua & dilexit ea uehemēter. Seruauit mandata tua & testimonia tua, quia omnes uiæ mērū in con-spectu tuo domine.

PRICES qui die antea supra diximus in litera Gimel, unde hinc detur quod Christus dicit: Quod hominibus altius est, abominationes est apud deū: PRICES, inquit, id est, iudices, reges, seniores, plebis doctores, et honorati propter sapientiam et sanctitatem, persecuti sunt me gratis, id est, sine mea culpa, sed eorum nō tam illos formidant quam uerba tua, oportet hic plus obedire deo quam hominibus. Ut cūq; uero illi persequantur et intristram adhanc, ego grudebo de uerbis tuis, sicut qui denunciant fideles occupat spolia multa, dilexi enim ea sup aurū et topazion. Sic et Esa. 9. dicitur de gratia Christiana: Lætabuntur eoram sicut qui letantur in nesse, sicut exultant iactores capta præda sua quando diuidunt spolia.

Iniquitatem et c. supra: In quos odio habui et c. Ex Hebreo, Falsitatem odio habui, id est, mendacia subuentorū dei ueritatis, ut de alijs mendacibus taciam, quos etiam mundis iudicat. Legē autē tuā alio dilexi ut septies, id est, et pe in die gratias egerim tibi quod dederis nobis iudicia iustitiae tuae

feliae; id est, p̄ reuelatio nobis uerbum tuū quo credito iustificamur.
Ita, Septies accipitur in scripturis siue numerus septenarius, ut in Pro-
verbij, Septies e. id est iustus, id est, s̄epe. Psal. 11. Purgatū septuplū, id est,
multipliciter. Non hic de septem horis canonice dicitur quas tu legis nō
in gratia agas deo de dato suo uerbo, p̄ nobis reuelaris suam voluntatem
sed ut satis facias tuo beneficio ecclesiastico, quia ita s̄i teris. Beneficium
datur propter officium, et officium p̄fandū propter beneficium uel
propter ordinem ecclesiasticū. Hic autem dicit. Septies in die laudavi te
propter iudicia iustitiae tuae. Sed o domine mulier bodie horas illas canonici
et illis qui iudicia iustitiae tuae persequuntur.

Dilexi legem tuā, et septies gratias in die egī pro ea data. Nam pax
mūta est diligētibus eā, qui diligūt legē certe sp̄ritū dei habent iustificati
per fidē, quo diligere nō possent, ut alibi diximus, uel Psal. 1, ergo pacē
dabit. Ro. 5. Pacē, inquam, etiam in tribulatione, ut ibidē dicitur. Contraria
Nō est pax impiis dicit dominus. Et nō est illis scandaliū, i. in nullo scan-
dalizantur ut recedant à uera. Nam patiēter ferūt mala aliorū, portante
peccata fratrū, multa interpretantur i bonū, etiā manifesta peccata et
lapsus hominis in bonū cooperantur. Contra impiis et iustitariis illis
hypocritis via etiā optima cooperātur in malū, qui enī ex ueritate dei sc̄a-
dalizantur et in omni eo quod ipsorum institutis aduersum est, sicut bodie
videmus. De quibus dicit Christus: Sinite illos, cœci sunt et duces cœ-
torū. Scandalizantur et infirmi qui nondum diligere satis possunt le-
gendi, horum ratione ubi nos habere Christus et apostoli.

Expt̄ibam in tentatione salutē siue liberationē tuam domine, et me
data tua dilexi, i. in tentatione d uerbis tuis nō defeci, sed ipsa uita mibi
sbaruit fierunt. Custodiuit anima mea testimonia tua, et dilexit ea ue-
demitter, nullis minis aut blâdicijs, nulla cruce aut p̄secutione ea deseruit
in deficeret ad testimonia et doctrinas humanas. Seruauit ea, quia scie-
bat me errare agere te præsente et affidente. Hoc impij nō credunt.

Tau.

APropinquet deprecatio mea corā te dñe,
iuxta eloquiuū tuū da mihi intellectū. Intret postu-
lacio mea corā te dñe, secundū eloquiuū tuū eripe
me. Eructabūt labia mea hymnū cū docueris me

Kr 5 iustifi-

COMMENTARIUS POMERANI

iustificationes tuas. Pronūciabit lingua mea eloqua
tuā, quia oīa mandata tua iustitia. Piat manus tua
ut saluet me, qm̄ mādata tua elegi. Cōcupiui salu-
tare tuū dñc, & lex tua meditatio mea est. Viuet alia
mea & laudabit te, & iudicia tua adiuuabunt me.
Errauī sicut ouis quæ periit, quære seruū tuū, qd̄
mandata tua non sum oblitus.

Audi dominc hymnū & orationem meam, & da mibi intellectū scilicet
dum uerbum tuum, ut sapiens sim secundū te, & secundū eloquā qd̄
promissionē tuam eripe me, ne consentiam iudicio & consilio malignorū.
Tunc cruciabunt & ex corde producent labia mea lassitudo tuā, & pra-
dicationē gratiae tue, cum docueris me iustificationes tuas, quia nō in de-
cueris alijs eructare non possum, Tunc etiam pronunciabit lingue mea
uel(ex Hcb.) respondebit interrogantibus eloquia tua, quia omnia man-
data tua uel promissiones tue sunt iustitia, id est, nō solū iusta, sed misericordia
est credimus iustificantia, de quibus non mibi erubescendum si interro-
gor aut si dicere oportebit.

Veniat mibi manus & auxilium tuum, ut liberet me, quia à mea
tuis recedere nolo, desideravi salutem & auxilium tuū, & lex tuā est
delectatio mea etiam in temptatione et persecutione. Viuet anima mea, or-
tus sum qd̄ non succumbam aduersariis, qd̄ nō tradar in desperatione &
mortem, qd̄ nō dominabūtur mei impie doctrinæ, qd̄ perfido manu
& salutari tuo adiutorio. Melius autem legeris: Viuat anima mea à domi-
ne per te, & Tunc laudabit te, gratias aget & prædicabit laudem tuā
& eloquia iustitiae tue, contra omnes errorū doctrinas, ut tui cogniti
& laus alijs diuidetur. Et iudicia tua, id est, tua uerba mibi runcas
adiutabunt & ad hoc me confortabunt. Iudicia, inquit, quibus illumi-
nas & seruas credentes, destruis & excæcas impios aduersarios.

Sed nūc uideamus quād nūbil iustitiae sibi arroget qui hic loquitur, sed
det omnem gloriam deo. Errauī, inquit, quod ex me est, & in uie iusti-
tie ego me continentre non possum, sicut ouis quæ periret, quæ sine duce &
pastore redire non potest. & quanto amplius festinaret tanto longior
cedet à grege, & lupis reddetur obnoxia, tu quære seruū tuū, ouis si
licet sine te pastore perdiā, quia mādata tua nō sum oblitus, quæ tam
sequi & tenere sine te non possum.

Adversus

Adverte quod dicit Martinus, hunc Psalmum pertinere ad primum de preceptis quod docet honorare sive colere deum. Hic statim oriuntur duo diversi populi. Nam scimus deum coli fide, et in nulla re fidere oportere, sed ab omnibus clementia mundi unicum esse foris et intus, ut soli deo maxima gloria in spiritu nostro. Hypocrites hoc ignorant, et multis operibus putant se colere deum, unde augem leges et statuta, quae impediunt fidem suafractionem in deum. Inde fit ut omnia que tentant sine dei verbo sunt contra omnia diuinaria, eloquia, legem, mandata, testimonia, ut nemo hinc hydros capite numerare queat, quia in suis legibus et operibus diuinorum suorum perpetuo berentur et c.

PSALMVS

CXIX.

Titular. Canticum graduum.

Iustum titulum habent hic quindecim Psalmi, de quibus multa fabula sunt sine scriptura, ut declararent, quos nesciunt, quindecim gradus. Ego autem simpliciter sentio his gradibus non omnibus ordine quasi prescripto ut quidam hic se torquent, sed singulis ascendit ad deum, si fueris ita affectus ut urba sonans. De numero quoque nihil laborandum, quandoquidem plures psalmi ita possint inscribi, potuissent et pauciores.

S V M M A. Verum in hoc primo Psalmo gradus est sine quo non existit. Nam enim uiam agnoscet salutis nisi in uarias tentationes et afflictiones inciditur. Qui enim uere amplectetur salutis doctrinam et conseruat, practicat et tuerit (id quod Christianorum est) continuo habebit conuersus labia iniqua et linguam dolosam, quo malo nihil gravius in hoc mundo quis habitamus inter impias gentes et contradictores.

AD dominum cum tribularer clamaui et exaudiuit me. Domine libera animam meam a labiis iniustis et a lingua dolosa. Quid detur tibi et quod apponatur tibi ad linguam dolosam? Sagittae potestis acutae cum carbonibus desolatoriis. Heu me quod incolatus meus prolongatus est, habitaui cum habitaculis Cedar, multum incola fuit anima mea. Cum ipsis qui oderunt pacem eram pacificus, cum loquenter illis impugnabant me gratis.

Quid

COMMENTARIUS POMERANI

Quid detur &c. secum loquitur, q.d. O anima mea quod manus in-
t̄modum posset tibi accedere ad istud quod patet à lingua doloſa? Fel.
Quid dabit tibi &c. quid addet tibi lingua fraude? id est, quid amplius tu
bi nocere posset quā iam nociuit lingua doloſa? Desolatorijs. Fe. Iuniper-
rorū. Qui dicuntur nimis diu fouere ignem.

Heu me &c. Fe. Hei mībi quia incola suā Mēlbarū, habitavi cum
tentorijs Scylbarū. Secutus est hic Felix Iudæorū interpretatione, q̄ iſa
legunt forte contra Europæos et Asiaoticos, i. contra Romanū imperi-
um &c. alias gentes in quibus nunc sunt dispersi et coguntur male audi-
re. Indicat tamē idē Felix sic ex Heb. posse legi: Vix mībi quia incolas
diutins, habitavi cū tentorijs Chedar. Id quod planè nō alius est quā
quod nos legimus. Verum quascunq; gentes hic interpretatus fuerit ea
dam sententia manebit, nempe quod populus dei inter gentes, i. impios
male audit, ut interim tacet de lingua doloſa.

Multum incola &c. Hoc int̄ium est uersus in Heb. Fel. sic, Quoniam
plurimum habitauit ipsa anima cum odio habente pacem. Ego pax, et cū
loquar, ipſi ad bellum.

Tentatio Describit in Psalmo temptationē quam patitur iugiter in hoc mundo q̄
ligue inī- corde conceptā, dei proficitur ueritatem, id quod Christianū oportet. Nā ore
que et do sit confessio ad salutē, &c. Qui negauerit me corā bābus &c. In qua il-
lōſe. temptationē se nō remediū habere ait, quā ut clamet ad dominum, quem non
dubitetur ex auditurum, alioqui quis non deficeret à uerbo dei, ut dicitū Psal.
superiore. Est autē hæc tentatio dum uerbum dei confiteris & sequaris,
alienus à doctrina & conuersatione impiorum inter quos uisus, q̄ si-
stam furijs Satanae agitata iuergunt contra te labia iniqua et lingua de-
loſa, illa blasphemant, damnant &c. ista doctrinæ diuersis sub specie
sanctitatis seducere nititur. Ab utraq; parte violentia est cū nostris ui-
bus resistere non licet, nisi deus exaudiens clamantes.

Quid quæſo tribulationis addi potest ubi sic impugnatur salus pli-
quam dolosam? (de uiris sanguinum & dolosis ſe p̄ dicitur) Quidam
quidem diabolus hic potens acuta & ignita iacula habet linguas uen-
natas hoīm auerentiū à ueritate, Ephe. 6. Hæc iacula nō ſi ſicut ſidei non
repelles, & hostes tam potentes nō repelles niſi contrarijs telis, ſelict
Christi uerbis quæ est fortior, de quibns Psal. 44. Sagittæ tuæ acute. Ali-
oqua tela potens Satanae ignea secum adferunt carbones uafatorios, i. olla
excurentes & uastantes, ut nō ſi ſidei ſit reliquum.

Hec

Hinc et c. Magna afflictio p[ro]p[ter]is est, sic despiciunt et exulet
Iacob e[st]e b[ea]tificulis Cbedar i.e. cu[is] Hismaelitis (fuit enim Cbedar filius Hismael
Hismaelis ut est in Genesi) hoc est cu[is] Saracenis, ut se n[on]c uolunt illi Aga persecut[ur]
mi et Hismaelites appellari, quemadmodum alibi diximus. Notus est lo Isaac non
est ex Galatia, q[ui] Hismael persecutur Isaac promissoris diuinæ filii. contra.
Int[er] illos ergo se exulet nimium diu fuisse et esse dicit, et omni
inimico exposuit, qui gentiles sunt, qui carnales sunt, tantu[m] de carnalibus
affranciis (sicut Hismael de carne Abramæ) gloriantes, blasphemant
et suam doctrinam sine causa, ne cu[is] pacificis quidem pacem habentes, quos
nemo persecutur fidelis, qui neminem non possunt non odire fidem, id
quod bodie coram uideremus, uiderunt olim sancti, uisuri sunt et posteri, m[an]u[m]
m[an]u[m] mundus, non speremus ex homib[us] meliora. Propter uerbū
misseruit, Cum, inquit, loquebar illis et c.

Titulus Canticum graduum.

S V M M A. H[oc]c unica consolatio afflicti animi supra descripti. Si-
tu[is] Isopbat dixit. Para. 20. Cu[is] ignoremus quid agere debeamus, hoc
solum habemus residua ut oculos nostros dirigamus ad te.

Leuauit oculos meos in montes, unde ueniet
auxiliu[m] mihi. Auxiliu[m] meu[m] a d[omi]no qui fecit co-
lū & terrā. Non det in cōmotionem pedē tuū, neq[ue]
dormitet qui custodit te. Ecce nō dormitabit neq[ue]
dormiet qui custodit Israel. D[omi]ns custodiet te, do-
minus protectio tua sup manum dexteram tuam.
Per diem sol nō uret te, neq[ue] luna per noctem. Do-
minus custodiet te ab omni malo, custodiet ani-
mam tuam dominus. Dominus custodiet introitū
tuū & exitum tuum, amodo & usque in seculū.

Monas dicit cœlos. Sic infra in alio Psalmo. Ad te leuauit oculos me-
os qui habitas in cœlis. Non det, neq[ue] dormiet, ego ex Heb. ista malleum
ligi in futuro. Non dabit, neq[ue] dormitabit, quamuis figura oratiōis bene
precantor sibi coram deo non male conueniat.

Fidei uero sunt, oculos meos direxi ad cœlos, petens ut diuina in ten-
tatione nabi adgit clementia, que certe aderit suo tempore, Et efficax erit,
nempe

COMMENTARIUS POMERANI

nempe illius qui fecit cælū & terrā. Qui deus ḥ anima mea (sic enim sīq-
sum consolatur qui fiduciam habet in dñm) non permettet ut labefac-
tus à via veritatis utcūq; impugneris à regno Satanae et impulsi hypo-
eritis. Neq; is qui custodit te dormitabit, ut maxime ad tēpū dormie-
re et dissimulare nobis in tentatione uidetur, quē admodū alibi diuina.
Exurge quare obdormis domine, Ecce qui custodit Israēl i. populi tra-
tem sibi, non uel ad modicū claudet oculos, tantū abest ut dormiat, non su-
let is obliuisci populi sui, sed diligenter intueri omnia & adiuuare, mati-
me tuę quando deseruisse uidetur. Ille ipse qui sic custodit populum sum
die ac nocte, custodiet quoq; te, & proteget te umbra sua (ut est in H. ob.)
super manum tuam dexteram, ut pugnans dextera tua contra glori-
rios lærarū, non vulneretur dextera tua.

Sol, luna & non uret. Per diem &c. Id est, affulgenti luce consolatiōis dei non extolleris, nō
eris securus & negligens dei, Rursumq; adueniente tentatiōis nocte nō
deiceris, nō cades à tua in deū fiducia: Alioq; quomodo luna uret? Aut
certe non arrogabis tibi iustitiam in die cū sol clare fulget, cū extin-
cēt gaudes beneficia dei sentiens, neq; arrogabis tibi iustitiam in nocte quā
do luna clare lucet, cum in cruce gaudes et fortiter flare uideris. Vnde
q; enim est impiū, sibi scilicet tribuere & suis meritis & uiribus quā
solis dei est. Sic Iob dicit cap. 31. Si uidi solem cum fulgeret et lunam in-
cedentem clare, & lætam̄ est in abscondito cor mā, & osculatim sum
manū meā ore meo, quae est iniquitas maxima et negotio contra deum
altissimum. Ab hoc malo sancti securi esse non possunt, nisi deo ferente.
Qui stat, uideat ne cadat. Felix pro uret, legit, percutiet.

Introitū uero dicit & exiū, id est, siue domi siue foris fueris, hoc est
ubicuaq; fueris, siue in stabulo siue in pascuis pastor tuus te ouenit
deseret. Sicut Ioan. 10. dicit Christus: Per me si quis introierit in regnum
cælorū, siue stabulum ouium, quae est ecclēsia sanctorū, saluabitur, &
ingredietur per fidem, & egredietur per charitatem, & pascua inueni,
augēbuntur enim incrementa frugum iustitiae &c.

PSALMVS CXXI.

Titulus. Canticum graduum.

S V M M A. Sub typo ciuitatis Hierusalē, ubi erat templum, quā
ascendebant tribus domini, siue Iudæi festiū gaudio singulis annis, siue
legis præceptum, Deut. 16. ubi quoq; requirebatur iudicium & lex siq;
difficile et ambiguum in reliquis urbis iudicari nō potuit, ut legis Deut.

Sub typo illo, inquit, describit ecclesia, ut saepe aliis. Propterea non tam civitas lucis, cuius similitudinem, ut figuram indicet. Hierusalē, inquit, quae edificatur ut civitas, cuius participatio simul uel quae communia est Hierusalē ipsi simul. Hoc est. Non illa Hierusalem quae in se diuisa est, quae occidit quae ædificat prophetas et lapidat apostolos, sed quae mutua charitate sibi ut membra catur. unius corporis connectitur, quae cum deo unū est, in qua festa laetitia consancti de remissione peccatoꝝ et donata dei hereditate, in qua rectū iudicium est. Nam spiritualis homo dijudicat omnia. Extra quam omnia sunt turribus plena. Animalis enim homo non percipit et ceterum. Hæc est domus et uita regia David in qua regnat Christus, Lucæ. 1. et Esa. 9. Hie ergo illa quæ non habebit finem, quam (ut hic uides) sibi mutuo ciues huius Hierusalem et precatur et prædicant.

Aetatus sum inter eos qui dixerunt mihi, in dominum domini ibimus. Statim erat pedes nostri in atriis tuis Hierusalē. Hierusalem quae ædificatur ut civitas, cuius participatio simul. Illuc enim ascenderunt tribus, tribus domini, testimonium Israel, ad confitendum nomini domini. Quia illic federunt sedes in iudicium, sedes super domum David. Rosate quæ ad pacem sunt Hierusalem, et abundantia diligenteribus tecum. Fiat pax in uirtute tua, & abundantia in turribus tuis. Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te. Propter domum domini dei nostri quæsiui bona tibi.

In atrijs. Felix in portis. Cuius participatio uel consortium simul. Felix. Que communia est ipsis simul. In uirtute. Felix. In antemurali. Turribus. Felix. Palauis.

Elegans hæc est descriptio mutuae charitatis in ecclesia sanctorum, ubi gaudentes non solum de nostro sed etiā aliorum profectu, ut oēs illuminentur iudicio et instructō uerbi dei, et pax dei exaltetur in cordibus nostris. Amē. Sic ergo ait fidele cor, siue fidelis populus: *Latus sum inter eos quos audiuī aspirare ad dominum, ut relitto tenebrarum regno ingredierentur in domum domini, in templum sanctum eius, ubi dñs habet lucis sanctorū, qui dixerunt ad me, In domum domini ibimus.* Stantes

*Charitas
sanctorū.*

et ante

COMMENTARIUS POMERANI

erant pedes i. affectus nosfiri in portis uel in ingressibus tuis o Hierusalēm ciuitas dei, Psalmo. 86. Properauimus in Hierusalem, preparauimus
et alij, sed cupimus nos et alios pregredi usq; in domū dei. templum,
Psal. 41. ut fide crescentes propius accedamus ad sancta sanctorū. Nos
enim putamus nos comprebendisse. Pbilip. 3. Et non pregredimur de
eis retrocedere.

Hierusalem, inquam, quæ ædificatur uerbo dei (ut de ædificatione di
ximus Psal. 117.) ei construitur ex lapidibus uiuis, doctis et illuminatis
a domino, Esa. 54. Ephe. 2. 1. Pet. 2. Aedificatur, inquit, ut ciuitas aliqua
in terris ex lapidibus uarijs et fortibus muris et turribus sit. cum
participatio simul, ubi dum gaudet unū membrū congregaudēt omnia, dum
dolet, condolēt oīa, seruūt sibi mutuo, mutuas ferūt necessitatis ei infirmit
ates. al triū alterius est, nō suū. Queqd dī cors est, quacqd ferre nō pa
test alios, quicquid uiuare non uult, non pertinet ad islam Hierusalem, ut
cunq; glorietur se pertinere.

Vnde ædificatur ut ciuitas? qui sit ut participatio eius si simus illi.
Iuc enim, inquit, ascenderunt scilicet fidē (non alter ascendit ad ea
ciuitatē et templū) tribus, nō quæ cunq; sed tribus dominiquis sunt ex nu
mero filiorū dei, sunt electi dei, regeneratae spiritu, que tribus sunt testi
moniū Israēlis, testificātur enī et fide et operibus corā deo in eis dñib; bus
se esse uerum semen Israēlis, quia ascenderūt illic ad confidētiū nomen
domini, ut sanctificarent nomen dei, gratias agerent salvatori confando
et prædicando gloriam et iustitiam dei. Lapiðes ergo bians ciuitatis sunt
tribus domini, et cypis in bac ciuitate est sanctificatio nominis dei. Quia
in ista ciuitate sederūt sedes ad discernēdiū iudiciū, illic iudices super iudicē
sederunt. sedes, inquam, sunt iudices super dñm Dñnd, id est, super su
miliam Christi, ut supra dictum, qui ex semine David natu, rex est a
deo constitutus Super Sion et c. Psal. 2. Illic enim solū regū est iudicē
per uerbū et spiritū dei. Vnde Christus dixit discipulis, uos qui reliqu
stis omnia et secuti estis me, in regeneratione cū sederit filius hominis in
sede maiestatis sua, sedebitis et uos sup sedes iudicatēs duodeci tribus Isra
ēl. An nescitis (ait Paulus) q̄ et angelos iudicabim̄us. Et nobis dicitur. Pro
bate spiritus, num ex deo sunt. Item ne simus sicut parvuli fluctuantes et
circumferantur omnī uento doctrinā, in nequatia et astutia hominum, ad cir
cumventionem erroris. Hæc est igitur bene ædificata ciuitas, ubi conur
dia ciuium est, et rectum iudicium, in quam p̄operatur ad nihil aliud quā
ad cōjunctū

ad confundendum nomini domini.

Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem. Græc inunc leguntur tu i e o v
et aqua, quasi cunctas Hierusalem sit roganda propter ea accipienda quæ
pacis sunt, quæ sententia longe abest ab ijs quæ sequuntur. In genitivo cr-
yptum dativo accipe Hierusalē. Et facile fiat librarijs forte tu ponere p
rimum tu. Et sententia est: Vos tribus domini, qui ascēditis et ascēdistis
in Hierusalem, rogate, bene precamini, oplate corā deo, quæ spectant ad
pudicū ad profectum hunc ciuitatis Hierusalem, uo mutuis precibus
in hoc regno uixite, et desiderate ex deo gratiam, per quæ cœdificia ista
pergit et cōsummantur. Et sic dicit (conūctio enim, et ecclē ex Heb.
emititur.) Abūdantia siue profficitas sit omnibus in Hierusalē, qui dili-
gitte, maledicito et infelicitas omnibus q̄ persequitur et uastat te. Fiat
pax dei in robore et muris tuis, et abūdantia in palatijs siue turribus
tuis ut pax sit intra te, et robur spiritus abundantiā; gratiarū et uerbi
dei uageatur ihs, quæ tibi ministerio uerbi præsunt, ut hic aduersarius exer-
cite nūbil aliud uideat quam ppugnacula fortissima et choros castrorū.

Propter fratres meos et proximos meos loquebar, uel potius loquar,
il est, prædicabo pacem de te, uel loquar pacem in te. Hæc est charitatis
natura, ut propter proximum non possis tacere Euangeliū pacis, quod
habet illa Hierusalem. Idem sequitur alijs uerbis: Quæ si uel querarunt
tibi uolum et salutem propter domum domini dei nostri, id est, templum
sanctum dei, quod est in te, in quo deus habitat. Hoc est, propter electos,
qui sunt fratres mei et templum spiritus sancti. Ita charitas hic nō quæ
fuerint querit, sed quæ aliorum.

PSALMVS. CXXII.

Titulus Canticum graduum.

SUMMA. Servi et ancillæ dum suam agnoscunt culpam, uel dum
inueniunt patiūtur ab alijs poterioribus et ditionibus, non aliud norūt re-
fugium, quam dominū et dominā, quorū manus inuocat, ut uel parcant
delinquēntibus, uel defendant iniuriā sustinentes. Ita nos solum dominū
domino refugū et c. Psal. 144. Oculi omnium in te sferant domine, et
tu das eam illis in tempore opportuno. Aperis tu et c.

AD te leuaui oculos meos qui habitas in cœ-
lis. Ecce sicut oculi seruorum ad manus domi-
norū suorum. Sicut oculi ancillæ ad manus domi-

se ne

COMMENTARIUS POMERANI

næ suæ, ita oculi nostri ad dominū deū nostrum, donec misereatur nostri. Miserere nostri domine miserere nostri, quia multū repleti sumus despetione. Multū repleta est anima nostra, opprobriū abundantibus & despectio superbis.

Qui in hac necessitate est, ut uideat anima suam repletam despectionem, id est, ut dicit, factam opprobriū abundantibus diuitiis, potentiis, satiris, ianthis, & hypocritis, & despectionem contemptoribus verba dicis dei, is norit quid hæc sibi uelint. Experieris hanc tentationem, si nescius tenueris & confessus fueris dei uerbum.

PSALMVS CXXIII.

Titulus. Canticum graduum Dauid.

SUMMA. Graui tentatione & periculo mortis & inferni functioni hæc dieimus: Extincti corpore & damnati in eternum fuissimus, aut illa tentatio nos obruisset, nisi dominus nos liberasset.

Nisi dominus fuisset in nobis (dicat nunc Israel) nisi dominus fuisset in nobis. Cum insurgerent homines contra nos, utique uiuos deglutiissent nos. Cum irasceretur furor eorum contra nos, utique aqua demersisset nos. Torrente pertransiuit anima nostra, utique pertransisset anima nostra aqua intolerabilē. Benedictus dominus qui non dedit nos in prædā dentibus eorum. Anima nostra sicut passer erecta est ex laqueo uenatiū. Laqueus cōtritus est & nos liberati sumus. Adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit cœlū & terrā.

Torrente pertransiuit anima nostra id est, quasi nubes per torrentem aquæ per mare rubrum, uel per Iordanem. Utique pertransisset anima nostra per aquæ aliqui intolerabilē, ex auxilio dei, tantum enim licet et licuisse per deum. Sed hæc inepta uersa sunt ad Psalmi sententiam. Felix aperte sic: Torrente transiisset super animam nostram, id est, super nos, tunc transiisse super animam nostram aquæ elatae. Hoc est, Nisi dominus fuisset in nobis, in aqua periremus tunc.

Infideles olim, ut & semper solent, dixerunt: E sine dominis in nobis, non. Fideles autem certo scimus dominum adesse, & liberati est tentacionem

predicant

predicant misericordiam. Quām uero prophetæ alludat ad historias ueritatis, ut ille Psalmus declarat. Id quod sic accipe: Populus iste Israëlii cus, qui tu populus dei censemur, ista semper potuit cātare sic: Nostrū genū in totū perīsset, ut ne unius quidē ex nobis supesset, quādo persequebatur nos Pbaras cū suis, & nos per mare rubrū super capita nostra elevatū trāsumus, morte ob oculos uidentes, nisi dominus fiasset in nobis qui liberavit nos ē duriſsimis inimicorū uinculis & seruitute.

Pbaras est Satanas cū impijs hominibus, qui nolūt liberū abire populu dei, sed potius manere in Agyptiorū tenebris, id est, dei ignorātia, quē admodū & bodie uidemus. Aquae sunt tentationes & persecutions (ut alibi dicit) quibus eruditur et illuminatur populus dei, ut discat nō in se, sed in solo deo sperare. Hic diabolus & Antichristianū regnū putat populus dei in angustia deprehensum peritū, sed ipse cū suo perit exercitu, id est, cū potentib⁹ illis, sapientibus et iustitiarijs hypocritis, impijsq; cōtemporibus, & populus dei temptatione purificatus & suam infirmitatem expertus, auxilio dei uiator peruadit ad regnum.

Expertus ergo q; in temptatione nibil humana uires, nibil humana ualent consiliis, cum gratiarū actione & prædicatiō misericordiæ dei, quād ex alijs uult cognitā, dicit: Nisi dominus fiasset i nobis &c. Benedictus dominus qui non permisit nos aquis submergi, aut dentibus impiorum lemnū uorari, aut laqueo iniquitatis & insidiarū eorum teneri, ut neq; aperia uis, neq; insidiae latentes sub pietatis specie potuerint nos à deo separare, sancti ualui ille in nobis, cuius nomē inuocauimus. Nec mirū, ipse enim fecit carū & terrā, ut habeat oīa in manus sua, & nos, & nostra, & nemo potest rapere ex manibus eius.

PSALMVS CXXIII.

Titulus. Canticum graduum.

SUMMA. Hæc est rata in deum fiducia, credere scilicet, q; nunq; dominus derelinquet sperantes in se, ut per aduersarios cadant à deo.

Q Vi cōfidunt in dominū, sicut mōs Sion, nō cōmouebitur in æternū, qui habitat in Hierusalem. Mōtes sunt circum eam, & dominus est circum populū suum, amodo & usq; in seculum. Quia nō dimittet dominus uirgā peccatorū, super lōne iustorū, ut non extēdant iusti ad iniquitates

Figura ue
teris libe
rationis.

COMMENTARIUS POMERANI

manus suas. Benefac domine bonis & rectis corde. Declinates autem in obligationes abducet dominus cum operatis iniquitate, pax super Israel.

Qui confidunt in domino, erunt stabiles, sicut mons Sion est stabilis, non dimouebitur a fiducia dei, qui habitat in noua Hierusalim. In cuius circuitu sunt montes, id est, in accessibus hostibus loca, hoc est, protectiones dei, sicut Psalm. 147. Quoniam confortat seras portarum tuarum etc. Atque has protectiones dei licet intelligere angelorum custodias, Hebrew. 1. Administratio suum et cetera. Regum. 6. Et ecce mons plenus equorum et currum ignitorum in circuitu Helisei. Vt cuncti ista accipias, domini auxiliu, significatur, id quod additur: Et dominus, inquit, in circuitu populi sui, uel est circuitu populum suum. Sic et Psalm. 33. Iste pauper clamauit et cetera. Castramabatur angelus domini circum timentes eum et cetera.

Verum hanc ex Hebreo clarius leguntur sic: Qui confidunt in domino sicut mons Sion, non comouebitur, in eternum habitabit. Hierusalem montes in circuitu eius, et dominus et cetera. In primo uersu per Hebraeum ponitur: Comouebitur et habitabit, pro comouebutur et habitabut. Et sunt hic simplices similitudines. Sicut mons Sion non potest comoueri, ita quoniam domino confidunt. Et sicut montes, sunt in circuitu Hierusalim, unde dicuntur montana Iudea, Luce. 1. ita dominus in circuitu populi sui. Quis, inquit, non dimittet et cetera. Quae est dei consolatio in cruce nostra, scilicet quod uirga peccatorum uel uirga impietatis uenerit super nos, et ueniet nos, uel manifesta uiolentia uel astu demonij meridiani, ut relinquamus dei uerbum et fiduciam in deo, et abnegemus dei ueritatem, tamen dominus non eousque deserit nos, ut extendamus manus nostras ad iniquitatem, id est, ut sociemur operariis iniquitatis. Et id est optat hic spiritus in Psalmo pro nobis, dicens: Benefac, id est, tua benignitate et beneficiis adest bonis et rectis corde, id est, tibi fidentibus, ne cadat a te. Suis igitur dominus adest. Qui autem declinant a via recta, nolentes audire uerbum dei, in obligationes impietatis, quibus implicantur et excitantur, ut explicari queant, illos abducet dominus, et a se abiiciet cum omnibus operariis iniquitatis, quando dicet: Discedite a me omnes qui operamini iniquitatem. Pax sit super Israelem dei, Gala. 6. Contra: Non est pax impiorum, dicit dominus.

PSALMVS CXXV.

Titulus. Canticum graduum.

SUMMA.

SVMM A. Post captiuitatem Aegyptiacam & ante captiuitatem Babylonicam hic Psalmus scriptus est, posset ergo uideri prædictissimæ de reductione Iudea ex captiuitate Babylonis, ut legis in Esdra, nisi quod dignus hic Psalmus nobis ostendaretur. De liberatione ergo agitur, qua liberati sumus per Christum ex captiuitate peccati, mortis, legis, de qua alibi diximus: **C**onsummum duxit captiuitatem &c. Hæc est illa Babylonica captiuitas, ex qua hodie admirando dei beneficio liberanur per uerbum Euangeliū, quod iam nobis illuc escit in tenebris istis borrendissimis, ita ut stupore tencamus admirantes, unde tam subito insperatum lumen adfulget, & ita oculis illustrat, ut rursum renouetur illud: **P**opulus qui ambulabat in tenebris, uidet lucem magnam &c. Et Luke 1. Illuminare ihs qui in tenebris &c. Verum solutis ab ista captiuitate restat crux, sed haec dicit ad gloriam, id quod finis Psalmi habet.

Cum cōuerterit dñs captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati. Tūc repletum est gaudio os nostrū, & lingua nostra exultatione. Tūc dicēt inter gētes, magnificauit dñs facere cū eis. Magnificauit dominus facere nobiscū, facti sumus lātātes. Cōuerte domine captiuitatē nostrā, sicut torrēs in austro. Qui semināt in lachrymis, in exultatiōe metēt. Eūtes ibāt & flebāt, iacentes semina sua. Venientes autem uenient cum exultatione, portantes manipulos suos.

Quod legimus, sicut consolati, ex Heb. legitur, sicut somniātes. Istam nūm tam insperatam captiuitatis nostræ solutionē, & quæ bodie nobis dominus ostendit, quis satis credere potest? Somniātes nobis uidemur præ admiratione, quasi nō uere ista agātur. Sunt enīmaiora capti nostri, postq; omnia erant desperata. Sicut Petrus putabat se uisum uidere, quā tamen uere liberabatur ē carcere, Act. 12. Hic gaudio & exultatiōe confessionis diuinae misericordiae, & prædicatiōis uerbi Euangeliū implexus os nostrum, ut cuncti scūiat cōtra mundus & regnum Satanae.

Tunc dicente &c. Gratia liberationis Christi tāta es, ut etiā prædictur in gemib⁹, & dicatur à publicanis & peccatoribus. Hūc populū diligēt deus. De hac captiuitatis solutiōe lege Esa. 52. Hæc libertas cōcepta quid est, sed nondū (quantū ad nos attinet) perfecta, dū adhuc sumus in

S 3 mortali

COMMENTARIUS POMERANI

mortaliter carne, quapropter iugiter orandum: Cōuerte domine captiuitatem
Sicut ter- nostram, sicut conuertis torrentes austro flante. Torrentes nūbus plen-
renes in eō gelu constricti austro tepido soluuntur, eō rursum fluunt. Sic frigore
austro. infidelitatis (quia charitatis fructum cedere nō potuimus) vadentes del-
ti, petimus, ut rursum calore spiritus solutus nobis fluant aquæ gratiarum
spirituſſantí, Psal. 147. Emittet uerbum suum, eō liquefaciet ei, flabit
spiritus eius, eō fluent aquæ. Canti. 4. Surge aqalo, et ueni auctor, per-
fla hortum meum, eō fluent aromata illius.

Hanc tamen non esse carnis libertatē (quæ admodū carnales somnia)
sequentia clare indicant. Qui, inquit, seminant eō c. Via crucis et mortifi-
catio carnis est ihs qui seminans semen uerbi dei, id est, qui prædicat eō
confitentur dei doctrinā, ut uel hinc colligas, quod nam opus sit bunc so-
lute captiuitatis, prædicatio scilicet eō confessio uerbi dei, ut eō ali liberentur. Verum hunc fletum persecutionis eō laboriosam seminatio-
nem mesis sequitur eō felicissima eō eterna, hic in gaudio cōscientia.
eō post hanc uitam in eternu dei fruitione eō c.

PSALMVS CXXVI.

Titulus. Canticum graduum Salomonis:
S V M M A. Noſtrum arbitrium, noſtri e uires, noſtra prouidentia,
cōſilia et ſtudia uana ſunt, que ubi experimur, cōrēpto ſabbato infor-
et electorū dei, nūbil inuenimus niſi panē doloris iuxcationē cōſientiā,

Nisi dominus ædificauerit domū, in uanū la-
borauerūt ædificatēs. Niſi dñs custodierit
ciuitatem, in uanum uigilauit custodiēs. In uanū
est uobis ante lucē surgere, surgite postquā ſedes
ritis qui māducatis panē doloris. Cū dederit dile-
ctis ſuis ſomnum, ecce hæreditas domini filii,
merces fructus uentris. Sicut ſagittæ in manu po-
tentis, ita filii excuſorū. Beatus qui implebit deſi-
derium ſuum ex iſpſis, non confundentur cum lo-
quentur inimicis ſuis in portis.

Cum tam clare ſint in ſcripturis ſententiae, miror tamē contraria de-
cere illos, qui ſcripturæ ſe faciunt professores, niſi q̄ maniſtos ſe faciūt,
q̄ nūbil intelligūt ſcripturā; qui tam clara cæcis oculis nō uidet. Tu in

non accipe. Scriptura duplicem describit populum. Alterum veterem, quā sunt infideli, suis operibus & iustitiæ & humanae prouidentiæ & Duplex sapientiae fidentes, qui rationē secuti non uerbum dei, specie sanctitatis populis & sapientiæ & decipiunt & decipiuntur. Quibus nulla ratione per- nouis et faderet potest abbatum illud spirituale esse domino deo sanctificandum, ut uetus, a senus ab operibus nostris, ut operetur in nobis sua opera deus, ut dei uero nostra in omnibus (sicut oramus) fiat uoluntas tua, ut mortificata carne nostra, id est, uoluntate humana, uel (ut dominus dicit) abnegatio uisitatio, non spiritu nostro & spiritu huius mundi, sed spiritu dei ducatur. Quotamen usq[ue] ad nihil promouent, ut etiam haec ipsorum prouidentia ipsi sape erat in malū, & diuersum longe eueniat quam ipsi cogitaueant, quod ne in omnibus periculoso est, ita in re salutis etiā danosum.

Hinc veteri populo, qui nihil minus cogitat quād se esse veterem, diei ter. Vane sunt omnes uires, prouidentiae & conatus uestris, nisi dominus edificauerit, nisi dominus uigilauerit & custodierit. Vanū & penitus nihil est, q[uod] magno negotio ad operas surgitis & præuenitis ante diū sicut illi qui ne noctis quidem totius sibi quietem permittunt, ut sua lustra auari sedentur qui adhuc non uultis sedere, id est, quiescere et sabbatum agere, hoc est, domino omnē sollicitudinē & curā cōmittere, & ueris & salutis, ignorantes q[uod] omnia in manu dei sunt, qui implet omne animal benedictione in tempore opportuno, sed manducatis poquis panē dolorū, id est, ueratis uestras conscientias doctrinis operūque nunq[ue] potuisse uos reddere de salute certos. Haec omnia iamduū experti sumus & muliere duodecim annos profluuū sanguinis paciente, quæ scribitur multa passa à medicis & omnē in eos expendisse facultatē, & tamen semper pauci habuissē. Felix haec clarus sic: V anū est uobis diluculo praecucubibus surgere, retardantibus sedere, comedētibus panē dolorum,

Alterū populu describit scriptura nouū, qui sunt dilecti dei & nouib[us] minis, filii dei id renati, quos deus ipse possidet æterna hereditate qui spiritu dei agunt, q[uod] ut nō hoc dissimulemus sunt hereditas Christi, et quos a parte loco mercedis accepit, sicut ait Esa. 8. Ecce ego et pueri mei quos dedit mihi dñs in signū et portenū Israēl &c. Et pater ad filiū Psal. 2. Postula a me etc. Et iterū Christus, Io. 17. Quos dedisti mihi ego custo. est.

De quo populo hic ait: Cū dederit dilectis suis somnū (id quod pertinet ex Heb. ad uerum præcedentem) uel, ut Felix legit: Sic dabit dilecto suo somnū. Poteris & legere: Certe dabit &c. id est, requiem & quietem dabit

COMMENTARIUS POMERANI

dabit dilectis suis, ut cessent à laboribus suis, quæ ad modum et ipse dominus sabbatum nus in sabbato requieuerit ab omni opere quod patratur. Vide Hebr. 4. Et ea operibus men in Ioanne dicit: Pater mens usque modo operatur, et ego operor. Sic plenum. Et spiritualis homo inueniet hic sabbatum negotiosissimum. Semper enim agente deo fructus producet spirituales. Non enim torpens est in bonis ille filius dei, sed iuuax et efficax flamma est diuinatatis in templo suo multa agentis. Hæc ergo non prohibent bona opera, sed nihil potius dividunt quæm bona opera, id est, fructus fidei intus in pectore inuenientur. Taceant ergo qui multa de operibus garrisunt que non intelligunt. Sine docere enim scilicet non poteris nisi mala operi facere, et quantumcumque in specie sanctum opus fuerit, tamen peccatum est, nisi Paulus non recte dixerit: Quicquid non est ex fide, peccatum est. Sabbathum est, ut nulla tua opera facias, que sunt peccatum, et ad ueterem hominem pertinent, facias uero opera dei, que sunt in primis fides, ut est Ioan. 6. Deinde fidei fructus, id est, opera non simulatae charitatis, que non tam tu, quam ipse Christi spiritus uam in te operatur, quandoquidem sine me, inquit, nihil potestis facere.

Addit ergo: Ecce hereditas domini sunt filii, id est, non ille uetus populus qui est populus operum, non filii sed servi. Filii, inquam, sunt, id est, recens nati ex spiritu, qui non sunt eos ueteres facti, qui toti pendent ex parte deo. Merces, scilicet domini est fructus uentris, id est, renati illi ex uero dei et noui filii, non populus legis, sed gratiae. Et est repetita sententia: Quod enim dixerat hereditatem iam mercedem dicit, et quod filios iam fructum uentris, et mox filios adolescentiarum siue iuuentutis, ex Hebreo. Ut ex his omnibus intelligas non ueteres homines esse et populum legis, sed nouos homines et populu gratiae, filios non seruos.

Mihi filii sunt sicut sagittæ in manu potentis principis uel militis cuius. Non enim sequuntur doctrinam uanam panem dolorum, circumdati omni uento doctrinæ, sed habentes uerbum uite fortes et uerbi sua et conuersatione et doctrinia uulnerant corda inimicorum regis Christi, ut dicitur Psalm. 44. alios ut confundantur de sua nequitia, qui nituntur subuertere ueritatem, alios ut cognita resipiscant ueritate, sicut 2. Corint. 2. Deo, inquit, gratia, qui semper per nos triumphum agit in Christo Iesu, et odorem et c.

Hanc esse non aliena quam uerbi dei pugnam, clare additur. Non confundentur, inquit, id est, non superabuntur quasi mendaces, cum loquerentur, id est, uerbo agent cum inimicis suis, id est, uerbi aduersariis, in per-

le, id est, loco publice, uel in iudicio coram multis, sicut diximus de portis, psal. 9. Vnde in portas id est, ubi aduersarij inuaerint ciuitatem nostram, ut sit metaphor a ab hostibus, qui nituntur per portas irrumperemus. Tamen scilicet potentes sunt istae sagittae sue filij inuenturis, quos nos legimus filios excusorum (d quod quoque ex Heb. licet, an notante Felice) id est, filios sue posteros illorum, qui excusati sunt, id est, abiecti a deo: Pro populo enim veteri, filij, i. noui illi subrogati sunt, qui sunt apostoli et Christiani oes, et quorum numero etiam fuerunt illi, qui olim ante Christi nativitatem spissi Christi illuminati erant, sed haec gratia nondum erat palam reuelata, ut Paulus sepe scribit, uel ad Ephe. Sic Matt. 3. Multi ab oriente etc. fit aut regni etc. etc. Auficeretur a uobis regnum dei, et dabitur etc.

Beatus ergo homo, q. impletat desiderium suum, uel ex Heb. pharactra sua (ut pster metaphor a) ex ipsis, id est, ex uerbo et doctrina eorum, ut posset et ipse esse filius ueritatis, et potens esse in opere dei et sermone etc.

PSALMVS CXXVII.

Titulus. Canticum graduū.

SUMMA. Timentis deum beatitudo in laboribus manuum, in uxore & liberis, in spirituale aeternam; apud deum gratia, hic describitur.

B EATI OES qui timet dominum, qui ambulant in uisibus eius. Labores manuum tuarum quia manducabis, beatus es & bene tibi erit. Uxor tua sicut uisus abundans, in lateribus domus tuae. Filii tui sicut nouellæ plattæ oliuarum, in circuitu mensæ tuae. Ecce sic benedicitur homo, qui timet dominum. Benedicatur tibi dominus ex Sion, & uideas bona Hierusalæ omnibus diebus uitæ tuae. Et uideas filios filiorum tuorum, pacem super Israel.

Qui timet dominum et ambulat in uisibus eius, primum beatus est et securus per deum uitæ aeternæ: Deinde ne haec corporalia quidem defundit, propter quæ, quia sic deo placet, laborat quidem suis manibus, ceterum curat et sollicitudinem deo relinquat. Manducabit ergo adiiciente deo, ex labore manuum, dum alij uel frustra laborant, uel certe cum magna animi molestia partis uituntur. Soli enim qui timent deum contenti sunt presentibus, et quiete animi fruuntur, quanquamcumque dederit deus, quia sibi agnoscunt se benedictione domini res habere.

Gratitudo
tis deum

COMMENTARIUS POMERANI

Præterea domus illius hanc benedictionem accipit à deo, ut illie uera
pudica omnia necessaria congerat, omnes domus parietes repleat, ne do-
mus tua sit uacua, et filios fructifera gignat patri dilectos, et ad cum-
dem domini timore instituēdos, quibus et ipsis prouidet dens, ut possint
pasci de mensa parētis, quā circūflant, ut nouellæ planæ olivæ, brevi
cente eis domino. Magna est dei prouidentia, quod natus pueris, mox suffi-
cit lac in ubere matris, ut certi simus, quod qui sic in ipso exordio uita pre-
det, in reliqua uita nō sit deserturus. Infidelis autem dicit: Pauper sum, si
duco uxorē, unde uiuam? magis uero miser ero, si susceptero ex ea filios.
Quis iuero deus ignoret te habere uxorem et filios, quos ipse creauit.
Primū, inquit, querite regnū dei, et hæc omnia adiacentur uobis. Huc p-
tinet quod Tobias dixit: Fili mi, pauperē quidem uitam gerimus, habebitis
multa bona, si timueris deū. Et Psal. 33. Timete dominū oēs sancti eius,
quoniam nihil deest timentibus eū et ceteris. Psal. 111. Potens in terra erit semper
eius, generatio rex torū benedicetur. Gloria et diuitiae et cetera. Has diuitias
nō interpretare luxū et superfluitatē, sed sufficientiā cum pietate. i.
Timoth. 6. Quandoquidē et impij luxuriāt sœpe mundanis beniūtū
et ceterū. Psal. 16. quos non imitandos sic legis Psal. 36. Ne emuleris cū qui q-
speratur in uia sua, hominē facientem iniusticias et cetera. De sufficientia au-
tē et benedictione domini, ut cū bona lœtaq; cōscientia creaturis uice-
at, quemadmo dū dicitur. i. Timo. 4. ibidē subditur. Melius est modicū in-
fuso et cetera. Non confundentur in tempore nulo etc. Iunior fui et cetera.

Sequitur benedictio dei sive multiplicatio gratiæ super eū, qui timet
dominū, quā spūs ei imprecatur corā deo. Multiplicet, inquit, te in bonis
et spūs et corporis dominus, qui habitat in Sion, id est, in loco sancto
suo. Alludat enim ad id, quod iūc deus in Sion celebatur, et præsens secun-
dū promissiōne credebatur, quæ nūc est ecclesia sanctorū, ut et iūc uere
erat. Et uideas profeti cuiū Hierusalē. i. gratiā populi dei semper, qua
augeat fide uerbi dei, et oībus aduersarijs superior euadit. Et uideas
lōgeavis filios filiorū tuorū, ut et aūs gaudeas de nepotibus et que ac te
timetib⁹ deū, nē pe à te institutis, ita augeat dominus domū et familiā
quam. Episcopū te habeat uxor, filij nepotes et tota familia, ut tua domus
planē nūbil aliud sit q̄ ecclesia uera dei. Hæc ignorat, q̄ dei cōdēnatū
matrimonia, secuti spiritus erroris, et doctrinas dæmoniorū sed acce-
perūt mercedē suā, traditi in reprobam mentem et cetera. Benedictionē domi-
ni impietas ignorat, propterea nō potest nō contēnere ea quæ deſunt et
alii

ad peccatum adiuvare, quā deus ignorat, sed satis, ut exitus de-
tra inflicter. Præterea, inquit, (quod præ omnibus corporalibus be-
neficiis opendū est) uideas pacē super Israēl, id est, gratiā & misericordiā
super populi dei, unde pacē conscientijs est æternā.

Hec que dicimus. Ita habet Psalmi binius intelligentia, quæ si uolu-
eris ab iugere in multis verbis, ut quosdā ideo disipere, vide qd efficeris.
Spiritu enim se querere, quæ spiritus sit fingere, & scripturas ad alie-
num sensum uolentes torquere. Spiritum psalmi uere babebis, si potes
andere. Hæc omnia ita nobis deum prouidere.

Ait dico, Non oīs habent uxores, filios, nepotes &c. Respondeo: Nō
deo quām infelicitē, multi nō habeat uxores. Hoc loco dicimus de timi-
tibus deum, qui si habent uxores, si filios &c. deus eis benedicit, si uero
nō habent, nō tamen sine benedictiōe aut prouidentia dei sunt, et quicq-
habent, pro diuitijs computane. Sunt enim grati semper deo, & contenti
fuerint. Hinc in illis, quæ ad uictū attinent, magis pace fruūtur, quām
quingentibus torquētur diuitijs. Lucce. 72. Non in abundantia cuiusque
sunt eius ex iis quæ possidet &c. Has corporales dei promissiōes co-
tunent non debentur, creditæ enim iustificant, ut aliæ &c.

PSALMVS CXXVIII.

Titulus. Canticum graduum.

S V M M A. Populus dei & quāsq; fidelis gratias agit deo, qd in
uictute. i. ex quo primum cognoverit deum, oppugnatus ab aduersarijs
dei exideret à gratia uerbi, non tamen sit expugnatus.

Sæpe oppugnauerūt me a iuuētute mea, dicat
Nunc Israel. Sæpe oppugnauerūt me a iuuētu-
te mea, & nō potuerūt in me. Supra dorsum meū
fabricauerūt peccatores, prolongauerūt iniiquita-
tem suā. Dñs iustus cōcidit ceruices pectorū, cons-
fundatur & conuertatur retrorsum, oēs qui odes-
tūt Sion. Fiāt sicut scēnū tectorū, quod priusquā
euellatur exaruit. Quo nō impleuit manū suā qui
metit, & sinū suū qui manipulos colligit. Et nō di-
xerunt qui præteribāt, benedictio domini super
uos, benediximus uobis in nomine domini.

Supra

COMMENTARIUS POMERANI

Supra dorsum etc. Fe. Supra dorsum meū areuerūt arantes, prologe
uerūt fulcū suū. i. longo uulnere prosciderunt dorsum mū, māris modis
me oppresserunt. Sequitur, Dominus iustus concidit ceruaces. i. superbias
peccatorū. Fe. Dominus iustus cōcidit iugū impiorū, scilicet quo nos pre-
mebant, perij spes eorū, non sunt affsecuti, quod querebant.

Sine cruce non uiuimus, sed quemadmodū dictū est Paulo, sufficit nobis
gratia dei, nā uirtus i. infirmitate perficitur. Stamus tenēte deo, & resur-
gimus erigente deo. Diligentibus cñim deū dñi cooperantur in bonū. Im-
precatur uero spūs confusione illis, qui oderūt gratiā populi dei, et flore-
re uolūt quasi ueraces, iusti, sancti, quorū flos, inquit, fructus et cypa, qua-
tūcunq; uiridia, fiant sicut feniū tectorū, quod quia radicē nō habet, arti,
antej euellatur (qui enim non credit, iam iudicatus est) & nullo uia est
nulloq; fructu colligitur (ubi, scilicet mesēis et cōsummatiu mūdi ueneri)
sed irridentur etiā ut stulti, si q; colligere tentauerint, quasi uile futurum.
nō ex præterētib; dicit illis, qui sic colligunt, Benedic̄ domini si su-
p; uos, nos benediximus uobis in hoc labore in nō'e domiū. i. q; vulgo di-
cunt, non diximus uobis. Proficiat &c. Ita sit illis, qui multa facere uo-
lunt, multam iustitiam iactant, quasi aliqd sint, tamē sine radice fidei. Si-
me, inq; nihil potestis facere, qui tandem ubi palā factū fuerit, sal esse infa-
tuati, cieclī conculcantur ab hominibus &c.

PSALMVS CXXIX.

Titulus. Canticū graduum.

S V M M A. Dum alij securē uiuūt, solū cor contritū et humiliatū
se sentit esse in profundis. Hic te fortis fides, qua adhæres dei promissā
adiuabit clamantem. Qui enim promisit remissionem penitentiā, item
xilium tentato, fallere quia ueritas est non potest.

D E profundis clamaui ad te dñe, domine ex-
audi uocem meā. Fiant aures tuæ attenden-
tes ad uocē deprecatiōis meæ. Si iniuriantes ob-
seruaueris dñe, dñe quis sustinebit? Quia apud te
propiciatio est, & propter nomen tuū expectau-
te domine. Expectauit anima mea in uerbo eius,
sperauit anima mea in dominū. A custodia matu-
tina usq; ad noctē, a custodia matutina speret Isra-
el in dominū. Quia apud dominū misericordia;

& copia

& copiosa apud deū redemptio. Et ipse redimet
Ilsael ex omnibus iniquitatibus eius.

Quia apud eū. Felix. Quia apud te propitiatio, ut timearis (id est, ut
nemorū sit nomen tuum, dum nos peccatores agnoscimus et te redē-
piarem) Expectavi dominū, expectauit anima mea, et in uerbo eius spe-
rai. Anima mea in domino (scilicet expectauit uel speravit) supra obser-
uantes mane (id est, plusquā illi qui manc obseruant aliquā rem expectan-
tes, quam cupiunt maxime, ne scilicet ab alijs præcipiatur) obseruantes ma-
ne. Speret Isræl in domino, quoniam apud dominum misericordia et c.

Nib. est quod hic in uerbis laboremus, tanū hoc attende qd qui talia
era iudicio dei premitur. Si, inquit, iniquitates obseruaueris domine et
curiosus fueris uidex cordis nostri, quis stabit corā iudicio tuo? quis pma
nus? Deinde qd à fide non deficit, dicit enim, Quia apud te et c. tua mi-
sericordia nō deficiet, tua promissio nō potest esse mendax et c. Non itaq;
hac hypocritica est oratio, nec seruiet pro defunctis.

A custodia et c. i. d primo diluculo usq; ad infinitem dici. Hoc est tota
die sue iugiter. De custodijs sue uigilijs diximus Psalmo.89.

PSALMVS CXXX.

Titulus Canticum graduum Dauid.

S V M M A. Cor uere piūm et sese coram deo agnoscens nihil esse
nisi peccatum, biodescritur.

Dñe nō est exaltatū cor meum, neq; elati sunt
oculi mei. Neq; ambulaui in magnis, neq;
in mirabilibus sup me. Si non humiliter sentiebā
sed exaltaui animam meā. Sicut ablactatus est ad
matrē suā ita retribues in animam meam. Speret
Israel in dominū amodo & usq; in seculum.

Si non et c. Fe. Si nō posui et humiliau(uel feci silere) animā meā.

Impij primū de donis dei tument, deinde etiā magna sibi arrogant
que ipsi data non sunt. Piū uero tanū abest ut aliena sibi arroget, ut ne Vera ani-
mā in donis quidē acceptis superbiant, Haec primo uersu, illa secundo notā mi māsue-
tur. Tūlliantur quidē in corde sensu gloriæ, delectati honore exhibito, sed tudo.
sed hic perdurato corde non persistunt, immo protinus ad sc̄ reuersi agno-
junt peccatum suū, de nulla sua iustitia aut sapiētia apud Ies̄ glorioſū.
Nullam enī iustitiam in se inueniūt, nihil agnoscūt se esse nisi peccatū. Hi
uere

COMMENTARIUS POMERANI

vere dicere possunt, Domine ut cūq; mibis æpe accidat sensus vanæ gloriæ, tamen reuersus ad cornib; nisi insipientia & peccatum in confiteo tuo uere agnoso.

Talis homo non se aliquid estimat, nō contendit, non se alijs prefit, non alios, sed se iudicat, omnes ex æquo diligit, Roman. 12. Non plus sapere quā oportet, sed sapere ad sobrietatem secundū mensurā dei, prout unius cuiq; dedit deus. Ephes. 5. Subiecti inuicem in timore dei.

Sequitur q; deus nō dignatur sua gratia qui superbiunt. Si, inquit, non posui & humiliavi animam meam, sicut ablatus puer est ad matrem suam, quæ negat ei lac, ita retribues in animam meam, scilicet denegando gratiæ. Hoc est, Non erit mihi bonū si me exaltaueris, quæ sunt verba scientiæ timoris deum. Deus etiam pios, sūl (quia homines sunt) alicubi se exaltauerint, tentatiōbus & aduersis multis deprimit, ut negato consolatiōni lacræ de se desperantes grandeuant in deo, sicut accidit David. 2. Regum. 24. in numeratio populi, ubi dicitur, percusit David cor eius postquā numeratus est populus. Et dixit David ad dñm. Peccavi ualde in facto, sed precor domine, ut trāsferas iniquitatē serui tui, quia fide regimus. Ibi tum dimissum quidem est peccatum, sed ultio secura est et retributio horrenda, et protinus misericordia et cessatio à plaga. Iecito ut ambi tibi mater, id est, diuina misericordia lac neget & te abijcere niderat, item sperato modo & usq; in seculum, certus q; tibi ad salutem lac negetur, cui ad salutē ante dabatur. Non te deseret mater, modo matrē agnoveris &c.

PSALMVS CXXXI.

Titulus. Canticum graduum.

S V M M A. Populus dei uarie adflictus precatur dominū deum ut meminerit pietatis Davidis olim tam pīj regis, ut ueniat Christus ex semine eius, propter promissionē Davidi factā et insuper iuramentū additū (que duo impossibile est ut fallant nos, ut dictū Psalm. 109. & alibi) ut fuerit regnum Sion sive solium Davidis in æternū.

Vides igitur post David hunc Psalmū et factū & cantū, ut discamus & nos plena fide in nostris tenebris & adflictione desiderare Christum liberatō, dicentes, Adueni, at regnum tuū. Sicut enim illi habebāt promissionē que uenturus esset Christus ex semine David ut confirmaret regnum Iuda in æternū, sic & nos promissionem habemus quod nō semper adfuturus es. Massib; Ecce ego uobis cum &c.

Salmentum

Salomonis igitur uidetur Psalmus, qui posita in templo à se aedificata arca domini dicit. 2. Para. 6. Aperiantur quæso oculi tui, & intenue sint aures tuæ ad orationem quæ fit in loco isto. Nunc igitur consurge dñe deus in requiem tuâ tu et arca fortitudinis tue. Sacerdotes tui dñe deus induunt salutem, et sancta tui lætentur in bonis, dñe deus nunc ne auerius facias Christi tui. Memento misericordiarū David seruitui.

Memeto dñe David & oīs māsuetudinis eis. Qui iuravit domino uotū uouit deo Iacob Si introiero in tabernaculū domus meæ, si ascendero in lectum strati mei. Si dedero somnum oculis meis. & palpebris meis dormitionem, & res quietem temporibus meis. Donec inueniam locū domino, tabernaculū deo Iacob. Ecce audiuimus eum in Ephratha, inuenimus eum in campis siluae. Introiuimus in tabernaculum eius, adorabimus ad locū ubi steterunt pedes eius. Exurge domine in requiem tuam tu & arca sanctificationis tue. Sacerdotes tui induēt iustitiam, & sancti tui exultabunt. Propter David seruū tuum non auertas faciem Christi tui.

Qui iuravit. nunc & pro oī in græcis uidetur, librariorū errore. Et regim in temporibus meis, id est, capiti meo, adiectum est in græco superflue. non in Heb. non est. Ecce audiuimus cū, & ut av, id est eam græci nunc legūt, sed nullo sensu, nibil enī præcessit ad qd referas. Nec placet q. Lyranus refert, El, ad arcā, de qua post dicitur, multo minus q. Epiphraha pro Ephraim accipit. Et præcedentia exigunt ut de loco tabernaculi related ista intelligas, ut dicemus. Adorabimus ad locū ubi steterunt pedes eius, id est, uersus arcam, ubi dominus sedere inter cherubim secundū promissione dicebatur. Fr. Adorabimus scabellū pedū eius. Vide Psal. 98. Sanctificationis, Felix, fortitudinis.

De cōmemoratiōe nominis sanctorū diximus Psal. 79. Illorū autem cōmemoratiōē uides, qui habebant præmissionē, ut Abram, Isaac, Jacob & David, ut qui orant non propter sanctos aut sanctorum iustitiam uerant deum, sed propter præmissionem illis factam, Id quod in sequentibus

COMMENTARIUS POMERANI

tibus clarus videbitis. Iuravit, inquit, dominus David veritate etc.

Qui iuravit etc. Quod David desiderauerit aedificare templum legis, 2. Reg. 7. Quod uero se isto iuramento et uoto affinxerit hie solum legis, Atque ex hoc loco dicit Stephanus Act. 7. David inuenit gratiam in corpe filii domini, et petiit ut inueniret tabernaculum deo Iacob. Salomon autem aedificauit illi templum etc. Vnde David se non dormiuit aut quartum in domo sua donec reuelaretur ei locus templi futuri, nimirum existente in ipso hoc desiderium deo.

Ecce audiuimus cum i. locum tabernaculi sive templi dei etc. Locus David reuelatus est in ipso templo loco, quando cessante plaga illic obtulit etc. dicens: Hec est domus dei etc. 1. Para. 22. Erat autem locus Hierusalē in area Arcu na sive bornan Iebus et in monte Moria. 2. Reg. ult. 1. Para. 23. 2. Par. 3. Is est locus immolationis Isaac, Gen. 22. Vbi quod nos legimus Visions, in Heb. est, Moria. Hic autem significatur David in Bethleem Salomon et alijs de loco tabernaculi prophetasse, sive de loco templi dei. Nec quod locus esset futurus in Bethleem, sed quod illic David de loco prophecat, id quod alibi non legimus. Oia tamen legis reuelata Davidi, qualiter aedificandū esset templū et oia in eo discipenda, sicut ipse ait. 1. Par. 28. Oia uenerunt scripta in manu domini ad me, ut intelligerem uniuersa opera exemplaris. Sic enim Moyses oia fecit in priori tabernaculo secundū exemplar quod misstrauit est illi in monte, Exo. 25. Act. 17. Heb. 8. Significabat: etenim aliud templum aedificandum per Christum quod non trans ferretur ut tabernaculum Moysi, non destrueretur, ut templū Salomōis, sed stabile staret in eternū, de quo proprie intelligitur quod legis in prophetia Nahum. 2. Reg. 7. Vnde et Elias 60. Gloria libani ad te ueniet, abies, buxus et pinus simul, ad ornandum locum sanctificatiōis meae, et locum pedū meorū gloriificabo etc.

Ephrata esse Betlehem notum est ex Gen. 35. Hanc autem siuisse patriam David constat ex. 1. Re. 16. Hinc Lucas 2. Betlehem bis dicitur civitas David, nisi quod arx quoque; sed ductus est civitas David postquam ipse capiit eam. 2. Reg. 5. Inuenimus eum, scilicet locum templi dei, in campus silvae, in sorte tribus Beniamin ubi erant multæ arboreæ. Sicut exponunt hoc loco commentarij Hebraici. Nam Hierusalē ubi aedificatum est templum est in Beniamin, ut uides Iosue. 10. quæsi dicat, Sic reuelatum est nobis, ut in Iudea ibi est Betlehem, et in Beniamin ubi est Hierusalē, sive domini sanctificatio. Quæ duæ tribus simul dictæ sunt regnum Iuda.

Introibimus, scilicet parato loco in tabernaculum sive templū eius, et adorabimus

abradimur ad propiciatorium sanctum dei. Tu domine ueni in requiem meam, id est, du templo in quo promisiisti te habitaturu nobiscum, tu, in qua, mihi, et arca in qua habui at tua sanctificatio, et de eius propiciatorio loqueris uerbum, per quod credentes sanctificamur, ite quo adorantes fide per te sanctificamur, dum exaudimur. Tunc ubi tu accesseris ita ad nos, sancto testu circumdabuntur tua iustitia, ut iustificati per te uerbum salutis recte producent, et sancti tuoi, id est, quotquot tibi credunt, exultabunt tua presentia et uerbo tuo exibilari. Hae iustitia ministrorum uerbi tui, et letitia sanctorum tuorum, nisi tu exurgens uenias, nulla erit.

Vero prophete ubi de spiritu libenter alludunt ad invisibilia, et hunc psalmum cantatum constat im templo ad multos annos, quando certe non precatu est, ut arca ueniret in templum. In aliud ergo templo, dum de visibili scribitur, respicitur, ut supra dictu. Potes ergo accipere, q. David, qui promissione et iuramento dei, ut in hoc Psalmo dicitur, certificatus erat de Christo ex se nascituro, desideraret scire locum et habitationem conservationis Christi regis, uel id est desiderauerit Salomon, et misericordia sua a deo, q. eius locus primus futurus esset in Betheleme, ubi nascetur secundus alius quoque prophetia, et deinde in capite siluae, id est, inter gentes, ad quas spiritu uenit, postea est glorificatus. Sic alibi: Tunc excedimus omnia ligna siluarum et c. Ut fideles hic gloriabitur se ingressuus in ecclesiam sanctam Christi, que est ueru dei templum, et adoratueros ad propiciatorium Christum, per quem pater remissionem tribuit peccatorum. Et cum thronus gratiae. Heb. 4. R. o. 3. Et orant. Ut deus ipse in hac regia sua sit in area, id est, humanitate Christi, in qua est sanctificatio eius ad eum, ob plenitudinem diuinitatis corporaliter, qua sanctificamur. Tunc sacerdotes, inquit, et sancti tui, id est, credentes, qui sunt genus regum sacerdotiale induit iustitiam, non uestes Aaron, non popas illas exterrit, immundis uestimentis operiet eum, ubi spirituale est, non carnale, sive uisibile sacerdotiale exultabunt tua, scilicet iustitia, que est per fidem, iustificati.

Propter David et c. Non propter merita suis sanctitatem David, sed propter promissionem illi factam (ut sequentia baber) te rogamus, ut non auertas a nobis fidem Christi tui, sed mittas cum nobis uidendi fidem, ut earum eius uidentes agnoscamus eum. Esa. 53. scribitur, absconditus uultus eius proprietas crucis. Vide 13. Reg. 11. quam saepe dicat dominus se non ablaturu amorem misericordiam propter David seruum suum. Et omnibus promittitur, Eze. 33. Et finem uobiscum pacatum sempernum, misericordias David.

Tt fideles.

De Chri-
sto et chri-
sti templo.

COMMENTARIUS POMERANI

fideles. Ecce testem populi dedit eum ducem ac priuilegiis gentibus. De ce gentem quam nesciebas &c. Huius promissionis fiducia die ora papae Iulii, et urget deum promissione facta, sicut diximus. ss.

Iurauit dominus Dauid ueritatē & non frustrabatur eū, de fructu ceteris tui ponā super sedē tuā. Si custodierint filii tui testamentū meum, et testimonia mea hæc quæ docebo eos. Et filii eorū usque in seculū sedebūt sup sedē tuā. Quoniā elegit dominus Sion, elegit eā in habitationē sibi. Hæc requies mea in seculū seculi, hic habitabo quoniā elegi eā. Venationē eius benedicēs benedicā, pauperes eius saturabo panibus. Sacerdotes eius induam salutē, & sancti eius exultatione exultabūt. Illic producā cornu Dauid, paraui lucernā Christo meo. Inimicos eius induam cōfusione, super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.

Venationē gracie &c. Qui uiduā interpretati sunt, errore miseriter seducti sunt, nihil pro bīpōr accipiētes. Fe. Vītū vel cibā uita.

Producā. Felix, Germinare faciā. Super ipsum ergo. Fe. Super ipsum autem florebit diadema eius, id est, corona regni eius.

Regnum
Dauid.

Iurauit &c. A. 7. lege. 2. Reg. 7. & Psal. 88. Hic iuramentū de regno Christi legis sicut Psalmo. 109. de Christi sacerdotio, qui factus est ex semine Davidis secundū carnē, Ro. 1. Vide Psal. 109. & Esa. 9. Si custodierint etc. Putat quid filios Davidis cecidisse à regno terræ, quia uictu seruata est cōditio, sed certe manet dei uerbū, dum oīs ī Christo semine Davidis credētes regnāt in æternū, et seruāt iustitiam dei et iustitiam eam, quæ ipse spiritu suo eos doet. Quoniā elegit dominus Sion, id est, ecclesiā et regnū Davidis, ut habitet et regescat illic in æternū. Atq; die uides Sō esse electa à deo, nō suis meritis saluatā. Cuius uenationē sine cibā uita uel uictu, id est, panem uitæ uerbum dei, dens sua benedictione efficacem faciet & multiplicabit. Cuius pauperes, id est, qui in ea adfluit cōsideratis ejus et sitiūt iustitiam, saturabis dens panibus sine pane illo uite. Cuius sacerdotium regale induet salutē æterna, id est, Christo, et sancti, id est, fideles cuius gaudebunt de remissō peccato & donata uita æterna.

Micid est in ea Sion producit deus cornu, id est, potentia David. Tunc enim primi erit potens regnum Davidis, ad quam prior potestia, ut cuncta magna illa fuit, sicut et Lucas, dicitur: Et erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui. Illic paravit lucernam et gloriam, id est, Euangelicam lucis suo Christo: sed regnum lucis est, depulsus tenebris regni tenebrarum. Cum inimici omnes, id est, aduersarij Euangelij induentur, confusione, qui in regno sunt sancti uestientur uestititia et salutes ut supra dictum. Super ipsum autem gloria regni dei fulget in aeternum.

Ite ab illo loco quo dicitur, Iuravit dominus et usque in fine Psalmib[us] manifestam dei promissionem et iuramentum de aeterno tempore, famulatio, et regno in Davidis semine Christo.

PSALMVS CX XXII.

Titulus. Canticum graduum David.

SV M M A. Paucis verbis hic spiritus expressit gratiam communioris membrorum Christi, addens: Quoniam illic ubi fratres, habitare intimum mandauit dominus et ceteri.

Ecce quod bonum & quod iucundum habitare fratres in unum. Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron. Quod descendit in oram uestimenti eius, Sicut ros Hermon qui descendit in montes Sion. Quoniam illic mandauit dominus benedictionem & uitam usque in seculum.

Vnguentum. Fe. Vnguentum optimum. De hac gratia lege tota episola[m] laetatur. Quid quo sicut dixi illa promissione, Matt. 18. Vbi duo uel tres tu. Si duo ex uobis concenserint etc. Nihil ergo gloriatur de Euangelica gratia, caritate sunt vacua. Quid enim gloriari de capite, quod membris non coheret. Duximus uero rebus comparat hanc gratiam fraternalis unitatis, oleo sicut sanctificandis et rori fertilissimo, qui fructuat terram. De oleo sanctificandis, quod est sanctum dno legis Exo. 30. quo consecratus est Aaron et filii in sacerdotium, et omnia que erant in templo. Unde hic dicitur, unguento optimo effusum super caput Aaron (Exo. 29. et Levit. 8.) quod primum in barba, deinde et in reliquum corpus usque ad fimbriam inferiorum vestimentis eius fluxerit. Hic significabatur Christus, a quo capite unigeniti illud spiritus sanctus, quo (ut babil lex) caro hominis non ingeritur, effusus primi in barba, in illos qui propius ori eius adhaeserunt, ut Apo-

charias.

Oleum.
Aaron.

COMMENTARIUS POMERANI

fios et alios, quos per se sine hoīs ministerio docet, à quibus doctiās, hoc est, diuītentibus illud unguentū, fuit in reliqua Christi mēbra, id est ad simbriā i.e. mēbra nouissima, Heb. 2. Salus cū iniū accepisset enarrati p dominū, ab eis q. audierūt in nos cōfirmata est, cōtestatē deo signis a portētis & uarijs uirtutib⁹ & spiritu sanc̄i distributionib⁹, scandū suā uolūtate. Tali unguento cōparatur hæc uanitas, siqđe ut dicitur, Ro. 5. Charitas dei diffusa est in cordib⁹ nostris p spiritu sanctū, qui datus est nobis. Ioēlis. 2. Effundam, inquit, de spiritu meo super omnem carnem.

Hermon autem est mons trans Iordanem, ut est Iohue. 12. à quo loca quoq; uicina Hermoniū dicuntur, ut alibi diximus, dicuntur enim Iohue. 17.

Ros Hermon. Omne monte Hermon ē. Et ultra Iordanem loca esse paenitē ubera, uidere licet uel Num. 32. Ros ergo qui illic cadit, dicitur optimas.

Et idem ros, ut ita dicam, nō numero, sed specie, id est, aequa frēcūdūs, cadit super montes Sion, sive super montana Iudeæ. Hæc uero quid opus est pluribus agere, cum tota terra scribatur fluire latte & melle. Hinc rī gratia hæc fraterna cōparatur, quia ros ille spiritu sanc̄i ē carnis densus, hic oīa frēcūdūt. Deus enim charitas est ē. Sic de rōe cari loquuntur Esaias: Rorate cari desuper ex c. De frēcūdūtē ergo frēcūdūtē additur: Quoniam illic mandauit dominus benedictionem, & secundum corpus & secundum spiritum, & præterea uitam eternam.

PSALMVS CXXXIII.

Titulus Canticum graduum:

SVM MA. Exaudiā leuitarum in templo sive tabernaculo domini, legis Nume. 18. Et uerba hic sonant, quasi ipsi dicatur, ut notauerint & benedicant domino, & bene precantes populo cor, an deo, dicant. Benedicat tibi oī popule dei dominus ex Sion etc. Sed ut fiat psalmus noster, dicimus omnes seruos esse dei, quia fide constanti stant in ecclesiā Christi, & stant etiā in noctibus, id est, aduenientie tentatione inferorum, mundi & carnis. Beati serui illi, quibus dicitur, ut leuantes in oratione paras manus benedicant domino, & dñe precentur populo dei, in quo aliud multi infirmi sunt, ducentes: Benedicat ē.

Ecce nūc benedicite domino oēs serui domini. Qui statis in domo domini, in atriis domus dei nostri in noctibus. Extollite manus uestras in sancta, & benedicite domino. Benedicat

Qm̄ Sta-
tis.

tibi dominus ex Sion, qui fecit cœlū & terram.

In sūmā illa est uersus sancta sanctorū, quæ nūc sunt alia. i. nō manus. Hic q. nō est illud propiciatorū Christus, sine quo nulla propiciatio. nō possit. Ad fidelitatem. Sed idem est. Reliqua ex supra dicitis suon nota.

PSALMVS CXXXIII.

Titulus. Halleluia.

**S. M. M. A. Laus dei qui operatur mirabilia, nunc et olim operatus
in mundo sursum, & in terra deorsum.**

**Laudate nomen dñi, laudate serui dñm. Qui
statis i domo domini, i atriis domus dei no-
stræ. Laudate dominū quoniā bonus ē dominus,
placite nomini eius quoniā bonū est. Quonia Ia-
cob elegit sibi dominus, Israel i possessionē sibi.
Quoniā ego cognoui q. magnus est dominus, &
dominus noster præ omnibus diis. Omnia quæ
unque uoluit dñs fecit in cœlo & in terra, i mari
& in oib[us] abyssis. Educēs nubes ab extremo ter-
re, fulgura in pluuiā fecit. Qui producit uētos ex
thesauris suis, qui p[ro]cessit priogenita Aegypti ab
hole usque ad pecus. Emisit signa & prodigia in
medio tui Aegypte, in Pharaonē & in oēs seruos
eius. Et processit gētes multas, & occidit reges for-
tes. Seon rege Amorræorū, & Og rege Balan, &
oia regna Cahaan. Et dedit terrā eorū hæreditas
tem, hæreditatem Israel populo suo.**

*P[ro]cessit laudat & magnificat opera dei, impietas sua opera, qua de re
dilectione. Laudatur ergo hic dñs à pio corde, primū q. i se bonus est
p[ro]p[ri]us & misericors, & q. bonū & iucundū est tuu[n]t nomen. i. inuocatio et
gloriatio i omni tribulatiōe. Et q. nos elegit i peculiū sibi, nō nostris meri-
ti nominis ad eū, et cognovimus ipso docēte, h[ab]et unū esse solū uerū deū.
Dende q. is est q. oia facit i celo et i terra, secundū suā uolūtati. Et præ-
terea singularia beneficia præstat electis cōtra Satanæ et i pietatis regnū,
sunt Hbreis præstat cōtra Pharaonem, et gētes alias quas expulit e
terre, et q[ui]c[us] habuitare fecit illos. Hic uolūtas et opa nostra nihil sunt, ubi*

*Opera dei
Laudata.*

COMMENTARIUS POMERANI

domini facit oia in salutē nostrā. Hinc oēs fiduciae aliena que sunt
gentiū & hypocritarū dānantur, tanū uult spūs, ut laudemus et benē
canus, sive gratias agamus dīo. Quoniam Iacob Exo.19. Quid
de nobis reperit Petrus 1. Pet. 2. Et Psal. 46. Elagit nobis bārebatū sul
cōc. Regnabit deus super gentes &c. Et Christus Ego iāpi, nos de-
gi de mūdo, ut eatis, & fructū afferatis, & fructus uesper manet.

Nubes.

Quia ego cognoui etc fides describitur, quæ secundū primā p̄ceptū
uerū dēi agnoscit, timēdo, credēdo, fidēdo, et nō habebit in cōpellatō
os alienos. Sed unde cognouit? Ex operibus, quemadmodū sequitur, Ro. 1.
Inuisibilia &c. Educes nubes &c id quod fieri uidemus, nū norm
bumidū in sublime tollit, cuius dēsitas solē obūrat, ut pluia defra-
cundū sua uoluntate, nō secundū phibosophicā rationē, id qd. ud. 3. Reg
uidere licet, ubi oratiōe pp̄betis aſcēdit ē mari nūbecula et segit grāndis
pluia, pos̄q; nō pluia at annis trib⁹ et mēsib⁹ sex. Qud aut adūm̄ fil-

Fulgura.

gura in pluia fecit, significat dū idēo fulgoribus territare mundū, nū p̄
sita pluia, sicut ferē sit. Ipso facto indicās legē & Euangeliū, tu mis
er beneficia p̄ficiat. Felix legit, fulgura in pluia fecit, id est, pluia, et si
mul fulgura ostēdit. Et addit, qui p̄duci uēlos de t̄besauris suis, ille
occultis suis, quō nūmo accedit. Sic Christus Ioā. 3. Spiritus ubi nūt h̄ra,
& uocē eius audis, & nescis unde ueniat, aut quid uadat. Tācē tū
phibosophica somnia de origine uenitorū. Opera dei uidemus, pernisi-
te non possumus, quā sententia si indigne accipis, dic mibi d̄ phibosop̄,
quæ sit subflantia animae tuæ, quæ te reliqua cōp̄redendere putas.

Venti.

Et dedit terrā &c. Sic & in fine mundo impij de terre portentis
inūstis possessores, et declarabitur omnia esse ueliorū, factū dictum p̄d.
8. Omnia, ait Paulus, in figura contingebant illis.

Domine nomen tuum in æternū, memoriale tu
um in generatiōe & generationem. Quoniam iū
dicabit dominus populū suū, & in seruis suis cō
solutionem accipiet. Simulachra gentiū argenti
& aurum, opera manū hominū. Os habent & nō
loquentur, oculos habent & nō uidebunt. Aures
habent & nō audient, neq; enim est spiritus in ore
eorum. Similes eis fiant qui faciunt ea, & om-

nos q̄ cōfidūt i eis. Domus Israel benedicite dñō,
domus Aaron bñdicte dñō. Domus Leui bñdi-
cite dñō, q̄ timetis dñm benedicite dñō. Benedic-
tus dñs ex Sion, q̄ habitat i Hierusalē. Halleluia.

Domine nomen tuū in æternum, nomina et gloria hominum et fa-
mæ peribunt, nomina idolorum, id est, uane in creaturas et opera bu-
mina fiducie tandem nō stabūt. Nomen et fama dei æterna est, creaturis
et operibus semper nos dei admonentibus. De memoriali dei, supra psal. 110.

Quoniam iudicabit dñs populu suū, id est, iudex erit in populo suo. Fe-
cundus ulciscetur dominus populu suū. Ut indeas iudicium esse pro popu-
lo iniuste passo, nō cōtra populu. Sed quid de peccatoribus? In seruis, in-
quit, suis consolatione accipiet vel penitentia eius id est, miserebitur tandem eo
iū, et liberabit eos, et a peccatis et a manu aduersariorum.

Similiter et Psal. 113. Benedictus et id est, laus et gratia
renuntiatio sui domino ex ecclesia sanctorū, qui habitat in Hierusalem, id
est, in eadem ecclesia, ut in templo sancto suo.

PSALMVS CXXXV.

Titulus nullus in Hebræo.

SUMMA. 2. Para. 20. Et alibi s̄pē docetur, ut cantent, quoniam
in sc̄lū misericordia eius. Id quod magnæ cōsolationis uerbū est. Te enī
enim cadente, nō cadit dei misericordia, alioqui non esset æterna. Semper
ergo illa manet, ne uerquā desperes, atq; hanc ipsam deus operibus decla-
rata ab exordio nūdi usq; huc, nec declarare cessat i singulis nobis. Sic
autem opere dei predicanter et misericordia, ut psalmo superiore.

Confitemini domino quoniam bonus, quo-
niā in æternū misericordia eius. Confitemi-
ni deo deorū, quoniam in æternum misericordia
eius. Cōfitemini domino dominorū, qm̄ i æternū
misericordia eius. Qui fecit mirabilia magna so-
lus, quoniam i æternum misericordia eius. Qui fe-
cit celos in intellectu, quoniam i æternum mise-
ricordia eius. Qui firmauit terram super aquas,
qm̄ i æternum misericordia eius. Qui fecit lumi-
naria magna solus, qm̄ in æternum misericordia

Tt + ms.

COMMENTARIUS V POMERANI

eius. Solē in p̄tātem diei, qm̄ in æternū misericordia eius. Lunā & stellā in p̄tāte noctis, qm̄ in æter nū misericordia eius. Qui p̄cussit Aegyptū cū pri mogenitīs eorū, qm̄ in æternū misericordia eius. Qui eduxit Israel ex medio eorū, qm̄ i æternū mi sericordia eius. In manu forti & brachio excelso, qm̄ i æternū misericordia eius. Qui diuisit mare rubrū i diuisiōes, qm̄ i æternū misericordia eius. Qui pduxit Israel p̄ mediū eius, qm̄ in æternū mi sericordia eius. Et excusserat Pharaonē & uirtutē ei us i mare rubrū, qm̄ i æternū misericordia eius. Qui pduxit populu suū i deserto, qm̄ i æternū mi sericordia eius. Qui p̄cussit reges magnos, qm̄ in æternū misericordia eius. Et occidit reges fontes qm̄ i æternū misericordia eius. Seō rege Amorre orū, qm̄ i æternū misericordia eius. Et Og regem Basan, qm̄ in æternū misericordia eius. Et dedit terrā eorū hæreditatē, qm̄ i æternū misericordia eius. Hæreditatē Israel seruo suo, qm̄ i æternū mi sericordia eius. Qm̄ in humilitate nostra memor fuit nostri dñs, qm̄ in æternū misericordia eius. Et redemit nos ex inimicis nostris, qm̄ i æternū misericordia eius. Qui dat escā omni carni, qm̄ i æternū misericordia eius. Confitemini deo cœli, quoniam i æternū misericordia eius.

Misericor dia dei.

Bonus est, ut sua natura inuitet nos ad se. Deus deorū est, ut non alia re aut tua iustitia confidas, sed in illo solo, secundū primum precepū. Dominus dominorū est, ut præter eum nihil timeas, Luc. 13. Ipse factū rabilia solus, ne tu cogites, te tuam salutem tuis operibus consequi posse, qui sine deo, ne uentrem quidem hodie satiare potes et c. Omnia quoctū te uenteris, sunt dei opera, et misericordia domini plena est terra, Psal. 35. Homines et iumenta saluabis domine et c. Sileat ergo hypocriti, da gloriam deo, quoniam in æternū misericordia eius.

Qui fecit

Qui fecit calos in intellectu, id est, sua prudentia. Qui firmavit etc.
Psal. 29. Qui fecit luminaria &c. Gen. 1. Solem in potestate diei, id est
in dominatur, praeseret diei, & illustriorum redderet diei, non faceret diei
qui iam erat nunc conditum solem, sicut neq; luna aut stellae faciunt noctem
in qua non cogit intelligere sacra historia conditi mundi. Qui percussit
Aegyptum &c. Psal. 77. &c. 104.

In humiliitate, id est, afflictione & oppressione nostri. Quia datus es a
domini carni. Vitam uel ex hoc tam claro beneficio agnoscemus dei mi-
sericordiam, Psal. 103. Omnia a te expectant &c.

PSALMVS CXXXVI.

Titulus nullus in Hebreo.

SVMM A. Captiuatas Babylonica describitur, de qua legis in fine Regi, & in fini Para. In qua lugens populus irridetur ab impiis Baby-
lonijs, constate, inquit, nunc, & ludite instrumentis musicis, sicut in Hierusalem solebat. Respondeat populus dei. Absit, ut gaudia Babylonis
squaer, obliuiscantur ciuitatis dei, obliuiscatur mei dens, si obliuiscar Hierusalē
Adhuc ut dei curminibus impiorū & irridentia aures oblectem. Inde ma-
la predicta hostibus, non solu Babylonij, sed etiā Idumæis, qui descendeb-
runt ad Esa, Iudeas & iucini, qui ad easum fratrum, i.e. generis Iacob latitati
fuerunt dicentes: Exinanite &c. Hi enim paidoposti abducti sunt per Na-
bogadonem regem Babylonis. Et non longe à captivitate Hierusalē uia
fuerunt Babylon per Mados & Persas, ita ut & paruuli alliderentur
in oculis Babyloniorū &c. Esa. 33. &c. 14. & Hier. 51.

Sup flumina Babylonis illic sedimus & fleuis-
mus, dum recordaremur Sion. In salicibus in me-
dio eius suspedimus organa nostra. Quia il-
lic interrogauerunt nos, q; captiuauerat nos uerba
cancorū. Et qui abduxerat nos, hymnum cātate no-
bis ex cāticis Siō. Quomodo cātabimus cāticū dñi
in terra aliena? Si oblitus fuero tui Hierusalē, obli-
uioni detur dextera mea. Adhæreat lingua mea fau-
cibus meis, si non meminero tui. Si non proposue-
ro Hierusalē in principio latitiae meæ.

In salicibus in super salices in medio Babylonis suspedimus organa
nostra. Et citharas nostras. Quo significatur eos non habuisse illic hospitium.

Tt 5 sed sub

Captivi-
tas Baby-
lonica.

COMMENTARIUS POMERANI

sed sub diuo mansisse. Et res eorum suspensas ad salices que illuc sunt, quæ multis fluminibus abundat Babylon. In terra aliena, cum præcepit beatus in Hierusalē laudādi dominū, non in Babylone. Oblivioni deuotio dextera mea. i. pereat auxiliū meū, ut non sit mihi deus adiutor, obliniasatur mei misereri deus. Adboreat lingua mea saucib⁹ meis. i. mutus si, et pereat verba oris mei etc. si non proponero et prætulero Hierusalē ante in itiū oīs lætitiae meae. i. si non Hierusalē mihi charior fuerit quæ oīs lætitiae in Babylone asseq̄ liceret. Fe. Si non extulero Hierusalē super capitulum letitia.

Captiu- Sic nostra quoque hodie captiuitate (de qua diximus Psal. 73.) si (mea) **tas nostra.** uere pie uiuere uoluemus, lugentes, quod deus sic nos ob peccata infidelitas nostræ dereliquerit, irridemur ab iepijs, quæ canticū domini. i. uerbū dei babebit Iudibrio, quod quicquid uolunt audire, ut blasphemēt, sed præceptū habemus, ne piciamus margaritas ad porcos, iūe, ne oblixi cœlestis Hierusalē uoluptatibus Babylonis. i. huic mūdi obruanur, ubi quisque querit suū, non quæ dei sunt. Sunt enī quæ etiā amant buiūs captiuitatis impicitat, tantū ab eo, ut cupiat liberari. Sicut quidam iepij Iudei, qui quia terrena incepserā possidere in Babylonis et Assyriorū regno, in Media et in Persis, non capiebāt in Hierusalē reuertit, et liberte à Cyro rege Persarū donati uideretur dicitur. i. Eſdra. 9. Et omnis eius suscitauit deus spiritū et ceterum.

Memeto dñe filiorū Edom, i die Hierusalē. Qui dicunt, exinanite, exinanite usque ad fundamēta eius. Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionē tuā quā retribuisti nobis. Beatus qui tenebit & allidet paruulos tuos ad petram.

In die Hierusalē. i. in tempore captiuitatis Hierusalē. Exinanite uiritate et ceterum. imitatio est Idumæorū cobortantium Babylonios, ne quid saluū relinquatur in Hierusalē.

Filia Babylonis est ipsa Babylon, cōmodius uero diceretur filia Babylon, sicut et Esa. 47. Filia dicitur, quæ patrem deum agnoscere debet, sed abjectur, dum filia Sion suscipitur.

Beatus, id est, benedictus sit ille populus, quæ ad hoc miserit deus, ut in eē tibi reddat, deus adiuuet manus eius, ut ita pereas sc̄ientib⁹ hostibus, ut ne paruolis quidē, quibus in bello parc̄ jolet, parcatur, ut non sit ibi spes reliqua, oībus occisis, quo amplius exurgas et crescas in regnum. Sic et nobis orāmū, ut impicitat Antichristianæ regnum, quod nos miserit

probit, cum magis suis & minoribus sc. iudicatis, per reuelatū Euangeliū intereat, ut ne paruuli quidem supersint, quibus rursum crescat & multiplicetur contra nos, sed fiat quod Psal. 9. scribitur: Queretur peccata cum illis, & nō inuenietur, peribitis gentes de terra illius, non opponat ultra se magnificare homo super terram, Amen.

Titulus. David

S V M M A. Hæc est vox bois uere credentis. Confiteatur enim. Fides. laudat deū in toto corde. Hæc est fides. Et psallit deo in conspectu sue gratia angelorum, sive (ut Fe. habebit) dovrū. i. iudicium, principum & regum (ut alibi ostensum) de quibus infra dicitur. Hæc est cōstantis fiduci confissio. & intrepida verbi crediti prædicatio. Talis offert deo iugiter su enficiū laus pro gratis Euāgelia toti orbi terrarum reuelata p. Chri stum, nam de rabie prophetatur, & oratur ut oēs reges & regna mundi, que audierunt herbum, posito supercelio carnis agnoscant gloriam dei, quis hoc non uidet esse uerue charitatis? Id quod hodie maxime necessarium est, ut pro regibus & in sublimitate mundi confutatis, oremus. Talis homo certus est, q. in nulla temptatione deserturus sit eum deus. Si. inquit, ambularet &c. Sic enim dñi omnia que eius sunt curare, non querit, sed gratia & misericordia.

C Onfitebor tibi dñe in toto corde meo, & in conspectu angelorū psallam tibi. Adorabo ad templū sanctū tuū, & confitebor nomini tuo. Super misericordia tua et ueritate tua, quoniā magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

Primus uersus in Græco ita integer est, quemadmodū scripti. Quod uero uulgo legit: Quoniā audisti oīa uerbis oris mei, in Græcis quidem est, sed in secundo uersu, sive, Quoniā audisti omnia uerba oris mei, adorabo ad templū tuū. Quam orationē, cum omnino in Heb. non sit, ut nō sit utrumque primos interpres eam in Græcum translatisse, & in epte preter sentiam adiecta sit, penitus reieci, indicans tamen locū eius, ut habeat sibi, qui uoluerit, quod propbeta non scripsit, ut uideas cōstare sp̄iri suffandi sentiam, que hic gratias agit deo, de reuelato orbi Euāgilio, id est, ut dicit misericordia & ueritate dei nobis exhibita, quod gratis saluant secundum suam promissionem (ut alibi diximus) Quoniā, inquit,

COMMENTARIVS POMERANI

inquit, magnificasti nomen sanctū tuū super omne uel super omnia. Psal. 9.
Quād admirabile est nomen tuum in uniuersa terra.

Evangeliū Felix. Quoniam magnificasti super omne nomen tuum eloquū tuū,
est gloria id est habes quidem, o dēus, multa nomina & famam de multis inter bo
domini. minnes, ut quod sis creator, gubernator, prouisor, iudex, saluator, et qui
quide de te dici potest, sed bæc nomina nūlī effent apud nos, nullum enim
crederemus esse uerū dei nomen, nisi magnificasses eloquū et uerbū tuū,
ministerio quidem hōmī. Apostolorum, & aliorum, sed fīrū Christi
tui, super omne nomen tuum. Per quod eloquū tuū. **Evangeliū** sanctū,
reuelata est nobis, & exhibita misericordia et ueritas tua, atq; adeo glo
rificatum iam apud homines. quod cunctū nomen de te dici potest. Per suū
am enim prædicationis uolunt cognosci deus &c. Cor. 1.

In qua cūq; die iuocauerō te uelociter exaudi me,
multiplicabis in anima mea uirtutē. Confiteātur
tibi domine oēs reges terræ, quia audierunt om
nia uerba oris tui. Et cantent in uīs domini, q;
magna est gloria domini. Quod excelsus dñs &
humilia respicit, & alta a longe cognoscit.

Fe. In qua die iuocauit te, respondisti mihi. Respondisti mihi pro
audiisti me, quemadmodū Felix solet ex Hebræo. In uīs. Nunc Grecie
gunt. ὁδός, id est, canticio, pro δόσισ, id est, uīs. Et humilia ex. Fe.
Et humile uel depresso respicet, & excelsum a longe cognoscit.

**Ista gratia tua, o domine, nobis exhibita, certi sumus, q; semper exau
dis nos iuocantes, Dabis in anima mea fortitudinē, et tandem auge
bis, ut possim tibi confiteri in toto corde meo, et psallere tibi in confessu
deorū. Obscurat oīa regnū mundi confiteantur tibi et sanctificant nomen
tuū, quia audierūt eloqua oris tui, excusationē non habent, Euangeliū
audierunt, Rom. 10. Ferè fit, ut reges & principes & honorati in popu
lo persequantur et contemnant Euangeliū, ubi audierint, id quod hodie
Confiteātur uiderimus, qui increpantur Psal. 2. Et nūc reges intelligite &c. Idcirco
dño reges Christiana charitas postulat, ut pro eis imprimis oremus, ut resipiscētes
ci cātēt, q; a diabolī laqueis, confiteantur deo siue laudent deum in cordibus, omni
magna est gloriā ei resignantes, id quod est credere, & cantent in uīs domini, non
gloria dñi amplius iam in uīs suis. Sapientia enim humana multos stultificat &
&c. excēdat hodie, ut sequantur suas uias, & quācūd ip̄sis sanctū iustū,
pum.**

psum, uidetur, hoc ita uolunt haberi, et credi ab omnibus, adeo stulti et cœci aut et reliquos omnes stultos et cœcos putent, quos uolunt nibil aliud credere, quam quod stultis ipsorum cogitationibus rectū uidetur, nō quod rectū uidetur uerbo dei. Nos autem hic precamur à deo, ut reges terræ audito uerbo oris dei, cedant, et carent in iujs domini, id est, confiteantur eam coram mundo iuias domini. i. quicquid ex uerbis dei quæ audierunt, cognoverint, deo placere per Iesum Christum dominum nostrum. Sunt enim hodie multi Nicodemi, qui quāvis probat Euangeliū, timore tamen humano non consententur, et dissimulantes impune sinūt opprimi dignitatem. Diligunt enim magis gloriam hominum, quam dei, quod quām impium sit, quia piorū non uidet? Pro eis ergo orandum, ut accepta spūs uirute, cantent in iujs domini. Cantent uero quod sequitur, scilicet, qd magna est gloria domini (de qua Psal. 18.) nō iam magna gloria regum, quos corā deo oportet se peccatores agnoscere, et omnem gloriā sapientie, potest et iustitia arrogare deo. Et cantent qd excelsus est dominus non reges et magistratus, ut cuncti ministri iustitiae in externis et ciuili bus rebus a deo sine ordinati, et qd humilia, id est, abiecta mundo et contempta respicit dñs, ut exalteat et glorificet, ne hic aliquid uere antur ignominia, si Euangelium confiteatur, ne fugiant crucem, id est, aliorum contemptum et odii et persecutionē, quia etiam ipsos reges ut alios, ubi se contempnūt, dominus respicit, ut suo tempore glorificet, etiam coram mundo, coram regibus, coram regno inferorum, coram se et angelis suis, sanguinem cōmittant hanc causam deo. Et cantent qd alta, id est, superbos et cōtemptores cognoscit ne putet se latere posse, quē nibil latet, sed cognoscit a longe, hoc est, ad damnationem, non ad salutem cognoscit. Longe enim a peccatoribus salus, sicut contra, iuxta est dominus ihs, qui tribulato sunt corde et c. Atq; ita optamus, ut reges et præsides, cōtem plas sua gloria, gloriam cantent solius dei, qui dicit, Gloriam meam alteri non dabo. Nam omnes peccauerunt, et regent gloria dei et c.

Si ambulauero in medio tribulatiōis uiuificabis
me, sup irā inimicorū meorū extendisti manū tuā,
et saluū me fecit dextera tua. Dominus retris
buet pro me, domine misericordia tua in seculū,
operara manuum tuarum ne despicias.

Commodius ex Hebr. leges, extendes et facies. Vbi talis est dī laus est.

et can-

Fides tuta

COMMENTARIUS POMERANI

Et canticū, ut diximus, crux non decrit, sed fides tuta est, dicens, Sicut
fuerō in medio umbræ mortis (Psal. 22.) xiiii. scilicet me, confortabis, li-
berabis, ne desperem, ne tradar in mortem et eternitatem, quā aduersari
ueritatis mībi queruntur. Tu contra iracundiam et furorem eorum extenda
manum tuā, ut nō opus sit mībi de vindictā cogitare, quā interim potius
debo peccatis rogare. Tua dextera liberabit et glorificabit me. Tu retribuis
hostibus pro me, ego nō ueliscar. Verū hoc obsecro, Tua misericordia est
eterna, quæ so ne despitias opera manū tuarū. i. nos boles, quos tu ma-
na fecisti, siue nos, quos iam tuis uerbis illuminasti, siue reges et prin-
cipes, pro quibus cum ipsorum rebus, et subiectis hostibus oramus, siue mihi
am inimicos nostros adhuc contra gloriam Euāgeliū tuū iracidos, ut quos
crediōnes facias ad tui cognitiōne peruenire, ut confiteantur tibi, et
clementib⁹, etiam in conspectu deorum.

PSALMVS CXXXVII.

Titulus. προσελωσος David Psalmus.

S V M M A. Psalmus nobis describit diuinam prouidentiam regnū
nos ab utero matris nostræ, quod nos et nostra sunt in manu dei, et
quod sanctos mirabiliter glorificat et multiplicat, preterea quod impij perire
quia hanc fidem dei ergo nos prouidentie non habent.

Domine probasti me & cognouisti me, tu co-
gnouisti sessionē meā & resurrectionē meā.
Tu intellexisti cogitationes meas de longe, semis-
tam meā & funiculū meum inuestigasti. Et omnes
uias meas præuidisti, qd non est sermo in lingua
mea. Ecce dñe tu cognouisti oia nouissima & anti-
qua, tu formasti me & posuisti super me manū tuā.
Mirabilis facta est scientia tua ex me, confortata
est, nō potero ad eā. Quo ibo a spiritu tuo? & quo
a facie tua fugiā? Si ascendero in celū tu illiges,
si descendero in ifernū ades. Si assumpsero pen-
nas meas diluculo, & habitauero in extremis maris.
Etiam illic manus tua deducet me, & tenebit
me dextera tua. Et dixi, forsitan tenebræ cœcula
būt, etiam nox illuminatio mea in deliciis meis.

Quid

Quia tenebræ nō obscurabūtur a te. & nox sicut di-
es illuminabitur, sicut tenebræ illi⁹ ita & lumē hu-
i⁹. Quia tu possedisti renes meos, suscepisti me ex
utero matris meæ. Confitebor tibi q̄a terribiliter
magnificatus es, mirabilia opa tua, & aia mea co-
gnoscit nimis. Nō est occultatū os meū a te quod
fecisti in occulto, & substantia mea in infimis ter-
re. Imperfectum meū uiderūt oculi tui, et in libro
tuo oēs scriben⁹, dies formabūtur, et nemo in eis.

Funiculū posuit pro bæreditate, sicut Moses in cantico dixit: Iacob
funiculus bæreditatis eius, sicutib⁹ enim metiebantur agros siue posseſſi
ones singulari⁹, ut eis in lib. Iosue. quē admodū Psal. 15. diximus. Fe. Acci-
biū meū circūdisti⁹ i. nō solū semitā mā, sed etiā accubiū mā circūdedi-
sti⁹ i. siue ambul. abā, siue quiescebā, siue peregrinabār, siue domi erā in pos-
ſione mea, tu aderas circū quaq; oīa mea & uidens et dirigens.

Prænidisti⁹. Fe. Explorasti⁹. Quia non est sermo, nunc in Græcis inue-
titur δέλφος pro λέπος, sed male. Fe. sic. Quia non est sermo in lingua
mea, ecce domine cognovisti totū ipsum. Retro & ante formasti me, &
poñisti super & c. i. adeo obseruasti me, ut dum adhuc non loquor aut lo-
qui possum tu noris omnia quæ dicturus sim. Habet enim ut alia, ita &
lingua meam in manu tua. Retro & ante formasti me i. quicquid me-
um est, tu formasti⁹, ergo & nos fili⁹ quid sit in me &c.

Etiā nox illuminatio mea, scilicet, te præſente ſemp, ut uideas me, quē
nihil latet, ne in tenebris quidē & abſconditis. In delitijs meis. i. mibi in
donum & gaudiū. Fe. Et nox lux pro mc. i. in commodū meum.

Quia tenebrae &c. Fe. Etiā tenebrae nō habebūt tenebras apud te, et
noꝝ ſunt dies illuminabit (scilicet oculis dei) ſuniles ſunt tenebrae luci.
Ita qđ nō legim⁹, rectissime uisus eſt, sicut tenebrae illius, scilicet noctis, ita
et lumen huius, scilicet diei, apud deū non eſt differentia noctis et diei &c.

Suscepisti⁹ &c. Fe. Operuisti⁹ me, uel orditus es me i utero matris meæ.
Quis non afflicetur ſenſu bonitatis dei, ſi reſpectare cœperit in uterū ma-
triū, in quo ille adfiat, ut effingeret nos? Ad quod etiā reſpiciūt, quæ Je-
ſuuntur. Confitebor tibi &c. Fe. Celebrabo te, quoniam terribiliter &
mirifice formatus sum. i. terrorē ſuporem & admirationem no-
bi inueni, quādo recordar⁹, q̄ tantā maiestas ad latū nostrum effin-
gendum,

COMMENTARIUS POMERANI

gendum, descendere in uterum matris nostrae, & tanquam pulchrum uasculum fecerit, ut ipsi nos non satis nos comprehedamus, quid et quales simus. Quod nos legimus, terribiliter magnificus es, eodem tamen ne peq; deus ex suis operibus erga nos (nisi cæci sumus) mirabilis & suspendus nobis appetet.

Quod, scilicet os, fecisti in occulto. i. in utero matris. Felix. Quoniam factus sum in occulto. i. propterea non latuit te os meum, q; sic habui in occulto uteri latibulo. Et substantia mea in infernis terræ, scilicet, non in occultata a te. i. non latebat te substantia mea. dñ adhuc interre latere uisa est, dum nondum uidetur in Adam. Vidiisti substantiam meam in illo terræ, antequam me faceres in Adam ex luto, quemadmodum miravas alij in terra uident, alij non uident, quanquam longe abutit dissimilitudo. Felix, Formatus sum in inferioribus terræ. Vbi si ueris in inferiora uel infima terræ interpretari secreta & interna claustra uteri fauinei, per me licet.

Imperfectum meum. Fe. Informe meum. i. dum adhuc eram in infernis & imperfectus, nempe iam iam conceptus, tu uidisti me, quando, scilicet nemo me uidit, quando pater meus omnium matris secretorum consensu, ignorauit sibi filium nasciturum, quando mater mea ne sensit me quidem adhuc &c. Et in libro tuo omnes scribentur. i. tibi cogniti sunt omnes, etiam sequaque nascuntur, atque adeo antequam concipiuntur. Fe. Et in libro tuo omnia illa scribentur, scilicet, quæ sunt nostra, etiam antequam apparent. Hoc est quod addit. Dies formabuntur, & nemo in eis, scilicet diebus, adhuc filii in diebus, qui uenient in orbem, noti sunt tibi illi, qui adhuc in illis diebus non sunt, hoc est, tu nosti eos antequam sint.

Prouidencia dei erga singulos.

Quam iucundum & quam consolationis plena sit scire et credere, q; oia sunt in manu dei, et q; oia disponuntur a deo &c. diximus Psal. 103. Verum hoc ipsum tum tibi salutare est, cu non credis generali, ut vocari, sed in temetipso haec oia p deum agi, q; te caret, tibi prouideat &c. Ut de dicit Augustinus, Habet curam tua, quæ fecit, qui habuit curam tu antequam esses. Sic ergo Psalmum legitur, Domine quid misere torquenter animi, & sollicitus de me, cum sciam, q; non solius generali prouidentia oia curat, sed etiam seorsum me, quippe qui oia mea & opera et cogitationes et uerba, uitam & mortem meam, iesione et ambulationem meam explorasti amplius. Id quod credo, nam ratione mea ad hanc scientiam pertinere non possum, adeo confortata est & exaltata, quæ tamen tantum est ex te, deus.

de me, quomodo uero intelligerem alia, qui non capio scientiam, quae est de me? Tu uero adeo tenes ac ducis, ut nullus sit locus, neq; in cælo, neq; in terra, neq; in inferis, neq; in mari (etiam si uelut ancula in diluculo, quando alius nemo uidetur fugientem, auolauerit ad extrema maris) in quo liceat est sine tua prouidentia ne in tenebris quidem profundebimur. Qui etiam possedit renes meos, id est nos omnes affectus meos, ut taceant alia, ex in utero matris me fixisti, nibilque quod meum est tibi sicut occultum, etiam antequam in hanc huius mundi lucem prodirem, id quod nunc anima mea cognoscit nimis. i. supra naturam per fidem. Nam in libro tuo omnia sunt scripta. Et dies uenient, in quibus nondum sunt qui post nascituri sunt, ex tam en ante omnia eorum nosti. Quid igitur haec voluntate, nisi ut omnia, non solum quae ventris sunt, sed etiam quae salutis sunt, sive latet sive tristitia accidat, committamus manibus illis, quae nos formant, gubernant, dirigunt ex hoc. Vide Psal. 2.

Mihi autem nimis honorati sunt amici tui deus, nimis confortati sunt principatus eorum. Inumerabo eos, & super arena multiplicabitur, exurrexi & adhuc sum tecum. Si occideris deus peccatores, uiri sanguinum declinate a me. Quia litigatores estis ad disceptationes, accipiet in uanum ciuitates tuas. Nonne qui oderunt te domine odi, & super inimicos tuos extabescere. Perfecto odio oderam illos, inimici facti sunt mihi. Proba me deus et scito cor meum interroga me et cognosce semitas meas. Et uide si uia iniqtatis in me sit, & deduc me in uita æterna.

Eccl. Nibi autem quam honorabiles facti sunt amici tui deus, quam multiplicati uel confortati sunt principes eorum. Peccatores. Eccl. Impium.

Qui litigatores estis ad disceptationes, id est, uos uiri sanguinum nihil aliud facitis, quam quod contenditis et litigatis contra ueritatem, unde subueriunt auditores, ut incipiatur disceptare in animis, ignorantes quid erant, ex quid sequantur ita efficitis nostra contentione nihil aliud, quam ueritatem conscientiarum, qui autem sine uiri sanguinum diximus psal. 5. ex alibi. Felix. Quoniam loqueretur de te in scelere, id est, de te quidem loqueretur, quasi quid deum agnoscant, ex eius uerbū habeant illi uiri sanguinum.

COMMENTARIUS POMERANI

sed in scelere, id est, dolo & hypocrisi, ut sit aliud nōn d̄ deus corante, quām blasphemia, id quod prædicationem tui uolunt uideri, qui te aderūt, id est, tuam ueritatem persequuntur &c.

Accipient in uanū ciuitates tuas, id est, nihil efficient, inutiles erunt, ubi præfecti fuerint tuis ciuitatibus, id est, tuis hominibus, siue in terreno regimine siue in spirituali, suis enim prouidentijs, sua sapientia, sua potencia, sua iustitia fidant, nō deo, idcirco corrupti corrūpunt, & seducti seducent, ignorantes, q̄ nisi dominus custodierit ciuitatem &c. Quid enim uiles futuri sunt, qui uerbum dei non habent, & tamen loquuntur de deo, sed in scelere? Indicat Felix & sic legi posse ex Heb. Eleuati sibi frustre aduersarij tui, quod eandem habet sententiam, id est, iniutiliter prælati sunt alijs. Et est antīthesis ad illud, quod de p̄is supra dixit. Nūmis confor-
ti sunt principes uel principatus eorum.

Semitas. Fe. cogitationes. Iniquitat̄. Fe. Afflictionis, sed in idem ten-
dit. Contra hypocrismum enim orat, ne sit in ipso occulta uia iniquitatis vel
ad afflictionis, id est, unde postea reuelato indicio posset adfligi, ut non dic̄,
& hypocrisis mera adflatio & uexatio est conscientiarū, licet ad tēpue
uideatur promittere consolationem, sed falsam.

Amici dei Qui bene dei erga nos prouidentiam credunt & prædicant, sunt ami-
ci dei. Impij uero et hypocritæ iustificarij non credunt, & contra docēt,
& doceri uolunt, idcirco sunt ueri dei aduersarij. Qui igitur hanc fidem
prouidentiæ dei habet, nōn iustificat amicos dei & magnificat, qui ean-
dem fidem habent. Inimicos uero dei odio perfecto & consummato odio
habet. Illos propter pietatem, bos propter impietatem. Neg, in hoc est per-
sonarum acceptor, sed iudicio dei & uoluntati eonfidentis amat, quos
deus amat, & odio prosequitur, quos deus odio prosequitur, in quo odi-
runt deum, quēadmodum Psal. 44. scriptum est: Dillexisti iustitiam, &
odiisti iniquitatem. Et alibi: Ad nihil deductus est in conspectu eius ma-
lignis, timentes autem dominum glorificat.

Pauci pri- Ait ergo qui battenus de prouidentia erga se dei dixerat: A me maxi-
mū. fiant amici tui deus, qui totam fiduciam coniiciunt in te, tuam erga se
prouidentiæ agnoscētes, quoru regnum & regia potestas augent & cre-
scit, cōtra omnem inferorum potestatem, qui primum præ paucitatem
merari potuerūt, id quod dicit: Dinumerabo eos, id est, pauci primū erunt.
Exēplo suū populus ille ex Abrabā, quē post deus multiplicauit, ut atra
cœli et arena maris diē populus ille ex Christo, qui primū erat in Apo-
stolis.

folis &c alijs discipulis, per quos spirituale Abrabæ semen propagatur
est per totū mundū, quē admodū sepe testatur Esaias, ut in semine Abra-
bæ bencidicentur cūlæ cognatiōes terræ, id quod & bodie speramus
rursum futurū, ut paucus dei populus, cuiā reuelatur Euangeliū crescat
in magnū numerū, n̄isi deus suo iudicio illo extremo antevorterit, de quo
dixit: Filius hominis cum uenerit, putas inueniet fidem super terram?

Hi amici sciant, siue læta siue prosperta accidant, oīa sc̄e ex manu be-
niḡni patris accipere, quorū bæc utiūq; tētenur uox est. Exurrexi et ad-
duc, oīa, tecū sum, sicut tu meū es ab utero etiā matris, ita et ego fidu-
cia tecū sum, & exurrexi, posq; lapsus uidebar aduersarijs persequenti-
bus, qui ē regno Satana erumpentes, boc unum agebant intus & fo-
rū, ut ego essem tecū r̄e. Talis enī fides sine impugnatiōe nō manebit.

Exurrexi, & adduc tecum sum, de Christo exponunt, id quod &
nos utraq; amplectimur manu, modo non de solo exponant. In Christo
enī maxime bæc dei prouidencia nobis offensa est, de quo omnia crant
predilla, antequād nasceretur, & in quo nos deus elegit, etiam ante
mundi constitutionem, ut dicitur Ephes. 1.

Talem fidem non habent impij. Suis enim studijs, cogitationibus, ope-
ribus, iuriby cōfidūt, ut maxie quādoq; alud uerbis dicat. Imo bæc fidē ha-
bentes et docentes impugnant, blasphemāt &c. Indignū enim iudicant,
ut oīa opera ipsorū condēnentur, & solum dei opus præferatur. Merita
enī querunt, quibus pro meritis debetur damnatio. Vnde dicit: Si occi-
deris deus peccatores uel impij, id est, si cæperis iudicare, qui adduc dis-
simulas, nō uolo cū uobis, qua uiri sanguinū es̄is, id est, male uultis ami-
cū dei, habere consortium. Quia litigatores es̄is &c. ut supra diximus.
Nō me domine qui omnia nos̄, ego ut uebementer amo & hōnorō tuos
amicos, inuidemēter odi tuos int̄micos? Idcirco et mibi inimici facti sunt,
qui sentiunt me reprobare & damnare omnia que sunt ipsorum.

Proba etc. Necessaria certe oratio, in qua uides, q; qui hic oral, quāuis
omnia cōmittat deo, in cuius manu sunt omnia, quāuis sciat se diligere ut
sūti, & edisse iniquitatē, tamē n̄ibil fidens sibi, ueretur deum uidere (qui
oīa habet in manu, etiā inscrutabile et prauū cor nostrū) quod ipse nōdū
uidet, ne forte adduc in spiritu suo sit dolus & hypocrisis, ut diximus
psal. 33. Proba, iūci, me, id est, cognoscē oīa mea, ne p̄mitte me mibi, quē
admodū dlos, de quibus dicas: Et dimisi eos secundū desideria cordis corū
& uillide, si quis in me latet, qd me abducat à uero in damnationē meū.

V u 2 & deduc

Impij p̄n-
dentiā dei
oderunt.

Cōtra no-
strā hypo-
crisim.

COMMENTARIVS POMERANI

E deduc me in iāa tua, dum via mea non mala esse non potest, similiū linquar. Itaq; qui cœpit fide dicere: Domine probasti me *c*r*e*. Hic orat, ne deus hoc ipsum facere cesseret, ut qui cœpit, perficiat. In quo uides, quād amēnt, quām desiderent p*ij* banc dei prouidenciam, quippe sine qua salutē non possint.

PSALMVS CXXXIX.

Titulus. προσκέλετον Psalmus Dauid.

S V M M A. A viris sanguinum petit liberari, qui nūtūr abducere & via dei, & ui, & insidijs. Verbū dei extingue nūtūr, babētes acias linguas sicut serpentes, & uenenū aspidū sub labijs. A fluta enim calliditate seducti & seducentes docente, & obloquuntur cōtra dei verbū, ut sorpens ille in paradiſo, quorū iudicium non cessabit. Nam caput & summa circūdationis, qua me circūdant, est labor labiorū ipsorum, doctrina false & blasphemia in gratiā dei, qua doctrina etiā p*er* inuidiā scipios consumunt. Et hic labor operiet eos, & cōfundet confusione æterna & que vir linguosus &c. Contra iustorum lingua cōfitebitur domino, & nō etiā coram eo habitatunt, reiectio blasphemis in ignem æternum.

ERipe me dñe ab homine malo, a uiro iniquo eripe me. Qui cogitauerūt iniquitatē in corde, tota die constituebant prælia. Acuerūt lingua suā sicut serpētes, uenenū aspidū sub labiis eorū. Custodi me domine de manu p*ctōris*, & ab hominibus iniquis eripe me. Qui cogitauerūt supplātare gressus meos, absconderunt superbi laqueū mihi. Et funibus extenderūt laqueū pedibus meis, proxima semita scandalū posuerūt mihi. Dixi domino deus meus es tu, exaudi dñe uocem deprecationis meæ. Domine domine uirtus salutis meæ, obūbrasti super caput meū i die belli. Nō tradas me domine a desiderio meo p*ctōri*, cogitauerūt cōtra me, ne derelinquas me, ne forte exaltentur. Caput circūitiōis eorū labor labiorū ipsorum operiet eos. Cadēt sup eos carbones i igne, delicii es eos i miseriis, & nō subsistēt. Vir linguosus nō

Dirigetur i terra, uirū iniustū mala capient ad intē
ritū. Cognoui q̄ faciet dominus iudiciū inopū,
& pro causa pauperū. Verū tamē iusti cōfitebūtur
nomini tuo, & habitabūt recti cū uultu tuo:

Pedibus meis, non est in Hebreo.

Non tradas me domine in manus & potestate peccatoris, à desiderio
id est, prætr̄ desideriū meū, siue quod non desidero, imo contrarium ex
te peto eyc. Fe. Ne perficias domine desideria impij (id est, ne p̄mitte im
pios, ut perficiat in me quod uelit) cogitationes eius ne consumes (id est, per
ficiās) exaltabuntur, scilicet aduersarij, si perficeris desideria impij.

Caput circumlocutionis eorum, qui est labor labiorum eorum operet &
confundet eos, id est, summā omnīs belli & impugnationis, qua me ab
omni parte impugnant, est ille labor labiorū, quo me abducere nütūtur à
fiducia in deū, sed iādem in malum ipsorū. Fe. Caput uel principem cir-
cumstantium me, adfūctio labiorū eius operet illū uel illos, id est, quā prin-
cip̄ est illorum, qui me impugnant, confundet cum uel eos adfūctio la-
biorum, qua contra me nititur uel nituntur.

Cadent super eos carbones in igne, id est, carbones igniti. Deiſcieſ eos
in miserijs, id est, non subleuabis eos, ut pios, ubi in miserijs fuerint, et nō
subſiſter, scilicet te deiſciente. Fe. Cadet super illos princiſ ignis, projicit,
dens, illos in foucas, nō resurgēt, id est, in desperatiōe æterna manebunt.

Virum iniustum mala capiente ad interitum. Fe. Virum iniquitatis
& malū uenabitur in expulſiones, id est, ut expellatur à regno dei, quē-
admodum nos legimus, ad interitum, id est, ut intereat.

Quid patiatur, qui ita desiderat tripi, ſeipſum p̄dit, nēpe pugnas uer. Propter
borum & blaſphemias in uerbum dei, & manifestā uim, & occultas Euāgelij
infidias, ut deſerat dei ueritātē, & alij qui audierūt, ab ea quoq; auertan auertan-
tur, de qua ſententia diximus Psal. 5. Psal. 53. & in alijs ferē omnibus, tur.

In quibus deſcribitur necſtitutē pati, qui uult eſſe pius. i. nō deſerere dei
uerbū. Eripe, inquit, me de mine ab ijs qui nibil habēt fidei, qui humanas
ſequuntur cogitationes, hoc eſt, qd ipſis bonū et cōmodū uidetur, non dei uer-
bum. Qui cogitauerunt aduersum me, cui dedisti tuū uerbū, iniquitates in
corde, tamenſi per hypocriſim, ut uulgo imponant, ſimulent iuſtitia quæſi
iuſte me perſequantur, ſine ceſſatione iuſurgebant contra me, & preſen-
tē et abſentē, cōtradicebāt mibi, obloquebātur in foro, i domibus, in pu-

COMMENTARIUS POMERANI

blicis eōcionibus, et in alijs collatōib⁹. Acuerūt linguis fīcas pugnō
lū maledictis, sed etiā argumētis quasi ueris, et scripturis quasi pro sua
malicia, sicut serpentes ad mordendū et intoxicandū, morbus non
tam nocet, quam toxicum illud, quo auertuntur multi a ueritate, quasi ab
hæresi et damnata doctrina. Venenum aspidum sub labijs eorum, quid
uerbum dei et iustitiam supra linguam simulent, ut dictum Psal. 9.

Custodi me domine, ne ueniam in potestatem borum impiorū, ne esse
quoniam in me quod uolūt. Qui nibil aliud consultant, quam ut me extin-
dant a via tua, et superbi, id est, tui contemptores, qui sua hypocrisiae
et pharisaico supercilio præferunt diuinis, posuerunt mihi laqueū et
insidias iuxta viam tuam, in qua ambulo, ut uel insidijs scilicet sanctitatis,
aut detortæ scripturæ, aut longæ consuetudinis, aut mendaciorum mis-
tulorum captum tencant, ut sequerer ipsorum errores, reliquo Christo
Christiq; uerbo, qui est uia ueritas et uita.

Ego hic quod unum et debū et potius per te, ad te orau; quia es uir-
tus et unica fortitudo salutis siue liberationis meæ, et factus es in ille
pore impugnationis meæ ob umbraculū sup caput meū, id est, galea sanctis
meæ. Nō tradas me potestati eorū, ne exaltetur et glorietur rōtratex et
tui uerbi professores, id quod unū querunt. Scio per fidē, q; tandem labor
sue dolor labiorū eorū, qui est totum quod agunt, et caput siue summa
prælii eorum, operiet eos. Et eadē in ignem eternum et baratum il-
lud eternæ desoperationis. Nā uir linguis, qui lingua uenenata, et in
uerbum dei blasphemata, tota die constituit prælia aduersus dei confessio-
res, non dirigetur, nibil reſū aget in terra, utcunq; specie sanctitatis pro
hypocrisim fallat ad tēpus hoīes, quēadmodū Cbristus dicit: Vos iusti-
tis uos corā hoībus, dens autē ne uit corda uestra. Vtrā in iustū, quā de iu-
stitiam non agnoscit, utcunq; suam sequatur, mala capient ad interium
eternū. Capietur a laqueo, quem alijs statuit iuxta viam.

Nā scio, q; pauperes, et adflictos pro se nō deseret dominus, sed indi-
cabit causam eorū eōtra insensatos, et iusti, id est, credētes gratius agit
liberatio deus, nomini tuo, et in cōspectu tuo habitat in eternū.

PSALMVS CXL.

Titulus. Psalmus David.

M M A. Superiori psalmo cōtra linguas uenenas precebus, q;
hic uero pro sua lingua precatur, ut in oībus seruerit deo, ut pure dñ
inuocet, nō loquatur sicut ipij, nō excusat peccata sicut hypocriti. Hac
lingua

Singua oral quoq; hic contra capita sive principes seductionis, ut pereat
qui perire volunt dei ueritatem.

Domine clamaui ad te exaudi me, attende uos
ci deprecationis meæ dū clamauero ad te. Dirigatur orō mea sicut incēsum in cōspectu tuo, eleuatio manuū mearū sit sacrificiū uesp̄tinū. Posse domine custodiā ori meo, & ostiū circūstantiæ circa labia mea. Nō declines cor meū i uerba malitiae ad excusandas excusatiōes i peccatis. Cū hoībus operantibus iniquitatē, & nō cōmunicabo cū electis eorū. Et corriget me iustus i misericordia et increpabit me, oleū aut̄ peccatoris nō impiguet caput meū. Qm̄ adhuc oratio mea i beneplacitis eorū, absorpti sunt iuxta petrā iudices eorū. Ausdiēt uerba mea, qm̄ potētia fuerunt. Sicut crassitu do terræ erupta est sup terrā, dissipata sūt ossa nostra secus infernum. Quia ad te domine domine oculi mei in te sperauī, non auferas aiam meā. Custodi me a laqueo quē statuerunt mihi, et a scādas lis operantiū iniquitatē. Cadēt in retiaculo eorū pētōres, singulariter sum ego donec transeam.

Ex aulim. Fe. Festina ad me. Et ostiū cōf. Fe. Custodiā super ostiū laborū meorū. Ad excusandas cōf. Fe. Ut cogitē cogitationes in impietate. Non cōmunicabo cū electis eorum, id est, nūbil cōmerciū habeo cū illis quos ipsi magnificiunt, uel in neutro. Non concupiscam, quae ipsi præfertur. Fe. Non cōmedam ex iucundis eorū. Et corriget cōf. id est, da gratiam, ut libenter audiam illū, qui me misericorditer increpat secundū uerbi tuū, adulatio autem impij nō demulceat me, illum malo dura loquens, quād bunc dulcia, illic enim misericordia est, hic deceptio cōf hypocrisia. Verū Felix sic: Percutiet me iustus misericordia, cōf redarguit me oleū capitis, nō prohibebit caput meū. Hic nūbil de oleo peccatoris dicitur, sed tancū de misericordia cōf oleo iusti. Quod enim Felix legit, oleum capiti. Aufragally nosfer trāstulit nobis; Vnguentū primū, uel optimū, uel

COMMENTARIUS POMERANI

principale, quasi dicas, capitale siue regnum. Oleum ergo optimum vocat, quod ante dixit misericordiam iusti, et hoc clerus dicit se libenter admissum, dum aget, non prohibebit, inquit, caput meum. Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum. i. ego adhuc non cessabo orare pro eis, ut contentaratur, et contra eos, ut pereat regnum Satanae, cuius ministri sunt, ut cum se fungant angelos lucis. Non cessabo, inquam, orare in beneplacitis eorum. i. dum inter illas cessant a sua malitia et ad inventionibus suis, que eis bene placet. Fe. Quoniam adhuc et oratio mea inter mala eorum. i. dum interim ipsi in malis perdurant. Absorpti sunt ergo ista verba dedecunt quibusdam occasionem interpretandi hic de Moysse et Aaron, qui peccaverunt in tempore id est, ad aquas contradictionis. Cum tamen nibil dicatur aliud quod indicio dei in aduersariis principes, qui duces sunt malicie. Iudices, inquit eorum absorpti sunt, id est, occisi, iuxta petram, id est, ubi de petra uel rapte proiecti sunt, id quod clarus ex Hebreo videtur licet. Felix sic. Distribuantur super acumina lapidum iudices eorum, id est, per asperos lapides traxi in partes minutae distribuantur. Auropallus autem noster sic. Demittantur (id est, precipitantur) per locos rupis iudices eorum. Haec figura orationis nibil aliud significatur, quam ut pereant principes et duces et doctores erroris et malitiae, qui faciunt ut verbum dei sustinet calamitatem et persecutionem. Potentia fuerunt. Fe. Iucunda erunt.

Sicut crassitudo terrae. i. aliqua effossa terra, quae bine inde projectatur et c. Fe. Velut scindens et findens terram. i. sicut arator arando dissipat terram, sic dispersa sunt ossa nostra secus infernum, id est, abiecti et dissipati sumus, et traditi in mortem, quasi nunquam redituri ad vitam, dum interim aduersarii faciunt nobis quae uolunt. Cadent in reticulo viri. i. operantibus iniquitate peccatores uel impij, hoc est, Tu domine seruis me a laqueo siue reticulo eorum, cadent autem in illud impij, qui tu uerbum audire nolunt, Nam eos oportet seduci per deductos. Singulariter sum ego i. liber sum ab eis per gratiam dei, ne incida in reticulum et laqueum, donec migrere ex hac uita. Felix sic. Cadat in retia eius (id est, operantibus iniquitate mutato numero) impij simul, donec ego transeam.

Oratio pro
Iustitia
guia.

Non ignorans iustus quam mala res suu lingua sibi derelicta a deo, et quam etiam in pijs non posset fortiter confueri ueritatem, atque adeo quam non possit nisi iactare et adulari et negare, nisi deus ipsam custodiat. Sic ostendit. Exaudi me domine inuocantem, et oratio mea placeat in conspectu tuo adorem suavitatis, sicut ibus et incessum in lege. Exo. 32. Vnde et Apoc. 3.

Almo

Alm̄ angelus stetit ante altare, habens thuribulū aureū egr̄c. Et quādo
eleo manus mea (qui est gēsus orantū) acceptū sit tibi uelut sacrifici
um uespertinū in odore su. uitatis, Exo. 29. Hoc autem oro, ut custodi-
as & sepias linguam mēā circūqua q; ne cor mēū incipiat uelle excusa-
re quæ impia sunt, quemadmodū faciunt qui operantur iniquitatē (Psal.
5.) quorū non probabo ne optima quidem, utq; speciem sapientiæ, glo-
riæ & iustitiae habeant, quæ ipsi maxime probant, et pro electis babēt.
Audiam potius iustū ex misericordia me increpatem, melius est enim
biens audire uerbum durū, quam illorū suave, ne sim ex illis qui sunt ex
contentione, & non audiunt ueritati, Roma. 2.

Quoniā adduc egr̄c. Id est, nō cesso orare, dū illi nō cessant sequi suā
quæ ipsis beneplacent, nō quæ beneplacent deo. Præcipitentur in morte
duces eorū, qui impedītū & contra nituntur omnibus uribus, ne audi-
antur uerba mea quæ dei sunt. Et tūc, scilicet ablatis capitibus malis,
quæ principes sunt in persecutione Euāgeliū, audiēt homines uerba mea
qua iucunda & potentia sunt, nēpe dei, sicut Paulus dicit. 2. Cor. 10.
Arma militiæ nostræ nō carnalia sunt, sed potentia per dēū, ad destrucci-
onē egr̄c. Talis uero lingua sine cruce baberī nō potest. Idcirco addit, Si-
cūt erātudo egr̄c. Quām autē nūbil sibi fidant pīj, qui sentiunt se iugiter
uersari in periculo, diximus in fine psalmi. 138. Vnde egr̄c hic orat in fi-
ne, ne laqueo capiatur ab condito, scandalis operariorū iniquitatis. Quid
enī sine deo posset esse tutus, dū in pījs nō uidentur nisi formæ crucis siue
irrisiōnis & despectionis, in impijs autē oīa florentia corā mūdo, quæ Nescanda
sunt diuitiæ, potentia, fauor hominū, opinio sapientiæ & sanctitatis, qui lizemur.
bus formis bodie, ut maiores hypocritæ, ita magis cōspicui sunt coram
mūdo? Conseruet nos deus a scandalis istis, Amn.

PSALMVS CXLI.

Titul⁹. Eruditiuū Dauid, cū eēt i spelūca orō. 1. Rē. 22.
S V M M A. Sicut Dauid ex omni angustia, sicut Christus ex morte egr̄c
inferis (postq; de omni auxilio desperatū est) liberatus est, sic egr̄c nos li-
berabimur, modo spes nostra et portio nostra sit dñs, q; educet nos ex car-
ere angustiæ, pītorū & mortis, in laudē & gloriā suam, id quod om-
nes iusti (qui de nobis solliciti sunt, siue angelii siue homines) expectant.

Voce mea ad dominū clamaui, uoce mea ad
dominum deprecatus sum. Effundam corā

V u s ro de-

COMMENTARIUS POMERANI

eo deprecationē meā, tribulatronē meā coram eō annunciarō. Dū defecerit ex me spūs meus, et tu cognouisti semitas meas. In uia hac qua ambulas bā, absconderūt laqueū mihi. Considerabā ad dexterā et uidebā, et nō erat qui cognoscēret me. Periit fuga a me, et nō est qui requirat aiam meā. Clamaui ad te domine, dixi, tu es spes mea, portio mea in terra uiuentū. Attende ad deprecationem meā, quia humiliatus sum nimis. Libera me a per sequentibus me, quia confortati sunt super me. Educ ex carcere animā meam, ut cōfitear nomini tuo, me expectant iusti donec retribuas mihi.

Dum defecerit &c. Fe. Dū mærore operietur in me sp̄ritus meus. Me expectant &c. id est, iusti desiderant liberationē mei, & nō cessant desiderare, donec tribuas mībi. i. reddas cōsolationē pro mærore. Fe. Me circūdabunt iusti (i. mībi congratulabuntur) cum retribueris mībi.

Adiutor sol⁹ deus. Sic aut, qui in prioribus duobus psalmis locutus est, cum nō sit mībi aliud reliquī, ad dominū clamabo, ubi defecerit sp̄ritus meus, ut nībil uidēam ob oculos, nisi desperationē & mortē. Tu domine nosū uias meas q̄ tuum uerbum cupiam sequi, & ecce in uia absconderūt mībi laqueū & scādala mē impugnant (de quib⁹ psalmo superiore) Hic frustrare sp̄ciebā ad dextram i. auxiliariet amicos & vicinos quā defecerūt mē nemo ex eis fatebatur sibi aliquid rei esse mecum (ita enim fit Euangeli⁹ cōfessorib⁹, ubi crux accesserit, ante multi uidetur faverere). Sed quid fugere non licet, & nemo adiuuat iustā causā, qui animā mēa i. uitan taretur. Ad te ergo unicum refugium clamaui, dicens: Tu es spes mea, ubi oīs me deserūt, ubi inimici oppugnant, tu es portio, pars & hereditas mea in terra hac, ubi adhuc iauimus, nō refert, q̄ oīa mea mībi auferuntur, q̄ nībil me liberare potest, quā adhuc omnia salua habeo, dū te habeo portionē & hereditatē meam, Psal. 15. De terra uiuentū, Psal. 26. etc.

PSALMVS CXLII.

Titulus. Psalmus Dauid.

S V M M A. Hæc est fortis precatio, et ardēs in presentanō dānāo nīs periculo desiderū, ubi nullū meritū, nullā iustitiae inuenis, sed oīa despetū.

operationis plena, recordaris uero, quod ab initio mundi deus mirabiliter in sanctis suis operatus est, & nunquam deseruit inuocantes, & plena fiducia postulas & tu auxilium, dicens: Non auertas &c.

Domine exaudi orationē meā, auribus percipe obsecrationē meam, in ueritate tua exaudi me in tua iustitia. Et non intres in iudiciū cū seruo tuo, quia nō iustificabitur in conspectu tuo omnis uiues. Quoniā psecutus est inimicus animam meā, humiliauit ad terrā uitā meā. Collocas uit me in obscuris sicut mortuos seculi, & anxius est sup me spūs meus, in me turbatum est cor meū. Recordatus sum dierum antiquorū, meditatus sum in omnibus opibüs tuis, in factis manus um tuarū meditabar. Expandi ad te manus meas, anima mea sicut terra arida ad te. Velociter exaudi me domine defecit spūs meus. Ne auertas faciem tuam a me, & assimilabor descendentibus in latum. Auditā fac mihi mane misericordiā tuam, qā in te sperauī. Notam fac mihi dñe uiam in qua ambulē, quia ad te leuaui animā meam. Eripe me de inimicis meis domine, ad te confugi, doce me facere uoluntatē tuā, qā deus meus es tu. Spiritus tuus bonus deducet me in terra recta, propter nomē tuum dñe uiuificabis me in iustitia tua. Educes ex tribulatiōe animā meā et in misericordia tua disperdes inimicos meos. Et pdes oēs qui tribulant animam meam, quoniā ego seru, tuus sum.

Hie nulla hypocrisis est & opinio meritorū sue iustitiae, ubi iudicio late sentis urgeri, quasi derelictus sis à deo in manibüs illorū qui odes sunt ueritatem. Sola ueritas. i. dei promissio, quā uerbo dei tenemus, & iustitia dei, qua nos gratis sine meritis iustificat, hic adiuuant, ubi sicut Satane regnum. Iudicium dei nemo sanctorum sustinere posset, nisi in iugis in saluaret, id est, ueritas & iustitia dei, nam nemo in conspectu eius iustus inuenietur, in cuius conspectu ne astra quidem

Nulla me
rita nostra.

COMMENTARIUS POMERANI

munda sunt, & in angelis suis reperit prauitatem. Quid uero iustissimi
qua credunt & sancti, imputatione dei sunt per Christum, dum non impun
tatur peccatum, imputatur autem a deo iustitia, ex se autem nihil sunt nisi pec
calores et peccatum ipsum: R. o. 7. Quae sententia satis clare dñat oia hu
mana in iudicio dei, ut tandem erubescant nostri iustitarij.

Recorda
tus sum.

Quoniam persecutus &c. Sub specie corporalis persecutionis deficit
bit spūalem, dicens: Inimicus non solum persecutus est, sed etiam affectus p
stravit in peccata, in terrorem mortis, & carceri tradidit, unde per nos
non licet exire, ubi sumus sicut mortui seculi. i. sicut illi qui ad mortem sen
uantur in carcere secundum mundum, ut mundo occidatur. Sed uide spem re
deuntē. Bene, inquit, spero de te deus, qui ab initio non solum oia creatui, sed
& mirabiliter oia gubernas, & mirabilia opera facis in sanctis, qui no
runt oia esse in manu tua, nunquam enim invocantes deserasti. Idecirco ego
quoq; manus meas expandi ad te desiderans gratiam et redemptionem, sicut
terra arrida desiderat a te imbre. Velociter succurre, alioqui moriens
mibi est, & iam iam spūs ipse in hoc carcere me desert, non est mīdi alio
qui spes uite, Non auerteras &c. Psal. 27.

Dens do
ctor.

Fac me audire mane i. ex oriente rursum die consolationis tue post no
ctem temptationis, Psalmo. 5. &c. Notā fac mībi uiam in qua ambulet,
sine te enim nihil possum nisi errare, & in errore manere, Psal. 118. quia
ad te leuavi animā mēd, Psal. 24. Idem subdit, Doce me facere voluntate
tuā, ut a mea abstineam, ut secundum te uiuam, qui p te sum creatus. Hęc
non est phariseorū oratio, & si talia dicere uidentur, nihil aliud est quam
hypocrisis. Nec aliud a predicitis est quod sequitur. Spiritus tuus bonus i.
spiritus sanctus ducat (futura enim hic deprecative ponuntur) in terra
recta & in via iustitiae, in qua manere non possum, nisi spiritu tuo duc.
Propter nomen tuū, non propter iustitiam et merita mēa erues me ab hac
morte, & iustificabis a peccato, & confortabis, ne te negem. In iustitia
tua non mea aut humana educes animā ex hac tribulatiōe portarū infernū
et aduersariorū ueritatis, et in misericordia tua non meis meritis aut op̄i
bus uindicabis i aduersarios meos, quotquot tribulant me, q; a seruus tuus
sum, propter te impetor, ne dem gloriam tibi, ut a te cadam, non tā mea
quād tua causa agitur, adēsto uel propter te.

PSALMVS CXLIII.

Titulus. David.

S V M M A. Haec est gratiarum actio, q; licet nūs hō, tamē uenit
da

dei fortis fuerit contra filios alienos i. illos, qui non sunt de sorte dei, qui lo-
quuntur uanitatem. i. docet contra dei ueritatem, & dextera eorum dextera ful-
ficiat. i. nihil boni faciunt, & quequid boni facere uidentur, est mera hy-
pocrisis, qui bonis buius temporis, & ornati sunt & abudant, id quod
suum estimant beatitudinem, dum interim qui non loquuntur uanitatem,
sed ueritatem, & operantur iustitiam, crucem portant.

Benedictus dominus deus meus q. docet manus
meas ad præliū, digitos meos ad bellū. Mis-
ericordia mea & refugium meū, susceptor meus
& liberator meus. Protector meus & i ipso speras-
ui, q subdit populum meum sub me. Dñe quid est
homo quia inotuisti ei? aut filius hominis, quia
reputas eū? Homo uanitati similis factus est, dies
eius sicut umbra prætereūt. Domine iclina cœlos
& descendē, tange montes & fumigabunt. Fulgu-
ra fulgur & dissipabis eos, emitte sagittas tuas &
conturbabis eos. Emitte manū ab excelsō, eripe
me et libera me ex ags multis, & ex manu filiorū
alienorum. Quorū os locutū est uanitatem, & des-
xtera eorum dextera iniquitatis.

Subdit. Fe. Protegit. Innotuisti ei. i. dedisti ei uerba
tuo. Fe. Agnoscit eū. Cœlos. Fe. Cœlos tuos. Iniquitatis. Fe. falsitatis.

Sit gloria deo (ait fides exercitata) per quem semper sum omnibus ad
uersarijs ueritatis superior, ne conuincant uerbū dei quod habeo, ne defi-
cian ad illorum uerba, quæ sunt uanitas et mendacia siue somnia huma-
na, & ad illorum opera bona, ut uocant, quæ sunt iniquitas, falsitas et
hypocrisis, Psal. 25. Dextera eorum repleta est numeribus. Nec mirum
si uerba eorum sunt uanitas, & dextera i. opera in specie bona sunt fal-
sitas, nā quomodo fructus esset corā deo bonus, uteū q. metiatur hoībus,
cum ipse arberes nō sint bona? sunt enim filii alieni. i. nō de familia dei,
qui tamen se filios gloriantur, de quibus Esa. 7. Filios enutrīa et exaltā*ni.*
ipse aut spretur me & ubi lege iustum caput, ut intelligas qui sunt filii
alieni, nempe quæ se populū dei gloriantur, & tamē impie contra deum
qui errant et operantur iustitiam, quæ est dextera iniquitatis, & talia
docent,

COMMENTARIUS POMERANI

Joceni, quæ est doctrina uanitatis et mendacij, doctrina daemoniorum, id
hypocrisi loquètum mendacij, & cauterio notatæ babentum conscientiæ.

Qui subdit uel protegit populū meū sub me. Sicut una est regi mundi
potentia, nisi deus ipse subdat & protegat eorum sub eis populos, ita non
est tua doctrina, nisi deus ipse, licet tuo ministerio, erudit auditores. Vn.
de gloriamur alibi: Subiecit populos nobis, et gentes sub pedibus nostris.
Neq; uel nostræ carni dñabinur, nisi deus suo sp̄u cā in nobis subegerit.

Qui ista dicunt nūbil potētia, nūbil uariū, nūbil sapiētia, nūbil iusticie sibi
arrogant. Vtinam nostri reges & principes sic istum psalmū legere pos-
sunt, ut David rex ille, cuius fiducia erat deus, ut populus ei subderetur,
et sub eo ptegeretur, ut nō audiret os loquēs uanitatis, et nō suscipere de-
xteram falsitatis. Vtinā nō audiret cōtra Euangeliū glorie dei mīdare
illos, qui sine uerbo dei ex figmentis bumanis præscribunt ratiōne mentis
salutis, & quæ sit sinistra eorum tacto, eorum dexter a q̄d dexteram iniqui-
tatis et falsitatis, fructus qdē sunt ī ipsis adeo noti hodie, ut nullabūt ex-
cusationē, qui eos sequuntur cæci cæcos, ut ambo in fouçā cadant eyi.

Dñe quid etc. Magna est hæc fidic admiratio, q; deus lāla mæfles se-
ri curā, q; sunnus uanitas et umbra, sic in oībus habebat. Psal. 3. ubi dī-
ximus de filio boīs, qui hic quēus boīem significat, qui ut reputans suā
deo ī Christo, ibidē dictū est, Nā in Adā dīla gēlita sunt, que prius ī ipso
creatiōis exordio accepteramus. Vanitatis uero et Psal. 33. appellat boīem.

Dñe inclina &c. Alludit elegātissime ad terrorē montis Sina. Non
agnoscēbant suā hypocrisis, quæ dixerūt Exo. 19. Cuncta quæ locū q̄
dīs, faciemus, sed ubi descendit dīs de cælo super montē, fumigante monte,
micantibus fulguribus, & sagittis i. fulminib; discurrēb; (Psal.
76. 17. 37.) dixerūt. Non loquatur nobis dominus, ne moriamur. Quid
Moyse dixit: Nolite timere, ut enim probaret uos uenit deus, et ut terror
eius esset in uobis, & non peccaretis. Sic isti montes qui loquuntur uan-
itatē & dexteram habent iniquitatis sive falsitatis, & intoncū suū
libero arbitrio quasi possim facere & omnia faciant quæ deus precepit
et insuper plura addant ultra dei præcepta, & fidūt suis operib; su-
as uas secuti, nō possunt agnoscere qui sum, quid docēam, quid agam, nisi
dīs descendant et tangat eos, ut sumum se esse videant qui secūlos exēcti,
qui se aliorū lumen iactinab; ut territi fulgure tuo, o deus, diffugiat nō
adunati amplius ad contendendū contra dei uerbū, & iactinus sagittis
contingentur & cadant ab impia sua summis. in 108

In conscientia, quæ precamur ex deo impijs omnibus hypocritis, ut uel sic agnoscentes dei iniustiam & suâ reliquætes, non amplius sint, si fieri potest, filij alieni sed filij dei. A quibus alienis saepe psalmi petunt ut libere mur, ut Psal. 18. & 53. De aquis multis. Psal. 17. & 58.

Deus canticū nouū cātabo tibi, in psalterio decas chordo psallā tibi. Qui dat salutē regibus, qui redimit Dauid seruū suū a gladio maligno. Libera me & eripe me ex manu filiorū alienorū quorum os locutū est uanitatē & dextera eorū dextera iniuitatis. Quorū filii, sicut nouellæ plātatiōes st̄abilitatē, in iuuētute sua. Filiæ eorū copositæ, circūs ornatae ut similitudo tēpli. Promptuaria eorum plena eructantia ex hoc ī illud. Oves eorū fœtose abundantes in egressib⁹ suis, boues eorū crassi. Non est ruina maceriat⁹ neq; trāsitus, neq; clamor ī plateis eorū. Beatū dixerūt populū cui hæc sunt, beatus cuius est dominus deus eius.

In psalterio dec. acbordo. Fe. In nabo & decabordo. Vide hunc uersum Psal. 32. Qui dat salutem &c. mutata est persona grāmatica, id qd Hebreis est uulgare. Hic uersus docet uictorian non armis, industria, Victoria & potentia exercitus cōsistere, sed dono dei, quis illa nōnumq; etiā ipse de dei. us uisserit olim alhiberi, ne creature dei sit inanis. Is enī est, qui auferit spūm principum, Psal. 75. quā ducit ad nibilū oks tribulat̄es nos, Psal. 59. Sic dixit Iudas. 1. Macba. 3. Non in multitudine exercitus uictoria bellū est, sed de caelo fortitudo est. Exemplū uero addit. Qui, inquit, redimit Dauid seruū suū, a gladio maligno Sardis & Absalonis, et multo magis Sathan, qui eum à fiducia in deū separare nitiebatur, qui & in adulteri & homicidii coniectū tenere frustra tentauit, nec prævaluit, posiq; incitauit eum ad numerandū populum contra deum. 1. Para. 29.

Quorū filij &c. Describit prosperitatē impiorū, quæ est ipsorum pudore. Prospcri. Proverb. 1. nam nō agnoscūt deum in beneficijs, imo bæc ipsorum ipietas tas. qd. talibus confidunt, & indicat se talibus carere non posse, nisi cum summa infelicitate, ergo in summa infelicitatē incident necesse est, cū co- longe

COMMENTARIUS POMERANI

longe tamen dissimiliter habent. Non dominus est deus eorum. sola fiducia, utrumque de illis rebus accidat, et agnoscunt se ex benedictione dei possidere res, idcirco, ut cum tranquillitate possident, ita et sine dolore amittunt, scientes, quoniam nihil de cedit, ubi dominum tenerint oia dant et possident. Filiij, inquit, eorum sunt uegeti et pulchri, ut nouellae plantationes, filiae ornatæ, quemadmodum templum ornatur. Promptuaria adeo plena sunt, ut ex alijs alia licet replere. Oves abundant facti, et magno numero cum us luptat spectantium egrediuntur ex ciuiis, boues pinguis sunt. Paries uel domus uel bortoru no adit, neque aliquis trans limites bortoru, et sepe agroru, ut aliquid damni patientur, neque clamor miseriae et afflictionis auditur in plateis eorum, sed chorea, tympanum, carnem et carnis leticia. Quid ergo? Est ne impietas ista habere? Non, sed impietas est, et tota ipsorum damnatio, quoniam non in deo, sed in talibus adscripturunt beatitudinem. Beatus, inquit, dixerunt populu cuius haec sunt, Ego autem pronuncio: Beatus enim est dominus deus eius, Psal. 32. Non igitur habent deum, qui uentris sui causa et ambitionis gratia, ne uel uictus uel opinio apud homines et exultatio minus tur, ueritatem dei et contemnunt et persecutur, et si dicant se fidere deo, mendacium et hypocrisy est, quia illis, quae timent perdere, fiduntur.

Ex Hebr. Qui hunc locum ex Heb. legunt quaddam putant alia esse sententiam, quibie non prosperitas impiorum sed piorum describatur quibus talia denuo dicitur, quos ueluti diligentius legere scripturas, et non statim pronuntiare de eo quod ipsis uidetur, plane eadem sententia est in Heb. quatuor alia orationis figura. Felix sic transfert.

Redime me et eripe me de manu filiorum alienigenarum (i.e. adulterorum que non est uera ecclesia sed nomine) quorum os locutum est uanitatibus, et dextra eorum dextera falsitatis.

Quoniam filii nostri sicut plantulae auctae in adolescentia sua, filii nostri et uelut anguli tessellati ad similitudinem templi.

Anguli nostri pleni redundantes est iactu in uicum, oves nostre minores producentes, et centena milia generantes in uicis nostris.

Boues nostri fortes portantes onus, non est confractio; et non est facinus abortiuum, et non est clamor in plateis nostris.

Beatus populus cui sic est, beatus populus cuius dominus deus eius.

Quis non uidet impiorum voces esse, Quoniam filii nostri et ceteri, uel existunt praefaciode qua dicitur, Quorum os locutum est uanitatis, scilicet que sequuntur, Quoniam filii nostri et ceteri, et addunt in fine, Beatus populus cuius deus eius.

annia habet, sed spiritus dicit: Beatus qui dominum habet deum, ut maximenabil horum habeat, quae impij pro beatitudine admirantur.

PSALMVS CXLIII.

Titulus. Laus David.

S V M M A. Laus dei de mirabilibus eius, misericordia, et regno misericordie eius aeterno, q. cu[m] puidcat omni creatura, i[ps]i primis tamen timetibus se.

Exaltabo te deus meus rex, & benedicā nomi-
ni tuo in seculū & in seculū seculi. Per singu-
los dies benedicā tibi, & laudabo nomē tuū in se-
culū & in seculū seculi. Magnus dñs et laudabilis
nimis, & magnitudinis eius nō est finis. Genera-
tio & generatio laudabit opera tua, & potentiam
tuā annunciatūt. Magnificētiā gloriæ sanctitatis
tuæ loquētur, & mirabilia tua narrabunt. Et uirtu-
tem terribiliū tuorū dicēt, et magnitudinē tuā nar-
rabūt. Memoriā multitudinis suavitatis tuæ eru-
tabūt, & iustitia tua exultabūt. Miserator & mis-
ericors dñs, patiēs & multum misericors. Suavis
dñs uniuersis, & miserationes ei⁹ sup̄ oia opa eius.

Sanctitatis. Fe. Magnificētiæ. Et mirabilia tua narrabūt. Fe. Et uer-
ba mirabilium tuorum loquar. Se enim facit unum ex laudantibus, qui
sic caput: Exaltabo te &c. & rursum: Et magnitudinem tuam narra-
bo. Memoriam &c. Fe. Memoriam magnæ bonitatis tuæ loquentur, et
iustitiam tuam canabunt. Suavis. Fe. Bonus.

Exaltabo (inquit qui gustauit q[uod] suavis sit dominus) & magnificabo
creaturæ et gubernatorem et prouisorē et patrem meū, cuiq[ue] magnificētiæ nō
est numerus, cuius opera, potentia, magnificētiā splendoris beneficiorum **Vnde laus**
boībus p[ro]fessorū, m[er]aculis stupēda, multitudinē misericordiæ, iustitiā dei in ex-
qua iustificat ipū, patientiā qua expectat ad pernitentiā, miserationes qui-
perit. **b**us cōdolit necesse, utq[ue] adflitorū et peccatorū, et subuenit oī creaturæ,
Psal. 35. 103. & bic infra: Oculi omnū &c. de operibus Psal. 91. Psal.
103. Psal. 133 de misericordia, Psal. 102. etc. de mirabilibus; Psal. 104. etc.
Iste, inquit, oī semper laudabūt hoīes, et prædicabūt alijs, nūquā enim de-
cūmū dicitur, quod agnoscat fide b[ea]te

COMMENTARIVS POMERANI

experti dei benignitatē &c. ut sanctificent nomen domini corā mūdo & angelis dei, uel in uitio portis inferorū, quæ contra d eōdī mūdo uigil in finem satagunt, ut prædicentur opera humana, mendacia signa, iustitia hominū, & damnatae illæ traditiones, quæ à fiducia in deum auertunt, quæ fiducia est nobis per Iesum Christum dominum nostrum.

Cōfiteātur tibi dñe oia opera tua, & sancti tui benedicāt tibi. Gloriā regni tui dicēt, & potētiā tuā loquētur. Ut notā faciāt filiis hominū potentiam tuā, et gloriā magnificētiæ regni tui. Regnū tuum regnū omniū seculorū, et dñatio tua i oī gñatiōe et generatiōe. Fidelis dominus i oībus uerbis suis et sanctus in oībus operibus suis. Sustērat dominus oēs qui corruunt, et erigit oēs allisos. Oculi omniū i te sperāt, et tu das elcā illorū i tēpore op̄portuno. Aperis tu manū tuā, et iples oē aial bene dictione. Iustus dominus i oībus uiis suis, et sanctus i oībus opībus suis. Prope est dominus omnibus inuocātibus se, oībus inuocātibus se in ueritate. Volūtate timentiū se faciet, et depreciationē eorū exaudiet, et saluos faciet eos. Custodit dominus oēs diligētes se, et oēs pctōres disperdet. Laudationē domini loquetur os meū, et bñdicat oīs caro noiī sancto eius i seculū et i seculū seculi.

Fidelis dominus in omnibus uerbis suis, id est, promissa fidcliter præstat, et quod cōminatur sive dubio ueniet in ppijs. In omnibus uerbis uerac est, & in omnibus operibus suis sanctus est, nihil enim facit iniuste. Verū hic totus uersus nō est hoc loco in Hebreo. Peccatores. Fe. Impios.

Opera dci magnificat deū, dū ab omnibus creaturis mirabilis & beneficis prædicatur, celum, terra, mare, sol, luna, tēporū uicissitudines, Confessio sancrorū. prouidēt illa in omnē creaturā, deo cōfiterat & magnificat deum, sed bñc soli sancti, id est, credentes agnoscunt, in quorū cordibns & ore est ista operū dei omnium prædicatio, dū interim impius dicit in corde suo, nō est deū, et hypocrita sua opera i bñana studia, nō dei, non scit, diuinis falso salvatorē, q̄ salutē suis tribuit operibus. Sancti prædicat gloriam deū,

dei, q̄d deus in regno suo, quod est inuisibilis in sanctis, gratia dimitit peccata, gratia conservat, & gratia facit filios et regni sui heredes, et sic gratia oīa facit, ut tollat nobis omnē gloriandū de nostris viribus aut arbitrio materiali, ut gloria ipsi soli cōflet. Sie Psal. 18. Cæli enarrat gloriam dei. In regno uero creaturarū uisibili, quām omnia faciat & quāta cū gloria, so li non uident exorati. Et potentia tua sancti prædicabūt, qua oīa facio, disponis, seruas, qua impios premis, fideles erigis. Ad hoc uero ista gloria regni tui & potentia tua prædicabūt, ut filii domini adibuc carinalibus & suā sententia sequētibus nota illa faciant, quo et ipsi in uincere dindis sanctorū habeantur conuersi ad dñm, agnita rius & gloria et potentia, cuius regni nō erit finis per Iesum Christū dominū nostrū būtus regni herede, cum quo nobis deus pater omnia donauit.

Ista autē sunt que sancti credunt et prædicant, certe nihil nisi Evangelica, nēpe q̄d dominis suslentat oīs &c. Suslentat, inquit, dominus oīs qui labuntur, ne lapsu cōfringantur, ne pereant in tentatione, dū labuntur tandem, sed nondū lapsi sunt. Psal. 36. Cum ceciderit non collidetur, quis dominus supponit manum suam. Quin & ne desperes, etiam si frater tuus fuerit ipse erigit rursum alios, collapsos & cōtractos. Nec mirū sit a uigi cū sanctis & electis, in quē etiā respiciunt oīa, ut escā accipiant ex benedictione manus eius, soli impī ne uentre quidē cōmitiūt deo, imprimis hypocritarū iudicis, Psal. 103. Omnia à te expectat &c. Vel ista dei providentia in omnes creaturas admonere nos deberet, ut permittens omnia deo, & uentrem & uitam & bonorem & salutem.

Iustus dominus in omnibus uis suis, id est in omnis disponit, licet oculis humanis hoc nō videatur, uide re tentatur sēpe pīj, & blasphemat impī proprie dei iudicia. Et sanctus est sanctus q̄d manet, quicq; tandem faciat, siue pīos tribulādo, & impīos ad tēpns exaltādo, siue bos excrucando & damnando, & illos glorificando. Prop̄ est omni bus inuocantibus nō hypocritarū more, sed i ueritate, id est, fide promissionē eius. Orationē enim fidei uocat Christus, cui p̄mittit semper exauditionē. Vnde additur. Voluntate timentū se faciet &c. Ad cōmendationē uero deitatem pertinere indicat impiorū damnationē, dū dicit: Et oīs peccatores differunt, qui nunc interim non cessant hanc prædicationem & confessionem saudorum impugnare, uia, fraude & hypocrisi &c.

Laudationem &c. Cōcludit & caperat, & summa Psalmū dicit: Ego uulnus prædicabo, quām unde magnificetur dñs, ut confundatur glo-

COMMENTARIUS POMERANI

ria humana, et damnentur omnia nostra. Atque hoc ipsum desidero fieri
ab omni carne, id est, ab homine, siue potius ab omni creatura in eternum. Ante.

PSALMVS CXLV.

Titulus Halleluia.

SUMMA. Laus dei, quae in solo deo rege eterno sacerdotium suum in
principibus, potentia, sapientia aut iustitia elementorum huius mundi.

LAUDA aia mea dominum, laudabo dominum in
uita mea, psallam deo meo quodiu sum. Nolite co-
tidere in principes, in filios hominum, in quibus non
est salus. Exibit spiritus eius & reuertetur in terram
suam, in illa die peribunt oes cogitationes eorum. Bea-
tus cuius deus Iacob adiutor eius, spes eius in do-
minum deum suum, qui fecit celum & terram, mare & oceano
quae in eis sunt. Qui custodit ueritatem in seculum, fa-
cit iudicium iniuriarum patientibus, dat escam esurienti-
bus. Dominus soluit comeditos, dominus illuminat cecos. Dominus erigit allisos, dominus diligit iustos.
Dominus custodit aduenas, pupillam & uiduam suam
scipiet, & uiuam peccatorum disperdet. Regnabit do-
minus in seculum deus tuus Sion, in generationem &
generationem. In Heb. additur, Halleluia.

In filios hominum. Fe. In filio hominis in quo non est salus, sed quod conuicti
ut legeremus propter uersum sequentem: Exibit spiritus eius, sed filii hominis en-

Fidelis solum deum habet fiduciam suam, dum aliis fiduciam principes,
amicis, favore hominum, pecunia, potestate, bonis operibus, que omnia sunt ab
alienis, qui nihil iuuare possunt, ubi dei iudicium conscientia preferitur, uel ubi
moriendum est. Unde ait: Dominum magnificabo, donec balitus fuerit in me.
Stulti sunt, qui alia habent fiduciam, ut in principes & in homines, quibus
dilectio sunt, cras morientur, exente enim spiritu redire corpora in terram
unde defumpta sunt, tunc peribit omnis conatus eorum. Et nemini aliis
re possunt, qui sic ipsi pereant ut puluis & umbra, quando necesse est &
spiritu illorum fieri desperationem, quae ipsis fisi sunt, ut uideas quod dicitur, Hier.
17. Maledictus homo qui confidit in homine, et ponit carnem brachiorum suorum &
domino recedit cor eius &c. Beatus uero est, quod deum habet fiduciam suam, quod
est.

fecit omnia ita et oia babet in manu et nos et nostra. et oia potest ut alibi de fide creationis diximus. Qui in eternu seruat ueritatem id est ea que nobis permittit, ut maxime uideatur quodcumque diu differre, ut pbet an uere diligamus eum, et perficiemus in eius uerbo. Is pugnat pro iniuriam passus, dat esca et metu et uerbris, sed esuriensibus, id est, desiderantibus ab ipso, dat quoque impensis, sed hi hoc non credunt. Soluit cōpeditos in peccatis et errore per uerbū Euangelij sui, et præterea etiā cōpeditos et iūnctos secundū carnē, si ad gloriā suā et salutē hominū uiderit liberationē nostri pertinere, alioqui sic soluit in mente, ut et in carcere et in morte libertatem non amittamus. Illuminat et eos: nā lumen rationis hic nihil est. Psal. 31. qui et hoc ipsum quandoque in oculis carnis ostendit, ut et caro uideat cū esse illuminatorem, et credat. Eredit allis, supra Psalmū superiori. Diligit iustos, i. credentes, quos ipse fide iustificauit. Custodit aduenas, pupillum, iudicium, i. oēs auxilio humano destitutos, pauperes, tentatos, peccatores, pressos uir potentiorū, principū, hypocritarū, suas iusticias defraudent contra dei uerbum et c. Et uiam impiorū differdet, qui sequuntur quod sibi rectū uidetur, non quod dei uerbo. Psal. 1. uia impiorū peribit.

Regnabit ergo. O Sion tuus deus, i. tua illa fiducia, quae deus est, in eternū regnabit, ergo et in eternū ita succurret et Saluabit, quemadmodū dūcēt eisdū reges, principes, et filii hominum, et humana oia, in quibus flulti cōdūcent, in quibus non est salus, i. adiutorium manere non possunt et c.

PSALMVS CXLVI.

Titulus. Halleluia.

S. V. M. M. A. Bonū et salutare est p̄allere domino, et sanctificare nomen eius, qui iuos edificat et congregat, ut cum cōfractos et dispersos, qui nouis etiā ex noīe qui sine sua. Qui cū pudeat etiā iumentis et uolucribus, cuius (pater, inquit, uester celestis pascit ea) maxime sibi cōplacet in eis, et diligit eos, qui timet eum, et sperat in misericordia eius, reiectis illis qui suis cōfidunt uiribus. Fallax enim equus ad salutem, Psal. 32.

Audate dominū quoniā bonū est psalmus, deo nostro iucunda sit laudatio. Aedificans Hierusalem dñs, dispersiōis Israclis cōgregabit. Qui sanat cōtritos corde, et alligat cōtritiones eos. Qui numerat multitudinē stellarū, et oīb⁹ eis noīa uocat. Magnus dñs deus noster et magna

COMMENTARIUS POMEANI

virtus eius, et intelligēti eis eius nō ē numerus. Si scipit mansuetos dominus, humiliat autē peccatores usq; ad terrā. Præcinite domino i confessioē, psallite deo nostro i cithara. Qui operit cœlū nubibus, et parat terrae pluviā. Qui producit i mōtibus fœnū et herbā seruituti hominē. Qui dat iumentis elē ipsorū, et pullis coruorū inuocatibus eū. Nō i fortitudine equi uolūtate habebit, neq; i tibiis uiribus neplacitū erit ei. Benēplacitū est dñō i timetibus eum, et in eis qui sperat in misericordiam eius.

Psalmus contra iusticiarios.
Fe. Laudate dominū, quoniam bonū est psallere deo nostro, quoniam in eum, decora est laus. In quo indicat Psal. oī bonitatem, sine utilitate, sine delectabile, sine honesta specie, i eo consistere, ut laudes dei dei misericordia, benignitatē, opera oīa cōmendes, nō tuas uires et iusticias. Et certe Psalmus totus manifeste opera dei et misericordia primū in electis, deinde in omnes creature cōmendat, et uires carnis cum omnib; operibus corda deo abiicit, dicens: Dñs oīa facū nos nibil. Ipse autē edificat Hiriam tem, non tam terrā quādū celestem, adhuc tamē in terra agenti, edificat autem suo uerbo, sicut de edificatione diximus Psalm. 117. Diffusiones Israēlis nō tā carnalis q; spiritualis congregabit, sunt autē diffusi filii dei, quorū multi adhuc tenentur diaboli laqueis, donec uerbo Euangelico miserēte deo soluatūr. De quibus I o. V i filios, inquit, dei, qui eis dispersi, congregaret in unū. Qui senat contritos et afflictos sine ministratis corde. Nō est in tuo arbitrio, ut ponas mororē, timorem, dolorem, iudicium, odium, gravitatem conscientiae, angustiam mortis et c. sed dominus suauat solū contritos corde, et colligat via uulnera corū, quorū nullum in colligare potes, ut sexcenties per hypocrisim tentaueris, ut crudelias tandem de tuo libero arbitrio. Qui numerat multitudinem stellarum, id quod domini nō licet, minus uero licet quod additur: Vocat oīs stellas suis minibus, quādo nostri mathematici uix aliquas cognitas habebi, quas maxime i proprijs uocat et idignis nebulosū et meretricū gētū nō habet. Significatur autē p; stellas electas, q; uerbo uite lucet in nocte et tembris huius impij mudi, Philip. 2. quorū oīa omnū nōla scripta sunt in libro vite, mutat enim dominus qui sunt sui. Atq; bie uersus probabit nobis iudicare dñs, ueros enim Christianos novit dñs, nisi manifesta sint flagitia, que certe

nos nō iudicamus, sed iā iudicata sunt, Gal. 5. Magnus dominus nos fieri immensus & incōprehensus, & magna sua uirtute & potētia facit oīa & eius intelligentia & sapientia nō est finis, nemo enim cōprehendere potest quāre illa ita alia aliter facit, et tamē oīa bene & iuste. Huius potētiae et sapientiae dei nibil agnoscit aīo, & dū optima est ad suas uires respicit et suam sapientiam, in quibus exēcatur ad huc amplius. Spirituales uero nūq; admirari et prædicare dñs dei uires et prudētiā desinūt, et quāuis ea agnoscit, tñ cōprehēdere nō possunt, id qđ ne angelis qđē datū est. Suscipit et suscitat mājuestos dñs i.q. moriſicati in tentationib; didicerū, nū superbe ut se sapere & se esse ex se dānatos. Deiçit autē impietos in terra, qui de se præsumunt & non dant iustitiae gloriam deo.

Præcīnitate domino &c. Ha. 2. Enī quid deus agat in electis, nē pē oīa que salutis sunt, quae operarij iniuitatis hypocrite p se acturos se putant, sed ad Calendas græcas, iam quid agat & quonō p misericodiam prudēt etiam oībus creaturis describit, ut impij hoīes uel ipso manifesto opere dīcant salutē cōmittere deo, sine quo ne uentre qđē pascere possunt Mat. 6. dicēs, canite domino in laude, omnē gloriā ei arrogate: 1. Sallite ei in cithara, i. gaudio spūs. Qui operiēdo celos nubibus, parat terrae pluviā, ut producat fēnū & herbum seruituti hominū nō est hic in Hebræo sed Psal. 1. 03: ut edant iumenta & bestiae terrae, Gen. 1. Quin & qui-pudicā animantibus ad tempus nullo cibo seruat uirū, ut pullas coruorū iniuitantibus uel potius clamoribus, ut uel hoc exemplo discamus deū nō desiderare quācūq; necessitate iniuocantes. Coruos excludere et abijcere pullos antequā plumescat notū est, interim aiunt pasci rore, mibi uerisimile est nālō cibo interim pasci sic ipsis prouidente deo.

Ex his oībus sic cōcludit Psalmus. Cū-deus, ut dictū est, suis in rebus salutis suis in rebus corporis oīa faciat, cōsequitur nos nibil facere, oīes uires carnis, oīa opera nostra esse nibil, nisi deus benedicat ut labor noīfer ferat fructū dū operamur secūdū uerbū eius, ut nō nostra sed eius opera sint. Et si aliqd arrogauerimus nostris uiribus et opibus iā ignominiā et iniuria facimus deo oīa faciēti. Vñ uidere liceat qđ faciat iustitiae illi et operarij iniuitatis i cōspectu dei, qui ex operibus suis querit iniuitatē. Sic ergo ait: Nō magis beneplacitū est dño in tibiis uiri, i. fortitudine et uiribus humanis, q; in fortitudine equa, q; adhuc fortior est hōre. Vires carnis nibil sunt apud deū, ut uel hoc crassō exēplo quod spūs adducit tñ de erubescant humanarū uirū assertores. Vide eadem Psal. 32.

COMMENTARIUS POMERANI

PSALMVS CXLVII.

Hic Psalmus in Heb. unus est cum superiore.

SUMMA. Laudandus est dominus & tuti sumus in regno eius et
abundantes, ubi verbo suo regnat & mira facit.

LAUDA Hierusalem dominum, lauda deum tuum Sion.
Quoniam confortauit seras portarum tuarum, benedix
xit tiliis tuis in te. Qui posuit fines tuos pacem, &
adipe frumenti satiat te. Qui emittit eloquium suum
terræ, uelociter curret sermo eius. Qui dat nubes
sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Qui mittit
glaciem suam sicut buccellas, ante faciem frigoris eius
quis sustinebit? Emittet uerbum suum & liquefacit
et ea, habitat spiritus eius & fluent aquæ. Qui annuntiat
eloquium suum Iacob, iusticias & iudicia sua Israel
Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non
manifestauit eis. Halleluia.

Verbum dei missum & deo efficax est.

Nebulam. Fe. Pruinam, quod vocabulum hic solum conatur.
Potentia uerbi dei hic describatur, & regnum dei in terris. Lauda, inquit,
Hierusalem ciuitas sancta & nos Sion, in quo deus ipse inhabitat, id est,
ecclesia dei ueritatis, ipsum deum tuum, qui tuas portas munivit & fortificauit
uerbo suo & spiritu aduersus portas mortis & inferorum. Psal. 9, quia
filius, id est, ciuibus tuis, in medio tui benedixit, id est, eos aucto intellige
tiae & gratiarum spiritus sancti dabant. 1. Cor. 1. Qui in oibus fontibus tuis
constituit non modi sed suam pacem, ut pax eius triumphet in cordibus fidelium.
Qui te adipe frumenti, id est, delicato pane sui uerbi, cuius figura erat man
na. Deut. 32, satiat, ut uiuas non in solo pane &c. Sed hoc uerbum tunc eius
uerbum est, tunc facit frumentum, cum ipse emittit, cum ipse mittit prophetos &
predicatores, tunc uelociter, inquit, curret sermo eius, subito enim uerbo
dei parent quibus hoc mittitur, quippe quo omnia condita sunt. Sic enim
aet Esaies. 55. Non reuertetur uerbum meum ad me vacuum, sed faciat
quicumque uolui, & prosterabitur in ihs, ad quae misi illud. Nemo impedi
et hoc uerbum quod deus emittit, sed curret uelociter. Quis non uidebo
deum dominum rursum emisisse suum uerbum, contra quod totus mundus &
non mundus potentia ei hypocrisis fiant, sed frustra &c. Ea uidentur que
in cor

ne cogitare quidem potuimus, tam abest ut nos habere gratiam meruisse sentiamus
 Qui dat nomen et cetera. Effectum uestri dei pulcherrima similitudine de-
 scribit, faciens uestrum simile aurum, quem soluit quem gelu constricta fuerunt.
 Vnde hic nubes dominum indurare, et rursus liquefacere, sicut sole, illud
 absentia, hoc presentia. Dominus enim id est, ille fructus dei, qui ignis est et ui-
 uax flama in cordibus credentium, ubi deserit nos, quid restat nisi frigi-
 ditas et induratio et desperatio, in alijs minus, in alijs plus? Id quod
 hic significatur in nive quam cadere facit deus ut lanam pruina quam frar-
 gita dens super domos, arbores, agros ut cinere, in glacie grandinea quam de-
 cis ciaculatur ut buccellas panis, et in frigore hyberno quo oia torpet
 et induratur, quo etiam occiduntur homines et animalia. Hic ne putes ma-
 nus dei abbreviatam, emitte uestrum (nam per hoc oia facie) et uirtu-
 te suorum et austri sui. id est, fons spiritus sancti omnia frigore constricta
 et resoluta in aquam fluentem, ita ut dei cognitione redeat post errorem, con-
 junctione adfictis mentibus post tristitiam, et reuirescenibus post infidelitas
 byzem omnibus missis et fructus producatur salutis. Vide Psal. 125.

Qui annunciat et cetera. Nisi enim ipse doceat frustra homines docere pre-
 sument. Olim deus reliquo omnibus gentibus uestrum suum manifestauit
 credentibus Iudeis. Sic et nunc quoque illis solum uestrum dei manifesta-
 tur et eius voluntas qui eius uestro credunt et obediunt, hoc est, qui
 per fidem digni sunt quam Iacob et Israël uocentur.

PSALMVS CXLVIII.

Titulus. Halleluia.

S U M M A. Haec est laus dei ab omnibus creaturis, primum cele-
 fabre deinde terrinis.

LAUDATE dominum de coelis, laudate eum in excelsis.
 Laudate eum omnes angeli eius, laudate eum om-
 nes uirtutes eius. Laudate eum sol & luna, laudate
 eum omnes stellae & lumen. Laudate eum caeli caelos,
 et aqua quae super caelos est laudet nomine domini. Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit &
 creata sunt. Statuit ea in aeternum et in seculum seculi
 praeceptum posuit et non praeteribunt.

Virutes vel Heb. Exercitus. Stelle et lumen. Fe. Stellae luminis
 et stellarum lucientes. Quis ipse et cetera. Ex Heb. tantum legitur. Quoniam

COMMENTARIUS POMERANI

ipse mandauit & creatas sunt.

Non præterib[us], scilicet creatis, illud præceptum. Felix. Et non præterib[us], id est, illud præceptum manebit &c.

Oes creature[rum] laudant deū, dū nos earū contemplatione admirabilem deū prædicamus, iudicantes q[uod] oībus creaturis prouidet, oes dirigit, quas mirabiliter creauit, in quibus uidemus idem uerbū quo conditae sunt adhuc uigere, quod si uel ad momentū in eis cessaret iam nullū statim essent, præceptū, inquit, posuit eis quod manebit. Vnūquodq[ue] suūm facit officium ad uoluntatem conditoris. Quod autē dicit. Laudate dominū de celis, nūl aliud est, quam laudate dominū uos cœlestia, sicut infra. Laudate dominū de terra, id est, uos terrena. Sed q[uod] addit: Statuit ea in æternū &c. De cœlestibus solūm intellige, de quibus solis dictum est, ne etiam canes, dracones, & alia mansura in æternū, hinc arguas, vide Psal. 32. & 103. Omnia uero sunt in ministerio hominis cōdita qui solus frustra uoluntati dei resistit, reliqua omnia cum gaudio sponte seruant & obediunt uerbo conditoris, id quod est uere laudare dominū.

Laudate dominū de terra, dracones & oes abyssi, Ignis, grādo, nix, glacies, spūs procellarū, quæ factūt uerbū eius. Mōtes & oes colles, ligna fructifera & oes cedri. Bestiae & uniuersa pecora, reptilia & uolucres pennatae. Reges terræ et oes populi, principes et oes iudices terræ. Iuuenes et uirgines, seniores cū iunioribus laudent nomē domini, quia exaltatū est nomē eius solius. Cōfessio eius super terrā et cœlū, et exaltabit cornu populi sui. Hymnus omnibus sanctis eius, filiis Israel, populo qui appropinquat ei. Halleluia.

Glacies. Felix. Vāpor. Quid attinet hoc loco indicare ineptias illarū, qui ne prima quidem grammatices rudimenta norūt? qui faciunt ex draconibus, id est, serpentibus, nescio quos dracones, & spiritū procellarū, qui est uenitus turbinis, interpretantur cōmotionem fluctuum maris.

Sicut supra cœlestia iubentur laudare deū, quod iubere nūl aliud est quām q[uod] spūs dei qua loquitur in psalmis delectatur ī suis creaturis, quē admodū dicetur Psal. 103. Letabitur dominus ī operibus suis. Ita nūc iubentur

Bonitatis quod laudare terrestria & que sunt super terram. Impietas est. Soli deo si creatura gloria dei oblitus ad suam gloriam deflectat, id quod solus homo gloria. exemplo Satane tentans sed infeliciter. Quia, inquit, exaltatum est nomine & sua est gloria eius. solius illius laus debetur qui est super omnia deus benedictus, confessio. I. laus eius sit super terram et super cælum, ut nihil gloriae creature suis urbibus, operibus, iustitiæ adscribat, sed deo omnem gloriam tribuat illibatam, qui exaltavit cornu. i. potentiam et iustitiam populis, id est, credentium. Is faciet, is exaltabit. Hoc cornu interpretatur. Luce. i. pater Iohannes Zacharias Christum mundi redemptorem, dicens. Et erexit cornu salutis nobis in domo David priuilegium sui &c. Vtique vero alii non audiunt et creduntur aero dei, ut laudem et glorifcent eum. Hymnus, id est laus dei in omnibus sanctis eius. i. sanctificatis ab eo sive credentes, filii Israël secundum fidem Abram, populo qui appropter inquit ei, felici fide. Heb. x. Oportet accedentem &c.

PSALMVS

CXLIX.

Titulus. Halleluia.

SUMMA. Hec est laus dei ex ecclesia sanctorum, qui laeti in deo Gladij ante remissu peccato et donata eterna vita, gladios anticipates. i. uerbū spūs cipites. I. laborem in sua potestate sue manibus, quo supprimunt, et iudicant oem mundi potentiam iustitiae, sapientiae, ut caderet Satane regnum. Heb. 4. Viuus est enim servus dei &c. 2. Cor. 10. Arma nostra realitate etc. Spiritualis bōs uerbū dei, quod continet, dijudicat omnia, ut non possit Satan latere sub persona angelii lucis, et osculet Antichristi regnum isto gladio qui procedit ex ore Christi ex utraque parte acutus, quem Paulus spūm oris Christi dixit.

Cantate domino canticū nouū, laus eius in ecclesia sanctorum. Lætetur Israel in eo qui fecit eum, & filii Sion exultent in regno suo. Laudet nomen eius in choro, in tympano & psalterio psallant ei. Quia beneplacitū erit domino in populo suo, & exaltabit miseros in salute. Exultabūt sancti in gloria, lætabūt in cubilibus suis. Exaltationes dei in gutture eorum, & gladii anticipates in manibus eorum. Ad faciendā vindictam in gentibus, increpatiōes in populis. Ad alligandos reges eos sum in compediibus, & nobiles eorum in manicis ferreis

COMMENTARIVS POMERANI

ferreis ut faciat in eis iudicium conscriptū, gloriā hæc erit omnibus sanctis eius. Halleluia.

Hoc canticū nouū quid sit alibi diximus, sed istud canticū est in ecclesia sanctorū, quā dicuntur Iſraēl, Fili Sion, populus dei, mansueti, sancti, qui gaudent in domino non in suis meritis, diuitijs, amicis &c. laudant nomen eius. i. prædicant eius gloriam & misericordiam in choro eze. id est, gaudio spiritus & libero animo. Læticia ergo fides cordis est, canticū & laus confessio oris est. Atq; ad hæc admonet nos hic sp̄s Quia, inquit, beneplacetur sibi dominus in populo suo. i. credentibus et cōfutentibus, et glorificabit mansustos. i. spiritui eruditos & tentatione, ut iam mortificati non superbe de se sentiant, quemadmodū hypocritæ, in quorum spiritu adhuc est dolus, exaltabit, inquam, uel gloriabit in salute, secundū il. lud, qui se humiliat exaltabitur, & in illa exaltatione siue gloria dei exultabunt de remissō peccato & donata hereditate, & lœtabuntur in cibilibus suis. i. conscientijs, cum contra nō sit pax impijs. Psal. 4. & 40. Exaltationes siue laudes dei sunt in gutture eorū. i. prædicant gloriam dei que confundit omnia humana quantacunq; specie fulgeant sanctitatis.

M. iij. b. 1. 1. 1. 1. 1.
Gladij an
cipites, ut
supra.

Et gladij anticipates sumi in manibus eorū. i. qm̄q; babel uerbū dei in manu sua, ut efficaciter agat per illud uirtute spiritu sancti. Quidam uidentur habere & scire uerbum, sed non habent in manu. i. nihil per illud efficuum. Nec enim suas ipsorum cōsciencias defendere possunt cōtra insul tus regni tenebrarū, quia nondū illi uerbo credūt, quod uamen dei esse uidenti. Quid ergo efficeret per uerbum pro alijs? Sancti aut̄ habent in manu ad uindicandum in genes. i. blasphemos, ad increpandum populos. i. peccantes filios, ad alligandum reges & nobiles eorū. i. príncipes, duces & doctores, quā sunt inter ipsos blasphemie et erroris magistri & protectores, ut uerbo uincantur, confundantur, ligentur, & dure costringantur, ne possint renelata ueritate amplius seducre & nocere. Ut, inquit, faciāt in eis iudicium scriptū. i. ut iudicent eos secundū scripturam sacrā, secundū uerbum dei ab ipso deo scriptū, & nobis commendatū. Sit Paulus uerbum dei uocat gladium sp̄s, Ephe. 6. Quod si resipiscunt agnoscentes binis gladij anticipatis uirtutem, sentient in nouissimo iudicio, quan-

Aedifica do iudicabunt sancti mundum cum Christo.

tio dñi fūda. Aduerte hic pulchrum ordinē. Primū, Beneplacitū est dñs in populo mento ad suo, et exaltat mortificatos. Sua enim bona uoluntate nos suscipit et glorificat. Deinde exultabunt sancti &c. nempe credentes se accipisse bona ēm.

Sequuntur

Sequuntur post hoc: Exaltationes dei in ore eorum, non exaltationes operum
humanorum etc. Inde gladij anticipates in manibus. Regnum enim dei non est
in sermone, sed in virtute, dum verbum dei primus efficax est in nobis, deinde
in auditoribus, tertio contra resistentes sive Satanam sive homines. Atque
hic addit. Gloria haec erit omnibus sanctis eius, id quod nunc propter cru-
cis formas mundus non uidet, donec reueletur gloria filiorum dei.

PSALMVS

CL.

Titulus. Halleluia.

S V M M A. Halleluia in creaturis et in ecclesia sua, nunc in seipso Instrumentum
laudatur, quod sanctus est et sanctificans, fortis et fortificans, magnus et ta musica,
magnificans. Atque haec laus uenit ex magno spiritu gaudio in fidelibus, qui
deo via agnoscunt, deum scilicet solum esse sanctum, fortem, magnum, se uero
peccatores, imbecilles et nibil, tamen omnia babere se in deo, qui enim
adhuc est deo, unus spiritus est cum deo. Haec est uera laus dei, et sanctifi-
cationis nominis eius, sive confessio et praedicatio fidei, et fiduciae in deo,
exultari per spiritum sanctum corde, id quod uarijs instrumentis musicis olim
significabatur, ut diximus alibi, uel Psal. 32.

LAUDATE dominum in sanctis eius, laudate eum in firmamento uirtutis eius. Laudate eum in
uirtutibus eius, laudate eum secundum multitudinem
magnitudinis eius. Laudate eum in sono tubae, lau-
date eum in psalterio & cithara. Laudate eum in tym-
pano & choro, laudate eum in fidibus & organo.
Laudate eum in cymbalis benesonantibus, lauda-
te eum in cymbalis iubilationis. Omnis spiritus
laudet dominum. Halleluia.

Hieronymus. Laudate dominum in sancto eius. Felix, laudate dominum In sanctis
in sanctitate eius, ut videas, quod legimus esse neutrum, in sanctis eius. q.d. eius.
In sanctis sanctorum, ubi habitat, quemadmodum diximus in Psal. 67. in fi-
ne. Tamen aptius hic leges in singulari, In sancto uel sanctitate, quemad-
modum in Psal. 59. Deus locutus est in sancto suo, ne quod aliud hic interpre-
teris quod propheta in Hebreo scriptu. Statim enim ut audierint
illi sanctorum invocatores hic baberi in propheta, In sancto uel sanctitate,
non habebunt quod pro se dicant. Quibus si interpretari uolueris, In san-
ctitate Christi, qui est sanctitas et iustitia dei factus nobis, Indigne se-
rent.

COMMENTARIUS POMERANI

rent, et nullent quod ipsi cogitat, ne scilicet perdant alij numeros, alias
merita, quae sibi ex sanctis congregantur. Nec concedimus eum eis, ne legatur
hic, in sanctis eius, masculino genere, quasi hic aliquod periculum latet.
scripturis et fidei non tollerandum, cum non ignoramus dominum laudari a nobis
in sanctis i.e. credentibus, qui hic nobiscum degunt, dum uidemus eorum operabo
na, quae spiritus dei per os efficit, secundum illud: Videamus opera vestra bona,
et glorificet patrem vestrum, qui in celis est. Id est facimus, dum laudamus dominum
propter ea, quae ab exordio mundi fecit in sanctis, ut in Abrabam, David,
Apostolis, martyribus, qui non suis meritis saluati sunt. Neque nos possumus
ipsorum meritis saluari (id quod tamen nostri singuli et metuimus in
ignominia Christi) sed exempla nobis ipsi propositi sunt, ad confirmandam
fiduciam nostram, non in ipsis sed in deo, dum hoc speramus nos peccatores,
gratia dei, quod illi per gratiam dei accepimus. Non, inquit, vos oculorum, sed
statim ubi audiuit, Laudate dominum in sanctis eius, sine mente inferni,
ergo sancti sunt invocandi. Et omnes scripturae ignorantes, ubi de sanctis dicuntur,
statim nihil aliud cogitant, quam sanctos defunctos, et festas illius sanctorum,
et suffragia horarum canoniarum, et quas vocant litterarias, ne semper quidem
ad credentes, quod ubique videtur debet, nempe sanctos dici credentes, quod sic
suum, unde dicitur ecclesia sanctorum, ut Psalmus superiore, et communio san
ctorum, et Paulus Ephes. 6. Iubet orari pro omnibus sanctis et pro se. Psalmus 11.
Sanctis, inquit, quam sunt in terra eius. Et Christus dicit, Ioh. 17. Pater sanctifica eos in veritate, in mundo sunt, sed de mundo non sunt. Si de honore san
ctorum queris, quis unquam putavit in sanctos esse blasphemandum? immo si
nos dicimus: Mibi autem nonis honoratis sunt amici tui deus et tu. Nec vere
honoranus sanctos si fidem illorum in Christum nos ipsi habuerimus. Alij iude
derint quod bonore sanctorum queratur. Nos preter deum neminem invocamus,
per Iesum Christum dominum nostrum deum et boitem, inter deum et boitem me
diatorem, qui pentitentia pro nobis in dextera patris regnans intercedit pro
nobis, et aduocatus est pro peccatis nostris. Mirum uero quod non etiam inf
ratur, Laudate eum in tympano, ergo tympanum est invocandum, ergo de tympano
no festa sunt celebranda, ut taceamus quod etiam missas coegerunt servire me
morijs sanctorum, cum tamen Christus dicat: Hoc facite in me commemoratione
num, sed sinamus eos si nolunt audire, nos per hanc uoluimus eis scriri.
Laudes dei. Sic igitur in seipso domini hic laudari et sanctificari iubetur, Laudate
dominum in sanctitate eius quam sanctus est, et solus sanctus, ex quo sa
lo sanctificemur, nostra sanctitas et iustitia nihil est. Laudate eum in su
mamente

mande virtutis sive potestate eius. i. inde laudate eum quia firmamenū est in fortitudine et potestate eius, nō ad tempus durat sed firma & aeterna est, humanae aut uires nibil sunt, nibil possunt. Sine me, inquit, nibil potest facere. Ad tempus fiducia nostrorum operum nos fallere per hypocrisim potest, sed non est firmamenū in uirtute hac, ad iudicium enim dei consistere nō potest. Laudate eū in uirtutibus eius non in uirtutibus et uiribus humanis, ut diximus. Laudate eū secundū multitudinē magnitudinis eius cuius nō est finis. Psal. 144. Magnus enī est et laudabilis nimis, Psal. 47 ut non opus sit aliū querere quā laudes, ut non opus sit timere ne hic non satius magnus sit aduersus Satanam & mundi potentiam etc. Laudate eū in sono tubarū &c. Id est, prædicate eum, canite eius misericordia oībus, nō tacete, sed libero spontaneoī corde confitemini quod creditis corā alio ī, inuenietis per deū qui ad uestrū canticū & ad uestras tibias respondeant & saltent. Quod si quis offendit uestrum canticū, uestrī moduli, uestra prædictio et confessio, & nemo suerit qui respondeat, qui saltet, uos accusabitis et eū Christo dicetis, Lamentauimus et non planxistis, ubijs cecimimus et nō saltastis. Cecinit in hoc psalterio et David, uina cante-mus dū eo, aut saltē ad spūs dei canticū saltare per Christū liceat, Amē.

Summa nō borum modo Psalmorū sed & totius Psalterij additur.

Omnis spiritus laudet dominum. Halleluia.

Caro est cœca & ignorans dei, iccirco non attingit ad ea quae in hoc libro canuntur. Quomodo enī laudabit dominum quae dominū ignorat? Spiritum ergo necesse est ad hanc laudē inuitare, quandoquidē in spiritu & ueritate iam adoratur pater, nō in monte aut Hierosolymis. Verū et ex Heb. & ex Græ. quod nos legimus, Omnis spūs, significat omne quod spirat, id est uiuit, q.d. Omnis uita & angelorū et hominū et quicqđ babet spiraculū uitæ deū agnoscat (ut diximus) & gloriam soli tribuat, qui uita est omnium, sed credentium uita aeterna per Iesum Christum dominum nostrum.

A M E N.

NOREMBERGAE, APVD IO.

Petrem, Mense Augusto Anni

M. D. XXIII.